Magyarországi boszorkányperek

Kisebb forráskiadványok gyűjteménye

1

Budapest, 1989.

Kiadja a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NÉPRAJZI KUTATÓ CSOPORTJA

A kiadvány a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása nyilvántartása és kiadása" kutatási főirányhoz kapcsolódóan készült.

Témafelelős: Pócs Éva

Szerkesztőség: MTA Néprajzi Kutató Csoport
Budapest, Pf. 29. 1250

ISBN száma: 963 7762 49 3

Felelős kiadó: MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója
Hozott anyagról sokszorosítva
8918887 MTA Sokszorosító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

MAGYARORSZÁGI BOSZORKÁNYPEREK

Kisebb forráskiadványok gyűjteménye
1.

Összeállította:

Klaniczay Gábor
Kristóf Ildikó
Pócs Éva

MTA Néprajzi Kutató Csoport

1989

Budapest

ELŐSZÓ

A boszorkányperek történeti dokumentumai joggal kelthették fel a múlt század közepe óta a néphit történész és folklorista kutatóinak a figyelmét. Kevés hiedelem akad az újkori parasztság történetében, ami szemléletesebben foglalta volna össze a letűnőfélben lévő régi paraszti életforma mágikus világképét, szorongásait, félelmeit. És kevés olyan mitológia volt, mely a képzelet világából kilépve ilyen gyászos következményekkel avatkozott volna be a paraszti közösségek mindennapi életébe. Ez magyarázza azt is, hogy miért maradt a boszorkányhit 14-18. századi megnyilvánulásairól összehasonlíthatatlanul több dokumentum, mint bármely más hiedelemről.

A 16-18. századi magyarországi boszorkányüldözés dokumentumainak egy jelentős részét két nagyszabású forrásgyűjtemény tette nyomtatásban hozzáférhetővé. Komáromy Andor: "A magyarországi boszorkányperek oklevéltára" (Bp. 1910) 461 per, Schram Ferenc: "Magyarországi boszorkányperek 1529-1768" I-III. (Bp. 1970-1982) 569 per anyagát tartalmazza, kétharmadrészt eredeti forrásközlésben, egyharmadrészt pedig a boszorkánypereket közreadó kisebb forráskiadványok regesztázásával. Ezeknek a kisebb forrásközléseknek a jelentős része kis példányszámú, nehezen hozzáférhető helyi kiadványokban látott napvilágot - így merült fel a belőlük készítendő reprint-összeállítás igénye.

Ezt az igényt, az egyedi boszorkányper-közlések egybegyűjtött közreadását a téma iránt megélénkülő szakmai érdeklődésen túl az is indokolja, hogy az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában 1983 óta folytatott boszorkány-kutatásaink során jelentős számban bukkantunk olyan fontos magyar boszorkányperközlésekre, melyek mind Schram, mind Komáromy figyelmét elkerülték. Ezek az egyedi közlések egyúttal színesebb, érdekes anyagot képviselnek: a nem feltétlenül néphit-szakértő levéltárosok először a legizgalmasabb történeteket "mazsolázták ki" a hatalmas anyagból, melynek nem kis része még ma is a levéltárakban lappang. Az itt újraközölt perek között találhatunk főúri boszorkányvádaskodást: Báthory Anna, Listius Anna Rozina, Benkő Anna, Tökölinné Jakusith Zsuzsánna, Esterházy Zsófia pereit; a 18. századi táltos-aszszonyok, garabonciások, farkasemberek elleni perek legérdekesebb darabjait; itt adjuk közre az első ismert magyar boszorkányszombat-leírást tartalmazó 1602-es pozsonyi pereket, a szegedi 1728-as üldözés melletti legnagyobb boszorkányhisztéria, az 1692-es somorjai "monstre-per" dokumentumait; értékes felvidéki és erdélyi - német és magyar - forrásközlések sorát.

Kiadványunk eredetileg a tárgyba vágó közlemények teljes körű, kimerítő egybegyűjtését tűzte ki célul, de terjedelmi korlátok miatt egy bizonyos szelekcióra mégis kénytelenek voltunk. A teljesség igénye jegyében azonban soroljuk fel mindazt, ami nem került be ebbe a válogatásba. A közelmúltban megjelent két nagyobb forráskiadvány - Sugár István: "Bűbájosok, ördöngősök, boszorkányok Heves és Külső-Szolnok vármegyékben" (Bp. 1987); Herner János: "Bornemisza Anna megbűvöltetése" (Bp.-Szeged, 1988) - mellett elhagyni kényszerültünk két fontos új megyei forrásközlést - Hausel Sándor: "Kilenc Nógrád megyei boszorkányper" (A Nógrád megyei múzeumok évkönyve XIII., Salgótarján, 1987. 315-335), ill. Dr. Szilágyi Mihály: "Boszorkányperek Tolna megyében" (Tanulmányok Tolna megye történetéből XI., Szekszárd, 1987. 437-513.). A legfrissebb közlések mellett ugyancsak a könnyebb hozzáférhetőség miatt hagytuk el a Komáromy és Schram melletti legterjedelmesebb és legizgalmasabb régi forráskiadványt, a Reizner János által kiadott híres szegedi boszorkánypereket (R. J.: "Szeged története", Szeged 1900, IV. 373-536.).

A kihagyások egy másik csoportja tartalmi és formai kritériumokat vett tekintetbe. Bármilyen jelentős és érdekes információt tartalmaztak is, nem vettük be válogatásunkba (ellentétben pl. Komáromy rájuk is kiterjedő regesztáival) azokat a kiadványokat, ahol a közlés nem a per vagy az ítélet szövegét adja közre, hanem csak néhány kijelentést idéz belőlük, vagy a boszorkányüldözésekkel kapcsolatos egyéb dokumentumokat (egyetemi szakvéleményeket, városi krónikákat) publikál. Így maradt ki pl. a nagyszebeni perekről tudósító Heinrich Herbert: "Die Rechtspflege in Hermanstadt zur Zeit Karls VI." (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N.F. 1896. 108-151.); a brassói városi számadásokban és naplókban olvasható nagy számú, de lakonikus híradás (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, 1903, IV. passim) és több más érdekes apróbb forrásközlés, melyek felsorolásától itt eltekintünk. Ugyancsak kihagytuk anyagunkból a horvát boszorkánypereket közreadó két fontos kiadványt - Ivan Tkalčić: "Izprave o progonu vjesticah u Hrvatskoj", Starine 25, 1892, 1-102.; Ivan Bojničić: "Neizdane izprave o progonu vještica u Hrvatskoj" (Vjestnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko Dalmatinskog Zemaljskog Arkiva, IV, 1902, 112-120, 181-194; V, 1903, 1-8, 105-114, 239-246; VI, 1904, 80-96, 221-241) - melyek bár sok magyar vonatkozást tartalmaznak, mégis egy másféle kultúrába illeszkednek.

Az anyaggyűjtésben értékes tanácsokat kaptunk Herner Jánostól. A kiadvány

összeállításának munkálatait Benedek Katalin kezdte meg, tőle vettük át az anyag sajtó alá rendezését. Ő segítőkészségével továbbra is mellettünk állt, amit hálásan köszönünk. Szerkesztői munkánk során Schram kiadványának elrendezését követtük, a forrásközléseket a perek színhelye szerint (az 1913-as vármegye-beosztást követve), s azon belül kronológiai sorrendben csoportosítottuk. Azokat a közléseket, amelyek több megyéből származó pert fogtak egybe, kiadványunk beosztása szerint részekre bontottuk. Segédletként a kiadványt elláttuk helynévmutatóval és a perbe fogott személyek jegyzékével (minthogy e jegyzék a boszorkányvádba kerültek listáját adja, a néhány rágalmazási pernél, ahol a megvádoltak kértek jogorvoslatot vádlóikkal szemben, a listán nem a rágalmazó, hanem a boszorkányhírbe hozott személy nevét adtuk meg). Néhány esetben, újraközlések esetén a jobban használhatót tartottuk meg, s a korábbi közlés szövegrészét elhagytuk - ezt szerkesztőségi lábjegyzettel jeleztük (77, 638, 778, 790, 929. old.). Néhány szerkesztőségi lábjegyzet a forrásközlésben helytelenül megadott adatokat Kristóf Ildikó levéltári kutatásai alapján korrigálja (290, 293. old.). A kiadvány anyagi fedezetét a "Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása" c. kutatási főirány biztosította; e helyen mondunk köszönetet Klaniczay Tibor akadémikusnak, a főirány elnökének. Köszönet illeti a NKCS igazgatóját, Paládi-Kovács Attilát is, munkánk intézményes és technikai hátterének biztosításáért.

A válogatás tartalmi és technikai bemutatása után azzal a reménnyel zárjuk előszavunkat, hogy ezt a forráskiadványt hamarosan követik azok a kötetek, amelyeknek anyagát az elmúlt években kiadatlan levéltári forrásokból gyűjtötték össze munkacsoportunk tagjai, s amelyek a háromszázéves magyarországi boszorkányüldözés új, eddig ismeretlen aspektusaira vethetnek fényt.

A szerkesztők

TARTALOMJEGYZÉK

az újraközlés alapjául szolgáló publikációk adataival

ABAUJ vármegye

Döbrentei Gábor (szerk.): Régi magyar nyelvemlékek II. Buda, 1840 1

Kemény Lajos: Alvinczy Péter életéhez (Kassa város jegyzőkönyveiből). Irodalomtörténeti Közlemények XX (1910), 102-106. 3

Majláth Béla: Levéltári adatok Regéczvára történetéhez. A XVII. század második feléből. Történelmi Tár 1889, 1-25. 4

ALSÓ-FEHÉR vármegye

Szendrey János: Török Katalin bűnpere (A bűbájosság történetéhez a XVII-ik században). Történelmi Tár 1891, 317-334. 13

Szilágyi Sándor: A boszorkányok történetéhez. Századok XV (1881), 593-602. 31

BARANYA vármegye

Szentkirályi István: Garabonciás-per Pécsett. A "Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület" Értesítője IX (1917), 1-7. 39

BARS vármegye

Relkovics Néda: Újbányai boszorkányperek a XVI-XVII. században, Ethnographia XXIII (1912), 155-158. 46

Relković Dávorka: Varázslat Újbányán 1637-ben. Történelmi Tár UF IX (1908), 304-307. 49

Vajna Károly: Hazai régi büntetések II. Budapest, 1906-7 53

BEREG vármegye

Lehoczky Tivadar: Beregmegyei boszorkány-perek. Hazánk, Történelmi Közlöny VII (1887), 296-306. 54

BÉKÉS vármegye

Csákabonyi Kálmán: Békés megyei boszorkányperek a XVIII. században. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 17. Gyula, 1960 64

Oláh György: A boszorkány perek Békésmegyében. Művelődés történelmi vázlatok a múlt századból. A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve 13 (1886-87), 30-161. 78

BIHAR vármegye

Molnár Balázs: Boszorkányperek Bihar vármegyéből. Néprajzi Közlemények III (1958) 4. szám, 363-369. 166

Molnár Gyula: Népi gyógyítás emlékei a bihari boszorkányperekben. Orvostörténeti Közlemények 48-49 (1969), 195-205. 173

BORSOD vármegye

Leveles Erzsébet: Bakos Balás prókátor elleni boszorkányvád. Történelmi és régészeti közlemények Miskolc város és Borsod vármegye múltjából I (1926), 7-12. 176

Szendrei János: Miskolcz város története 1000-1800. II. Miskolc, 1904 179

Bogdál Ferenc: Egy miskolci "tátos" 1741-ben. Néprajzi Közlemények V (1960), 3-4. szám, 308-312. 193

CSANÁD vármegye

Árva János: Boszorkányperek Csanádvármegyében. Csanádvármegyei Könyvtár 8. Makó, 1927 197

CSÍK vármegye

Szádeczky Lajos (szerk.): Székely oklevéltár VII. 96. Kolozsvár, 1898 213

CSONGRÁD vármegye

Oltvai Ferenc: A szegedi boszorkányüldözés újabb dokumentumai. Tiszatáj 19 (1965), 655-658. 214

Abafi Lajos: Szentesi boszorkányperek.Hazánk, Történelmi közlöny IX (1888), 72-74. 216

ESZTERGOM vármegye

Villányi Szaniszló: Esztergomi boszorkánypörök. Esztergom és vidéke 1892, 54. szám, csütörtök, július 3. 218

FEJÉR vármegye

Schneider Miklós: Fejérmegyei boszorkányperek. Székesfehérvár, 1934 222

GÖMÖR vármegye

Illésy János: Adalékok a hazai babonaság történetéhez. Ethnographia II (1891), 353-356. 254

Szilágyi Sándor: Egy múlt századi boszorkány-per. Hazánk, Történelmi Közlöny VII (1887), 230-236. 255

GYŐR vármegye

Molnár Szulpicz: A Pannonhalmi Főapátság története (1535-1708). Erdélyi László (szerk.): A pannonhalmi Szent- Benedek-rend története IV. Budapest, 1906 262

Varga Endre (szerk.): Uriszék. XVI-XVII. századi perszövegek. Budapest, 1958 265

Lengyel Alfréd: A bácsai boszorkányper. Klny Győri Szemle 1941. október 15. 272

HAJDÚ vármegye

Balogh István: Egy bűbájos pere 1715-ből. Néprajzi Közlemények III (1958) 1-2. szám, 313-319. 283

Széll Farkas: Törvénykezési adatok alföldi babonákról. Debreczen város törvényszéki jegyzőkönyveiből. Ethnographia III (1892), 110-116. 290

HÁROMSZÉK vármegye

Szádeczky Lajos (szerk.): Br. Apor Péter verses művei és levelei (1676-1752) II. Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi emlékek 37. Budapest, 1903 297

HEVES vármegye

Szederkényi Nándor: Heves vármegye története III. (Eger-vára elestétől visszavételéig 1596-1687). Eger, 1891 368

Papp László: Egy boszorkányper tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1674. július 16. Magyar Nyelv LXVIII (1972), 226-231. 369

HONT vármegye

Illésy János: Adalékok a hazai babonaság történetéhez. Ethnographia II (1891), 353-356. 375

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK vármegye

Molnár Balázs: Boszorkányperek Jászkunságból. Néprajzi Közlemények II (1957) 1-2. szám, 329-340. 376

KOLOZS vármegye

Kenéz Győző: Tűzlopás - XVII. századi boszorkányperben. Ethnographia LXXVII (1966), 451-452. 388

KOMÁROM vármegye

Römer Flóris: Adalék a boszorkányperekhez. Győri Történelmi

és Régészeti Füzetek I (1861) 176-185, 219-236, 322-333; 2 (1862) 74-81, 158-165, 274-276; 3 (1863) 176-182. 389
Gregorics Gábor: Kun Anna boszorkánypöre. Gyulai Rudolf szerk.: A Komárom vármegyei és Komárom városi történelmi és régészeti egylet 1887 évi jelentése. Komárom, 1888, 22-35. 453
Alapi Gyula: Bűbájosok és boszorkányok Komárom vármegyében. Komárom, 1914 466
MAROS-TORDA vármegye
Müller, Friedrich: Beiträge zur Geschichte des Hexenglaubens und des Hexenprozesses in Siebenbürgen. Braunschweig, 1854 527
NAGY-KÜKÜLLŐ vármegye
Müller, Heinrich: Zur Geschichte des Repser Stuhle. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde NF 37 (1910), 112-208. 530
NÓGRÁD vármegye
Török Gábor: A Börzsöny-vidék nyelvjárástörténetének települési háttere. Nyelvtudományi Értekezések 45. Budapest, 1964 534
Török Gábor: Történeti adatok a küldött farkas mondájához. Néprajzi Közlemények IV (1959), 1-2. szám, 278-288. 537
NYITRA vármegye
Mednyánszky Dénes báró: Boszorkánytárgyalás a múlt században. Századok VI (1883), 598-599. 548
PEST-PILIS-SOLT-KISKUN vármegye
Fekete Lajos: A jászkunok története. Debrecen, 1861 549
POZSONY vármegye
Horna, Richard: Zwei Hexenprozesse in Pressburg zu Beginn des XVII. Jahrhunderts. Bratislava, 1933 559
Komáromy András: Listius Anna Rozina bűnpöréhez. Történelmi Tár 1897, 626-652. 573
Horna, Richard: Ein Monster-Hexenprozess in Šamorin gegen Ende des XVII. Jahrhunderts, Bratislava, 1935 598
SOPRON vármegye
Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története I. rész. 7. Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig. Sopron 1929 630
Winkler Elemér: Bűnök és büntetések a régi Sopronban (XVI-XVIII. század). Sopron, 1924 638

Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Budapest, 1887 640
Varga Endre (szerk.): Uriszék. XVI-XVII. századi perszövegek Budapest, 1958 656
Boszorkány- és valláskáromlási pör a XVIII. századból. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok 1873, 1133-1137. 663
SZABOLCS vármegye
Illésy János: Adalékok a hazai babonaság történetéhez. Ethnographia II (1891), 353-356. 666
SZATMÁR vármegye
Lajos Gy.: Boszorkányper másfél század előtt. Hazánk s a Külföld 1866, 448. 668
Abafi Lajos: Felsőbányai boszorkánypörök. Hazánk, Történelmi közlöny VIII (1888), 301-319, 351-372. 669
Szirmay Antal: Szathmár vármegye fekvése, történeti és polgári esmérete I. Budán, 1809 709
SZEBEN vármegye
Göllner, Carl: Hexenprozesse in Siebenbürgen. Cluj, 1971 715
Teutsch, Friedrich: Sächsische Hexenprozesse. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde NF 39 (1913) 709-803. 775
SZEPES vármegye
Wéber Samu: A boszorkányságról, különös tekintettel a Szepességre. Századok XXVII (1893), 879-884. 830
Förster Jenő: A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből. Förster Jenő (szerk.): Közlemények Szepes vármegye múltjából 2-3, Lőcse 1910, 116-117. 834
Förster Jenő: Három boszorkányper a XVII. századból. (A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből XII., XIII., XIV.). Förster Jenő (szerk.): Közlemények Szepes vármegye múltjából 2-3, Lőcse, 1910, 242-249. 836
SZILÁGY vármegye
Petri Mór: Szilágy vármegye monographiája I. Kiadja: Szilágy vármegye közönsége, 1910. 844
SZOLNOK-DOBOKA vármegye
Vajna Károly: Hazai régi büntetések II. Budapest, 1906-7 849
TRENCSÉN vármegye
R. Kiss István: Történeti adalékok a boszorkányság és ördöngösség hiedelméhez. Ethnographia XVI (1905), 210-219. 856

Áldásy Antal: Tököli Miklósné, Jakusith Zsuzsánna ellen indított boszorkány perben fölvett jegyzőkönyv, 1662. Történelmi Tár 1896, 171-175. 866
UDVARHELY vármegye
Vass Miklós: Adalékok udvarhelyszéki boszorkányperekhez. Ethnographia XXIV (1913), 84-89, 160-166. 871
UGOCSA vármegye
Székely Sándor: Boszorkányper 1715-ben. Századok III (1869), 67. 884
VAS vármegye
Varga Endre (szerk.): Uriszék. XVI-XVII. századi perszövegek. Budapest, 1958 885
Horváth Tibor Antal: Boszorkányok és boszorkánypörök Szombathelyen. A Vasi Szemle könyvei 86. Szombathely, 1937 886
Abai Imre: Boszorkányégetés Szombathelyen. Vasi Szemle III (1936), 108-115. 899
Schram Ferenc: A levéltárak jelentősége a népszokás-kutatásban. Levéltári Szemle 1967, 1. szám, 163-208. 903
Chernel Kálmán: Kőszeg sz. kir. város jelenés múltja. Második rész: Multkor. Szombathely, 1878 907
Bencze József: Két újólag előkerült akta a boszorkányperek idejéből. Communicationes ex bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, 34 (1965), 9-17. 913
VESZPRÉM vármegye
Varga Endre (szerk.): Uriszék. XVI-XVIII. századi perszövegek. Budapest, 1958 920
ZEMPLÉN vármegye
Dongó Gyárfás Géza: Boszorkánypörök nyomai levelestárunkban (1640-1766). Adalékok Zemplénvármegye Történetéhez XVI (17. évf., 1911), 169-171, 302-305; XVII (18. évf., 1912), 92-94. 921
Hodossy Imre: Feltételes ítéletek boszorkányperekben. Jogtudományi Közlöny XXXVII (1902), 221-222. 928
Kazinczy Gábor: Megyaszói boszorkányok 1731-ben. Hazánk, Történelmi Közlöny III (1885), 372-375. 929
A perbefogott személyek jegyzéke 931
Helynévmutató 942

1517.

PAʒTOR GEÓRGNENEK MARGIT ASZONNAK ES HEDEGES PETERNENAK FELELETY TERYEK JÁNOS ELLEN. *Igy.* XVIII.

Eredetije ez. kir ns. Kassa városa levéltárában 979 szám alatt. Védelmezi magát n' téhányi két asszony, boszorkányasággal vádolhatása ellen, Kassa birája és tanácsa előtt. Nem igaz mondja, hogy vizet zavart volna, vaj csinálás végett. Találta ottan és lemásolta Döbrentei Gábor 1835.

Tiſʒtölendö biro uram eſ nemöſ tanach uraim minekönk ugi mint föl pörösoknek tehhani Paſʒtor görginenek margit Aſʒoninak eſ hedegöſ Petörnenek Ana Aβoninak feleletök ez eſ ennekokaert eʒitaltuk urafagatok eleiben töruenire tereck janoſt ennek Imar moſtan ugi mint Anno 151° 7° eʒtendöben ualo ʒent görgi nap taiaban mulot harom eʒtendeie hogi margit Aʒoni jnet Az kàſai malombol me gön uolt haza tehhaniban len en bartuſneual de bartuſne uiʒatert uolt ezokaert mert lepedöit felette uolt Az malomban eſ mikoron margit Aʒoni Az hoſtatt viginel mene tanalta elöl hedegöſ Petörnet Anna Aʒont eſ mont margit Aʒoni mit uiʒeʒ Anna Aʒoni mond ölagi turot meteltem darabra el Adnia mond iſſmet margit had laſam mint metelöd mert en ſohha nem meteltem Anna megmutatia Az turot margitnak Imaran ennek utana ugi mint ket eʒtendö el muluan Az mikoron ez dolog volt teriek Janoſ ment tehhanban enek i eſ egi eʒtendie multei eſ Az tehhani birak eſ efkötok elöt Igi ʒolt janoſ bizoni kar tinektök birak hogi meg nem tutjatok butötni paʒtor göginet margitot eſ Az hedegöſ Petörnet Anat Az tehhaniakot mert en lattam hogi margit eſ Anna keten tüzet raktanak Az hoſtat uegin Az uiz melet ot Az honat tehhaniban menek eſ ö magok keteh Az uizben Alotank margit eſ Anna eſ egi

maſt uizel öntöztek uaiat moſtanak az uizben maga ſem margitnal ſem Ananal uai ſem uolt eſ Az teriek Janoſ moltatlan zauara Az tehhani eſköt uraim margitot eſ Anát meg Akarttak butotnia de ök uötek ez dolognak törueni ʒörint ualo meg lataſat uraſagotok eleiben mert Az ö tiʒteſegököt Az raitok töt galazatert teriek Janoſnak el nem egedik eſ ha Az uraſagotok törueni mutatia mi mind keten margit eſ Anna teriek Janoſnak neluehöz felelönk

Uraſagotoktol törueniet uariuk mert meg bizonituk Az ratok töt galaſakot Jambor ʒömeliökel.

Jegyzet. Téhány, Kassához tartozó falu Sáros vmegyében már. Távolsága csak egy kis órányi. Az ut ki oda Kassáról most is malom mellett vizen, melly Hernád vizén közel a' városhoz van. Népe hajdan magyar volt, 's járt, mint majd reformatiót valló, a' kassai ss. egyházba. Nem kedvezés megszüntette azt 's lassanként eltótosodott a' falu; némelly lakosának csak neve maradott magyar. 1831b. a' cholerában holt volna ki a' legutolsó, ki még nem tuda tótul. Igy hallám ezeket. — 'S hallám Gömör megyéje köznépének ma is azzal tartását, hogy: asszonyok vizet zavarnak akármelly forrásnál, 's a' leülepedés után vaj kerekedik elé.

Kemény Lajos

ALVINCZY PÉTER ÉLETÉHEZ (KASSA VÁROS JEGYZŐKÖNYVEIBŐL)

Az itt való magyar praedicator *Alvinczy Péter* uram die 13. Septembris (1610?) fedvén az praedicálló székből az közönséges vétkeket és az többi között az vráslásokat és ördöngőseket, jelenté ő Kegyelme nagy panaszolkodás szerint, hgy ő kegyelmét is keverték belé, hogy az féle bájosoknak segítségével maga, házanépe élt volna; azokáért magna cum commotione protestálván felőle, az magistratust az Ur Istennek széki eleibe citálta iterato két izben is, hogy az háza népét és szomszédit reá. esküttetvén végére menjen és ha valakit, akár magát, abban éri, nem csak szokott méltó büntetéssel, hanem tízképpen büntetessék. Ez dolog igy lévén, mint hogy ez nagy és hallhatatlan dolog, deliberáljon az nemes tanács e felől, mit kelljen erről cselekedniek. Deliberatum: Cognoscatur causa tam zelosae citationis ex *domino Petro* et moneatur ne temere tales protestationes ex suggesto faciat. Si quod habuerit contra quempiam, aut deprehensus fuerit aliquis in tali praestigioso scelere, animadvertetur in eum pro merito. *Petrus* advocatus ad dominum iudicem dixit, se per relictam Paisgyartho de facto eo insimulatum, quod ipsa femina accersita significavit, se ex pithonissa *cigana ea habere, ex Balthasari vaidae* conjuge, quod se rogatam aiebat, apud *Alvinczium*, ut foecunditatem coniugis eius annualem inhiberet et hoc pacto volebat fidem facere sibi, quod possit suos et liberos a morbis quibusdam obnoxiis liberare. Sic res cognita, domino *Alvinczio* prosequendum relicta est et monitus est, ut parcius deinceps in similibus casibus procederet.

Irodalomtörténeti Közlemények XX (1910), 102–106.

Majláth Béla

LEVÉLTÁRI ADATOK REGÉCZVÁRA TÖRTÉNETÉHEZ. A XVII. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBŐL

III. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Doleszné asszony boszorkánysága és ugyanannak Koháry István kiszabadítása ügyében. Regéczvára, 1683. márczius 27.

Anno 1683. die 27. Mensis Martii In Arce Regécz. Én Bagoméry András Nemes Abaujvármegyének egyik ordinarius szolgabirája, mellettem levő Juratusommal együtt ugymint Nemzetes Fekete István és Pankotay János uraimékkal együtt jöttünk ki Méltóságos fejedelem Thököly Imre kegyelmes urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából Nemes Abaujvármegyében, Magyaroska, Regéczke, Fóny és Heicz nevű falukban Nemzetes és vitézlő Szirmay Miklós uram Regéczvárának mostani főkapitányának ő kegyelmének Instantiájára, néminemű collateralis Inquisitióknak peragálására, peragálva azért az dolgot az utrummal együtt renddel így következik:

De eo utrum.

Tudja-é tanu, látta-e, hallotta-e? hogy Doleszné boszorkányságért megfogattatott volt, és az boszorkányságot mind megfogatása előtt, s mind pedig azután is, hogy elszabadúlt volna, el nem hagyta, hanem sok ízben bizonyos jelenségét mutogatta, nevezet szerént pedig mióta Koháry uram itt Regéczben fogva tartatik ő nagysága szabadúlásában micsoda eszközökkel kénálkodott, maga is előbbeni szabadúlásával miképen kérkedett, s az úrral magával Koháry urammal vagy inassával titkon avagy nyilván beszélgetett-e? és az ő nagysága szabadúlásában mesterkedett-e?

Tudja-e, látta-e, hallotta-e? az tanu, hogy Koháry uram szabadúlásában ugyan regécziek vagy máshova valók is mesterkedtenek volna, kik lehetnek azok, és miformán, s kik által mesterkedtek? nevezze meg tanu.

1. Testis. Szabó Péter sat. Láttam s tudom, hogy Doleszné boszorkányságért megfogatott, hallottam is szájából egy nappal előtte, a mikor Koháry uram ő nagysága megszabadúlt, ő nagysága megszabadúlása felől discurrálván az inassával Korponayval,[1]) ezt mondván, meg lesz Korpouay uram, én is magam szállásán varrogatván, mondék, micsoda az a meglesz Korponay uram? felele Korponay, óh nyomorúlt lélek, kurva, mi gondod néked arra, mit tudakozod? mondja újabban Doleszné Korponaynak, az isten kegyelmeteket megszabadítja innét, mert én is sokáig voltam itt fogva, s a féreg is úgy megesett, hogy a tenyeremmel seprettem róllam, de ugyan csak megszabadúltam. Hallottam azt is másoktúl, hogy az várfokon ugrott volna ki vasastúl, és a vas a földön maradott a váron kívül, s azon a helyen kutya nyomot láttak.

[1]) Ugyanaz ki később csábrági kapitány lett.

Történelmi Tár 1889, 1–25.
Forrás: Pongrácz Imre liptómegyei alispán levéltárából közlő tulajdonában

Tudom nyilván, hogy ezen megfogatott két hajdúk árúltatása által lett Koháry uramnak ő nagyságának megszabadúlása.

2. Testis. Nagy Bástay János neje Anna sat. Tudom azt nyilván, hogy Doleszné megfogatott boszorkányságért. Hallottam szájából Dolesznek, hogy megfogatott volt ő másszor is az boszorkányság miatt. Azt is tudom nyilván s láttam, hogy az ablakján egy kis lyukacskán az baglyak bejöttenek, és az ház közepén járkáltanak, huholván, azok meg fölkelvén, más rendbéli baglyok jöttenek be ugyanazon ablak lantornáján levő lyukacskán: mivel vagy négy mérték lisztemet vittem volt akkor sütni Doleszné házához. Hallottam azt is szájából Dolesznének, hogy elébbeni rabságában való kiszabadúlásakor bizony ő csak kiszállott a vár fokon. Más rendben is háltam a házánál, akkor az ablak alatt az fogait csattogtatta, a fia is mondja: Anyám asszony micsoda csattogtatja a fogait? Mondja Doleszné a fiának: kurva anyádat csattogtatja. Ismét együtt beszélgetvén Dolesznével Korponay, hallottam hogy azt mondotta Doleszné az úr szabadúlása felől: bizony adok, bizony meg lesz, rövid nap megszabadúltok. Szabó Péter magunk szállásán varrogatván mondja Szabó Péter, micsoda az, hogy meg lesz, meg lesz? mondja Korponay a szabónak: ó csámpás lélek kurafia, mit kérdezősködöl, mi gondod néked arra.

3. Testis. Asztalos Mihály neje Katarina sat. Tudom azt nyilván, hogy azelőtt is megfogatott volt Doleszné boszorkányság miatt, és kirepülvén a várfokán hallottam Tulok Mihálytól hogy mondotta Doleszné, megvesztette a lábát. Tudom azt is nyilván, hogy hivattam, az én lakadalmamba jövén Doleszné egy korsóborral mondván: édes asszonyom az lakadalmadba jöttem, ugyanakkor mindjárt megtapogatván Doleszné a vállamat mind azóta is fáj a vállam.

4. Testis. Horváth István tizedes semmit sem tud.

5. Testis. Görgey Máthé semmit sem tud.

6. Testis. Görgey István semmit sem tud.

7. Testis. Órás Ferencz sat. Hallottam Sütő Péterné szájából itt nála sütvén: Dolesznének a fia azt mondotta volna, hogy az anyám szárnyára költ, s elment.

8. Testis. Johannes sat. Egyebet ebben nem tudok, hanem hallottam a fónyi birómtól, hogy a hajdúk Dolesznénál ittanak egykor, s az baglyok ki s be szálltanak az ablakon és huhukoltanak. Hallottam azt is, hogy a hajdúk puskáját felvevén Doleszné, mely puska töltetlen volt, s Doleszné kilőtte. Láttam az mustrakor, hogy Doleszné Koháry uram ablakjánál állott, de hogy beszélt volna vele nem láttam s nem hallottam. Tudom bizonyosan, hogy azon két hajdúk a kik fogva vannak, strázsák voltanak, és azok által lett az úr szabadulása.

9. Testis. Hegedűs Pál semmit sem tud.

10. Testis. Tóth Mihály sat. Hallottam Baróczy Gyurkónak szájából, hogy Doleszné úgy megkötötte volt, hogy harmadnapig sem nem ehetett, sem nem ihatott, sem nem alhatott, majd elveszett bele, megfenyegetvén Baróczy Gyurka Dolesznét, és megszaggatván *Bakóval* (így!) ijesztgetvén meggyógyult a legény.

11. Testis. Kertész György sat. Hallottam megfogattatását Dolesznénak boszorkányságért, és az bástyán való kirepülését. Láttam szemeimmel, hogy Páter uram két ízben is beszélgetett az úr inassával Korponayval deákúl, de nem értettem mit beszéltenek. Hallottam Soltész szájából, hogy Csantikáék elszökések előtt beszélte volna Csantika, hogy Kohári uram ő nagysága ő neki száz forintot igért volna csak szolgálja.

12. Testis. Kertész György pattantyus neje Katharina sat. Tudom, hogy azelőtt is megfogták volt Dolesznét boszorkányságáért, azt is tudom hogy a várfokon kingrott vas lévén a lábán, maga is beszélte, hallottam szájából.

13. Testis. Orás Ferencz neje sat. Hallottam Csantikától, midőn egykor Dolesznénél hálván Csantika, hogy a baglyok az ablakon bejövén, csattogtatták az szárnyakat, s kimentenek. Láttam hogy Doleszné Kohári uram ablaka alatt állott, be is nézett az ablakon, de beszédeket nem hallottam, se nem láttam, onnat elmenvén az úr szolgájához Korponayhoz ment, beszédeket akkor sem hallottam, ugyanazon éjszaka szabadúlt el Kohári uram ő nagysága.

14. Testis. Pozsgay András neje Elizabetha sat. Tudom azt nyilván, hogy az uramnak semmi nyavalyája nem lévén, egykor az uram lemenvén a faluba, a Doleszné kertjében szilvát rázván felhozta a várba, az uram ezentúl jajgatni kezdett, annyira lett dolga az uramnak, hogy sem nem ehetett, sem nem ihatott, a mit bevett is nem emészthette, az lábai felzsugoradtanak, kezei elestenek, annyira lévén utóljára, hogy az halálára való fehér ruhát is elkészítettem volt. Menék nemzetes kapitány Szirmay Miklós uramhoz ő kegyelméhez, voltaképen megbeszélgetvén az uram dolgát, és kérvén azon ő kegyelmét, hogyha valami módot találhatna ő kegyelme, istenért tenne jót az nyomoréк urammal, megáldván az úr Isten ő kegyelmét. Mindjárt reá izent egy tizedestől, keményen reá parancsolván Dolesznéra, hogy az uramnak ha tovább is olyan nyomorúsága lészen, avagy halála, rabságra hozatja fel ő kegyelme, az izenet után nyavalyás uramnak semmi gondja nem volt, azontúl mindenféle nyavalyájától meggyógyult.

15. Testis. Rácz György neje Katharina sat. Hallottam Regéczkén lakó Lőrinczinétől, midőn egykor az a Lőrinczné a falu útczáján végig menne, talált egy öntésre, melyen által is ment, később vevén észbe, hogy elkerülhette volna, mondá Lőrinczné: de megromlok most; hallván ezt Doleszné, mindegy a semmi, mert

én locsesantottam oda, nem lészen semmi nyavalyád. Legottan lábára megromolván Lőrinczné, megdagadtanak az lábai, reá izenvén Dolesznéra meggyógyultak a lábai.

16. Testis. Szabó Péter neje Sára sat. Korponayt láttam, hogy titkol Nagy Tamással, de nem értettem, mert hátul beszélgettek, a midőn belső házban mentem, menten elhagyták a beszédet, az fűtőben is kimentenek, s ott is titkoltanak.

17. Testis. Munkácsi Sándor neje Katharina sat. Hallottam hogy Korponayval beszélt volna Doleszné, mondván: ne félj, mert ma holnap kiszabadúlsz, földim vagy te nekem.

18. Testis. Rácz Mihály neje Anna sat. Hallottam szájából, hogy sok rabságot viselt az várban, de egyszer csak kiugrott a kút bástyán.

Possessio Magyaróska.

19. Testis. Takács Péter zsellér sat. Tudom, hogy Doleszné rabságot viselt, de mi módon szabadúlt ki csak hallottam. Láttam azt s tudom, egykor Dolesznéval törvényen lévén Regéczkén fónyi és regéczkei tanács előtt, valami szántóföld végett, a mikor egyben feleltünk volna, akkor az előruháját ránczba szedegetvén a markában az tanács előtt állván mind ketten, és kiküldvén bennünket, akkor is mind markában tartván ránczba szedett kötőjét, azonban deliberálván az tanács behivattanak bennünket, kényszerítvén az egyességre Dolesznéval az tanács, én nem egyezvén vele várván csak az törvénytől kérvén tőlem az firmender az törvénypénzt, azután menten az úr székére appellálván dolgát, kit meg is nyert az úr székén.

20. Testis. Szőcs András kisbiró sat. Várbeli hó pénzes gyalog levén tudom nyilván, hogy fogva volt Doleszné a várban, és a midőn kiugrott a bástyán mind béklyóstúl, semmi nyomát nem ismervén csak elveszett, vissza szerezvén magát fél esztendő múlván, mi formán nem tudom, fényes nappal lévén kiugrása.

21. Testis. Tóth Dankó sat. Tudom azt nyilván, hogy fogva volt Doleszno, és az várból béklyostól kiment az kút bástyán, hópénzes gyalog levén. Doleszné mellett lévő fia hírt adott az várban, hogy elment az anyja, mi is kimentünk utánna nyomozni, de sehol semmit sem kaphattunk, hanem az mely iránt kiugrott az bástyán, kutya nyomot találtunk a porban. Mintegy egy hét múlván, akkori esztendőbeli regéczkei csordapásztor megtalálván az vár alatt való cserjében a béklyót, szememmel láttam mikor fölhozta.

22. Testis. Vadász Mihály sat. Hallottam Gönczön lakozó Vargha Pálnétól, hogy azt mondotta volna Doleszné, hogy ha még Regéczvára tovább labancz lett volna, olyan helyen bevitte volna Kocsis Mihályt, hogy sok ember megcsodálkozott volna rajta.

23. Testis. Vargha Pál özvegye Erzsébet sat. Hallottam szájából Dolesznénak, hogy négy hónapig voltam rab, de egyszer az lábaimat lógatván, veszteg ültemben, csak leesett a vas a lábomról. Hallottam azt is szájából, nem félek, hogy én reám törvény legyen, mert én reám törvény nem lehet. Azt is hallottam szájából, hogy gönczi Lakatos Andrásnét tanította mondván: a mikor korcsomára bort kezdesz, három cseppet az ajtó sarkára, három cseppet az tűzben cseppents és más korcsomáros bor seprejét lopd el, ha akarod hogy a borod elkeljen.

24. Testis. Vágási István özvegye Katarina sat. Úton menvén egykor Dolesznéval hallottam szájából, hogy ha a boczfának köszönök háromszor, megszóllal hozzám a boczfa. Hallottam azt is szájából: én is fogva levén, ne félj ugymond mert én is fogva voltam már háromszor, de ugyan nem tehettek reám törvényt. Hallottam azt is szájából: míg Regéczkén más egy bort elád vagy kiárul, én addig hármat is eladok, s kiárulok, mert mikor a bort kikezdem, az ajtó sarkára, és a tűzbe cseppentek elsőben.

25. Testis. Vargha András sat. Hallottam s tudom, hogy a várban fogva volt Doleszné, a majorban csinálván boszorkányságot, és a mikor rabságából a várból kiment, hallottam másoktól, hogy Doleszné fia mondotta volna: az én anyám csak a sindelyről repült le. Hallottam azt is a magam feleségétől gyakran járván annak előtte házamhoz Doleszné, házas fiam feleségéhez: hogy engem tartnak ugymond nagyobb boszorkánynak, de van még itt nagyobb boszorkány is nálamnál, foga, lidércze is vagyon, eleget hordanak annak.

26. Testis. Makár János sat. Hallottam Posgay nevű hajdútól, hogy úgy megkötötte volt, hogy ha kapitány uram reá nem üzent volna, talán el is veszett volna bele.

27. Testis. Vadász András sat. Hallottam Dolesznének szájából, hogy a mikor valakire törvényt akarnának tenni, addig a sententiát ki nem mondhatják csak a lábait fonyja össze, és a nagy ujját szorítsa a marka közé, ne féljen hogy törvényt tehessenek reá.

28. Testis. Nagy István sat. Hallottam más emberektől, az kik szájából hallották Doleszné leányának: reá esküdtenek úgymond az anyámra, de két férfiunak, két asszony embernek el kell érette veszni.

29. Testis. Szabó Péter sat. Egykor pörben levén holmi puszta felől Dolesznéval, a mikor előállott volna Doleszné az examenre, a mikor fateált, az előkötőjének a szarvát felfogta, ránczba szedegetvén úgy marosgatta az markában, én is hozzá akarván szóllani, nem szóllhattam egyet is, úgy elállott a szavam.

30. Testis. Tóth Lőrincz sat. Perünk lévén egyszer Dolesznéval hallottam Farkasné szájából, hogy őt azon kérte Doleszné, az temetőről három esküdt embernek temetéséről való földet hoz-

zon neki a végre, hogy valamint azon holt emberek nem szólnak, ő reá sem tehetnek törvényt, mely Farkasné hiti után is úgy fatcálta az tanács előtt.

31. Testis. Lengyel Ilona sat. Porozónak valót mosván egyszer Dolesznéval, biró parancsolatjából fiaink mind kettőnkkel velünk lévén, egyik a másikkal a két gyermek megverekedtenek, az én fiam meggyőzvén a Dolesznéjét, haragjában megfenyegette Doleszné az én fiamat mondván: várj csak, keserű lesz te néked a gyermek megverése; elvégezvén a porozó mosást, haza mentünk, azonnal megbetegedett a fiam, nem tudván mi lelte, az uram mondja akkor, eredj csak feleségem Doleszséhez, mond meg neki, ha a fiam meg nem gyógyul, a tiszteknek panaszt teszek a várban és felvitetlek; mondja nékem Doleszné: eredj haza, miért jösz a házamra, kiverlek innét, nem lesz a fiadnak semmi gondja, én haza menvén, a fiam ugyancsak rosszúl vagyon, jő úgykor *(úgy!)* Doleszné fia, egy szelet kenyérrel a házamhoz, és az fiamhoz menvén, mondván: Jani kelj föl és edd meg azt a kis kenyeret, majd meggyógyúlsz, mondá a fiam, hagyj békét az istenért, másodszor is kinálja hogy egyék, a fiam elveszi a kenyeret és megeszi, azonnal a fiam meggyógyúlt, semmi gondja nem volt. Itten egykor az ludaimra uszítván kutyáját Doleszné, én is nem állhatván mondván, miért kell uszítani a ludaimra a kutyát, haragjában utánnam öntött valamit, az lábaimra úgy megromlottam, hogy három egész holnapig alig állhattam lábaimra, mind addig is míg hozzá nem mentem, hozzája menvén valamit csinált egy papirosban, az lábamra reá kötvén, harmadnapra meggyógyúlt a lábam.

32. Testis. Makoviczai Gresco neje Tóth Marina sat. Egykor jövén Heÿcztől Dolesznéval, arra tanított engemet, ha azt akarod tudni, hogy a tehened a mikor a zsirját elveszik, s meg jőjjön a zsirja, egy szelet kenyeret piríts meg, sózd meg és fokhagymázd meg, az ajtó feliben az felső küszöbre tedd fel Csötörtök napon, ha elviszik az ördögök, meg tudod azon. Az mely nap megszabadúlt volt Koháry uram, másod magammal mentem az várba, láttuk hogy az Kúnhegyéről jött Doleszné, ő is velünk együtt akkor feljött a várba.

33. Testis. Szent-Györgyi Ilona sat. Hallottam Dolesz Panda szájából: az hamis hitű egy asszony ember megesküdt anyámra hamisan, adja isten, hogy halála órájáig esküdjék hamisan.

34. Testis. Tóth Lőrincz neje Zsófia sat. Egykor miglen Doleszné ura biró volt, egy menyecskétől féltvén Regéczkén az urát Doleszné, hallottam szájából mondván nékem: minthogy az a menyecske a te öcsédnek barátja, mond meg az öcsédnek, lopjon a hajából az én uram szeretőjének annak a kurvának, bizony megvakítom, mert az békának szemét varranám bé a hajával, már egyszer próbáltam ugyan, de nem ártott akkor, mely cseleke-

detiért törvénynye akart lenni. de elszökött az törvény elől; egyszer az én uram bíróságában, haza jövén egy tallér ára bort adott az tanácsnak, akkori udvarbíró Horváth István uramnak karmazsin csizmát, így complanáltatott akkor is a dolga. Hallottam azt is szájából, hogy ménkő pora is vagyon immár reája.

35. Testis. Özvegy Demkó Ilona sat. Együtt lakván Doleszné val hallottam szájából, hogy ha ő megharagszik, soha el nem nyugszik a szíve míg bosszút nem tölte.

36. Testis. Nagy György neje sat. Mostan gönczi sokadalomban, az patikák alá leülvén, adá magát hozzám egy gönczi asszony, nevét nem tudom kicsodáné, kérdvén Doleszné dolgát mily légyen, mondá fogva vagyon felelvén a gönczi asszony, és mondá, eddig is úgy kellett volna, mert az olyan asszony hogy, egykor a midőn útra mentem volna véle, egy szalmaszálat felvevén a földről, és az markában az nevedéken újjával szorítván, másfelől a keze fején fű nőtt ki, így hallottam, hogy beszélt az a gönczi asszony.

A 34-ik tanú újra bejövén mondá: Buzogány Gyurka szolgánk levén, hallván hozzája valami tolvajság felől sok híreket, intvén rosz cselekedetiről, így felel a szolga: nem félek én, mert adott nekem innen (?) már kétszer néném, még ad egyszer, azért nem élek, mert nem árthatnak nekem.

37. Testis. Vargha András neje sat. Hallottam szájából Dolesznénak hogy úgymond engemet eleget mocskolnak. hogy boszorkány vagyok, de még én nálamnál nagyobb boszorkány is vagyon, kérdvén ki volna az? monda, foga lidérczet tartván, mindent eleget hordanak néki.

38. Testis. Szabó János szolgálója sat. Egykor tehenet őrizvén láttam, hogy bogács kórónak a gyökerét ásta Doleszné, és az kötőjébe szedte, haza vitte, de miért, nem tudom.

39. Testis. Kovács János sat. Tudom azt nyilván, egy alkalmatossággal törvényszékbe hivattatván az regécziektől, a midőn kijött az törvényházból Doleszné megfenyegete mondván: mi szükség volt neked ide jönnöd, onnat haza jövén Fónyba, az lábam mindjárt kifakadott és egész télen sántáltam az lábamon.

40. Testis. Farkas János zsellér sat. Tudom nyilván, hogy Doleszné nyilván való kurva volt, mert egy tolcsvai Talyigás nevű embernek a farát a Doleszné hasán által vágta Regéczen, hópénzes gyalog levén akkor, ökör jászlóban volt a factum, annyira volt a factor *(így!)* hogy talyikán vitték Tolcsvára Talyigást, de boszorkányát nem tudom.

41. Testis. Ifjabb Farkas János sat. Tudom bizonyosan egyszer a fónyi kerítésben ivott velem Doleszné, mi egymás között ital közben összeveszvén, megakarám verni Dolesznét, engemet csak megfenyegete mondván: várj csak hamis lelkű, mert bizony

megbánod, míg a czigány házáig mentem, addig a kezemen gyül fakadott, most is két lyuk vagyon a kezemen, melyet megmutattam esküdt uraimék előtt, ez pedig szent János havában volt.

42. Testis. Rássi András neje sat. Hallottam Regéczkén laktomban az Doleszné fia szájából, hogy a midőn kiszabadúlt Doleszné a várból, zsindelyen repült ki.

43. Testis. Sartoris János sat. Tudom nyilván, egy alkalmatossággal három ludam veszvén el panaszolkodva Dolesznénak, egy darab ruhát lebocsátván a nyaka körül a földre, sem magam, sem az anyám egy ideig nem szólhattunk.

44. Testis. Németh Mihály neje sat. Tudom s hallottam szájából Dolesznénak, a zsindelyen kiugorva az várból, a lábáról azután csak lerázta a béklyót.

45. Testis. Bodog Mihály neje sat. Tudom azt, hogy engem Doleszné megfenyegetvén, a fiam csak hamar nyavalyába esett, a földön koncsalkodván, meg is volt (!) utána a mostani fogsága előtt.

46. Testis. Rudok házasak szolgálója szabad személy sat. Tudom azt nyilván s hallottam, hogy az gazda asszonyomat Bodog Mihálynét megfenyegetvén, várj csak úgymond Bodogné, megemlegeted még az anyádtól hozott sejtest (!) s az is keserü lészen, azonban két hét mulván, az én gazdaasszonyom fia megbetegedvén meg is halt.

Heyeze.

47. Testis. Idősbb Tóth András sat. Hallottam azt maga Doleszné szájából, hogy csak volna nékem Heiczén egy bizonyos meghalt emberem, annak elég pénze lenne, lám Gyöngyösi István sem mivelt, mégis elég pénze volt; de a mi nagyobb egy alkalmatossággal, kért arra engem Doleszné, hogy vennék neki egy font szalonát, megnézvén az egy font szalonát az kunyhómba jött, ösztönözvén arra, hogy vitetnék neki egy itze bort, mondám én bizony nem hozatok, mert egy polturám sincsen, mondja Doleszné, engedd meg, majd találok én a te kunyhódban pénzt, szabadon hagyva hogy keresne, azontúl az nagy ládámat helyéből eltevén, volt ugyan néhány forintocskám eltéve az ládám alatt, ő arra mindjárást reá akadván kiásta a földből az pénzemet, mintha ő tette volna oda, és egy itcze bor árát kellett neki adnom belőle.

48. Testis. Kovács István neje sat. Hallottam Pogány István szájából, hogy mondotta volna rabságában Pogány István, csak volna Doleszné szabadon, kiszabadítana engemet rabságomból.

49. Testis. Molitor Sándor neje sat. Tudom bizonyosan, hogy Kuhaj *(így!)* járásakor Regéczvárát víván találta az uram az Doleszné lányát és a hónalja alól egy falka kenyeret kivevén, az uram megevén, azótától fogvást az uram mind csak kinlódott haláláig.

50. Testis. Katharina ....lyi sat. Kassára indúltam Doleszkával alá jövén az várból, hogy az patakon által mentünk, egy követ a vizből fölvevén Doleszné, az másik oldalára fordítván az követ Doleszné, kérdém tőle mire való az, mondá: bolond, azt hallottam én, a ki ezt cselekszi, az tolvajok az úton nem fosztják ki.

Coram me Andreae Bagameri Judlium Incliti Cottus Abauyvár.

Coram me Stephano Fekete Jurato Cottus Abauyvariensis.

Coram me Joanne Pankotay Jur. Cottus Abauyvar.

(Három pecsét.)

ALSÓ-FEHÉR VÁRMEGYE

Szendrey János

TÖRÖK KATALIN BŰNPERE (A BŰBÁJOSSÁG TÖRTÉNETÉHEZ A XVII-IK SZÁZADBAN)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum nos sabbatho proximo post dominicam Letare proxime praeterito instante scilicet generali congregatione dnorum regnicolarum trium nationum Transylvanensium et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium in hac civitate nostra Medgyes ad vigesimum tertium diem mensis Februarii ex edicto nostro celebrata, una cum dnis proceribus, magnatibus, statibus et ordinibus regni nostri, nec non magistris nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judiciariae assessoribus in sede nostra judiciaria pro tribunali consedissemus, egregius Melchior Besenyei de Alba-Julia pro egregio Stephano Kassai de Colosvar directore causarum nostrarum fiscalium ut actore, iuxta continentiam quarundam literarum nobilium Joannis Bibarczfalvi et Georgii Radasóczi iuratorum notariorum et scribarum maioris cancellariae nostrae relatoriarum tenores et continentiam aliarum literarum nostrarum ammonitoriarum et certificatoriarum in se verbaliter exprimentium in figura judicii nostri comparendo, idem procurator dicti actoris easdem literas relatorias contra et adversus grosam dnam Catharinam Tereök, primo Nicolai de Bogát, deinde Stephani Czyaki de Mihály, ultimo Michaelis de Dengelegh grosorum quondam relictam velut incattam coram nobis in judicio exhibuit et praesentavit.

1614. márcz. 15.

1614. febr. 23.

Quarum suprascriptio talis est:

Illustrissimo principi ac dno dno Gabrieli Bethlen dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comitis etc. dno dno nobis naturaliter clemmo.

Történelmi Tár 1891, 317–334.
Forrás: Közlő birtokában levő eredeti perirat

Interior continentia verbalis haec est:

Ilme princeps dne dne nobis naturaliter clemme. Humilimam fidelium perpetuorumque servitiorum nostrorum in favorem Cels. Vrae semper commendationem. Vra noverit Illma Celsdo, nos literas eiusdem ammonitorias pariter et certificatorias pro parte et in persona grosi Stephani Kassai de Kolosvár directoris causar. Cels. Vrae fiscalium, contra et adversus grosam dnam Catharinam Teoreök, primo Nicolai de Bogáth, deinde Stephani Czyaki de Mihály, ultimo Michaelis de Dengelegh grosorum quondam relictam, filiam magfci quondam Joannis Teoreök de Enying ex grosa quondam d^na^ Anna consorte sua, filia magfci quondam Joannis Iffjú ex grosa et magfica dudum dna Margaretha Maylád tunc sua, prius vero spect. et mgfici quondam Andreae Báthori de Somlyó consorte progenita, confectas et emanatas, nobisque inter alios Cels. Vrae fideles servitores nominanter literis in eisdem conscriptos praeceptorie sonantes et directas, honore et obedientia, quibus decuit, recepisse iuxta haec verba:

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Fidelibus nostris egregiis et nobilibus Stephano literato Zeőleősi, Francisco Patkó et Joanni similiter Patkó, Georgio Radasóci, alteri Georgio Sárosi, Joanni Bibarczfalvi, Stephano Kolosvári, Petro Tordai, Joanni Zólyomi, juratis notariis et scribis cancellariae maioris nostrae de curia nostra per nos ad id specialiter transmissis, item comitibus, vicecomitibus et judlium comitatus Albensis salutem et favorem.

Exponitur nobis in persona egregii Stephani Kassai de Kolosvár directoris causarum nostrarum fiscalium, qualiter licet omne adulterium per quoscumque etiam inter alienos et qualitercunque commissum grande et intollerabile sit crimen, multo tamen magis proximorum et consanguineorum incestus, horribilius abominabiliusque est peccatum, cum matrimonium inter consanguineos solenni ritu nuptialique ceremonia contractum etiam tam divina, quam humana lege vetitum sit, nihilominus tamen grosa dna Catharina, primo Nicolai de Bogáth, deinde Stephani Czyaki de Mihály, ultimo Michaelis de Dengelegh grosorum quondam relicta, filia mgfci quondam Joannis Teöreök de Enying ex grosa quondam dna Anna consorte sua, filia mgfici quondam Joannis (Iffjú) ex grosa et mgfica dudum dna Margaretha Maylád tunc sua, prius vero spect. et mgfici quondam Andreae Báthori de Somlyó consorte progenita, humanis divinisque legibus spretis cum sersmo quondam d^no^ Gabriele alias principe huius regni Transylvaniae, filio spect. et mgfci quondam Stephani, filii iamfati olim Andreae Báthori de Somlyó

ex praelibata olim dna Margaretha Maylád consorte sua progenito aliquot annis retroactis illicitam horrendamque venerem exercuisset, sicque manifestum commisisset incestum in aeternam honoris sui infamiam. Cum autem tam divino quam humano jure publicaque dnorum regnicolarum constitutione omnium scelerum, signanter deliberati homicidii, uxoricidii, matricidii, intoxicationis et aliorum enormium scelerum punitio et animadversio nobis tanquam legitimo hujus regni principi incumbat: ob hoc vellet idem director noster praefatam dnam Catharinam Teöreök ratione praevia ac aliorum certorum negotiorum coram latius declarandorum medio vestri nostri in praesentiam in causam convenire, et ex parte eiusdem a nobis judicium et justitiam habere jure admittente. Proinde comittimus et mandamus vobis harum serie firmiter, ut acceptis praesentibus statim simul, vel duo vestrum, sub oneribus alias in talibus observari solitis erga praefatam Catharinam Teöreök cum praesentibus accedendo, quae si personaliter reperiri poterit, eandem ibidem personaliter, alioquin de domo habitationis sive solita sua residentia, vel de bonis et juribus suis possessionariis, unde videlicet praesens ammonitio vestra ad scitum suum commode devenire poterit, ammoneatis eandem ibidem, dicatisque et committatis eidem verbo nostro, ut ipsa primo die futurorum comitiorum primitus post harum exhibitionem celebrandorum ad praemissam actionem et acquisitionem dicti exponentis de jure responsura et exinde a nobis judicium et justitiam receptura, coram nobis in curia nostra scilicet in praesentia personaliter et non per procuratorem suum comparere debeat et teneatur, certificando eandem ibidem, quod sive ipsa termino in praescripto coram nobis compareat sive non, nos tamen ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod juris erit ordo. Et post haec vos seriem huiusmodi ammonitionis certificationisque vestrae, prout per vos fuerit expediens, nobis suo modo terminum ad praefixum fide vestra mediante referre, vel rescribere modis omnibus debeatis et teneanimi. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in possessione Kis-Egresteő feria tertia proxima post festum Purificationis beatae Mariae virginis, anno dni Millesimo sexcentesimo decimo quarto. 1614. febr. 4.

Nos itaque mandato Ilmae Cels. Vrae in omnibus uti tenemur obedire et satisfacere volentes, die 12-ma mensis Februarii febr. 12. ad facies possessionis Boros-Boczyard, consequenterque curiae nobilitaris dictae dnae Catharinae Teöreök ibidem in praeallegato comitatu Albensi Transylvaniae existentis habitae accedendo, ibique personaliter antefatam dnam Catharinam Teöreök non repertam, medio egregii Stephani Sibói officiale eiusdem, iuxta continentiam praescriptarum literarum Cels. Vrae ammo-

nitoriarum et certificatoriarum ammonuimus eandem, diximusque et commisimus eidem verbo vestro, ut ipsa ratione praevia ac aliorum certorum negotiorum coram latius declarandorum primo die generalis congregationis dnorum regnicolarum proxime celebratae ad praemissam actionem et acquisitionem dicti directoris causarum vestrarum fiscalium de jure responsura in curia Cels. Vrae, eiusdem scilicet in praesentia personaliter, et non per procuratorem suum comparere debeat et teneatur; certificavimus eandem, quod sive ipsa termino in praescripto coram Cels. Vra compareat sive non, Vra tamen Cels. id faciet in praemissis, ad partis comparentis instantiam, quod juris erit ordo. Cuius quidem ammonitionis et certificationis nostrae seriem, ut per nos est peracta, Cels. Vrae fide nostra mediante rescribimus, Eandem felicissime ad vota valere desiderantes. Datum in civi-
1614. febr. 23. tate Medgyes die 23-a Februarii, anno dni Millesimo sexingentesimo decimo quarto. Ejusdem Cels. Vrae humiles fideles servitores Joannes Bibarczfalvi et Georgius Radasóczi, eiusdem Cels. Vrae cancellariae majoris scribae ac jurati notarii.

Quibus exhibitis idem procurator actoris exhibuit etiam alias quasdam tres literas, primas nostras praeceptorias et attestatorias pro parte et in persona praefati actoris confectas, alteras nobilium Joannis Boncidai et Joannis Patkó Toroczkai juratorum notariorum et scribarum cancellariae nostrae majoris, tertias nobilium Michaelis Zambó, similiter jurati notarii et scribae maioris cancellariae nostrae et Danielis literati de Várad super collecta attestatione relatorias nobis rescriptas. Quarum primarum, nostrarum videlicet praeceptoriarum et attestatoriarum tenor talis est:

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Fidelibus nostris universis et singulis egregiis, nobilibus, pariter et ignobilibus ac alterius cuiusvis status, bonae tamen honestaeque famae ac conditionis utriusque sexus hominibus, ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus praesentes nostras visuris salutem et favorem nostrum.

Exponitur nobis in persona generosi Stephani Kassai de Kolosvár directoris causarum nostrarum fiscalium, qualiter ipse medio vestri ratione et praetextu certorum negotiorum coram latius declarandorum in praesentia egregiorum et nobilium Stephani Zeőleősi, Joannis Bibarczfalvi, alterius Joannis Bonczidai, Joannis Patkó, Michaelis Zámbó, Stephani Kúti, Pauli Gyárfás, Petri Tordai, Georgii Radasóczi, Mathiae Zarasi scribarum ac juratorum notariorum cancellariae nostrae maioris de curia nostra ad id specialiter transmissorum; item Mathaei Dombai, alterius Mathaei Tatai, Petri Vizaknai, Stephani Boro-

nyai notarii Albensis, Thomae Zalai, Martini Zabó, Georgii et Michaelis similiter Zabó, omnino de Alba-Julia pro jurium suorum tuitione ac defensione quasdam fassiones et attestationes celebrari facere vellet jure admittente. Cum autem veritatis fassio justitiaeque recognitio nemini debeat abnegari, proinde committimus et mandamus vobis harum serie firmiter, ut dum et quando cum praesentibus fueritis requisiti vel quilibet vestrum fuerit requisitus, statim sub oneribus singularum sedecim marcarum gravis per eos, quorum interest, irremissibiliter exigendarum ad diem et locum per ipsum exponentem vel hominem suum ad id transmittendum vobis praefigendum in praesentiam praefatorum hominum nostrorum personaliter accedendo, ibique ad fidem vestram deo debitam qualiscumque vobis de et super rebus coram interrogandis constiteri (!) certitudo veritatis, suo modo dicere, fateri et attestari modis omnibus debeatis et teneamini. Super quibus quidem fassionibus et attestationibus vestris literas tandem per praefatos homines nostros sub sigillis fide eorum mediante conscribendas annotato exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessario extradari volumus et jubemus, communi justitia et aequitate suadente. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 10-a mensis Februarii anno dni Millesimo sexingentesimo decimo quarto. 1614. febr. 10.

Alterarum vero suprascriptio haec est:

Ilmo dno dno Gabrieli Bethlen dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno sat.

Interior vero continentia sequitur hoc modo:

Ilme princeps ac dne dne nobis gratiosissime. Post fidelium sat.

Vra noverit Ilma Cels., quod nos literas eiusdem attestatorias pariter et compulsorias pro parte et in persona grosi Stephani Kassai de Kolosvár Cels. Vrae fiscalium directoris confectas et emanatas nobisque inter alias fideles Cels. Vrae servitores nominanter literis in eisdem conscriptos praeceptorie sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepimus, iuxta quarum tenores et continentias nos mandatis Vrae Ilmae Cels. in omnibus prout tenemur obedire et satisfacere volentes, testes infrascriptos diversis in locis diversisque temporibus nostri in praesentiam citatos, firmissimo prius exacto ab eisdem juramento, de et super articulis quaestionis inquisivimus atque examinavimus, a quibus talem super rebus coram interrogatis certitudinis rescivimus veritatem:

Die 11. mensis Februarii in civitate Cibiniensi. febr. 11.

1. testis nobilis Georgius Fodor annorum 18, citatus, juratus, fassus est hoc modo. Láttam, Kende Ferenczet kül-

dözte az megholt fejedelem Dengeleginé asszonyomhoz, de miért, azt nem tudom. Imrefiné asszonyom felül penig semmit nem tudok.

2. testis egrius Georgius Körtvélyesi, cubicularius et apparitor Iltatis Vrae, annorum circiter 21, citatus, juratus, examinatus, fatetur hoc modo. Tudom azt bizonyoson, hogy szerelmeskedett az megholt fejedelem mind Imrefiné asszonyommal, mind Dengeleghiné asszonyommal; ezt mind ez világ jól tudja, hogy oda járt hozzájok, irogatott, izengetett nekiek; Dengeleghiné asszonyomhoz Kende Ferencz, Ujhelyi Márton voltak inkább az főposták, ők hordozták az követséget. Emlékezem reá bizonyoson, hogy hallottam, kitől, eszembe nem jut, mondja vala, hogy egyszer Vinczen Móré Gáspár Imrefiné asszonyom maga házában, senki sem volt ott ben s hallott ilyen szózatot az pad alatt: Gábor, Gábor, Gábor, az pad alá tekintvén, hát egy fazekat lát, s az fedőt levevén róla, melylyel be volt fedve, gyorsan kezdék mondani, hogy: Gábor, Gábor, Gábor. Azonközben az dajka bejutván, mond: mit csinálsz az istenért? s mond Móré Gáspár: mi dolog? S az dajka az fedőt kapván ráfedé az fazékra s mond: ezennel úgy kellene jönni, hogy majd nyaka szakadna az fejedelemnek. Hunyadon létünkben is egyszer kétkedvén abban, hogy az megholt fejedelem melléje feküdnék Dengeleghiné asszonyomnak, szólíta Ujhely Márton mondván: siess, siess Körtvélyesi uram, jöszte, mit mutatok, az ajtóra menvén, benézénk az kulcslyukon, tehát egymás mellett feküsznek az paplan alatt, de csak az lábokat láttam hogy mozognak vala; titkosi az fejedelem és Dengeleghiné közt János deák, Kende Ferencz, Ujhelyi Márton voltak, tanácsadókat kik voltak, nem tudom. Tudom azt, hogy Kamuthi Farkas uram gyakorta hítta az fejedelmet Vinczre, hogy jönne kglmes uram Vinczre, irjunk. Azt is hallottam, hogy mondotta, ne gondoljunk vele kglmes uram, had csevegjenek reánk, kivel mit gondolunk, ki kellene egynek az nyelvét vonatnunk azféle szóhordozóknak az bestye kurváknak.

3. testis grosus Franciscus Ráthoni vicemagister curiae Cels. Vrae, annorum circiter 45, citatus, juratus, examinatus sic fatetur. Láttam és tudom bizonyoson, hogy az fejedelemmel egymást szerették Imrefiné asszonyom, de én semmi oly derék dolgot nem tudok, nem is láttam. Azt is tudom, hogy Dengeleghiné asszonyommal is erősen szerették egymást, úgy hogy két ember egymást inkább nem szeretheti, de semmi oly bizonyos dolgot, paráznaságra valót nem láttam hozzájok. Hallottam ezt az fejedelem szájából: isten őtet úgy segélje, senki egyéb felsége neki nem leszen Dengeleghiné asszonyomnál.

4. testis nobilis Stephanus Dési servitor et familiaris egregii Joannis Makai vicecubicularii Cels. Vrae, annorum

circiter 22, citatus, juratus, examinatus, fassus est hoc modo. Tudom azt, hogy Késmárki Istvántól, az deákjától eleget izengetett és irogatott Dengeleghiné asszonyom, éjjel is tudom hogy levelet hozott uramhoz Dengeleghinétől, uram felvitte az fejedelemnek, de nem írt s izent, én nem tudom. Imreffiné asszonyomnál levén Sólyomkőben az fejedelem, tudom, hogy az asztaltól felköltek, egy házban csak ketten mentenek ebéd után, de mi végre, azt én nem tudom, egyebet olyat nem tudok.

Die 13. Februarii in praedicta civitate Cibiniensi. febr. 13.

5. testis egregius Joannes literatus Makai vicecubicularius Vrae Cels. citatus, juratus et examinatus fatetur hoc modo. Láttam szemeimmel, hogy mind Imreffiné s mind Dengeleghiné asszonyom mellett ült az fejedelem, szerelmeskedtek és tánczoltak eleget; hallottam azt is, hogy mondta Dengeleghinének: édes lelkem néném.

6. testis egregius Thomas Karaznai, annorum circiter 50, magister vero coquarum Cels. Vrae citatus, juratus, examinatus, sic fatetur. Az Imreffiné asszonyom akkori hopmestere Illyés nevűnek az szájából hallottam, mondja vala ezt: egykor, úgymond, Vinczen bemenvén az házban, hát egy fazék igen erősen fő az tűznél s nagyon fenáll az tajtékja, el akarám ütni az tajtékját, mondá az vén asszony: ne az élő istenért, mit cselekedel, majd elvesztéd Báthori Gábort; akkori hárfásának penig Jánosnak hallottam az szájából: látta Báthori Gábort, hogy egy ágyban feküdt Imreffinével. Láttam azt is, hogy Dengeleghiné asszonyomat megölelte, tánczolt s vigan lakott vele az fejedelem; tudom penig, hogy mindenik bejárója s énekese eleget jártak oda, mi végre, én azt nem tudom.

7. testis strenuus Joannes Hárfás annorum circiter 28, aulae familiaris suae musicus Cels. Vrae citatus, juratus, examinatus, fatetur sic. Hallottam bizonyoson, de kitől, eszemben nem jut, hogy egy csuprot tartott Imreffiné az pad alatt, melyet forgatván, az csupor azt mondotta: Gábor, Gábor, Gábor, s úgy kellett jönni az szegény fejedelemnek az tíz pej lován, hogy csaknem nyaka szakadt. Hallottam Imreffiné asszonyom szájából, hogy mondta az fejedelemnek: édes szerelmem. Azt penig nyilván tudom, hogy az fejedelem eleget szerelmeskedett éjjel-nappal Dengeleghinével, tudom, sokszor Vingárton csak ketten háltak egy házban, láttam penig sokszor, hogy csókolta s ölelgette. Hallottam azt is bizonynyal, de már eszemben nem jut kitől, azt mondta volna Báthori Gábor, hogy soha jobb testű emberrel nem közlötte volna dolgát mint Dengeleghiné asszonyommal. Hallottam azt is Hegedüs Pétertől, hogy az fejedelem szájából hallotta: az én lelkem, úgy mond, megnyugutt Dengeleghinében, ha penig fia lészen, Gábornak neveztetem.

8. testis Georgius Virginás de Ratisbona, annorum circiter 25, citatus, juratus, hac serie fatetur. Tudom bizonyoson, hogy eléggé szerelmeskedett az fejedelem Báthori Gábor éjjelnappal Imrefi Jánosnéval; kerítő köztök egy üdőben Farkas István és az előbbi hárfása Hárfás János voltak; annak az Hárfás Jánosnak szájából hallottam, ő penig szemmel látta, hogy egy fazakat tartott Vinczen az kemencze alatt Imrefiné, és az mikor Báthori Gábor hozzája jött, útjában lévén, fellobbant az fazék, mint egy láng ütött ki belőle és az volt jele az fejedelem oda menetelinek. Azt penig gyakorta láttam, az ágya vetve volt, az fejedelemnek ölében ült, csókolgatták, ölelgették egymást Imrefiné asszonyommal. Dengeleghiné asszonyom dolgát az mi illeti, szájából hallottam Báthory Gábornak: én vagyok az Báthori Gábor, utánam mindjárást Dengeleghiné. Hegedüs Mihálytól penig azt hallottam, hogy egykor reá jutván Báthory Gáborra az szerelmeskedés, akarja volt az földre nyomni vétekre Dengeleghinét minden emberek láttára; magának penig az fejedelemnek szájából hallottam, hogy mondotta: soha kedvesb testű embert nem kóstoltam Dengeleghinénél, noha immár egynéhány százzal volt közöm, kit még ezerig nem tölthettem, hanem ha reá töltöm, oztán azután megtérek.

9. testis strenuus Ciprianus Seyler, annorum circiter 21, aulae familiaris suae, musicus Vrae Cels. Viennensis, citatus, juratus, examinatus sic fatetur. Láttam, igaz, eléggé, hogy csókolta Imrefinét Báthori Gábor, az ölében is ült, kobzot is pengete az asszony előtte; láttam azt is, hogy Báthori Gábor az előruhája alá nyúlt az asszonynak lába közé; egy házban mentenek kézen fogva csak ketten, mikor kijöttek, ugyan léhtek- égtek, mit mieltenek, én nem tudom. Az Károlyi Mihály hegedüse, Hegedüs Pál beszéllette énnékem: mikor egyszer Imrefinéhez ment volna az fejedelem, az ágya alatt egy csuprot talált az fejedelem, melyben mindenféle ruhájában egy-egy darab volt, kit meglátván, álmélkodott rajta s ezt mondta, hogy: csudálkoztam rajta, hogy hová lesznek az én ruhájim. Hegedüs Mihály beszéllette azt is énnekem, hogy ő be is ment hozzájok az házban, az hajnalt is megvonta nekiek. Az mi Dengeleghiné dolgát illeti, láttam eléggé, hogy csókolták, ölelgették egymást az fejedelemmel, egymás tenyerét verték, az asszony tartotta s amaz reá ütötte; közbejárók köztök Torma, Kende Ferencz és Ficzkó voltak. Hárfás Jánostól hallottam, Báthori Gábornak az szájából hallotta, mondta volna Keresztesi Pálnak, hogy: soha jó izű testű embert Dengeleghinénél nem ismertem, maga immár kilencz százznak nem sok héja, kikkel közösködtem, azoknak penig csak kettejének sem volt vászon az ingaljok. Jut eszemben, hogy azt is bizonynyal hallottam, kitől, nem emlékezem, hogy az asszony Denge-

leghiné szeméremtestét kökény lével mosogatta gonosz végre, tudniillik fertelmességre.

10. testis strenuus Petrus Hegedüs annorum circiter 20, aulae familiaris et musicus Cels. Vrae, citatus, juratus, examinatus, fassus est hoc modo. Én az Imrefiné dolgában semmit sem tudok, mert akkor az fejedelemnek nem voltam szolgája. Láttam, Dengeleghinével eléggé szerelmeskedett, csókolták, ölelgették egymást és ketten egy hintóban is jártanak; láttam azt is, hogy csak ketten voltanak egy házban, mit míveltek, azt én nem tudom. Báthori Gábornak penig hallottam az szájából, hogy mondotta: megnyugutt, ugymond, az én lelkem Dengeleghinében; ha tőlem fia lészen, Gábornak neveztetem.

11. testis strenuus Joannes Bucziay annorum circiter 28, pedisequus Vrae Cels., citatus, juratus, examinatus hoc modo fatetur. Hallottam az Imrefiné asszonyom akkori hopmesterétől Illyéstől, ki most Rédayné asszonyom hopmestere, e szókat: bemenék egykor, ugymond, Vinczen egy házban, hát az tűznél erősen forr egy fazék, kiről el akartam az fedejét venni, s monda egy vén oláhnő: ne az istenért, mert majd elveszted Báthori Gábort. Azt penig láttam, hogy Dengeleghinét csókolgatta és ölelgette Báthori Gábor; egyszer penig többi között hogy játszodoznak vala, az kezében is találta vala ütni az kést az asszonynak az fejedelem.

15. die Februarii in praedicta civitate Cibiniensi. febr. 15.

12. testis strenuus Stephanus Echo annorum circiter 26, citatus, juratus, examinatus fassus est hoc modo. Láttam, igaz eléggé, hogy Báthori Gábor Imrefi Jánosnéval együtt ölelgették, csókolgatták egymást, de én semmi oly derék dolgot közöttök nem láttam. Az mi az Dengeleghiné dolgát nézi, egykor igen vigan valánk Dengeleghinénél, s kérdi vala egy részeg szolgája Báthori Gábortól: hol vagyunk most kglmes uram? az fejedelem mondá: egy jó akaró szerelmes asszonyom házánál, az kinek én hüttel megesküdtem.

25. Februarii in civitate Medgyes. febr. 25.

13. testis egregius Franciscus Bódogh de Várad annorum circiter 20, citatus, juratus, examinatus sic fatetur. Váradi Szőcs Gergelynek szájából hallottam, hogy beszéllette: egykor Vinczen Imrefinének egy kis subáját férczelem vala, egy ördöngös asszony vala ott, egy keszkenőt csavargat vala az kezében, mondá egyszer Imrefinének: hozzam-e hamar? Ne hozd még, meghal. Azonközben jól megcsavarítá az kezkenőt, bejutának az szolgái közől s megmondák, hogy itt vagyon Báthori Gábor. Az mi az Dengeleghiné dolgát illeti, egyszer bémenék Vingárton az házban, hát két derékalj egymás mellett az földön, s kérdem az vén asszontúl: mire való ez az két ágy? s monda: az fejedelem hál rajta.

14. testis egregius Petrus Kertszeghi annorum circiter 45, citatus, juratus, examinatus fatetur sic. Láttam azt, hogy az megholt fejedelem Báthori Gábor az ágyban feküdt, Imrefiné is ott ült abban az ágyban, ölelgette Báthori Gábort és fejében nézett. Hallottam penig Dengeleghiné felől az fejedelem szájából, hogy azt mondotta: isten őtet úgy segélje, teljes szentháromság, hogy elveszi magának feleségül Dengeleghinét. Rátoni Ferencztől penig s egyebektől hallottam azt, hogy Dengeleghinének leánya lett Báthori Gábortól.

15. testis egregius Ladislaus Bornemisza de Kolosvár, annorum circiter 23, cubicularius et apparitor Cels. Vrae, citatus, juratus et examinatus fatetur hoc modo. Móré Gáspár beszélette énnékem, hogy egyszer egy csuprot főzett volt Imrefiné egy varázsló vén asszonynyal az tűznél, mely azt mondja volt: Gábor, Gábor, Gábor. Azonban az vén asszonya befut Imrefinéhez s mond neki: ngos asszonyom, nem tudom, mi vagyon az tűznél, de azt mondja, hogy Gábor, Gábor! Hamar az istenért vonják ki az tűztől, ne főjjön oly hamar, mert úgy jő Báthori Gábor lova nyaka szakadtában, hogy talám meghal. Dengeleghiné asszonyom felől penig én semmi oly derekas dolgot nem láttam, sem nem hallottam, hanem Kende Ferencz beszélli vala egyszer, hogy szemeivel látta volna Dengeleghinét együtt in opere adulterii Báthori Gáborral.

16. testis strenuus Ladislaus Vitéz annorum circiter 20, familiaris et servitor magnifici dni Nicolai Tököly, citatus, iuratus, examinatus fatetur sic. Én az Imrefiné dolgában semmit nem tudok, mert akkor az fejedelem (körül) nem forgottam; hanem tudom azt, hogy Báthori Gábor Dengeleghinével együtt csak ketten egy házban háltak; tudom azt is, hogy alsóingben jött ki az házból Dengeleghiné, kiben az fejedelem volt, s izente is én tőlem az fejedelemnek: feküdjék le immár ő felsége, én is ezennel majd lefekszem. Hallottam penig, hogy Tatay beszéllette, szájából hallotta az fejedelemnek, hogy mondotta volna Dengeleghinének: soha, ugymond, el nem kerülöd, hogy Báthori Gáborné ne légy.

márcz. 1. Die 1. mensis Martii in praescripta civitate Medgyesiensi.

17. testis strenuus Demetrius Tárkány alias servitor dictae dnae Catharinae Török, annorum circiter 50, citatus, iuratus, examinatus sic fatetur. Én Imrefiné asszonyom felől semmit sem tudok mondani; hanem akkor, mikor az fejedelem Dengeleghinéhez járt, szolgája voltam, láttam eléggé szerelmeskedéseket, csókolgatásokat és ölelgetéseket, vigan való lakásokat; láttam azt is, hogy terhes volt az asszonyom, kitől, én azt nem tudom. Láttam azt egyszer, hogy egy pokróczban takarva egy bölcsőt vűnek alá az házból, mi volt benne, én nem tudom.

Quorum quidem testium fassionum per nos modo praemisso receptarum seriem, pro ut per nos est peracta et expedita, Ilmae Cels. Vrae fide nostra mediante rescripsimus, quam diutissime ad vota bene valere desideramus. Datum in praescripta civitate Medgyesiensi die 1. praescripti mensis Martii, anno dni Millesimo sexcentesimo decimo quarto. Eiusdem Cels. Vrae humiles, fideles, márcz. 1. perpetuique servitores: Joannes Bonczidai et Joannes Patkó Toroczkai, scribae et iurati notarii cancellariae maioris Ilmae Cels. Vrae de curia eiusdem ad peragendam praemissam executionem specialiter transmissi.

Tertiarum suprascriptio talis est:

Ilmo principi dno dno Gabrieli Bethlen dei gratia principi Transylvaniae, sat.

Interior vero continentia verbalis sequitur hoc modo:

Ilme princeps dne dne nobis naturaliter clementissime sat.

Vra noverit Ilma Cels., nos literas ejusdem attestatorias pariter et compulsorias pro parte et in persona grosi Stephani Kassai de Kolosvár consiliarii et directoris causarum fiscalium Ilmae Cels. Vrae confectas et emanatas, nobisque inter alios Cels. Vrae humiles et fideles servitores in eisdem literis nominanter conscriptos praeceptorie sonantes et directas, honore et obedientia quibus decuit recepisse, iuxta quarum continentiam nos in omnibus mandato Cels. Vrae, uti tenemur, obedire et satisfacere volentes, in hoc anno praesenti Millesimo sexcentesimo 1614. febr. 22. decimo quarto die nimirum vigesima secunda mensis Februarii in civitate Varadiensi, in domo videlicet nobilis Georgii literati Vadros jurati notarii sedis judiciariae ejusdem Cels. Vrae, vigore mandati Cels. Vrae testes infrascriptos sui in praesentiam citatos, ad fidem eorum deo debitam examinavimus, a quibus quidem super coram interrogatis talem rescivimus certitudinis veritatem.

1. testis Elias Nagy de Várad nobilis, annorum circiter 56, juratus, examinatus, fassus est. Hallottam közhírrel Bánti Dienesné asszonyom felől, hogy gyermeke lött Kraynik Jánostól. Hallottam azt is, hogy még Ecsedben leány korában hozzáfogott Báthori Gábor, az vén asszony vezette el róla. Hallottam azt is, hogy Kraynik Jánosnak Kalotaszegben lakó Vajda Ferencz kerítette volna. Továbbá Bántiné asszonyom ez elmult őszszel, minekelőtte az fejedelem kijött volna, hivatott vala szolgának engemet Kerekiben; egy ebéden s egy vacsorán az asszonynyal s Kraynik Jánossal együtt levén, láttam akkor, hogy egybe huntak-haraptak Kraynikkal az asszony; én vevén eszemben az dolgot, elhagyám az asszont. Az mi az Imrefiné dolgát nézi, még minekelőtte fejedelem nem lött volna Báthori Gábor, szolgája voltam Imrefinének, hivatám egykor Szabó Mihályt Vajdárúl ruhaszabni s hagyá énnekem az asszony, hogy főzessek vagy hat

tál étket; szállására kivitetvén penig az étket neki, hoza egy levelet Sütő János, az asszony szolgája, Szabó Mihálynak, megnézvén az levelet, nagyot fohászkodék, az égre tekintve; akkor semmit nem szólla, hanem másod nap mondá: láttad-e uram tegnap az mely levelet hoza Sütő János; s mondék: látám, micsoda levél volt? úgy jelenté, hogy Báthori Gábor küldötte az asszonnak, szerelmes levél, azt írja, hogy meg kell érette halni, ha hozzá nem juthat; azt is mondá, hogy ott bem is egynéhányszor akarta kezében adni, az csecsihez is tötte, hogy hozzá nyuljon, és eleibe is vetette az asztalra, de hozzá nem nyúlt. Annakutána csakhamar hivatá az asszonyt Ecsedben Báthori Gábor, de én nem voltam oda vélle. Hallottam szolgáitól, hogy az mely inast Albertet Sólyomkőből kivettetett, az rontott volna ki egy ajtót, az melyet még Báthori Miklós záratott volt be, azon kerültek volna egybe. Belső házanépétől hallottam, hogy egy Kecskésné nevű asszony vagyon, ki az Imrefiné két lába újját fogván, az feje felé vonta és azt mondotta: gyakd, gyakd édes ngos uram az én ngos asszonyomat. Az nem jut jól eszemben, ha láttam-e egy ágyban őket. Dobszai asszony, az ki főszolgálója vala, panaszolkodott, hogy őtet is az asszony másnak elkerítvén, vötte eszében az dolgot, s ő alájött az asszony házából, akkor látta az fejedelemmel egy ágyban őket. Annak felette sok panaszolkodások voltak az belső háznépétől, mondván, hogy ám most is egy ágyban vadnak, úgymond. Ugyanott Diószegen a középházban az fejedelemmel Dévay is ott ben vala, s megfogá egy superlátos ágynak az árboczfáját Báthori s mondá: Dévay, ebben az ágyban töttem vala meg Dengeleghiné asszonyomnak először. Tudom azt is, hogy Alvinczen külöm-külömb bűbájosokat hivatott. Hallottam, hogy egy oláh asszont, szolgálóját taníttatott bübájosságra a végre, hogy az fejedelmet magához bűvölje. Ezt is hallottam, hogy fejedelem félpapucsát és lábravalóját főzték Vinczen. Egykor felmenék étekszerszámért s látám, hogy az tűznél egy fazék nagy fejér tajtékkal fő vala s mondék: majd elütöm ennek az tejnek az tajtékát az késsel; mondá az oláhnő: mit mivelsz az istenért, majd elvesztesz mind magadat s mind minket; aránzám, hogy afféle babonaság s nem is kérdém, micsoda. Hallottam ezt bizonyoson Alberttől az inastól, hogy mikor afféle fazakat főztek, látta szemével s fülével hallotta, hogy az fazékból azt mondották: Báthori Gábor, Báthori Gábor etc. Hallottam egy vinczi jobbágytól, hogy Benedek mellett Felső-Gáld nevű falujában viszen volt haza egy bűvös-bájos oláh asszont Vinczről, két ökrön nehezen vontathatta haza, s az Király-kútjánál ugyan megállottak volt Fejérvár mellett az ökrök, hanem le kellett szállítani az szekérről s úgy mehetett ki onnan, mondotta annak az jobbágynak az oláhnő, hogy őtet dezkintálni vitte volt Imrefiné.

Tót Jánosnétól és Mándi Jánostól hallottam azt is, hogy az asszonnak még leány korában is gyermeke lött s az kamoraszékben vettette volna.

2. testis nobilis Stephanus Paisgyártó de Várad, annorum circiter 32, juratus, examinatus fassus est sic. Hallottam közhírrel, hogy Kraynik Jánossal szólták Bánfi Dienesnét; azt is hallottam, hogy gyermeke lött volna. Tudom, hogy Kraynik János búdosóban is vala s oda jövén Adonban, asszonyom én velem rendele asztalt neki (mert én akkor Imrefiné szolgája voltam) mi előttünk tagadta, mondotta azt, hogy ő neki oly kegyelmes asszonya, hogy ha sok irígye nem volna, ő nagyra mehetne az asszony után. Hallottam Szegedi Mihálytól, Betűs Boldizsártól és többektől is az Imrefiné asszonyom udvarában, hogy Kerekiben Báthori Gábor még Bánfi Dienes idejében is gonoszúl élt volna az hugával. Az Imrefiné állapatját az mi nézi, az mikor én szolgálni mentem oda Adonban, annakelőtte volt az fejedelem harmad nappal, én üdömben ott nem volt; hanem asszonyom Erdélyben menvén telelni, fő leányasszonyokat itt kün hagyá, az fő leányasszony Dobszay nyilván beszéllette nekem, hogy Báthori Gábor szintén együtt hált vele mint hütös feleségével és vetkőztette, takargatta egy ágyban őket ugyan ő Adonban. Az fejedelem itt kün levén Forgács hada és Segnyei Miklós halála után, jövének Németi Gergely, Kamuti Farkas uramék az fejedelemhez mintegy kilencz órakor tájba reggel, mikor még egy ágyban fekünnének s engemet kénszerítének, úgymond, hogy bemennék s megmondanám, hogy szemben akarnának lenni az fejedelemmel; én bemenék, megmondám az fejedelemnek az izenetet s monda: jöjjenek be, s az asszonynyal egy ágyban feküvén az fejedelem megölelé s mondá: mint tetszik kglmeteknek ez az élet? Kamuti uram arra azt mondá: igen jó vagyon kglmes uram. Ugyanezen dolgokat az több leányasszonyok is bőségesen beszélgették. Azon leányasszontúl hallottam, hogy Vinczen egyszer összeveszvén az asszonynyal, így szidta: ide légy lélek esse, lélek kurva, soha én többé ide hozzád nem jövök; s az asszony mondotta: héában Gábor, mert ma Fejérvárra addig be nem mehetsz, hanem nálam kell lenned ebéden, az fejedelem kezkenőjét elragadván az asszony, az fejedelem felült szekerére s elindult Fejérvár felé, Fejérvártól penig visszatért, mert az asszony az kezkenőn három csomót kötött, az feje felett háromszor megcsavargatván, háromszor kiáltotta: Gábor, Gábor, Gábor, s úgy jött vissza, hogy csaknem szakadt nyakok az vinczi hidon, s ott volt ebéden az fejedelem. Tudom, hogy Futotné (!) nevű Selinden lakó asszont oda hivatta s kürpiczeltetett vélle; hallottam az leányasszonyoktól, azért hívatta oda, hogy bűvöltessen vélle. Hallottam azt is, Sütő János volt minden közbenjárója, mert hütös volt az asszonnak.

Ezt láttam s tudom bizonyoson, hogy mind déli s estvéli lefekvésekor az asszonyhoz bement Apród János mint egy hütös feleségéhez, de szintén az factumát nem láttam. Otthománban egy estve az asszony hívata, hogy valami leveleket jegyezgetnék, kiket hagyá, hogy virradtig kész legyenek, csak Apród János s Morgondainé vala ott ben vélle, az jegyzegetés közben láttam, hogy az csecsit fogdosta Apród János, meg az asszony mondá egykor énnekem: nézz ide te utálatos! s mondék: de énnekem arról kevés gondom vagyon, az közben Apródot Morgondainé levetkeztette, az asszont is azonképpen, s az ágy vetve levén, rajta ült az asszony, s az legény előtte állott, s úgy ekecseltek; én mindenkit ottben hadtam azon módon. Esmét ugyancsak ezután Diószegre pínzt vivék az asszonnak ebéd előtt, s nem vevé akkor el, hanem ebéd utánra halasztá; délest felmenvén hozzá, hát szintén akkor költ fel mellőle Apród János, s mondá az asszony neki: istentelen nem szintén elterőltetél, s az asszonyom mind ott feküvék az ágyon, Apród terült-fordúlt s hozzá kapdosott.

3. testis circumspectus Stephanus Boyti judex secundarius civitatis Varadiensis annorum circiter 39, examinatus, juratus, fassus est taliter. Az mi az Bánfiné asszonyom dolgát illeti, közhírrel eleget hallottam, de bizonyost semmit nem tudok, sem láttam. Imrefiné asszonyom felől azt tudom mondani, még Imreti éltében az fejedelem itt Váradon levén, én hozzám szállott vala az asszony, házam népe beszéllették, hogy az fejedelem inasában ott láttak vala, s az elmenvén, azt mondotta, hogy ez éjjel őtet elkapják. Én ezen gondolkodván, mind magamat s mind házam népe tisztességét féltvén, az másik házamban letakarodtam vala, és mintegy éjfél tájban nagy zörgés lőn, tehát az fejedelem egynéhányad magával, úgymint Vas Gáborral és Kamuti Farkas urammal, s bemenvén az fejedelem az asszonyhoz, mind vén és leányasszonyokat kiküldvén, csak magok maradának ottben ketten, azok az én házamban jövén, ott fekvének le, az fejedelem egész virradtig csak az asszonynyal ketten voltak az házban. Virradva méne el az fejedelem, ugyan Imreti uram hintóján, oda hozatám az Boldai uram házától; láttam, hogy az bokrétát váltig kötötte az asszony az fejedelemnek.

4. testis nobilis dna Catharina Horváth relicta Joannis Kólya de Várad, jurata, examinata, fassa est sic. Közönséges hírrel hallottam, hogy bűvös-bávoskodott. Hallottam azt is, hogy Apród János gonoszúl élt vélle.

5. testis nobilis Nicolaus Félegyházi familiaris spect. ac magci dni Francisci Rédei etc. examinatus, fassus est taliter. Hallottam közhírrel, hogy Bánfiné asszonyomnak gyermeke lött volna Kraynik Jánostól. Imrefiné felől azt hallottam Szemere Boldizsártól, hogy Báthori Gábor mikor ide Váradra jött vala

Fo..... kifutása után, Sólyomkőben azt mondotta neki az fejedelem: ide gyere bestye lélek kurva, hogy nem b...d meg az nénémet, én az éjjel háromszor b....m meg s lá-e mennyi aranyat ada énnekem. Szemere vitte volt fel akkor az tízezer aranyat, úgy mondotta neki. Csongorádi Lászlótól is hallottam, hogy Adonban úgy talált egyszer bemenni az asszony házában, hogy az fejedelem szintén akkor csókolgatja vala s még az fején valót is le találta ütni az fejedelem asszonyomnak. Apród Jánossal bizonyosan tudom hogy szerelmesen éltek Imrefiné asszonyom, jó ruhákat adott neki s lovakat is az asszony. Láttam, hogy afféle büvös-bájos asszonnépeket mind Adonban s mind Diószegre hozatott, s hallottam az háznépétől, hogy kürpiczeltetett, babonáskodott véllek; az büvös-bávosok közül hallottam hogy az egyik az oláhnő, másik Kecskésné volt; hallottam belső házanépétől, hogy afféle fazekat főztenek s azt kiáltotta, hogy: Báthori Gábor etc., de én ezekben nem láttam.

6. testis nobilis dna Anna Bánfi relicta quondam nobilis Michaelis Németi de Várad, jurata, examinata fassa est. Bánfiné asszonyom felől hallottam az fiamtól, minthogy szolgája volt, hogy Kraynik leterítette az ...ld felső ruhát, s azon együtt látta őket szintén úgy, az mint látni kellett. Ugyan az fiamtól hallottam, hogy Szentelken látta, hogy nem igaz garádicson, hanem más egy álgarádics deszkát ütöttek ki, s azon ment fel Kraynik, az asszony elein menvén az ajtóhoz öszveölelkeztek s úgy mentenek be az házban. Vedány Györgytől az asszony inasától hallottam, hogy még akkor ott lakván, mikor az asszonynak gyermeke lött volt, reggel az asszonyhoz bemenvén, azonban az gyermeket is levették s mondá az inas: hova hozzátok az esse lélek fattyát; s az asszony mondá: embertelen, azt kell-e mondanod. Az inas erre mondott: nem ugodat szidom én, hanem az apját az bestye kurvatiát. Magam én semmit nem láttam. Hallottam, hogy kerítőjök Marsay János volt, ugyan magától Marsaitól hallottam s mind az udvarnépitől is, az kikkel beszéllettem. Hallottam, hogy Kalotaszeghi Ferenczczel egyetértett Krajnik János. Imrefiné asszonyom felől azt hallottam az Apród János atyjafiaitól, Marosi Ambrusné asszonyomtól, minthogy ő neki minden dolgait megbeszéllette Apród, hogy mind éjjel-nappal úgy élte Imrefinét, mintegy saját feleségét esztendőtől fogva; sőt azt is mondotta, hogy hütök vagyon egymással, hogy egyben házasodnak, ha módjok leszen benne. Hallottam azt is Marosiné asszonyomtól, hogy özvegy korában is nehezes volt Imrefiné, azt is elvesztette. Az fejedelem felől való dolgot csak hírrel hallottam; hallottam egy bűbájos vén asszontól Katalintól, hogy ő bűvölte volna Imrefiné asszonyomhoz Báthori Gábort. Az az asszony ugyan Diószegről jött volt ide Váraddá lakni.

7. testis circumspectus Stephanus Almási de Várad, annorum circiter 49, . . . juratus, fassus est sic. Tudom, hogy Katalin nevű vén asszony jött vala Diószegről ide Váraddá, láttam kantairat, csuprot, mit.

8. testis circumspectus Joannes Kőmüves de Várad, annorum circiter 28, juratus, examinatus, fassus est. Hallottam attúl az Katalin asszontúl, hogy szemével látta, hogy az fejedelem gonoszúl élt Imrefinével, s egy ágyban is látta őket, pinzt is igírt volna neki az fejedelem. Azt is mondotta ugyanazon vín asszony, hogy távollétében Báthori Gáborra forgatták az csuprot, és lova nyakaszakadtában jött; érkezvén, leugrott az lováról, nyakon ölelte Imrefinét, úgy mentek be az ágyas házban, s mind vén és leányasszonyokat kiűzték, csak magok maradtak ottben.

9. testis Margaretha Kovács relicta providi quondam Gregorii Varga de Várad, annorum circiter 32, jurata, examinata, fassa est sic. Hallottam attól az vén asszonytól, hogy ha Custántinápolyban volna is valaki, mégis haza tudná hozni, meg is hallaná ide, ha mit ott reá szóllanának; Imrefinénél igen kedves volt, drága ingvállakat ajándékozott neki, azt mondotta.

Cuius quidem fassionis et attestationis seriem, prout per nos est percepta, ac uti praefati testes fassi sunt, Ilmae Cels. Vrae fide nostra mediante rescripsimus, Eandemque Cels. Vram diu feliciter valere desideramus. Datum in civitate Medgyes die 1614. márcz. 12. 12-a Martii, anno dni Millesimo sexcentesimo decimo quarto. Ejusdem Cels. Vrae humiles fidelesque servitores Michael Zambo scriba et juratus notarius cancellariae majoris Ilmae Cels. Vrae, Dávid literatus de Várad.

His quoque exhibitis et praesentatis continentiisque earum perlectis et sane intellectis annotata incatta per praefatum legitimum procuratorem dicti actoris coram nobis, dnis consiliariis nostris, ceterisque proceribus, magnatibus, statibus et ordinibus legitime expectata actionem et acquisitionem dicti actoris auditura, et exinde a nobis ceterisque universis statibus et ordinibus regni judicium et justitiam receptura nostram in praesentiam non venit, neque misit, sed se in sui culpabilitatis manifestum indicium a facie juris et justitia penitus absentavit, in totali actione et acquisitione actoris se convinci et aggravari permittendo, postulando idem procurator a nobis dominisque consiliariis nostris ceterisque proceribus, magnatibus, statibus et ordinibus regni juris aequitatem justitiaeque complementum sibi elargiri. Verum quia prout ex praefatis literis informabamur, memorata dna Catharina Török incatta divinis humanisque legibus spretis vetito et non fraternali memorati quidem principis Gabrielis Báthori amore capta, multis annis retroactis illicitam abominandamque venerem exer-

cuisse, saepissime cum eodem ad notitiam multorum concumbente morosatam fuisse, manifestumque incestum commisisse, ob idque ..... medio praedictorum Joannis Bibarczfalvi et Georgii Radasóczi ad primum diem praescriptae generalis congregationis jam fatorum dnorum regnicolarum vigore praesentium literarum nostrarum ammonitoriarum et certificatoriarum legitime citatam fuisse, ab eoque termino causam eandem ad (praesentem) generalem congregationem praefatorum dnorum regnicolarum trium nationum Transylvanensium et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium dilative devenisse, eaque instante, praefatum actorem coram nobis dnisque consiliariis nostris, caeterisque proceribus, magnatibus et ordinibus regni comparuisse, memoratam autem inctam nec per se, nec per procuratorem suum comparuisse, sed se a facie juris et justitia penitus absentasse, per hocque in totali actione et acquisitione dicti actoris se convinci et aggravari permisisse, ex praemissis comperiebatur manifeste. Propter quod praefata incta pro praemisso horrendo facinore abominabilique concubitu ac nefario incestu juxta contenta decreti in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et proprietatis universorum bonorum et jurium portionumque possessionariarum ubilibet et in quibuscunque comitatibus hujus regni Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium existentibus habitarum, rerumque et bonorum mobilium quarumlibet ipsam solam proprie et praecise concernentium fisco solummodo nostro provenientium et applicandorum convinci et aggravari debere nobis ac praefatis dnis consiliariis nostris omnibusque proceribus, magnatibus, statibus et ordinibus regni magistrisque nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judiciariae assessoribus nobiscum in discussione et examine praesentis causae constitutis et existentibus cernebatur perspicue. De quorum consilio praematuro et sana deliberatione nolentes nos memoratae dnae Catharinae Török inctae hujusmodi turpissima facinora, inlicitam videlicet venerem libidinososque concubitus et abominabilem incestum simpliciter et impune pertransire, ne et alii exinde exemplum summendo ad similes actus nefarios se apponere praesumant, quin potius ut poenalis ejus afflictio alios etiam quoslibet a similibus scelerosis incestuosisque adulteriis retrahat et restringat, ipsa quoque incta convicta et cuncta posteritas sua reatus sui poenam perpetuo lugeat atque deploret ceterisque omnibus terribile cedat in exemplum, eandem igitur inctam non solum in sententia capitali, verum pro illicito abominabilique incestu juxta contentum decreti in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et proprietatis universorum bonorum, juriumque et portionum suarum possessionariarum ubivis et in

quibuscunque comitatibus hujus regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni (nostrae subiacentium) existentibus habitarum, rerumque et bonorum mobilium quarumlibet ipsam solam proprie et praecise concernentium fisco solummodo nostro provenientium et applicandorum convictam et aggravatam esse iudicantes decrevimus et commisimus, decernimusque et committimus per praesentes. Datum in civitate nostra Medgyes sub praescripta generali congregatione dnorum regnicolarum, 1614. márcz. 16. die dominica Iudica anno dni Mill. sexcentesimo decimo quarto.

Lecta et extradata per magistrum
Joannem Angyalos
(L. S.) ilmi principis Transilvaniae etc.
prothonotarium manu propria.

Szilágyi Sándor

A BOSZORKÁNYOK TÖRTÉNETÉHEZ

Az egyik Imreffy Jánosné Iffju Katalin esete volt. Az 1614. febr. 23., mart. 16. Megyesen tartott országgyűlés törvényt hozott »a nézők jövendő mondók bűbájosok, úgy mint ördögi tudományok« ellen — s ez alapon Iffju Katalint, mint paráznát s mint a ki »variarum sagarum sive veneficarum mulierum et vetularum opera adhibita, horribiles diabolicas incantationes, praestigias et alii id genus maleficia« gyakorolt, elítélte fő és jószágvesztésre, mely ítéletet Bethlen száműzésre változtatott.

Öt évvel később 1619. maj. 5—26. Fejérvárt tartott országgyűlésen megújíták a törvényt a bűbájosok ellen, azon hozzáadással, hogy ne legyen szabad azokat bírságon elbocsátni.

Századok XV (1881), 593–602.

E törvényre most egy még magasabb rangú hölgy adott okot — A volt fejedelemnek: Báthory Gábornak nővére Báthory Anna előbb Bánffi Dénesné most Jósika Zsigmondné, egy hasonlag »bűbájos« asszony, ki egymásután cserélgette kedveseit s gyakorolta a bűbájos mesterséget.

Íme a boszorkányok és javasasszonyok a legmagasabb körökig felhatnak. Ha Imreffyné és Anna herczegné bűnpereit, melyeket octavalis terminusokon tárgyaltak le, valamely véletlen szerencse folytán sikerülne feltalálni, a bűbájosok története kétségtelenül érdekes adalékot nyerne. Megismernénk azokat az asszonyokat, kikkel ördögi mesterségeket üzték, s felvilágosítást nyernénk arra nézve, mit most csak gyaníthatunk, hogy nem állunk-e valamely kóresettel szemben?

Addig, míg a boszorkányperek jóval nagyobb számban nem lesznek közzétéve, ezt csak gyanithatjuk. Német- és franczia-országi analogiák támogatják e föltevést — mert azok közül, a mi nálunk közzé van téve, alig szól valami erről. A véletlen úgy hozta magával, hogy kutatásaim közben akadtam olyan boszorkány perre, mely mutatja, hogy nálunk is akárhány szerencsétlen ördöngös lehetett, kinek ördöngössége valójában nem egyébből mint hysteriából állt, s melyet épen azért egész terjedelmében közölni érdekesnek tartok. Íme a per, mely vallatás volt egy enyedi tehénpásztorné ellen:

Isten hogy Kgteket jó egészséges hosszú élettel megáldja, kévánjuk.

Akaránk Kgteknek tudtakra adni, quod in hoc anno praesenti 1683. die 16. Maji Fejérben N.-Enyeden lakó vitézlő Demini Dániel uram, nemes nemzetes Enyed városának főhadnagya, ratione officii sui ductoratus küldé mihozzánk az mi kgls urunk ő naga méltóságos compulsorium mandatumát, az melyben ő naga minekünk is több alázatos szolgái között igen kegyelmesen poronesal, hogy elmenjünk és az mely vallókat az fenn megírt főhadnagyunk ratione officii sui előnkben convocáltatna, azokat elsőbben is erős hüttel megeskütvén, vallásokat az előnkben kiadandó utrumok szerént bevennénk és leírnánk. Engedelmesek levén azért mi is az ő naga mélt. compulsorium mandatumának, elmenénk az fenn megírt napon és esztendőben Fejérben N.-Enyeden az egyikünk, úgymint az Berzi István nemes házához és az mely vallókat az fenn megírt hadnagyunk ő kglme ratione officii mi előnkben convocáltatott, azokat elsőbben is erős hüttel megeskütvén, vallásukat az előnkben kiadatott utrumok szerint írtunk meg, ez szerint, mint alább rendszerint következnek.

1. Testis. Lippai János Annorum circiter 68. juratus examinatus, fatetur ad utrum hoc modo. Ezelőtt két esztendővel többi között bejövén hozzám ezen pásztorné, megláta az póczon egy darab szalonát; kérni

kezde tölem benne; én mondék, bizony én nem adok. Azzal elmenvén, nem ére harmadnapot, fájni kezde az két szemem annyira, hogy hat egész hétig nem láttam vele. Boltos Mihály uram hadnagy képi levén hozá akkor, megponoszlám ő kglmének, megkérém is, hogy fogtatná meg; de ő kglme nem fogtatá, hanem ezt mondá, fogtassam meg én. Azonban adák tanácsúl mások, hogy hivatnám az fiát, és mondanám meg, hogy ha meg nem orvosoltatja az anyával az szememet, bizony megfogtatom, tüzet tétetek az hátára. Azt cselekvén, megszünék mindjárt az szemem fájása, az világa is megjöve. Ezt tudom ismét mondani: még azelőtt akkori inasom körtvélt hozván az szőlőbül haza, az mint hozza volt, az pásztorok kalyibájok vagy házok előtt az inasom, meglátván ezen pásztorné, kér volt tölle körtvélt; azt beszélte az inasom, hogy nem adott, mindjárt azt kezdette kérdeni: van-e tehenünk,? arra azt felelte az inasom, az mint mondotta nekem, ha van is, ha nincs is; megjövén azon inasom az körtvélylyel, mindjárt megbeszélé, mint járt vele.

2. Testis. Hatházi Ferenczné, Szelindeki Anna, Annorum circiter 30. jurata examinata fatetur. Ezelőtt két esztendővel nálám mulatván ezen pásztornénak kisebbik fia, az ki már megholt. — Koresomám lévén, kér vala hitelben egy ejtel bort, én nem adék; hogy nem adék, elmene nagy zúgolódással, az bátyja Mihály is levén együtt vele, s mondának: megládd, hogy annál (így) bizony még, de megládd, mit csinálok az gyermekednek, hogy nem adál; nem ére egy hetet, az kis lyánkámat kilelé a hideg, fájni kezde az nyaka, maga is feküdni esék, mint az kigyó az fájdalom után megvetkezék az bőrébül, az nyaka penig az lyánkámnak felességre marada, most is úgy vagyon.

3. Testis. Vig Zöts János, Annor. cir. 36. juratus examinatus fatetur. Ez elmúlt nyáron bejövén hozzám ezen pásztornénak az kisebbik menye Péterné, az mint nálunk vala, minden kérdés nélkül kezdé mondani ezen szóval: csudálkozom én ezeken az enyedi embereken, hogy ezt az én napámat meg nem fogják, mert ha minket megcsketnének, a mit tudnánk rá mondani, hogy megégetnék. Megkérdé az feleségem, hát az másik menye Mihályné és Péter tudnak-e hozzá valamit? Arra mondá, azok is tudnak affélc mesterséget, de nem tudnak szintén annyit. Még ezt mondá az menye az ő napákról, majre czalaja (?)[1] vagyon, ha boszorkány nem volna, nem volna farka; az fia is Mihály szintén olyan nagy ördög, mint majd az anyja. Az disznó pásztorné is, ki megnyomorodott az Lippai Mihályné majorjában, azt beszélte, hogy ő régen meggyógyúlt volna, de az napák eszi meg, hogy egyet nem akar vele érteni, minket is úgy gyötör. Ismét harmad éve, az mint az többi között az feleségem mellett fekszem vala, egykor makogni, tépelődni kezde az feleségem; felrázván az feleségemet, fogá az seprüt az ajtó megül, megsózván, megfordítá, sóra hívá, az ki megnyomta. Azonban alig virrada meg, nagy boglyason, hajadon

[1]) Talán »majre cadája«?

fővel csak oda jöve igen jó reggel, kezdé kérdeni az feleségemet, mint s hogy van. Most ezen a szüreten ismét az szőlőm alá jöve az két menye szőlő kérni; adék nekik; midőn haza érkeztem volna az musttal, jöve oda ezen örög pásztorné is, az is kérni kezde, hogy adnék mustot vagy szőlőt; én mondék, én bizony nem adok, mert hiszem adtam az két menyének. Azzal elmenvén, megfututalá mind az menyét s mind engem, ezt is mondván, hajtsanak el az tatárok bennünket; harmad napra csak meghala.

(. . . . . , *Innen egy levél ki van vágva, melyen a 4. 5. 6. és 7. tanuk vallomásai állottak.*)

8. Testis. Vig Mártonné Kolosi Judit. Annor. cir. 36. citata jur. exam. fatetur. Ezt tudom mondani: ezelőtt két héttel jöve egy reggel hozzánk be ezen szüle tejjel ezt mondván, tejet hoztam, vegyétek meg; én mondék, nekünk nem kell, ki venne te tőled tejet? azzal kimenvén nagy dudogva, másnap virradólag fájni kezde az kezem annyira, hogy elszederjesedett az karom, nagy kínban levén vele; mostan is úgy levén, mi következhetik belőle, isten tudja. Mindjárt mondá az uram, ez bizony az tej hozó szülének dolga. De caeteris nihil.

9. Testis. Vig Márton, Ann. cir. 55. citatus jur. exam. fatetur uti maritus ejus.

10. Néhai Fodor Mihály relictája Lakatos Judith, Ann. circ. 36. cit. jur. exam. fatetur. Mikoron az Kis Miklós majorjában laknám, egy alkolmatossággal az mint sütök vala az többi között az piaczra, jöve oda hozzám ezen tehen pásztorné, korpát, kenyeret és lisztet kezde kérni; én nem adék egyiket is, hogy annyi félét kére. Elmenvén tőlem, menék az piaczra kenyérrel: midőn hazafelé jöttem volna, csak elesék az lábam alóllam az Vig Szőts János háza iránt annyira, hogy az uram fogta az kezemet és úgy vezetett haza; úgy eldagadozott vala, míg haza menék, az lábom, hogy az uram csak alig vonhatá le az csizmámat, osztán mindjárt beköték király irával, úgy szűnék az lábam fájdalma, úgy lappada meg. Tavaly nyáron egy éczaka megnyomának, sóra hívám; másnap reggel uram lefeküdvén az udvarra, oda jövén azon tehén pásztorné, nagy nyögéssel ezt mondá, az én uramnak: én egy pénz ára vajat hoztam, vegyétek meg; én mondok, mit csináljak én egy pénz ára vajjal, ha egy poturára volna, inkább megvenném. Onnét elmenvén az szüle, kiteként uram az ablakon, hát az udvarunkon fejér fekete ürmöt szakasztott fel, hát csak úgy megyen haza felé, hogy jobban sem kell; hát semmi gondja nincsen. Mostan minekutánna megfogták volna ezen pásztornét, csakhamar azután az gané dombon levén magam is, ezen pásztornénak menyei is, Mihályné kérdé tőlem, ha hallottam-e valamit azt ura felől, mit beszélnek az emberek, mivel Péter elszökött, immár uram is el akar szökni; én mondék, én nem hallottam semmit; azon estve lefektetvén az gyermekemet, magam is lefeküdtem, alig szenderedem el, mindjárt megakarának nyomni; abban felserkenvén, csak meg sivalkodik az gyermek mellettem, semmit nem tehettem neki, sem az csecset el nem vette, sem le

nem feküdt, úgy izzadott, ugyan legörgött az veriték rola, egész virradtig csak sijutt-rijutt.

11. Testis. Matocsi János uram leánya Székely Anna, Ann. circiter 16. cit. jur. exam. fatetur. Harmad idén is Matócsi János uramnál laktomban egy vasárnapi délesti alkalmatossággal, midőn asszonyom az templomban volna, az utczán ülvén én kün, egykor jöve elő ezen pásztorné, káposztát kezde kérni tőlem; én mondék, ninesen, elfogyott; arra mondá ezen vén pásztorné: no megtagadod, de tarts eszedbe cine minte. Másnap éczaka csak fájni kezde az balkarom, dagadozni kezde, annyira fájt, hogy ugyan ordítottam bele; aztán haza vivén apám uram, hogy asszonyomék megizenték. Az mig vittek is az szekéren, olyan volt az kezem, mintha égetőben volna. Tizennégy hétig feküdtem belé Nádlakon, úgy gyógyította vala meg ott egy öreg asszony; most is meglátszik az karomon, az mint megvesztette volt.

12. Testis. Brulyai Andrásné Szőcs Ilona Ann. cir. 46. cit. jur. exam. fatetur. Nem jut eszemben, melyik szüreten vala, oda jöve hozzám ezen pásztornénak az fia Mihály, szölöt kérvén tőlem, adék három vagy 4 gerezdet, mondá, adjak többet; megharagván én, mondék, nem volna neked elég, ha egy eseberrel adnék is. Azzal elmenvén, másnap reggelre kelve az tehenemet meg akarom vala fejni, hát ugyan kalandoz, úgy rugják fel az sajtárt, magamat is csak főben nem rugtak; úgy nyargaltak ide s tova az udvaromon, mint az jó paripák. Harmad napig semmi hasznát nem vehettem az tehenimnek; azoknak tejek sem volt, hanem osztán egy reggel megszólítván ezen Mihált, megbeszélvén az dolgot neki, kérvén azon, hogy jöne oda és orvoslaná meg öket, bizony szalonnát adok neki. Ugy jöve el azon estve, az mint láttam, fogá az sajtáromat, megkerülvén az tehenimet, ezt mondván az tehenimnek: hisk ho, hisk ho, meg is tapogatván, maga megfejé előttem; az időtől fogva nekem is úgy engedték meg az fejést az teheneim.

13. Testis. Sebessi Szabó György Ann. cir. 38. cit. jur. exam. fatetur. Egyebet nem tudok, hanem mihelt ez fiastól ide jöve, az marháimnak semmi hasznát nem vehettem, mivel történt az az dolog, hogy az menye ezen olánénak káposzta kérni ment az feleségemhez és nem adott; az időtől fogva semmi hasznát nem vehettem az tehenimnek, mert úgy ordítottak az tehenim, hogy csak nem tudtak hova lenni; elég tejesek voltak, de nem állották meg az fejést, hanem olyankor úgy ugrottak, kapáltak, huddoztak.

14. Testis. Szakmári Balásné Szilágyi Borbára Ann. cir. 50. cit. jur. exam. fatetur. Ezt tudom Köblös uram hadnagyságakor Sz.-György nap előtt egy héttel az mint kijártak már az tehenek, oda jöve hozzám ezen pásztorné kenyér, szalonna, szilva és veres hagyma kérni, melyekben midőn semmit nem adtam volna, hanem az lakóm adván egy fél veres hagymát, azzal csak elmene; estve megjövén az tehenem, fele teje csak elvesze, az mint megfejem vala az tehenem, csak neki futa az kapunak

és kihuddozék rajta: másnap is, harmad nap is ezt mívelvén, nem állhatám, hanem megszólítám az fiát az pásztort Mihált, megmondván, mint jártam volna az anyjával, hanem meghozzák az tehenemnek az tejét, mert bizony panaszt teszek. Arra azt felelte az fia, de nem lesz semmi gondja; azon estve megjöve az tehenemnek az teje az mint azelőtt volt. Azután harmad nap múlva még elvesze az teje, megint reá izenék, az szülével is találkozván, megszidogattam, fenyegettem, ismét úgy hozák meg még az tehenemnek az tejét.

15. Testis. Szalazon Péter disznópásztor Pásztai jobbágya Ann. cir. 35. cit. jur. exam. fatetur. Ezelőtt két esztendővel két ökret midőn vettem volna az Köblös uram jobbágyától, nem tudván, hogy gonoszúl vesztek volna el Miklóslakárúl, mely ökrekre midőn reája jöttek volna az károsok, azelőtt az fia Mihály kalács pénzt vett volt fel hat forintot az ökrek felől; nem jövén az károsok; minekutánna megalkudtam volna az károsokkal, megkerüle ezen vén asszony, ezt mondván, adjak egy néhány pénzt neki, olyat tud csinálni, hogy reá nem találnak az károsok az marhára; de mivel rám jöttek volt az károsok, semmit nem adék neki.

16. Szalazán Péterné Mária Ann. cir. 26. cit. jur. exam. fatetur. Most az elmúlt őszen hozzám jövén ezen pásztornénak egyik menye Mihályné, kezdé mondani, azt mondják, úgymond, az uram anyját megfogják, mert sok panasz vagyon reá, hogy az tehenéknek az tejét elveszi; de uram azt mondja, míg ő él, attól nem fél. Azután Péterné is jövén hozzánk, ezt mondá, hogy az mi anyánk nagy ördög, mert láttuk mi, hogy annak az seggin egy szőr szál sincs, farka penig vagyon, nem tiszta személy.

17. Testis. Moldován Gábor, Szabó Kerestély uram jobbágya. Ann. cir. 40. cit. jur. exam. fatetur. Az elmúlt Áldozói sokadalmon veszvén el előlök az csordából az öcsémnek egy tehene; találám estve más nap az egyik fiát Pétert ezen szülének, kérém, hogy az öcsém tehenét keresnék fel, mivel nem találja; arra mondá, de mit gondolsz vele, hiszem nem tied; arra mondék, nekem szintén úgy fáj, csak keressétek meg affelől. Azon estve midőn lefeküdtem volna az ágyamban, egykor csak rám jöve ezen pásztorné, szeme kimeresztve rút állapattal, melyen megirtózván, felköltém az feleségemet; azonban fájni kezde az két ujjam, dagadozni kezdének erősen, az melyért rá menvén ezen szülére, emberséges emberek javallásából, kérém, hogy gyógyitaná meg, mert bizony panaszt teszek reá. Azonban az menye úgy küldött az szüle harisnyájából egy darabot, hogy égessem meg azt az szüle darab harisnyáját, és az hamvát megiván vízben, használna; iszonyú roszszúl levén az gyomrommal is, több rám származható nyavalyámmal is, az ujjam fájdalma miatt ivám meg egy kicsint azon harisnyának hamvában vizben; mindjárt azonnal kihányám azon italt; mely kihánt italomban az kutyám megevén, mindjárt kifuta és kihányá az kutyám is, melyre mondék, ha én ezt most ki nem hántam volna, megholtam volna.

18. Testis. Boltos Istvánné Jakab Anna, Ann. cir. 28. cit. jur. exam. fatetur. Azt tudom mondani, ezen vén oláhné földes urának tisztartója levén nálunk szálláson, az szájából hallottam, hogy mondotta, hogy az földes urok csak azért küldette el ezen vén oláhét fiaival, hogy csak egy csikkaja is az ura ménesiben meg nem maradott miatta, olyan nagy boszorkány; ne szolgáljanak az uraknak, inkább fizessenek adót, csak távozzanak el onnét, ne valljon annyi kárt miatta. Azt is minden lelkem sérelme kivül mondom, hogy sokszor jött káposzta, bors, kenyér, eczet kérni hozzám ezen szüle; adtam is neki; de egyszer az többi között nem adhaték borsot, eczetet, káposztát kérvén tőlem és azon éczakán az lábam eldagadoza, elkéküle, végre ki is rothada; mivel reá volt minden gyanuságom, mondották, mások, hogy az ki megvesztette, az tudná meg is gyógyítani. Tehát én is fájdalmamhoz képest kérem ezen vén oláhét, hogy gyógyítaná meg az lábamat; jött is hozzám és kötette, olyankor jobban volt az lábam; de mivel az fia haragutt uramra, ritkán jött és olyankor ismét megujult; sőt azt is meghagyta nekem, hogy mikor oda jö, mindenkor az vizajtóra jö, hanem ott eresszem őtet be, hogy ne lássák, mikor oda jö; immár az mióta fogva vagyon, azóta gyógyult be az lábam. — Az tehenemnek is elvették vala az tejét egyszer, de az uram megfenyegetvén, hogy tüzet tétet az vén boszorkánynak az hasára, tehát megjöve az teje, jóllehet semmi zsirja nem volt.

19. Testis. Lőrinczi Varga Jánosné Kovács Ersók, Ann. cir. 40. cit. jur. exam. fatetur. Azt tudom mondani, tavaly nagy szeredán én beteg levén hozzám jöve ezen kérdésben forgó vén oláné nagy dederegve, mondván, adjak egy kis csigret neki, mondék az leányomnak, hozzan egy fazékkal neki; az leányom elmene és hoza egy fazékkal neki, azt megivá; azonban csakhamar ismét mondá, hogy hozassak még egy fazékkal, ismét elküldém az leányomat, mondván: fiam hozz annyit, hogy tölts nekem is külön egy kicsint belőle. Azomban az leányom hozván az csigret, az oláhné felkele és az ajtóba elibe mene és kivevé az leányom kezéből, nem hagyja, hogy kitöltsen az leányom benne, hanem csak elvevé tőle és azt is megivá. Azonban dedergeni kezde és mondá, hogy ő ott csak lefekszik, mondék az leányomnak, terits egy pokróczot le neki, hogy feküdjék reá, egy vánkost az magam fejem alól kivetetek és az feje alá tetetém s lefeküvék; az leányom kimene az bátyja házához, és ezen vén oláné felkele az ágyából, mintha semmi gondja lett volna és fogá egy nagy fejü botja vala, úgy megsujta vállközben, azt tudám, hogy mindjárt meghalok. Jajgatni kezdék, mivel fel nem kelhettem; azonban meghallván az leányom jajgatásomat, befuta; míg beérkezék, ismét reám veté azon nagy botot az derekamra, mondván az leányomnak, jaj fiam, majd megöl. Beérkezvén az leányom, az botot kiragadá az kezéből és az leányom az bátyja leányát Karasznai Istvánhoz futtatá, hogy jöne oda, mert majd megölnek. Azonban az mint Karasznai István beérkezék, csak bedobbana az menye is,

mintha ugyan tudta volna az dolgot, és kezdé mondani, hogy ne bántsuk az anyját, mert olyan bolond, mikor az hideg leli, hogy mindjárt megölné az embert; és elmenének onnét, én rajtam csak megesék az verés. Azután is sokszor jött hozzám az fia Mihály s hogy mondottam neki, micsoda nagy boszorkány az anyja, de el nem szenvedem, hogy meg akart ölni; tehát sokszor azon kénszerített, hogy csak békéljem meg vele, ne haragudjam, tehát tejet, vajat, szalonnát, mindent adtak nekem, de én soha nem mondtam, csak istenre hagytam.

Egy oldal üres; a következő oldalon: Ezek az vallók többire mindnyájan Fejérben N.-Enyeden lakó nemes személyek, az kiknek erős hütök után való vallásokat írtuk meg mi is Kgteknek fide mediante et sigillis nostris corroboratis. Datum, anno, die locoque ut supra notata.

Kgtekuek szolgálni készek

Murvay István m. p. és Berzi István mindaz ketten Fejérben Nagy-Enyeden lakó nemes személyek.

Correcta per eosdem.

Kivül: Ao 1683. apertae per me Michaelem Szántó juratum sedis judiciariae Nagy-Enyediensis notarium m. p.

Alatt a lap szélén: Inquisitio coll. Az vén pásztorné ellen.

Más kézzel: A. 1683. ez meghalt s megfizetett.

Külczím: Generosis, egregiis, et nobilibus dominis ductori substituto coeterisque juratis assessoribus ac notariis sedis judiciariae oppidi Nagy-Enyed, dnis mihi observandissimis.

(Eredetije a gróf Teleki ltárban M.-Vásárhelyen.)

Szentkirályi István

GARABONCIÁS-PER PÉCSETT

Egész menetében és sok részletében érdekes az a pör, melyet a pécsi püspöki uriszéki gyülésen tárgyaltak az 1752. év tavaszán Szvetics Mihály ellen varázslás, kuruzslás, és tolvajlásban való részesedés cimén. A per mutatja az akkori uriszéki igazságszolgáltatásban megtartott rendtartást, — a pécsi helyi viszonyokra nyujt nehány érdekes kitérést és felvilágositást, — és bemutat egy tipikusan jellegzetes XVIII. századbeli kóbor pályafutást. A per nem végződik valami tragikusan; amit az uriszék tisztult és emberies felfogásának javára kell irnunk, egészben véve a vádlottat, mint kellemetlen idegent eltoloncolásra itélték.

A perirat, sajnos, nagyon hiányos; épen a legérdekesebb vallomásnál egész iv hiányzik belőle. Az irat cime egyébként: a pécsi püspöki uradalmi ügyésznek mint vádlónak pere Szvetics Mihály ellen, (Fiume városból, Dalmátországból) ki varázslás és tolvajlás vádja alatt vizsgálati fogságban van.

Az egész ügyet egyébként a vádlottnak a kihallgatások alkalmából tett vallomásaiból áttekinthetjük.

* * *

Az első kihallgatás, „jóakaratu vizsgálat" (benignum examen) a püspökvárban lett megtartva 1752. márcz 11. napján. A kérdések folyamán vádlott jelentette, hogy neve Szvetics Mihály, kath. vallásu, 35 éves; született Fiume kir. városban, Dalmáciában. Elfogatásának módjáról és okáról azt jelezte, hogy egy gombkötő legény, kit egy aranyművesnél (ki a pécsi kapucinusoknál tartózkodott) 1751. évben Sz. Mihály napja körül elkövetett tolvajlásért a városi elüljáróság elfogatott, és kihallgatott, — ellene vallott, mintha ő ezen tolvajlásnál felbujtó és bünrészes lett volna oly módon, hogy midőn emlitett gombkötő legény az aranymüves házába behatolt s ott pénzt lopott, akkor vádlott a kapucinusok ajtójánál őrt állott volna és ezen közremüködé-

sért az ellopott pénzen osztozkodtak volna. Vádlott azonban ezen bünrészességgel szemben alibit tud bizonyitani, amennyiben ugyanezen időben a vikárius joghatósága alatt, mert még papi ruhában volt, őrizet alatt volt elzárva. Van másik oka is annak, hogy elfogták és börtönre velették: mert az emlitett gombkötő legény kihallgatása alatt egy elhunyt embernek újját találták meg motozáskor, ki erre azt vallotta, hogy azt Szvetics vádlottól kapta; erre a városi előljáróság Hirs Márkus sütő által őt azonnal megidéztette és márc. 4. fogságra vettette és utána őrizetre és további eljárásra átadta a püspöki uriszéknek. — További vallomása folyamán azt mondotta, hogy 1751. aug. 10. hozták őt a vikárius joghatósága alá, s ott nehány napig őrizet alatt tartották. — Arra a kérdésre, hogy kik voltak a kincs keresésben társai, azt vallotta, hogy Hirs Márkussal óhajtott ő kincskereső kisérletet végezni, kinek azt ajánlotta, hogy nehány társat szerezzenek ehhez; de kisérletet tényleg ő nem végzett, sem pedig ahhoz társat nem keresett. (Ezt a vallomást később módositotta).

Életrajzát az uriszék elnökének felszólitására ezen vallomása alkalmából részletesen elmondotta. Életrajzának menete ezen saját előadása szerint a következő.

Fiumében (Dalmát országban) született; atyja Szvetics József, magyar ember, anyja Bakich Katalin dalmát. Született ott 1714. évben, — szülei nevelték a grammatika osztály elkezdéseig. — Fiumében elvégezte a grammatika osztályt; szintaxis osztályra Triesztbe ment, onnét egy év mulva Velencébe ment poetikára; annak elvégzése után Alboni János nevü orvoshoz (olaszul Zambatista néven ismerték) ment orvostant hallgatni, illetve tanulni.

Ő mellette orvosi tanulmányokkal eltöltött hat esztendőt; de azért az orvosi tanulmányokat nem fejezte be. Tanult az eskórról, fejfájásokról, zsugorodásokról, gyengeségi állapotokról és azoknak gyógyitásáról, de nem bűbájos eljárásokkal, hanem természetes szerekkel. — Onnét Ferrarába (Olaszhon) ment, ékesszólástani tanulmányokra; egy évig foglalkozott ott ezen tanulmánynyal; a következő évben pedig nevelő volt Godefrida Antal gróf családjánál; két év mulva ismét visszatért Velencébe, hogy orvostani tanulmányait folytassa (ismét emlitett orvosnál); onnét pedig visszatért hazájába, szüleihez, ott azonban csupán egy hétig tartózkodott. Onnét Paula dalmát városba ment hogy az egyházi rendbe beléphessen, a mit el is nyert és Balbi püspök neki a kisebb rendeket feladta, s emlitett püspöknél egy hétig tartózkodott. Onnét Hostilia városba ment bölcseleti tanulmányokra. Az egyházi rendben csupán fél évig volt; mert himlő miatt látása meggyengült, pappá nem lehetett. Azután papi ruhában járt-kelt különféle helyeken; amig Pécsett 1751. évben helynöki intézkedésre azt le kellett vetnie. Betegségéről pótlólag azt mondotta, hogy félévig volt himlőben; látását utána teljesen elvesztette; páduai zarándoklat végzésére ekkor fogadalmat tett és ennek eredménye gyanánt a himlőből kigyógyulván, Paduába ment s ott egy hétig időzött; onnét ment Velencébe emlitett orvoshoz, ki keresztény könyörületből egy évnél tovább magánál ellátta. Onnét Trieszten át ment Laibachba Grasaczky grófhoz, ki őt szintén keresztényi könyörületből tovább mint két éven át eltartotta. Onnét

Zágrábba ment egy Máté nevü gombkötőhöz s ekkor a zágrábi káptalantól ajánló levelet kért; — onnét hat nap mulva Grácba ment, mert Margit nevü nővére ott volt férjnél Kubler nevü szabónál Mariahilf külvárosban; hol egy grófi családnál volt háromnegyed évig (ismét könyörületből). Onnét Bécsbe ment, hol alamizsnából élt több mint két évig; innét pedig Pozsonyba távozott és a város plebánoshoz Jeger Ferenchez ment, ki őt könyörületből három hónapig eltartotta. Onnét nádori rendeletre a biztostól fogatot kapott Nagyszombatig, hol egy hétig alamizsnából élt. Innét jött Pécsre, mert azt gondolta, hogy Berényi gr. püspök még él, kinél szándéka volt kérelmezni, hogy a papnevelő intézetbe, vagy kórházba vétessék fel. Reményében csalatkozva két hétig alamizsnából élt, és elment Siklósra, onnét a Duna mellett Budára, hol a városi biztosnál Mihics Antalnál lakott a vizi-városban; ott betegek gyógyitásával foglalkozott fél éven túl. Majd Kassára ment, hol Csáky Antal gróf öt héti ellátást adott neki. Onnét Egerbe ment és jelentkezett Englmajer nagyprépostnál, hogy a kórházhoz juttassa be, de ott elegendő létszám miatt nem vették kérését tekintetbe, és ott tartózkodott két hétig a püspöki udvarban; majd onnét Nagyváradra távozott Forgács püspök udvarába, ki őt szintén keresztény könyörületből több mint három hétig eltartotta. Majd Dömölk bucsujáróhelyre ment kegyeletes zarándokló szándékkal; három napig volt itt, honnét ismét Pécsre indult az 1751. évben; de utközben, egy faluban — ha jól emlékszik, Dállyog volt a neve — a plebános rendelkezésére elfogták és Pécsre hozták, hol a püspöki helynök joghatósága alá helyezték, kinek rendeletére október havában a papi ruhát kényszerült letenni. Attól kezdve Pécsett világi ruhában szabadon járt-kelt egész a jelenlegi elfogatásáig. — Ajánló és igazoló levele volt — állitása szerint — azon püspöktől, ki őt az egyházi rendbe felvette, — továbbá a laibachi püspöktől, a gráci főesperestől, a nagyváradi püspöktől, — egy ötödik iratot — ha jól emlékszik, (mondotta,) — Bécsben kapott az apostoli nunciustól. Azonfelül Pozsonyban a kormánybiztostól, a zágrábi káptalantól is nyert iratot; utilevele volt Sopron városától minden iratát a pécsi vikáriusnak adta át. — Családi körülményeiről keveset vallott; arra, hogy szülei élnek-e még, nem tudott válaszolni; testvére csupán egy volt, a gráci férjes nővére, kiről szintén nem tudta, hogy életben van-e még? Előéletéről azt is megvallotta, hogy egyszer be volt zárva Futakon egy éjszakára azért, mert az ottani szerb pópával vitája volt; más büntetést állitása szerint eddig nem kapott.

A gombkötő legénnyel, kinek vallomása alapján elfogták, való összeköttetésére az mondta, hogy őt nem ismerte, nem volt a társaságában csupán egyszer a keszüi csárdában. — Az uriszék elnöke erre igy szólt hozzá: A köznép széltében azt állitja, hogy jégverést, tüzvészt és más hasonló szerencsétlenséget helyeztél kilátásba fenyegetőleg Pécs városára nézve; igy áll-e a dolog? van-e ily ártó dolgokra befolyásod és tüzvész előidézésére minő embereket szerződtettél? Vádlott igy nyilatkozott: Csupán a zivatarfelhők elüzésének mesterségét értem, hogy azok a földnek ne ártsanak. Ezt két évvel ezelőtt Mihics Antal budai biztosnak kérésére Budán sikerrel megpróbáltam.

Máshoz nem értek. — Eddig tartott a márczius 11.-iki kihallgatás.

Ugyanazon hónap 15. napján vádlott Szvetics szembesítve lett Bersik János gombkötő legénnyel. Ez alkalommal a gombkötő Szveticsnek szemébe mondotta, hogy Szvetics neki egy emberi mutató ujjat adott, és pedig azon megjegyzéssel, hogy ha Bersik bárkinek elárulja, hogy ezen ujjnak birtokában van, akkor a saját egészségében komoly kárt fog szenvedni, — hogy honnét vette ezen ujjat, minő erőket helyez abba és eddig mire használta azt? Erre Szvetics azt vallotta, hogy az ujjat hét év előtt Budán kapta egy János nevü embertől, kivel egy korcsmában együtt idogáltak, és aki azt azután szállásán meglátogatta. Azért kérte el, mert az a hit volt hozzá füzve, hogy pénz közé helyezve játéknál szerencsét hoz; ezt azonban a vádlott, jóllehet sokáig magánál hordta, nem tapasztalta; de mint gyenge szemü és látásu ember, ilyen kisérletet nem is volt módjában tenni. — Kérdést intéztek hozzá arra nézve is, hogy Márkus sültőn kivül kik voltak Pécsett a kincskeresésben társai és hogy minő babonával és eszközökkel keresett kincseket.? Erre Szvetics azt válaszolta, hogy kincset csupán a Pulverstom (igy, a tettye fensikja) nevü helyen keresett és csupán Hirs Márkus társaságában; eszközül csak egy kövecskét használt, a melyet kezében tartott és oly helyre ment, mik alatt a közhiedelem szerint kincs volt elrejtve és megfigyelte a kövecskét: ha az valamely helyen megmozdult, akkor tudta, hogy ott kincs van elrejtve; ha pedig mozdulatlanul maradt, akkor pedig nem volt azon helyen semmi sem elrejtve. — Azon kérdésre, hogy mily uton fosztották meg a papi öltönytől és miért került először fogságba, azt válaszolta, hogy másfél év előtt Darázs községben egy nyavalyatörős leányt gyógyitott meg, kinek anyjától négy forint tiszteletdijat fogadott el; erre Bogdanics ur, akkor ottani plebános (később pécsi kanonok) elfogatta, Pécsre küldette és itt másnap a papi ruha viseletétől eltiltották. Növendékpap egyébként vallomása szerint csupán csak egyszer volt; másutt nem jutott soha szemináriumba.

Az igy talált kincs nagyságára nézve, (hogy hány ezer forint érőt talált) a vallatáskor nem emlékezett; csupán annyit tudott, hogy ő az összes talált kincsből ezerötszáz forint részesedést kapott; — minden kincse csupán és kizárólag az emlitett kövecskével jelzett módon talált. — Arra a kérdésre, hogy hogyan tudta a jégesőt elüzni, ezt válaszolta: születésre nézve ő hetedik gyermeke volt anyjának és mint ilyen már mint Tátos (ezt a magyar szót latin nyelvü vallomásában mindig igy használja) született a világra tehát mindig volt titkos ereje a varázslóknak megfékezésére, s mint ilyen figyelemmel kisérte a felhőket s addig nem ment ki szobájából, mig a jégnek el nem kellett kezdődni esni; midőn az első jégszemek leestek, kiment a szabad ég alá és igy szólt: távozz, nincs itt semmi keresni valód; ezen szavak után ha a varázslók tovább is villámokat küldöttek, akkor „atta teremtette" szavakkal őket sikerrel elüzte. — Ezen titkos erejére hivatkozva az elnök felszólította, hogy nevezze meg azokat, kik Pécsett mint varázslók az utóbbi időkben a tüzvészeket okozták, felelte: teljesen jól tudja a varázslók nevét; hárman vannak; mindnyájan varázslók; az egyik Bacsics János a krajnai részekről való, —

a másik kettő Neosold Ferencz és Taiss József nevü, Morvaországból; községeik nevét nem tudja.

Velük való ismeretségéről ezeket mondotta: Előző évben Dömölk felé mendegélt és Kajdacson találkozott két morva emberrel, kik mondották neki, hogy Ausztriából jönnek Szekszárdra és ki akarják tapasztalni, hogy miféle város az. Miután megtudták, hogy ő Pécsről jön, tudakozódtak tőle, hogy ott milyen emberek vannak; a mire ő válaszolta, hogy jó emberek a pécsiek. Erre ők: „nem jó emberek azok, hanem ördögök, mert mi ott koldultunk és csupán négy krajcárt tudtunk összegyüjteni, azonfelül születéseink könyvét Pécs mellett egy faluban egy pécsi ember összetépte és azért a városon először jégveréssel, azután tüzvésszel akartunk bosszut állani.“ — Vádlott igy folytatta: Ezen emberek már nincsenek itt, hanem jövő héten valószinüleg ismét megjönnek és a jövő héten akarják a várost felgyujtani. Ha őket le nem tiltottam volna, már a mult vasárnap végrehajtották volna szándékukat.

Mindezt pedig azért tudja, mert ezen emberek közül az egyik, Neosold az ő börtönének rácsa előtt vele beszélve ezt neki elmondotta és egyuttal megkérdezte, hogy vádlott miért van becsukva? a mire ő azt válaszolta, hogy ennek okát ő maga sem tudja s hogy nyomorultan él. Neosold erre igy szólt: no csak várjon a város a jövő hétig, akkor még fog tüzvészben része lenni; ezután (hétfőn) elmentek, nem tudni hová; de legközelebbi héten visszajönnek; Neosold igy mondotta. — A tüzvész előidézésének módjáról azt vallotta vádlott, hogy a felgyujtandó házra sárkánybőrt helyeznek el, mely sárkánybőr magától tovább-tovább repülvén a házakat felgyujtja; a sárkánybőr azután a tüzvész után ismét visszatér hozzájuk. — Arról a módról azonban, a hogyan ezen ismerősei a jégesőt előidézik: vádlott nem tudott semmit. Mindezt a velük való beszélgetésből tudja, kiknek ruházata egyébként magyar öltöny, de igen rongyos, középnagyságu termetüek és több nyelven beszélnek.

Azt azonban vádlott nem tudta, hogy mindig ugyanazon helyen gyujtották-e fel a várost; azt is határozottan tagadta, mintha ő részes lett volna a gyujtogatásban s nekik puskaport vagy más robbanó anyagot közvetitett volna. — Emlitett Neosold azért jött a börtönablakhoz hozzá, mert Budán Pozsonyban (és emlitett alkalommal Kajdacson) találkozott velük; de Pécsett csak mint fogoly beszélt velük. Arra, hogy a postamester ablakán levelet talált volna, és hogy a Sejmandi-féle égetőnél puskaport vásárolt volna: semmit sem tud, mert ott csak olajat és dohányt vett. — Azon ércről, vesicaról, Kristóf-imádságról és képről, melyet elfogatása alkalmából nála találtak, azt jegyezte meg, hogy az érc egyszerü dalmát pénz volt, — a vesica a benne elhelyezett dolgok megóvására szolgált, — az emlitett imát egy ismeretlen portugall katonától kapta. Gyenge látása miatt egyébként nem használta semmire.

1752. márc. 17: bilincsekben, folytatólagosan azon kérdésre, hogy hány holttestet ásott ki kincskeresés közben, azt vallotta, hogy ő egyet sem, hanem ásott ki Hiers Márton pécsi sütő néhány társával, kiket ő nem ismer; és pedig a Tettyén. Ezt is csak onnét tudja, hogy a város hajdui a siklósi kapunál

neki ezt elbeszélték. — A papi ruha viselésére azt jegyezte meg, hogy 1742. évben öltötte magára Paula dalmát városban; 1746. évben himlő következtében látását veszitve, egyházi ruháját és pályáját elhagyni kényszerült; de a papi ruhát mindaddig viselte, mig most legutóbb az ismert okból le nem vetették vele. A budai külvárosi házak felgyujtására nézve ezuttal ezt vallotta: jövő kedden lesz három hete a dolognak; ő a serfőző házban tartózkodott, a hol két diák egymás között latinul beszélgetett; puskaporról társalogtak; a megszólitásokból megállapitotta, hogy az egyik Jakab volt, Sopron megyei származásu a költészeltani osztályból, — a másik Antal, még csak szintaxista-osztálybeli, pozsonymegyei, Nagyszombat vidékéről Sárfü községből; latinul azt tárgyalták, hogy ha Pécsett nem tudnak puskaporhoz jutni, akkor Szigetvárról fognak egy fazekas ismerősük segitségével szerezni. Később vele barátságot kötöttek és szállásán meglátogatták és azt mondották, hogy ha Pécsett állandó szállást nem találnak, akkor a várost felgyujtják, mert nem akarnak patrizálással tengődni. — Arra a szemrehányásra, hogy előző vallomásaiban a varázslókra fogta a gyujtogatást, most pedig a két diákra, azt felelte, hogy nem akarja lelkiismeretét terhelni, s az igazság az, hogy a két diák volt a gyujtogató. (Ezt a vallomást később ismét visszavonta). Ezzel azon márc. 17-iki tanukihallgatás megszünt.

A március 22. tartott vallatás folyamán visszavonta azt, mintha az emberi ujjat a legénynek ő adta volna. Azon kérdésre azonban, hogy ért-e bűbájos erőkhöz és varázslathoz, határozott igennel válaszolt (omnino sum Tátos) és hogy tüz meg a varázslatokra ereje van és hogy ártó és veszedelmes felhőket hatalma van elüzni. A gyujtogatás számára és módjára nézve előző vallomását fenntartotta.

*

A tanuvallomások után 1752. április 29. és junius 2. az uriszéken főtárgyalás volt; jun. 3. lett az itélet meghozva.

Az 1752. áprilisi ülés tagjai voltak Hersching János Baranyamegye alispánja, Kruspér Pál, vármegyei esküdt, jegyző, — Erdődy József püspöki uradalmi jószágigazgató, és Klimó Ádám tanácsos — a törvény kikötése értelmében jelen voltak: Koller Mihály baranyai főbiró és Velikay Ferenc esküdt jelen voltak továbbá az uradalom részéről Némethy Ferenc a pécsi birtoktest. tisztartója, Spettl Ferenc számtartó: továbbá Gusztényi János és Bellosevics Boldizsár szenátorok a város részéről.

Ezen főtárgyaláson vádlott tagadta, hogy ő az aranyművesnél elkövetett tolvajláshoz tanácsot adott volna, — hogy a pénzen osztozkodott — s Bersiknek egy emberi ujjat adott volna. A vele való ismerettségről akkor azt mondotta, hogy a keszüi csárdában találkoztak tisztes férfiak jelenlétében, sőt a lopásért korholta, és meg akarta verni, ezért jelentette őt (Szveticset) fel az előljáróságnál; a lopás után egymással csupán háromszor találkoztak. Szembesités történvén, Bersik minden vádat fönntartott; Szvetics mindent tagadott.

Az itélethozatalhoz vádpontok magia nigra, (Schwarze Kunst, varázslás,

garabonciásság) és tolvajlásban való részesség voltak. Ügyész volt nemes Kruspér János, ki megbizó iratait bemutatván, az esetet ismertette és a vádat formulázta: jelenlevő vádlott nem tudni mi okból, az isteni és emberi hatalmasságok iránti tekintetet félretéve, Bersik János gombkötő segédnek lopás és egyéb iszonyu bünök elkövetésére nemcsak bübájos erőt bocsátott rendelkezésre, hanem a midőn Bersik az előző 1751. évben Szentmihály napja táján szüret idején vendégével és családjával a szőlőben volt, Szvetics Mihály rábeszélésére, tanácsára és vezetésével a kapucinus atyák mellett lakó aranymüvesnek tanulójával a házba titokban belopódzott, az itt elrejtett pénzt ellopta s ezen pénzből osztozkodott és a neki nyujtott bübájossági segélyek által beigazolta, hogy ő varázsló, tehát a közbiztonság ellensége; vádlott a mellékelt iratok szerint vallatáskor a dolgokat részint minősitette, változtatta, részint tagadta ennélfogva, miután előzőleg az ügyész ismételt komoly és szigoru tanukihallgatást kért, melyek után, midőn a per anyaga együtt volt, az országos törvények értelmében ősi bevett szokás szerint a vádlottra halálbüntetést inditványozott; vádlott azonban vallomására hivatkozva ártatlanságát bizonyitotta és felmentést kért.

Az 1752. év jun. 2. ugyanazon uriszéki biróság előtt az ügyet ujra tárgyalván, az ügyész vádinditványát fenntartotta; a biróság azonban más határozatot hozott. Ezen napon vádlott ugyanis ismét vallomásra bocsáttatván, azt vallotta, hogy a vikáriusnál való őrizetből szabadulván, egy Sámuel nevü (volt püspöki várbeli muskétásnak fia) volt nehány napig Pécsett az ő vezetője, utána egy bizonyos fiu, több hónapon át azután egy posztókészitőnek fia, (ki a Petrovszky — házban lakott.) — A megnevezett fiukat a bizottság szine elé állitották, kik azt vallották, hogy 5—6 hétig illetve negyedévig vádlottat tényleg vezetgették. Arról pedig, hogy az aranymüves házához ment, vagy hogy a kapucinusok kapujánál őrt állott, a fiuk közül egyik sem tudott semmit. Ezzel végződött ezen vallomás, melyben ismét és végül felemlitette vádlott, hogy Bersikkel márciusban találkozott először a keszüi csárdában.

Az uriszék végül a kellő tanuvallomások után az ügyet mérlegelvén, a következő határozatot hozta. Vádlott Szvetics Mihályt a biróság a lopásban való bünrészesség alól felmenti, mert a tolvaj Bersik Mihály reá vonatkozó terhelő vallomását visszavonta és megvallotta, hogy ezen marasztaló vallomást csupán egy János nevü diáknak biztatására tette; azon felül maga a vádlott a saját maga ellen tett korábbi beismerést később visszavonta. — Ellenben elitélte az uriszék vádlottat hazájába, Dalmátországba való eltoloncolásra, mivel a tanuvallomások során beigazolást nyert, hogy életének tengetésére Baranyában és másutt is sokféle és nyilvánvaló csalást és isteni és emberi jog által tilalmazott ravasz fondorlatokat követett el. A biróság azután a Dráván tulig karhatalommal elkisértette és ott szabadon bocsátották.

BARS VÁRMEGYE

Relkovics Néda

ÚJBÁNYAI BOSZORKÁNYPEREK A XVI–XVII. SZÁZADBAN

Régi szokás szerint a boszorkány büntetése a tűzhalál volt. Már a sváb tükör[1] is ezt szabja ki; a budai jogkönyv[2] és ennek alapján a tárnokjog[3] szintén a boszorkány megégetését követeli. A selmeczi jog, melylyel Újbányán is éltek, ugyancsak tűzhalállal sujtja a vádlottat.[4] Azonban a büntetés e nemét csak akkor alkalmazták, a mikor tetten érték a bünöst. A jogkönyvek megszégyenitő büntetést is ismernek, melylyel a kisebb vétség elkövetői lakoltak.[5]

A megtorlás mindkét fajtáját megtaláljuk Újbányán is. Az egyik per, melyben tűzhalál érte a bünöst, 1633-ból való. A szerencsétlen áldozat Schuster Zsuzsánna asszony, a ki kuruzslással foglalkozott. A gyanusitásra alkalmat az szolgáltatott, hogy Schusterné fiát, Jakabot ápolta és betegsége idején jéghideg italt adott neki, a melytől nemsokára meghalt. Súlyosbitotta a bajt az a körülmény is, hogy a fiú is azt állitotta, miszerint állapota az ital következtében rosszabbra fordult. A gyanúsitás fokozódott, mikor a bíróság Schusternénak egyik régibb sikertelen gyógyitásáról tudomást szerzett. A tanu Hundstesser György volt, kit saját vallomása értelmében Schusterné megrontott. Az eset úgy történt, hogy Hundstesser Schusterné kertje közelében követ akart fejteni, a mitől Schusterné eltiltotta, de Hundstesser nem hajlott szavára. Nemsokára rá megfájdult Hundstessernek a feje meg a lába; végre ágyban fekvő beteg lett. Gyógyitására Schusterné ajánlkozott. Rendelésére gyógyfüvet rakatott a beteg lábára. A baj nem csak hogy nem mult el, hanem súlyosabbá vált, mivel öt belyen seb fakadt a beteg testrészen. Schusterné ekkor nyúlszirral bekente és biztositgatta Hundstessert, hogy meggyógyul, még ha az ördög is lakoznék benne. Azt is felrótták vétségül, hogy tud olyan beszélgetésről, a melynél jelen sem volt.

Ennyi bizonyiték elegendőnek tetszett arra, hogy Schusternét fogságra vessék. Mivel főbenjáró vétségről volt szó, a városi tanács meghivta a szövetséges bányavárosok közül Körmöcz- és Selmeczbányát az itélethozatalra. A városok képviselői Körmöczről Gruber János esküdt és Mollerus Zacharias jegyző, Selmeczről Jacobi Mátyás és Márkus Péter esküdtek voltak. A per lefolyása — a boszorkányperek rendes medrében haladt. Schusternét kinpadra vonták; — a szerencsétlent két faggyúgyertyával égette a hóhér. Mivel a kinzatás alatt kicsakart vallomásai nem fedték egymást, a bíróság tűzhalálra itélte és az itéletet végre is hajtotta.[6]

[1] *Freiherr v. Lassberg*: Der Schwabenspiegel stb. Tübingen. 1840. I. sz. 157. l.

[2] *Lichner-Michnay*: Ofner Stadtrecht. Pressburg, 1845., 331. sz., 178. l

[3] *Martin Georgii Kovachich*: Codex authenticus iuris tavernicalis. Budae, 1803. 88. sz. 185—186. l.

[4] *Árpádkori* új okm.: 3. köt., 17. sz., 213. l. V. ö. *Komáromy* i. m. 1—23. l.

[5] *Demkó Kálmán*: A felsőmagyarországi városok életéről a XV—XVI. században. Budapest, 1890. 148. l. Budai jogk. 331. sz. 178. l stb.

[6] *Újbánya városi levéltárában*: Curiale protocollum 1633. év 263—267. l.; városi számadások 1633-ból.

Megszégyenitő büntetést 1681-ben alkalmaz a tanács. A bünös Walk Mária, — a kit azzal vádoltak, hogy két rozzant lábast és szemetet elvitt a szemétdombról s ezekkel bűvészkedett (Zaubercy getriben). Büntetésből a következő vasárnapon — a mikor a hivők kijöttek a templomból — a pellengér melletti ketreczben (cippo) kellett ülnie.[1]

Előfordul, hogy elegendő bizonyiték hiján a peres feleket kibékitik. 1628-ban Prohotzki Katalint perbe fogja Holy Dorottya, a kit azzal vádolt, hogy állatjait elpusztitotta. Ezt férje Dávid kipuhatolta egy viaszöntéssel foglalkozó javasasszony segitségével. Holyné betegségének okozóját is benne látta. Úgy látszik, hogy elegendő ok nem volt az elitélésre, mert a tanács kibékitette a feleket.[2]

Néhány per vége ismeretlen. Mivel azonban a jegyzőkönyvek a vád okait részletezik, néprajzilag érdekesek. Ilyen per folyik 1633-ban, mikor ugyancsak a Prohotzki-család egyik tagja kerül bíróság elé. A vádlott Prohotzki Jakabné, kit Buresch Ádámné sertéseinek megrontásával gyanusitottak. Az állatok közül kettő — mondja — elpusztult; egy ugyan felgyógyult, de húsa élvezhetetlen volt. Még egyébbel is vádolták: Prohotzkiné régi czipőket összehordott a szemétdombról; borjas tehén számára három forrásból hordatta a vizet; tehenének rózsabokor tövében szedett füvet adott; javasasszony strigának nevezte; kutlanba vért kevert; tejforralás alatt vörös hangyák ellepték a bögrét. A vallomásokat a tanuk esküvel is erősitgették, mire a tanács Prohotzkinét elesukatta. Az érdekes per vége hiányzik a jegyzőkönyvből.[3]

1634-ben ismét Prohotzki Dorottyáról van szó. Ez alkalommal Magyarbródi János konventi tag Szent-Benedekről és Sudarj Miklós felkeresik Bordács György benedeki prefektus és Bacskay Mátyás várgróf nevében a városi tanácsot és kérik, hogy tudakolja ki eskü alatt, mit akart az a két asszony Szent-Benedekről azon polgároktól, a kiknél megfordultak. A kihallgatás eredményét pedig irásban tudassa velök a város pecsétje alatt. A tanács erre három asszonyt vallat. Ezek: Prohotzki Dorottya, Kromer Magdolna és Keil Dorka, kik — úgy látszik — bübájosság hirében állottak. Mindhárman egyhangúlag azt vallották, hogy a két benedeki asszony — Fruska és Dotke — a várgrófot akarják megölni s e czélból valamilyen szert kértek, a melyet a gróf lába elé lehessen önteni, de ital ne legyen. Mindezt Fruska azért kivánja, mivel bosszút akar állni a várgrófon, mert igazságtalanul bánt vele. Azt is hozzátette, hogy hallott is már ilyenféle szerről: csütörtöki napon zabbal és kenyérrel keresztúthoz kell menni, de ezt nem meri megtenni; inkább a férjét küldi. A bűvészkedéshez továbbá szükséges: egy gyik, vak patkány agyveleje és egy nagy varangyosbéka. E szereket már megszerezte. Az egészet a várgróf lába elé kell önteni, a mikor a kaput kinyitják. Keil Dorka, az egyik tanu szerint Fruska oly férfit keresett, a kitől tanácsot kérhetne a megölés módját illetőleg. Mi lett a per vége vagy következményekkel járt-e az újbányai polgárokra nézve, nem tudjuk.[4]

[1] U. o. cur. prot. 1631. év 216—220. l. — [2] U. o. 1628. év 140. l. — [3] U. o. 1633. év 261—263. l. — [4] U. o. 1634. év 278. l. A szentbenedeki templomban diszes szentségtartót őriznek, melyet felirata szerint Magyarbródi János és Bacskay Mátyás 1640-ben megújittattak. Nincs kizárva, hogy fogadalmi emlékkel van dolgunk, melyet a nevezett gróf és társa hálából a fent emlitett életmentésért a templomnak csináltattak. (*Knauz Nándor*: A Garam melletti szentbenedeki apátság története. I. köt. 42. l. Budapest, 1890.)

Ugyancsak nem ismerjük a Felk Katalin-féle per végét 1559-ből. Nevezettet Mandl János azzal vádolta, hogy azt mondta volna, miszerint Hanusch Mihály és gyermeke életben lennének, ha Hanusch a disznóját nem verte volna el. A másik tanu, Leder Jakab szerint Felk maga mondta, hogy a gyermeket ő rontotta meg; erre esküt is tett. A harmadik tanu Tomasch Márton azt állította, hogy Felk őt is megfenyegette, mert visszavette azt a libát, melyet Felk tőle ellopott.[1]

A kire a boszorkányságot nem tudták rábizonyitani, azt a tanács óva inti, hogy a bűbájosságtól őrizkedjék. 1628-ban néhai Lubowitzki Lőrinc bíró házát adósság miatt lefoglalta a város és a jegyzőt költöztette be. A hurczolkodás alatt az elhunyt leánya, Katalin kikutatta az egész házat s mikor okát kérdezték, pirulva felelte, hogy egy régi kést keres. Felelete a tanács fenti intését vonta maga után.[2]

A milyen szigorúan sujtják a bűnöst, épp úgy büntetik az alaptalanul vádaskodót is. Okát a tanács adja. Mivel — mondja — a boszorkányság főbenjáró büntetéssel jár, a rágalmazás is megtorlandó.[3] Rückschloss Judit vádlóját pl. 12 frt bírságra ítélték.[4] Graff Erazmus polgárt alaptalan vádaskodása miatt elzárták. Gyanuja Buresch Györgynére esett, a kire ráfogta, hogy varázslat segitségével pénzt csinált. Véleményét Buresch Benő is támogatta, a ki szerint Györgyné nem a legjámborabb asszony; anyja is boszorkány hirében állott, lehet, hogy ő is ért a mesterséghez.[5]

A fenti perek[6] tehát leginkább kuruzslás miatt keletkeztek. Képzett orvosok hiánya folytán javasasszonyok gyógyitották a betegeket, a kik nem egyszer áldozatai lettek a kezelésnek.

---

[1] Újbánya városi levéltár: *Stadtbuch*, 15. l.

[2] U. o. cur. prot. 1628. év 143. l.

[3] U. o. 1677. év 103. l.

[4] U. o. 102. l.

[5] U. o. 1590. év 392—393. l.

[6] Teljesség kedvéért megemlitem, hogy a XVII. század legérdekesebb boszorkányperét Újbányában *Retković Davorka* közölte a Tört. Tár 1908. évi folyamában (Varázslat Ujbányán 1637-ben, 304. l.). Ezt ismerteti *Lehoczky Tivadar* az Ethnographia ugyanez évi folyamában.

Relković Dávorka

VARÁZSLAT ÚJBÁNYÁN 1637-BEN

Érdekes eseményt jegyzett fel Piesch Albert, Újbánya szab. kir. és bányaváros notariusa a XVII. században, a város egyik curiale protocollumában.[1])

Izgalmas esemény színhelye volt az újbányai borpince 1637. szept. 17-én. A mai nap is fennálló nagy városház pincéjében iddogált a tanács több tagja, Draskóczi János (Milikius) szeretett bírájával, ki nemrég nagy betegségből gyógyult fel. Draskóczi nagyon kiérdemelhette polgártársai bizalmát, mert már több ízben megválasztották bírónak. A szomszéd helyiségben is több vendég volt, nevezetesen Storzer György újbányai polgár és társai, sőt a városház megerősített, hársfákkal beültetett udvarán is voltak vendégek. Az udvar a piaczra nyílt, ama helyre, hol ép úgy mint annak idején manap is a legélénkebb élet folyik.

Ekkor a bíróhoz lépett Buresch Mihály újbányai polgár, kezében kalácsot tartva, melyet a piaczon Dobos péknétől elszedett. Megütközve mutatta meg a tanácsnak, hogy vizsgálják meg, nem könnyebb-e a szokottnál, mert a kórházba is ezt szállítják.

Nyomban követte őt Dobosné a szomszéd terembe, hangosan szidalmazva a derék magistratust, kívánván neki, hogy vigye el az ördög, a mennykő üssön az ilyen föllebbvalóságba, majd fenyegetőleg azt jósolta, ha a bíró beteg volt, továbbra is az lesz majd. Azután arról panaszkodott, milyen drága a gabona, hogy sokat követelnek a malomban stb.; elkeseredésében pedig elvette Kopernitzky Tóbiás kalácsát, földhöz vágta s ismételte jókívánatait.

A tanács szidalmazása abban az időben igen nagy vétek számba ment; súlyosbította az a körülmény, hogy annyi ember előtt hasz-

[1]) Újbányai ltár. 1637. évi cur. prot.; a pör kezdete 293. l.

nált ily »csunya, istentelen szavakat«, ezért Dobosnét el is zárták. Draskóczi bíró uram pedig nemsokára tényleg súlyosan megbetegedett. A tárgyalásokat sem ő, hanem a város volt bírája, Rott Lénárd vezette. A per tárgyalása 1638. márcz. 3-ig tartott, mely évben a választott bíró szintén az említett Rott Lénárd volt.

Első dolog természetesen a hiteles tanuk megidézése volt. Tanu pedig jelentkezett elég, sőt napfényre került olyan dolog is, melyről Újbányán talán nem is álmodtak.

A tanuk sorában találjuk Storzer Györgyöt, Töpszter Andrást, Dorottyát, Klamm János esküdt leányát, Ruttnicken Mihály nejét Zsuzsannát, kik maguk hallották Dobosné szavait.

A tárgyalások folyamán pedig rájöttek arra is, hogy Dobosné házában, a mely vendégfogadó volt, varázslással is foglalkoztak.

Az 1638. febr. 3-iki ülésnél ugyanis Kurhax István selmeczi lakos jelentette, hogy több társával Dobosné szállására jöttek éppen a pékné elzárása után. Szálláson találták Vramen Andreát (Endl, valószínűleg a szolgáló) s miután ételt nem kaphattak, maguk mentek a konyhára s a tűzhely elé ültek. Itt sajátságos dolgon akadt meg a szemük. A tűzhely hamujában két egymásba kapcsolt lakat feküdt, s e miatt kérdőre vonták a leányt, hogyan került oda s mit jelent. A leány zavarában azt mondta, hogy nem is tudja, hogyan került oda, de tanácsolta nekik, hogy csak hagyják ott.

Eme titokteljes dolog miatt, a mi persze varázslás számba ment, megidézték Vramen Andreát, a ki eleinte bevallotta, hogy a lakatokat ő kapcsolta ugyan egybe és ő tette a hamuba, de csak azért, mert az éjjel az állat künn maradt, s így nem esik baja.

A tanács erre elhatározta elcsukását, mert varázslathoz ért. Majd újabban vallatta két újbányai férfiú, Schneider Ábrahám és Schneider Mihály, kiknek kijelentette, hogy a lakatokat Dobosné tanácsára kapcsolta egybe, hogy ezáltal megnyerje a tanácsbeliek szívét. E miatt természetesen kérdőre vonták Dobosnét, a ki ezt a gyanut visszautasította. Csupán annyit mondott, hogy mikor a börtönbe ment, a leány azt mondta neki, csak menjen nyugodtan, majd megsegíti, bántódása nem lesz. Erre kijelentette a leánynak, hogyha tud olyasmit, csak tegye meg.

Hogy végkép tisztázza magát a gyanutól, magához hivatta Vranitzer Jónásnét, Draskóczi János nővére leányát s kijelentette, hogy ő nem oka a bíró betegségének, a ki okozta, már el van zárva; majd ismételten mondotta, hogy Andrea kapcsolta egybe a lakatokat, azonkívül hajlított is egy rózsatőt (úgy látszik, hogy ez is varázslás számba ment, hogy a tanács részrehajlását megnyerje).

A tanács legokosabb tagja kétségkívül Hanusch György esküdt volt, ki azt indítványozta, hogy miután varázslást nem lehet e nőkre

bizonyítani, bocsássák szabadon.[1]) Dobosnét erre szabadon bocsátották, azon feltétel mellett, hogy 100 frt. zálogpénzt fizet és 10 kezest állít. A kezesek közt férje is volt; Vramen Andrea pedig hiába vallotta már most, hogy csak tudatlanságból cselekedte mindkettőt, a tanács szívét akarta Dobosné részére megnyerni, semmi rossz nem volt szándékában — fogva tartották.

A legközelebbi 1638. márcz. 3-iki tárgyalásra pedig Bakabánya bírája Schader Kristóf és Bakabánya jegyzője Rosnauer András is megjelentek.[2])

Ez alkalommal újabb váddal terhelték Dobosnét. Elő állott u. i. egy Jantzko Dániel nevű egyén, a ki a következőket jelentette: Egy alkalommal Hogl Jánossal Doboséknál ivott és nevezett társa kivett Dobosné zacskójából valamit, kérvén, engedje át ezt neki, fizet érte ½ messzely bort. Dobosné azonban nem volt hajlandó odaadni, sőt kijelentette, hogy 5 forintért sem adja, annyira becses. Ő — Jantzko — most már kívánesi volt, mi az az értékes dolog, hosszas faggatás után Dobosné megmondta neki, hogy ördögszemét.

A magistratus addigra már más misztikus dolgot is megtudott, hogy t. i. Szent István vértanu napján nem a mészárszékből, hanem kéz alatt vett Dobosné húst; ezt is, úgy látszik, feltűnő jelenség számba vették.

E két dolog miatt kérdőre vonták Dobosnét; érdeklődtek, honnan szedte az ördögszemetet és mit csinált a hússal? Dobosné pedig azt felelte, hogy előbbiről mit sem tud, a húst pedig az állatoknak akarta adni, hogy a féreg ne bántsa.

Ezek után, mivel újabb, súlyosbító körülmények most már elő nem fordultak, a tanács a következőkép ítélt: Tekintettel Dobosné korára s arra, hogy mindeddig mitsem vétett, elengedik neki a megérdemlett testi büntetést; gonosz szavait azonban vagy a piaczon, vagy a templomban nyilvánosan vissza kell vonnia.[3]) Azonkívül 20 frt. bírságot kellett fizetnie. Súlyosabb büntetés várt a szerencsétlen Vramen Andreára, kinek — »miután varázslat segítségével akarta a tanács száját elzárni, de mert ebből a tanácsnak baja nem lett« —

---

[1]) Hanusch valószínűleg az itt is érvényes selmeczi jog ama czikkelyére gondolt, mely szerint »tetten ért varázslók büntetendők«. — L. Selmb. joga 17. §., l. kiadva: Wenczel: Árpádkori Új Okmtár. 213. l.

[2]) Súlyos bűnténynek vehették, mert ily esetben együtt tanácskozott több bányaváros; p. o. ezen cur. prot. szerint 1633-ban férjgyilkosság szándék miatti pörben Selmecz és Körmöcz küld követeket Újbányára; 1667. főbenjáró perben Újbányán megjelennek Körmöcz-, Selmecz-, és Beszterczebánya követei.

[3]) A selmeczi jog szerint a visszavonás úgy történt, hogy az illető 3 egymást követő vasárnapon nyilvános helyen, szájára ütve visszavonta gonosz szavait. L. Selmb. jog. 18. §. kiad. Wenczel: Árpádk. Új Okmtár, 213. l.

a testi büntetést ugyan elengedik, következő szombaton azonban a börtönőr (büttl) kivezeti a piaczra, és kiközösítik a városból örök időkre.

Említésre méltó dolog még az is, hogy 1640-ben [1]) ismét a városi tanácsban találjuk Draskóczi urat, 1641—50-ig pedig a bírói tisztséget viseli,[2]) Dobosné jókivánatai tehát nem ártottak neki.

[1]) Lásd u. a. cur. prot. Újb. ltár.
[2]) U. o.

Vajna Károly

HAZAI RÉGI BÜNTETÉSEK II.

Kömöczbánya város tanácsa Ihraczi Struhar András Dóra nevű 80 éves felesége ellen varázslás miatt folyamatba tett bűnpörében, hosszas kínvallatás után, 1642. október 4-én a következő ítéletet hozta:[1]

„A jelenlevő Ihraczról való hajlottkorú Dóra az ő húzamos idő óta eddig üzött varázslatával, az Isten mindkét táblájának parancsolatai ellen nagyot vétkezett, nevezetesen az 1. 2. 3. 7. és 8. parancsolat ellen, mivel ő Istenétől és Teremtőjétől könnyelmüen eltávozott, a sz. keresztség szövetségét megszegte, és egész bizodalmát egy holt dögbe: és lófejbe helyezte, hogy ő ugyanis a fej alá 2 lúdtojást, item 9 téglát tett, abban a biztos reményben és erős hittel, hogy az által az ő szomszédasszonya ellen való gonosz pöréért, a kivel ő a mult nyáron veszedelmes czivakodásba és pörpatvarba elegyedett, a bíróságnál helytállhat s azt megnyerheti — —: hogy a miképen a lúdtojások kotyognak, a bírósági személyek azonképen (csügetegen) kotyogjanak, item a miképen az alátett téglák kemények, azonképen az ő szivök az ő ellenfele irányában megkeményedjék és a mint végül a lófej az emlitett alája tett darabokat befödi, hasonlatos képen az ő ügye is födve maradjon. Azután tehát az emlitett Dóra tegnapi és ma ismételt fassiója vagy vallomása szerint az egész szomszédságot ottan, elkövetett sértésekkel és kártételekkel fájdalmasan búsitotta, mivel egyéb különféle dolgokhoz, füvekhez és gyökerekhez, ostyát is (milyet a falusi iskolamester a sz. karácson estéjén évenként kiszokott osztani), egy nyers marhahúst, valamint myrrhát és töményt is hozzávett és évente a fönnemlitett darabokból annyi lepényt vagy kalácsot sütött, hogy marhájának egész éven át enni adhatott és arra elegendő volt, ez által a más marhájának fejét elvette és magához vonta, — — és ezt a szomszédság legnagyobb kárára más babonaságok elkövetése mellett 50 év óta practizálta és üzte.

Mivel tehát ez a Dóra most már körülményesen specificált módon a bíróságot (a mint ő azt magával erősen elhitette és képzelte) a fönnemlitett varázslással infascinálni, megbűvölni és kiforgatni akarta, azután a 7. parancs ellen, a tej elvétele által nagyot vétett, a Mindenható Isten legszigorubb parancsának tartalma, valamint minden jól megalapitott törvény szerint is életét eljátszotta, és hogy elevenen máglyára tétessék és elégettessék, ugyancsak jól megérdemelte. Mivel azonban ő forró esdeklésére és könyörgésére tegnap és ma is atyai kegyelmezéssel lett kecsegtetve, a jól megérdemelt supplicium és ítélet enyhittetik, ellenben ítéltetik, hogy ő Dóra a hóhér által először is karddal megölessék és kivégeztessék, azután a lófejjel együtt máglyára tétessék és porrá égettessék. Neki a halálra ítéltnek jól megérdemelt büntetésül, mindenkinek pedig, hogy élete elvesztése mellett ilyesmitől őrizkedjék, rettentően szonyatos például. És mindez az igazság szerint."[2]

[1]) A körmöczbányai 1642. évi protocollum curialéból kiirta Wagner Ede v. levéltárnok.
[2]) Az eredeti szöveg német.

dapest, 1906–7, 317–318.

Lehoczky Tivadar

BEREGMEGYEI BOSZORKÁNY-PEREK

1722-ben Máté Miklósné és Varga Istvánné csetfalvi lakosnők, 1724-ben Nagy Sára, Dél Anna és Pál Zsófia, 1728-ban Nagy Márton özvegye és bizonyos Kállainé, 1731 — 1736-ban pedig Kakas Anna és Tóth máskép Abrakosztóné máglyára ítélt kisdobronyi lakosnők állottak e bűn miatt a beregszászi törvényszék sorompói előtt, kétségtelenül *üstbe téve*, hogy lábaik a földet ne érintsék s így el ne tűnhessenek.

Szabadjon itt az akkori eljárás felvilágosításául a megyei irattárban lévő ügyiratokból néhány adatot kivonatilag közölnöm.

Cserni Pál szolgabíró és Jándy András esküdt, 1722. május 18-án *Máté Miklósné és Varga Istvánné csetfalvi* lakosnők ellen következő vizsgálatot eszközöltek. *Tar György*, 45 éves tanuképen vallja, hogy harmadéven az egész falu marhája futkosott, bőgött mezőn, falun, a falut benyargalván nagy bőgéssel, sehol meg nem állott, hanem Máté Miklósné akkor Varga Istvánnéval együtt lakván. az egész falu marhája az ő házuk eleibe futván, ott megállott, szájokat betartván az udvarára, hol nagy bőgéssel megállapodott. 4-ik tanu *Rilaj Samu* vallá: hogy Máté Miklósnénak nem akarván adni buzáját részbe learatni, ezért ő megfenyegeté őt s később egy tinóját *megnyargalta*. 5-dik tanu *Kardos András*, 50 éves, nemes, előadá: hogy Máténé tőle két ökrét kérte, de megtagadta, miért azzal boszúlta meg magát, hogy midőn két fiát oskolába Váriba vinné két ökrén szánon, azok meg-

Hazánk, Történelmi Közlöny VII (1887), 296–306.

riadtak s árkon-bokron ragadták a szánt! Mit ő e nő inculkedésének tulajdonít. A falu csordája is egyszer megriadván, azt csak úgy csillapítá le e boszorkány, hogy rákiáltották, hogy a falu boszorkányait a vízbe kell dobni! 7-dik tanu: Kardos Pató Erzsi, 30 éves, nemes, vallá, hogy Máténétől egyszer megtagadván a rostát, ez azt felelte neki, «hadd legyen oly emberséggel éltetek.» Erre nemsokára menye a szilvafára hágván, leesett és kitörte kezét, természetesen nem más mint Máté Miklósné boszorkányi inculkedése folytán. 8-dik tanu *Király Anna* vallá, hogy férje beteg lévén, Máténé azt javallá neki, hogy *egér fark* nevű füvet törjön meg s adjon be neki, mi meggyógyítja, ha azon felül, három falu határán álló akasztófáról forgácsot tesz hozzá. Ettől csakugyan meggyógyult férje s így a javallót boszorkánynak tartá. 9-ik tanu *Kovács Andrásné* Düső Anna vallá, hogy férjétől hallá, miként ez, midőn fiának eleséget vitt Váriba, azért, mert Máté Miklósné menye kérésére a ló szájából füvet kivett (*hogy ő azzal álmos embert gyógyíttson*), útközben oly nagy békák környezték, miknek szemeik oly nagyok voltak, mint egy pénz s oly számosak valának, hogy nem is mert gyalog menni, hanem felült a lóra, annálinkább, *mert férgek* (farkasok) is a ló elébe kerültek nagy hirtelen, melyek megállottak, midőn ő is megállott s megindultak midőn ő is megindult, a Tisza mellett a vári erdő sarkán pedig a lovat is a part alá csapták, mely viszontagságokat ő egyenesen Máténé boszorkánynak tulajdonítja. 10-ik tanu: *Varga Imréné* vallá, hogy ő Máténéval lakván, midőn tanu sepert, Máténé ki akarta a szemetet vinni, de ő ezt nem engedé, s mert épen akkor a templomba harangoztak, tehenei az ólban úgy megriadtak, hogy a köteleket eltépvén, szertelenül ugráltak és bőgtek. 11. Kara Jánosné, 28 éves, vallá, hogy Máténé tette teheneit veszettekké, mert nem adott neki halat és megsajnálta a sót, melyet rálhintett. 12. *Csemeczki Ferenc*, 40 éves, nemes, vallá, hogy ő megesküszik a fejére, hogy Máténé boszorkány, de bővebb okát nem tudja előadni 13. *Kovács Miklósné* vallá, hogy Máténé fiától Száraz Jánostól bérbevettek tengeri alá egy hold földet hét máriás garasért és egy balta csinálásért; a kovács a baltát elkészítvén, Miklósné reá járt, hogy a vasból ellopott volna, mire nem sok idő multva a kovács fia lábán oly fekély támadt, hogy a fiú belenyomorodott; de kértére Máté Miklósné a mezőről füvet hozván, azzal kigyógyította. Megjegyzé a tanu végre naivul: «A gonoszság akkor is Máté Miklósnéra volt, ma is reá vagyon.» 14. tanu Mokány János nemes, 60 éves, vallá, hogy Máténé két tehenét megdöglesztette azért, mert vele összeveszett.

E tanuvallomások folytán Máténé csakugyan elitéltetett mint boszorkány.

1724. január 22. a beregvármegyei törvényszék a fentebbihez hasonló ügyben ily ítéletet hozott: «*Deliberatum est*. minthogy manifeste a testiseknek sok különb-különbféle fassiojokból exstál, hogy

az feljebb specifikált személyek, úgy mint: *Nagy Sára, Dél Anna és Pál Zsófi*, nyilvánvaló boszorkányok s ördöggel szövetségeket tartottak régtől fogvást; mivel pedig mind isten s mind országunk törvénye azt hozván magával, hogy az *ilyetének égettessenek meg s próbáltassanak*, azután megkínoztassanak, hogy azon alkalmatossággal vallják meg több boszorkánytársukat és minden rendbeli gonosz cselekedetöket, *rágre tűzzel megégettessenek.*»

Kállayné ellen 1728. hasonló vizsgálat ilyképen eszközöltetett: «Én Cserni Pál, nemes Bereg vármegyének ordinarius szolgabírája, Jánky András hites assessora, jöttünk ki ide ugyan nemes Bereg vármegyében Borsova nevű helységbe, t. i. Kajdy István viceispán úr ő kegyelme, úgy mint t. magistratus exmissiójából bizonyos inquisitiónak végbevitelére, előnkbe adatott *utrumok* szerint, mely következik így: «*Utrum de eo.* 1. tudja-e a tanu bizonyosan, avagy látta-e azon szóbanforgó asszonyt, a ki Borsován lakik és *nyilvánvaló boszorkánynak* mondatik; ha bűvös-bájos boszorkány-e és ördöggel cimborál-e, avagy nem, ha vesztő, ölő, avagy kínzó-e, gyermeket, egyebet, avagy férfiút lepedőbe öltöző, ijesztő és verő boszorkány asszony-e, ha az, kicsoda panaszolkodott reája, hogy őt éjjel és nappal gyötrötte, maga képében kínozta és a kínzás után meghalt-e és kicsoda halt meg? Annak az embernek éltében mit hallottak a szájából, vallja meg a tanu, és midőn lepedőbe öltözött, kicsodát vert a földhöz, kit táncoltatott és kinek híják azon személyt; és valamit látott, hallott és tud azon asszonyról és kitől mit hallott, vallja meg a tanu, és ha magánál jobbat tud, azt is mondja meg?

1. *Fodor János*, Reviczky László úr jobbágya, 70 éves, vallá, hogy egyebet nem tud, csak hogy hallotta egytől-mástól, hogy Orosz Jánosné kiáltott Kállainéra, hogy az ő képében jártanak reája nyomorgatni és vesztegetni.

2. Orosz Simonné született Csengeri Erzsébet, 50 éves, vallja: hallotta Elek Borbálától, hogy reá Kállainé járt és valamely nyavalya reája jövén, olyankor a vízbe a Borsovába is bele kellett neki menni; Elek Borbála olyankor nevetett, visított és mindenkor Kállainé képében kellett ő reája menni, neki úgy látszott, hanem Kállainéra reá üzenvén, már husvéttól fogva tágított rajta; tanu hallotta Gálfi Mártonnétól és a fiacskájától is, hogy midőn a sertéseket a faluból a hídon át kihajtotta és a fiú egy kevéssé ott maradt, Kállainé egy lepedőben a cserjéből elejébe kimenvén, a gyermeket ijesztette, verte, táncoltatta, látta is a tanu a gyermeket, a disznóhajtásról hogy visszajött nagy tüzesen, de akkor a tanuhoz a gyermek nem szólott, hanem az anyjához haza menvén s annak megpanaszolván, látta, hogy anyóstól akkor mindjárt jöttenek Jánki András uramhoz és panaszolkodván, hogy mit cselekedett neki Kállainé, táncoltatta, verte, lepedőben volt, hogy kiáltott volna szívet szakasztva, a száját fűvel bedugta, hogy ne kiáltson, a gyermeket elhagyván s a hídon által-

jövén, azonnal meglátta Kállainét, hogy jő utána lepedő nélkül; hallotta azt is Bót Máriától, hogy Kállainétól hallotta volna, hogy ugyan Csengeri Gyurkát Jánki András úr szolgáját megfenyegette, a kinek is télben a méh megesipvén karját, fél esztendeig is a fél karja nem jó volt és ma is nem olyan mint a másik; ő reá volt vetve a gyanuság, ma is ő reája vagyon. E tanu hallotta Orosz Jánosnak a szájából éltében tízszer is, hogy egyáltalában a Kállainé keze miatt kell neki meghalni, mert neki enni hord, úgy étetné, hogy ő pedig nem eszik, azért kínozza őt és azt mondja neki, te kutya, kétfelé szakasztom már azt a beled, meg kell teneked halnod, ez a közrekesznek a jutalma. Azt is hallotta a szájából, hogy azt mondotta Orosz János, hogy a fejére teszi a kezét Kállainénak és reá esküszik, hogy nyilvánvaló boszorkány és míg meg nem halt, örökké Kállainéra kiáltott; a tanunak is volt ő reá erős gyanuja, hogy vizelete nála meg nem állott, hogy aztán a fátens reá üzent Csengeri Sámuelnétől, úgy gyógyult meg. 4. tanu: Orosz János özvegye Veres Anna, 30 éves, vallá: hogy ura elrekesztvén tavaly a Kállainétól szomszédolt tengeri földet, ezért Kállainé megbabonázta, úgy, hogy majd maga, majd marha képében ment elébe, nyomorgatta, szájába salátát dugott, mondván, egyél, te kutya, s ekkor féllábon állott előtte: férje rá is üzent, de nem használt s meghalt. 5. tanu: *Mádi István,* nemes, 34 éves, vallá, hogy Kállainé előbbi években Pap Mártont egy ízben megfenyegette s annak következtében lábai megfekélyesedvén, sokáig béna volt. 10. tanu: Szatmári György, nemes, 66 éves, vallá, hogy Horvát Katalin vári lakosnőtől hallá, hogy egy ízben ő búzát szárítván, kérdezte tőle Kállainé, hol lakik? Mire ez neki így felelvén: «Keress fel, megtalálsz egy városban», ezért, alig hogy távozott tőle Kállainé, rögtön oly szélvész támadt, hogy ha a búzára nem dőlnek mindnyájan kik ott voltak, őket is a Borsovába sodorta volna. E fergeteget senki más, mint Kállainé idézte elő. 13. tanu: *Csengeri György,* 22 éves, nemes, hite alatt előadta, hogy ő Jánki úrnál szolgálévén, egy alkalommal ökre befutott Kállainé kertjébe, miért is őt megfenyegette, mondván: «Megbánod te ezt.» Erre nem sokára télben a tanu egy köpű méhet hozván Gecséből Jánki számára, egy méh, honnan, honnan nem, úgy megesipte őt, hogy keze megdagadván, öt hétig feküdt bele s egy ujja megzsugorodott.

1728. febr. 16-án *Nagy Márton* csetfalvi lakos özvegyét született *Fehér Katát* (Molnárnét) dacára annak, hogy néhány tanu fejére esküdött, a Kajdi István beregi alispán elnöklete alatt összeült törvényszék, többrendbeli boszorkányságai miatt csupán arra ítélte, *hogy kínoztassék meg,* s ha a torturán magára vagy társaira mit sem vallana, bocsáttassék el. E szegény nő különösen azzal vádoltatott, hogy *Tési Gáspár istvándi* ref. lelkész kezét s Márton Zsófia egész tes-

tét ördögi mesterséggel annyira megrontotta, hogy több hónapig kínok közt betegeskedtek. Azonban ügyét később ismét felvették, mert 1728. nov. 12-én a fentebb nevezett szolgabíró, ki úgy látszik szenvedélyesen vezette az ily vizsgálatokat, a nyomozást folytatta, különösen az iránt, hogy Técsi kezét nem Fehér Kata, hanem saját lova rúgta volna meg; e miatt a predikátor alkuba is bocsátkozott Fehérnével, hogy szüntesse meg fájdalmát és betegségét, sőt áldomást is ittak. A tanuk ez alkalommal így nyilatkoztak: 1. *Simon János*, vallá, hogy Molnárné az erdőben járván, tőle egy fát kért, mit ő megtagadván, midőn hazatértében az asszony háza előtt elmenne, minden ok nélkül kiugrott a tengelyből előbb a végszeg, később a kerék is, mit ő egyenesen e boszorkánynak tulajdonít.

Kállai János, 60 éves, előadá, hogy fia nem akarván Molnárnéhoz komaságba menni, ez boszúból tehenét, mely az előtt jámbor volt, úgy megbabonázta, hogy borját sem szenvedheté alatta. *Szeles János* pedig mondá, hogy *Técsi predikátor elküldé őt üzenettel* Molnárnéhoz, hogy gyógyítaná meg kezét, mert mióta összeveszett vejével, nem szünik meg vérzeni; az asszony erre azt válaszolta, hogy ő nem lévén oka bajának, nem gyógyítja meg; azonban alig tért vissza a válaszszal, rögtön elállt a vérzés.

Técsi Gáspár, istvándi érdemes predikátor, 46 éves, hit alatt vallá, hogy ráteszi Molnárné fejére a kezét és megesküszik, hogy miatta lett baja kezének s hogy ő nyilvánvaló boszorkány.

1731—1736-ban Tót Borbála, Dőri Mihály özvegye (köznéven Abrakosztóné) és Gál Mihályné kisdobronyi lakosnők ellen hasonló bűnper folytattatott le. A tanuvallomásokból kiemelem e következőket: 1. *Micsó János*, kisdobronyi lakos vallja, hogy Jósa István és Dőri Mihálytól hallotta, mikép az erdőben levén, két bogácsát hagyott Gál Mihály a tőkén, melyhez Jósa nem akart nyúlni, hanem Dőri kezébe vévén, mindjárt az egész ereje a kezének elesett, mi miatt sokáig sínylett. Azt is vallá, hogy tanu disznópásztora lévén a falunak, Gál Mihály sertése is odajárt, egyszer éjjel megviszkedvén térde alatt a lába, a gatyáján át megesiszolta, s erre mindjárt kifakadt, ezt reggel megnézvén, látta, hogy sárvíz megyen belőle, kit gyógyítani akarván, ha egy helyt meggyógyult, más helyt öt-hat is kifakadt. Egyszer Gál Mihályné kérdezte az anyját, hogy mi baja a fiának (a tanunak), ki elbeszélvén állapotát, neki azt felelte: «bolondság az, menjen ki a falun, a hol kétfelé válik az út, és keresztül vizelvén az utat, nem arra a merre kiment, hanem más úton térjen vissza;» mit megcselekedvén a tanu, eo facto meggyógyult, többé baja nem lévén. Azt is hallá, hogy Gál Mihály azért vette el feleségül hirtelen e nőt, mert máskép szeme világától fosztotta volna meg.

2. Tót Mihályné vallá, hogy volt szó felőle többször, hogy Gál Mihályné sült boszorkány; hallá Sándor Mártontól is, hogy ő nyargalta volna meg a tinóját, mely megdöglött, valamint Jósa István gyermeke is elveszett, kinek pogácsát adott enni stb.

5. tanu Jósa István, kisdobronyi pemes, 40 éves vallá, hogy Gál Mihályné egy alkalommal megfenyegette fiát valami tök leszakasztása miatt ily szókkal: «megállj, megresteled ezt úgy, hogy még anyád teje is keserű lesz.» Erre a gyermeknek adott valami lepényt, mitől még azon éjjel oly roszul lett, hogy majd kettészakadt, lecsett a lábáról s olyan lett, mint az üveg, sőt bele is halt. A mint pedig eltemették, azon éjjel a másik gyermekének tekerték ki a boszorkányok a lábát, mely eseményt csupán Gálné mesterkélésének tulajdonítja s kész rá feleségestül megesküdni.

Szabó András tanu annyit tud, hogy hallotta, mikép Sándor Márton tehenét megnyargalták; de kik, nem tudja. Micso Ilona pedig vallá, hogy két év előtt Csonkánénál többen éjjel mulatoztak, mely alkalommal Gál Mihályné is érkezett oda, jóllehet vérfolyásban azon időben annyira szenvedett, hogy segítség nélkül nem is mozdulhatott; s így meg nem foghatja, mily módon jöhetett oda. Dóri Mihály vallja, hogy egy ízben az erdőben lévén Gál Mihálylyal halászni, egy tőkén három béllest talált, melyre az ujját tevén, az úgy megfájult, hogy egy álló hétig nem mozdíthatta. Dóri János vallá, hogy Gál Mihályné tavaly kendernövéskor Tót András leányának egy almát adott, melytől megbetegedett.

Sándor Márton kisdobronyi bíró vallá, hogy egy ízben hozzá jött Gál Mihályné (Kakas Anna) s kérdésére mondotta, hogy nem kíván semmit, harmadnapra azonban megdöglött egy «kanca tinója,» melyet megnyúzván, láttak, hogy a háta teljesen meg volt rongálva; ezért gyanítják, hogy Gálné megnyargalta; hallá azt is, hogy Tótné fiának a lábán sebe támadván, azt Gálné égerfa levél főzettel meggyógyítá.

Tót András vallá, hogy hat év előtt Gálné megfenyegette háznépét s szavát be is váltván: leányának szomja oltásául víz helyett négy almát adott, melyekből kettőt leánya, kettőt pedig Rogyóczinó szolgálója megevén, mindketten megbetegedtek, leánya megdagadt, lába, hasa, orra, szája megpöffedt s azonfelül holdkóros lett; mit ő Gálné boszorkány mesterkedésének tulajdonít.

1736-ban Tót Borbála, másképp Abrakosztóné ellen is vád emeltetvén, az ellene Mékey Imre szolgabíró és Gerzsenyi Zsigmond esküdt által eszközöltetett nyomozásból kivonjuk e következő lényegesebb pontokat: Miesu János nagydobronyi lakos tanuképen vallá, hogy András úr bornyát Abrakosztóné vesztette meg, s hogy ő ölte volna meg Dóri Mihály gyermekét is, mely alkalommal, midőn elfogatott e nő, ezt kiáltotta: «Eb ágyában születtek, ezt rajtam véghezvihetitek, de feljebb való a faluban fülel, azt nem háborgatjátok;»

tudja a tanu azt is, hogy Abrakosztóné Micsa Istvánnak adott egy ízben dohányt, melytől a nehéz nyavalya verte mindaddig, míg meg nem halt, mire Csonkáné nénje azt jegyzé meg, hogy «Abrakosztóné szerelme gyötri őt». Munkácsi Zsuzsánna vallotta, hogy hallá, miszerint vádlottnő tíz év óta tanulja e mesterséget s e végből Csonkánéhoz járt. *Dóri Mihály* 16 éves leánya Anna vallá, hogy vádlottnő vesztette meg őt, három év előtt annyira, hogy helyét nem lelte éjjel s nappal; mihelyt a szemét behúnyta, tüstént előtte termett Abrakosztóné és kínozta, hurcolta idestova a palotákon, templomokon át, majd keresztette Csonkánéval együtt, s másfél év mulva csak akkor gyógyult meg, midőn vádlottnőt elfogták.

Kelle Ilona 30 éves vallá, hogy Abrakosztóné egyszer két csomó dohányt adott urának, melytől úgy megbetegedett, hogy nehéz nyavalyát kapott, melyből kigyógyult ugyan, azonban harmadfél év mulva ismét belecsvén, abban meg is halt, halála órájáig vádlottnőt okozván e miatt. Továbbá hallotta, hogy Abrakosztóné két hétig járt Szabó Annához *éjjel lepke képében* és *úgy nyomta* volna; egyszer azonban megvigyázván Abrakosztónét, midőn bement, beszorította s világos lévén az éjszaka, teljesen ráismert, mire kiáltására Dóri István belépvén, ő is megismerte a távozó nőt.

Dóri Mihályné vallá, hogy leánya három év előtt megbetegedvén, ezzel Abrakosztónét gyanusítá, a minthogy e végből járván Nyirbátorba és Munkácsra az ott elfogott gyanus asszonyokhoz, ezek is Abrakosztónéra hárítá e dolgot. Hallotta, hogy lepke képében látogatta éjjel Szabó Annát s nyomta; László Jankó nevű legénytől pedig azt hallá, hogy ő kondáskodván akkortájban, egyszer beszalasztotta sertéseit Abrakosztóné kertjébe, mit ez látván, megfenyegette a legényt, mondván, várj eb ágyában született, mert megemlegeted ezt, még az anyád teje is megkeseredik neked; a mint is nem sokára kinn levén a nyájjal, a falu végén lévő patak szélén, látta, hogy Abrakosztóné ment korsóval Kerepes felé, a ki is közeledvén a legényhez, *szelet hajtott reá*, mire midjárt oda lett a fiú, kit megnyomván, a nyakát hátra tekerte és a száját fülig húzta neki, hogy azt hitte, teljességgel meghalt, de könyörögni kezdvén, tágított rajta és felvevén korsóját elmene, aztán felkelvén a legény, akkor tapasztalja, hogy hátra van a nyaka tekerve és a szája fülig húzva. Tudja a tanu azt is, hogy leányát megvesztette vádlottnő az által, hogy álmában holmi csunyaságot adott be neki, úgymint: az ember feje velejét, holmi genyedést, göröngyi békát, csik galánt csúszókat s ezekhez hasonló undok tárgyakat, miktől nehéz nyavalyája támadt.

Szabó Anna, Pap János neje, 30 éves, vallja, hogy egy este Sándor Jánossal a falubeli boszorkányokról beszélgetvén, azon éjszaka bement egy lepke a házába (szobájába), hol nagy szuszogással repdesett és világos levén, mind ő, mind Benke Borka Abrakosztónéra ismertek, fogdosták a lepkét, de el nem érhették, azután tolvaj kiáltásra fakadtak,

mire Dóri István oda futván, midőn az ajtót felnyitá, azon a lepke kirepült. *Hitelesítéskor* megjegyzé még a tanu, hogy a lepke, midőn a házban repült, és őt *megnyomta, Abrakosztóné képében volt!*

Ur András, kisdobronyi nemes, vallá, hogy a tehenét rontotta meg, az annyira megdagadván, hogy álló helyéből nem mozdulhatott, harmadnapra azonban Csonkáné orvosságára meggyógyult: megjegyzé, hogy ő tudta régóta, hogy Abrakosztóné éjszaka jár boszorkányságot tanulni, ekép vallott Sándor Márton neje is s más, összesen tizenhat tanu.

E vizsgálatnak eredménye volt a következő latin itélet:

Deliberatum est:

Első rendű vádlott, t. i. *Kakas Anna* ellen, kegyetlen méregkeverési s így ördögi inselkedésű boszorkányság bűne a megejtett vizsgálat alapján törvényszerűleg meghitelesített tanuk vallomása által elegendőképen beigazoltatván és bebizonyítvatván, hogy vétkes mesterségével nem csak állatoknak ártott, hanem embereknek is különféle nyavalyákat, sőt halált okozott, mi a fejére esküdött tanuk által is megerősíttetett: ez okon mint *nyilvánvaló boszorkány*, előre bocsátott vízbeni faggatás után, hogy társait kivallja, mások rettentő példájára, magának pedig érdemelt büntetéséül, *arra ítéltetik, hogy elevenen máglyán égettessék meg.* Ellenben a második rendű vádlott, t. i. Tóth másképp *Abrakosztóné Borbála*, ki hasonnemű ördögi bűntetteit bevallá, de a vizsgálati iratok alapján is teljesen bűnösnek találtatott, annál inkább, mert három tanu fejére esküdvén, szörnyű vétke beigazoltatott, jóllehet szintén elevenen megégetendő lenne, tekintetbe vévén azonban hosszadalmas letartóztatását s börtönbeni szenvedését, a törvényszék kegyelméből arra ítéltetik, hogy előbb lenyakaztassék s így lefejezve a máglyán égettessék meg.*

O tempora, o mores!

Nem kevésbbé érdekes a következő eset.**

1735-ben a munkácsi uradalmi úriszék vizsgálatot intézvén *Szabó Andrásné született Borsi Ilona* cegléді illetőségű csavargó és férjétől elvált tan élő nő ellen, ő önkéntes vallomásában előadá: hogy ő *kuruzslásból*, azaz füvekkel való gyógyításból élősködik s ezzel keresi kenyerét; vallá, hogy férjével azért nem él, mert tartózkodnia kell a férfitől, nehogy mestersége hatálytalanná váljék; mondá, hogy «tudományát» istentől vette még anyja méhében, hogy *féltáltos*, születvén egy zápfoggal a baloreáján. Továbbá, hihetetlen elbizako-

* Beregmegyei levéltár. Prot. crim. fasc. XI. 1732—1745.
** Leírva a munkácsi uradalmi levéltár ügyirataiból.

dottságból, félelemből, vagy talán inkább balgaságból állítá, hogy hét éves korában *Pápáról* egy férfi és egy nő táltos, t. i. Nagy Pál és Szabó Mátéának a felesége őt magokkal elvivék, lovaik a városon kívül a levegőbe felrepültek s így értek Székesfehérvár városon túl két mértföldnyire egy nagy őrhegyre, hol a tátosok évenkint háromszor, pünkösd, Szent-Jakáb és Szent-Mihály havaiban összegyűlnek. Itt a lovakat egy vastag fához kötötték s őt a földre letevék, azután a két táltos anyaszült meztelenre vetkőzvén, a völgybe lementek, hol bikákká elváltozván, egy óráig viaskodtak. E közben látván a nőből lett bika, hogy Ilona őket nézné, felszaladt hozzá s biztatá őt, hogy ne féljen; erre ismét leszaladt s türközödött, majd a légbe felrepültek s ott mintegy másfél óráig hasztalanul viaskodtak s *ölelkeztek*. E közben a táltosok megkötött lovai közül egy megszólalt s mondá Ilonának: «Ne félj attól, te fattyú, a mit az égen látsz; csak aludjál, nem bánt senki». Majd leszálltak az égről s emberi alakot vőnek fel s kérdék tőle: Láttál-e valamit az égen? Mire Ilona azt felelé, hogy látott villámlást, de nem félt, mert *a ló is biztatta*. Azt is láta volna ő akkor, hogy a férfi táltos a nőt balmellén mégsebesité, mire ez azt mondá, hogy az már több ízben megtörtént vele s ő kigyógyítja magát. Azután a magokkal hozott kenyérből ettek és a vízből ittak: majd lóra ültették Ilonát, kisérletet akarván tenni, vajon ő egyedül megülné-e már a táltos lovat; de gyenge lévén sírt s így letevék őt s magokhoz vevén Vác felé elrepültek. Itt letették őt s egy Borbély István nevű ismerős orvoshoz utasíták, kinél 3½ évig szolgált, több asszonynyal gyógyfüvet járt szedni s így az orvoslást megtanulta; sőt csakhamar oly hírre tett szert, hogy egész *Szegedig* hívták gyógyítani. Azt is vallá, hogy Győrmegyében Nyil nevű faluban Pap Miskának is volt egy pej táltos lova, meg Magocsi Imre, pesti alispánnak, mely daruszőrű táltost fiának az aszódi postamester küldötte ajándékul Aranyos nevű faluból. Ez utóbb említett lovat Ilona egyszer az istálóban megnézvén, a ló mindjárt megismerte, hogy ő is táltos s ennélfogva bizalomteljesen így szólt hozzá a paripa: «Minek nézesz rám oly keseregve, jőjj be hozzám,» *Parádon* meg épen egy lábatlan koldusnak van egy félszemű fehér táltos lova. Magyarázata szerint, az egész és féltáltosság közt az a különbség, hogy az egész táltosok egyebet nem tesznek, hanem csak viaskodnak, ki melyik ország részéről, a féltáltosok pedig csak gyógyítanak, de nem rontanak senkit, ezek megismerik a boszorkányokat is és tudják cselekedeteiket.

További kérdésekre azt felelte Ilona, hogy a boszorkánysággal vádolt beregszászi illetőségű *Luczá Samuné, Terebesi Ilona és Német Mártonné* (Balog Kata), kik egy már elhúnyt asszonytól négy év előtt tanulták e mesterséget, soha sem ártottak senkinek s hogy nem tudja, ha született vagy tanult táltosok legyenek-e ők. Ime mennyi badarság egy komoly törvényszék előtt.

1728-ban hasonló vizsgálatot teljesítettek itt *Orosz* Lukácsné

ellen, ki azzal vádoltatott, hogy más emberek *marháit megnyargalta*, megvesztette és embereket megrontott volna. Igy a többi közt Bakó Pál vallá, hogy felesége egy a kertbe tévedt csirkéje miatt megszidván Orosznét, ezért a fia lábát annyira megvesztette, hogy nem bírt kiépülni. Nagy Pálnénak pedig egy tehene elhullván, ráfogta Orosznéra, állitván, hogy egy izben nem akart neki tejet adni s igy előbb a tejet, később a tehenet is megrontá.

Még több esetet is hozhatnék fel: azonban úgy hiszem, hogy e néhány is elegendő arra, hogy azon kor műveletlen állapotán méltán csodálkozzunk.

Csákabonyi Kálmán

BÉKÉS MEGYEI BOSZORKÁNYPEREK A XVIII. SZÁZADBAN

Doboz 1716. A falu lakosai panaszkodnak: »hogy sok a veszedelem a községben, ki maga, kinek családja, tehene van örökös bajban. Nincsen sem éjjelök, se nappalok, hol itt, hol ott látogatja meg őket a veszedelem: napirenden van a rontás, vesztés. A bíró háza táját sem kerülte el a baj, s átlátta, hogy nagy csapás az, ha a faluban boszorkány van, hát még, ha annyi, mint Dobozon.«

Sánta Mátyásné állott a legnagyobb hírben. Ő volt a feje a boszorkányhadnak.

Sok panaszra, sok kérésre Csipkés Komáromi György alispán megbízta Bölcskey Miklós szolgabírót, hogy »vizsgálja meg az ügyet« és megindult az eljárás .

A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 17. Gyula, 1960
Forrás: Gyulai Állami Levéltár, Acta Criminalis, Nº 6/1716

Az iratok szerint 37 tanút idéztek meg.

»Mi alulírottak, eme híres Békés vármegye főszolgabírája és esküdtje, emlékezetül adjuk, hogy mi nemes Komáromi György úrnak, híres Békés vármegye alispánjának meghagyó levele szerint kiküldvén, a mellékelt kérdőpontok szerint az alábbi nyomozást és tanúkihallgatást foganatosítottuk.«

A periratokban három kérdés szerepel, amelyekre a tanúknak felelni kellett.

1 mo. Tudod-e, láttad-e, hallottad-e Dobozi Sánta Mátyásnénak, Anna asszonynak nyilván való ördögségét és Boszorkányságát?

2 do. Ha ördögi mesterségével, varázslással valakit meg kötött vagy fenyegetés után valakit meg vesztett vóna?

3 tio. Kicsoda volna ebben jó Tanú megmondani tartozik a Fatens (valló).

1. Tanú: Barna András, nihil (semmit).
2. Tanú: Balogh Andrásné, nihil.
3. Tanú: Sós Mihály 35 éves, nihil.
4. Tanú: Kis János 55 éves, nihil.
5. Tanú: Balogh András 35 éves, nihil.
6. Tanú: Szegedi Jánosné 25 éves: Nála Laktam Sánta Mátyásnénál, hogy tülle el mentem, erősen megfenyegetett, hogy ha elmegyek tülle azt mondta, Amely Tejet az Anyámbul kiszoptam, meg siratom s énnékem az olta nincs tejem, a Gyermekemet nem szoptathattam, a fenyegetés után kötés esett rajtam, mint egy két holnappal. Tudom, hogy eő kötött meg engemet.
7. Tanú: Kis Istvánné 30 éves, nihil.
8. Tanú: Boros Mihályné 50 éves, nihil.
9. Tanú: Kis Péter, nihil.
10. Tanú: Faragó Ferenc, nihil.
11. Tanú: Ferenczi Györgyné 25 éves, nihil.
12. Tanú: Sós Mihályné, nihil.
13. Tanú: Kis János 50 éves, nihil.
14. Tanú: Csordás János 30 éves: Sarkadon együtt lakván Sánta Mátyással úgy: Sántáné-valis, halottam mondotta Sánta Mátyás ez eő Feleségének: te vesztetted meg ezt a Leánt, vagyis a maga Leányát.
15. Tanú: Sziy Gyártó Ferencné 35 éves, nihil.
16. Tanú: Hajdú Jánosné 50 éves: Lakodalmas háznál lévén Sánta Mátyásné magammal edgyütt főzött a magam Gyermekem elakarván onnan menni házbul ki is ment. S Sánta Mátyásné hitta vissza a Fiamat, hogy hívására vissza nem ment, megfenyegette, várjál nem jősz vissza de: megbánod, s azon étszakán a Fiamnak a Lába ki tekeredett nem tudom ha: az eő ördögsége miatt e vagy sem.
17. Tanú: Szilágyi Dávid 25 éves: Eleget győtrőttek majd eszten-

deig Sánta Mátyásné képében az ördögök; de eő volt é vagy nem, nem tudom.

18. Tanú: Erdődi János, nihil.

19. Tanú: Csordás Jánosné 30 éves: Edgy Reszketős Leánya lévén Sánta Mátyásnénak, hallotta az Urától Sánta Mátyástól sokszor mondotta a Feleségének, te vesztetted meg ezt a Leánt, eddig úgy nehányszor megőltelek volna érte ha: lehetett volna.

20. Tanú: Szabó György 25 éves: Láttam valami Csontot a Sánta Mátyásné Leányának a Párnájából vettek ki, mellyet kötésnek mondottak, hallottam hogy azon Párnán nem nyughattak míg a Csontot belőle ki nem vették. De cetero nihil (többet semmit).

21. Tanú: Seres András, nihil.

22. Tanú: Boros István 33 éves: Hallotta mástul, hogy a Bíró fiát Sánta Mátyásné vesztette meg. De cetero nihil.

23. Tanú: Kis Mihály 30 éves, nihil.

24. Tanú: Kis János 20 éves: Maga tulajdon szájából hallottam Sánta Mátyásnénak: De hamis Lelkük, akár mikor akár hol vagytok a Faluban Dobozon, csak az ablakrul kinézek mindgyárt meg tudom.

25. Tanú: Kis István 35 éves, nihil.

26. Tanú: Csordás István 28 éves, nihil.

27. Tanú: Varga Mihály 30 éves, nihil.

28. Tanú: Szegedi János 30 éves: Sánta Mátyáséknál laktam hogy elakartam tülle menni azt mondotta ne menyél mert az Anyádbul amit ki szoptál az is keserves lesz. A házamba ülök s hallottam a Sántáné szájábul, akár hol járjon az Ifjú Legény: minden szive titkát tudom, tüdejét, májját által látom. Annak utána a Feleségemen, Gyermekemen rajta esett a nyavalya, nem tudom másként egyéb ördögségét Sánta Mátyásnénak csak gyanakszom.

29. Tanú: Dobozi Bíró Hajdú János 50 éves: A fiam hogy el nem vette a Sánta Mátyásné Leányát meg haragudott reá s a miolta a Fiam megházasodott, a vesztés mia mind örökké beteg volt az olta s a Fiam is mondgya hogy Sánta Mátyásné kötötte meg.

30. Tanú: Kis István Dobozi Ember 30 éves: Hallottam, hogy mondotta magamnak Kis Istvánné Sánta Mátyásné vesztette meg a Bátyádat ha: én meg nem gyógyítottam volna abban kellett volna meg halni. (Ezt a vallomást a kihallgatást végző szolgabíró az irat szélén megjegyezte nyilván azért, mert itt hallott először Kis Istvánné kuruzslásáról, akit később perbe vontak.)

31. Tanú: Hajdú István 18 éves: A nyáron az aratásbul hazajöttem kért Sánta Mátyásné hogy vigyek almát nékie a megyeri földre és nem is vidtem néki, estve lefeküdtem a szúnyog háló alá, ébren voltam s nem aludtam, s edgy szürke Lovon odajött a szúnyoghálóhoz, a Lovát a szúnyogháló fájához megköti s maga reá ült a hasamra s ott gyötrött, hogy miért nem vittem almát néki. További

vallomásában elmondja: a Lakodalomban lévén egykor: eő is ott volt. Elakarván menni a Lakodalomból, Sánta Mátyásné arra kért, hogy ne mennyek el, menjek vissza s hogy vissza nem mentem, megfenyegetett Sánta Mátyásné: megbánod ezt, akkor étszaka kitekeredett a Lábom s most is úgy vagyon, most nem régiben is étszaka reám jött s Bundábul nyerget csinált a hátamra a farmatringja ki nem tölt a Bundábul s Ponyva szélébül csinált farmatringot az olta is voltam a házában edgyszer s törlögette s mindgyárt leestem a Lábamrul s míg magamat ki nem oluttam, fel nem kelhettem s el nem jöhettem.

32. Tanú: Pap György 29 éves: Hallottam Sánta Mátyásnénak a szájábul, hogy mondotta a Kis Ferencz mostohafiának Tőrös Istvánnak. Ha: nem szánnálak, minden harmadnap sáron vízen a Pusztárul haza kellene jőnőd Dobozra, hallottam azt is Sánta Mátyásnénak a maga tulajdon szájábul, hogy meg fenyegette Dávidot a Kis Ferencz kondását: No Pogány szülöttem nem vetted el, de várjál, a kit az Anyádbul ki szoptál tejet keserű lesz, hogy osztán Dávid meg házasodott, mindgyárt meg nyavalyásodott a fenyegetés után. Hallottam Dávidnak a szájábul hogy őtet Sántáné tördeli s az ördögök kínozzák, azon nyomorúságban levén Dávid a Kis Ferencz Pásztora hallottam, hogy kínlódási közben mondotta: Jaj nekínozz, ha magat megölsz is már, a Feleségemet re báncs. A Pusztán laktunkban is láttam, hogy úgy öszve tördelték Dávidot, hogy semmi testét meg nem mozdíthatta egyebet a kisújjánál a nyavalya miatt: de őrdőg vesztegette é nem tudom nyilván.

33. Tanú: Tőrős István 22 éves: Sánta Mátyásné azt mondotta nékem magamnak, ha: nem szánnálak úgy minden héten haza kellene tenéked a Pusztárul jőnőd. Azt is hallottam a maga saját Sánta Mátyásné szájábul hogy soha se éjjel se nappal nem isztok ollyan helyen hogy én nem tudnám ha: csak az ablakon kinézek is.

34. Tanú: Kovács György Dobozi 37 éves: Mikor Sánta Mátyásné a maga Leányát haza akarta adni a Mátkájának a mely Párnát készített volt nékie, hogy vele adgya, az idő alatt a maga saját Fia Sánta Jancsi azon Párnán hált s rajta nem nyughatott, más testvére ismét Sánta Mátyásné azon Fiának alá akarván vetni azon Párnát s nem hadta Jancsi maga alá vetni, az Anya Sánta Mátyásné ki bontotta a Párnát, azon Párnábul edgy hosszú Takaros tollat vet ki a kinek a béli gyapjú madzag volt, a mellyet Sánta Mátyásné maga széllyel tépett és széllyel hánt, az után a Párnát be varta, a ki annak utána rajta feküt semmi nyavalyája nem lett.

35. Tanú: Pap Mihály Dobozi 22 éves: Egykor a tűz mellett fütözvén és ülvén, Sánta Mátyásnétul nem maradhattam reám jövén Csiklandozott, harapdált, de: nékem nem lévén kedvem semmihez: megfenyegetett, s rajtam nagy fájdalom esett, mondom az édes Anyámnak hijja elő Sántánét had kennyen meg: eljött hozzám nagy

hamarjával s meg kent, azt mondotta hólnap semmi gondgya nem leszen, a megkenés után csendesen alhadtam, nyughadtam másnap egészségben keltem felis, Tudom nyilván hogy az eő dolga volt a rajtam tett fájdalom eő gyógyított megis belőlle. Azt is hallottam a maga szájából hogy valahol isztok s engem emlegettek és mind tudom mit beszéltek, vagy szidtok, vagy akármit szolyatok felőlem ha csak az ablakomnál ülök is: mind tudom.

36. Tanú: Fazekas István 18 éves: Én Megyeri Györgyné Disznó pásztora lévén, a mezőbül engemet a Boszorkányok vittek, kik voltak nem tudom. Nekem a száram bokában elis tört amikor vittenek, de én azon Boszorkányok között esmertem Sánta Jánost ? s eő volt *Zászlótartojok*. Hallottam Dávidnak a szájából hogy őtet Sánta Mátyásné gyötri.

37. Tanú: Képiró Jánosné 50 éves: Semmi egyebet nem tudok hanem láttam hogy a Menyemnek a Sánta Mátyásné leányának a Párnájából a kit vélle adott Sántáné a Leányával, vettek ki azon Párnábul valami Csontot, mi szerzet volt nem tudom a Menyémtül hallottam hogy azon párnán nem nyughatott s nem alhatott.«

Képiró Jánosné vallomásával a tanuk kihallgatása véget ért.

»Super quae quidem modo« praemissa facta inquisitione seu Testium Collectione, etc. etc. (Erről a most lefolytatott vizsgálatról, vagyis a tanúk aláírásával, szokásos pecsétünk rányomásával megerősítettük és az igazságosság javallására kiadtuk. Bölcskey Miklós Nemes Békés megye törvényszékének rendes szolgabírája.)

A per tárgyalására a vármegye törvényszéke 1716. április hó 27-én ült össze Füzesgyarmaton Csipkés Komáromy György alispán elnöklete alatt és Bölcskey Miklós szolgabíró jelenlétében. A szavazatokat jelentő vesszők szerint a vérbíróság 11 tagból állt, de az iratok a bírák neveit — az előbb említetteken kívül — nem tartalmazzák. Komáromy György Békés megye alispánja vádat emel Sánta Mátyás hátrahagyott özvegye ellen, akit a törvényszék elé idéztek és ott megjelent.

Az alispán képviseletében a megyei tiszti ügyész, Tolnay István a mellőzni szokottak elhagyásával, a neki fenntartott helyettesítési felhatalmazással a következőket terjeszti elő: a vádlott, amint a múltban, ugyanúgy a jelenben is ördögi mesterkedést gyakorolva nemcsak kiskorúakat, hanem nagykorúakat is megrontott gonosz varázslatával. Minthogy azelőtt az ilyen gonoszságokat a megégetés büntetésével tiltották az ország törvénye és közszokása szerint: amennyiben az ilyen bűncselekményektől való tartózkodásra reverzális levelet is adott, és mégis folytatta azt, azért az említett bűncselekmény alapos megismerése végett az ügyész nyomozó iratokat (leveleket) terjeszt elő S. betű alatt. Kívánja a tanúkat meghiteltetni s annak alapján a vádlott nőt kínzásra ítélni.

11

A védő ügyvéd, Kövér Péter a peralapítás után a dolog igazságának megismerése végett kérte a vizsgálati iratokat, leveleket, illetve azoknak felolvasását. A vádlott nevében kérte, közöljék vele az állítólagos reverzális leveleket. A védő szerint a tanúk a régi dolgokat melegítették fel, semmi újat nem hoztak elő. Kívánja, hogy a tanúk személyesen jelenjenek meg, és a törvényszék előtt adják elő, ha valami újat tudnak mondani, egyébként kéri a megidézett és jelenlévő vádlottnak a vád alól való felmentését.

Kövér Péter ügyvéd kérését a következő érvekre alapítja: »A magistratus és vádló által hozott ítélet illetéktelen bírótól származott, s így az semmisnek nyilvánítandó: egyébként is a büntetés enyhítése nem függ az illetéktelen bíró tetszésétől. Ebből nyilvánvaló, hogy a büntetést még ezután kell kiróni.«

Ezzel szemben a vádló tiszti ügyész véleménye szerint, minthogy a vádlott a tényt nem tagadja, az állítólagos cselekményt szavaival nyilvnávalóan megerősíti, ezért mind a múlt, mind pedig a jelen bűncselekményéért meg kell lakolnia.

Védő: A vádlottra vonatkozóan ragaszkodik a felhozottakhoz és kéri felmentését a múltra vonatkozóan. Ha és amennyiben az szükséges lenne és a felhozottak az állítólagos cselekmény megismerésére nem lennének elegendők, fenntartja a védő azokat a továbbiak fenntartására, és a bilincsekben való tartás biztosítékával, vagy pedig az (olvashatatlan) tisztes kezesség mellett.

Az ügyész és a védő felszólalása után a két tanú Hajdú János (Doboz község bírája) és Kis Mihály kezeiket a jelenlévő vádlott fejére téve megesküdtek arra, hogy Sántánét nyilvánvalóan boszorkánynak tartják: »és reá teszem a kezem meg esküszöm nyilvánvaló boszorkány«.

Miután ez megtörtént, három indítványt terjesztettek a bíróság elé:

»Combarutur: (megégetni) IIIII
Non:
Sütögettetik meg, ha többet val égetetik meg, hanem
a vármegyéből csapatattik: IIIIII.«

A szavazás eredményeként a határozat így szól:

»Deliberatum est: estc. etc. A tanúk letett vallomásaiból, úgy szintén két tanúnak a fél fejére tett esküjéből kitűnik, hogy az ördögi mesterkedést nagymértékben gyakorolta, mindamellett mégis kínvallatásnak kell alávetni, és ha a kínvallatás után is bevallja, el kell égetni, ha pedig nem vallja be, a hóhér által vesszőztessék meg és száműzzék a megyéből.

A magistratus és a vádló képviseletében ugyanaz a megyei tiszti ügyész, mint az előzőkben, hiábavalók lennének a törvényszéki hatá-

rozatok KITONICS[15] X. fejezetének első pontja szerint is, ha azokat nem hajtanák végre, ezért kéri ugyanezen törvényszéki határozatnak, stb.«

Hogy hogyan folyt le Sánta Mihályné kínvallatása, arról az iratok nem beszélnek. Nyilván a *sütögettetés* kínjaiban megtört, mert a Kis Istvánné ellen később folyamatba tett bűnper iratai bizonyítják, hogy Sántánét Füzesgyarmaton 1716-ban megégették.

A szavazatokat tartalmazó irat alján olvashatjuk a következő feljegyzést: »Solutio Carnifex annuatim« (A hóhér évi fizetése):

Parata Pecunia ft. 12. (12 Ft. készpénz).
Tunica: dolmány.
Pallium ex Aba: Aba köpeny.
Caligas: nadrág.
Duo Par Cothurnus: Két pár csizma.
Quinque cubuli Tritici: öt köböl búza.
Kár, hogy a Carnifex nevét nem ismerjük.

—::—

Sántáné a beismerés kikényszerítésére és a mások ellen szóló vádak szerzésére irányuló kínzások közben többek között Kis Istvánné dobozi lakos ellen is terhelő vallomást tett. Ennek alapján ellene is eljárást indítottak.

1716. Doboz. »Sok volt a panasz rá. Alig volt Doboznak olyan lakosa, kit gonosz boszorkánysággal meg nem kötött, meg nem vesztett volna: s ha valaki nagy bajában hozzáfordult, nem győzte volna minden jóval ellátni. Telhetetlen volt, s ha kívánságait nem teljesítették, hagyta elveszni a szenvedőket, sőt talán — maga is igyekezett rajta, — Igy mondják ezt a doboziak«[16].

1716. május 5-én Bölcskey Miklós szolgabíró és Kis Ferenc esküdt jelenlétében megkezdődött a per.

»Mi alulírottak eme Békés megye főszolgabírája és esküdtje, emlékezetül adjuk, hogy mi ifjabb Komáromi György úrnak, a megye alispánjának meghagyó levele szerint kiküldetvén, a mellékelt kérdőpontok szerint az alábbi nyomozást és tanúkihallgatást foganatosítottuk[17].

1 *mo.* Tudgyaé Látta-é és Hallotta-é a Tanú Dobozi Kis Istvánnénak nyilvánvaló ördögségét és boszorkányságát, és ha valaha Embert kőtőt vagy vesztett volna meg ördögségével s boszorkányságával?

2 *do.* Kit tud Job Tanúnak lenni?

1. Tanú: Kis János 36 év körüli dobozi lakos: Kis Istvánnénak tudom nyilvánvaló Boszorkányságát, mert nékem a fülemet megvesztette, hogy meg siketültem, a nyelvemet megvesztette úgy hogy a fülem tövéhez vonta.

2. Tanú: Hajdú János (Sántáné perében 29. tanú) 50 éves dobozi lakos: A midőn a Fiam meg holt, hallotta Kis Istvánné szájából hogy mondotta, immár a nagyobbik fiúdat ne félcsed hanem a kissebbiket hallottam azt is a maga tulajdon szájából Kis Istvánnénak, ha: engem megégetnek vagy vallatnak: nem a szegényére hanem a gazdagára vallok.

3. Tanú: Settely János: nihil.

4. Tanú: Barta János: nihil.

5. Tanú: Oré János: nihil:

6. Tanú: Kis János 70 éves: Hallottam Kis Istvánné hogy mondotta a maga szájával hogy ezt a fogságot csak egy párna héjjért és edgy kötőnek valóért szenvedte de: bizony ha: engem meg vallatnak, énis nem arra vallok a kivel jártam hanem Arra a kivel nem jártam.

7. Tanú: Köteles János 36 éves: Hallotta Kis Jánosnénak a szájából, én ezt úgymond csak edgy párna héjjért és edgy kötőnek valóért szenvedtem büntelen, de bizony énis olyanokra vallok a kivel nem jártam nem arra a kivel jártam.

8. Tanú: Csordás János 36 éves: Hallotta a Fatens (valló) Kis Istvánné szájából amidőn megfogták volt, igazán megzürék, zavarák úgymond a Falut, hát már én kire vallyak, én bizony a Gazdájára vallok az Asszonyoknak.

9. Tanú: Malom Mester Deák János 23 éves: Hallotta a Fatens Kis Istvánnénak a szájából megzürék zavarák úgymond a Falut de ha én szenvedek, másis szenvedett.

10. Tanú: Megyeri György 60 éves: Hallotta a Fatens Kis Istnánnak a szájából amidőn a Feleségem mondotta volna már a Bíró fia hogy beteg (olvashatatlan szó) Gyarmatra, arra mondotta Kis Istvánné nefecsegjenek hijjába valót.

11. Tanú: Köteles István 34 éves: Hallottam Kis Istvánné szájából hét ludam lévén, kérte tüllem hogy oda nem adtam mondotta meg bánom, s megis bántam mert a Fiam megis betegedett s valamig eő be nem kötötte meg sem gyógyult.«

Ezek a vallomások úgylátszik nem voltak perdöntőek, mert 1716. november hó 26-án újabb tanúkihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel Dobozon.

Mi alulírottak Békés vármegye főszolgabírája és esküdtje, nemzetes vitézlő ifj. Komáromi György vármegyei alispán által kiküldetvén Doboz községben stb. stb.

A tanúkihallgatás mereven három pontra terjedt ki:

»1. Tudgya-é Látta-é Hallotta-é a Tanú Dobozi Kis Istvánnénak nyilvánvaló Boszorkányságát?

2. Ha Valaha valakit megfenyegetett volna és fenyegetés után kötést vagy vesztést ejtett volna rajta?

3. Varáslását, bűvölését, babonaságát, s ördögi mesterségét?

1. Hajdú János 50 év körüli dobozi lakos, megbízható: Tudom nyilván a fiam meg halván, maga szájával mondotta nekem, hogy ha a Fiamat itthon életbe érvén be kötzhette volna, a Fiam meg nem halt volna. Mikor Bíró voltam Szolga Bíró úr megfogdta, akkor hallottam szájából ha engem vallatnak nem az aprajára vallok az Asszonyokra hanem a nagyára.

2. Kis János 30 év körüli megbízható: Tudom Kis Istvánnénak nyilvánvaló boszorkányságát mert onnan felyül a felföldrül vagy fekete Singot hoztam eladni, s azokból vagy hármat kért én tüllem ajándékba. Én arra azt mondtam neki, Énnekem abba egyet sem adtak barácsága, arra azt feleli nekem a Bátyádat is meg gyógyítám a vesztisbül mert őtet ha Én abból meg nem gyógyítottam volna, neki abba kellet volna elveszni. De meg maga is nem Sokára reám szorulsz. Én csak hamar vagy harmad nap múlva megbetegszem, a nyelvemet megfordítván Szájamba a fülem felé vonta s megis süketültem belé. Abban a nyavalyámba hozzám jövén Kis Istvánné erősen meg fenyegettem, hogy engem meg gyógyítson, mert megégettetem. Észre vévén Kis Istvánné, hogy nem jól leszen dolga neki, a fenyegetés után meggyógyított.

Egykor Kis Istvánné ki hozván a mezőre hozzánk az ételt, Délbe amikor ki hozta az ételt ide nem adta, hanem estve későn, másnapra kelvén négyen ettünk benne, de mi mind a négyen olyanokká lettünk, hogy estvig össze dagadván torkunk, miatta alig szolhattunk. Hallottam a Bátyámtól hogy mondotta ezek ezek mind Kis Istvánné miatt van nekem ez a veszett nyavalyám és Kiss Istvánné mondotta miért nem küldítek haza az Apjához a Kis László feleségét, mert sohasem lészen néki férfisága. Énis kérdeztem Kis Istvánnétól ugy ki vesztette volna meg az Én bátyámat, elmondta Kis Istvánné Bizony Sántáné hogy ütet el nem vötte.

3. Boros István 30 éves: Dinye Szántásba voltunk Kis Istvánné Menye kiment a fiáért Kis Györgyért, Ezt mondván gyüjjön haza kelmed, mert Anyámat megfogták, azt mondgya a fia arra, hogy várva vártuk ezt a fejünkre.

4. Kis János 21 éves: Kis Jánossal együtt Megyeren Szántottunk, a Dél ebédet Kis Istvánné hozta ki, hogy ettünk belőle torkunk minyájunk azon ételtül el dagadott s az enyimet estve Kis Istvánné Angyom megkenvén mindgyárt meggyógyult.

5. Vámos Ilona Csordás János felesége 35 éves: Hallottam Hajdúnétól mikor az Hajdúné fiának a Lakodalma volt, s Kis Istvánnét főző Asszonynak hivatta, s kérdi Kis Istvánné Hajdúnétól, hát Sántánét el hivattad-é, mondgya arra Hajdúné, a kit Én elakarok hivatni becsületes jóakaroimat el hivattam, arra mongya Kis Istvánné na ami rajtad esik Senki el nem veszi rollad; Csak hamar a Lakodalom után meg betegszik a nagyobbik fia; Egykor Hajdúné Sarkadra migyen

hogy panaszolkodott Kiss Istvánnénak Sarkadon: hogy talán mig haza mégyen a nagyobbik fia meg is hal, arra azt mongya Kis Istvánné ne filcz Bizony a nagyobbik fiadat mert a meg gyógyul, de a kisebbiket filcz inkább mert a meghal csak hamar meg betegszik a kissebbik fia, s harmad napig virt hudgyozott, s meg halt akkor betegségében. S akkor betegségében a kisebbik fiának Szájábul hallottam, hogy mondta hijják elő Kis Istvánnét had tapogasson meg mindgyárt meg gyógyulok. Hallottam azt is Csordás Istvánnak a Szájából, hogy amely ételt ki vitt Kis Istvánné a mezőre, abból eő is ött, s attól van rosszul, és Sohais mig il hi nem köpi.

6. Borsos Anna Szücs Mihály felesége 19 éves: Hallottam Pap Mihálytól hogy beteg lévén kérdezte Kis Istvánnétól mondgya meg neki mivel gyógyulna meg? Felelvén Kis István azt mondgya: furja meg az ágast s meg gyógyul.

7. Szücs Katalin Szücs Mihály felesége 30 éves: Hallottam A Sántáné lakó Asszonyának a Szájából, hogy mikor Sántánét meg akarták igetni, Sántáné azt mondta neki Énreám gyanakodtak, de én nem vesztettem meg a fiadat, hanem Kis Istvánné azt pedig csak azirt hogy a Szállojának az árát meg nem adhattad.

8. Pap Mihály 21 éves:

Olyan boszorkány Kis Istvánné mint a másik akit meg igettek, vagy annál is nagyobb, mert Kis Istvánné Sántáné mellett lakván Sántáné pogácsát sütött nekünk, hogy osztán a Szoh hallatott hozzájuk (t. i. azt beszélték) hogy boszorkányok, a pogácsájokat meg untuk s a kutyának szántuk.

A fejére esküszöm, hogy nyilvánvaló boszorkány és az fekete Lovon ö jött hozzám Sántánéval.

Én az h e t i s z e r r e mentem s ottan megbetegedtem és itthon gyogyitottam Sántánéval magamat. Egykor estve Engemet bekötözött, Sántáné másnap reggel hozzám jövén, mutogatta a kékséget a karján, ezt mondotta: Ládd-e ezeket azért ejtette rajtam Kis Istvánné, azt mondgya nekem, miért állottam az eő útjában, az eő fizetését és bérét vontam el, hiszen eő is (T. illik Kis Istvánné) meggyógyította volna azt. De én (T. illik Sántáné) meg merek esküdni a kezemet Fejére téve, hogy Kis Istvánné tiszta boszorkány.

Egykor beteg voltam s azon betegség után Firfiságom nem volt, kérdeztem Kis Istvánnétól mivel gyógyulnék meg, mondgya arra Kis Istvánné a mester Gerenda alatt való ágast fúrjam meg, Somfa szeget üssön bele s meg gyógyul, de azt is úgy mondotta, hogy Senkinek ne mondjam.«

A tanú igen érdekesen folytatja súlyos vallomását: »A mezőn mikor meg ellettek a teheneink, annak előtte igen Jámborok voltak, egykor Kis Istvánné estve oda jün tejet kirni, hogy nem adtam neki úgy el hamissottak a teheneink, hogy annak utána nem fejhettük, erőssen

gyanakottunk Kis Istvánnéra, Kérte Anyám Asszony tülle mivel jámborodnának meg ezek a mi teheneink, s mondta Kis Istvánné Mikor a fiad menyen ki a pusztára hozzik haza az tehén ganéjából, szárassa meg, s hincse el a tehenek között, s meg jámborodnak.«

Fontos a további vallomása is: »Nyári nap volt s a Szúnyog háló alatt feküttem, éjjel öten öt fekete Lóval csak oda jönnek a Szúnyog hálóhoz, hármat nem ismertem, kettei Sántáné és Kiss Istánné volt (ébren voltam még akkor éczaka is semmit sem aluttam). Sántáné leszáll a Lórul egy nagy furkó volt a Kezeiben, s Kis Istvánnénak oda adgya a Lovat, hogy fogja azt. Sántáné úgy meg vert Engem a furkóval hogy egy hétig is alig vehetek lélegzetet bele.«

Majd így fejezi be: »Káposzta rakni voltam, az egyik ujjamat meg ütöttem, s míg haza jöttem úgy el dagadtam mint ha fel fúttak volna, itthon Kis Istvánné Szerdikkel kent meg s úgy gyógyultam meg.«

9. Borbás Anna Borsos Mihályné 30 éves: »Nyilvánvaló Boszorkányságát nem vallya (a jegyzőkönyvvezető latinul megjegyzi: mindent úgy tud a tanú, amint azt Pap Mihály előadta), majd hozzáadta: Fiamnak az orra víre felettébb folyt, úgy hogy egészen el erütlenedett bele és csak akkor tudtam hogy meg hal bele, mert csak olyan volt, mint a fakép. Sántánét kértük, hogy orvosolya meg. Sántáné elment Kis Istvánnéhoz (mivel igen együtt tartottak, s egymás barácságában voltak) s Kis Istvánné azt mongya neki, hogy vigyek egy Lajtorját és annak minden fogait és ikjeit szedessem ki, és márcsa meg az orra viribe, s megint rakja vissza a Lejtorjába s meg áll az orra vire a fiamnak az orra vire így állott el.

10. Pap János 40 éves: Egy szilvást birtam melyet a falu is kezembe bocsátott. Kis Istvánné is jussát tartva hozzá, velem sokat versengett, de semiképpen magáévá nem tehette, annak utána a Lábom igen elromlott. Kértem Kis Istvánnét hogy gyogycsa meg az Én Lábomat (mert igen vastag gyanúságom volt hozzá, hogy eő vesztett meg), de nem gyógyította sőt inkább el rontotta. Annak utána Én Kis Istvánnét megkövettem ezt mondván: Többé az Én Lábomat kelmeddel nem gyógyíttatom, hanem más borbélyt keresek s eddig való fáradcságáról meg fizetek kelmednek, ki menvén haraggal Kis Istvánné házamból azt mondván: várj reá Pap János tanitál most, de míg e világon élek nem felejtem el.«

A tanúvallomások után Bölcskey Miklós szolgabíró és Nadányi Miklós esküdt a következő záradékkal rekesztik be a jegyzőkönyvet: »Mely általunk ezenképen teljesített bűnügyi vizsgálatról, hitelt érdemlő vallomások bizonyítványa szerint kezeink aláírásával is általunk használni szokott pecséteinkkel megerősített bizonyítványt kiadtuk, napon évben és helyen mint fentebb.«

E bevezető formaságok után 1716. október 16-án Csipkés Komá-

romi György alispán elnöklete alatt Békés községben megkezdődött a bűnper tárgyalása.

Békés megye rendes alispánja által emelt vád Kis István hátrahagyott özvegye ellen.

Ugyanazon hatóság és vádló képviseletében Tolnai István ügyész mellőzve a mellőzni szokott jogi biztosítékokat, fenntartott felhatalmazással a következőket terjeszti elő:

»A vádlott ördögi erővel bírva, gonosz mesterkedésével ördögi üzelmet gyakorolva rontással sok kiskorut, valamint nagykorut is elvarázsolt. Minthogy pedig a hasonló gonosztetteket a megégetés büntetése alatt tiltja a törvény és az ország közszokása, ezért a dolog igazságának felderítésére (az ügyész) bemutat kettős betűvel jelzett hitelesítendő bizonyos iratokat (CC, DD), így a legutóbb Gyarmaton tartott törvényszéken megégetett boszorkánynak (Sántáné) utolsó vallomását, melyet a halál hitelesített; ezek alapján mindenekelőtt kívánja megszemlélni azt az ördögi jelet, melyet az említett boszorkány e mostani vádlotton megnevezett, az igazság kinyomozásával a bizonyítékok alapján rábizonyítani és terhére írni, azután kínvallatásnak kell alávetni, végül pedig megégetni« .

A vád előterjesztése után a bűnper tárgyalását ismeretlen okból felfüggesztették.

Az ügyet 1717. április hó 26-án újból tárgyalták Békés városában ugyanazon Komáromi György elnöklete mellett.

A már előzőleg megkezdett jegyzőkönyv a személyesen jelenlévő vádlott képviselőjének, Erdős János védőnek felszólalásával folytatódik:

»Hallom Fiscus Úr ellenünk való erős allegátióját (perbeszéd) mi ezen dolgokat tagadjuk. Ezt pedig hogy a Principalis ollyan dolgokat cselekedett volna Sem pedig hogy ördögi Mesterséggel öregeket vagy Ifjakat meg rontotta volna halálig tagadgya. Sántáné Vallomása pedig nem ér Semmit is mivel magát hitetlenné tette és nem csak egyre hanem Sokakra kintelenségébül-e maga Szabadságábul-e vagy pedig haragjábul vallott. Ezeken kívül pedig oly tanúkkal állyon Fiscalis Procurator Úr a fejére, hogy az mellyek sem az óta Sem az előtt hírében nevében nem boszorkányozták, sem kezekkel sem nyelvekkel sem úton, Sem út félen, nem fenyegették Semmi nemű dologgal sem régi Sem pediglen az uta való haragért nem cselekedtenek Semmit, hanem mikor Magistratus kívánta tüllök akkor az mit hitekben mondottanak.«

Ugyanazon hatóság és vádló képviseletében ugyanaz az ügyész aki az előzőkben szerepelt, válaszolt a vádlott ellen. Ünnepélyesen tiltakozik a vádlottnak a védő közvetítésével adott válasza ellen, és hogy a jelenlegi bűntényt egyszerűen tagadja, szemtanúkkal akarja kivizsgáltatni az ügyet, Sánta Mátyás hátrahagyott özvegyének a kín-

vallatáskor tett vallomását semmisnek akarja tekinteni, hasztalan fáradozik a vádlott azon az úton, az innen-onnan felhozott érvek nem tartoznak erre a peres eljárásra, el kell tehát azokat vetni Kitonics vonatkozó fejezetének értelme szerint, mely azt mondja, hogy a bűncselekmény társa is szerepelhet a mai vádlott ellen, a bizonyítékokat Kitonics 4, fejezetének 5. pontja értelmében kívánja a vádlott félel időnyerés céljából közölni.

Az ügyészi felszólalás után a vádlott kívánja az Tanúknak Communicatioját.

A vádlottal közöltetvén az Inquisitio, nem kivánnya acceptálni: Pap Jánost, Pap Mihályt, öregebbik Kis Jánost, Hajdú Jánost, Dobozi Hajdú Jánosnét, mert haragosok.

A következőkben az ügyész kifejti, hogy az említett tanúk ellen a kifogást nem lehet elfogadni, mert a Hármaskönyv II. rész 29. címe világosan megmondja, milyen tanúk ellen lehet megengedni a kifogást, egyébként kéri határozatilag tanúskodásra engedni a tanúkat, mire a törvényszék a következőképpen határozott:

A Hármaskönyv II. rész idézett címe értelmében a tanúkat vallomásra engedik, mivel nincs ellenük törvényes ok.

A hatóság és a vádló képviseletében az ügyész elégedett a hozott határozattal és megköszöni azt, ragaszkodva a tanúk vallomásaihoz és Sánta Mátyás hátrahagyott özvegyének vallomásához, ezekből óhajtja megállapítani az igazságot és a vádlottra rábizonyítani és terhére írni. Mire a vádlott védője kérte a tanúk azonosságának igazolását.

Mielőtt az ítéletet kihirdették volna, 11. tanúként jelentkezett a 40 éves Dobozi Hajdú Jánosné:

»Egykor kérdi töllem Kis Istvánné? Miért nem hivattad Sánta Mátyásnét a Lakodalomba, én nem mertem, mert féltek tőle, arra monda Kis Istvánné no bizony meg bánod, aztis mondá nékem Kis Istvánné bezzeg Jó fiadtul válál meg, én mondám én bizony Emberre gyanakszom, arra így felelt Kis Istvánné bizony gyanakodhatol, én Kis Istvánnéra gyanakszom ma is, hogy a Fiamat megfenyegetvén eő miatta holt meg, mais fáj a lelkem reá, s míg élek is, mert a Fiam meg nem merevedett valamig a Sírba tettük is.«

E vallomás után a bíróság a tanúkat megeskette:

»Én T. T. eszküszöm az élő Istenre ki Atya, Fiú, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság egy bizony Örök Isten, az én igaz hitemben engemet úgy segélyen, hogy én ezen Dobozi Istvánnéra nem haragból Sem nem valamely gonosz indulatból, hanem igaz Lélek ismeretből vallom, hogy nyilván való boszorkánynak és ördöggel Czimborálónak tartom, és a mint Tanú vallomásomban mondottam igaz, Isten engem úgy Segillyen.«

Az eskütétel után a bíróság kihirdette az ítéletet:

»DELIBERATUM EST.

Megfontolva a tanúk vallomásait a nyolcadik és tizenegyedik tanúknak a törvényszéken meghitelezett vallomásaival, hozzáadva Sánta Mátyás hátrahagyott megégetett özvegyének vallomását, a vádlott félnek jelenlegi bűncselekménye, az ördöggel való összejátszás és sokaknak ártás a többiek vallomásából is nyilvánvaló lett, ezért a vádlottat a nyolcadik és a tizenegyedik tanúnak a vádlott fejére letett esküje után, a jelen büntetőeljárás folyamán az ördögi jel kivizsgálása után, a bűntárs kihalászására (kiszedésére) vessék alá kínvallatásnak, azután pedig égessék meg.«

Az ítélet kihirdetése után Tolnay István a hatóság és a vádló képviseletében a bíróság elé terjeszti, hogy: nem marad más hátra, mint Kitonich 16. fejezetének első pontja szerint a puszta végrehajtás, ezért ugyanez a tiszti ügyész az idézett ponthoz ragaszkodva kívánja, hogy a törvényszék határozatának tegyen eleget.

—::—

A békésmegyei boszorkányperek további történetét röviden ismertetem az Oláh György-féle beosztásban és szövegének felhasználásával.+

+A további pereket lásd Oláh György közleményében

Oláh György

A BOSZORKÁNY PEREK BÉKÉSVÁRMEGYÉBEN. MŰVELŐDÉS TÖRTÉNELMI VÁZLATOK A MÚLT SZÁZADBÓL

Nagy volt tehát a meglepetés, midőn 1715. évi október elején hire terjedt, — hogy Nagy Mátyásnét a vármegye elfogatta.

Nem keresték az okát, hiszen mindenki tudta, hogy nyilvánvaló boszorkány, az ördöggel czimborál.

Lássuk az érdekes boszorkány per adatait.

Midőn Sánta Mátyásné kínvallatás alá vétetett, szegény feje, hogy a borzasztó kínszenvedéseket elkerülje: vallott, a mint óhajtották.

Megkérdeztetvén, hogy »kik volnának hozzá hasonló gonosz boszorkányok,« készséggel fedezte fel bünös társait. Azt hitte talán, hogy ez által meg fog szabadulni a kínzástól, s minél többeket ad fel, annál »több érdemet szerez a megégetés alól való szabadulásra.«

Igy vallott a többek közt Békésen lakó Nagy Mátyásné, Erzsébet Klárára is.

A Sántáné ellen hozott itélet végrehajtásával megbizott Nadányi Miklós szolgabiró és Kis Ferencz esküdt erről azonnal jelentést tett a vármegyének.

A szolgabiró meg sem várva a törvényszék intézkedését sietett Békésre, s elfogatta Nagy Mátyásnét, mert Sántáné a kínvallatás alatt azt is megmondotta, hogy jó lesz sietni a Nagy Mátyásné elleni dologgal, mert az könnyen —

A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve 13 (1886–87), 30–161.
Forrás: Békés vármegye levéltára

eltünik, s aztán keresheti a nemes vármegye. Megszabadult az már, nem egyszer a tüz alól is.

Természetesen, ily terhelő adatok alapján nem késett a törvényszék a bünpert folyamatba tenni.

Még 1716. évi október 15-én megbizta a vizsgálat megtartásával Nadányi Miklóst és Kis Ferenczet, mint a kik már az ügygyel különben is ismerősök.

Nagy szigorúsággal láttak ezek a vizsgálathoz. Igen sok tanut hallgattak ki; de fáradozásaikat nem koronázta az óhajtott siker, mert ugylátszik a békésiek vagy féltették Nagy Mátyásnét, vagy féltek tőle.

Bele is fáradt az eredménytelen vizsgálatba Nadányi.

A törvényszék azonban nem hagyta annyiban a dolgot. Ujabb- és ujabb vizsgálatot rendelt el, a szigorú fiscalis procurator kivánatára, — s megbizta Bölcskey Miklós szolgabirót, hogy kutassa ki ő a dolgot, s melló adta segitségül Szücs Mihály esküdtet is. Mind a ketten igen ügyes, gyakorlott emberek voltak, s ugy ösmerte a törvényszék őket, hogy, ha csakugyan van valami a dologban, ki is tudják keresni.

Az iratokat nagyon megviselte az idő. Nagyrészét a tanu vallomásoknak hiven, teljesen közölni lehetetlen. Az elsárgult irásnak csak egyes szavai, mondatai olvashatók el, s csak következtetés után s részben szabad fordítással lehet összeállítani az érdekes bünper adatait.

»Mi alulirottak, nemes Békésvármegye rendes szolgabirája és esküdtje — igy kezdődik a vizsgálati jegyzőkönyv — ugyanezen vármegyének rendes alispánja, nemes, nemzetes és vitézlő ifjabb Csipkés Komáromi György ur által Békés városába, Nagy Mátyásné Erzsébet Klára asszony, békési lakos ellen — nyilvánvaló boszorkányságban s ördöngösségben gyanus volta miatt vizsgálatra kiküldetvén, annak eredményét a vallatás folytán nyert bizonyítékokat következő pontokban terjesztjük elő, mint következik.«

A tanukhoz intézett kérdések:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanu, Nagy Mátyásnénak nyilvánvaló boszorkányságát?«

»Ha valaha, valakit megvesztett volna és megfenyegetvén valakit megkötött, vagy rontott volna, és nyavalyássá tett volna?«

»A két Körös közt ki gyermekét vesztette meg, és egyéb ördögi mesterségét, babonálását s varázslását?«

»Mit tud felőle mondani? Minden dolgait mondja meg.«

»Kiket tud jó tanuknak lenni?«

Első tanu volt Bodnár Ilona, Molnár Mihály felesége, 26 éves kifogástalan, szavahihető menyecske.

»Hallottam — igy szólt — Nováknétól (ki is Borjudombba lakik), hogy mondotta Nagy Mátyásné Nováknénak: hijj el engem komának a keresztelőbe. Novákné, hogy öregellette, nem hivta el, az olta a gyermeke igen nyomorult beteg, és minden hónapba csak hörög, mintha meghalna, — és Novákné annak utánna mindenkor gyanakodott reá, hogy Nagy Mátyásnét komának el nem hitta, s azért van rosszul a gyermeke.«

Debreczeni Béniné, Seres Katalin, szintén kifogástalan ifju menyecske megkérdeztetvén vallotta, hogy »hallotta Kecskemétieknél, hogy hallották volna Soósnétól (ki is innét elment lakni) egy beteges gyermeke levén azért erősen gyanakodott Nagy Mátyásnéra, és ha Soósnét megesketnék, reá esküdnék, hogy nyilvánvaló boszorkány Nagy Mátyásné.«

Fesető Gergely szintén csak másoktól hallotta, mit előadott.

»Hallottam Lévaitól harmadéve, (ki is által ment a Tisza partjára) hogy a lába rosszul volt, igen dagadt. Odahivatja Nagy Mátyásnét hozzá, kérdi Nagy Mátyásné: mért hivattál? Azért, mondja Lévai, hogy rosszul van a lábam. Meg vagyok vesztve. Ezért — egy vén asszonyt meg-meg kínzok. Kérdi Nagy Mátyásné: kire gyanakszol? Mondja rá

Lévai: én bizony reád. Arra mondja Nagy Mátyásné: de eb jár hozzád, neked semmi bajod nincs. Annak utánna meggyógyult a lába.«

Varga Gergely igy vallott: »Egyebet nem tudok, hanem engemet is megkent, reám is olvasott, s annak utánna könnyebben lettem. Hallottam Nováknétól, hogy nagyon gyanakodott, hogy ő vesztette meg a gyermekét, mivel komának nem hivatta, és a házához is kéredzett lakni, de nem eresztette.«

Novák János megkérdeztetvén, következő vallomást tett.

»Mivel én egyes ember vagyok, otthon nem igen lakom. Mondotta a feleségem, hogy Nagy Mátyásné kéredzik hozzánk lakónak. Erre megmondtam: én hozzám bizony nem jön. A feleségem nehezes volt, hogy gyermeke lett, mondta Nagy Mátyásné hivjuk el komának a gyermek keresztelőjébe. Én arra is azt mondtam: én bizony nem hivatom. Annak utána a gyermek minden hónapba olyan rosszul volt, hogy gyakran azt mondottuk — viradtát sem éri, meghal. Nagy Mátyásnét odahittuk, ha hogy ő megtapogatná. Semmi baja nem lett a gyermeknek.«

Kihallgattatott ezután Novák Jánosnak a felesége, Katona Sára is.

»Nagy Mátyásné — igy vallott — lakónak kéredzett hozzánk, s komának, hogy hivjuk el a keresztelőbe. Hogy uram ellent tartott benne, el nem hivattuk. Annak utánna a gyermekünk minden hónapba igen rosszul volt. Nagy Mátyásné eleget olvasott rá, s olyankor könnyebben lett a gyermek.«

Velkenyi András, hallotta Lévaitól, hogy erőssen megdagadt a lába, ő harmad vagy negyed napig igen rosszul volt, ugy, hogy a házból alig mehetett ki. Odahivatta Nagy Mátyásnét s példálódzott előtte Lévai, s mondja Nagy Mátyásné: »Gyanakszol valakire?« Mondja Lévai: »Gyanakszom, mert vén asszonyt verek.« Megértette Nagy Mátyásné s azóta meggyógyult a Lévai lába.

Pap István kihallgattatván előadta:

„Hallottam Szabó Jánostól, (ki is a Kunságba ment lakni — negyedéve) hogy a felesége gyermek ágyat feküdt, s igen rosszul volt s sokszor el akart futni. Szabó János Nagy Mátyásnét a házához hivta, hogy gyógyítsa meg a feleségét. Odamenvén Nagy Mátyásné förödőt készitett neki. És Szabó János szidta Nagy Mátyásnét ezt mondva: gyógyítsd a feleségemet, mert te vesztetted meg, hogy megförösztötted. Nagy Mátyásné erre lopva, hogy senki sem látta, komló inat vitt oda és azzal babonázta; de abból olyant csinált mint egy rosta kerülete, azt mesterségesen keresztül szűtte. Azt meglátván Szabó János fel veszi, hogy a bíróhoz vigye s ezt mondta: »Elviszem a bíróhoz, mert ez boszorkány munka;« de az apja nem hagyta »Azt mondom, igy szólt az apja — el ne vidd, mert meggyógyítja a feleséged.« Ez után a felesége csakugyan meggyógyult.«

Kis Márton szintén érdekes vallomást tett.

»Mikor a feleségem rosszul volt, sokszor esze nélkül beszélt, azt mondta nekem, hogy mikor elméjén nem volt, mindenkor Nagy Mátyásnéval járt. Hogy oly rosszul volt a feleségem, oda hívtam, hogy tegyen jót a feleségemmel. Reámolvasott a feleségemre s olvasás közben hallottam tőle: menj, menj a Jericóba a kőhippanra. Annak utánna egy ruhába disznó zsirt takart és az ágyunkba tette. Mihelyt elment onnét, én kivettettem az ágyból, és hogy láttam, hogy ily rossz mesterségi vannak, többet oda sem hivtam.«

Czira János felesége igy vallott:

»Nagy Mátyásnét láttam a házunkban, hogy Kis Mártonné beteg volt, őtet mérte az araszával. Mikor pedig az ónját megakarta önteni, a kanálba megolvadván az ón, vitte volna be a házba, az asszony oly erőssen sivalkodott, hogy a Körösön is által hallott, és öten is olykor alig tarthattuk meg, ugy félt Nagy Mátyásnétól.«

Kihallgattatott ezután Kis Mártonné Czira Erzsébet is.

Előre bocsájtotta, hogy »ő nem annyira emlékszik Nagy Mátyásné dolgaira, mint a cseléd, mert eszén nem volt.«

»Mikor rosszul voltam, igy szólt — járt hozzám, olvasott reám és ónt is öntött; de mindenkor ugy féltem tőle, hogy a sebes tűztől sem jobban.

Turi István felesége hallgattatott ezután ki.

»Mikor először idejöttünk lakni, — igy szólt — egy kunyhóba szállottunk. Nagy Mátyásnét az istállóba fogadtuk, egy másik asszonynyal, ki is ott lakott, a holott azelőtt Nagy Mátyásné. Attól az asszonytól hallottam, hogy Nagy Mátyásné a honnét eljött, onnan is a tűz alól szaladt el, azután, hogy esküttettek reá, oda jött hozzánk s mondta Nagy Mátyásné nekünk: »Az Istenért, ne mondjátok azt a mit hallottatok attól az asszonytól, ha megeskettetnek is, mert nem kárhoztok azért el.«

Almási István felesége előadta:

»Hallottam Kovács Istvánnétól, hogy mikor gyermekágyba volt, Nagy Mátyásné kötözte azon betegségében. Kérte Nagy Mátyásnétól: mit kiván fáradságáért. Nagy Mátyásné egy sonkát kért, s adtak neki egy fél kenyeret. Hogy keveset adott, annak utánna éjjel reá ment, megnyomta, azt mondván: »Ugy-e meggyógyítottalak, még sem fizettél semmit sem.« Ezután Kovácsné még rosszabbul lett.«

Csávás Anna, Kovács Istvánné volt az utolsó tanu, kit e vizsgálat alkalmával kihallgattak.

»Egyszer — igy szólt — Dobozra vitt által az uram gyógyítani Kis Istvánnéhoz, mert beteg voltam sokáig a gyermek ágyam után. Annak előtte még Dobozra nem vittek Nagy Mátyásné is gyógyított egy keveset. Megfizetett volna az uram érte; de Nagy Mátyásné nem vette el. Egy fél kenyeret adtunk neki. Hogy Dobozon Kis Istvánné gyógyított, egy éjszaka semmit sem aludtam, mert, hogy beteg voltam, nem alhattam sok éjszakákon is. Az ablakon egy hasadék volt, azon által csak reám jön Nagy Mátyásné (Kis

Istvánnénál feküdtem), megnyomkodott engem erősen s a párnába verte a fejem azt mondván: »Haza jösz-e, s meg fizetsz-e? Gyógyítottalak és semmit sem adtatok.« Én annak utánna sokkal rosszabbul lettem, mint annak előtte, ugy hogy harmadnapig sem kelhettem fel.«

Az ekként felvett vizsgálati jegyzőkönyv a törvényszék elé terjesztetett, s tárgyalás alá vétetett az érdekes bünper.

Mindenek előtt a fiscalis procurator, jeles Tolnay István adta elő a vádat — »és pedig előre bocsátván az előre bocsátani szokott törvényes óvásokat és kedvezményeket, fentartván magának az általános ügyvédi jogosságot, terjesztette elő a következőket.«

»Nem ismeretes-e a vádlott, hogy miféle rossz lelkiismerettel és talán ördöngös mesterséggel van körülvéve, s már régen mult években lett abba beavatva, mintegy reá tanítva, — midőn jelenleg is beavatkozván a rossz mesterségbe, gyakorolván ördöngös dolgát: igen sok egyént (mint azt hinni ok van) megrontott, nem csak kisebbeket, sőt nagyobbakat is gonosz mesterségével megvesztett. Miután pedig az ehez hasonló gonosz cselekedetek megégetés büntetése alatt tiltva vannak, és pedig az ország törvényei és nyilvánvaló szokásai által: azért büntetteinek kiderítése végett ezennel előterjeszti a bünvizsgálatról szóló iratokat, s azok tartalmához a legerősebben ragaszkodva, kivánja a tanukat hitelesíttetni és az onnan merített igazság utján vádlottat a megérdemelt kínzásra elitélni, meghirdetvén az itéletet a törvényház előtt, — egyéb iránt fentartja a fentartandókat. Hozzá tevén még, hogy ha a szükség ugy kivánná, Sánta Mátyásné hátrahagyott vallomására is hivatkozik.«

Ezután a vádlott védelmének előterjesztése következett.

Kövér Péter volt a vádlott védője.

»Az én védelmezettem — igy szólt magyarul — tagadja, hogy boszorkány, a tanuk sem mondják nyilvánvaló boszorkánynak; hogy pedig a Gyarmaton megégetett Sánta

Mátyásné a vádlottra reá vallott volna is, nem ér semmit, szabad volt mit mondani; ha hogy pedigien a vádlott asszony valakit gyógyított vagy orvoslott volna, azt sem Isten, sem ország törvénye nem tiltja; hogy pedigien a tanuk holmi aprólékos, vélekedő dolgokat mondanak, azért is törvényesen nem büntettethetik. Azért kívánja absolváltatni, egyébként ő is R. R.« azaz fentartja a fentartandókat.

A védbeszéd után Tolnay István ismételi a vádat, s igyekszik meggyőzni a birákat vádlott bűnös voltáról, s különösen terhelőnek tartja a Sánta Mátyásné által kínvallatása alkalmával tett tanuskodást; részletesen kimutatja a tanuk vallomásából, hogy mily szörnyü gonoszságokat követett el Nagy Mátyásné, s méltán sujtható a törvény és szokások által szentesített szigoru büntetéssel.

Kövér Péter nem hagyta szó nélkül az ujabban előterjesztett vádat sem, kiköl »azon megégetett asszony hamis vallomása ellen, s a tanuk vallomásával szemben kéri a hitet vádlott részére megtenni és azzal őt megtisztítani; ha a törvényszéknek ugy tetszik, ismételve is kívánja, hogy a vádlott a maga hitével menekedjék a tanuk s a megégetett asszony vallomása alól.«

Ezek után a törvényszék következő határozatot hozott.

»Mitán az előmutatott bűnvizsgálati iratokból az tünik ki, hogy vádlott ellen terhes gyanu okok forognak ugyan fenn, de a még ki nem hallgatott tanuk hiánya miatt, kiknek vallomásaiból az előterjesztett állítólagos bünökre nézve nagyobb igazság kiderítését lehet remélni, s mert a jelenre nézve kielégítő bizonyítékok nem szolgáltattak: tehát a megmagyarázott okuál fogva ezen per a jövő megyei biráskodás idejére elnapoltatik, és vádlottnak — addig is jótállás mellett — szabadon bocsájtása, vagy személyének letartóztatása határoztatik.«

Kövér Péter nemcsak a védelmet igyekezett lelkiismeretesen teljesíteni; de jó szivüségéről is tanuságot tett, mi-

dőn a szerencsétlen vádlottért »kezességet vállalt száz forintig.« Valóban nemes cselekedet ez s elismerést érdemel, midőn az összeirás szerint az egész Békésen, nem volt több ez időben 591 frt készpénznél, s az összes ingó vagyon érték alig haladta meg a 10 ezer forintot.

Nagy Mátyásné a Kövér Péter nagylelkü kezessége mellett szabadon bocsáttatott; de nem tölthette napjait nyugodtan, folytonos zaklatásnak volt kitéve. Tolnay István uram, amint csak szerét tehette, kutatta, kereste ellene a bizonyítékokat. Zokon vette, hogy a törvényszék oly enyhén bánt el a — gonosz — boszorkánynyal, s hogy az az ő körmei közül oly könnyen kisiklott.

Legalább csak »megsütögették« volna!

Alig várta, hogy a törvényszék ujra összegyüljön.

Nem szünt megsürgetni az alispánt a per felvételére; mig nem 1717. évi tavaszán csakugyan összeült a biróság.

»Az 1717. évi április 26-án Békésen tartott megyei biráskodás alkalmával a Nagy Mátyásné Erzsébet Klára bünpere folytatva tárgyaltatván, ugyanazon fiscalis, az előrebocsátottak után ragaszkodik a perben kifejtett kivánságához kérelmének teljesítéséhez és óhajtja a biróság határozata szerint a tanuk előállítását, kik azonnal kihallgatandók lennének, s kiknek kihallgatása után, kivánja vádlottat a tanuk vallomásából merített igazság alapján elitélni és büntetni, egyébként fentartja a fentartandókat.«

Most lett még csak igazán élére állítva a dolog.

Több mint kétszáz tanu idéztetett a biróság elé.

A fiscalis procurator Tolnay uram biztosra vette, hogy most már csak legalább elvétve akad a sok tanu között egy-kettő olyan, ki rá vall Nagy Mátyásnéra, s bebizonyítható lesz, mit a törvényszék egyátalán nem akart neki hinni, de ő szentül meg volt győződve róla, hogy Nagy Mátyásné megégetésre méltó, gonosz boszorkány.

Ismét Nadányi Miklós vezette a vizsgálatot, Szücs Mihálylyal együtt hallgatta ki a tanukat.

A tanukhoz intézett kérdések, csaknem azok voltak, melyek az első kihallgatásnál.

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanu Nagy Mátyásnénak nyilvánvaló ördöngösségét, boszorkányságát, és ha valaha valakit megfenyegetett volna és fenyegetése után kötést vagy vesztést ejtett volna rajta?«

»Tudja-e tanu ördögi mesterségét, varázslását vagy babonaságát?«

»Kit tud jobb tanut magánál?«

Kocsor Györgyné ifju felesége hallgattatott ki legelőször.

»Nagy Mátyásné — igy szólt — mikor Kovács Jánosnál lakott, jött a másik lakóval hozzánk, hogy mondották neki jól hallottam: a honnét ide jött is, a tűz alól jött. Meghallotta ezt — Nagyné, s nagyon kérte, hogy ne mondjátok ezt, ha hitre kényszerítenek is, nem kárhoztok azért el.«

Utánna Kovács András tett vallomást.

»Mikor a házában laktam szóbeszédben kérdezte tőlem Nagy Mátyásné: András ur, — éjjel alhatik-e kigyelmed? Én jól, Istennek hálá, mondottam rá. Ő pedig azt mondotta, hogy nem alhat, mert a — gonoszok untalan gyötrik, hogy a városba jár gyógyítani s olvasni. Azt is hallottam, — igy szólt tovább — az öreg Mészárosnétól, hogy Nagy Mátyásné Kóródról az égetés elől szökött el.«

A Varga Mátyás felesége előadta:

»Tudom, hogy Nagy Mátyásné az én uramat megfenyegette. Egykor Hancsár Mihálynak ment kaszálni. A mezőn erősen a földhöz vertók, s ugyanakkor megbetegedett, — s azóta minditig is fekvő és sinlő beteg; de azt már nem tudom, ő tőle volt-e vagy nem; azonban kértem, hogy az uramat orvosolja meg, szegénységemtől telhetőleg meg is fizetek neki; de azt mondotta: én nem cselekszem, mert ha

cselekedném, azt mondanák, én vesztettem meg is. Azután erősen neki nehezedett az uram, ugy hogy a szava is elállott. Kimenvén a házból sírtam keservesen; arra oda jött Nagy Mátyásné, engem a házból kiküldött, s a hogy megtapogatta az uramat, azután megszólalt.«

Kihallgatták erre Varga Mátyást is, ki azt adta elő, hogy »a mióta Nagy Mátyásné megfenyegette, mert nem adott azt mit kért tőle, azt mondotta: megállj, még a tiz körmöddel is megcselekednéd. Azótától fogva — igy folytatá — én nyomorult koldus vagyok.«

Kovács Andrásnét is kihallgatták ki vallomásával megerősitette azt, mit már férje előadott.

Kovács János vallomása következő:

»Mikor haza jöttünk Békésre, egy elhagyott kunyhóba szállottunk Nagy Mátyásnéval. Egy zsellér is volt velünk s azt mondotta, a honnan Nagy Mátyásné eljött, most is a tűz alól jött el. A feleségemnek is mondotta: ne beszéljük azt senkinek, amit az az asszony mondott. Azt is tudja tanu, hogy mikor eskették Nagy Mátyásnéra, ez hozzá a Fejér-Körösön — által jött s azt mondotta: attól az asszonytól amit hallottam, ki ne mondjam. Én azt mondtam neki, ha nem esketnek, mi szükség kimondanom; de ha megesketnek: kimondom.«

Sánta Nagy Mihály felesége Juhos Erzsébet tisztes öreg asszony azt vallotta, hogy »együtt volt egy legénynyel és annak a legénynek a feleségét erősen megfenyegette Nagy Mátyásné azért, hogy egy kis ruhát lelt a menyecske apja és a menyecske a gyermeke nyakába kötötte azt. Nagy Mátyásné, meglátván a ruhát, kérdezte: hol vetted azt? Várj csak, ilyen-amolyan, mig élsz e világon is keserü lészen az. Azután megbetegedett a menyecske, igen nagy kinban volt, mindennap három hónapig, Nagy Mátyásné reá olvasott, — s fellábadozott annak utána a menyecske. Ugy gyógyította pedig, hogy egy komló inat vitt oda Nagy Mátyásné, azzal

megmérte a menyecskét; de kötés három helyen volt rajta a komló inon. Rá ment az ura elégszer, hogy: te vesztetted meg a feleségemet; de bele égetlek a házba.«

Ugy látszik a vizsgáló szolgabiró nem igen volt megelégedve a tanuk vallomásával.

Abba is hagyta a vizsgálatot, nagy mérgesen kanyaritván alá a nevét a jegyzőkönyvnek.

Talán már maga is kételkedni kezdett azon, hogy Sántáné igazat szólott a kínvallatáskor.

A törvényszéket is kezdte boszantani a dolog; nem tetszett, hogy csak huzódik a bűnper anélkül, hogy minden kétséget kizárólag rá lehetne sütni Nagy Mátyásnéra a nyilvánvaló boszorkányságot.

Megbizta tehát Bölcskey Miklóst, hogy vizsgálja meg ő, ezt az ügyet is, miután már ugy is bajlódik a békési Barnáné és Borusné ügyével.

Hozzá is fogott Bölcskey nagy tűzzel a vizsgálathoz, — kihallgatta a megidézett sok tanut; de bizony ő sem haladt többre, mint Nadányi Miklós.

A tanuk többnyire ismételték a már előadottakat.

Kis Márton előadta:

»Egykor beteg levén a feleségem, oda jött hivatásomra Nagy Mátyásné, s az ágyába a feleségemnek tett egy darab disznózsirt, a mit mikor elment én kivettem és soha többet nem hivattam.«

»Sem Barnánénak sem Borusnénak pedig semmi ördögösségét nem tudom, sem nem hallottam.«

Kovács András azt vallotta, hogy »midőn Nagy Mátyásnéval a házában együtt lakott kérdi egykor tőle: alhatik-e kigyelmed András ur? Én alhatom, szóltam. Bezzeg nem alhatom én, mond Nagy Mátyásné, a gonoszok ugyancsak csipdesnek. Miért cselekszik azt kérdém én? Arra azt mondta, hogy azért cselekszik, mert az embereket és asszonyokat jár gyógyítani. Láttam is — jegyzi meg tanu, —

hogy a csipkedés helye kék volt, — s ne hogy vallomásával bajba keverje Nagy Mátyásnét hozzá teszi, az ördögösségét pedig nem tudom, — sem Barnánénak, sem pedig Borusnénak.«

Kovács Jánosné azt adja elő, hogy hallotta egy asszonytól, hogy Nagy Mátyásné tűz alól szaladt volna el; de ördögösségét — igy szól — sem neki, sem Barnánénak, sem Borusnénak nem tudom.«

Vizesi Jánosné is megkérdeztetett, ha tud-e valamit Nagy Mátyásnéra, de ő sem vallott semmit, sőt kijelentette, hogy boszorkányságáról sem tud semmit.

Mucsi Mihály szintén nem mondott különös figyelemre méltót.

»A midőn igy szólt — Sánta Mátyásnét megakarták égettetni, halála előtt megmondotta, hogy Barnáné vert engemet a földhöz, s Nagy Mátyásné is köztök volt a boszorkányoknak; de én semmi ördögösségét nem tudom, — sem Barnánénak, sem Borusnénak.«

Érdekesebb a Varga Mátyás vallomása.

»Egykor Nagy Mátyásné — igy szólt — egy sütő lapátot kért vala, hogy nem adtam neki, megcsinálta a lapátot s megfenyegetett: megcsinálnád még a tiz körmöddel is. A fenyegetés után rajtam kötés esett, — eleget hivattam az után oda, hogy gyógyítson meg, de nem jött. Eb menjen, ugymond, mert ha én oda megyek, azután azt mondjátok, hogy én vesztettelek meg. Azután mégis oda jött a sok sírására a feleségemnek. A házból kiküldvén az asszonyokat, nem tudom mit csinált velem, csak hogy az után járhattam. Valamennyire mostan is rosszul vagyok; de nyilvánvaló ördögösségét nem tudom, sem neki, sem Barnánénak, sem pedig Borusnénak.«

Kihallgattatott még ezután Kökényesi Mihály, Pap Mihály és Varga Mátyásné; de sem ezek, sem »ezen 9 tanun kivül — mint a szolgabiró megjegyzi 197 tanu, semmit nem vallott.«

Végül Pap Gáspárnét is kihallgatták, és hallomásból tudja, hogy »Nagy Mátyásné a Körös tetején járta volna a tánezot, de ő ezt nem tudja, csak mások után mondja.«

Ezek után Kövér Péter, a vádlott védője, megtette észrevételeit a tanuk vallomására, s »nem látván nyilvánvaló tanukkal megbizonyítva az actiot, kiván absolutiot.«

A törvényszék befejezettnek tekintve a vizsgálatot és tárgyalást, következő határozattal intézte el a nevezetes bűnpert.

»Miután a vádlott ellen előterjesztett bűnvizsgálati iratokban könnyü levén feltalálni némely gyanusitásokat, s a néhai Sánta Mátyás megégetett özvegyének hátrahagyot vallomásában vádlott bűnrészesnek mondatik: mindazonáltal a vád egészben igazolva nem levén, — vádlott azon oknál fogva bűnösnek ki nem mondható s ilyetén módon nem büntethető. Köteles azonban vádlott magát két tanu által tisztázni, mit ha nem tehetne, némely gyanusítások miatt megvesszőztetni rendeltetik, kötelező iratot adván magáról, hogy, ha tovább is hasonlókat gyakorolni merészkednék: magát a a megérdemlett büntetésnek alávetni fogja.«

A békésiek nem viseltettek ellenséges indulattal Nagy Mátyásné iránt; nemcsak két tanu akadt, de három kik »tisztázására« a hitet letették, s mint a bűnügyi iratokon fol van jegyezve: »a megyei bíróság kívánalmainak a határozat értelmében három tanu által elég tétetvén, Nagy Mátyásné az ellene emelt vád alól magát tisztázta.«

Meg is köszönte igen szépen Kövér Péter a törvényszék kegyességét, »ago gratias« — mondván: »Adja Isten, hogy a nemes vármegye több szegény raboknak is igaz és irgalmas törvényt szolgáltathasson.«

De bezzeg Tolnay István zokon vette a felmentő határozatot, megnyugodott ugyan, mert nem tehetett mást, de rávezettette a periratokra, hogy — »fentarja a fentartandókat.«

Nem sokáig volt nyugodalma a szegény asszonynak.

A szolgabiró Nadányi Miklós folytonosan szemmel tartotta, s leste a kedvező alkalmat, hogy ujra rátegye a kezét.

Nem sokáig kellett várni a kedvező alkalomra.

A Kis Istvánné ellen hozott itélet az 1718-ik év elején hajtatott végre.

Mint tudjuk a végrehajtással Nadányi Miklós bizatott meg.

A megégetés előtt, mint az itélet is elrendelte s mint szokásban volt, »sütögettetés« alá vétetett a szerencsétlen.

A végrehajtásról nevezett szolgabiró s esküdttársa Kis Ferencz 1718. évi január 27-én következő jelentéssel adtak számot.

»Törvényesen megsententiáztatván boszorkányságaiért dobozi Kis Istvánné, mikor exequáltatott szorossan examináltuk, hogy még kik volnának afféle boszorkány mesterségben való complex társai, és kikot tudna afféle személyeknek lenni; s említett dobozi Kis Istvánné vallotta Békésen lakó Nagy Mátyásnét hasonló boszorkánynak lenni. Melyről mink igaz hittel a tekintetes nemes törvényszék előtt relatiot teszünk belől megirt személyek.«

A szolgabiró meg sem várta, hogy mit szól a törvényszék ezen fontos jelentésre: azonnal elfogatta Nagy Mátyásnét; s a Kis Istvánné vallomása alapján azonnal meg is vizsgálta, ha valjon igaz-e, mint a vallomás tartja, hogy Nagy Mátyásnénak a »boszorkány jegye is meg van.«

Kis Istvánné igazat mondott.

Sietett is a buzgó szolgabiró a törvényszék elé terjeszteni, hogy »Kis Istvánné a boszorkány bélyeget is a Nagy Mátyásné lábán megmondotta, melyet megnézvén magam is láttam és felismertem.«

Nagy kár, hogy ezen fontos részletről a jelentés ily keveset tartalmaz.

Felette érdekes volna tudnunk, hogy mi volt hát az a »boszorkány bélyeg«, melyet a szolgabiró látott és felismert.

Tolnay István uramnak sem kellett több.

Azonnal folyamatba tette Nagy Mátyásné ellen a bűnvádi keresetet.

Még az nap tehát 1718. évi január 27-én összeült a törvényszék »nemes Békésvármegyében Gyulán.«

Jelen voltak »nemes, nemzetes és vitézlő ifjabb Csipkés Komáromi György rendes alispán elnöklete alatt Nadányi Miklós szolgabiró, Kis Ferencz megyei esküdt, Szücs Mihály megyei esküdt, Szőke Mihály, Jenei Ferencz, Strobai János, Bécsi István, Ábrányi György, Csarnai Ferencz, Hajdu János megyei táblabirák.«

A tárgyalás lefolyása következő volt.

»Tárgyaltatott nemes, nemzetes és vitézlő Komáromi György Békésmegye rendes alispánjának, ugy mint hivatali felperes pere, Nagy Mátyás neje Erzsébet Klára békési illetőségü ellen, a megyei ügyész által ezennel kijelentett módon és képen.«

És pedig: »Ugyanazon törvényes ügyvéd jelen Tolnay István fentartván a fentartandókat, előadja a következőket: mikép el van ismerve, mely gonosz elhatározással és rossz lélekkel kiványán alperes másoknak ártani, tekintetbe nem véve az isteni és emberi törvényeket; ördöngős mesterséget űzve, némelyeket magához ragadott, másokat pedig meggyógyított, sőt igen sokakat meggyötört, és az ő ördöngős mesterségével meggyilkolt és megsebesített. Mivel pedig Szent István királynak használatban levő törvényei szerint, jelesen II. könyv 31-ik fejezet — és más országos törvények és a mindennapi gyakorlat szerint, hasonló gonosz tettek, vagy ördöggel való szövetkezés, megégetés büntetése alatt tilalmasak, ezért — azon ügyész, a már előrebocsátottak szerint is — kivánja vádlottat nyilvános hóhérozás által megégettetni, és — fentartja a fentartandókat.«

Ezen vád előterjesztésre »személyesen jelenlevő vádlott helyett kirendelt ügyvéd, Kövér Péter, a következőkben felelt,« magyarul.

»Im értem, hallottam, hogy principalisomra való vallása lett kínzásból Kis Istvánnénak, szóval szólok hozzá, hogy ha az istenes törvény ezt találná, hogy nem elégségesek az ilyetén vallások hanem élő, bizonyos eclesiába járó személyek által, világos tanubizonyságokkal a nemes vármegye székén és törvényén állítsák meg, annyi számu tanukkal az Isten és a nemes ország törvénye szerint, hogy nyilvánvaló boszorkány; de egyéb, afféle exceptiok, ezt hallottam vagy amazt láttam, hijában valóságok senkit meg nem ölnek.» Egyébként — ő is fentartja a fentartandókat.

A vádló röviden előterjesztvén a védelemre észrevételeit, s Kövér Péter a vádlott mentségére mindenek előtt produkál egy kóródi testimonialis levelet vádlott ártatlanságáról, s ismét előadja, hogy az »Isten törvénye és embereké szerint is oly tanuknak előállítását kivánja, kik bizonyosan és világosan, fejére tevén — vádlottnak — kezeiket reá esküdjenek, különben kiván absolutiot.«

Lássuk, a nemes törvényszék miként határozott.

»Miután a vádlott által állítólag elkövetett gonoszság, az erre rendelt ügyvéd ur által eléggé világosan bebizonyitható nem volt: azért vádlott a büntetés alól felmentetik; de az ügyvéd ur által a vádlott ellen — vallomási iratokból kimutatott *terhes gyanusitásokért,* hogy jövőre a botrányok elkerültethessenek: vádlott Nagy Mátyásné — a vármegyéből, — *örökre számüzetésre büntettetik.*“

Ekként ért véget a Nagy Mátyásné ellen folyamatba tett boszorkány per.

Hiába fáradt, küzdött a derék Kövér Péter, nem sikerült neki megmenteni a szegény asszonyt a büntetéstől, jóllehet a büntetés — tekintve a törvényszék nagy szigorúságát a hasonló bűnügyekben, eléggé enyhének mondható. Érezte ezt vádlott maga is, és Kövér Péter is, s nem késtek hálás köszönetüket kijelenteni, az »irgalmas itéletért.«

Mint tudjuk a fentebb közölt bünvizsgálati iratokból, a Nagy Mátyásné bünperével egyidejüleg vizsgáltatott a Barnáné boszorkány pere is.

Ösmerjük meg ezen, szintén elég érdekes ügy részleteit is.

Barnáné szintén Békésen lakott, ha nem is nyilvánvaló boszorkány, de javasasszony hirében állott.

A kinek valami baja akadt, igyekezett ha már Nagy Mátyásnét elő nem kaphatta, vagy az nem segíthetett, Barnánéhoz fordulni.

A sok kuruzsolás nagy hírt szerzett neki, s ez a hír, midőn a vármegye urai Békésre kerültek: bajba keverte.

Az 1717. év tavaszán vette kezdetét a vizsgálat.

A kihallgatott tanuk Barnánénak több sikeres kuruzsolásáról tesznek tanubizonyságot; de tanuskodnak arról is, hogy sokan áldozatai lettek bűbájos gyógykezelésének.

Barnánéra a tanuk ugyancsak rávallanak, maga sem tiltakozott ellene, mondják — hogy ő boszorkány s az ördöggel czimborál; mondják olyan volt, hogy a kire megharagudott, ha csak rá nézett is, kilelte a hideg, s addig gyötörte a »megkötöttet« sokszor egész házanépével, mig csak egygyel-mással meg nem engesztelték.

Sajnos a Barnáné ellen folyamatba tett per iratait nagyon megviselte az idő, s meg kell elégednünk azon egy-két adataival, melyek rendelkezésünkre állanak.

»Mi alólirottak — igy kezdődik a vizsgálati jegyzőkönyv — nemes Békésvármegye rendes szolgabirája — Nadányi Miklós és esküdtje Szücs Mihály, nemes, nemzetes és vitézlő Komáromi ur Békésvármegye rendes alispánjának törvényes kiküldetése folytán Békés mezővárosában április 26-án 1717-ik évben oly rendkivüli bünügyi vizsgálatot végeztünk, mint következik.«

A kihallgatott tanukhoz következő kérdések intéztettek.

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanu Barnánénak nyil-

ványaló boszorkányságát, ha valakit megfenyegetett volna, fenyegetése után rajta kötés vagy vesztés esett volna.«

»Ördögi mesterségét, bűvölését, babonálását és másra való orvoslását — tudja-e tanu ?«

»Kiket tud jobb tanunak lenni ?«

Mucsi Mihály hallgattatott ki legelőször s igen érdekes vallomást tett.

»A földhöz verték — igy szólt — erőssen egy éjszaka. Annak utánna a *kecskeméti nézőhöz* mentem s leültem a házában s azt mondja a néző: milelte kigyelmedet? Én azt mondtam neki: nézzen meg engem, hogy mi lelt. Annak utánna *virgát* hányt a néző s azt mondja: — -- — aztán nem régen lakol abban a házban — otthon ? Miért vetted meg, mert az is — a kié volt — azért adta el, hogy nem lakhatott benne. Én azt mondtam neki: hát miért nincsen egészségünk? Ő azt mondta: hogy idétlen gyermek van eltemetve a házban. Azt is mondta a *néző asszony,* hogy a két Körös közt lakik egy bába, arra reá ment a virga, hogy az boszorkány. — Itthon szemére hánytam, negyed magammal levén az asztalomnál, Barnáné pedig csak nevette, nem protestálva.«

»Kis Istvánnét, igy szól tovább — a házamhoz hívtam, ha valami jót tehetne velem, azt mondja aztán: jó öcsém nem tudom mit csinálsz, s kérdi tőlem: lakott-e itt egy öreg asszony. Én azt mondtam lakott, de elkergettem. Na hát azt mondom vissza fogadd, még ha kell az ágyadba is, mert nagy bajod lesz. Én nem fogadom, szóltam, ha mindjárt ebben az ágyban kínlódom is. Jó, ha nem fogadod, mondja Kis Istvánné, kedvét keressed. Én arra azt mondom, hát hogy tudom kedvét keresni, holott nincsen a házamban, olyan jószágom, a kit megtartanék tőle. Kis Istvánné azt mondja arra: de még azért annál jobban is kedvét keresd. Az pedig, a ki az előtt a házban lakott Barnáné volt, és sokat kéredzett vissza lakni.«

»Eljött egy estve — adta elő tovább — Barnáné hozzám, s kért hogy öt máriást adjak neki kölcsön, — hogy nem adhattam, akkor éjszaka megint a földhöz vertek. Reggel odahivattam, hogy kenjen meg, mert megcsömöllöttem. Odajövén, mihelyt az ajtón belépett, azt mondta, hogy a bajom nem az, hanem tudta, hogy földhöz vertek. Kérdi aztán Barnáné, ha láttam-e valamit? Én nem láttam, ha láttam volna, megfogtam volna.«

»Mikor a törvény Sántánét megsententiázta, odamentem, kérdeztem Sántánét, ő azt mondta, mikor utolszór a földhöz vertek, ő is ott volt, Kis Istvánné, Barnáné, ők vertek a földhöz s ők tapodtak meg. Ezekért vastagon gyanakodtam Barnánéra.«

A tanu kihallgatás további folyamán vallomást tett Iványi Anna, Pap Gáspár felesége.

»Hallottam — igy szólt — Törösnétől, hogy Hatházi Istvánt Barnáné vesztette volna meg, azt is hallottam tőle, hogy vesztették meg, — Barnáné a göringyi békának a hátát meghasította, megsózta s ugy bocsátotta el. Hallottam azt is Barnánénak a szájából, mikor nálunk levén mondotta, hogy Nagy Mátyásné harmad magával a Körös tetején járta a tánczot.«

Orbán Katalin, Gombos Jánosné előadta, hogy »egy szegény asszonynak, ki is a maga házában lakott, volt egy disznó, mely a Barnáné sajtját megette. Ezért Barnáné szörnyen haragudott reá, s midőn az asszony kihajtotta a disznót, a hídvégénél megbotlott, s mindjárt ellelte a hideg, s egész cselédestül, gyermekestül hideglelős lett. Barnáné azt mondotta, hogy tudja ennek az okát, s ha bekötözné meg is gyógyulnának.«

»Magam felől — folytatja tanu — azt tudom mondani, hogy egy kis fiam volt, Barnáné szomszédomban lakván — a kis gyermekem igen beteg volt, ugy hogy mint a halálra vált, olyan volt; de ha Barnáné simogatta s édesgette,

mindjárt gyógyult, járhatott és könnyebben volt. A gyermek betegségére nézve, — Barnáné ruhájából darabot vettünk s a füstre kötöttük. Barnáné ezután oda jövén hozzánk a szeme ugy összeszorult, hogy csak alig látott, és nem is varhatott. Kenyeret kérvén tőlünk, adtunk neki, hogy a kenyérbe evett, meggyógyult a szeme Barnánénak.«

Verebélyi Katalin, hajdan Kürty Jánosné hallgattatott ki ezután, — s előadta: »a piaczon lakott egy vargáné, s látta, hogy Barnáné megfenyegette ezt az asszonyt, s annak utánna mindig beteg volt azon a nyáron.«

Szücs Mihály azt vallotta: hogy »Nánáson laktába egy Takács János nevü embert kért Barnáné, hogy őrjön neki a szárazmalomban, — s hogy nem őrlött, megfenyegette Barnáné s az öcsese Takácsnak három esztendeig sínlett bele, és csakugyan gyanakodtak reá, hogy ő vesztette meg a legényt, a bátyja elégszer fenyegette Barnánét, hogy gyógyítsa meg az öcsését, mert baja lesz.«

»Oláh Istvántól hallottam, — szólt tovább tanu — ki Szeghalmon malommester volt, hogy mikor Nánáson volt kérdezték tőle: él-e még Barnáné. Oláh István mondotta él, Békésen lakik. A nánásiak azt mondották: ha eddig nálunk lakott volna, ugy mi őtet rég megperseltük volna.«

Megkérdeztek még nehányat; de ezek nem tudtak előadni semmi olyat, mi Barnánéra nézve terhelő lett volna.

Befejeztetvén a vizsgálat a törvényszék a vád és védelem előterjesztése után következő határozatot hozott.

»Jóllehet az előterjesztett bünvizsgálati iratokban terhelők levén a feltevések vádlott ellen, s jóllehet a megégetett Sánta Mátyásné után hátramaradt vallomás szerint is, vádlott, nevezett Sánta Mátyásné bűntársának neveztetik, mindazonáltal az állítás teljesen nem levén bizonyítva: vádlott a kivánt büntetésre el nem itélhető, — tisztázza — azonban magát a vád alól két tanu által, mit ha tenni képes nem volna, a már megvizsgált terhelő adatok miatt,

megvesszőztetni határoztatik, irásba foglalt fogadást tevén arra nézve, hogy azon esetben, ha jövőre is hasonlókat gyakorolni merészkednék, magát a megérdemelt büntetésnek aláveti.«

Barnánénak is akadt két tanuja, kik tisztázására hitet tettek, s igy megszabadult a veszedelemtől.

A Nagyné s Barnáné boszorkány perei ezek szerint elég szerencséson végződtek, valószinü hogy Borusné is megszabadult a kínhaláltól. De hogy nem minden esetben volt ily irgalmas a nemes törvényszék, bizonyos. Ma is él a békési nép emlékezetében Bogyiné, a hires boszorkány, kit megégettek, — s hol a kegyetlen itéletet végrehajtották, ma is Bogyinéhalmának hivják a békésiek.

Molnár Mihály megköszönte szépen a jó tanácsot, — s megindult Gyulára.

Panaszt tett az alispánnál.

Nem járt hiába Molnár Mihály Gyulán. Tisztességes öreg ember volt, 70 év terhe nyomta vállait s jól tudta az alispán, hogy olyan őszbe csavarodott fürtökkel, nem járkél senki meggondolatlanul.

Az alispán elrendelte a panasz szigorú megvizsgálását, s kiküldötte Gerlára, a vizsgálat foganatosítására Nadányi Miklós szolgabirót és Kis Ferencz esküdtet.

Ezek a vizsgálatot 1717. évi május 18-án kezdték meg.

Lássuk a vizsgálat adatai mennyiben igazolják Molnár Mihály előadását.

A vizsgáló birák legelsőbben is a tanukhoz intézendő kérdéseket állapították meg, mint következik:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanu Róka Andrásnénak és a Herczeg Miklós öreg napának, Turos Piroskának, Lovas Mihálynénak nyilvánvaló boszorkányságát? «

»Tudja-e tanu, ha valaha valakit megfenyegetett volna és a fenyegetés után vesztés vagy kötés és egyéb nyavalya rajta esett volna?«

»Ha Szabó Pálnét ők vesztették-e meg, — és Szabó Pálné még életében rájok vallott-e, s hogy ők (Rókáné és Herczeg napa) ölték volna meg őtet, — mert pénze elfogyván nekik nem fizethetett?«

»Igazat mondjon tanu, babonálását és ördögi mesterségét tudja-e?«

»Mit tud felőle mondani és kiket tud jó tanuknak lenni?«

Megállapíttatván ekként a kérdések, következett a tanuk kihallgatása.

A tanuk — ugy látszik — nem előre bejelentett egyének voltak. Sorra vették a vizsgáló birák a község lakosait.

Első tanu természetesen Molnár Mihály volt.

Vallomásában részletesen előadta mind azt, mit fentebb közöltünk.

Következett Kertész István gerlai lakos kihallgatása.

A »25 éves, jó erkölcsü ifju« igen érdekes vallomást tett, s vallomása a végtárgyalás alkalmával sok gondot adott a védő ügyvédnek.

»Sz.-Péterszegben, laktunk — igy szólt — mikor Róka Andrásnál szolgáltam. Egykor katonák szállottak be hozzánk s azoktól hallottam, hogy mondották: »ez a Herczeg napa tűz alól szaladt el onnét is, a hol lakott.«

»Tavály tavaszszal, folytatja tanu — egy éjszaka az ágyban feküdtem, feleségem is a házban volt. Nem aludtam semmit, csak forgolódtam az ágyban. Egyszer csak nagy zörgést hallok s rá az ablakon négyen bejönnek Kis Istvánné, Rókáné, Harcsásné és a Herczeg vén napa. A Herczeg napa legutól jött be. Aztán a fejem felibe állanak mind a négyen és azt mondják: »igen szeretik ezek egymást, nosza gyerünk vegyük el a feleségét.« Én arra félve megölelem a feleségemet, felköltöttem s felkelvén a feleségemmel egygyütt kifutottunk az ajtón. — Ezután nagy zörgéssel megint kiszaladtak az ablakon, de hogy hova lettek, nem láthattam.«

A vallomás ezen részére a vizsgáló biró megjegyzését, hogy »csak képzésben látta tanu, hogy bementek az ablakon, de bizonyosan nem látta,« a jegyzőkönyv szélére felirta.

Ugy látszik a szolgabiró ur alaposan kételkedett abban, hogy valaki a zárt ablakon keresztül járjon-keljen, még ha — boszorkány is.

»Oda ki a mezőn — lakva, folytatja tanu vallomását — egy igen szelid tehenünk volt Én háromszor is megfejtem. Egy nap a Herczeg napa kijövén tejet kért tőlem: »adj egy pohárral, szólt, hadd küldjem haza a leányomnak.« Én mondtam neki: »nem adhatok, mert sokan vagyunk és magunk is azzal élünk.« Hogy nem adtam neki, annak utánna ugy elhamisodott a tehén, hogy akkor nyáron nem vehettük semmi hasznát. A bárányunknak pedig, másnap mindjárt a hátulja egészen elromlott, azelőtt pedig ép volt.«

Ezután Kertész Ferencz 30 éves gerlai lakos hallgattatott ki.

»Sz.-Péterszegben laktam — igy szólt — ebben a felfordult állapotban, Róka Andrásnál zsellérül voltam. Egyszer katonák szállának be hozzánk, a mint meglátják a Herczeg napát azt mondják:

»Hol jár itt ez a vén asszony? Hiszen ez a honnét el jött is, a tüz alól szaladt el.«

Kihallgattatott a Bölcskey János felesége is. Az ifju menyecske előadta:

»Hallottam ifjabbik Róka Györgynétől, ki a szomszédomban lakván oda jött hozzám jajgatva.«

»Jaj, jaj, az a Herczeg napa, a vén boszorkány összerontá mindenem, belsőm, minden részem, hogy vajat nem adtam neki.«

Erre azt mondtam: »Nosza siess, menj oda, vigy neki vajat.«

»Akkor hamar nem mehetett; de hogy később vajat vitt neki, megkönnyebbült.«

Erre kihallgatták Róka Györgynét, Szilágyi Katalint, 24 éves menyecskét, — ki előadta:

»Egykor rosszul voltam, s által fordultam a Herczeg napához, mert annak előtte való héten mentem el tőlök lakni. Hogy a tehenemet megfejem, a leánya vajat kér tőlem, mondom neki: »várakozz, adok még ma.« Azután maga

kért a Herczeg napa, annak is azt mondom: »majd adok továbbat.« Hogy hamar nem adhattam, igen megnehezteit, láttam. Majd aztán a gyomrom fájt erősen, mintha feltekerték volna. Annak utánna vittem egy kevés vajat neki, s megkönnyebbültem.«

Ezzel a vizsgálat félben hagyatott; de nemsokára ujra hozzáfogtak s folytatták a tanuk kihallgatását, s ez alkalommal különösen a Szabó Pálné esete képezte a vizsgálat tárgyát.

Nyikos István gerlai lakos, 60 éves öreg vallotta:

»Hallottam Pocsai Andrástól, hogy mondotta Szabó Pálné neki: »Mig a pénzemben tartott, addig nem bántottak, de már, hogy nem adhatok, kezeik miatt meg kell halnom,« már t. i. a Róka Andrásné és a Herczeg Miklós napa kezei miatt.

»Rájok mentünk ezután, mondja tanu — egynehányan és a Herczeg napa a Szabó Pálné pénzéből hét máriást adott vissza.«

Szücs András szintén gerlai lakos, 60 éves ember előadta:

»Hallottam Szabó Pálnétól, mikor igen beteg volt, oda mentünk hozzá. Szorongattuk szóval az asszonyt, hogy mondja meg, kitől vagyon nyavalyája? Az asszony azt mondja: »Én nem mondom, mert engem megeskettek erősen Rókáné és Herczeg napa, hogy senkinek ne mondjam.« Mink neki biztattuk, ne féljen, mert mi nem hagyjuk, csak bizvást vallja meg. Arra az asszony azt mondja nekünk: »volt vagy 30 forintom, azt oda kellett fizetni nekik; de már, hogy elfogyott a pénzem és nem adhatok nekik, engem ők megölnek.«

»Egy tehene volt az asszonynak, folytatja tanu — és arra is kényszerítették, hogy adja el és fizesse nekik az árát. Ily rosszul levén az asszony felhivattuk a Herczeg napát és mondottuk neki: »Add vissza annak a szegény asszonynak a pénzét,« és visszaadott erre 7 máriást.«

A következő tanu Somodi István volt.

»Szabó Ferenczné feküdvén betegen Szabó Pálné, egynehányan oda mentünk, esküdt emberek. Kérdi Bécsi István Szabó Pálnétól: »Idvezűlendő hitire mondja meg, ki vesztegette meg kegyelmedet?« Az asszony rá tekint s azt mondja: »Bizony nagyra kérd kegyelmed. A Herczeg öreg napa s Rókáné vesztettek meg engemet. Azok ölnek meg. Harminez forintot költöttem már rájok, hogy nem fizethetek már, a pénzem elfogyván, azért miattok megkelletik halnom, mivel ők rontottak össze engem.« Bécsi uram azt is kérdezte tőle: »Kik voltak volna társai a Herczeg öreg napának?« Az asszony Róka Andrásnét mondotta.«

Nyikos András 60 éves öreg ember hallgattatott ki ez után s »mivel hogy a többivel ott volt« Szabó Pálnénál, ugy tudja az esetet, mint előadatott, — azon kivül következőket vallja:

»Hallottam Szabó Ferencz vejétől, hogy Szabó Pálnét a Herczeg napa házához hivta, ott lencsét adott neki enni; mihelyt megette, mindjárt leesett a lábáról, s azontul fel sem kelt soha, hanem ugyan abba halt meg.«

Azt is hallottam, folytatja tanu, hogy mikor Szabó Pálné pénzt adhatott nekik, olyankor könnyebben volt; de ha nem adhatott, mindjárt igen rosszul volt. Mikor pedig felhivattuk a Herczeg napát, faggattuk, hogy miért cselekszi azt azzal az asszonynyal? — amint elment a Herczeg napa, nem ment egyenesen haza, hanem széllyel nézett, ha látja-e valaki, és csak visszafordult és Rókánéhoz, a társához ment.«

Következett a Szabó Mihály kihallgatása s előadta:

»Szabó Pálné Rókánénál lakott, — ez pénzt kért tőle kölcsön. Szabóné adhatott volna, de nem adott, eltagadta, hogy van pénze. Maga Szabó Pálné mondotta nekem, hogy azért rontotta meg Rókáné, hogy nem adott neki pénzt. Még volt neki pénze, csak jártak reá Rókáné és a Herczeg napa, s csalogatták ki a pénzét, mikor aztán megfogyott a

pénze, tőlem kért Szabó Pálné pénzt, mert tartozom neki 12 frttal. Azt mondta nekem: »Ezt a pénzt a Herczeg napának és Rókánénak kelletik adnom, csak addig élek én, mig fizethetek, mikor nem fizethetek, engem ők megölnek.«

Azt is hallottam, folytatja tanu, hogy mondották — Rókáné és Herczeg napa: »Van-e pénzed Szabó Pálné?« »Nincsen« felelt Szabó Pálné. »No akkor készülj, mondja neki Rókáné és a Herczeg napa, mert meghalsz, ha megmondtad, hogy nekünk fizetted a pénzedet.«

»Azt is hallottam Szabó Pálnétól — igy szól tovább tanu — hogy mondotta: lelkeim ne szóljatok valamit ezek felől, mert valamit csak beszéltek ezekről a faluban, mindent megtudnak Rókáné és a Herczeg napa.«

»Annak előtte mondották a Herczeg napa felől, hogy nem lát. Én a Bécsi uram istállója felé mentem, és meglátam az istálló véginél a Herczeg napát. Hogy megláttam, ő csak bement a magok házába. Én mondtam aztán másoknak: hamisan mondják, hogy nem lát a Herczeg napa, mert engemet meglátott, a házoktól a Bécsi uram istállójánál. Hogy én aztán egyetis-mástis mondottam s a Herczeg napa ezt megtudta, nemsokára szememen egy pattanás esett, mikor Debreczenbe mentem volna. Én azt megdörzsöltem s a szemem elromlott bele, és azóta minden ujságon kiujul. E miatt ő rá gyanakszom.«

»Hallottam a sógoromtól — folytatja — hogy oda jöttek Szabó Pálnéhoz azok az asszonyok, s a sógorom mondotta nekik: »Mit járnak ide varázslani vén boszorkányok!« Azok meghallván ezt, csakhamar egy jó tehenünknek baja esik és nagy kínnal elvész, annak előtte pedig semmi baja sem volt.«

»Mikor nem volt otthon sem Herczeg, sem a felesége, odahivatja a Herczeg napa Szabó Pálnét s lencsét ad neki enni. Hogy megette, ott mindjárt leesett s onnét el sem jöhetett. Én hoztam el onnét s többbet nem is ehetett annak utánna, s csakhamar meghalt.«

Az ezután kihallgatott tanu Szabó János volt s előadta: »Mivelhogy a Herczeg napa s Rókáné sokat jártak oda hozzánk, tudom, hogy a szegény Szabó Pálnéval sokat súgtak-búgtak. Hazamenvén egykor, akkor is ott találom őket. Megharagszom reájok s azt mondom nekik: »Ördög ilyen s olyan lelkü boszorkányi csak suttogtok! Egyitök megveszti, másitok meggyógyítja? De kiverlek bennetek innen a fejszével.« Azután aztán csakhamar meghalt egy jó tehenünk, melynek is annak előtte semmi baja nem volt. E miatt reájok vastagon gyanakszom.«

Pocsai András, 50 éves gerlai lakos, kihallgatása következett.

»Ott levén — igy szólt — a birákkal együtt, azt vallhatom, mit a többiek.«

»Sóhajtozott Szabó Pálné sokszor előttem, s mondottam neki: »Tudom, mért sóhajtozol!« »Az Istenért — mondja Szabó Pálné — ne mond senkinek édes bátyám, mert hogy nincs pénzem s nem fizethetek, Rókáné és a Herczeg napa engem megölnek.« És mihelyt megtudták, hogy ezt megmondotta nekem, azok után megégették és egészen összetörték a testét, s olyan volt az, mint a fekete csizma, — a száját félre vonták, olyan volt mint egy majom, nyakát kitekerték, szemét kitolták s ugy halt meg.«

»Azt is mondotta életében Szabó Pálné, hogy azt mondták neki Rókáné és a Herczeg napa: »Ha megmondod valakinek, hogy nekünk fizettél, nekünk is meg kell halnunk, de előbb te halsz meg.«

Végre Bölcskey János felesége ujra kihallgattatott, s előadta, hogy Szabónétól Rókáné és a Herczeg napa pénzt zsaroltak, s ezt magától Szabónétól tudja.

Ezzel befejeztetett a vizsgálat.

Az érdekes bünper tárgyalásáról adataink hiányzanak, — s nem tudjuk, hogy a törvényszék minő itéletet hozott; valószinü azonban, hogy nem levén, minden kétséget kizáró

bizonyítékok arra nézve, hogy vádlottak a terhökre rótt bűntényt elkövették, — s nem levén bebizonyítva nyilvánvaló boszorkányságuk: a vád s büntetés terhe alól felmentettek.

Erre enged következtetni a Lovász Mihályné, Turós Piroska ellen az 1718-ik elején folyamatba tett bünper, melynek egyedül végtárgyalási jegyzőkönyve s a törvényszék határozata áll rendelkezésünkre.

Lehet, hogy az 1718. évi január 27-én megtartott tárgyalás s a január 28-án hozott itélet összefüggésben áll, a fentebb ismertetett bünügygyel.

Komáromi György alispán elnöklete alatt ült össze a vármegye törvényszéke Gyulán, — »tárgyalás alá vevén Turós Piroska, Lovász Mihályné bűnügyét, a vármegye főügyészének, Tolnay Istvánnak kívánságára.«

A törvényszék birái voltak: Nadányi Miklós, Kis Ferencz, Szücs Mihály, Szőke Mihály, Jenei Ferencz, Bécsi István, Ábrányi György, Csarnai Ferencz és Hajdu János.

A bünvizsgálati iratok előterjesztése után a főügyész vádinditványt tett.

»Kétségtelen — igy szólt — hogy vádlott gonosz elhatározással, rosz lélekkel másoknak ártani kivánt. Tekintetbe sem véve az isteni és emberi törvényeket, ördögi mesterséget űzött és sokakat gyógyítani akarván megrontott, meggyötört és boszorkányságával elvesztett. Miután pedig Szt. István királynak törvénye, jelesen a 2. könyv 31. fejezet, de más országos törvények, és a mindennapi gyakorlat szerint is, hasonló gonoszság vagy ördöggel szövetkezés, a megégettetés büntetését vonja maga után: kéri vádlottat megégetéssel sujtani.«

Erre Kövér Péter, vádlott védője magyarul válaszolt.

»Kivánom — mondá — mind Isten, mind a nemes ország törvénye szerint világos tanukkal doceálja a fiscalis procurator ur, hogy vádlott nyilvánvaló boszorkány, mivel

hogy lélekben járó dolog ez, s nem illik a fiscalis urhoz egyéb, efféle exceptio.«

Tolnai ezután kérte a tanuk vallomásának felolvastatását, mi megtörténvén, kijelenti, hogy ragaszkodik a már előterjesztett kérelméhez.

Kövér Péter pedig »meghallván a tanuk vallásit, de azokban semmi szemmel látott dolog nem levén, hanem csak hallomás, azért kiván szemmel látott és bizonyos tanukat, másként pedig kiván absolutiot.«

Ugy látszik a nemes törvényszék, hosszantartó — ebéd után ült össze s a vád és védelem előterjesztése közben gyorsan repült az idő, legalább a határozat, ezt látszik igazolni.

»Miután már alkonyatra jár az idő s a napnyugta utáni óra gyanúsnak tartatik: azért jelen perben az itélet meghozatala holnapra halasztatik.«

Másnap ujra összeült a biróság s következő itéletet hozott.

»Jóllehet a vádlott ellen folyamatba tett bünperben a tanuk vallomásai vádlott bünösségére nézve nem szolgáltattak kétségtelen bizonyitékokat, s maga a fiscalis procurator ur sem bizonyított semmit sem; mindazonáltal az előterjesztett vizsgálati iratok, s különösen a megégetett Kis Istvánné vallomása szerint vádlott ellen terhelők levén a feltevések: köteles két tanu hitletétele által magát teljesen tisztázni, mely esetben az ellene folyamatba tett bünper s a büntetés alól felmentetik.«

Vádlott eleget tett a biróság határozatának, két tanu esküje által tisztázván magát.

A Rókáné s Turós Piroska bünvizsgálati iratai érdekes adatokat szolgáltatnak Gerla község történetéhez.

Igazolják ezen adatok, hogy Gerla község, nemcsak szerencsésen túlélte, a török uralom másfélszázadon át tartott zaklatásait, s annak megszünése után az ellenség dú-

lásait, — a harczok s elemi csapások pusztitásait; de gyors fejlődésnek is indult, amint a vármegye az 1715. évben uj életet nyert.

Igazolják a bünvizsgálat adatai, hogy Gerlán a lakosság szorgalma a közvagyonosodást figyelemre méltóan emelte, — a faszerszám készítés és a malom ipar elég jövedelmező foglalkozást, üzletet képezett.

Különösen megérdemli figyelmünket azon körülmény, hogy a bünvizsgálati iratokból megállapitható, hogy Gerla a vármegye ujra alakulási idejében, talán már azt megelőzőleg is, rendezett község volt, — s megállapitható, hogy kik voltak előljárói.

Érdekesen világítja meg a bünper a társadalmi állapotot is.

A vagyonosabb családok köréből kerültek ki olyan egyének, kik a lakosság értelmi fejletlenségét, a közegészségi viszonyok szánandó voltát bünös üzelmekre használták fel.

Nem az első volt Gerlán a Rókáné s a Turós Piroska boszorkány pere.

Ezt megelőzőleg, már folyamatban volt Harcsás Istvánné egy szintén jómódú s tekintélyes gerlai lakos neje ellen is a bünvizsgálat, kuruzsolás és nyilvánvaló boszorkányság miatt.

Még az 1716. évi május 2-án folyamatba tétetett a boszorkány per, megkezdvén ekkor a vizsgálatot Böleskey Miklós szolgabiró.

A vizsgálat ez alkalommal nem nyujtott elég terhelő adatot Harcsás Istvánné ellen s talán ez okból az ügy törvényszéki tárgyalás alá sem bocsáttatott, legalább a bünper iratai ezt nem igazolják.

Ujabb vizsgálat s tárgyalás alá került azonban nemsokára az ügy. 1716. évi október 16-án a vizsgálatot Böleskey Miklós szolgabiró és Nadányi Miklós esküdt ujra folyamatba tették, s a törvényszék tárgyalást tartott s itéletet hozott a bünperben.

Később ujra foglalkozott a törvényszék a Harcsás Istvánné bünügyével. Az 1717. évi junius 18-án eszközölt vizsgálat adatai alapján, mely vizsgálatot Nadányi Miklós szolgabiró és Kis Ferencz esküdt foganatosítottak, a vármegye törvényszéke 1718. évi január 27-én tárgyalta s január 28-án intézte el az éveken át folyamatban volt boszorkány pert.

Ösmerjük meg az érdekes bünper részleteit.

Az 1716. évi május 2-án eszközölt vizsgálat alkalmával kihallgatott tanukhoz következő kérdések intéztettek:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanu Harcsás Istvánnénak nyilvánvaló ördögösségét, boszorkányságát és ha valakit megfenyegetett volna, s fenyegetése után valakit megkötött volna ördögi mesterségével, — vagy megvesztett volna; s kit tud jobb tanunak lenni?«

Az első tanu »Róka Andrásné, Pap Judit, kifogástalan erkölcsü 60 éves, gerlai« nő volt, — az, ki a következő évben szintén boszorkányság vádja miatt a vármegye elé került; de nem vallott semmit.

A következő tanu Herczeg Miklósné 30 éves gerlai lakos volt, a Turós Piroska leánya, kinek anyja szintén mint boszorkány volt per alatt.

Ez sem tudott Harcsásné ellen semmit.

Megkérdeztettek ezután Róka György, Nyikos Jánosné, Nyikos Istvánné, Szabó Ferencz, Róka Györgyné, kik szintén nem tudtak Harcsásné boszorkányságára adatokat szolgáltatni.

Egyedül Szücs Erzsébet tett feljegyzésre méltó vallomást; de ez sem Harcsásné ellen.

»Hallottam — ugymond — Róka Györgynétől, hogy mondotta: a gyermekemet a Herczeg Miklós napa rontotta meg — nyilván, de most a gyermeknek semmi nyavalyája sincsen.«

Az 1716. évi október 16-án megtartott vizsgálat al-

kalmával kihallgatott tanuk már jobban ismerhették Harcsás Istvánnét. Ezek már ugyancsak terhelő vallomásokat tettek.

A tanukhoz intézett kérdések, csaknem ugyanazok voltak, mint az első vizsgálatkor.

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanu, Harcsás Istvánnénak nyilvánvaló boszorkányságát?«

»Ha valaha valakit megfonyegetett volna, és fonyegetése után kötést, vagy vesztést ejtett volna rajta?«

»Ördögi mesterségét, büvölését, babonálását, tudja-e, látta-e, hallotta-e tanu?«

Szatmári János 35 éves gerlai lakos hallgattatott ki először.

»Hallottam Kertész Ferenctől — igy szólt, — hogy éjszaka a házába mentek, s a házát is majd elforditották róla, a feleségének a haját az ő hajával össze akarták kötni, — arra felugrott az ágyból s az Istennek könyörgött, erre hátra állottak tőle. Harcsásné, a *bíró* napa s Róka Andrásné hárman voltak, s egyik a másiknak mondta: »Kutya, ha te jó volnál, eddig a házat is reád ronthattuk volna.«

Ezen, birói tollal is megjegyzett vallomás támogatására, Kertész Ferenczet kellett kihallgatni.

Kertész Ferencz előadta:

»Tavaly télen kikelet tájban éjszaka jöttek a házamba. Semmit sem aludtam és a házat is csakhogy el nem forditották rólam; de, hogy kik lehettek, jól, nem ismerhettem, gyanakodtam, hogy Harcsásné volt. Mondották egymásnak: »Verjük össze a fejeiket.«

»Más éjszaka — folytatja tanu — megint eljönnek hozzám. Fél könyökön feküdtem s mondják — egymásnak: »Nosza toljuk ki a szemét a kutyának, mert soha sem alszik ez.«

»Istenhez fohászkodtam, mire a két ablak közé csak odaállanak s annak utánna elmennek.«

Hallottam Irazi Györgytől, hogy mondotta nekem: — »gyanakodik, hogy a bornyát megnyargalták.«

»Elhiszem már hogy ugy van — mondja tanu, mert mikor a bornyukat a falu alól a *délőrül* kihajtottam, a kigyelmed bornyát megcsapja Harcsásné egy vesszővel, mire az kifut a bornyúk közül. Én elibe futok, térítgetem, de nem téríthetem, hanem egy gazba csak lefekszik s alig hajthatom haza, mindjárt meghal. Magam láttam.«

Ezután kihallgattatott Nyiri Zsuzsánna, Nagy Istvánné.

»Hallottam a leányomtól, ki reggel idején Nyikosékhoz ment, — a hol a *furerné* volt szálva, s azt mondja Harcsásné: »Mit keressz itt éjnek idején?«

»Arra leányom azt mondja: »Bort viszek annak az asszonynak, a ki a kis gyermeket gyógyítja.«

»Bement, a padkán ült Harcsásné s font. Rátekintek, hát olyan nagy tekergős, kukorgós szarva ereszkedett, hogy ugyan félre állottam előle.«

Következett Szabó Mihály kihallgatása, ki a Szabó Pálné gyászos esetéről, melyet már a Rókáné és Túrós Piroska perébül ismerünk, tett vallomást.

»Én voltam Szabó Pálnénak 12 forinttal adósa. Azt mondta nekem Szabó Pálné: »Fizess meg nekem, lelkem, sógorom, mert engemet megölnek, ha nem fizethetek, — nekem meg kell halnom, ha nekik nem adhatok. Róka Andrásnénak s az öreg Harcsásnénak már a mim volt, mind elfizettem.«

»Azt is mondta nekem Szabó Pálné: »Legelsőbben ott vesztettek meg engem Rókáéknál, mert pénzt kértek tőlem s volt nálam; de nem akartam adni, s hogy nem adtam nekik, azért kell már most szenvednem ezekot.«

»Tudom, folytatja tanu, hogy a Herczegéknél lencsét adtak enni s akkor elesett Szabó Pálné, s én magam vittem haza, s többet fel nem kelt, hanem meghalt.«

Ezzel befejeztetett a vizsgálat.

Még az nap összeült a törvényszék Békésen, — s tárgyalás alá vette a bűnpert.

Tolnay István, a vármegye főügyésze a bünvizsgálati iratok felolvasása után előre bocsájtván az általános jogi tiltakozást, előterjesztette a vádat.

»Tudvalevő dolog — igy szólt, hogy vádlott mily gonosz indulattal, rosz lélekkel igyekezett másoknak ártani, s hogy ördögi mesterséget üzve sokakat meggyötört, megkínzott és elvesztett is többeket, kicsinyeket és nagyokat egyaránt, mint ezt hinni ok van, — gonosz boszorkányságával megrontott. Miután pedig hasonló gonoszságok az ország köztörvényei szerint megégetés büntetése mellett tiltva vannak: kivánja vádlottat ezen büntetéssel sujtani. Azon esetben pedig, ha bebizonyul a bűn, mit remél — a büntetés végrehajtása előtt a büntársak kipuhatolása végett és hogy a hasonló gonosztevők annálinkább kiirtassanak, kivánja vádlottat a kinzásnak alávettetni.«

Vádlott védelmét Kövér Péter terjesztette elő magyarul. Kivánta mindenekelőtt a tanu vallpmásokat komoly birálat alá venni s a tanukat vallomásaikra feleskettetni. Ennek megtörténte után igy szólt: »Nem levén vádlott ellen semmi világos tanu azon kivül, a ki reá vallott, — mely ellen vádlott a maga hitivel kivánja magát menteni s absolváltatni.«

A vád és védelem előterjesztése után a törvényszék következő határozatot hozott.

»Jóllehet vádlott, ugy a Gyarmaton megégetett Sánta Mátyásné vallomásai szerint, valamint Biharmegyében elkövetett bűnei által gyanusnak tartatik, mindazonáltal, mert az elöljáró és felperes ur által előterjesztett bűn tanuk hiánya miatt be nem bizonyitható: jelen bűnper a jövő megyei biráskodásig elhalasztatik s vádlott addig jótállás mellett szabadon bocsájtásra, vagy különben letartóztatásra itéltetik.«

Vádlottnak akadt jótállója.

Kovács Bálint gerlai lakos lefizetvén 100 frtot, vádlott szabadlábra helyeztetett.

Az 1717. évi április 27-ik napján Békésen tartott törvényszéki ülésen a bűnper ujra tárgyalás alá vétetett.

A »fiscalis procurator ur, mint már a korábbi tárgyalás alkalmával, előterjesztette a vádat s előterjesztette uj bizonyítékait, s az ujabb bűnvizsgálati iratok alapján kéri vádlottat bűnösnek kimondani s őt a megérdemlett büntetéssel sujtani.«

Vádlott védője Kövér Péter kéri a bizonyítékoknak vele való közlését, mi megtörténvén, kifogást a tanuk ellen nem tesz, s »kívánja az actióbeli criment világos tanukkal megbizonyítani különben meg nem bizonyíthatván, kiván absolutiót.«

A törvényszék ezután következő határozatot hozott:

»Jóllehet, az egymáshoz hasonlóknak egymáshoz hasonló az eljárásuk, dolguk, gondolatjuk, — az előterjesztett vizsgálati adatok szerint vádlott ellen terhelők levén a feltevések, s minthogy a megégetett özvegy Sánta Mátyásné vallomásában őt bűntársnak mondja, mindazonáltal miután a vádak nem bizonyíttattak be teljesen, ezen ügyben nem lehet vádlottat a kivánt büntetéssel sujtani. Köteles levén azonban vádlott magát két tanu által tisztázni, mit ha nem tehetne, az előterjesztett terhelő gyanuokok miatt vádlott megvesszőztetni rendeltetik, elismervényt adván arról, hogy ha továbbra is hasonlókat merne elkövetni, — a megérdemelt büntetésnek magát aláveti.«

A bűnügyi iratok nem tanusítják, hogy Harcsás Istvánné tisztázta-e magát a vád alól; de valószinü, hogy neki is akadt két tanuja, ki ártatlanságát esküjével tanusította.

A bűnpernek ekként történt befejezése után nem sokáig maradt nyugodtan Harcsás Istvánné.

Többször találkozunk vele, mint tanuval, más nevezetesebb bűnperekben, s az ezen bűnperekben felmerült adatok alapján ismét folyamatba tétetett ellene a boszorkányper.

Nadányi Miklós szolgabirót és Kis Ferencz esküdtet

már az 1717. évi május 18-án ujra Gerlán találjuk a Harcsás Istvánné nyilvánvaló boszorkányságának megvizsgálásával bajlódva.

A már jól ismert kérdésekkel fordultak a tanukhoz.

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanu, Harcsásnénak nyilvánvaló boszorkányságát, — ha valaha valakit megfenyegetett volna, s fenyegetése után vesztés vagy kötés esett volna rajta, s — tudja-e varázslását, babonálását, ördögi mesterségét, s mit tud felőle, minden dolgait mondja meg és kiket tudna jó tanuknak lenni?«

Irázi György, vári lakos, volt az első tanu.

»Bornyú pásztor voltam — igy szólt. — A Nyikos óljában deleltek a borjuk a melegben. Harcsásné Nyikosóknál lakott, s ki jön a házból; a ház végénél méhkosárnak való nyaláb vesszők voltanak, azokból egyet felveszen Harcsásné s megcsapja a Kertész bornyát vele, a bornyú erre mindjárt elszalad Békés felé, megvissza és verte magát erősen a földhöz, s ugyanakkor éjszaka megdöglött. Öreg Kertész János azt mondja másnap nekem: »Megdöglött a bornyú.« Én azt mondom: »Láttam annak valami jelenségét.« Azt mondja Kertész János: »Bizony olyan volt annak a teste, mint a tört szén.«

Következett Kertész István gerlai lakos kihallgatása.

»Tavaly tavaszszal éjszaka az ágyban feküvén feleségestől, — semmit sem aludtam. Egyszer csak nagy zörgést hallok, s az ablakon négyen bejönnek Kis Istvánné, Rókáné, Harcsásné s a Herczeg vén napa, ki legutolszór jött be, s a fejem fölébe állanak mind a négyen s ezt mondják: »Hej, igen szeretik ezek egymást, vegyük el tőle a feleségét.« Én arra megölelem a feleségem s felköltöm. Felkelvén, a feleségemmel együtt kifutunk az ajtón, s mire nagy zörrel kimentek.«

Azon vallomásra, később a védő ügyvéd megtette észrevételét, a jegyzőkönyv szélére irván, hogy »nem bizonyosan, csak képződve látta.«

Az ujra folyamatba tett boszorkány perben, valószinüleg több tanu is hallgattatott ki, s a vizsgálat hosszabb ideig tarthatott; azonban sajnálatunkra az adatok rendelkezésünkre nem állanak.

A bünvizsgálati iratok a törvényszék elé terjesztettek, s az 1718. évi január 27-én Gyulán összeült.

A törvényszék birái, »tekintetes és nemzetes Ifjabb Cs. Komáromi György Békésmegye rendes alispánjának elnöklete alatt Nadányi Miklós, Kis Ferencz, Szücs Mihály, Szőke Mihály, Jenei Ferencz, Sztrobai János, Bécsi István, Ábrányi György, Csarnai Ferencz és Hajdu János« — voltak.

»Tárgyalás alá vétetett tekintetes és nemzetes ifjabb Komáromi György Békésmegye rendes alispánjának, mint előljáró és felperesnek pere Harcsás Istvánné, Alafy Erzsébet, gerlai lakos ellen, a megyei ügyész által következőleg tett előterjesztés szerint; és pedig ugyan előljáró és felperes ur nevében a kirendelt törvényes ügyvéd vitézlő Tolnay István, előre bocsájtván az általános jogi tiltakozást, előadja a következőket. Vádlott, nem tudni minő októl vezéreltetve, elhatározott szándékkal és igen rosz lélekkel kivánt másoknak ártani. Tekintetbe nem vévo az isteni és emberi törvényeket ördöngős mesterséget üzött, s némelyeket megrontott s másokat meggyógyított; de igen sokakat meggyötört és az ő ördöngős mesterségével elvesztett és megrontott. Miután pedig Szent István királynak használatban levő törvényei szerint és pedig a II. könyv 31. fejezet, ugy más országos törvények, de általában a szokás szerint hasonló gonosz tettek, vagy az ördöggel való szövetkezés, megégetés büntetése alatt tiltva van, ezért — azon ügyvéd, a már előre bocsájtottak szerint is, kivánja vádlottat, nyilvánosan megégettetni.«

»A személyesen jelenlevő vádlott védelmére rendelt ügyvéd Kövér Péter, erre következőleg felel: — tagadjuk, hogy az én védenczem boszorkány lenne; mindazonáltal, mind Isten, mind ország törvénye szerint kivánom, hogy fiscalis procurator ur állítsa meg, hogy nyilvánvaló boszorkány.«

»A fiscalis procurator ur, a ki fentebb ezen bünügyre vonatkozólag előterjesztést tett, annak teljes megismerése végett, bizonyos bünvizsgálati iratokat mutat fel, melyek csak mellesleg készültek és később hitelesíttettek, s ezeket a bünperhez csatoltatni kéri, — s előterjeszti azonfelül, hogy miután néhai dobozi Kis Istvánné, ki hasonló gonoszságokért megégettetett, annak idején azt vallotta, hogy vádlott büntársa, mely vallomásról a rendes szolgabiró ur esküdt társával jelentést tett s abból kitetszik, hogy vádlott ördöngős mesterséggel van körülvéve; minélfogva, nevezett ügyvéd ragaszkodik a már előterjesztett kérelméhez.«

Ezután a törvényszék következő határozatot hozott.

»Miután már leszállt a nap, s a nap nyugta utáni óra itélkezésre alkalmasnak nem tartatik: jelen ügyben az itélkezés holnapra halasztatik el.«

Másnap 1718. évi január 28-án ismét tárgyaltatott a bünper, s a törvényszék következőleg itélt.

»Bizonyos fontos és törvényes okok miatt jelen per a legközelebbi megyei biráskodás idejére halasztatik el s addig vádlott rablánczon tartatni rendeltetik.«

Hogy mi történt Harcsás Istvánnéval a »legközelebbi megyei biráskodás alkalmával« nem tudhatni, de azon körülményből hogy évek mulva is több bünperben, mint tanu lett kihallgatva, következtetni lehet, hogy elkerülte »büntársainak« szomoru sorsát.

Igy 1724-ik évben foglalkozott az uradalom törvényszéke a Kós Andrásné Török Mária boszorkány perével.

Igen érdekesek ezen per adatai, s megvilágitják a szeghalmiak babonás hitét, müvelődési állapotuk kezdetlegességét.

Ösmertessük a nevezetes boszorkány per részleteit.

A tanukhoz intézett kérdések a következők voltak.

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanu, mind most, mind ennek előtte való időkben Török Máriának, egyszersmind Koós Andrásnénak akármi néven nevezendő gonoszságra, boszorkányságra, vagy csak gyanuságra is czélzó igyekezetét, beszédét, maga igyekezetét, annál is inkább cselekedetét, bátor mástól hallotta volna is, vallja meg igaz lelkiismerete szerint.«

Farkas János 26 éves ifju ember volt az első tanu.

»Ezelőtt harmadik esztendőben — igy vallott — Jakab Miska nevü legénynyel Gonda István nevü Szeghalmon lakos

embernek az istállójában együtt levén, három izben is láttam, hogy azon legényhez agár képében elönkben azon asszony be jött, a ki is magát megrázván, ugyanazon realis asszonynyá változott, s azon legénynyel beszélett, sokszor szokás szerint éjszaka, a midőn már a tüzelést elvégeztük volna, az ajtó kerékkel bezárolva a küllő között minden akadály nélkül bejött, azt gondolván mindnyájan aluszunk. Az elmult pünkösd előtt való héten Tolvaj Jánossal, mint pajtásával a tanu Farkas Mihálynak, mint bátyjának házánál borozott vagy mulatott volna, a most említett Tolvaj János megértvén tanunak panaszát, hogy ehetnék volna, — kivevén egy pogácsát, adta a tanunak, melyet kétfelé szegvén, felét maga, felét pedig bajtársa megettenek; melyet mihelyt megettenek volna, mindjárt mind a kettőre egyszersmind harmadnapig tartó nagy álom egyenlően érkezett és két hónapig tartó keserves nagy fájdalmakat szenvedtek. Midőn azért tanu észrevette volna, hogy a fentebb említett pogácsától volnának rosszul, kérdezvén pajtását, felelte, hogy Koós Andrásné adta volna neki, már praemittált suspiciói levén tanunak, tehát panaszolván nyavalyáját azon pogácsától, holott egyik sem vétett annak az asszonynak, mért kellett őket annyira megrontani? Kire azon Koós Andrásné felelte: »Csak megesömörlöttetek tőle, meggyógyultok tőle.« Mire való nézve ugyanazon sokszor említett asszony tanunak italbeli orvosságot adván, meg is gyógyultak. A fejere kezét reá tevén a tanu az asszonyra, hogy azon asszony tiszta sült boszorkány, hitet mer mondani.«

Következett Mocsári Istvánné kihallgatása.

»Bizonyos alkalmatossággal — igy szólt — az elmult nyáron, midőn együtt volt volna a sokszor fent említett Koós Andrásnéval és Kerekosnéval, hallotta mindkettőnek egyaránt szájából, hogy praedikátor ur sokat feddődik, ugymond, már egyszer megették (alias vesztették) de ha többé is fenyegetődzik, vagy gyógyul meg többé, vagy soha sem.«

Hallotta, igy folytatja tanu, Koósnénak maga tulajdon szájából, hogy minden emberek félnek tőle, jobb szereti ezer forintnál. Ez elmult ősszel hallotta a sokszor említett asszonynak a szájából, hogy ekkor betegségben levő Fábián Istvánnak leánya most egyszer meggyógyul, de ennek utánna nagyobb eshetik rajta. Mikor beteg volt a tanu, hallotta Koós Andrásnénak szájából, mondotta, mikoron más szegény asszony kötözött volna: »De bizony soha meg nem gyógyulsz, de ha én kötözlek meggyógyulsz.« És hozzám jövén betegségemben kértem, hogy kötözzön és nekie megfizetem, és ő arra mondotta: »Nem kötlek addig be, hanem had menjek Kerekesnéhez, had szóljak egyet vagy kettőt vele.« Onnan haza jövén tanuhoz hozott két ujján egy kis zsirt, a melylyel tanut megkente és mindjárást könnyebbedett a tanu nyavalyájából, ugy tovább is kötözvén, kenegetvén, förösztvén a tanut Koós Andrásné, meggyógyította keserves nyavalyájából.

Tolvaj János, kit Farkas János említett fel vallomásában, ugyanazokat adta elő, mint nevezett tanu.

Mósik János vallotta, hogy hallotta az édes anyjától bizonyos alkalmatossággal, a midőn a sokszor említett Koós Andrásnak házánál lött volna ugy circ. 8 esztendő tájban való ugyan Koós Andrásné tulajdon gyermekének kezénél látván egy kanalat, midőn kérdés nélkül mondotta a gyermek: »Ez — ugymond, az ő vajas kanalok és Szeghalmon minden tehéntől egy-egy vajat kell arról adni, nemcsak Szeghalmon, hanem még Debreczenben is.« Kire az anyja Koós Andrásné felelte: »Kutya tagja, mint másszor, talán most is megbolondultál.«

Farkas János özvegye kihallgattatván előadta, hogy ezelőtt circ. öt esztendeje itt Szeghalmon lakos Farkas Mihálynak felesége meghalt volna, hallotta tulajdon maga szájából Koós Andrásnénak tanu, most említett Farkas Mihály házában, hogy ha valamely bizonyos elveszett pénzét

8

Farkas Mihály Koós Andrásnén nem keresto volna, a felesége meg nem halt volna.

Kozák István előadta, hogy ezelőtt circ. két esztendeje, szolgája levén actualis tiszteletes praedicator uramnak, mely megnevezett kötés miatt levő nagy nyavalyában levén most említett praedicator ur, a tanu midőn Koós Andrásnéval együtt menvén a kertben Koós Andrásné kérdé tanut: »Hogy vagyon praedicator ur?« Többek között azt beszélte, hogy ha Kerekes Péterné nem fecsegett volna, kire is nem kevés gyanu volt, elaludt volna, nem praedicált volna többet, mért feddőzik annyit az asszonyokra?

Farkas Mihály, kiről Farkas János fentebb tett említést azt vallotta, hogy ezelőtt harmadik esztendeje, midőn feleségét Létáról elhozta volna, hallotta tulajdon maga szájából Koós Andrásnénak: »Átkozott legyek, mind menynyen földön, ha én reám nem fogta volna pénzét, egy gombolyag czérnáját és varró tüjét, ma is élt volna Farkas Mihályné.«

Ökrös Istvánné özvegye azt adta elő, mit fentebbi szerint Farkas Mihály vallott.

Tolvaj Istvánné előadta, hogy midőn ezelőtt elmult nyáron a kvartélyos fehér ruhájának megmosattatásán Koós Andrásné Farkas Mihálynéval összeveszett, tanu csendesítette és pirongatta őket, hogy ne veszekedjenek. Koós Andrásné pedig tanut megfenyegetvén, másnap másfél esztendős kis fiacskája nagy nyavalyába esett, s kivánván tehetsége szerint, mint gyermekét, orvosoltatni, orvosságát nem találta, hanem maga-magát ajánlván Koós Andrásné, egy napi avatásért és bizonyos fonál-fonásért, midőn Koósné megfürösztötte, bekötötte s ittatta volna, circiter három hétre meg is gyógyította.«

A kihallgatott sok tanu közül mellőzzük azok vallomásait, kik a már ösmert tényekre vonatkozólag tettek vallomást, s ösmertetjük röviden az érdekesebb vallomásokat.

Igy Nagy István azt adja elő, hogy midőn egy alkal-

matossággal Gyarmatról estve hazajövén az istállóban lefeküdt, Koósné képében — odamenvén rá ott meggyomrozá. »Mely cselekedetéért tanu kezét fejére tevén hittel is reá mond ennek utánna is, hogy Koósné boszorkány s ő gyomrozta meg éjszakának idején.«

»El is vittek — ugymond tanu — karácsony tájban, Tokajon tul is hordoztak.«

Hogy Koósné kutya képében szeretett az emberekhez férkőzni Jakab Mihály is megerősiti.

»Láttam világosan — igy szól, az istálóban feküdvén, hogy Koósné kertjének hágcsóján bement kutya képében és ment az istállónak ajtajába. A kutya elébb menvén, megállott, tanu pedig sietséggel kifutván, már akkor személy szerint Koós Andrásné volt, a nádfal mellett állván, kérdé tőle tanu: »Hova lett a kutya?« Koósné felelé: »Nem volt bizony itt semmi kutya.« Melyre tanu mondá: »Ha nem volt, hát bizony te jöttél be a hágcsón, te bizony tiszta boszorkány vagy.«

»Mely cselekedetit Koósnénak tanu látván, hitével kész jövendőben is comprobálni, hogy Koósné tiszta, sült boszorkány.«

Pap Istvánné azt hallotta Koósnétól: »Ha ő fél, hogy baja lészen, mind Szombatiné, mind Kerekes Petiné, mind Fejesné félhetnek.«

Érdekes a Mosik István ifju legény vallomása.

»Ennek előtte — igy szólt — mintegy három esztendővel beteg levén, hozzája ment Koósné és Kerekesné, sokat kényszerítették, hogy esküdjék hozzájuk, legyen boszorkány, ugyancsak nem leszen pokolban nagyobb jutalma, mint ez világi rosz cselekedetet megcselekszi, csak egy jutalma leszen pokolban. De a tanu azt mondta, hogy nem lészen s nem eszküszik ő, mert hiszi az Istent, hogy irgalmas, kegyelmes lészen nekie. Ugyan csak elvitték tanut véllek, hol Debreczenben, hol Törökországra kocsisnak, hat fekete ló mellé és onnan drága jószágokat angliákat hoztak, és a Kerekesné kamarájában rakták le. A mikor érkeztek tanunak kocsissá-

gáért hol egy tallért, hol egy aranyat adtak; de a tanutól pénze, melyet adtak neki, csak elveszett. Nappal aztán tanu odament nézni s pénzt keresni, a hová rakták a jószágot; de sem pénzét sem azon jószágban, a melyet hoztak semmit nem lelt. Mely cselekedetéért a tanu fejére teszi kezét, jövendőben is meri hitével mondani, hogy mind Koósné, mind Kerekesné nyilvánvaló boszorkány. A tanunak füle is akkor romlott el, mert olyan sebessen jártak, valamint a golyóbis és azon sebesen járásnak szele miatt dugódott be a füle.«

Főbb vonásokban ezeket tartalmazzák a Koós Andrásné ellen folyamatba tett boszorkány per iratai.

A vizsgálatot László Miklós szolgabiró és Orbán János esküdt foganatositották.

Befejeztetvén a vizsgálat, az iratok a vármegye törvényszéke elé terjesztettek.

A törvényszéknek uj birái voltak.

Az 1723-ik évi szeptember hó 6-án volt a tisztujitás, mely alkalommal Ujfaludy Márton választatott alispánnak, szolgabirónak pedig László Miklós, s esküdteknek Orbán János és Névery Pál.

A vármegye táblabiráiul ugyan ez alkalommal Kovács Pál gyulai plebános, Letenyei Mózes, Paál János, Szorelay Zsigmond, Mándy János, Várnay Ádám, Szemeti András és Jeney Ferencz választattak meg, tehát csaknem kivétel nélkül mindannyian uj birák voltak.

Tárgyalás alá vétetett az érdekes boszorkány per a gyulai várban.

Azon időtől kezdve, hogy Békésvármegye Haruckern birtok lett, a törvényszék ülései rendszerint a gyulai várban tartattak; a közgyülések ezután is a vármegye egyes községeiben, sokszor Gyulán, s leginkább Békésen, Szeghalmon, sőt Gyarmaton és Nadányban (K.-Ladány) is.

A fiscalis procurator Almásy Márton volt, ki egyszersmind a vármegye főpénztárnoki tisztét is viselte.

Kevés teendője volt mint főpénztárnoknak, ráért a gonoszok üldözésére.

A törvényszék 1724-ben Ujfaludy Márton alispán elnöklete alatt összeült s Almássy Márton előterjesztette Koós Andrásné ellen a vádat.

Hivatkozva a kihallgatott tanuk vallomásaira, bebizonyítva látta Koós Andrásné nyilvánvaló boszorkányságát, — bebizonyítva, hogy nevezett az isteni és emberi törvények ellenére ördögi mesterséget üzött és sokakat megvesztett, meggyötört; s különösen kiemelte, hogy emberi formáját megváltoztatva, kutya képét vette fel, s mindezen tényeiért, miután gonosz boszorkányságát kétségtelenné teszik, s hasonló bűntényeket az ország törvényei és régi szokásai megégetéssel sujtanak, kéri vádlottat ezen megérdemelt büntetéssel büntetni.

Vádlottnak Szikszay Zsigmond ügyész kelt védelmére, de hogy nem a kellő sikerrel, a törvényszék következő ítélete igazolja:

»Miután az előállított hiteles és szavahihető tanuk vádlott fejére tett esküvel kétségtelenül bebizonyították, hogy ördögi mesterséget űzött s valóságos boszorkány; hogy elhagyva emberi formáját, magát kutyává átváltoztatta, s egyeseket halálra kinzott, majd másokat különféle betegségekkel ördögileg elárasztott s megvesztett, s némelyeket pedig ugyanazon veszedelmekből ismét meggyógyított; és mivel ezen törvényszék előtt bűbájos volta eléggé megerősítést nyert; de tekintettel az egész Szeghalmon elterjedt gyanus voltára is, s mert mint maga is elismeri, nem rettegett több izben házasságtörést elkövetni: ugyanazért, mindezen körülményekre figyelemmel, és megfontolva a fontolandókat, hogy a törvény kivánalmainak elég tétessék, s hogy a méltán megérdemlett büntetést elnyerje s másoknak is elrettentő példájára, vádlott egyhangulag megégettetni határoztatik.«

»A fiskális procurator ur ezen itéletben megnyugszik, s kéri, hogy az az említett boszorkányon holnap végrehajtassék.«

Az értelmetlenség, a babonaságban, bűbájos erőkben való tévhit, s a magasabb eszmék, a jogi szakismeretek hiánya ismét áldozatot követelt.

Koós Andrásné is bűneiért s mások elrettentő példájára, mint nyilvánvaló boszorkány megégettetett.

— — — — — — — — — — — —

A Koós Andrásné boszorkányperének ösmertetett adataiból tudhatjuk, hogy voltak Szeghalmon »hozzá hasonló bűntársai.«

Többen hallották Koósnétől, hogy ő nem félne másféle fényes haláltól, a melyben egy perczentésben elmulnék élete, de a megégettetés irtóztató halálától fél, s ha neki baja lesz, féljen akkor Szombatiné is, meg Kerekes Petiné és Fejesné is.

Valószinü, hogy Koós Andrásné is, szintugy mint más gonosz boszorkányok, kik tűzhalált szenvedtek, — előbb »tortura« alá vettettek, s a kegyetlen kínzás alkalmával rávallott »hozzá hasonló bűntársakra«; Koósné a nevezettekre; de ha ez nem történt volna is, elég volt a gyanu, elég volt a bűnvizsgálat alkalmával neveiknek felemlítése, hogy a nemes vármegye perbe fogja őket.

Sajnálatunkra nem voltak feltalálhatók a Szombatiné, Kerekes Petiné s Fejesné ellen folyamatba tett boszorkányperek iratai, s igy ezekről mit sem közölhetünk.

Ismerünk azonban még a korábbi időkből egy szeghalmi boszorkánypert, melyben az alapul szolgáló vizsgálati iratok szintén hiányoznak ugyan; de a törvényszéki tárgyalás adatai s a törvényszék határozatai rendelkezésünkre állanak.

»Az 1718. évi május 9-ik napjára hirdetott, de bizonyos okokból 10-ére áttett megyei törvényszéki ülésen tekintetes és nemzetes Cs. Komáromi György Békésmegye ren-

des alispánjának elnöklete alatt Kovács Máténé, Nagy Anna, mint alperes ellen az alább bővebben megmagyarázandó vétek miatt — bűnper tétetett folyamatba.

»És pedig a fent nevezett előljáró és felperes nevében vitézlő Tholnay István ügyész előre bocsátván az általános jogi tiltakozást, előadja a következőket:

»Alperes, nem tudom, minő októl vezéreltetve, elhatározott szándékkal és másoknak ártó, előre megfontolt ügyekezettel ördöngős mesterséget űzvén, isteni és emberi törvényeket megvetvén, sok embert megrontott, másokat pedig meggyógyított, a tételes törvények, kivált szent István király törvénykönyve II. könyv 31. és 32. fejezetek, és az ország más ép ugy hangzó törvényei és a mindennapi gyakorlat ellenére. Azért ugyanazon ügyész óhajtja, hogy az alperes megégettessék, vagy ha a jog ugy követeli, ideig való büntetésnek vettessék alá, és fentartja a fentartandókat.«

»A személyesen jelen levő alperes egyszerüen tagadja a ráfogott bűnt.«

»A fölperes: A mult évben ápril végén, még pedig ápril 28-án, midőn ezen nemes Békés vármegye Békés városában törvényszéki ülést tartott, özvegy Kis Istvánné dobozi lakos hasonló bűnért (mint most az alperes) elfogatott; de azután itéletileg elmarasztaltatott és megégettetett. Megégetésekor az alperest bűntársának vallotta, tehát ugyanazon ügyész óhajtja, hogy mint bűntársát, hasonló büntetésnek vessék alá, hivatkozván a megyei szolgabiró és esküdt ur jelentésére, hogy tegyenek jelentést, miféle vallomást tett az említett özvegy és miféle vizsgálatot ejtettek, s fentartja a fentartandókat.«

»Alperes egyszerüen tagadja.«

A vádnak s védelemnek ekként történt előterjesztése után a törvényszék következő végzést hozott:

»Mivel a Békésen megégetett özvegy Kisné, dobozi

lakos, a kínzáskor nem eléggé határozottan és tétovázva mondotta az alperest bűntársának, és a szolgabiró és esküdt ur által megejtett nyomozásokból éppen semmi gyanú sem merült fel ellene, sőt hiteles jelentések szerint az alperes minden kifogáson kivül áll, azért mivel az ügyész ur bűnét rábizonyitani nem tudja, a feljebb emlitett alperes egyszerüen felmentetik.«

»Fölperes nevében: A jelen törvényszéki ülésnek megadja a tiszteletet és becsületet, de mivel a végzéssel — ugyanazon ügyész — nincs megelégedve, azért az alperessel szemben, ha és amennyiben szükséges — fentartja a fentartandókat.«

Nem tudjuk, ha később Kovács Máténé, mint más esetekben történt, ujra vizsgálat alá vétetett-e, s rábizonyittatván a nyilvánvaló boszorkányság, elvette-e ő is »mások elrettentő példájára megérdemlett büntetését«.

Ez alkalommal megszabadult szépen, megköszönvén a »nemes törvényszék istenes deliberatióját«.

A vármegye törvényszéke »tekintetes és nemzetes ifjabb Cs. Komáromi György, Békésmegye rendes alispánjának elnöklete alatt 1717-ik évi április hó 26-ik napján Békésen összeült s tárgyalás alá vette özvegy Deák Ambrusné gyulai lakos boszorkányperét.«

Az alispán, mint »előljáró és felperes nevében vitézlő Tholnay István a vármegye ügyésze, előre bocsájtván az általános jogi tiltakozást, előadja a következőket.«

»Alperes özvegy Deák Ambrusné, nem tudni minő okoktól vezéreltetve, elhatározott szándékkal az ördögi mesterségre adván magát, sok embert megrontott. Ezt bizonyítja Sánta Mátyásné vallomása is, az A. B. betük alatt benyujtott vizsgálati iratok is tanusitják. Ennélfogva kéri, hogy az ebből levonandó igazság szerint az alperest elmarasztalják és megbüntessék az ország tételes törvényei és a mindennapi gyakorlat szerint, és fentartja a fentartandókat.«

Ezen vád előterjesztésre »a személyesen jelen levő vádlott nevében Kövér Péter ügyvédő — magyar nyelven ezt feleli :«

»Az ország törvénye szerint világos tanukkal, és nem hallomással kivánja megbizonyíttatni, hogy a vádlott nyilvánvaló boszorkány, meg nem bizonyodván pedig, kiván absolutiot, felajánlván hitét a maga tisztázására.«

A törvényszék a vád és védelem ekként történt előterjesztése után következő határozatot hozott :

»Az alperesnek — a fölperes részéről állított bűne, az előljáró és felperes az ügyésze által nem bizonyittatott be, mivel mégis a megégetett özvegy Sánta Mátyásné vallomása az alperest bűntársnak mondja és igy gyanussá teszi, elhatároztatik, hogy az alperes eskü letételével tisztítsa ki magát a vád alól.«

A bűnperiratokon feljegyezve találjuk, hogy »özvegy Deák Ambrusné *gyulai bába* eleget tett a törvényszék vég-

zésének 1717-ik évi április 27-én a Békés városában tartott törvényszéki ülésen,« — s igy nem osztozott »bűntársának, özvegy Sánta Mátyásnénak« szerencsétlen sorsában.

Érdekesebb a »Gyula városában lakó Német Mártonné« ellen folyamatba tett boszorkányper.

Német Mártonné fia lólopásért a vármegye törvényszéke elé került s bűnösnek találtatván, 1720-ik évi Bőjtmás hava 3-án tömlöczbe vettetett.

A szegény asszony nagyon sajnálta a fiát. — Ugyancsak törte a fejét, hogy mikép szabadíthatná ki, öregségében egyedüli gyámolítóját.

Kérésre fogta a dolgot, de a vármegye urai igen keményszivüek voltak, nem hajtottak kérésére, könyörgésére.

Nagy bajában fűhöz-fához fordult segítségért, jó tanácsért; de bizony nem segíthetett rajta senki.

Már csaknem felhagyott a reménynyel, hogy kedves fiát kiszabadíthassa a vármegye börtönéből, midőn azt tanácsolták neki, hogy forduljon a vén táltoshoz, a ki épen Gyulán koldulgat, az tud mindent, hátha segít az ő baján is.

Nem vesztegette az időt, Németné sietett az öreg koldushoz. Nagy titokban elhívta magához s adott neki egyetmást, ami a háztól kikerült, mert tudta, hogy a jótanácsot nem adják -- ingyen.

Előadta, hogy mi járatban van s igérte, hogy ha segít rajta, nem lesz hálátlan.

Kapott aztán Németné tanácsot.

»Süssön kenyeret a fiának s süsse bele a fejkötőjét, s ha ebből eszik a fia, kinyillik előtte a börtön ajtaja, a mikor akarja.«

Első dolga volt Német Mártonnénak kenyeret sütni, bele dagasztotta szép fodros fejkötőjét, s azután vitte a vármegyéhez, hogy beadja a fiának a szép fehér kenyeret.

Talán nagyocska volt a kenyér s gyanut keltett, vagy talán a tömlöcz-tartó megkivánta, elég az hozzá, hogy megszegték, mielőtt a fiuhoz került volna.

Kisült a gonoszság. Szegény asszonyt ott marasztották azonnal a vármegye házán.

Bejelentették az esetet az alispánnak, az aztán rögtön megbizta Nadányi Miklós szolgabirót és Muraközy József esküdtet, hogy vizsgálják meg a dolgot, ha nem rejlik-e benne valami gonosz boszorkányság.

A szolgabiró és esküdt azonnal hozzá láttak a szigoru vizsgálathoz.

Felrendelték a Német Mártonné szomszédait, s »erősen faggatták őket, hogy mit tudnak ezen dologban, kié volt a fejkötő, melyet Németné a kenyérbe sütött s ennek előtte valami boszorkányságot, vagy arra czélzó ördögi tudományt vettek-e észre?«

Molnár Márton volt az első tanu, a kit kihallgattak s ez előadta:

»Mikor a malomból hazajöttem, a cselédeimtől hallottam, hogy hallották volna — hogy Német Mártonné, a mikor fia megfogatott és a tömlöczbe vitetett volna, a kenyérben, a melyet a fiának sütött, fejkötőt sütött benne.«

»A Német Mártonné leányától hallottam, folytatja tanu, hogy mikor az anyját megfogták, félt és előttem is reszketett és én mondám neki:

»Bolond, mit félsz te azért, hogy anyádat megfogták?«

Erre azt mondja leány:

»Ugy félek, hogy reám vall anyám, mert én sütöttem a fejkötőt a kenyérbe; de maga parancsolta és világosan hallottam tőle ilyen formán, hogy egy koldus jött hozzánk és az azt mondta, hogy ha fejkötőt sütünk a kenyérben, a fejét üssék el, ha meg nem szabadul, mikor a tömlöczben megoszi.«

Megnevezi ezután »Géczyt, az akkori hadnagyot jobb tanunak.«

Kihallgattatott ezután Molnár Mihálynak a felesége, **Tódi Katalin s vallotta:**

»Hallottam a Géczy Miklós zsellér asszonyától, hogy először egy fél kenyeret vitt a fiának Németné a Géczy házához, a hol az lánczon volt, és még nem is evett a fiu a kenyérből, mindjárt ismét vitt neki egy czipót, a melyben volt a fejkötő, és a hadnagy vette észre, hogy mikor megszegte a czipót a Németné fia, a benne levő fejkötőről ugy vakarta a tésztát, s mikor azt látta volna Géczy, azt kérdi tőle:

»Mit csinálsz te Istók? Micsoda ez?

»De minthogy nem hagyta nyugodni a fiut Géczy, jól evett mindjárt s a keblébe dugta a fejkötőt; de csak elvették tőle.«

»Németh Mártonnétól hallottam, szól tanu, hogy a fejkötő a menyecske lányáé volt. Boszorkányságát pedig sem nem tudom, sem nem hallottam.«

Szűcs Judith, Botka Mihályné vallotta:

»Magától Német Mártonnétól hallottam, hogy a mikor fia megfogattatván búsult, egy vén koldus megyen hozzája, ki is látván törődését Német Mártonnénak, kérdi tőle:

»Mit búsul kegyelmed asszonyom?«

»Azért búsulok, felelt Németné, mert a fiamat megfogták s szörnyen szenved a tömlöczben szegény.«

»Egy czipóban süssön meg kegyelmed egy fejkötőt, szólt a koldus — s had egye meg a fiu, s nem szenved tovább.«

Ezen tanu is kijelenti, hogy Németnének nyilvánvaló boszorkányságát sem nem hallotta, sem nem tudja.

Konya Istvánné, Dudás Katalin szintén nem tud semmit a Németné boszorkányságáról, sem nem hallott arról semmit, mindössze csak azt tudja, hogy Németné fejkötőt sütött a czipóba a fiának, ki tömlöczben van. Ezt is Balog István szomszédjától hallotta.

Kihallgattatott ezután Sebestyén Mihályné, Nagy Anna s előadta:

»A Németné lányától hallottam, hogy az anyját töm-

löczbe vitték, hozzám jött s ugyan reszketett és én kérdezem:

»Te, mit csinálsz, mit félsz?«

»Elvitték anyámat, mondja a lány, a tömlöczbe, azon búsulok.«

»Miért? kérdém tőle.

»Egy vén koldus jött hozzánk, mondja, s miután sirtunk, azt kérdi tőlünk:

»Miért siránkoznak kigyelmetek?«

Erre anyám azt feleli:

»Azért siránkozunk, mert egyik fiam Aradon, a másik meg Békésen ül a tömlöczben.«

»Asszonyom, — igy szólt aztán a koldus — keressen kigyelmed egy olyan fejkötöt, melyet legelsőbben fejére kötnek valamely férjhez menendő leánynak, azt egy czipóban megsütvén, adja be kegyelmed a fiának, s ha eszik belőle, ne féltse többet a fiát.«

Ez a tanu sem tud semmit a Németné boszorkányságáról.

Igen érdekes a Kacsa Jakab vallomása,

»Hallottam másoktól, igy szólt, hogy Német Mártonné sütött a fiának egy czipóba fejkötőt, de hogy mi végre, nem tudom. — De én is csináltam azt, mikor Moldvában 44-en rabságban voltunk s a — féreg ugy közénkbe esett, hogy sokan kénytelenittettünk jó ruhánkat is kihányni. Mig nem egy embersóges öreg ember nem javallotta volna ilyen formán:

»Édes nemzetségim, ne hányjátok ki a ruháitokat, hanem most ment férjhez egy leány, annak a fejkötőjét kérjétek el és meg kell sütni czipóban, és abból mindnyájan egyetek, higyjétek el, hogy a féreg el fog veszni közületek. A minthogy el is veszett, és soha többé közöttünk nem éreztük.«

Szilágyi János előadta:

»Tudom, hogy fejkötőt sütött Német Mártonné egy czipóban, de azért sütötte, hogy fiát a tömlöczben a féreg meg ne ehesse, azt pedig csélekedte egy öreg koldus javallásából.«

Kihallgattatott végre Géczy Miklósnak felesége, Egyed Anna.

»A mikor — igy szólt, hozzánk hozták és láneczra verték a legényt, az anyja hozott neki egy czipót, és mikor én a tüzelő lóczan feküdtem, akkor előttem megszegvén, látom, hogy a fejkötőt kihuzza belőle s mindjárt eltette, de a czipóból nem evett. Én aztán a másik menyecskének mondom: »Ez az Istók megszelt egy czipót és valami volt benne«, es az ur haza jövén megmondottuk, s tőle elvette s kérdi az uram tőle:

»Ugyan Istók, mért sütötte az anyád *ezt* a czipóba?

Arra azt mondja a fiu:

»Bizony batyam csak azért, hogy a féreg a tömlöczben meg ne egyen.«

»A fejkötő, mondja tanu, a menyecskéé volt, legelső urához mikor hozzá ment, menyasszonyi fejkötője volt. Nem tudja pedig Nemetnének boszorkányságát.«

Ezzel a vizsgálat befejeztetett, s az iratok a törvényszék elé terjesztettek.

1720. évi julius 9-én ült össze a törvényszék Békésen.

»Tárgyalás alá vétetett tekintetes és nemzetes ifjabb Cs. Komáromi György rendes alispán, mint előljáró és felperes keresete, ezen nemes Békés vármegyének Gyula városában lakó Német Mártonné ellen indítva és kezdve, a ki ellen tekintetes ügyész ur fentartott meghatalmazásánál fogva vádat emelt következőképen:«

»Hogy t. i. a perbe fogott alperes nem tudni miféle gonosz lelektől megszállva és vezéreltetve, nem borzadott a keresztény vallás, az isteni és emberi törvények ellenére, babonás dolgokat müvelni, és a felsorolt tiltott dolgokat

9

folytatni, s a keresztény hittől sok jámbor hivő botrányára s mi több, saját lelkének veszedelmére elpártolni. Hogy a vádlott által művelt és folytatott babonás dolog minemü volt, az ellene megejtett s előmutatott nyomozásból eléggé kitünik. Mivel pedig a jog világosan követeli, hogy a gonosztevők, másoknak elrettentésére, az ország megmaradására, az illető előljáróságok által mindenütt érdemük szerint büntettessenek, de meg a törvények és a keresztény vallás tiltott eszközöknek rosz czélra való használatát senkinek sem tanácsolják, sőt az ilyen tiltott dolgoktól, minden keresztény teljesen el van tiltva — és a ki babonás dolgok gyakorlásában rajta kapatik, a hazai törvények, kivált szent István II. könyv 31—32. fejezet szerint bűnhődni szoktak, s nem ok nélkül, mert a vétkeknek bocsánatot nem ad, hanem csak büntetést, — azért óhajtja az ügyész, hogy a személyesen jelen levő vádlott teste a nyomozás szerint fent emlitett babonás dologban elmarasztaltatván, az idézett törvények és a meggyökeresedett szokás és gyakorlat szerint valóságos és tettleges végrehajtással tűznek örvényében megemésztessék és elhamvasztassék. Egyébként fentartja a fentartandókat.«

»A személyesen jelenlevő vádlott nem tagadja a cselekedetet, de nem oly végből cselekedte mint boszorkány, hanem mások javallásából, hogy a fia a tömlöczben levén, a féreg meg ne ehesse.«

Felperes nevében az ügyész »tiltakozik a személyesen jelenlevő vádlottnak előadása ellen, s nem elég az a maga kimentésére, hogy mások javallására élt babonás dologgal, mert mindjárt a tettel bünössé lett, mihelyt tiltott dologba keverte magát. Azért kéri azt, a mit a vádban előterjesztett és — fentartja a fentartandókat.«

Ezután a törvényszék következő határozatot hozott:

»Az ügyész a vizsgálati iratokból legkevésbé sem bizonyitá ugyan a vádban foglalt bűnt, de megmutatá a vád-

lott bizonyos tettét, amint a vádban bővebben előadatik, azért a vádlott esküvel köteles bebizonyítani, hogy nem rosz, se nem babonás czélból tette azt.

Német Mártonné a tisztító esküt a julius 10-én tartott törvényszéki ülésen letevén, a vád és következményei terhe alól felmentetett.

— — — — — — — — — — — —

Nem igen volt a nemes vármegye törvényszéke előtt olyan nevezetes bűnper, mint a Kovács Istvánnéé.

Házasságtörésért, férjgyilkosságért s boszorkányságért lett egyszerre perbe fogva.

Egy is elég lett volna ezek közzül, hogy kínhalált szenvedjen.

Nem lehetett azonban Kovács Istvánnéra rábizonyítani egyet sem, pedig éveken keresztül folyt ellene a szigoru vizsgálat, s fogasnál fogasabb szolgabirák kifáradtak a szörnyü bűnök nyomozásában.

Hiába való volt minden törekvés, végtére is csak a gyanú terhelte Kovács Istvánnét, de nem mondhatta rá a törvényszék, hogy bűnös, hogy meggyilkolta volna a férjét, s hogy ördögi mesterséget gyakorolt volna.

Különben Kovács Istvánné nemes, módos asszony volt s nem lehetett olyan könnyen elbánni vele, mint a szegénynyel.

Minden időben tekintettel voltak a bölcsőre, a melyben valakit ringattak.

Bármennyire érdekes is a Kovács Istvánné bűnpere, nem foglalkoznánk vele, ha szoros kapcsolatban nem állana a Gréczinė boszorkányságával.

Messze földön nem volt olyan hires boszorkány, mint Gréczi Jánosné, Győri Zsófia.

Ismerte őt Gyulán a város apraja nagyja, félt is tőle mindenki, hát még mikor a Kovács István szomoru esete megtörtént, pedig aztán már nem árthatott senkinek, mert a vármegyére, onnan meg a máglyára került.

Nagyon öreg volt Grécziné, még a 17-ik század közepe táján születhetett, hogy mikor, ő maga sem tudta. 1722-ben, mikor perbe fogták a Kovács István gyászos vége miatt, olyan összetöpörödött volt, hogy ránézve is meglehetett esküdni nyilvánvaló boszorkány voltára.

Kovács István jómódu gazdaember volt Gyulán.

Nem volt már fiatal, s hozzá még nehéz betegséggel küzködött.

Mondogatták az asszonyok, hogy valami boszorkányrontás esett rajta.

Az 1721. év augusztusának elején hirtelen meghalt Kovács István.

Rövid haláltusája alatt rettenetes kínokat szenvedett.

A szomszédok, a kik igen jól ismerték a Kovács István háza táját, azt rebesgették, hogy Kovács Istvánné megförösztötte az urát *boszorkány-fürdőben* s azért veszett el.

Sugtak-búgtak a szomszédok, mint a hogy szoktak, a mikor valami előadja magát, mig nem telo lett az egész város a szomoru eset hirével.

A vármegye urai azonban elereszteték fülök mellett a sok szót, mert hiszen Kovács Istvánné nemes asszony volt, aztán meg panaszt senki sem emelt.

Volt azonban Kovácsnénak egy kegyetlen haragossa, Hatházy Gergely, a ki sehogy sem tudta elfelejteni, hogy Kovács Istvánné rá sem hederít, s panaszt tett elleno az alispánnál.

Az alispán aztán nem sokat tétovázott, — megbizta László Miklós szolgabirót és Névery Pál esküdtet, hogy tartsanak szigoru nyomozást.

Kovács Istvánné igen szép menyecske volt. Ugy tartották, hogy nem igen szereti öreg beteges urát; de még gyanu sem fért az erkölcséhez, pedig ugyancsak jártak körülötte.

Grécziné gyakran ellátogatott Kovácsékhoz. Beteg volt a házuál, Gyulán meg nem volt doktor.

Mikor aztán Grécziné ellátta a beteget, szóba állt a szép asszonynyal s ugyancsak dicsérgette előtte a kalvinista mestert, Mándoky István tisztelctes uramat; s minél többet dicsérgette a vén asszony a mestert s beszélt az ő nagy szeretetéről, a menyecske annál kevésbé szivelhette az urát; sőt nem igen bánta, ha a mester uram hosszasabban is rajta felejtette a szemét, mint a hogy illett volna.

Egyszer csak azon vette észre magát a szép asszony, hogy szereti a mestert, s nem sokat törődik beteges urával.

Nem volt nehéz a Grecziné segedelmével kijátszani a szegény öreget.

Összejöttek a szerelmesek hol itt, hol amott, s hogy meg ne lepje őket Kovács uram, arról is gondoskodott Grécznyné, »Istrázsát állott hol ő maga, hol a lánya«, mint ezt Hajdunné szomszéd asszony hitével erősítette.

Később a menyecske nagyon beletanult a szerepébe s oly ügyesen vitte a dolgát, hogy Kovács uram nem is sejtette, mi történik az ő rovására, — pedig már széltire beszélték a városban, hogy a »mester urnak ugyancsak jó dolga van, tyúkkal, kalácsesal ellátja Kovács Istvánné.«

Gondoskodott azonban arról Hatházy Gergely, hogy megtudja Kovács István a felesége dolgát.

Természetesen a menyecske szörnyen tagadott mindent. Az ura talán el is hitte, hogy Hatházy Gergely nem mondott igazat, de még is sejtette a veszedelmet, mert többet nem engedte az asszonyt még a szomszédba sem.

Ekkor aztán teljességgel nem szenvedhette az urát Kovács Istvánné, s nem bánta volna, »ha meg lennének számlálva a napjai.«

Nem sokáig kellett emészteni magát a menyecskének.

Segitett Grécziné gyorsitani a napok folyását.

Fényes temetést rendeztek Kovács Istvánnak.

Özvegye ugyancsak megsiratta, Mándoky uram pedig igen szép bucsuztatót mondott.

De lássuk, a szigoru nyomozás mit derített ki a Kovács István gyanus elhunytáról.

1722-ik év augusztus hava 25-én László Miklós szolgabiró maga mellé rendelte néhai Kovács István szomszédait s következő kérdésekkel fordult hozzájok: »tudják-e, gyulai Kovács Istvánnak miképen történt kalála, s ki tudja, micsodás füvekből főzött fürdőben mosta meg az urát Kovács Istvánné és azon füvek szoktak-e halált szerezni, s nevezet szerint minek hivatik azon fű?«

Kérdezte továbbá a szolgabiró, hogy »kinek javaslásából és elméjéből csinálta Kovács Istvánné az urának azt a fürdőt, és ki által hozatta azon füvet? S tudják-e, hogy mivégre hozatta volna Kovács Istvánné Aradról az egérmaszlagot és mercuriumot?«

Az első tanu, ki a feltett kérdésekre feleletet adott, Kecskés András volt.

»Hallotta, igy szólt — a Kovács István szolgájától, hogy asszonya Kovács Istvánné adott egy máriást Gréczi Jánosnénak, hogy hozzon neki csomorika nevü füvet, ezen fű felől pedig azt hallotta, hogy a mely embert megfürésztenek benne, az a halált el nem kerülhetné. Azt pedig tudja hallomásból, hogy Kovács Istvánt azon fűből csinált fürdőben mosták meg; de hogy ezen dolgot valaki tanácsul adta volna Kovács Istvánnénak, nem tudja. Azt is hallotta a szolgától tanu, hogy Kovács Istvánné egy máriást adott neki is, hogy hozzon egész maszlagot Aradról, de azt nem adtak, hanem hozott mercuriumot.«

»Tudja a tanu azt is, hogy Grécziné a kálomista mestert Gyulán hivta Kovács Istvánnéhoz, a mit is egy alkalmatossággal szemére vetett Gréczinének.«

»Tudod-e asszony, monda tanu, láttam a minapában, hogy Mándoky hova kullogott be, s mikor Kovács Istvánné is oda megérkezett, magad kivül sokáig istrázsán állottál.«

Csete András még részletesebben világositotta meg vallomásával a dolgot.

»Hallottam, ugy szólt, Gréczi Jánostól nyilván, hogy két véka buzával fogadta meg őtet Kovács Istvánné, hogy Sarkadra menne csomorika fűnek hozásáért. Gréczi János pedig szegénységéhez képest elmenvén és el is hozván, tudta azon fűnek ártalmas hatalmát, mondotta Kovács Istvánnénak :

»Meg ne förözd az uradat azon fűben, mert mindjárt meghal.«

»Annak előtte is tudva volt, folytatja tanú, hogy sokat akart hozatni Kovácsné olyan füvet, s mikor elhozták, hogy valóban megfürösztötte-e az urát, nem tudja. Hallotta a Kovács Istvánné szolgájától, hogy midőn egy alkalmatossággal elküldötte Kovács István a szolgáját Aradra borsónak árulására, akkor Kovács Istvánné maga neve alatt nem akarván a szolgával egérmaszlagot és mercuriumot hozatni, a szolgának pénzt adott s mondotta, hogy azon orvosságnak hozására Grécziné kérte. Ez igy levén, midőn a szolga visszatért volna Aradról, és előbb Gréczinét, mint az asszonyát találta volna, mondja a szolga Gréczinének :

»Én mind a két félét, a mit kegyelmed hozatni akart. nem találtam.« Melyet megértvén, szörnyüképen tagadott Gréczinė.«

»Azt is tudom, szólt tanú, hogy Kovácsné sokszor járt Mándoky házához. nagy titokban, hogy az ura semmit se tudjon a dolgában.«

Kihallgattatott ezután Monory Istvánné, Kiss Juditha s előadta :

»Ottan lakván Kovács Istvánnál, midőn betegeskedett volna a gazda, Kovács Istvánné fürdőt kezdett főzni borsfűből és a háznak a négy szegletéből szalmát huzván hozzá, annak utánya viszontag három szemétről hozott hozzá héja kórót és téli zöldet is hozzá főzvén, melyet midőn főzni

kezdett a gazda, az ágyból felkelvén, tanunak kérdésképen mondja :

»Micsoda nagy füst van a házban?«

»Pedig semmi füst nem volt,« — jegyzi meg tanu.

»Szintén akkor érkezvén valami ismerősök, Kovács Istvánné kolbászt sütött és a gazda igen jól evett két izben is, — annak utánna a fürdő elkészülvén, — midőn három izben is nem szenvedhetvén, kikelt volna a fürdőből — csakhamar kimult a világból.«

»Azt is hozzámondja tanu, hogy a gazda asszonya Kovács Istvánné a fürdőnek való materiát mind a küszöbre rakta és ottan nem azt főzte meg, hanem a mi kivül hullott. S midőn a fürdőből tanu a gyermekének fürösztésére meriteni akart volna, Kovács Istvánné meg nem engedte, mondván, hogy csak annak való az, a kinek főzi. A fürdőfőzésre az öreg bába-asszony Gréczinó tanitotta Kovácsnét, mondván, hogy megkészítvén a fürdőt, megválik, él-e vagy hal-e attól az ura. Tudja tanu, hogy egy Dudásné nevü asszony is főzött fürdőt a gyermekének s meg is halt az csakhamar utánna.

»Tudom azt is — folytatja tanu, hogy Kovácsné egy alkalmatossággal pogácsát adván enni az urának, az harmadnapig hányt utánna.«

»Midőn a szolga visszajött Aradról, már a gazda meghalt, s Gréczinó és Kovács Istvánné magukban csak nevetkeztek.«

»Tudja tanu azt is, hogy Kovács Istvánné gyakran járt Gréczinóhez, miután Gréczinónek nem volt szabad Kovácsékhoz járni, s hallotta, hogy mikor Kovács Istvánné a mesterrel találkozott, levelet eresztett le a földre s ugy tudták meg egymás akaratját.«

Bondár János is megkérdeztetvén, de mit sem tudott előadni a Kovács István esetére vonatkozólag.

Kihallgattatott ezután Hatházi Gergely, ki előadta :

«Hallomásból tudom, a sarkadiak mondták, hogy Gréczi János gyulai lakos ment Sarkadra — fizetésért — csomorika nevü fűnek hozása végett. Ottan tudtára is adták Gréczinek, hogy ha azon csomorika fűből főzött fürdőben a beteget megfürösztenék, az az életét elvesztené, s mindazonáltal, mint arra megfogadott személy, — elhozta. Tudja aztán tanu, hogy a beteget megfürösztötték azon fürdőben s azt is hozzá adja, hogy midőn először azon fürdőbe tették volna, a nyavalya mindjárt kitörte Kovács Istvánt, s azután rimánkodott, hogy többször ne tegyék bele, mert mindjárt meghal, mindazonáltal másodszor és harmadszor is beletétetvén, csakhamar meghalt. — Azt is tudja tanu, hogy Kovács Istvánné maga akart Aradra menni, de az ura nem bocsátotta.«

Ezután tanu megerősiti a fördő keverítésre vonatkozólag már ejőterjesztett vallomásokat, sőt hozzáteszi, — hogy »a szolgát, midőn ez hirdetni kezdte, hogy mercuriumot és maszlagot hozott Kovács Istvánnénak meg Grécziénének, — ezek hamarjában megakarták *itatni* a szolgát; de a szolga, mivel észrevette, hogy a palaczkban dirib-darab eszközök vannak, nem ivott.«

»Tanunak a kálvinista mester, Mándoky István, sógora volt s egy házban is laktak, s jó lelkiismerete szerint vallja, hogy Grécziné az oka, hogy Kovácsné a mestert szereti.«

A Hatházi Gergely felesége, Biró Katalin szintén ugy adta elő a fürdő készitését, Kovács István végzetes megfürösztését, s Kovácsnénak a mesterrel való viszonyát, mint a többi tanuk.

A vizsgálat eredményével meg volt elégedve a szolgabiró.

Kiderítve látta a Kovács István hirtelen halálának okait s bizonyitva, hogy Kovács Istvánné Grécziné vel összejátszva, követték el a szörnyü bűnt.

Nem is folytatta tovább ezen irányban aztán a vizsgálatot.

Gréczinó ellen fordult.

Boszorkánynak tartotta s megindította a nyomozást, hogy kellő bizonyítékokat szerezzen.

A kihallgatott tanuk vallomásaikban nem mondják ugyan határozottan, hogy Gréczinét nyilván való boszorkánynak tartják; de »Egyértelműleg oda nyilatkoznak, hogy Gréczinó gonosz természetű, veszekedő s megférhetlen vén asszony, a ki nem érdemel egyebet nádnál és tűznél.«

Bujdosó János felesége, Nagy Katalin tanuságot tesz arról, hogy Kis Istvánné rákiabálta nyilván Gréczinére, hogy »gyilkos, hogy segítségül volt Kovácsnénak az ura halálában, ő javallotta a csomorika fürdő főzést.«

Özv. Farkas Mihályné, úgy Szalkai Mihályné, Csizmadia Anna azt vallották, hogy Gréczinó az oka a Kis Istvánné és a gyermeke nyavalyájának.

Fekete Mihályné, Kis Anna azt adta elő, hogy nem érdemel egyebet Gréczinó, mint az anyja, a kit megégettek. Bátran meglehetne fürészteni Gréczinét is.

Hasonlóan nyilatkoztak Szőke Jánosné, Tóth Anna és Monori István tanuk is.

Ezzel a vizsgálat befejeztetett s a tanuk vallomásairól felvett jegyzőkönyvek a törvényszék elé terjesztettek.

László Miklós úgy látszik nem nagy kedvvel foglalkozott ezen bünügygyel. Eljárásában nem tanusított olyan nagy pontosságot, mint más ügyekben, melyek kezei közt megfordultak, mert a vizsgálati iratokat csak 1722-ik évi szeptember 3-án terjesztette be Békésről a törvényszékhez.

Maga a törvényszék is késedelmeskedett.

A vizsgálat befejezése után csaknem három hó mulva, 1722. évi november hó 23-án s következő napokon került az ügy tárgyalás alá.

Időközben nevezetes változás történt.

Letelt özv. Kovács Istvánnénak a gyásza s férjhez ment tiszteletes Mándoky István uramhoz.

Nem sokáig élvezhette azonban Mándoky Istvánné ujabb házassága mézes heteit.

A tekintetes törvényszék a tiszteletes asszonyt lánczokra verette.

De lássuk a törvényszéki tárgyalás adatait.

»Békésvármegyének az említett megyében fekvő Csaba helységében 1722-ik évben november hó 23-án tartott törvényszéki ülésén felvétetett tekintetes, nemzetes ifjabb Csipkés Komáromi György rendes alispán, mint előljáró és felperes keresete, Szöcs Erzsébet, azelőtt Kovács István, most pedig Mándoky István felesége, mint férjgyilkos alperes ellen, és pedig ugyanezen előljáró és felperes nevében nemes Almássy Márton törvényes ügyész a szükséges jogi követelményekkel felruházottan, előre bocsátván az előre bocsátandókat és fentartván a fentartandókat, az előzetes kikiáltás után vádat emel ilyenképen:

»Nem oly régen, alig néhány hónappal ez előtt, alperes, nem tudni minő októl vezéreltetve, elhatározott szándékkal az ördögi mesterségre adván magát, semmibe sem véve a házassági kötelességet, megszegvén és megvetvén az isteni és emberi törvényeket, bizonyos mercurius és egyéb, közönségesen csomorikának nevezett füvekből fürdőt készítvén, első férjét Kovács Istvánt, ismételve abba a fürdőbe tette és (férjének komoly intése ellenére is) megfürösztötte és igy őt rövid időn az élők közül kitaszítván megölte s a megöltöttet eltemette, és igy nem borzadott a férjgyilkosság elkövetésétől. Mivel pedig ezt hazai törvényeink, nevezetesen I. rész 14-ik szakasz, II-ik rész 43-ik szakasz, valamint Ulászló I. törvényének 82-ik, az 1563-iki 38-ik és 1587-iki 43-ik czikkelyek szigoruan tiltják, — kéri, hogy vádlottat másoknak ijesztő és elrettentő példájára az élők közül kivégezzék. Ennek okadatolására, habár a 33-ik kérdés 9. fejezete szerint a mestert semmire sem volna köteles kitanítani, mindazonáltal a férjgyilkosság nagyobb megvilágosítására és

bebizonyítására a törvényszék tájékoztatása végett D betü alatt elömutatja a Praxis criminalis 65-ik czikkelyét, tessék azt átvizsgálni, és fentartja a fentartandókat.«

A vád előterjesztése után a törvényszék komoly megfontolás alá vette a vizsgálati iratokat, a vádló ügyész által elömutatott bizonyitékokat s e közben eltelt az idő, s igy a tárgyalás folytatása másnapra halasztatott.

November 24-én ujra felvétetett az ügy, »A személyesen jelen volt alperes egyszerüen tagadta a vádban ellene felhozottakat.«

»Felperes nevében ugyanazon ügyész hivatkozik a vádjára, a felmutatott vizsgálati iratokra és az ugyanott idézett törvényekre; ezek értelme szerint kéri az alperest, ki buja szerelme miatt férjét mint férjgyilkos megölte, — az előre bocsájtott törvények szerint fejvesztéssel büntetni, (nehogy a sokáig titokban maradt s most kiviláglott bűn büntetlenül maradjon), másoknak szörnyü és elijesztő példájára, Egyébként fentartja a fentartandókat.«

»Alperes továbbra is tagadja a felhozott bűnt.«

»Félperes nevében az ügyész ragaszkodva az előterjesztettekhez, kéri: a minősitett tagadás mindjárt okadatolandó, különben a vádlott nem kerüli ki a főbenjáró büntetést és fentartja a fentartandókat.«

Ez után a törvényszék ujolag behatóan tanulmányozta a bűnvizsgálat adatait s következő határozatot hozott:

»Habár az alperes egyszerüen tagadta a felhozott vádat és további tagadása által minősített tagadássá tette azt, ezt pedig az ország törvénye szerint azonnal okadatolni volna köteles; mindazonáltal, nehogy a törvényszék bármi módon a bűnügyekben való elhirtelenkedésről vádoltassék, lelkiismerete nyugalmának biztosabb megóvása végett, (noha már két határidő elmult), itéletileg elhatározza, hogy a legközelebbi törvényszéki ülésig ez alperest láncokra verve letartja s neki addig időt enged a . . . .

Adataink itt megszakadnak.

Feljegyezve találjuk a bünügyi iratokon, hogy »ezen ügy a tek. vármegye legközelebbi törvényszéki ülésére elhalasztatik és elnapoltatik.«

Hogy miként intéztetett el az ügy a törvényszék legközelebbi ülésén, nem tudhatjuk, hiányzanak az erre vonatkozó iratok.

Kétségtelennek látszik azonban, hogy Mándoky István uram mindent elkövetett feleségének megmentése végett.

Tekintélyes ember lehetett a tiszteletes ur, s a törvényszék nem tanusított oly szigorúságot feleségo irányában, mint fentebb ösmertetett ítéletéből következtetni lehet, mert Mándoky Istvánné nem sokára szabadon bocsájtatott, — sőt »különös kegyelem utján« megengedtetett, hogy tisztázza magát a szörnyü vád alól.

Igy aztán még egyszer vizsgálat alá került az ügy az 1723-ik év vége felé.

A vizsgálatot ugyancsak László Miklós szolgabiró foganatosította.

Igen sok tanú hallgattatott ki, a kik aztán egyértelműleg azt vallották, hogy »Kovács István hosszas betegsége miatt maga kívánta orvosságnak a csomorika füvet, tulajdonképen ő is hozatta azt s készíttette el fördőnek, s ugy tudják, hogy az csakugyan orvosság s igen sok esetet tudnak rá, hogy a ki használta meg is gyógyúlt. S tudják, hogy Kovácsné nem akarta elkészíteni a fürdőt, de sehogy sem maradhatott az urától.«

De különösen érdekes, hogy az ujabb vizsgálat Hatházy Gergelyre szolgáltatott terhelő adatokat.

Bebizonyították a tanúk, hogy Hatházy Gergely azóta, hogy Mándoky tiszteletes úr elvette a hites társát, szörnyen haragosak és semmiképen sem jóakarójok, és ha ő nem terjesztette volna el a hírt a városban, bizony nem görbült

volna a haja szála sem a tiszteletes asszonynak, a ki igen derék, jóravaló asszony volt mindenha'.

Ezen vallomásokat igen tekintélyes egyének tették, igy Kiss Péter ur, ki ugy látszik, curator is volt, Kiss Simonné Kaszás Katalin, Szabó Tamás, Herczegh István és neje, Fekete Erzsébet, Bondár György és neje Herczegh Judith, Kiss István, Kiss Judith, Monory Istvánné, Kiss Péterné Kolcsag Katalin és Bujdosó János,

Valószínű, hogy az ujabb vizsgálat folytán az 1723. évi szeptember hó 6-án ujra alakult törvényszék felmentette a vád és következményei terhe alól a sokat zaklatott *tiszteletes asszonyt.*

De mi történt Gréczinével, a boszorkánynyal, »a kit perbe fogatása előtt már bele is merítettek a Dugógát hidjánál az érbe, hogy meggyőződjenek felőle, ha valjon boszorkány-e vagy sem?«

Keveset tudunk a Grécziné sorsáról.

Mindössze egy elavult, elrongyolott levél áll rendelkezésünkre, melynek adatai csak némileg világositják meg az ellene folyamatba tett boszorkányper eredményét.

»Békésvármegye törvényszéke 1722-ik év november hó 23-án Csabán ülést tartván, tárgyalás alá vitte Gréczi Jánosné Győry Zsófia bűnperét, melyet a vármegye rendes alispánjától nyert megbízás alapján Almássy Márton, a vármegye ügyésze tett folyamatba.«

»Előre bocsátván az előre bocsátandókat és fentartván a fentartandókat, (az előzetes kikiáltás után) vádat emel ilyenképen:

»Az alperes, nem tudni minő okoktól indíttatva, elhatározott gonosz szándékkal ördögi mesterségre adván magát, isteni és emberi törvényeket megvetve, — Kovács István kegyetlen meggyilkolásának részesévé lett az által, hogy annak számára mercurium és ugynevezett csomorika füből ördöngös módon fürdőt készített s igy őt megförösztötte, s

ez által rövid időn az élők közül kitaszítván, megölte. Mivel pedig ezt hazai törvényeink szigorú büntetés terhe mellett tiltják, kéri vádlottat, *mint gyilkost*, mások elijesztő és elrettentő példájára fejvesztéssel büntetni.«

Az ügyész tehát nem mint nyilvánvaló boszorkányt vádolta s kivánta büntettetni Gróczinét.

»Vádlott személyesen jelen levén, az ellene emelt vádat egyszerüen tagadja.«

»Az ügyész ünnepélyes óvást tesz a vakmerő tagadás ellen, s miután az előmutatott bünvizsgálati iratokból kitetszik az ő egyetértése, kéri őt törvény szerint megbüntettetni.«

A törvényszék ez alkalommal nem hozott érdemi határozatot. »Bizonyos okoknál fogva, de további tanulmányozás s a bűn kiderítése végett az itélet hozatalát másnapra halasztotta.«

Másnap ujra tárgyalás alá vétetett az ügy, s a vád és védelem előterjesztése után a törvényszék következő határozatot hozott:

»Jóllehet a vád alkalmával előterjesztett bizonyítékok alapján megérdemlené vádlott, hogy a felperes által kivánt büntetéssel sujtassék, mások elrettentő példájára; mindazonáltal a törvényszék a törvény szigorát irgalmassággal pótolva, de hogy mégis semmi esetre sem hagyassék büntetlenül: nyilvánosan leendő kemény megvesszőztetésre ítéljük, — — — és kötelezzük őt, hogy a törvény szerinti — életváltság-díjat lefizesse — — — s addig, míg a végrehajtás megtörténik, rablánczon fogva tartatni rendeltetik.«

Láthatjuk ezen adatokból, hogy a nemes vármegye törvényszéke mily felületesen, részrehajlóan s a kellő szigor nélkül járt el ezen nevezetes bűnügyben.

A végpusztulástól megmentett bűnügyi iratok tanuskodnak arról, hogy biráink általában igen nagy szigorral itélkeztek; s hogy a jelen esetben mégis oly szembetünő elnézést

tanusították, bizonynyal az érdekeltek nemességének, Mándoky uram társadalmi állásának, befolyásának tulajdoníthatjuk.

Ösmerünk egy másik csaknem egyidőben tárgyalt bünügyet, melyben Kis Erzsébet, Sarkadi Jánosné vádlottat sokkal csekélyebb tényekért, nevezetesen, mert »Gáti Pestát bűbájos itallal, ördögi mesterséggel kényszerítette arra, hogy őt szeresse — a tekintetes törvényszék hóhér által való nyilvános megvesszőzésre s a vármegyéből számüzetésre itélte, szigoruan meghagyván, hogy soha többé vissza ne térjen, ellenkező esetben feje vétetik, vagy megégettetik.«

IX.

Vármegyénk küzdelemteljes élete ezen szomorú korszakának jellemzéséhez még két igen érdekes boszorkányper adatait kell ismertetnünk.

Figyelemre méltók ezen adatok, nemcsak azért, mert világot vetnek vármegyénk művelődési viszonyaira, de mert arról győznek meg, hogy vármegyénkben a boszorkányoknak nevezett szövetkezete létezett.

Volt a boszorkányoknak zászlótartójok, volt a szövetkezet élén »boszorkánymester«, egy igen nagyszerü »táltos.«

Lássuk ezen érdekes perek adatait.

Az 1717-ik évi május hó 12-én megjelent Dobozon Nadányi Miklós szolgabiró és Kis Ferencz esküdt, kiküldetvén ifjabb Cs. Komáromy György alispán által a dobozi Sánta János ellen felmerült panaszok megvizsgálására.

A meghívott tanúkhoz a következő kérdéseket intézték:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú Sánta Jánosnak nyilván való boszorkányságát?«

»Ha valaha valakit megfenyegetvén, megvesztett vagy kötött volna, és valami nyavalya valakin esett volna?«

»Ha a boszorkányoknak zászlótartója lett volna és egyeb bűvölését, varázslását, ördögi mesterségét — ?«

»A mit tud felőle mondani. dolgait mondja meg, és kit tud jó tanúnak lenni?«

Balog András dobozi lakos volt az első tanú, a ki következő vallomást tett:

»Hallotam a Megyeri pásztorától Gebei Istvántól, hogy megeskettették, mondotta:«

»Sánta János a boszorkányok zászlótartója. Őt egy éjszaka elvitték, szélylyel hordozták, — a Laposdombnál (mely Dobozhoz közel van) vette észre magát, onnét megint visszahozták a megyei rétekre, a hol előbb feküdt és akkor mindjárt mondta, hogy látta a boszorkányok között tisztán.«

Kihallgattatott ezután Fazekas, más néven Gebei István s előadta:

»Megyeri Györgynek harmadéve pásztora voltam, a megyeri réteken őrzöttem a disznókat. Ott megbetegedtem s harmadnapig feküdtem. Egy éjszaka csak felvernek engemet a boszorkányok. Egyik közülök megnyergel s lovának elviszen. De a ki rajtam ült, azt nem ismertem. És messze sokat hordoztak, mikor visszahoztak a Laposdombjánál, mely Dobozon innen van, észrevettem magam s ugyanakkor ki is törik a lábam s a Laposdombjánál csak ott akarnak hagyni; de megint csak felvettek s a hol feküdtem, oda visszatettek. Ugyanakkor a kötőmadzagom el is veszett s azóta is oda vagyon. Akkor láttam Sánta Jánost köztök, hogy zászlótartó volt. Az én lábamnak pedig azelőtt semmi baja sem volt. A száramat ugy elrángatták, hogy sokáig alig gyógyult meg bele, a minek utánna Kis Istvánné gyógyította meg.«

Almási György következőleg vallott:

»Hallottam a vízutszai Kis Jánostól, hogy mondotta:

»Az Erdő hátra levén, Sánta János oly közel volt a tűzhöz, hogy a láng ugyancsak megcsapdosta. Mondották neki:

»János, kelj kijebb a tűztől, mert megégsz.«

Mire Sánta János azt mondotta:

»Nem bánom, ha a világ hallja is, — látjátok, ez a tűz süt engem, de én azt tizszerte jobban sütöm.«

»Azt is hallottam, folytatja tanú, hogy tilalmas Körösön halászott, Megakarták érette büntetni s Sánta János azt mondotta ;

»Ha engem megbüntetnek, azt cselekszem, hogy abban a Körösben senki egy halat sem fog.«

»Sokat jártam vele halászni, mondja tanú, s jól tudom, hogy a mély Körösön halászván, a fenekén meglátta a halat s nekem mondotta :

»Üsd meg azt a halat, látod a hol van, ni.«

Én erre azt mondottam :

»Én bizony nem látom, mert keresztény ember nem is láthatja.«

»Arra meg ő csak megütötte a szigonynyal s mindjárt feljött a hal.«

Kihallgattatott ezután vízutszai Kis János.

»Az Erdőháton levén, Sánta János a tűznél ült egy égő üszögnek a végén. Én távol voltam a tűztől, mert igen meleg volt.

»Menj el onnét Sánta János — szóltam, mert bizony megégsz.«

Azt mondja Sánta János :

»Nem bánom — ha százan volnátok is és mind hallanátok, hogy ez a tüz süt engem, de Isten, Jézus, Teremtő ugy segéljen, én tízszerte jobban sütöm ezt a tüzet.«

»A nagy láng — folytatja tanú — mindjárt erőssen a feje felett csapkodott és csak egy arasznyira ült a tűztől : de még csak meg se perzselődött a haja tőle.«

Végre Barta András a tilalmasba történt s halászásra vonatkozólag tett vallomást.

»Tavaly halászni voltunk, igy szólt, Sánta János is ott volt. Hogy a tilalmas Körösön halászott magában, sok halat fogott a maga számára. Utánunk jövén Sánta János, kérdjük tőle :

»Hol vetted ezt a sok halat, azért megbüntetnek téged,«

Sánta János azt mondja erre :

»Isten engem úgy segéljen, ha megbüntetnek azt cselekszem, hogy egy halat sem fognak többé azon a Körösön.«

»Én aztán csak annyit mondtam neki, hogy roszul beszélsz öcsém,«

Ezzel a tanukihallgatás befejeztetett, s a vizsgálati iratok a törvényszék elé terjesztettek.

»Az 1718. évi január hó 27-én nemes Békésvármegyében Gyulán, nemes nemzetes és vitézlő ifjabb Csipkés Komáromi György rendes alispán elnöksége alatt, Nadányi Miklós szolgabiró, Kis Ferencz megyei esküdt, Szűcs Mihály megyei esküdt és Szőke Mihály, Jenei Ferencz, Strobai János, Bécsi István, Abrányi György, Csarnai Ferencz és Hajdu János megyei táblabirák jelenlétében törvényszéki ülés tartatott ; s tárgyalás alá vétetett tekintetes és nemzetes Komáromi György a vármegye rendes alispánjának, mint előljáró és felperesnek keresete dobozi illetőségü Sánta János ellen.«

»És pedig a nevezett előljáró és felperes törvényes megbizása folytán nemzetes Tholnay István ügyész előrebocsájtván az előrebocsájtandókat s fentartván a fentartandókat, vádat emel következőképen :«

»Az alperes nem tudni minő okoktól vezéreltetve gonosz elhatározással és igen rosz lélekkel másoknak ártani kivánt; félre téve az isteni és emberi törvényeket, ördögi mesterséget üzött és varázslást gyakorolt ; s némelyeket megrontott, másokat meggyógyított, s igen sokakat pedig meggyötört és az ő ördögi mesterségével megvesztett és meggyilkolt. Miután pedig közhasználatban levő törvényeink, jelesen Szent István király törvénye II. könyv 31. fejezet és más országos törvények és a mindennapi gyakorlat szerint hasonló gonosz tettek, vagy az ördöggel való szövetkezés megégetés büntetése mellett tilalmas: azért a nevezett ügyész az előrebocsájtottak alapján kivánja vádlottat

nyilvánosan hóhér által megégettetni s ezt megelőzőleg kínvallatás alá venni, s fentartja a fentartandókat.«

»A személyesen jelenlevő vádlott részére kinevezett védő ügyvéd Erdős János következőleg válaszol: az előterjesztett állítólagos bűnöket tagadja mind halálig s — fentartja a fentartandókat.«

Erre a felperes részére megbizott ugyanazon ügyész, ki az előrebocsájtottak szerint vádat emelt, a bűnper adatainak megerősítése végett előterjeszt bizonyos bűnvizsgálati iratokat, s azon felül hivatkozik a rendes szolgabiró úr és esküdtnek teendő azon jelentésére, mikép a néhai Kis István dobozi lakos özvegye megégetése alkalmával azt vallotta, hogy vádlott is bűnrészes volt a méregkeverésben, s zászlótartó volt a boszorkányok közt, mely adatokkal kideríthető s bebizonyítható az előterjesztett bűn, a miért is kivánja vádlottat megégettetni s fentartja a fentartandókat.«

Sok időt vehetett igénybe a tárgyalás, mert beesteledett, s »Miután az hitetik, igy határozott a törvényszék, hogy a nap lemente utáni idő gyanus, azért jelen per holnapra halasztatik el.«

Másnap a per ujra tárgyalás alá vétetett, s a törvényszék komoly fontolóra vevén az előterjesztett bűnügyi adatokat, következő határozatot hozott:

»Miután az előterjesztett bűnvizsgálati iratokból, valamint dobozi Kis István megégetett özvegyének vallomásából vádlott bűnössége kitanulható és kideríthető nem volt; mindazonáltal a bűnvizsgálati iratokból merített némely adatok folytán gyanusnak tartott vádlott köteles két eskü letétele által magát tisztázni, és az ilyenképen letett eskü által a bűnper és a büntetés alól felmentetik.«

Vádlott a »Részére hozott határozattal megelégedvén, köszöni a tekintetes, nemes törvényszéknek kegyes és istenes deliberatióját, s az eskületétel által eleget tett a határozatnak.«

Szent-András on lakott 1721-ik évben egy jó erőben levő öreg ember. Suppany Andrásnak hívták; de a nép közönségesen csak »Harangöntő«-nek ismerte.

Nagy híre volt Harangöntőnek. Messze földről eljártak hozzá jövendöléseit meghallgatni. Gyógyirjait is igen sokan igénybe vették, s nem tudott a betegre, úgyszólván senki, mint ő.

Néha-néha felkerekedett s bejárta nemcsak a vármegyét, de megfordult Borsod-, Pest-, Heves- és Csongrádvármegyékben is, és mindenütt ünnepe volt a — boszorkányoknak, mikor ő megjött.

Békésvármegyében tette rá a törvény a kezét.

A sok panasz, melyeket ellene emeltek, de meg köztudomásu gonosz táltossága is végre arra indították a vármegye alispánját, hogy 1721-ik év elején elrendelte ellene a vizsgálatot s megbizta a vizsgálat foganatosításával Nadányi Miklós szolgabirót és Muraközy József esküdtet.

Ezek tudomására jutván, hogy Harangöntő épen Szent-András on van, azonnal oda mentek s elfogatták, s megkezdték ellene a vizsgálatot.

A tanúkhoz következő kérdések intéztettek:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanú Harangöntő Andrásnak nyilvánvaló boszorkány mester voltát?

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e tanú, hogy az elmúlt 1720-ik esztendőben Sz.-András havának 19-ik napján valakit ördögi mestersége által megnyargalt vagy vesztett volna?«

»Mit tud ezen dologban és magán kívül kit tud jó tanúnak lenni?«

Szuhai Andrásné, Wég Erzsébet szeghalmi lakos következőket vallotta:

»Kovács Gergelytől hallottam, hogy mondotta:

»Nyilvánra esküszöm, hogy Harangöntő hitt engemet ki a házból és ő ütötte a fejemhez a kantárt s ő nyargalt rajtam.«

»Azt pedig a Kovács György sógorának a feleségétől hallottam, hogy világosan gyanakodott, hogy a leánykáját Harangöntő rontotta meg, kit is midőn Túrra a doktorhoz vittek volna, azt mondja Harangöntő:

»Ne vidd el, adj szappanlevet neki s mindjárt meggyógyul.»

»Magától Harangöntőtől hallottam, folytatja tanú, hogy a túri juhászok neki azt mondották, hogy ördög vagyon a faluba.

»Mondja rá Harangöntő: »én vagyok a . . .

»Ugyan te vagy-e bátya?« — szólnak a juhászok.

»Arra ismét azt mondja Harangöntő:

»Engem hínak annak.«

»A mikor Kovács György megkötözte Harangöntőt, azt mondotta:

»Lelkem Kovács György, ne kötözz úgy meg.«

Arra Kovács György azt felelte:

»Megkötözlek ördögadta, mert tudod-e, hogy engem megnyargaltál, s tudod-e, hogy büvölésedre az egész ábrázatom eldagadott, hogy még szememmel sem láthattam.«

»Továbbá, — szól tanú — bort ivott Harangöntő nálam öt itczét, és mikor annak árát kértem, hármáért megfizetett, ketteit eltagadta és mindjárt azonnal a kezemen nyavalya esett, ki iránt is gyanúságom szerint csak jártam reá, hogy gyógyítson meg, s mikor megfogták és Ócsödre vitték, arra is ajánlotta magát, hogy csak bocsássák el, mindjárt meggyógyít, — amint is mihelyt elbocsátották és haza érkezett, azonnal különös fördőt főzött és mindjárt megkönyebedtem, olanyira, hogy azt mondotta:

»Édesem aztán meg ne égettess, mert meggyógyítlak.«

»Meg is gyógyúltam, Istennek hála, s a kezemen levő sebet pedig valami porral hintette be.«

Kovács György hallgattatott ki ezután, ki is előadta:

»A Tolnai asztalánál ülvén hallottam füleimmel, hogy

Harangöntő, mikor Szuhainé nyoszolyójában kínlódott, így szólt hozzá :

»Csillagom, csak meg ne hagyj engem égetni, bizony úgy meggyógyítalak, valamint voltál !«

Én arra azt mondom neki :

»Ha arra ajánlottad magad, hogy ezt a becsületes asszonyt meggyógyitod, gyógyíts meg engem is.«

»Arra szól tanú, ajánlott aztán orvosságot s javallását megcselekedvén, mindjárt meggyógyúltam.«

»Azt is hallottam, magától Harangöntőtől, hogy a túri juhászok ördögnek mondották őt, hogy meg kellene égetni, de csak nevette.«

»Magamon pedig az történt — folytatja tanú, hogy sógorommal elmenvén Szarvas felé karónak való fáért, és a túri fokban az ebünk elüt egy rókát, és a mikor visszajöttünk, akkor reá akadunk és haza vittük. Én másnap megyek a Furugy felé vadászni, hátha valamit kaphatok, s hallok egy gyermek rívást, s úgy néztem, hogy valami asszony letette volna, vagy szekér körül volna a gyermek ; de minthogy semmit sem láttam, megijedtem, hogy nem jó szerzet, s én csak haza megyek. Jön hozzám Harangöntő s azt mondá : »Jere szomszéd Békésre.« S arra én azt mondom : »Bizony nem mehetek én most, mert még Túrra megyek a malomba s egy kicsit őrlök, minthogy csak más tart kölcsön kenyérrel,« Azután el is mentem s haza jövén Túrról lefekszem ágyamba. Oda jöttek hozzám s én Harangöntőt megismertem, ki így szólt : »Gyere szomszéd a vármegyére, mert ellopták az úr négy szürke lovát az Furugyban, megismertem kigyelmedet a hol vadászott s a gyereksírást hallotta.« Erre engem csak elvittek Kigyós felé, onnét visszahoztak a házamhoz, onnét ismét vittek a Gődény halmához, a Gődény halmától Kőrösre, és mikor a szolnoki kapun kijöttem, ismét megismertem a Harangöntő szavát. Szolnokról hazajövén, a házam ajtajánál aztán elbocsátottak,

én bemenvén lefeküdtem, s mindjárt mondom feleségemnek: »No bizony én oda vagyok, mert engem megnyargaltak a boszorkányok, Harangöntőnek a szavát megismertem.« Aztán a háznak a közepire lefektetett a feleségem s mindjárt mihelyt lefeküdtem, a párnát kegyetlenül megrázták a boszorkányok a fejem alatt.«

Hallotta tanú azt is, midőn fenyegették Harangöntőt, hogy mondotta: »Mi haszna, hogy reám törtök, mert nincs az a törvény, a ki engem hét esztendeig, hét hónapig és hét napig megöljön és megölethessen.«

Nagy György azt vallotta, hogy mikor Turról hazaköltözött, a szt-andrási révnél Harangöntő a hajót elvette cselédeitől, s hogy e miatt összeveszett vele, mindjárt megfenyegette s nem sokára kegyetlenül megrontotta négy esztendős kis leánykáját.

Érdekesebb eseményt beszélt el ezután.

»Vezsenyen a Tisza mellett Harangöntő András a vizre vitték táltossága miatt.«

»A nyáron, folytatja — egy ifju legénynyel kaszállás tájban összeveszett. Később egykor fényes nappal megfogták s a földhöz ütötték, hogy kitört a karja. Ezért mindig Harangöntőre gyanakodott.«

» — — — — — Mikor pedig haza ment Harangöntő úgy hajnal fele rajtam, pejhátú fakó ló voltam. Bementem a házamba magam lábamon, igen el voltam fáradva, izzadt voltam s mondottam a feleségemnek: »Elrontott engem Harangöntő a nyargalódzásban, a jobb oldalom kisebesedett a sarkantyúzástól, s a szám is kisebesedett a zabolától. Ez után vért hánytam, és a kezemmel nem foghattam, pedig az előtt egészséges ember voltam.«

A vizsgálati jegyzőkönyv Sz.-Andráson vétetett fel s 1721-ik évi január 29-ki kelettel Szeghalmon iratott alá s terjesztetett be a törvényszékhez,

A törvényszék ujabb vizsgálatot rendelt el s a vizsgá-

lattal ugyancsak Nadányi Miklós szolgabirót és Oláh János esküdtet bízta meg.

Ezek 1721-ik évi márczius hó 26-án ejtették meg Szent-Andráson a vizsgálatot.

A tanúkhoz a következő kérdések intéztettek:

»Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú Harangöntőnek, aliás Suppuny Andrásnak nyilvánvaló táltosságát?«

»Hogy az elmult és ezen folyó esztendőkben, Szent-Andráson vagy másutt ördögi mesterségével valakit megvesztett, nyargalt, rontott, varázslott és babonált volna?«

Az első tanú, kit kihallgattak, Nagy Erzsébet volt, Kovács György felesége.

»Nyilván rá merek esküdni, igy szólt, hogy Harangöntő és a felesége — — — képében jártak rám marczangolni és nyomorgatni. Tudom azt is, mikor az uramat megnyargalta Harangöntő s reggel nagy fáradva haza jött s azt mondja nekem:

»Jaj, elronta engem Harangöntő.«

Az uram pedig olyan sárga volt, mintha vérét vették volna s rettenetes lucskos volt — az izzadtságtól. A két szája széle sebes volt s az ujjaival nem foghatott, magam adtam neki enni. Igen megbetegedett utánna, s magam hordoztam ki a házból — — —. Annak előtte való nap pedig semmi baja nem volt, még vadászott az uram.«

Hallottam Harangöntőnek a szájából:

»No engem az urad — boszorkánynyá tett, de majd megbánja.«

Én arra azt mondtam:

»Ha azzá tett is, csak szenvedd.«

Addig, mig Harangöntő ide nem jött, mondja tanú, békével laktunk, hogy ő ide jött, valamikor zajdultunk — ellene, ugy összevissza marczangolt, hogy egész kék lettem. Sokszor eljött, pedig úgy féltem tőle. Már miatta kellett Szentesre is mennem, magamat gyógyíttatni.«

Következett a Kusai Erzsébet Egedszegi Jánosné kihallgatása, ki mindössze annyit vallott, hogy »hallotta másoktól Harangöntőnek — boszorkány voltát, s azt is hallotta, hogy Suhainét ő vesztette meg.«

Horvát Tamás előadta, hogy Harangöntőtől mondotta neki:

»Én hét esztendeig, hét hónapig, hét hétig, hét napig élek, akármit csináltok is. Már elteltek a hónapok, hetek, napok, a hét esztendőben vagyok, azután tudom, el kell mennem.«

Suhai János következőket vallotta:

»Az elmult ősszel az úr cselédjeit költöztette haza, Harangöntő a szüretre akarván menni, azt mondja a költözés közben Harangöntő a hajón:«

»Ha mind a Körösbe merülnének is az úr cselédjei, én nekem semmi bajom sem lenne.«

Én arra belé kapok és összezajdulok vele s mondom neki:

»Nem jó ember vagy te, tátos vagy akkor te Harangöntő.«

A veszekedés után akkor éjjel a feleségem lába nagyon eldagadozott. Reggel elmentem Harangöntőhöz s mondom neki:

»A tegnapi veszekedés miatt megrontottad a feleségemet, hanem meggyógyítsd, mert roszul jársz.«

Oda jött aztán hozzánk s megtapogatta háromszor a feleségem lábát s mondott sok olyan dolgot, a mit nem értettem, ráolvasott, emberre vetett, s azután meggyógyult a feleségem. Nem sokára megint eldagadozott a keze. Harangöntő a keresztelőben levén, felkerestem. Eljött s háromszor ráfútt a feleségemre, mire egészben az egyik ujja, a másik félig elfeketedik mint a kótszén. Más éjjel a feje és ábrázatja is eldagadoz, úgy hogy csak azt gondoltuk, meghal bele. — Az úr lovain Mindszentre mentem, azon közben szentelt gyertyát is kértem a plebánostól, (azt co-

mendálták, maga Harangöntő is comendálta), hogy azzal kell füstölni. Mig én oda járok, oda jöttek a gyulai praefectus Muraközi és Matula Pál uraimék, hogy a sok panaszra nézve megfaggatják Harangöntőt. Megkötözik erőssen és Ocsödre viszik. Engemet kért aztán Harangöntő, hogy csak bocsáttassam el, meggyógyítja a feleségemet. Hogy azt a fogadást tette, elbocsáttattam. Azután valami — fürdőben háromszor megfürösztötte s meglappadt a daganása szépen. Azután a kezét valami skatulyából — — — porral hintette, (azt mondották, abban is valami boszorkányszer volt) s így aztán meggyógyult a feleségem. — annak előtte pedig ép és egészséges volt.«

»Hogy elfeketedett a feleségem ujja — fejezi be vallomását tanú — tiszta holtszín görgedezett ki az ujjából.«

Ezzel közöltük a Harangöntő ellen folyamatba tett bűnvizsgálatnak rendelkezésünkre álló adatait.

Csak igen kis részét képezik ezek a nevezetes pernek, melyben a vizsgálatok évekon át s megyeszerte folytattattak.

Sajnos, hogy épen azon iratok hiányzanak, melyek a legérdekesebb adatokat szolgáltatták volna arra, hogy Harangöntő András igen híres boszorkánymester volt, — hogy nemcsak a már ösmertetett tanúvallomásokban terhére rótt egyszerü gonoszságokat követte el, hogy kuruzsolt, bűvöléssel, bájolással, ördögi mesterséget foglalkozott; de, hogy ő volt feje, mestere azon boszorkányhadnak, mely — ugy látszik — vármegyénk területén szervezett szövetkezetet képezett.

A »fiscalis procurator« úrnak alig olvasható vádirata vet csak halvány világot Harangöntő nevezetes egyéniségére.

A vádelőterjesztésből következtethetjük, hogy Harangöntő nem közönséges kuruzsoló volt, — hanem »istentelen, gonosz táltos, ki erdők sürüiben sötét éjjel maga körül gyüjté társait s felgyujtatta a babona hit tüzeit, s pogány módra énekelt, imádkozott velök, s fogadalmakat tett és tétetett a sötétség fejedelmének.«

Mily érdekes lett volna megismernünk a boszorkányszertartások részleteit, — a boszorkányéneket, fogadalmak, imák tartalmát, a bűvölés, bájolás szavait, melyekre Harangöntő az éjjeli összejövetelek alkalmával bűntársait tanította, de fájdalom, a bűnperekre vonatkozó adatai feltalálhatók nem voltak, s meg kell elégednünk azon néhány szóval, mely a vádindítványban foglaltatik.

A vármegye törvényszéke — ifjabb Cs. Komáromy György alispán elnöklete alatt 1721-ik évi január 28-án kezdte meg Szeghalmon a Harangöntő bűnperének tárgyalását.

Nem találjuk feljegyezve, hogy kik voltak az érdekes »táltos-per« birái.

Többen azok közül, kikot már ismerünk, nem voltak táblabirák.

Ujra alakíttatott 1720-ban a vármegye törvényszéke.

Nem tudjuk mi volt az oka, hogy rendes tisztujításon kivül eszközöltetett a választás. A vármegye jegyzőkönyvei felvilágosítást nem nyujtanak, annyi azonban bizonyos, hogy akadt a táblabirák között is olyan, ki a zavarosban halászott, s megtörtént, hogy a csabai és gerlai csordáról elhajtott tulkok Bécsi táblabiró uram portáján legelésztek s nem tudta urát adni, hogy kerültek oda; s volt eset arra is, hogy a gyulai mészárosnak egy másik táblabiró ur adott el birkákat, pedig nem foglalkozott azok tenyésztésével.

Elég az hozzá, hogy mikor a Harangöntő bűnpere a törvényszék elé került, uj birák szolgáltatták az igazságot; s ha az ez időtájban tárgyalt bűnperek irataiból lehet következtetnünk, a Harangöntő ügyének tárgyalásában s az itélet hozatalában, az alispán Cs. Komáromy György elnöklete alatt László Miklós szolgabiró, Oláh János és Muraközy József esküdtek, Tholnay István, Bogi Gáspár, Imzidy Sámuel, Jeney Ferencz, Csarnay Ferencz, Ábrányi György táblabirák vehettek részt.

Muraközy Márton volt a vármegye ügyésze a »nevezett

előljáró és felperes nevében általános meghatalmazása alapján előre bocsájtván az előrebocsájtandókat, fentartván a fentartandókat« vádat emelt.

Mindenekelőtt felolvastatta a bűnvizsgálati iratokat s előterjesztette, hogy nem azon körülményre helyezi vádja sulypontját »miként Harangöntő, másként Suppuny András, nem tudni mi okoktól vezéreltetve, elhatározott gonosz szándékkal ördögi mesterséget gyakorolt, s többeket gyógyítván, megkínzott, megrontott, melyek különben már magokban véve is elegendők volnának a törvényszerü büntetés alkalmazására, hanem igenis arra, hogy vádlott Harangöntő Suppuny András ördögi szellemtől eltelten az isteni törvényeket gonoszul megszegte, s oly dolgokat cselekedett, melyekkel a keresztény hitorkölcsök és isteni parancsolatoknak kigunyolására izgatott s a melyeknek az volt czélja, hogy az isteni törvények iránti hitökben másokat megrendítsen, nevezetesen más isteneknek tiszteletét a különösen is tiltott ördögi énekek által gyakorolta. Sőt a mindenható s irgalmas istent elhagyva gonosz szellemek társaságában ördögös énekekkel a sötétség fejedelmét magához hivta és ugyanezen szellemekkel pogány tüzet gyujtva a sötétség fejedelmének segítségét kérelmezte s ezen kivül — — — sok cselekedeteivel vétett a természet törvényei ellen időt és alkalmat felhasználva, veszedelemmel fenyegetett másokat, szerzett nyavalyákat s a szenvedőknek bübájos orvosságot csinált.«

»Mindezen tényein kivül — folytatja vádját az ügyész — legnagyobb bűnül tekinthető az, hogy »a sötétség fejedelmére esküdött, melyet áldozati ékességgel felczifrálkodva vitt véghez.«

Miután pedig ezen cselekményei a nevezett vádlottnak a tanúk vallomásaiból nyilván kitünnek, s kivilágosodott az is, hogy vádlott szokott alakjából többször kivetkezett; s miután Sz. László király törvénye és pedig I. könyv 30. fejezet szerint hasonló gonoszokat a hatóság üldözni s bün-

tetni tartozik, s miután vádlott hasonlóan az ördöggel való titkos egyetértésben levőnek találtatott s ördögi énekeivel. természet feletti dolgokhoz folyamodott s a keresztény vallást megsértette, kéri a nevezett »fiscalis procurator« ur, hivatkozva Kitonics János (»Directio methodica processus judicarii juris consvetud. inclyti regni Hungariae) könyvének 6-ik rész 8-ik fejezetében előadottakra, vádlottat büntársainak kipuhatolása végett kínzás alá vétetni, azután pedig a gyakorlat és az ország régi szokásai szerint az ő testét egészen elhamvasztandó lenne, és kívánja a többször nevezett fiscalis procurator ur azt, hogy hasonló gonoszok ijesztésére s megfélemlítésére az annyiszor nevezett vádlott valóságos és teljesített végrehajtás útján tűz által megégettessék és elhamvasztassék. — Egyébként fentartván a fentartandókat.«

A vádlottnak nem volt védője, de hogy igen ügyesen s minden lehető ügyvédi fogást felhasználva védelmezte magát, igazolják a tárgyalási iratok.

A vádelőterjesztés után vádlott előadta, hogy »ő a felhozott bűnben nem részes, s egyszerüen tagadja, mindazon vádakat, melyek ellene emeltettek, egyébiránt Kovács György tanú ellen kifogást tesz azért, mert nevezett becsületvesztett egyén s mint ilyen főbenjáró perben tanúságotnem tehet.«

Erre a »fiscalis procurator» megjegyzi, hogy »hijában tagadja vádlott, hogy ő nem bűnös, miután a tanúk előadásaiból, de a saját beismeréséből s a tiltott ördögi tettekből elég világos az, a mit vádjában felhozott, és nem áll a Kovács György tanúskodási képessége ellen emelt kifogás, mert a Tripartitumnak 2-ik része VIII. fejezete szerint az állítónak kell bizonyítani tudni, és a megyei biráskodás alkalmával vádlott alakja, kinézése is vizsgálat alá veendő másképp való bizonyítási nehézségek esetén; kéri a kifogás elvetését s ragaszkodik vádjában előterjesztettekhez s kívánja elsőbben is a kínzást, azután pedig a bűnös törvényszerü büntetését; — egyébiránt fentartja a fentartandókat.«

Vádlottnak Kovács György tanú ellen tett kifogása folytán a törvényszék elsőbben is a kifogás és illetőleg nevezett tanú, tanuzási képessége felett döntött, következő határozatot hozván :

»A »fiscalis procurator« úr által idézett törvény értelmében vádlott nem igazolhatván törvényesen saját állítását, Kovács György tanú ellen emelt kifogása visszautasíttatik és nevezett Kovács György tanúskodása elfogadtatik.“

Ezután a »személyesen jelen volt Kovács György Harangöntő fejére tevén kezét, megesküdött, hogy oly bünös Harangöntő, mint bűnperben irva van.«

Tovább folyt a tárgyalás.

A »fiscalis procurator« ismét felszólalt s előterjesztette, hogy megtörténvén a tanu (Kovács György) vallomásainak hitelesítése, s miután ezen tanu Harangöntő fejére tevén kezét s megesküdött, hogy vallomása igaz, s miután a többi tanuk vallomásai is hitelesíttettek s igazoltattak a törvényszék előtt, s erősítik ujra, hogy igazat vallottak: ennélfogva semmi egyéb nem volna hátra, mint a végitélet kimondása, s kivánja, hogy kérelmének mindenekben elég tétessék, — fentartván a fentartandókat.«

A törvényszék komoly megfontolás alá vette a bűnper adatait, s ugy látszik nem találta elégnek a bizonyitékokat arra nézve, hogy az ügyet végitélettel eldöntse, — mint a következő határozat igazolja:

»Jóllehet a »fiscalis procurator« ur keresetét vádlott ellenében Kovács György vallomása s ennek vádlott fejére tett esküje által igazolta, mindazonáltal komolyabb s behatóbb tanulmányozása végett a felhozott bünöknek, s hogy azok felett végitélet hozható legyen, ezen per a jövő megyei biráskodás idejére elhalasztatik.«

»Megjegyzendő, hogy ezen ügyben megkeresendők Borsod-, Pest-, Heves- és Csongrádmegyék, a hol és pedig Borsodban, Bánfalván, Pestben, Kőrösön, Hevesben, Vezsenyen

és Csongrádban, Tisza-Ugon, Harangöntő megfordult, s hogy ekként az ügy annál inkább tisztázható legyen.«

Az 1721. évi május 8-án Békésen tartott törvényszéki ülésen vétetett ujra tárgyalás alá a Harangöntő bűnpere.

Ugyanazon „fiscalis procurator", ki már a mult évben vádolta Harangöntőt, terjesztette ismét elő a vádat, hivatkozva azon bizonyítékokra, melyeket már felhozott, kéri vádlottnak törvény értelmében leendő megbüntetését. Egyuttal előterjeszti az időközben beszerzett ujabb bizonyitékokat, melyek minden kétséget kizárólag igazolják táltosságát. Különösen felhivja a törvényszék figyelmét azon tiz darab okmányra, melyek a mult év folyamán megkeresett vármegyékből s egyes községekből érkeztek; s miután ezekből világos, hogy »Harangöntő az ördöggel czimboráskodó, istentagadó, gonosz táltos, kivánja, hogy keresetének feltétlenül hely adassék, fentartván a fentartandókat.«

Sajnos, hogy a megkeresett vármegyék s községekből nyert adatok szintén hiányoznak s nem világíthatjuk meg kellőleg az érdekes képet, mely Harangöntőt, a hires táltost egész valójában feltüntethetné.

Sok időt vett igénybe az »ujabb bizonyítékok« tanulmányozása.

A törvényszék még máj. 8-án sem hozta meg a végítéletet.

Másnap a tárgyalás folytattatott.

A »fiscalis procurator« ujra felolvastatta s hitelesítette a tanúk vallomásait s a bűnperbe vonatkozó egyéb bizonyítékokat.

Vádlott védelmét szintén előterjesztette, s ez után az ügyész előadta, hogy »vádlott ellen bebizonyíttatott, hogy ördöngős énekei vannak s azért a büntető törvények világosan követelik elitéltetését, s ámbár felesleges, hivatkozik az 1553. évi VII. t. cz.-re, mely világosan követeli, hogy a hasonló énekeseket büntetni kell; azért kéri vádlottra a büntető ítéletet kimondani, miután azt a hazai törvények ugy kivánják, — többire fentartja a fentartandókat.«

»Azon esetre pedig — folytatja az ügyész — ha bebizonyítottnak tekintetik a bűn, mit ő remél, a bűntársak kipuhatolása végett, hogy a hasonló gonosztevők annál inkább kiirtassanak, kívánja vádlottat kínvallatás alá vétetni; — egyébiránt fentartja a fentartandókat.«

Vádlott nem hagyta szó nélkül az ügyésznek ezen végső előterjesztését sem.

Kívánta, hogy több tanu tegyen vallomást és hitet az ő nyilvánvaló boszorkány voltára, különösen figyelmeztette a törvényszéket, hogy elmultak a déli órák s a tanukat a világosabb déli nap mellett kellene kihallgatni és megesketni.

Meg kell jegyeznünk, hogy vádlott védelmét szintén latin nyelven adta elő.

Ugy látszik a vádlott kifogásával czélt ért.

Az ítélethozatal május 9-éről is elmaradt; kétségtelen, hogy később mondatott az ki, de hogy mikor és hol, az iratokon nem találjuk feljegyezve.

Az itélet a következő volt:

»Ámbár a »fiscalis procurator« ur által előterjesztett bűnvizsgálati iratok, sőt mi annál több, a vádlott fejére tett eskük által a most folyó évnek január hava 28-án ezen nemes vármegyében tartott megyei bíráskodás alkalmával tapasztalt, következetesen terhelő feltevések és hasonló mellékes bizonyítékoknál fogva, és a vallomásnál tapasztalt felakadások s zavaroknál fogva egyenesen a kínzás alkalmazására, sőt halálos büntetésre — hazai törvényeink értelmében elég ok lenne, de mégis a bűnnek nyilvánvalósága, az ezennel kifejtett okoknál fogva nem elég világosan és kellően mutattatik ki: annálfogva vádlott, a bizonyítás módja azt úgy kívánván, de a törvények értelménél fogva is, kínzásnak vettetik alá, és ha annak folytán bűnét bevallja: elhamvasztassék; ha pedig a bűnt be nem vallaná, botrányok elkerülése végett a vármegyéből száműzettetik.«

Molnár Balázs

BOSZORKÁNYPEREK BIHAR VÁRMEGYÉBŐL

Az 1940-es években levéltári kutatásaim alkalmával a Bihar megyei levéltárban találtam egy köteg /Okmánytár II-75 jelzettel/ kiemelt okmányt, amely bihari boszorkánysággal vádolt személyek vallomásait tartalmazta. A köteg eddig közzé nem tett adatokat foglalt magában. Ezekből a Komáromy által sem ismert adatokból adok közre pár érdekesebbet a következőkben:

1.

Anno 1715. Die 9 Martii in oppido Kis-Mariaiense per nos infrascriptos peracta Inquisitio contra Helenam Balogh Conthoralem Stephani Szabo

De eo utrum

1. Tudgya-é, látta-é avagy hallotta-é a Tanu, valamelly Boszorkányságát, itt Kis Marjában mostan lakozó Szabó István mostani feleségének Balog Ilonának.

2. Ha tud ellene avagy látott és hallott, hüti után valÿa megh miképpen tudgÿa és mi formán hallotta avagy látta és kitül.

3. Mind ezekben a Tanu kit tudna jót Tanunak lenÿ azon hüti után valÿa megh és nevezett szerént nevezze megh.

1. Tanu. 38 éves Kis-Marjai Szilágyi Andrásné Antal Katalin halotta Varanai Istvánné, gazdasszonyától, hogy V.I.-né fia B.I. fiát a hajóból kihajitotta, mire B.I. fia megfenyegette: "Ilyen, s ilyen sehonnai fiu az anyádtul kit szoptál ki tejet az is keserő lesz." Másnap avagy harmadnap V.I.-né leányát a kunyóba földhöz csapták s az egész lábacskája megdagadt, mire V.I.-né B.I.-nak utánnajárt, hogy gyógyitsa meg, ki odamenvén 8 polturáért kivágta s olyan jött belőle, mint a szőr és légy. V.I.-né szerint csak B.I. tudgya meggyógyitani. Azon leánykának a vállát megtapogatván tapogatás után mindgyárt megdagadt, ezen daganatot is 8 polturáért és egy véka buzáért gyógyitotta megh. 2^0 és 3^0 nihil.

Néprajzi Közlemények III (1958) 4. szám, 363–369.

2. Tanu. Kismarjai 40 éves Egeresÿ György hallotta az elmult revolu-ciokor egy barna katona B.I. házához ment, - nem találta otthon, B.I. leányának mondotta gyógyitsa meg leánykámat mire hazajövök, mert ha nem a házába égetem. Ad reliquia ni-hil.

3. Tanu. Mádÿ István 50 éves: Sallai Istvántól hallotta, ki is édes fia B.I.-nak, azt mondotta "az Anyám megette a gyermekemet, mingyárt fejére mernék esküdni ad reliquia nihil".

4. Tanu. Szabó Jánosné Bege Anna 40 éves: oskolába járó fiát sok iz-ben fenyegette, egyszer Pocsajban rámént és mondotta "Csak vered a fiamat de bizony mindenestül megfizess Gyarta az u-tán egykor a karja kirothadt, és azután az fatensnek az fia szemébe megmondta te Szabó Istvánné nyilvánvaló boszorkány vagy de mind ekkorság reá nem keresteмostis benne fekszik.

5. Tanu. Domonkos György 16 éves, fentebbi fia Pocsajban iskolába járt: kalamárissa és könyve elveszett. Kalamárissát B.I. házánál találták meg, miért B.I. fiát megverte D.Gy. isko-lába menet B.I. házától kiáltott rá "ara reá emlékezzél, hogy megveréd az fiamat, e ne feledkezzél rula" 2 vagy 3-ad nap jobb kezén az ujja az tenyerénél megnyilallott seb és karcolás nélkül naponként veszett és rothadt. B.I. mondott anyjának orvosságot, azzal gyógyult meg.

6. Tanu. Kocsis Mihályné Sajó Heléna 34 éves: hallotta Sajó Istvántul Pocsajban lakozó B.I.-nak mondottais "Te etted megh az sze-memet, azon szóra azt felelte B.I. eregy haza nem lesz sem-mi gondja a szemednek", azután meggyógyitotta.

7. Tanu. Szabó Györgyné Szilágyi Anna 42 éves: Kozma Mihálnyétul hal-lotta, ráesküdne hogy B.I. nyilvánvaló boszorkány.

8. Tanu. Vas Jánosné Szilasy Anna 38 éves: hallotta B.I.-tól, hogy az asszonyokat a vizre fogják vinni. B.I.: "ha engemet viz-re vetnek, nekem csak nádat és koporsót kiszitsenek".

9. Tanu. Mádi Jánosné Sereg Klára 30 éves Pocsajban laktában, édes fiátul Sallai Istvántól hallotta: "hogy megh ette az Anya az gyermekét".

10. Tanu. özvegy Nagy Istvánné Kecer Anna 46 éves malomban hallotta, Vincze Jánostól addig Kis György meg nem gyógyul, mig Szeke-

resné markából nem iszik.

11. Tanu. Bányai Andrásné Molnár Erzsébet 38 éves egykor B.I. ajtaján menvén B.I. mondotta: "Komám Asszony mit cselekedgyem, mert az édes fiam i- azt mongya, hogy nem kár volna engemet megégetni" - nem merte keresni!

12. Tanu. Faragó Pál 18 éves B.I.-tól ezen télen mikor gyógyitotta "ha ötet megfürösztik, mivel az csontjai elszáradtak, az vizen lent ül, csak nádat és koporsót készitsenek neki és u. akor mikor gyógyitotta volna kétszer adott egy darab málét, de F.P. a kutyának adta, harmadcor erővel megetették: kiment a szérüre, majd két egész nap vért hányt".

13. Tanu. Szabó Istvánné Kozma Anna 25 éves: Pocsajban laktában Molnár Andrástól hallotta "B.I.-nál nagyobb ördögöt nem köll keresni" M.A.-nak ezt B.I. mondotta volna.

14. Tanu. Varanai Istvánné Varga Katalin 38 éves vallomása teljesen azonos az első tanu vallomásával.

15. Tanu. Varanai István 38 éves: lánykáját otthon lételekor valami lehajitotta, lába ikrája megdagadt. Anyja B.I.-hoz ment,az kivágta, olyan jött ki, mint az apró fekete mezei tücsök. B. I.-nak három véka mézt adott, hogy mindennap bort nem adott neki, a lányka vállát megtapogatta, megdagadt, annyira, hogy a nyavalya is kiütötte. B.I.-t kérte, kivágta: abból is olyan jött ki, 9 máriást kapott, B.I. ha nem neki adják, koldus lett volna belőle.

16. Tanu. Kozma Mihályné Kovács Anna 45 éves Pocsajban Vincze Jánosnál lévén V.I. kérte B.I.-t, hogy gyógyitsa meg K.A.-t. Ekkor B.I. kétszer is megfordult V.I. házánál. Beszélgetés közben azt felelte B.I. "én nem gyógyitom, Icse vakargy, eö se akarjon csak halganunk, és mikor V.I. kikisérte volna ezen fatenst az házátul, akkor az sövényen könyöklött B.I., mondván ezaz fatens V.I.-nak, ahun megh látot, de joban fogh harangudnÿ reám,ara felelt V.I., én nem félcem magamat, hanem csak kgelmedet, mivel nállam vagyon hüti és keze, hogy se nékem se maradékomnak nem árt." Egykor megint Bányai András háza előtt panaszolta ezen fatensnek B.I., hogy fia S. I. stb. A továbbiak szóról szóra a 11. tanu vallomásai.

17. Tanu. Simándÿ János 60 éves. Négy évvel ezelőtt B.I. a fatens feleségétől kakast kért, nem adott. B.I.: megbánnya, utána csakhamar a fatensnek és feleségének a szemevilága elveszett, csak tapogatózva jártak.

18. Tanu. Nagy Sámuel 30 éves 1um nihil. Faragó Páltól hallotta: B.I. mikor gyógyitotta volna, adott neki egy darab málét, kutyájának dobta, másodikat megette, vérrel hányta ki. Szabó Jánosnétul hallotta: hogy ette volna meg a kezét.

19. Tanu. Varga Mártonné Balogh Anna 26 éves B.A. ura boros volt, ily állapotban B.I. ablakát bészakitotta, az megfenyegette: "megsiratya az Anyátul kit szopott tejet is". Pocsajban laktában az fatens ura házához ment. Mitül boszorkányozta, hogy a házába égeti, mert a fenyegetés miatt ma is sánta.

20. Tanu. Varga Márton 42 éves: tanuvallomása ugyanaz mint a 19. tanué.

Litera

PH. Martinus Ujfaludi ICott. Bihariensis Judlium mp.

PH. Joannes Paár p. fati Cottus Jurassor mpia.

2.

Anno 1722 die 26ta Junii. Inquisitio contra Conthoralem Francisci Paczai in oppido S. Jobbiensis

Utrum de Eo

Tuggyaé láttaé hallottaé az Gyanus tanu világossan Páczai Ferencznénak nyilvánvaló boszorkányságát vagyis nyilvánvaló kurvaságát, egy avagy két esztendő forgása alatt az mely vétkirül meg nem büntetődött volna, avagy az gyanus tanu kit tudna jó tanunak lenni tartozik hiti után megmondani.

1. Tanu. Hotorán Karácsonné 36 éves: Páczainé Katonával paráználkodott.

2. Tanu. Nagy Istvánné 33 éves: Pesze Máté quartályos katonával paráználkodott.

3. Tanu. Tót István 36 éves: bodorhájáról jött ekével későn, éczakának idején, előtte a pázsiton két fejér ludat látott, közelitett hozzájok s egyszercsak eltüntek, az ekéhez fordult hátba üti P.F.-né, hol jársz ily későn, hát kigyelmed

kertben voltam.

4. Tanu. Kis Thamásné 60 éves: P-né Váradon volt fogságban s mégis a maga háza előtt sepergetett fényes nappal.

5. Tanu. Vőgyi István 40 éves: felesége rosszul volt, P-né szerint az égett-bortól!

6. Tanu. Vőgyi Istvánné 40 éves: paráznaságáról vall!

7. Tanu. Szabó Mihályné 25 éves: Váradi fogsága alatt finyes nappal otthon sepregetett.

8. Tanu. Csók Istvánné 20 éves: nem tud különösebbet vallani.

9. Tanu. Bota Valent 49 éves: Felesége beteg volt, megegyeztek P-nével hogy fürdőt csinál, de nem csinálta meg, meghalt a felesége.

10. Tanu. Rácz János 60 éves: P-né adott pecsenyétől fia meghalt.

11. Tanu. Kiss László 40 éves: Rácz Jankó az pecsenyétül halt meg.

12. Tanu. Papp Mihály 36 éves: ugyanezt vallja.

13. Tanu. Szabó János 38 éves: Páczainé által adott égett bort ivott, el akart állani vizelete. P-nének azt mondta, ha nem gyógyitja meg, általlövi.

14. Tanu. Pap Jánosné 56 éves: Öccse R.J. pecsenyétől halt meg.

15. Tanu. Rácz István 30 éves: Öccse pecsenyétől halt meg.

16. Tanu. Bődi Mihály 25 éves: ugyanezt vallja.

17. Tanu. Lakatos Dánielné 28 éves: Katonával paráználkodik P-né!

18. Tanu. Fekete György 46 éves: Szüret alkalmával P-iék borozni hivták, nem ment, jobb keze megbénult. Majd a csapszéken borozott P-né: Fáj még a kezed koma, meg kellett volna az kezet vonatni kerékgyártó emberrel; vonta, nem gyógyult. P-né megtapogatta, meghuzogatta, nyomban meggyógyult.

19. Tanu. Harangi Jánosné 40 éves: három évvel ezelőtt ura sulyos beteg volt, ő is ledőlt, finyes nappal bement hozzájuk P-né azon pillanatban kiment.

20. Tanu. Bányai Jánosné 26 éves: paráznaságáról beszélt.

21. Tanu. Kovács István 38 éves: hét éve beteg volt, P-né éjjel-nappal

a maga képében több társával megjelent.

22. Tanu. Harangi János 40 éves: kisértésekről beszélt, P-né is ott volt. Más alkalomban Biró V. Ábránban küdötte, megjelent mellette P-né is, vele akart menni, ő monta, hogy nem megy. Felkapta és a fák tetején mentem, de a lábam a fákat sem érte. Feleségem egy sor dohányt sem kaccsozhatott meg, megjártam utam. P-né hordozott, mint valami szivárványt, ugy hordozott, s a V. Ábrányi hidnál tett le és ragadott fel.

Ezen tanuvallomás corroboráltatott az Sz. Jobbik Szék szinen Városnak Birája és Tanácsa előtt. 1722. Junius 26.

3.

Inquisitio Collateralis contra franciscum Nagy vel uti Personorum Verificam in Oppido Komadii in hocce I: Comitatu Bihariensi situato peracta

Püspöki die Mar. 1724.

Utrum De Eo.

1-mo Tudgyae, láttae, vagy hallottaé a' Tanu, hogy Komádiban valakinek nyilvánvaló boszorkánysága, ördöghséghe és egyéb büjös bájosságha lett vólna.

2-do Kire gyanakszik, hogy tudva tanitott valakit azon boszorkányságra vagy magadat vagy mást.

3-tio Kit tudsz ezen dologban magadon kivül jó tanunak lenni.

1. Tanu. Katona János 26 éves: Tudgya nyilván a Fatens hogy az Tüz mellett feküdvén a Gujánál dohányozva; mondgya az Fatens az másiknak, mitcsoda ember és Asszony jött ide azon szóra fel akarván kelni a fejekhez ütöttek valamit s mingyárt elment az ő elméjek, annak utánna üket megnyergelvén Csökmő felé vitték és az Csökmői szikoncsokat kavargottanak et sokan gyültenek össze, mikoron pedig az Fatenst onnét visszahozták a kantárt a fejéből kivették és lett ollyan emberré a Fatens, mint azelőtt volt, de minden teste fájt a Fatensnek, a ki a Fatensen ült pedig az vólt Nagy Ferencz, megh is fenyegette a Fatenst illyen szóval te kutya valakinek valamit ne szólly, mert másszor nem igy bánok veled, hanem öszvetör-

lek hogy ember nem lesz belőlled?

2. Tanu. Medgyesi János 24 éves: 1-um. Tudgya nyilván a Fatens, hogy háromszor megh nyergelték és mindenkor személlye szerint, Nagy Ferencz volt mind a 3-szor, pedig a jászolban feküdt othon; mivel az előtt való Éczakán egy szürke paripa képpiben öszve tapodták és azon tapodás mijatt betegségben esett, mely mijatt Gazdájának szántvást is el kellett hadni; elsőben pedig vitték a' Nyirben Bán Házi nevü praediumra, és ott a' Fatens ki dörgölvén a fejéből az Kantárt, egy késsel a sötétben kezikben menvén vellek vagdalkozott, de nem tudgya ki sértetteé vagy nem senkit is, hanem mikor onnét el oszoltanak találtattak közöttük sebesset is a Fatenst öszve akarták szaggatni de Nagy Ferencz, aki rajta oda volt, azt mondotta nem bántjátok bizony ezt, mert én mengyek haza.

3. Tanu. Petrus Hënës 18 éves: Tudgya nyilván a Fatens, hogy Nagy Ferencz elvitte lónak és a hótt Körös háton egy szép tövishez megkötötte, magok pedig elmentek onnét messze, és ott hagyták őtet a tövis bokorhoz kötve. Hajnalra pedig ismét viszszamentek, hazavivén az Fatest az maga udvarán az Fatensnek el csapta, és harmadnapig a Fates ott feküdt, melyért az fatensnek a hátán mostan is megh látzik az Nyereg feltörése a Tenyereis az Fatensnek ime feltört és meghámlott a nyargalásban.

4. Tanu. Kétegyházi István 17 éves: ad 1-um uti Primus Testis, hoc tamen addetit a Fatensen nem férfi ült, hanem Asszony de nem ismerte ki legyen, hanem világossan tudgya azt hogy Nagy Ferencz volt az másik a'ki akkor az nyargalásban jelen volt.

Kisvárdai Mihály Bihor ord. Judlium PH.
Szlávy Valent Bihar Jurassor PH.

Püspöki /Komádi/ 1724. Március

BIHAR VÁRMEGYE

Molnár Gyula

NÉPI GYÓGYÍTÁS EMLÉKEI A BIHARI BOSZORKÁNYPEREKBEN

A jegyzőkönyv első lapjának bevezető sorai arra utalnak, hogy az ügy előzményei másik jegyzőkönyvbe jegyeztettek fel, ami azonban elveszett azóta. Így az egész per anyaga a tanúvallomásokból bontakozik ki: „Anno 1764. Die 25-ta January Gallyas Erzsók, vagyis Rácz Ádámné requisitojára így inquiráltatott

DELEO UTRI PUNCTA

1. Tudgya é, látta, vagy hallotta é a Tanu bizonyosan itten Konyáron lakó Rácz Zsigmondné Székely Éva minémű titkos orvoslásokat tsinált, vagy javaslott solo betegnek és azoktól micsoda jutalmat kivánt és vett?

2. Közelebb ha adott volna Fényi Erzsóknak három szál füvet és azt micsoda módon parancsolta Sigáné, hogy adgya bé orvosságul a maga Férjének?

3. Hogy némely született kitsiny Gyermek körül addig leskelődött Sigáné míg S. V. *(saját vallomása)* a Született kitsiny Gyermeknek a Ganaját el lopta, mellyet meg tudván a a Kis Gyermek szülei, felette zugolódtak Sigánéra?

4. Kinek javaslott Disznó ganéjt láborvoslásra, nemcsak de sok rendbéli kiterjedett orvosságokat kinek javaslott és gyógyult é meg tőlle?

5. Való lehet é az, hogy Konyáron többnyire mind félnek Sigánétól, hogy vagy magát, vagy cselédgyét, vagy Barmát meg rontya, azért is ha mit kér, nem merik kedvét szegni, inkább mindenütt adnak néki amit kér?

6. Hogy valaki Boszorkányozta *(boszorkánynak nevezte)* Sigánét és kicsodák név szerént mondgya meg, ha azok bizonyos éjjeli, vagy nappali rontásra való cselekedetit tudgya?

7. Kit tud magán kívül más tanut akár itt, akár Bagoson, vagy Sárándon lakót, holott Sigáné lakott?"

A kérdésekből, melyek egyúttal a vádpontok is, kitűnik, hogy a gyanúsított különféle betegségeket gyógyított s így keveredett a boszorkány hírébe, aki nappal úgy, mint éjszaka képes különféle rontások elvégzésére akár ember, akár állattal szemben. A feltett kérdésekre a következő tanúvallomások hangzottak el:

1. *Gál Andrásné*, 54 éves vallja: „Adóss lévén a F. *(fatens)* Ura valami dólgáért Rácz Sigánénak már karácson előtt múlt egy Esztendeje egy garassal, melly garasért Sigáné kenyeret kért, de a F. nem adott és mikor a F. házából kiment Sigáné, így szóllott, jól teszed azt, hogy adsz eb a Lelked és reá csapta az ajtót a Fatensre, azon a napon estve felé úgy öszve dagadott a F. lába szára bokájától fogva térdig, hogy a csizmájában sem fért, hanem az Ura csizmáját kellett felvonni, melyet mutogatott a F. Budai Mátyásné Asszonyomnak és Eő Kglme *(kegyelme)* meleg S. V. Disznó ganéjt javaslott, hogy azzal kösse, már ki is tsutsorodott volt öt jukra h. ki akart fakadni, de azzal megelőzte. A nagy fájda-

Orvostörténeti Közlemények 48–49 (1969), 195–205.
Forrás: Debreceni Állami Levéltár, Inquisitionum et Sententiarum Protocollum Konyariense ab anno 1764 erectum. V. 640. II/1. D. 2.

lom miatt ordított a F. és Sigáné oda ment és kérdezte, mi lelt? A F. felelt nem tudom, mi lelte a lábomat és ő felelt, ha nékem egyet szóltál volna, meggyógyítottam volna; mivel kötöd? kérdezte és megmondám. jóváhagyta és comendálta, hogy tovább is azzal kössem."

2. Benczik Albertné 40 éves a következő tanú: „Farkas nevű nássza lévén Sigánénak, kinek is menyetske lánya Gyermekét hogy Sigáné házában szülte, a menyetske Annya Farkasné Sigánéra így panaszkodott: A Boszorkány cselekszi azt, amit Sigáné e körül a mostan született kis Gyermek körül cselekedett, mert el lopta a legelső ganaját a F. pedig szemére vetette Sigánénak ezen cselekedetét és arra azt felelte, hogy Szem fájásrul cselekedte, a kis Gyermek azután mind hóttig rosszul volt, a szeméből mindig véres könny görgött, az édes Annya így panaszolta."

3. Pethe Istvánné tanú, a község bábája, kinek vallomásából kitűnik, hogy ő ismerte a fenti gyógyszert, mert igyekezett elejét venni annak, hogy ellopják keze alól a gyermek pelenkáját. Így vall: „Születvén a Sigáné Unokácskája reggel, mikor aztán estvére meg akarta a F. fürészteni a Gyermeket, ki volt a Pólyábul és a melly ruhában volt az első S. V. ganajlása, azon ruhát elvette a fatenstül és összve tévén tette a gerendában, kérte vissza a F. mondván, hadd mossa ki, mert nintsen más ruhája, azt felelte nem adgya, mert szem fájásrul veszi el, nem jó a szeme."

4. tanú, ifj. Löki Andrásné nem tud semmit.

5. Mázló Dávid „új magyar" hallotta, hogy „félnek Sigánétól a Helységben nem merik kedvét szegni csak adnak neki . . . Rácz Adámnétul hallotta, hogy boszorkányozta Sigánét . . ."

6. Ungi Mihály 30 éves vallja: „Rácz Ádám koha *(kohója)* mellett mondotta ifjú Füredi János, hogy Rácz Ádám Fiát azt mondotta a náluk lakó öreg Doctor, hogy Rácz Sigáné ötte megh."

7. Isó Mihály 40 éves tanú: „Mikor Rácz Ádámék eladták Leányukat, elhivatták Bagosrul a Lagziban Rácz Sigát is Feleségestül, mikor eljöttek, bé nem bocsátották Rácz Ádám és felesége, hanem azt mondták, Bé ne jőjj a házamba, te Boszorkány vagy, te ötted meg gyermekünket."

8. Varkucs János vallomása: „Debrecen felől jöttek a F. és Sárándi ujj magyar legény és hozódott elő Rácz Sigáné a Legény által és mondotta, egy Czigány hólta napjáig őreá kiáltott, de bizony nem is kár volna őtet meg égetni."

9. Fejér János kb. 49 éves, nem vall semmit.

10. Özvegy idős Szabó Istvánné, Fenyő Erzsébet 54 éves tanu: „A Fatenshez menvén szállani tavaly két Executor katonák edczer csak ott termett Rácz Sigáné és a ház közepin a tánczra ugrott, a Fatens pedig kitaszigálta a házbul, mindjárt a F. igen rosszul lett a F. Ura pedig Sigánéhoz ment és Sigáné adott a F. Urának kezében három szál füvet, hogy azt ad 2. dum törje meg *(a vádirat második pontja szerint)* és vízben adja bé az Fatensnek, a F. valami nehezen bé vette és mindgyárt jobban lett, az előtte pedig harmad fél hétig csak úgy ordított a F. nem is alhatott sem ehetett és mondotta a F. meghólt Ura; Ne véts annak a Sigánénak, mert nem jó asszony az. Debreczenben ismét két tű hordozó Czigány Asszonytól hallotta a F. hogy az edgyik kiáltotta szemben Sigánénak: Égessen meg a

lobogós tűz, meg öléd a két gyermekemet, a másik Asszony pedig így szollott: Nem kár volt volna meg égetni eddig is."

11. Mattusovitz Pál, körülbelül 24. éves nem tud egyebet, csak annyit, hogy „Füredi János Uramnál lakott Doctor ember mondotta Sigáné felől, hogy Doctor Asszony."

12. Nyíri András 56. éves nem tud semmit.

13. Özv. Fényi Istvánné, kb. 56. éves vallja: „. . . hallotta, hogy Sigánénak Bodnárné javasolta, hogy a Gyermeknek 1.-ső ganaját kérje el a Bábától és jó lészen szemfájásrul. A fatensnek is akart adni Sigáné, de nem vitte el . . . hallotta Rácz Ádámnétúl, hogy Sigánét komának nem hivatta Kurucz Péterné: nem szoptathatta gyermekét, mikor osztán máskor arra ment s adtak néki, mindgyárt teje lett s szoptathatott."

14. Dallos Kovács Jánosné, 34. éves nem tud mást, csak annyit, hogy „Farkas nevű Nász asszonya Rácz Sigánét kurvának kiáltotta."

15. Kerékgyártó Jánosné, 28. éves nem vall semmit.

16. Vég, másképpen Győző Istvánné 24. éves tanú vallomása: „. . . kását tört a Konyári Mihályék kölyüjökön s oda ment Rácz Sigáné s kért a Fatenstől kását, de a F. nem adott, mert a Tiszteletes Uramé volt a Kása és felelt Sigáné: Nyárs a térdedben, mért nem adsz? Az után is kért, de nem adott, felelt Sigáné: No hiszen jó lesz, ha nem adsz is. Mai nap éjszakán 12 órakor feküdt le a F. és mindjárt nagy dübörgéssel még mikor el sem aludt reá jött Rácz Sigáné a Fatensre és megfogta mind a két kezével a nyakát és mondta ezt is, adhatnál te nékem kását akkor is, amikor Asszonyod a Templomban van és nagy dübörgés volt, úgy hogy felserkentek belé Tiszteletes Uram és Felesége, ki is mentek. Szép hód világ lévén a házbul megnézni a dübörgést és mikor haladtak a szoba ajtón, mindgyárt Sigáné is utánok ment és mikor bé jöttek megpanaszolta a F. Sigáné majd megfojta, hogy kását nem adtam neki. A nyakát a F. meg is mutatta özv. Sarkadinénak, Demjényéknek is, hát tiszta kék vót, mondták, hogy nyomtak. Egy hétig se tekeríthette el a F. a nyakát."

A kihallgatott tanuk vallomásaiból kitűnik, hogy az egész boszorkányhistória asszonyok pletykája és képzelődése s valóság belőle annyi lehetett, hogy *Ráczné* valóban ismert néhány gyógyfüvet és a szokványos falusi gyógymódot, amivel kisebb-nagyobb kuruzslásokat hajtott végre s innen keveredett boszorkány hírébe. Így látta ezt józan paraszti eszével a konyári tanács is, amikor az ügyet ezzel zárta le: „. . . nem avattya ezen dologban a Konyári Tanács magát, hanem mint szükségesnek ítéltetett egyenesen Mlgs *(méltóságos)* Uraság Tts *(tekintetes)* Törvény székire az egész Processust sub sigillo alázatosan submitállya."

Leveles Erzsébet

BAKOS BALÁS PRÓKÁTOR ELLENI BOSZORKÁNYVÁD

A családi gyülölködés emelte boszorkányvád kimutatható példája Bakos alias Széchy Balás miskolci prókátor esete, akit 1582 augusztusában sógornői, Bakos Andrásné és Bakos Gáspárné, végül féltestvére, Bakos András vádoltak be Borsod vármegye itélőszéke előtt.[11])

Bakos Andrásné feljelentésében előadta, hogy, amikor szolgálójával a borjak szétverte kerítést állitotta helyre, Bakos Balás házuk elé ment, ott fel-alá járva s teli torokkal orditozva becsületében megsértette s boszorkánysággot kiabált rá:

— „A bestye hires..., elvették az én tehenimnek zsir.t, a más világon is ugyanazon tejjel éljenek."

Jóllehet, mind a sértett, mind a szolgálólány hallották a sulyos kifejezéseket, ámde, hogy „büntelenek voltak, nem szóltak semmit ellene."

A vádlott felesége is beleavatkozott a perpatvarba.

— „Befontátok vala az én tehenem tejét a sövénben" — ripakodott rá a szolgálóra, majd feljelentőt ördöggel rakott bübájosnak nevezte.

A mende-mondát Bakos Balások hirül adták a prédikátornak, szétszórták a városban is s feljelentéssel, illetve a bübájosok törvényével fenyegették meg sógorasszonyukat (constat sedi, ez féle böjös bájosnak micsoda az törvénye, azt meg kell égetni).

Am — mint a vádirat megállapitja — Bakos ezzel nem elégedett meg, hanem Jakab estéjén nyolc órakor paripán részegen hazament, „az ó maga ajtaja előtt lecsett lovárol, a lovat fékénél fogva alá s felhordozta, nagy süvöltéssel táncolt, térdet hajtott előtte, alleluját énekelt". Sértett szolgálói az akolban teheneket fejtek, rájok ment olyan részegen ezt mondván:

— „Fejjetek, bestye..."

A teheneket erősen verte, amire a lányok jajgatni kezdtek. Bakosné kiszólt a házból:

— „Széchy Balás ne menj oda, semmi járód nincs ott, ne verekedjél, tarsd dolgod".

Széchy Balás visszafordult s ily szókkal kezdte szidogatni Bakos Andrásnét:

— „Te lator asszony, kuraffi asszony... megtudtam, hol laktál azelőtt is, meglátod, hogy megrostállak benneteket... soha nem értek én velem, elég pénzem vagyon énnekem most is a ládába, de ti kölcsön kértek Dobossy Mátyástul".

Panaszosné, „mint keseredett ember, csak elfordult onnan".

A másik vádló Bakos Gáspárné, született Polyák Raxonia. Előadta, hogy 1581. augusztusában a fazékszárasztó kerékre rakta a fazekakat, amelyhez vádlott tehene, „mint oktalan állat" hozzátörleszkedett. Amikor odaszólt a szolgálónak, hogy hajtsa el a tehenet s a lány teljesiteni akarta a parancsot, Bakos kifutott a házból:

— „Ne verd bestye... a tehenet."

— „Ne szitkozódjál Balás uram" — mondtaneki Polyák Raxonia nagy tisztességesen.

— „Ne szóltass én velem, mertha szólani kezdek, megbánod."

— „Mit szólnál hozzá?"

— „Hogy téged nem hijába eresztenek ki az udvarból is, mert te itt is nyolc hónapra hozád el a gyermeket."

Bakos ezzel nem elégedett meg, hanem 1582 augusztusában, amikor másik sógornőjét szidalmazta, az több undok szitkok közt ezt mondta:

— „Bizony megrostállak benneteket, ennél jobban megrostállak."

— „Még azt sem felejtettük el, amennyit megrostáltál."

— „Ne szólj, te Polyák bestye... fogadtam én, hogy te veled soha egy tálból nem eszem, mert te... vagy, azért tudja a törvény" hogy ez féle életü embernek micsoda az pönája" — fenyegette meg vádlott ifju sógorasszonyát.

A panaszosok sorát Bakos András zárta be, aki becsületsértésért jelentette fel féltestvérét. Előadásából kiesendült, hogy tanuja volt Balás prókátor féktelenkedéseinek s a per felfolytatása esetén koronatanuként szerepelt volna. Ugyanaz a forrás közli, hogy vádlott atyja tulajdonképen Széchy Tamás mészárosmester volt s anyja második házassága révén viselte a Bakos nevet.[12])

Mielőtt a vádemelés inditóokára rámutatnánk, a vádat részleteznünk. Megállapitják, hogy Bakos Andrásné feljelentésében kettős és kölcsönös a boszorkányvád. Az egyik a sértett perpatvar közbeni meggyanusitása, hogy sógora tehenének szinjét, tejét elvesztette, a sövénybe befonta. A tehén hasznának elvesztése a boszorkányos müveletek legismertebb formája volt. A közhit szerint a tehén elveszett tejét boszorkány szopta ki fekete macska, kutya vagy béka képében. Ha az állat véres tejet adott, azt is rontásnak tudták be. A tehén tejének sövénybeni befonása az ars magica ismeretlen változataként áll a boszorkánypörök oklevéltárában.[13]) Az előttem ismert borsodvármegyei emlékekben is csak fenti vád említi.

A másik ész kölcsönös boszorkányvádat vádlónő hintette el annak előadásával, hogy Bakos Balás ketérdelt lova előtt, alleluját énekelt,

11) L. végül közölt, teljes vádiratot.

12) Vádlott emlékét Bakos alias Széchy Balás néven Borsodvármegye több XVI. századbeli perirata fentartotta. Borsodvármegye levéltára Protocollum II. III.

13) Komáromy: Boszorkánypörök oklevéltára.

majd megrostálással fenyegetődzött. Mint jeleztük, az egy igaz Isten, keresztség s egyházi formaságok kigúnyolása a boszorkányfogalom egyik lényeges részét alkotta. A mágia tudományához tartozott a „megrostálás". Ma is ismert népszokás. Lopás esetén a rostába szurt ollót két ujra fogják, elmondják a gyanusítottak nevét. A tettesek említésénél a rosta állítólag forogni kezd. Másik módja, amikor fiatal állatot rostálnak meg, hogy kicsi maradjon. Szokták a megrostálandó papirosrait nevét báb szivére szúrni s a bábot megrostálni. Az illető aztán lassan sorvad, pusztul, vagyonában fogy.

Polyák Raxonia panaszában a boszorkányvád egyiskent s Bakos fenyegetőzésének (megrostálás) felemlitésében nyert kifejezést.

A boszorkányvádon kivül mindkét emlék másik sérelmet: a parázsnaság vádját tartalmazza. Bakos Balás perpatvar közben sógornőit feslett erkölcsü asszonyoknak kiabálta. Panaszosnők a gyanusitással szemben a boszorkány- vagy parázsnahirbe került személyek szokásos jogvédelmével élték. Vádirat során nemcsak jogorvoslatot kértek a rajtuk esett sérelemért s vádlottat a sulyos következményekkel járható boszorkányság gyanujába keverték, hanem mindenek előtt magukat igyekeztek tisztára mosni. Bakos Andrásné erélyesen visszautasította a fejére idézett bübájosok törvényét. Ártatlanságát fejével fedezte s ugyanakkor „tályát", vagyis a rágalom megtorlását kérte.[14]) A parázsnahirt mindkét asszony megvesszőztetés felajánlásával s ugyancsak tályó kérésscl akarta elhallgattatni.[15])

Nevezett jogszokásból folyt, hogyha a hirbe kevert személy idejében nem tisztázta magát, qui tacet consentire videtur alapján az egyházi illetve kösvádló perbe fogható volt. Vissont, ha az ártatlanság bizonyitása nem volt elégséges, panaszos könnyen vádlottá válhatott.[16]) A varázslók ügyét már I-só Ferdinánd tisztán világi biróság hatáskörébe utalta.[17]) Bakosék sógorasszonyukat még 1581-ben is, a szászados szokásokhoz hiven, a miskolci egyházfőnél bejelentették, hogy az megfenyitse, esetleg nyilvánosan megszégyenitse (ekklézsia követés).

A vádirat a XVI. századbeli praxis criminalis több lényeges adatával is szolgál. Mindenek előtt megőrizte a boszorkányság, parázsnaság, magzatvesztés büntetésének pontos különbségét. Amig a perlekedő rokonok első törvényeként a megégetést, két utóbbi büntetési nemétől a megvesszőztetést hangoztatták. Az akkori peres eljárás formaságai szempontjából érdekes a vád előterjesztése. Bachmegyei prókátor, mindhárom feljelentő közös képviselője a rendes törvénynapon szóbelileg adta elő a vádat a biróí szék előtt. A vádirat „Bachmegyei cum nostris ponit", „Bachmegyei közül velünk" kezdése bizonyitja, hogy az előterjesztés szóbelileg történt s az előadás tartalmát a biróí szék jegyzője ugyanakkor jegyezte fel. Polyák Raxonia panaszát „idem qui supra ponit cum nostris similiter" kilejezéssel, Bakos Andrását egyenesen igy kezdte: „idem Bachmegyei dicit." A bizonyitás eszközeiként vádiratban a tanuállitás és eskü fordul elő. Bakos Andrásné bizonyitani akarta, hogy vádlott neje bübájos hirét keltette.[18]) Bakos András állitásai igazolására vádlottnak eskűt ajánlott fel.[19]) Végül a feljelentés a szokott formaságokkal, mindhárom panaszos itélet és tályó kérésével végezte.

Ismertetett boszorkányvád lényegére ma már tudjuk, hogy a tehén teje különböző okból veszhet el. A megrostálás babonás népszokás. Bakos Balás lova előtti térdhajtását, alleluja-énekléset s a megrostálással fenyegetőzést beitalozott, féktelen természetü ember kérkedésének kell minősitenünk, aki ilymódon akart bosztorkánynak illetve félemletesnek látszani rokonai előtt. De beitalozott állapotban tehette azt minden további cél nélkül is.

A vádra és Bakosékra vonatkozó irott emlékek szerint kétségtelen, hogy a következményeiben sulyossá válható feljelentés családi gyülölködésből fakadt. A Bakos-család módos, miskolci familia volt, A XVI. század utolsó évtizedeiben két ügyvédember került ki belőle. A feljelentő András és féltestvére Balás. Utóbbinak ment jobban a sora. Amig Balás a vármegyei törvénynapokon a legvagyonosabb ügy-

14) Vádirat: „ . . . et de facto caput submittit domina alias personalites, alioqui de talione judicium postulat."

15) Vádirat: „ . . . Azért az actrix leál előtte — ajánlotta vádlott rágalmaira Bakos Andrásné — az miat ő miatomá szithokkal szitta, rakja meg. Executiot tuzsnek feléle, alioqui de poena talionis judicium postulat." „Leállok előtte — fakadt ki a parázsnaság vádjaira Polyák Raxonia — és hogyha engem csak egy pontyira is megrakat, tehát ugyan a szélről Isten szerint igaz executiot várok, mert ma élni és halni akarok. Alioqui e converso de talione judicium postulat." Itt említjük meg, hogy a megvesszőztetést, mint a parázsnaság büntetését első izben Szent István törvénye irja elő: S. Stephani I. II. c. 26. Szent László a parázsnak büntetését az egyház hatáskörébe utalta: S. Ladislai I. I. c. 20. Ugyanigy istvánkodott Kálmán király, csak részletesebb a magzatjokat vesztő és parázsna asszonyok büntetéséről szóló törvénycikkelyei: Colomani I. I. c. 58., 61. és I. II. c. 8. Két utóbbi szálkodó törvényeinek külön érdekessége, hogy csupán a női nemet büntette. Mindenesetre statutumaink a parázsnaság büntetésére ismét megvesszőztetést s a helyszinéről kiüzetést rendelték.

16) Kosáromy: Bosszorkánypörök oklitása.

17) Ferdinándi I. dec. a. 1537. I. articulus 6.

18) Vádirat: „ . . . kit megbizonyitunk, hogy mind prédikátor előtt és mind egyebütt is szemszédinak kikiáltotta."

19) Vádirat: „ . . . si negaverit, juramento sinedem submitteret, alioquet actor jurabit."

lelket képviselte,[20]) Bakos András prókátor nevével csak elvétve találkozunk. Balás állandóan vásárolt fekvőségeket, sőt házassága révén a koromhási birtokért is perelt s azt meg is nyerte. Bakos András ellenben inkább eladogatta meglévőségeit.[21]) A két féltestvér anyagi viszonyaira Bakos Balás dicsekvése is utalt, amikor összetűzött sógorasszonyával: „soha nem értek én velem, elég pénzem vagyon én nékem most is a ládába, de ti kölcsön kértek Dobossy Mátyástól."

Nyílt ellenségeskedésük nyomára az 1580 as évek peres ügyeinél akadunk, tehát jóval a boszorkányvád kelte előtt. Bakos Balás becsületsértéséért feljelentette a vármegyei itélőszéken Bakos Andrást, mivel ez állítólag azt mondotta neki, hogy a felesége el akar válni tőle. A bírói szék bűnösnek találta vádlottat s 100 forint büntetésben elmarasztalta.[22]) A pletykaság törvényes útra terelése s a nagy összegű büntetés bizonyára rághatta Bakos András máját. Az ítéletet megfelebbezte, ám a féltestvérek között ujabb összeütközésre csak akkor került a dolog, amikor Balás egész rokonságával összeveszett. Mielőtt András megkezdte a nyílt harcot, valósággal csatasorba állította féltestvére ellenségeit. Majd vádlók képviselőjeként jelentkezett a törvénynapon.[23]) Úgy látszik, nem igen boldogulhattak a befolyásos prókátorral szemben, mert végül is a vádat nem Bakos András, hanem Báchmegyey, Borsodvármegye másik, neves ügyvédje terjesztette elő. Az elmérgesedett viszonyra mutat, hogy mindhárom ellenfél egyszerre s ugyanazon prókátor útján adta elő panaszát. De a halálos harag legsulyosabb bizonyítéka a boszorkányvád emelése, amely „beigazolás" esetén örökre elintézte volna a gyülölt ellenfelet.

A vármegyei itélőszék, amint az idevágó feljegyzésekből következtethetünk, nem fogta perbe Bakos Balást. A feljelentést tudomásul vette, ám az eljárás folyamatba tételét húztahalasztotta. A vádlók nevében Bakos András megsürgette a bünper lefolytatását, tanúkihallgatásra vagy éppen ítélethozatalra még sem került a sor. Az itélőszék egyébb, terhes ügyeire való hivatkozással hitegette a türelmetlen panaszost. Hogy az elévülést megakadályozza, Bakos András be is jegyeztette a vármegye jegyzőkönyvébe, hogy Bakos Balás elleni ügyük tárgyalása nem miattuk halasztódik el, hanem a szék más sulyos ügyeiből kifolyólag.[24])

A bírói szék a vád tudomásul vételével beszüntette a további lépéseket. Még Bakos Balást sem hallgatták ki, noha a vádemelés napján két ügyfelét képviselte, tehát jelen volt az itélőszéken. Későbbi nyomaink sincsenek arra vonatkozólag, hogy akár perbe idézték volna, akár eljárást folytattak volna ellene.[25]) Ámde, hogy a boszorkányvádból kifolyólag Bakos Balást sem nyilvános megszégyenítés (exklézsia követés vagy a birák megkövetése) sem sulyos büntetés nem érte, bizonyítja az a tény, hogy még hosszú évekig Borsod egyik legkeresettebb ügyvédjeként szerepelt, 1592-ben pereskedett Méstáros Kelemen miskolci főbiróval, sőt a diósgyőri uraságnál, megvásárolta és zálogba vette Bakos Gáspár és özv. Serafinné, Bakos Dorottya földjeit s működésének több emlékét hátrahagyta.[26])

20) A feljelentés korában Bakos Balás Borsodvármegye legkeresettebb prókátora volt. Ő képviselte Homonnai Drugeth Istvánt, anyjagi Török Istvánt és nejét, Lunday Jánost, Vitéz Jánost, Szlemár Istvánt, Tibót Ambrust, Senyey Pált, Forgách Zsigmondot, Lorántffy Farkast, röviden: mindazokat, akik számottevő embereikkel számíthattak az itélőszéken. Borsodvm. Iára. Prot. I., II.

21) U. o. Prot. I., II.

22) U. o. Prot. I. 277. lap.

23) U. o. Prot. II. 89. l.

24) U. o. Prot. II. 120. l.

25) Borsodvármegye 1577-iki folytatólag ismaradt jkvi a XVI. század lefolytatott bünpereiről irott emlékét megőrizte. Ha 1582-ben az itélőszék Bakos ellen pert indított volna, az eljárás és itélet nyomát bizonyára megtaláinok. Esetleges eljárásra vonatkozólag nincsenek adatok Bvm. itélőszéki iratában sem. (Borsodvm. Iára. Acta judicialia.)

26) U. o. Prot. II., III.

1709-ben Szabó Pálné, majd Tóth Jánosné, Karasznai Susanna és Tóth Istvánné, Nagy Boris miskolczi lakosok ellen folyt per. A két utóbbi ügyében 42 tanut hallgattak ki, a kiknek vallomása egy végtelen szomorú korkép köznépünk azon korbeli műveltségi állapotát illetőleg. Maguk a vádlottak a hóhér által a legfurfangosabb módon kinoztattak, igy például mezitelenül tüskeágyba fektettettek, csakhogy vallomást tudjanak belőlük kicsikarni. Végre a következő itélet hozatott: 1709

„Megvizsgálván szorgalmatosan magistratus uram ő kegyelme Tóth Jánosné, Karasznai Susanna és Tót Istvánné, Nagy Boris ellen exponáltatott actióját és annak megbizonyitására az szék szine előtt examinált tanuk fassióját mivel mind Krasznay Susánna s mind Nagy Boris ellen alkalmas tanuk vallottak, elsőbben is Demeter Miklós, aki midőn egy alkalmatossággal szekeren menvén ki a szántóföldekre, ezen két asszony más egy társokkal együtt magok bosszuságát akarván a fátenson végben vinni, a mezőn a szekérhez tűntek, ottan a tanuhoz bujdostak, annakutánna felültek a szekérre, onnan is egyszer a tanu észre se vevón, eltüntek. Ezen dolgot erősitvén más tanu is, hasonlóképpen ugyanaz szekérrel levő akkori vámosi nótárius is, aki az asszonyokat nem látta ugyan, mindazáltal vallja azt, hogy a szekér annyira megterheltetett volt, hogy alig birták a lovak s az szekereket az egyenes uton feldöntötték. Nagy Boris, Demeter Mártonnak egy meggyógyulását nem remélhető beteg ökrét két óra alatt meggyógyitotta. Diószeghi Tamásnak kigyó képében a csecsét kiharapván, a midőn hasából kikergette, az utczán által megrázkodván, a kigyóbul magát maga személyére által változtatta. Krasznyai Susánna több vétkei is kinyilatkozván, nevezetesen éjszakának idején Török Istvánnét, bezárolt ajtaján bemenvén, a pitvarban a marha között mit csinált, mit nem, maga tudja, ottan találván ezen Török Istvánné, kilincsen tartván a kezét, mégis kiment ajtó kinyilása nélkül. Nagy Erzsóknak a gyermekét megforgatván, a tejét elvesztette, a magáét pedig azzal megbővitette. Szilassi Györgynét, Diószegi Jánosnénak házánál való tartásáért mindketten eleget gyötrötték. Iván Tamást kantározván, megnyergelvén, Tóth Jánosné gyakran rajta nyargalódzott, Diószegi Tamásnét, szemeláttára a mezőben ez is kigyó képében megkisértvén, ismét maga személyére a kigyóból magát általváltoztatta. Az halálos beteg jövendölése szerint mindaddig meg nem hólt, valamig ő hozzája nem ment és kezét meg nem fogta, annak mentén a lélek kiszakadt belőle. Az mezőben egy sereg csajthos

lúdhoz, az előtt senkitől nem láttatván megjelenvén, csakhamar ismét mind ludastól eltünt. Németi Jánosné gyermekét fenyegetődzése után megrontván, nyomorulttá tette. Az negyednapig halva feküdt macskát felelevenitette. Ezekhez járulván több egyébb erős gyanuságok is, melyekből megvilágosodott ezen emberi természet feletti, tiszta személyhez nem illendő cselekedetekből nyilvánvaló boszorkányságok, mely cselekedetekért ezen megnevezett Nagy Boris és Karasznyai Susánna, a nemes vármegyének tisztulások okáért elsőbben hóhér által magok boszorkánytársaik és gonosz cselekedeteiknek kivallására megkinoztatván, tűzzel fognak megégetettni.“[1])

De szomoru érdekesség tekintetében ezt még messze tulhaladja az igriczi boszorkányok esete, mely városunkban a megye székin tárgyaltatván s az itélet is városunkban hajtatván végre, az irodalomban mint „a miskolczi boszorkánypör“ lett hiressé.

1717-ben folyik le e pör, melyben Borsodmegye fiscusa a legképtelenebb vádakat emeli Lengyel Tamásné, Virág Kata, Gombos Györgyné, Tóth Anna, Száz Györgyné, Kasza Sára és Tóth Istvánné, született Sigó Kata „bűvös-bájos Igriczi boszorkány asszonyok“ ellen. A pör a törvényszék előtt fölvétetvén, birói vizsgálat és tanuk kihallgatása végett a szolgabiró és esküdt küldettek ki Igriczire, a helyszinére, hol 19 meghitelt tanunak vallomását vették föl. 1717

A kérdőpontok igy hangzottak:

1. Tudja-e tanu bizonyosan, hallotta-e, vagy látta-e szemeivel Lengyel Tamás özvegyének, Virág Katának, vagy Gombos György özvegyének, Tóth Pannának, ugy Száz György özvegyének, Kasza Sárának, nem különben Tóth István özvegyének, Sigó Katának valamely ördögi mesterségét, vagy boszorkányságát és azon gonosz és istentelen ördögi mestersége által valamely

[1]) Borsodmegye levéltára. Prot. 6. 595. l. és Prot XVI. 281. l.

keresztény embert, vagy maga személyében, vagy valami marhájában való megkárositását.

2. Nevezet szerint kiket, mikor, holott és miképen rontott és kárositott meg.

3. Kiket tud ez dologban magán kivül jótanunak lenni.

A két első tanu, Kis Márton és Oláh János vallomása mindössze is abból áll, hogy midőn vásárra menendők, ökreiket az ólból kihoznák, ezek kezökből kirángatták magukat s ugy elszaladtak, hogy alig lehetett őket visszakeriteni, mit a második tanu annak tulajdonit, mert a három fennevezett asszonyt szekerén nem akarta elvinni a vásárra, s igy aztán boszuból megbabonázták ökreit.

A harmadik tanu Onga Kató, nemes Szabó Mihály 60 éves özvegyének vallomása következő:

„Tanu ezelőtt esztendővel Kun István házánál kérvén szállást magának, midőn szállott volna az emlitett házhoz, mutatott a gazda nékie ágyhelyet, a Tót Istvánné ágya helyin, mely Tót Istvánné ugyanazon házban lakott akkor, — ezt megsajnálván (azaz irigyelvén) Tót Istvánné, vallja nyilván a tanú hite után, hogy mingyár második éjszaka rajta ment a tanún, személye szerint Tót Istvánné, Sigó Kata az ágya előtt megállván, mond a tanúnak: „No vén kutya megöllek azért az ágyhelyért“ — és sokáig kinzotta. Annakutánna is peniglen, valamikor tetszett néki, sok éjszakákon rajta menvén a tanún, megkinzotta erősen, sőtt megnyergelvén, hátán járt, valahova tetszett nékie több czimborás társaival együtt, de ezenkivül nem ismerhetett meg egyet is közülök a tanú, sőtt a hátát a nyereggel annyira rontotta a tanúnak, hogy sokáig kelletett nékie kenéssel és förösztéssel orvosoltatni“.

A 4-dik tanú nemes Kovács János, 50 éves, arról tesz vallomást, miként a fönt nevezett négy asszony megboszorkányozván egymást, nála vádaskodtak s tőle kértek tanácsot ez iránt, s ő azt javallá nekik: fogadjanak prókátort.

Az 5 dik tanú nemes Gombos István, 18 éves ifju vallomása:

„Az elmúlt tavaszszal sz. Gergely napja tájban egy estve későn Lengyel Tamásné, Virág Kata mégyen az Oláh János istálló-ajtajába, holott a tanú, mint szolga, egyedűl lévén az Oláh János marhájával, mond az ajtón kivűl Lengyel Tamásné a tanúnak: „Győjőn ki Istók, mutasd meg az Nagy János istállóját“, — de tanú az istálló ajtaját már annakelőtte erősen bezárván, lefeküdt és mond Lengyel Tamásnénak: „Nem megyek bizony én“; — a szaván megismervén tanú az asszonyt ki légyen, mondja: „Hiszen jobban tudja kigyelmed hol van az az istálló, mint én, hiszen régibb ember vagy nálamnál!“ — mely szavára a tanúnak mond az asszony: „No megbánod“. — S mindjárt akkor onnan elment az asszony és egy kevés ideig oda levén, mintegy félóra mulva ismét visszament a tanúhoz az istállóba, de holott ment be, a tanú észre nem vehette, jóllehet könyökön feküdt a szénán. És nagy hirtelenséggel álom ereszkedett reája, az ökrök pedig megijedvén, felugrándoztak, melyre a tanú fölérezvén, hógatni akarja az ökröt, de már akkor melletto állván Lengyel Tamásné, megkapta hónaljáu fogva a tanút és nagy hirtelenséggel kiragadta a zárlyukon és ott mingyár az istálló előtt tanút egy barna lóra ültetvén, magával vitte Diósgyőr felé. Midőn nagy hegyek között jártak volna, azután látta a tanu, hogy voltak mintegy kilenczen. A hegyek közül kijövén, a vár előtt közel egy sövény mellett megszállottak, s azon alkalmatossággal ösmerte meg közöttük Száz Györgynét és Gombos Györgynét, Lengyel Tamásnéval együtt, kiknél lenni látott egy nagy, tarka, rongyos zászlót; — a tanút penig egy menyecskével együtt nem engedték leszállani a lóról, magok peniglen csoporton pálinkáztanak. A menyecske egy üveg pálinkát fogván, köszönté a tanúra, ily szóval: „Egészséggel Istók!“ A tanu penig nem akarván innya, erősen kinálta azon menyecske, melynek sok kinálására talán egy kortyot vett a szájába a tanú, a többit penig visszaadta nékie.

Ugyanakkor hozzá hajolván a menyecske a tanúhoz, az or-

czáját megharapta s mond nékie: „Nesze szivem egy márjás“, a minthogy ugyan maga a menyecske kötötte a kendőjébe a tanúnak, modván ezt: „Ki ne ódd, mig haza nem érsz.“ Akkor mondják a menyecskének a társai: „Eredj, menj el, lásd meg: ha itt van-e már a többi?“ mely parancsolatjokra akkor mindjárt sietséggel elment a menyecske és visszafordulván, mond a többinek: „Gyertek, szaladjunk el, mert két annyin is vannak azok, mint mink, majd itt veszünk.“ Ott mingyár kiki lovára ugrándozván, eljöttenek. És midőn nagy hegyek között jöttenek volna, érkeztek egy kicsiny sárfenékhez, az holott a tanu találja mondani: „Én Istenem, vallyon hová visznek már engemet ezek!“ — mely szavára a tanunak mond

38. AZ IGRICZI BOSZORKÁNYOK A DIÓSGYŐRI VÁR ROMJAINÁL.
KLIMKOVICS BÉLA RAJZA.

a zászlótartó a többinek: „Taszitsátok le hamar a lóról, mert majd mind itt veszünk miatta.“ Akkor a tanu mingyárt leesett, leesvén maradott a sárfenékben, a holott a tanu akarván nyugha-tatlansága után egy kicsint aludni, de gondolkodván magában megirtódzott és nem mert aludni, hanem onnan megindulván, sokáig bolyongott a hegyek között, de sehol utra nem talált,

hanem hajnal felé egy kerékvágásba esett a lába, vette észre, hogy út légyen ott, melyen megindulván, ment mindaddig, hogy épen Sálynál szakadott ki az erdőből, úgy verekedett haza Igriczire, más nap késő estvén.[1])

„Az elmult pünkösd után ugyancsak tanút Igriczin lakó Csiszár Ferencz istállójában hónaljánt hozván, elragadták és hordozták oda másnap kilencz-tiz óra tájig; de hová, meddig és kicsodák hordozták? semmit abban nem tud mondani, hanem a megirt időtájban, midőn levetették volna a keresztesi mezőben a búzák között, akkor voltanak tizen, kik közt akkor is jelen volt Lengyel Tamásné, Száz Györgyné és Gombos Györgyné, kik is mondották a tanúnak: „No most meg nem ölünk, de ha kimondod, mint ennek előtte már egyszer elvittünk, megölünk, ha harmadszor elviszünk; im most tizen vagyunk itt, tiz nap nem fogsz te is szólhatni, — a mint hogy tiz nap nem is szólhatott a tanú, hanem csak ujjával mutogatott, — meg nem mutatjuk ugyan többet tenéked magunkat csak hárman, ha megfognak is közülünk valamelyet, ha bélünkig sütögetnek is, ki nem valljuk egymásra, maradnak még meg közülünk, többet rontanak el.“

Ezzel ugyan Lengyel Tamásné azon alkalmatossággal, midőn tanút a búzában levetették, mondja a tanúnak: »mért állitottál te meg engem az uteán egy alkalmatossággal? majd megmetszem a torkodat a késsel,« Gombos Györgyné pedig mond nékie: „Ne bántsd most, hagyj békét neki, ha máskor kimondja, akkor öljük meg.“

A 6-dik tanú, Takács Erzse, Erős Istvánné 24 éves menyecske vallomása még az előbbinél is mesésebb.

„Az elmult tavaszi szántáskor egy éjszaka a tanú ágyából felkapatván, vitték a szent Gellért hegyére. Minekelőtte oda érkeztenek volna, megállottak az útban s mondották a tanúnak:

[1]) Ezen agyrémes kaland egyik jelenetét Klimkovics lerajzolván, az fametszetben közöltetett a Magyarország és Erdély képekben czimü mü II. K. 45. lapján.

„Hagyjuk itt!“ — kik között jelen volt Száz Györgyné, — Gombos Györgyné, Tót Istvánné, Szilágyi Andrásné, Pető Kis Anna. Száz Györgyné penig mond a többinek: „Ne hagyjuk!“ Onnan megindulván egyenesen mentek a szent Gellért-hegy felé, a hol midőn a Dunán által kellett volna menniök, mindnyájan tekenős békákká változtanak; általmenvén, fölmentek a hegyre, az holott mondja Száz Györgyné a tanunak: „Ugy nézd azt meg, a szent Gellért hegye ez!“ Midőn a hegy tetejére fölértenek volna, tanút közikbe nem bocsájtották, hanem egy kevéssé hátul hagyták, hagyván mellette két őrzőt, magok penig ott vendégeskedtenek és tánczoltanak. Onnan megindulván, midőn visszajöttenek volna, a tanút vitték a maga házához, erősen csapván a földhöz, úgy hagyták ott a ház közepén. Akkor megindulván tanú, mingyárt kérdi egy leány, a ki a házban hált: „mi lelte kegyelmedet néném asszony?“ — mire a tanú: „Jaj ne kérdezd!“ — Azután harmadnappal hajnal előtt a tanú házának az ablakán egy nagy vizhordó rudat ugyan a tanú ágya eleibe behajitottak nagy zörgéssel, de kicsoda hajította be, nem látta sem a tanú, sem más, kik a házban vele háltak, csak a zördülést hallották, hanem reggel vették föl az ágya elől a tanúnak azon rudat. — Ezelőtt mintegy két héttel történt ugyan a tanún; egy éjszaka a tanú házában egy nagy barna macska jár nagy csörtökzéssel, melyet ugyan tanúnak az anyja is meglátván, mondja az urának: „úr, úr!“ — erre az ura mondja: „majd kikapák a szememet“. — Mond a tanú: „Egy nagy barna macska járt itt a házban, az ablakon ment ki. Annak utána mindjárt hajnal előtt látta szemeivel a tanú, hogy szép csendesen kinyitván az ajtót Szilágyiné, ment tanú ágya eleibe, mondván: „No kutya gyere!“ — Tanú is mondja nékie: „Nem megyek, kutya!“ — A mint hogy tanú mindgyárt nagy fenszóval kiálltott bátyjának, mely szavára mond a tanúnak Szilágyi Andrásné: „Jó szerencséd kutya, hogy megérzéd, mert elviszlek vala!“

A 7-ik tanú, nemes Kun István, 40 éves, azt vallja,

hogy midőn a megye parancsából a nevezett boszorkányokat Miskolczra fölkisérte volna, útközben panaszkodtak ezek, hogy nincs urok, nincs gyámoluk, s hat társnőjüket azért nem viszik be, mert azoknak van urok, gyámoluk. Beszél továbbá Szabó Mihálynénak boszorkányok általi megkínoztatásáról, kit úgy összetörtek, hogy állitása szerint, mintegy három hétig csak a kuczikba sem mehetett, sőt az ágyban is nagy kinnal és gyötrelemmel feküdt, valamig tágitást nem tettek rajta.

A 8-ik és 9-ik tanúk, nemes Dadaj Mihály és feleségo vallják, hogy Gombos Györgyné, édes anyja Tót Istvánné számára szállást kérvén tőlük, nem adtak neki, miro pár nap mulva Dadajné lába úgy megromlott, hogy azóta semmikép nem tudják begyógyitani, sebei mindig kiújulnak. Ezt ők mindketten a nevezett nők boszorkányságának tulajdonitják.

A 12-ik tanú, Szabó Anna, Deák János 30 éves neje vallja, miként fia több másokkal együtt játszadozván, egyik társa reá dőlt, s a lába erre úgy megsérült, hogy azt semmikép nem tudták megorvosolni. Annak utána mintegy öt héttel jövén a templomból a tanú, elejébe kerül a tanúnak Tót Istvánné, Sigó Kata és igy szól: „úgy hallom, a gyermekednek a lába el akar szakadni, a hol tavaly az én leányom Gombos Györgyné a füvet szedte: el tudok én oda menni, szedek én ott olyan füvet, kitől meggyógyul, csak jöjjön el velem a nagy biróné, Turóczine, de ő kivülette mással, ha az egész falu asszonya jön is, el nem mégyek, mivel most is sokan kiáltanak reám.“ A mint hogy a nagy birónéval kimenvén a mezőre, szedett olyan füvet, a miből tanúnak adott, azzal mosván és párgolván annak utána az inas (a gyermek) a sirást elhagyta, megkönnyebbedett mingyárt és csak kevés idő mulva meggyógyult.

A 14-dik tanú, nemes Katona Judit, 17 éves hajadon egyebet nem tud, hanem az elmult pünkösd után, a midőn Gombos Istókot elvittók volt a boszorkányok, annak utána egynéhány napokkal hallotta a tanú Gombos Györgynó szájából, hogy mondotta:

„Köszönje meg Gombos Ambrusné, hogy Bugyiné ott volt, — t. i. a midőn fiát, Gombos Istókot levetették a keresztesi mezőbe — mert megölték volna.“ Hallotta a tanú, Tót Istvánnénak a szájából, midőn mondotta Gombos Istók felől: „Azt tartom, nem ugatja már ki Gombos Istók: ki vitte el.“ Hallotta azt is Tót Istvánné szájából, hogy nem bánja, ha megfürösztik is, hogy ő a vizben le nem ül, mert az ő mája fejér.

A 18-ik tanú, Magori Anna, Jó István 60 éves özvegye Szőz Györgyné ellen tesz vallomást, miszerint ez őt beteges állapotában kínozta s meggyilkolással fenyegette.

A 19-dik tanú Csirják Örzse, Bodák Ferencz 31 éves özvegye igy vall: „A tanú férjével együtt az elmult tavaszi alkalmatossággal, midőn kerti veteményt tettek volna, Lengyel Tamásné, Virág Kata ment a tanú kertjétől veteményt-magot kérni, akkor látta a tanú szemeivel, hogy ugyan a tanú kerti garádjában egy kigyót megfogott s kérdi a tanú ujra: „Minek fogta kigyelmed azt a kigyót?“ — félre fordultan mond a tanúnak: „Én ennek a kigyónak veres posztóval majd kiveszem a fullánkját, — a mint hogy a tanú szemeláttára szakasztott a szoknyája széléből egy kis veres posztót és tette a szájába a kigyónak — és oda viszem, a holott a tehenemet szoktam fejni és annak utána senki a tehenemnek hasznát el nem veheti,“ a mint hogy szeme láttára a tanúnak, Lengyel Tamásné el is vitte a kigyót házához.“

Ezen vallomások után következtek az ügyvédi vitatkozások latin nyelven, hosszas, terjedelmes szóbőséggel. Vetéssy Sámuelnek, városunk sok éven át érdemes főjegyzőjének, a boszorkánysággal vádlott vén asszonyok ügyészének alapos védirata a tanúk ferde és képtelen vallomásait sorra egymásután kiforgatja, megerőtleníti. Vetéssy védirata szerint: Az 1-ső és 2-dik tanú vallomása nem egyébb puszta gyanúnál és igy nem birhat érvénynyel. A 4-dik tanú vallomása épen a vádlottak mellett szól, a mennyiben kiviláglik abból, hogy rágalmaztatásuk miatt elégtételt akartak szerezni. Az 5-dik tanú, a phantasta s hihetőleg alvajáró, hold-

kóros Gombos Istók, nem is tanú, hanem vádló, feladó, ki a hazai törvények szerint tanú nem is lehet. Ez egyébiránt oly dolgokat mesél, miket saját vallomása szerint „nehéz álom ereszkedvén reá“ ébren nem is tapasztalhatott és igy az egész álomképnek semmi valódi alapja nincs. A 8-dik, 9-dik tanú vallomása nem egyéb puszta gyanúnál. A 7-dik, 10-dik és 11-ik tanúk vallomásai szinte a vádlottak mellett szólanak s nem lehet azt máskép magyarázni, mint úgy, hogy ha Gombos Istókot 10-en hurczoltáik meg, úgy még a befogatottakon kivül hatot kellene börtönbe vinni. A 12-dik tanú vallomása szinte a vádlottak mellett szól, mert ha a törött lábu fiút a vén asszony füveivel csakugyan kigyógyitá, az nem kárhoztatást, de mint jótétemény dicséretet, sőt jutalmat érdemel. A 13-dik tanú éjjel megkínoztatván, maga is azt állitja, hogy kínzójára nem ismert rá s igy ez is csak puszta gyanú, agyrém, álomkép. A 15-dik és 17-dik tanú csak hallomásból beszél és igy vallomása nem bir nyomatékkal. A 18-dik tanú éjjeli meggyötörtetése és halálos félelme szinte álomlátásból eredhetett s a gyilkolási fenyegetést tényekkel alig lehetne bebizonyítani. A 19-dik tanú semmi bűbájosságot nem bizonyít azzal, hogy az öreg asszony a kigyó fullánkját kivette, sőt ebből világosan kitűnik, miszerint nem állhatott szándokában a mérgétől megfosztott kigyóval ártani, kárt tenni. A 3-dik és 6-dik tanú vallomásai is az éjjeli visiók sorába tartoznak. És végre, hogy az 5-dik tanú, vagyis vádló, Gombos Istók egész vallomása hamis, abból is kitetszik, mert Lengyel Tamásné, kiről azt állitja, miként az őt meghurczolt boszorkányok között ez is jelen volt, ugyanazon időben Szabó Ferencz házánál volt, miről ezen igriczi gazda, neje és szolgálója hites tanúbizonyságot adni kész.[1])

[1]) Kubinyi Ferencz és Vahot Imre Magyarország és Erdélyország képekben. Pest. 1851. III. k. 45—49. l. és Ipolyi Arnold Magyar mythologia. Pest 1854. 416. l.

A vádlottak ügyvéde ily dönthetlen okokkal czáfolá meg a tanúk vallomásait. Azonban a megyei fiscus, a tanúk vallomásainak valószinűségét erőködik bebizonyitani, különösen Gombos Istók megmérgezése és elbűvöléséről sokat beszél's törvényesség mázával bevont ál-okoskodásai oda vitték a dolgot, hogy a bíróság ilyen itéletet hozott e pörben:

„Miképpen az jelenlévő Lengyel Tamásné Virág Kata, Gombos Györgyné, Kasza Sára és Tóth Istvánné Sigó Kata bűvös bájos igriczi boszorkány asszonyok nem tudatik micsoda gonoszságtól és ördögi incselkedésektől viseltetvén, nem gondolván, mindazonáltal Isten és hazánk törvényeivel és azoknak büntetéseket félretévén külön-külön való helyeken, időben és alkalmatosságokkal ördögökkel való czimborálások és mesterségek szerint sokakat testeikben, tagjaikban elrontani s tiszta életben foglaló ifjú és öreg rendben lévő személyeket megnyergelvén, azokat ottan-ottan rongálni, gyötreni nagy végeken és völgyeken magokat és más terheket hordoztatni, nem különben bizonyos alkalmatossággal két ízben is Igriczin lakó Gombos Istók nevű 18 esztendős ifjú legényt keményen és erősen bezárt istálókból bizonyos csaplyukon kiragadván, Diós-Győrben és más helyeken boszorkány mesterségek szerint hurczolván, úgy a keresztesi mezőn lévő életek között elvetni s tiz napig való némává tenni, más alkalmatosságokkal tekenős békákká válván, vendégeskedésekre nézve Duna vizét általúszni merészlették. Minthogy pedig az ilyen nyiltan való bűvös-bájos boszorkányságok, ördögökkel való társalkodások és czimborálások S. Stephani Libr. II. Cap. XXXI—XXXII. s hazánk bevett s mindennap continuált praxisa szerint a megégetésnek büntetésével szoktanak megbűntettetni; azért én is azt kívánom, hogy ezen bűvös-bájos boszorkányasszonyok is a fellyebb bőven megírt sok rendbeli gonosz cselekedeteikért a praecitált praxis szerint másoknak rettentő és irtóztató példájára elsőbben több complex boszorkánytársaiknak és több hasonló gonosz cselekedetöknek kivallására irtóztatóképpen hóhér által megkínoztatván, azután a büntetésnek

helyén effectiva executione mediante megégettessenek.“ Mely itélet rajtuk végre is hajtatott.[1])

Talán mondanunk sem kell, hogy a képtelen vallomások nagy részét kínzásokkal csikarták ki a tanukból. Igy egy későbbi tanuvallomásból kitűnik, hogy a megyei ügyész, Sisári Kovács Sámuel Szabó Mihálynét annyira „kínoztatta és töretto“ „sok Ecakákon,“ „hogy a zsellérek, kik azon házban laktanak, annyira megfélemlettek, hogy a házban alig mertek maradni“ s „hogy mintegy három hétig a kucikba sem mehetett sőt az ágyban is nagy kinnal és gyötrelemmel feküdt, valamig tágitást nem tettek rajta.“[2])

Kétségtelen, hogy városunk tanácsa boszorkányperekben sokkal enyhébben járt el, mint a vármegye, mindamellett az sem tudott szabadulni a babonás hiedelmektől és számos esetben inditott nyomozást ilyen ügyekben. 1715. október 13-án bizonyit- 1715
ványt ad a tanács „Romanya Istvánnénak, mostan visontai lakosnak, hogy gyermekségétől fogva itten lakott, sőt itt is született, de boszorkánysága meg nem világosodott s azon vétek iránt processus sem moveáltatott ellene, mivel csak a szó volt felőle, hogy ördöngős tudománynyal birna.“ Majd 1728. junius 9-éről 1728
egy érdekes rontási perben hozott itéletet olvasunk évkönyvünkből: „Mivel pedig — ugymond — ezen törvényszéknek szine előtt álló Kasza Györgynek, a midőn feleségo Veres Erzsébet által megrontatott, Sajó-Kereszturban lakó Borbély Györgynénak meggyógyittatásának okáért kiküldettetett volna, ugyanakkoron Kasza Györgynek sok rendbeli kemény fenyegetései, hiteles tánúknak vallásokból megvilágosodott, hogy az nevezett asszonyt nem hogy meggyógyíttatná, sőt inkább mérget adatna nékie, az ördögadtának és bosszuért, bosszuját kivánja állani. Azokáért másoknak példájokra, Isten ellen tett káromkodásáért és gonosz szándékának is megzabolázásáért és gonosz szándékának is megzabolázására, száz pálczákkal való kemény megverettetésre itéltetett.“

[1]) Borsodmegye levéltára. V. Prot. XVIII. folio 550.

[2]) U. O.

1741 1741-ben Váradi István, feleségével és fiával több rendbeli bűnös cselekmény miatt perbe idéztetvén, az aktáik között feljegyezve találjuk, hogy „az felesége ördögi mesterségével és praktikájával másoknak kisded csecsemő gyermekeit megrontotta s nyomorította s éjszakának idején láthatóképen mászva rajta menvén, ágyában nyomorgatta sok ideig, ezek iránt nagy praesumptiók jövén ellene az tanuk vallásából. Hasonlóképen a nagyobbik fia, ugyan Váradi István az tanukat fenyegette ekképen: „hogy az anyámra ugy esküdgyetek, tudom, hogy megégetik, de ha megégetik, még az gyermeketeknek az gyermeke is megkeserűli.“

A férfit 100 pálczára, feleségét 60 korbácsra és fiát 50 pálczaütésre ítélték, kimondván egyuttal, hogy a „vissza való jövetelüknek minden engedelme nélkül városunkból végleg kiüzettettnek és hogyha pedig mégis visszajönnének, hóhér által mindannyiszor keményen megverettessenek és újból elűzettessenek.“

1742 1742-ből pedig még enyhébb büntetést látunk egy hasonló esetben, a melyből már a felvilágosodás sugara is előcsillan: „Kovács Zsuzsánna, a miért magát tátosnak mondani s ezen szín alatt gyógyításnak reménysége alatt pénzt felszedni és csalárdul másokat megcsalni merészelte, 25 korbácsütésre ítéltetett.“

Bodgál Ferenc

EGY MISKOLCI „TÁTOS" 1741-BEN

A miskolci és a Borsod megyei levéltár gazdag anyagában igen sok anyagot találhatunk boszorkányokra, kenőasszonyokra, rontásokra és egyéb hiedelmekre vonatkozóan.

Miskolc hiedelemvilágának értékes adatait tartalmazza Kőmives Suska "Tátosnak" pere 1741-ből. A részletes tanuvallomásokból a táltosokra vonatkozóan a következő jellemvonásokat találhatjuk: A táltosságot nem tanulják, hanem a táltos így születik. Képes hallá, rókává, galambbá változni és ilyenkor három napig távol van. Társaival Szent János napján harcban áll, egymással "vagdalkoznak" a harcon. A harcban az nyer, az lesz a legerősebb, aki három "gerendá"-tól (égigérő fa?) nem esik le. A táltosoknak lovuk van, van kapitányuk és zászlójuk. Ebben a megyében mintegy kétszázan vannak, férfiak és nők s a táltosok gyógyítással is foglalkoznak.

A miskolci tanács Sóry Sigmond és Egresy János bíróságában ült össze 1741 junius 16-án s az ügyben 11 tanut, többek közt az egyik táltossággal vádoltat, Tapodi Györgyöt is kihallgatják. A többi két táltos, Szőcs Judit és Kőmives Suska tanuvallomása hiányzik.

A részletes tanuvallomások és az itélet alább következik:

De eo Utrum?

1 mo Hallottaé bizonyosan a Tanù Kőmives Suskának, avagy akárkinek is másnak szájjábul, hogy a Szőcs János uram Judith nevü Leányát Tátosnak mondotta vólna, és hogy multt Pünkösdben is otthon nem vólt vólna.

2 ndo Vallya meg a Tanù, melly idő nap tájban, és micsoda helyen hallotta légyen azon szókat, ennek vagy amannak az szájjábùl

3 tió Hallottaé azt is a Tanù leg közelebb mùllt napokban itt Kőmives Suskátul vagy kitül mástul, hogy nevezett Leány felől mondotta vólna, hogy most minden órán el mégyen az harczra mert Kapitányok.

4 to Ezen kivül valamit csak hallott irt Leány felöl a Tanu, és mikor s hol, igazán és környül álló képen vallya meg letett hiti után

5 to Magán kivül kit tud a Tanu jó Tanunak lenni ebben a dologban

1. tanu Németh Erzsébet, Molnár Mihályné 17 éves vallja:
"Egyebet a Patens ezen dologban nem tud, hanem mostan legközelebb el mùltt Pünkösti Innepek után Ádám István ur Feleségének Molnár Erzsébeth Asszonynak szájábul hallotta a Tanù ezen szókat: Hogy Ecsegi Szőcs János ùr Judith nevü Leánya, az Innep utólsó napján hajnalkor ki menvén az udvarra egy Tálat vett a kezében mellyben belé nézvén hallá változott, és eltünt, és harmad napig oda járt."
2. tanu Mólnár Erzsébet, Ádám Istvánné 24 éves vallja:
"Az mostan elmùltt Pünkösdi Innepek után Gyöngy virág uczában lakó Tóth Jánosné özvegy Aszszonytùl hallotta a Tanù, hogy Szőcs János ùr Judith nevü Leánya Pünkösd Innepe harmadik napján hajnalban, ki ment az udvarra, és egy tálat vevén a kezében, abban belé nézett, mellyet a szomszéd Aszonya látván meg szólitotta e-képen, mit néz kied, mellyre az nevezett Leány azt felelte, semmit sem, az után pedig egy kevés idő mulván meg rázván magát hallá változott, és el tünt, és harmad napig oda vóltt.
3. tanu Rósa Susanna, Tóth Jánosné 50 éves, 4. tanu Terebessi Erzsébet, Mézess Mihályné, valamint 5. tanu Barci Anna Ujlaki Jakabné 50 éves nem vall semmit.
6. tanu Kőmives Anna, Marosa Jánosné 30 éves vallja:
"A Patens most közelébb el mùlt Pünkösti Innepek után hallotta Seregély Istvánnénak a szájjábùl, hogy Szőcs János Uram Leánya Tátos, Kőmives Suskátul pedig magátùl hallotta, hogy magát Tátosnak mondotta, amit is tudakozván a Tanu miképen hadakoznának, melyre azt felelte hogy az Leányok is külön hadakoznak, a Férjfiak is külön, ezt is magátul hallotta hogy el kell nekiek menni mivel ők az égben is hadakoznak.
7. tanu Pap Erzsébet, Seregély Istvánné 25 éves vallja:
"Most leg közelebb el mùltt Pünkösti Innepek előtt, magátùl Kőmives Suskátul hallotta a Tanù, hogy magát Tátosnak mondotta, és hogy nékiek Szent János napra el kell menni, itten Miskólczon is vagyon egy Leány, az Ujvárosban lakik, annál erősebb közöttök

nincsen, de az Leánynak nevét a Tanù tülle nem hallotta, hanem Tapodi Gyurkától tudakozta a Tanù, hogy ki Leánya vólna az, akit Kőmives Suska Tátosnak mond, mellyre Tapodi felelt,hogy az Szőcs János Leányát mongya."

8. tanu Tóth Erzsébet, Muszka Jánosné 40 éves vallja:
"Mostan közelebb el mult Pünköst Innepe előtt egy alkalmatossággal Seregély István házában lévén az Deutrális Kőmives Suska Tapodi Györgyel, a midőn részegek lévén hegedültettók magokat és tánczoltak is, akkoron a Fatens hozzájok menvén az Tapodi György szájjábul hallotta ezen szókat, hogy mind ő, ugymint Tapodi György, mind pedig Kőmives Suska Tátossok de ő közöttök nincsen olly erőss mint a Szőcs János Leánya, hanem Susi vólt, ugymint Kőmives Suska, de immár ő nem lészen olly erőss,mivel egy gerendárùl le esett, én pedig két gerendárul estem el,majd harmadikrul is le esem, ha még egyszer el mégyek ugyan akkor Tapodi György mondotta ezen szókat is, hogy ők ebben az Vármegyében hét százan vagynak Tátossok, Kőmives Suskának pedig ezt mondotta, hogy ha te akarod galamb leszel, ha te akarod hal leszel, ha te akarod róka lészel, mellyekre Kőmives Suska mindenkor azt felelte: Igaz. És azt is mondotta átkozott légyen az az Anya, aki minket szült, melyet Tapodi György is hasonlóképen mondott."

9. tanu Kőmives Máris Dudás Istvánné 34 éves vallja:
"Hogy Szőcs János ùr Leányát Kőmives Suska emlegette vólna, annyival is inkább Tátosnak mondotta vólna, a Tanù nem hallotta, hanem hallotta azt ugyan magától Kőmives Suskától, hogy magát Tátosnak mondotta, sőt a testét is mutogatta, miképen vagdalkoztanak ők az harczon; és látta is a Tanù hogy a Teste mindenütt ollyatén kék vólt mint az melly gyermeket vesszővel meg vernek, az Ingvállát is látta, az melly összve vólt vagdalva,és mostan is a Fatens kezénél vagyon, azt is mondotta hogy nékiek ollyan szászlójok vagyon, hogy az egész világot el fogja a fényessége."

10. tanu Szalóki, másként Tapodi György 28 éves vallja:
"Magának Kőmives Suskának a szájjábùl hallotta a Fatens hogy Szőcs János ùr Leánya Judith Tátos, és hogy Szent János napra el is kell nékiek menni vagdalkozni,melly szókat is először Pünköst Innepében ugyan maga Kőmives Suska lakodalmában hallott a Tanù, másodszor pedig az Innep előtt Seregély István házában, melly

miókért feddette is a Patens Kőmives Suskát, hogy elly hijjába valót ne beszéllene."

11. tanu Seregély István 27 éves vallja:

"Hogy Szőcs János úr Leányát Kőmives Suska Tátosnak mondotta volna arra a Tanú nem emlékezik, hanem amidőn ellene kezdettek eskűdtetni, mingyárt akkoron a Patensnek Kőmives Suska azt mondotta, reám eskűdt a kied Felesége, hadgyarón (!) csak had keresse (:tundiillik Szőcs János úr Leánya:) az maga alatt való Lovat keressi nem félek én attúl ha az Vicze Ispán eskett is reám. Sőt azt is nyilván hallotta a Tanú Kőmives Suska szájábúl, hogy ő Tátos és hogy Szent János napra el kell nekiek menni mindazonáltal az Kőmives Suska menyétűl Kőmives Pannátul hallotta, hogy a Szücs János Leánya Tátos."

Miskolc die 16. Juny Ao 1741.

1742 május 29-én a következő itéletet hozzák:

Delibrátum est:

"Minthogy ezen Nemes Törvény Szék szine előtt álló Kővágó Susanna az közelébb elmult 1741 dik Esz tendőben Pünkösd Innepe előtt, Miskolcz Városában együtt is, másutt is maga mocskos nyelvével az Actióban specificalt személlyt rút becstelenséggel illetni, nevezetesen pedig Tátosnak mondani és ekképen tisztességes hirében, nevében éktelenül megbecstelleniteni, s gyalázatos rút hirben névben keverni tellyességgel semminek álitotta, a mint ez ezen Nemes Törvény Szék Szine előtt producalt és authenticalt Tanúknak fassiójabul világosan megnyilatkozott; e mellett pedig magát is Tátosnak mondani, és ez szin alatt sokaktul gyógyitásnak reménsége alatt pénzt felszedni, és csalárdul másokat megcsalni mereszlett; Annakokáért nevezett Kővágó Susanna emlitett mocskos, becstelen szavaiért, és sokak hamisan lött megcsalásokért, ennekutánna pedig mocskos nyelvének megzabolására nézve városunk közönséges Piaczán korbátsal való huszonöt megcsapattatásra méltónak itiltetett, ezután pedig mind az Tátosságot, mind az becstelenkedést elhagya, mert különben Városunkból Höhér által kicsapattatik."

Szőcs Juditot 20 forint birságra és a publikum előtt való kemény megcsapattatásokra itélik.

Miskolci Állami Levéltár Spec.XIII. Nró 223. 1741-es jegyzőkönyv Nró 56. 26-27 p.

Árva János

BOSZORKÁNYPEREK CSANÁDVÁRMEGYÉBEN

1. Kökényné Nagy Anna és Jancsóné Szanda Katalin boszorkánypere.

Az első boszorkányper, amelyről tudomásunk van, Makó város tanácsa előtt folyt le a XVIII. század elején. Két bábaasszony, Kökényné Nagy Anna és Jancsóné Szanda Katalin ellen indult meg a bűnvádi eljárás boszorkányság gyanúja miatt.

A vizsgálati iratok azonban a városi levéltárnak a múlt század utolsó éveiben történt selejtezése alkalmával megsemmisültek s így csak Reizner János: „Szeged története" című munkájából ismerjük e boszorkányper történetét.[2]

Mindkét asszony a XVIII. század első éveiben telepedett meg Makón. Kökényné Nagy Anna a békésmegyei Ölved községből, Jancsóné Szanda Katalin pedig Hevesmegyéből került ide. Kökénynét egyébként Békésvármegyéből is boszorkányos üzelmei miatt tiltották ki.

A két asszony csak néhány évig volt a város lakója, azonban ez az idő is elegendő volt arra, hogy viselkedésükkel az akkor még alig néhány száz lelket számláló város nyugalmát felzavarják. Mindkét asszonyról, de különösen Kökénynéről csakhamar az a hír terjedt el, hogy boszorkányok és az ördögökkel vannak összeköttetésben. Kökényné, amellett hogy a bábaságot gyakorolta, igazi javasasszony volt, akiről azt beszélték, hogy sok rontást és kárt tesz az emberekben. Mivel a városnak orvosa nem volt, mindenfelé hívták őt betegeket gyógyítani. Igy persze a gyógyítás ürügye alatt számtalan alkalma nyílt arra, hogy kuruzslást és babonaságot űzzön. Azokkal szemben pedig, akik nem az ő szolgálatát vették igénybe, rontással fenyegetődzött s a hiszékeny nép nagy rémületére a

veszedelem többször be is következett. Igy egy alkalommal egy kis gyermeket készakarva a földre ejtett és a gyermek meghalt. Másokat pedig megrontott és megkötött, de ismét meggyógyította és megoldotta őket a patinggúzzsal.[3]

Hasonló hírek szárnyaltak Jancsóné Szanda Katalin bábaasszonyról is, aki szintén nagy rontó és gyógyító hírében állott.

Midőn a városi tanács is tudomást szerzett e hírekről, vizsgálatot rendelt el a két asszony ellen. A vizsgálat folyamán oly sok terhelő vallomás hangzott el a vádlottak bűbájosságáról, hogy az érdemes tanács is beigazoltnak látta a vádat s a két asszonyt, mivel pallosjoga nem volt, a városból számüzte.

E vizsgálat nyomait őrzi az alábbi átirat, melyet Makó város tanácsa intézett Szeged város tanácsához:

„Köteles szolgálatunk ajánlása után Isten minden lelki és testi bő áldásaival látogassa kegyelmeteket mint nagy jóakaró szomszéd uraimékat.

Vettük az kegyelmetek hozzánk szóló levelét, melynek continentiáját bőségesen megértettük, azon megárestáltatott bűbájos asszonyi két személyeknek köztünk való lakások mint lött légyen.

Kökényné felől irhatjuk, hogy a sok szó kiadván magát, a szó után gyanusság, az után inquisitio, inquisitio után sok rendbéli fassiók kihozták, hogy épen ördöngős és bűbájos asszonyi személyek közül való volna. Történt itt helységünkben lakos most is élő személy Mészáros Istvánnak házas társát megrontván, haraggal semmit nem efficiálhatott, miglen szép szóval és ajándékaival hozzá nem fordult, lévén a dolog, hogy azon fájdalmas asszonyi személynek egy tirannus bikának szarvát megfaragván, ugy megállott neki, mint egy szelid fejős tehén. Azt kellett innya 15-öd napig a fájdalmas asszonynak, az után vévén egy patinggúzst és egy régi laszo koponyát, az Maroson által vitte urával együtt az két személyt, hátul összeállítván, mind az két személy ezen fenn megirt patinggúzsban megfértek, holott az előtt egyre is szük vala és azon laszo koponyával vizet merítvén az Maros közepébül, őket körül öntözte, azután az patinggúzst vélek kifejtette egy nád szállal, az Marosba Kökényné behajtotta és az nád szálat is utána lükte és igy az fájdalmas asszonyi személy ezáltal meggyógyult. *2-ik.* Egy özvegy asszonynak 11 esztendőben járó leánya lévén, ezt is úgy

annyira megrontotta vala, hogy az nyaka mellett jobb keze felső forgójábul 12 csontokat szedett ki az leány és minden csontok után szösz és csöpű, holt széne jött ki. Ezen dolog Goszpodi István uram házánál Istenben boldogult Josephus Cometh és több szegedi böcsületes urak előtt láttatott.

Szandánérul ezt irhatjuk, hogy városunkban quartélyosok lévén, Heszflinger János kapitány uram elméjétől megfosztatott vala sok orvosságok után. Tartván magát Szandáné egy jövendő mondónak lenni, azt javaslá, hogy Radna felé lakna egy igen jó tudós asszonyszemély, akitől is vizet hoznának, kiben azon úri személy megferesztetnék. Mely vizet midőn meghozták volna, azt mondá Szandáné, hogy minden ember ettől az viztől úgy őrizze magát, hogy csak egy csöpp is rá csöppen is, hasonló bolond lészen. Kire nézve mind hitvös társa s mind az alatta levő vitézek s tanácsbeli uraimék javasolák, hogy azon vizben meg ne fürösztessék, hanem azon személy által törültessék el. Szandáné vévén ezen vizet, mivel néki nem ártott és az Maros parton egy tökben elásta, azt meghallván az böcsületes tanács, vele felásatta és azon helyen nádat hozatván megégettette.

Ezek elégek legyenek. Mindazonáltal, ha kivántatik, Kökénynéről 30-ig s 40-venig valók találtatnak, az kik fejére is esküsznek, hogy ő rontó és gyógyító is volt. Kire nézve ius gladiom kezünkben nem lévén, kényszerítettük városunkból kiküldeni. Ezzel Isten oltalmába ajánljuk kegyelmeteket és maradunk kegyelmeteknek.

Datum Makó, 1728. december 21. junii.

Igaz jóakaró szomszédi:
Makai főbíró és tanács."

A két asszony azonban mégsem kerülte el a hóhér kezét. Szegeden, ahol a Makóról történt kiűzetésük után megtelepedtek, ismét boszorkányság gyanújába kerültek.

Az 1728. évi nagyhírű boszorkányperben őket tartották a boszorkányok fejeinek s különösen Kökénynét azzal gyanúsították, hogy az *esőt és harmatot, valamint a halakat és a föld zsirját a törökországi boszorkányoknak eladta.*[4] S mivel egyikőjük sem tudta magát e képtelen vádak alól tisztázni, 1728. július hó 23-án tizenegy társukkal együtt máglyahalált szenvedtek.

2. Tanuvallomás Asztalosné boszorkányságáról.

A vármegyei levéltár 1734. évi iratai között egy boszorkányperben tett tanuvallomás töredéke maradt fenn.[5] Bizonyos Asztalosné nevű makói asszony került boszorkányság gyanúja miatt a vármegye törvényszéke elé.

Asztalosné esete jellemző világot vet a XVIII. század gondolkodására s tanulságos példája a mindenáron való boszorkányfogásnak.

A szerencsétlen asszony ugyanis csak azért került a törvény kezére, mert megátkozta és megfenyegette a makói bírót, amiért az őt valami gyanú miatt fogságba vetette. De ez okozta vesztét, mert Rácz Jánosné, aki a vád alapjául szolgáló fenyegetéseit hallotta, nyomban feljelentette őt a vármegye törvényszékénél. Rácz Jánosné vallomásáról 1734. junius 14-én az alábbi jegyzőkönyvet vették fel a vármegye urai:

„Rácz Jánosné Dobozi Erzsébet fatealja, hogy az elmult pénteken kimenvén a jángori szöllejébe s midőn ment volna, Asztalosnétul hallotta, hogy bizonyos gyanúság végett amídőn a bíró megfogattatni kívánta volna, az mint is árestomban tétette volt, onnét kiszökött s mondotta azt, hogy a bírót büntesse meg az Isten. De nem úgy, hogy pokolba vettesse lelkét, mert ott nem láthatja a lelkét miképen fogják az ördögök sanyargatni, hanem dögöljön meg a marhája s adja Isten, hogy szeme láttára büntesse meg. Mondotta azt is, hogy bár csak egy dióhéjnyit tudna, olyat cselekedne az makai bíráknak, hogy az egész ország megcsudálkoznék rajta."

Eddig szól Rácz Jánosné vallomása, amelynek alapján Asztalosné hamarosan a börtönbe került. Az egykorú törvényszéki jegyzőkönyvek azonban hiányzanak s így nem ismerjük további sorsát Asztalosnénak, de bizonyosra vehető, hogy meggondolatlan szavaiért keservesen megbűnhödött.

3. Dohányos Jánosné és társainak vád alá helyezése.

Ugyancsak az 1734. évi vármegyei levéltári iratok között maradt meg egy tanuvallomás, amely a Dohányos Jánosné és Patkós Istvánné makói boszorkányok ellen folytatott bünper nyomait őrzi.[6]

Dohányos Jánosné és Patkós Istvánné több társukkal együtt úgy kerültek a vármegye kezére, hogy Csala Erzsébet — szintén makói asszony — tett panaszt ellenük a vármegye törvényszékénél. Azzal vádolta meg őket, hogy őt éjszakának idején házából elragadták és a Marosba akarták fojtani. Vallomása, melyet az 1734. évi junius hó 29-én vettek jegyzőkönyvbe, a következőket tartalmazza:

„Csala Erzsébet bona fide vallja, hogy Dohányos Jánosné maga személyiben, Patkós Istvánné pedig más személyiben compareálván* az fatenst éjszaka az maga házából kihíván repente** felkapván elvitték proxime*** elmúlt Szent György nap előtt s oda hordozták, de nem tudja, lovok volt-e vagy sem s kivánták az Marusban béfojtani. Amint Kurai Kata kiáltotta legnagyobban, hogy fojtassék be, de az atyja Csala János és Kovács István Mihály fiával együtt ha engedték volna, befojtották volna az Marusban. Az atyja pedig mondotta, az fatenst mint leányát haláláig nem kívánta engedni. S Dohányosné úgy Patkósné nappal is kétszer is nála lévén tudakozódni s fenyegetésekkel illették a fatenst, hogy nekik békét hagyjon, mert az első nyavalyánál nagyobb a másik. Ez penig

* megjelenvén
** tüstént
*** nemrég

felelte, hogy semmit sem fél tőlük, mert az Isten megőrzi őt. És valamikor Istent említett, mindenkor az száját igen keményen megcsapdosták. Látta szemeivel Kurai Katának az anyját is; vásárhelyi Csordás Istvánné Kovács Anna is Kurai Katával együtt volt. Karsai Iatvánnét, Hamvai Erzsébetet, Tarhonyánét, Keserűnét és Csonka asszonyt is látta. Pap Pista a vak hegedőssel együtt járván ott voltak. Dohányos Jánosné másodszor is hozzája menvén a fatenshez mondotta: jöjj ki, mert ha tovább nem vihetünk is, majd az ablakod alatt fojtunk meg; mert az uradat vinnénk el, de az okosabb, el nem vihetjük. S a fatens vallja, hogy vette észre, hogy az ura is oda volt, mert a házban már gyertyát égetett s úgy várta a hitvesit, mivel nem tudia, hova lett volt. A postamesternét zászlótartónak látta s Martonosi Györgynével egy pajtásságban járt."

Itt véget ér Csala Erzsébet kalandos vallomása, amely tehát nemcsak Dohányosnét és Patkósnét, hanem egy egész sereg makói asszonyt kever a boszorkányság gyanújába.

A vádlottak további sorsát itt sem ismerjük. De az akkori idők szokása szerint aligha szabadulhattak ki szárazon abból a vádból, amelybe Csala Erzsébet feladása folytán kerültek.

4. Ördög Istvánné Szelenczy Erzsébet boszorkánypere.

Az 1757. esztendőben nagyarányú bűnpert tárgyalt a vármegye törvényszéke.[7] Ördög Istvánné Szelenczy Erzsébet makói asszony került a tekintetes vármegye ítélő bírái elé boszorkánysággal vádolva.

Neki sem először gyűlt meg a baja a törvénnyel. Előbbi lakhelyén, Szentesen szintén boszorkánysággal gyanúsították s ezért 1753-ban onnan ki is tiltották. Még ebben az évben Makón telepedett meg, de a babonáskodással és kuruzslással itt sem hagyott fel.

Bűbájos üzelmeivel a hatóság figyelmét is hamar magára vonta, úgyhogy a vármegye ügyésze Szentesen is érdeklődött ottani életmódja felől.

Szentes város tanácsa pedig az alábbi információt adta Szelenczy Erzébetről:

Teljes bizodalommal való Fiscalis Urunknak az Urnak!

Ajánljuk mindenkori kész szolgálatunkat és aszerint néhai itt lakos Tarpai Istvánnak, most pedig Makón levő Ördög Istvánnak felesége iránt az urnak olyatén informatiot adhatunk: hogy ennek előtte negyedik esztendeje nálunk lakásabeli idejében Ördög István felesége némely lakosainknak panaszaihoz képest boszorkányi babonás és ártalmas mesterségbeli praetensioba* vétetődvén afféle cselekedeteire nézve hiteles tanuk által annyira aggravaltatott,** hogy itten megesett raboskodása után ex Sententia J. Sedis Dominalis*** városunkból is kiköl-

* gyanúba

** terheltetett

*** az úriszék ítélete folytán

tözni kényteleníttetett. Melyről kötelességünk szerint az Urat informálván maradunk az Urnak Fiscalis Urunknak Szentes 24 a Julii 1757.

Kész köteles szolgái:

Szentes város főbírája és tanácsa.

Ez az átirat képezte az alapját a további eljárásnak, amelynek folyamán Szelenczy Erzsébet csakhamar a vármegye börtönébe került.

Návay János szolgabiró és Návay Antal vármegyei esküdt a törvényszék útasitására 1757. szeptemben 19-én tanuvallatásokat végeztek s a következő két pontra nézve hallgatták ki a tanukat:

1. Vallja meg a tanu letett hite után, minemű bűbájos dolgokat tapasztalt avagy hallott Tarpainé ellen, avagy magával a tanuval nem követett-e olyas dolgot, aki valóságosan boszorkányságnak mondattathatnék? ha elkövetett, hol és mi módon, hányszor, circumstantialiter* beszélje el?

Ács Andrásné Kónya Ilona 25 éves makói asszony volt az első tanu, aki az első kérdésre a következőket vallotta:

Most legközelebb elmúlt július havának elein magával a fatenssel történt, hogy éjszakának idein nagy eső esvén úgy annyira, hogy az fatens a házának csorgása miatt az ágyában meg nem maradhatott, hanem felkelvén s csecsemős gyermekét kezire vevén az asztala mellett levő padon üldögélni kéntelenítetett. S midőn az idő már szépen világoskodni kezdett volna, deutrális Talpainé a fatensnek a házába bement és ott megállapodván ezen szókat háromszor egymásután mondotta: el kell menni, el kell menni, el kell menni. S azzal a házból kiindult, kit a fatens akaratja ellen is követett, amint is a sóház mellett a szőlőkön keresztül épen a szegedi út mellett levő kápolnáig mentenek. Onnan pedig megfordulván a pestises régi temető mellett bizonyos mesgyére kivezette a fatenst és ott megállapodott s egy darabig a szemébe nézvén a fatensnek, azzal eltünt. Annakutána a fatens már a nagy esőszakadásban gyermekével együtt összeázván, házához visszatért s a nála levő csecsemős gyermekét lefektette és azt elaltatván, mindjárt ment Ács Istvánné szomszédjának házához, holott is két asszonyt ta-

* körülményesen

lált, a gazdasszonyt tudniillik és Németh Istvánnét s azok között leülve a fatens is a házban a vele történt dolgot kezdi beszélleni. Azonban a beszéd között nevezett Tarpainénak egy hajadon leánya érkezett s a fatenst ily formán szólítja: jöjjön el kend innen, mert anyám asszony úgy mondotta, hogy nem jó helyen ül itt kend. De arra a fatens semmit sem szólt, csak megrázta a fejit és reá nézett. De a leány másszor is azon szókat reiterálván akkoron a fatens elfakadott sírva, kit a mellette levő asszonyok tudakozták, hogy miért sírna. Azoknak a fatens mondotta: hogy ne sírnék, hiszen ez a Tarpainé el akar veszteni, amint látom, mert ime most is itt a leánya, aki engem hív innen azt mondván, hogy itt nem jó helyen ülök. Azon szóra Ács Pistáné ezen szókat mondotta: oh az eb lelkit van itt, hiszen ha itt volna meglátnánk. Azzal a fatens fölkel helyéből s kiindul a szobából, hogy haza menjen, akit az említett asszonyok kikisértek akarván bizonyosabban megtudni, ha ugyan ott vagyon-e Tarpainénak a leánya. Amint is amidőn az udvarában lévő kamerájának végeig kísérték volna, akkoron észrevették és látták, hogy bizonyosan a fatensnek mindenütt háta megett volna a leány: azért is két kis leányt küldöttek véle, hogy házához kísérnék, amint is a Tarpainé leánya az anyja háza felé, a fatens pedig maga házához ment. Másnapra kelvén azonban már éjszakának idein szokás szerint ajtainak bezárása után minekutánna lefeküdt volna a tanu, egy kevés idő múlva észrevette ajtainak egyszersmind való felnyilásit és mintegy sebes szél módjára valakinek a szobába bemenetelit; de minthogy sötét volt, senkit nem láthatott, hanem csak várta a dolognak kimenetelit. Egy kevés idő mulván azért észrevette, hogy a fejit valaki megütötte, a második megütéssel a fatens négy lábra leugrani kénteleníttetvén sárga szőrű lóvá változott, házából kivezettetvén és a ház előtt valóságosan érezte, hogy nyerget tett a hátára, jól megszorongatván őt. Annakutána fölült, ezen szókat mondván: hip, hop, ott legyek, ahol akarom. S azzal mint a sebes szél megindult s nagy daraban már el is ment, midőn a fatens nagy nehezen ezen szókat mondhatta: jaj de elfáradtam. Annál többet sem annakelőtte, sem azután egyet sem szólhatott, melyre ismét a rajta ülő mondotta: hip, hop, ott legyek, ahol akarom, nem messze van már Kisvárda. Amint is csakhamar oda érkeztenek egy magas kőfal mellé, ahol ott leszállván a hátárul a fatensnek, adta őt egy ott ta-

láltatott öreg embernek a kezébe, maga pedig Tarpainé, akit mihelyest a hátárul leszállott, mindjárást megismert a fatens, elment valahová, de a fatens nem tudja hová és ott mintegy egy óráig mulatozott. Visszatérvén onnan ismét a fatensnek hátára ült, azon szókat mondván: hip, hop, ott legyek, ahol akarom. Azon szókkal vissza felé tért, mint a sebesen járó szél s midőn Vas Péter nevű makai gazdának szárazmalmához érkeztek volna, ott szállott le másodszor a hátárul, kirántván a fatensnek fejébül a kantárt, melynek utána a fatens oly aszszonnyá lett, mint annakelőtte. S akkoron a fatensnek szemeibe tekintvén Tarpainé azzal eltűnt, semmit nem szólt, ott hagyván a fatenst, ki is nagy nehezen házához vánszorgott s valamint elmeneteliben az ajtókat nyitva hagyták, akkor is úgy találta. Annakutána a fatens Bartha Ferenc nevű szomszédjához ment nagy nyögve, ahol is a gazda a kocsin feküdt az udvaron s meghallván a fatensnek nyögésit, tudakozta, hogy hová akarna menni s hol járna ilyen sötétben. Kinek a fatens mondja: óh, adjon kend egy korsó vizet, mert mindjárt meghalok szomjan. Amint is kezébe vévén egy korsó vizet, annyit ivott belőle, hogy igen keveset hagyott benne. Annakutána nevezett Bartha Ferenc feleségével együtt házához visszakísérték a tanut, ágyába fektetvén a bőlcsőbeli gyermekit, aki rútul összerugdalta magát egész éjszaka dajkája nem lévén, mellé adták, melynek utána sok ideig beteg volt a fatens.

Végül a második kérdőpontra nézve előadja még Kónya Ilona, hogy Baranyi Erzsébet, Dobsa Ferenc, Debreceni juhász, Panyor koldus lehetnek ebben a dologban jó tanuk.

A második tanu Pap Istvánné Baranyi Erzsébet 21 éves asszony, akinek vallomása a következőket tartalmazza:

A fatens egyéb világosságot a deutralis Tarpainéra nem tud, hanem egy alkalmatossággal igen járt a fatens házához Tarpainé s minthogy a kenyérnek is akkor nagy szüksége volt, a kenyerébül sokszor jól lakván el is vitt magával egy darabot. Melyet nem szenvedhetvén tovább a fatens, megszólította többször említett Tarpainét, hogy a kenyerit a fatensnek ne hordaná, mivel a kenyér igen szűken volna, Azon szókra elment ugyan Tarpainé, de a szoptatós gyermecskéje annyira megmerevedezett, hogy annak dereka mint a fa, oly merőnek látszott; a feje hátra szegvén a gyermeknek, keze-lába pediglen mintha csont nélkül lettek volna, oly formán látszottak. Kit a fatens

siránkozván vitte a szomszédjába Ilonka nevű asszonyhoz, ahol is sokan kinn ülvén az asszonyok, nézegették a gyermeket s mindnyájan mondották a fatensnek, hogy ne hurcolja, mert sohasem lesz többé gyermek belőle. Azonban az asszony az urának is hírt adván, hogy a gyermek igen rosszul volna, kit látván az ura egyenesen ment Tarpainéhoz s ott nagy neheztéléssel mondta neki: az ilyen lelkű, megrontottad a gyermekemet, de nemsokára megfogatlak benneteketl Azzal visszatért házához. A fatens pedig, már este lévén a dolog, a pitvar küszöbén lefeküdt a gyermekkel. Egy kevés idő mulván oda érkezik Tarpainé is s megszólítja a fatenst mondván: ti azt gondoljátok mindjárt, hogy megrontják a gyermekteket, hadd lássam, nem lészen annak semmi bajal S azzal megköpködvén a markát, háromszor a gyermeknek ábrázatját meghúzogatván semmi baja sem lett.

Harmadiknak Ács Istvánné Pócsay Erzsébet 32 éves asszonyt hallgatja ki a bizottság, akinek vallomása igy szól:

Azt tudja a fatens bizonyosan, hogy Ács Andrásné Kónya Ilona a vele történt járkálása után azon lucskosan a fatensnek házához ment s ott a padra leülvén a fatenstül kérdeztetett, hogy hol járt s miért volna oly lucskos, Kire említett Ács Andrásné mintegy erővel mondotta, hogy a szőlőhegyen járt. A fatens ismét kérdé, hogy mit keresett ott. Arra mondotta, hogy hívták s el kelletett menni. S azzal elhallgatott egy darab ideig s egyszer megkönnyítvén magát elfakadott sírva. Kinek a fatens mondotta: mi lelte kendet asszonyom? s miért sír kend? Arra felelt többször nevezett Ács Andrásné: hogy ne sírnék, ihol ez a Tarpainé el akar veszteni; utánam jött a leánya, hív innen, hogy itt nem jó helyen vagyok. A fatens, aki azonkivül még egy asszonnyal volt a házban, minthogy semmit sem látott, sem szót nem hallott, mondotta ily formán: óh az eb lelkit van itt asszonyom, hiszen ha itt volna, meglátnánk. Annakutána egy kevés idő mulván fölkelt Ács Andrásné s a fatensnek házából kiindult, hogy haza menjen. Akit a fatens a nála levő másik asszonnyal együtt kikisért s midőn a fatens kamerájának végére mentek volna, akkoron látta testi szemeivel, hogy Tarpainénak leánya úgy nyomában volt Ács Andrásnénak, hogy csaknem a sarkát érte. Azért is a fatensnak leánya Ács János leányával együtt egy darabig elkisérték.

A negyedik tanu, Németh Istvánné Szabó Anna 30 éves asszony, a következőket mondta jegyzőkönyvbe:

A fatens azon időben az előtte valló tanunak házánál lévén, látta, hogy Ács Andrásné lucskosan volt s midőn az előbbi tanuval tudakoztak volna, hogy miért volna olyan lucskos, előszámlálta, hogy a szőlőhegyen volt, hívták s el kellett neki menni. Annakutána egy darabig hallgatván Ács Andrásné, látta a fatens, hogy a szemeiből könnyei csurganak. S egyszer mondja magában, megtekergetvén a fejit sokszor nevezett Ács Andrásné: hiszen bolond vagy te! Azon szavaira az előbb említett tanu megszólítván őt kérdezi tőle, hogy miért sírna s kinek mondja azt, hogy bolond. Kinek felel Ács Andrásné: a Tarpainé leányának mondom, hiszen nem maradhatok tőle, hogy menjek el, mert nem jó helyen ülök, de már nem is maradhatok, el kell mennem. Ezen szókra fölkeltek mindahárman és a házbul kimentek. Amint Ács Andrásné hazafelé indult, akkoron a tanu látta testi szemeivel Tarpainénak leányát Ács Andrásnénak utána menni. Mindjárt mondotta az előbbi tanunak, hogy nem hiába mondotta a szegény Ács Andrásné, hogy őt hívja a Tarpainé leánya, mivel lám, utána vagyon. Hallotta azt is magától Ács Andrásnétul a fatens, hogy a templomban is sokszor a kezénél fogva húzza Tarpainé, de egy ősz ember nem engedi őt kihúzni.

Ötödik és utolsó tanu Fogarasi Miklósné Bartha Katalin 30 éves asszony, aki igy fejezi be a tanuvallomásokat:

Egy alkalmatossággal, azelőtt már haragban lévén a fatens Tarpainéval, ment Jángorra a maga fiacskájával együtt. Tarpainé is elérvén a fatenst, kérdezte, hogy mint volna és talán még most is haragudna az előbbeni veszekedésükért. Kire a fatens felelt, hogy nem. Ugyanazon fiacskájának kezit megfogta és megrázta Tarpainé, mely rázás után elhaladván a fatenst Tarpainé, elfakada sírva a gyermek és a jobb keze és jobb lába összezsugorodott. Ezt látván a fatens messzirül kiáltott Tarpainéra, hogy várja meg, mert megrontotta a fiút. De Tarpainé vissza sem tekintett, csak elment. A gyermek is mindaddig kinlódott, mig másnap a fatens a nevezett Tarpainé házához nem vitte, ki haragszóval megrázván a kezit, egészségesen elküldte.

Fogarasi Miklósné kihallgatásával a vizsgálat ki is merült.

1757. szeptember 23-án ült össze a vármegye törvényszéke, hogy Szelenczy Erzsébet felett törvényt lásson. A törvényszék Marczibányi Lőrinc első alispán elnöklete alatt Návay György főjegyző, Návay János, Návay József szolgabírák, Gyürky Pál, Návay Antal esküdtek és Stanislavich Ferenc főadószedőből állott.

A vádat a vármegye ügyésze, Kleinpay Tamás képviselte. Vádlevelében előadta, hogy a vádlott nemcsak előbbeni lakhelyén, Szentesen űzött boszorkányságot, hanem Makón is súlyos bizonyítékok merültek fel bűnössége mellett. Mert megvetvén az isteni és emberi törvények szigorúságát — melyek a boszorkányokra halálbüntetést irnak elő — Ács Andrásné Kónya Ilonát lóvá változtatta, majd pedig megnyergelvén Kisvárdára, a boszorkányok gyülekezetébe s onnan ismét Makóra lovagolt rajta; más alkalommal pedig a tanuvallomási jegyzőkönyv szerint több gyermeket megrontott s csak a feljelentéssel való fenyegetésre gyógyította meg őket újból. Ily módon tehát elfordult az Istentől s szövetséget kötött az ördöggel. Mivel pedig a hazai törvények, jelesen Szent István II. könyvének 32. fejezete és a Praxis Criminális 60. §-a a boszorkányokat elevenen elégettetni rendelik, kivánja ezért az ügyész, hogy a vádlott a maga megérdemlett büntetésére, másoknak pedig elrettentő példájára máglyahalálra ítéltessék, előbb azonban többi vétkeinek bevallása és társainak kipuhatolása céljából a szokásos torturának vettessék alá.

A vádlevél előterjesztése után a törvényszék is kihallgatta és megeskette a tanukat, akik a vizsgálóbizottság előtt tett vallomásukat a törvényszék előtt is fenntartották. Sőt Kónya Ilona az előbbeni vallomását még a következőkkel egészítette ki:

Egy alkalmatossággal Tarpainé lencsét kért a fatenstől, de a fatens neki nem adván, mindjárt megfenyegette, hogy majd eljön még az az idő, mikor adna. Amint is harmadnapra a gyermeke megkékült és hamar meg is halt. Mikor pedig a megnyergeléstül való elnyomorodása után templomba ment a fatens, Tarpainé hozzá menvén nékie mondotta, hogy nem jó helyen ül. De mások ezt nem látták, csak egyedül a fatens, noha sokan jelen voltak.

A törvényszék ezután a tanukat szembesítette a vádlottal, aki azonban mindent tagadott. Tagadásával szemben az ügyész hivatkozott a tanuknak eskü alatt tett vallomásaira s a vádat

teljes egészében fenntartotta s kérte az ítéletet mielőbbi kimondását.

Rövid tanácskozás után egyhangú határozattal hozta meg ítéletét a vármegye törvényszéke a következő bizonyítékok alapján:

1. mert a boszorkánysága miatt már Szentesről is számüzött vádlott Makón sem javult meg, ellenben
2. ördögi mesterségeit itt is tovább folytatván (artes magicas ulterius sectando) Kónya Ilonát lóvá változtatta s megnyergelvén meglovagolta, úgyhogy ezáltal az sok ideig beteg volt,
3. mert Kónya Ilona gyermekét úgy megrontotta, hogy az harmadnapra meghalt,
4. mivel Baranyi Erzsébet gyermekét szintén megrontotta s csak a feljelentéstől való félelmében gyógyította meg,
5. Bartha Katalin gyermekét is megrontotta, de ismét meggyógyította, végül
6. Kónya Ilonát még a templomban is láthatatlanul üldözte.

Mivel tehát Szentes város tanácsának átiratából, nemkülönben a tanuknak eskü alatt tett vallomásaiból világosan kiderül az, hogy a vádlott valóságos boszorkány, ennélfogva úgy ítélkezik a törvényszék, *hogy a bilincsekben személyesen jelenlevő vádlott többi tetteinek és büntársainak bevallása végett előbb torturának vettessék alá, azután pedig a maga megérdemlett büntetésére, másoknak pedig elrettentő példájára feje vétessék, teste pedig máglyán égettessék el.*

Az ítélet meghozatala után az összes periratok a helytartótanácshoz kerültek. Mária Terézia királynő ugyanis még az 1756. jan. 26-án kelt rendeletében meghagyta az összes vármegyéknek és törvénykezési joggal biró városoknak, hogy ezután a varázslási és boszorkánypereket az eddigi törvények és szokás szerint megindíthatják és folytathatják ugyan, sőt ítéletet is hozhatnak, de ha az ítélet halálra, vagy tortura alkalmazására szólna, azt végre ne hajtsák, hanem az összes periratokat további intézkedés végett a helytartótanácshoz terjesszék fel.

A helytartótanács kebeléből a boszorkányperek vizsgálatára rendelt bizottság az 1758. esztendőben vette vizsgálat alá Szelenczy Erzsébet periratait.

Mindenekelőtt megállapitotta a bizottság, hogy a vádlott Szentesről is csak puszta gyanú alapján száműzetett, mert kétségtelen bizonyíték ott sem merült fel bűnössége mellett s ott is tagadta a terhére rótt bűncselekményeket. De a Csanádvármegye törvényszéke által felterjesztett periratokból sem tűnik ki a vádlott bűnössége. A bizottság felvilágosult tagjai ugyanis emberileg lehetetlennek tartották Kónya Ilonának Szelenczy Erzsébet által történt megrontását; a gyermekrontásra nézve pedig még a tanuvallomások sem tudnak kétségtelen bizonyítékot felmutatni. A periratokból egyébként az is nyilvánvaló, hogy a vármegye törvényszéke a vizsgálat folyamán még a törvény által előirt formaságokat sem tartotta be, sőt a vádlott a törvényszéki tárgyalásnál még jogvédelemben sem részesült.

Ennélfogva a bizottság azt a javaslatot terjesztette a helytartótanács elé, hogy az összes periratok adassanak vissza a vármegye törvényszékének újabb vizsgálat megejtése végett azzal az utasítással, hogy a természetfelettinek vélt jelenségek orvos által vizsgáltassanak meg s az orvosi vélemény a periratokhoz csatoltassék. S mivel ilyen főbenjáró bűnügyben a jogvédelmet senkitől sem lehet megtagadni, a vádlott védelmére ügyvéd rendelendő ki.[8]

Az újabb vizsgálat megejtésére azonban már nem került sor. Mária Terézia királynő, akihez a helytartótanács a bizottság véleményes jelentését felterjesztette, az 1758. esztendő szeptember havában kelt rendeletével meghagyta a vármegyének, hogy Szelenczy Erzsébetet Bécsbe szállíttassa fel.[9]

A vármegyénél nagy ijedelmet keltett a királynőnek ez a rendelkezése s mindenáron akadályokat próbáltak gördíteni a rendelet végrehajtása elé, részint a költségek, részint pedig a kisérő személyzet hiányával okolván meg a felszállítás nehézségeit.[10] De a királynő újabb leiratában haladéktalanul Bécsbe rendelte Szelenczy Erzsébetet, akit a vármegye 1758. december havában tényleg fel is szállíttatott.[11]

Hogy mi volt a célja a királynő e rendelkezésének, nem tudjuk. Az 1759. év március havában azonban szabadon bocsátotta Szelenczy Erzsébetet s meghagyta a vármegye vezetőségének, hogy boszorkányságért őt többé perbe ne fogják.[12]

Jegyzet.

1) *Komáromy Andor* Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Budapest 1910.
2) *Reizner János*: Szeged története. IV. k. 433—434. l.
3) *Reizner J.* i. m. IV. k. 383. l.
4) *Reizner J.* i. m. I. k. 349. l.
5., 6) *Csanádvármegye levéltára.* 1734. évi iratok 42. sz.
7) *Csanádvármegye lt.* Protocollum actorum criminalium 1751—1768. 313—323. l.
8) *Komáromy A.* i. m. 660—664. l.
9) *Csanádvármegye lt.* 1758. N° 136. M.
10) *Csanádvármegye lt.* 1758. N° 136. R.
11) *Csanádvármegye lt.* 1758. N° 137. O.
12) *Csanádvármegye lt.* 1759. N° 141. P.

Csík-szentimrei Dömös Jánosné Szakács Kata boszorkánypöre.
1702. febr. 2.

Actor felcsíkszéki delnei *Csató János* nobilis, incta alcsíkszéki szentimrehi *Dömös Jánosné Katalin* primipila.

Actor ratione fisci dicit per procuratorem suum *Clemen tem Tompos* de *Csík-Szt.-György* primipilum, solita cum pro testatione, salvum sit pro et regredi. Citáltattam volt az fenmegnevezett inctat in anno 1702 die 2 Febr. Oka pedig citationnak ez: mostani ispán-járás alkalmatosságával az inquisitorok *Csík-Szt.-Imréhre* érkezvén és ott a régi bévött jó szokás szerint examinálván, kik micsodás vétkeket perpetráltak volna, az többi között tégedet inctát olyan czégéres vétkekkel adtak ki, melyek majd hallatlanok; mert tégedet inctát azzal kiadtanak, hogy te boszorkányoskodtál, az varas békának szájának két végit bevarrván, az közepit czüvekkel felajazván és búzaszemet töltvén szájában, úgy temetted el, melyre az anyád oculatorokat hiván; maga is panaszolkodott az te boszorkányságodról; az nagy füvet elástad, hasonlóképpen gyapjú-czérnából való gomolyákat is elásván, azokkal is varázsoltál, magad is varázsoltál, másokkal is varázsoltattál. Tégedet az sütőházban, szénházban, árnyék alatt, csűr mellett hajdukkal, oláhokkal, magyarokkal nyilván paráználkodva találtak. Az búcsúról, az klastromtól haza jöttödben nem az igaz uton járván, akkor is ifjú legénnyel összeölelkezve találtak. Az ifjú legént egy hétig is eltartottad az hijadban s úgy jártál hozzá fertelmeskedni. Apádat megírt szt.-imrehi *Szakács Istvánt* ördögadtának teremtették, anyádat *Szakács Istvánnét Erzsébetet* primipilusokat vén boszorkány hires kurvának szidtad. Az apádat úgy megverted, hogy sebet is töttél rajta. Az anyád is megvallotta, hogy te megérdemlenéd, hogy tüzet tennének az hátadra. Az hajdúk is megvallották azt, hogy veled mint paráználkodtak. Mind ezeket és ezekhez hasonló több éktelen vétkeidet, ha tagadnád, adassék exmissio és mindeneket actiom szerint akarok comprobálni. Comprobálván, azt mondom, hogy mint nős parázna, vagy mint boszorkány, az mint az ő ngának széki adjudicálni fogja, büntetődjél érdemed szerint. — Protestalok. Liceat verbis quoque te ellened contendalnom, iterum protestálok. Actiomban ha valami vitium találtatnék: salvum sit reformálnom. Iterum atque iterum protestálok.

Más kézzel, aláljegyezve a végzés: Actor doceat juxta actionem.

(Eredetije *Csíkvármegye levéltárában*)

Kolozsvár, 1898, 95–96.

CSONGRÁD VÁRMEGYE

Oltvai Ferenc

A SZEGEDI BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS ÚJABB DOKUMENTUMAI

A városi tanács a perek lezárása után, tehát a XVIII. század közepétől nem dicsekedett a benne vállalt szerepével. Sőt a rávonatkozó iratokat kiemeltették a perles hagyatási iratok közül, és a titkos levéltár iratait magában foglaló ládába áttették, ahova csak a főbíró, a főjegyző, a főadószedő és a levéltáros együttesen nyithatta be, négy zárral lévén a láda ellátva. Ugyanoda helyeztették el a város kiváltságleveleit és a legfontosabb érdekeiről tanúskodó iratokat, mint a kunpusztákpereit, a szőregi uradalom megszerzéséről tanúskodó és a tápéiak ellen folytatott pereskedés irataít. Természetesen ezeket a fontos iratokat lezárásuk után helyeztették a titkos levéltárba. A szabadságharc után a polgári átalakulással a feudális kor jogbiztosító erejű intézkedései elvesztették jelentőségüket és annak megfelelően az ilyen tárgyban keletkezett iratokat sem zárták el tovább. A kutatók a boszorkányperek irataiba is betekinthettek, így ifj. Palugyay Imre is. Ez ideig nincs kiderítve, hogy Jósika hogyan juthatott a teljes iratanyag ismeretéhez emigrációjában. Hiszen többet tud az eseményekről, mint amennyit Palugyay 1853-ban közzétett.

Bizonyos, hogy az üldözések után, amikent jobban és jobban hatott a polgári átalakulás utáni vágy, a tanács szégyellte a perekben vállalt aktív szerepét. Ez az eddig fel nem tárt momentum derül ki egy 1830-ban keletkezett irat tartalmából. Ebben az évben Miskolczy István, Babarczy Csongrád megyei alispán és egyben Szeged királyi biztosának írnoka, illetve titkára arra kérte a tanácsot, hogy Szeged történetének tanulmányozása céljából iratokat adjanak ki neki a titkos és a külső, azaz a nem titkos levéltárból. Többek között a boszorkányperek irataít is kérte. A tanács az ügyet kivizsgáltatta a tiszti főügyésszel, és annak javaslatára elutasította a kérelmezőt azzal az indokolással, hogy az iratok *„az emberi nemzetnek gyalázatjára szolgálnának Tiszti Főügyész Urnak erántok az a kivánsága, hogy ezek Városunk hirének kiméllése végett közönségessé ne tétessenek."* Tehát ne tegyék közzé, ne írjanak róla, ne bolygassák fel a múltat, amely valamikor is szégyent és nem dicsőséget hozott a városra. A külső levéltárban levő iratokba betekinthetett Miskolczy, aki különben érdemes kutató volt, és a Regélőben, 1834-ben ő méltatta először Vedres Istvánt, a halála után négy évre.

A boszorkányperek megítélése korok szerint változott. Bizonyos, hogy a pereknek felsőbb helyről történt beszüntetése után döbbentek rá igazán a maga egész véres, kegyetlen és egyben ostoba és eltévelyedetten sötét valóságára. Erről tesz tanúbizonyságot a szegedi tanács fentebb ismertetett határozata is. Lassan-lassan rájöttek, hogy a babonákat és a sötét nézeteket nem is az ördöngösöknek és boszorkányoknak tartott egyének terjesztették, hanem inkább azok, akik a boszorkányságot mint a kereszténység kebelében támadt eretnekséget üldözendőnek és kiirtandónak vélték.

FÜGGELÉK

A boszorkánysággal vádolt özvegy Farkas Istvánné Nedelko Margit (Kókainé) ügyében a tanúk kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv.

Primo Tudgya e, látta e, vagy hallotta e a Tanu, hogy Margareta Nedelko Stephani Farkas relicta vidua bübájosságott, s bahonaságott vitt volna vighe, mit, mikor, és minemü üdőben, Nappal e vagy éczaka?

2 do Fenyegette e Nevezett Margareta Nedelko Stephani Farkas relicta vidua valakitt, és következett e az ollannak testébe, vagy jószágába az által ártalma?

3 o Minemü életett Viselt Nevezett Személly mongya megh a Tanu?

4 to Kitt tud ellene az Tanu jó bizonsághnak lenni?

Prima Testis Honesta Mulier Anna Bakó Circumspecti Joannis Szebényi relicta Vidua Annorum Circiter 65 Jurata Examinata fassa est ad primum Vallya Fatens hogy ennek előtte két Esztendővel Szent Péter és Szen: Pál Nap Tájban Egy Pizel adós Levén Kókainé a Fatenanek, Kirte a Fatenst Szép Szóval Kókainétol az egy Pinzt, nagy haraggal megh atta neki, az után Circa 2 óra alatt az Szemire megh rontatott, az mint ki is teczik az Szemérül, de ezeket csak suspiciobul valla reá. Ad relicta Deutri Puncta nihil.

Secunda Testis Honesta Mulier Catharina Nagy Circumspecti Michael Varga Contoralis Annorum Circiter 34 Jurata examinata fassa est ad Primum nihil. Ad Secundum Vallya a Fatens hogy mostan mult Két Esztendeje Kókainé a Fatenstül egy akos hordott kirt, mindhogy nem lévén neki nem adhatott, akkoron megh fenyegette eőket, hogy megh fogjátok bánni, az mint is akor héten egy kis fiacs-

kájának annyira ki dagadott az Szeme, hogy semmi reminség nem volt megh Gyógyulássára. Kókainé hozá járván az Fátenshez égett bort inya, akoron tanitotta a Fatenst Kokainé hogy főzetlen kását rágná megh es azt köpni a szeme közé, azt Fatens Tréfának vette, nem cselekette, másodszor is hozá menvén Kókainé, akor is kirte, Gyógyitaná megh az Gyermekét mellyre Kókainé felelt hogy Csak főtelen kását rágna es azt Pökdözni Szemibe megh Gyógyulna. Akora a Fatens kirte Kókainét, hogy maga Cselekedni megh, azonnal Kókainé megh rágván az főtelen Kását az Gyermek Szemébe Pögdözött Szerdán, mingyánt Csütörtökön egyék Szeme ki Nyilott, másik Pedigh Pinteken, az kikbül annak elötte. Viz és Vir Csunasághul volt. Ad Quartum, Farkas Mátyásnét tud jó tanunak.

Tercia Testis honesta Foemina Susanna Palotás Circumspecti Martini Horváth Contoralis Annorum Circiter 40 Jurata Examinata fassa est. Ad Primum nihil. Ad Secundum ennek elötte haza ment a Fatenshez Kokainé Balogh Jánosnéval. Edgy Szép Gyermeke levén kivánták látni az Gyermeket, megh mutsita nekik az Gyermeket, mingyárt az Gyermek fel nem nyithatta a Szeméit mind edgy fél Esztendeigh. Fél esztendőre ki nyitotta a Gyermek a Szemeit, akor az két Szemein hálogh látzatott, az Gyermeket vitte Tott Ivánnéhoz, a mellyre reá olvasott Tott Ivánné edgy héigh, minden nap kéczer, midőn utoiszor reá olvasott volna, mondatta a Fatensnek Tott Ivánné, no vid el a Gyermeket, de vigyáz mert megh Probállák a földi Ördögök, hanem hány keresztet reá és imádkozzál mellyette, el távoznak a roszak valamint az ervostul el ment, inégh az utba elkezdették Gyötreni az Gyermeket az kis mellyit az ájuláshoz az Száját fére, az Kezeit is öszve huzták, es azon nap edgy héttre megh haláiozott az kis Gyermek. Midőn Pedigh torjára ment volna Kokainé, akor a Fatensnek az Ura mondotta Kokainénak hogy el jöttél Kocsonádra, arra semit sem felelt hallatlanná töttő. Ad quartum Daróczi Ágnest tudgya jó tanunak lenne ebben a dologban. Quarta Testis Anna Hajdu Gregorii Toppanto relicta vidua Annorum Circiter 34 Jure Jurando fatetur, ad Primum Secundum Tertium nihil, ad Quartam Szarka Imrénét. Molnár Miskánét, Sörös Mihálnét tud jó tanuknak lenni. Quinta Testis honesta Mulier Agnes Banoczi Circumspecti Michaelis Arvaj Contoralis Annorum Circiter 20 Jurata Examinata fassa est ad primum Karacson ünnepiben kis leánkáját megh rontották, kezét lábát öszve huzván akor folamodván Kovács Rosahoz, Kovács Rósa északán fördőt főzött az Gyermeknek ahová a konyhán Rosa el sivalkodott az konyhán kiáltotta az Gazdát hogy vétteni ütet, mert Kokainé rajta ment, és nem akarja hogy az Gyermeket megh Gyógyécsain, mert ugy megh rontotta hogy soha sem lesz jó belőle, a Fatens az urát Nádért akarta küldeni de ki nem ment, akkor mondatta Kovács Rosa az Gazdának, jól esett hogy ki nem mentek, mert Kókainé az ajtó előtt vizellett, ha bele hágott volna el romlott volnh. Másnap el szökött az Rosa és nem Gyógyitotta megh az Gyermeket. Enyi hány nap alatt hozá ment kolduini a Fatenshez Kokainé, akkoron a Fatens ura Keményen megh fenyegette Kokainét, ha meg nem Gyogyitta az Gyermeket az eő kezeáltal kölletik Kokainé elveszni, azon napon álma megh jütt az Gyermeknek, ugy anyira hogy harmad napigh sem vehették föl almabul, holott az előtt 1 holnapig se alutt a enyi hánn nap alatt az Gyermek szépen megh Gyógyult. Ad Secundum, Tertium nihil, ad Quartam Koszo Istvánnét tudgya jó tanunak lenni.

Sexta Testis Mulier Catharina Farkas Circumspecti Emerici Szarka Contoralis Annorum Circiter 30 Jurejurando fatetur ad Primum Ad Secundum az elmult bütben Kokainé hozája menvén. Kokainé kért a Fatenstül olajt tyúkmonyát és kenyeret, tyúkmonyát és kenyeret adott neki, de hogy olajt nem adott, az zseliérje hallatára meghfenyegette a Fatenst, dél tájban az marháit eleresztette, midőn utána ment az marháknak, akoron mingyárt elesett lábárul azon nap háromszor történt rajta, es Csunyádul okádott de Istennek hatalma által nem esett semi vesztés rajta. Ad Quartum Palya Marist tudja jó tanunak lenni.

Septima Testis Honesta Mulier Helena Farkas Circumspecti Stephani Koszo Contoralis Annorum Circiter 25 Juramentaliter Examinata fassa est ad Primum, Egy Esztendeje hozá ment Kokainé a Fatenshez vajat kirt tüle, vajat nem adhatott, adott neki sajtot. Gyanosága vagyon neki, hogy a Szemire Kokainé rontotta volna megh ütett.

---

suspiciobul = gyanúból
tyúkmonya = tojás

Jegyzetek: Miskolczy Istvánnak a városi tanácshoz intézett kérése a Szegedi Állami Levéltárban a tanácsi iratok fondjában található az 1551/1830. sz. alatt. Úgy erre, mint az 1737 aug. 12-i tanúvallatási jegyzőkönyvre a figyelmemet a Szentesi Kertészeti Kutató Intézetnek a levéltárunkban kutató munkatársai hívták fel. Ezúton mondok ezért köszönetet.

Abafi Lajos

SZENTESI BOSZORKÁNYPEREK

Anno 1763. die 14-a Martii in Cessione nostra magistrastuali sub praesidio domini Judicis Primalii Michaëlis Lakos praesentibus item et coasisidentibus Dno Legislatore Joanne Soos D. D. Item Juratis Joanne Miketz, Michaële Buzy, Martino Nánásy, Stephano Pap, Demetri Inódos, Michaële Veszeny, Stephano Szanyi, Tomas Molnár, Stephano Bertók, Joanne Nyiry, Joanne Csáki et Stephano Kövér sequentes causae, reniae et decisae sunt:

Nro 13. Bétsi Istvánné A. panaszolja, Végh Mártonné J. ellen, hogy tisztaságáról gyanakodván, őtet boszorkánynak kiáltotta légyen, és lába kisebesedését is Bétsi Istvánné megveretésének tulajdonítja.

Determináltatott:

Végh Mártonné ellen Bétsi Istvánnénak betett panasza meg nem világosíttathatik, kitül pedig az valóságosan, hogy mindennemű perlekedés nevezett Bétsi Istvánnénak fenyegető nyelveskedése miatt esett légyen, azért is, mivelhogy az ilyetén mostan és többször is elkövetett rút patvarkodások szerzenek minden viszálykodásokat a szomszédok közt is s káromkodásai is szenvedhetlenek, 25 korbács büntetésre ítéltetik, ha pedig ezeknek utána az ilyenektől nem resistál, simpliciter proscribáltatik.

Executio nem volt, minthogy terhes a deliquens. Anno 1765. die 2-a April exequaltatott.

Anno 1763. die 1-a Junii sequente causae revisae et decisae sunt:

Nro 26. Nagy András A. exponálja Bakja Mártonné J. ellen, hogy ezelőtt circa három hetekkel csöcsszopó gyermekét megrontotta volna boszorkányos mesterségével, melyben ugyancsak a gyermeknek halála is történt.

Determináltatott:

Jóllehet némely tanuk vallásiból nagy gyanuság vagyon, s. legatis az J. fél ellen mindazonáltal nem lévén teljes világosság a dologban, sem ennek decisiójára a B. törvényszéknek authoritása nem engedtetett, azért is a mltgos uraság székére transferáltatik.

Anno 1766. die 9-a Mensis decembris D. Judice Primairio Joanne Soos. Praesent. et coasid. D. D. Juratis Stephano Pap. etc.

74. Pataki Mihály panaszolja Pataki István ellen, hogy feleségét boszorkánynak kiáltotta volna, most is azon vélekedésbe vagyon iránta, mintha nyomorult gyermekét nevezett Pataki Mihályné rontotta volna meg; melyben

Determináltatott:

Pataki István semmi bizonyost maga vádjában nem bizonyíthat, azért is mivel azonkívül is testvér atyafiak, tovább is azon atyafiság fentartására megintetvén, érdemlett büntetésül 20 pálcára ítéltetik.

79. Katona Istvánné, Marczó Andrásné Béládi Sára ellen panaszolja, hogy őtet boszorkánynak kiáltotta, és hogy cir. 4 esztendős gyermekét tulajdon Katona Istvánné rontotta volna meg.

Determináltatott:

Bizonyosan nem verificáltatik az, hogy Marczóné Katona Istvánnét megboszorkányozta volna, jóllehet visszavonások voltak egymásközt és olyatén illetlen szók is adták magukat elő, melyek becstelenségére estek Katona Istvánnénak, melyért is Marczóné keze megfogásával Katona Istvánnét kövesse meg.

Anno 1769. die 8-a mens. Marcii sub praesidii dni Judicis Primarii Michaelis Lakos etc.

110. Rúzs Gergely Budainét megboszorkányozta, sőt tűzzel is fenyegette, hogy ha nyomorék gyermekit meg nem gyógyítja, ezen minden helyes ok és fundamentum nélküli kieresztett szavaiért és felebarátjának megmocskolásáért Rúzs Gergelynek büntetésül praecisa deprecatione 20 pálcára dictáltatik.

Szentes város levéltárából másolta *Kamotsay János*. A masolat hátlapján a következő megjegyzés olvasható·

Canones ecclesiastici et antiquis Hungariensibus et recentioribus transylvaniensibus aliisque in nouo ecclesiarum cis et ultra Tibiscum reformatarum Concinnati etc. opera Georgii P. Zoványi Superintendentis. Claudiopoli 1733. 12-o.

Ezen reformált egyházi törvénykönyv XCVI-ik Canona szóról szóra így van:

«Lamiarum seu daemonii suspectarum cadavera jam humana, maxime vero in foro seculari Convictarum, quandoquidem juxta praeconceptam opinionem, busto egredi creduntur, et talia (quicquid in concrasium dixeris) visuntur, magnoque sint plebi indoctae offendiculo; idcirco ad tranquilandos territorum animos, et praeconceptae opinionis vanitatem refutandam, talium cadauera possunt senatu consentiente effodi, et exanimatio eorum, leu vera et naturalis mors, populo persvaderi. (pagin. 50.)

Magából a címzett könyvből kiirta *Révész Imre*.

Villányi Szaniszló

ESZTERGOMI BOSZORKÁNYPÖRÖK

(Részlet Villányi Szaniszló majtó alatt levő Esztergom történetére vonatkozó művéből.)

A kor egyik szomoru tévedése, a boszorkányokban való hit — nálunk is megkivánta áldozatait. A boszorkányok bünvádi eljárás tárgyait a kegyetlen kinzásokkal kicsikart vallomásaik természetéhez képest, ha t. i. maguk ellen vallottak, — máglyára itéltettek. A felmerült gyanuokok és tanuvallomások alapján rendesen a megcsigázás utján akarták őket vallomásra, bünlársaik elárulására birni. A csigázás abból állott, hogy a vádlottat kinyujtott kurjánál vagy hátrakötött kezeinél fogva a levegőben lógatták, mig lábaira súlyokat raktak.

A megyei törvényszék jegyzőkönyveiben több rendbeli boszorkányper olvasható. Igy pl. 1700. szept. 7-én Chechy István megyei ügyész, a megyei törvényszék előtt azzal vádolta Leszy Erzsébet (kit bilincseiben hoztak az ülésterembe), hogy a vádlott — nem tudni mitől indittatván a micsoda lelkiismeretlől viseltetvén — az isteni és világi törvényeknek súlyos büntetésétől nem rettegvén, — az ördöggel czimborált és attól tanult ördögi mesterségével okos és oktalan állatoknak megártott, utóbbiak pedig elfogatása előtt minden] liszt és más sütéshez való készület nélkül kenyeret sütött és más sokféle ördöngösségeket cselekedett — ennélfogva kivánja, hogy a személyesen jelenlevő vádlott nő más hasonló gonosztársainak és sokféle gonosz cselekedeteinek kiderítése végett csigáru, aztán pedig a többi hasonló gonosztevők rettentő példájára tüzre itéltessék — rögtön végrehajtással. A vádlott itél természetesen tagadta a terhére rótt büncselekményt. A törvényszék azonban az ügyész indokolását és benyujtott bizonyságait nem tartá elégségesnek a kivánt eljárás megindítására. A bünvád alaposságа érdekében előbb még a távollevő tanuk kihallgatását látta szükségesnek és ezért egy későbbi ülésre halasztja a bünvádi tárgyalás folytatását. (A jegyzőkönyv többé nem emliti ez ügyet.)

1702-ben ismét a Kőbölkuton lakó Torma Kata asszony ellen inditanak bünvádi eljárást az általa elkövetett boszorkányságok, babonaságok és ördögségek ozimén.

Az ügyész a fentebbiekhez hasonló értelemben meglette a vádinditványt; a bilincseiben jelenlevő vádlott nő egyszerüen tagadta a reá rótt büncselekményt. Az ügyész erre a birák bővebb tájékoztatása czéljából — a vádnyilatkozat érdemében tanukihallgatást kivánt s ezek nyilatkozata alapján kéri az itélet kimondását.

A megidézett tanuk nevük, életkoruk bemondása után mindnyájan letett hitük alapján mondották el vallomásaikat. Igy 1. Nagy Benedek tanu előadja, hogy egy időben az öcscsének lába felzsugorodott. Erre azt mondotta ezen asszonynak, hogy gyógyitsa meg, mert különben megégetteti őtet. Az asszony iránt támadt gyanuja onnét ered, mert parázs esvén az asszony lábára (a mint másoktól hallotta), ez azzal fenyegette meg öcscsét, hogy a mig él is megemlegeti ezt. Csakhamar ezután be is következett.

2. Nagy János vallja, hogy a mint este megfenyegette az öcscsét, reggelre kelvé

Esztergom és vidéke 1892, 54. szám, csütörtök, július 3.

már is felzsugorodott a lába. Előadja továbbá, hogy felesége egy izben elment Tormáné háza előtt és csakhamar nyavalyába esett; mert az ő lába is felzsugorodott. Erre ő — mint férje — a vádlott előtt kifejezést adott gyanujának s figyelmeztette, hogy ügyel ám reá; mert feleségé nyavalyája miatt ő reá gyanakszik. De az asszony tiltakozott a gyanusitás ellen s azt javasolta neki, hogy feleségének lábát kösse be a maga gatéjával. Ez meg történt; mire feleségének a lába is meggyógyult.

3. Koncz István előadja, hogy a háboru után a vádlott nővel együtt lakott s megverte a leányát; ezután történt vele, hogy midon éjjel felkelt s kapczáit a kemenczéből kivette, a kemenczo szajából egy darab parázs a lábára esett es megégette; tanut akkoron mindjárt megfenyegette olyképen, hogy mig a világon él, meg fogja emlegetni őtet. Tanu erre elment a tóra; innét visszatérvén — már a templomba sem mehetett; mert a lába felzsugorodott, ugy hogy e nyavalyája miatt járni sem tudott. A vadlott asszouy azonban ekozben már eltavozott hazulról; harmadnapon megjött és azt kérdezte, mi baja az Estvannak? A tanu atyafiai erre azt válaszolták neki, hogy ő ugyis jól tudja, hogy mi a baja; de ha ezt a gyereket meg nem gyógyitja azzal fenyegették, hogy kivesznek a ládájukból 12 frtot és megégettetik őt. A vádlott asszony erre rögtön megtapogatta a tanu lábát, mire ő azonnal könnyebbülést érzett olanyayira hogy másnap már a tóra is elment. Lábai egyébiránt még majd egy évig fájtak és dagadtak maradtak Mikor egy izben utóbb elment a vádlott háza előtt, az ismét tudakozódott lábbaja felől; meg is nézte és reá olvasott fájós lábaira; majd azt tanácsolta neki, hogy a tóról hazajövet menjen el a kertekbe és szedjen vad kendert. Ezt párolja meg, kösse a lábaira és meg fog gyógyulni. Ugy is történt; lábai egyetlen ily bekötésre meggyógyultak.

Vallja továbbá, hogy Bartha Miklós mondása szerint őt a vádlott már ezelőtt két évvel is megfenyegette. Azonfölül azt is hallotta feleségétől, hogy ő Szász Istóknétól, ez pedig a vádlott menyétől hallotta volna, hogy mielőtt az asszonyokat fürószteni vitték, mintha olyan szókat hallottak volna, hogy «cselekedjünk-e az öregbik leányának?» mire a vadlott csak azt mondotta, «csak megcselekedjük.» Erre a vádlott felállt a kürtóre — s a tüzbe pökdósött.

4. Mogyorós János vallja, hogy ezelőtt körülbelül 8 évvel — a Köbölkuton levő sulva quardia (kat. őrség a birtok védelmére) egyik tagja ellopta a tanu leányának egy lepedőjét, zsellérének pedig egy pár csizmáját s mind e lopott jószágot odaadta a vádlott asszony leányának, Ilonának, ki viszont Esztergomban Sélyei Gergelynének adta el a lopott jószágot. Tanu ezt magától Tormánétól tudta meg; erre tanu megboszankodván, rögtön rátámadt az asszonyra, miért nem mondta meg, hogy a sulva quardia lopta el jószágát. Tanu erre megszidta, sőt meg is akarta verni Tormánét, ki azonban bement a házba s onnan azt kiáltozta a tanunak: várj csak, várj csak Mogyorós János! E fenyegetésre harmadnap tanu úgy megsiketült,

hogy 3 hétig semmit sem hallott, Tanu e süketsége miatt a vádlott Tormánéra gyanakodott s azért azt mondotta neki: Te rontottál meg engemet; de, ha meg nem gyógyulok, befogatlak. Továbbá ezelőtt vagy hét esztendővel, mikor az ő napaasszonya Besenyőn saját füle hallatára azt kérdezte Tormánétól ‚hogy mint vannak a kürthi atyafiak? Azt válaszolta, hogy szaporodnak; a szép asszonyok tánczoltanak a pitvarban, hol a gyermek lett, úgy hogy még a fazekak is zörögtek és csattogtak. Napaasszonyának azon tudakozódására, hogy hogy hallották-e azt a házban többen is? Erre azt felelte, hogy csak ketten hallották. Tanu aztán azt kérdezte vádlottól, vajjon ama szép asszonyoknak van-e olyan hegddüjök, mint a közönséges szokott lenni? Tormáné arra azt mondta; olyan nagy hegedüjök van, mint a milyent a németek szoktak volt a nyakukon hordozni; dudájuk is nagy, szörös ama nagy görbe tülökkel.

5. Takács György vallja, hogy mikor felesége áldott állapotban volt, Tormáné uzt mondta neki, hogy majd őt hivja bábául; de mást hivtak. Néhány nappal utána Tormáné eljött tanu házához és ollót kért tőle; tanu erre azt mondta, hogy nincsen vászonmetéléshez szükséges ollója. Erre többé nem keresvén ollót — Tormáné egyenest a gyermekágyashoz fordult a ki ép gyermekét szoptatta. Jaj édes Ilonkám, de szép melleid vannak; bár csak az egyiket odaadhatnád az én nyomorult menyemnek! Erre eltávozott; de még azon órában feleségének a mello elkezdett fájni és a gyermeket átadván urának — panaszkodott, hogy oda van. Az nap estére meg is gyült és keményedett a melle, majd ki is fakadott; holott azelőtt semmi ilyes baja nem volt.

6. Wargha Ilona, Takács György neje is megelőző tanuhoz hasonlóan vallott és hozzátette, hogy ugyanazon órában Tormáné távozása után az asszonyt a hideg is kilelte. Vallja továbbá, hogy midőn Bottyán ur az asszonyokat fürösztötte és a tóról visszajöttek, azt mondta Tormáné a tanunak, hogy aztán ha gyermeke lészen csak azt mondogassa három izben: adja meg tejem, vajam az, a ki elvette.

7. Kovács Kata, Reznek János feleségének vallomása szerint a Tormáné kisebbik leányától hallotta, hogy nincs az a törvény, melyet alkalmazni lehetne reá; mert oly tanuk vallottak az anyára. Továbbá hogy Esztergomot is az ő anyja tartotta meg a török ellen harmadmagával.

8. Nagy Erzsébet, Varga György felesége azt vallja, hogy az ő ura Muzsáról hozott bábát. Vajudásakor Tormáné ott járt a ház körül; a bába egy hétig ott maradt a beteg mellett s igy nem is eshetett nyavalyába; de a muzsai asszony minden reggel arról panaszkodott, hogy minden éjjel Tormáné képében gyötrik őtet.

9. Bartha Katalin, Szász István felesége, azt hallotta Tormáné menyétől Orzsikétől, hogy mikor Bottyán János ur az asszonyokat fürösztötte volna, a napa Tormáné fél lábát feltette a tüz szélére s a tüzbe pükdösött. Tudja azt is, hogy a nyavalyás gyermekeknek ólmot olvasztott és a fülükbe olvasott.

10. Csukás János özvegye, Ágoston Judith nit sem vall.

11. Győry Erzsébet vallja, hogy álmában Tormáné képében a boszorkányok testében gyötörtek és e gyötrés után két hétig rosszul volt.

A törvényszék e tanukihallgatás után további tanuk kihallgatása czéljából a tárgyalást ugyanazon hó (május) 30-ára halasztotta. Ekkor a bünvádi per ujra felvétetvén — azt határozták: minthogy a tanuk vallomásából a jelenlevő vádlott asszony ördögi cselekedetei és babonaságai alkalmasint kitetszenek; enuélfogva többi bűntársai kivallatása végett megcsigáztassék és ha a csigáztatás után az ellene felhozott bünvádi tényeket megvallja — érdeme szerint tűzhalálra itéltetik (máglyal).

Azilyes végrehajtás meg is történt; mert a számadásokszerint a budai hóhér pl. 1700-ban 10 frtotkapott a megyétől egy boszorkány megégetéséért; egy gonosztevő asszony kikorbácsolásáért pedig 5 frtot. Ugyanezek 1700-ban a vármegye 6 frtot fizet a kereket készitő ácsnak és 4 frt 30 krt a különféle kinzó eszközöket készitő lakatosnak. A börtönbe vetett gonosztevőre a kovács vagy lakatos verte föl a sulyos bilincseket s oldozta le.

Schneider Miklós

FEJÉRMEGYEI BOSZORKÁNYPEREK

I.

1.

Actio sive Causa

Perillustris, ac Generosi Domini Joannis Meszlény de eadem Inclyti Comitatus Albensis Ordinary Vice Comitis ut Domini Magistratus et Actoris

Contra et adversus in vinculis adstantem Orsulam Horváth providi condam Stephani Ravasz Illustrissimi Domini Comitis Domini Francisci Eszterházy senioris de Galantha Inclyti Comitatus huius Supremi Comitis (salvo reliquo Titulo, ac dignitate) in Possessione eiusdem Reda (igy) Comitatu Veszprimiensi adjacente situata vita sua durante degentis Coloni, ac Jobbagyionis relictam viduam velut sagam maleficam, et venificam adeoque modernam In causam attractam.

Et pro eodem Domino Magistratus et Actore Idem Procurator qui tempore instituendae Levatae ac cum ysdem Juris Cautelis, Protestationibus, ac reservatis Passu in simili Processualiter interponi solitis inhaerendoque firmiter Legibus patrys, praxi ac consvetudini judiciariae eatenus receptae, uti et privilegys Fiscalibus praevie reiterata protestatione Actionem supra memorati Domini Magistratus et Actoris nativo sermone proponeret hunc in modum: Hogy miképpen az Personaliter adstans In causam attracta kétségh kivül ennek előtte imar számos Esztendőkkel nem tudatik honnénd indittatván és micsoda ördöghi Incselkedésektől viseltetvén, mint Isten ő szent Fölsége s mind ez világhnak sulyos Törvényét félre tévén és annak kemény büntetésétől semmit nem rettegvén ördöghi boszorkányságra adván magát, sok rendbéli gonoszságokat egyszer is másszor is el követett mellyek ugyan mégh világossághra nem jöttenek, ha nem

Székesfehérvár, 1934
Forrás: Fejérmegye Levéltára, a megadott jelzet szerint.

ha ezeráni adjudicálandó csiga által ki nyilatkosztattnak; A többi között penigh az proxime elmult 1721-dik Esztendőben, Tavaszszi üdővel más hasonló Boszorkány Társaival edgyütt és kiváltképpen emlitett Rédén lakozó David Mathiással, és Nagy Jánosnéval hasonló Törvényes processusra ha megh kapathattnak adtrahálandókkal praenotált Réde Helységhnek mezejében Nemes Veszprim Vármegyében levőben Hegedő szo mellett láttatott mulatozni és Tánczolni a mint hogy Luthor Kata nevő Rédei Leány, melly hasonlo Boszorkánysághért processualiter impetáltatik, és a ki akkori időben a tájan főért volt a mezőre praedeclaralt Társaival edgyütt tanczra hivta. Az után penigh azon 1721-dik Esztendőben aratás után, megh nevezett két Boszorkány mogyoro éréskor tarsával edgyütt, ugy mind David Matthiassal, és Nagy Jánosnéval Fönt emlitett Luthor Kata Leányt, az Cseszneki Erdőre, melly hasonlóképpen Nemes Veszprim Vármegyében vagyon magokkal ki hiván azon alkalmatossággal rea beszéllették, hogy Boszorkánysághra és Társaságukba adta maghát a mint, hogy a végre és ebbeli ajánlásának megh erősitésére azon leányt akkor mindgyárt az bal lábán az Térden fellől megh béllegezték és Boszorkányságra tanitották. Ez jelen való 1722-dik Esztendőben penigh Urnap taiban az mostani fönt nevezett Nagy Jánosnéval edgyütt emlitett Luthor Kata Leányhoz Csesznekbe, a holl tudni illik előbb Szent György napkor szolgálni ment, reggel korán jöven érett cseresznyével és körtvéllyel kinálta, mellyet időnek előtte az cseszneki kertekben szedték és azáltal valóságos Boszorkány-ságát világossan ki jelentette Poenam in Generali Regni Decreto super huiusmodi Maleficis Sagis ac veneficis sancitam, ac expressam incurrere non formidando.

Kivánja azért az Dominus Magistratus, et Actor Prókátora hogy az personaliter adstans In causam attracta ebbeli gonosz és Istentelen cselekedetéért és Boszorkányságáért Juxta Leges patrias et signater Tit. 15. Partis 1-mae Op. Decr. Trip. receptamque desuper in Similibus Praxin jam natura legis dictante Tit. 2. Partis 2-dae Tripartital. imbuente ita et similitudine Capitis 32-di Sancti Stephani Regis Lib. 2-di nec art. 43. 1579. et Directionis Kithonich Cap. VI. Quaest. 8-va magának ugyan megh érdemlett Büntetésére másoknak penigh rettentő Példájokra Tüzre itéltessék és meg igetessék, ugy mindazonáltal hogy előbb más rendbéli gonosz cselekedetének és elkövetett Boszorkánysághainak megh vallására ugy szintén több hasonló társainak ki nyilatkoztatására

megh csigáztassék a mint hogy mindezekrül finalis Törvényt és Törvényes Executiót kiván és vár Praecitatis alysque Regni Legibus Hoc ipsum exposcentibus.

(Jelzete: Processus Criminales. fasc. 1. Nro 41—1723.)

2.

Mi Tekintetes Nemes Vessprim Varmegyében Lazi Birok es Esküttek adgyuk ezen Testemonalis Levelünket mivel Tekintetes Nemes Fejir Varban már sok üdőtöl foghva szomoru fogságban Rabosskodó Aszony alat ugy mint Réden Nemes Vessprim Varmegyében Ravasz István megh maradott üzvegye lakot nalunk ugy mint 5 Esztendeigh Jamborul és becsületessen mink semi ördögi Pratikaval ilünek vagy varasslonak nem ismertük leny hanem mint Jambor üzvegy igazan kereste mindennapi kényerit melyrül adtuk ezen levelünket magunk nevünk es falunk szokot ilő pöcsétünkkel Datum Lazi die 3 Januari Anni 1724

Fő Biro Gerencsér Istvan
Törvény Biro Nagy János („Lazinak pechethi 1708" köriratu
Eöregh Esküt Gerencsér Péter jelvényes pecsét)
Kopacsi György Német Pal
És az 12 Eskütek jelen étünkben

(Jelzete; Processus Criminales ad fasc. 1. Nro 41—1723.)

3.

Itt Palota Városán abban az időben, a kik akor éltenek s még most is, akik élnek azon Eberséges (igy) Eberek (igy) közül, adtestatiot adnak mostis hogy soha semmi afféli rosz életet, sem boszorkányságot nem hallottanak, se nem láttanak, Patonai Mihalné ellen a mig itt lakot, lakván böcsületessen, jámborul semmi ollyas állapot nem hallatott felőle, melynek nagyob bizonyságára szokot Városunk pöcsetivel mégis erősétyük Anno 1724 die 12 january

Varosi Fő Biro Szlávik Mihály
Kis Biro Szenes János

Esküdt Mogyorosi György
et Caeteri Jurati Assessores
és Érsek János a kinel esztendeig
is lakván mostanság Palota Városának edgyik Esküdtye
(Pecsét „Sigillum Oppidi Palota. 1714" körirattal.)

(Jelzete: Processus Criminales ad fasc. 1. Nro 41—1723.)

II.

1.

Actio sive Causa

Perillustris, ac Generosi Domini Joannis Meszlény de eadem Inclyti Comitatus Albensis Ordinary Vice — Comitis, ut Domini Magistratus, et Actoris.

Contra, et adversus in vinculis adstantem Puellam Catharinam Luthor, e Possessione Réde Inclyto Comitatu Veszprimiensi adjacente situata et ad Illustrissimum Dominum Comitem Dominum Franciscum Seniorem Eszterhazy de Galantha, Inclyti Comitatus huius Albensis Supremum Comitem (salvo reliquo Titulo, ac dignitate) spectante oriundam velut maleficam sagam, et veneficam, ex eoque modernam In causam attractam.

Et pro eodem Domino Magistratus, et Actore Idem Procurator Fiscalis, qui Tempore instituendae Levatae, ac cum ysdem Juris Cautelis protestationibus ac reservatis Passu in simili Processualiter (igy) interponi solitis, inhaerendoque firmiter Legibus Patrys Praxi, ac Consuetudini Judiciariae eatenus receptae, uti et Privilegys Fiscalibus, praevie reiterata protestatione Actionem supra memorati Domini Magistratus, et Actoris nativo sermone proponeret hunc in modum: Hogy miképpen az proxime elmult 1721-dik Esztendőben aratás után mogyoró eréskor az Personaliter adstans In causam attracta nem tudatik honnénd inditattván és mitsoda ördöghi incselkedésektül viseltetvén, mind Isten eő Szent Fölséghe s mind ez Világhnak sulyos Törvényét félre tévén, és annak kemény büntetésétől semit nem rettegvén, néminémü fönt megh ne-

vezett Réde Hellységben lakozó Személyekkel, ugy mint Nagy János Eözvegyével, Katával és Horváth Őrsikkal néhai Ravasz István hasonlóképpen Eözvegyével nem külömben, David Matthiással fönt Titulállt Groff Eszterházy Ferencz Uram eő Nagyságha Jobbágyával, és Jobbágy Aszszonyival Hasonlo gonosz társával és azért Hasonlo Törvényes uttalis megh keresendőkkel az Cseszneki Erdőre. melly is megh irtt Nemes Veszprém Vármegyében vagyonn, az Barathi Beregh tajan, mogyorot szedni menvén azon alkalmatossággal Boszorkányi Társaságokra állott és azon be alasának megh erősitésére fönt megh nevezett Tarsaitul hatta magát megh béllegeszni az bal lábán az Térdén felől. Azután penigh ez jelen való 1722-dik Esztendőben Szent György nap taiban ezen mostanában adstans In causam attracta Csesznekbe melly is Nemes Veszprim Varmegyében vagyon szolgálni jövén, és bizonyos ottvalo Iffiu Legényt Losy nevőt meg szeretvén, hogy nem őtett, hanem más bőcsületes Leányt Házos társul elvett egésséghében ugy megh rontott, vagy más hasonló Társai által megh rontotta, hogy sokáigh kinlodni kölletett szegénynek beli; És ne talán több effélét is el követett, mellyeket csiga altal megh kell vallatni véle Poenam in Generali Regni Decreto super huiusmodi maleficis ac Sagis sancitam incurrere non formidando.

Kiványa ezért az Dominus Magistratus et Actor Prokátora, hogy az Personaliter adstans In causam attracta ebbéli gonosz és Istentelen cselekedetéért és Boszorkányságháért juxta Leges patrias, et signanter Titt. 15 Partis 1-mae Op. Decr. Tripart. receptamque desuper in similibus Praxim, jam Natura Legis dictante Tit. 2 Par. Tripartital. imbuente ita et similitudine Capitis 32-di Sancti Stephani Regis Lib. 2-di, nec non Articuli 43, 1597. et Directionis Kitthonich Cap. 6. Quaest. 8-va, magának ugyan megh érdemlett Büntetésére másoknak penigh rettentő Példájokra Tüzre itéltessék, és megh igetessék, ugy mindazonáltal hogy előbb más rendbeli gonosz cselekedetének és el követett Boszorkánsághainak megh vallására, ugy szintén több hasonlo társainak ki nyilatkoztattására, megh csigásztassék, a mint hogy mind ezekről finalis Törvényt és Törvényes Executiot kiván és vár, praecitatis alysque Regni Legibus hoc ipsum exposcentibus.

(Jelzete: Processus Criminales ad fasc. 1. Nro 36—1723.)

2.

De eo utrum

1. Mondgya meg a Tanu hüti után, hogy az proxime elmult 1722-dik Esztendőben aratás előtt a midőn tudnya illik Lutor Kata nevü Leány Csesznekben megfogatott és lánczon lett volna azért, hogy Csesznekben lakozó Lósy Györgyet kötötte és vesztette, mit hallott akkor azon Leánnak szájából, hogy mitt vallott legyen azon dologh felől, es mit cselekedett, hogy azon vesztett ember föl gyogyult.

2. Mondgya megh azt is, hogy mit tud Ravasz Istvánné felől láttaé, vagy hallott valamit eránta, mindenképpen beszéllye megh?

3. Azt is mondgya megh, hogy ki lehetne jo Bizonságh ezen két rendbeli dologh végett?

Primus Fatens Joannes Csörget, Colonus Illustrissimi Domini Comitis Francisci Eszterházy de Galantha (Tit.) in Possessione Csesznek degens annorum circiter 40 Juratus Examinatus Fatetur. Ad primum Deoutri Punctum. Hogy midőn mint egy holt ember maga házánál Losi György feküt vólna, és Lutor Katát fogva vitték volna, föliben állitván mondották néki hogy ezen embert te rontottad megh, és segély rajta, mert ha nem? majd úgy jársz mint nem is reménlenéd, jóllehet elsőben tagadta ugyan: de az után az biró házához vivén azt mondotta hogy abbul semmi nyavalyája sem lesz, csak azon gyökérrül, mellyet Takács Janos az Inge vállábul ki vett adgyanak innya bort, és ha bor nincs vizet igyék róla: azt is mondotta midőn az Biró Házánál az Mester gerendához vólt azon Lutor Kata lánczolva hogy hozzanak három Cseresnye fa ágat neki és reggelre azon Asszonnak a ki ötett arra tanitotta ott kell lenni.

Anno 1723. 8. January authenticatus, addit se vidisse quod ad signum in Pede Malefactricis: quod ipsamet etiam fatebatur se a complicibus incessitum acquisivisse.

Ad 2-dum Hallotta azon emlitett Lutor Katától, hogy Ravasz Istvánné is eő közikben való.

Ad Tertium veró. Nihil.

15

2-dus Fatens Joanes Takács Colonus Illustrissimi Supra Titulati Domini Domini Comitis, In Possesione Csesznek degens Annorum circiter 40. Juratus Examinatus Fatetur. Ad 1-mum. Hallotta valósággal azon Lutor Kata Leány szájából midőn az Biró házánál Lanczon volt, hogy a midőn Losy György estve felé Feleségestül Redérül jütt vólna és azon Lutor Kata az kutra menvén akkor vetette eleiben az Losy Györgynek az megh vesztő tételményt, a mintis haza menvén Losy Győrgy, azontul mint edgy fél ora vagy három fertály után csak hozták az hirét az Biró Házához hogy Losy Győrgy halálán van, a mely hirre az Gyülésbül oda menvén Losy Györgyné panaszolkodott hogy Mihály Deák szolgálója Lutor Kata megh vesztette az Uramat és majd meghis hal, Melly panaszszára Losy Györgynének megh fogván sokszor emlitett Luttor Katát az Biró Házánál, azt mondotta Csak ereszszenek megh az Lánczon, eő majd megh gyógyitya hadd hozzák el az szoknyáját az Mihály Deáktul, el hozván az szoknyáját abban semmi sem vólt; hanem az Inge vállában kereskedvén vett ki maga az Leány az Inge vállábul valami darab gyökerett, mellyet ezen fatens látván, magais megh kereste és talált egy darab gyökerett, edgy szem borsot és edgy szem buzát melly után el vivén azon Lutor Katát Losy házához, és Tisztartó Uramtul Bort hozatván, azon darab gyökeret, mellyet maga az Leány ki vett az Inge vállábul belé vetvén az Leány az borban, ugy adták megh innya, megh iván, azontul mint edgy fél órá mulván mint ha nagy álmábul serkent vólna föl, fölkölt és semmi nyavalyája sem vólt, hanem mint mások egésséges lett és beszélt. Eztis vallya ezen Fatens, hogy egykor Redei Csordás János az eő házánál az fatensnek azt beszélte, hogy edgy Redei Leány valami más legénytül teréhben esvén, és Gyermeket szülvén panaszolkodott ezen Lutor Katának, hogy eő már mit tégyen, mellyre Lutor Kata azt mondotta: Ha énnékem addigh migh a Gyermeked nem lett szóllottál volna, ollyat adtam volna enned vagy innod, hogy az Gyermek nálad darabra szakadozott volna:

Anno 1723. 8. January authenticatus; quoad signum adit sicut praecedens imediate Testis.

Ad Secundum et Tertium Deeoutri Punctum. Nihil.

Tertius Fatens Joannes Hegy ejusdem Titulati Illustrissimi Domini Comitis Domini Francisci Eszterhazy (Tit.) Colonus in

Possessione Csesznek degens Annorum circiter 30. Juratus Examinatus fatetur per omnia sicut praecedentes duo fatentes. Ezt hozzá tévén hogy egykor két esztendővel előb, mogyoró créskor hárman el menvén Rédei Bába Asszonynyal és Dávid Mátyással mogyoró szedni azon Lutor Kata szedvén az mogyorót támad egy szél, és azon széllel az nyár fának menvén a Csapot megh tekeritette az fában és abbul az nyárfábul edgy Galgóczy korsó bort vévén ittak és ezen Lutor Katát megh fogván az Pecsétett az Czomjára (igy) ütötték. Anno 1723: 8. January authenticatus.

Ad Secundum et Tertium vero. Nihil.

Quartus Fatens Georgius Losy Illustrissimi Domini Comitis Domini saepius praetitulati Colonus in Possesione eadem Cseszneki ensi degens Annorum circiter 35. Juratus Examinatus. Ad 1-mum vallya, hogy eő Nőtelen lévén az Deeoutrumban specificált Lutor Kata lévén olly reménséghben, hogy eőtett ezen fatens el veszi, de azonközben megh házasodván ugy megh kötötte és vesztette, hogy sok izben mint egy három hétigh halál fia volt, néha penigh jobban volt, melyért is vévén észre, hogy eő miatta ezen Lutor Kata miatt vólna azon nyavalyája, melyre nézve el menvén Tisztartó Uramhoz Felesége, kérvén azon hogy fogassa megh, megh fogatván azon Leányt Tisztartó Uram megh fenyegette, és azontul megh eresztvén néki; azon orában meg gyógyult ezen fatens. Anno 1723. 8. January authenticatus.

Ad Secundum. Hallotta szájabul Lutor Katának: Hogy Ravasz Istvánné és a Bába Assony billyegeztek el ötett.

Ad Tertium autem. Nihil.

Super quibus Praesentes Nostras Extradedimus Literas Testimoniales. Datum Albae die 8.. Mensis Januarii. 1723.

(P. H.) Paulus Vörös Inclyti Comitatus Albensis Judex Nobilium

(P. H.) Ejusdem Comitatus Juratus Assessor Stephanus Ispánky

(Jelzéte: Processus Criminales, ad fasc. 1. Nro 36—1723.)

3.

Itélet Lutor Kata boszorkányperében.

Deliberatum est.

In vinculis Personaliter adstantis In causam attractae intuitu nullo a parte Domini Magistratus et Actoris ad condemnationem sufficiendo super ex tanto fundamento eandem simpliciter absolvendam et e carceribus dimittendam pronunciari.

(Jelzete: Processus Criminiles, fasc. 1. Nro. 36—1723.)

III.

Anno 1732-o. Die vero 29-a Mensis Aprilis Sub termino sedis Judiciariae Inclyti Comitatus Albensis, in Libera Regiaque Civitate Alba Regalensi celebratae.

Elisabetha Tóth Coram jure Examinata fatetur:

Primó. Azon okbul ragattatott megh, hogy Tavali Esztendőben eő Szolgálotban lévén Tabajdon Horvát Pálnál edgyszer kaszálás ideiben étczaka az midőn már az Gazdája, és Gazda Aszszonya leis feküt, S magais ezen Fátens kivül az ajtónál feküt, ugyan Tabajdon lakozó Varga Istvánné, Kum Pálné, és ismét Csákváron lakozo Varró Aszszony, és ugyan Csákvári Berge Istók feleségestül, és Alcsuton lakozó Sánta Takács Istvánné az leányával mellen is mint az lovon ugy ült melly lónak is kék szőrit látta, s ugy tudta pedigh hogy leánya, mivel megh szolalván azon ló, ugy monta azon Takács Istvánnénak: Anyám Aszszony. S ezen actust mégh ezen kivül kétczer követték el az Föllül specificalt Személek vele, Másodszor ugyan télen az ajtó hasadékján — harmadszor most nem réghen az ágybul az bécsinált ablakon, s mindenkoron ezen leánzonak az föllül irt Berghe Istók az sárgharépát kétfele meczvén ugy tette zablájul az szájában, és reá ülvén első alkalmatossággal mentek az Tapuska Pinczéjiben, másodszor Balogh Uram mandula hégyén való Pinczéiben, harmadszor az Nagy Szőlőre az Mészáros Pinczéihez — az holottis minden helén Dombéroztak, s ittak aranyos Pohárbul, s ugyan asztot keziben is adták ezen személnekis, és az keziben eökör körömme vált, s addigh pedigh mégh azok

dombéroztak esztet azon fönt irt leánnyol fához kötötték, és arra tanitották, hogy ne is imádkozzék, és Templomban se mennyen, s ha imátkozik is csak aszt mondgya hogy: Komám aszszony hasas az lovam; és ha köröszt uton által mégyen egy kis földet vegyen az keziben és által vetvén a fein, aszt mondgya: hippet huppot ott legyek ahol én akarom, de ő aszt nem cselekette. S az midőn viszsza tért az Gazdaszszonyának megh az sebes kezeit és lábait mellyeket azon okbul nyert, hogy az körmei alá mind az kezein mind az lábán tüskéket gyugdosott nékie azon Berghe — sőt az ujai közé is; ugy az sebes és véres száját mellyet az kantár megh töröt, megh mutatta. S edgyszer épen a Tabajdi hidnál hatták el s mégh az fél s. v. csizmáját is ott hatta, s azután aszt monta nekie azon Berghe, hogy mivel szőrös az hona allya azon okbul nem viszik többül magokkal el.

Addito etiam eo: hogy az midőn laposon vitte nehezen hordoszta, hanem az midőn az hegyekre vitte könyen hordoszta. Sőtt edgyszer az Tabajdi vizen általhoszták, s minden ruhája megh ázott s azután otthonis az Gazdaszszonya látta lutskossan, és ugyan az Gazdaszszonya száritottais az ruháját. S utollyára hogy az Varga István megh hallotta, hogy az feleséghire vallot, megh verte rutul eőtet és vérben is hatta, s megis ugy hoszta bé az Nemes Vármegye rabsághában.

(Jelzete: Fasc. 1, Nro. 78—1732. Process. Crim.

IV.

1.

Actio sive Causa

Spectabilis ac Generosi Domini Alexandry Röth de Gadocz Inclyti Comitatus Albensis Ordinary Vice Comitis, ut Domini Magistratus et Actoris

Contra et adversus in Vinculis adstantem Annam Ménszár providi Michaelis Totth in Possessione Czecze Comitatu Hocce Albensi adjacente situtata degentis Consortem velut publicam Malefactricem, adeoque modernam In causam attractam

Et pro eodem Domino Magistratus et Actore idem Procurator

qui tempore instituendae levatae, ac cum ysdem Juris Cautelis protestationibus ac Reservatis reexhiberet Actionem Originalem Domini Magistratus et Actoris subsequentis Tenoris: Hogy miképpen az fönt megh nevezett In causam attracta nem tudatik honnénd indéttatván, és mitsoda ördöghi incselkedésektül viseltetvén mind Isten eő Szent Fölseghe, s mind ez Világ Törvényét megh vetvén, és annak sulyos büntetésétül semmit nem rettegvén, és azon föllyül az őrdőggel mint Isten eő Szent Fölséghe, s mind magha keresztényi hitinek megh eskült kegyetlen Ellenségével szövetséget vetvén és az által Istennek ellent mondván ördöghi munkálkodását magára ruházta, és az által kiváltképpen az proxime elmult 1741-dik Esztendőben, köles aratáskor egynéhány Embereknek Egésségeket és ép Testeket megh rontotta. Amint annak gonosz Cselekedeti az elő járó fenyegetésébül és előre fenyegetett állapotoknak bé töltésébül ki tetczik világossan: Poenam in Generali Regni Decreto et ab antiquo eatenus observata Praxi Judiciaria super hujusmodi malefactoribus Sagis ac Strygibus sancitam et expressam incurrere non formidando

Kivánnya azért az Dominus Magistratus et Actor Prokátora, hogy az megh nevezett In causam attracta mint nyilván való gonosztévő és Boszorkány ebbéli Gonosz tselekedetiért Országunk élő Törvényünk utpote Sancti Stephani Regis L. 2. C. 31. mely ugyan azulta immutaltatott és azért e helyett be vett Törvényes Praxisunk szerint Tüzre és az által leendő halálra, maghának ugyan megh érdemlett büntetésére, másoknak pedigh rettentő Példájokra, itéltessék és Sententiáztassék; praevie mind azon által több elkövetett gonosz tételeinek és több Complex Társainak ki nyilatkoztatására Törvényes Torturának subjiciáltassék. Kirül Törvényes Executiot is kiván és vár; Praecitatis alysque Regni Legibus Praxique Judiciaria Criminali hoc ipsum exposcentibus.

(A hátlapon) Actio Magistratualis.

(Jelzete: Processus Criminales, ad fasc. 2. Nro. 34 — 1742.)

2.

Processus Criminalis Contra Annam Ménszár Providi Michaelis Tóth in Possessione Czecze degen-

tis consortem Magiae delatam institutus. Anno 1742. Die 8-va 9-bris sub Sede Judiciaria videlicet quae pro sexta Ejusdem Mensis fuerat praefixa.

Anno 1742. die 6. Mensis Novembris in Libera Regiaque Civitate Albae Regalensi Comitatui ejusdem Nominis adjacente habita Praeside Spectabili ac Generoso Domino Alexandro Röth de Gadocz antelati Comitatus Albensis ordinario Vice Comite, nec non Perillustribus ac Generosis Dominis Josepho Fekete ac Stephano Andrasi Supremis Judicibus Nobilium, nec non Generosis Dominis .....* ita et Perillustribus ac Generosis .....* celebrata est Sedes Judiciaria praeattacti Comitatus Albensis in eademque

Levata Causa supra titulati Domini Alexandri Röth, ordinary uti dictum praescripti Comitatus Albensis Vice Comitis, ut Domini Magistratus et Actoris.

Contra et adversus in vinculis adstantem Annam Ménszár providi Michaelis Totth in Possessione Czecze Comitatu hocce Albensi adjacente situata degentis Consortem velut publicam malefactricem adeoque modernam In causam attractam.

Et pro eodem Domino Magistratus et Actore Paulus Weligrand ordinarius praerepetiti Comitatus Fiscalis adeoque Legitimus Procurator, praemissis praemittendis, reservatisque reservandis, praemissaque Generali Juris protestatione inhaerendoque Privilegys Suis Fiscalibus reexhiberet Actionem Originalem sub Litera AA. et pro compendio causae subjungeret fassiones Testium superinde judicialiter examinatorum, et per Inclytam Sedem Judiciariam authenticandorum sub Litera BB. Tenoribusque ac Continentys illius, uti et tam inibi citatis, quam expost etiam sub decursu Causae praesentis ne fors citandis, uti et communi Praxi Judiciariae in similibus Causarum Criminalium Processibus observari solitis per omnia fortiter insistendo cuperet et juxta postulatum Actionale finale Judicium, ac semel pro semper reservaret.

Pro in Vinculis adstante In causam attracta Egregiius Paulus Fejérváry Procurator Magistratualis dicit: Quando quidem Procurator adversans Actionem proerectam Magistratualem praeproducta Inquisitione mediante evincere satageret, actioneque eadem adstantem In causam attractam quod videlicet multorum

* Kitöltetlenül maradt részek.

hominum sanitatem laedere verita non fuisset Ream efficere vellet; cum autem ad hoc ut quispiam Criminis sortilegy Reus efficiatur necessum est, de talismodi Reo evincere pactionem, aut expressam aut tacitam cum sathana haberi, aut contrahi, aut vero artibus illicitis prohibitisque cooperante diabolo hominum aut pecudum valetudinem et vitam laedi et nisi haec evincantur contra adstantem In causam attractam praexpeditae poenae eandem haud obnoxiari ex Inquisitione autem eadem aliud nihil patet, quam quod Testes ydem aliquas suas Infirmitates imaginando non alteri quam adstanti In causam attractae attribuere volunt et hy quoque Testes velut interressati rejiciendi veniunt, quia quot quot sunt de ysdem non aliud, quam quod quodam modo praeconceptam illam imaginationem (quod videlicet ab eadem In causam attracta morbos quibus laborant acceperint) in vindictam summere possint, jam autem ut ad ejusmodi Testium interessatorum fassionem quisqiam condemnari possit. nulla jura admittunt hinc Crimine Sortilegy evicto non existente cupit adstantem In causam attractam absolvi

Pro Domino Magistratus et Actore Super praevia Procuratoris adversantis Meritoria eaque, uti conjicere liceret Negativa Responsione solenniter protestando, in obversum reponeret, Pactum hujusmodi Sagarum sive Explicitum, sive Implicitum sit cum sathana communiter non nisi per Torturam indagari et verificari posset, quam ubi moderna In causam attracta subitura erit, expost superinde Experimentum capietur, interim sufficeret, quod eadem In causam attracta de Crimine Sortilegy suspecta sit, et Publice Infamata deinde juxta Criminalistarum communem Doctrinam requireretur saltem, ut hoc id coram Jure constet, quod talis infamata persona alicui malum quodpiam minitata fuerit, et tale minitatum etiam subsecutum fuerit, quod certum Magiae indicium esset prouti declararetur in Nemesi Carolina Articulo 44. Carpsz. Par. 2-a. Quaest. 48. Nro. 6-to 9-o 10-o 11-o 12-o ita et in Praxi Criminali Colonitsiana Parte 2-da Articulo 60. § Indicia ad Torturam et altero §. sententia finalis, e quibus nisi Pars In causam attractae semet sufficienter expurgaverit, Poenam Actionalem evitare neutiquam valebit. Testes vero quod attineret ydem minime Interessati forent, verum omnino Habiles ac Integri praecipue in hoc nefando occulto Crimine in Jure reputarentur, quod etiam Quaestio 5-ta Kith. Cap. 6-ti luculenter innueret. Quare praenotata minitatione et subsecuto superinde Maleficio, contra

ipsam In causam attractam sufficienter Evicta existente, peteret juxta postulatum Actionale, contra eandam Finale Judicium.

Pro In causam attracta hoc verum est quod Reus Criminis alicujus prius condemnari non debeat, nisi confessus aut convictus fuerit, ad Torturam etiam nemo quis condemnari poterit quam dum ad exigentiam Quaestionis 117-ae Par. 3-ae Nro 8-o Carp. Quasi ad Criminis probationem accedatur, et tam prope sit, ut probatione Reus convincatur, utque sola ejus Confessio superesse videatur, alias enim non concurrentibus his, praetensum Reum Tormentis lacerari vetitum esse, id circo nisi Procurator adversans Quaestioni praecitatae satisfaciat, cupit quoque a Tortura eandem In causam attractam absolvi

Pro Domino Magistratus et Actore non tantum praecitatus Carpzovius verum etiam Directio Kith. Cap. 6. Quaest. 8-va expressis verbis declarat, quomodonam ad Torturam procedendum sit, ac procedi debeat, nimirum quando Persona Torturae subjicienda per publicam famam de tali Crimine suspecta sit, eademque alioquin tam vilis sit, quod Juramento illius credi non debeat. Praeterea si minas ad tale factum patrandum dedisse probabitur, et Factum illud contra ipsam per unum duntaxat Testem probabitur. Quae Requisita in moderna In causam attracta juxta productum sub BB, abunde verificata, concurrerent; namque quod de simili Crimine Moderna In causam attracta suspecta sit, Incolae Czeczeienses Testabuntur, ac etiam ex Fassionibus modernorum Testium non obscure prodiret, vilitas personae ipsius quoque Notoria foret et tam Minae quam Factum Minitatum, uti et praecedentes Minae per sufficientes Testes comprobaretur, Unde nisi repetita In causam attracta nisi aliter semet expurgare poterit, tum Torturam, juxta praecitatam Quaes. 8-am. Cap. 6. Kith. nec non Titulum 16-tum Prologalem pro elicienda veritate tum etiam Mortem ipsam modalitate Actionali indubitanter subeundam habebit, prouti et eandem vi praemissorum Judicialiter convinci et aggravari cuperet.

Pro In causam attracta Vilitas Personae famaque publica Criminis se solo non sufficiunt ad Torturam, nisi concurentibus indicys, et quidem talibus, quae magis rei condemnationem, quam absolutionem svaderent; Testes quod Interessati sint jam remonstratum est prioribus, quia respective magis Actores quam Testes censeri debent.

Pro Domino Magistratus et Actore Prioribus suis inhaerendo

in quibus videlicet immediate praemissa sufficienter diluta haberentur, cuperet ut supra.

Anno 1742. Die 8-a Mensis 9-bris sub Termino Sedis Judiciariae, continuataeque revisionis Captivorum

Deliberatum est

Esto praetensa rea In causam attracta (Posteaquam nimirum ad peractam contra se Inquisitionem authenticatam benevole examinata, ac coram Praesenti Judicio cum Testibus confrontata fuisset) in meris negativis persisteret; quia nihilominus ex eorundem Testium fassionibus Comminationes hasque secuti effectus prodirent et maleficia pluribus accidisse probaretur, sufficientia ad Torturam indicia praeberi, atque adeo Eandem fine eliciendae Fassionis Torturae subjiciendam determinari.

Torturae quatvor Gradus Eadem In causam attracta subeunte et nihil confessa.

Deliberatum est.

Invinculata In causam attracta neque ad perpessos quatvor Torturae gradus, ac insuper ad incussum per monstratum et paratum ignitum ferrum, terrorem quidpiam confessa, ut ulterioribus gradibus torqueatur circumstantiam rei non admittere, quare nec ullis Instrumentis aut signis, factisve manifesta delati Criminis Certitudine, alias ad infligendam Lege dictatam Poenam necessaria comprobata, Eandam e Carceribus dimittendam decerni, nihilominus velut suspectam e gremio Comitatus hujus proscribi.

(Jelzete: Processus Criminales, fasc. 2. Nro 34 - 1742.)

3.

Anno 1742. Die 7-a 9-bris per nos infrascriptos peracta est praesens Inquisitio in Libera ac Regia Civitate Albaregalensi.

Prima fatens Susana Juhász Annorum circiter 45 ex Czeczc fassa est. Tott Mihálné szapulo sajtárt kirvin kölcsön a fatenstül, minthogy abrincstalan levén oda nem adhatta, arra megh fenegette Tott Mihálné a fatenst: mondván neki nem adtad oda a sajtárt de megh bánod, osztán harmad napra s (alva) v (enia) Lábára megh romolván, az minthogy most is sánta.

Secunda fatens Rosalia Kovács Annorum circiter 42 adjurata fassa est. Nagy Péternétül a fatens szálást kirvin magánok,

oda menvén Tott Mihálné, Nagy péternéhez: Mondván néki, ne adgyon kelmed annak szálást inkáb énnekem adgyon, mert mihelyest Tott Keszirül megh gyün, megh fog betegednyi, és semi haszrát sem veszi néki, de nékem vehetnéd hasznomat, és leankájától kérdezvén Tott Mihálné Katus megh gyogyult az Anyad, mellyre felelt Leánkája, hogy nem gyogyult, azon szokra mondotta sokszor emlitett Tott Mihálné, hogy bizony soha sem gyogyul megh job volna koporsótt késziteni néki, Mely napon Tott Keszirül megh gyütt azon iczakának idein rajta esset az vesztis, se kezivel se lábával nem birt.

Tertia fatens Elisabetha Német, Petri Nagy Conthoralis Annorum circiter 30. jurata Examinata fassa est. Bizonyosan tudgya, hogy tavali esztendőben sokszor emlitett Tott Mihálné tökött kirt töle a fatenstül, ugyan adott néki, de magában megh szidta Tott Mihálnét arra ülő heliben szemire megh romlott a fatens, az után az anya hirt bocsájtott, hogy Dunántul valamely orvos ollan volna a ki meghtudná mondanyi hogy mitül essett ligyen szemin az a veszél, arra Tott Mihálné oda ment a fatenshez: Mondván, a szemed fajássa ugyan el mulik, de a hállogh rajta marad, kire meghis szünt a fájás mihelyest a fatenstül elment Tott Mihálné.

Quartus fatens Michal Horvath Possessionis Czecze Colonus Spectabilis Domini Pauli Meszlenyi Annorum circiter 54. juratus fassus est. Tott Mihálné a fatens felesigitül szapulo sajtárt kirt de az urátul nem merte oda adnyi, azután ugyan a fatenstül magátul kirte, az sem adta oda mondván maguuknak is köll holnap, és mast abrincsoltattamis megh, ezen szokra mondotta Tott Mihálné Guta üsse megh a falujátis nem találok egy szapulott benne, ugy másnapra fatens leánkáján veszedelem esset az mintis a leánka mongya (Mikoron másodszor káposzta földet kirt volna a fatens felesigitül Tott Mihálné, és nem adott neki) akkoron látta a leányka minek utánna megh csipdezte volna az konyhában föl csinálva volt szekér rud tengelestül, azon látta a leanyka ülnyi, és leszállott mindgyárt megh csipdezte vikonyát, czombját, azután a Gerendára föl ülvén Tott Mihálné, és a leankára vicsorgatván maghát, azután a keminyen kiment. Az apját akkoron kirte Leánya, hogy vágja agyon fejszével ime a gerenda alatt üll, melyre mondotta az apja semmit sem látt, eszt magha a fatens beszillette. Aztán nem sokára leanka ház alatt ülvén, a fatens megh vonta magát Tott Mihálné hozája menvén szoknyácskáját föl emelte, mondotta az leánkának, tenéked ebben megh köll hal-

nod soha nem gyogyulsz megh, azután bé hiván fatens szobájába borral kinálta, és példálózott előtte ha valamit segetene leanyán de semit sem szollott Tott Mihálné a fatensnek.

Papai János Tekintetes Nemes Fehér Vármegyének Juratus Assessora
Gulik Joseph azon Tekintetes Nemes Vármegyének esküttye

Anno 1742. Die 8. Mensis 9-bris sub Termino sedis Judiciariae et revisionis captivorum praenotatis testibus authenticatis, paraeterquam quod fassiones suas cum praetensa malefactrice etiam confrontati, ac iterato Juramentum deponentes comfirmaverint; adhuc addidit prima testis: Hogy midün megh sántult, hozzája ment Tóth Mihálynéhoz, hogy könnyebbitené a lábát, amintis azt megh tapogatván jobban let, aztán megint megh nehezedvén, ujra ment hozzája, de akkor rutul megh szitta mondván: tapogassák pokolbéli ördögök

Secunda Testis addidit: Hogy hozzá ment azon Tóth Mihályné meg vesztése után, és mondotta: Rusinka Rusinka roszszul vagy te, ha neked párt fogód vólna, te engemet bezeg megh ejtenél.

Tertia Testis. Non solum suam, sed et Rosaliae Kovács per omnia comfirmavit et addidit: Hogy mondván Tóth Mihálynénak: Ha megh betegszik is Kovácsné, megint megh gyógyulhat; arra felelte Tóth Mihályné, hogy bizony soha sem gyógyul. Amint azon éjjel rajta eset a Kovácsnén.

Quartus Testis. Confirmat per omnia, una cum filiola duo decim Annorum in praesentiam sedis judiciariae adducta, cujus pes destructus et arescens pariter conspectus est.

Stephanus Hrabovszky
Inclyti Comitatus Albensis Juratus Notarius

(Jelzete: Processus Criminales, Ad fasc. 2. Nro 34 1742.)

V.

1.

Anno 1746. Die vero 9-a Mensis 9-bris.

Levata causa Spectabilis ac Generosi Domini Alexandri

Röth de Gadocz Inclyti Comitatus Albensis Ordinary Vice Comitis velut Magistratus et Actoris.

Contra et adversus in Vinculis adstantem Elisabetham Lotor velut Criminis Sortilegy ream adeoque In causam attractam.

Et pro eodem Domino Magistratus et Actore Egregius Paulus Fejérváry Procurator Magistratualis praemissis praemittendis, reservatisque reservandis adversus eandem In causam attractam proponit sequentibus: Et Qualiter antelata In causam attracta artibus diabolicis dedita; Diabolicaeque Religionis professa, renuncians christianam fidem; pactum et societatem cum Diabolo contrahere; adhibitisque diabolicis medys per ipsam uberius declarandis multis vitae nocumenta infere; eademque parifarmibus diabolicis medys resanare verita a fuisset pro quorum comprobatione producit Magistratuales Inquisitiones sub Litera A. et B.

Vellet proinde, idem Procurator Magistratualis antelatam In causam attractam ad exigentiam Quaestionis 49 Partis 1-mae Carpsovianae eidem quidem poenam in condignam alys autem magni ad Cautelam terroris suplicio ignis e numero viventium sufferi; taliterque jus et Justitiam praevia si juri ita visum fuerit ob declarandorum declarationem torturae adhibitione impendi et administrari cupit et reservat.

Anno 1746. Die 10-a Mensis Novembris sub Termino Revisionis Captivorum Inclyti Comitatus Albensis in Libera ac Regia Civitate nominis ejusdem continuative celebratae

Deliberatum.

In vinculis adstante In causam attracta Elisabetha Lotor qua venefica adeoque Maleficiorum Magicorum delata, et authenticatorum Testium fassione, et cum eadem subsecuta Cofrontatione, de talis modi illicitis et nocivis artibus gravata, interim benevole ad iterata etiam monita nihil fateri volente, pro elicienda rei veritate. est ad torturam gradus quippe erga sub sequendam ad Singulum exmittendi Domini Judicis Nobilium relationem ordinandis condemnata, juxta excerpta ex Inquisitionibus interogatoria Puncta examinanda.

Quoad ostentationem instrumentorum sive 1-mum gradum nihil fassa est judicialiter secundus quoque gradus ordinatus.

Nec ad secundum gradum quidpiam fateri volente, est et tertius adjudicatus.

Tandem eadem Malefactrice in meris Negativis persistente

die 12-a ejusdem Mensis est ulterior Torturae continuatio determinata.

Anno 1746. Die eadem 12-a Mensis 9-bris sub Termino videlicet Revisionis Captivorum Inclyti Comitatus Albensis in suprafata Libera ac Regia Civitate Alba-Regalensi continuative celebratae

Deliberatum est.

Malefactrice eadem ad quartum gradum torturae tracta, nihil attamen fassa quando quidem intervenientes in actionali negotio circumstantiae accurate perpensae, pro tam gradibus, ut eadem ulteriori torturae subjiciatur, censeri non valerent, torturam sisti ac ream e carcere dimittendam determinari.

(Jelzete: Processus Criminales, fasc. 2. Nro. 77—1746.)

2.

„A" betüs tanuvallatás.

Anno 1746. Die 28-a et sequentibus Mensis Juny diebus Infranotatis Locis praesentem Magistratualem infrascripti Judices juxta subsequens Deeoutri Punctum Contra Invinculatam Elisabetham Lutthor Joannis Totth Consortem peragimus Inquisitionem.

De eo utrum?

Mitt tud? Látott? a vagy hallott? a Fatens; máskép Bogardi Pusztán tartozkodo, de most Nemes vármegye fogságában raboskodó Totth Jánosnénak Bubajos dolgairul, és eördöngös Cselekedetirül Tudgyae, és minémü okokbul hogy Czeczey Gergel névü Bogardi lakost nevezett Totth Jánosné vesztette megh És Tudgyae azt is hogy a midön ell mult Pünkösd Szombattyán már Esztendeje hogy nevezett Czeczey Gergelynek Felesége Kalacsot sütött volna, egy darab kovászban kétt szál Poka tollat tett, és megh parancsolta hogy leg elsöbenis azt tegyék az kemenczében és legh utolszoris azt vegyék ki; megh hagyván azomban, hogy jelen létele nélkül azon darab kovászt ki ne vegyék; A mintis jelen léteiben midön ki vétetett; nem de nem egyik szál Poka tóll merevént ell égett, másik pedighlen éppen megh maradott. Tudgyae aztis; hogy a midön Abbai Pál Mihályné ugyan Abay Kovács Ádám Gyermeke Gyógyétása miatt

nevett (igy) Totth Jánosnéhoz mentek volna, nem de nem azt felelte, tsak mennyenek haza s meg gyogyul az Gyermek; ha pedigh máskép vólt beszéllje ell volta képpen?

Prima Fatens Anna Vargha in Possessione Abba Perillustris ac Generosi Domini Pauli Cseh Csuzy Allodiatrix Annorum circiter 40. Deposito Corporali Juramento Fassa est. Tudgya az Fatens, hogy a midön ell mult Pünkösd Szombattyán mult Esztendeje; mikor tudnyi illik Tinodon lakozó Huszár Ferencz Totth Jánosnét Czeczey Gergelynek házához hajtotta Csakányal, mondván néki az Fatensnek füle hallatára, ime én kegyelmedet azért hajtottam ide hogy soghoromat ugymint Czeczey Gergelyt fizetésért gyogyécsa megh, mellyre felelvén Totth Jánosné, nem gyogyétom ugy mond mert nem tudom: mellyre felelvén Huszár Ferencz; no Anyok: akár inde akár onde, de ennek megh köll lennyi mert minyájon reád gyanakodnak és mint hogy erre semit sem felelt kanászné avagy Totth Jánosné mondotta az Fatens; hogy ne tudna kiend illjen Dologhoz; nám midőn én Abbai Pál Mihálynéval Kovács Ádám gyermeke miatt, a kinek tudnyi illik mind keze mind lába kivoltak forgatva; kiedett Abára akartuk vinnyi; el nem gyütt kegyelmed velünk; hanem azt mondotta kied hogy ugyis meg gyogyul; mire visza menünk a mint hogy más nap délre Abára visza érkezvén, és a gyermeket meg tekéntvén tapasztaltuk, hogy kétt keze mind kétt lába helyessen vannak, és semmi gondgya sincs; de midön az Fatens ezen Casust szemére vetette volna, azt felelte kanászné, az tsak gyerek vólt, amellyre felelvén az Fatens akár gyerek akár eöregh az mind egy hanem tsak gyogyécsa meg kegyelmed komám Uramat is. Azomban bé menvén az házban Czeczey Gergely egy korsó sört hozatván, mellyetis maga az Fatens Totth Jánosnéval és Czeczey Gergelnével harman ell költtöttek; azalatt mondotta Czeczey Gergelné az Fatensnek, hogy sodorjon kovászt, mellyre mondván Totth Jánosné az Fatensnek, mihelest legelsőbben mecz kiend az kovászbul, nékem adgya kiend, amintis azon kis darabocskát mellyet az Fatens legelsőben ell meczett kezében adta, mellyett maga meg gyurván Kanászné és ki szaladván Poka tollakért, azokatt belé dugta mondván az Fatensnek füle hallatára Czeczey Gergelnének; No Komám Asszony ehez senki

Anno 1746 die 9-o 9-bris sub Termino revisionis Captivorum authenticata confirmat.

se nyuljon és elsõbenis ezt tegye belé kiend és utolszor is ezt vegye ki; sütt még eő oda nem mégyen senki kozzá ne nyuljon ki se vegye. Azomban mikor ezek történtek Czeczey Gergel bé lepvén az házban és látván Poka tollakat az kovászban, mondotta jaj miért csufoltatok megh, intvén és felelvén az Fatens Czeczey Gergelnek Komám Uram hagyon békét kiend néki a mitt tud az Totth Jánosné had járjon el mesterségében, és mint hogy az Fatens az megh irt darab kovásznak kemenczében bé tételekor, és ki vételekor jelen nem volt, hanem más nap Czeczey Gergelyékhez menvén tudakozta hogy hugyan ment véghez a dologh; és használte gyogyétása vagy sem; mind Czeczey Gergel ugy annak Felesége azt felelték; hogy midön Totth Jánosné azon kis darab kovászkát, mellyben a Tollak voltak szemek láttára ki vette volna, annyira ell égett hogy merevén szénné lett; és egyik szál Poka toll éppen megh maradott; azomban tudakozta az Fatens Czeczei Gergelytül hát kegyelmedet Komám Uram bé kötöttee és mivel? mondván igenis bé kötötte a lábomat holmi gizel gazal és tapasztalom hogy ugy megy ki a fájás a lábombul mint az hangyal; a mint hogy azüte könnyebbenis vagyok.

Secundus Fatens Providus Adamus Kovács in Possessione Aba commorans Annorum circiter 28. Deposito Corporali Juramento Fassus est. Vallja az Fatens igaz dologh hogy maga leánkájának mint egy más fél Esztendős Gyermeknek; az ki másként ép kéz láb született ez világhra, egykorban éczaka nagy sirás rivas között tapasztalta, hogy Édes Gyermekének mind az kétt keze és egyik lába helyébül ki voltak forgatva melly miatt nem volt ugyan jelen az Fatens midön Pál Mihályné nénye Deáknéval együtt el mentenek Tinodra Totth Jánosnéhoz hogy gyüjön ell velek gyermekének meg gyogyetására; hanem uttyábul haza érkezvén tapasztalta hogy szegény Gyermeke már meg gyógyult és mind kezei ugy lába elöbbi modon voltanak.

Anno 1746. die 9-a 9-bris sub Termino Revisionis Captivorum authenticatus confirmat.

Tertia Fatens Elizabetha Abai Providi Adami Kovács Contboralis. Annorum circiter 26. Deposito Corporali Juramento Fassa est. Vallya az Fatens hogy mult farsangban mult Esztendeje; a midön tudnyi illik leankájának aki (születése alkalmatosságával más külömben ép kézel, lábbal született e világhra) éczakának idején mind a kétt kezecskéje és a balogh labocskája megh voltak

rontva; mert mind a két kezecskéje be felé volt forditva és egyik labocskája eöszve vólt vonyva, ugy hogy semmi képpen nem lehetett az eö modgya szerént azokat hellyre huznyi, melly miatt az Fatens nagy keserüséghben lévén, mivel pedigh akkorban Deáknéval egyháznál lakott; annakis mutatta szegény ártotlannak meg romlott voltát, aki mivel Tinodi Totth Jánosnét javaslotta volna annak meg gyogyétására ugy kérvén Pál Mihálynét hogy mennyenek ell Deáknéval meg irt Totth Jánosnéhoz, és hozzák ell magokkal had gyogyécsa megh gyermekét; azomban más napra kelvén mégh visza sem tértek Totth Jánosnétul minyarast tapasztalta hogy Gyermekének kezei és lába helyessebben állanak mert mind kezeit ugy labát mellyek megvoltak rontva ki terjeszthette.

Anno 1746. die 9-a 9-bris sub Termino Revisionis Captivorum authenticata confirmat.

Quarta Fatens Elizabetha Szarka Providi Michaelis Pál Relicta vidua in Possessione Aba degens, Annorum Circiter 40. Deposito Corporali Juramento. Vallya hogy a midön ell mult Farsángban vólt Esztendeje, mikor tudnyi illik Kovács Adanné menyinek leánkája megromlott, és ugyan a végett Fatens magha Deáknéval együtt ment ell Tinodra Totth Jánosnéhoz meg beszélvén az meg romlott leánkának nyavalaját kértek hogy gyünne ell velek Abára annak meg gyogyétására; tudakozván elsőbenis tehát Totth Jánosné de megfizetneke, mondván az Fatens no édes Asszonyom ha kiednek az én menyem megh nem fizett én meg fogok fizetnyi, tsak kiend gyüjön föll és gyogyécsa megh, arra felelvén Totth Jánosné no én föll megyek megh nézem, és megis gyogyétom azon semmit se féljen kegyelmed tsak fizessen; és noha ugyan mint egy könyörgés után ért az Fatens Deáknéval együtt Tinodra az meghirt Totth Jánosnéhoz, akinek akkor semi nyavalája sem vólt, sütt inkább biztatta az Fatenst hogy az megh romlott gyermeknek gyogyétására ell fogh mennyi, mind azon által másnapra kelvén az dologh beteggé tette magát az agyban feküvén nagyon nyögödött; és mondotta az Fatensnek kietek tsak menyen haza; mert bizonyossan meg gyogyul az Gyermek, de meg fizessen kegyelmetek, erre nézve ell indulván az Fatens Deaknéval együtt haza felé, és mikor déltajban Abára visza érkeztenek az

Anno 1746. die 9-a 9-bris sub Termino Revisionis Captivorum authenticata confirmat.

menyéhez, azonnal mondgya az menye hála Istennek már jobban vagyon a Gyermek, felelvén az Fatens, ugyan jobban vane? bizonyétván az menye igenis jobban vagyon akár meg nézék; mellyre nézve kezében vevén az Fatens; azon Gyermecskét és probálván kezecskéjét tapasztalta hogy amint elöb ki voltak görbülve és visza nem lehetett hajtannyi már akkor szépen visza hajlott, ugy a lábátis ki nyujthatta. Tudgya azt is az Fatens hogy mikor leghelsőben Tott Jánosnét ezen dologh iránt kérte volna az Fatens Deaknéval együtt mentegette magát hogy eö nem tudna semmitis, de mivel az ura is ugymint Totth János mondotta Feleségének ha Tudcz gyogyécsd meg fizetésért; azután fogatta meg gyogyétását.

Super quibus modo praevio exceptis Testium fassionibus praesentes nostras extradedimus Literas Testimoniales in Possessione Aba die supraatlacta 28-a Juny anno 1746.

Franciscus Gyurkovics Inclyti Comitatus Albensis Processualis Judex Nobilium

Josephus Dalmata ejusdem Inclyti Comitatus Juratus Assessor.

(Jelzete: Processus Criminales, ad fasc. 2. Nro. 77 – 1746.)

3.

„B" betüs tanuvallatás.

Anno 1746. 19. Juny Mí aláb meg irt Bogárdi és Tinordi Nemes Compossessorok egyben gyülvén az aláb meg nevezett Szemellyeket nemelly bizonyos dolog végett hitek és vallás tetelek után szoros examenre vontuk kik is igy fatealtak a mint következik.

1. Tanu Kovács András Tinordi Gullyas Annorum circiter 37. Juratus et examinatus vallya Hogy Hallotta a kanásztul magátul, gyakorta és száma nélkül sok fertelmes káromkodási között hogy a Feleségét boszorkánsággal vádolta s szidta a mint is nevezetessen mikor a David leanyának sirt ástak vólna ezen Fatensel, tehát akkor is hallotta töle a ki azt mondotta tapasz-

Anno 1746. die 20. Juny sub Sede Judiciaria authenticatus,

taltam már magam is hogy nem igaz Asszony, mivel már vettem észre hogy egyszer ollyan állatot dolgoztatott velem meg a ki nem mag vólt, azt is hallotta tőle hogy az ilylyen teremtettének az öttse is valóságos boszorkány vólt, ez is ahoz hasonló és nem jobb annál vallya azt is ezen fatens hogy egy sertésse meg szaporodott kinek is hét malaczczai vóltak és azok közül kért egyet ezen kanászné és mondotta néki igen is adok ha biztatsz vele hogy mind meg maradnak melyre felelt a kanászné, de ennekem bizony most mutasd ki, mellyis hogy ki nem mutatta annak utana hamarjában mind a hét malacz el veszett két nap alatt holott gyönyörü szép kövérek voltak.

et cum Marito Malefactricis confrontatus per omnia confirmavit.

2-dik Tanu Komjati János Felesége Szent Györgyi Susa Annorum 27. hiti után vallya hogy a midőn szült vólna a kanásznét el hivatta Bábának és 3-szor ment hozzája akor is csak kedvetlen és tapasztalták hogy nem akar odajárni tehát megfizettek mindgyárt neki félpénz hiján egy máriást. melly mariásnak meg tsorbitásaert megharagudván reája mindgyárt azon 3-dik ettzakara rajta rohanván mind magat s mind azon kis szülöttyét annyira gyötrötték, hogy élet s halál között maradtak meg, amint is a kicsinnye olyan alomban volt a gyötrés után hogy elevenséget nap estig is nem érzettek benne és az Annya teje is ugy el veszett hogy soha nem is szophatott annak utánna többet. azt is mondotta hogy ez nem jó gyermek mert hamuval tele a feje az öreg Nemet Istvánnéjé is illyen volt és meg élt volna az is ha ő nem lett volna.

Anno 1746. die 20. Jüny sub sede Judiciaria authenticata dicit: bizonyossan nem tudgya ha ez az kanászné gyötrötteé, de gyanósága vagyon reája. Ceterum confirmat hoc addito, midün siratta maga gyermekét a fatens, kanászné azt mondotta, ne sirasd mert én tudom, hogy nem jó gyermek vólt az.

3-dik Tanu Vő János Felesége Szabó Panna Annorum circiter 35. mint hogy terhes bona conscientia vallya Hogy az midőn Czetzei Abai Jánosnál lett vólna hallotta tőle hogy egy alkalmatossággal ment hajon a Gabonás Szigetben, látott ott tüzet etzakának idején és az midőn a tüzhöz ért vólna, tehát láttya hogy

nagy sereggel ott vadnak, és ö ott ledülve közöttök hajnalra kelvén láttya hogy mint tántzban indultak és ö neki is egy nagy esetlen leanyt adtak a kezére hogy tantzoljon vele és azok tsak készültek, azonban ez azt kérdi tölök hogy készülnek hát ezt az leanyt hova tegyem, azt mondották neki tsavarits egyet rajta és tsapjad a földhöz, ez ugy tselekedvén tehát a maga hajóját tsapta a földhöz a mikor a leanyt a földhöz ütötte vólna Ezen Fatens Kovats István leanya kereszteltetése alkalmatosságával ezen dolgot elő beszélvén a kanászné jelen lételében az holott Bába vólt emlitett Kanászné arra azt mondja hogy bizony ő is ott jelen vólt és más betsületes emberek is voltak ott Emlitett Abai Jánostul azt hallotta hogy a mikor el akartak onnan a Gabonás Szigetbül menni egy marha bőrt teritettek le és mindenki reája okadott és azt mondották haj fel te! és ugy vánszorgott el onnan a marha.

4. Tanu Kováts István Annorum circiter 25, Vallya hogy a midőn Felesége szült vólna ott Baba leven Kanászné az Felesége szoknyáját kérte és mentette magát a gyermekágyas Asszony hogy szegénységgel vagyon és mást nem vehet nints is ezen kivül más, mellyért is meg neheztelt reaja és a Feleségének azon gyermekágyában mind az két lábát öszve vonta kit is észre vevén, hogy annak a dolga, mindjárt hozzája küldötték a Mányoki Ferentznét, ki is elmenvén hozzája szidta hogy jöjjön oda azon Asszonyhoz és eressze meg, az feleli néki az kanásznné, Hej nem megyek most, hadd probállya még hiszen most kezdi ugyantsak tovább is erőltetvén el ment véle és meg eresztette. Ezen fatens mínd ezen dolgokat szájábul hallotta Kanásznénak a maga házánál a mit Vő Jánosné mondott.

Anno 1746. die 20 Juny sub Sede Judiciaria authenticatus per omnia confirmat.

Huszár János (P. H.)
Meszel Gergely
Dörögdi Gergelly (P. H.)
s a több Compossessorok.

Anno 1746. Die 20. Mensis Juny in Libera Regiaque Civitate Albaregalensi intuitu maleficorum actuum actu in Vinculis Existentis Joannis Toth Conthoralis nomine Elizabethae praesentem ab Infranotato fatente Experti fuerimus Certitudinis veritatem.

De Eo Utrum

vallya megh az fatens le tett hüti hogy most Tekintetes Nemes Fehér Vármegyének Tömlöcziben raboskodó Bogardi Toth Jánosné ellen aki is Boszorkánysághrul vádoltatik mit tud avagy mit hallott és miket tapasztalt, ugy annak Férje ellen is mondgya megh Circumstantialiter.

Fatens providus Gregorius Czeczey in praedio Bogárd Commorans Generosi Domini Joannis Huszár opilio Annorum circiter 40. deposito Corporali Juramento Fassus est, Mint hogy az fatens ezelőtt Circiter eött Esztendővel Tinordi Pusztán mostanságh Nemes Vármegye fogságában Raboskodó Totth Jánosnéval és annak Férjével egy háznál lakott; történt, hogy nevezett Tótth Jánosnénak s. a. egy kocza disznaja lévén aki mellett midön az Fatensnek circiter 4. Esztendős Gyermeke az ház körül kenyér lévén kezében mellette ment volna Tott Jánosnénak disznaja, kezében levő kenyér miatt rea rohanván az földre le nyomta sütt az Czombjainis eöszve harapdálta, mellyet látván a szomszédok lármát kiáltottak, hogy megh öli a disznó a Gyermeket; az fatens pedigh szinte akkor fát vágott, Azért is kezében lévő fejszével azon disznót meg csapta; és mint hogy az Disznó el sivalkodott meg halván Tott Jánosné; ki szaladott az házbul tekentvén disznaját mondotta az Fatensnek, no ezt bizony meg bánod; melly dologh után nem sok üdö mulva ugymint Circiter egy hetére tapasztalta az Fatens, hogy Csipejétül fogvást egész az lába ujáigh minden csontyai fajtonak, és mostis fajnak; ugy hogy éyel vagyon hogy nagy fájdalmok miatt nem alhatik; a mint hogy az Járástis nem teheti ugy mint az előtt tehette, és másokis tehetik, melly története miatt noha ugyan az Fatens nevezett kanásznéra vagy is Tótth Jánosnéra szüntelen gyanakodolt; de nem merte rea fognyi; hanem mivel Deák Istványné aki most Abán lakik mondotta az fatensnek; hogy tsak menyen kegyelmed rea Komamuram és erösécse kegyelmed a dolgot hogy tsak Gyógyécsa megh kegyelmedet, mert én szemében is megh mondom hogy ha akarja megh gyógyéthattya kiendet; mivel a midön Abára hijták volna gyógyétannyi azt felelte hogy tsak mennyenek haza az Emberek nem szükségh nékje oda mennyi; ugyis megh gyogyétya: amintis mire haza mentek az Abbai Emberek már akkor megis gyogyult az Gyermek: de ki gyermeke volt azt nem tudgya.

Anno 1746. die 20. Juny sub Sede Judiciaria authenticatus per omnia confirmat.

Ezekre nézve Pünkösd Szombattyán mult Esztendeje hogy az fatens Totth Jánosnéhoz elmenvén továbbis kérte fizetésért hogy gyogyécsa megh amint hogy fogadván meg gyogyétássát három nap járulván az Fatenshez megförösztötte és noha ugyan tsak az ház tetején lévő Csadét főzte megh és abban förösztötte ugyan nem különben amitt az udvaron imitt amott kezével föll szedhetett; azt ragta azon fördö vizben, mégis tapasztalta az Fatens kétt három nap alatt, fájdalmainak könnyebségét de mivel annak utánna többszer nem ment az Fatenshez azt állétotta hogy mivel az Ura kanászságott visely és annak dologhra kölletik járnyi, szükségh képpen magának kölletik örzennyi a Disznókat de ellenben azután András Béresnek Feleségétül aki most Laki Uramat szolgája hallotta a Fatens hogy azért nem mert az Fatenshez többször járulnyi és nyavalájábul föll gyogyétannyi; mivel az Ura ugy mint Totth János azt mondotta nékie ha te ugy mint az Czeczeit gyogyétod tegedett azonnal meg foghnak; és ördöghnek allétanak lennyi. Tudgya azt is az Fatens hogy Pünkösd Szombattyán mult Esztendeje a midőn az Fatens Felesége Kalácsot sütött volna ugyan akkor az Fatens házanál lévén Deákné is és oda hivatván magahoz Totth Jánosnét is azon okbul hogy Gyógyétanná megh; be menvén azomban az Fatens az Házban; láttyo, hogy egy kis ökünyi kovász eöszve lévén gyurva; és abban kétt szál Poka tol vagyon belé gyukva, mellyre nézve mondá az Fatens ezen Szókott És mért csufoltatok megh! de mivel intett Deakné az Fatensnek eszében jutván magha Casussa, Totth Jánosnénak ott lételével többet nem szóllott; beszéllette az után Feleséghe hogy Kanászné azt mondotta, hogy azon küsded kovász darabott, mellyben az kétt szál Poka tol vólt bé gyukva, hogy azt köllessék elsőben is az sütő kemenczében tennyi; és utolszoris azt köllessék ki vennyi; sütt addigh ki se vegyék mégh eö oda nem mégyen; amintis jelen volt az Fatens Feleségestül midön azon kis darab kovászt ki vette kanászné az kemenczébül mellyis kivül merevén szénné lett, annyira eöszve égett de megis belé gyugott egyik szál Poka tol azon éppen minden pörzsölés nélkül meg maradott; de a másiknak semmi jelensége sem láczott; erre nézve kérdezvén az Fatens sokszor irt Totth Jánosnétul avagy Kanásznétul no már mitt jelent ez; mellyre felelvén Kanászné azt nemis illik beszéllenyi.

Super quibus praemissis praesentes nostras consvetas extradedimus Literas Testimoniales. Anno die et Loco quibus supra

Franciscus Gyurkovics Inclyti Comitatus
Albensis Judex Nobilium
Josephus Dalmata Eiusdem Inclyti
Comitatus Juratus Assessor

(Jelzete: Processus Criminales, ad fasc. 2. Nro. 77—1746.)

4.

Anno 1746. die 20. Juny sub Sede Judiciaria Praetensiva Malefactrix confrontata

Kinek hinak?	Lotor Eőrsének
Hova való vagy	Rédei, most Bogárdon lakik
Mitsoda hiten való vagy?	Papista
Hány Esztendős vagy?	Circiter 58.
Mért hoztak ide fogságban?	Hogy Pintér Jánost gyogyitot, reá fogták, hogy talán eő vesztette megh.
Mért gyuktál azon kevés kovászba két poka tollat?	Nem tette, nemis látta.
Mért fenyegetted Czeczei Gergelyt, disznódnak ütése miatt?	Nem fenyegette.
Hogy tuttad azt, hogy Szent Györgyi Susának gyermeke nem igaz hanem vátot gyermek vólt	Semmit sem akar tudni felüle.

Anno 1746. Die 9-a 9-bris sub revisione Captivorum.

Nonnulla qualificando, iterum negavit simpliciter.

Utollyára mondotta, hogy nem eő boszorkány, hanem magok között vólna, és a Pintér János tudná mellyik, tsak megh akarná mondani, mit tud felesége felül.

(Jelzete: Processus Criminales, ad fasc. 2. Nro. 77 - 1746.)

5.

Anno 1746. Die 10-a 9-bris occasione Revisionis Captivorum in Libera ac Regia Civitate Alba Regalensi Artis magicae delatae Elisabethae Lotor Examen peractum.

Interrogatio. Midőn Kovács Andrástól edgy malaczot kértél, az pedigh nem adván, nem de nem mind a hét malaczot el vesztetted azért hogy mingyárt nem adott?

Szentgyörgyi Susánna bábája lévén, és hogy fél pénz heján edgy mariással ki fizette, reája megh haragudván, nem de nem mingyárt azon éczaka rajta rohant, s mind maghát mind azon kis szülöttét annyira öszve gyötrötte, hogy aligh élet s halál között maradtak megh, s nem de nem aztis mondotta, hogy ez nem jó gyermek mert hamuval tele a feje, az eöregh Németh Istvánnéé is illyen vólt, s mégh élt vólna azis, ha eő nem lett volna, s honnand tudta ezeket?

Kovács István leányának kereszteltetésekor, a holott Bába vólt ezen Rab, nem de nem mondotta, hogy eőis jelen vólt a gabonás Szigetben midőn ottan tánczoltak?

A midőn Kovács István felesége szült eő Bába lévén nem de nem szoknyát kért a gyermek ágyas aszontól, mellyett midőn nem adott nékie, nem de nem megh neheztelt reája, és azon gyermek ágyaban mind a két lábát öszve vonta, és midőn oda hita vólna Mányoki Ferenczné hogy megh gyogyittaná, nem de nem azt felelte a Rab asszony, nem megyek most hadd Próbálylya mégh, hiszen mégh most kezdi, annak utanna csak továbis erőltetve el ment vele, és ugyan csak eő eresztette megh?

Nem de nem eő rontotta megh Czeczei Gergeltis hogy a Serléssét megh vágta, és nem de nem fenegette először mondván no ezt bizony megh banod?

Abai Eörsébet Leánkájának gyogyittására hivattatván, nem de nem tudakozta elsőbenis de megh fizetneke, másnapra pedigh beteggé tevén magát nem de nem azt mondotta Szarka Eörsébetnek, és Deáknénak, kentek csak mennyen haza, mert bizonyossan megh gyogyul a gyermek de megh fizessen kegyelmetek?

Czeczei Gergely házánál, nem de nem, edgy darab kovászt kértél Vargha Annától, mondván mihelyest leg elsőben mecz kend a kovászból nékem adgya kend, amintis kezében adván Vargha Anna a Rab Asszony magha gyúrta és kiszaladván Póka Tollakért azokat belé dugta, és Czeczei Gergelynének füle hallatára mondotta, no Komám asszony chez senki ne nyullyon, és elsőnekis ezt tegye bele kend a sütő

Responsio. Egy vén Asszony tanitotta reája, hogy az által probáltatik, ha vesztés é vagy sem! Ad reliquam nihil.

kemenczében, s utolszoris ezt vegye ki, s mégh eő oda nem mégyen senki se nyullyon hozája s ki se vegye, mire való vólt mind az, mind pedigh az, hogy azon kovász merevén szénné lett, és edgyik szál Póka toll épen megh maradott ?

(Jelzete: Processus Criminales, ad fasc. 2. Nro 77—1746)

Vestmann hadnagy által a Subdelegata Comissióhoz beterjesztett nyilatkozat.

Ego Infrascriptus recognosco per praesentes in Pago Füle unam Mulierem Kovács Gergölné habitare et illam unam striam esse, quod non solum ego, sed etiam cum multis alys Civilis hominibus demonstrare possum, et jam per octo Annos suspecta fuit, Quod autem rustici false jurant, est, ut se diment, a Praeposito Vesprimiensi: Verum etiam illam ubique currarunt vocari homines sanari Sicut etiam hic Alba Regali una Mulier ab illa sanata est in Cujus rej fidem hanc attestationem propria manu subscripsi, et Sigillo meo coroboravi, Actum Albae Die 26 Aprilis 1700.

(P. H.) Stephanus Csizmazia
Civi Albae Regalensis

A kir. helytartótanács rendelete a boszorkányperek ügyében.

(A felzeten) Illustrissimis, Reverendissimis, Spectabilibus, ac Magnificis, Perillustribus item et Generosis Dominis N. N. Supremo et Vice Comitibus, Judicibus Nobilium et Juratis Assessoribus; Toti denique Universitati Dominorum Praelatorum Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Albensis, Dominis Nobis observandissimis,

Buda
Adony

Ex officio.

Illustrissimi, Reverendissimi, Spectabiles, ac Magnifici, Perillustres item et Generosi Domini Nobis observandissimi!

Demisse relatum est Suae Majestati Sacratissimae in Causis Magist-

ratualibus ex Crimine Magiae et Sortilegii motis et discussis, ubi ejusmodi criminis rei ad mortem damnati fuerunt, diversos saepius intercessisse errores, et defectus. Cum autem in similibus causis, et casibus, ubi ex praedeclarato capite ad amissionem vitae agitur, vel ideo: quod gravissimae eatenus subversentur, circumstantiae, omni cum attentione agendum veniat: eapropter benigne resolvere dignata est altefata Sacra Caesareo Regia Majestas: ut magistratus Legitimi contra ejusmodi malefactores in gremio Jurisdictionis suae comprehensos suo modo, et ordine quidem procedant, sententiam ferant, hanc tamen in Executionem nullatenus deducant, verum ante Publicationem cum tota Processus serie Consilio huic Locumtenentiali Regio submittant, abhinc Suae Majestati Sacratissimae pro impertienda desuper ulteriore Regia Resolutione demisse repraesentandam

Hinc ex Benigno Jussu Regio praetitulatis Dominationibus Vestris hisce intimandum esse duxit Consilium hoc Locumtenentiale Regium: quatenus praedeductam clementissimam Resolutionem Regiam in desideratum effectum deducere, eique semet per omnia accomodare noverint Praetitulatae Dominationes Vestrae. Datum ex Consilio Locumentiali Regio Posony die Vigesima sexta Mensis Marty, Anno millesimo septingentesimo quinquagesimo sexto celebrato.

Praetitulatarum Dominationum Vestrarum
Ad officia paratissimi
Comes Josephus Illeshazy
Ladislaus (O. N.)
Ladislaus Balogh

(Jelzete: Acta Politica, fasc. 23. Nro. 155—1756.)

Sua Majestate Sacratissima ut talismodi Sententiae in executionem nullatenus deducantur, verum ante publicationem cum tota Processus serie pro impertienda desuper Regia Resolutione submittantur.

(A gyülési jegyzőkönyv 874. lapján.)

41

GÖMÖR VÁRMEGYE

Illésy János

ADALÉKOK A HAZAI BABONASÁG TÖRTÉNETÉHEZ

1.

Kivonat Gömör vármegye széke előtt 1653. szeptember havában tartott törvénykezés jegyzőkönyvéből:

„Vádoltatott egy szömölcsici asszony Bobrik János felesége praefectus uram előtt varázslásnak vétkével, melyet citáltatván, kivánt ellene érdeme szerint való büntetést ilyen dolga végett: hogy ez elmult napokban egy tehene megbornyusodván, a borju tartójába fokhagymát, veres hagymát rakván, a folyó vizbe vitte; mivel ezen kivül semmi varázslási nem liquidaltattak és ezen cselekedetét is maga megvallotta a községnek, állatván azt, hogy gyermek korában hallotta volna azt, hogy ugy el ne fogyjon tehenének teje, mint a folyó viz. Ezen cselekedete, noha igen nagy botránkozására lehetett mindeneknek, de minthogy ex infirmitate muliebris sexus cselekedte, ilyen törvényt pronuncialtunk, hogy mától tizenötöd napra mentse magát, hogy nem másoknak ártalmára és nem az ördögök szövetségével cselekedte, ki ha megmenti magát, tehát a botránkozásért kövessék ecclesiát; ha meg nem mentheti, nagyobb poenitentiát tartson, három vasárnap nyakkal tétessék a kalodába, azután reconciliálja az ecclesiát és többé sub poena capitis varázslásokat ne cselekedjék.

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

Ethnographia II (1891), 353–356.

Szilágyi Sándor

EGY MÚLT SZÁZADI BOSZORKÁNY-PER

A boszorkányok, bűbájosok, ördöngősök s mind azok, kik az efajtákkal egy vagy más név alatt egy kategoriába soroztatnak, vagy azoknak egyik-másik válfajához tartoznak, s kik ma már csak névleg ismeretesek, de a kik még a mult században mindenfelé fel voltak találhatók: a boszorkányok, mondom, történetünkben régi mystikus alakjukban szerepelnek. Nem voltak ugyan úgy elterjedve, mint nyugaton, de mégis voltak elegen, s ha az a híres törvénykönyv, melynek paragraphusai szerint ítéltek ellenök, nem is bírt nálunk érvénynyel — a Malleus maleficarum, — de hoztak ellenök ítéletet. Törvények, statutumok, gyakorlat képezte nem egyszer a bírói ítéletnek alapját — bizonyságául annak, hogy az ország különböző vidékeiben koronként kellett velök foglalkozni.

Hogy a mi törvénykezési praxisunk mennyiben hasonlított a külföldihez s mennyiben tért el attól, magában ez is nem érdektelen kérdés; de hogy erre feleletet lehessen adni, jobban kellene ismerni a mi boszorkány-pereinket. Németországban egész nagy irodalom van, mely ezzel a kérdéssel foglalkozik — nálunk elszórtan jelent meg nehány erre vonatkozó közlemény. Pedig már az ismert boszorkány-perek sem hasonlítnak egymáshoz — annyival nehezebb volna tehát már ezekből megalkotni annak történetét. Németországban, a francia földön szaktudósok régóta foglalkoznak e kérdéssel s sikerült is azt több tekintetben tisztázniok — mi még csak az adatgyűjtésnél vagyunk.

S bátran elmondhatjuk, hogy még az adatgyűjtésnek is csak kezdeténél vagyunk. Nem hiszem tehát, hogy felesleges munkát végeznék azzal, ha egy egész boszorkány-pert bemutatok, mely Gömörmegye levéltárában őriztetik. (Prot. Nro XXI. Fol. 446.)

A per Pelsőcön 1720-ban folyt le, a megyei törvényszéken. Eleje latin s a szokott curialis stilussal elmondja, hogy Nebeszt György alispán megidéztette Tót Katalin poszobai lakost, mint ördöngősséggel vádoltat. Az ügyész, Szabados István, a vádoltat lánczra verve a törvényszék elé hozatta. Miután pedig a tanuvallomásokból kitünt, hogy a vádolt az embereket megsebzette, a barmokat megnyomorította, kéri a bűnöst megégettetni.

A magyar tanuvallomás így hangzik:

De eo utrum.

Tanu, mit tudsz Varga Istvánné, Tóth Kata boszorkánysága iránt, avagy mit hallottál, hogy természet ellen való dolgot cselekedett volna.

Primus Testis Georgius Kovats in Possessione Poszoba vegens, Subditus Perillustris ac Grsi Dni Gabr. Fay Annor. circiter 30. juratus examinatus fassus est. Hallotta a fátens Szabó Gergelytől, a mely mostan nemes Borsodvármegyében Kelecsény nevű faluban lakik, hogy mondotta egy alkalmatossággal: bementem poszobáni lakos Varga István házához, tekintvén a kemenczébe, láttam egy tálban sokféle füveket, egy marokkal kivevén belőle, maga tehenének adván, Szabó Gergely panaszkodván előttem, hogy miótától fogvást azon Varga Istvánné kemenczéjéből kivett füvet a maga tehenének odaadta, tejet nem ehetik, hanem mind tejfellé válik. Azt pediglen tudja bizonyosan, hogy egy alkalmatossággal ugyan poszobáni lakos Szabó Mihály tehene a fejést meg nem állotta, sem borját szopni nem engedte mintegy harmadnapig, hanem Szabó Mihály puskát vevén a kezébe, rajta ment a házára, mondván neki, tudniillik Varga Istvánnénak: ángyo, te rontottad meg a tehenemet, hanem harmadnap alatt meggyógyítsd, mert ha minden jószágom reá kell is, megégettetlek. Azonban egy alkalmatossággal a lába kifakadván, a faensnek megnevezett Varga Istvánné azt mondotta (salva venia), disznóganéjjal, és a mely fűzfát a Patakosban összehordott a víz, azzal kössed; annakutána meg is gyógyult a lába.

Secundus Testis. Anna Csiszár Relicta Matthiae Babus in Possione Poszoba commor colona Egr. Dni Gabriel. Fay Annor. Circiter 30. jurata examinata fassa est. Hallotta fatens, hogy Varga Istvánné ablakára futkosott a Szabó Mihály tehene és szüntelen az ablaka alatt bőgött, de nem látta, hogy a fejét bedugta volna az ablakon.

Tertia Testis. Anna Molnár Colona Generosi Dni Gabriel. Fay in Possione Poszoba degens annor. circiter 29. Jur. examinata fassa est. Tudja a fatens, hogy egyszer az urával szóval megháborodván, harmad- vagy negyednap alatt a lába úgy megromlott, hogy hat vagy hét esztendő forgása alatt úgy megnyomorodott, hogy csak alig járhat most is a lábán. Hallotta Szabó Mihálytól azt is, hogy a Szabó Mihály megromlott tehene a Varga Istvánné ablakán bebőgött, annakutána minthogy megfenyegette, Szabó Mihály jobban lett. Azt is maga hallotta a fatens, midőn egy alkalmatossággal Molnár Jánosnéval feleselt, mondotta Molnár Jánosné: te nem úgy jársz én velem, mint Fazekas Istvánnal, hanem úgy jársz, mint a putnoki asszonyok, a kiket Putnokon megégettek; hallotta azt is a fatens Molnár Jánosnétól egy alkalmatossággal Varga István: t. i. a boszorkánysággal vádoltatott asszonynak az ura kérte volna ily

szóval: Kata, az istenért, kérlek alább hagyj abban a dologban, mert ha egy szóra megtudnak, százra sem bocsátanak el. Azt is hallotta a fatens, hogy Szabó Gergely a mely füvet kivett a kemencéből Varga Istvánnénak, a mióta oda adta volna a tehenének, tejet nem ehet, hanem csak tejfellé és vajjá vált.

Quartus Testis. Petrus Babus colonus Dni Ioannis Horvath in Possione Poszoba degens Annorum Cir. 45. praehabito Juramento ad subnurum Deutri Punctum. dixit. Egyebet nem tud, hanem egy alkalmatossággal a malomba akarván menni, a fatens Varga Istvánné eljövén hozzája, kérvén azon, hogy néki is vigyék a malomba, de a fatens fel nem vállalván a búzáját, el nem vitte; akkor csakhamar egy ökre úgy megbomlott, hogy tovább egy-két hétig semmi hasznát nem vehették, valamint a vad, úgy járta az erdőt, ha ember találkozott is, majd megölte az embert. A bátyja aztán a bírót reá küldvén Varga Istvánnéra, megfenyegetvén, hogyha ő rontotta meg az ökröt, gyógyítsa meg, mert vagy viecispán uramhoz, vagy pedig a szolgabíróhoz panaszképen beadja, azután csakhamar meggyógyult és megesendesedett az ökör. Caeter. nihil.

Quinta Testis. Dorothea Biro colona I. Camera Sepusie. in Possione Poszoba degens annorum cir. 40. Pr. Juramento exposuit. Egy alkalmatossággal urastól jövén a mezőről a fatens, a kertén esett bemenni Varga Istvánnak mind feleségestől haragudván reájok, hogy a kertén járnak, másnapra kelvén, Varga István leánykája a fatens házához menvén, mondotta a leányka: a te apád és anyád szidta az én uramat, ti pedig itt jártok a pitvaron által; midőn újabban elment volna a fatens a mezőre az aratásra, egy kicsiny töviske a lábát megszúrván, igen megdagadt, úgy annyira, hogy alkalmas ideig nem járhatott rajta, a mely iránt is mind gyanusága volt Varga Istvánnéra, hogy ő vesztette meg a lábát. Egy alkalmatossággal hallotta a Varga Istvánné asszonyról a fatens, hogy mondotta, egy pogácsájára akadott a menyének úgymint Tóth Katalin a kamarában, a melyet is megszegvén, mindennemű füvekkel volt sütve. Azt is hallotta a fatens Szabó Gergelytől egy alkalmatossággal: a Varga Istvánné kemencéjéből egy tálból vett ki egy csomó füvet, a melyet is maga tehenének adván, azon a napon tejet sem ehetett, hanem csak tejfellé vált. Hallotta azt is a Fazekas Andrástól, a midőn a Szabó Mihály tehene megromlott s bőgött.

Sexta Testis. Elisabetha Balogh colona I. Camerae Sepusien. in Possione Poszoba degens Anno. cir. 38. Posito Juramento fassa est ad Deutri Punc. audiata reponio.

Septima Testis Catharina Gal Libertina in Possessione Poszoba residens, Annorum circ. 30. Jurata examinata fassa est. Egy alkalmatossággal egy fedője elveszvén a házától, mondotta a Varga István leánykája, hogy az ő menye vette el, a mint el is ment a fatens azon leánykával megírt fedőjéért, a mint mondotta vala a leányka,

hogy a gerenda megett vagyon, de ottan nem lévén, hanem egy rátóban ottan levén egy csomó fü, minthogy már ennek előtte is hallotta, hogy minden esztendőben megszedi a búzát, egy marokkal vett belőle, melyet is a bíró házához a falu eleibe kivánt vinni. Azt is látta a fatens szemeivel, midőn a Szabó Mihály tehene megromlott, a Varga Istvánné ablakán bebőgött, az alatt kijövén a házból, háromszor megcsapta előruhájával a tehenet, onnan fordula azon tehén az ajtójára, ott is hasonlóképen bebőgött. Azonban egy alkalmatossággal a fatens fonalat vetvén a ház mellett, mondotta Varga István a feleségének: a nagy istenre kérlek, jó Kata, mindeneket elhagyj, mert ha a vármegye kezébe akadsz, ki nem mégy onnan könnyen. Azonban egy alkalmatossággal Varga Istvánné búzát kért felében bevetni, de minthogy nem adott neki, sok ízben fenyegette őtet, Varga Péter szeme láttára, hogy megbánja, melyre is Varga Péter mondotta: egymásnak bizonysága lehetünk, ha valamelyikünket valami leli, a minthogy csakhamar látta a fatens ötcsese, hogy Varga Istvánné leánya valamit vitt volna az udvarára, a tűznél le is eresztette, de nem tudhadja mi volt, más napra kelve a leányka lába rettenetesképen eldagadt, mondotta a fatens: leányka, eredj menj el, mondd meg Varga Istvánnénak, hogy ha a lábad jobban nem lészen, szolgabíró uramhoz megyek panaszra, úgy aztán másnapra kelve mindjárt jobban lett a leány lába. Hallotta azt is Szabó Gergely szájából, hogy mondotta egy alkalmatossággal: bemenvén a házba és betekintett a Varga Istvánné kemencéjébe, a hol látott valamely füvet, a mely oly fényes volt, mint a csillag, a melyből is vett egy marékkal, annakutána adván a maga tehenének, tejet sem ehetett az en a nyáron, kivánsága el is ment, csak tejfellé és vajjá vált.

Octavus Testis. Andreas Babus colonus I. Camera Cassovien. in Possione Poszoba comnor Annor. circiter 55. Juratus examinatus fatetur. Egyebet nem tud a fatens, hanem egyszer a processus gyülésére indulván, panaszolkodott Szabó Gergely, hogy tejet nem ehetik, mondván a fatens: hát nincs-e teje a teheneduek, mire felelvén Szabó Gergely: de vagyon, de e napokon úgy jártam, hogy benéztem a Varga Istvánné kemencéjébe, a holott láttam két tálban füvet, mely is ugyan csillogott, melyből vettem egy marékkal a keszkenőmbe, otthon a magam tehenének adván belőle, annakutána csak tejfellé vált a teje. Egy alkalmatossággal, a midőn Szabó Mihály tehene megromlott, látta fatens szüntelen, hogy járt azon tehén Varga István udvarára, és ott bedugván fejét az ablakon s úgy bőgött, melyre való nézve Szabó Mihály puskát vett a kezébe, menvén a házához Varga Istvánnak s monda: ángyo, te etetted meg a tehenemet, hanem gyógyitsd meg, mert megetetlek, annakutána megsímogatta a tehenet, mindjárt jobban lett. Egyszer más leánynyal együtt a fatens búzáját megszedte, elannyira, hogy azon

a nyáron kenyeret sem tudtak sütni a búzából. Hallotta fatens Kováts Gergely szájából, hogy mondotta a falu gyűlésében: azon Varga Istvánné abrakolta meg a tehenet az első ruhájából a falu között, onnan alább menvén, levette a fejkötőjét, másszor kötötte a csorda között. Egy alkalmatossággal ismét a fatens a mezőről jövén a Varga Istvánné kertén, a melyért is megharagudván Varga Istvánné, szidta, a fatens felesége azt meghallván, neheztelt reája, hogy miért szidta az urát, mert ő is elmegyen az udvarára, a mint is másod nap a Varga Istvánné leánya az üres korsóval udvarára ment, kinek is mondotta a fatens felesége: kutya, mit jársz itt az üres korsóval? mely szaváért úgy megrontotta a lábát, hogy alkalmas ideig nem is járhatott rajta. Hallotta a fatens Kováts Gergely szájából, hogy mondotta a Varga Istvánné leányának: te, miért szedtétek el a Babus András búzáját; te is olyan boszorkány leszesz, mint az anyád, arravaló nézve is Varga István Kováts Gergelyre reá küldötte a bírót, hogy miért mondotta boszorkánynak a feleségét, mire felelvén Kováts Gergely: mondd meg a bíró úrnak, ha bánja, hogy boszorkánynak mondottam, keressen érette engemet; most is mindjárt a fejére esküszöm, hogy szült boszorkány. Ismét egykor Rozsnyóról jövén a fatens, mondotta Dapsy György: Szomszéd, ki méne közitekbe a boszorkány, mert ha ki nem ment volna, megégették volna Putnokon. Azt is hallotta a fatens Kováts Mátyás szájából, hogy egy alkalmatossággal látta volna Varga Istvánnét hajnalban az udvaron az ágast fejni.

Nonus Testis. Petrus Varga Colonus 1. Camerae Sepusien. in Possessione Poszoba comnor. Annor. cir. 60. juratus examinntus fassus est. Hallotta a fatens Szabó Gergely szájából, hogy egykor mondotta: épenséggel semmi tejet nem ehetem, mert a Varga Istvánné kemencéjéből vettem ki egy csomó füvet, melyet is a tehenemnek adtam s azótától fogvást csak tejtellé vált a teje. Hallotta a fatens Molnár Jánosné szájából, hogy egykor látta a mezőn Varga Istvánnét, hogy gyümölcsöt hozott volna, s mondotta volna magában háromszor: ne szólhass, ne szólhass, ne szólhass, a minthogy nem is szólhatott senki, míg haza nem érkezett. a kik pedig azt hallották Varga Istvánnétól, azokra a maga gyermekei is reá kiáltottak.

Decima Testis. Catharina Szuhai Colona Dni Joann. Horvát in Possessione Poszoba degens Annor. cir. 39. jurata examinata fassa est. Vallja a fatens, hogy egy alkalmatossággal ülős tyúkot kért tőle, de minthogy magának is kellett, nem adott neki, a borjas tehene megromolván, elannyira, hogy egy hétig meg sem fejhette, minden nap a csordáról hazajöttek, és a Varga István udvarán jött el nagy bőgve a falu láttára, egykor aztán a fatens ura rajtament a házára, mondván neki: Bátya, a feleségedre van gyanuságom, hogy ő rontotta meg a tehenemet, hanem gyógyítsa meg,

mert semmiképen el nem szenvedem; hanem az iránt a vármegyét keresem meg: annakutána csakhamar jobban lett a tehene, megfejhette a fatens. Hallotta a fatens Szabó Gergely szájából, hogy vett egy marék füvet a Varga Istvánné kemencéjéből, a melyet hogy a tehenének adta, azon a nyáron tejet sem ehetett, mert csak tejfellé és vajjá lett.

Decimus Primus Testis. Stephanus Babus Colonus Dni Andr. Horvát in Possione Poszoba degens Annor. Circiter 21. juratus examinatus fassus est. Vallja a fatens, hogy egykor Varga Istvánné kérte a szolgájokat, hogy a malomba vigyen neki, de nem vitt: azon útjokban, midőn a malomból visszajött volna, elszaladt az egyik ökrük, olannyira, hogy egy hétig sem foghatták meg, hanem úgy járt az erdőn, mint egy vad állat, falubeliek hajtották aztán be s úgy fogták meg, minden gyanuságuk csak Varga Istvánnéra volt, hogy ő rontotta meg.

Decimus Secund. Testis. Catharina Tóth in Póssessione Poszoba degens colon. Dni Gabrielis Fay Annor. circ. 25. Jur. examinata fassa est. Tudja bizonyosan a fatens asszony, hogy Poszobán lakos Szabó Mihály tehenét harmadéven egy hétig nem fejhették, bornya nem szophatott, Szabó Mihály pedig rajta menvén, Varga Istvánnét megfenyegette ezen szókkal: ha megetetted a tehenemet, gyógyítsd meg; másnap vasárnap pedig, hogy a Szabó tehene bebőgött a Varga Istvánné ablakán, szemeivel látta fatens asszony, a következendő dolgot pedig maga tapasztalta a fatens, hogy vadgyümölcsöt tavaly a fatens asszonynak Varga Istvánné elvette volna tolvajképen, pirongatta a fatens, hogy miért cselekszi azt, azután azon este mindjárt kifakadott a lába, azután egy hétig igen roszul volt a lábára, rajtamenvén aztán a fatens asszony Varga Istvánnéra, mutogatván sebeit a lábán, ki is így szólott a fatensnek: semmi az, csak (salva venia) disznó-ganéjjal kösd be, semmi bajod nem lészen, melyet megcselekedvén, fatens mindjárt meggyógyult.

Testis Gregor Szabó in Possessione Kelecsény commor. in I. Cottu Borsodien. existen. habita colonus Dni Andreae Horvat Annorum circ. 40. Jur. examinatus dixisset ad Deutri Punctum. A fatens ezelőtt circit. hat esztendővel a Varga István háza előtt ülvén, bement a házba pipára gyújtani, betekintvén a kemencébe, látott egy kendőbe összekötve valamely csomót, azt kivevén a kemencéből és meglátván, hogy egyéb nem volna füveknél, a bal kezébe vett valamely kevés füvet azon csomó fűből, és haza menvén adta a tehenének, mely fűnek beadásával jóllehet tehenében kárt nem vallott, sőt három annyi hasznát vette mint az előtt.

Testis Michael Szabó in Possessione Poszoba commor. Annorum circ. 40. fide mediante fatetur. A tehene igen roszul lévén egynéhány napig, úgyannyira, hogy nem fejhették, sem a borjú nem szophatta, jövén a fatens szombaton este a mezőről puskával, és

betérvén Varga István házához, kérte azon Varga Istvánt, hogy ángyára levén gyanusága tehene iránt, gyógyítsa meg, másként kénytelen lészen, valamivel feléri, végét űzni dolgának, vasárnap reggel látta aztán a fatens tehenét, hogy bebőgött Varga Istvánné ablakán és ajtaján, és ugyan vasárnap mind megfejhették a tehenet, mind a borja szophatott, hétfőn pedig semmi baja nem volt a tehénnek.

Eddig tartanak a tanuvallomások.

Következik az itélet. De a törvényszék a bűnöst, dacára a terhelő körülményeknek, nem itélte māglyára. Ezúttal 60 botütéssel menekült s reversalist kelle magáról adnia, hogy jövőre a boszorkányságtól távol fogja magát tartani.

Molnár Szulpicz
A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG TÖRTÉNETE
(1535–1708)

Meg kell még emlékeznünk a *boszorkányságról*, a melyet a legsúlyosabb bűntettek közé számítottak a XVII. században. Összesen hat boszorkány-per maradt reánk, de ezek is szomorúan jellemzik a kor babonás voltát. Az uriszék bírái ezen ügyekben is a vármegyei alispán, szolgabírák, a győri szolgabíró stb. voltak. A fönnmaradt négy itélet közül csak egy esetben nem adják a vádlottat a bizonyítékok elégtelensége miatt borzasztó tűzhalálra; pedig valódi szemfényvesztés, kézügyesség esetei alig szerepelnek, egyszerűen gyógyítás vagy esetleges betegség-okozás képezik a vádat. Az első esetet az 1629. évben találjuk. Nyiró Lőrincz, főapátsági tiszttartó azzal vádolja Bősze Györgyné, Zsuzsanna asszonyt, hogy «az ördögöknek adta lölkét és testét, és csak ennek előtte három esztendővel velük társalkodván, sok különféle helyeken keresztény embereket vesztettenek, rontottanak, több ördöngős boszorkány-társaival egyetemben rostában ültenek; Kánok (Kálnok) nevű falunál az Dunán fölmentenek Halászi felé, ott jegenyebimbót szedtenek az szigetben, abból sok külön-különféle kenyőket csináltanak, melylyel sok keresztény atyánkfiait rontottanak és vesztettenek. Melyek, hogy igazak legyenek, megtetszenek az kánoki bíró, Róka György leveléből». A vádlott természetesen mindent tagadott, azért a bírák azt követelték tőle, hogy «tizenötöd napra negyvened magával mentse magát tisztességbeli személyekkel». A szerencsétlen asszonynak időközben meghalt a gyermeke, de meg reménye sem lehetett arra, hogy babonás ismerősei közül harminczkilenczen megesküdjenek ártatlanságára, azért elmulasztotta a kitűzött időben a megjelenést. Néhány nappal azután elfogják, az uriszék elé hurczolják s egy hasonló büntetéssel sujtott asszony vallomása alapján, a ki a maga tisztázására a mi vádlottunkra fogta a boszorkány-mesterség terjesztését és tanítását, a tizennégy előkelő férfiúból álló úriszék Bősze Györgynét «országunk törvénye szerint, mint bűhös-bájos, istentelen életű és egyebeket megvesztő asszonyt *tűzre* itélte, de úgy, hogy elsőben

Budapest, 1906, Erdélyi László (szerk.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története IV.

csigán megexaminálják (kivallassák) több társai felől».[1] 1647-ben Hajogató Ilonát vádolja Görgey János tiszttartó, hogy «ennyihányizben és helyen ördögtől tanult veszedelmes ördöngösségekkel vesztett és gyógyított, többi között véneki malmokban égett bort (pálinkát) hordozván, azt tejre változtatta; melylyel nem elégedvén, förtelmes és parázna életre adta magát. Azért kívánja, hogy azon asszony primum et ante omnia kínra és torturára commendáltassék, azután tűzre ítéltessék». A vádlott «az égett borról azt mondja, hogy az mely üvegben volt, meghasadott, azért ruhával bedugta, kívül meg szappannal kente be s az szivárkodott (szivárgott) be az üvegbe; a többit tagadja». Az úriszék azt határozta, hogy huszadnapra «jó és tisztességbeli személyekkel mentse magát, s akkor törvénye leszen».[2] Mivel a következő tárgyalásoknál ez ügy többé nem kerül elő, valószínűleg megelőzte a vádlott halálával az uriszék ítéletét, vagy pedig sikerült neki elmenekülnie. A következő évben ujabb boszorkány-perre akadunk, a midőn Tóth, másként Foghajmás Miklósnét vádolják, hogy «különféle időkben ördögi mesterségeket elő vevén, ördögi practicatiókkal élt, hol embereket vesztvén, hol pedig az ő módja szerint gyógyított és egyébféle ördöngösségeket practikált». A bizonyítékul fölhozott tanúvallomások világosan megmutatják, mily ártatlanul keveredhetett valaki a boszorkányság hirébe. Csak néhány vallomást közlünk a sok közül: Tormási Mátyás biróság-viselt ember (45 éves) eskü alatt vallja, hogy Istók szolgáját Foghajmásné négy esztendővel ezelőtt, mert fiát a szolga megverte, szidta és fenyegette, a miért harmadnapra a szolga sem kezét, sem lábát nem tudta fölemelni; midőn a gazdája kérdezte, mi baja van, azt felelte, hogy a Foghajmásné vesztette meg. Erre Tormási rút szidalmak között követelte az asszonytól, hogy gyógyítsa meg szolgáját, mert különben elfogatja, s ha két ökre megy is rá, megégetteti. Az asszony három napig orvosolta is, de csak sulyosbítván vele a betegséget, elszökött a faluból s mindaddig távol volt, míg a beteg meg nem gyógyult. Egy másik tanú azt vallja, hogy őt nagy betegségében Foghajmásné megfürösztötte, a mire két nap mulva meggyógyult. Lázár Jánosné azt mondta halálos ágyán, hogy miatta kell meghalnia. Egy másik 65 éves asszonytól Foghajmásné leánya kért valamit, de nem kapván meg, haragosan távozott; két hét mulva kezét-lábát nem tudta emelni az öreg asszony, mert Foghajmásné megvesztette stb. A tanúk azonban már nyolcz évvel előbb vallották ezeket s közülük nem egy meg is halt azóta. A bírák ezen okból nem tartván elégségesnek a vallomások bizonyító erejét, azt határozták, hogy a vádlott húsz jámbor tanúval igazolja ártatlanságát. Előrelátható volt, hogy a rossz hírbe jutott asszony nem tud tanúkat szerezni, de azért az uriszék ezen egy

[1] Ph. r. lvt., Fasc. b. 62. nr. 2. [2] U. o., Fasc. b. 62. nr. 1. 1647 nov. 9.

esetben kiméletes ítéletet hozott: «Jóllehet az inquisitióból jönnek némely sérelmes circumstantiák az alpörös ellen, mindazonáltal birák uraimék jó consideratióban vévén ezen dolgot, mitigálták az büntetést, mivel sokat is szenvedett, úgy hogy az *hóhér által az alpörös egyszer kivezettetvén*, tizenhét mérföldig menjen».[1] Nem volt ily szerencsés Kovács Lőrincz özvegye, Török Zsuzsanna, füssi lakos, a kit azzal vádoltak, hogy hosszabb idő óta «ördögi practicákkal, bűbájos mesterségekkel élvén, sokakra éktelen italokkal betegséget hozott, vesztett, gyógyított; néminemű bűbájos eszközökből csinált karikát, kivel szintén gyógyított». Az úriszék kötelezi az alperest, hogy «huszonötöd magával tisztességbeli személyekkel mentse magát a következő terminuson». A boszorkánynak hiresztelt asszony azonban egyetlen tanút sem tudott szerezni, azért az úriszék ítélete szerint «elsőben *torturára*, azután penig ott megexaminálttatván, *fejvételre és következendőképen tűzre ítéltetett*».[2] 1654-ben ismét hasonló esetre akadunk. Varga Andrásné varsányi lakos — Fejér János főapátsági tiszttartó vádja szerint — «sok ördögi practicákkal, bűbájos mesterségekkel élvén, egy holt kuvasznak két pénzt a szájába tett, kilenczednapig ott tartotta, azután kivevén, egyik pénzen égett bort vett maga italára, másikán penig nyers bort». Kívánja azért az ügyész, hogy «a vádlott országunk törvénye szerint tűzre ítéltessék». Mivel az asszony, bár értesítették, nem jelent meg, az uriszék «convincálta törvény szerint», a mi nem volt más, mint a mágyán való elégetés.[3] Az utolsó boszorkány-per, a melyet jegyzőkönyveink e korszakban említenek, 1671-ben volt s annál különösebb, mert a vádlott nem nő, hanem férfi. Tóth Ádám dénesdi jobbágy ellen irányul a vád, hogy «az ördögökkel szövetkezve és tanácsukat követve boszorkány-mesterséget gyakorolt, midőn sok embert előző fenyegetés után betegségbe ejtett, sőt halálukat is okozta, a mint azt a tanúk vallomása bőségesen igazolja». Indítványozza tehát az ügyész, hogy a bírák a boszorkányokról alkotott törvények alapján sujtsák megfelelő büntetéssel, s ha jónak látják, rendeljék el társainak kivallatására a csigázást is. A személyesen megjelent vádlott másolatot kér az ügyről, hogy megvédelmezhesse magát; az uriszék megadja és a tárgyalást elnapolja. Három héttel utóbb ujra összeülnek a bírák s megengedik Tóthnak, hogy huszadmagával mentse magát a következő úriszéken.[4] Ítéletre azonban nem került a sor, mert a rosszat sejtő jobbágy még idejekorán megszökött, a miért Gencsy Egyed főapát el is rendelte a vizsgálatot s a hibásnak talált Horvát Gergely őrt vád alá helyezték.[5]

[1] Ph. r. lvt., 1648 márcz. 30.
[2] U. o. 1653 jún. 13.
[3] U. o. 1654 febr. 23.
[4] U. o. 1671 nov. 24.
[5] U. o., Fasc. 11. nr. 26.

195.

1653 május 5, Győr[1]

Füssi praedialista nemes asszonyt boszorkánysággal vádolnak. Az asszony ügyvédje különböző perrendi fogásokkal próbálkozik: másolatokat kér, a praedialisták székére kívánja az ügyet áttétetni, alaki kifogást emel a vádlevél ellen stb., majd a vád tanuinak szavahihetőségét támadja meg. A pert így sikerül elhúznia, az ügyet három úriszéken tárgyalják. Minthogy azonban a felajánlott s az úriszék által elrendelt eskühöz a 24 esküdtársat nem tudja előállítani, az asszonyt kinvallatásra, lefejezésre s holttestének elégetésére ítélik.

* Levata causa egregii Gregorii Horuatth, officialis archiabbatiae Sancti Martini Sacri Montis Pannoniae tanquam actoris et magistratus contra foeminam Susannam Tőrők, relictam viduam condam Laurentii Kouach in praedíali possessione eiusdem archiabbatiae S. Martini Fűs vocata, in comitatu Comaromiensi existenti habita commarantem velut incattam.

Pro A egregius Joannes Linduaÿ cum nostris et cum praemissa generali protestatione proponit taliter. Hogy mikeppen az főllyűl megh neuezett I

[1] Az úriszék tagjai: Pereztegby János szolgabíró, Szakony János, Feyeruary János, Gyurkouich Gergely, Solinger János esküdtek Győr megye részéről, Farkas András nádori titkár, Jagachich Péter, Sibrik Miklós, Posgay Damján lovashadnagyok, Horuatth Ferenc hadbíró, Ölbey Márton, Tako Miklós gyalogvajdák, Szecheny Lőrinc, Tarchy János, Balasko István és Jagossych Márton, szintén Győr megyei esküdt. — A jegyzőkönyvből ezt az egy pert közöljük.

Budapest, 1958
Forrás: Bencés főapátság rendi levéltára, Pannonhalma, „Naplók" 0. sorozat a/5. köt., az „uo" hivatkozással megadott oldalszámon

aszony,[a] mind ez jelen ualo 1653. esztendőben, s mind penigh sok el mult esztendőkben, es időkben sok őrdöghý praktikakkal, bű baýos mestersegekkel éluen, sokakat éktelen italokkal betegseghre hozott, ueztett, gyogitott, mellyek az be adando inquisitiobul uilagossagra jőnnek. Kinek uerificatioiara producallja azon ellene szedetett inquisitiott, à mellett neminemű bűbajos eszközökbül chinalt karikatt, kiuel Nagy Tanyon[2] Komarom vármegyeben lakozo Chéuý Gergely fiatt giogetotta ; mőly inquisitiott megh oluasuan es ruminaluan kiuannya, hogy az *I*, elsőben tőb őrdőngős tarsoinak kinilatkozasara megh chigaztassek, annak utanna orszagunk tőruenye szerent tűzre sententiaztassek. Petit iudicium.

Pro I nobilis Joannes Jagossých tudomany tetellel, ne láttassek az A-ra, keresetire, tőrueny szekre, terminusra, birak uraýmra, es egyebekre consentialný, de szabad legyen mind ezekrűl feleletekett tennj, es tőruenybely oruossagokkal élný, pariaiat kiuannja az actionak, es egyeb productaknak.[3]

Pro A azt mongya, hogy az actionak paria decernaltatthatik, de az inquisitionak orszaghunk tőruenye szerent nem adattatik az magistratusok causaiaban.

Deliberatum est. Actionis dantur paria, inquisitionis autem minime.

[A per folytatása uo. 1653. május 27-én :][4]

Levata causa supradicti A et magistratus contra annotatam Susannam Tőrők velut I.

Pro A idem, qui in praecedenti termino, kiuannya, hogy az I aszony directe felellyen az actiora.[b]

Pro I idem procurator, qui in priori termino cum iisdem ; alazatos tudoman tetellel kőnyőrögh mind az urnak eö[c] Ngnak, mind penigh birak uraýmnak, hogy az *I* nagy fűssý praedialis nemes szemely leuén, mőllyek orszagunk tőruenye szerent iuxta articulum 14. Maximiliani imperatoris decreti anni 1567. szinten azon nemes szabadsagokkal élnenek, kikkel az mas joszagos nemessek élnek,[5] es ad simplicem delationem aliquorum nemis capialtathatot uolna megh

[2] Később Tany, Komárom m. — Tőň, CsSz.

[3] A vádlott ügyvédje a szokott módon, parium petitio-val kezdi a védelmet, hangsúlyozván : ez nem jelenti azt, hogy a vád jogosságát, a bíróság illetékességét stb. elismeri. (Az egyes kifejezéseket l. a nomenklaturában.)

[4] Az úriszéknek — mely ezúttal csak ezt az ügyet tárgyalta — tagjai voltak : Széghy János alispán, Farkas András nádori titkár, Perczeghy János szolgabíró, Feyeruary János, Balasko István Győr megyei esküdtek, Tarchy János, Győr megye jegyzője, Jagachich Péter, Orsich János, Sibrik Miklós lovashadnagyok, Ólbey Márton, Bogyo János, Tako Miklós vajdák, Kantor György lovaskatona s Szapary Miklós és Jagossych Márton, szintén Győr megye esküdtje.

[5] Az idézett törvényekik valóban hivatkozik rá, hogy a praedialisták (egyházi nemesek) a többi, birtokos nemesekkel csaknem azonos előjogokat élveznek, vérdíjuk (homagium) s esküjük értéke is azonos.

[a] A dőlten szedett betük után az eredetiben vessző van, [b] Az eredetiben itt pontosvessző van. [c] ö = o[19], ÿ = y[19], ü = u[19]

secundum leges regni art. 18. anni 1604.[6] Kiuannya azert az I aszony, hogy ezen causa ad forum primae instantiae az nagy fűsý praedialis nemes szekre relegaltassek, es onnand legyen ezen superior sedesre per viam appellationis provocatioia.[7]

Pro A solenniter protestal az I procatoranak mostaný exceptioiara. Azt mongya,[b] hogy azon exceptio ighen heltelen uolna, mert dato, sed non concesso, ha szinten effele praedialisok aequiparaltatnakis in homagiis à tőb orszaghbely nőmőssekhez, de nem köuetkezik,[c] hogy szinten mindenekben eadem legien az libertas. Mas az, hogy à szent martonÿi apatursagnak mindenűt az ű joszagaban jus gladiumia vagion, az allegalt füsieknek penigh semmi effele priuilegiumok ninchen.[b] 3dik ratio, hogy ha szinten mi effele kerdesek lehetnenekis, nem az I aszont, hanem az egesz ott ualo communitast tangalna, à mint hogy azok consentialtanakis, nemis oppugnallyak ezen questiot,[8] miuel mindniaian az inquisitio szerent testisek, azert kiuannya ezen exceptiot reÿcialtatný.

Deliberatum est. Non tenet exceptio procuratoris I, sed respondeat directius ad actionem.

Procurator I praemissa protestatione azt feleli,[b] hogi ezen causanak orszagunk tőruenye szerent le kőlletik szallany, holot Comarom vármegieben két Fűs vagion, egik Nagi Fűs, az masik Kis Fűs ; az leuatanak penigh praeambulumiaban chak simpliciter Fűs vagion neuezue.[9] Touabba illyen heles okbulis kőlletik ez pőrnek condescendalný, hogy az actioban praetendalt bű bajossagokkal mineinő helekben, varosokban es falukban elt uolna az I aszony, nem specificaltatnak. Az okaert kiuannya az I azon, hogy az actio le szaluan, az meltatlan fogsagbul ki bochatassék, es ezen causa ad forum primae instantiae[10] relegaltassek.

Pro A protestal az I prokatoranak mostaný két heltelen exceptioianis. *A* mi az elsö[c] exceptiot illetj, az nem ide valo, mert Kis Fűs, puszta hel, es Nagy Fűshőz applicalua vagion, es semmi distinctio nemis lehet ; az masikis semmit nem milital nékj : az actioban az *A* az be adot inquisitiora referallia magat,

[6] E törvénycikk tiltja az egyszerű feljelentés alapján történt elfogatást.

[7] A praedialistáknak saját alispánjaik, szolgabíráik voltak, elsőfokon s kisebb ügyekben ezek ítélkeztek felettük, de alá voltak vetve az egyházi földesúr, ez esetben a pannonhalmi főapát, a praedialista szék főispánja bírói hatalmának, ki pallosjogát velük szemben is gyakorolta. (Az itt közölt ügyet nem főispáni széken, hanem a főapát úriszékén: „in sede iudiciaria reverendissimi domini ... archiabbatis ... tamquam domini terrestris" tárgyalták.)

[8] A praedialisták kiváltságainak területhez kötött voltából következik, hogy a hatáskör kérdését legfeljebb az egész praedialista község, illetőleg szék vethetné fel, de az nem kifogásolta a vádlott úriszék elé állítását.

[9] Mint szövegünkben fentebb látható, a perjogyzőkönyv bevezető részébe a vádlott lakhelyét nem Nagy Füs, csak Füs alakban írták be. Az ilyen hajszálhasogató érvelés nem ritka az egykorú perekben, s nemesi fórumokon gyakran nem is eredménytelen.

[10] A nagyfüssi praedialista székre.

mőlybül uilagossan ki teczik az actionak mindennemű circumstantiaÿ, es requisitumj.[11] Más az, hogy effele szemeliek az magistratusok causayban effele exceptiokkal nemis elhetnenek, azert kiuannya, hogy az I directe felellien, egieb arant, megh oluastatuan az be adot inquisitiot, ut in actione megh sententiaztassek.

Deliberatum est. Non tenet exceptio procuratoris I, sed procedant ulterius.

Pro I, praehabita protestatione, kiuannya orszagunk be uett szokasa szerent, hogy az ellene szedetet inquisitio megh oluastasse*k*.

Pro A azt mongya, hogy tempore levationis praesentis actionis kerte az I inquisitionak pariat, de nem obtinealta, s egieb arantis orszagu.k tőruenje ellen uolna.

Deliberatum est. In praesenti postulatione I iam antea recepit iudicium, ideo respondeat directius.

Procurator I protestando adhuc super ista etiam deliberatione azt mongia, hogi orszagunk tőruenye szerent effele inquisitiokat iuxta art. 66. anni 1618., item art. 13. anni 1625. az vice ispanyok szoktak peragalnÿ, de Nagy Fűsőn léuén vice ispan, nem ű altala peragaltatot, hanem szolga biro es eskűt altal.[12] Masodsor, hogy Vörős[c] Istuan az ipaual, Vendegh Miklossal eggiűt vados tanuk[13] lehetneke ez pőrben, miuel ők réghtűl fogua tőrtenek az I aszonra azert, hogy az megh holt ferye, Kouach Lőrincz 7 esztendeigh pőrlőtte es meghis nyerte Vendegh Miklostul azt az joszagot Nagy Fűsőn, mőllyet mostan az I aszony bir, es ezek praetendallyak ezen joszagokat, mőllyet dato termino megh bizonithat az I aszony.[d] Kosa Giőrgine Mark Ilonanak vallasanak hele nem lehet, mert midőn haza hoztak az füsÿ[c] mostanj vice ispan ŏchenek, Szabo Janosnak feleseghet, akkor azt mondotta, hogÿ mostan meg tudnam chelekednj, hogi az völegeny chak fel esztendeig élne, eztis megh bizonithattia. Vőrős Istuanne az mőllieket ual, azok sem helesek, mert űis azt mondotta, hogi az füsÿ[c] mostani ispanne vallami aprolekos lopasokat tett, à mőllyeket az utan rea nem bizonithatot, eztis meg bizonithattia az I. Veghezetre hogy az inquisitioban meg neuczett tanuk, az mint az I aszonnak tudasara eset, tőbbjre mind ezen I aszony haiadon leanyanak, Judithnak imez amaz hÿaban valo chachogasara tesznek bizonsagokat, az kiÿis nem helessek, es igen leuisèk, s hÿaban ualok, holot midőn igen draga uolt az buza, akkor az I aszony ÿeztette az akkor bely gyermekit azon, hogy szűkin kólchek az kenye-

[11] A vádlevél a becsatolt tanúkihallgatási jegyzőkönyvre hivatkozik, mely megadja a hiányolt adatokat.

[12] A vádlott ügyvédje itt is szokatlanul pontosan idézi a jogszabályokat. A két törvénycikk szerint, melyek a gonosztevők elleni eljárásról szólnak, a tanúkihallgatásokat az alispánnak kell eszközölnie. E rendelkezés ugyan a megyei alispánokra vonatkozik, de a praedialisták alispánjaira is vonatkoztatható.

[13] Terhelő tanúk.

[d] Az eredetiben itt kettőspont van.

ret, mert ha nem, az liszt kőzze hangia fezket eyt, es aztis megh adgia enniek, de akkor Judit megh ez uilagon sem uolt, hanem az tőb giermekitűl hallotta az I aszony.[14] Az mi az chinalt karikat illetj, hogi az I hazas leanianak giermeke megh uilagtalanult uolt, azt ioblottak,[15] hogy ket szoptatos aniak teyebűl chinallyanak, és lisztbűl ollian eszkőszt, es azt megh szaroztuan, azon altal feyen az annya à szemeýben, es el hasittia az haliogot az szemeÿrűl.[c] Mőly[c] dolgokra keszek mind az I aszony, mind hazas leanya igazan megh esküdnj,[c] hogy ezek mind ekkeppen vannak, kiknek hiteket be ueuen,[16] kiuan az I aszon ezen pőrbűl valo fől szabadulast ; aztis addaluan, hogy orszagunk törueuye szerent effele sententiakat szoktanak birak uraÿm lato bizonsagokra pronuncialnj, mert az egiugyű hallomasoknak, es parazt szemelieknek vallasok nemessek ellen effele dologban iuxta Trip. part. 2. tit. 27. helek nem lehet, kiuannia azert ut supra.

Pro A protestal az I procatora mostanÿ hoszu feleletin, s kiualkeppen azon, hogy az hazas, es haýadon leanit ezen dologban ingeralna.[d] Minthogy azert semit az actiora directe nem felel, kiuannja, hogy az inquisitio megh oluastassek birak uraÿmek[c] altal, es azokat calculaluan, ut in actione judiciumot pronuncialtatnj.

Deliberatum est. Nec praesens exceptio tenet procuratoris I, sed respondeat directius.

Pro I protestaluan meghis azt feleli, hogy ű az actioban praetendalt bűbaiossagokban semmi uetket nem ősmerj, hanem leteuén feyet birak uraim előt, ha olly niluan valo lato bizonsagok es nem chak hallomasbul valok uolnanak, kész az I aszony dato termino 3madmagaual tiztessegbely szemelyekkel magat expurgalnÿ.[17]

Pro A protestal az I procatoranak mostanj negatiuaian, es miuelhogy az előb valo allegatioýban az tőb nőmössekhez[c] hasomlitotta az I-nak homagiumiat, azert mint hogy az inquisitio ighen vilagos, kiuannya, hogy az I dÿa szerent menczie magát,[18] egicb arant ut in actione iudicium. Annectendo, hogy miuel Szabo Gyeörgi, azon Fűsÿ praedialisoknak vice ispannya, az inquisitiokor megh nem eskűt, azt most personaliter statuallia, kit kiuan megh examinaltatnj.

Deliberatum est. Jollehet az dominus magistratus altal exhibealtatott inquisitiobul az I-nak gonosz chelekedetj neminemű keppen azon inquisitioban

[14] Helyesen : asszonynak.
[15] Javallották (?).
[16] Esküjüket elfogadván, esküjüket kivévén.
[17] Ha az alperes vagy vádlott — mint ez esetben — felajánlotta, hogy vádlója esküdjék a fejére, s az ellenfél ezt el nem fogadta, elég volt harmadmagával esküdnie, hogy felszabaduljon a kereset alól. A földesúr képviselőjével szemben azonban, ki nem tartozik esküdni, ez a védekezési mód eredménytelen.
[18] A vádló a vádlott ellen fordítja a védelemnek a praedialisták nemesi kiváltságaira tett korábbi utalásait. A 200 forintos nemesi homagium alapján az asszonynak legalább ötvenedmagával kellene esküdnie.
[c] E szó előtt az eredetiben kettőspont van.

inseralt bizonsagok vallassÿbul es circumstäntiaÿbul ki teczik; mindazon altal orszagunk tőruenye szerent tartozik az *I* 25. magaual, tiztessegbely nemes szemelyekkel magat in termino az inquisitio ellen expurgalnÿ, es annak utanna tőruennye leszen.

[A per folytatása uo. 1653. június 13-án:][19]

Levata causa suprafati domini officialis tanquam magistratus et A contra praenominatam Susannam Tőrők velut in causam attractam.

Pro A idem, qui in praesenti termino cum iisdem, kiuannÿa, hogÿ az I birak uraim deliberatioianak eleget tegjen, egÿebarant mint az actioban, toruent uar.

Procurator I idem, qui supra cum iisdem, alazatos tudomani tetellel, ragazkoduan az elmult tőrueni szekkor tett feleletihez, az lato es nemes szemelj bizonÌsagokrul az inquisitioban es eggiügiű hallomasokrulis,[20] aszt felelj: Hogÿ miuel az I fejet le tette, azert ăz ű submissioiaert, orszagunk toruennje szerint, es ezen kiuűl, ha lattatnejek az objecta inquisitio nem lato es nem mindenestűl nemes szemeljekbűl allani es igÿ leuisnekis lenni, miuel az I simpliciter sem negalta az actiot, keuesseb conjuratorokkal tartoznejek az I magat expurgalni, mint hogj erős foghsaghbannis tartatik.[21] Ideztetett azert bizonÿos szemeljeket az I, kike ezen I-tt alkalmas üdótül foghua ismertek, uelek conuersalkodvaìt, es semmi bizonjos czelekedetit nem tudgiak, melljeknek hiti le tetele előtt à I aszonÿ az ü innocentiaiara kesz megh eskudní, es az utan az ideztetett szemeljekis, orszagunk elő toruenje szerint, eskűdgjenek megh azon, hogÿ űk el hittek aszt, hogÿ az I aszoni mostan igazan eskűtt megh; meljeknek utanna kiuan absolutiott.

Pro A solénniter protestal az I procatora mostani feleletin, ragaszkoduan az bé adott inquisitiohoz, es birak uraimek deliberatioiahoz, es aszt mondgia, hogÿ az I procator allegatioia nem ide valo uolna, miuel az el mult terminuskor arrul immar deliberatioiais uagjon, aszert kiuannia, hogÿ az statualando szemelyek az inquisitionak continentiaia szerint examinaltassanak, es nem ugÿ mint conjuratorok.[d]

Deliberatum ést. Statuallÿa az I aszoni conjuratorit, ha kik uolnanak; es tegjen elegét az előbbenj deliberationak, egjebarant töruennje leszen.

[19] Az úriszéknek, mely ezúttal is csak ezt az egy pert tárgyalta, tagjai voltak: Szegy János alispán, Balassik János, Peresztegy János, Zok Péter szolgabírák, Szeczeny Lőrinc, Fejer János esküdtek, Tarczy János, Győr megye jegyzője, Orsicz János, Sibrik Miklós, Hatuany János, Posgay Damján lovashadnagyok, Horuath Ferenc, a magyar sereg bírája, Tako Miklós győri gyalogvajda, Eteky Pál harmincados, Kantor György zsoldoskatona a győri várőrségből.

[20] Vagyis újból a Hármaskönyv erre vonatkozó előírásaira (II. r. 27. c.) hivatkozik.

[21] Az esküdtársak számának megállapításánál a bíróság nemcsak az ügy súlyosságát, de a vád bizonyítékainak erejét, a védekezés módját (egyszerű tagadás vagy ellenbizonyítás) stb. is tekintetbe vette.

I non statuit.

Pro A protestatur es miuel az I aszon sem az előbbi, sem ez mostani deliberationak eleget nem tenne, kiuan az actio serint töruent es executiot.

Deliberatum est. Mindhogy az I birak uraim előbbj deliberatioianak eleget nem teuen, maga mentsegere egy conjuratort sem allethatott, azert az ellene erigalt actio szerint: elsőben torturara, az utan pénigh, ott megh examinaltatua, fej vételre es keuetkezendő keppen tuzre iteltetet.

Uo. 66—67., 70—75., 77—79. l.

Lengyel Alfréd

A BÁCSAI BOSZORKÁNYPER

A közelmultban napvilágra került bácsai boszorkányper érdekességét épen az adja meg, hogy lefolytatása és ítélethirdetése már abba az időszakba esett, amikor az egész boszorkánykérdés felgöngyölítése már végső időszaka felé közeledett.

A peres eljárás ugyanis 1761 május hó 13-án kezdődött meg a győrmegyei törvényszéken, Matiss György vizsgálóbíró, későbbi alispán elnöklete alatt s Losy János esküdt ülnök jelenlétében. A vármegye tömlöcébe zárt és boszorkánysággal vádolt

Kiny *Győri Szemle* 1941. október 15.

Tóth Ilonát, Szűts György feleségét, evégből már kóra reggel felvezették a fegyveres börtönőrök a tárgyalóterembe. A tárgyalás megnyitása után a vizsgálóbíró feljegyeztette a személyi adatokat, majd megkérdezte a vádlottat, hogy a terhelő adatok alapján beismeri-e bűnösségét, vagyis azt, hogy sorozatosan romlást hozó cselekedetei megütik a közérdekből üldözendő boszorkányság mértékét. Tóth Ilona először semmit sem válaszolt, némának tetette magát, majd hosszas faggatás után sírva jelentette ki, hogy ő teljesen ártatlannak érzi magát és kérte, hogy a törvényszék engedje őt szabadlábra.

A bíróság természetesen elutasította ezt a kérelmet s minthogy a vádlottal az ügy érdemére nézve sehogysem boldogult, rátért a tanuk kihallgatására, kiket már előzetesen ugyanerre a napra beidéztetett. A tanuk — szám szerint kilencen — azonban oly részletességgel és gyakran ismétlésekbe bocsátkozva tették meg vallomásaikat, hogy a törvényszék kénytelen volt a kihallgatásokat több napon át folytatni. Úgyannyira, hogy a tanuvallomási jegyzőkönyvet csak jó tizenegy nap mulva, május 24-én zárhatta le a tárgyalást vezető győrmegyei törvényszék.

Az alábbiakban az egyes tanuk vallomásának részletes adatait, sokszor naiv elképzeléseit sorolom fel, miután ezekből ismerhetjük meg leginkább, hogy az akkori néphit, valamint a hivatalos bírói vélemény milyen ténykörülményeket minősített veneficiumnak, vagyis boszorkányságnak.

Az első tanu nemes Csepi János bíró, aki előadja, hogy hallotta Bácsán, miszerint a Tekintetes Nemes Vármegye tömlöcében jelenleg raboskodó Tóth Ilona, kivel különben már régtől fogva egy helységben lakik, valóságos boszorkány és tudákos asszony. Sőt az elmult napokban, körülbelül két héttel előbb, ő maga is tapasztalta, hogy a helység korcsmárosának, Horváth

Ádámnak feleségét megvesztette. Azon a napon ugyanis, amikor a korcsmáros egyik gyermeke meghalt, este felé a temetés után Tóth Ilona — akinek egyébként az ura ásta a sírgödröt — elment a korcsmába egy meszel borért. Amint a kimért borért a pénz odaadta a korcsmáros leányának, a gyermek anyja szemébe nézett, hogy elvegye-e tőle az érte járó pénzt, vagy ne, mert már mindenki félt a faluban ettől a boszorkányos asszonytól. Minthogy azonban a korcsmárosné nem intette le leányát, ez elfogadta a pénzt s úgy bocsátotta el Tóth Ilonát. De alig hagyta el a házat, Horváth Ádámné, kinek előzőleg legkisebb nyavalyája sem volt, húzódozni kezdett s leülve a tűzhelyre, két keze görcsösen a szájához, lábai pedig hátra húzódtak, sőt hirtelen meg is némult. Az ijedtségtől a körülállók nagy sikoltozásba kezdtek, majd sietve a tanuhoz, mint a helység bírájához szaladtak, hogy menjen a Horváthék házához, mert az asszonyt megvesztették. Amint Csepi János bíró a korcsmába lépett, látta, hogy Horváthnét a tűzhelyen ketten is támogatják, hogy el ne essen, mivel a kezei a szájához voltak kulcsolva, a lábai pedig úgyannyira hátra voltak húzódva, hogy sem ülni, sem állni nem tudott; a szemei be voltak hunyva, szólni pedig sehogy sem volt képes. Minthogy a jelenlevők gyanúja egyhangúan a röviddel előbb távozott Tóth Ilonára esett, a tanu rögtön elküldte érte nemes Téglás Andrást, a helység egyik esküdtjét, hogy hozza el ide magával. Amikor a bűbájossággal vádolt asszony belépett a korcsma ajtaján, a tanu szidni kezdte e szavakkal: „mindgyárt gyógyítsd meg te boszorkány, mert ha meghal a korcsmárosné, téged is megégetnek!" De Tóth Ilona csak szabódott, hogy nem ő cselekedte ezt. Erre a bíró láncot és lakatot hozatott és utoljára figyelmeztette a boszorkányt, hogy láncra vereti, ha azonnal elő nem veszi minden tudományát és

nem segít a szenvedő asszonynak. Ettől azután nagyon megijedt és nyomban simogatni kezdte nyálával a beteg Horváthné kezeit, majd a szemeit és megmerevedett nyakát. Nagyon fájhatott a betegnek ez a simogatás, mert közben többször felkiáltott és kérte Tóth Ilonát, hogy szépen bánjék vele. És a körülállók legnagyobb csodálkozására, a megveszett korcsmárosné úgyszólván egyik percről a másikra visszanyerte látását, kezeit ismét mozgatni tudta, sőt lábainak többszöri simogatása után fel is kelt és úgy járt, mintha semmi sem történt volna vele. Csak később mesélte el, hogy a boszorkány nyálkás kenései úgy égették a testét, akárcsak tüzes vassal érintették volna meg minden porcikáját.

A második és harmadik tanu, nemes Szántó György, valamint nemes Téglás András, egybehangzóan vallják, hogy ők is ott voltak azon a bizonyos estén a korcsmaházban és saját szemükkel látták, amint Tóth Ilona a nyálával kenegette és gyógyította meg az általa megvesztett Horváth Ádámnét. Sőt azt is állítják, hogy a községbeli idősebb emberek emlékeznek arra, miszerint nemcsak Tóth Ilona, hanem az anyja is boszorkány hírében állott.

Téglás András azonkívül előadja, hogy mintegy hat esztendővei ezelőtt testvérhugának valamely darab vászna elveszett s egy bácsai gyermek elárulta, hogy ezt Tóth Ilona lopta el. Huga ezért valóban el is ment Tóthék lakására és követelte az eltulajdonított holmit. Tóth Ilona azonban tagadta, hogy nála volna és megfenyegette hugát e szavakkal: „Várj, várj, ne búsulj, megbánod ezt még Jutka!" A tanu huga ezzel hazament és másnapra olyan hideglelés támadta meg, hogy két hétig sem akart megszűnni. Csak mikor Tóth Ilonát oda hívták és fenyegetésekkel rábírták a leány gyógyítására, mult el az a

kóros állapot. Négy esztendeje pedig, amikor huga már Szalay János felesége volt, egy alkalommal kendert kért tőle a boszorkány. Minthogy Jutka huga azonban a csekély kendertermés miatt nem adott neki, máról-holnapra megvesztette és pedig olyan súlyosan, hogy néhány nap mulva bele is halt. A tanu ugyan többször felszólította Tóth Ilonát, hogy gyógyítsa ki hugát a betegségből, de ő hajthatatlan maradt. És mint később egy ízben hallotta saját fülével, a boszorkány így szólt urához: „inkább a vízbe ölöm magamat, mintsem a hóhér pallosára menjek." De hogy mivel kapcsolatban mondotta ezt a boszorkány, azt nem tudta megállapítani.

A negyedik tanu, nemes Kövér László, eskü alatt vallja, hogy mióta csak vissza tud emlékezni, mindig úgy hall-tta és tudta, hogy Tóth Ilona valóságos boszorkány, mivel már sok embert megvesztett és megrontott a faluban. A korcsmárosné esetével kapcsolatban elmondja, hogy a kritikus estén suttogást hallott a ház udvarán s amint közelebb ment, megértette, hogy Szüts György vallatja boszorkány feleségét, vajjon ő vesztette-e meg Horváth Ádámnét. Szütsék ugyanis abban az udvarban laktak, ahol a tanu. Azt is hallotta, amint Tóth Ilona erre azt válaszolta: „Igenis én." Többet, sajnos, nem érthetett meg a párbeszédből, mert a boszorkány bement a lakásába.

Az ötödik tanu, nemes Varju András, mindjárt vallomása elején kijelenti, hogy Tóth Ilonát Bácsa helységben mindenkor tudákos asszonynak tartották, akitől mindenki félt a faluban. Ha valaki ugyanis valamilyen okból kifolyólag gyanakodott reá, azt nyomban megvesztette. Magával a tanuval is megtörtént egy alkalommal, amint háza előtt állott, hogy oda ment hozzá a boszorkányos asszony és szilvát kért tőle. Minthogy azt gondolta, a feleségénél, ki bent volt a szobában, még lesz egy kevés

szilva, beküldte Tóth Ilonát e szavakkal: „menjen be kend Ilona a szobába és kérjen az asszonytól." A boszorkány azonban hiába ment be a szobába, mert már elfogyott a frissen szedett szilva. Közben a tanu a saját szilvás kertjébe ment, hogy magának szedjen egy kis gyümölcsöt. Tóth Ilona ezt meglátva, elébe sietett, de Varju András nem kínálta meg, mert abban a hitben volt, hogy feleségétől úgyis már kapott szilvát. A boszorkány erre háta mögé kerülve, megtaszította őt és utána gyorsan elsietett mellette, miközben haraggal e szavakat mondta feléje: „Dicsértessék a Jézus Krisztus." A tanu, amint Tóth Ilona megérintette ruháját, rögtön érezte, hogy a hideg futott végig egész testén s valóban, amire házába ért, nagyon rosszul lett, úgy hogy ágynak kellett dőlnie. De alig feküdt le, amikor hirtelenül egy darázs jelent meg az ágya felett és meg is marta volna, ha felesége gyorsan be nem kötözte volna fejét. A hideglelése pedig sehogysem akart megszűnni, sőt ellenkezőleg, még egy hétig kínozta éjjel-nappal. Közben egyik napon be kellett mennie a győri vásárra, ahol valami elhalaszthatatlan dolga akadt, bármennyire gyöngének is érezte magát. Amint épen a városnak tartott, a pataházai kertek végében ismét megjelent a feje felett a multkori darázs és egy pillanat alatt az arcának esve, a szeme alját úgy össze-vissza marta, hogy annak egész tájéka feldagadt és megkékült. Azután hirtelen elrepült, anélkül, hogy a tanu megfigyelhette volna, hogy milyen irány felé tűnt el a titokzatos jövevény. Hazatérve a vásárból, elmesélte feleségének a történteket és ekkor derült ki, hogy bizonyára a boszorkányos Tóth Ilona vesztette őt meg és kísérti állandóan darázs képében is, mert nem adtak neki a napokban szilvát. Varjuné ettől kezdve naponkint küldözgetett neki ajándékokat, nem egyszer szilvát is, de a tanu állapota csak nem javult. Egyik délután azután átjött

hozzájuk a boszorkány és érdeklődött, hogy Varju András hideglelése megszűnt-e már. Mikor látta, hogy a tanu még mindig rosszul van, így szólt hozzá: „menjen ki kend a ház elé, ott van élek-halok fű, szakítson belőle és tegye a csizmája talpára, de belül és járjon rajta, meg a vánkosa alá is tegyen, ha lefekszik és majd nem leli a hideg." Úgy is történt. Néhány nap mulva a tanu úgy rendbe jött ettől a varázsfűtől, hogy el is felejtette az egész betegséget.

A hatodik tanu, Fekete Bálint felesége, Dobos Katalin jól ismeri a boszorkánynak tartott Tóth Ilonát és azt állítja, hogy főleg az anyja halála után, ki szintén boszorkány hírében állott, változott át ilyen tudákos, romlást hozó asszonnyá. Épen vele történt, hogy egy ízben, amikor a háza pitvarában gereblyézett, arra jött Tóth Ilona és így szólt hozzá: „édes virágom, adjon kend valamit, én bizony ehetném." Miután a tanu hirtelenjében nem tudott mit adni neki, a boszorkányos asszony elsietett. De alighogy elment a portájáról, mindjárt érezte, hogy a szája félrehúzódik, estére pedig a szemei is félre fordultak, főleg a jobb szeme, melynek felső szemhéja teljesen megmerevedett. Szúró fájdalmat érzett az egész fejében, sőt a nyakán is és harmadnapra sem mult el ez az állapota. Végre az iskolamesterné, ki rögtön észrevette, hogy ebben a kórságokozásban ismét Tóth Ilona lehet a ludas, elment hozzá néhány ajándékkal és kérte őt, hogy ha volna valamilyen füstölője, segítsen a beteg Fekete Bálintnén, mert nagyon rosszul van. Sőt még kendert is ígért neki, csakhogy meglágyítsa a boszorkány szívét. Tóth Ilona valóban adott is neki összevagdalt füvecskéket, melyeknek füstjétől hamarosan megjavult a beteg asszony állapota. Teljesen azonban csak azután jött rendbe Fekete Bálintné, hogy szen-

felt vizet hozatott a jezsuitáktól s azzal is füstöltette magát több napon keresztül.

A hetedik és nyolcadik tanu, Horváth Jánosné, szül. Nagy Erzsébet és Varga Jánosné, szül. Török Éva, egybehangzóan a következőket vallják: mindketten egy házban laktak Bácsán Tóth Ilonával, ki az utolsó farsangban mult egy esztendeje, hogy tőlük elhurcolkodott. Ez alkalommal látták, amidőn az ágyát kivitte az udvarra, hogy egy kantár-féle szijazat esett ki belőle, mely azonban madzagból és vesszőből volt összetákolva. A tanuk figyelmeztették is a boszorkány hírében álló asszonyt, hogy ez az ő varázskantárja volna, de ő erősen tagadta, hogy tőle származnék és a férje sem engedte, hogy a földről felemelje.

Az utolsó tanu, nemes Wittnyédi Péter volt, Illos Károly vármegyei jegyző íródeákja, aki elbeszéli, hogy pünkösd hétfőjén, amidőn későn este nyugovóra tért egy kollégájával a Tekintetes Nemes Vármegyeházán, sokáig nem tudott elaludni. S amint így magában virrasztott, egyszerre csak nagy beszédre lett figyelmes, mely alulról hallatszott fel, a megye tömlöcéből, amelybe Tóth Ilona volt becsukva. Sőt a tanunak úgy tűnt fel, mintha valakit fojtogatni akarnának, mert nyögések is hallatszottak a börtön felől. A beszédből, sajnos, semmit sem értett meg, bár igen figyelmesen hallgatózott. A beszéd megszűntével éles sikoltozást hallott, majd cimbalomverés-féle hangokat, a szobájában pedig, ahol feküdt, halk csoszogást vett észre. Erre a tanu felkiáltott: „Ki vagy?" A válasz azonban csak egy jajkiáltás volt, de látni senkit sem látott. Csupán egyre azt hallotta, mintha valaki több tárgyat a szobájában felkapna, megzörgetne és eldobna. Így a társának a csizmáját is megrázta és elvetette ez a láthatatlan, titokzatos kísértet. Félelmében és azt gondolva, hogy ez a szellem alvótársát akarja talán megrontani,

a tanu felébresztette őt álmából, de ez semmit sem hallott az egészből és nem is tudott a történtekről. Éjfél után két óra felé azután végleg elcsendesedett a megyeháza belső udvara. A tanu ellenben biztosra veszi, hogy az elmondott éjszakai események a boszorkánynak ismert Tóth Ilona mesterkedései voltak.

Ezzel a vallomással be is fejeződtek a tanukihallgatások és a lezárt és hitelesített jegyzőkönyvet azután a tárgyalást vezető Matiss György vizsgálóbíró felolvasta az utolsó kihallgatási napra beidézett összes tanuk előtt. Másnap május 25-én Győr vármegye a törvényszék által két példányban — egy magyar és egy latinnyelvű szöveggel — elkészített tanuvallomási jegyzőkönyvet véleményes jelentés kíséretében felterjesztette a magyar kir. udvari kancelláriának a további intézkedések megtétele végett.

A Bécsben székelő m. kir. udvari kancellária a felterjesztett boszorkány-üggyel június hó 16-án foglalkozott érdemben, amikor is gróf Pálffy Miklós főkancellár a latinszövegű tanuvallomási jegyzőkönyv csatolásával Őfelségéhez, Mária Terézia császár és királynéhoz továbbította legfelsőbb véleményezés végett az iratokat. A királyné egy hét mulva vette kezébe a felterjesztést s annak végére a következő megjegyzést írta sajátkezűleg, természetesen latin nyelven: „mindkét nőszemély, egyrészt a vádlott Tóth Ilona, másrészt az állítólagos megrontással sujtott és újból meggyógyított Horváth Ádámné Bécsbe szállítását elrendelem."

A kancellária ennek értelmében június hó 25-én meg is küldte a legfelsőbb királyi rendeletet tartalmazó leiratot a vármegyének, azzal a megjegyzéssel, hogy a tömlöcben raboskodó boszorkányos asszonyt és Horváth Ádám bácsai korcsmáros feleségét egy-egy külön kocsiban, biztos őrizet mellett minél

előbb szállíttassa fel Bécsbe, a m. kir. udvari kancelláriához. Győr vármegye alattvalói hűséggel és engedelmességgel azonnal eleget is tett a királyi rendeletnek s útnak indította fegyveres kíséret mellett a két asszonyt.

Megérkezésük után Pálffy gróf főkancellár nyomban jelentést tett Őfelségének, hogy végrehajtotta a kiadott parancsot és kérte a királyné további rendelkezését. Mária Terézia erre ismételten kihallgatásra rendelte a vádlottat és áldozatát, még pedig a legfelsőbb udvari igazságügyi tanácshoz, mely már nagyon jól tudta, hogy mi az uralkodónő intenciója az ilyen boszorkány-ügyekre vonatkozólag. A kihallgatás természetesen egyenkint és teljes részletességgel történt meg, majd utána a felek szembesítése következett. Az újólag felvett kihallgatási jegyzőkönyv adatainak birtokában tette meg azután ez a legfelsőbb igazságszolgáltatási fórum a maga jelentését Őfelségének.

Mária Terézia a jelentés alapján legfelsőbb rendelet alakjában adta ki az ügyre vonatkozó elhatározását, hogy ezáltal is újból nyilvánosságra hozza a boszorkányság túlzott képzeleti világával szemben elfoglalt reális álláspontját. A rendelet a következőket tartalmazta:

A boszorkánysággal vádolt és jelenleg a Tekintetes Nemes Győr vármegye tömlöcébe zárt Tóth Ilonát, Szüts György bácsai helységbeli lakos feleségét, az említett vád alól fel kell menteni és elrendelem a szükséges intézkedések azonnali megtételét, hogy nevezett asszony semmiféleképen se háborgattassék, hanem falujában nyugodtan és békésen élhessen. A vádlott ugyanis nem illethető a boszorkányság vádjával, a vele kapcsolatba hozott haláleset és egyéb állítólagos megrontások tőle teljesen függetlenül, a Gondviselés megmásíthatatlan akarata folytán

történtek. Nevezett legfeljebb annyiban róható meg, hogy a gyakran veszedelmes következményekkel járó kuruzslás mesterségével hagyjon fel.

A két asszonyt e legfelsőbb királyi rendelet kiadása után természetesen haladéktalanul visszaszállították Győrbe s a megyei törvényszék kénytelen volt ítéletét a királyné parancsának megfelelően meghozni, vagyis a boszorkányként börtönbe vetett Tóth Ilonát felmenteni és szabadlábra engedni.

A váratlan és meglepő hangú ítélet s annak indokolása bizonyára nagy feltűnést kelthetett annakidején Győr városában, valamint a bácsaiak körében. De ettől eltekintve egyúttal intőpéldául is szolgálhatott ez a királyi dekrétum az igazságot szolgáltató hatóságok számára. A jövőt illetőleg ugyanis nem várhatták többé, hogy az erőskezű és felvilágosodott szellemű királyné ilyen ügyekben hozzájárulását adja holmiféle önkényes ítélkezésekhez. Ezeknek ideje elmult, létjogosultságuk csak olyan korban lehetett, melynek babonákkal átszőtt világfelfogása és fantáziája helyt adott az ilyfajta, sokszor teljesen igazságtalan jogorvoslatoknak.

HAJDU VÁRMEGYE

Balogh István

EGY BŰBÁJOS PERE 1715-BŐL

A hajdúszoboszlói magistratus 1715-ben Szathmári Istvánné, Belényesi Anna ellen pert indított s a tanács nevében Pap János hadnagy azzal vádolta, hogy "holmi varáslásokban, káros emberek messze földre való jószágaiknak nézésekben, fürüsztésekben és egyéb Isten és a nemes ország törvénye ellen való helytelen állapotokban, pénzeknek nézésében, egyszóval boszorkányságnak jeleiben való célozó mesterségekben" elegyitette megát.

A vádlott prókátora azzal védekezett, hogy Belényesi Anna "semmi ördögi büvöléssel, vádolással, nézéssel nem él1 ... melyet is kiván Dominus Magistratus és actor uramtól ... bizonyitsa ördögi tudománnyal való élését s boszorkányságát, hanem a közönséges romláskor és rablászkor elvitettetett több kereszténységgel edgyütt, és a Török asszonya Tátos lévén kés kételenség alatt kelletett akarattyán kivül is tüle tanulni; de nem ördögi tudománt, sem practicat, mert a Tátos szintén ugy haragszik az ördögre, mint szintén mi, hanem a csillagzásbul és az égnek forgásibul oktatott, miképpen vegye eszébe a nézéseket." A csillagok állásából s védekezés szerint tudós asztrologusok is jövendőlnek, s ha jóslat beválik, jó, ha nem, akkor sincs senkinek kára belőle, ha pedig ez nem teljesedett be, nem okozott vele kárt. A vádló a védekezést azzal utasitotta vissza, hogy ez csak üres mentség. "Sok keresztyén rabok akkor vitettettenek, Isten könyörgések által megszabaditván, hálákat adtanak Istennek, hivatalos munkával keresték életeket, ki dolgával, ki kuldulásával, a miképpen tudták tisztességesen életeket táplálni, nem illy Tudománnyal... Mint maga megvallja, hogy Tátos volt volna asszonya, azt ki hiszi, mert keresztyén ember ezen a földön Tátos nem látott, ámbár ha volna is, valaholott, Isten titkában vagyon..." Különben is egy fentjáró beteget fürösztéssel akart gyógyitani és a beteg hiába kérte, hogy eressze ki a fürdőből, nem bocsátotta. A beteg nemsokára meg is halt. Belényesi Anna beismerte, hogy fürdővel akart gyógyitani, de a "legény meg nem holt, mert mikor még a fürüdőből kijött is, élt majd mintegy két óráig". "Akit fürüsztött vagy valamelyet cselekedett, Istent hivta segitségül, hivár ugy fogott azon munkához, nem ördögi practicával."

Néprajzi Közlemények III (1958) 1–2. szám, 313–319.

A magistratus határozata szerint tanukat kellett kihallgatni a következő pontokra:

1. "Bizonyitsa be Belényesi Annának sugását-bugását, jövendölését csillagokbul és egyébképpen való nézését és tolvajlott és magokban eltévelyedett marháknak hollétét, hogy megmongya, azonban földben elrejtett kincseknek hollétének jövendölését, egyszóval boszorkánságát és boszorkánságának jeleit.

2. Maga nyelvére hogy azt mondotta volna, hogy a mit tud, Török országon, Tátos gazdasszonyától tanulta.

3. Hogy iffju Gellért Gáspárnak halálát is tudta volna és megmondotta volna, hijába fürüszteti magát vele, mert minden bizonnyal meghal.

4. Hogy a fürüdőből kérezett volna ki Gellért Gáspár, az Istenért is reménykedvén, hogy bocsássa ki, de köpönyeggel befedvén, mind addig ki nem bocsátotta, egy felől maga fogván és nyomván a köpönyegét a kádon, másfelől az ura Szatmári István, mig a szava el nem állott.

5. Hogy azt mondotta volna, hogy iffju Gellért Gáspárt egy debrecenyi asszony vesztette volna meg, aki egy pár csizmára kérte, hogy csinállyon, hogy nem csinált, azért vesztette meg akkoron, mikoron vasárnap, a nagy temető mellett ment volna, egy cserepben volt a kötés, azt lépte által."

A törvényszék mindkét felet bizonyitásra utasitotta és ennek megfelelően tanukat hallgattak ki.

1-mus testis: Ladislaus Bodi, senex annorum circ. 60. juratus examinatus fassus. Ad 1-mus. Másoktul hallotta, hogy pénzt adtanak neki, hogy mongya meg el tévejedett lovait, hol vadnak, a pénzt elvette, és a merre a lovak voltanak, nem arra igazétotta, hanem más fele és a pénzt vissza kévánták tülle. A 2-dum hallotta a fatens tulajdon Szathmári Istvánnénak a szájábul, hogy eő amit tud csillagokbul jövendölni, hollétét meg nem mondván, Török országon rab lévén, az asszonya tanitotta, az asszony pedig Tátos volt, ugy mondotta, erővel tanitotta.

2. Johannes Szeles ann. circ. 30. Ad 1-mum; A fatensnek lovai eltévejedvén, mentenek Szathmári Istvánnéhoz, és otthon nem lévén Szilágyi Sámuelné Asszonyom kérdette, mit keres; mondotta a fatens Édes Néném asszonyom, a lovaim tévedtenek el, azért keresném asszonyomat, ha megmondaná hová lettenek, arra Szilágyi Sámuelné asszonyom azt mondotta; Édes öcsém, bár csak két márjásod volna, megmondaná. A fatens a két márjást megszerezvén, adta Szathmári Istvánnénak, és akkoron azt

mondotta, nem mondhatom ma meg,hanem másnap, holnap reggel oda menvén, azt mondotta, a Debrecenyi Nagy Erdő mellett a lovak közt megtalálják, amint hogy ha nem hamar is ugyan, csak ott találta meg a Debreczenyi Nagy Erdő mellett a lovak közt. Kérdette a Fatens nincsen-e más ember keze alatt, csak mennyen el a Fatens a Lovak közt megtalálja.

3. Ladislaus Mohácsi, ann. circ. 28. Ad 1-mum. A fatens másoknak 8 tinait tartván, az aklábul elmentenek, ment ezen Szathmári Istvánnéhoz és mondotta neki: Édes asszonyom, nagy kárt vallottam, 8 tinók elmentenek az aklombul, hova mentenek mongya meg kegyelmed. Erre azt felelte: Most fellegea idü vagyon, nem mondhatom, hanem holnap meg mondom. Más nap a Fatens oda menvén, az asszony azt mondotta, hogy megnéztem már és tudom hova lettenek a Tinók, mert tolvajok hajtották el messze, igen messze, a jég alá ment bennek. Erre mondotta a Fatens; Édes asszonyom, ne ijjesszen kegyelmed, mert nagy kárban vagyok, erre azt mondotta, talám a hárma megkerül, de a többi el vész, mert farkasok hajtották el, a jeg alatt is van benne. A Tinóknak a debreczenyi szállásokon ötét megtalálták és szerdán nap, gazdája ide is hajtotta, hármát a farkas ötte meg.

4. Uxor Georgii Padra ann. circa. 60. Ad 1-mum. Boszorkánságát különben nem tudja, hanem a Fatens ment hozzá, rosszul lévén, mongya meg, mi nyavajája vagyon, arra Szathmári Istvánné mondotta, hogy a Fatenset meg ötték, maga a Fatens mongya, miirt ettek volna meg, sem maga sem az ura nem olyan, hogy kaptanak volna rajtuk, arra azt felelte, nem tudod te azt, de meg ettenek. Kérdette a Fatens, kicsoda, erre azt mondotta, nem mongya biz ő, mert nem tudgya, ő csak megnézi. Ad 2-dum. Hallotta a Fátens, hogy Török Országon tanulta a mit tud, szolgáló lévén, a gazdasszonya pofon csapván, ha nem akarta tanulni.

5. Michael Gombkötő ann. circ. 40. Másoktul hallotta, ugy mint Szekértül, Kabai Pétertül, hogy elveszett marhájokat mondotta merre mentenek, hol vadnak, de semmi boszorkánságát nem tudgya.

6. Andreas Domokos ann. circ. 43. Hallotta a Fatens Bödi Mihálytul, hogy mikoron a feleségének a lábát kötötte volna ezen Szathmári Istvánné, a felesége sirt és azt mondotta ezen asszony néki: Mit sirsz, ne most sirnál, hanem akkor sirtál volna, mikor a szomszédod asszony pogácsa sütni való vajat kért tőlled. Hallotta az asszonynak tulajdon szájából, hogy mondotta, hogy nem mertem Gellért Gáspár uramat ijjeszteni, de még akkor meg tudtam volna mondani, mihellyest a fürdőbe tészem, mindgyárást meghal, akkor mondotta, mikoron a testét

szekéren haza akarta hozni.

7. Joannes Király. ann. circ. 60. Látta a fatens écczakának idején, nézett ezen asszony a holdra, csillagokra és az égre, a Mi Atyánkot elmondotta, ezt hallotta tüle: Uram jelenccs meg a te akaratodat az én könyörgésemre.

8. Andreas Éles ann. circ. 30. Ad 1-mum.: A Fatens lovai eltévedvén ment ezen Szathmári Istvánnéhoz, három márjást adván neki, kérte mongya meg, hová lettenek a lovak. Ezen kérdésére a Fatensnek azt felelte az asszony; másszor mennyek, meg mongya. Másnap Kabai Péterrel oda menvén, mondotta: Böszörményi földön, egy nagy völgyben, ligetes erdőben ott vannak a lovak. Sok káraival a fatensnek oda menvén, a hová igazitotte, ott nem találták. Ismét a fatensek másodszor is oda mentenek, mongya meg, ezen lovak hova lettenek, mert nincsenek ott, ahova igazitotta, akkor is halasztott másnapra. Akkor is ujjabban hozzá menvén, akkor igazitotta Kálló felé Orosra, azt mondván az orosi mezőn fogták meg, ott vadnak megkötve. Oda is elmenvén a fatensek Kabai Péterrel, de a lovak ott nem találtattak. Harmadszor a fatens és Kabai Péter felesége elment ezen asszonyhoz és mondották neki: No édes asszonyom, mert még a lovakat nem leltük meg. Erre azt mondotta: holnap jüjjetek, meg mondom, hol vadnak. Másnap az asszonyok ujjabban oda menvén, azt mondotta nékiek: amint maguk referáltak: éppen Homonnán vadnak ezen lovak. Az asszonyok azt felelték, ha szintén ott volna is, a mieink nem mennének oda azokért, Arra mondotta: hijába is mennének bizony oda, mert már azokat Lengyel Országra viszik. A fatens ezek után Ujvárosra menvén, a lovakat mind Ujvároson lelte meg, akinél meg lelte, azt mondotta, hogy pinteken fogta meg az ujvárosi buzák között, a lovak szerdán délben vesztenek el. Mindezek után látván az asszonynak igazgatásának helytelen voltát, a három márjásokat visszakérték tüle és vissza adta.

9. Joannes Nagy. ann. circ. 22. Látta a fatens écczakának idején nézett az égre, a csillagokra és törökül imádkozott avagy mit mondott nem értette a fatens.

10. Uxor Stephani Gellért ann. circ. 22. Hallotta a Fatens tulajdon Szathmári Istvánnétul, hogy mondotta, tudgya bizonyossan, hogy ifju Gellért Gáspár meghal, ha a Fürüdőbe teszi, a fatens azt mondotta: hát édes asszonyom, mért nem mondotta kegyelmed apám uramnak ezen dolgot. Arra azt felelte; azért nem mondottam, hogy tudtam olyan epekedő, szánakozó, szántam, hogy ugy szánakozik rajta. Látta a fatens,

hogy a fürüdőben ülvén ifju Gellér Gáspár, pokrócczal és köpönyeggell be volt a kád teritve, de a legénnek feje kin volt, Gellért Judit szegezte. Már akkor nem szólhatott, más ott valók mondották, hogy eléggé kéreccett ki a fürüdőből, de ki nem bocsátotta. Maga is háromszor felugrott volna, hogy ki mennyen, de az asszony nem bocsátotta, ezeket a fatens másoktul hallotta. Ad 5-tum. Az asszony aki megveszette, most is él Debrecenben, de nem lehet meg mondani, hogy kicsoda.

11. Uxor Joannis Pap ann. circ. 45. Ad 5-tum. Hallotta a Fatens tulajdon az asszony szájábul, már a legény meg holt volt: bizony ezen legényt a gonoszok megesküttették volt, akkor vesztette meg az asszony, mikor a nagy temető felé ment volna. Egy cserepen hágott által, abba volt a kötés. Az asszony most is Debreczenyben lakik.

12. Michael Bódi, annor. circ. 28. Ad 1-mum. A Fatensnek a feleségének a lába sebes lévén, ezen Szathmári Istvánné, Belényessi Annát oda hivatták,és kérdették tülle, a lábát mi lelte. Akkoron azt felelte: most nem tudok felőle szólani, hanem holnap. Máskor oda hivatván azt mondotta: ezt kegyelmetek pokolvarnak, orbáncznak, vagy köszvinnek mondotta, de eggyik sem, hanem tisztán igazán való vesztés, aki megvesztette nem messze vagyon, hogy csak házatokban nem lakik. A fatensek kérdették tülle, miirt vesztették volna meg. Arra azt mondotta: a kegyelmetek vagyonkájáért. Azt is kérdették tülle, kicsoda vesztette meg, de meg nem mondotta, hanem azt mondotta: ezt ioczakának idején rántották meg és az inak fel sugorodtanak. Arra igirte az asszony magát, hogy Isten után három hétre vagy negyedfél hétre, ha Isten megszenteli munkáját, meg gyógyittya. Tiz hétig gyógyitotta is a felesége lábát; de ma is ugy vagyon ha rosszabbul nincsen. Ezt is hallotta a Fatens ezen asszonytul, mikor a felesége, már apatiens mondotta: hej édes asszonyom, be sokat biztatta kegyelmed, hogy Pünkösdre felkelhetek, azt tudtam, akkorra fel kelhetek, Istenemet szolgálhatom, Ur vacsorájával élhetek, de ime, nem lehet. Erre az asszony azt felelte: nem ugy atték bizony meg, hogy olly hamar meg gyógyulj. Ismét ezen asszony a ház előtt elmenvén, a fatenset oda szólitotta, ezt mondván: Jösszte gazda. A fatens oda menvén, mondotta neki: mondd meg a feleségednek, az uccára való vigire ne üllyön a háznak,mert vagyon egy hete, miulta a feleségének a lábán öregbitik a sebet. Bódi János nevü báttya a fátensnek ott volt, még ő kegyelme azt mondotta: hát édes asszonyom, miért nem mondod meg, kicsoda vesztette meg, mert nem soká ujjitaná a sebet. De az asszony csak hallgatott.

16. Paulus Dobozi ann. circ. 5o. Ad 1-mum. A fatensek pénz né-

zésére kérték fel, de azt mondotta: Én uras asszony vagyok, mihaszna kir kigyelmetek arra, mert nem tudom megmondani, hol vagyon, csak kipzik előttem.

17. Uxor Nicolai Móré, annor. circ. 4o.Maga szájából hallotta, hogy Török Országon tátos gazdasszonyától tanulta, amit tud. Ad 2-dum. A fatensnek egy kis gyermeke lévén, majd mint egy fél esztendős, magával együtt azt fürüsztütte a fatenasel és azt mondotta a kis gyermek felől: mi haszna, mert ha egy zsák aranyam volna, azt el fizetném, mégis nem gyógyulna meg. Azonban azt is hallotta szájából, hogy mikoron beszéllett ezen asszony: most Török Országon az én asszonyom tudgya és hallja, amit beszéllek.

Ujabban feljövén Móré Miklósné vallotta a következendőket: Mikoron magát és kis gyermekét meg fürüsztötte, akkor éjjel a gonoszok majd kihuzták az ágyrul. Szathmári Istvánné másnap oda ment reggel és a fatens mondotta néki: bizony asszonyom rajta valék én az éjjel, mert majd el huzának az ágyrul. Erre az asszony azt mondotta: Voltam kegyelmed látogatására háromszor az écczaka.

2o. Uxor Samuelis Szilágyi ann. circ 5o. Ad 1-mum. Látta a fatens, holmi káros emberek oda jöttek hozzája, kérték mondaná meg a jószágokat, hova lettenek, olykor borhanyagos üdő lévén, nem tudott nekiek semmit mondani, hanem másszorra halasztotta. Azonba látta a fatens, sokszor vigyázván utánna, hogy a kezét egybe tévén, az ég felé tartotta, szemeivel fel fele nézvén, törökül beszélt, hihető, hogy könyörgött, mert Istent emlitette törökül, ugy mint Allát. A pinz nézés felől kérte a fatens, hogy nézzen pénzt, arra csak azt felelte: néném asszony, nem mondhatok én mert uras asszony vagyok, nem tudok ahhoz. Ad 2-dum. Kérdette a fatens: Öcsém asszony, hol vette kigyelmed ezen tudomány, hogy igy tud kigyelmed gyógyétani, arra azt felelte: tizenegy esztendeig lakott Lándor fejérvárott a bassánál a törökök között, annak a felesége török tátos, attul tanulta. Meg nem akarta volna tanulni, de azt mondotta neki, tanuld, hiszen nem ördögség ez, mert a Tátost az Isten az annya méhében választya erre. Mikoron a szavát az asszonynak nem fogadta, keményen meg pofczta, sokszor meg is verte, egyebet tülle nem hallott."

A bíróság az itéletben nem tudott megegyezni. Az egyik rész azt állitotta,hogy Szathmári Istvánné boszorkánysága bebizonyult, mert maga is bevallotta, hogy mikor "a tanut gonosz lelkek écczakának idején kinozták volna, azon a munkán jelen volt". Mivel egy tanu nem elégséges, torturára kell vonni és azután hóhér által elégettetni. A

bíróság másik része azt tartotta, hogy halálra ítélni egy tanu vallomására nem lehet "hanem arra rendeltetett személyek által mindenekrül jól megexaminálván, tudományát hol vette és honnan tudgya, a csillagoknak nézését, azokat akiket mondott, hogy megvesztették, azokat kik vesztették meg, jól meg examinálván in perpetuum proscribaltassék, és a holott mesteraségét tanulta, oda igazittassék és küldessék." A harmadik rész véleménye szerint "vettessék vizre, ha le nem ül, torturára vonattassék, ezután mint afféle személy égettessék meg, ha le ül a vizben, azon tanuk fassióira in perpetuum proscribáltassék."

Az ügy további folyását nem ismerjük. A vádlott ugyan fellebbezett, a hét hajdu város székére, de ott a pernek nincs nyoma.

Az irat a debreceni Állami Levéltár, Hajduszoboszló város aktái közt található.

Széll Farkas

TÖRVÉNYKEZÉSI ADATOK ALFÖLDI BABONÁKRÓL. DEBRECZEN VÁROS TÖRVÉNYSZÉKI JEGYZŐKÖNYVEIBŐL

I. A pénznézőkről.

1. 1842.[+] *Julius 9 (in Senatu.)*

Ezen személyre szerint előállittatott Csillám János, magát még gyermekségében elfordult életnek és álnok csalásnak követésére adván, sokakat hazugságával, hogy *ő pénznéző*, *tátos*, *elcsábitott*, és gonosz csalárdságával azoknak pénzeket kicsalta, mellyért is ugyanitt ezelőtt 3-ik esztendőben, ugy Hadházon, ugyanazon időtájban, hasonló gonoszságáért megbüntettetett, de azon büntetése után, nem hogy megjobbult volna, sőt inkább azon gonosz csalárdságban megerősödvén, ebben az esztendőben Kisvárdai Andrástul 12 frtot, hogy harmadnapra megfizeti, ha *pedig nem ád, a láddjából a pénz kivész és hozzá megyen, mivel ő tátos*, elcsalt; ezen egy rendbeli gonoszságával meg nem elégedvén, a gonoszságban tovább-tovább ment, és magát tolvajságra adván, az elmult esztendőben, Sz.-Mihálynap tájban Dézsen lakó Pávai Józsefnek egy fakó pejkanecza lovát a Boldogfalvai kert mellől a békóbul kilopta, mellyet Jankai csaplárnak Szabó Jánosnak elcserélt és attól is egy nyerget minden szerszámostúl elcsalt, biztatván, hogy ő pénzes ember és borok vásárlására visszafordulván, haza adja, nem különben Karczagujszállásrúl az elmult esztendőben éppen őszszel Tóth Jánostul ellopott lovat, tudván hogy lopott ló, olcsón megvett, és itt Debreczeni Szücs Péternek eladott, mely két rendbéli lopásit vakmerőképpen tagadván, ellenben pedig nagy sorositások levén ellene, a kínzásra itéltetett, és csalatt megvallotta, annakutánna pedig a Törvényszék szinén is azon vallását megerősitette; hogy ezért az ország törvényeinek, mellyek a tolvajoknak és lopóknak halált kiáltanak, elég tétessék, ezen Csillám János a felljebb emlitett tolvajságáért (minthogy a kár is meg nem téritttetett) juxta Tit. 15. Par. 1-mae Art. 84. Prax. Criminalis Carpzov. Quest. ilem 77. et 78. Carpzov. Praxeos Criminalis, másoknak irtózásokra, magának pedig érdemlett büntetésére *akasztófára itéltetik.*

2. 1745. die 26. Junii in Senatu.

Causa Fisci, contra *Elizabetham Barna* Kis-Pércsien virginem. J. tagadja büvös bájos voltát, holott a *városnak* (Debreczen) *nagyobb részét elcsábitotta nézősségével*, egy kis gyermeket pedig éjszakánként nyargal, arra is készteti azt a gyermeket, hogy akaszsza fel magát; hogy azért megvallja kitől tanulta, mennyi ideje, miolta gyakorolja és

[+]Az évszám helyesen: 1742

Ethnographia III (1892), 110–116.

kiket rontott meg, kinoztassék meg. Azok is pedig, valakik hozzá folyamodtak, nevezetesen Seres János feleségestül, Tóth Mártonné, Hüse, Parti János, Helmecziné, Nagy Mártonné vőstül, leányostúl, Farkasné, Kerek Mihály feleségestül, özvegy Szatmáriné, Kabai István büntettessenek meg példásképpen, minthogy az ilyeneknek kiirtását az Isten törvénye szorosan parancsolja.

J. Seres Jánosnak az udvarán néztem Seres Jánosnéval a Téglás kertin túl is, láttam a földön fényes darabost.

Tóth Mártonné tagadja, hogy nézette volna, hanem eldugva egy csuprot, a hogy meg nem látta, kiverte az udvarárúl.

Hüséné. A kertbe jött ki cseresznye enni, de én nem nézettem vele

A leány. Hüséné hivott engemet az Hatvanutczai kertek közé, az hányást is megmutathatom, melyet azután ástak.

Parti Jánosné. Az udvaron mondottuk neki, hogy *nézzen.* Közönséges hir volt, hogy *tátos.*

Leány. Az utczán jártam, behivott, de nem néztem, nem volt nálam az *aczéltükör.*

N. B. A leány azt mondja, hogy a tükört is Szatmáriné adta nékem s ő tanitott reá, mit csináljak véle, másokat is elhitetett Szathmáriné, hogy tátos vagyok.

Helmeczíné. A kis ajtó előtt való kertbe hivtuk ki, de nem *nézett.*

Leány. Kimentem, de nem néztem.

Nagy Mártonné a leányával A magunk szőlős-kertjébe hivtuk ki.

Leány. Kin voltam, de árnyék volt a nagyfa alatt, Szatmáriné azt mondotta, hogy a hol árnyék vagyon, mig a nap le nem megyen, nem láthatni; azt is mondotta, hogy a maga leánya olyan volt, azaz tátos.

Farkasné. Váradon vagyon.

Kerek Mihályné. Az apám uram udvarán *nézettük.* A *leány* is ugy vallja, kétszer voltak ott, egyszer otthon volt maga Kabai István is.

Deliberatum est.

A leány examináltassék 24 korbács alatt arrúl: ki tanitotta arra a varáslásra, a kis gyermeket nógatta-e arra, hogy magát felakaszsza, még több emberek, kik nézettek véle; a többi pedig, a kik hivták és megtagadták a varáslását, *pénznézését*, hétfőig arestumban mennek; Szathmáriné azon feljül békóban tétettetik, minthogy igen nagy oka volt ezen hijábavalóságnak, a mely megtetszik az J.-nek beszédeibül.

Post inflectas scuticas.

A korbácsolás alatt az J. azt vallotta, hogy nem kényszeritette

a gyermeket arra, hogy magát felakaszsza; a varáslást pedig Szathmárinétúl tanulta, az Ispotályban*) nevezett egy Tóth Jánosnét, a ki is hozzá folyamodott.

3 1745. Die 28. Aug in Senatu.

In causa Fisci magistrualis, contra Juditham Nagy, Stephani condam Szathmári viduam J.

Deliberatum est.

Tagadja ugyan az J. a mivel vádoltatik, tudniillik a boszorkányságot, s nevezetesen azt is, hogy Vitéz András unoka leányát ő vesztette volna meg, mindazonáltal ilyen gyanuságok vannak ellene: 1-o. Hogy ő sub L. a 2-ik tanu szerint haragosa volt Vitéz Andráséknak, a mint is sub R. az 3-ik tanunak maga megvallotta, hogy neki sok bút tettek Vitézék. 2-o. Sub R. ugyanazon 3-ik tanúnak azt is mondotta, mikor a gyermek születetett kérte, nem adták neki, ha oda adták volna s a tenyerén megtánczoltathatta volna, most ők is örülnének neki, ő is; 3-tio. Az 1-ső tanútúl gyakran tudakolta, ha ül-e már a gyermek. 4-o. A gyermeknek nagy és édes anyja relatioja szerint pénzt is 40 fl vett fel az J. hogy a gyermeket (mint hihető, a ki megrontotta) meg is gyógyitja, a mint is minek utánna a gyermeknek valami füves italt innya adott, az előtt a gyermek semmit nem szólhatván, az ital után csakhamar megszólamlott, de még is romlásából meg nem épült. 5-o. Sub R. a 6-ik tanu szerint egy beteg tehén a J. tapogatása után hamar jobban lett, más tehénre pedig *száz leány fontából* 9 köttetett, az is meggyógyult. 6-o. Sub R. a 4-ik tanunak beszóllette az J. ha lakatot vetne olyankor a gerendára, mikor őtet megnyomják, nem mehetne ki a boszorkány a házból, meglelnék reggel. Ezenkivül 7-o maga az J. megvallotta, hogy másokkal, ugy mint Barna Erzsébet és Csóti nevü leányokkal mind mostanában, mint az előtt való esztendőkben, az egyik pénznéző leány Sub O. szemébe mondotta az J-nek, hogy valami oláhokkal és csikósbojtárral is nézetett pénzt, még pedig ílyen móddal, hogy egyik néző leánynak a 2. nagy körmét megvakarta, *aczéltükröt adott a kezébe*, valamivel megkente, innya adott, selyem zsinorral a gyomra táján által kötötte s akképpen varáslott, bűjölt, bájolt. Mindezek arra mutatnak, hogy az J. a boszorkányok közül való és az ördöggel szövetsége vagyon, melyet minthogy önként meg nem akar vallani, a torturának 3. részeire itéltetik, annak megvallására 1-sőben: Micsoda szövetsége vagyon az ördöggel? 2-szor Vitéz Andrásné

*) Debreczen sz. kir. városban a szegények ápolóházát nevezik igy.

unoka leányát mikor, mi módon rontotta meg és mi módon tette szóllóvá? 3-szor. A teheneket mivel s miképpen gyógyitotta meg? 4-szer. A *pénznézést* kitől tanulta? 5-ször. Kicsodák boszorkánytársai s hol laknak?

Exmissus uramék relatioja a torturának végben meneteléről producáltatik sub S.

Post peractam torturam deliberatum est:

Exmissus uramék relatiojából megtetszik, hogy az J. a tortura alatt mindazokat tagadta, valamelyeket az előtt tagadott és igy azok alól magát purgálta, de minthogy megvallotta, hogy *pénzt* még pedig *sok helyeken éjszakának idején nézetett*, vagy vermeket ásatott, és azzal sokakat elhitetett és bolonditott, másra sub O.*) reáfogta és elhiresitette, hogy tátos, mely pénznézését mivel nem rendes emberi munkával, hanem varáslással és hazugsággal vitt véghez és akképpen nagy Istentelenséget követett és gyakorlott, mely iszonyu nagy vétkeért s Istentelenségeért, másoknak példájára, magának érdemlett büntetésének elvételére a Városrúl és annak határirúl kiküldettetik.

4. 1845.[+] *die 28. Aug. in Senatu.*

Causa Fisci, contra *Mariam Farkas* J. puellam in capillis, *pénznéző*, varázsló, büntettessék meg.

G. Nem tagadhatja, a maga exameni is megbizonyitja, hogy Szoboszlón sokat nézett.

Deliberatum est,

üssenek rajta 30-at korbácscsal.

5. 1758. die 8. April in Senatu.

Causa Fisci contra Saram Kerekes, puellam Stephani Somogyi et Michaelem Nagy I. I. item Annam Kállai consortem Stephani Kállai ut I. I. item Elisabetham Kerekes Georgii Merik consortem.

A három utolsó az elsővel Kerekes Sárával a Csapó-utczai kertben, a Sápi Sámuelné szőllejében *pénzt nézetett*, azután való éjszaka meg is ásták a helyét; büntettessenek.

I. Kerekes Sára. Én néztem *aczéltükörön*, láttam is pénzt a földben sárgát, fejért, egy korsóforma edényben, az aczéltükört Bátoriné adta.

Bátoriné. Én adtam akkor a kezében, de az ő nénje kérte Nagy Ferenczné tól. A többi is megvallja: minket Sápi Sámuelné kért reá.

*) Lásd *Barna Erzsébet* vallomását 2. szám alatt.

[+]Az évszám helyesen: 1745

Deliberatum est:

Kerekes Sárának adjanak hat korbácsot, Bátorinénak 12-őt; a legényeknek 12—12 pálczát, az aczéltükör kérőnek Meriknének nyolczat.

6. 1759. die 15. Junii in Senatu.

Causa Fisci contra Joannem Szücs aliter Varga et consortem ejus Barbaram Bordás consortem Stephani Vida Barbaram Szabó, item Franciscum Danka, et Susannam Sallos incantatricem I I.

Ez a Sallos Susánna bűvös bájos vén asszony, nem tudatik honnan jön, hová megyen; Danka Ferencz házához fogadta, Szücs János pedig hozzá ment feleségestől, mert a feleségétől egy csomó pénzt elloptak a mészárszékben; *arra nézetett véle*, melyben Danka Ferencz is megegyezett feleségestül, azután Szücs János nemzetes Pándi (senator) uramhoz ment, hogy fogtasson (*igy*) meg egy Bácsiné nevü asszonyt, mert a lopta el a pénzét, ezt a vén asszonyt oda vitte tanunak. Szücs Jánost pedig Vidáné igazitotta reá, *mert neki is olvasott*, mikor a gyolcsát ellopták volt. Büntettessenek.

I. I. Danka Ferencz. Én különben nem fogadtam be, hanem ott hevert az utczán, ellepték az asszonyok; akkor egy éjszaka ott hált az udvaron, én elküldöttem, de azután is visszajött; talyigán is felküldöttem a piaczra, még is visszajött; ezek a Szücs Jánosék odajöttek *ott nézettek véle sokáig három csuporba*; háromszor eskütt meg, hogy meg lesz a pénz. Másnap reggel a sövénykarókat mind rendre fogdosta, a kapufélfánál is kereskedett, *két kis kő volt a markába*, azután az utczán ott ment el Bácsiné, ő reá mutatott, hogy az lopta el a pénzt.

Szücs János feleségestül recognoscálja.

Vidáné is recognoscálja.

Sallos Susánna semmit nem felel.

Prokátor Madácsi Antal uram referálja, hogy ez a vén asszony gyógyitotta a szegény Miklósit a prokátort, és azt mondotta, ha ő meg nem gyógyitja, az Isten sem gyógyitja meg, ezt nékem a Miklósi öcscse beszélte.

Miklósi László. Én csak ugyan mondottam; azt mondta: ha ő nem, senki meg nem gyógyitja, én igy hallottam Szentgyörgyiné asszonyomtól.

Deliberatum est:

Legyenek arestomban Szücs János feleségestül harmad napig, Vidáné egy hétig, Danka Ferencz, minthogy házánál megengedte a

bűvölést-bájolást és nem denunciálta, holnap estvélig. A vén asszonynak pedig adjanak 15 korbácsot, és vitettessék ki a határba, menjen dolgára, be ne jőjön a városra, mert ha tapasztaltatik: nagyobb büntetését fogja venni.

II. Ráolvasásról.

1757. die 13. Aug. in Senatu.

Causa Fisci contra Elisabetham Nagy viduam Georgii Szabó hujatem.

Babonasággal, ráolvasással gyógyitja a gyermeket, büntetődjék.

I. A Miatyánkot háromszor elmondottam csendesen, a végén ezt mondottam:

„Elindula uram Jézus Krisztus, szivében jár, lelkében száll, az élő Istennek parancsolatjára mondom."

Deliberatum est:

Egy hétig marad arestomban, másszor azt ne cselekedje, mert a városról is kicsapják.

III. Szerelem gerjesztő fűről.

1715. évi Január 30-i Sedrián.

Károlyi Anna néhai Pap János felesége és Ősz Mihályné Szőllősi Anna ellen előadja a városi ügyész:

Ezek valamely füvet szedtenek imitt-amott, melyről azt beszéllették, hogy ha a férjfinak vizelletibe teszik, szerelme gerjed, és addig nem nyughatik, mig valakivel dolgát nem végezheti; Sallai Pál mutatta a füvet Pap Jánosnénak és Adonyinénak, Pap Jánosné haza hozta, világtalan Ujvári András vizelletibe tette. Ősz Mihályné meghallotta a hirét, kért abbul a fűből Adonyinétul, hogy ő is megpróbálja valakin. Németi György kétségkivül részes volt benne, mert ott lakott Ősz Mihálynéval egy házban; büntettessenek érdemek szerint.

Adonyiné azt feleli: Sallai Pál mutatta nékik a füvet, mikor együtt voltak Pap Jánosnéval a kertben, Pap Jánosné haza hozott belőle, megpróbálta Ujházi Andráson; Ősz Mihályné ő tőlle sokat kért olyan füvet, úgy adott neki.

Ősz Mihályné azt mondja, soha semmit nem tudott arrul a fűrül, hanem Adonyinéval ment a mult szüretkor a *jankai* hegyre, ottan adta neki, reá kérte: tegye Németi György vizelletibe, de ő nem cselekedte.

Sallai azt mondja: A szőllőskertből hozták azt a füvet Adonyiné és Pap Jánosné, ő nem mutatta nekik, ő nem is tudja mire való, hanem azután beszéllette Pap Jánosné, hogy Ujvárinak a vizelletibe nyomta.

Pap Jánosné tagadja s azt mondja: Adonyiné adta neki azt a fűvet, hogy nyomja Ujvári vizelletibe, ő oda nyomta, de nem tudta mire való, azt gondolta, szeme orvosságára használ, azután tudta meg, mit akarnak véle.

Németi György azt mondja: ő semmi egyebet nem tud, hanem Adonyiné beszéllette, hogy ő adott Pap Jánosnénak a fűből, hogy nyomja Ujvárinak a vizelletibe.

Deliberatum est:

Sallay Pál examináltassék 24 pálcza alatt arrúl: való-e hogy ő mutatta a fűvet Adonyinénak és Pap Jánosnénak, a mint Adonyiné vallja; Papp Jánosné pedig 18 korbács alatt arrúl, ki commendálta neki azon fűvet, Adonyiné-e, vagy Sallai maga adta-e, vagy Adonyiné izgatásából tette Ujvári vizelletibe?

Post inflectas scuticas.

Dnus Stephanus Vecsei retulit: hogy Pap Jánosné maga benigna fassiójában megmaradott a korbácsolás alatt, absolváltatik és elbocsáttatik.

A két első I-nek a 3-ik I-vel való páráznaságoknak dolga most in suspenso marad.

6.

H. n. 1752. okt. 13.

A háromszéki világi papok egyházi törvényszékének ítélete a Benkő Anna ellen bűbájosság és boszorkányság miatt indított perben.

Anno 1752. die 31-a Augusti causa levata coram adm. reverendo dno Georgio Tamási archidiacono inclytorum sedium Kézdi et Orbai, caeterisque admodum reverendis dnis sacrae sedis assessoribus plebanis, Stephano Csorba, Lemhényiensi et sacrae sedis jurato notario, Michaele Tibád,

Szentlélekiensi, Francisco Tóth, Osdolaiense, Michaële Barto, Nyujtodiensi, Francisco Pako, Bereczkiensi, Francisco Csáki, Szentkatolnensi, Francisco Balási, Futásfalvensi, Michaële Erős, Esztelnekiensi, Stephano Beke, Imecsfalvensi et Georgio Jósa, Gelenczensi.

Sublevata anno 1752. die 31. Augusti, fisci Francisci Faragó de Sz. Katolna causa contra et adversus I. *Annam Benkö* nobilem de Altorja sedis Kézdi. Ratio proclamationis, hogy extradata az R. C. ő kglme, hogy sok esztendőktől fogva most legközelebbig post iteratas adhortationes, admonitiones, egész népnek és helységnek botránkozására, erdőn, mezőn, városokon, falukon illetlen botránkoztató társaságban magát elegyítette és élt. 2-do. Más ifjakat és házasokat is bűbájos, boszorkányos ka(n)térozások s ördögi mesterségek által, oláhnék, czigánynék által különkülön féle mesterségek által magához kantérozott s kantéroztatott, hódított. 3-io. Némely házas személyek között is háborúságot, veszekedést vagy zurzavart, külön való lakást is szerzett, házasok között való háborúságra fenyegetődzött, házas személy után is magát vetette s most sem szűnik, a különös helyen való egybenkerűléstől magát el nem vonja, úton útfélen s más helyeken egész népnek kicsinytől fogva nagyig nagy botránkozására, az mint ezután conficiálandó és béadandó relatoriamból bővebben fog elucescálni, ha tagadást tenne, futura sede. Azért, hogy botránkoztatóképpen sok időktől fogva egész mostanig élt in poena articulari florenis 200, hogy bűbájos boszorkányos ördögi praktikkal *(így!)* kantéroztatott és kantérozott, similiter in florenis 200, hogy házasok között zurzavart, veszekedést, gyülölséget szerzett, pariter in florenis 200, hogy pediglen sokakat megbotránkoztatott, az ecclesiát kövesse meg. Ezeken kívánom convincáltatni a jure. Most pediglen exmissiot kérek magamnak non obstante, hogy nem compareál ad edocendam institutam hanc actionem fusius cum omnibus congruis circumstantiis. És ha valami újabb dolog adná elő magát, protestálok solenniter et coram latius et pro parte fiscí, suo tempore solvat aureos duos.

(Ezután különféle jogi formaságok következnek, melyek az ügy lényegét nem érintik: különben is bennfoglaltatnak a következő végzésben:)

Subsequentes rationes, sub hac Levata post exhibitum Novum et in paribus extradatum exhibitae, sed non acceptatae sunt, huc tamen adjectae.

Observandum quoad Novum formandum. Praemissis

praemittendis pro primo errore et defectu inctae (t. i. in causam attractae) et procuratoris sui recognoscendum, quod appellaverit incta, quam appellationem ex eo tempestive remittendo insinuavit Novum simplex virtute cujus 2-do pro defectu sui et procuratoris agnoscit fuisse, dum excipit contra forum solidius suas rationes non allegaverit, quas nunc virtute hujus Novi in forma sic reformat incta.

Incta intuitu praesentis actionis nullatenus subjacet jurisdictioni ecclesiasticae, ergo praesens hocce forum ecclesiasticum respectu incattae est incompetens, quod sequentibus sic demonstratur. 1-mo. Judiciorum valor dependet a jurisdictione, unde forum est incompetens, cujus jurisdictioni inctus vel incta non subjacet, jurisdictio vero ecclesiastica respicit unice personas sacras et res sacras, ast in praesenti causa nec persona est sacra, seu religiosa, nec res est talis et quidem nec per se, nec per accidens; ergo nullatenus praesens causa est fori ecclesiastici; minor sic probatur intuitu personae est res manifesta et sic quoad actus in actione specificatos, cum personales sint, ex iisdem actis personalis competat, consequenterque sortitur forum ratione personae. 2-do. Actus in actione universaliter tangentes nec per se, nec per accidens sunt jurisdictionis ecclesiasticae, sed saecularis, quod 1-mo e declaratae jurisdictionis ecclesiasticae oppositione manifestum est, tanto magis 2-do punctis 1-mo et 3-io complectentes actus respectu inctae fornicationem involvunt, fornicatio vero, imo qualiscunque illicitus concubitus est per se et sua natura jurisdictionis saecularis, prout indigitat Approb. Const. part. 3. tit. 47. art. 21. ubi propter adulterium et alios concubitus illicitos poenam statuendi approbatio constituitur, manifestum est jurisdictioni saeculari eodem addicta pro objecto inrisdictionis posuisse. 3-io. Actus sunt profani, ergo nonnisi tunc sunt jurisdictionis ecclesiasticae, quando ad matrimonium dirimendum seu divortium verteretur negotium, et sic per accidens fieret fori ecclesiastici, sed in praesenti negotio actio non est instituta, prout nec poterat sic institui ad divortium matrimonii; ergo non est praesentis fori. Hinc est

Tertio. Quod tam continua judiciorum praxis, quae vim legis habet Prolog. tit. 11. quam omnes juristae magiae crimen hodie, seu moderno aevo pure ad forum saeculare spectans asserant, prout videre est iurisprudentium dni Stephani Huszti lib. 3. tit. 16. n. q. similiter fornicationem prout ex eodem modo cit. dno Huszti iuris lib. eodem tit. 22. manifestum est, nec potest aliter fieri, quia sunt

haec delicta publica seu criminalia. — Ex his itaque prono e loco fluit, quod 1-mo esset contra nobilitarem praerogativam inctae in praesenti causa respondere in merito, prout ait Approb. Const. part. 3. tit. 5. art 1. in his verbis: a nemes ember csak coram suo competento iudice tartozik törvényt állani és nem másutt. 2-do. Et in hoc foro ecclesiastico pronunciatum iudicium non potest subsistere contra eandem incattam juxta novellarum s. regni Hungariae 1715. art. 28. sess. 1. et hinc Digest. A. ultimus sic se habet: extra iurisdictionem ius dicenti impune non paretur. Ratio haec est: quod ius dicenti potestatem non habet et est simile, quam si privatus aliquis ferret judicium, non obstante praeallegatas legales has rationes, ex canonista Engel lib. 2. in delicto adductae rationes. Quia 1-mo in causis profanis ius municipale derogat canonibus, imo tollit, ut est Prolog. tit. q. et non nisi tunc refugiendum est in causis profanis ad sacros canones, quando destituimur municipalibus prout indigitat tyrocinium ad Prolog. tit. 2. circa finem alias enim confunderentur iurisdictiones saeculares cum ecclesiasticis et rota versa.

Et hinc est, quod dni etiam pastores, vel verbo ecclesiaesticae personae eadem lege et consvetudine saecularibus debent uti, prout est Tripart. Decret. part. 1. tit. 2-do. Homagiumque fidelitatis regi praestandum iam obligantur Trip. Decret. par. 1. tit. 12. imo subjacent iurisdictioni saeculari in pluribus. Tanto magis 2-do spiritualis et materna correctio aedificatio et similia, quae citantur ex eodem Engelio, et intuitu quorum, cum distinctioneque illa, criminales etiam causae esse fori ecclesiastici non ad litigationem et ad forum spectant, sed iuxta institutum dni nri Jesu Christi medio praedicationis illa debent fieri, aut per alium modum disciplinae ecclesiasticae. Accedit 3-io. Quod criminalis causa a lege et natura sit definita, non potest non criminaliter prosequi, quia index non potest arbitrari et judicare, sed secundum leges debet necessario iudicare juxta illum juristarum axioma: non est judicandum de legibus, sed secundum leges, prout innuit Prologialis tit. 6. 15. et Trip. Decr. p. 2. tit. 2. — Ast praesens tuamen causa est quoad magiae crimen et quoad adulterium quo per indirectum actor alludit, est pure criminalis, constat de crimine magiae ex continua judiciorum praxi, quod sit poena hujus criminis capitalis, prout et experientia optima rerum magistra scimus, sic innuit etiam suprafatus dnus Huszti lib. 3. tit. 16. n. 10. De adulterio etiam constat,

quod hujus etiam poena sit capitalis e supra citatis Approb. Const. A. Sed in causis criminalibus contra victum religiosi ordinis unice praesentem esse ecclesiasticum, cum judicium pronuntiaretur, tanto magis pronunciare ecclesiastico in criminali sub poena suspensionis est illicitum.

Extradatum per Stephanum Csorba
sacrae sedis jur. notarium mp.

Anno 1752. die 13. Octobris.

(L. S.)

Quod praesens copia ex universis originalibus absque augmento, diminutione, variatione prorsus sit descripta, hisce attestamur fide nostra mediante. Signatum Voldorf. 1757. 11-ma Septembris.

Ladislaus Apáti incl. com. Albensis Tranniae jur. assessor.

Stephanus Veress jun. nobil. de Kézdi-Dálnok.

Kívül: Az p. világi háromszéki papok Istent haragra felgerjesztő, igazságot elnyomó, törvényt felfordító nemesi székely szabadságot sárbanyomó, egekre kiáltó processusának párja.

(Egykorú hitelesített másolat, a br. Apor család altorjai levéltárában.)

7.

Altorján, Karatnán, Peselneken és Kovásznán, 1753. márcz. 14—22.

Tanúvallatás Benkő Anna és báró Apor József szeretkezése s az előbbi bűbájoskodása, varázslása és boszorkánysága ügyében.

Sacratissima Caesarea Regia Majestas,
Domina Domina clementissima, benignissima!

Vestra clementer nosse dignetur Sacratissima Caesarea Regia Majestas, quod nos literas ejusdem Sacratissimae Caes. Regiae Majestatis vestrae compulsorias pariter et attestatorias pro parte et in persona fidelis Majestatis Vestrae generosi *Nicolai Endes* de Csik-Szt.-Simon, causarum Majestatis Vestrae in Transylvania, partibusque eidem reincorporatis fiscalium directoris, ratione dicti officii sui directoratus legitime confectas et emanatas, nobisque inter alios ejusdem Sacratissimae Caes. Regiae Majestatis Vestrae humiles, perpetuoque fideles, subditos ac literis in iisdem nominanter conscriptis praeceptorie sonantes, directas, summo quo decuit honore et obedientia receperimus in haec verba:

Maria Theresia, Dei gratia Romanorum imperatrix ac Germaniae, Hungariae Bohemiaeque regina, Archidux austriae, dux Burgundiae etc. haereditaria princeps Transylvaniae et Siculorum comes, fidelibus nostris universis et singulis, illustribus, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis nobilibus et agilibus pariter etiam ignobilibus ac alterius cujusvis status, bonae tamen et honestae famae et conditionis utriusque sexus hominibus, ubivis in haereditario hocce nostro Transylvaniae principatu, partibusque eidem annexis constitutis residentibus et commorantibus, praesentium notitiam habituris, gratiam nostram caes.-regioque principalem. Exponitur Majestati Nostrae in persona fidelis nostri generosi *Nicolai Endes* de Csik-Szt.-Simon, causarum nostrarum in dicto nostro Transylvaniae principatu, partibusque annexis regio-fiscalium directoris, pro se et ratione officii sui directoratus, qualiter idem medio vestra ratione praetextuque certorum quorundam negotiorum coram declarandorum in praesentia egregiorum et nobilium Georgii domini Francisci Sambler et Alexii Török cancellariae nostrae provincialis Transylvanicae, Antonii item Imecs, Michaelis Pauli et Joannis Endes, Sigismundi László, Petri Rácz, Samuelis Halmágyi, Martini Carp, Georgii Boér, Joannis Nagy, ac alterius Joannis Petri ac Josephi Nagy tabulae nostrae regiae in Transylvania judiciariae scribarum et juratorum notariorum per nos ad id specialiter exmissorum, v. comitum item v. judliumque jurassorum ac notariorum sedriarum comitatuum: Albensis Transylvaniae, de Küküllő, Thordensis, Kolociensis, Hunyadiensis, Dobocensis, Szolnok utriusque, interioris videlicet et mediocris, Krasznensis de Zaránd, v. judicum denique regiorum, caeterorumque jurassorum ac notariorum sedium Siculicalium: Udvarhely, filialiumque hujus Keresztúr et Bardócz, trium insuper Sepsi, Kézdi et Orbai ut et Miklósvár, Csik item utriusque Gyergyó et Kászon, Marus, denique et Aranyas vicecapitaneorum, porro v. judliumque jurassorum ac notariorum distictuum terrae Fagaras et Kővár, hominum videlicet nostrorum regiorum, pro jurium suorum tuitione ac defensione, certas quasdam fassiones et attestationes celebrari facere vellet, iure admittente; cum autem veritatis fassio, justitiaeque recognitio nemini sit abneganda: proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, ut dum et quandocunque cum praesentibus simul vel divisim fueritis requisiti, statim vos sub oneribus singularum sedecim marcarum gravis ponderis, per eos, quorum interest seu

intercrit, irremissibiliter exigendarum ad diem et locum per dictum exponentem vel homines ejus ad id transmittendos vobis praefigendum in praesentiam dictorum hominum nostrorum regiorum personaliter accedere, ibique ad fidem vestram Deo debitam, qualiscunque vobis de et super rebus coram interrogandis constiterit certitudo veritatis, suo modo dicere, fateri et attestari, modis omnibus debeatis ac teneamini. Super quibus quidem fassionibus et attestationibus vestris literas tandem per praefatos homines nostros regios sub sigillis subscriptionibusque suis, fide eorum mediante conscribendas, annotato exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessarias extradari volumus et jubemus, communi justitia et aequitate svadente. Secus non facturi praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in libera regiaque civitate nostra Saxonicali Cibiniensi, die decima septima mensis Januarii, anno Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio. Et subscriptum erat a dextris: Lecta Correcta, erantque sigillo ejusdem Majestatis Vestrae judiciali et authentico, eoque Transylvanico, in inferiori earundem margine, in medio loco videlicet solito, super cera rubra ductili impressive communitae et roboratae, pratenterque confectae et emanatae.

Quibus receptis, nos benignissimis ejusdem Majestatis Vestrae mandatis, in omnibus, prouti tenemur et par est, obedire, satisfacereque volentes, in hoc anno praesenti millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, die decima quarta mensis Martii in et ad possessionem *Altorja* in sede Siculicali Kézdi existentem, consequenterque domum agilis primipili *Michaëlis Szabó* de eadem Altorja, jurati ejusdem possessionis judicis accessimus, ibique testes infrascriptos vigore praeinsertarum literarum Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsoriarum pariter et attestatoriarum, nostri in praesentiam legitime citatos et accersitos, exacto prius ab iisdem firmissimo juramenti sacramento, de et super utri punctis per antefatum exponentem nobis exhibitis, praesentibusque literis nostris insertis examinavimus, perceptamque ab iisdem veritatis certitudinem subsequenti serie descripsimus.

Utrum nobis exhibitum erat tale:

1-mo. Tudja-e a valló nyilván és bizonyosan, értette-é, avagy hallotta-é, hogy tekintetes nemzetes Imecsfalvi Imecs Damokos uram törvényesen elvált felesége Benkő Anna eleitől fogva mind nevezett férjével laktába, mind azután micsoda életü asszony volt, és kikkel mi formálag társalkodott?

2-do. Nevezetesen, hogy Isten és haza törvénye ellen való rút, fertelmes, tisztátalan, botránkoztató életet élt volna; ha úgy: kikkel, mikor, mennyi időtől fogva?

3-io. Hogy bübájos, boszorkányi és ördögi csalárd mesterségekkel is másokat magához botránkoztató életre csalni és húzni ügyekezett volna, avagy egyéb végre is afféle boszorkányságot mind maga cselekedett volna, mind másokkal cselekedtetett volna; ha igen: mikor, mit, mi formában, kivel, hol és micsoda eszközökkel vagy matériákkal?

4-to. Afféle bűjös bájos boszorkányságának micsoda vége és kimenetele történt?

5-to. Efféle gonosz, istentelen cselekedetiért a nevezett asszony hivattatott-e a törvénybe, nevezetesen a szentszékre; ha hivattatott, ottan micsoda dolgait bizonyították meg ellene és micsoda sententiája lött?

6-to. Név szerént kik voltak ellene terhesebb és világosabb vallók, azok hol laknak? és hogy hivattatnak? cum omnibus congruis circumstantiis.

Sequuntur fassiones testium.

1-ma testis provida femina Juditha Kis providi Adelberti Kis, jobbagionis posteritatum illustrissimi quondam liberi baronis *Petri Apor* de Altorja, consors, annorum circiter 30. fatetur ad 1-mum et 2-um: Tudom nyilván és bizonyoson, mert magam is jelen lévén, szemeimmel láttam, hogy ennek előtte két esztendőkkel a kérdésben megnevezett Benkő Anna asszony gyakorta járogatott az úrral, altorjai Báró Apor József uram ő ngával vadászni, a mikor is a vadászatban engemet is elvittek magokkal s láttam szemeimmel, hogy azon vadászat alkalmatosságával az erdőn Benkő Anna asszony ágyat vetett, s ketten nevezett Apor József uram ő nagyságával egy ágyba és egy takarodzó alá, szokás szerént levetkezve, lefeküdtek s gyakorta együtt háltak. Ennek előtte mintegy hét esztendőkkel maga mondotta nékem Benkő Anna asszony, hogy ő kglme nevezett Apor József uram ő ngával közösült vagyis paráználkodott, a mikor is (ad 3-ium) midőn a paráználkodás közbe érzette volna, hogy Apor József uram ő ngától megyen beléje a magv, aztat nem engedte, hanem megfogván Apor József uram ő ngának szeméremtestét, aztot maga testéből kirántotta és az Apor József uram ő ngától elmenő magot egy pohárban megvette és aztot adta egy Pergelőné nevű czigányasszonynak, mert azon czigányné, a mint maga beszéllette nékem Benkő Anna asszony, tanította volt ő kglmét, hogy

azt cselekedje s azon czigányné arra igyírte volt magát, hogy az említett matériával ugy megcsinálja az urat Apor József uram ő ngát, hogy soha mást Benkő Anna asszonyon kivül el nem vészen magának feleségül; ezeket mind magától Benkő Anna asszonytól hallottam.

Tudom azt is, hogy Benkő Anna asszony én tőlem külde egy véka buzát a nevezett Pergelőné nevü czigány asszonynak a végre, hogy igyírete szerént Apor József uram ő ngát Benkő Anna asszonyhoz csinálja, a mikor is kérdém én azon czigánynét, hogy miképen bátorkodik olyan dolgot cselekedni; arra elévévé a czigányné a pohárt, a melybe vala azon magv, vagyis materia, a melyet Benkő Anna asszony néki küldött volt, a melyet láték szemeimmel, s akkor monda a czigányné ilyen szókot: én semmit sem csináltam véle, nem is csinálok, de nem nyughatom Imecsnétől, csak jár reám, hogy kössem egybe őköt Apor Józseffel s hirtelen egyebet nem gondolhaték ki; *én bizony csalok, a hogy lehet, mert én azzal élek.*

Ennek előtte három vagy négy esztendőkkel egy alkalmatossággal sokszor említett Benkő Anna asszony engemet elhíva magával Karathnára, s midőn oda mentünk volna, megüsméré ő kglme az uton az Báró Apor József úr ő nga nyomát, hallám, hogy azon nyomot kilenczig elolvasá és a kilenczedikből látám szemeimmel, hogy a földet felásá Benkő Anna asszony, a mely földet maga házához haza vívén maga vizeletivel megelegyítvén, agyagat csinála belőle és a tüzhelyet, a hol a tüz égni szokott, megtapasztá azon agyaggal s tüzet tévén reája, midőn a tűz meggyúlt volna, háromszor ilyen szókot monda Benkő Anna asszony: *úgy égjen Apor Józsefnek a szive utánnam, mint ez az tüz.*

Láttam azt is szemeimmel, ennek előtte mintegy harmadfél esztendőkkel, hogy Benkő Anna asszony maga házának négy belső falait mézzel megkente, ilyen igéket mondván: *valamint ezen négy fal örökké egymást nézi, úgy nézzen szüntelen reám Apor József, és valamiképpen azon falak egymástól meg nem válhatnak, úgy meg ne válhassunk mi is egymástól,* s azután lisztet vévén, a szitát az alsó felivel felyül viszáson fordítá és azon viszáson fordított szitán a lisztet kilenczszer megszitálá s a mézet a fal oldaláról levakarván, a liszttel egybe elegyíté s vizet vévén a szájába, azt is köziben bocsátá, s ezen matériákból pagácsát sütött, a mely pagácsát aprón törvén az Apor József uram ő nga étkeit azzal főszerszámozta. Maga beszéllette nékem Imecsné asszonyom, hogy mikor a víz a

szájában volt, azt gondolta magában, hogy valamiképpen ő akkor nem szólhatott, víz lévén a szájában, úgy Apor József uram ő nga is rajta kívül senkinek ne szólhasson.

Ugyan azon üdő tájba, egy alkalmatossággal Benkő Anna asszony egy halat, láttam szemeimmel, hogy a maga valagában megkevere, a mely halat frissen megsütött, s Apor József uramot ebéden ezzel a szép sülttel vendéglé Benkő Anna asszony s láttam azt is, hogy Benkő Anna asszony a maga szennyes pendelyin égett bort szűrt által aztot mondván hogy: *valamint ez a pendely verlődik az én testemhez, úgy verlődjék Apor József utánnam;* a mikor is azt mondotta nekem Benkő Anna asszony, hogy azon aszerént megszürt égett bort meg fogja itatni Apor József uram ő ngával.

Láttam aztot is szemeimmel, hogy Benkő Anna asszony az Apor József uram ő nga lábravalóját a tekerőfára, a melyen fonalat szoktak tekerni, felhúzva, s aztot a háza hiján a kürtőre helyheztette és tekertette viszáson s egy alkalmatossággal a maga szolgálója hazól elmenvén, velem is tekertette, a mikor is ilyen igíket mondott Benkő Anna asszony: *valamint ez a tekerő meg nem áll, úgy Apor József is meg ne állhasson, míg haza nem jö;* ezt pedig a végre cselekedte, hogy olyankor Apor József uram ő nga honn nem lévén, hamarébb haza jöjjön.

Azt is maga beszéllette nékem Benkő Anna asszony, hogy ő kglme a maga segge vápáján a vajat leszűrvén, azon vajjal fánkot sütött, a melyet Apor József uram ő ngával megétetett, s maga is ett benne, mert a mint maga mondotta, kételen volt vélle.

Azután hogy Apor József uram ő nga megházasodott, hallottam Benkő Anna asszony szájából ilyen szókot: Apor József urfi el vén egy mezítelen valagat, a melyre már költött kétszáz forintot, de Isten engem ugy segéljen meg nem engedem, hogy csak esztendeig is együtt lakjanak, mert tudta azt Vay Márja, hogy mü miként vagyunk s mégis hozzá ment.

Ad 4-um. Tudom bizonyoson, hogy az úr Apor József uram, a miolta megházasodott, mind rossz életet élt a feleségével Benkő Anna asszony mián.

Ad 5-um. Tudom azt, hogy a szentszéken perlették Benkő Anna asszonyt, s úgy hallottam, hogy olyan sententiája lett, hogy háromszor ecclesiát kövessen és háromszáz forintokot fizessen. Caeterum nihil.

Continuata est haec inquisitio die immediate sub-

sequenti, decima quinta videlicet mensis Martii anno et loco iisdem.

2-dus testis providus Stephanus Zöde annotatarum posteritatum praetitulati l. baronis *Petri* quondam *Apor* jobbagio, annorum 27.

3-ia testis provida Anna Mihálykó praefati Stephani Zöde consors annorum 26 fatentur uno ore ad omnia: Azt tudjuk, mert láttuk, hogy a kérdésben nevezett Benkő Anna asszony szoptatós asszony ember tejével gyakor izben pogácsát süttetett, de mit csinált vélle, azt nem tudjuk. Azt is láttuk s tudjuk, hogy Apor József uram ő ngával Benkő Anna asszony, a miolta elvált a férjétől, gyakorta mulatott és volt együtt, de semmi rossz cselekedeteket nem láttuk. Praeterea Anna Mihálykó solo fatetur et dicit: Hallottam magától Benkő Anna asszonytól, hogy azután, hogy Apor József uram ő nga megházasodott, mondott ilyen szókot: Nem vetek esztendőt belé még, Vay Márja kimenyen innen lakni s én lészek Apor Józsefné. Azt is tudom bizonyoson, hogy Benkő Anna asszony nékem könyörgött, hogy Apor József úr ő nga patkajának a sarát vigyem néki s megadja az árát, de én nem cselekedtem; e pedig volt *ennek előtte mintegy tíz esztendőkkel.* Ad reliqua nihil.

Eodem anno et die continuata est haec inquisitio nostra in oppido Kézdi Vásárhely, praefatae sedi Siculicali Kézdi ingremiato, domoque circumspecti *Clementis Szöcs* civis et inhabitatoris ejusdem oppidi in serie fori publici situata.

4-us testis generosus dnus Joannes Rápolti de Peselnek, annorum 59. fatetur ad 1-mum: Tudom azt nyilván és bizonyoson, hogy az utrumban nevezett Benkő Anna asszony altorjai br. Apor József uram ő ngát igen megszeretvén, ő ngához való biztában vált el előbbeni férjétől Imecs Domokos uramtól, azután nyilván tapasztaltam, hogy úgy éltek egymás között való nyájas társoságban, mintha hütösök lettek volna egymáshoz, mert ad 2-um: Én nálam házamnál is jó darab ideig lakván Imecs Damokosné Benkő Anna asszony, gyakran jött oda hozzája az úr Apor József uram ő nga, s azután is gyakorta jöttek együtt házamhoz s más alkalmatosságokban is láttam együtt való nyájaskodásokat, de semmi feslett erkölcsöket nem tudom, nem láttam. Ad 3-ium: Most nem régen engemet ő Felsége compulsorium mandatuma mellett requirálván Benkő Anna asszony, hogy az ő kglme mentségire inquisitiót peragáljak; én ugyan hozzá kezdék az inquisitióhoz, de látván, hogy a

fátensek nem az ő kglme mentségire, hanem terhére felelnek, mit feleltek pedig, in specie nem emlékezem reá, belé hagyám az inquisitiót. Ad 4-um nihil. Ad 5-um: Azt hallottam, hogy Benkő Anna asszony törvényre a szentszékre idéztetett volt, de azon törvénynek kimeneteliről semmi bizonyost nem tudok. Caeterum nihil certi.

5-us testis nobilis Ladislaus Imecs de Kézdi Szt. Lélek fatetur ad omnia: A kérdésben feltett Benkő Anna asszonynak én semmi dolgait, boszorkányságát, vagy egyéb tisztátalan életét nem láttam, hanem tavalyi esztendőben inquirálván ő kglme mentségire, emlékezem a fatensek ilyetén importantiaira: hogy tudni illik Benkő Anna asszony döglött kutyának a szájában almát és hájat megforgattatott volna s azon hájjal pogácsát süttetett volna és hogy ad *(úgy!)* döglött kutyát megpökdösvén azt mondották volna: hogy *valamiképpen a döglött kutyát utálják az emberek, úgy utáljon minden asszony állatot az úr Apor József uram ő nga Benkő Anna asszonyon kivül.* Caeterum nihil certi.

6-tus testis nobilis Franciscis Farago de Szt. Katolna, annorum 60, fatetur ad 4-um et 5-um: Tudom azt, hogy az utrumban nevezett Benkő Anna asszony a szentszékre maga gonosz cselekedeteiért törvénybe idéztetett volt, mert én lévén a szentszéknek fiscusa, magam procedáltam ő kglme ellen, aholott is actiomban kurvaságát és boszorkányságát feltévén mindazokot sufficientibus documentis comprobáltam, melyre nézve a szentszék hatszáz forintokig való bursalis poenára sententiája által condemnálta ő kglmét. Caeterum nihil certi.

Continuata est haec inquisitio nostra in praefata possessione Altorja, domoque praefati *Michaëlis Szabó*, die decima sexta mensis Martii anno ejusdem.

7-a testis provida femina Rebeca Szőts, providi Barbuly Krecsun inquilini nobilis dnae Cristinae Bodo, generosi quondam Pauli Benkő de Altorja viduae consors, annorum circiter 43. fatetur ad 3-um: Szemeimmel láttam, hogy az Benkő Anna asszony ennekelőtte circiter öt esztendőkkel egy ide való Barbulyné nevű oláh asszonynyal maga házánál babot vettetett, de mi végre cselekedte, nem tudom. Ad reliqua nihil certi.

8-us testis nobilis Andreas Márton de Altorja, annorum 60, fatetur ad omnia: Láttam aztot szemeimmel egy alkalmatossággal, ez előtt circiter négy esztendővel, hogy az erdőn az utrizált Benkő Anna asszony Apor József uram

ő ngával déli álmat együtt aludt és egymás mellett hevertek. Caeterum nihil certi.

9-a testis honesta femina Anna Lukács, agilis primipili Clementis Mike consors, annorum 49. fatetur ad 1-mum, 2-um: Tudom nyilván és bizonyoson, mert szemeimmel láttam, hogy a kérdésben feltett Benkő Anna asszony a közelebb elmult nyárba kaszáláskor egy alkalmatossággal midőn innen Futásfalvára megyek vala, itten a mezőn a buzából az út szélyiről felkele, az urral, Apor József uram ő ngával együtt ültek ottan a buzában, vagy hevertek, nem láthattam a buzától, mikor felkelének a buzából, Apor József uram ő nga egyfelé, s Benkő Anna asszony pedig másfelé elmenének. Caeterum nihil ad reliqua.

10-a testis honesta femina Helena Nagy, agilis primipili Francisci Léva consors, annorum 25, fatetur ad omnia: Ennek előtte circiter négy esztendőkkel egy alkalmatossággal az erdőre len nyőni mentünk vala, a holott is jelen volt az utrizált Benkő Anna asszony az úrral br. Apor József uram ő ngával s láttam szemeimmel, hogy egy fára superlát módjára köpönyeget vontak fel, azon köpönyeg alá Benkő Anna asszony és Apor József uram ő nga együtt bebujtak s ottan egész éczaka együtt voltak, ottan együtt háltak, de mit csináltak, a köpönyegtől nem láthattam. Caeterum nihil certi.

11-a testis honesta femina Anna Szabó agilis primipili Joannis Czikó consors, annorum 36. fatetur ad 3-um: Tudom bizonyoson, hogy a midőn szoptatós asszony voltam, az utrizált Benkő Anna asszony én tőlem csecstejet kéretett s én magam is láttam, midőn azon téjjel pagácsát süttetett Benkő Anna asszony; egy oláh asszony, a kit is Gergely Gábornénak híttak, s innén valahova elvetemedett, vitte el innen én tőlem Benkő Anna asszonynak azon tejet, a mely asszony beszéllette nékem, hogy az én tejemmel sütött pogácsát az urral Apor József urammal ő ngával Benkő Anna asszony megétette. Caeterum nihil.

Ibidem die immediate subsequenti decima septima videlicet mensis Martii anni ejusdem hanc inquisitionem continuavimus.

12-a testis honesta puella in capillis constituta Anna Kis, praefati Adalberti Kis filia, annorum 18, fatetur ad 3-um: Láttam magam szemeimmel, midőn a kérdésben nevezett Benkő Anna asszony ennekelőtte circiter három esztendőkkel a ház híján a kürtő feli helyheztetvén a fonal tekerő fát, aztot ottan viszáson tekerte, de mi végre csele-

kedte, nem tudom. Tudom azt is bizonyoson, mert jelen voltam, hogy Benkő Anna asszony ennekelőtte mintegy három esztendőkkel egy korsó szenes vizet csinála s engemet kére, hogy azon vizet vigyem el és az Apor József uram ő nga ajtaja előtt a küszöb alatt keresztül öntsem el s én a szerént cselekedtem, de eztet is mi végre cselekedte ő.kglme, nem tudom. Ugyan azon üdő tájba egy alkalmatossággal elhíva engemet Benkő Anna asszony a vizre, a hol két patak öszvefoly, s ottan ő kglme háromszor vizet meríte, a mely vizet hazavittünk, mit csinált vélle, nem tudom; ez pedig vala essős üdőben. Azt is láttam, midőn Apor József uram ő nga egy alkalmatossággal Ikafalvára akar vala menni. Imecs Damokosné Benkő Anna asszonyhoz bémene, a lovai küm az ajtó előtt állván, az alatt Benkő Anna asszony az Apor József uram lovának farkából és serényiből metszett s midőn Apor József uram elindult volna, azon lószőrt felvivé Benkő Anna asszony a háza híjára s ottan a kürtő feli helyheztetett fonal-tekerő fára tévén, vissza tekerni kezdé azon tekerőt, s tudom bizonyoson, hogy Apor József uram ő nga el nem mehete Ikafalvára, hanem a mezőről visszatére Benkő Anna asszonyhoz. Ad reliqua nihil in merito.

13-us testis agilis primipilus Simon Csobot, annorum 40. fatetur ad 5-tum: Tudom azt bizonyoson, hogy az utrumban feltett Benkő Anna asszony a szentszékre törvényre idéztetett volt; olvastam is az ő kglme ellen való actiot, a mint emlékezem reája, a volt benne, hogy ő kglme házas személyekkel rendkívül barátkozik s azokot magához hódítja és hogy bübájos boszorkányságban elegyítette volna magát, de micsodás kimenetele lett azon törvénynek, nem tudom. Ad reliqua nihil certi.

14-a testis nobilis femina Cristina Bodo, generosi quondam Pauli Benkő de Altorja relicta vidua, in domo sua nobilitari in eadem Altorja situata, legitime requisita fatetur ad 1-mum et 2-um: Nyájas társalkodását az utrizált Benkő Anna asszonynak az urral br. altorjai Apor József urammal ő ngával gyakor izben láttam s nevezetesen ennek előtte circiter három esztendőkkel a feredőre menvén, együtt voltunk szálláson Benkő Anna asszonynyal és Apor József urammal ő ngával, a mikor is szemeimmel láttam, hogy az úr Apor József uram és Benkő Anna asszony egy ágyban egy takarodzó alatt együtt háltanak. Ad reliqua nihil certi.

15-a testis honesta femina Catharina Sándor, agilis primipili Andreae Vizi consors, annorum circiter 19. ob

infirmitatem in domo sua in praefata Altorja existente legitime requisita, fatetur ad 1-mum et 2-um: Én két esztendők elfolyása alatt lévén az utrizált Benkő Anna asszonynak béres szolgálója, tudom azt bizonyoson, mert ugy tapasztaltam, hogy azon üdőnek elfolyása alatt az úr Apor József uram ő nga gyakor jött Benkő Anna asszonyhoz, gyakron ő kglminél is hált, de akkor bennünköt kiküldöttek és csak ketten háltanak egy házban. Ad 3-um: Tudom azt bizonyoson, hogy ennek előtte két esztendőkkel Benkő Anna asszonynál való laktomban ő kglme egy agárnak a fejit elvágatta, a melyet megégetett, de mit csinált véle, nem tudom. Ugyan azon üdő tájba parancsola nékem Benkő Anna asszony: menjek el és egy darab hájat egy megdöglött kutyának a szájában megforgassak; én elmentem ugyan asszonyom parancsolatjára, de a hájat a kutyának szájában meg nem forgattam, hanem visszatérvén azt mondottam, hogy véghezvittem parancsolatját s a hájat keziben adtam; mit csinált vélle, nem tudom. Láttam azt is, hogy midőn Apor József uram ő nga kiment a gyülésben, Benkő Anna asszony a lovának nyomából földet ásott, de hová tette azon földet és mit csinált vélle, nem tudom. Ad reliqua nihil.

Hi praescripti testes praeter 4-tum, 5-tum et 6-tum omnes et singuli resident in praefata possessione Altorja, in haereditatibus Siculicalibus partim propriis, respective antefatorum dominorum dominarumque suorum et suarum terrestrium, suntque legitime citati, jurati et examinati.

Continuata est haec inquisitio nostra in possessione *Karathna*, in comitatu Albensi Transylvaniae, domoque nobilis *Michaëlis Bodó* de Karathna, anno et die iisdem.

16-a testis nobilis femina Agnes Bárdi, nobilis Sigismundi Kun de Karatna consors, annorum circiter 28, legitime citata, examinata, fatetur ad 3-ium: Ennekelőtte circiter 14 esztendőkkel láttam szemeimmel, hogy Benkő Anna asszony maga házánál babot vettetett, s ottan együtt tréfálódtunk véle, de egyebet semmit nem tudok. Ad reliqua nihil certi.

17-a testis femina Clara Szabó, Georgii quondam Szabó jobbagionis dum viveret nobilis domini Stephani Kövér de Karatna, in eadem Karatna residentis *filia defl-orata*,[1]) annorum 32, legitime citata, jurata, examinata, fatetur ad 1-mum. Tudom nyilván és bizonyoson, hogy a kérdésben megnevezett Benkő Anna asszony gyakorta társal-

[1]) Régi székelyesen: »üdő tőtött« (vén leány).

kodott éczakáknak idején is br. Apor József urammal ő ngával s jártunk is gyakorta erdőre és mezőre együtt s nevezetesen ennekelőtte mintegy kilencz esztendőkkel, tavaszszal egy darab ideig minden estve kijártunk a mezőre együtt, s ottan *áskálltunk, elrejtett kincset keresvén*, midőn az ásásban megfáradtunk, ide s tova dőledeztünk. Benkő Anna asszony pedig az urral Apor József uram ő ngával együtt félrement s ottan mit csináltak együtt, nem tudom, mert feléjek nem mértem közelíteni. Ad 2-um nihil, ad 3-ium: Ugyan azon tájban az úr Apor József uram ő nga ide Karatnára egy *Kún Sára* nevű személyhez járogatott s kért engemet Benkő Anna asszony, hogy azon Kún Sárának s. v. a ganéjában vigyek ő kglmének s jó fizetést igyírt, ha viszek, mit akart véle nem tudom, de ugy gondolom hogy Apor József urat ő ngát Kún Sárától akarta avval *elgurusolni*. De én azon rút portékát utálván hordozni, nem vittem. Ad reliqua nihil certi.

18-us testis nobilis Adamus Könczei de Karatna, annorum 30, legitime citatus, juratus, examinatus fatetur ad 1-mum et 2-um: Tudom azt bizonyoson, hogy az utrizált Benkő Anna asszony nagyon társalkodott az úrral Apor József uram ő ngával, s nevezetesen ennekelőtte circiter nyolcz esztendőkkel egykor vadászat alkalmatosságával az ide való erdőn *Bálványos vára alatt* Benkő Anna asszony az úrral Apor József urammal ő ngával egy szekérben egy takarodzó alatt együtt hála, a melyet én akkor ottan jelen lévén, szemeimmel láttam. Ad reliqua nihil certi.

19-a testis nobilis virgo Barbara Kis, nobilis quondam Gabrielis Kis de Karatna, filia, annorum circiter 20, legitime citata, jurata, examinata, fatetur. Ad 3-ium: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy *ezelőtt circiter 8 vagy 9 esztendőkkel* a kérdésben nevezett Benkő Anna asszony kért engemet arra, hogy fogassak ő kglmének *zöld békát*, a melyet a mint ő kglme akkor mondotta, egy uj fazékba kelletnék tenni, kilencz lyukat furván a fazékra s azután hangyabolyba helyeztetni s a hangyák megeszik a békát, a a melynek marad olyan csontja, a melylyel ha kit akar valaki, hogy őtöt szeresse, ha megérteti, felettébb fogja szeretni. Kért arra is engemet Benkő Anna asszony, hogy egy ide való *Kún Sára* nevű asszonynak a jobb lába nyomából ássanak földet és küldjem ő kglmének s arra is kért, hogy ha lehetséges, küldjek azon Kún Sárának a ganéjából is ő kglmének, mert azzal Apor József urat vagy magát, vagy pedig köntösit meg akarja mázolni, a

végre, hogy Apor József ő nga ne szeresse Kún Sárát, hanem had unja meg, de én egyiket se cselekedtem. Maga beszéllette azon alkalmatossággal Benkő Anna asszony nékem, hogy a fellyebb említett dolgokot, ha módja lészen benne, véghezviszi.

Eodem die in praefata possessione *Altorja*, in domo sua colonicali ob infirmitatem requisita est

20-a testis provida femina Barbara Székely, providi Stephani Kertész, jobbagionis posteritatum illustrissimi dni quondam *Petri Apor* liberi baronis de Altorja, in eadem Altorja residentis, consors, annorum 50. jurata, examinata, fatetur ad 3-ium: Most esztendeje én és egy Vizi Boricza nevű szolgálója a kérdésben feltett Benkő Anna asszonynak, még akarván az Benkő Anna asszony házában a tüzhelyet ujólag tapasztani, a tüzhelyből a régi megégett agyagat felástuk, a holott is épen azon helyben, a hol a tüz égett, találtunk beásva egy csuprot, s látám, hogy azon csuporban sok csomók hamuval elegyesen valának, de mi volt azon csomókban nem vizsgáltam, hanem azon csuprot a földhöz ütöttem, melyet észre vévén Benkő Anna asszony, azt mondá nékünk, hogy azon csuprot nem kellett volna kivennünk, mert ő kglme azzal nevetséget akart csinálni. De reliquo nihil certi.

Continuata est haec inquisitio nostra die vigesima mensis Martii anni ejusdem in possessione *Peselnek* in comitatu Albensi Transylvaniae existente, domoque colonicali providi *Francisci Varga*, jobbagionis generosi domini Francisci Janko de Zágon in eadem Peselnek residentis.

21-a testis provida Barbara Székely, modo fati Francisci Varga consors, annorum circiter 21, legitime citata, jurata, examinata fatetur. Ad 1-mum et 2-um: Én ennekelőtte öt esztendőkkel szolgálatban laktam az kérdésben feltett Benkő Anna asszonynál, a mikor is bizonyoson tudom és láttam, hogy Benkő Anna asszony br. Apor József uram ő ngával egy ágyban, egy paplan alatt egynéhányszor hált, sokszor együtt egy ágyban hevertek, a maga Benkő Anna asszony házánál. — Ad 3-ium: Ezen ide alább megmondott dolgait is ugyanazon üdőben, mikor Benkő Anna asszonynál laktam, bizonyoson láttam és tapasztaltam Benkő Anna asszonynak, hogy tudniillik ő kglme egy alkalmatossággal lábáról és kezeiről a körmeit levagdalá és a vas eszteket megmelegítvén a tüzön, azon az elmetszett körmeit megaszalá s rézmosárba megtörvén, pogácsában sütötte annak porát, és ismét azon pogácsát is aprón törte és az abból

való port az br. Apor József uram ő nga étkeiben hintette és ő ngával megétette. Azt is szemeimmel láttam, hogy Benkő Anna asszony a br. Apor József uram ő nga lábravalóját fonal-tekerőre felkészítette és azon tekerőt a ház híján a kürtő felében helyheztette, mikor br. Apor József uram ő nga idehaza nem volt, s ottan addig tekerte a tekerőt a lábravalóval együtt viszáson, a mig br. Apor József ő ngának haza kelletett jőni; midőn hazajöttek, kérdettem az Apor József uram ő nga Gocsmán László nevű szolgáját, hogy miért jöttek olyan hamar haza, a ki is felelt nékem ilyen szókkal: *asszonyod hozott, mert még éjjel sem nyughatott az uram ő nga.* Oly hosszason tekerte pedig Benkő Anna asszony a füstön a lábravalót, hogy a füsttől megcseresedett, s nékem azt parancsolta Benkő Anna asszony, hogy ha valaki kérdené, hogy mi lelte azon lábravalót, mondanám azt: hogy midőn Apor uram ő nga azon lábravalóba feredett, a feredő fogta meg. Azt is szemeimmel láttam, hogy Benkő Anna asszony, midőn Apor József uram ő nga honn nem volt, az ő nga ottan maradott kapczáját egy csuporban sokáig sütötte, főzte, de azután hová tette és mit csinált vélle, nem tudom.

Tudom azt is, hogy Benkő Anna asszony vélem a holt embernek a csontját elhozotta a temetőből s aztot porrá törvén, nékem ideadta s megparancsolta, hogy az Apor József uram ő nga étkiben hintsem belé, de éngem a lelkiüsméret arra reá nem vivén, az úton elhintettem s visszamenvén azt mondottam, hogy végbe vittem parancsolatját. Szemeimmel láttam azt is, hogy Benkő Anna asszony a br. Apor József úr hajában három tetvet keresvén, azon tetveket egy üveg palaczkba tette italba és az utjára ő ngának feltette. Azt is egynéhány izben láttam, hogy Benkő Anna asszony a br. Apor József uram ő nga nyomából a földet felásta és hogy az ő nga pökésit felszedte, de mit csinált vele és hova tette, nem tudom.

Tudom azt is, hogy egykor Benkő Anna asszony elküldé engemet egy oláh asszonyhoz, hogy vetessek babot vélle, hogy ha Apor József uram ő nga, minthogy akkor honn nem volt, haza jő-é, vagy nem, és ha haza jő, haraggal jő-é, vagy jó kedvvel. Megvetvén azon oláhné a babot, azt izené én tőlem asszonyomnak, hogy az urfi nehéztel, de könnyen elmúlik haragja s bizonyosan haza fog jőni, hanem küldje oda Benkő Anna asszony maga előruháját az oláhnéhoz; és én megmondván az izenetet, én tőlem küldé el Benkő Anna asszony a maga előruháját az oláhnéhoz és

én elvivén, az oálhné az előruhát sokáig tekeré s faracsárá,[1]) s azután visszaküldvén, azt izené én tőlem asszonyomnak, hogy midőn haza jő az úr Apor József uram ő nga, azon előruhát tegye azon ágyba, a melybe ő nga fog hálni, két vánkos közi, s reggel kérdje meg, hogy micsoda álmot látott ő nga; én mindeneket az izenet szerént megmondottam asszonyomnak.

Tudom azt is, hogy egy alkalmatossággal megnehéztelvén az úr Apor József uram ő nga Benkő Anna asszonyra, ő kglme holmi vizet, maga tudja miképpen készített, a melyet is nékem ideadott, azt parancsolván, hogy azon vizet öntsem el a br. Apor József uram ő nga ajtajába, de én a csűrös kertben elöntvén, azzal visszatértem.

Szemeimmel láttam azt is, hogy Benkő Anna asszony maga házának négy belső falait mézzel megkente, aztot mondván: hogy *valamint azon falak egymással szembe vadnak, úgy legyen vele szembe Apor József.* Tudom azt is, hogy Benkő Anna asszony egy kedd napon elment a temetőben, s engemet strázsának állított, hogy valaki rajta ne kapja cselekedetin s láttam, hogy a holtnak a sírján keresztet húzott késsel s a szíve tájékáról földet vett fel, s azon földet nékem adta, hogy hintsem az Apor uraknak étkiben, de én nem mértem megcselekedni; a mint a tanácsos oálhnéjától észrevehettem, azért akarta cselekedni Imecsné asszonyom, hogy az öreg Apor Péter úr és a kisasszony Apor Anna ő ngok ne lássanak s ne halljanak és Apor József urat tőle ne ellenzzék. Caeterum nihil.

Continuata est haec inquisitio nostra die vigesima prima mensis Martii, anni ejusdem in possessione *Kovászna* in sede Siculicali Orbai existente, domoque parochiali pastoris seu parochi ecclesiae reformatae in eadem possessione Kovászna existentis.

22-a testis nobilis femina Sára Könczei nobilis ac reverendi domini Samuelis Imreh de Etfalva ecclesiae reformatae in praefata possessione Kovászna existentis parochi consors, annorum circiter 33, legitime requisita, jurata et examinata, fatetur ad 1-mum et 2-um: Tudom nyilván és bizonyoson, mert szemeimmel láttam és nyilván tapasztaltam, hogy a kérdésben megnevezett Benkő Anna asszony, mlgos br. altorjai Apor József uram ő ngával társalkodott és ennekelőtte hat esztendőkkel azon személyeknek illetlen és botránkoztató társolkodásokat nyilvánságoson tapasztal-

[1]) Valószinűleg: facsará helyett.

tam, mert szemeimmel láttam, hogy br. Apor József uram ő nga Benkő Anna asszonynak előruhája alá benyult és a mit oda be tanált, aztot illetlenül tapogatta, ezt pedig nem csak egyszer, hanem sok rendben. Ad 3-ium: Ugyan azon üdőtájban szemeimmel láttam, midőn Benkő Anna asszony maga ganéját égett borban elegyítvén, nevezett Apor József uram ő ngával megitatta, kérdettem Benkő Anna asszonyt, hogy aztot mi végre cselekedte, azt mondotta nékem, hogy azért, hogy inkább szeresse őtöt Apor József uram ő nga.

Ugyan azon üdőtájban füleimmel hallottam, minthogy jelen voltam, hogy Benkő Anna asszony egy asszonynak, a kit nem üsmértem, panaszkodott és tanácsot kérdett azon asszonytól, hogy mit kelletnék cselekedni, hogy Apor József uram mást kívüle ne szeretne, a melyre felele azon asszony ember, hogy ő tudna olyan mesterséget, meg is mutatá mesterségit, mert egy fokos tőt elé vévén, arra sokat berbetéle és a tőnek a hegyit a fokába fordítván, az Imecsné asszonyom háza ajtajának küszöbe alá ezen e szerént elkészített tőt beásák; hogy pedig azon babonás asszony mesterségét végben vigye, először Benkő Anna asszony fizetést igyírt vala néki; eztet pedig azért cselekedtette Benkő Anna asszony, hogy ő kglmén kívül Apor József uram ő nga senkivel ne közösülhessen.

Füleimmel hallottam aztot is, midőn az említett asszony Benkő Anna asszonyt (minthogy akkor a vala a hire, hogy Apor József uram ő nga meg akar házasodni) arra tanította, hogy az Apor József uram ő nga lábravalóját tegye azon tekerőfára, a melyen a fonalat szokták tekerni és a kürtő felett tekerje azon tekerőt a lábravalóval együtt, láttam is szemeimmel, hogy Benkő Anna asszony azon tanács szerént cselekedett. Ezt pedig azon hitván asszonynak tanácsából, a mint magától azon asszonytól hallottam, hogy mondotta, azért cselekedte Benkő Anna asszony, hogy Apor József uram ő nga sohult meg ne maradhasson, hanem szükségesképpen vissza kellessék jőni, de azon tekerő forgatást ugy javalja vala azon asszony hathatósnak és foganatosnak lenni, hogy ha ő mindennap háromszor a szokott igéket, ő tudja micsoda igék voltak azok, reája mondja. Ez is ennekelőtte *hat esztendőkkel* volt.

Láttam azt is ugyanazon üdőtájban, hogy Benkő Anna asszony az Apor József uram ő nga nyomából a földet felásta és azon földet maga vizeletével megelegyítvén, feltapasztotta maga tüzhelyére, a hol a láng fel szokott menni; azt mondotta Imecsné asszonyom nékem, hogy ő

kglmét egy asszony tanította arra s azon dolgot a végre cselekszi, hogy úgy égjen Apor József uram ő ngának a szive utána, valamiképpen azon föld fog ottan égni.

Láttam aztot ugyanazon üdőtájban, midőn Benkő Anna asszonyember csecsiből tejet fejetett, s azon téjjel pogácsát sütött, kérdettem, hogy mi végre cselekszi azon dolgot, azt felelte nékem, hogy ő kglmét egy asszonyember tanította arra, hogy a kinek azon pogácsát meg adja enni, az úgy el nem feledkezhetik róla, valamiképpen az anya el nem felejtkezhetik a maga gyermekiről. Caeterum nihil certi.

Die immediate subsequenti vigesima secunda videlicet mensis Martii anni ejusdem in eodem loco inquisitio nostra continuata.

23-ius et ultimus testis agilis primipilus Ladislaus Gotsmán de Maksa, annorum 29. fatetur ad 3-ium: Én inassa lévén az úr Apor József uram ő ngának, tudom nyilván és bizonyosan, mert ugy tapasztaltam, hogy ennekelőtte circiter másfél esztendővel Altorján az Apor Péter uram ő nga udvarában a kérdésben megnevezett Benkő Anna asszony akkori szolgálója Sándor Kata, mostan Altorján lakó Vizi Andrásné mutata nékem holmi port, azt mondván, hogy azon port Benkő Anna asszony ő tőle a végre küldötte volna oda, hogy aztot tenné az Apor József uram ő nga pohárába, mely dolgot, hogy észrevettünk, nem engedtük meg, hogy azon leány a pohárszékhez közel férjen. Caeterum nihil certi.

Cuius quidem praemissae huiusmodi inquisitionis et attestationis seriem, prout videlicet per nos et coram nobis extitit expedita et peracta Majestati Vestrae Sacratissimae fide nostra mediante, sub sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus descripsimus, annotataeque exponenti jurium antefati officii sui uberiorem futuram ad cautelam necessariam extradedimus. Eandem de reliquo sacratissimam caesareo regiam Majestatem Vestram quam diutissime, feliciter vivere, glorioseque regnare desideramus. Datum in praefata possessione Kovászna, die vigesima secunda mensis Martii, ultima videlicet inquisitionis nostrae anno domini millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio.

Correctum per nos ejusdem Scrmae Mttis Vrae
humiles perpetuoque fideles, subditi et servi

Sigismundus László m. p. tabulae Mttis Vrae regiae, in Trannia judriae

Franciscus Sámbler m. p. cancellariae regiae provincialis Transylvaniae scribae ac jurati notarii

ad praemissa fideliter peragenda specialiter exmissi.

Külső czím: Sacr. C. R. Majestati d. d. Mariae Theresiae etc.

Kívül: Ao. 1753. Apertum per magistrum Adamum Nemes, potonotarium. (P. H.) (P. H.)

Kívül: Inquisitoria contra nobilem feminam Annam Benkő Dominici Imets de Imecsfalva divortiatam consortem in materia lubrica et ratione superstitiosae magiae.

(Eredetije a b. Apor-család altorjai levéltárában.)

8.

Gyula-Fejérvárt, 1753. jun. 12.

Benkő Anna reversalisa, melyet az erdélyi r. kath. püspök br. Szalai Sztojka Zsigmond Antalnak adott a károly-fejérvári egyházi törvényszék börtönéből kibocsátása végett.

Én ide alább megirt személy adom tudtára mindeneknek, a kiknek illik, hogy minekutánna sokféle vétkes és botránkoztató cselekedetimnek s büneimnek igaz büntetése végett a közelebb elmult esztendőkben az háromszéki tisztelendő esperesti szentszék elejében idéztettem és annak rajtam lévő törvényes hatalmát, itiletét s gonosz cselekedetimirt igasságoson szabott büntetését magamra vállalni vakmerőképpen és engedetlenül megvetettem volna, onnat az ellenem indított törvényes processus által küldetvén az *károly-fejérvári* főtisztelendő püspöki consistorium, vagyis egyház törvényes szék elejében, ottan büneimnek méltó büntetése e szerént végeztetett, hogy tudni illik Károly-Fejérvárra kivitettetvén, ottan poenitentia tartó helyre rekesztettessem, a minthogy rekesztettettem is, hogy így gyakor könyhullatásim, szívbéli bánatim, szenvedésim és poenitentia tartásim által jó Istenemnek ellenem felgerjedett haragját engesztelném, iffiúságomnak esztelenségit fájlalnám, gonoszságimot siratnám, büneimnek undokságát mosogatnám, s bocsánatját munkálnám és életemet megujítván, az Istennek, az anyaszentegyháznak és az keresztényi tökéletességnek törvényéhez s rendéhez szabni s kormányozni magamat eltökélleném. Mely penitentia tartásomnak midőn már-már nyolczadik hete mulnék, borultam alázatos reménkedésem által mlgos *br. Szalai Sztojka Sigmond Antal* erdélyi püspök uram és főlelkipásztorom ő excellentiájának kegyes lábaihoz, töredelmes szívvel reménkedvén [1]) s esedezvén, mél-

[1]) T. i. rimánkodván.

tóztatnék bűneimért méltán szenvedett büntetésemnek idejét és sulyát kegyes szívére venni és szabadulásomat kegyelmesen megengedni. Hajlott atyai kegyessége alázatos reménkedésemre és szabadulásomat kglmesen megengedte, hogy ha előbb ezen alább tett conditiókra magamat kötelezném, melyeket is látván, hogy egyedül bűnös lelkemnek üdvösségére czéloznának, alázatoson acceptáltam s acceptálok és kötelezem ép elmével s szabad akarattal magamot.

1-mo. Hogy kibocsáttatván sohuva el nem térek s nem mégyek, hanem egyenesen mostoha atyám uram és édes anyám asszony házokhoz és valameddig férj nélkül való életet élek, mindaddig nem másutt, hanem ő kglmek házaknál, ő kglmekkel s ő kglmek mellett lakom.

2-do. Magam jószágimnak látogatására (akár Torján, akár másut legyenek azok a vidékben) és azoknak kormányozására sem egykor, sem másszor egyedül nem mégyek s nem járok, hanem említett atyáimnak egyetértéséből ez, azzal vagy azokkal a becsületes és jó hírű nevű személylyel, személyekkel, a kit, vagy a kiket azok mellém rendelnek.

3-io. Akárhol lévő jószágomban, vagy udvaromban br. Apor József úrnak semminémű jovát, marháját vagy portékáját nem tartom, s lenni, tartani meg nem engedem.

4-to. Vélle, ugymint említett br. Apor József úrral teljességgel semmiben nem czimborálok, vélle sohult semminémű barátságban, társaságban, nyájasságban, beszédben, szóval vagy írás, avagy iratás által szövetségben, se mások előtt, se különösön, se magam személyem szerint, se mások vagy más által, se nyilván, se titkon, semmi szín, titulus vagy praetextus alatt nem indulok, nem lészek s nem correspondeálok. Sőt mind magát, mind ezeket, mind egyebeket is, melyek a gyanakodásra vagy botránkoztatásra okot adhatnának, teljes tehetségem szerint elkerülök s eltávoztatok.

5-to. Ennek utánna, hogy Istennek ellenem bűneimmel felgerjesztett haragját, míg az alkalmatos idő vagyon, engesztelhessem és azoknak Isten irgalmasságából bocsánatját nyerhessem, kibocsáttatásom előtt egész életemi vétkeimről igaz és szivbéli töredelmes gyónást tészek s poenitentiát tartok, annak utánna pedig mindenféle csélcsap, veszedelmes és botránkoztató társaságokat, társolkodásokat, szövetségeket elkerülök s eltávoztatok és életemet kitelhetőképpen mindenekben az Istennek s anyaszentegyháznak törvénye és kereszténvi tökéletességek rende szerint folytatom s kormányozom.

6-to. Az anyaszentegyház törvényeihez, úgy főbb és azok után való lelkipásztorimhoz s előljáróimhoz, mindenekben visszavonás nélkül illendő tisztelettel és keresztényi tökéletes engedelmességgel viseltetem.

7-o. Mindezekre pedig magamat 100, id est száz aranyokból álló vinculum alatt olyanképpen kötelezem, hogyha ezeknek megállója nem lennék, sőt (kit Isten távoztasson) előbbeni rossz életemre visszatérnék, vagy azokat ujabb gonoszságimmal újítanám s szaporítanám, tehát sulyos egyházi előljáróim illendő büntetődésem végett mindazon száz aranyokat rajtam minden törvénykezés nélkül megvehessék s megvétethessék, mind pediglen akárhol magam tulajdon jószágomban s házomban is bátran hozzám s személyemhez nyulathassanak s büntettethessenek személyemben is, úgy hogy ezekben semmi remediumok, subrefugiumok, impedimentumok, praetextusok, sőt nemesi praerogativám is ellent ne állhassanak s ne álljanak. Mindezekről pedig és ezeknek megállására, minek előtte penitentia tartó helyemből kibocsáttatnám, tartozom négy becsületes és disinteressatus ezen reversalis levelemet subscriptiójokkal és pecsétekkel megerősítő nemes embereket kezesekül állítani. Melyekről adom ezen magam kezem irásával subscribált pecsétes levelemet Károly-Fejérváratt die 12, mensis Junii, anno 1753.

Rab özvegy Benkő Anna, nemes személy.

Ezen praemittált punctumokot küldvén mihozzánk mostan detentióban levő Benkő Anna asszony a végre, hogy az utolsó punctum tenora szerint a kezességet subeálnók: mi azért a praeinserált conditiók szerint való maga accommodatiójáról a kezességet leváltuk. Melyet subscriptiónkkal és pecsétünkkel corroboráltunk.

Bodó Gergely,
Kézdi széki altorjai nemes személy (L. S.),

Bárdy Elek,
fejérvármegyei karathnai nemes személy (L. S.),

Iffiabb Köntzei Gergely,
fejérvmegyei karathnai nemes személy (L. S.)

Kún László,
fejérvmegyei karathnai nemes személy (L. S.)

(Egykorú másolata a báró Apor-család altorjai levéltárában.)

9.

Kovásznán, Karathnán
és Altorján, 1759. február 13. — apr. 29.

Tanúvallatás Benkő Anna asszony kívánságára arról, hogy láttak-e őt bíró Apor Józseffel fajtalankodni s boszorkányságot művelni.

Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Majestas!

Domina nostra clementissima, benignissima.

Vestra clementer nosse dignetur Majestas Sacratissima, quod nos literas ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsorias, pariter et attestatorias pro parte et in persona nobilis feminae Annae Benkő, egregii Dominici Imets de Imetsfalva consortis divortiatae, legitime confectas et emanatas, nobisque inter alios ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae humiles perpetuoque fideles, subditos, et servitores, literis in iisdem nominanter et ab officio conscriptis, praeceptorie sonantes et directas, summo quo decuit, honore et obedientia receperimus in haec verba:

Maria Theresia, divina favente clementia Romanorum imperatrix ac Germaniae, apostolica Hungariae, Bohemiaeque regina, archidux Austriae, dux Burgundiae, princeps haereditaria Transylvaniae etc. comes Tyrolis et Siculorum, fidelibus nostris universis et singulis illustribus, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis nobilibus et agilibus, pariter etiam ignobilibus ac alterius cujusvis status, bonae tamen honestaeque famae et conditionis utriusque sexus hominibus, ubivis in haereditario principatu Transylvaniae partibusque eidem incorporatis constitutis, residentibus et commorantibus, praesentiam notitiam habituris gratiam nostram caesareo-regioque principalem. Exponitur Majestati nostrae in persona nobilis feminae Annae Benkő egregii dominici Imets de Imetsfalva consortis divortiatae, qualiter idem medio vestri ratione et praetextu certorum quorumdam negotiorum suorum coram declarandorum, in praesentia egregiorum et nobilium: Alexii Vajna, Francisci Vass, Emerici Szeles et Georgii Kolosvári, tabulae nostrae regiae in Transylvania judiciariae scribarum ac juratorum notariorum, per nos ad id specialiter exmissorum, vicecomitum item supremorum v.-judliumque jurassorum ac notariorum sedriarum comitatuum: Albensis Transylvaniae, de Küküllő, Thordensis, Kolosiensis, Dobocensis,

Hunyadiensis, Szolnok utriusque, interioris videlicet et mediocris, Krasznensis et de Zaránd, v.-judicum porro regiorum, caeterorumque jurassorum ac notariorum sedium Siculicalium: Udvarhely, filialiumque huius Keresztúr, et Bardotz trium insuper Sepsi, Kézdi et Orbai ut et Miklósvár, Csik item utriusque Gyergyo et Kászon, Marus denique et Aranyos, v.-capitaneorum item, v.-judliumque jurassorum ac notariorum arcis et districtuum terrae Fogaras et Kővár, ductorum praeterea nobilium v.-judliumque jurassorum ac notariorum oppidorum nostrorum: Thorda, Deés, Nagy-Enyed, Magyar-Igen, Sárd, Borberek et All-Vintz, hominum videlicet nostrorum regiorum pro iurium suorum tuitione ac defensione certas quasdam fassiones et attestationes celebrari facere vellet jure admittente. Cum autem veritatis fassio iustitiaeque recognitio nemini sit abneganda, proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, ut dum et quandocunque cum praesentibus simul vel divisim fueritis requisiti, statim vos sub oneribus singularum sedecim marcharum gravis ponderis, per eos quorum interest, seu interercrit, irremissibiliter exigendarum, ad diem et locum, per dictam exponentem vel homines ejus ad id transmittendos vobis praefigendum, in praesentiam dictorum hominum nostrorum regiorum personaliter accedere, ibique ad fidem vestram Deo debitam, qualiscunque vobis de et super rebus coram interrogandis constiterit certitudo veritatis suo modo dicere, fateri et attestari modis omnibus debeatis et teneamini. Super quibus quidem fassionibus et attestationibus vestris, literas tandem per praefatos homines nostros regios sub sigillis subscriptionibusque suis fide eorum mediante conscribendas annotataeque exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessarias extradari volumus et jubemus communi iustitia et aequitate svadente. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus resistitutis. Datum in libera regiaque civitate nostra Marus-Vásárhely, die quarto mensis Januarii, anno Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo nono. Et subscriptum erat eisdem ad marginem a dextra: Lecta, correcta. Erantque sigillo ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae judiciali authentico, eoque Transylvanico, in inferiori earundem margine in medio videlicet loco solito super cera rubra ductili impressive communitae et roboratae, patenterque confectae et emanatae.

Quibus humillime receptis, nos mandatis Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsoriis pariter et attestatoriis

semper et in omnibus uti tenemur et par est obedire satisfacereque volentes, in hoc anno praesenti millesimo septingentesimo quinquagesimo nono, die vero decima tertia mensis Februarii primum quidem in et ad possessionem Kovászna, sedi Siculicali Orbai adjacentem, consequenterque domum agilis primipili *Francisci Kövér* ibidem exstructam et situatam accessimus, ibique testem infrascriptam vigore praeinsertarum Majestatis Vestrae Sacratissimae literarum compulsoriarum pariter et attestatoriarum nostri in praesentiam legitime citatum et accersitum, exacto prius ab eadem firmissimo juramenti sacramento de et super utri punctis per antelatam exponentem nobis exhibitis serio examinavimus et inquisivimus; inquisitaeque veritatis certitudinem serie sequenti descripsimus.

Utri puncta nobis exhibita erant talia:

1-mo. Tudgyá-é a tanú nyilván és bizonyoson értette-é vagyis hallotta-é, hogy tekintetes nemzetes a.-torjai Benkő Ferencz uram leánya, nemzetes Benkő Anna asszony, mind léány korában, mind pedig tekintetes nemzetes Imecsfalvi Imecs Domokos uramhoz való házassági kötelességiben, míg törvényesen ő kegyelmitől el nem vált, úgy elválása után is egész eddig a napig s óráig micsoda életű asszony volt? Úgy viselte-é magát, mint becsülletes és tiszta életű leányzó, míg léány volt, azután míg férje volt, mint becsületes uras asszony, végre mindeddig mint becsületes Isten félő tiszta életű özvegy asszony, vagy pedig az Isten és Haza törvénnye ellen rút fertelmes Istent megbántó s minden keresztény embert botránkoztató, feslett, parázna, bűbájos és boszorkányos életet élt? Ha igen

2-do. Miképpen? kivel? hol? mikor? és micsoda alkalmatossággal? Városon? falun? erdőn? mezőn? avagy akárhol is? Nevezetesen pedig

3-o. Látta-é valló említett *Benkő Anna* asszonyt mlgos altorjai l. b. *Apor József* úr ő ngával, vagy mással is akárkivel egy ágyban egy paplany vagy akármi névvel nevezendő takaródzó alatt ketten levetkezve akárholott, vagy köntösökben is vetkezetlenül egymás mellett fekünni? Ha látta

4-o. Vett-é észre, avagy látott-é a tanú a megírt személlyek között nyilvánságos és valóságos paráznaságot? Nemkülönben

5-to. Hogy a specificált exponens asszony az írt mlgos Apor József úr ő ngával akárhol is hogy vadászni

lett volna és ottan ketten egy takarodzó alatt feküvén egymással paráználkodtak volna, látta-é? tudgya-é? vagy akármi jelekből tapasztalta-é a tanú? Ha igen, éjjel-é, nappal-é? s a fatenstől circiter hány lépésnyire s mi módon? Ugy-é, hogy bizonyoson ismerhette volna a tanú, hogy nem más, hanem Benkő Anna asszony?

6-to. Hogy említett Benkő Anna asszony mlgos br. Apor József urral egy kádban akárhol is feredezett volna, s ottan egymást illetlenül tapogatták volna?

7-mo. Hát hogy Benkő Anna asszony gyermeket szült volna, s aztat elvesztette volna tudgya-é a tanú, avagy legalább oly állapottal lenni tudgya-é a tanú, melyben terhes és viselős állapottal való létit a tanú méltán gondolhatta volna? Ha igen mikor? és micsoda alkalmatossággal?

8-o. Hát azt szemeivel látta-é, tudgya-é, vagy magától Benkő Anna asszonytól mondani és beszélleni hallotta-e a tanú, hogy midőn br. Apor József úr ő kegyelmivel közösült, vagyis paráználkodott volna, a paráználkodás közben megérezvén az irt exponens asszony, hogy br. Apor József uram ő ngától mégyen ő kglmiben a mag, aztot nem engedte, hanem megfogta volna a br. Apor József úr szeméremtestét, aztat maga szeméremtestiből kirántotta volna és az br. Apor József úr ő ngától elmenő magot egy pohárban megvévén annak utánna adta volna egy Pergelőné nevü czigány asszonynak a végre, hogy azon megvett maggal csinállya vagyis kurusallya meg az irt czigányné Apor József urat, hogy ő nga soha Benkő Anna asszonyon kivül mást ne szerethessen, annál is inkább feleségül el ne vehessen.

9-o. Hát azt tudgya-é, látta-é, vagy Benkő Anna asszonytól mondani hallotta-é: hogy ő kglme a faluban idestova jártában az úton mlgos br. Apor József uram ő nga nyomát megismérvén, azon ő nga nyomát kilenczig olvasván, a kilenczedikből a földet felásta volna, a melyet maga házához vivén, ő kglme maga vizelletivel megelegyítette volna és agyagot csinálván belölle, az tűzhellyit, a hol a tüz ég, azzal tapasztotta volna meg s midőn a tüz ezen tapasztáson égett volna, ily szókat mondott volna ő kglme háromszor: *úgy égjen Apor Józsefnek szive utánnam, mint ez a tüz.* Nem külömben, hogy az meg irt úr nyomából, ha maga nem cselekedte volna, hogy másokat kért volna ő kglme vagy szép szóval, vagy fizetéssel is ha fogadott volna, hogy az irt úr nyomából, ugy lovának vagy patkójának sárjából is hogy ő kglminek vigyenek és az irt

úr pökésit vagy maga, vagy más által is felszedte, vagyis szedette volna?

11-o. Hát azt tudgya-é, látta-é vagy az exponens asszonytól beszélleni hallotta-é, hogy ő kglme a maga házának négy belső falait mézzel megkente volna, ily szókat, vagyis igéket mondott volna rá: *valamint ezen négy fal örökké egymást nézi, úgy nézzen szüntelen réám Apor József és valamiképpen ezen falok egymástól meg nem válhatnak, úgy meg ne válhassunk mi is egymástól.* Annak utánna lisztet vévén ő kglme, a szitát az alsó felivel felyül visszáson fordítván, azon visszáson fordított szitán a lisztet kilenczer megszitálta volna s a mézet a fal oldaláról levakarván, azon lisztet egyben elegyítvén s annak utánna maga szájában vizet vévén s azt is köziben elegyítette volna, melyből annak utánna ő kglme pogácsát sütött volna, a melyet aprón törvén írt br. Apor József úrral meg is étetett volna ételben, azzal fűszerszámozván az ő nga étkeit és azt is vagy egyszer, vagy másszor, akármikor is, az írt exponens asszony szájából mondani hallotta-é a tanú, hogy mikor a víz az szájában volt s az írt liszt közé elegyítette, vagyis maga szájából eresztette, magában ő kglme azt gondolta volna: *hogy valamiképpen ő kglme akkor nem szólhatott, víz lévén a szájában, úgy Apor József úr is ő kglmin kívül senkinek is ne szólhasson.*

11-o. Hát azt tudgya-é, látta-é, vagy az exponens asszonytól beszélleni hallotta-é a tanú, hogy irt Benkő Anna asszony az halat maga szeméremtestiben, vagyis s. v. valagában megkeverte volna elsőben, annak utánna úgy sütötte volna meg és ezen sült hallal vendéglette vagyis acceptálta volna sokszor irt br. Apor József urat?

12-o. Hát azt tudgya-é, látta-é, vagy az exponens asszonytól mondani hallotta-é a tanú, hogy ő kglme a szennyes pendellyin égett bort szürt volna által, azt mondván: *valamint ez a pendely vergődik az én testemhez, úgy verdödgyék Apor József is utánnam* és hogy azon általszürt égett bort meg is itatta volna Apor József úrral?

13-o. Hát azt tudgya-é, látta-é, vagy az exponens asszonytól mondani hallotta-é a tanú, hogy ő kglme br. Apor József úr hon nem létiben, az ő nga szennyes lábravalóját a tekerőfára, melyen fonalat szoktak tekerni, felhúzta volna és az ház hijján a kürtőre helyeztette volna és visszáson hogy vagy maga, vagy szolgálója, vagy akárki is tekerte volna az ő kglme parancsolattyából. Ő kglme pedig mikor vagy maga tekerte, vagy mással is tekertette

volna, ily szókat mondott volna rá: *valamint ez a tekerő meg nem áll, úgy Apor József is meg ne állhasson, míg haza nem jő.*

14-o. Hát azt tudgya-é, vagy látta-é, avagy Benkő Anna asszonytól mondani hallotta-é, hogy ő kglme s. v. a maga segge vápáján a vajat leszürvén, azon vajjal fánkot sütött volna, a melyet osztán Apor József urral meg is étetett volna?

15-o. Hát hogy az asszony ember tejivel ő kglme pogácsát sütött volna: ezt tudgya-é, avagy látta-é a tanu? Ha igen, ezt is mi végre cselekedte?

16-o. Hát azt tudgya-é, avagy látta-é a tanú, hogy ő kglme babot vetett, vagy mással is vettetett volna? Ha igen, mit tapasztalt a tanú, hogy mi végre cselekedte, vagy cselekedtette, vajjon nemde nem közönséges tréfából és játékból, vagy pedig nyilvánságos és valóságos boszorkányságból és kuruslásból?

17-o. Hát azt tudgya-é, látta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony, vagy ha ő kglme nem, más által akárki által szenes vizet csinált vagy csináltatott volna, melyet vagy maga ő kglme, vagy más akárki is az ő kglme parancsolattyából br. Apor József házának ajtaja, vagyis küszübe alá keresztül öntött volna? Ha tudgya, vallyon ezt is mi végre cselekedtette ő kglme?

18-o. Hát azt tudgya-é vagy látta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony esős időben a vízre ment volna, oly helyre, hol a két patak öszvefoly s ottan ő kglme háromszor vizet merített volna és azon vizet haza is vitt volna. Ha tudgya vagy látta a tanú, vallyon ezt is mi végre cselekedte?

19-o. Ezt is tudgya-é, látta-é vagy Benkő Anna asszonytól beszélleni hallotta-é a tanú, hogy egy alkalmatossággal, midőn Apor József úr maga lovain Kézdi-székben Ikafalvára akart volna menni, azon uttyában Benkő Anna asszonyhoz béfordulván s a lovai künn az ő kglme ajtaja előtt megállván, hogy ő kglme azon irt úr lovainak serénnyiből és farkából elvágott volna s elmenetele után Apor József urnak azon szőrt az ház híjjára felvivén ő kglme s ottan az kürtője felett fonaltekerőre helyheztetvén, a tekerőt visszá kezdette volna tekerni, melyből osztán a következett volna, hogy Apor József úr Ikafalvára el nem mehetett, hanem menő uttyából, a mezőről visszá kellett ő kglmihez fordulni.

20-o. Hát azt tudgya-é a tanú, vagy Benkő Anna

asszonytól cselekedni látta-é, hogy ő kglme az agárnak vagy egyébb kutyának a fejit elvágta volna s azt megégette volna? Ha látta, mit tud iránta a tanú, valljon ez bűbájos boszorkányság-é, vagy pedig ezt megégetvén és mézzel belőlle flastromot csinálván, igen hasznos orvosság volna oldalfájás ellen?

21-o. Hát azt tudgya-é, cselekedni Benkő Anna asszonyt látta-é, vagy másokkal is, hogy cselekedtette volna ő kglme, tapasztalta-é a tanú, hogy tudnilik egy darab hájat elvitt, vagy küldött volna és azt a döglött kutyának szájában megforgatta, vagy más által is megforgattatta volna, annak utánna haza vivén, vagy vitetvén, ezzel is mit tud, vagy mit látott a tanú, hogy valljon mit csinált ő kglme?

22-o. Azt is tudgya-é, vagy Benkő Anna asszonyt cselekedni látta-é, avagy hogy mást ő kglme ezen rossz cselekedetre ösztönözött vagyis kért volna, tapasztalta-é a tanú, hogy tudnilik, hogy fogjanak ő kglminek zöld békát, melylyel azt akarja cselekedni, hogy egy fazékban tészi és kilencz jukat fúrván a fazékra, azután hangya-bajban *(így!)* helyhezteti és a hangyák azon békát mind megeszik, melynek marad oly csontocskája, melylyel ha kit akar valaki, hogy őtet szeresse, csak értesse meg és felettébb fogja szeretni?

23-o. Vagy azt is tudgya-é a tanú, hallotta-e, vagy akarmi jelekből tapasztalta-é, hogy Benkő Anna asszony másokat kért volna, hogy egy *Kún Sára* karathnai asszonynak az jobb lábának nyomából és s. v. ganéllyából vigyenek ő kglminek és ő kglme esztán azzal br. Apor József urat vagy magát, vagy köntössit megmázolta volna e végre, hogy Apor József úr ne szeresse Kún Sárát, hanem had unja meg.

24-o. Hát azt tudgya-é, avagy látta-é a tanú, hogy ezelőtt való időken az exponens asszony idegeny lakókat tartván, annak utánna egy alkalmatossággal felvagdalván az ő kglme cselédháza tüszellyinek[1]) földit, újalag akarván tapasztatni, hogy ott valami csuprot találtak volna? Ha igen, ki és azon csuporban mi volt? és tapasztalta-é a tanú, avagy hallotta-é, hogy azon csuprot nem más, hanem Benkő Anna asszony tétette volna oda s mi végre? s mikor a csuprot találták ottan, akkor jelen volt-é Benkő Anna asszony vagy nem? Azutánn is hány napokkal érkezett meg

[1]) T. i. tűzhelyinek.

maga házához s meghallván azon csupornak tanálását, mit mondott iránta?

25-o. Hát azt tudgya-é, vagy hallotta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony a maga kezein és lábain való körmeit levagdalván és valami vas eszteket [1]) megmelegítvén, azon elmetszett körmeit megaszalta volna? Annak utánna réz mosárban megtörvén, pogácsában megsütötte volna? Melynek porát és ismét azon pogácsát aprón törvén, ezen porral osztán ő kglme úgy fűszerszámozta volna, vagy akármiféleképpen is készített volna étket br. Apor József úrnak, melyet osztán meg is étetett volna ő ngával? Ha tudgya, vagy látta, ezt is mi végre?

26-o. Hát azt tudgya-é, avagy látta-é a tanú, hogy hon nem létiben br. Apor József úrnak Benkő Anna asszony az ő nagysága kapczáját csuporban a tüznél sütötte vagy főzte volna? ha igen, valljon ezt is mi végre cselekedte?

27-o. Nem különben azt is tudgya-é, vagy hallotta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony vagy maga, vagy más által is a temetőből holt embernek csontjait hozott, vagy hozatott volna, melyet aprón megtörvén, ezt is az Apor József úr étkiben hintette, vagy mással is hintette volna? Ha igen, ezt is valljon mi végre cselekedte ő kglme?

28-o. Azt is tudgya-é, avagy hallotta-é a tanú: hogy Benkő Anna asszony br. Apor József uram ő nga fejinek hajában három tetvet keresett volna s azt üvegpalaczkban tévén, annak utánna br. Apor József úrral meg is étette vagy itatta volna? Hát valljon a tetűt hideglelős embernek béadván, boszorkányság-é, vagy az irt nyavalya ellen egyik hasznos orvosság légyen?

29-o. Hát azt is tudgya-é, vagy szemeivel látta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony Apor József urnak hon nem létiben vagy maga ment volna, vagy mást is küldött volna valami oláh asszonyhoz, hogy azon oláh asszonytól megtudja ő kglme, hogy br. Apor József úr haza jő-é, vagy sem s ha haza jő, valljon jó kedvvel, vagy haraggal érkezik meg? Mely efféle ő kglme kivánságára az írt oláhné ezt izente volna: az urfi neheztel, de könnyen elmúlik haragja s bizonyoson haza fog jőni; hanem küldje ide Benkő Anna asszony az előruháját.[2]) Annak utánna vagy maga vitte-é, vagy mástól elküldötte-é azon oláhnéhoz Benkő Anna asz-

[1]) T. i. ösztököt, lapátot.
[2]) T. i. kötényét.

szony az előruháját? Tudgya-é, látta-é, hallotta-é a tanu, hogy azon Benkő Anna asszony írt előruháját a sokszor nevezett oláh asszony sokáig tekerte s facsarta volna, annak utánna ily izenettel Benkő Anna asszonynak haza küldötte volna, hogy midőn hazajő br. Apor József uram ő nga, azon előruháját Benkő Anna asszony tegye az ő nga ágyában két vánkos közi s reggel Benkő Anna asszony ő ngát kérdje meg, hogy micsodás álmot látott?

30-o. Azt is tudgya-é, hallotta-é, vagy látta-é a tanú, hogy Benkő Anna asszony valami olyas boszorkánysághoz értő asszonynak panaszolkodott volna, tanácsot kérdvén tőle, hogy valljon mit kénék ő kglminek cselekedni, hogy ő kglmin kívül Apor József úr mást ne szeretne, melyre felelt volna a czigányné, hogy ő tudná annak a mesterségit, annak utánna egy fokas tőt elővett volna s arra sokat berbetélvén, a hegyit a fokában fordította, vagyis hajtotta volna és az Benkő háza ajtajának küszübe alá ásta volna. Ezt pedig azért cselekedtette volna Benkő Anna asszony, hogy ő kglmin kívül senkivel is mással Apor József úr ne közösülhen *(így!)* vagyis ne paráználkodhassék.

31-o. Azt is tudgya-é, látta-é, vagy Benkő Anna asszonytól mondani hallotta-é a tanú, hogy ő kglme ezelőtt való esztendőkben, egy kedd napon, a temetőben ment volna és valakit strázának állított volna, hogy az mindjárt megirandó cselekedetin ő kglmit rajta ne kapja valaki? Annak utánna a holt embernek sírjához ment volna ő kglme és a sírján keresztet húzott volna egy késsel, annak utánna a szíve tájékáról a holt embernek földet vett volna fel s azon földet vagy maga, vagy más által is akárkivel hintett, vagy hintetett volna Apor uraknak étkekben? Ez iránt is mit tud, hallott, látott, vagy akarmi jelből is tapasztalt a tanú, hogy vajon mért cselekedte, vagy cselekedtette volna Benkő Anna asszony? Hallotta-é, vagy tudgya-é a tanú, hogy ezt azért cselekedte volna Benkő Anna asszony, hogy az néhai öreg Apor Péter úr, ugy leánya Apor Anna asszony ne lássanak, ne halljanak s br. Apor József uram ő ngát ő kglmitől ne ellenzék.

32-o. Ez iránt is mit tud, mit hallott, látott, vagy akármi jelekből is tapasztalta a tanú, hogy ezen sok bestelen és mucskos dolgoknak ki volt indítója? ki keresett pénzzel, ruházattal, vagy akármi névvel nevezendő igéretekkel és ajándékokkal, vagy adományokkal Benkő Anna asszony ellen hamis tanúkat és bizonyságokat? azokot ki biztatta, laetálta és instruálta ily szókkal különös helyekre,

sőt még maga házában is bérekesztvén: no csak vallj Benkő Annára kurvaságot és boszorkányságot, igy amugy ruházlak meg s amolyan nagy becsületben tartlak, s mely jól lészen dolgod s azt pedig, valamiket Benkő Anna asszony ellen mondasz és vallasz, hogy te mondottad, senki is, míg a világon élsz, meg nem tudja?

33-o. Kiöntötte vagy önttette le Benkő Anna asszonyt oly vizzel, melyben a megholt embert mosták volt meg, s mi végre cselekedte, vagy másokkal is cselekedte azon személy, mit tud iránta a tanú?

34-o. Ki fenyegette lövéssel Benkő Anna asszonyt és alattomban búkálva ki kereste, hol pistolyival, hol kihúzott karddal ő kglmit, hogy megölje.

Mindezekre valamit tud, látott, hallott, vagy akármely jelekből is tapasztalt a tanú, cum omnibus congruis circumstantiis igaz hite szerint vallja meg.

Sequuntur nomina et fassiones testium.

1-ma testis nobilis femina *Sára Köntzei* nobilis ac reverendi domini *Samuelis Imre* de Etfalva Ecclesiae reformatae in possessione Kovászna existentis parochi consors, annorum 30, fatetur ad utri puncta sequentia, et quidem ad 1-mum: Én az utrizált nemzetes Benkő Anna asszonyt mind leánykorában, ugy tktes nemzetes Imecsfalvi Imecs Domokos uramhoz való férhez ment állapotjában e mai napig ismértem s ismérek s egyebet ő kglme felől mondani és vallani nem tudok, hanem ad 2-dum et 3-um: egy alkalmatossággal ezelőtt circiter 14 esztendőkkel kalákája vala ő kglminek, a mely alkalmatosságban én is a többi között jelen voltam A.-Torján az ő kglme házánál és midőn ezen kalákának vége lett volna, minket, a kik messzebb laktunk, hálni nem ereszte Benkő Anna asszony haza, hanem ő kglme maga háza földire minekünk hosszan egy nagy ágyot vete és azon ágyban egy néhányon, ugy mint Székely Júlia, most br. Apor Lászlóné asszonyom ő nga, Bárdi Agnes, Kun Sigmondné asszonyom és mások is, kiket minthogy már elfelejtettem, megnevezni nem tudok, én és Benkő Anna asszony is lefeküvénk s a minthogy ezen kalákában mlgos l. br. altorjai Apor József urak ketten az öcsesivel László urral jelen voltak, egyszer csak látjuk, hogy br. Apor József úr részegen felénk jő és közinkben az ágyban csak ledől, de fekvése, vagyis ledőlése melyikünk közi esett, arról megfelejtkeztem. Mi ugyan mint afféle leányok eleget, hogy közüllünk keljen fel és fekünni menjen másuva, ő ngának mondottuk, de minthogy ő nga részeg

volt, csak ott marada, de ad 4-um: semmi paráználkodásokat részemről nem láttam; hanem ad 5-um: másoktól, kiket megnevezni nem tudok, hallottam, hogy Benkő Anna asszony mlgs br. Apor József úrral az erdőre maga mulatságára lett volna, mig Apor József úr vadászgatott volna, ketten Székely Júlia, most br. Apor Lászlóné asszonyom ő ngával az időt ott töltötték volna, de egyébb együtt való rossz dolgokat vagy cselekedeteket nem hallottam. Ad 6-um azt tudom mondani, hogy ezelőtt circiter 17 esztendőkkel itten Orbai székben Kovásznán akkor Sándor Deák uram, most br. Apor József úr házánál jelen valék én az édes anyámmal, Mikó Susánna Köntzei Gergelyné asszonyommal, ugy a testvérnénémmel, Köntzei Anna irt Sándor Deák uram feleségivel, a midőn is az írt háznál vala br. Apor József úr is és Benkő Anna asszony is s hát br. Apor József úrnak borvizet, hogy megferedjék, készítnek és melegítenek és midőn az ő nga feredője elkészült volna, kérni kezdé br. Apor József úr Benkő Anna asszonyt, hogy ne sajnálja ő kglme a feredőben bemenni ő ngával és ő nagyságát az izzadságtól ott dörgölni, nem tudom szappannyal vagy ruhával mondja vala-é ő nga. Mely ebbéli kivánságának engede Benkő Anna asszony és be is mene ő ngával a feredőben, mi is osztán, mikor gondoltuk volna, hogy eddig levetkeztek, anyám asszonynyal és néném asszonynyal oda menénk s hát ketten ülnek a feredőben, de változó fejérneműben, br. Apor József úr egyik végin a kádnak, Benkő Anna asszony pedig a más végin és egyebet semmi rosszat is közöttök nem láttam; hanem mikor izzadott br. Apor József úr, láttam Benkő Anna asszonyt, hogy ő ngát dörgölgette. Ad 7-um: Én nem tudom, nem is tapasztaltam, hogy Benkő Anna asszony gyermeket szült volna, annál is inkább, hogy azt elvesztette volna, hanem egy alkalmatossággal, de idejire nem emlékezem, altorjai Mihátz Péterné asszonyomtól mondani hallottam: jaj csak vagyon az híre, hogy Benkő Anna asszonynak gyermeke lett volna. Én akkor is mondám, hogy nem tudom, nem is tapasztaltam. Ad 8-um: nihil. Ad 9-um: Én magam Benkő Anna asszonyt cselekedni nem láttam, de ezelőtt circiter 6 esztendőkkel hallottam az Zölde Ferenczné kisebb leányától, de keresztnevire nem elékezem, ki is Benkő Anna asszonynak jobbágy leánya volt, most pedig Fejérvármegyében Szárazpatakon tit. Rápóti Ferencz urunk valami cselédje tartja feleségül, mondani, hogy Benkő Anna asszonytól mikor elmegyen br. Apor József úr, Benkő Anna asszony

28*

vigyáz az ő nga nyomára és azt felássa vagyis felveszi ő kglme, annak utánna maga házában béviszi és a kemenczében, hol a tűz ég, bécsapta volna ily szókkal: *Amint ezen nyom a tüzben ég, úgy égjen az Apor József úr szive utánnam.* Ad 10-um, 11-um, et 12-um nihil. Ad 13-um: Ezen utrumra azt tudom mondani, hogy egy alkalmatossággal ez előtt circiter 18 esztendőkkel, midőn én az Benkő Anna asszony sokszor már írt torjai házánál lettem volna, egy asszony mindegy 40 esztendös (de nem tudom magyar, oláh vagy másféle nemzetből való volt-é) látom, hogy béjő egy délután (de micsoda nap, eszembe nem jut) az Benkő Anna asszony maga lakó házában, köszönvén azt mondja Benkő Anna asszonynak: kglmednek asszonyom búja vagyon, a mint látom; melyre felele Benkő Anna asszony: nekem lehet, mert mind csak biztata Apor József, hogy elveszen, s most úgy hallom, hogy mást akar odaki elvenni (de kit, ő kglme sem nevezé meg). Ezen Benkő Anna asszony szavaira felele a megirt asszony: ne busoljon kglmed, csak nékem jól megfizessen, én negyed napok alatt kglmednek Szebenből hazahozom. Erre ismeg monda Benkő Anna asszony: mert bizony félek, ha kár lesz benne. Erre ismét felele azon asszony: ne féljen kglmed, mert minden bágyódás és roncsolódás nélkül jő meg. Melyre monda Benkő Anna asszony: hogy tudná ked azt véghez vinni? Melyre felele azon asszony: no csak adja ide kglmed nékem ha kglmednél Apor József urnak szennyes lábravalója vagyon és én azt a fonal-tekerőre elhelyheztetem, annak utánna a kürtőre teszem. Ezen szavaira Benkő Anna asszony előkeresé br. Apor József urnak olyas szennyes lábravalóját és előttem kezihez is adá azon irt asszonynak, az öszve a mint volt csomboitva az lábravaló, a karjára veté a lábravalót és kijöve vélle az ő kglme házából. Én is azzal mindjárt kezdém búcsuzni Benkő Anna asszonytól és mihelyen nyitottam ki az Benkő Anna asszony házából, hát látom, hogy az Benkő Anna asszony ajtajának grádicsán áll a lábravalóval; én ezzel eljöttem ő kglmitől. Annak utánna mit csináltak azon lábravalóval, véghez vitte-é azon asszony akkor előttem is (a mint előbeszéllém) ki beszéllett akaratját, vagy sem, én nem tudom s nem is láttam s azon asszonyt is én sem azelőtt, sem azután nem láttam; ugy hallottam, hogy aztán tám öt napra meg is jött br. Apor József úr. Ad 14-um, 15-um, 16-um, 17-um, 18, 19-um et 20-um nihil certi.

Ad 21-um: Én ezt is, hogy vagy maga Benkő Anna

asszony cselekedte volna, vagy mással is cselekedtette volna, szemeimmel nem láttam, hanem ezelőtt hat esztendőkkel itten az Apor József uram kovásznai házánál lakott egy Román Margit nevű asszony, kitől is hallottam mondani ily szókat: csak tör reám Benkő Anna asszony s igen erőssen akar számot venni tőlem, de olyant mondok ő kglminek, hogy a mig él, soha el nem felejt. Erre én mondék: maga mit tudnál? Felele: azt hogy mikor ő kglme szolgálója voltam, a medve hájat elvittem parancsolatjából és a faluban a döglött kutyának a szájában harmadnapig tartván, úgy vittem osztán ő kglminek haza, ő kglme osztán másnak beadta orvosságul égett borban. Én ezen szavait elhallgattam s többet nem is szóllék. Ad 22-um nihil.

Ad 23-um: Ezen utrumra egyebet mondani nem tudok, hanem ez előtt való időben ismét én az Benkő Anna asszony házánál voltam, mások is az Benkő Anna asszony cselédgyi közül voltak s hát látom, hogy egy Sándor Ferenczné nevű asszony ember, ki is ismét a Benkő Anna asszony cselédje vala, hogy az házban bejő, mondván: im felmene most is József urfi Kun Sárához, melyre monda Benkő Anna asszony: ugyan nagy dolog az, hogy éngem oda való járásával ennyire bosszont, melyre egy asszony (kit is akkor szemléltem, de nevit megmondani nem tudom) előszól és mondja Benkő Anna asszonynak: asszonyom, kenesse bé kglmed a Kun Sára ajtaját és kapuját s. v. emberganéval és mondjon ily szókat utánna: valamijen büdös az ember gané, Apor József úr előtt éppen olyan büdös légyen az az ház, s ha a büzit megérzi, többször nem mégyen oda. Ezt közönségesen elkaczagtuk; annak utánna vitt-é, vitette-é véghez Benkő Anna asszony, nem tudom, nem is hallottam. Ad 24-um 25, 26-um, 27-um nihil. Ad 28-um: Én Benkő Anna asszonyt cselekedni nem láttam, különben másoktól láttam, hogy a tetűt orvosságul sárgaság és hideglelés ellen szokták béadni. Ad 29-um nihil.

Ad 30-um: Ezen utrumra ezt tudom mondani, mivel ekkor is jelen valék Benkő Anna asszonynál, béjő egy czigányné az Benkő Anna asszony házában (de hová való volt és kinek hívták, nem tudom) mint afféle kuldoló czigányné és az kemencze lábához leül, annak utánna kevés kenyeret és hust ada nékie Benkő Anna asszony s minden kérdés nékült mondani kezdé a czigányné asszonyom: én tudnék olyast cselekedni, hogy Apor József senkivel is mással kglmeden kívül nem hálna. Kérdi Benkő Anna asszony: hogy tudnál? Monda a czigányné: nem igen derék

dolog, hanem adjon kglmed nékem egy varró tőt. Ada is Benkő Anna asszony, melyet a czigányné meghajta és a tő hegyit a fokában dugá, annak utánna a küszüb alá ásta, melyre ily szókat szóllott: a mint ennek az varró tőnek a vége benn van a fokában, ugy Apor József is senkivel ne közösüllhessen vagyis paráználkodhassék kglmeden kivül. Ezt magyarul mondá, oláhul is eleget berbetélt, de minthogy oláhul nem tudok, mit mondott, nem érthettem. Mikor vége lett volna, ezen czigánynénak így véghez vitt cselekedetire igy felele Benkő Anna asszony: e csak annyit használ, mint a holt lónak a patkó. Ad 31, 32, 33. nihil. Ad 34-um: Ily formán szóllani br. Apor József úr feleségit Vaji Mária asszonyt hallottam ez előtt circiter hat esztendőkkel: ha mégis Benkő Annához jár az úr s magát le nem teszi, s együtt kapom, mind a kettőt meglövöm, ő kglminek is szabadságot adok, hogy éngem is, ha mással kap, meglőhessen. Caeterum nihil.

Anno praefato die autem decima quarta praefati mensis Febr. in possessione *Karathna*, comitatui Albensi Transylvaniae adjacente, domo vero seu curia nobilitari nobilis quondam Gregorii Köntzei de Karathna posteritatum ibidem existentium et situata vigore praeinsertarum Majestatis Vestrae Sacratissimae literarum compulsoriarum pariter et attestatoriarum praesens haec inquisitio nostra continuata est.

2-a testis nobilis femina *Susanna Mikó*, praefati nobilis quondam *Gregorii Köntzei* de dicta Karathna relicta vidua, annorum 60. fassa est ad utri puncta in genere sequentia: Én Benkő Anna asszonyt gyermek korától fogva ismérem, de semmi kurvaságát, annál is inkább boszorkányoztatását sem egyszer, sem másszor ő kglminek nem tudom, nem is láttam, hanem ezelőtt jó darab idővel, de az időnek számát megmondani nem tudom, Kovásznán voltam, akkor a mostoha leányom Sándor Deákné, most br. Apor József úr házánál, a mikor br. Apor József úr és Benkő Anna asszony is jelen valának s láttam br. Apor József urnak feredésit, mivel szemem láttára feredezett, de hogy Benkő Anna asszony az irt úrral egy kádban feredett volna, azt az igaz hitem szerint mondom, hogy sem egyszer, sem másszor én nem láttam. Caeterum nihil.

Anno toties fato et die supra specificato id est decima quarta mensis Februarii in possessione *Altorja*, sedi Siculicali Kézdi adjacente, domo vero seu curia nobilitari posteritatum egregii quondam Pauli Benkő de dicta Altorja, praesens haec inquisitio nostra continuata est.

3-a testis nobilis femina *Catherina Bodó* modo fati egregii quondam Pauli Benkő relicta vidua, annorum 50, fatetur ad utri puncta et quidem ad 1-um sequentia: Én az utrumban feltett Benkő Anna asszonyt mind leánykorában, mind tktes nemzetes Imecsfalvi Imecs Domokos uramhoz való házassági kötelességiben (mi kevés ideig volt) ugy e mai özvegységiig ismértem és ismérem, de én semmi nyilvánságos kurvaságát vagy boszorkányságát nem láttam. Hanem ad 2-um, 3-um, 4-um et 5-um azt tudom mondani, hogy ezelőtt Brassóban voltam Benkő Anna asszonynyal és br. Apor József urral egy szálláson néhai Lőrincz Márton házánál, melynek már lehet 14 esztendeje, cseresnye éréskor, s azon alkalmatossággal vacsora után, midőn cseresznyéztünk volna, láttam az asztalnál, amúgy félszemmel a mint nézhettem, hogy br. Apor József úr az Benkő Anna asszony előrühája alá nyula, és a kezit a tzomjára *(így!)* tette. Ugyan azon estve és helyen az írt brassai gazdánk nékem a ház közepire ágyat vetett Benkő Anna asszonynyal, a melyben öltözetiben br. Apor József leheveredék, Benkő Anna asszony is az írt úr mellé ugyan öltözetiben. annak utánna monda nékem br. Apor József úr: jöjjön az asszony is ide és heveredjék le; én is odamenék és más helyire az ágynak leülék ő nga mellé s addig beszélgettünk ottan, mig elaludt br. Apor József úr; én osztán magamot onnét elhúztam és az ágy szélyihez magamnak ágyat csináltam, br. Apor József úr és Benkő Anna asszony ott maradának s azon öltözetekben úgy is hálának, estve rajtok semmi takarodzót nem láttam, nem is volt, hanem osztán reggel mikor felköltünk, nem tom paplany vagy afféle festékes takaródzót láték rajtok. Ugy más alkalmatossággal esmét voltam br. Apor József úrral és Benkő Anna asszonynyal itt a torjai határon az Medgyeshágója nevezetü helyen, a holott is én az írt br. Apor József úrral és Benkő Anna asszonynyal egy kaibában háltam; annak utánna br. Apor József urnak különösen magának a mint az ágya volt, mi is Benkő Anna asszonynyal a mellett ketten háltunk, de az Apor József úr ágya mindegy két arasznyira külömböztetett meg a mieinktől és minthogy Benkő Anna asszonynak az fekűvése br. Apor József úr felől esett, a mint mi ketten Benkő Anna asszonynyal egy takaródzó alá lefeküdtünk, láttam reggel, mikor felserkentem, hogy az br. Apor József úr paplanyának a széllye Benkő Anna asszonyra vagyon húzva. Mindazonáltal én ennél egyebet legkisebbet is az irt személyekhez ezen két

alkalmatosságokban, a mint elő mondám, nem láttam és ezt az paplany széllyit is nem tudom és nem láttam, hogy valljon Benkő Anna asszony szánszándékkal huzta-é magára, vagy történetből esett, mert a mint megmondám, br. Apor József úrnak az ágya külön volt a mienktől és én Benkő Anna asszonynyal háltam, de semmi legkisebb illetlenségeket is nem tapasztaltam, különbenn is cselédek felesen voltak velünk, kik is részszerint a lábunknál, részszerint pedig a tüznél, mint hogy a tüz egész étzaka égett, háltak. Ad 6-um nihil. Ad 7-um: Közönséges hírből, de azt sem tudom kitől hallottam, hogy Benkő Anna asszonynak gyermeke lett volna és Kászonban vitték volna, de én magam csak oly alkalmatosságban, vagyis állapotban ő kglmit nem láttam, a melyből csak gondolhatnám. Ad 8-um, 9-um, 10-um, 11-um et 12-um nihil. Ad 13-um: Ezt is közönséges hírből, de kitől, specificálni nem tudom, hallottam, hogy br. Apor József úrnak jelen nem létiben az gagyája az Benkő Anna asszony házánál tekerőn az kürtőre tétetett és tekertetett volna, de ezt is nem tudom, hogy Benkő Anna asszony vagy maga vagy más által cselekedtette volna. Ad 14-um: Ezt is szinte efféle közönséges hírből, ezelőtt egynéhány esztendőkkel, mikor valami papok esketének, ő kglme iránt azon zsinatban, de azt sem tudom, kitől, emlékezem, hogy hallottam, hogy Benkő Anna asszony ő maga házában dagasztó széklábot vitetett volna bé, arra négy kézlábrá állott volna és a csecs téjből csinált vajat megolvasztván s. v. a segge vápáján letőtötte volna és valami edényben megvévén, annak utánna br. Apor József urnak ezen vajjal pogácsát sütött volna, de én a mint fellyebb is megmondám, ezt sem tudom és nem is láttam. Ad 15-um uti in 14-o hoc addito: az én jobbágynémtől ez előtt 10 napokkal mondani hallottam, hogy Benkő Anna asszony tölle ez előtt csecstejet mindegy pohárnyit kéretett volna, be Benkő Anna asszony mit csinált vélle, ő sem tudta Barbuly Karátsiné, én sem tudom s nem is hallottam. Ad 16-um, 17-um, 18-um et 19-um nihil.

Ad 20-um: ezt is, mind a többit közhirből, de kitől nem emlékezem, hallottam, hogy Benkő Anna asszony a kutyafejet elvágta vagy elvágatta volna, annak utánna ganéban tartván, megtörte vagy törette volna, de én ezt sem láttam s nem is tudom és azt sem tudom, orvosság-e az utrum szerint, vagy pediglen boszorkányság; hanem azt tudom mondani, hogy ez előtt három napokkal, midőn az én udvari bírám Kertész Ferencz igen rosszul lett volna,

Benkő Anna asszonynak is itt az én házomnál jelen létiben p. Kandó minorita, ez előtt ide való plébanus Tamási uram locumtenense hozzám jöve s atyasága is declarállya azon birámnak nehéz nyavalyáját és ódalfájását, hogy a szava is már megállott, melyre monda Benkő Anna asszony: ha ódalfájásban vagyon, annak nem volna jobb orvossága, mint ha a kutyafejet megégetnék, annak utánna megtörvén mézben hintenék és valamire kenvén, az fájós oldalára kötnék. Ad 21-um, 22-um et 23-um nihil. Ad 24-um: Ezt is a többihez hasonló közönséges hírből hallottam, de kitől, nem emlékezem, hogy az ő kglme cselédházában valami csuprot tanáltak volna, de ki és azon csuporban mi volt, annak utánna is mit csináltak vélle, én nem tudom, nem is hallottam. Ad 25-um, 26-um et 27-um nihil. Ad 28-um: Én Benkő Anna asszonytól cselekedni nem láttam s cselekedte-é, vagy nem, nem is tudom; különben azt tudom mondani, hogy a tetűt paraszt orvosságban hideglelés ellen jónak és hasznosnak tartják, én magam is adtam bé ezen nyavalya ellen italban a szolgámnak. Ad 29-um, 30-um, 31-um, 32-um, et 33-um nihil. Ad 34-um: Ezelőtt öt vagy hat esztendőkkel ily fenyegetődző szavait Vay Márja asszonynak, br. Apor József úr feleséginek hallottam két versben is, hogy egyszer a pistolyt az elő ruhája alá tészi és ha tanálkozik már sokszor említett Benkő Anna asszony ő kglmivel, meglövi. Caeterum nihil.

Anno crebro fato, die vero decima quinta mensis Febr. in praefata possessione Altorja, dictae sedi Siculicali Kézdi adjacente, domo vero posteritatum agilis primipili quondam Michaëlis Vizi in praefata possessione existentium et situata praesens haec inquisitio nostra continuata est.

4-ik és 5-ik tanuk azt vallják: Mi semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttuk. Caeterum nihil.

6-tól 19-ig a tanúk ugyanazt vallják.

20-a: honesta femina Anna Deák modo fati Joannis Baricz consors annorum 40 fatetur ad puncta sequentia: Mi az utrumban feltett Benkő Anna asszonyt régtől fogván ismérjük, de sem egyszer, sem másszor ő kglminek semmi kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát vagy boszorkányoztatását nem láttuk, nem tudjuk, nem is tapasztaltuk. Pedig én Baritz János, a többi között ezelőtt mindegy 12 esztendővel br. Apor József urral a Bálványos nevezetű helyen a Törösben vadásztam, a mikor jelen vala irt Benkő Anna asszony is az szolgálóival, ugy br. Apor

János urfi is; de a mint feljebb is megmondám, ezen vadászatban együtt létek alkalmatosságával is egyiknek is a másikhoz legkisebb illetlen nyúlásokat, annál is inkább paráznaságokat nem láttam. Caeterum nihil.

21-iktől 36-ig a tanuk a 37-ik tanúval egyetértően vallanak: Én nevezetesebben két esztendeig éjjel-nappal sokat jártam Benkő Anna asszony házát, de soha semmi kurvaságát vagy boszorkányságát ő kglmnek nem láttam, nem is tapasztaltam, Caeterum nihil.

Igy a 38-ik: Én soha semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam, nem tudom, nem is tapasztaltam, pedig mig ő kglme egy kereskedésen volt br. Apor József urral, a méheket nállam is tartották s házomnál mindketten elégszer voltak, de semmi egymáshoz való erkölcstelenségeket sem tapasztaltam.

39-től 42-ig a tanuk úgy vallanak, mint a 43-ik: testis Margaretha Páll lib. Davidis Hegyes consors, ann. 28, unanimiter fatetur ad puncta: Mi semmi illetlen magaviseletit, kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttuk, nem tudjuk, nem is tapasztaltuk, pedig én Páll Margit esztendeig ezelőtt 14 esztendővel voltam ő kglmnek szolgálója, de a mint fellyebb is megmondám, soha semmi rosszat is egész ott laktamban azután is eddig az óráig ő kglmének kurvasága vagy boszorkánysága felől nem tapasztaltam. Caeterum nihil.

44-től 70-ig a tanúk ugyanígy vallanak.

Anno toties fato, die decima sexta mensis Februarii in praefata possessione *Altorja*, dictae sedi Siculicali Kézdi adjacente, domo vero providi Sigismundi László jobbagionis egregii domini Joannis Benkő de Altorja ibidem extructa et situata praesens haec inquisitio nostra continuata est.

71-től 115-ig a tanúk ugyanazt valljak, mint a 116-ik: Mi legkisebb kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem tudjuk, nem láttuk, nem is tapasztaltuk.

Anno et loco, die autem decima nona mensis Februarii in praescripta possessione Altorja praesens haec inquisitio nostra continuata est.

117-től 119-ig a tanúk az előbbiekhez hasonlóan vallanak.

120. testis honesta femina Catherina Szabó providi Francisci Sándor jobbagionis dominae Exponentis, annorum 60, fatetur ad utri puncta et quidem ad 1-mum: Én se leány korában, se férnél Imecs Domokos uramnál

létiben Benkő Anna asszonynak (a míg volt) úgy é máj özvegységinek napjaig s órájáig, pedig én cselédje voltam, s vagyok ő kglminek és ő kglmivel egy fedél alatt laktam s ma is az ő kglme házánál lakom, de soha teljes életemben legkisebb kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát ő kglminek nem láttam, nem tudom s nem is tapasztaltam. Ad 2-um, 3-um, 4-um, 5-tum, et 6-um nihil. Ad 7-um: Én a mint megmondám, Benkő Anna asszony házánál vénültem meg, de soha oly állapotban ő kglmit, hogy gyermeket szült volna, vagy azt elvesztette volna, nem láttam, s nem is tapasztaltam. Ad 8-um, 9-um, 10-um, 11-um et 12-um nihil. Ad 13-um: Már a mint kétszer is említém, hogy Benkő Anna asszony házánál s ő kglmivel egy fedél alatt lakom, legalább vagyon 30 esztendeje és soha is előttem zár alatt semmi hely is az ő kglme .... életin nem állott, a hol én szabadoson és minden nap nem járhattam volna, nevezetesen pedig az ház feliben, a hiúban (a hol híre van, hogy ő kglme a br. Apor József úr lábravalóját fonaltekerőn tekerte vagy tekertette volna) csak az eresztben álljon valaki, mind a két hiúban végedes végig lehet látni, de én ezt, hogy ő kglme br. Apor József urnak lábravalóját vaj egyszer, vaj másszor az utrum szerint vagy maga tekerte volna, vagy mással is tekertette volna, soha tellyes életemben nem láttam, s nem is tapasztaltam, pedig azon az helyen éjjel-nappal szükségesképpen nékem kellett járnom s ha valami afféle esett volna, bizony meg is láttam volna. Ad 14-um nihil. Ad 15-um: Én ezt is, hogy Benkő Anna asszony asszonyember tejivel pogácsát sütött volna, nem láttam s nem tapasztaltam, vagy hogy a faluban csecstejért hogy jártatott volna ő kglme, nem tudom, mert nékem az ő kglme házánál miolta lakom, volt négy gyermekem, de tőllem soha csak egy cseppet sem kért ő kglme. Ad 16-um, 17-um, 18-um et 19-um nihil. Ad 20-um: Én velem égettetett Benkő Anna asszony kutyafejet, melynek hammából ő kglme flastromot csinált és ódalfájás ellen gyógyította ő kglme ezzel br. Apor József urat; de ez nem boszorkányság, hanem az irt nyavalya ellen egyik nevezetes orvosság. Ad 21-um, 22-um, 23-um, 24-um, 25-um, 26-um, 27-um nihil. Ad 28-um: Én hogy ezt is Benkő Anna asszony az utrum szerint cselekedte volna, nem láttam, nem tudom, hanem azt tudom, hogy az tetűt szokták orvosságnak béadni. Ad 29-um, 30-um, 31-um, nihil. Ad 32-um: Ezen utrumra azt tudom mondani, hogy nékem gyakron izengetett Vay Márja asszony egy bélafalvi (de nevit nem

tudom) dajkájától, hogy menjek ő ngához, mert valamire fog kérni s vigyek, vagy ha magam vinni nem akarnék, küldjek ő ngának a Benkő Anna asszony hajából, kapczájából és ingaljából egy-egy darabocskát, mert megmutatja nékem, hogy nékem a péntekem is jobb lesz, mint Benkő Anna asszonynak a vasárnapja, de én nem cselekedtem. Ad 33-um nihil. Ad 34-um: Hallottam Benkő Anna asszonyt hogy fenyegette Vay Márja asszony, hogy ha maga Vay Márja asszony Benkő Anna asszonyt meg nem lőheti, vagy ölheti, embert fogad, mégis maga házában megöleti. A mely fenyegetése miá Vay Márja asszonynak Benkő Anna asszony egy darabocskáig maga házánál nem is mert háhni. Caeterum nihil.

121. testis honesta puella Elizabetha Sándor, praescriptae Catherinae Szabó Francisco Sandorianae filia in capillis constituta, annorum 16, fatetur ad utri puncta sequentia: Én is a Benkő Anna asszony házánál (az atyáimmal lakván) nőttem ekkorát, de bizony soha legkissebb kurvaságát vagy boszorkányságát teljes életemben soha ő kglminek nem láttam, nem tudom, nem is tapasztaltam, mikor ő kglminél volt is br. Apor József úr, akkor sem láttam az magok tisztességes és illendő beszélgetéseknél egyebet. Azt pedig az 32-ik utrumra nyilván és bizonyoson tudom mondani, hogy engemet igéretekkel, egygyel is, mással is br. Apor Józsefné Vay Márja asszony eleget kénszerített és foggatott, hogy Benkő Anna asszonyra kurvaságot és boszorkányságot mondjak és valljak, mert ugyanis ezelőtt való időben, de az esztendőnek számát megmondani nem tudom, mikor Benkő Anna asszony Fejérvárrott vala fogva, megyek vala az uton s hát meglát Vay Márja asszony, annak utánna magához szóllít és itt Altorján lévő mlgos Apor familia, akkor ő nga kapu alatt lévő (a mint nevezik) szállásúra vagyis házában béhí s hogy bémegyünk, látom, hogy irt Vay Márja asszony az ajtót béteszi, és bé is zárja, mondván nékem: No csak azért híválak és néked mondom csak, de senkinek is ki ne jelentsd, én Benkő Annára most eskettetni akarok, hanem én néked, a mit te kivánsz, minident adok, csak te is esküdjél Benkő Annára, hogy most ilyen, most amolyan kurvaságát és boszorkányságát láttad, mert immár én a több szolgálóival is, a kik Benkő Annánál laktak, beszéllettem, azok már megigérték, hanem csak te vagy hátra, te pedig a mint mondották nékem, legtöbbet tudsz, hanem csak esküdjél rá, mert bizony hasznát veszed; nevezetesen akkor mindjárt egy pár csizmát is

igíre. Ugy más alkalmatossággal hozzánk jő az irt asszonynak, Vay Márja asszonynak a dajkája (kinek is nevit nem tudom) és addig beszél anyám asszonynak, hogy csak egyedül vagyon, az asszony Vay Márja asszony nincsen otthon, hanem bocsásson engem kevéssé anyám asszony hozzá az udvorban; míg anyám asszony elbocsát, elmegyünk ketten, az udvarban az írt kapu alatt való házban bémegyünk s hát akkor látom, hogy bizony nem igaz az írt dajka szava, mert az asszony, Vay Márja asszony jelen vagyon; ekkor is reám zárá Vay Márja asszony az írt háznak ajtaját és ismét kezde unszolni, hogy Benkő Anna asszony ellen valljak kurvaságot és boszorkányságot, mert ezt, amazt ad, így és amúgy ajándékoz meg és olyánt én nem kérhetek, a mit nem ád, csak azt is cselekedjem meg, hogy Benkő Anna asszonynak az kapczájából, ingaljából, hajából Vay Márja asszonynak vigyek, ugy az egyik ingujjának kötőit is vigyem írt Vay Márja asszonynak, de én sem ezt, sem a többit, minthogy afféle életit Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem is tapasztaltam s a lelkemet is elveszteni kevés adományért és igéretért nem akartam, nem cselekedtem. Ekkor pedig, a mint előbeszéllém, addig foggatott és ezen rossz cselekedetre hajtani és unszolni kívánt Vay Márja asszony, mig anyám asszony megsokalván ott való mulatásomat, utánnam jött és haza hívutt, mivel addig az ajtó bézárva lévén meg nem szabadulhattam Vay Márja aszszonytól. Hallottam azt is, hogy Vay Márja asszony Benkő Anna asszonyt öléssel fenyegette mondván: Ha maga Vay Márja asszony Benkő Anna asszonyt meg nem ölheti, embert fogad, mégis a maga házában Benkő Anna aszszonyt megöleti, a mint hogy egy darabocskáig nem is mert Benkő Anna asszony az maga házánál hálni. Caet. nih.

122-től 149-ig a tanúk azt valljak, a mit a 147-ik: Mi semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem tudjuk és nem is láttuk. Caet. nih.

148. testis honesta femina Catherina Sándor primipili Andreae Vizi consors, annorum 27. fatetur ad 1-mum: Én soha legkissebb kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam, nem is tudom, pedig én az ő kglme házánál születtem, ott is, míg férhez mentem, nőttem ekkorát, de az egy becsületes életinél és magaviseletinél egyebet mondani ő kglme felől nem tudok. Ad 2-um, 3-um, 4-um et 5-um: Én erdőn, mezőn otthon s mindenfelé nevezetesen Benkő Anna asszonynyal ezelőtt 8 és 9 esztendőkkel a torjai határon vadászatban, mikor jelen volt

felesed magával br. Apor József ur is, voltam, de sem egyszer, sem másszor senkivel is, legkissebb illetlenségit is Benkő Anna asszonynak, a mint fellyebb is megmondám, nem láttam. Ad 6-um: Én magam elégszer főztem Benkő Anna asszony házánál feredőt br. Apor József úrnak, de mi asszonyommal csak addig sem voltunk benn, míg ő nga levetkezett, nemhogy egy kádban feredni Benkő Anna asszonyt br. Apor József úrral láttam volna. Ad 7-um: Soha csak oly állapotban sem láttam Benkő Anna asszonyt, a melyből gondolhattam volna, hogy ő kglme viselős, nem hogy gyermeket szülni, annál is inkább azt elveszteni tudnám. Ad 8-um, 9-um, 10-um, 11-um, 12-um, 13-um, 14-um, 15-um, 16-um, 17-um, 18-um, 19-um nihil. Ad 20-um: Láttam azt, hogy Benkő Anna asszony a kutyafőt megégetvén, annak hammából flastromot csinált, melyet br. Apor József urnak, mikor az ódala fájt vala, az oldalára azon nyavalya ellen kötötte és tette, még erre Benkő Anna asszonyt tanította vala néhai Mihátz Mihályné nemes asszony s még a mi megmarad, kivánta Mihátz Mihályné asszonyom, hogy vigyük ő kglmnek. Ad 21-um, 22-um, 23-um, 24-um, 25-um, 26-um et 27-um nihil. Ad 28-um: Benkő Anna asszonyt cselekedni nem láttam, de másoktól paraszt orvosságba hallottam, hogy hideglelés ellen a tetűt bé szokták adni. Ad 29-um, 30-um et 31-um nihil. Ad 32-um: Azt bizonyoson tudom mondani, hogy engemet br. Apor Józsefné Vay Márja asszony sok rendben hol maga, hol szolgálói és hajdúk által is, nevezetesen Lőrincz Antal által hívutt és hívatott, hogy menjek ő ngához az maga kapu alatt való házában, de én nem menvén, annak utánna mind maga, úgy másokkal is lesetett, hogy mikor az uramhoz (mint hogy akkor az udvarban béresi szolgálatban volt) bémegyek, tégyenek hírt, a mint hogy egy alkalmatossággal az uramhoz bémenvén, maga lesett meg az kapu alatt való házának az ablakjánál, monda nékem: Édes Viziném! ha nékem akarsz szolgálni és szolgálsz, a mely legdrágább köntösöm lesz, azt ajándékozom néked, csak vallj Benkő Annára kurvaságot és boszorkányságot és nékem s. v. az maga ganéjából, strimflijiből és kapczájából hozz, úgy az ingkötőit is hozd el. Ezeket hallván, alig vártam, hogy az írt asszony ő nga elől megszabadulhassak, de én ezek közül az ő nga illetlen kivánsági közül egyiket sem cselekedtem, mivel nem is volt méltó arra Benkő Anna asszony, mert a mint fellyebb is meg mondám, soha semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam, nem

tudtam s nem is tapasztaltam. Annak utánna eleget is fenyegetett ő nga, hogy ezen helytelen és rossz kívánságának eleget nem tettem, hogy ha bekaphat az udvarban, így fogat el, amúgy kínoztat meg. Ad 33-um nihil. Ad 34-um: Másoktól hallottam, hogy Benkő Anna asszonyt Vay Márja asszony ölléssel fenyegette volna. Caet. nihil.

149-től 180-ig a tanuk ugy vallanak, mint a 181-ik: Én semmi boszorkányságát vagy kurvaságát említett Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem tudom. Caet. nih.

Anno et loco praefato, die autem vigesima mensis Februarii praesens haec inquisitio nostra continuata est.

182. testis honesta femina Juditha Baka providi quondam Stephani Kis alias Kertész jobbagionis videlicet, dum vixisset, toties fati B. Petri Apor consors, annorum 62, fassa est ad utri puncta in genere sequentia: Én Benkő Anna asszonynak semmi kurvaságát vagy boszorkányságát nem láttam és nem is tudom, hanem azt tudom mondani, hogy ezelőtt mintegy 11 esztendővel laktam én Bodó Gergely úram házában itten A. Torján, a mely háznak közkertje vagyon a Benkő Anna asszony házával, különben is az néhai úr lakott az írt Benkő Anna asszonyom marhái mellett és én sokszor járván a Benkő Anna asszony házát, egy alkalmatossággal, midőn a husvét innepe közelített volna, hivatván engem Benkő Anna asszony, mondá: Én Kertésznć azért hívatálak, hogy azon oláh, kinek a cselédházomat engedtem volt lakni, mindent öszve gazlott, hanem a szolgálómmal Vizi Boritzával azon házban a kemenczét és tűzhelyet tapaszszátok meg jó móddal; mi azért ezen dologba hozzáfogtunk és midőn az írt szolgáló az ásóval a tüzhely földit rontotta és ásta volna, hát látjuk, hogy a tüzhelyben egy félejtelesnyi csupor vagyon és én a két kezeimmel kivettem, de azon csuporban semmi sem volt, Benkő Anna asszonyt nem is tudom, hogy abban az házban lakott volna, különben is ekkor Benkő Anna asszony Karathnán Székely Sigmondné asszonyommal, mint ő kglme anyjával szokott vala lakni. Mindazonáltal azon csuprot ki tette oda és mi végre, ugy azt az oláhot is, a ki ott lakott, minek hívták, én nem tudom. Caet. nihil.

183-tól 208-ig a tanúk azt vallják, mit a 209-ik: Testis honesta femina Sára Lőrintz, modo fati primipili Josephi Benkő consors annorum 35, fatetur: Én magam sem tudom és nem is láttam Benkő Anna asszonynak semmi kurvaságát vagy boszorkányságát. Caet. nihil.

210. testis providus Stephanus Bálint jobbagio nobi-

lis Francisci Bodo, annorum 56, fatetur: Én semmi kurvaságát avagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem is tudom; pedig én voltam magam is vadászni mlgos br. Apor József úrral sokszor, a mikor egy néhány ízben, tudom, hogy jelen volt Benkő Anna asszony is, de én ott sem láttam ő kglmnek semmi kurvaságát vagy boszorkányságát. Caeterum nihil.

211-től 229-ig semmi lényeges nincs a tanúvallomásokban, — egyéb, mint hogy semmit sem tudnak.

230. testis honesta femina Anna Lukáts, primipili Clementis Mike consors, annorum 56, fatetur ad utri puncta in genere: Én semmi nyilvános kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem is tudok ő kglme felől egyebet mondani, hanem én ezelőtt 8 esztendőkkel egy alkalmatossággal kaszállás tájban innét Torjáról indulék Futásfalvára a szomszéd faluban, és mikor mendegéltem volna az úton, látám, hogy előttem megyen az Benkő Anna asszony jobbágynéja Sándor Ferenczné a Telek nevezetű mezőre mindenütt az úton (mely útnak mindkét felől a buzák valának szomszédji) s hát látom, hogy br. Apor József úr egyszer csak fel kél, vagyis feláll, én pedig mindegy puska lövésnyiig voltam azon helytől, a hunnét ő nga felkele és a puskával ő nga hogy felkele vagyis felálla, látám, hogy a Bércz felé indula, mely a buzák véginél vala, másfelé tekintek s hát látom Benkő Anna asszonyt is más úton haza felé menni és jönni. De én nem tudom, együtt volt-é Benkő Anna asszony br. Apor József úrral azon a helyen, annál is inkább egyéb illetlenségeket nem láttam, hanem én Futásfalvát megjárván, visszajövő utomban ismét azon az mezőn láttam br. Apor József urat, hogy a puskájával járkálgat vala. Ezelőtt 24 esztendővel beszéllette nékem Kis Albert, néhai br. Apor Péter úr maradéki jobbágyának felesége, ki is mindenképen gonosz és istentelen életet élő asszony volt, minthogy most is az írt urát Albertet elhatta és hitetleniil szökött el k.-vásárhelyi ismét feleséges Jancsó Gábor nevű emberrel s maig is kerengőiben vadnak, hogy tudnilik Benkő Anna asszony az utrum szerint az br. Apor József úr ő ngától elmenő magot parázsnálkodások közbe megvette volna és hogy azon magból boszorkányságot csináltatott vagy legalább csináltatni kivánt volna valami Pergelőné nevű czigánynéval. Ugy azt is közönséges hírből hallottam, hogy valamelyik szolgálója Benkő Anna asszonynak a tűzhelyben a Benkő Anna asszony házánál valami csuprot tanált volna, de mi

volt benne, oda ki tette, úgy a szolgálót a ki tanálta, és ezt is nevezetesen kitől hallottam, megmondani nem tudom. Cact. nihil.

231. testis nobilis Sigismundus Donáth, annorum 48. fatetur: Én a Benkő Anna asszony házát éjjel-nappal eleget jártam, de soha semmi kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát ő kglmnek nem láttam és nem is tudom, pedig én az néhai br. Apor Péter urnak 24 esztendeig voltam puskása és Apor József, János és László urakkal vadászni sokszor voltam, a mikor Benkő Anna asszony is jelen volt a vadászatban, de hogy egy takaradzó alatt háltak volna, vagy egyéb illetlen és vétkes dolgot együtt cselekedtek volna, sem egyszer, sem másszor nem láttam. Cact. nihil.

232-től 254-ig a tanúk azt vallják, mit a 255-ik. testis honesta femina Barbara Háromszéki, consors providi Francisci Gáll, jobbagionis toties fati d. Joannis Benkő; annorum 28: Én ezelőtt circiter 12 esztendővel esztendeig voltam Benkő Anna asszonynak szolgálója, de soha is én Benkő Anna asszonynak semmi kurvaságát vagy boszorkányságát nem láttam, nem tudom, és nem is tapasztaltam. Cact. nihil.

256-tól 267-ig a tanúk vallomásában semmi lényeges, mint az hogy nem láttak semmit.

268. testis primipilus Franciscus Nagy, annorum 34. fatetur: Én ezelőtt 11 vagy 12 esztendőkkel bérese voltam Benkő Anna asszonynak, és esztendeig éjjel nappal az ő kglme házánál laktam, a mely idő alatt gyakran fordult meg br. Apor József úr az ő kglme házánál, de én semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem is tudom. Cact. nihil.

Anno et loco praefato, die autem vigesima prima mensis Februarii praesens haec inquisitio nostra continuata est.

269-től 279-ig a tanúk vallomásában semmi lényeges; semmiről tudomásuk nincsen.

280. testis honesta femina Rebecha Szőts, providi Barbully Karátson consors, jobbagionis vero toties mentionati domini Joannis Benkő, annorum 40, fatetur ad 1-mum: Én Benkő Anna asszonyt ismértem és ismerem, de semmi kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát ő kglmnek nem tudom, nem láttam. Ad 2-um—19-um nihil. Ad 20-um: Maga Benkő Anna asszony, hogy ódalfájás ellen hasznos orvosság légyen ha a kutyafőt megégeti az ember, annak utánna annak porából flastromot csinál és azzal a fájós oldalát raggatja. Ad 21—31. nihil. Ad 32: Ezen utrumra

sem tudok egyebet mondani, hanem azt tudom, hogy engemet Vay Márja asszony Kis Albertné leányával Anissal, úgy Raduly Katával is hivatott magához, úgy pedig, hogy az vadas kertben, akár az almás kertben menjek és ha elmegyek, a mi lesz a kivánságom, azt fizeti Vay Márja asszony nékem, de sem egyszer, sem másszor nem mentem ő ngához az írt helyekre. Caet. nihil.

281-től 300-ig a tanúk valamennyien ezt vallják: Mi semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem tudjuk és nem is láttuk. Caet. nihil.

301. testis nobilis femina Agnetha Bárdi, nobilis Sigismundi Kun de Karathna consors, annorum 27, fatetur: Én semmi kurvaságát vagy boszorkányságát Benkő Anna asszonynak nem tudom és nem is láttam, hanem ezelőtt 17 vagy 18 esztendőkkel Karathnán Fejér vármegyében, de melyik atyánkfia házánál nem emlékezem, holott is sokadmagunkkal valánk, midőn ott tréfálózottunk volna, látjuk, hogy csak bévetődik egy karathnai, a mint emlékezem, Martonfalvi Bartók János uram jobbágynéja, de nevire, minek hívták, nem emlékezem, de tudom, hogy fréfás asszony volt s mondja Köntzei Sára asszony, most kovásznai papné Imre Sámuelné asszonyom: Nosza vessen ked nékem babot. Annak utánna, hogy ő kglminek vetett, mások is azon asszonynyal vettettek, én is vettettem, melykor jelen lévén Benkő Anna asszony is, ő kglme is vettetett; de ebben semmi boszorkányságí cselekedet épen nem volt, hanem mint afféle iffiak játékból és tréfából cselekedtettük azon asszonynyal. Caet. nihil.

302. testis nobilis Adamus Köntzei de Karathna, annorum 38, fatetur ad utri puncta sequentia: Én Benkő Anna asszonyt rég ismérem, de soha sem láttam ő kglminek semmi feslett és tisztátalan életit, úgy mint kurvaságát vagy boszorkányságát, hanem ezelőtt, ha jól emlékezem, mindegy 10 vagy 11 esztendővel voltam én br. Apor József úrral vadászni a Bálványos vára alatt a Borkútnál, a hol is tudom, hogy Benkő Anna asszony is jelen vala; puskások is felesen valának, mert legalább mind öszveséggel voltunk százan s midőn egy alkalmatossággal efélé *(így!)* után letakarodni vagyis feküinni igyekeztünk volna, ekkor láttam, hogy öltözetekben, még a csizmájokat sem vetették valale, hogy egy fakó szekér mellé lefeküvének, mely szekér épen a tüz mellett volt, úgy hogy a talpát a szekérkeréknek sütötte a tüz melege, még hogy az írt helyre lefeküvének, nem emlékezem br. Apor József úr-é, vagy Benkő Anna asszony,

mondák és kiálták nékem is: jöjjön kglmed is ide fekünni; de én nem mentem, hanem a tüz mellett *dolúnyozdogáltam (úgy!)* és azon éttzaka egy fertályórát nem aludtam s a több puskások sem aluttak, hanem a tűz körűl heverésztünk, tüzet pedig nagyot égettünk, de a mint fellyebb is megmondám, én itt sem láttam az írt Benkő Anna asszonynak az fenn megírt urral semmi gonosz és erkölcstelen cselekedeteket. Caet nihil.

303-tól 313-ig a tanúk vallomásában semmi lényeges, csak tagadó.

314. testis honesta femina Margaretha Román, consors providi Joannis Tála, alias jobbagionis fiscalis, nunc vero inquilini magnifici domini Stephani Apor de A. Torja; annorum 40, fatetur ad utri puncta in genere sequentia: Én esztendeig voltam Benkő Anna asszonynak szolgálója, a mely alatt gyakran láttam br. Apor József urat az ő kglme házánál megfordulni, de soha semmi illetlen magaviseletit, úgy mint kurvaságát vagy boszorkányságát ő kglminek nem láttam és nem is tudom; hanem én ezelőtt való időben, melynek lehet valami öt vagy hat esztendeje, Kovásznán a br. Apor József úr udvarában laktam és szolgálóskodtam, egy délután br. Apor József úr kisétál a dolgosokhoz, nékem is, mint szolgálójának parancsol, hogy *búza rozsolni* menjek én is, melyet észre vészen az írt úr ő ngának felesége Vay Márja asszony és olyan szín alatt, hogy vacsorát készítsek, el nem bocsáta és az úr elmenetele után későcskére, mikor már gondolta Vay Márja asszony, hogy br. Apor József úr messze a mezőben elhaladott, éngemet külön vett, és foggatni kezde mondván: én néked mindent adok, hanem én Benkő Annára eskettetni akarok, hanem fogj rá kurvaságát és boszorkányságot, hogy így amúgy láttad kurvaságát és boszorkányságát. Nevezetesen akkor mindjárt Vay Márja asszony egy mellrevalót igíre, olyant pedig, hogy felelt ő nga, ha Kovásznán akárkinek is olyan lett volna. De én ezen ő nga helytelen és rossz kivánságát nem cselekedtem, minthogy a mint fellyebb is megmondám, semmi afféle életit Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem is tudtam, melyért reám erősen megharagudott Vay Márja asszony és minthogy az előtt br. Apor József úrnak borát árultam vala ki, oly szín alatt, hogy annak árával el akarok szökni, el is fogatott Vay Márja asszony és a kovásznai falus bíró házánál vasban három hetekig tartott, de ennek nem a volt az oka, hogy el akartam volna szökni, hanem hogy ő nga rossz kivánságát bé nem teljesítettem. A mely három hétig

tartó rabságomban igen sokszor jött hozzám Köntzei Sára asszony, a kovásznai papné Imre Sámuelné asszonyom (ki is Vay Márja asszonynyal ketten örökké Benkő Anna asszonyt gazlották és bestelenítették, a minthogy Vay Márja asszony az írt kovásznai papnét hol egy, hol mással ajándékozgatta, úgy az leányát is aranyas pántlikákkal és vállnak való selyem matériákkal) s mellém ült s fenyegetett, hogy így amúgy lesz rosszúl dolgom, mert ha Benkő Anna asszonyra nem vallok, írt Vay Márja asszony az uzoni tömlöczben küld. Melyre én az írt papnénak azt feleltem: hogy én bizony nem, lássa Vay Márja asszony akármit csináljon velem, de én a lelkemet el nem vesztem. Ezen szavaim után az írt papné annál közelebb ült hozzám, annál jobban szépen, rútul foggatott, hogy csak valljak Benkő Anna asszonyra, mert osztán nem raboskodom, az asszonynál Vay Márja asszonynál is igen jól lesz állapotom. De én mindezen papnénak, úgy Vay Márja asszonynak is rossz kívánságokra csak azt feleltem: Én bizony nem, mert én alféle életit Benkő Anna asszonynak nem láttam és nem tudom s a lelkemet el nem vesznem. Azután három hét mulva úgy bocsáttatott vagyis eresztetett el Vay Márja asszony ezen fogságomból. Számtalan sok ízben hallottam, hogy Vay Márja asszony Benkő Anna asszonyt fenyegette, hogy vagy maga, vagy más által ő kglmit keresztül löveti. Úgy minden nap Vay Márja asszony Benkő Anna asszonyt kurvázta és boszorkányozta. Caeterum nihil.

Anno crebro fato, die autem vigesima sexta mensis Februarii in possessione *Peselnek*, comitatui Albensi Transylvaniae adjacente, consequenterque domo seu curia nobilitari egregii *Joannis Rápoti* de dicta Peselnek ibidem extructa et situata praesens haec inquisitio nostra continuata est.

315. testis egregius Joannes Rápóti de modo fata Peselnek, in praedicta domo seu curia sua nobilitari requisitus fatetur ad utri puncta sequentia: Én eleget jártam, ő kglme is járta az én házamat, sok conversatiókban is voltam ő kglmivel, holott br. Apor József úr is jelen volt, de soha én az írt Benkő Anna asszonynak illetlen maga viselésit, kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát nem láttam, nem tudom és nem is tapasztaltam. Pedig az említett Benkő Anna asszony az én házomnál hol hét, hol nyolcz hetekig is egymás végtiben ült, hanem azt tudom, hogy sok rossz akarói voltak ő kglminek és mindent rá mondtak és fogtak. Caeterum nihil.

Anno et loco toties fato, videlicet in praefata possessione Altorja existente habente, die autem vigesima nona nunc currentis mensis Aprilis vigore praefatarum litterarum Majestatis Vestrae sacratissimae compulsoriarum pariter et attestatoriarum praesens haec inquisitio nostra continuata est.

316. testis nobilis femina Susanna Kováts, nobilis Nicolai Vajda de Csernáton consors annorum circiter 40, fatetur ad utri puncta sequentia: Én soha sem láttam Benkő Anna asszonynak semmi kurvaságát, annál is inkább boszorkányságát, pedig én eleget társolkodtam ő kglmivel. Ez előtt jó darab idővel, de hány esztendeje légyen, megmondani nem tudom, mikor Vay Márja asszony Benkő Anna asszony ellen két papok által eskettetett Kovásznán az Imre Sámuel úram kovásznai református pap házánál, a mely esketö papok közül egyik szt. katolnai vagy imecsfalvi plébanus vala; azon alkalmatossággal az fenn megírt kovásznai papnak felesége, Köntzei Sára asszony éngemet erőltetett, unszólt, még az írt esketö papoknak is általadott volt, hogy esküdjem Benkő Anna asszonyra, mert én eleget társolkodtam ő kglmivel, hanem csak valljak Benkő Anna asszonyra kurvaságot és boszorkányságot, de én mint hogy akkor sem tudtam, úgy most sem tudok, mivel afféle élitit részemről én ő kglminek nem láttam. Azt pedig bizonyoson tudom mondani, hogy az írt papné nagy barátságban élt Vay Márja asszonynyal, mert csak egy alkalmatossággal K. Vásárhelyt 14 márjásokkal (a mint hallottam) vett gazdag ezüstös pántlikát Vay Márja asszony az írt papnénak. Ugy azt is tudom mondani, hogy egy alkalmatossággal hozzám jöve az írt kovásznai papné (minthogy mi is abban az időben Kovásznán laktunk és az írt papnénak legközelebb való szomszédji voltunk) nagy jaj szóval, sírva a kezit a fejire tévén és látom, hogy az ajtóm előtt elesik, én kérdém, mi lelte kglmedet és miért sír? melyre monda: Imecsnét Benkő Annát vasban verték. Én felelék: No hát fáj-e most a kglmed lelke; ezt pedig azért kérdeztem ő kglmitől, mivel tudtam, hogy Benkő Anna asszony ellen felelt, de ezen kérdésemre semmit sem felele, hanem csak sírt és annak utánna haza ment. Caeterum nihil.

Hi praespecificati nro 316 testes, omnes et singuli sunt praescriptae conditionis, prima quidem in possessione Kovászna, sedi Siculicali Orbai, ultima in possessione Csernáton Sedi Siculicali Kézdi, 2-da — 301-a et 302-us in possessione Karathna, 305-us autem in possessione Peselnek, omnino comitatui Albensi Transylvaniae, reliqui vero om-

nes et singuli in possessionibus Alsó et Felső Torja, praedictae sedi Siculicali adjacentibus, nobiles quidem in suis ipsorum propriis, jobbagiones vero ac inquilini praedictorum dominorum ac dominarum suarum terrestrium, in sic dictis portionibus possessionariis, haereditatibusque Siculicalibus resident et commorantur, suntque omnes ac singuli vigore praefatarum literarum Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsoriarum pariter et attestatoriarum nostri in praesentiam legitime citati, jurati ac fideliter examinati, modoque praemisso in omnibus punctis ac clausulis fassi.

Cujus quidem praemissae huiusmodi inquisitionis et attestationis nostrae seriem, prout per nos fuit expedita et peracta, Majestati Vestrae Sacratissimae sub sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus fide nostra mediante rescripsimus, annotataeque Exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam communi iustitia et aequitate suadente necessariam extradedimus. In reliquo Majestatem Vestram Sacratissimam quam diutissime feliciter vivere, valere, glorioseque regnare ac triumphare desiderantes. Datum anno, diebus locisque infra specificatis, signanter vigesima nona praefati mensis Aprilis, id est ultima hujus inquisitionis nostrae die.

Ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae

humiles perpetuoque fideles subditi ac servi
Emericus Szeles et Georgius Kolosvári mp.
Tabulae Majestatis Vestrae Sacratissimae Caesareo-Regiae in Transylvania Judiciariae
scribae ac iurati notarii, ad praemissam inquisitionem seu attestationem
fideliter peragendam specialiter exmissi.

Correcta per eosdem.

Külső czím: Sacratissimae Caesareo-Regiae Majestati, Dominae Dominae Mariae Theresiae, divina favente clementia Romanorum imperatrici ac Germaniae, Apostolicae Hungariae, Bohemiaeque Reginae stb.

Alatta: Anno 1759 apertae per magistrum Nicolaum Endes protonotarium. mp. — (P. h.) (P. h.)

(Eredetije a báró Apor-család altorjai levéltárában. I. J. művelődéstört. csomó. Fasc. I. Nro 10.)

10.

Voldorf, 1759. decz. 20. — 1760. jan. 2.

Tanúkihallgatás arról, hogy báró Apor József és Benkő Anna az alsó-fejérmegyei Voldorfon Apáti László házánál miként találkoztak és viselkedtek.

Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Majestas, Domina Domina nostra clementissima, benignissima.

Vestra clementer nosse dignetur Sacratissima Caesareo-Regia et apostolica Majestas, quod nos literas ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsorias pariter et attestatorias, inter reliquos in ibi specificatos exponentes pro parte et in persona nobilis feminae Annae Benkő egregii Dominici Imecs de Imecsfalva consortis divortiatae legitime confectas et emanatas nobisque inter alios ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae humiles perpetuoque fideles subditos et servitores, litteris in iisdem nominanter et ab officio conscriptis praeceptorie sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia receperimus in haec verba: Maria Theresia etc. (A vallatásról szóló levél legnagyobb részt úgy szól, mint az 1759. jan. 4-iki rendelet, azzal a különbséggel, hogy nemcsak Benkő Anna, hanem br. Apor László és felesége br. Székely Juliána kérésére is adatik ki és több háromszéki, karathnai, felső-torjai, alsó torjai, futásfalvi, ikafalvi, alsó-csernátoni, dálnoki, gidófalvi, albisi, markosfalvi, szentléleki, peschneki stb. nemes ember neve is elő van sorolva benne. Kelt Marosvásárhelyt 1759. nov. 25.

A vallatást kezdik 1759. decz. 20-án a fejérvármegyei Voldorf faluban Apáti László jobbágya Kádár Bukur házában).

Utri puncta nobis exhibita erant talia:

1-mo. Tudja-é a tanú nyilván és bizonyoson látta-é, hallotta-é, hogy tekintetes nemzetes Imecsfalvi Imecs Domokos uram törvényesen elvált felesége nemzetes Benkő Anna aszszony ezelőtt két esztendőkkel nemes Fejérvármegyében Voldorf nevű faluban tit. voldorffi Apáti László uram házánál jó darab ideg mulatván, hogy ő kglmihez akárhunnét is, nevezetesen az írt Fejérvármegyéből Gallaszról mlgos l. báró alsó-torjai Apor József úr ő nga általjárt és mulatott volna sok ízben? Mely ott való mulatásának ideje alatt

2-o. Mint viselték magokat egymáshoz? Micsoda vét-

kes és czégéres együtt való cselekedeteket, conversatiojokat és abból következett szerelmességeket látta és akármi jelekből is tapasztalta a tanu? Igaz-é

3-io. Hogy együtt felen való és titkos helyeken vadászni vagy akármi szin alatt lettenek volna? Különös házban csak ketten magokra háltanak volna? ugyannyira, hogy valahányszor br. Apor József úr ott mulatott, mindenkor az írt Apáti László uram cselédeinek miánnok az házon kivül kellett hálniok? Nem különlien

4-o. Minekelőtte írt Benkő Anna asszony az írt idő tállyat az nevezett Apáti László uram házához ment és consequenter mulatott volna, annak előtte volt-e járós br. Apor József úr Apáti László uramhoz vagy nem? és mit tapasztalt a tanu, valljon oda ekkori járásának oka Benkő Anna asszony volt-é? Cum omnibus congruis circumstantiis jó lélekkel vallja meg a tanu.

Sequuntur nomina et fassiones testium.

1-mus testis nobilis Balthasarus Széki de Petek, annorum circiter 40, fatetur ad utri puncta sequentia et quidem ad 1-mum: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy az utrizált nemzetes Benkő Anna asszony ezelőtt két esztendővel jó darab ideig mulatott itten tit. Apáti László uram házánál, a mely itt való mulatásának ideje alatt (a mint emlékezem) talám háromszor vagy négyszer tapasztaltam mlgos l. b. Apor József ur ő ngának az említett Apáti László uram házánál való megfordulását és legfellyébb három, négy napokig ott való mulatását. De ad 2-um: Én semmi czégéres és vétkes cselekedeteket, egymáshoz illetlen viseleteket, szerelmességeket nem láttam, nem is tapasztaltam. Ad 3-um: Igaz, hogy br. Apor József úr, a mig itt Apáti uramnál mulatott, magát vadászattal distrahálta és én is ő ngával ilyen alkalmatossággal voltam vadászni, de hogy Benkő Anna asszony ott lett volna, nem tudom, nem láttam, nem is tapasztam. Caeterum nihil.

2-us testis nobilis Sigismundus Széki de Petek, annorum 25, fatetur ad utri puncta in genere sequentia: Tudom bizonyoson mondani, hogy az utrizált idő tállyat ezelőtt két esztendővel nemzetes Benkő Anna asszony itt az tit. Apáti László uram házánál jó darab ideig mulatott, a mely alatt br. Apor József urat a most írt Apáti László uram házánál megfordulni láttam ugyan, de semmi legkisebb vétkes és czégéres együtt való cselekedeteket, szerelmességeket nem láttam és nem is tudom. Magát ugyan br. Apor József urat itt való mulatása alatt vadászni tudom,

de hogy Benkő Anna asszony azon vadászatban jelen lett volna, nem tudom, nem láttam, nem is tapasztaltam. Ad reliqua nihil.

3-a testis nobilis femina Agnetha Koroncs, consors modo fati Sigismundi Széki, annorum circiter 28, fatetur ad utri puncta sequentia: Én magam is tudom, hogy Benkő Anna asszony ezelőtt két esztendővel jó darab ideig mulatott itten az Apáti László uram házánál, a mely alatt talám kétszer br. Apor József urat ugyan az Apáti László uram házánál megfordulni láttam, de én semmi illetlen magok viseleteket egymáshoz nem tudom, nem is tapasztaltam, annál is inkább hogy együtt vadászni lettek volna, nem tudom, nem is hallottam. Egyszer, mikor br. Apor József úr az Apáti László uram házától elment, láttam, a mikor is ő ngát mindnyájan Apáti uraimék kikésérék egy körtvefáig, mely az Apáti László uram házától egy puska lövésnyire vagyon, ekkor Benkő Anna asszonyt is a kisérők közt jelen lenni láttam, de ekkor sem láttam egyebet semmit is. Caeterum nihil.

4-tus testis nobilis Josephus Szathmári de Voldorf, annorum 30, fatetur ad 1-mum: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy az utrizált Benkő Anna asszony ezelőtt két esztendővel jó darab ideig mulatott az tit. Apor László uram házánál, a mely ő kglme itt való mulatása alatt Galatzról mlgos l. báro altorjai Apor József urat talám kétszer tudom ide az Apáti László uram házához általjöni és két három nap itt mulatni; de ad 2-um: Semmi együtt való vétkes és czégéres cselekedeteket egymáshoz illetlen accomodatiojokat s szerelmességeket nem láttam, nem tudom és nem is tapasztaltam, hanem azt láttam ugyan, hogy ő kglme az Apáti László uram házának tornáczában fényes nappal az én és másoknak is jelen létünkben, hogy a fejiben nézett br. Apor József úrnak, de egyéb rosszat semmit is nem láttam, a mint meg is mondám. Ad 3-um: Nem tudom, nem is hallottam, hogy ő kglme br. Apor József urral vadászni lett volna, annál is inkább azt sem tudom és nem is hallottam, hogy egy házban együtt laktak volna csak magokra, azt pedig tapasztaltam, hogy az Apáti László uram cselédji az alkalmatosság szerint ott háltak, hol lehetett. Cae. nihil.

5-a testis nobilis femina Christina Bárdi, consors nobilis Josephi Csomafái de Voldorf; annorum 50, fatetur ad utri puncta in genere sequentia: Én ezen utrumokra semmit is egyebet mondani nem tudok, hanem azt tudom,

hogy az utrizált idő tállyat itt Voldorfon az Apáti László uram házánál mulatott Benkő Anna asszony, a mely ő kglme itt való mulatása alatt br. Apor József urat itten láttam megfordulni, de semmi együtt való legkisebb rossz és illetlen cselekedeteket nem láttam és nem is tudom; hanem azt láttam, hogy egy vasárnap br. Apor József úr, Apáti László uram feleségestől, Benkő Anna asszony és Maurer Sofi kisasszony az Apátiné asszonyom testvére mind együtt búza látni sétáltak. Caeterum nihil.

6-a testis nobilis femina Elizabetha Simon, consors nobilis Georgii Szőts de Voldorf, annorum 30, fatetur in genere sequentia: Azt tudom mondani, hogy az utrizált időben itten az Apáti László uram házánál jó darab ideig mulatott Benkő Anna asszony, a mely alatt (a mint emlékezem) talám háromszor vagy négyszer itt megfordulni br. Apor József urat tudom, de semmi illetlen egymással való vétkes cselekedeteket nem láttam és nem is tudom, hanem azt láttam, hogy mind magokra ketten, mind pedig Apáti uram ő kglmivel és ő kglme feleségivel, ugy Sarka Maris akkor leány, most karatlmai Köntzei Gergelyné asszonynyal a kertben kimentek sétálva és Benkő Anna asszony párnát vitt ki, melyre valami fa alá leültek és a fejit br. Apor József úr az Benkő Anna asszony öliben hajtván, mind ezen fenn már megírt személyeknek jelenlétekben, úgy magokra is Benkő Anna asszony e szerint a br. Apor József úr fejiben nézett. Azt is láttam, hogy Benkő Anna asszony az Apáti László uram pitvarában br. Apor József urral égett bort ivutt, egymás mellett ülvén pirított kenyeret ettek. Ugy azt is láttam, hogy mikor itt mulatása alatt br. Apor József ur aludni tanált, Benkő Anna asszony ő ngát legyezte. Mindezeket pedig fényes nappal láttam. Caeterum nihil.

7-a testis honesta femina Luke Maria, consors providi Onye Lup jobbagionis domini Ladislai Apáti de Voldorf, annorum 40;

8-a testis honesta femina Dragumir Sztána, consors providi Bukur Nyágos, jobbagionis aeque praefati domini Ladislai Apáti, annorum circiter 40;

9-a testis honesta femina Szarak Maria providi Sztán Gállye, jobbagionis tit. domini Ludovici Apati de toties fata Voldorf consors, annorum 55. Hi 3 testes uno ore ac tenore fatentur ad utri puncta sequentia: Bizonyosan tudjuk, hogy az utrizált idő tállyat Benkő Anna asszony jó darab ideig mulatott itten az Apáti László uram házá-

nál, a mely alatt megfordulni mlgos Apor József urat is ugyan az írt Apáti László uram házánál tudjuk, de mi semmi rossz együtt való vétkes cselekedeteket nem láttuk és nem is tudjuk. Caeterum nihil.

10-a testis honesta filia in capillis constituta Barbara Ferenczi, nunc ancilla toties fati domini Ladislai Apáti, annorum 19, fatetur ad utri puncta in genere sequentia: Tudom azt bizonyosan mondani, hogy itt az Apáti uram házánál jó darab ideig mulatott Benkő Anna asszony, a mely alatt azt is tudom mondani, hogy valami ötször vagy hatszor fordult az uram házánál meg br. Apor József úr, a mely itt való mulatása alatt ő ngának láttam, hogy mind magokra, úgy Apáti László uram és asszonyom, nem különben Szarka Máris, most Köntzei Gergelyné asszonyomékkal a kertben sétáltak, ott egymás mellett ülvén ő kglme a br. Apor József úr fejiben nézett. Azt is tudom mondani, hogy egy alkalmatossággal br. Apor József úrnak jelenlétiben az ur Apáti László uram házánál vendégség lévén, br. Apor József úr megittasodott, ittason alunni az pajta héjjára ment; ekkor láttam, hogy Benkő Anna asszony a pajta héjjára felhágott Apor József úrhoz és keveset ott mulatván, ismét lehágott onnét ő kglme, mely ő kglme oda való menetele vagyis hágcsálása azon mulatság alatt talám háromszor vagy négyszer tartott egymás után. Nem tudom pedig, hogy senki is nevezetesen az írt úr ő nga vagy Benkő Anna asszony nekünk cselédekül künn hálásunk iránt parancsoltak volna, mert mi cselédékül a hun lehetett, ott háltunk, igaz, hogy künn is háltam nevezetesen én, ott létek alkalmatosságával, maga pedig az írt úr Benkő Anna asszony az Apáti László uram anyja, ugy Szarka Máris Köntzei Gáborné asszonyom az Apáti uram nagyobb házában háltak, de én semmi rosszat is együtt való társaságokban nem láttam és nem is tapasztaltam. Caet. nihil.

11-us testis nobilis Volgangus Jánosfalvi de Voldorff, annorum 24, fatetur ad utri puncta sequentia: Benkő Anna asszonyt tudom, hogy az utrizált idő tállyban feles ideig mulatott a tit. Apáti László uram házánál, a mely alatt mlgos br. altorjai Apor József urnak is itt való megfordulását (a mint emlékezem) talám háromszor observáltam, de én semmi egymással való vétkes cselekedeteket s conversatiójokat nem láttam és nem is tudom. Hanem azt láttam, hogy az én jelenlétemben ugy Szarka Máris, most Köntzei Gergelyné jelen létiben br. Apor József úr és Benkő Anna asszony mind együtt velünk kimentek a csürös és gyümölcsös

kertben, onnét valami len látni és igy egyet fordultunk, mi hárman vissza jöttünk, br. Apor József úr pedig másfelé mene imádkozni. Tudom azt is mondani, hogy egyúttal itt mulatása alatt Benkő Anna assszonynak, mikor br. Apor József úr is jelen vala Apáti László uram házánál, nagy mulatság esék, a melyben én is a többi közt jelen voltam, ekkor láttam, hogy egy néhányon közönségesen együtt kimentek a házból, melyek között jelen volt br. Apor József úr és Benkő Anna asszony is és mind együtt ismét vissza jövének az írt házban, de én mind ekkor, mind egyébkor, a mint feljebb is megmondám, legkisebb rossz együtt való társolkodásokat sem láttam, nem is tudom, hanem az fenemlítettem Szarka Máris asszonytól mondani hallottam, hogy együtt nagy szeretetben volnának. Caeterum nihil.

12-a testis honesta femina Kötélverő Parasztyiva providi Bukur Buvnaku, jobbagionis toties fati domini Ladislai Apáti consors annorum 28, fatetur ad utri puncta sequentia: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy az utrumban feltett időtájban fordult meg br. Apor József úr az Benkő Anna asszony itt léte alatt, az utrumban írt Apáti László uram házánál, de én semmi rosszat is egyikhez is nem láttam és felőlök nem is tudok mondani. Caeterum nihil.

Anno praefato die vigesima prima mensis Decembris in praefata possessione Voldorf, dicto comitatui Albensi Transylvaniae adjacente, domo vero seu curia nobilitari egregii Ladislai Apáti de dictu Voldorf, praesens haec inquisitio nostra sequenti ordine continuata est.

13-a testis nobilis femina Juditha Köntzei, egregii quondam Georgii Apáti de toties fata Voldorf, relicta vidua, annorum 75, fatetur ad utri puncta sequenti: Itt a mi házunknál az utrizált idő tállyat jó darab ideig mulatott Benkő Anna asszony, a mely alatt és azelőtt is fordult meg nálunk br. Apor József úr és itt léte alatt Benkő Anna asszonynak, mikor megfordult itten br. Apor József úr, hallván, hogy egymást szeretgetnék, szánszándékkal szemeskedtem és vizsgálódtam utánnok, hogy együtt való szeretetteknek mi voltát experiálhassam, de soha semmi rosszat is hozzájok az egy becsületes magok viseletinél nem láttam, nem hogy még együtt való hálásokat tudnám, mert mikor itt volt br. Apor József úr és Benkő Anna asszony magok ketten külön, én és egy Szarka Máris, most Köntzei Gáborné négyen igy háltunk egy házban. Azt sem tudom, hogy itt létek alatt (a mint elő beszéllém) cselédeinket egyik is közüllök, vagy akárki is a künn való hálásra unszolta volna,

vagy künn hálatta volna, sőt azért haragudtunk, hogy akaratunk ellen megtörtént künn hálások egyszer másszor. Caeterum nihil.

Anno millesimo septingentesimo sexagesimo, die secunda mensis Januarii, in possessione Karathna crebro fato comitatui Albensi Transylvaniae adjacente, domo vero egregii Gregorii Köntzei de Karathna, praesens haec inquisitio nostra continuata est.

14-a testis nobilis femina Maria Szarka, consors praefati egregii Gregorii Köntzei de praedicta Karathna, annorum circiter 24, fatetur ad utri puncta sequentia: Tudom bizonyoson, hogy az utrizált Benkő Anna asszony feles ideig mulatott az Apáti László uram házánál, a mely alatt fordult meg ottan br. Apor József úr, de semmi rossz és vétkes cselekedeteket sem egyszer, sem másszor, az egy becsületes magok viseletinél nem láttam. Caeterum nihil.

Hi praescripti nro 14 testes excepta teste ultima sunt ex possessione praefata Voldorf, illa vero ex possessione praedicta Karathna, omnino comitatui Albensi Transylvaniae adjacente, suntque praescriptae conditionis ac legitime citati, iurati, examinati, modoque praemisso fassi.

Cuius quidem praemissae huiusmodi inquisitionis, attestationis nostrae seriem, prout per nos fuit expedita et peracta, Majejtati Vestrae Sacratissimae sub sigillis nostris usualibus manuumque propriarum subscriptionibus, fide nostra mediante rescripsimus, annotataeque exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessariam extradamus. In reliquo Majestatem Vestram sacratissimam quam diutissime feliciter vivere, valere, glorioseque regnare ac triumphare deriderantes, datum in praefata possessione Karathna, die secunda mensis Januarii, id est ultima huius inquisitionis nostrae die, anno Domini millesimo septingentesimo sexagesimo

Ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae

humiles perpetuoque fideles subditi et servi

Emericus Szeles es Georgius Kolosvári.

Tabulae Majestatis Vestraa Sacratissimae Caesareo-regiae in Transylvania judiciariae scribae ac jurati notarii ad praemissa fideliter peragenda specialiter exmissi.

Correcta per eosdem.

Külső cztm: Sacratissimae C. R. et Ap. Majestati d. d. Mariae Theresiae stb.

Kivül: Anno 1760. Apert. per Stephanum Halmágyi cancellariae regiae provinciae Transylvaniae registratorem. (P. h.) (P. h.)

Kivül: Voldorfi inquisitoria az maga viselése iránt.

(Eredetije a báró Apor-család altorjai levéltárában, Művelődéstört. csom. J. Fasc. I. nro 10.)

11.

Gyula-Fehérvár, 1760. febr. 1—4.

Tanávallatás arról, hogy Benkő Annát 1754-ben ki hurczoltatta Károly-Fehérvárra és miképen tartotta a püspök fogságban.

Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Majestas, Domina ac Princeps nostra haereditaria clementissima, benignissima.

Vestra clementer nosse dignetur Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Majestas, quod nos literas ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsorias pariter et attestatorias pro partibus et in personis magnifici Ladislai Apor L. Baronis de A. Torja, magnificae item Baronissae Julianae Székely consortis ejusdem, necnon nobilis feminae Anna Benkő, egregii Dominici Imecs de Imecsfalva consortis divortiatae, legitime confectas et emanatas, nobisque inter alios Majestatis Vestrae Sacratissimae humiles perpetuoque fideles subditos et servitores, literis in iisdem nominanter conscriptis, praeceptorie sonantes et directas, summo quo decuit honore et obedientia receperimus in haec verba: Maria Theresia stb. (A szokásos tanúkihallgatási rendelet, egészen úgy, mint a decz. 20 — 1760. jan. 2 voldorfi vallatásról szóló jelentésben. Kelt M.-Vásárhelyt, 1759. nov 25. Melynek alapján a vallatás kezdődik Károly-Fehérvárt 1760. febr. 1-én a városházánál. A következő pontokra és eredménynyel):

Utrum de et super eo:

Tudja-e a tanú nyilván és bizonyoson, vagy értette-é, hallotta-é s kitől

1-mo. Hogy a mult 1754-dik esztendőben tekintetes nemzetes Imecsfalvi Imecs Domokos úr törvényesen divortiált feleségét nemzetes Kézdiszéki altorjai Benkő Anna asszonyt ki fogatta el, miért s ki parancsolatjából? Hát

2-o. Elfogattatása után szoros cura és strásáltatás után Háromszékről hova vitték s hol hordozták s végtére nemde nem ide Fejérvárra hozták? Ha ide

3-io. Itten micsodás fogságban volt, nemde nem mint az halálra valót éjjel-nappal darabontok strásálták, az ablakokon vas rostélyok, vas rudak, az ajtón pedig lakatok voltanak, úgy hogy még a kivül fütő kemencze lyukát is bé akarták kövekkel rakatni, kevés szóval, hogy oly szoros fogságban lett volna, hogy enni sem engedték volna nekie adatni, ugy hogy ha valami istenes asszonyok nem lettenek volna s azok lopva az ablakon enni nem adtanak volna, éveI is meghólt volna s mind ezen kemény paroncsolatok kiktől voltak, egy szóval ki rabja volt Benkő Anna asszony? Hát

4-o. Azon contractusban léendő punctumokot, melyekre végtére reá kelletett állania, ki küldötte írásba nékie a várból le, s kitől s micsoda instructióval s midőn azon punctumokot ő előtte felolvasták volna, hallotta-é a valló, hogy azt mondotta volna Benkő Anna asszony, hogy ő azokra soha rá nem áll; azzal visszavivén a punctumokot, s azután kik ijegették, fenyegették, hogy ha rá nem áll, még annál is szorossabb és keményebb fogságban tészik, vagy is megkeményitik fogságát az asszonynak? Azután

5-to. Azon punctumokot hányszor vitték elő s hányszor olvasták fel előtte, hogy csak meg kell lenni, hogy azokra reá álljon, mert ha nem, soha meg nem szabadul? Kevés szóval

6-to. Nemde nem kéntelenségből, hogy azon szoros fogságból megszabadulhasson, állott azon contractusra, mástól leiratott és kigondolt punctumokra, nem jó akaratjából s reá állván, úgy szabadult meg? cum omnibus congruis circumstantiis etc.

Sequuntur nomina testium eorumque fassiones.

1-mus testis circumspectus Joannes Konez, annorum circiter 36,

2-a testis honesta femina Catharina Márton, sonsors praescipti Joannis Konez, annorum 31, fatentur ad 1-mum: Úgy hallottuk másoktól, hogy az utrizált Benkő Anna asszonyt Háromszéken az utrumban megírt 1754-ik esztendőben akkori mlgos püspök *br. Szalai Sztojka Sigmond* úr ő excellentiája parancsolatjából fogták volna el. Ad 2-um: Tudjuk azt nyilván és bizonyoson, hogy az exponens asszonyt Háromszékről hatló szekéren vasba hozák ide Károlyvárrá, tíz fegyveres emberek kisérvén és az akkori cáptalanbéli urak parancsolatjából velünk egy fedél alatt való házba tevék fogságba, a holott is legelsőbben levágák a pitvarban a vasat az nevezett exponens asszonynak lábá-

ról. Azután ad 3-um: Tudjuk azt is, hogy a házba sírva bévezeték és az ablakokot vaspántokkal, az ajtót külső zárral megerősítették és a kívül fütő kemenczének lukát bé akarák rakatni, de azt nem tudjuk, mi módon múlék el, hogy bé nem rakák a kemencze lukát, azt ugyan tudjuk, hogy mindenkor egy püspöki darabont őrzötte az sokszor megirt exponens asszonyt, mely darábont némelykor ugyan nappal az utrizált exponens asszonyt egy-egy kevéssé kibocsátotta hozzánk, de éjczaka mindenkor bézárta, ki is egykor nem lévén oda haza, s az ajtón is lakat lévén, enni az nevezett Benkő Anna asszonynak a szolgálója nem főzhetett, mivel az is véle együtt bé volt rekesztetve s sokáig oda lévén a darabont, magam adtam az ablakon be egy kevés enni valót Azt is bizonyoson tudjuk, hogy br. Sztojka Sigmond úr ő excellentiája rabja volt az exponens asszony, mivel ő excellentiája darabonti őrzötték. Ad 4-um nihil. Ad reliqua: Egykor az akkori pater capellanus pater Molnár lejöve s több beszédei között hallottuk az exponens Benkő Anna asszonynak mondani: már az asszony el mehet; melyre felelé Benkő Anna asszony, hogy azért sem megyen el; de miről volt ez a beszéd, bizonyoson nem érthettük, mivel nékünk nem volt szabad mindenkor bémenni az exponens asszonyhoz. Azután csakhamar ide érkezvén az exponens asszony mostoha apja, két rendben is bejára Vintzre akkori m. püspök uram excelentiájához, ottan nem tudom mit végeztenek, csakhamar megszabadula Benkő Anna asszony a fogságból. Ad reliqua nihil.

3-ia testis honesta femina Maria Gyarmati, consors Francisci Balás pulsatoris; annorum circiter 33, fatetur ad 1-mum et 2-um utri punctum, uti primus et secundus testis; ad 3-um: Magától Benkő Anna asszonytól azt is hallottam, hogy azon embereknek, kik ő kglmét Háromszékről ide fegyveresen kisérték, kénteleníttetett száz forintokat fizetni. Ad reliqua autem utri puncta aeque, uti primus et secundus testis fatetur, excepto, hogy ő kglme nem adott az ablakon enni az exponens asszonynak.

4-a testis honesta femina Theresia Biró, consor. Clementis Lukács cantoris, annorum circiter 28, fatetur ad omnia in genere: Hallottam, hogy az exponens asszonyt in anno 1754. Háromszéken m. püspök br. Sztojka Sigmond úr excellentiája parancsolatjából fogták volna el, kit is ide sok fegyveres emberek kisérének s itten sokáig raboskodék. Ad reliqua utri puncta nihil fatetur.

5-ta testis honesta femina Helena Balás, Ignatii

Favrik consors, annorum circiter 22, fatetur ad omnia utri puncta, uti testis 3-ia Maria Gyarmati, consors pulsatoris, mivel szolgálója volt a megírt harangozónénak, et autem plus: én egykor bémentem vala az utrizált exponens asszonyhoz s engemet is berekesztettek vala, mivel a darabont bézárta az ajtót, de úgy megijedtem volt az exponens asszony fogságától, hogy sokáig ijedtemben csak alig voltam.

6-tus testis nobilis Joannes Sánta de Tusnád, provisor dominii episcopalis A. Carolinensis in quartirio suo honeste requisitus, anno dieque ut supra, annorum 39, fatetur: Tudom egy alkalmatossággal ezelőtt circiter 5 esztendővel ide Károlyvárra fogva vasba késérék némely háromszéki fegyveres emberek az utrizált asszonyt, kit maga szolgálójával ezen Károly-fejérvári városnak széljin levő deficiensek egyik házában, mely házat most birnak a clericusok, akkori méltóságos püspök br. Szalai Sztojka Sigmond Antal úr parancsolatjából a lábáról a vasat kivágák, de a háznak ablakjait megerősítvén vas pántokkal, az ajtónak is kivűl zárt csinálván, egy néhány holnapig Vonja Kozma nevű püspökség darabontjával ugyan ő excellentiája parancsolatjából őriztetett, tandem mikor elbocsáttatott, tudom, hogy püspök uram ő excellentiája parancsolatjából contractus alatt eresztetett el az exponens asszony, de micsoda conditiók alatt s erőltetve-é, vagy nem, nem tudom, hanem hallottam akkori capellanus tisztelendő pater Molnár uramtól, hogy valami conditiokot adtanak a sokszor megnevezett exponens asszony eleibe, hogy ha azokra reá áll, eleresztetik, de külömben semmiképpen nem; azt is hallottam páter Molnártól, hogy az mondotta: nincsen az egész várossal annyi baja, mint sem az utrizált asszonynyal, mivel az conditiokra nem akar rá állani; tudom azt is, hogy oly szoros fogságban volt az utrizált exponens asszony, hogy az ajtón is ki nem mehetett, ha csak a darabont grátiája nem accedált. Caeterum nihil.

7-us testis agilis primipilus Franciscus Balás de Lövéte, ecclesiae cathedralis Carolinensis pulsator, annorum 45, fatetur ad omnia utri puncta, uti testis 3-ia, consors ejusdem.

Anno 1760. die 4-ta mensis Februarii in eodem oppido Károlyvár, domoque capitulari in platea, vulgo Piacz-utcza vocata, in vicinitate ab una domus circumspecti Martini quondam Bihari, civis et inhabitatoris dicti oppidi, ab altera vero partibus vulgo Szent-Erzsébet-utcza vocata continuavimus inquisitionem nostram.

8-us testis agilis Clemens Lukács, cantor ecclesiae cathedralis A. Carolinensis, annorum circiter 36, fatetur ad 1-mum et 2-um utri punctum, uti 1-mus et 2-us testis; ad reliqua nihil.

Praescripti 8 testes omnes sunt legitime citati, iure examinati et in oppido A. Carolinensi residentes, modoque praemisso fassi.

Cuius quidem praemissae huiusmodi inquisitionis et attestationis seriem, prout per nos exstitit expedita et peracta, Majestati Vestrae Sacratissimae Caesareo-regiae sub sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus rescripserimus, praenotatisque exponenti jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessariam extradederimus. Eandem de reliquo Majestatem Vestram Sacratissimam quam diutissime vivere, glorioseque regnare desiderantes. Datum anno die loco que ut supra notatis.

Ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae

humiles perpetuoque fideles subditi et seritores

Emericus Szeles et Alexius Könczey,
nobilis de Karathna, junior.

Inclytae Tabulae Regiae in Transylvania judiciariae scriba ac juratus notarius, ad praemissa fideliter peragenda specialiter exmissus.

Külső czím: Sacr. C. R. et Ap. Majestati d. d. Mariae Theresiae stb.

Kívül: Ao 1760. Apertum per Stephanum Halmágyi, cancellariae regiae provinciae Transylvaniae regestratorem. (P. h.) (P. h.)

Kívül: Károlyvári inquisitoria a punctumok iránt.

(Eredetije a báró Apor-család altorjai levéltárában. Művelődési csomó. J. Fasc. 1. nro 10.)

12.

Alsó-Torján, 1761. jan. 14.

Benkő Anna záloglevele, melylyel birtokait báró Apor Lászlónak és nejének, Székely Juliánnának 1400 forintban leköti, azokért a költségekért, melyekkel őt fejérvári fogsága és a királyi tábla előtt folyó főbenjáró pere alkalmával segítették.

Nos infrascripti memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis, quod hoc anno Dni 1761, die 14-a mensis Januarii hivat-

ván bennünköt magunk lakó házunktól tekintetes nemzetes Imecsfalvi Imecs Damokos uram divortiált felesége tktes nemzetes altorjai néhai Benkő Ferencz úram leánya Benkő Anna asszony, nemes Kézdiszékben Alsó-Torjára, mlgos L. B. altorjai Apor László úr és kedves élete párja Székely Juliánna asszony ő ngok nemes lakóházokhoz, az holott is az régi súlyos nyavalyáktól ágy fenekére szegeztetve beteg ágyban, minden kinszerittés nélkül ép és józon elmével bennünköt megbírálván, élő nyelvén mi előttünk igaz lelkeismérete szerént tőn ilyen megmásolhatatlan vallástételt és kötést: Hogy én, úgy mond, már régtől fogván mind ez óráig a sok hamis bizonyságok és vádlások mián szüntelen üldöztetem ez világon olannyira, hogy engemet ezelőtt nyolcz esztendőkkel (melyet talán mind ez világ tud) megfogtanak, vasra vertenek és szoros halálos rabságra Fejérvárra vittenek, az hol is sokáig raboskodván, minden néhai édes atyámról léendő atyámfiaitól elhagyattattam, megvettettem, hanem az én testvérem Székely Juliánna, mlgos báró altorjai Apor Lászlóné urával együtt, ugy név szerént mostoha ugyan, de valójában édes atyám Dálnoki Székely Sigmond uram megtekintvén s könyörülvén árvaságomon, gyámoltalan voltomon, mind addig fáradoztanak, mig azon rabságomból, ha nagy költséggel is, kiszabadítottanak (az melyért is Isten fizessen meg), de elvitetésem alkalmatosságával az mely hajdúk késértenek, azoknak az akkori mlgos gubernator és püspök urunk ő excellentiájok poroncsolatjából kelletett fizetnem száz forintokot, nékem pénzem nem lévén, kételenítettem br. Apor Lászlóné testvéremtől és urától ő nagyságától kölcsön kérni husz aranyakot, a szekeresnek fizetett három forintot, magam rabságombéli költségemre tizennégy arany pénzül, ezüst pénzt egyszer harmincz m. forintot, többet is, de annak utánna mennyi szántóföldeimet vették el, az levelek megmutatják, visszajövetelem után magam lakóházamhoz laknom menni szabad nem lévén, s a szörnyü ijedségtől származott nyavalya (a mely viszen engem a koporsóba) életemet magamra folytatni engemet elégtelenné tett, azért folyamodtam az engemet rabságomból kiszabadított testvéremhez és urához, br. Apor László ő ngához, hogy magok házokban fogadni méltóztatnának, a mint hogy bé is fogadtanak (kiket is az Isten áldja meg), nékem nem lévén módom az említett kölcsön vett pénznek megfizetésire, azon pénzben nemes Kézdi-Székben Alsó-Torján levő jószágomot, jobbágyimot minden hozzátartozandókkal együtt ő ngoknak

30*

általadtam; még akkor nemsokára következett a kimondhatatlan és talán rajtam árván kezdett ártatlanul szenvedett s most is szenvedő mlgos kir. táblán folyó gyalázatos perem, az hol még fejemre is itíltenek vala, mikor már ugyan megnevezett br. Apor László úr ő ngától és feleségétől Székely Juliánna testvéremtől magam mentségére dolgozott kancellisták és procurator uraimék költésekben és számokra kételenítettem a nemes fejérvármegyei Alsó- és Felső-Volálban levő jószágaimra, jobbágyaimra kérni harmincznégy aranyakot, id est 34 aranyakot (mivel ezen lött kész le olvasott pénzt ugyan ilyen üldözésemre és magamra tett költségekre nézve beteges ágyamban kételenítettem volt már sokszor írt tit. Apor László urnak és feleségének elzálogosítani nyolczszáz forintokért a Tsobot Simon és Istok László uraimék megbírálásában contractualiter a nemes Küküllő vármegyében Zágorban lévő jószágomot, jobbágyimot), mely megnevezett summa pénzeket, mivel külön-külön a megírt mód szerént magam vettem kezemhez, magam is adtam ki, azért akár magam (ha Isten megvígasztal), akár néhai édes atyámról lévő atyámfiai tegyék le, csak a magok nékem adott s fizetett készpénzeket adják meg br. Apor László urnak és feleségének, az mellettem tett sok rendbéli fáradságok, költségek, engemet gyógyíttatások, tartások, tartatások, porba ne hullana: azért mivel tudom s jó lelkem esmérete szerént tapasztaltam fáradhatatlan hív szolgálatját sokszor tett br. Apor László úrnak és kedves élete párjának, úgy édes atyám helyett nevezett Székely Sigmond úrnak, kik magok Fejérvárra, Szebenbe, M.-Vásárhelyre sok rendben magok költségeken nevezett halálos törvényem folytatására jártak s engem meggyógyíttattak, tartottak és ezután is mind végig, reménlem, hogy gondomot viselik, azért ezen felljebb megírt okokért nemes Küküllő vármegyében Zágorban, nemes Fejér vármegyében Alsó- és Felső-Volálban, nemes Kézdi-Székben Alsó-Torján levő jószágomot minden hozzátartozandókkal együtt, jobbágyimot, valamint édes atyámtól reám maradtanak s nálam megmaradhattak, a megírt summa pénzzel együtt ezernégyszáz német forintokért hagyom, és kötöm olyformán, hogy mindaddig, a meddig az igaz vérek letehetik azon 1400 forintokot, ő ngáék birják, dominiumokban légyenek, mivel az általadástól fogván eddig is birták s letévén pedig az igaz vérek azon megnevezett 1400 forintokot, minden törvény nélkül kibocsátani tartozzanak, ha pedig különben cselekednének, mind két részről száz arany vinculumon ma-

radjon az ellenem cselekedő fél, mégis ezen dispositióm helybe maradjon.

Mely dolog mi előttünk és mi általunk senki nem kénszerítéséből mindenekben e szerént menvén végben, mi is irtuk meg az mi igaz hitünk szerént, tulajdon subscriptiónkkal és usualis pecsétünkkel corroborálván.

Datum anno die locoque in praemissis.

Gabriel junior Könczei de Karatna nobilis m. p.

(P. h.)

Adamus Kun nobilis de Karatna m. p.

(P. h.)

Correcta per eosdem.

Kívül: Tit. néhai Benkő Anna asszony adta al-torjai jószágáról való dispositio cum omnibus appertinentiis.

(Eredetije báró Apor István urnál Abosfalván.)

(Egykorú másolata a báró Apor-család altorjai levéltárában. Művelődéstört. csomó. J. Fasc. I. nro 10.)

13.

Szeben, 1763. decz. 9.

Tanúvallatása az erdélyi r. kath. püspök jószágigazgatójának arról, hogy Benkő Annát miképen vitték vasra verve Károly-Fejérvárra s hogy tartotta a püspök fogságban.

Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Majestas, Domina Domina nobis clementissima, benignissima!

Vestra clementer nosse dignetur Majestas Sacratissima, quod nos literas ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae compulsorias pariter et attestatorias pro parte et in personis illustrissimi domini Liberi Baronis *Ladislai Apor de Altorja* et magnificae Baronissae *Juliannae Székely* consortis ejusdem legitime confectas et emanatas, nobisque inter alios Majestatis Vestrae Sacratissimae humiles, perpetuoque fideles subditos et servos, literis in iisdem nominanter conscriptis praeceptorie sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepimus in haec verba: Maria Theresia etc. (Ugy a mint az előbbi tanúvallatást elrendelő leveleken. Kelt Szebenben, 1763. decz. 8. A tanúvallatás történik 1763. decz. 9-én Szebenben, néhai Róth János ev. lelkész házánál, az akkori r. k. püspök szállásán a Riskása-utczában. Következő kérdésekre és vallomásokkal.)

Utrum autem nobis exhibitum erat tale:

Tudja-é a tanú nyilván és bizonyoson, vagy látta-e, hallotta-e, s nevezetesen kitől

1-mo. Hogy minek utánna ezelőtt circiter 10 esztendőkkel néhai tekintetes nemzetes altorjai Benkő Anna asszony tit. imecsfalvi Imecs Damokos uram divortiált felesége Háromszéken elfogattatott volna, micsoda alkalmatossággal vasba verettetve vitettetett Károlyvárra? Hány hajdúk? azok minemű fegyverekkel késérték ő kglmét?

2-do. Fejérváratt az említett asszony minémü fogságba tétetett? Ajtók, ablakok mi módon zárattattak bé? Nemde nem mint halálos rab úgy tartatott s hajdúkkal őrîztetett? Hát

3-io. Említett Benkő Anna asszony megszabadulásában édes atyja néhai Benkő Ferencz uram vérségin való atyjafiai fáradoztanak-é, vagy nem?

4-o. Fogságában ki viselte goudját, ételire s italára ki provideált s meddig tartatott fogságba s mi módon szabadult meg? et cum omnibus congruis circumstantiis.

Sequitur nomen testis, ejusque fassio.

Testis spectabilis ac generosus *Joannes Sánta* de Tusnád, annorum 42, universorum bonorum in Transylvania episcopalium praefectus et inclyti comitatus Albensis jurassor, in praefata domo personaliter repertus et honore requisitus legitime tamen iuratus et examinatus fatetur in genere ad omnia utri puncta taliter: Az utrumban megnevezett üdőben udvarbírája lévén akkori mlgos erdélyi püspök Szalai Sztojka Sigmond Antal ur ő excellentiájának s ugyan akkor említett mlgos püspök úr ő excellentiája nékem méltóztatott parancsolni, hogy nemes erdélyi Fejérvármegyében Károly-Fejérvár alsó városában az emeritus papok házai felében készíttessek jó módjával kettős házat, ablakjait vaspántokkal bécsináltatván, az ajtajára is jó zárt s lakatot készíttetvén, a mint hogy aztot az előmbe adott parancsolat szerént el is készíttettem, s midőn az utrumban megírt tktes nemzetes altorjai Benkő Anna asszonyt tit. imecsfalvi Imecs Damokos uram divortiált feleségét feles fegyveres emberek (kiknek számokra s nevekre nem emlékezem), lábai vasba verve lévén, Háromszékről elhozták volna, említett püspök úr ő excellentiája parancsolatjából a fenn irt és elkészített házba bététettem egy szolgálójával együtt, kinek is őrzésére jó és hív darabontot rendeltem oly instructióval, hogy mindenkor erős és kemény zár s lakat alatt tartsa, híre nélkül onnan kimenni se egyszer, se másszor

szabad ne légyen, midőn pedig kimégyen is, oly vigyázással légyen, hogy valami úton-módon el ne szökhessék, dolgát végezvén mindjárt menjen vissza a házba s a lakatot ismét vesse fel az ajtóra. De a vasat lábairól sokszor írt püspök úr ő excellentiája parancsolatjából azután leverettettem, minek utánna ő excellentiája jelentette volna, hogy épen nem lett volna szükség egy asszonyságnak a lábaira vasat verettetni, az hozók erre azzal mentették magokot, hogy fenyegette volna őköt mlgos l. b. Apor József uram, hogy maga embereivel utjokot megállíttatván, a vasban levő asszonyságot tőlük elvéteti és megszabadíttatja. Mindaddig fogva és rabságban tartatott Fejérvárott az említett asszonyság, míg maga életének jobbúlását nem ígirte, azt pedig megigirvén, reversálissa mellett bocsáttatott el, de minemű költséggel élt fogságában, nem tudom; azt pediglen tudom ellenben, hogy míg Fejérváratt fogságban volt, a püspöki udvar se azalatt az idő alatt, sem pedig azután semmi provisióval hozzá nem volt, sőt a mint emlékezem, csak vizzel és kenyérrel kelletett magát táplálni egy darab ideig; hihető, hogy valamelyik rajta szánakodó atyafia segítette, de ki légyen az nevezet szerént, arra nem emlékezem.

Cuius quiqem praemissae hujusmodi inquisitionis et attestationis nostrae seriem, prout per nos fuit expedita et peracta, eidem Majestati Vestrae Sacratissimae fide nostra mediante sub sigillis nostris usualibus manuumque propriarum subscriptionibus rescripsimus ac antelatis exponentibus jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam necessariam extradedimus. Eandem de reliquo Majestatem Vestram Sacratissimam quam diutissime vivere, valere, gloriose feliciterque regnare ac triumphare desiderantes.

Datum anno, die, locoque in praemissis notatis.

Ejusdem Majestatis vestrae Sacratissimae
humiles perpetuoque fideles subditi et servi
Franciscus Jósa et Franciscus Vitos mp.
inclytae cancellariae regiae provincialis Transylvaniae scribae ac jurati notarii, ad praemissa fideliter peragenda specialiter exmissi.

Correcta per eosdem.

Külső czím: Sac. C. R. et Ap. Majestati d. d. Mariae Theresiae stb.

Kívül: Ao 1763, Apertum per Jos. Kozma, cancellariae regiae provinc. Transylvaniae registratorem. (P. h.) (P. h.)

(Eredetije a br. Apor-család altorjai levéltárában.)

III. Boszorkány-perekkel csak az 1660-as években találkozunk megyénkben először, nevezetesen 1664. szept. 30-án tartott fenyitő ülésben Mocsáry Ferencz tiszti ügyész emelte a vádat Bujaky István özvegye ellen „boszorkányság" bünténye miatt, s kérte a bizonylatok alapján vádlottakat tűzre ítéltetni. Vádlott ártatlannak vallotta magát. Megintetett, azzal, hogy „istenes életben és jó erkölcsökben foglalván magát, másoknak is jó tanács és példaadással legyen."

1665. sept. 16-án tartott ülésben azon vád emeltetett, hogy „Bársony Kata miképen s mily gonosz lélektől vezéreltetve nem tudni, megvetve az emberi törvényeket, ördögi hatalomnak önként meghódolva boszorkány életet él — mint az a kéznél levő bizonyitékokból kitünik." Vádlott tagadásával szemben ítéltetett: „hogy sulyos gyanu merülvén fel ellene, bünrészessége kideritése végett, előbb hohér kézzel illettessék s azután tüzbe dobassék."

Még egy boszorkány-perrel találkozunk e korszakban, 1681-ben. Ez év jun. 15-én boszorkánysággal vádlott pásztói lakos Molnár Ilona ellen az ügyész vádja ez: miképen a personaliter adstans vádlott, nem tudatik micsoda gonosz lélektől vezéreltetve, nagy Istentől, keresztényi gyülésektől elszakadva magát a boszorkányokhoz és ördögökhöz csatolta, azokkal társalkodott és sokak ártalmára váló cselekedeteket vitt véghez, mely kitetszik birói kéznél levő bizonyságokból. Minthogy az ily boszorkányságok, ördöggel való társalkodások tüz által, közönséges bevett szokás szerint szoktak fenyitetni, és eltöröltetni, tehát kivánja a magistratus ügyésze hogy tüzre ítéltessék és ha szükséges, tortura is adinveniáltassék. Vádlott egyszerüen tagadja a reá rótt bünténynt, és bujaki kapitány bizonyitványát mutatja be, mely szerint már ott általa vizsgáltatva jó életünek bizonyult és boszorkánysággal nem gyanusitható. A tiszti ügyész a kihallgatott tanukra hivatkozva, elvettetni kivánja az általa bemutatott mentő levelet, mert a bujaki tisztnek semmi köze a megye területére, s a megye tetszése szerint revidiálja az ügyeket. Az itélet igy szól: „nyilván kitetszik birói kéznél levő bizonyságokból Molnár Ilonának boszorkánysága, ördögökkel való társalkodása, és sokak ártalmára járó cselekedete, ez okon communi voto azt találtuk, elsőben megkinoztassék társainak kivallására nézve, azután megégettessék."

A török hatóságnak egy gyöngyösi eset folytán kiadott fetvája szerint, a varázslók, boszorkányok, szabadon üldözhetők voltak, értök vérdij nem követeltetett.

Papp László

EGY BOSZORKÁNYPER TANÚKIHALLGATÁSI JEGYZŐKÖNYVE. 1674. JÚLIUS 16.

Úgy gondolom, hogy az alábbi szöveg közzététele is hasznos lesz mind a nyelvészet, mind a néprajztudomány művelői számára. Az 1674. július 16-án, Gyöngyösön lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyvét a brünni állami levéltár (Statní archiv v Brně) *Milotice* jelzésű állagának 2219. számú irata őrizte meg számunkra (vö. MNy. LXIV, 354—5). Az emléket betűhíven közlöm, de az *ſ* és ȝ betűket *s* és *z* betűkkel helyettesítem. A kis- és nagybetűket, az eredeti központozását megtartom. Jelzem a sorvégeket (világos virgulával: |). A rövidítéseket általában feloldom, de a ki nem írt betűket *dőlt* szedéssel különböztetem meg. A nasalisok rövidítését nem oldom fel, hanem egységesen ã, ẽ, õ stb. jeleket használok visszaadásukra.

*

Anno 1674. dje 16 Julÿ in Oppido Giöngös, et Comjtatu Heues Nemzetés es Vjtezlő | Melczér Janos Urunk, Nemés Heués, es külsö Szolnak Varmegyéknek Ordjnarjus Vice Jspanja Com | isajojabul. En Leuaj Janos, mégh irt Varmegyéknek eggik szolga bjraja. Eskút mellettö Nemes Vidkaj | Jszak Urunk azon Varmegyéknek Juratus Assessora Tiztünk szerent últünkle az Tekjntetes es Nagyságos | Nagi Ugróczj Bossanj Miklos Urunk eő Nagysága jnstancajara es-Judjcialis inquisitjonak peraga | lasará meljnek serjessé, az elünkben adatott deutrü contjnentjaja szerént, ekkeppen kő | uetközik. |

De eo Vtrum |

Vallja még á Tanu, Taron lakozo Ferencz Gergelnehez, mjchoda Bosorkanÿsagot | uagj ördögseget latott, hallot, auagj Tud, es kjt tudna ellene jo bizonsagnak lennj |

Magyar Nyelv, LXVIII (1972), 226–231.

1. Testis Czepe Gergelÿ, in Pago Tar *Commorans*, Nehaj Dosa Adam Vr*unk* jobbagia | *Annorum circiter* 46. sub jur*amento* fassus est ad .1. uallja ez fatens, nala lakot mas fél | esztendeigh enēk előtte ualo jdökben, s, latta karaczon bütjn hogj Ferencz Gergelné | á berezteej siluanak kj uetté á maguat, á magua heljet, fokhagima gérezdét tétt, és | ugj atta á Tehenek megh ennj. jo Tanuk ezék leznek á kik kóuetkeznek. |

2. Testis Bako Andras, ibidēm *Commorans* azon Vr jobbagia *Annorum circiter* 23. sub jur*amento* fassus | est, ad .1. uallja ez fatens, hallotta Tajtÿ Janos zajabúl, estuenek jdejen á Tehene alat | talaltá Ferencz Gergelnet, s. mjkor mégh rjaztotta czak altal ugrot á gáton azt monduan | nekj, el mehecz, dé jol tudom kj uagj, hallotta aztjs, hogj Karaczonkor Hajnalban, á gatra | á lepődót kj Terjtetté Ferencz Gergelné, |

3. Testis Tarj Gergelÿ, ibidēm *Commorans*, Tekjn*tetes*, es N*agyságos* Bossanj Miklos Vr*unk* eő | N*agysága* jobbagia, *Annorum circiter* 28. sub jur*amento* fassus est, ad .1. uallja ez fatens, hallotta ma | soktul, hogÿ szent Gőrgj napjan, á Ferencz Gergelné Tehené, á busza uetesén fél, s, | ala jart, az melÿ njomon ala ment, azon njomon uisza ment, mjndon uetesén, dé sēmÿt | megh nem eőtt, á, buzaban, hallotta aztjs azon Ferencz Gergelné zajabul ez fatens, az | mjkor Fülekben ujtte, mond, á Farkast, á kuruat él ném uizjtek, á kj á Harmatot | zedj. hanē, engemet hurczoltok; jo Tanut ném Tud ez Fatens; |

Mastul valo hallomás [Más kéz írása ez a három szó.] |

4. Testis, Tot Andras Reljctaja Anna Aszonj, ibidem *Commorans* azon Vr jobbagia Aszonj, *Annorum* | *circiter* 60. sub jur*amento* fassa est ad .1. hallotta ez fatens az Mastoha fja zajabul. Annj Vaja | uagion á kutja szülőttenek az en mastoha Anjamāk, hogj egj Malom kereketjs mégh indithat | nal uelé uallja aztjs, hallotta masoktul, azt mondotta uolna Ferencz Gergelné, a mjkor Tóruenje | uolt uolná, Taron, hizem él akar az en Vram en Tülem allanj, dé hizem tudua lakot eő en uelem, |

5. Testis, Tarj Benedék hazas Tarsa Anna Aszoni, ibidēm *Commorans*, azon Vr eő N*agysága* jobbagia | felesegé; *Annorum circiter* 40. sub jur*amento* fassa est ad .1. uallja ez fatens. hallotta Pongracz Mar- | ton Felesegetűl, hogj azt mondotta uolna Ferencz Gergelné, há, szent Lucca Aszoni napjan á | borsot mégh főzik, á kanalljat még ne mossak, hanem Karaczon Eccakan dugia az eőui me | megé [!], s, uigie az szent Egihazhoz, az Eórdógók mjnd hozza szollanak, hallotta aztjs hogj á | bjro á letrat á giülesben uijtte, lakat uolt uolna rajta, de ez fatens azt nem látta. |

6. Testis, Kazap Gaspar Hazas Tarsa Orsik Aszonj, Nehaj Dosa Adam Vr*unk* jobbagia | Aszonj; ibidēm *Commorans Annorum circiter* 35. sub jur*amento* fassa est, ad .1. uallja ez fatens, latta zemej | uél Karaczon napján á maga hazanal, a kapu zulakjara nap fól kóltigh, á Vizes fona | lat, kj Terjtetté, Ferencz Gergeljne, hogj á nap fél kólt, el uezet onnet á fonal; hallotta mas | tul aztjs, hogj Vrnapjan á Vétélkét fél tekerté, s, kj tőtte á haza uegibén, s, ott Tartotta azon | á jeles napon, hallotta ez fatens, ezen szokatjs masoktul, mondotta Ferencz Gergelné az mjdőn á | tóruent tőttek, rea, á, Faluban; hizem az en Vram el akar en Tülem allanj, dé el nem alhat, mert | eő, tudua lakot en uelém, jo Tanut nem tud. á kj kóuetközik. azon kjúl, |

7. Testis, Kouacz Eörzebét, Nagÿ Andras hazas Tarsá, azon Vr eő N*agysága* jobbagia Aszoni, *Annorum circiter* | 43. sub jur*amento* fassa est ad .1. uallja ez fatens, hallotta Ferencz Gergelné szajabul, mjkor Fülekben | ujttek, á kjnek farká uan, s, Harmatot szed, azt nem uiszik el á kuruat, hanem engemet Hurcol | nak, aztjs hallottá masoktul, mjdőn Tóruenje uolt, mond, az en Vram el akar en Tülem ualnj, hizem | tudua lakot eő en uelem, jo tanuk azok leznek, á kik kóuetkeznek. |

8. Testis, Sandor Lőrjncz hazas Tarsa Orsik Aszonj, azon Vr jobbagia Aszonj. *Annorum circiter* 30. | sub jur*amento* fassá est ad .1. hallotta ez fatens, hogj á Lo fejet Zablazta, s, fól kezkónözte, á | letrara lakatot uetétt, hogj á Faluban á Tóruenje allot, dé szemejuel nem latta, hallotta aztjs, hogj | Karaczon ejel ruhakkal teregetté bé á gatatt, es

á fonalatjs az ajtoja feliben, uizessen | rakta, de szemejuel ez fatens nem latta; jo Tanut nem tud; |

9. Testis, Vÿ Mathé hazas Tarsa Dorko Aszonj, ibidem Commorans, Nehaj Dosa Adam Vrunk | jobbagia Aszonj. Annorum circiter 40. sub juramento fassá est, ad .1. uallja ez fatens, Jlljes Gergelÿ | zajabul hallottá, hogj Vr napjan á dunājat á gattra kj tőtte Ferencz Gergelné nap fől | költigh, á kapujat lepődőuel bé uonta á Vetrecét [Verrecét?] á haz uegire kj ezinalta, hallotta Juhaz | Palne szajabul azt mondgia Ferencz Gergeljné, á mosatlan főzó kanalat giugd az eőued | megiben, s, azt uid Karaczon Eccaká az szent Egihazhoz, az Eördógók mjnd hozzad szollanak; | hallotta aztjs á mustoha fjatul hogj annj Vajat giutét az en Mustoha Anjam, az Eördögh | Anja jut, hogj egj Malmotjs el jndjt hatnal uele. ha rea ôntened; hallotta aztjs Silas De- | metertűl, hogj azt mondotta Ferencz Gergelné, mj hazna hogj busul az en Vram, hogj él ál eő- | en tülem, hizen tudua lakot eő en uelem, s, mjnden dolgomat jol tuttá, hallotta az esküt Pol | gar szajabul aztjs, hogj mijkor á Tóruenje elot, á letrara reá uolt á lakat uetué, s, hogj kj | ujttek uolna á hazabul; az ajtajan, mégh njlt á lakat, hallotta aztjs Erkj Tamasnetűl, hogj | á Lo fejet bé kezkónőzté Ferencz Gergeljné, hallotta aztjs Tajtÿ Janos zajabul, hogj szent | Györgj estin eccaká, á, Tehenek kózót talalta, hogj fejte, dé el szalajtotta onnet, hallotta á | hajadon Leanja zajabul aztjs, hogj annj Vajunk uagion eőszué büdösödót eő nem ehetj. |

10. Testis Kaszap Jmre hazas Tarsa Anna Aszonj, ibidem Commorans, azon Vr jobbagia Aszonj, | Annorum circiter 20. sub juramento fassa est ad .1. uallja ez fatens, latta szemejuel Karaczon napjan | hogj á Gattra kj tőtte á Njers fonalat Nap fól kóltigh Ferencz Gergelné, az uduarokon fellel | jaruan, jtt uan á barná, dé á sarga njnczen, latta aztjs hogj á lakat, á lettrara uolt uetué, | mjkor á bjrak el ujttek á hazatul, |

11. Testis, Jakab Jakab hazas tarsa Margit Aszonj, ibidē Commorans, Tekjntetes es Nagyságos Bossanj | Miklos Vrunk eő Nagysága jobbagia Aszonia, Annorum circiter 20. sub juramento fassa est ad .1. uallja ez fa- | tens, hallotta Pongracz Martonētul, latta Vjragh Vasarnap reggel, koran uduarokon altal ment | Ferencz Gergelné, egj fazek leuen nala, azt mondgia, jthon uan á barna, de á sarga njnczen | nem latuan semj Tehenét, á tőbbjt hasonlo keppen uallja, mjnt az elót ualok, jo Tanuk ezek | á kik kóuetkóznek, |

12. Testis, Pongracz Matjas, ibidém Commorans, azon Vr eő Nagysága jobbagia, Annorum circiter 24. sub juramento | fassus est, ad .1. simjljter fatetur, sicutj antecedentes fassi sunt, | 13. Testis | NB Examinalni kel [Ez a megjegyzés más kéz írása.] |

13. Testis, Erkj Tamas Reljctaja; ibidem Commorans, Nehaj Dosa Adam Vrunk Reljctaja jobbagia, Annorum | 50. sub juramento fassa est, ad .1. uallja ez fatens, hallotta szajabul Ferencz Gergelnenék, ualakj mas- | sal tóruenjkózik, á Lo fejet kezkőnózze fel, á gerebent uagia eőszue· tőgie á dunā ala, á fejemet | kótom hozzá, arra tóruent nem ezjnalhatnak, uallja aztjs, mjkor ez fatensnek à mőnjet hoztak, két | giertjat giutot á két kezeben, es egj ezüst giűrún altal ugj nezté á Leant, hogj hoztak; uallja aztjs,- | a Fja szajabul hallottá á kj mostan Tizedés mondotta, hogj egj lettran lakatot talaltak, á kj rea uolt | uetué, egj sőprüre rea uolt teué egj üres fazek lé borjtua, egj kadat, azatlan hassal erőssen megh | kótóztek, az abronczat uisza forgattak rajta; ugj talaltak á Ferencz Gergelné hazaban, latta aztjs ez | fatens, Vasarnapra Vjrradua, á haza uegit be főtte lepődőuel, nap fél kólte elót, nagj esső szakadas leuen | akkor uallja eztjs, betegh leuen á giermeke, hogj az betegsegben róttőgót á giermek, azt mondgia | ez fatensnek Ferencz Gergelné, mondgiad á Füleben haromszor á giermekednek, Szöÿ uada sata,- | uadí, mégh giogiul, de ez fatens nem czeleketté, hallotta aztjs ez fatens, azt mondotta Ferencz | Gergelné, á kjnek á Tehenenek el uéz á Teje, ualamjt fejhet á Tehentül, uigie oda saluo honore | á houa szarnj jar, mégh bűdősödik annak á Teje á kj eluetté á maset, uisza erezti, |

14. Testis, Balogh Jakab Tarj Bjro, Tekjntetes es Nagyságos Bossanj Miklos Vrunk eő Nagysága jobbagia, Annorum ejrciter 45. sub juramento fassus est ad .1. uallja ez fatens,

hallotta szajabul Ferencz Gergelnenek; | ualakj á más ember buzajabul, á kjt uetnj keszit, el lophat, á magae kóziben uetj, el ueszi annak | mjnden erejet, az meljet ez fatens, szemé lattará | [Ettől kezdve a másik kéz írása.] Meg is Czelekedte volna egy üdö | korba, de ez fatens nẽ engedte, latta ez fatens, az polgarokkal együt | a hazaban Ferencz Gergelnenek, à lakat à letrara volt vettve, soha le nẽ | vehettek rola, à hazaban à söprü a földön le teve, egy ürés fazek rea | boritva; egy üres kadat keresztül kötözve hassal azattlannal. |

15. Testis Tot Benedek ibidẽ *Commo*rans Nehaj Dosa Adam Vr*unknak* relictaja jobba- | gya *Annorum Circiter* 48 sub ju*ramento* fassus est, ad 1. hallotta hogy az leanyat szitta | egy üdö tajban egykor el vitvolt egy fazek tejet el adni az emberek*nek* [Ez a szó le van húzva.] | az fazekas embérek*nek*, hogy azon fazek feles volt az sürejevel de Cetero | nihil. |

16. Testis Zyez Andras ibidem *Commo*rans, Tekin*tetes* és N*agyság*os Bossanyi Miklos | Vr*unk* ö N*agyság*a jobbagya, *Annorum Circiter* 40 sub ju*ramento* fassus est ad 1 Esztendeig | volt polgara ez fatens Ferencz Gergelynek, dé ö soha semít nem latot sen [Ez a három betű lehúzva.] se nem tud. |

17. Testis Pongracz Marton hazas tarsa Borbala Aszszony ibidem *Commo*rans | azon | Azon Vr ö N*agyság*a jobbagya Aszony *Annorum Circiter* 60 sub ju*ramento* fassa est ad 1 vallya | ez fatens hallotta szajabul Ferencz Gergelynenek [A két *n* közötti *e* a sor fölé van betoldva.] mondotta ez fatens*nek* Ánya | az én Apamat ugy tanitottak hogy ha az borsót szent Lucza Aszony napian | megh főzik annak az kalanyat megh nẽ kel mosni, hanẽ Karaczony ejelen | el kel vinnj az övé meget az szentegyhazhoz s az ördögök mind hozza | szolnak, az kinel olyan leszen, hallotta azstis hogy az kinek az Tehene | nek el veszik az tejet, fejen tüle, s vigye oda, (Salvo honore) a hol szarik | az ember megh büdösödik az tej az kit el vet mas, és ugy jün megh | annak az teje, |

18. Testis Gortva Balintne ibidem *Commo*rans *Annorum Circiter* [Ez a két szó lehúzva.] Nehaj Dosa Adã Vr*unk* | relictaja jobbagya *Annorum Circiter* 40 sub ju*ramento* fassa est ad 1. similiter in | önib*us*, sicut antecedentes fassi sunt: vallya tovab aszt mondotta ezen | fatens*nek*, kend megh Czötörtökön foghhagymas sírval a tehenet | nincz | ollyan ördögh az ki el vigye az zirjat. |

19. Testis Tajtj Janos hazas tarsa Eörzsebet Aszony ibidem *Commo*rans Tekintetes | és N*agyság*os Bossanyi Vr*unk* ö N*agyság*a jobbagya Aszony *Annorum Circiter* 30 subju*ramento* | fassa est ad 1. Vallya ez fatens latta szemejvel Pünkösd masod [E szó a sor fölé van írva.] napjan haj- | nalban az dunnajat lepedöjet az köz Gátra rakta nap fel köttigh, hallota | asztis az fia szajabul Ferencz Gergelynek, az én Apam soha el nem | alhat Anyamtul mert tudva lakot ö vele, Ez fatenst megh fenyegette egy | üdö korban ez elöt ugy megh rontotta volt hogy ket holnap alat ra nẽ | hagh hatot, ez fátensnek az örebbik vra megh szidogatvan Ferencz Ger- | gelynet, olyan orvossagra tanitotta az Aszonyat hogy harmadnapra fel al- | hatot ez fatens az labara, és szabadon jar hatot, tovabba az gyermekenek | is egy haraghjaban az szemet megh ötte ugy hogy megh vakult, latta | asztjs mikor az birak az hazatul az letrat el vittek rajta leven vettve | az lakat. |

20. Testis Tajtj Balazne Erzebeth Aszony. ibidem *Commo*rans. Nehaj Dosa Adã | relictaja jobbagya Aszony *Circiter* 35 sub ju*ramento* fassa est ad 1. latta ez fatens | Vr napjan nap fel köttigh egy lepedövel be vonta az kaput, masik esztendö | ben ugyan azon napon az vetellejet ki Czinalta fonalastulaz haz | vegin, vallya asztis ez fatens ugy tanitotta az sebgyogyitasra, az ha- | san vonyon keresztül szalmat, az éger fa barkajaval fözze öszve an*nak* | à levevel mossa az sebet, s megh gyogul s ugy czelekedet ez fatens s. | megh gyogyitotta. |

21. Testis Keczkes Miklos hazas tarsa Anna Aszony. ibidẽ *Commo*rans azon Vr jobba- | gya Aszony *Annorum Circiter* 18 sub ju*ramento* fassa est ad 1. Vallya ez fatens egyszer | köles volt | Egyszer köles volt ez fatensen, hozza menven Ferencz Gergelyne szüz

leany | fonalaval altal köttete ez fatenst és az Czipke fanak az tetejet az tövéhez | kötte azon fonalval, az kit ez fatensre köttetöt volt ugyan magaval ez fa | tensvel s ugy gyogyult megh azon nyavalyabul; hallotta asztjs az maga | lanyatul, hogy az maczkak mikor az letran jartak mind iros vajas | volt az letra az hazbanis a hol jartak ugy marat az vaj darabval | együtis masutis. |

22. Testis Jakab Peter ibidē Commorans Tekintetes és Nagyságos Bossanyi Miklos | Vrunk ö Nagysága jobbagya Annorum Circiter 30 sub juramento fassus est ad 1. latta az letrat | hogy a biro, s polgarok az Biro hazahoz vittek de az lakatot ne latta | rajta. |

23. Testis Boldizar Matyas ibidem Commorans azon Vr ö Nagysága jobbagya | Annorum Circiter 23 sub juramento fassus est ad 1. halotta ez fatens a Ferencz Ger- | gelyne tehene szent György napjan minden hold buzat be jart de | sēmit megh evet. |

24. Sandor Lörincz ibidem Commorans azon vr ö Nagysága jobbagya, Annorum Circiter 40. | sub juramento fassus est ad 1. sēmi bizonyonyost [!] nem tud ez fatens hanē | hallotta hogy az tehen alolis el ugrattak s a rúhakat a gatra jeles | inepeken ki raktak [A szóvégi *k* le van húzva.] egyebet semit nē tud. |

25. Testis keczkes Pal hazas tarsa Katalin Aszony. ibidem Commorans Nehaj | Dosa Adam vrunk relictaja jobbagya, Aszony. Annorum Circiter 45 subjuramento | fassa est ad 1. similiter sicut 21. Testis in ōnibus hoza teven. asztis | hallotta az leanyanak az szajabul hogy szent Gyögy [!] napjan sok Macz | kak voltak az hazanal. az kik mind iros vajat hantak el valahol | jartak, az letrakon s az hazban. az lakatotis az letran szemejvel | latta ez fatens. |

26. Testis Ded György Nehaj Dosa Adā Vrunk relictaja jobbagya Annorum Circiter | 30 sub juramento fassus est ad 1. similiter in ōnibus sicut antecedentes fassi. |

27. Testis jakab Andras ibidem Commorans Tekintetes és Nagyságos Bossanyi | Vrunk ö Nagysága jobbagya Annorum Circiter 30 sub juramento fassus est ad 1. hallotta | az Mustoha fja szidalmazta hogy anyi vaja vagyon hogy egy | Malom kereket is el hajthatna de Cetero nihil. | .

28. Testis Boczar Benedek ibidē Commorans Annorum circiter [Ez a két szó le van húzva.] az vr jobbagya, Annorum | Circiter 25 sub juramento fassus est ad 1. latta ez fatens az letran szemejvel az | lakatot, az kadon altal az haj el volt kötve, az seprü az földön le teve | Egy üres fazekat rea buritva de Cetero nihil. |

29. Testis Erki Andras ibidē Commorans Nehaj Dosa Adam Vrunk relictaja | jobbagya Annorum Circiter 23 sub juramento fassus est ad 1. similiter sicut Antece- | dēs 28 Testis |

30. Testis sütö Mihaly ibidem Commorans szolga legony Annorum Circiter 20 sub | juramento fassus est ad 1. hallotta masoktul mikor az tehenet hajtotta | mondotta haj ki nē az enyim, masodszor mondotta it az szöke s it az | barna. |

31. Testis Tajtj Janos azon Vr ö Nagysága jobbagya ibidē Commorans Annorum Circiter | 30 sub juramento fassus est ad 1. vallya ez fatens keseö estve ezen | fatens az maga tehene alat tanalta egy tökvel hogy feite az | tehenet, midön megh riaztota el szaladot elöle s az kerten el szalasz | tota elnē erte. hallotta az fia szajabul mondvan, Apam | szitta hiszē megh mondā lelek kurva hogy igy jars a mikor | à törvenye volt; kire monda az Aszony az Vranak, miert eltel tudva | en velem, hiszen tutad. latta az letran az lakatotis ez fatens, az mikor az gyülesben vittek az birak. |

32. Testis Doczi Jstvan ibidem Commorans Nehaj Dosa Adam vrunk relic | taja jobbagya, Annorum Circiter 30 sbb juramento fassus est ad 1. vallja ez | fatens hogy Pünkösd napjan az ökör szinre kirakta az lepedöt | dunnat s a tehenet ugy hajtota ki amikor ki hajtota, haj ki bar- | na haj ki nē az enyim, hallomast masoktul hallotta hogy azt | mondotta egy sem tehen az, az kitúl tizen öt icze vajat nē fejnek. | Decetero nihil. |

[Következik a két aláírás:]

Jdem qui supra Judljû Comit*atuum* Heues et Ex*terior*is Szolno Vnjtor*um* mp. | Coram me Jzac Vitkay Jur*ato* Ass*essore* Com*itatuum* Heues et exter*ioris* Szolnak mp.

[A tanúkihallgatások egy öt levélből álló füzet 3—9. lapján olvashatók. A 10. lapon még a következő feljegyzés:]

Noszvaival valo bizonysagok. | Az Tekjntetes es N*agyság*os Nagÿ Vgrocj | Bossanj Miklos Vrunk es *Nagysága* jnstantjara | szedettetét Fassiok Collateraljter | [A lap alján:] Correcta

*

Talán nem lesz fölösleges felhívnom a figyelmet arra, hogy a tanúkihallgatási jegyzőkönyvet leíró két „kéz"-nek nemcsak a hangjelölése különbözik, hanem bizonyos fokú nyelvjárási különbség is megfigyelhető bennük.

Illésy János

ADALÉKOK A HAZAI BABONASÁG TÖRTÉNETÉHEZ

III.

1730-ban Bátorfalván (Hontmegye) történt, hogy garamszegi Géczy Adám jó módu nemes ember meghalálozott, kevéssel azután, hogy második feleségét Szenczy Juliánnát elvette. A közbeszéd azt suttogta, hogy az asszony tette el láb alól. Végre is biró elé került az ügy. A kihallgatott tanuk egyértelmüleg vallják, hogy azelött egészséges volt, mint a makk, azután hirtelen el kezdett dagadozni. A férj nejét vádolta, hogy romlott nő s a nemi betegségeket ráragasztotta. Némely tanu szerint Géczyné a szolgálójával szövetkezett férje élete ellen, többen látták, hogy a szolgáló éjjel Géczy uram ablaka alatt, a hol az ágya állott, térdepelt, mormolt, mintha imádkoznék s más titkos dolgokat mivelt. Mikor kérdezték tőle, mit csinál? azt mondta, hogy imádkozik. Géczy ezért elkergette a háztól, az asszony meg keservesen megsiratta. Egy alkalommal Géczy megparancsolta a cselédeknek, hogy mind az ő, mind a felesége ágyneműjét lugozzák ki. Az asszony a magáét sehogy sem akarta engedni s mikor erőszakkal is szétbontották az alsó két derékalját, két kis fényes pénzt, kenyérmorzsát, egér vagy valami madárlábat, hólyagot, koporsó deszka darabot, némely tanu szerint kigyótetemet is találtak bennök, mindezeket nyilván a férje vesztére tartogatta ott.

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

Ethnographia II (1891), 353–356.

Molnár Balázs

BOSZORKÁNYPEREK JÁSZKUNSÁGBÓL

I.

A boszorkányperek anyagában rendkivüli értékes adalékokat találhatnak a népi hiedelmet kutató néprajzosaink. Bár apró adatközlések és monografikus összétételek /Komáromy Andor:Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Budapest, 1910. 783 lap/ hazánk több pontjáról gazdagitották ismereteinket, mégis e boszorkányperek csak kis számban,hiányosan kerültek a nyilvánosság elé. Ahonnan közlések történtek azok is legtöbbször csak utbaigazitóak, mivel rendszerint nem köslik a tanuvallomások jegyzőkönyveit, vagyis azt az anyagot, ahol a nép közvetlenül megszólal. Komáromy /id. mü V-VII. lapjain/ számbaveszi, hogy honnan ismerünk hazánk területéről boszorkánypereket. A nagykun levéltárakat átbuvárló Györffy jelzi, hogy a nagykun városok iratanyagában egyetlen boszorkánypert talált. /Karcag város tanácsjegyzőkönyvében III. kötet 37. lap; 1753, Levéltári Közlemények. 1926. évf. 215 lap./ A jász-kun kerület levéltári anyagából kijegyzett boszorkányperek közül azt teszem közzé,amely eseteivel eddigi ismereteinket részben megerősiti, részben kiegészíti:

Az alábbi per tanukihallgatása Kisujszálláson folyt le 1749. jun. 19-én. A peranyagból a néprajzi vonatkozású részleteket közöljük:

Interrogatio	et	Responsio
Kinek hivnak?		Csikós Ersoknak.
Hány Esztendős vagy?		Mintegy 10.
Beszéld meg, mikép essett az Bugik János Ur unokájának veszedelme?		A' Szücs Jánosné Istállójában össze gyülvén Márta Mihályné, Nyuzó Gergelyné, Borókné, Urastul és fiastul, Német Pálné, Fekete Bandiné, Horváth Györgyné, Dobozi Jánosné, Csipőné, Szüca Jánosné, Gulyás Andrásné, Chikos István fia, Leányka Atyja. - Pusztainé, Tökenesné Ujvárosiak, azok közül

Néprajzi Közlemények II (1957), 1–2. szám, 329–340.

Nyuzóné el menvén az Gyermekért, az meg nevezett Személyek közé oda vitte, és osztán Németh Pálné az Gyermeknek nyakát a' megrontott lábát Nyuzóné, a' másik lábát pedigh Gyulyás Andrásné fogta s. facsarták.

Hogy láttad ezeket?

Értettem jövén Marthané el hivott, és mindaddig ott voltam, mig ezen dolog véghez ment.

Mikor esett az?

Eccaka mintegy éjfél tájban.

Vette észre valaki, hogy Marthané el hivott?

Senki sem noha Anyám Asszony az házban ben volt, még sem vette észre, mászor pedig mindenkor észre vette, ha csak S.V. hugyozni ki mentem is.

Mit mondott Apád, mikor téged látott?

Azt mondotta: Minek hoztatok ezt a Gyermeket ide, jó helyen tettetek fel, bár mást hoztatok volna.

Voltále többször az gyülésben?

Voltam, mert kintelen voltam azzal, hogy oda mennyek.

Mit láttál olyankor még egyebet?

Láttam, hogy ketten hárman el mennek, és mikor visszatérnek, Gyermekeket visznek kötelekkel meg kötözve, azokat sütik, és eszik: Ollyankor pedig, mig oda járnak, a' többi vendégeskedik.

Tudtade már az előtt, hogy azt a Gyermeket meg akarják rontani?

Tudtam és szántamis.

Honnan tudtad?

Emlegették, hogy az rontcsák meg.

Voltále az ólta köztük, miolta szon Gyermeket megrontották?

Voltam, mert kintelen voltam véle.

Miért voltál kintelen?

Azért mert elvisznek.

Vannak köztük Tisztek?

Vannak: Kapitányok Gulyás Andrásné, Martáné, Parancsoló, Zászlótartojok Fekete Bandiné NB. Is-

nét Gulyásnét Marthánc szolgálójának mongya; mászor pedig Kapitánynénak.

Tartanake valaha másutt Gyülést?

Mindenkor csak Szücs Jánosnénál.

Régen hivogatnake tégedet köszikbe?

Régen már ednehányszor, az Irt Kezembeis adták, mellyel ők repülnek, de én el hajitottam.

Hol vetted azon két darab csontocskát, mellyet Anyád az Ládában tartott?

Mintegy Esztendeje, hogy Márthánć az Szücs Jánosné ola korczába eccaka be dugta, láttam, melyeket ott felejtett, én ki vettem, és attam Anyám Asszasony kezébe.

Miczoda állatnak az csontya az? Ki Gyermekénsk csontya?

Gyermek csont.

Láttam, ugyan, hogy Marthánć Fekete Bandinával ki vette az Gyerekből eccaka, az Szücs Jánosné olába, de az Gyermeket nem ismertem.

Nagy volte azon Gyerek?

Mintegy 2 esztendős leányka volt, a' mint Nyuszónétul hallottam ki odahozta az Leánykát

Mit isznak azon Asszonyok? Most mult Pénteken a Turkevi Praedicatornét Bugyik Ur hásánál mivel kente meg? Hol vetted azon Irt?

Ember s' Gyerek vért.

Fekete Irral, mellyet Diohajban tartottam.

Most mult utolsó Pénteken, hogy Mártánć az Szücs Jánosné olába adta egy fekete nagy faszékbul.

Tudtaa Mártánć, kinek kéred az Irt?

Remélem tudta, mert a'mit nem tudott, tőlem kérdeste, kinek kéred az Irt.

Mit adott néked az Praedikátornć?

Négy Polturát.

Hát még Irral kit kentél meg?

Kovács Andrásnak, mint egy öt hete adtam irt, hogy kennye meg az beteges fiát.

Mi baja volt azon Gyermeknek?

Az Idén Sz. György nap tájban Dobozinė fia Pista összve veszett a' Német Asszonnyal Antal nevü Németh feleségével, kÿs eleibe kiment az vas villával, hogy arra ne járjék: melly veszekedéseket látta Kovács András feleségestül, és megmondotta az Németnek, hogy az Dobozinė fia akarta megverni, azért vesztette meg Dobozinė Kovács Andrásné fiacskáját Andriskát, mint egy hat esztendőst.

Minemü Tagjára vesztette meg?

Nékie meg cselekette Dobozinė hogy ne hugyozhasson a'mint nemis hugyozhatott, hanem csak reszketett mindaddig,mig irt nem adtam az megkenésére.

Hol vetted azon Irt?

Nagy Gulyásné adta az Szücs Jánosné cláha egy nagy fekete fazékbul vette ki.

Eccaka, vagy nappal adta azon Gulyásné azon Irt?

Nappal.

Kik voltak akkor Jelen?

Valakik felül meg vannak irva mind ott voltak.

Hogy kerülnek együve?

Tókinesné, és Pusztainé Kakas képében változnak, és kukorikolnak eccaka, ugy annak a' Szavára együvé gyülnek.

Lovakon néha nyargaloczonake?

Nyargaloczonak.

Hát te ültéle az lovon?

Gulyásné ölében ültem.

Hát Németh Panda ki ölében ült?

Az Annya ölében ült.

Kitől hallottad, hogy Németh Pannát az Apja meg verte előre, hogy semmit se vallyon?

Karmassiné mondotta nékem,hogy Németh Pandát megverte az Apja, hogy ne vallyon.

Productum sub Litera B.

Anno 1749. Die 12 May Inquisitio Collaboratis contra, et adversus quosdam Magas in Possessione Kisujszállás modo sequenti extitit peracta.

De eo utrum?

"Tudgyae, avagy hallottae a' Tanu, hogy minekelőtte Bugyik Mihály ur fiacskája meg romlott volna, már az előtt hallatott, hogy valamelly Boszorkányos Asszonyok igyekeztek megrontására a, ha tudgya, kicsodák lehetnek azok?

2dó Tugyae a' Tanu vegy hallottae valakinek Bübájosságát,vagy Boszorkányságát?

1. tanu. Nagy Erzsébet /Martha Istvánné/ 18 éves: "Hallotta Csikós Istvány Leánykájától hogy Németh Pálné, Gulyás Andrásné, Mártha Mihályné, és Nyuszóné volnának az Bubájos Asszonyok.
2. tanu. Varga Mihályné, Fodor Katharina 51 éves: " Bugyik Lajosnétól hallotta még az Gyermeknek meg rontása előtt esen szókat az fatens: hallom, ugymond az Csikósa Istvány Leányától, hogy az én unokácskámnak meg rontására igyekesnek Németh Pálné, Nyuszóné, Kis Pálné, Gulyás Andrásné, Horváth Györgyné, és Martha Mihályné. 1749 junius 9.
3. tanu. ösv. Nagy Péterné Károlyi Anna 44."Budai Istvány házánál lakván az fatens, az el mult sz. Mihály nap tájban ecsakának idején feküt az maga ágyában, az ablakon bé szollottak, és őt háromszor nevéről szóllitották mondván: Panda, Panda, Panda melly hivásra az fatens fel költ /: gondolván, hogy az ő maga egy testvér Nénye légyen :/ és ki menvén az Pitvar ajtó fél fához támaszkodott, akkor kérdeste az Nényét hol van kend? melly szavára egy szép aranyos kantárt az feléhez csaptak, s. mingyárást az fatens lóvá vált, meg nyergelvén ugy meg ugratták, hogy akármelly jo Paripais különben nem ugrált volna, sőt az helységen kivül az Ugraság helyét mostis meg tudná mutatni, ha az árvis reá nem ment volna, de közülök senkit meg nem ismért, hanem a' ki őtet el vitte, az öreg Borók Miklósné képében vitték el, bizonyosan tudgya: azután midőn őtet viszsza vitték volna, az kilincshez megkötötték és addig dörgölte

azt csak ott hagyván, a' Pitvarban az hordók megé az szép aranyos sujtárral el bujt, velvén, hogy ő azt jó Pénzen el adhattya, de fel virradván, az Aranyos sujtár zsák darabbá, az aranyos kantár pedig csepü maczaggá vált.

4. tanu. Cseh György Kisujszállási 54. "Bugyik Mihálynétól hallotta az maga Pitvarában ezen szókat meg mondotta énnékem az Csikós Istvány Leánya, hogy az övemet rajta tarcsam az Gyermekemen mikor az Bölcsőben fekszik, mert el viszik, s. megrontják.

5. tanu. Szücs Jánosné Szabó Erzsébet 25 éves. "Egy alkalmatossággal a' Bugyik János ur házánál lévén az fatens látta, hogy a Csikós Istvány Leánya az Deutralis Gyermecskét caokolgatta, s. nékie igy beszéllett: oh édes csillagom csak téged féltelek én, melly azavaira Bugyik János kérdezte: miért félted? Azon kérdésre a leány mit felelt? a' Tanu nem tugya, mivel az házbul kiment.

6. tanu. Kovács András Kisujszállás 50 éves: "Egy Fiacskája az fatensnek mintegy hét Esztendőre járó igen rosszul lévén S. V. az szemérem testével azonban oda ment az Csikós István Leánya s. mondotta: de bizony ha én meg nem gyógyitom, senki nem, mert azt Dobozy Györgyné rontotta el, a' mintis már az Gyermek meg gyógyult Sz. György nap tájban.

7. tanu. Simai István Kisujszállás 27. "az Gyermek meg rontása után Bugyik Mihályné az fatens Házához ment, s. ottan beszélte, hogy az Csikós Istvány Leánya az ő házoknál hált, és egy dongó bogár az asztalra leesett, melyet a' Leány az Németh Pálné Leánykájának mondott lenni.

8. tanu. Bozó Gáborné Szabó Erzsébet 30, "az Deutralis Gyermeknek meg rontása után hallotta az fatens az Csikós Istvány Leányátul, hogy Német Pálné, Nyuzóné, Gulyás Andrásné és Martha Mihályné rontották meg: Ad 2^{dum} Tóth András Házánál szőtt az fatens, egykor az Csikós Istvány Leánykája Toth Andrásnéhoz ment Káposztát kérni, Gulyás Andrásné azonban oda érkezett, és mingyárt szidta s. mocskolta az Leányt, a' többek között mondatta néki: Te mit adtak néked azért az fecsegésedért locsogásodért, tud meg, hogy azt az Tejetis meg keserüled, mellyet az Anyádbul ki szoptál: de mindenekre az Lány semmit sem szóllott, hanem minekutánna Gulyás Andrásné el ment, mondotta, de bizony nem félek én eő tüle, mert én azt is tudom, mikor kö-

széjek állott, hijában beszél eő.

9.tanu. Mészáros Mihályné Gacsáry Erzsébet 20. Jóllehet hallotta az fatens az Gyermeknek megrontása előtt, hogy szándékoskodnak megrontására, de kitül hallotta, és kik szándékostak:nem tudgya.

10.tanu. Vida János 18 éves: Ezen fetens Bugyik János Uramnak szolgája lévén, egykor reggel az Csikós Istvány Leánya nagy sietséggel odament, és illyen szókra fakadt ki: Jaj az estve Ujvárosrul Pusztainé egy kis Gyermeket hozott, és ningyárt meg sütötték, s. meg ették, ennékemis Bogácsára adtak egy darabot benne, de én nem ettem meg,hanem az Tóth András kis kertébe hajitottam, mert ha meg enném, ki nem beszélhetném oselekedeteket, melly szavára az leánynak oda futott az fatens, és az nád falon által nézvén, látott egy darab csontott husostul, mellyet bizonyosan állit, hogy kis Gyermek fejének derabja lett volna,ezt-tet Bugyik Mihály is feleségestül látta, nem külömben Török Mihályis Ári András ezolgája látta, annak pedig most van Esztendeje, fél volt a fő, reggel látta: Ad 2^{dum} az fatenst ason Leány hitta, hogy mennyék el véle, és nézze meg az ő vendégségeket, de fejét reá nem merte vetni.

11.tanu. Tóth Andrásné Faragó Erzsébet 36. ad 1mo nihil. a 2^{dum} az Deutralis Gyermecskének megrontása után az Csikós István Leánya Káposztát kérni ment az fatenshez, ugyan akkor Gulyás Andrásnéis oda ment, és az Leányt mocskolta, s. szidta a'többek között mondotta nékie: Te kutya, miért keverted azt az sok Böcsületes Asszonyt ollyan nagy zavarban, tud meg, hogy azt az orátis megkeserüled, melyben az Anyádbul ki bujtál, mert bizony meg ölnek: mindezekre az Leány mig Gulyás Istvánné ottan volt, semmit sem szóllott, hanem el menetele után mondotta; de bizony hijában haragszik ő, mert ő ollyan, mint a' többi. ad 2^{dum} nihil.

12.tanu. Cseh Györgyné Teke Catharina 56. Ad 1um Bugyik Mihálnétól hallotta az fatens, hogy az Csikós István leánya őtet sokat kérte arra, hogy gongyát viselye az Gyermekének, mert el viszik és megrontyák: Ad 2^{dum} Bugyik Mihálynétól hallotta a fatens aztis, hogy néki azt mondotta a' sokszor emlitett Leány, az Németh Pálné Leányával eő az Boszorkányok Tizedessei.

13.tanu. Budai Istvánné Fekete Mária 55. ad 1um Bugyik Mihály Gye-me-

kecskéjének megrontása felől semmit sem tud, hanem az unokája az fatensnek, mintegy hét Esztendőre járó, S.V.,az szemérem Testecskéjére igen rosszul volt, ugy anyira, hogy sem éjel, sem nappal az nagy kinok miatt nyugodalma nem lehetett; mindenfelé orvosolni hordották, de senki véle jót nem tehetett, egykor az Csikós Istvány Leánya oda ment az fatens vejének és Lányának házához, jelen lévén az fatensis, akkoris igen rosszul volt az Gyermek az Leány az Gyermeknek nyomoruságát látván, mondotta: bizony szánom én Andrást, és én meg is tudnám őtet gyógyitani, de spám uramtul nem merem: Ezen a' szón kapván az fatens, mondotta az Leánynak: Ne fáj lelkem, csak gyógyicsd meg, én senkinek nem mondom meg, és az veje az fatensnek azt is mondotta, hogy az legjobbik marháját is nekie agya, csak gyogyiosa meg: sok kérésekre mondotta az Leányka, ennékem nem kell marha, csak két grajczárt agyonak kentek, el megyek közéjek, mivel minden héten keczer gyülnek össve, és hozok mind ellenekreis ollyat, a' mellytül meg gyogyul, a' mint hozottis valami orvosságot és mihelest azzal bé kötötte az Gyermek Annya mingyárt meg szünt az nagy fájdalma, és megis gyogyult: aztis meg mondotta az Leány, hogy Dobosy Györgyné rontotta el, azért hogy az gyermek Apja tiltotta az házához való Járástul, mert a' meg holt feleségévelis a Dobosy Györgynének oda járása miatt nem igen jól élt. Ad 2^dum^ Maga Lakó Asszonyától hallotta az fatens, hogy őtet Borók Miklósné vitte el lónak, és az mellyet mutatott, hogy aranyos sujtár volt, látta de már akkor csak egy ross hitván szák darab volt, és a' Lakoján láttais az fatens a' Jeleit az Szája végin a Zabla törést, és az derekán által az heveder szoritás meglátszott egész körül.

14. tanu. Nagy alias Csikós Györgyné Bonnár Heléna 50. 1um Az Csikós Istvány Leányától hallotta, hogy az Bugyik ur Gyermekét Nyuzóné, Németh Pálné. és Gulyás Andrásné rontották meg.

15. tanu. Csikós Istvánné Kiss Ana 40. Ad 1um Bugyik Mihály Gyermekéjének meg rontását maga mostoha Leányától hallotta az fatens miként történt legyen, mellyet ugy beszél, hogy Nyuzóné,mint a' Bárant, ugy vettette az Nyaka köré, s. ugy vitte az Szücs Jánosné olába, a' holott gyülések volt, ottan Németh Pálné meg fogta az nyakát, Nyuzóné az egyik lábát, a' másik lábát

Gulyás Andrásné, ugy tekergették,s. facsargatták, annakutánna Nyuszóné ismét az nyakába vette, s. ugy vitte hasa: Ad 2um az mostoha Leánya elégszer hivta az fatenst, hogy menyen el véle az vendégségben, de nem mert elmenni, hanem egykor estve későn szép hold világ lévén ki hitta az fatenst az mostoha leánya, hogy nézné őket mit csinálnak, a' mint hogy kÿs állott az ajtó eléiben, és látta, hogy az Istállóbul ki, s. béjárkáltak feir Ruhában levők,de kik lehettenek? nem ismerte, hanem az Leánytul kérdette kicsodák lehetnek? kiket az Leány Mártha Mihálynénak és Gulyás Andrásnénak mondott lenni.

16. tanu. Szőke Györgyné Szabó Sára 45. ad 1um midőn Bugyik Mihály Gyermekeoskéjét meg rontották,az édes Annya vitte az fatenshez, mint édess Annyához, rajta keseregvén, véle semmi jót nem tuttak tenni, hanem azon módon vissza vitték, el menvén véle az fatensig, ottanis rajta szánakodván, s. siránkozván bé ment az Csikós Istvány Leánya az öreg Bugyikné reá támadván mondotta: meny el innét te lelkemterhe, mert nékünk holtig való gyászt hagyátok, meg mondád, hogy el rontják az Gyermeket, s. ugyan ugy lőn: kire az Leány szóllott: Hagyon békét ennékem kigyelmetek egy kicsint, bizony meg mondom ki cselekedte. Ad 2^{dum} nihil.

17. tanu. özv. Illéa Istvánné Szatmári Mária 60. 1um Csikós István Lányátul hallotta, hogy az Bugyik Mihály Fiacskájára készülnek az Boszorkányok, hogy el vissik és meg rontják, ezt Bugyik Mihály menyétüliss hallotta, minek előtte az Gyermeket meg nem rontották. 2um nihil.

18. tanu. Kováos Andrásné, Budai Anna' 22. 1um Bugyik Mihály fiacskájának meg Rontását Csikós István Lányátul hallotta, és ugy beszéllik, mint a Többi Tanuk:Hanem az maga Gyermekecskéje hát Esztendőben járó férfi Gyermek az szemérem testére ugy kinba lévén semmiféle orvosok jót véle nem tehettek; egy alkalmatossággal az Csikós István Leánya oda ment, s mondotta nékie az fatens: Te Lány, tudnál te talán effelől a Gyermek felől valamit mondani, micsoda Baja vagyon ennek: Kire az Lány felelt: Bizony tudom én, de nem merem meg mondani, mért Apám Uramtulis félek, máatulis: De addig kérte a fatens szép szóval, hogy meg mondotta ki' rontotta el, tudniillik Dobozy Györgyné, és azon nyavalyát az fatensnek öntötte az földre,

de az Gyermek hágott belé és azon esett az nyavalya, az Gyógyitásais fel vállalta az Lány két crajczárért,megis gyógyitotta, melly 2 grajczárt az fatens Anya megis atta néki: Ad 2um nihil, occasione Authenticationis, azon Kis Leány a' Dio hajban vitt a Tanuhoz orvosságot, fekete volt, mellyet egy Ruhácskára kente az Leány, miheleat reá kötötte, mingyárt jobban lett, hogy pedig másodszor a Tanu bé kötötte azonnal az Irtóztató kinyai megszüntek, és az Gyermek meg gyogyult, és az időtül fogva semmi baja nincsen: Azonban Csikós Istók fenegette az Tanut, hogy az Lányához ne járjon a' Tanu az házhoz, mert vagy meg veri az Tanut, vagy meg öli, és az Birónak hirével lészen: az Leányárais haragudott, hogy az Tanufiát a' Törvényszék eleik hozott Dió hajban levő orvossággal meg gyogyitotta.

19. tanu. Bugyik Mihályné, Szőke Erzsébet Kisujszállás 20. "Ezen Tanu házához Csikosa Istók Leánykája Ersok ednehány izben az járván, az Tanu fiacskájára borult az bölcsőre mondván: csak esen Gyermeket féltem én a' lelkemet: miért félted mondotta az Tanu: felelt az Lány: azért, hogy az ő Istállójukban össze gyüllnek az Boszorkányok, és Nyuzóné, Márthané el végezték, hogy esen Gyereket el akarják vinni, és meg akarják rontani, de az Tanu azt bizonyosnak nem állitotta, hanem történt,hogy most mult Husvéth Szombattya előtt egy héttel midőn látta, hogy reggel az bölcsőben be kötösve nem volt, holott estve maga kötözte bé és szivbéli szomorusággal tapasztalta, hogy az Gyermeknek minden Fotja el esett, tudniillik nyaka le szegett, mind két szeme ugránszozott el annyira, hogy azt vélte, mingyárt ki ugrik, az kezejis le estek, az lábát el rontották, az derekát sem birta, hanem egy hátre önhatte az kezét a' fejéhez:azonban negyed napra Csikós Istók Lánya midőn az Tanu házához ment, mondotta: ugyan szomszéd Asszony miért haragszik kigyelmetek én rám,hiszen jobb Ember sem tudna eseknek mit tenni, mondván. Nyuzóné el vitte a Gyereket, le tette a földre, ott megnézték,Gulyásné felvette négy ujján fogva az nyakát fogta, Németh Pálné az Jobbik lábát, másként pedig Nyuzóné tekerte:Ezek meg levén másnap estvére harangozás után Nyuzóné és Gulyásné az fatens házához mentek és kérdezték nem beteg a' Gyerek? Feleltek neki: Igen nagy beteg:

Nyuzóné az Gyerek fejéhez ült és mondotta:vigyék az öreg Kabaihoz,majd meg tugya mi baja van? Gulyásné is az Gyerek Betegségérül tudakozódott, a' mint Kabaihoz Kardszagra el vitték és mondotta: ne hozzátok én hozzám, mert ezen Gyerekot az Gonoszok rontották meg.

Productum Fiscale sub C.

Authenticatio praecedentium Testium.Prima Testis Authentioatio fatetur: Bugyik Mihályné most el mult télen hitta az Tanut, hogy mondotta nékie Csikós Ersok, hogy vegyenek egy azitát, azzal menjenek egy ajtora, és nézzenek ba az házba, azon szitán által meg láttyák,kik legyenek benn az Boszorkányok közül, de az Tanu Bugyik Mihálynénak kérésére nem ment.

Tertia Testis addit: Hogy midőn a mezőben rajta kimentek, az lába bizonyos marha nyomba bé esett és a' ki rajta ült,azt meg szóllitotta az elől Járó forgos vezér mondván: minek hoztad ide azt az sántát? Vid viszsza a' mintia visszsa vitte: azonban az szabla a' haját,a. nyelvét meg sebesitette, ugy a két Tomporais meg kéküit, és sokáigh fájt, az farmotringot pedig az farcsikájára vettették, az derekát pedig meg hevederezték,és az heveder helye meg kéküit, vallya az Tanu aztis, hogy az fajdalmas testét másoknak mutogatta a' Tanu.

Decimus Testis addit: hallotta Csikós Istók Leányától mondani az gyerek meg vesztése előtt ezen szókot:féltem én Bugyik Mihály fiacskáját, mert az Törvént Nyuzóné, Göblyöané, Marthéné reá tették,hogy el rontyák, de az Csikósa Örse Apja nem engedi.

Undecima addit: Gulyás Andrásné mondotta ezen szókot: te kutya ha meg nem bizonyithatod a' mit azokra az sok böcsületes Asszszonyokra fogtal, meg ölnek, és meg égetnek, mert ha mi Boszorkányok vagyunk, te nagyob ördög vagy nálunknál:Hogy Gulyás Andrásné volna az Boszorkányok között a' Kis Biró, Csikós Ersok akkor mondotta.

Decima tertia addit: Hogy ennek előtte mintegy 8. esztendővel Koczok Mihály gyanakodott Borokné ellen, hogy boszorkány volna, és azt az Kisujszállási Tanács előttis jelentette, de mivel meg nem bizonyithatta az Boszorkányaágát, Borokné kereskedett Koczok Mihály ellen, és őtet megis büntette az Tanáts ezt Koczok Mihály sirva panaszolta az Tamnak: sőt mintegy 11 Esztendeje, hogy Körösről szilvát hozott az Tanu és őtet bizonyos Török Sz. Miklósi Emberek érvén, kérdezte a' Tamut, hol lakik? mondá: Kisujszálláson: Ki volna az Szomszédja? Felelt

a' Tanu: Borokné: Ismét felelt néki:de rosz Szomszédotok van Szegények ha magais Bába, az Annya és Nagy Annyais a' volt, és az Annyát meg akarták égetni. Azon alkalmatossággal Mártánétis kérdezte de felőle semmit sem szóllott.

Decima quinta Testis sub Authentioatione addit: Hogy az kézben lévő két csontocskát az Tanunak adta a' Mostoha Leánya, és azt mondotta, hogy az Szűcs Jánosné óla korczába tette volna Márthánć és azon kis Leány onnan vitte volna a' Tanunak: Az Ura felől azt vallya, hogy sokszor mondotta a' Tanunak, hogy akárhová mennyen az háztul: azonban aztis mondotta néki: Ha Ersok Leányom nem volna, eddig régen el temettek volna: Item: Házasságbéli Kötelességének eleget tészen ugyan az Ura,de négy esztendőtől fogva, miolta véle vagyon nagyobb álomtul nyomtattatik el, mint az előtt, miglen Házas Társa nem volt. Ersok mostoha Leányátul gyakran hallòtta hogy az Ura az Boszorkányok között volna , ugymint Márthánć, és Gulyásné között.

- . -

- A Jász-Kun kerületek bünügyi jegyzőkönyveiből /I. k. 1744-56, 1749. 247-64. lapjairól/ -

KOLOZS VÁRMEGYE

Kenéz Győző
TŰZLOPÁS – XVII. SZÁZADI BOSZORKÁNYPERBEN

A tűz, a tűzhely, a parázs, a faparázsból készített szén — ismerős tényezői, sőt: eszközei mind a népi gyógyításnak, mind pedig a varázslásnak, ráolvasásnak, boszorkányságnak a régi néphitben, nálunk is, más népeknél is.

A néprajztudomány művelői vizsgálódásaikból nem hagyhatták ki ezt a komplexumot sem, a régiek, újak egyaránt értékes adatokat gyűjtöttek s adtak közre, feltúrva az anyagi kultúra idevágó adatai mellett a tűzzel kapcsolatos misztifikációs elemeket is.[1]

A tűzlopás motívuma azonban — mint boszorkányper vádpontja — az eddig felszínre hozott adatokban még nem bukkant elő megállapításunk szerint, legalábbis olyan világos megfogalmazásban nem, mint azt alább következő adatunk tartalmazza.[2]

Feltárt forrásunk: Ádám Lőrinc és Jeney Mihály kolozsvári albírák által, a városi magisztrátus megbízásából, 1670. május 29-én, Kolozsvárott lefolytatott tanúkihallgatások jegyzőkönyve.[3]

A városi magisztrátus által tömlőcre vetett Capitany Judit koldusasszony a magisztrátus előtt folyó boszorkányper vádlottja.[4] A városi officiálások több tanút hallgatnak ki. Az érdemi vallomást — mint ez gyakran előfordul az egykorú tanúkihallgatások alkalmával — az első tanú: Bonezidai János, 56 éves nemes, „juratus servitor civitatis Colosvár", azaz a város szolgálatában álló esküdt teszi meg. Így vall:

„*Ad primum. Hallottam az Ornai János Vram kissebbik szolgájától, hogy az házhoz koldulni bé ment, két felé verte az tüzet s tüzet lopott; az Inas eszében vévén, ki futott utánna, az kapu keozben elérte, az Czondoraja alol ki vette, s az földheoz suitotta, az lába alá az Inas; ki ment osztán az uczára, két felol az ajto mellyékét megh teorleotte, s az Szattyrában teotte, onnét le szálván az mely lépeo grádics ott vagyon annak az négy szegeletit megh vakarta, aztis az szatyrában teotte. Azon kül az mely grádics ott van, a' megül s végiteol port veott fel s aztis az Szatyrában teotte.*"

A további tanúk közül 2—3 férfi sokkal rövidebb, az elhangzottnak csak egy-egy részletét tartalmazó vagy megerősítő vallomása következik azután, míg — s ez is érdemes momentum — néhány nőtanú arról vall, hogy tulajdonképpen különösebb baj sosem volt ezzel a koldusasszonnyal, s nem tudnak sem a tűzlopásról, sem egyéb varázslásáról.

A per további folyamata nem ismeretes előttünk, de az ítéletet azonos kéz feljegyezte az irat hátoldalára, s szövegéből nem lehet kétséges az sem, hogyan folyhatott le a processzus. Így hangzik a magisztrátus ítélete:

„*Ki igazittatot az Varosbol, és többe soha az Varosban be jövése nem szabados, mégh csak az Város határannis ne találtassek az In causam attracta.*"[5]

[1] A régiek közül elegendőnek véljük, ha KOMÁROMI Andor gazdag adattárára utalunk. (*Magyarországi boszorkánypperek oklevéltára*, Bp. 1910.) — A legújabbak közül: ZENDREY Ákos munkájára hívatkozunk: *A magyar néphit boszorkányai*. (Kandidátusi disszertáció. Egyet. Kvt. Kd. 817/I—II. — II. 283. skk. p.) —, ahol pl. a rontás gyógyításához szükséges szenesvíz készítéséről is újabb adatokat olvashatunk.

[2] Adatközlésünk kapcsán nem mulaszthatjuk el azt, hogy fel ne hívjuk a figyelmet a levéltári kutatómunka fontosságára a néprajztudomány területén. Nem feladatunk ennek hosszabb fejtegetése, de utalunk itt SCHRAM Ferencnek 1966. jan. 26-án, a Néprajzi Társaság ülésén elmondott magvas előadására: *A levéltárak jelentősége a népszokás-kutatásban* — címmel. Az előadás szövegét tudomásunk szerint még az 1966. évben közreadja a Levéltári Szemle.

[3] Magyar Orsz. Levéltár, K. Papp Miklós irathagyatéka. II. 147. II. A. 2. (Rsz. 8.) Fol. 231—235. Eredeti, magyar nyelvű irat. — A szokványos tanúkihallgatási jegyzőkönyvektől abban tér el, hogy a „De eo utrum?" pontjait — tehát a tanúkhoz intézett kérdés, illetve kérdések jegyzékét — nem tartalmazza, de ez a feleletekből, vallomásokból rekonstruálható, illetve nem befolyásolja a forrás érthetőségét.

[4] *Kapitány Judit* nevét a kolozsvári boszorkányok között KOMÁROMY is nyilvántartja idézett munkájában. Sőt; műve 121. lapján olvasható LXXXII. sz. dokumentumból (mely rövid, kivonatos átvétele JAKAB Elek *Kolozsvár város története* c. munkája II. kötetében olvasható, 1668. évi, kolozsvári, városi magisztrátusi törvénykezési jegyzőkönyvnek) megtudjuk; 1668-ban „... I. némi nemű küszöbnek megvágatásából származott varázslása, 2. bizonyos személyeknek hitegetése..." miatt a városi magisztrátus egy ízben már kitiltotta a város területéről örökre. Figyelemre méltó, hogy a két év múlva, 1670-ben felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyvben erre az 1668-as perre nem találunk utalást. Bár az is igaz, hogy a jegyzőkönyv nem tartalmazza az egész processzust, hanem annak csak első, tanúkihallgatási fázisát. De az újabb ítéletet tartalmazó hátiratban sincs utalás az előző ítéletre.

Rómer Flóris

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ

I.

Ns. Komárom városa Jegyzőkönyvében, melynek cime: Protocola ab Ao 1587 usque inclusive 18 Januarii 1680. 7-ik lapján ezek olvashatók:

Anno 1589 Vgj mint 31. dje Augusti

Hozanak Minekwnk ekelreöl egj Teörwint az melj Teörwent Ottis Isten szerent megh lattanak, hogj az alpeörös huzad Magaual purgallja Magatt, azertt Mys ez Tanusagikatt megh erttwen az mj Teörwenwnk es az mj lelki esmeretwnk szerent Vgj talaltuk hogj huzon eöteöd magaual purgallja magatt, ha peniglen megh nem menthetj magatt tehatt az fel peöreös esküjek rea harmad magaual hogj az eő fja az myatt holt megh. es az miatt az teörwenj talalta egessék megh.

8 lapon pedig: Anno 1589 23 die augusti *)

Illjen Teörwent Talaltunk az Ekli Balogh Gjeörgj keözeött es az mas fel keözeött hogj az alperes huzeon eöteöd magaual Mencgje magat ha penigh megh nem Menthetj magatt tehatt az fel peres harmad magaual eskwggjek rea hogj az eő fija az Myatt holt megh. es az miatt az Teöruen Talalta hogj megh Egessek Vgjan azon Teöruenye.

II.

Anno 1627. En Komarom Varmegjenek Vice Ispania Laki Jano. Leörincz Benedek és Chechi Gieörgj. ezen Varmegienek szolgabiraia és esküttie. Inquiraltunk 19 die Febr. Lakon és szakalloson. Illien modon.**)

1) Szakallasi Tot Janos megh esküt, hiti utan azt ual-

*) Az években és hónapok napjaiban ezen jegyzőkönyvben semmi rend nincsen.

**) E jegyzőkönyv közlését azért is tartjuk igen érdekesnek, mert több helységnek majdnem összes lakósival megismerkedhetünk.

Győri Történelmi és Régészeti Füzetek I (1861) 176–185, 219–236, 322–333; 2 (1862) 74–81., 158–165, 274–276; 3 (1863) 176–182

lia hogi eö semmit sem tud. Chepi Andras hogi egjebet, hanem NB. eketsen azt hallotta hogi mikor az eketsi Takats Janos matkaiaert. niaradrae auagj mellekfalura Chepi Andras tsapta uolna az Kochi elöl egiek louat az földhöz a ki mingjarast szörniü halallal megh holt. Az apia felöl Chepi Deömeötör felöl. tugia hogi giogieitot.

Vas Gergelne felöl hallotta hogj niarasdon kun katat mikor megh egetek eö reiaiais uallot egjebet semmit sem tud.

2) Tano. Zakani Lukatsne megh eskût. hiti utan azt uallia hogj egiczer mikor szakallason szallasban ültenek uolna Bartusné az beszélte elötteök. hogi mikor eök szilason laktanak. egi eeiyel. oda mentenek. kouats Mihalne. Pazmani Peterne es Alts Benedekne. es nagi tanczot kerekeitettenek ot az hazban kikre eö mind reiaiok nezet. es az tancz utan. mondotta az egik. hogj ier fogdossuk megh es az kettei azt mondotta; de ne fogjuk. mit adhatna ez ha igen szegenj. osztan mas nap az sütö kemenczenel allottanak mind az harom Aszonj es Bartusne köszönt nekik azok nem fogattak. köszönetét. kiknek azt mondotta bartusne. talam azert nem fogagiatok. hogj ez eijel oda ieöttetek uala es ot tanczolatok az faluban. Chepi Andras felöl semit sem tud. Sigmond Andrasné felöl azt hallotta hainal Istvanetol. hogi mikor fogua volt. Samariaba hainal Istvané egj nad szalban eleuen meheket rekesztet. be. Sigmondne. es azt uittek Samariaban. Hainal Istvannak. es ugi szabadult ki az fogsagbol. az utan is hallotta hainalnetol. hogi azt mondotta, hogj piroska nenem altal szabadeitotta ki az Vrat.

Azt is hallotta az mostani szakallasi predikatortol. hogi az Boszorkanj megh niomta egi eijel. kinek sot igert. es hainalban oda ment. Sigmondne. tüzert.

Vas Gergelne felöl azt hallotta: hogj. j. szent egj hazhoz kelö Aszonial. mikor it szakallason. az szent egj hazat megh kerültek uolna es nehol le is ultenek uolna a Cimterinben, az szakallasi Scola mester megh szoleitotta eöket, az utan. rutol mint ki fakadozot az niaka: kiert az mondotta az mester, bizoni Vas Gergelinera uetek. hogi eö tselekette hogj igj ki fakadoza az niakam egiebet nem tud.

3) Tano. Veöreös Benedek megh esküt. hiti utan azt uallia: hogj semit sem. tud. felesege Fark Sofia semmit sem tud Sigmondne felöl. hallotta hogj tudna. ualamit es leaniat el tudna adnj ha. 10. uolna is. migh mas egjet el adhatna tsak egjet is.

4) Tano. Baraniaj Gergel megh esküt. hiti utan azt uallia. semit sem tud.

5) Tano. Füsi Janos megh esküt. hiti utan azt uallia hogj semmit sem tud.

6) Tano. Cristel Jakab megh esküt hiti utan azt uallia: hogj eö semmit nem tud.

7) Tano. Poda Matias megh esküt. semmit sem tud.

8) Tano. Vegh Janos megh esküt. semmit sem tud.

9) Tano. Baraniaj Mihali. meg esküt. semmit sem tud.

10) Tano. Füsi Janosné hiti utan azt uallia hogj eö semmit nem tud.

11) Tano. Laki Mihaline. megh esküt. semmit sem tud.

12) Tano. Vegh Lukatsne. hiti után. azt uallia hogj semmit sem tud egiebet. hanem Chepi Miklos mikor betegh uolt. kertek hogj konkolinet ide hia. elis hitta. de ö nem tugia miert hittak.

13) Tano. Füsi Tamasne megh esküt. hiti utan azt uallia hogj eö semmit sem tud. hanem Chepi Miklos hogj betegh uolt ide hiuatta konkolinet es megh köuetek egimast es mas nap megh holt.

14) Tano. Baraniaj Gergelne megh esküt. semmit sem tud.

15) Tano. Cristö Jakabne megh esküt. semmit sem tud.

16) Tano. Fark Sebestien. megh esküt. hiti utan semmit sem tud.

17) Tano. Pazman Tamasne hiti utan. azt uallia hogj eö semmit nem tud.

18) Tano. Pazman Panna, hiti utan semmit sem tud.

19) Tano. Fark Sebestienne Rets Orsik hiti utan semmit sem tud.

20) Tano. Fark Sebestien selliere Makaj Anna Aszonj hiti utan semmit sem tud.

21) Tano. Végh Tamas hiti utan azt uallia: hogj eö semmit nem tud.

12*

22) Tano. Turi Ferencz menes pasztora. Saigo Pal. megh esküt semit sem tud.

23) Tano Fark Sebestien szolgaia Mihok. hiti utan semmit sem tud.

24) Tano Laki Mihal szolgaia: Illes Andras. hiti utan semit nem tud egiebet, hanem azt hallotta az Turi Uram szolgajatol Geczitől hogj konkolinet altal hivatta Chepi Miklos azt mondotta, hogj eő adigh megh nem halhat, migh ide nem icön konkoline. egiebet sem sem tud.

25. Tano Nagj Albertne megh esküt, hiti utan azt uallia, hogj egiebet nem tud. hanem Botskai hada utan ualami költ uolt az kezen az Urnak es ide jöt Lakra, megh uagta Chepi Deömeötör es it lakon. uolt hogj giogietotta uolna: egj cijel ugj let dolga hogj mind az ket laba föl sugorodot. es mondotta neki, hogj Deömeötör Uram nem tudom mi lölte az labaimat nem allatok rea. mind az ket labam feöl sugorodot, arra mondotta Chepi Deömeötör halgas az bestia leleke. nem leszen semmj dolga. osztan hogj megh uirradot, megh kente es megh giogiult utanna. Az utan ismegh az terdenek is let uolt ualamj niaualiaia. arrol is kezdette Chepi Andrast. Istenert keruen hogj megh mongia ha embertől ualo niaualiam uane. arra azt mondotta hogj feiemigh felelek hogj nints. embertől ualo niaualiad. hanem tsak sos mezel kenied megh giogiul, kiből megh is giogiult. Azt latta ezen tano hogj az Vrat gjogitotta. Chepi Deömeötör. hogj ezek az fiaj. Chepi András. es Miklos. Valamj füvekkel özue sirt föztenek. de nem tugja mire ualo uolt. egiebet semmit nem tud. hanem hallotta masoktol. hogj sok uaiat gjüit Sigmondne bizonj Isten hireuel nem gjüiti. azt is tugia hogi egjczer előzue hortak Sigmondneual az teiet, es egiczer mikor ide köllöt uolna adni az ő teheninek teiet, kerte hogj ot hagja az teiet en ot hattam. es az utan en nem tudom mit tsinalt. de azon az niaron semmi hasznat nem uehettem az en teheneimnek.

Vas Gergelinę felöl hallotta sok emberektől hogj eördöngeös uolna: egjebet sem tud.

26) Tano. Saigo Palne megh esküt. hiti utan azt uallia hogj azt tugia hogj az szilasi Szabó Janos eötsenek Tamas-

nak az labat gjogitotta, Chepi András es tamas azt mondotta. hogj az emberek azt beszellik minel hogj illien hamar be giogjul. aż labamon az seb hogj kifakad. Arra azt mondotta Chepi Andras. Azt mongiad nekik. hogj hazud benne eből. egjebet semmit sem tud.

27) Tano. Feölsö szakallasi Vas Istvan megh esküt azt uallia hogy egjczer az fianak Istoknak az kezet ualami lötte uolt es tsepi Andras mondotta hogj bizonj talam io uolna az betsi szapanial megh kennj. egiebet nem tud.

28) Tano. Egyhazas szakallasi Menihart Istuan. megh esküt hiti utan. semmit sem. tud egjebet, hanem azt hallota masoktol. hogj Vas Gergelinc. kenco fenco Aszonj uolna de nem latot semit hoza.

Szakalas

29) Tano. Beke Miklos, hiti utan. azt uallia, hogj koczo Istuantol hallotta azt. hogj az tehenecknek tsetsit kente. az Eketsi Chelle Benedek szolgaiok uolt Sigmondnen. aual kenette ualamj kenöuel az tehenek tsetsit. ki miat osztan peöröltek es koczo Istuan volt prokatora Vas Gergelnc felöl azt hallotta mikor az eő hazaban akart uolna szallani it szakallason, azt mondottak nekj. hogj aban ne szaljon. mert tudakos Aszonj az. egjebet sem tud.

30) Tano Moka Jakab. hiti utan. semmit nem tud.

31) Tano Nemet Matias. hiti utan azt uallia hogj az Chepi Deömeötört tugia hogj tudot giogicitani. mert az eö felseget is giogiciitotta: egjebet semmit sem tud.

32) Tano Nagj Istuan, hiti utan semmit sem tud.

33) Tano kalman Mihalj hiti utan semmit sem tud.

34) Tano Szalaj Janos hiti utan semmit sem tud.

35) Tano ifju Vas Istvan semmit sem tud.

36) Tano. Sigmond Andras. hiti utan. azt uallia. hogj Chepi Deömeötcörtöl hallotta mikor szabo sebestien fianak az laban uolt ualamj es azt megh nitotta ualami uassal azt hatta hogj iegenie bimboual inossa. megh fözue.

37) Tano Balogh Gergel. hiti utan semmit sem tud.

38) Tano. Kalosz Istuan hiti utan semmit sem tud. egiebet, hanem az eö mostoha leania Bartusne szolgalta Vas Gergelne Veit kalman Istuant es azt beszelte Bartusne. hogj egjczer Szilasra által ment uolt. Vas Gergelne es az leania-

nal ketten uoltanak tsak az szobaban. Az Vei othon nem uolt es az Bartusne az aitora allot az pituarbol es be halgatot azt mondotta az leanianak. hogj ha megh ieön az Vrad tahat tsak az harmadfü tulokra üllieön föl, oztan ugjmond, tsak az niaka tsigaiate mit mondot hogj. megh kennie, kit ioban megh tud Bartusne mondanj.

39) Tano. Czokasi Pal. hiti utan semmit sem tud.

40) Tano. Czonka Janos semmit sem tud.

41) Tano. Giarmati Tamas. hiti utan semmit sem tud.

42) Tano. Barbel Peter semmit sem tud.

43) Tano. Chaszar Jakab. hiti utan. semmet sem tud. hanem azt latta hogj fed fedeleben halt. mente ualahoua uagj nem eö nem tugia.

44) Zakan Miklos. hiti utan semmit sem tud.

45) Tano. Chazar Kalman. hiti szerent. azt uallia. hogj az komaromj. kouats. Pal it halt Szakallason nala. negied magaual, es hozta elö hogj egjczer igen ra hanta az Semleekes mellett, Chepi Andrasra az (csakanj szo kitörölve) balta fokot es az ulta el ueszet az labaual. nem tugia ha tsepi Andras tseleketteie de az ulta igj ueszek. mond. de az ulta mind santal.

46) Tano. Nagj Jakab hiti utan semmit nem tud egiebet, hanem masoktol hallotta hogj Sigmond Andrasne tudna ualami efele mesterseget.

47) Tano. Beres Gergelne. hiti utan. azt uallia. hogj hallotta másoktol. hogj az Apiok tudot Oruoslanj.

48) Tano. Bartus Takatsne. hiti utan azt uallia hogj nem mondotta azt a mit Zakanne Val. hanem egjkor szolgalta Kalman Istuannet. Vas Gergelinenek az leaniat. es egikor altal hiatta az Aniat eö uele. es mikor oda ment uolna Vas Gergelne ez tano uizet mit hordot es az Aitora allot. s. ugj halgatkozot oda be. hallotta azt hogj azt mondotta az leanianak. hogj osztan az nösten tinora üllieön. azt is mondotta. hogj az Vrad megh ieön osztan az niaka tsigaiat megh fogd. am. de eö nem tugja mire ualok uoltak ezek.

49) Tano. hiti utan semmit sem tud.

50) Tano Nagj Istuanne. hiti utan semmit sem tud. egiebet hanem. egj tehene boriazot uolt megh Sigmondnenak

akinek az poklat megh mostak es oda eöjtöttek az ö söueniekre azt mondotta Sigmondne hogj ez az rosz Molnar Istok eöitötte uolna oda.

51) Tano Molnar Benedekne. hiti utan semmit sem tud. Azt hallotta Vas Gergeline felöl Szemeti Jakabnetol. hogj egjkor karatson esten estue. egj uödör uizet uit be az hazban Vas Gergeline az aito meöge allota Szemetinet es azt kerdette. Szemetineuel mit hosz, mit felelt Vas Gergelne nem tugja. hanem azt az ueödör uizet az Asztal ala tette.

52) Tano. Nemet Matiasne. semmit sem tud.

53) Tano. Henczi Istuanne hiti utan semmit sem tud. egjebet hanem. Vyhelben mikor laktanak. Jokanal és egj kis fia uolt ezen tanonak a ki az kutnal köuetsel. pipitert iaczot uolna. Chepi Miklos. giermek leuen oda ment megh uerte ez tanonak fiat es el uette az köuetset. es hogj sirt uolna, ennek az fia ki ment henczi Istuan. ennek az Vra és mikor ualami Keuese megh rugta uolna Miklost. Sirva ment Miklos asztán haza. Chepi Dömeötör ki ment es azt mondotta. hogj no megh rugtad a gjermeket bestie lelek kuruafi. de bizoni hamar ualo nap sirua nesz az fiadnak az Segiben: azutan masfel hetire. az giermek fel kezeuel. es fel labaual. nem birt. mas Oruos Aszoni megh mondotta hogj megis annak könieöreögjetek aki töl eset. hiszem tugiatok kiuel morgottatok. az utan osztan. 3. hetire megh holt az giermek. Molnar Benedekne Chepi Andrasnenak az eöregh Ania az holt testnel aluan. mondotta. hogj szegeni Josef megh esek teneked az Chepi dömeötör feniegetese, mert ezt fülemel hallottam hogj megh feniegete. tsepi Demeötör.

54) Tano. Balogh Gergelne. hiti utan semmit sem tud.

55) Tano. Kaloz Istuanne. hiti utan azt uallia: hogj Bedane. az katus Aszoni leania Turi Vram hazanal fekût giermek agiat, es komondor kepeben, mentenek rea Lengiel Janosne és Sigmondne es katus aszonj. es megh uesztettek hanem osztan. Lengielne firisztette. kiböl ugjan soha nem giogiulhata io l ki. hanem. ugian ugj holt megis. Vas Gergelne felöl hallotta hogj tudna ualamit.

56) Tot Istuanne hiti utan. azt uallia hogj Lörincz Benedek Vram szolgaiatol azt hallotta hogj egy Kochis megier-

fele ment uolna. es melleie adta uolna magat Chepi Andras és azutan hogj elmarat uolna Chepi Andras tőle. hatra tekentet az kochis, es latta hogj tahat szarnian röpeöl. tsepi. Andras.

57) Tano. Beke Miklosne hiti utan azt uallia. mint Zakanne uallia az Hainal Istuan el szabadulasa felöl.

58) Tano. Kalman Mihaline. hiti utan azt uallia hogj latta hogj Sigmondne Molnar Benedeknenek az melliet giogitotta.

59) Tano. Giarmati Tamasne, semmit sem tud egiebet, hanem az mint Zakanne es Bekene uallia az Hainal Istuan ki szabadulasa felöl. Azt is hallotta masoktol hogj Giörke Janosnétol, es az Bogiaj Szabo Gieörginetől hallotak uolna azt. hogj azt mondottak. hogy ualamigh Sigmondne el adigh nem felnek Azt is hallotta Nemet Matiasnak az előbi felesegetől, hogj mikor egjüt laktak uolna Vas Gergelinettel. eötet az aito möge allatta ez egj Vödör uizet hozot be Vasne. azt kezdette Nemetineuel, mit hosz arra mondotta Vasne tejet Vaiat.

60) Tano. Molnar Vrbanne hiti utan semmit sem tud.

61) Tano. Chonka Janosne. azont uallia: mint tot Istuanne.

62) Tano. kürti Benedek. hiti utan semmit sem tud.

63) Tano. Chokasi Palne. hiti utan hallotta hogj az fiaira maradot uolna a Chepi Dömeötör tudomanja.

64) Czeczö Mihalne hiti utan semmit sem tud.

65) Barachi Gieörgj. hiti utan uallia. hogj köz hirrel hallotta Sigmondne es Vas Gergeline felöl. hogj lehetetlen hogj ualamit nem tudok.

66) Tano. Menihart Istuanne. hiti utan semmit sem tud egiebet, hallotta azt. Chene Istuannak az elsö felesegetöl. hogy igriczet tartot Vas Gergeline az haz hian. es ö uele. minden nap kasat uitetet ennj. Azt is tugja hogj Simon Ferenczne. ez tanonal lakot es mindenkor. sz. Lucza Aszoni nap előt. harmad napal. el kesztek az suttogast, de nem tugia mit uegeztek.

67) Tano. Niresi Peterne. hiti utan azt uallia. hogj latta azt hogj Vas Gergelne. üres kannaual haitotta ki regel az te-

heneit. fat mit szedegetet az barom utan. de mire ualo uolt ez nem tugia. miniaian nehezteltek az falubeliek reaia erette.

68) Tano. Garamj Gergeline hiti utan semmit sem tud.

69) Tano. Czaszar kalmanne. hiti utan semmit sem tud.

70) Tano. Lengiel Tamasne. hiti utan semmit sem tud.

71) Tano Tót Janosne. hiti utan semmit sem tud.

72) Tano. Vas Gergeline. hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

III.

Eketsen az nap szettünk bizonisagot.

1) Tano. Szarka Gergel. hiti utan azt uallia hogj hallotta hogj iokan hittak gjogitani Chepi Andrast azt tudgja hogj egiczer az felesegenek. giermek agjaban el ueszet uolt teie es mondotta, ez tanonak. hogj im szakallasra megj talan tudna Sigmondne koma aszoni erről valamit megh kerdette töle es azt monta hogj az eper leuelet gieökerestől assa föl az iuo szerszamaba. tartsa es arrol igiek. kiről iuot is es megh könicbedet. Heuesi Andrasne felöl azt mongja hogj. egiszer az Matskasban ment uolna kaszalas korban. lattot ket Aszont. kinek egik Heuesi Andrasne uolt. az masik. Salla Balasne uolt. es hallotta heuesinetöl hogj ez az fü ferfinak ualo es ez Aszonnak ualo.

2) Tano. szarka Gergel. ifiabik. megh esküt azt uallia: semmit sem tud.

3) Tano. Nicos Istuan: hiti utan azt uallia hogj miuel hogj ö nekys megh uesztettek az labat heuesinere gianakodot hogj eö miata let uolna de bizoniossan nem tugja.

4) Tano. szarka Janos. hiti utan azt uallia: semmit sem tud.

5) Tano. Nikos Matiasne hiti utan azt uallia hogj azt hallotta Heuesi Andrasne felöl. hogj Bainak Illesne az kezet hatra vetuen. uesztegh fekveseben eijel oda ment. ragatta kezet. nagj hahotat tsapuan.

6) Tano. szarka Gergelne. megh esküt. hiti utan azt

uallia. Sigmond Andrasne felöl hallotta hogj tud bűuös baiosagot heuesi Andrasne es hogj eper leuelet mondotta hogj szegienek az mellie megh ueszeröl.

7) Tano. Szarka Gergeli mostoha leania semmit sem tud.

8) Szarka Gergeli leania panna. hiti utan azt uallia: hallotta Sigmond Andrasne felöl hallotta hogj tud ualami babonasagot. semmit sem tud egjebet.

9) Szarka Janosne. hiti utan. hallotta mastol. hogy Heuesi Andrasne tud ualami mesterseget. de ő nem tugia mit.

10) Tano szarka Gergeline. hiti utan azt uallia: semmit sem tud.

11) Tano. Borarosne. hiti utan semmit sem tud.

12) Tano. Nikos Pal. megh esküt. hiti utan azt uallia. hogj azt hallotta hogj Chepi Andrasra az Apiatol marat az tudomanj. egiebet semmit nem tud.

13) Tano. kontor Istvan hiti utan azt uallia: semmit sem tud.

14) Tano. Heuesi Ferencz. hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

15) Tano. Bari Pal hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

16) Tano. Szegies Lukats. hiti utan azt uallia: azt hallotta Bogar Jakabtol. hogj azt mondota heuesinenek. hogj teged az faluban sem köllene tartanj.

17) Tano. Beke Lazlo hiti utan azt uallia: hallotta azt hogj azt beszeltek heuesi Andrasne felöl, hogj tudna ualami hituan mesterseget. de ő nem tugja mit.

Szarka Gergeli leania panna azt is uallia hogj egiczer heuesi Andrasnehoz ment volt es az kissebik leania margit azt mondotta. hogj Ania am otfön az ördög tsukliaia kiert igen szida az Annja.

18) Tano. Beke Miklos. hiti utan azt uallia. hogj hallotta heuesi Andrasne felöl. hogj tehenek hasznat el tunna uennj. egiebet nem tud.

19) Tano. Heuesi Janos. hiti utan az uallia: semmit nem tud.

20) Tano. Kelemen Mihalj. hiti utan azt uallia. hogj Heuesi Andrasnetol magatol hallotta azt. hogj egj korban Nikos Matias marhai uesztettek uolt el Heuesi Andras buzaiat,

ki miat az falu előtt is forgattanak. megh itelte az falu heuesinek az kart, kiben egj keresztest megis adot, hatrais marat benne es egjkor monda nekem. Mihal Vram ezt en tsak magadnak mondom. hogj aban uoltunk leaniostól. hogj megh giogieitsuk az Nikos Istuan labat. de hogj megh nem fizetek az kart izenj akartam az leaniommalis Szilasra de immar mi nem giogieitiuk. hanem szenuegie azt mit talalt.

21) Tano. Bodo Janosne hiti utan azt uallia, hogj az heuesi Andrasne mikor az helet peörlöttek tölök 3. hallottnak az temeteseben ualo földet 3. marokkal uetetet az leaniaual. Is megh midőn Visra ualo erletes buzanak az szalmaiaban el uitelet az leaniaual. katusal. es azon leania az haiat len nieöueskor az meheknek ki iaro likokban niomta. mire ualo uolt azt maga tugja.

22) Tano. Tapocz Mihalne. hiti utan azt uallia hogj egikor el ueszet az teheneinek haszna es Bainak Illesne mondotta nekj hogi negiedik az haza hozatok az ki el uette az teheneid hasznat. negyedik haz pedigh heuesi Andras haza oda.

23) Tano. Bodo Janos. hiti utan. azt uallia hogj az heuesi leania az ö mehenek is haiaual be dugta az kiiaro likat. azt is hallotta, hogj az temetesről. egiegi marok földet uitetet. Azt is hallotta hogj az leania heuesinenek margit az Temetesnel. az Bereczk Janos teheneit. farkoknal fogua mind megh rangatta. az Anniais ot uolt.

24) Tano. Tapocz. Albert hiti utan. azt uallia hogi az battiatol Lazlo Andrastol azt hallotta hogi sz. Gieörgj nap taiban, mezeitelen forgodtanak heuesine masod magaual. az maga Vdvaran. az barom közeöt. de mire ualo uolt. maga tudgia.

25) Tano. Tapocz. Mihalj. hiti utan. azt uallia hogj ez niaron. teheneinek el uettek uolt az haznat. es Bainak Illesne azt mondotta hogj heuesine feite megh.

26) Tano. Bugar Janos hiti utan. semmit sem tud.

27) Tano. Salla Balasne, hallotta hogi tudomannios az Chepi Andras heuesineis. hogi tud halotta. es azt is hallotta mikor füvet szakaztot. azt monta fü en Istennek neueben kereslek es Isten kedueiert szakaztlak.

28) Marton Mihalne. hiti utan azt uallia: semmit sem tud.

29) Tano. Marton Mihal semmit sem tud.

30) Tano. Bari Palne semmit sem tud.

31) Tano. Bainak Illesne hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

32) Tano. Fodor Margit hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

33) Tano. Neömeös Pal leania Eörsike semmit sem tud.

34) Tano. Nömös Pal semmit sem tud.

35) Tano. Beke Simonne. heuesinere hallotta hogj gianakodtak heuesinere. a kinek ualami niaualiaia uolt.

36) Tano semmit sem tud.

37) Heuesi peter hiti utan azt uallia hogj eö semmit nem tud.

38) Tano. Grof Miklos. hiti utan semmit sem tud.

39) Tano. Czelle Benedek hiti utan semmit sem tud.

40) Tano. hiti utan azt uallia, mikor az hazon peöröltek. akkor igen futottak Sigmond Andrasnehoz, egjebet semmit nem tud. (Az egész vallomás ki van törölve.)

41) Tano Sipos Mihalj. hiti utan. semmit sem tud. egiebet. hanem egjkorban sz. Giörgj nap tajban. azt latta hogj mikor ki haitottak uolna reguel az tsordat. tahat penetet (?) lapatot az kapuban altal nioito eö maga. j. imegben uolt haiadon föuel Heuesine riuogata az Vrat monduan. mast haicsad mert senkit nem latok mast az Vczaban.

42) Tano. kis Andras, hiti utan. heuesi Andrasne felöl. azt tugia mondani. miuel hogj az haz miat peörlettenek heuesi Andrassal az idö alat ket giermekiy lettenek az ö felesegenek halua. es minthogy tsaplar uolt. ugian iol tartotta egjczer, kerte Istenert heuesinet. az Istenert. hogj ha ualamit tud ne hagja az feleseget ugi el ueszni es giermekit halua szülni. Arra azt mondotta, hogj hoz megh Andras Vram semmit ne feli immar ezutan. mert semmi niaualaia nem leszen es ezutan epen szüli giermekit mint mas Aszoniok es szepen megh hiszik. eö maga is tsak az mit enni küldeök azt megh egj. ne felien semmit.

43) Tano. Sipos Mihalne. hiti utan semmit sem tud.

44) Tano. Grof Miklosne. hiti utan semmit sem tud.

45) Tano. Heuesi Ferenczne. hiti utan semmit sem tud.

46) Tano. Paior Janos semmit sem tud.

47) Tano. Bugar Istvan semmit sem tud. egiebet hanem mint hogj az Apianak igen fait az szeme kerdette töle mint uan eötsem az Apad mondam bizoni igen nehezen uan az szemeiuel, arra monda. hogj had gieötreögiek mert mindelteg uala uolt az nagj iregisegh.

48). Tano. Farkas Peterne hiti utan azt uallia: heuesine hallotta az Vratol hogj az lapaton pemeten hajtottak ki heuesine az teheneket.

49) Tano Farkas peter hiti utan azt uallia. heuesine felöl. hogj az mas szent giörgi napban. latta hogi heuesine az Asagon pemeten haitotta kj az teheneit.

50) Tano kontor Giurko. semmit sem tud. Ezen tano azt is uallia hogj hallotta hogj. sz. Gieörgi napian az tehenre föl. ugrot. es az utan az saitart az feiekhez uerte. es. farkoknal uisza rangatta.

51) Tano. Mikos Peter. hiti utan semmit sem tud.

52) Tano szabo Istuan. semmit nem tud hanem azt mit az eötuenedik tano uallia heuesine felöl ő is ugj tugia.

53) Tano Nagj Marton semmit sem tud.

54) Tano Paior Janosne hiti utan azt uallia: hogi Bari Palnet hitta heuesine buza irtanj es nem ment. tahat az giermeke megh betegélt es megis holt azon betegsegben. gianakodot Heuesinere erette. azt is hallotta hogj egj Daniel szolga legeni peörölt Vegh pallal. azt mondottak. hogj valahan. heuesine forogh nem uesztik ot el az peört.

55) Tano Paior Istuanne hiti utan semmit sem tud.

56) Tano Bereczk Janosne hiti utan egiebet nem tud hanem az Bereczk Miklosnak mostoha leaniaban hogj az gonozok benne uoltak. az fördőbeöl. azt mondotta heuesinenek. hogj te eördögh uagj mise palis az töbit nem mondhatok. tessek ezen uilagon az en niomorusagom.

Beke Simonne azt is hoza teszi az eő uallasahoz, hogj igen fait az feie. es miuel hogj az Takats Benedek a ki hazban mast lakik. azt mondotta heuesine hogj menj ki tsak abol az hazbol. nem fai az feied. hanem tsak az köniued tsurogh. es. j. fazek Vad körtuelt adot. azt hatta hogi megh

egjem azt es tehen ganeban es tsuz borsoban mosd az feiedet es megh giogiul.

57) Tano. Nikos Istuanne semmit sem tud.

58) Tano. Bereczk Miklosne semmit sem tud. egiebet hanem Valamit Bereczk Janosne mond ennek az leania felöl. eö is ugj hallotta hogj eördögnek monta heuesinet.

59) Tano katus Aszonj hiti utan. semmit sem tud.

60) Tano Bereczk Janos hiti utan azt uallia: heuesine Andrasne felöl, ualamint. mondot felesege.

61) Tano. Nikos Istuan hiti utan egikorban Farkas Mihalt szolgalta. es. egj szolgaia Török Gergeli neuő, ment oda ez tano szallasara es kert lentset töle, monduan hogj az Aszoniom heuesi Andrasne Almat hoz es almat adok erette. megh szitta az legent monduan. hogj en egiebkor sem loptam az gazdat megh, im ugj tsaplak arczul. Azonban heuesi Andrasne az maga kerteből ieöt be es mondotta neki te aszoni miert küldöd az szolgadat mashoz es lopni taneitacz mast uele. arra monda. hiszem te magad igerted. mondotta ez tano hogj hazucz. mert nem igertem az aiton hogj be ment monda osztan. no uesztegj tsak te rosz. mind eltigh rea emlekezel te megh erre. azután osztan az labat nem tugia mi lölte csak ugian az utan ualo pünkösdben. de. 18. tsontot vetet az kire szamot tartot. mast is megh laczik az hele es az esztendöt sem tölthette ki miata: az földes Gergelne mikor kinlodot. es eördögnek mondotta heuesinet ez is ugj hallotta mint az több tanok.

Paior Janosne megh ezt el felette uolt. hogj egikor betegh uolt uolna heuesine. Mikos Josane mondotta megh megh nem hal. azert betegeskedik hogj mikor kedue nincs az elmeneshez megh rangatiak az ert betegeskedek.

62) Tano. Baior Istuan. semmit nem tud. hanem. az mint eördögnek mondotta az. huga heuesinet eöuis ugj hallotta mint Bereczk Janosne.

63) Tano. Farkas Istuan, hiti utan. azt uallia: semmit sem tud.

64) Tano. Kacz peter szolgaia: paior Andras. semmit sem tud.

65) Tano. Mikos Pal ifiabik hiti utan azt uallia hogj hal-

lotta Heuesine felől. hogj Bogar Jakabnak tehene megh boriazot es el futot. nagj riua heuesine Vduarara. az utan aztán mind boriastol megh holt el szaraduan az tehen. kiert heuesinere uetet bugar Jakab.

Aztis hallotta ezen tano hogj egj korban tsak egj imegben ki haitotta az disznokat heuesine es az buzak között iaruan. megh uizesedet az inge allia es. ithon megh fatsarta. aban az uizben az tesztaban töltöt es igen megh szaporodot tsak nem ki futot az teknicöbölis, az lapaton ki haitot tehenek dolgat eöis ugj hallota.

66) Tano. Heuesi Istuan. hiti utan azt uallia: semmit sem tud.

67) Tano. kis Andras szogaia: heuesine. 5. penzeuel uolt ados heuesine kerte töle es az leaniaual kerestette az ladabann. el döitöt. 2. fazek teiet. az leaniais eötet szitta erette. az utan az laba fait ki miat heuesinere gianakodott.

68) kis Andras. hiti utan azt uallia, gianakodot heuesinere az giermeki el uesztesert.

69) Tano Lazlo Andrasne. hiti utan. hallotta hogj heuesine ertet uolna. giermekekre olvasni.

70) Tano. Beke Janosne. semmit sem tud.

71) Tano. Heuesi peterne. mikos matias fianak az laba megh ueszeseert. gianakodot. heuesi Andrasnera.

72) 73) Tanok. Szalai Benedekne es Szabo Mihalne. azt ualliak. egj madi Aszontol hallotta mivel hogj az Vra. igen gonoszul uolt. azt mondotta hogj menj oda tsak heuesinehez, es kerjed bizoni megh tugia giogieitani. Kerte. de azt mondotta. hogj az töli fa leuelet föze es annak az leueben föreösze.

74) Tano Kontor Balintne semmit sem tud. semmit sem tud.

75) Tano Heuesi Istuanne. semmit nem tud. semmit.

76) Tano Kelemen Mihalne. földes Gergeline hogj eördöghnek monta heuesinet. Kelemen Janosne latta heuesinet hogj nagj lustoson iöt be es az ruhaiat megh fatsarta: Tot Giörginetöl hallotta. hogj Tapocz Benedek ablakian mentek be az Aszoniok, kik között heuesine is ot uolt. es az giermek fördöieben mosakottak.

15

77) Tano. Gaso Istuanne semmit sem tud. heuesine felöl azt hallotta. miuel hogj az Mikos Matias fianak gonoszul uagjon az laba azt mondotta hogj agigh megh nem giogjul ualamigh el nem ueszi az en leaniamat. azt is hallotta hogj ő nala uolna az eletnek diszletj.

78) Tano. Lazlo Istuanne. hiti utan semmit sem tud. hanem hallotta azt Tapocz Benedektől. hogy az mint az töb tanok megh uallak. heuesi Andrasne negied magokal be mentenek. kik ezek uoltak. Heuesi Andras. es felesege es az. 2. leania. ot az fördőben megh föreödtek. es az utan az Aprokat ki rakta az Ablakon, utol. az Aszonj merit ki. Giörkene is azt uallotta hogj mikor egikor giermeke akart lennj. tahat eleiben ment de semmit nem arthatot nekj.

79) Tano. Beke Andrasne. hiti utan. semmit sem tud.

80) Tano. Chelle Benedekne. hallotta hogj Chepi Deömötör. az fianak Andrasnak hatta uolna az eő tudomanjat egiebet semmit sem tud.

81) Tano. Farkas Balas, semmit nem tud.

82) Tano. Beke Simon. semmit sem tud.

83) Tano. Gaso Istuan. semmit sem tud.

84) Tano. Kozma Janos. semmit sem tud. hanem azt hallotta heuesi Andrasne felöl hogj tudna az tehenek haszna el uetelehez.

85) Tano. Kacz Peter felesegestől egjarant. semmit nem tudnak. hanem masoktol hallottak hogj bű baiolashoz tudna heuesi Andrasne.

86) Tano. Kacz Janosne. semmit sem tud.

87) Tano. Farkas Balasne semmit sem tud.

88) (Tanu bizonsága hiányzik az eredetiben.)

89) Tano. lukats Istuan hiti utan. semmit sem tud.

90) Tano. Jarfas Giorgine semmit sem tud.

91) Tano. Kozma Janosne. hiti utan semmit sem tud. hallotta azt. hogj mikor kouats Janosne giermek agiban fekût. heuesi Andrasne oda ment uolna es az niakara ugrot es ugj raszta megh. azt is mongia hogj. magais igen betegh. uolt es oda ment heuesi Andrasne es azt mondotta hogj nem tsoda hogj betegh vagj mert az feied ueleiet ki uetek. az

tsuda hogj tsak igis uagj osztan maga adot fűvet es aban mosta az feiet.

Azt is hallotta Gaso Istuanne hogj Farkas Gieörgine leania oda ment uolt. heuesinehez es az ket halankiarol el niertek az haiat es az Esztrehban giugtak. oda ment Farkas Giergine kerdette miert tselekettek azt az ő leaniaual. osztan ki uerte heuesine az ő Vduararol.

92) Tano. Lukats Istuanne hallotta hogj Chepi Andras ertene az giogieitashoz. egiebet semmit sem tud.

93) Tano. Takats Janos. semmit sem tud.

94) Tano. Farkas Balas szolgaia semmit sem tud.

95) Tano. Farkas Leőrinczne semmit sem tud.

96) Tano. Somogj Ferenczne semmit sem tud.

97) Tano. Somogj Miklosne semmit sem tud.

98) Tano. Somogj Miklos semmit sem tud.

99) Tano. Somogj Jakab semmit sem tud.

100) Tano. Bereczk Jakab semmit sem tud.

101) Tano. paior Mihalj semmit sem tud.

102) Tano. Bereczk Miklos semmit sem tud. az mostoha leania felől azont uallia mint Bereczk Janosne.

103) Tano. Farkas Lőrincz semmit nem tud.

104) Tano. Mikos Josane, semmit sem tud. hallotta azt Albert predikator felöl. hogj egiczer rea ment uolna eijel Sigmondne es el akarta uinnj: mas nap kerdette töle miert edes komam aszonj. hogj ez eijel el akartal uinnj. el tagatta. hogj nem uolt ot.

105) Tano. az birone kouats Janosne. azt uallia hogj megh fogtak uolt az Vrat Kovats Benedeket azt mondotta Sigmondne hogj ne fellien adigh migh az ő feieh fön Al. azt is mongia. hogj egj korban mikor giermek agjban feküt uolna: neminemő dologert reaia haragut uolt. Heuesi Andrasne és megh feniegette uolt. ezt is hoza teszi az birone kouats Janosne. hogj Tapocz Benedektől es felesegetől magok szaiabol hallotta azt hogi egikor Heuesi Andras felesegeuel. es. 2. leaniaual. eijel iaro modra it Eketsen be reöpöltek az Ablakon. es ot egj kad fördő uolt. kiben kemenien mosakottanak es az utan az leankait ki rakta az Ablakon. azok utan az maga Heuesi Andras utolszor az fe-

15*

lesege reöpeöltek ki az Ablakon. Annakutanna egj elö alomkor eijeli iaro allapatban ide iöt az hazokban es az Arczaiara tette heuesine az kezet. ö is ugian azon maga Arczaian megh tapasztalta heuesinenek az kezet. azt tutta hogj az Vra niult hoza. Kerdete mit akar. az Vra penigh hoza nem niult. Annak utanna. osztan. annira let dolga. hogj semmit nem birt magaual. hanem Vtskordi Anna kente osztan. es ugj könniebedet megh. az mondotta osztan hogj heuesine Vja nioma az. Albert predikatortol eö is hallotta hogj be ment uolt Sigmondne az ö Ablakian. uegre osztan igen fait az feie az predikatornak.

106) Tano az biro kouats Janos, mindenben azont uallia mint az felesege.

107) Tano. Jarfas Gieorgj hallotta az Takats Benedek szolgaiatol, hogj latta hogj az Asagal megh szurkalta heuesine az teheneit es farkoknal fogua megh rangatta.

IV.

Anno 1627 die 20 Febr. szettünk bizonsagot Also geleren.

1) Tano. Czompo Matias hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

2) Tano. Horuat Istuan. hiti utan azt uallia hogi az leanit mikor megh uesztettek uolt. Lakra ment uolt Chepi Mikloshoz es Andrashoz, kerte öket hogj ne hadnak ha mit tudnanak. lennenek segetsegel. az giermekinek. Chepi Andras mondotta hogj eö nem tud semmit. ugj uagjon hogj az Apam eleget tudot. es halala oraian. nekem hagja uala felis ueszem vala. de azt monda, hogj nem uagj te elegh ahoz. Lazlo peterne felöl azt tugja hogj mikor Markhazi megh akarta uolna konkolinet fogni. ide iöt es azt mondotta, hogj edes Anna azonj totsabol tengert nem köllene tsinalni, mert az Aszu fa mellet az niersis megh egh.

3) Tano. Matias Jakab hiti utan azt uallia, hogj Vas Gergelinet eö nem latta hogj az buzaban iart uolna es

harmatot szedet uolna. hallotta azt hogj Chepi Deömeöteör az fiainak hatta az tudomant. hallotta hogj **Vyheli Mathene** is tudna tehenek hasznat. hallotta hogj Veörcös Peterneuel laknek Lazlo Pal Simon Ferencznel latta hogj megh heuetet patkora feite az tehenet.

4) Tano. Beödök Janos. hiti utan azt uallia. hogi Sipos Mihalitol hallotta hogj Lazlo Pal Veörös peterneuel gonoszul elne. Szabo Peternet latta hogj szent giörgi nap estén az sütö lapatalkemenien pallotta az teheneit ki az Vdvarrol es has kötelet uiseltetet az tehenei szaruan. egiebet nem tud

5) Tano. Seregh Matias hiti utan semmit nem tud egiebet. hanem hallotta azt hogi Chepi Andras tud efele mesterseget. **Lazlo** peternehez hallotta hogj az is tudna ualamit efele mesterseget. Vas Benedektöl hallotta hogi Szabo Peterne is nezeöue let. Matias Jakab felöl soha nem hallot sem latot semmit.

6) Tano. Szabo Janos hiti utan semmit sem tud egiebet hanem azt hallotta hogj Lazlo pal uele lakik Veörös Peterneuel.

7) Konkoli Mihali hiti utan semmit sem tud egiebet hanem Fonis Andrasne küldöt uele ualami keneöt az felesegenek az nema fiatol. Lazlo Peterne tugia hogi igen nehezlette mikor az teie melöl az tüzet masok el uittek.

8) Tano. Szabo Peter hiti utan semmit sem tud. uas Gergeline felöl hallotta hogj tudakos uolna. Simon Ferenczne felöl azt mongja hogj az maga felesege mas Aszoniokkal it a Mark Lukacs kuttian mostanak oda ment Matias Jakab hozzaiok es azt mondotta hogj: eö ment uolna szent Gieörgj nap estin hainalban. az hoszui szer földeken es latta hogj Simon Ferenczne az buzakon Vonkota az lepedöt es korsoban fatsarta, Lazlo palt hogj Veörös peterneuel laknek. hallotta: azt is latta szemeuel. hogj Vyheli Mathene egjczer egj kanna uizet uit innet az Mark Lukats Kuttiarol. es az teheneinek az kerezt tetemere töltuen benne le mosta. az tsetseket is megh uonogatta elsöben adigh ki nem botsatta az boriukat az kanna uizet osztan be uitte

mit tsinalt az utan uele azt nem tugia az utan feite osztan meg az teheneket. Azutan ismegh latta hogi egj Asaggal ki hajtotta az teheneket es mindeniket, megh szurkalta. Azt is hallotta Halaszi Palne szolgaitol, hogj ez elmult eözel mikor kosa Gieörginek segeitettek szantani az Mark Lukats Vduaran halt az eökreökel es latta hogj ezen Vjheli matene haromszor ieöt az Vdvara es mindenszer az Marha köziben ment. azt nem tugia mit tsinalt ot.

9) Tano. Vyheli Matene semmit sem tud. egiebet hanem azt latta hogj Szabo peterne egjkor egj egesz kenier föliböl ki korekitet es egj fazekban tei uolt aban. 2. kes uolt. es fölliül be födte az kenier tanierral.

10) Tano. Seregh Matiasne hiti utan. azt uallia hogj Chepi Dömötör tudomanios uolt es az fiaira marat Simon Ferencznetol halotta Sigmond Andrasnet Vas Gergelnet hallotta hogj tudnak hogi Lazlo Pal Veörös Peternenel laknak. Szabo Peternetöl hallotta hogj arra taneitotta hogj hangja hatart hozon es hogj forro uizel eötse megh. s. azt agia az tehenenek inia: azt is mondotta hogi ugian azon uizben tseöpentsen az tei köziben is. Niarasdon az Vyheli Mathene söllieretöl. hogi Vyheli matene itt is el kezte uala baiolni fürölni es ki tudatek, nem mere osztan it maradnj hanem el mene innel.

11) Tano Horvat Istuanne hiti utan. semmit sem tud tsepi Andras felöl egiebet, hanem az mint az Ura uallia tsak azt. hanem azt teszi hoza. hogj ugj monta akkor az Vra. hogj tsepiek azt mondottak. tudom sogor miert ieöttel.

Azt is uallia hogj az felesege Chepi Andrasne azt mondotta az Vranak no mint beszel. talan azt tudod hogj ma is pentek uagion: nam maid bele hozod temagad magadat.

Az utan is megh hogj masodszor oda ment uolna Horvat Istuan. nem talalta othon Chepieket, hanem kerdette hogj hol uannak. kire mondotta igen tudom en hol uadnak a kinek houa dolga uagion oda uannak, tudom miert ieöttel de aban bizoni kedved nem telik. az Simon Ferenczne Szette harmat felöl eöis hallotta, hogj Matias Jakab beszelte uolna masok elöt.

12) Tano. Czompo Matiasne hiti utań semmit sem tud. hallotta hogj Vörös Peterneuel laknek Lazlo Pal.

13) Tano. Molnar Ambrusne. hiti utan semmit sem tud.

14) Tano. Kouats Matiasno hiti utan azt uallia hogj hallotta hogj egiczer rea uallottanak uolna. Vas Gergelner(e) és Simon Ferenczncre. Szakallason laktokban. hogi Lazlo Palneual Kapta uolt Veörös Peternet az arokban. koczo Istuantol hallotta.

15) Tano Szabo Ilona. hiti utan semmit sem tud. egiebet hanem. Eketsen Farkas Peternetöl hallotta hogi az bogiaj erdön által röpült volna. Matias Jakab beszelte Czüllcögh Matiasnak. hogi az buzat boronalta uona. Simon Ferencne egiebet sem tud.

16) Tano Kulchar Kata hiti utan semmit sem tud. Lazlo Pal Veörös Peterneuel hogi uele laknek hallota. masoktol.

17) Tano. Szabo Peterne megh esküt semmit sem tud. egiebet hanem Simon Ferenczne felöl azt mongia hogi az megh holt bogar Janosne beszelte egiczer nekj. hogi 3. tehenenek el ueszet uolt az teíe, es arra taneitottak hogi mikor süt feie meg estue es reguel az teheneit es aual pemetölie ki az kemenczet es az ki el uette az tehene hasznat oda megjen Simon Ferenczne ment oda es kotlo ludat kert töle Vjhelj Matiasnehoz, azt latta hogj feieres ganet szedet föl es az feiő kannaban tette es arra feite az teheneit. latta ezen tano hogi igen poros uolt az kannaban az tej fölliül. tsudalkozot raita mitöl ollian poros, azt mondotta hogj az tehenek kapalliak az port bele. Matias Jakab igaz hog kouaszt kert töle. mit tsinalt bele azt nem tugia igaz hogj az eő kemenczeiben uetette, mit tsinalt osztan uele azt nem tugia Matias Jakab hogi beszelte it az kuton. Nemet Ambrusnenak es Tot Jakabnenak. es ezen tanonak. hogj Simon Ferenczne boronalta az buzat. Sz. Gicörgj nap estin. az beök alat.

18) Tano Lazlo Janos hiti utan semmit sem tud egiebet hallotta hogi az eötset Lazlo palt szoltak aual hogj Veörös Peterneuel laknek. de ő nem latta.

19) Tano. Bödök Janosne azt uallia hogi mindenkor hallotta azt hogi Vas Gergeline tudakos uolt uolna, azt is

mongia hogi Simon Ferenczne ieöt ide ez tanonak hazahoz, immar fogua uolt konkoline es mondotta hogj anna az Isten hogj fagina megh konkoline ot az hol uagion. mert tudom hogj rea ual az szegenj Aniamra igen feltem. Kerdette hogj magad felsze. es retteget magis. Simon Ferenczne. Lazlo Pal hogj Veörös Peterneuel el. nialuan uagion az egesz ket Geler. Szabo Peternet hallotta hogj Konkoline azt mondotta. hogj eleget sibolkodik teiböl uaibol. Simon Ferenczne azt is mondotta. hogj az en Aniam. semmit nem tud egiebet az tehenek hasznanal. es azert mongiak tudomanios-nak. Vyhelj Mathene felöl azt tugia. hogi uilagtalan koldus ieöue Niarasdrol hozza . . monda hogj az minalunk az tehenek haszna felöl igen tudakos uolt egiebet semmit sem tud.

Feölseö Geler.

20) Tano. Kocho Istuan megh esküt hiti utan az uallia hogj egikorban uolt az fel laban talam. 16. auagj teöb likis kit ugian megh uesztettek uolt. es egikor ment Lakra Chepi András az kuton mert akkor uizet, kérdette töle mi lölte az labadat Istuan Vram. en mondam bizonj en nem tudom mi leölt. de im terdigh mind el likadozot az labam. es monda hogj hozas tsak meszet es hints azal megh giogjul. mondam. hogj ha nem tarthatom raita. monda arra. hogj ha nem tarthatod osztán. hiszem uesd el rola. mi kerdenk azt is az tanotól. hogj ha tude Chepi Andras ualami tudomant monda erre, hogj nem tudna Istenért hiszem ha az Attiais Illien uolt. az az tudomanj nemzetsegröl nemzetségre marad. Sigmond Andrasne felöl azt mongja egjkor uolt Sigmond Andras szolgaia Chello Benedek. hogj ot kin laktanak az reten többen az marhaual. tahat adot az Aszonia az legenek . . . . sirat, kiuel megh kente az teheneket, kit mikor az....usiak megh lattak uolna. Az Vrnak panaszt tettenek felöle az Vr osztan az szolgat teöruenhez tartatta, kire szomszedsagbol. fogot embereket hiuatot, es ez tanot allatta maga kepeben. Turj Vram. megh kerdette mitsoda sir az. es hol uette az legeni azt felelte, hogj eö neki az Aszonia atta es azt hatta hogj megh kennie az teheneket uele. de az legeni nem tutta mire ualo. Annakutanna be szet-

tok az bizonisagra es megh lattak az törueni teuö emberek. be hittak ez tanot es azt mondottak hogj mi erre töruent nem teszünk. lassa ugimond Turj Vram mit tselekeszik. osztan ugian tsak eben niomakodek el. azt is monta Turj Vram. hogj am veszen mas mint az fattiu teöketlen. ugj ertette hogj az Nikos Matias fianak az labat hogj megh uesztettek is. Sigmondne adot ualami sirt es aual giogjult megh. Vas gergelne felöl azt tugia hogj Kanisai Istuannal uolt töruenie es uetet uolt szemere ualamit, megis sulioseitotta uolt az töruenj. azt is megh engede nekik az Vr, nem akara hogj az ő faluiabol tessek afele hituansagh kj. monduan ueszenek mas miat. Azt is hallotta hogj az mint konkoline ualota hogj az Lazlo peterne felől az mint az Simon Ferencz leania kata. ki most Ferencz Janosne Gutan azt beszellette ittis az faluban hogj az uala alat egj Vy fazokat tart az masik Annia kiben telen niaron zöld körtuelit tartot, az fazek alat egy Varas bekat tartot. kinek minden nap, teiet adtak ennj. Azt is mongia hogj Simonj Ferenczné migh Szakallason lakotis. adigh ki nem bocsatta az marhaiat ualamigh az tsordat ki nem hajtottak. es mikor ki haitotta az marhat, uisza ieöteben tsak egj Vyni fat talaltis az uczan feöl szette az tsorda niombol. mit tsinalt uele maga tugja. itt is azon szerent tselekeszik mint szinten. szakallason. Azt is mongia hogy minden esztendőben azt tselekeszi hogy pünkösd estin sz. Giörgj. estin sz. Philep Jakab es sz. Lucza Aszoni estin hogj pemetenek asagjaual ueri megh az teheneit. es az Asagal haitattia ki ha maga nem merj az szolgaiaual haitatia kj. ez ta .... dette az Simon Ferencz szolgaiatol. hogj miert .... eszi ezt az Aszoniod. azt mondotta hogj en szolga uagiok azt kel tselekednem az mit nekem mond: de az semmj. hanem elöször is siraual keni megh az teheneket es azutan pemeteli megh eöket. Azt is mongia hogj egikorban az leania ment Simon Ferencznehez tüzért hogy tüzet uet föl. tahat azonnal meg hintette egj köuit kit a tüzhelen tartot. ualamiuel. es azt nem tugia miuel mert nem mert hatra nezni. Marton Janosneis tüzet uit ugian onnal. Azt üszögel keserte ky az külsö kapuig. Laz-

lo Pal felöl, ugj erti eöis, hogj uagion .8. esztendeic miulta Veörös Peterneuel lakik Azt is mongia hogj egjczer az szenben feküt es. 3 tehene uolt megh. kötue. azonban nem alut, es. 3. Aszonj el ieöt es egik mingiarast. egi kannat le tet, az agas mellet, es mingiarast megh uoniogattak az tsetsit az teheneknek, eszekben uettek hogi nem aluszom és mingiarast tsak ki tsattananak. az menniere eszemben uettem. ugi esmertem. hogj Lazlo Peterne. es Simon Ferenczne uolt, az harmadikat nem esmerhete meg. Vjhelj Mihalne felöl azt hallotta hogj Szarnaj Istuannet hogj megh egettek Niarasdon. attol ualo felteben. kutallot ala.

21) Tano. Horuat Ferencz. hiti utan azt uallia. hogj azt tugia bizonial. hogj Lazlo Pal Veörös Peternehez oda iar. mert egikor miko(r) az haz elöt ualo ton altal ieöt uolna Veörös Peterne Lazlo Pal ot uolt az kemenczes kertben es ezen tano łatta, fön alua egjüt uetkezni.

22) Tano Marton Janos hiti utan azt uallia hogj Vas Gergelne az maga tehene hasznat megh tugia tartanj. Lazlo Palt is latta hogj mind eyel napal Veörös Peter hazahoz jar. miert, azt nem tugia. azt is tugia es latta hogj Sipos Mihalnenak az Annia taneitotta Lazlo Peternet, de mire azt nem tugia az tüz hozokat tugia hogj Lazlo peterne üszöggel keserte kj. Azt is tugia hogj ez el mult niaron Simon Ferencznenel eöszi attak az teiet, az eő felesege. es mikor ide köllöt adni az teiet, es az fölit le akarta ueni. mingiarast uizel fordult föl. onnal hazol penigh Simon Ferenczne noha ide atta az teiet de ö. turot niomot es. köpült. mint lehetet. azt maga tugia de az magacis oda marat, nem hogj az öveben uolt uolna. haszna.

(következik egy igen roncsolt levél, melyből csak a következőket olvashattam)

azt is tugia hogj oda ieöt ez ta . . . . . Ferenczné. es az kapu közeö fat g . . . . . fölszedte es az hona ala tette es . . . . . uan az gaszt. semmit nem szolt . . . . . tta erette monduan komam Aszonj . . . . . fat gazt az kapu közeölis fő . . . . . haragudot. es az falu uegh fel . . . . . ta osztan az gazt mert nem lat . . . . . nagj

tsatimaia uolt osztan . . f . . . . . hogj bizoni meg taneit azer . . . . . ha megh tud taneitanj . Vy . . . . . hogj Niarasdon rea uallott . . . . . .

23) Tano Veöreös Peter. hiti utan . . . . . elne felöl hallotta hogj tud . . . . . .neuel harmat szedni mentem . . . . . Simon Ferenczne Asaggal es p. . . . . neit. azt is tugia hogj mind az fai . . . . . eö penigh legh utol haitia kj.

(24) Tano. Tot Janos. hiti utan azt uallia . . . . . .

(25) Tano. Horuat Ferencz szolgaia latta . . . . . Veörös Peterhez jar . de nem tugia . . . . . .

(26) Tano hiti utan. semmit nem tud. Si . . . . haitia ki az tehenet minden nap . . . . . Lazlo Pal oda iar Veörös Peternehez.

27) Tano. Aczel Gergel. hiti utan semmit sem tud. azt tugia hogj minap bogjan leteben Szabo Jakabne mondotta nekj hogj eötet, ualami Korpa miat megette Simon Ferenczne. azt lattia hogj Lazlo Pal Veörös Peter hazahoz sokat iar.

28) Tano. Tot Jakab. hiti utan semit sem tud. Vas Gergelnet hallotta hogj eördöngeös egjebet semit nem tud.

29) Tano. Sipos Mihalne semmit sem tud.

30) Tano. Veöreös. Peterne semmit sem tud. azt latta hogj asagal haitotta ki Simon Ferenczne az marhat.

Tot Janosnak nem iutot uolt eszeben. hogj egjczer. 1. tehen sa . . uet uolt. Simon Ferencznetöl. es mikor kettö szeg . . . 1. tikmoniat egeszen talalt bene . . . . . nagiob szitot adot az tikm . . . . . eheti mert tsak azert tette . . . . . Istenert kerte tot Janosnet, h . . . . . .

. . . . . at Ferenczne. hiti utan . azt hallotta . . . . . n Ferenczne Vas Gergelneuel az . . . . . rtanak Szakalloson: azt latta hogj . . . . . gh eölelte Veörös peternet.

. . . . line hiti utan semmit sem tud. egiebet . . . . . t hallotta hogj Simon Ferencz megh . . . . .

. . . . bo Jakabnet, es asagal haitia kj az . . .
. . . . Lazlo Pal Veörös Peternehez.

. . . . Janosne hiti utan semmit sem tud . . . .
. . . . . terne üszögel keserj az tüzuiuöket . . . . .
. . . . hasznat. mint uette el ugj uallia . . . .
. . . a: Lazlo Pal. oda iar Veöreös . . . . es egjczer eösze eölelketek. azt is . . . . . Lazlo Pal az szekeren feküt es . . . . . Veörös Peterne el ment. de ne . . . . . mit mieltek.

. . . . Simon Ferencz. szolgaia. hiti utan . . . . . .
. . . . . sem tud. hanem Asagal haitotta . . . .
. . . Simon Ferenczne.

. . . . Tot Jakabne hiti utan semmit sem tud.

36) Tano. Koczo Istuane hiti utan semmit sem tud. Asagal haitia kesen ki az marhait Simon Ferenczne.

(Folytatjuk.)

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

(Közli Rómer Flóris.)

(Folytatás.)

V.

Anno 1627: 23 die Febr. szettünk bizonsagot Nagj Tanion. mi Laki Janos es Leörincz Benedek. ezen Varmegjenek Vice Ispania es Szolgabiraia.

1) Tano az Nagi Tani biro Czirok Andras hiti utan azt uallia. Simon Ferenczne es Lazlo Péterné felől azont uallia mint az teöb tanuk be hoztak. Horvat Janosne felöl azt hallotta. hogj Chemi Andrasne betegeskedet uolna es eö adot uolna ualamj Sirt neki kiuel kennie magat. mint hogj az labaj dagadoztanak uolt el. azt nem tugia kenteie magat uele uagj nem. Deczi Gaspartol. azt is hallotta hogj Czallóközben. uolt. Beöghelő taian es ot beszeltek nekj. hogj Horuat Janos azt mondotta uolna. hogj miert uallot az ö felesegere, hanem az ő hadnagjsaga alatt uolt. egiebet semmit sem tud.

2) Tano. Szente Pal. megh esküt hiti utan azt uallia. hogj egjebet nem tud. hanem azt tugja. hogj tsepi Margit bizoniosan tudot az Apiatol. Csepi Deömeötörtöl maradot oruossághoz mert egikor az fianak Szente Balasnak uagion egi fia. Istok. neueö. azt is megh uesztettek uolt, es kertek Czepi Margitot hogj ide Tanira altal ieönne ez meg latna az giermeket, mi niaualaia uolna. megh kente az giermeket, es rea oluasot, az giermek, megh giogjult. Azt is uallia hogj mikor ez elöt. mint egj negj esztendőuel az feleseget,

megvesztettek uolt. ki miat igen nagi kinban uolt, mast sem giogiult ki belőle. oltsan lakot egj santa (kitörölve) vak Aszonj. a ki Horuat Gasparnak napa uolt. Kerte azt oda uiuen az feleseget, giogjeitani. ha mi iot lehet uele. hogj giogjejtsa. es miuel hogj minden nap oda ment latni. es enni uit, kerdette az Vak Aszontol ha megh giogjeithattiae. auagj nem. kire mondotta az Vak Aszonj. Oh. mit giogjethatom edes Pal Vram. ha az mit giogiult uolt is cz eyel mind Vionnan el rontattak es en magamatis el kinzottanak nem hagjak megh giogieitani. Kerdette ki nem hagja. azt mondotta, hogj Horuat Janosne nem hagja, Annak utanna. haza hozta es nagj kinniaban tsak nem harapta az földet feöl. Istenért kert hogj Horuat Janosnehoz menniek es kerick sirt teöle, el mentem. es kertem töle. mingjarast ada: ismegh arra kertem hogj el ieöieön es maga kennie megh, el ieöt es megh kente. es azon eyel szepen megh könniebedet osztan. masnap. oda ment Horuat Janosne kerduen. mind uagj Aszoniom. mondot az felesegem. monduan. hala az Vr Istennek edes Aszoniom. immar iobban uagjok ez eyel immar niughatam. ez tanois az hazban az Asztalnal üluen nagj rut szemmel rea tekentet, azt monduan. hogy halgas az Istenert, azt ne mongjatok, hogj az en attam sirral giogiult uolna megh, ietteben. tsak nem le eset az földre. az sirnak az maradekia az Kaliha szegletin uolt, eyel el ueszet onnal. az felesegem hallotta hogj eyel az földhöz. tsaptak az tserepet *), de eök nem halotak.

Azert bizoniosan tudom hogj ő tselekette uele. azert tselekette penigh. hogj az migh feiös marhaia nem. uolt. Saitert uaiert menten ment. ez. tanonak hazahöz. es az mig el nem unta adigh mind attanak neki az mit kert. hanem osztan el unuan az sokat, nem adot egiczer neki. es tsak azert uesztette megh. horvat Janostul. penigh ez tano hogj nagi baratsagossan eltenek egik az masiknal uendegeskeduen. ez tano. Kerte szep szoual monduan. edes Janos Vram ne ueszekegiel az faluual. bizonj peörleni akarnak ueled. arra azt mondotta. Oh had peöreölienek. mit felek ez attol. mikor en

*) Tán a macska vagy kutya.

sopornin laktam. mind birakot esküttéket, ugi megh szittam en mint az bokrot, de semmit nem nierhettek raitam Azt is tugia hogi egjkorban. Circiter mint egj tiz esztendő taiban. mikor ezen tano biro uolt uolna tahat. uetet uolt. Chemj Lőrincz. az Markhazj földön. buzat, es tudatlanol. talalta. ugian onnal. az Horuat Janos földeröl eöue gjanant. 3. auagj. 4. Kereztes buzaiat ugimint arato rezt el hoznj. kit mikor Horuat Janos eszeben uet ment ezen Tanohoz. mint akkori birohoz. meg ielentuen. hogj el hozta buzaiat. Chemj Lőrincz. ment oda ez tano es mondotta. miert hoztad el az Horuat Janos buzaiat. mentette magat, hogj bizoni tudatlansagbol let hanem. 12. hold buzam uagion. ualahun akarja uegie ot föl. ez ualazt uisza uiuen. Horuat Janosne azt mondotta hogj bizonj nem leszen az. hanem azon buzamat, hoza megh. az Asztagbol kellet kiualogatnj es mikor, uisza uittek nekj azt mondotta hogj fosos bestie kuruafi el uitte az en buzamat, de bizonj megh sirattia. azon hamaragiaban megh eset az Vesztes. raita azt mondotta hogj tsak az szalmaiat uitte visza ki razta az szemet ezt is hallotta hogi it uolt Tanion egi Dizno paztor Detsi Gaspar. Annak az felesege mondotta hogj egikor ment uolna. az Nemet Albert kuttiara uizert es mikor latta uolna hogj az kutban egj utalatos Varas beka labbana az Vizben. azonban erkezik oda Czemi Gergel szolgaia Leteniej Balas neuő. es azis latuan. ki meretette az bekat. és niarsban vontak. Azonban horuat Janosneis oda erkezuen latta hogj ki meretettek az kutbol az bekat, es niarsban uontak. mondotta. hogj mi dolgotok uolt tinektek euel. hogj nem hattotak beket nekj megh feniegette az legent es az uton ugj let dolga. hogi szörniü nagj Kinnal köllöt megh halni.

Azt is hallotta hogi egikor osztan. azt tselekette Horuat Janosne. hogj Detsi Gasparnenak. az homloka az arczaia ueres uolt, kerdettek az Aszoniok töle mi lötte. azt mondotta hogj eyel. Horuat Janosne oda ment es az niarsban uoniot bekaual arczul uerte, es az niarsnak az uegeuel sertette. Nagj Istuanne felöl azt tugia mondanj. hogj ez elöt mint egiket esztendővel ez előtt (e két szó kitörölve) ment uolt Komaromban Sokadalomban. es azonban. Nagj

Istuannet, latta hogj az Varfele magan le ülue. sok szep sarga uaiat es sok szep turot arolt. kiből. ugjan ki geögedezet az Vaj eö nem tugia mitöl lehetet ollian sok es szep. az eöuek penig mint uaiok turaiok sirtalan. azért gianakozik hogj el tugia az tehenek hasznat uenni.

3) Tano. Szente Palne. azt uallia hogj. mikor az menienek Szente Balasnenak gjermeke let uolna. es ez tano hazabol dolgaira ki ment uolna. azonban. az Kemencze meögeöl. latot ualamit az menietske. hogj rea ment es megh fogta az feiet ki miat ugj tetszet hogj Vgian tserget az feie. es el remeöluen. azonnal ki ütötte az nehessegh. es miuel hogj azt akarta uolna el egy tanonak fia. azert gianakoznak rea hogj azert tselekette uolna az menieuel ezt a dolgot, akkor is tsepi Margittol hoztanak ualami uizet, kit Innia attanak az menietskenek. es ugj giogiult osztan megh. Az migh az menietskenek giermeke nem let oda hittak Horuat Janosnet, es neuetkezuen azt mondotta. de nem lesz semmi dolga. megh giogiul.

Az miert penig ez tanot megh uesztette az summaia tsak ez. hogj mikor az menienek gjermeke akart. lennj. es hertelenseggel. oda nem hihattak. Horuat Janosnet, hanem tsak maga uolt ez tano az menienek szülesenek ideien uele. immar az elött is kezdett uolt az keze Fainj, azonban megh hallotta hogj gjermeke let az menienek. oda ment Horuat Janosne. es tsak megh tekentette az menietsket es nagj haragal ki ment. Az Aszonioknak. mondotta. hogj Babaua let szente Palne. de megh ualik megh ha sokaigh Babakodhatik. az utan mind inkab el ueszet az kezeuel uegre osztan az lapiczkaiat elöfordeitottak az meliere. ezutan aztan uallia mint az Vram. hanem ezt hoza teszi hogj egjkor ieöt hoza. Megjerröl. Nagj Gergelne. kerte azt is ez tano hogj ha lehetne gjogjttana. mondotta hogj im egj fördöt tsinalok. de bizonj bekeuel. megh nem förödhetel benne hanem a ki megh uesztet, mingjarast ide köl ieonni es benem tapasztal az fördöben. megh nem hagj gjogjettani. es az Kemenczes kertben ült az fördöben. azonban, mingjarast oda ieöt Horuat Janosne. mondotta. hogj egessegel. mulassa kegjelmed az fördeöt.

4) Tano. Szente Balas. megh esküt hiti utan azt uallia. Nagj Istuanne felöl. hallotta hogy ertenc az tehenek haszna elvetelehez: Aztis uallia hogj mikor Szegi Istuannak az elsö felesegeuel ualo meniekzeöie uolt. Akkor az Tanj Tamas predikatoris ot volt. es mikor alkalmassan ueghez ment uolna az lakodalom. mondotta Horuat Janos. ez. tanonak. meniel balas eötsem az en hazamhoz fogd be az en lovaimat es uigiük haza az predikator komamat oda menuen. talalta az Horuat Janos leaniat az pituarban. elö atta az kochihoz ualo szerszamot. latot. az szobaban. hogj gjertia egne. Kerdette az leaniatol. monduan. Eörsik kik uadnak otben. mondotta az leani. de nintsen senki. mondotta ez tano bizonj be megjek es megh latom. az leani ellenzette. de ugjan be ment. es azonba az hazban szellic nezuen. latta a Kaliha mellet, tsupa Aniaszült mezeitelen. Horuat Janosnet, es egj Feölsö geleren lako kis Geörbe Ven Aszonkat. az is mezeitelen uolt, hanem tsak az szemermes testeket föttek be es ugj kentek magokat. az kenestöl. penigh igen büdös uolt az melegh hazba mire ualo uolt az kenes azt magok tugjak. megh kel kerdenj. Az Vak Aszonj oltsan ez tanonak, is az szerent megh mondotta. hogj Horuat Janosne nem hagja megh gjogjeitanj Az Aniat. Szente Palnet.

5) Tano. Szente Balasne. azt uallia hogj. eötetis gjogietotta. Chepi Margit azt is uallia hogj mikor eötet az nehességh bantotta. oli uizet küldöt, kiben megh hatta hogj estue regel aban igjek es aban mosgjek, es felel felöle. hogj soha ki nem üti teöbször az a niauala rea.

Azt is mongja, hogj sem maga sem az giermeke nem alhatot. arrol ualo sirtis küldöt. azt izente hogj az giermeknek tsak az tenieret kenio uele. maganak is az halankiat es teneret, kennie es alhatnak. megh tselekette. es. azutan alhattanak. Azt is tugia hogj egjczer ide Tanira az ö hazakhoz be haitottak uolt. az Chepi Margit louait, es egj nagj bottal ertek ieött, es kerte ki hogj mingjarast ki nem attak azt mondotta hogj nem eösmerik megh tsepi Margitot. de ha meghesmerik tahat rea emlekeztetnek. azt is mongja. hogj Horuat Janosne giogieitotta es sirt is adot. ki utan megis giogiult. mert az elöt. 4. kez lab maszkalt kj az hazbol. Az babasagrol is giermekszülese-

röl. egi Arant uallia az napaual Az fördöben hogj ült szente Palne, azont uallia mint az napa. Azt is mongia hogj az Oltsai Vak aszontol, hallotta hogj azt mondotta ezen tanonak. hogj mint tegedet. s. mind az napadot. egj kesz uesztette megh. eörömest meg giogitanalak bennetekot, de nem hagja Horuat Janosne, mert eng(em)et is. ugj el kinzot mi attatok hogj ugjan rezketek bele. Azt is mongja hogj igen harangozot az füle. giermek agj fekteben. neha ismegh mintha pintereztek uolna. es neha mintha rostaltak uolna. hanem az Ania adigh iart Horuat Janosne utan. Vaiat mezet, uit nekj, es adot ualamj füuet. kit megh föznj hagjot, abban hatta megh mosni az feiet. kit megh tseleketteuek. es ugj giogiult megh.

6) Tano. Jakab Janos hiti utan azt uallia. semmit sem tud. Vgian ennek az Felesege semmit sem tud.

7) Tano. Szegi Istuan. hiti utan azt uallia. hogj Vas Gergelne felöl hallotta hogj tudna Lazlo Peternehez Simon Ferencznehez hogj tudnak az tehenekhez. Szabo Peterne is, az tsetj Szolgaia megh uesszteset, Horuat Janosne felöl hallotta megis feniegette Horuat Janosne egiczer es azutan. eginehanj marhaia ueszet el. kiert Horuat Janosnera gianakodik.

8) Tano Szegi Istuanne semmit sem tud.

9) Tano. Szegi Istuan napa semmit sem tud.

10) Tano. Meszaros Janos semmit sem tud.

11) Meszaros Janosne. hiti utan azt uallia. az Chepi dömeötör hogj eördöngeös uolt hallotta; Decsinetöl hallotta hogj Horuat Janosne az niarsas Varasbekat az Arczaihoz uerte.

12) Tano. Chemi Lörincz megh esküt. hiti utan azt uallia. hogj az mint szente Pal megh uallotta ennek az tanonak megh ueszteset ö is Az szerent uallia. hanem hoza teszi azt is hogj mikor immar megh uolt uesztue, oda ment Horuat Janosne latnj es eleiben ült. az inget föl haituan az oldalat ala uonta az kezeuel. monduan edes Lörincz Vram ha lehetne megh az Veremmel is iol tennek ueled. azt tugia hogj oda niult. de mikor uette el az kezet azt osztan nem tugia. annira el nehezedet, az ulta annal is nehezebben. let dolga. Az

Oltsaj Vak Aszonj kezte uolt giogieitani. megmondotta azis hogj nem engedik megh giogittanj. de nem mondotta ki nem hagja.

13) Tano. Dauid Janos, hiti utan semmit sem tud.

14) Tano. Nagj Janos, hiti utan semmit sem tud.

15) Tano. Nagj Janosne. hiti után az beka dolgat hallotta Detsinetöl.

16) Tano. Dauid Janosne. sem. sem tud. egiebet, hanem Czemi Andrasne hogj betegh uolt, kenöt adot nekj. Horuat Janosne.

17) Tano. Chemi Lörinczne. Semmit sem tud. egiebet, ualamint az Vra uallia tsak hogj mind lepeödöt mind inget. Szagatta magarol esze neköl uolt. az beka dolgot ugj uallia. mint az töbi uallotta. Detsinetöl. megh kel kerdenj.

18) (hiányzik)

19) Tano. Nagj Istuanj. megh esküt. hiti utan azt uallia, hogj Lazlo Peterne felöl. hallotta hogj tud tehenekhez Vyheli Matenetis. Horuat Janosnet hallotta hogj Orvoslanj tud. Azt is tugia hogj egjczer az maga leania es Tuba Balint leania. az Vetesröl be hajtottak az disznait Horuat Janosnak. es be nem mentenek az Olban. hanem Tuba Balint egjenkent mind be hanta az disznok siuasat hogj megh hallotta. Horuat Janosne, az leania oda ment es azt kezdette hogj ki haitotta be az disznokat, mondotta Tuba balint, eregi tsak hozd megh az iutalmat, arra azt mondotta az Horuatne leania. No bizonj megh banniatok megh ezt. Az Aniais az hazok felöl feniegetet, de nem hallottak az szavat. az utan ugj megh bana Tuba Balintne. hogj az utan ugjan fordeitottak megh.

Ez tanonak is az leania hogj ot uolt az dizno haitasban Annak is ugj let dolga. hogj az labai mint rothattanak. hanem osztan kis Tanion giogietotta Fogas Janos, eötse megh ebölis Horuat Janosnera uelekednek. miuel hogj megh feniegettek eöket. leaniastol. azt is mongja hogj magat is sokat feniegette, es immar annira uan hogj alegh ueszen lelekzetet. azert. abol is Horuatnera gjanakodik.

20) Tano. Nagj Istuanne. semmit sem tud. egjarant uallia az feniegetest az Vraual.

21) Tano. Chemi Andras hiti utan semmit sem tud. Vas Gergeline tehenek haznat hogj el ueheti hallotta.

22) Chemi Andrasne semmit sem tud. adotis kis kenőt neki. de megh mast is megh uagion az sir.

23) Tano. Nemet Albert hiti utan semmit sem tud.

24) Tano. Tuba Balint. hiti utan semmit sem tud. egiebet ualamint Nagj Istuan uallia. hanem. Nagj Gergelinet mongja hogj megieről hoztak altal az felesegehez giogitanj kerte ez tanonak felesege, hogj megh mongia kitől uolna az ő niaualaia. azt mondotta hogj bizonj en nem mondom arra hiszede hogj ha tudnad. teneked köniebsegedre uolna. bizonj megh inkab artasodra uolna. ugjmond. ezt nem neked hanem az Vradnak tselekedtek. de to találtal bele menni.

25) Tano. Dotsi Gaspar *). megh esküt hiti utan azt uallia. hogj egj marhaia Horuat Janosnak. tsak ieöt. s. ment mindenfele. mind hegire Veölgire. es mikor megh izente uolna az leaniatol. Horuat Janosnenak. hogj uisellie gondiat az marhaianak. mert ő nem elegh rea. hogj az falu marhaiat is mind eörize. s. emennek is mindenütt utanna Jarhasson. az utan kötöt uolt uałami tsomot az niakara. es migh az raita uolt adigh szepen iart egjüt az töb marhakal. az utan. mezőn le hullott az rola es is meg az utannis köteötte az utanis. harmad nap mulua az is eleset rola. az utan ismegh mikor behaitotta az marhat ismegh hazokhoz ment, es megh mondotta hogj lassatok. mit mieltek az tehenetekel, mert en immar semmikepen nem oltalmazhatom. az sokat az egiert el nem hagjhatom. erre azt mondotta hogj eleget oruoslottam. de nem hasznalhatok neki mert az eördögök hordozak mikor osztan elmaradot uolna es Horuat Janos kerdezte uolna hogj hol marat az ő niaualiodot marhaia azt mondota hogj bizon; nem lattam. az utan. egj Vasarnap talaltak rea, hogj meg ettek az vadak.

26) Tano. Dechi Gasparne. hiti utan azt uallia. hogj ő semmit nem tud egjebet, hanem azt hallota hogj Lazlo peterne tud Simon Ferenczne felől. azt hallotta hogj Matias Jakab azt beszelte uolna. hogj az buzat boronálta. azt is mondgia

*) Pasztor uolt ez.

hogj ez elöt ualo Inquisiciokor megh akarta mondanj. de Nemet Albertnetol tanatsot kerduen azt mondotta hogj megh ne mond. hiszem ha marhaia köl auagj. maga Valamire. nem uonsza megh magat töletek. Horuat Janosne. Azt mongia hogj az kenderben ment uolt, ez tanunak tehene boria. megh feniegette monduan. hogj ugj megh banod. miert Isten megh hatta tudnod. Arra ez tano azt mondotta. no. immar ha ualamj niaualiaia leszen Vagj Vramnak. uagi magamnak auagj marhamnak. de. en senkire nem uetek immar hanem kegedre io Aszoniom. s. azutan osztan. az leanianak. ki tekertek az kezet.

27) Detsi Istuan hiti utan semmit sem tud. Vas Gergelineh felöl hallotta hogi tud. Simon Ferenczne felöl azt uallia hogj Matias Jakab latta hogj az ueteseket boronalta. sz. Giörgi nap estin. ez azt fogatta neki tsak ne mongia ualamiert hoza küld megh leszen adua.

28) Tano. Horuat Janos megh esküt hiti utan azt uallia. hogj eö semmit sem tud. hanem.

29) Tano Mihalifi Tamas hiti utan semmit nem tud egiebet. hanem. hanem Simon Ferenczne azt mondotta hogj ez esztendöben igen iok uoltak az ö buzaj.

30) Tano Nagj Lukats. hiti utan semmit sem tud — egiebet hanem. ez iden mikor az Istrasara mentenek uolna. Nemet Albertal mondotta hogj Juan Mihal kerdezte az apiat. Nagj Istuant. kire mondotta Nagj Albert. hogj bizon igen beteges. mondotta Juan Mihaly sok szegeni ember tehene hasznat ette megh miulta ezt az Aszont el uette Nagj Istuan.

31) Tano. Nagj Janos. az mint Horuat Istuanne uallia ez is ugj tugia. tugia azt hogj niaualiaia uolt. es Horuat Janosne adot ualami Sirt aual megh kentek es hasznalt neki. Azt is hallotta az Apianak az Nagj Istuannak szolgaiatol. hogj Horuat Janos szolgaia azt mondotta. hogj az en Aszoniom. minden. Penteken mas mas tiukot uiszen be — mit tsinalt uele nem tugia megh kel kerdenj.

32) Tano. Betsi Istuanne hiti után azt uallia hogj eö semmit sem tud. Vas Gergelne tud. Lazlo Peterneis tud. Simon Ferencznet hallotta hogj az buzakon vonkotta

az lepeödöt Szabo Peterne felöl azt mongia hogj az mas embernek tehenének hazna nem uolt, de öuenek föleöslek is io uolt. konkolinetol hallotta hogj azt mondotta, hogj az .sz Giörgi harmattiaban j. fertali liztben. 1. kalannal töltött es. 1. kemenczeuel let. Horuat Janosne felöl hallotta hogy tud. semmit sem tud egiebet.

33) Tano. Sos Janosne, 34) Tano. Saigo Peterne. semmit sem tud.

35) Tano. Nagj Gieörgj. hiti utan semmit sem tud.

36) Tano. Fügi Jakab. hiti utan azt uallia: semmit sem tud. az maga felesegetöl hallotta hogj Horuat Janosnet hallotta hogj megh uesztette uolna Chemj Lörinczet.

37) Kovats Janos, Nagj Giörgine, Dienes Istuanne, Osuald Ferenczne, kouats Janosne, Füge Jakabne semmit sem tud.

43) Tano Tenienj Mihaline. hallotta hogj tudna Horuat Janosne ualamj bü baiossagot de en nem tudom ha tude uagj nem.

NB. Az buza elueszeset, megh kell kerdeni. Az Marhazi fiat Mihokat ki uesztette meg. Pal Janos Vrani . . . Lörincz Benedek elött mit mondot Horuat Janosne.

Nagy Tanion. Nagj Lukatsne semmit sem tud. Nagj Istuan szolgaia: Haczi Pal. az hallotta az Horuat Janosne szolgaiatol. hogj minden Penteken Viab tikot uit be. mire ültette megh. azt nem tugia.

Chemi Gergel, Horuatne felöl. uallia hogj adott keneöt az felesegenek. meh Aniarol. es hasznalt. az szolgaia Leteniei Balas. az mint, az több tanok be hoztak. az Varasbeka ki merciteset ugi uallia: azt tugia hogj az szolgaia igen el szarat. de mitől azt nem tugia. eö elötte az legenis nem mondotta.

Chemi Gergeline. azt uallia. hallotta Detsi Gasparnetol azt hallotta, hogj igriczet tartot, kit latot egiczer Detsine hogj az haza elöt kemenien meg forgodozot egiczer. Horuat Janosnetol hallotta hogj Detsinet szitta illien szoual hogj az bestie kurua leania Detsine kökkeni szemö bekaia az. a kit emlegetnek.

Nagy Janosne. hiti utan. uit giermek szülesekor sirt ki-

uel megh kente Horuatne. hasznalt e nekie ő bizoni nem tugia. az tik ültetest. hallotta hogj minden Penteken. Viab tikot uiszen be. es ülteti ualamire de nem tugia mire. Leteniej Balast kente Horuatne. Az Varas bekat azt mongia. hogj estve mereitet. dagasztani ualo uízet az Nemet Albert kuttiarol azt eö nem latta ha akkor mereitetteie ki az bekat eö az Vas üstben töltötte es deszkaual be födte. reguel. tsak latta hogj ot uan az beka: Az annia vetette ki es az Leteniej. uonta niarsban az utan let niaualisia. az legennek. mitől azt nem tugia.

Mihalfi Tamasne Horuatne adot neki sirt kiuel kentek betegsegeben: semmit sem tud egiebet.

Dienes Istuan azt is el felette uolt. hogi mikor egiczer az kezet megh uesztettek uolt, az Vak Aszoni hogj giogitotta Ei Taion azt mondotta hogj kert alol mennien. szallasara. mert maga is fel de kitől nem mondotta.

Kouats Benedekre. Detsinetöl hallotta. hogj azt mondotta hogj im füuesse tsinal uala. hallotta magatol Horuatnetol. hogj eöreömest tsinalnak kenőt de nem merek az sok nieluesköödöktől. semmit sem tud egiebet. az beka dolgat hallotta.

Chemi Lőrinczne el felette uolt ezt hogj Hor(vátné) adott ualami sirt kiuel kente az urat. es ualamj fürdőben ualo füuet is. ki utan osztan könnieben let az Vra.

Nemet Albertne hiti utan azt uallia. hogj az Chemi Gergelj szolgaiatol Leteniej Balastol azt hallotta. hogj az Horuat Janosne leania sütöt, ualami petsiniet. a ki sületlen szabasu uolt. es az Horuatne Veiuel ette megh es attol betegeölt megh. Azt is mongia hogj Szente Palnak egj fia holt uolt az uizben es annak az Temetesere főzeöt Horuat Janosne es onnal küldöt Horuatne ualami tehen hust Leteniej Balasnak. kit mikor megh et. azt mondotta. hogj immar Annal is inkab fai az gionra kitől. azonnal el nehezedet.

Az nagj Tanj Kouats Janos. ez megh elfelette uolt, hogj ez elöt mint. ket esztendőuel. adot uolt Horuat Janos ualami retet neki kaszalasert, az puzta Oltsai földön hittak hogj megmutassa horuat János ugj uolt az labaual. hogj semmiké-

pen el nem mehetet, hanem osztan ő elötte az tüznel. Horuatne megh kente ualami sirral es azonnal el mehetet, uele.

Chemi Lörincz, azt is mongia hogj mikor komaromból haza iöttenek uolna Heuesi Andras azt mondotta. hogj az mikor az hazat peorlek tőlünk. akkor nem feltem, de most bizon felek.

Tuba Balintne hiti utan azt uallia. hogj ualamint az Vra uallotta az disznok be haitasat. es az Horuat Janos leania meg feniegeteset, eöis ugj tugja a feniegetes utan penigh azon hamar megh uesztettek kiben most is, benne fekűue kinlodik. Mongja hogj az Vrat. meg erre külte Nagj Gergelinehez. a ki egj kis kenöt küldöt neki. kiuel meg kente magat, es regel az Asztaligh el mehetet osztan harmadnap mulua altal ieöt nagj Gergelne. es hogj föl nem kelhetet elötte mondotta hogj no nem kölleök en it. adigh szabadot nekj. hogj megh maradot osztan. es kert ez Tubanetol ualami tserepet. es. fözeöt ualami szert az labanak. Kinek igen nehez szaga uolt, de senkinek nem hatta latnj. es azt mondotta hogj ualaki dolga ez de fogadom hogj ide köl ieöni: migh en ezt megh főzeöm. Kerdette ez tano hogj kitől let niaualiaia azt mondotta. hogj. minden marhadert sem mondanam en azt meg mert ezt nem neked hanem az Vradnak akartak tselekednj de te hagtal bele. Leteniei Balashoz a ki Vak Aszont fogadot uolt Chemj Gergel. annak szaiabol hallotta. hogj azt mondotta. hogj mikor az Szente Pal fia temetesere fözött uolna. Ha ualamj etelt auagj italt hoznak Horuat Janosnetol megh ne egje. auagj megh ne igja. es migh oda uolt az Vak Aszonj az Torban adigh uit az Horuat Janosne Leania ualami etelt es italt. ki talam az uolt. az tehenhus kit mihelen meg et es iuot azonnal megh nemolt. es azon hamaragjaban megh holt osztan. az legenj. Az Varas beka dolgat ugj uallia mint nagj Janosne. azt teszi hoza. hogj megh feniegette az legent Horuat Janosne hogj a niarsban uonta az bekat. az beka az niarsban. 3. nap igis mind eleuen uolt. ualamitsoda beka uolt. az. de az utan ki ueszet osztan az niarsból.

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

(Közli Römer Flóris.)

(Folytatás.)

VI.

Anno 1.6.27. 8. die Martij en Lakj Janos. komarom Varmegje Vice Ispannia es Nagj Andras ezen Varmegienek Esküttie Inquiraltunk Nagj Megieren.

1. Tano Kalmar Janos. megh esküt, hiti utan azt uallia. semmit sem tud.

2. Tano. Supry Peter megh esküt hüti utan azt vallja Vizvari peternel lakot feniegette az giermekit az Varro asszoni ki hanya az hazbol, mondotta nem te uagy az gazda asszony hogi ki hannad, azon közben kj ment az uarro asszonj az hazbol, es az leania mondotta es az leania Vizuarj Peterne azt mondotta hogj nem hacz beket neki kitudgia olljat csekeköszek rajtad hogj megh banod es az feniegetes utan ugj let az fel kezenek dolga hogj most sem bir iol vele.

3. Tano. Supry peterne megh esküt hütj utan az kezo megh vesteset egiarant vallja az uranal, eztet hoza teszi hogj nem halgacz mert tud amaz anjam.

4. Tano Kosa Mathe megh esküt hütj utan, aztot hallotta hogj Czepy Dömötcör tud giogiettanj semmit sem tud egiebet.

5. Tano Kosa Matene Vizuary peterne, Vizuary Peter, Farkas Peterne megh eskütt hüti utan semmit sem tud.

9. Tano Farkas Tamas megh esküt hütj utan, ezt hallottam, magatol Varro asszontol, hogj ha ö nekj ualami történt uolna, kettönek uagy haromnak gondgia löt uolna.

10. Tano. Szölös pal...., Miklos peterne....; Kolnar Janosne, Kosa lorincz, Kosa Lorincz szolgaia megh esküt hütj utan semmit nem tud.

15. Tano Kouacz Mathias megh esküt hütj utan azt vallja hogy az az Zörlere (zsellerje?) orszik asszonj totnak az felesege czeplöt azt mondotta hogy az uarro assonnak harom estendeigh uolt uolna loua. kosa Matene, monduan hogj im lattiatok. miképen el peökdöstenek. Arczal es rut uarasis uolt, es az szaiat is felre uontak uolt. egiebet semmit sem tud.

16. Tano. Hegedus Tamas megh eskut, hutj utan semmit szemit tud.

17. Tano Kouacz Andras megh esküt hutj utan nem tud.

18. Tano Kouacz Matjas szolgaia megh esküt hutj utan szemit nem tud.

19. Tano. Kouacz Matjasnac az Szörlere megh Karkoczi Matiasne. azt uallia hogj mikor az Varro Aszonj hazanal lakot, neminemö dologbol eözue. szolalkoztanak. az Varro Aszonial. ki mint megh feniegette. es azutan ugj let az giermekenek az fel laba hogj föl sugorodot, ez iden szinten Apro szentek napiara uirradolan. kiert az varro Aszonira gianakozik. mint hogj még is feniegette volt Kosa Matenehoz uitte uolna giogieitanj es az azt mondotta hogj ö nem merj föl fogni. mert nem engedik megh giogieitanj.

20. Tano. Kys Giorgy. megh esküt hutj utan szemmit nem tud.

21. Tano Kis Giörgjne megh esküt hütj utan azt uallja hogj. harmadeka. mikor igen beteges uolt uolna. haza ment. Kosa Matene latnj. Kerdete mint uagion es niaualaiat elö szamlaluan. mondotta, hogj holnap icöy hozam. es fördöt tsinalok üli bele. oda ment es latta hogj tahat az Varro Aszoni immar az feördöben üly. es hon ez latta az aito eleöt tsak le feküt es azonban. dunaj Istuanne is ot leuen. mondotta Kosa Matenenak. te ugjmond ennek az hires Kuruaneönek ne segelj. mert bizonj te banod meg. ha az elö masnak atta az rakot agja mast is az fö embereknek. egjebet semmit nem tud.

22. Tano Andras Kouaczne megh esküt hütj utan szemmit nem tud.

23. Tano, Monda andrasne megh esküt hutj utan azt uallia, hogj ez elöt ket esztendőuel karaczon Innepe, mint hogj az ura giakorta járt oda innia, egj kor utanna ment az uranak hita haza horuat Giorgis ot uolt, neki atta az rauasat az Tanonak monduan erezi Anyia uigi bort ezen rauasamra az ti hazatokhoz mi minyiarast utannad megiünk mijs, es mikor megh töltette uolna az korsot, ismegh be tert oda az Varlo assoniekhoz es az korsw bort el rantuan töle, magat kitaszjgalta az hazbol, mas nap ismegh ezen Tanonak hazokhoz mentenek horuat Giorgi es az maga Ura az Varro assonis oda ment es hogj hertelen elő nem atta az korso bort ez tano megh haragut az uarro Assonj eliöt onnet.

Masodsor hogj bort uitem uolna hat az Vizuarj peter haza elöt ment uolna az uarro Assoni az maga hazabol, megh szidalmazuan megh feniegette ugian azon jouendo ejel megh veztettek az giermeket és minden ejel eztendeig tikszotol fogua fol szinalkodott az giermek az ota fogua mindenestul fogua el szarat az giermek, mint hogi megh feniegette az Varro assoni tehat mind ő rea gianakozik.

24. Tano. Szabo peterne megh esküt hütj utan azt vallja egikor hogj igen beteges uolt uolna hogj az kezet megh uesztettek uolt tehat racz istuanne Assoniom mondotta az Varro Assonnak bizoni igen beteges az Kosa Matene, arra azt mondotta az köl uekj, mert artja abban magat az kire nem kerik, az mit kereset megh találta,

25. Tano. Barat Martonne megh esküt hüti utan azt vallja hogj ő nem tud semmi egiebet, hogi mikor Nagi Tot Martonneual ösue ueset uolt az Varro assonj Szidogatta, az nagi Totnet monduan az houna ala mutatua szenki nem tudgia mi uagion ezen honom alat, nem felek bizoni szenkjtol, en ugi mond.

26. Tano. Ekeczy Pal megh eskut hutj utan az vallja, szemmit szem latot szem hallott hanem az mi keppen egi masra hamtak az Varro assonval Iuani Andras morgolodas keppen,

27. Tano Vizuari Janosne, Ekeczi palne, Burjan Gergelne, Kis Péterne, Baraczkajne, Vizuary Janos megh esküt hutj utan az vallja szemmit nem tud.

28. Tano. Burjan Gergoli megh esküt hutj utan azt vallja

hogy Tauali mikor polgar uolt Megjeri biro mellet, tahat Szkaliczkanak uolt uolna Ados. Burian Istvan f. 2. kit az tanonak adot, hogj megh agia Szkaliczkanak, Az is penigh uolt ados. Barat Bollobasnak. f. 2. es megh tartatta ez tanonal. az penzt, az utan kerte Szkaliczkine az penzt. es mint hogj tartua uolt nala nem atta megh feniegette osztan. monduan. hogj no bizoni megh banod. megh ezt. mert im en mast el uennem az eötsedtől az ket Tallert. harmadfel forintert. es az utan osztan tsak hamaragjaban. egj eyel Aito be zaroluan. bement. es tsak megh allot az hazban az agj előt, es nem alut, kerdette tőle monduan. mint uagj, kire mondot. mint im latod. azonban mingjarast az fel kezeuel, az egiek labat megh fogta, az iob kezeuel. es az masik kezeuelis hogj hoza akart niulnj; ez tano mingiarast el fordult arrol az oldalarol. es azonban el ueszet elöle. az utan osztan igen gonoszul uolt az labaval. Két het mulua. Nagj Janostol azt hallotta hogj mikor be uittek uolna Komaromba Szkaliczkinet. Az Szent Pali egihaz tajan mondotta. hogj en ot maradok Komaromban. megh szaporodom en ot, megh harmat hozatok mellém.

34. Tano Lukacz Benedekne, Szabo Giörgyne, Giüvesy Mihalj, Giüvesy Peter, Szabo Giörgi megh esküt hütj utan, szemit nem tud.

39. Tano Varga Pal megh esküt hitj utan, azt vallja, Egjkor mikor az felegese giermek szulesenek idejen uolt uolna. be ment az hazaban és hogi latta hogi mas Baba Assonj uagion ott ki ment ismet az hazbol ugi löt az felesegenek dolga hogi szemmi testeuel nem birt, es az giermeket szem hozhatta elöl, miuel hogi az előt egy kalan Vaj miat illjen szoual megh feniegette uolt, monduan akarned megh ha az all feledet megh Vakarethadnat annak utanna ez tano kj ment es agik kerte az Varro Assont hogi mennien be es ha mit szeget az felesegenek ne hadgia be ment es czak rea tötte az fel kezet ismeg föl kelven kj ment hazbol es aleg akart ki mennj az hazbol mingiart elö hozta az giermeket.

Azt is mongja hogj egik giermekagjaban az felesegenek ugj let dolga. hogj tsak iaigatni kezdet es eő almabol föl serkenuen kerdette hogj mi dologh, kire mondot az felesege.

hogi jay ne hagj edes Vram im megk furak az fülemet es ki ueuek az feiem ueleiet, Annak utanna mindentöl tudakoztunk uolna. hogj ki tudna megh giogieitanj. kerdeztük ha az Varro Aszoni tudnae ahoz. azt monda Szabo Martonne hogj. az bizoni nem tud ahoz. hanem Kosá Matene tudna. annak megh mutatank. es az monda hogj az Keleuenien kiuöl ualo niaualiarol. tehetnek. de az Keleuenröl nem. azt is megh monda akkor Kosa Matene. hogj eö rea Delan Lörinczne hatta azt az tudomant. azt is mondotta Kosa Matene. hogj uettek el harom Vijniera az feie Valasztiat egy mastol. Kosane hozot osztan sirt oda. de nem hatta magat kenni uele az felesege magat.

Azt is mongja hogj egikor ment ki az kert ala es ot talaluan Kosa Matet beszelgetenek ot azonban ment oda az Beteg aszonihoz Kosa Matene. es tudakozodot tőle monduan. hogj mond meg edes Margit aszonj ha eösmertede az ki ezt tselekette raitad, de nem mondotta megh az felesege arra az kerdezesre. hanem annak elötte is megh mondotta ezen. tanonak az felesege. hogy Kosa Matene tselekette es az utannis megh mondotta. es mikor kinzottak. az Aszont eyel. Kosane akkoris azt mondotta. ez tano felesegenek hogj felsze hiszem mast tőlem. Azt is mondotta hogj Vizuari Andrasne uolt egik de az hoza sem niult.

40. Lukats Benedek, hiti utan azt uallia hogj semmit sem tud.

41. Delan Istuanne, hiti utan azt uallia. hogj egjkor az kutban eset uolt es az heuizben uitette uolt magat, Azt mondotta az Varro Aszoni hogj bizoni ot megh nem giogiulsz, hanem az oruos Aszoniok tudnak megh giogitani, mert bizonj embertöl ualo niavaliad uagion. Azt is tudgia hogi egikor. Mikor meg Hartline aroltatot bort it megieren, az Varos házanal uolt ez tano es ruhaiat föl foztuan mutatta az ott leuő Aszonioknak, monduan hogj ihon minemen. el mardaltanak kire mondotta. Gaspar Deakne akkorj tsaplarne, hogj bizonj eördöngös uagj te kuruanak az leania, hazutt monda.

42. Szöleös Palne, semmit sem tud.

Lukats Janos, hiti utan semmit sem tud. egiebet hanem,

Iuan Andrastol hallotta, hogj az Varro Aszonj uesztette megh az niakat

43. Farkas Giörgj, ugj uallia miut az Vra Burian Gergelitöl hallotta es magais meg uallotta Iuan Andrastis hogj megh uesztette, ugj hallotta mint az elöt valo tano mongia: Iuani Andrastol azt is halotta hogj az Varró Aszoni azt mondotta hogj Bereczk Boldisarnak. minden marhaiat le uereti az döggel.

44. Kis Giörgi, semmit sem tud.

45. Kis Peter, hiti utan, semmit sem tud.

46. Varga Jakab hiti utan tsak azt mongja az mint az Apja Varga Pal uallotta.

47. Kouats Gergeli hiti utan azt mongia. hogj mikor egjczer az Varro Aszoninak fonalat uetet uolna az Vra ugj let dolga hogj tsak nehezen uegezhette el az fonal uetest. mingjarast az feiere es szemere oli nagi faias iöt ki miat agjban eset. es maid egj holnapigh köllött fekünnj. Annak utanna hogy hamareb megh szöhesse az fonalat, mosta az feiet, es annira let osztan dolga, hogj megh annal inkab el nehezölt, es megh az agiban is aligh talalta helet, azt is latta hogj oda iöt az Varro Aszoni es rea nezet az Vrara, es az szemet megh dörgelte. Annira let azonnal dolga: hogj az szöuest is el köllött hadni es nem munkalhodhatot mikor penigh neki szöt akkor könnieben uolt dolga.

48. Vizuari Gergeline és Barbel Gergeline semmit sem tud.

49. Vizuari Gergeli hiti utan. azt uallia hogj azt tudia hogj lakot nala egi Tamas biro A kinek az felesege. Asztatot uolt, az Hundert Janos halas tauaban ualamj kendert, es mivel hogj az elött. az Varro Aszonis asztatot uolt. azon toban kendert, es arrol az hantokban uet el Tamas birone es rakta az eö kenderere. ezen özve vesztenek es megh feniegette az Varro Aszonj. Tamas bironet. harom hetet ha el mulatot, mingiarast megh Vakolt az Aszonj es az utan Aratot ezen Varro Aszoni ez tanonak — es mondotta neki. hogj ha jambor Aszoni leania uagj — mind eltigh te read uet az en sellierem az szeme miat. kire mondot, hogj biszoni tsak kitsini dologert, de maga talala maganak. mondam Arra,

hogj ha ugj tselekettel vele giogieitsatok megh szegent, erre azt monda, hogj nintsen ez uilagon az az ember a ki azt megh giogithatna. hanem ha az Isten: ezt hallotta pasztor Mihalineis es az is azt mondotta hogj Istentelen aszoni miert vesztetted igj ez Aszont, mi nemő szep munkas uolt ez. az Vrat is ez tartotta. tudomant tet azon pasztor Mihalne is akkori Vra előt annak az Aszonnak.

50. Barbel Gergel hiti utan azt uallia hogj hallotta azt hogy. Chepi Andrasra az Apiatol maradot uolna az tudomanj, hallotta eöis hogj Simon Ferenczne. 1. kalan sz. gieörgj harmatiat. töltöt. egj fertali liszt köziben es anni let belöle hogj tsak nem ki folt az teknieöből. Azt is mongja hogj. Takats Ferenczuek. egj kis fiat megh uesztette uolt az Varro Aszonj. hogj ugj föl pattagozot az giermeknek az teste, mint egj eökölnj. es egy Ludmonj es egj tikmonj. osztan ö maga mondotta az Varro Aszonj. hogj uagdaliak megh az fökelieket es uegiek megh az rutsagat aki ki foli belöle ö uagta megis megh uettek kenöt tsinalt belöle kentek uele es megh giogiult uolt. az utan megh holt az giermek azt is mondotta hogj ha tutta uolna: hogj megh fogiak ö el melietet uolna elötte.

51. Bari peter megh esküt hutj utan azt vallja oh megieriek nem találtoke en nalamnal nagiob ördögöt akkor mondotta hogj Komaromba vittek volna.

52. Barat Martonne ezt megh el felete uolt meg mondannj hogj egj korban esztendejg fajt az feje es az varro assoni az mondotta Köttes egj Reczet az leanjomnak es az kosaneual megh giogiettot.

53. Kouacz Andrasne, Barj Giörgine, Barj Tamas, Vida Mathe, Barj Giorgi megh esküt hütj utan azt vallja, szemit nem tud.

58. Kouacz Andras megh esküt hütj utan azt vallja, Czepi Andras felöl hallotta hogj tudna.

59. Vajda Peterne megh esküt hutj utan azt vallja. hogj Iuani Andrastol azt hallotta hogj Kiss Pal azt mondotta neki hogj en adigh megh nem giogieithatlak. ualamigh othon megh nem bekellesz. az Varro Aszonial. es az másik imegben uagyon:

Azt is hallotta az napatol Vajda Andrasnetol, hogj mikor Vaczi Istuan az feleseget haza akarta uinnj mondottak, hogj nem szereti az matkaia. Rets Gergelinè azt mondotta nekj hogj Istuani Vram Ali az Verőfeniben es en az Arniekodot föl kerekettem es olliat tselekeszem uele hogj szeret ez utan.

60. Tot Marczinak az Annja megh eskut hutj utan azt Vallja nem tud.

61. Racz Miclos szörkre megh eskut hutj utan azt Vallja hogj Matjas Kouaeznenak az aniatul hallotta hogj az Varro Asszoni az. szemet megh vesztette ismet maga megh giogietta.

62. Racz Istvanj megh esküt hutj utan azt Vallja, hogj hallotta mastol Czepi Andras az affele ördögseget tudna.

63. Racz Istuanne, Racz Miklos, Racz Miklosne — megh esküt hutj utan azt vallja szemit nem tud.

66. Török Jakabne megh esküt hutj utan azt vallja hogj Barat mikor az feie fait uolna oda mene Varro Assoni monduan köt egi reczet az en leaniomnak megh giogiettatom az Kosaneual.

67. Fejer Tamasne megh esküt hüti utan azt vallja hogj szajabul hallotta Varro assonnak azt kerdette töl, Ismere ezeket en azt mondottam nem ismerem nem tudok en affelehöz ez ejelis annion iöttek uolt hozzam az mondotta az Varro Asszoni az kaljhaban volt az kapczam aztis az ajto ala hordottak.

Oldalt. Szabad az uczaban alas föl, Jarni.

68. Szalal Gergölj, Skaliczki Gijörgi, Ujhelj Matyas, Tot Marton, Abraham Lörinczne m. e. h. u. azt vallja szemit nem tud.

73. Tano Szöleös Janos megh eskut hitj utan azt vallja, hogj eö semit nem tud egiebet, hanem mikor az Varro Aszont megh fogtak it megjeren. azt hallotta maga szaiabol az Varro Aszontol, hogj azt mondotta, oh megieriek. hogj nem tudatok nagjob eördögeöt en nalamnal megh fognj.

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

(Közli Römer Flóris.)

(Folytatás.)

74. Tano. h. u. a u. hogj azt tugja hogj az Varro Aszonj teiet kert tőle egiczer mondotta hogj im ennel töb ennekem nintsen ekkor s — ekkor feitem — monda arra hogj ne ad mert. ha. erőuel adnad is. en el nem uinnem mert. nagiob meregh nem lehetne, mint az fele tei. akit azon nap feinek, mint mikor ezt fejted. latta hogj sirkat tsinalt, mire ualo uolt nem tugia.

75. Tano Kertesz Mihalj. h. u. a. v. hogj Iuan Andrastol hallotta hogj az Varro Aszonj uesztette megh kire rea esküszik.

76. Tano. Kertesz Mihalne, Bari Peterne, Abraham Lőrincz, Varga Janos — h. u. semmit sem tud.

80. Tot Marton, h. u. a. u. hallotta azt hogj tsepi Andrasra az Apja rea hatta az mesterseget, egiebet nem tud.

81. Tano. Girinczi, Mate, h. u. a. u. hogj tud az Varro Aszonj. de mit eő nem tugja. az felesegeis semmit nem tud.

82. Szőlős Istuan szolgaia. Horuat Istuan egiebet nem tud hanem. miuel hogj nagj kinban uolt. hallotta hogj Kosa Matene megh tudna giogittanj. Kente es megh giogiult.

83. Szőlős Istuan, Dekan Jakabne, Barat Bollobas, Barat Bollobasne, Barat Lőrincz, Barat Lőrinczne, Szabados Andrasne h. u. semmit sem tud.

90. Tano Racz Istvan szolgaja m. e. h. u. az vallja szemit nem tud.

91. Szemlje benedek szolgaja m. e. h. u. azt vallja, Az hallotta tud az Varro Aszon.

Estet elfelejtettek ez tanok ugj mint Kertes Mihalj hajat kertek (az Varro asson, oldalt irva) töle adot nekj szirt (tötul sajt) czinalt belöle a kiuel kentek az feleseget.

92. Szemlje Benedekne m. e. h. u. a. v. ha fizetnel tehat megh giogiettanna az feiedet, az Varro Asson mondotta.

93. Barbelj Janosne m. e. h. u. a. v. a czaplar ambrusne ablakaban szoret otton Vertek öttet, az Varrot Assont.

94. Tano Ivan Peterne, Barna Tamas m. e. h. u. a. v. nem tud.

96. Tano Barna Tamasne m. e. h. u. a u. Gaspar Tamastol hallotta hogy az Varro Asson rostalta uolna megh.

97. Tano Szabo Benedek m. e. h. u. a. u. szemit nem tud.

98. Tano Szabo Benedekne m. e. h. u. a. u. maga szajabol hallotta az Varro Assontol ime nem hit az babasagra de megh köllöttem uolna ott.

99. Tano szemeljenenek az Annja m. e. h. u. a. v, magatol hallotta az Varro Assontol hogj mondotta uolna az leanianak Kurva nö ha attal uolna valamit eddig meg giogiultal volna.

1. (100.) Tano Barna Janossne m. e. h. u. a. v. hogj az Varro assonj rostalta volna megh az Gaspar Tamasnet.

2. Tano Ivan palne, Horuat Peterne, Iuan Pal, Meszaros Myklos, Szabo Gaspar, Varga Janos, m. e. h. u. a v. szemmit nem tud.

8. Tano Mesaros Miklosne m. e. h. u. a. v. hogj eczer igen niaualiasol uolt dolga azt hallotta maga saiabol az Varro Assontol adigh megh nem giogiul az szemed valamigh egik szemed ki nem ves mint Pataknenak, magan mutogatot keket mondotta Te miatad szenvedem,

9. Tano Czirok Andras, Takacs Gergelne, Szölös Istvanne m. e. h. u. a. v. szemmit nem tud.

12. Tano Takacz Gergöl m. e. h. u. a. v. ezt tudgia hogj mind az giermeken mind felesegen a Verhas volt Horuat Janosne adot Innya az felesegenek megh giogiult, ez az leania megh holt de nem tudgia ha attol holte meg auagi nem.

13. Tano Szendi Andrasne, Czölle Görgne, Czirokne, Czölle Giörgi, Horuat Peter, Varga Martonne, Varga Marton, Nagj Lukacz m. e. h. u. a. v. szemmit nem tud.

22. Tano Dunaj Istuan m. e. h. u. a. v. miuel hogj eczer

felszugorcttottak uolt az labat Kosa matene giogietta az labat, hejaba akarhova menielis de hejaba senki megh nem giogiethat, de it vagiom azon doctorot Megieren hiszem tudod ki dolga az kit szolgalt arra gianakodot miuel hogi el hatta volt feniegette az Juhasne hogi nem ment teged Isten Koldus Keniertol de ha hazamhoz jönnel is, hazamtul is ki vernelek En Kossa Matene mikor egi heten giogietnak mas heten el rontnak Bestia hires kurua fi.

23. Tano. Borsaj Istvanne m. e. h. u., szemmit nem tud.

24. Tano Takacz Janos. m. e. h. u. a. v. hogj mikor az felesegenek igen nehezen uolt dolga tehat az Varro Asson Azt mondotta im megh nem fizettek de az utulso Nagiob leszen az elsőnel Juhas Andrasne fiatol hallottak volna azt mondotta hogj mikor az en aniam tejet nem fejhet mingiarast az tehenre ül elegh tejet add.

Ugjan ezen Tano Dunaj Istuan, eztis el felejtette uolt megh mondani hogj azt mondotta Kosa Mathene im megh az bestie Kurva fi az Dunaj egi forentommal uolna ados megh nem adgia de tiz annit rontok erte.

25. Tano Barat Andras m. e. h. u. a. v. szemmit nem tud. Ugian azon Tano Takacz Janos el felejtette uolt Kosanenak ualami niaualaia eset uolna mondotta, ezt en te miattad szenuettem, Takacz Janosne.

26. Tano. Iuanj Andras m. e. h. u. a. v. hogi azt tugia. hogj egikor Vizuari peter kert uolna. 1. merö buzat töle költsön nem adot, es miuel hogj ot az Varro Aszoni Arolt, bort. es ő nekj hogj nem uolt szabad aban az borban inia elsöben azert haragut rea az Varro Aszonj, azutan osztan egikor az Vra ueszet eősze az meszaros Marton szolgaiaual. el taszigalta az Aszonnak az Vrat az legenireöl. egi hetel azutan mingiarast megh uesztettek. olian forman. hogi estve giertia giuitat kor uesztegh allot az agi feienel. az agira haituan az feiet ketten ket felől tapasztaltak megh az niakat es az Vallatis ki miat azonal nem birthatta magat azonban be uittek az giertiat, es egiebet nem latot. hanem ket Vörös matskat latot, hogj ki ment az Ablakon. hiuatta hoza Kosa Matenet, hogj be kösse neki, azt mondotta hogj eők nem merik. predikator Vram miat giogitanj mert felnek ualamitöl. de az

nem meniüles hanem ugian embertől ualo uesztes, mert mj szinten megh giogithatnank is tegedet felnenk. hogi mys szinten ebben iutnank a kiben te uagi. Annak utanna. 13. het mulva föl gioguit ualamennire, es azutanis ismegh Kemenien meg szidogatta es ismegh annira megh uesztettek hogj mastis ollian niaualasul uagion Azt is mongia hogi azutan Szabo Mihali elöt megh feniegette az Varro Aszonj monduan hogj ha egiebképen nem arthatokis neki, de az Nömös földön bizonj egi dardaualis altal uerem.

27. Tano Kouacz Gergelj m. e. h. u. a. v. szemmit nem tud.

28. Vizuarj Mihalne szolgaia m. e. h. u. a. u. hogi egi kor Dienes Gasparral egiot uolt uolna az ökröket ki hajtottak uolna hajnalba az pastor eljbe, lattak azt hogi kis Böröcz Janosne egy korsoba valamit hozot es az szerhere földöntötte ismegh alaja tartotta ismegh földöntötte ismet alaja tartotta, es ottan be ment.

29. Tano Bedi Benedek m. e. h. u. azt vallja szemit nem tud.

Gyüresy Matenel felejtette uolt Marazdon uolt egikor ottan azt hallotta uolt hogj Takacz Ferenczuek Varro Asson vestette uolna megh az szeme.

30. Tano Kouacz Mihalj, Kettes martonne, Dalos, m. e. h. u. a. v. nem tud.

33. Tano Bedje Benedekne m. e. h. u. a. v. Masoktol hallottam minel hógi az apamat meg feniegette uolt ezen Varro Asson melj utan megis vestettek uolt.

34. Tano Kouacz Mihalne, Varga Andras, Kettes Martonj m. e. h. u. a. v. sem tud.

37. Tano Takacz Janosne m. e. h. u. a. v. hogj mikor Germeke akara lenni eczer es oda nem hitak az Varro Assont babanak Tehat masok elöt az beselötte im nem hiuat oda, de örömest hiuatna ha hiuathatna, annak utanna megh vestettek es oda hitak giogieitotta es eczer oda hajtota az fülehez a fejet azt mondotta teneked az feied veleyeis ninczen helen, kente de nem tugia ha hasznalte auagi nem im meg nem fizete takacz Janos addig megh nem giogiul valamigh megh nem fizetnek, Kosaneis kötötte kente azt mondotta

nekj nagi kint latok miattad mert mi rad ualo haragokban az földhöz uerenek, szemit nem.

38. Tano. Vizuarj Mihalne m. e. h. u. a. v. hogj ez elöt mint egi tiz esztendoucl, let uolt egi kis fiatskaia kiuel giermekagi fekteben egiczer föl uette melleie az giermeket, es az balogh tsetsit szaiaban aduan. azonban harman tsak bementenek az hazban az kik ezek uoltanak, ugimint Kouats Benedek, az Ven ember, mellette Nagj Gergeline. az mellet, Matias Kouatsnak az napa Takats Christofne, kik mondottak nekj miert uetted föl az giermeket. es ismegh mondottanak no io szerentsed hogj föl uetted. de töbször föl ne uegied mert megh banod. ugimond. Azt is mongia hogi az Vra halala utan egiczer nagi sokan mentenek be es köröl uettek az agiat, kik közeöl. egyiket esmerte megh ugimint Kosa Matenet. köniörgeöt az Istennek, es nem banthattak külömben, hanem. tsak az feie teteien az haiat egiczer rantottak megh, ez az utan ualo telenis ismegh megh rantottak. ki miat osztan igen fait az feie.

39. Szabo Györgjne m. e. h. u. a. v. hogj egikor mikor Vizuarj peterne lakot uolna ki ment az uczara es mikor be ment uolna es az ura melle fekutt uolna senkjt nem latot, de az fejet kemenien meg rastak es az Varro Assonnak az szauat megh Ismerte az ki az mondotta megin massor ki haiadon fövel, szabodot nekj monduan, Jaj ne bancz es mingiarast el hatta nem rasta ostan mas nap regel oda ment az Varro Asson mondotta ez Tano, monduan Jay edes Assoniom miert razatok megh az ejel az fejemet mondotta Tanos massor nem megi ki hajadon feuel, Azt is mongia hogi mikor az eötse. Horuat Pal el uette uolt. Gaspar Tamasnet, mondotta ezen tanonak. Tot Janosne hogj ifjabat illetet uolna az eötsed: megh mondotta az Aszonnak, monduan, hogi ezt .s. ezt mongia felöled. Tot Janosne. masnap osztan talalta elöl ez tano eötsenek az felesege. ez tot Janosnet es mondotta neki. hogi mi gondod en ream edes Aszoniom, hogj azt mondottad hogj en nalamnal Ifjabat is megh erdemlet uolna az en Vram. ha en eöregh ember uagiokis. de jambor uagiok. az utan tsak hamar. rea ment ez tanonak az eötse othon nem leuen. es mint szinten az buzat ugi megh rostalta az feleseget. kit megis eös-

mert az Aszonj. Annak utanna hogj rea fogtak es megh mondottak. hogj az predikatornak. hire teszik. megh könniebeitet nekj. Osztan es mikor az tano Vizuari peternel lakot uolna menten ment reaia es sok szitokal gialazuan szoleitotta az leania moeduan. hogi Oh Ania hogi nem hacz beket az Aszonnak. lam senkinek nem uet, bizonj mikor fogua uoltal megh akkor megh erdemletted uolna te az tüzet.

Azt is felelte uolt Takacs Janosne hogj mikor elöször be kötotte az Varro Aszonj es el ment onnal. nem tarthatta raita: hanem el uetette rola: masnak mondotta az Varro Aszonj hogyj megh tsak haza sem mehetek adigh el uete rola de bizoni megh az utolso nehezeb leszen az elsönel.

40. Tano Bolgar Ambrusne m. e. h. u. a. v. szemit nem tud.

41. Tano Nagy Janos uram h. u. a. v. Szendy Andras mikor hat vagj het esztendö uolt ezelöt megh holt volna öszel, tahat egikor mikor az kertesz Martonnal egiüt kereskettenek uolna: es az Varas hazanal. penzt uettenek uolna föl. azonban. ment oda az Varro egi rostas lepent uit. es mikor italal kinaltak uolna: azt mondotta. hallom. te Nagj Janos hogi az Aszoniodat el akarod el uennj. de ha te azt el veszed. soha egh allat niomorultab ember nem leszen. mint te. Annak utanna meni haborual. egiüt eltenek legien niluan uagion. Annak utanna egi idöuel. talalt. elöl Istuan Deakal benünket ezen aszonj. es az mondotta hogj mit tsinaltok. Istuan Deak. ugj mond. hogi nem kerestek megh engemet, mert en azt tselekednem. hogj ezutan szeretnek egjmast. Istuan Deak azt mondotta arra. hogj. Vay ha az lehetne. arra azt mondotta. hogj ma immar kesö, de holnap megh tselekeszi masnap megh kerdettek. teöle. ha megh tseleketteié auagj nem: arra azt mondotta. hogj. regen. megh hainalban. ot uoltam es megh tselekedtem en azt, Annak utanna. az köztök ualo haboru es Viszalkodas le tsendesedet. hihetöb hogj Isten altal hogj sem mint eö altala: Az kötözes korban. mondotta hogj hiszem nagi dologh megieriek. bogj ennalamnal nagiob eördögöt nem foghattatok megh. azt is hallotta az Varro Aszontol. hogj ha it köl maradnom. bizonj harmat hozatok megh mellem.

11*

Kerdette tőle kitsodak lennenek azok. monda hogj az k e t K o s a n e. az eöregh b e r e c z k J a n o s n e.

42. Tano Steföl Janosne, kertes Gergölne, Acz Janosne m. e. h. u. a. v. szemit nem tud.

45. Tano Nagi Gergolne m. e. h. u. a. v. hogj az Vra az mint tugia az kik Horuat Mihalnet kinozzak az Urra megh tugia mondani es az szolgaia.

46. Tano Acz Andrasne m. e. h. u. a. v. „hogi az elöt harom vagj negi Nappal az elöt mentenek Bedi hazahaz es mikor ot hoztak volna c z m o s t a n i b ü b a j o s o k a l l a p o t t j a t, mondotta Horuat Mihal hogj a felesege rea mer esküdni ezekre ugi mint S z a l a j G ö r g n e r e, J u h a s A n d r a s n e r a, K o s a M a t h e n e r a, T o t J a n o s n e r a a Varro Asszonis hogi ötet c z i g a s s a k ugi mint az feleseget.

Nagi Gergolne eztis el felejtötte uolt hogi Szigmond Andrasnenak az öczetől. az hallottam, mikor kouacz palnak töruenie uolt uolna, mert nem megi az en Nenemhöz igen tud az töruenhoz Giörkenetis az szabadettotta megh.

47. Tano Balogh Györgne m. e. h. u. e. v. Horuat Mihalne mondotta hogj. Juhas Andrasne mint lat betegseget.

48. Mike Istuanne m. e. h. u. a. v. hogi tudgia C z e p i D ö m i ö t ö r t u d o t m e s t e r s e g e t d e n e m t u d g i a k i r e h a t t a, Szimon Ferenczne felöl hallotta hogj t u d n a o l l j a n m e s t e r s e g e t, . . . eztet hallotta Varro Asszontol mikor Török Jakabnal Juot uolna kosa Mathene azt mondotta am ot Isik az kurua m e r t c z e j e l m i n t e g i a s s a n g o n j a r t i m m a r m o s t b o r t i s z i k r e a.

49. Tano Nagi Gergöl m. e. h. u. a. v, Egik S z a l a j G ö r g n e T o t J a n o s n e V a r r o A s z o n, K o s a M a t h e n e R u s a n e hatodik J u h a s n e V i z u a r i M i h a l n e.

50. Tano Szemes Marton m. e. h. u. a. v, az szerent vallja az mint Nagj Gergöll, az Ura.

51. Acz Pal m. e. h. u. a. v. Matyas Kouacztól hallotta hogi az Germeket ki szettek uolna belöle.

52. Ta Kertes Gergölne m. e. h. u. a. Vallotta mikor m e g h v e s t e t t e k v o l n a Vizuari Giorgiot egik k e c z k e m e j e T o t J a n o s n e Juhas andrasne Kosa Mathene.

53. Tano Kertes Ferenez m. e. h. u. a. v. szemmit nem tud.

54. Tano Mike Istvan m. e. h. u. a. v. Varro Asson mondotta, az Kosanenak addigh bagzot kurva az aszagon niuksik utanna.

55. Tano Nemet Tamasne m. e. h. u. a. v. nem tud.

56. Tano Szöcz Istvan m. e. h. u. a. valla Czeh mihaltol kert uolt egy hold buzat es az Varro Aszon megh feniegette az feleseget ugi annira hogi az fel keze nem igen jol uolt, ez aztan oda jot megh giogiettotta.

57. Acz Janos, Bacz Mihal, Tot Jakab, Salaj Tamasne, m. e. h. u. a. v. nem tud szemmit.

61. Tano Balogh Benedekre m. e. h. u. vallja mikor az Padon ülök uala jöue oda a Varro Assoni monda min szomorkodol, azon szomorkodom nem tudom az Uram dolgat mire velni monda az Varro Asszoni Nagi eb dolga uagion de uagion ualami szomorussaga azonban masnap meg iot, ezak azon hamargiaban Kert egi iezo bort mondek eregj az leani oda vagion ad, monda az Kosane ha nem ad az az Kurvano mondek em magam adgi. azon ejel ugyi let dolga hogj majt ket hetig nem birt az kezeuel az utan ismegh ő maga giogettotta megh,

62. Tano Kouacz Gergölne, Bacz Mihalne, Kouacz Istvanne, Tot Jakabne m. e. h. u. a. v. nem tud.

66. Tano Horuat Mihalne m. e. h. u. a. v. hogj ezel mult Szent gieörgi nap estin. eyel el vittek es az erdő Aganal ugi tetezet hogj egi nagj magas hegire uittek uolna: Juhas Andrasne, Szalai Gieörgine. az Varro Aszonj, es Kosa Matene, es eröltettek hogi az tehenire föl ülliön, nem akart. de erőuel föl ültettek es alatta megh feitek az tehenet, es arczul eöitöttek az teiel az többit nem esmerhette megh. hanem osztan reguel talalt rea. Istuan Deak. es Forian Giörgiöt Kültek osztan erette es az hozta haza.

67. Tano Horuat Mihalj. hiti azt uallia: ualamint az felesege uallia eöis az szerent tugja.

68. Tano Kouacz Istuan m. e. h. u. a. v. nem tud szemmit.

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

(Közli Römer Flóris.)

(Folytatás.)

Takacz Janosne eztis elfelejte Aczadiné arra Tanittota hogj az Tehen megh szarat uolna monda aczadine szegij Czollant arra fejed az tehenet megh jon az hasna.

69. Tano Rosa balasne m. e. h. u. a. v. farkas szőr volt az gierneke szemen ment az Varro Assonhoz, edes assoniom gioyecz megh leaniomat nem hayom healba es nem fogta fel.

70. Tano Tot Giörgine m. e. h. u. a. vallja hogi eczer veszet uolt el egj kesse kerdette az mondotta ez uolt az az aszoni nem latade, mutata az maga Kesset mint niolcz penzes kis czont uolt vegen bizoni Tot Janosne mondotta nem hiszedo bizoni fel szugorettom ám az kezet azert, jo neuem vönnem töled ha ide hozhatnad az kezt bizoni jo neuen vennem töled kegielmed lassa ha tied,

71. Tano. Nemet Tamas m. e. h. u. a. v. . . . . .

72. Tano Juhas Andrasne m. e. h. u. a. v. hogi latta az Szalay Giörgne hogi az Tehen farkat meg köttötte nialjas fonaual.

73. Tano M Ferencz pastorne m. e. szemmit nem tud.

74. Rosa balas m. e. h. u. a. v. hogi mikor Ekeczen barmot örzot uolna, megh feniegette Heuesj Ferenczne, es mostis nem jo uagion az laba.

75. Tano Balog Benedek, Balogh Mathe, Vizuarj Palne, Benicj Benedekne m. e. h. u. nem tud.

79. Tano Besnej Benedek m. e. h. u. a. v. Juhas an-

drasnet hallotta hogj az Tehenet megh niergelli es ugj fej megh.

80. Tano Vizuari Giörgj m. e. h. u. a. v. hogi egikor az Eketsi pal kerte alat halt az louakal. es azonban. egj Seregh aszonj ment oda kik közeöl ezeket eösmerte megh. ugi mint Juhaz Andrasné, Szalai Gieörgine. harmadik Pinkene, kik egj vörös louat uittenek oda. es eröltettek hogi föl üllieön, de nem akart rea ülnj. egiczer ismegh az egihaz allianal az azok mellet feküt, azon közben latta hogi egj mezeitelen Aszonj az kerezt utra uit ualamit egi safban es ot el eöjtötte es futva haza futot. de nem tugia ki uolt. El feletközöt uolt Vizuarj Giörgi azt mondgia mikor oda ki uittek uolna ötet Pazmarra, szallottak megh Fazokas Janos hazanal, es az Kosane oda ment eö hozzaja niult Kosa matene fius uolt nala azt mondotta Karoczonjg megh nem giogiuls, egy Ferfi embör uolt ottis Kosanenal es czonton ült szaruajs uolt szöke szakalla uolt.

81. Tano Kötelverő Ferencz m. e. h. u. a. v. nem tud.

82. Tano Böröcz boldizarne m. e. h. u. ezt vallja, azt mondotta az Varro Asson ha ennekem fizetnek meg giogiettanalak.

83. Tano Bőröncz boldizar m. e. vallja Valamint az leania uallott ezis ugian ezt uallja.

Ezt megh el felette uolt, Juan peterne. Azt mongia hogi az kik megh rostaltak Gaspar Tamasnet, ezek uoltanak. egik az Varro Aszonj. s. az masik Tot Janosne. az Varro Aszoni azt mondotta hogi hiszem tudod. a ki utol ment be az uet az rostaban es az rostalt kemenien megh.

89. (?) Tano. Szani Benedek h. u. semmit sem tud.

90. Tano. Szani Benedeken. azt uallia. hogi azt hallotta az Varro Aszonitol. hogi Sz. Miklos napban akart valami gioltsot az Labady eötsetöl Ferencztől es hogi ugi nem atta nekj az mint kerte azt mondotta. hogi. no ide adnad megh ha adhatnad.

91. Tano Banko Martonne azt uallia. hogi az Varro aszonitol hallotta hogi azt mondotta, mikor az Meszaros Miklosnenak az szemej faitanak. hogi ha ennekem. egi pintbor arat adna· en megh giogitanam az szemet. Azutan ismegh azt mondotta, hogj niaualias Meszarosne Aszoniomnak megh sem

giogiula az szeme. mondottak hogi megh sem. Arra mondotta. hogi ugian sem giogiul az különben megh. hanem egik el uesz s. az masik megh giogiul. es ugian ugi lot.

92. Tano. Szabo Mihalne. h. u. a. v: hogi egiczer az Varro Aszonj retek magot kert töle. azt mondotta hogi ugian hazahoz uigie. mert megh bania ha nem ad. maga az giermek agiadat is megh nireted en miattam; az melieis ki fakat uolt.

93. Tano. Nagi Janosne. h. u. a. v. hogi egiczer uolt nalok Pogani Andras. it Megieren. es bort ittanak nalolok (?) azon közben be talalkozot az Varro Aszonj kinaltak italal. es kerdette. min agodik kegielmetek. mondottak erre nekj. im Andras Vramnak nagion ualami peöri Tuba Balintnak. mondak hogi Istuan Deak. arra monda hogi. am az Varashazanal iszik maid arra fordulok es ha megh kerülhetem es az ruhaiat megh erhetem semmit se fellien Pogani Andras. ha penigh megh nem erhetnemis az ruhajat. megh ez eijel megh kerüllöm. es tsak egi kis moslekat adhassak megh innia. bar ne feli töle.

94. Tano. Nagi Janos hiti azont uallia mint az felesege az Varro felöl.

95. Tano. Horuat Palne. m. e. h. u. a. v: hogi az Varro Aszoni felöl azt mondhattia. hogi mikor ezen tano leaniat haza adta uolna. az Varro Aszoni leaniais ot födörgeöt az emberek közeöt. mondotta ez tano. hogi Tisztessegh adassek az io hiuatalos Vendegimnek de az ki hiuatlan egi keuese felre allion az emberek laba elöl. ezt hogi megh ertette az Varro aszonj. megh haragut es azt tselekette ez tanoual. hogi el uette az kezenek ereiet, ugi Annira hogy Sok fizetese es Aiandekiaual. ha ualamennire megh nem kellelhette uolna: edigh talan. tsak az szaiahoz sem uihette uolna az kezet. hallotta Delan Istuanne hogi azt mondotta Az Varro Aszoni hogi no Vesztegien tsak. Gaspar Tamasne akarna megh ha tsak az farat megh Vakarejthatnais az kezeuel.

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

(Közli Römer Flóris.)

(Vége.)

Aztis mongja hogi az mint az Vranak az nenni Szabo Gieörgine megh uallotta eö felöle. mit beszelt legien. Tot Janosne. hogi ifiabat erdemlet uolna ez tanonak Vra. kiert megh szoleitotta ezen tano. Kiert rea haragut. es rea ment. harmad magaual. es egi rostaban kemenien megh rostalta: ki miat osztan sem ülhetet sem alhatot seni fekhetet hanem osztan hozaia ment es feniegette hogi ha megh nem könniebeit raita· bizonj az predikatornak megh mongia. az Varro Aszonihozis ment es kerte azt ezen tano hogi szollion. neki hogj könniebeitsen ualamit raita, mert szemeuel latta hogi harmad magaual az Tot Janosne uolt ot és ö rostalta kemenien megh. Kire azt mondotta az Varro Aszonj, hogi igazat mondasze mert ugi uolt, hogi ö ment be harmad magaual read az szobaban, az többi penigh az pituarban uoltanak. de en Isten ugi segellien ot. nem uoltam. azutan könniebedet osztan ualamenire ioban megh: Aztis mongia hogi egikor mondotta az Varro Aszonj neki hogi no Aszoniom fogadom hogi nem faj immar ugi az kezed mint annak elötte, kire mondek azt tsak az Isten tugia, s. en magam. monda ismegh. de bizoni enis tudom hogi nem faj immar ugi.

96. Tano. Iuan Andrasne h. u. a. v. hogi eö semmit sem tud.

97. Tano. Szabo Mihali h. u. a. v. hogi egiczer mikor az Varro Aszonial egi hazban lakot uolt egi leania az kit azutan az Meszarosnak adot uolt, aual kinalta monduan ved el az en leaniomat, es en meg tselekeszem. hogi. 8. esztendeigh sem leszen giermeke. kire mondotam. hogi ne ad bar ennekem. Aztis mongia hogi Atsadi Janosne azt mondotta

neki egiczer Niulon hogi uegi egi tehenet es en megh tselekeszem azt hogi mindenszer kettöt borjazik.

98. Tano. Barna Janos, 99. Atsadi Gasparne h. u. a. v. hogi eö semmit sem tud.

95. (?) Tano Juhas Peterne m. e. v. h. horvat palnetol hallotta hogi Tot Janosne megh rostalta.

96. Matjas Kouacznak Az napa in. e. a. v. hogi egikor Matias Kouats meczetet uolt egi Ketsket le. es penzen ki adatta az husat, hanem ő maganak· hagiot uolt megh. uatsorara. ualamj ket funtnit, oda ment hozzaiok az Varro Aszonj. es kert hogi agianak eő nekijs az husban. mondottak hogi bizonj nints töb. hanem a kit magoknak az tüzhöz tettek mondotta osztan hogi no attok megh. ez utan. mikor föl attak uolna az hust es ettenek. ki ment az leania az haz eleiben. es ot kin ugi let dolga. hogi olliat szikrazot az szeme. mintha az egesz uarason minden hazakot latot uolna: be menuen. azonnal megh mutatta Azonnal faini kezdetek az szemei· reguel oda ment az Varro Aszonj es akkor osztan az ketske fagiaban kert, mondottak nekj hogi. bizoni nintsen. de ha mast meczenek le adnak osztan. megh nezte az leanianak az szemet, mondotta hogi nem eset ebben semmi. hanem mas niaualaia uagion: Kertek osztan hogi megh giogieitsa. Kire azt mondotta hogi ha megh nem talaltal uolna mast felöle. elöször az fel szeme azutan az masik ueszet uolna el es szinten Vak let uolna: azt akartak neki tselekedni. egikor mondotta az Varro Aszonnak. ez tano leania. Matias kouatsne. miert hogi igi uesztel engemet orsolia aszoni az szememmel. mert tudom hogi te dolgod. mondot arra. hogi tudom hogi egiczer megh köl halnom. de Isten engemet ugi segelien. hogi nem. enim hanem mase. de ha hagiom uala nem neked. hanem az Vradnak tselekeszik uala ezt, azt is kerdette hogi tudode miert fait az Vradnak az laba. mondot az M. kouatsne bizoni en nem tudom· Azert fait azt mondotta az Varro Aszonj. hogi az Vrad az Varas haza elöt az gadorban ült. es Margit kosa Matene az pinczebeöl ieöt ki, es mondot neki, Matias kouats töltes egi icze bort, kire mondot. bizonj ahban nem iszol mert ennekem nintsen mast arra ualo penzem. mondotta Kosane, ne

teöltetnek megh. hagian tsak. annalis inkab fait Matias Kouatsnak az laba. talalta osztan egiczer az uczan az kosanet. Matias kouats kerte hogi leöj ennekem egi goliat. mert igen fainak az labaim. s. had keniem anal. megh mondotta M. kouats. lönek olliat. a kiuel mind eltigh megh erned mert haragszom en te read. kerdette miert, mondotta ierbe tsak az hazban es im megh mondom. be ment utanna. te gonosz aszonj. Te uoltal mind az en labamnak. s. mind az felesegem szemenek elrontoia. de ha megh nem giogieitasz. Isten engemet ugi segellien hogi ualahun lehet de altal lölek. az utan osztan megh giogiult mind az kettő.

Matias Kouatsis es szerent uallia mint az napa elö szamlalta.

97. Tano Aczady Gaspar m. e. h. u. nem tud.

98. Tano Ez tano Ezt is el Felejtette ugi mint Tot Jakabne, ugian azont vallotta az kit Varga pal valot az masik felesege felöl, hanem aztis hozza teszi azamint hogi az kinban igert az szegeni asszoni Buzat, es regel oda ment az Varro Asson es kerte az uratul, es az ura azt mondotta adok ebet nem buzat inkab adnek egi szeker fat az hatadra kiuel megh egetnenek mind semmi edes Pal uram de ezinalok fördöt megh giogiettjuk, ugian azon niaualjaban holt megh.

Balogh giorgne Ezt el Feleitötte hogi ezt hallotta eczer hogi az szölös pal haza elöt ösve talalkoztanak Tot Janosne az kosane mondotta hogi im hozzad akartam mennj mert az Varro Asszoni azt hanya az szememre hogi mi azt mondottuk uolna hogi az Varro Asszoni uesztette uolna megh Juan Andrast mondotta Tot Janosne hogi mi föl megiek. hiszem megh talal engemet, hiszen ö tugia ha uesztetteie auagi nem, mint Keuer engem bele Aztis mongia hogt mikor az Apati Lörincz hazaban laktanak uolna, es ket kertet fogtanak föl. hogi el tseplik az buzaiokat, az urat ez tanonak el lötte az hideg. oda ment az Varro Aszonj. es kerte az Vrat hogi maga helet botsassa oda az tseplökhöz az ö Vrat miuel hogi az hidegh löl. Kire mondotta. hogi nem botsatom mert ennekem attak az kerteket, hiszem masokis betegeölnek megh. de Isten megh giogittia: Arra mondot. Az V. Aszoni, hogi no bizoni nem tsepeölsz ez iden az utan mingiarast el dagadozot az Vram.

ugi hogi, nem hogi kereshetet uolna· hanem megh az hazat is el köllött adni miatta.

99. Tano Takacz Janos m. e. s azt vallja hogij szemmit nem tud.

0001 (300) Tano Kalj Gergölj m. e. h. u. azt vallja hogi az mikor en kerettem valamit az kalamaris ladabol tehat mikor aual oda jöt uolna tehat ő löt dolga ostan hidnal hogi az derekja nem birta fejet taualis megh betegegolt uolt od ban fejet az patakne szobajaban oda ment kosa hozza ha mondotta had oluassak az feiedre nem fai ennekem az fejem hanem mas niaualjam van ennekem erőuel rea oluasot az fejemre ugj let ostan dolga czak nem megh bolondot az feie faiasaual.

1. Tano Tuba Benedek megh esküt hüti utan azt vallja hogi mikor eö neki neminemő dologh miat peöri uolna it megieren. Miklos Peter Deakneual. tehat akkor igert uolna: Peter Deakne egi egi födelet Kosa Matenenak es az Varro Aszonnak. hogi ha mit tudnak tselekedjenek. az varro Aszonj erre nezve azt mondotta Tubanenak hogi iob uolna. ha uesztegh ült uolna: mert bizoni szegedre ültetünk. ezt penigh Takats Ambrusne is hallotta Kalnar Janosne is hallotta ez fedel dolgat.

Aztis mongia. hogi mikor Peter Deak el akarta uolna az mostani feleseget uennj. egi kis kenier hiat adot Kosa Matene ez tanonak hatta hogi ad neki Peter deaknak es el nem Kerülheti hanem el keöl uennj ugi mond. Aztis mongia hogi az felesegenek es egi kis giermekenek igen gonoszul uolt niaualiaiok Kosa Matene giogieitotta eöket, es azt mondotta: hogi ezt bizoni Tot Janosne tselekette ezekkel. Aztis hallotta az maga felesegeteöl. hogi ha akaria Tot Janosne megh nemethattia az teöruenj teuöket. Aztis mongia hogi az felesegetöl hallotta azt is hogi mikor ö az hadban ment uolt. es az felesege innel hazol buslakodot uolna raita. mondotta Tot Janosne. mit buslakodol azon ha attol nem tartanek. hogi it honis tsak ueszekedik uelem en azt egi szem pillantasigh. haza hozhatnam. es ugi uetnem az aito eleiben hogi ugjan meg dobbannek. Gaspar Tamasnenak mikor az leania gieöröt fogua uolt. azt mondotta Tot Janosne. hogiha ö innel segetsegel nem let uolna

12*

feiere iartak uolna. Az felesege is ennel semmit többet nem tud.

2. Tano Andics Peterne m. e. h. u. a. v. hallotta Varro Assonnak az szaiaból hogi Csepi Dömötör meg nem tudgia giogiettani Takacz Janosne de en megh tudtam giogiettanj aztis hallottam Kötel verö Ferencz urtol hogi azt mondottam (?) ö neki az Varro Asson hogi ha Valakinek pörj uan megh keres engem tehat en azt czelekeszem az Karaczoni keskeniöt az aztal labahoz lakatolom es az hazat vissa soprom, ninesen töb hozza Takacz Mihalyt hallotta ezt az dolgot.

Azt megh el felette volt Tuba Benedekne. megh mondani hogi egiczer Tot Janosne Alom közben. egi Kalapos suegben. megh allot elötte es az feieben niomta azt az süueget, es az utan osztan megh süketölt bele közel fel esztendeigh tartot raita. mind tsak az feie zugot egikor ment hoza az nenj albert predikatorne es hogj beszelte nekj mint let dolga. megh hallotta Tot Janosne. oda ment es igen feddet. Kire mondott a ez tano. hiszem nem nevesztem. en senkit (?) kire mondot. Tot Janosne. hogi uak az a ki az rosta altal nem lat.

3. Tano Bolerazi Giörgjne; Matias Kouats, Bokerazi Giörgi, Ihoz Benedek h. u. azt uallja semmit sem tud.

7. Tano Jorian Gicorgi h. u. a. v. hogi egiczer Istuan Deak el külte. hogi Horuat Mihalnet latta uolt. az erdö szelen ment uolna föl az butioraual. hogi haza hoza. es mikor hitta uolna. haza mondotta. hogi en nem megiek. kerdem töle miert, azt monda hogi ugian azert iar hogi valahun el ueszesse magat. mert nem maradhatott az kuruak miat. mert engemet ez egelis mind az szentegihaz kereöl hordoztanak. mert engemet. Mind Juhaz Andrasne gieöteör. az Vram miat. ezen tano aztis mongia hogi horuat Mihalnetol hallotta azt is. hogi. Juhaz Andrasne föl ül az maga tehenere. s. ugi iargallia.

Ezt megh el felette uolt Farkas Tamasne megh mondanj, hogi egiczer mikor az Vizuarj Peter Kitsin hazaban lakot uolna. mentenek oda az Varro Aszonj es. Kosa Mathene. es kesztenek haniakodni szoual. mondotta Kosane. az Varonak. te ettel engemet megh te miattad uallom en az kint. erre

mondot az Varro Aszonj, egien Ez Vilagh eördöge megh en nem ettelek. amaz penigh. azutan is ugian tsak azt eröseitette. azt is mongia hogi egi kis fia igen riuo uolt. Kerdette az leanitol hogiha megis ruioc ez az giermek. mondotta hogi bizoni ruio. azt mondotta hogi riu bizoni. s. mind adigh riu. ualamigh en nekem megh nem fizet az babasagert, mind az koporsoiaigh sirt osztan:

8. Tano Ban Benedekne, Dclan Ferencz. h. u. semmit sem tud.

10. Tano Farkas Pal. hiti utan azt uallia. hogi latta Kosa Matenet hogi kikeletben, mindenkor predikacio korban az kertek alat az Juh tsapast jaria. hol elöl 's' hatol. es egi hituan Fazokat hordoz kezeben. mit szed bele maga tugia be tekeröczik kemenien s nagj hoszu lepeödöt ueszen reia: s. ugi iar.

Horuat Palne megh ezt elfelette volt, hogi mikor az leanianak Gicöröt teörvenie uolt, Adot uolt, Tot Janosne. az ö leanianak. j. megh holt embernek az allat, es othon ruha uolt rea kötve kiuel az hallotnak az allat föl kötik. es mikor megh holt az leania ez tanonak. haza hozta az ladaiat es abba találta ezt. kit az szentegihazhoz uit es az töb tsontok köze uetet, mind ruhastol.

11. Tano Kis Istuan. m. e. h. u. azt uallia hogi ma hallotta kis Balintnetol. hogi Horuat Andras Vduara mentenek. Kosa Matene es az Varro Assoni es Horuat Andras az uduaron feküt. megh rugtak az labat azt mondottak. hogi ez sem io helen fekszik az utan igen fait osztan az laba. tanciottak osztan hogi illien füvet szegi es megh giogiul.

12. Tano Szemlje Benedek m. e. h. u. a. v. Hogy föl jöt az Varro Aszon az Garadiczon be jöne az giules hazhoz, monda az Varro Asson az Konkoljnenak miert ugymond te hitelen Aszonj hogi ream uallottal, ha szemmi közod hozzam az ö felekekre uallott volna, mi reank ne vallott volna, Miuel hogy ö kegyelmek ki boczatta az hazbol azokat az Aszoniokat, kezessegen monda arra Koczo Istvan miert hogi el boczattjak öket ugymond az Bestie Kuruakot, hanem szolgal-

tatnak nekjk, monda arra Szimon Ferencz Te sem vagy iob az Deakne vasnanal var czak ha azoknak mi történik, megh latot tejs mingiart mint jarsz.

Fejer Tamasne ez is elfelejttötte mikor Vizuary peter megh verte volna az feleseget, ez Tanonak hazanal volt, Kosa Matene mikor ki keszerte uolna az ajton, erközik be az Varro Aszony az pituarban monda az Varro Asson Isten el vestet uolna teged kosane, hogy ne szerezhetted uolna az leaniomat Vizvarij peternek, monda Kosane hazucz benne hogi en szörzöttem volna ugi mond, mert te magad rugattad megh az koporsot vele mouda az Varro Asszony arra Hazucz Tüzre ualo Kurva mert en rugattan kosane visontok vissa monta Varro Asszonnak Teis olljan tüzre ualo vagi mint en.

Tano Vizuarij Miklosne megh e. h. u. a. v. Vizuari Miklosne szaiabol hallotta Kosanenak, hala Istennek nincsen szemini heja az mi zaslonknak arra monta Vizuari Janosne eregi innen mert bolondoskodz.

Tano Salaj Giörgne, Tano Salaj Giörgij m. e. h. u. szemmit nem tud.

Tano Barat Istuan m. e. h. u. a. vallja hogy mikor az Varro Assont megh megh kötöztek uolna monda az Varro Asszonij tagecza megh kegielmet az kötest, kire monda Böröncz boltizar hadgiam edes meniem, no Böröcz Boldizar . . . nj megh hidgied Dögel le verem az marhadat. (A mint az sokszor változó helyes irásból is kitetszik, két külön kéztől származik a vallatás.)

Gregorics Gábor

KUN ANNA BOSZORKÁNYPÖRE

E szerencsétlen nő Szabó Pál perbetei lakos özvegye volt, hol is mint bába kereste napi kenyerét, s hogy sorsán javítson, kérte magát a komáromi lakosok közé felvétetni. 1669. ápril 29-én kérésének a tanács által hely adatott és pedig — mi majdnem páratlan a krónika lapjain, eltérve az akkor divó szokástól — minden kezes és jótállók nélkül. Mely kiváló kedvezmény világos jele volt az ő kifogástalan erkölcsi előéletének.

Kezdetben mint keresett szülésznő Komáromban kedvező jólétnek örvendett. Később azonban kenyérirígyei, majd nyilt ellenei támadtak, kiknek nőttével fokról-fokra sülyedt, nem ugyan erkölcsileg, hanem anyagi helyzetében.

Kárörömmel nézték ezt irígyei, ellenségei azonban ezzel még nem elégedtek meg, lelkének vesztére is törtek, s mint erkölcstelen személyt mutatva őt be, boszorkánysággal vádolták és ördöngösségét híreszttelték.

A gonosz hír mihamar szárnyra kelt, s fecske-sebességgel repülte körül a várost, mindenki csak Kun Anna ördögi mesterségéről beszélt. A hír végre Hattyu István városi főbíró füleihez is útat tört, ki is a gyanusítottat azonnal tömlöczbe vettette, s hogy törvény elé állíthassa, bűnanyagot kezdett gyüjteni ellene, s midőn ilyeket szerzett, 1674. szeptember 26-án következőleg vádolta őt a törvényszék előtt:

»Mimódon a közelébb elmult 1673-ik és az előtt való több számos esztendőkben is Kun Panna alpörös, nem tudatik honnét indíttatván és micsoda eltökéllett gonosz szándéktól viseltetvén, elfeledkezvén teremtő Istenéről, és az világhi törvényeknek is sulyos büntetésitől

Gyulai Rudolf szerk.: A Komárom vármegyei és Komárom városi történelmi és régészeti egylet 1887. évi jelentése. Komárom, 1888, 22–35.

nem rettegvén, Komárom vármegyében edgyütt és másutt is, de kiváltképpen ezen Komárom kir. városában ördöngös mesterséggel élvén, bizonyos emberöket vesztett, bűvölt és varásolt, a mint ad latus praesentis Actionis a szokás szerint peragalt és beadott inquisitionak rendiből kitetszik. Kivánja azért mint Magistratus és fölpörös, hogy a meghnevezett rab és alpörös az fölyebb meghirt ördögi mesterségéért, emberek rontásáért, vesztéséért, bűvöléséért, bájolásáért és varáslásáért, mint nyilván való ördöngös, több czinkos társainak maga és mások gonosz cselekedeteinek kinyilatkoztatásáért elsőbben csigára, annak utánna pedig országunk élő törvénye és szokása szerént, érdeme szerint való büntetéseül elevenen való megégetésre, tűzre itéltessék, másoknak rettentő példájára. Kitől törvényt is vár.«

Mielőtt alperesi ügyvéd, nemes Hollósy Mátyás védbeszédére térnénk, vessünk rövid pillantást a törvényszék asztalára tett vizsgálati iratokra.

Az első rendbeli tanuvallomás 1674. aug. 4-én ejtetett meg Hattyú István városi fő-, Klucsay István hadbíró és Szelczer György, a magyar katonaság jegyzőjének közbenjöttükkel ezen kérdő pontok mellett:

Mondja meg hite után a tanu, mit tud, látott, avagy hallott másoktól is Kun Panna nevű bába felül, hogy minémű varáslásokat, ördöngösségeket cselekedett a jelenvaló vagy elmult esztendőkben magát a tanut, vagy másokat megvarásolván és megvesztvén és egyebeket mit tud felőle, miképpen varásolt és miképpen vesztett meg?

Az érdekes vallomások kivonata helyett álljon itt az egész szószerinti terjedelmében.

Primus testis Franciscus Kallay, concivis regii oppidi Comaromiensis Annor. circiter 40. Juratus examinatus fassus est:

Hogy ezen föllül meghnevezett Kun Panna Bába Szent-Péteren lakván fatens Hetényen, akkor mégh gyermekkorában hallotta, hogy a varásláshoz tudott volna Kun Panna, nyavalába esvén itt Komáromba a fatens, arra nézve hivatta Kun Pannát magához, mondván neki: Még gyermekkoromban hallottam, hogy tudez a varásláshoz, azért ha megvesztettél, gyógyíts meg engemet.

Arra mondotta Kun Panna: hogyha a füvek kijönnek, meggyógyulok; azonban írt is adott a fatensnek, maga Kun Panna keverte, és mondotta: Kenjen a feleséged is ezen zsirral, szintén annyit fog használni, mintha én kennélek; és be is kötötte ezen fatenst. Azonban midőn reá fogtam Kun Pannára az megvesztését, mondotta Kun Panna: Gonosz legény, akármit az emberre fogsz! ezt is mintegy mosolyogva mondotta. De mihelyt bekötötte a fatenst, és megkente a zsirral, azonnal roszabbul lött, arra mondotta Kun Panna: Azt akarom úgymond, hogy megnehezedgyél, ez fogh jobban használni, mert megkönnyebbülsz utánna; de még rosszabbul lött ezen fatens.

Secunda Testis Catharina Csereklye, consors attacti primi testis, annor. circiter 45. Jurata et examinata fassa est:

Boros Ábrahámné ezen fatens leánya, paczitába hivatván Kun Panna által, mentegette magát, hogy bizonyos dolgai miatt nem mehetne a paczitába, ezzel Kun Anna kimenvén házából, fatens kikisérte és bokában mind a két lába kificzamodott, és most is nyavalás állapotban van. Ugyanakkor megfenyegette, három újjával integetvén, monda Kun Panna: Most akartam a pénzed ára borábul inni, de most sem volt szerencsém, hadgyán csak! Másnapra virradóra kelvén, a fatens mind derékig össze zsugorodott a teste, hogy kínlódván ágyában; ura lovastól hazaindulván, nyomultan találta fatenset, úgy vette le az ágyról. Azonban a házatáján járván Kun Panna, ötet hivatá be, panaszkodván neki, kérte, hogy gyógyítna meg; arra megtapogatván Kun Panna, mindgyárást jobban lett a fatens, és mondotta Kun Panna, roszat jóval kösd be. Minekelőtte pedig Kun Panna feléje sem ment volna a fatensnek, egy asszony — ki már megholt — tanácsul adta (salvo honore) az maga és disznó ganéjával megborsolván kösse be, és reá megy, aki megvesztette; úgy is cselekedvén, kezdett a házfelé járogatni Kun Panna, napjában háromszor négyszer is. Hiván egynehány izben házába, de soha se akart bemenni, Rácz János házáig ballagott, ott tapogatta meg Kun Panna egész lábát, zsirt is adván, úgy gyógyította meg magát. Zsirt főzni is megtanította fatenset. Azonban

azon asszony, ki a föllyül megirt orvosságra tanította, meghagyta, hogy Kun Panna orvosságával csak egyszer kenje meg magát, többször nem; azt cselekedvén, mintha késsel faragták volna le az egész testéről a nyavalyát, úgy megkönnyebbedett. Ismét egy bicskei asszony orvosságot főzvén fatensnek, délben egy óra tájban úgy sujtották a boszorkányok fatens házában azon asszonyt a földhöz, hogy csaknem meg nem halt bele. »Im, mint jártam — úgymond — miattad!«

3-tia Testis Catharina Ballia, Concivissa Regii Oppidi Comar. Consors Prudentis Georgii Kocsis Annorum circ. 65 Jurata et examinata fassa est: Hogy valami bábaságról menvén hazafelé a piarczon által, ott reá találván Kun Panna, s versengett a Bábaság miatt vele, meg is fenyegette, úgy megvesztvén ezen fatenst. Éjszakán házába bemenvén Kun Panna — testi szemeivel látta — és a fejét megfogván megrázta, most is süket belé; a lábát is akkor vesztette meg, még most is nyavalyás.

4-ta Testis Honesta mulier Catharina Sassiny, Consors Joannis Szabó, Civis Attacti Oppidi Annor. circ. 55 Jur. et Exam. fassa est:

Hogy az elmult időkben penteles üngöt kérvén Kun Panna tőle, nem adott neki, azért kutyaképében egykor reá ment a varásló és meghvesztvén, mai napig is nyomorult. És nem másra, hanem Kun Pannára gyanakszik a fatens nyavalyája miatt. Idő mulva hivatta magához nehány izben, de soha se akart bemenni és mondotta: hogy ő bizony nem gyógyítja meg, mert azt mondanák az emberek, hogy ő vesztette meg, — más az, hogy most olyan gyógyszere nincs.

5-ta Testis Anna Kis, Consors Prudentis Joannis Alis, aliter Pécsy, Concivis jam nominati Oppidi Annor. circ. 28 Jurata et Examinata fassa est:

Magha ezen tanu semmiben meg nem dugván, sem másként meg nem sértvén az szemét az elmult esztendőben, minek már egy esztendeje vagy több, Kun Pannának panaszkodván szeme nyavalyás állapotáról, azonnal ajánlotta magát Kun Panna, hogy meggyógyítja, s nehány izben orvosságra pénzt is vett fel fatenstől, de csak

biztató szóval tartván csalogatta, és jobban elhatalmasodott szemein a nyavalya. Hoc addito, hogy egyszer reá találván ezen fatensre Kun Panna, belefuván a szemébe, mindjárt jobban látott vele; fejét is megszorongatta ugyanakkor.

6-tus Testis Petrus Sátor, Concivis praetitulati Oppidi, Annor. circ. 50 Jur. et Exam. fassus est:

Az elmult időkben fatensnek a felesége gyermeket akarván szülni, Kun Pannáért küldött, hogy mint Bába menne hozzája, mint ollyatén beteghez. Arra azt mondotta, hogy ő nem megyen, mert ő tudja, ki légyen Sátor Péter. Azonban arra az időre kelve, kérdezte a fatens: »Mit tudsz én rólam — ugymond — hogy igy üzentél hozzám? meghidd, hogy megfogatlak« — ijesztvén őtet a fatens. Azután egynéhány izben a fatens feleségét megnyomván, ő reá gyanakodtak, arra való nézve viszont megfenyegette ezen fatens Kun Pannát, hogy a feleségét nyomkodta volna. A fenyegetés után úgy szünt meg, azután egyszernél többet nem nyomta fatens feleségét; de fatens szemtől szembe is reá fogta, arra csak tagatta, hogy ő nem olyan volna, azt is mondván Kun Panna, hogy el nem szenvedi, de ugyancsak elhallgatta.

7-ma Testis Juditha Kis, Consors immediate praecedentis Testis, Annor. circ. 34. Jurata et Examinata fassa est:

Hogy maga nem tudja ugyan a fatens, ő vesztette-e meg, de rajta esvén a cselekedet és gyakorta való boszorkány nyomás, Kun Pannára gyanakodott ezen fatens, mert neheztelt reá, — hoc addito — hogy gyermekét is megnyomta a boszorkány ugyan akkortájban, de reliquo nihil.

8-us Testis Joannes Hersch alias Csizmazia, Concivis praelibati Oppidi Annor. circ. 30. Juratus, et Examinatus fassus est:

Hogy midőn ennek előtte három esztendővel felesége gyermekágyon feküdt volna, feküvén már körülbelül három hétig, Kun Panna megkérdezvén Szüts Mihály feleségétől, hogy kicsoda lett légyen a Judith, ugymint a fatens feleségének Bábája? arra felelvén Szüts Mihályné, hogy az aranyosi bába volt vele; mire felelt

Kun Panna, mondván: No megbánja még az aranyosi bábát! Mely fenyegető mondása után harmadik éjére — már az előtt is beteg lévén fatens — mint egy éjfél előtt látott a házban némű zendülés után, sok számos asszonyokat, ki azt kiáltotta közülök: »fogd a kezét,« ki azt kiáltotta: »fogd a lábát!« A fatens elfordulván tőlük, köpönyegbe betakarta a fejét; felesége pedig elaluván, mintegy éjfél után, felijedvén a gyermek, és az asszony felserkenvén, meg akarta a gyermeket szoptatni, de a gyermek már nem tudta a csöcsöt tőle elvenni, mivel már be volt csukva a szája, keze lába megvolt vesztve úgyannyira, hogy egy egész hónapig nem szoptathatták a gyermeket különben, ha nem csak szalmaszálon által töltöttek tejet a gyermek szájába. Mely fenyegetésre látván a gyermek kínlódását, Kun Pannára gyanakodván: mellyny izben hivatták a gyermekhez, de soha oda nem ment különben, ha nem azzal fenyegették, hogyha oda nem jön, ők a Paterhez mennek panaszkodni, és meg is fogatják; úgy ment végtére a gyermekhez. Kun Panna, mintegy kétszer vagy háromszor megvonítván kezétlábát, és a száját feszegetvén, mondván: Nem leszen semmi gondja, megszopik abból. És így éppen arra a napra, a melly napon egy egész holnapja lett volna, meggyógyult a gyermek sok kínja és szenvedése után.

9-ik tanu Tarnóczy Sófia, Számbokréti János házas társa, 30 esztendős hite után vallja: hogy egyebet nem tud felőle, hanem csak azt hallotta tőle, kérdezvén ezen tanu mint volna? arra felelte: meg kell halni. A többire semmit.

* * *

Minek utánna ezen bizonylatokat vádló a törvényszék asztalára helyezte volna, felszólíttotta alpöröst, miszerint az ellene felhozott vádat ismerje be, vagy tagadja.

Ekkor alperesi ügyvéd a vád értelmében következőleg válaszolt:

»Mivel a Magistratus és fölpörös vádjában illyetén három dolgot vött fel: 1. hogy az alp. itt Komárom városában s Komárom vármegyében ördöhgös mesterséggel élt volna; 2. hogy bizonyos embereket vesztett volna;

3. hogy bűjölt bájolt volna, melyeket az alpörös tagad, és mivel a Magistratus és fölperes mellékelve beadott inquisitio által azokat az alpörösre akarná bizonyítani, ezen bizonyságok vallási ellen így replikálok.

A mi az első tanu vallását illeti, annak vallástételeivel a mostani Actio meg nem világosodik, sőt azért, mert vallja, hogy még Heténven laktában alp. felül hallotta volna, hogy midőn Sz.-Péteren lakott, a varásláshoz tudott volna.

Ez csak hallomás, hallomásnak pedig a törvényben nem szokott hely adatni.

2. Azért, mert azt vallja, hogy azon hallomásra fogta volna az alpörösre a varáslást, de azt nem mondja, hogy tudná, miszerint nyilván úgy volna.

3. Azért, mert maga vallja, hogy midőn ráfogta volna az alp. nem vallott, sőt inkáb tagadta.

4. Azért, mert láttatik mintegy vádlónak lenni, holott nem az Actióban feltett punctumokra, hanem maga nyavalyájára s abból oriáltatott gyanura látszatik vallani.

Második tanunak is vallástétele a meghirt nyavalyájára mit sem militál, mert maga teszen vallomást arról, hogy alpörös az ő leányát paczitába hívta, s midőn ajtaján kimenvén, őt kikisérte, lába kiliczamodott volna, de azt nem mondja, hogy ördögi mesterséggel megvesztette, bűjölte és bájolta volna.

3. Hogy az alpöröst kérte, s az zsugorodott testét bekötötte, abból még nem sül ki, hogy ördöngös volna.

4. Ahol emlékezik, hogy egy asszony szavára nem az alpörös, hanem saját maga a tanu kötözte be magát, ott is más ember szavaiból, mintegy gyanuképpen akarja a bűbájolást alpörösre hárítani.

5. A bicskei asszony szavára épített vallomása ezen tanunak, semmi erővel nem bir.

Harmadik tanu is a fölpörös Actiójára és az alp. részéről permutált nyavalyájára nem felel, hanem saját nyavalyájának előhozásával látszik az alpöröst vádolni, sőt amit láttak is, bizonyítani nem elegendő a vád erősítésére, mivel csak egy tanu, egy tanunak pedig vallástétele akármely dolognak megerősitésére semmit sem militál.

Negyedik mivel azt vallja, hogy az alpörös tőle

néminemű penteles üngöt kért volna, és minthogy neki nem adott, a varásló kutya képében megvesztette s ő alpörösre gyanakodott volna. Itt nem gyanakodás kivántatik, hanem nyilván való tudás, látás, hogy alpörös ördögi mesterséggel él, sokakat ront, bűvöl és bájol.

Ötödik tanu vallástétele is nyavalyájára semmit sem bizonyít, mivel saját szemeinek nyavalyáját forgatván vallja, hogy alpörös igérte volna magát arra, hogy meggyógyítja; ha ez szintén úgy lett volna is, azzal ördöngös, bűjös, bájos nem lett volna.

Hatodik tanu vallástétele is a vádra semmit sem tendál, mivel maga vallja, hogy midőn felesége megnyomatott volna, az alpörösre gyanakodott. Itt nem gyanuság — mint föllebb — hanem bizonyos dolog kivántatik. Láttatik ezen tanu maga szavaiból és vallásiból mérő vádolónak lenni.

Hetedik tanu vallása is, mivel csak gyanun alapszik, a törvényben annak is helye nem szokott adatni.

1674. aug. 16-án e tárgyban a katonai törvényszék előtt ujabb vizsgálat eszközöltetett.

Kihallgattattak Győri Ilona, Berki György hitese 25 éves és Kántor Susanna Pinke Jánosné 32 éves. Letett eskü mellett az első így szólt: Terhes állapottal lévén, jó lelkiismeretére vallja, tudja azt, hogy midőn egykor ezen tanu terhes lett volna, az említett bába sok izben ajánlotta maga magát, hogy hívná bábaságra, mert ő neki ötven, vagy hatvan pénze vagyon a tanunál, el se hagyja, kire ezen tanu ajánlotta is magát, hogy el nem hagyja; de midőn az ideje eljött volna, egy másik bábát, Nagy Andrásnét hivták, s hogy azért az említett bábát kihagyták, neheztelt az, minthogy néhai Nagy Mátyásnénak is panaszkodván azt mondotta: No, ugye Berki Györgyné nem hivatott, de lássa, nyerjen vele! És aztán mindjárt harmadnappal hogy fölfölösztötték, a jobb keze zsugorodott meg; gyanakodván azért, hozzája sok izben hivatta a tanu mind urastul, de nem akart szép szerrel jönni, hanem az ura megszidalmazván és fenyegetvén, úgy jött le annak utánna hozzája, és háromszor a karjára pökdösvén, és csak egy ruhával bekötötte azt parancsolta volt, hogy harmadnapig ne oldja föl, de a nagy kín miatt

nem tarthatta rajta a kötést, hanem annak utánna (salvo honore) lóganéval és valami zsirral bekötözvén, meggyógyult ismét kötése után, annak előtte pedig semmit sem használt neki. A gyermeke vesztése felől is ugyanezen bábára gyanakodik ez okból, mivel egy pénteken nála lévén, hogy semmit sem adott neki, szombaton mingyárást gyermeke nagy kínokat látott, ugyan pénteken meg is világtalanodott, jóllehet hogy annak utánna ugyan az ő varáslása által gyógyult meg valamennyire, de még most is nem a szintén úgy lát, mint annak előtte.

A második így vall: ötödik gyermekével Kun Panna lévén bába, mivel szegénysége miatt a pénzzel adós maradott, idő telvén az maga leánykáját küldte érette, de az ura itthon nem lévén és magának is pénze nem volt keze között, a bába leánykájának meg nem adhatta, hanem mondotta neki, hogy most ne busítsa, mert nincsen most pénze, a leányka pedig beadván, hogy pirongatással bocsájtotta volna el, másnap azért reá találván a bába, szólt a tanunak: »No te Pinkéné, mért pirongattad el a leányomat?« arra felelt a tanu: »Bizony nem pirongattam, hanem csak kértem, hogy várjon, mert az uram nincs itthon, magamnak is nincsen pénzem;« erre felelt a bába: »No hiszen várj csak, el nem mégy vele!« Elválván a tanu tőle, mindgyárást rázkódni kezdett, és a kezei fájni, elannyira jutott, hogy másnap az ágybul is fel nem kelhetett, mind kezei, mind lábai összezsugorodván. Hivatta egynehányszor és az Istenért is kérette, hogy jöjjön el hozzája, de mindenkor nagy haraggal felelt: »hogy nem megyen bizony ő«. A többiről semmit.

Ezen bizonyságok vallásaira alp. ügyvéd válaszolja, hogy az elsőnek vallomása a mostani motivára semmit sem használna, mert maga mondja, hogy a jobb keze megzsugorodott, s alpörösre gyanakodott, hogy ez tőle volna, minthogy bábaságra nem hívta, s talán gyermekének is azért lett volna vesztése, mivel alp. kérésére semmit sem adott.

Második tanu vallástétele is egy pontban sem bizonyítja az actiót, sem pedig az alpörös negativáját, hogy nyilván ördöngös volna, ördögi mesterséggel másokat megvesztene, bűjölne, bájolna.

Igy lévén a dolog, hogy felperes által szedetett tanuzások által sem az meg nem bizonyosodik, hogy itt Komárom városában s Komárom vármegyében ördögi mesterséggel élne, sem az, hogy bizonyos embereket megvesztene, sem az, hogy bűvölne, bájolna; mindezen oknál fogva, mind pedig arra nézve, hogy az illyen ügyekben ad simplicem inquisitionem senkit nem condemnálhatni, hanem kivántatik, hogy személyek szerint jelen volnának azon tanuk, és Birák uraim által ultro citro megexaminálttatnának. Ezért kivánja az alpöröst felmentetni.

A fölpörös magistratus ünnepélyes óvást tesz ezen védekezés ellen, kiváltkép pedig azért, mert a vádat absolute nem meri tagadni, hanem körülirt tagadásokra megyen, hosszasan vitatkozván a bizonyságok vallomásiból mennyire tünik ki az, hogy az alpörös itt Komárom városában és vármegyében varáslott-e? S mivel csal a helyre vonatkozik, megengedni láttatik és mit nem is meri tagadni, hogy ezen városon és vármegyén kívül nem varásolt volna; mert precise azt kivánja a bizonyságok vallásiból legyőzetni, hogy az alp. itt Komárom városában és vármegyében varáslott-e? Mivel pedig a criminalis ügyekben nem a hely forog kérdésben, hol cselekszi valaki a tilalmas dolgot, mint más egyéb ügyekben szokott lenni, hanem maga a dolog szokott kérdésbe vettetni, amit a gonosztevő cselekedett; ez oknál fogva az alpörös is akárhol cselekedte a varáslást — melyet absolute nem is mer tagadni — elég, ha tilalmas dolgot cselekedett; ugyanis az eféle személyek éjjel járó baglyok lévén, cselekedeteiknek idejét és helyét meghatározni nem lehet.

Ami pedig a beadott vizsgálatot illeti, azok oly világosak, amilyenek törvényben szoktak kivántatni, s noha látszik ellenek sokat felelni az alp., az mindazonáltal mind hiábavaló, mert az ilyen dologban vel ipsa suspitio gravis és pedig nem gyanuból való, hanem nyilván történt, tapasztalt dolog. Ugyanis a legelső tanu vallomása nemcsak hallomásból való, hanem szemtől-szembe mondott beszéd, ahol ezeket mondja: Ha megvesztettél, gyógyíts meg, mely szavára hozzá is fogott a tanu gyógyításához; azért ha a megvesztésben nem volt része, ily

nehéz szavak után nem kellett volna a gyógyításba ártani magát. Egyébiránt ritka orvos szokott lenni az, ki az oly nyavalya gyógyításához értene, hanem ha tudós hatalma vagyon, másnak megrontásában is.

A második tanu vallomása is erősíti a fp. vádját és nehezíti az alp. dolgát; mert ennek a vádlott fenyegetése után csakhamar nyavalyája lett, aminthogy az ő tapogatása után tágulhatott azon nyavalya, sőt megmondotta a bizonyság, micsoda mesterséget vöttek a házhoz, és ki azon nyavalyának oka, megtetszik abból is, mert ő gyógyította meg a tanut.

A harmadik bizonyságnak ellene nem mondhat, mert az nyilván vallja, hogy őtet Kun Panna vesztette meg. A többi, és pedig egytől-egyig oly világos jelenségeket vallanak, amelyek elégségesek a felperes vádjának bebizonyítására. Hogy pedig közönségesen a bizonyságokat vádolóknak mondja, azért ünnepélyes óvást tesz; kitetszik az inquisitiónak praeambulumaiból: ha bizonyságok-e vagy vádolók? hisz törvényes úton vették létüket, s vallomásaikat nem maguk ajánlották, hanem bírói erővel kényszeríttettek arra, s annyival erősen, hogy nem máson történt dolog, hanem saját nyavalyájukat bizonyítják.

Ami a tanuk előállítását illeti: az nem szükséges, mert ezen birák előtt szedettek, és már másodszor is tett vallomásukra újból megkérdettek. Kivánja azért mint a vádban, hogy alpörös elsőben csigára, azután halálra ítéltessék.

Alperesi ügyvéd, hivatkozva a vád tartalmára, mely Komárom vármegye és városára szorítkozik, hivatkozva arra, hogy a varáslást tagadta, mind pedig a bizonyságok ellen tett szavaira; kivánja a bírák által azoknak leendő megolvasását, s ezek után védenczének teljes felmentését.

Ekkor következő határozat hozatott: Mivel Bírák uraim az Bizonysághokat ultro citroque ruminalván, az mellyekbül világhossan meghbizonyosodhatnék, hogy az alpörös ördöngösségben és bűjölésben, bájolásban, sőt embervesztésben voltaképpen vétkesnek lenni comperiáltathatnék, mivel majori in parte az collateralis bizonsá-

gok magokon esett nyavalák miatt supplicalni láttatnak. Ez okért az magistratus ad futuram sedem Judriarum ezen collateralis bizonyságokat statuálni és tovább is inquiraltatni tartozik, s ekkor itélet mondatik.

Ennek folytán 1674. szeptember 25—26-án kihallgattattak:

Hetényi Kis Mihály, nemes személy, 40 éves, ki következőleg vall: Egykorban a maga házát tapasztotta volna és Kun Panna oda menvén, igen kezdette szerencsézni a fatenst, és tovább is szóba elegyedvén egymással, több szavai közt mondotta tanu említett Kun Pannának »No szégyen mások Annya! ugyanis még nem ittál az én pénzemben,« mivel a fatens felesége terhes állapotban lévén, azt remélte Kun Panna, hogy tanu felesége őtet hivatja bábának, azonban eljövén az idő, más bábát hivatott, s midőn gyermeke lett volna, azután mintegy harmad nappal rútul kifakadozott a lába majd egész czombjáig feleségének; tanu mindjárt gyanakodott Kun Pannára azért, mert nem őt hivatták bábának; azonban fatens alattomban mások által odahivatta a maga házához Kun Pannát, ki megnézte feleségének lábát, reálehelt háromszor, mondván: »Ne félj édes leányom, nem terjed tovább;« ezt adta okul: »Máskor ne feküdjél az ajtó mellett;« amint hogy nem is terjedett tovább, amint Kun Panna meggyógyítá is feleségét a maga tudományával.

Thaly Ilona, nemes személy, Kis Mihály hitestársa, 30 esztendős: Mindeneket azok szerint tud és vall, mint az ura, hoc addito, hogy fiacskája is szintén azon szerint járt a lábaival, mint a tanu asszony, mivel Kun Panna valami csizmát keresett nála, mit látván a tanu, megmondta urának, ki így szólt: egyátallán vége Kun Panna dolga, mert csizmát keresett, azt mondotta neki, hogy vagyon, nem tudta, hogy eladták a legénynek; és ugyanazért is Kun Pannára gyanakodtak, hogy nem egyéb, hanem ő cselekedte.

1674. deczember 26-án ismét a törvényszék elé került Kun Anna ügye, midőn is a fentebbi két tanu vallomására alp. ügyvéd válaszolt.

Mivel — úgymond — ezen tanuk is csak gyanún és gyógyításon építik vallomásaikat, az actióra semmit

sem militalna, mert az actio azt kivánja, hogy ördöngös volna, ördögi mesterséggel élne, sokakat megvesztene és varáslana, amelyek az egész tanuk vallásiból ki nem telne; kivánja azért az alpörös felmentését.

Miután a tanuk személyesen előállíttattak, s hitük alatt vallomásaikat újból megerősítették, ehhez képest:

Deliberatum est: Mivel az Dnus Magistratus et A. beadott és coram Tribunali authenticaltatott bizonságokbul az Incatta Parsnak varáslása és ördögi Practicával Embereket való meghvesztése világossan és sufficienter comprobáltatott, melly bizonsághoknak Judicialiter lött fassiójokat az Incatta Parsnak coram Tribunali elolvastatván előtte, azon Incassa Pars totaliter tagatta. Ez okra nézve, mivel tagadást tött az bizonsághok ellen, az kik igen világhossak, másképpen is pedig több efféle varásló és ördögi Practicával Embert vesztő Társainak kinyilatkoztatására elsőben csigára itéltetett, annak utánna, hogy elevenen érdeme szerint elégettessék judicialiter condemnáltatott.

Városi levéltár 7. k., 60— l.

* * *

1676. decz. 18. Kun Anna boszorkánynak a kínpad után tett vallomásai gr. Hofſkirchen, a komáromi vár főkapitányának kivánságára, mélt. és főt. Kollonits Lipót róm. sz. birodalmi gróf és a pozsonyi magyar kamara elnökének közbejöttével, Hattyú István főbíró, nemes Záporszky János, s a tortura alatt tett vizsgálat idejében jelenvolt összes esküdtek, úgy a fentemlített kincstári elnök s a mellé rendelt Eysfortth János német mester, továbbá Drasóczy András vár alkapitánya és Zaluszki Imre, a sajkások fővajdájának jelenlétükben, Hattyú István által hiteles alakban — azon óvás mellett, hogy ebből a város előjogaira semmi sérelem ne következtessék — átadattak.

Alapi Gyula

BŰBÁJOSOK ÉS BOSZORKÁNYOK KOMÁROM VÁRMEGYÉBEN

1. A mocsai boszorkányok.

Az 1714. esztendő elején *Fülöp* Mihály, Császár község birája több hites férfiakkal együtt ezt a levelet irta vagy iratta:[1])

Kedves Thott István Uram.

Történik illyen állapot Mostanságh Nálunk, Mellyet is akarunk Kegyelmed eleibe adni, hogy lévén Harangozó Mihály házánál egy öregh Asszony, ki is midőn megh betegült fogadván maga mellé egy leánt az melly öregh Asszony azon leánt arra kérte, hogy legyen Boszorkánnyá, az midőn azon leány halván ollyan hirt, hogy Győrött foktak megh az féle Boszorkányos Embert valamely szó beszéd közben elő hozván, hogy úgy mondgyák hogy azon Győröt megh fogot ember ide Császáron tízre vallott volna, arra mindgyárt feleli azon leány jaj bizony talán én reám is rám vallott, mivel immár engem kért az a vén asszony, a midőn azon vén Asszony az Leánnak mutatta Mesterségét ki hivta nappal azt mondgya a leánynak: te pila [2]) néz ezen az Töki kertjében hogy mit látsz, egy kis idő mulván azon Asszony vissza jön kérdezi az leántul: no pila mit látál, arra az leány azt feleli egy nagy nyives kutyát láttam, azon Asszony arra azt mondgya teneked olyanná köl lenned elsőben.

2. Az után mongya vén asszony az leánnak, te pila ha az Asszonnak gyermeke leszen, tudom hogy férfi gyermek leszen, az két első ujoddal huzd meg az lábait háromszor annak minden csontya a kezedben marad azt osztán ad nekem én teneked száz forintott adok érette.

3. Hogy ha penigh valakit meg akarsz veszteni legh elsőb valami Atyád fiat köl megh veszteni, mert én is legh elsőb az öcsémen tanultam . . . . . hogy az térde kalácsát vettem ki; megh te neked is pila ugy köl megh tanulnod, ha valamely Atyád fiát megh vesz-

[1]) Komárom vármegye levéltára. Büntető perek. XII. fasc. 115.

[2]) Ügyetlen, féleszü nőszemély; ronda, kócos, vaksi nőszemély. Magyar tájszótár. II. 142.

ted; de pila annyi sokan vagyunk meg hogy az ideji buzából csináltunk egy mérő csikmákott az szent Gellet hegyen de abból csak egy egy szál jutott egyre, de az bor sem lesz bőv mert azt is elittuk.

4. Vallya ezen pila leány, hogy azon öregh Asszony hogy már ő 17-et vesztett meg az Mocsai gazdálkodónál azért vesztötte meg hogy egy alkalmatossággal egy pénzt kért tőle nem adott és az után valamely Éteket hogy nem adott nekie, arra való haragjában vesztötte megh. Item azon Leány vallya hogy egy alkalmatossággal annyin mentenek az házhoz hogy aligh fértenek az házba az Asszony közben ült és 23 szál gyertya volt az kezében, az vén Asszony Soós Örzsébet evet a Boszorkányokkal.

5. Vallja azon leány, hogy egy alkalmatossággal azon Asszony el akarván vinnyi őtet egy csigás kantárral neki ment sok küzködési után hogy semmit sem . . . . . a vén Asszony nekie az Mécses cserepet verte az Fejéhez arra az házbul kiszalat és az vén Asszony szitta és azon vén Asszony ugy Fenyegeti megh hogy M . . . a ha kimondod hidd el hogy el köl lenned az fél lapiczkád nélkül ez után az vén Asszony kantárostul az Leányzó szeme elől ell tönt.

Actum Császár die 10 Mar. A. 14.

Fülöp Mihály Biró töb hites férfiakkal együtt.

Az öregh Asszony Mocsára ment.

Eddig szól a feljelentés, amelynek alapján a megvádolt *Tót* Mártonné *Soós* Örzsébet pár nap mulva a vármegye tömlöcében ült. 72 esztendős kálvinista volt az öreg asszony, akit már március 24-én vallatóra fognak s aki a jegyzőköny szerint „szabad akarattyából, minden kemény kényszeretés nélkül az aláb való dolgokat az mind Punktatim következnek, vallotta."

Nevezetesen 1. Soós Erzsébet is a bajba került emberek szokása szerint azzal a vallomással kezdi, hogy nem ő a boszorkány, mert abban a hiszemben volt, hogy mások hátán könnyebben gázol ki a hinárból. Azt vallja, hogy a tisztelendő mocsai plebános ur, *Szombath* Miklós uram édes anyja, *Tengöl Falu* Zsuska, *Tankáné* és *Haj-Szücsné* az igazi boszorkányok, mert a vallatás előtt való napon, 9 órakor éjjel, „az árestom háznak vas Rostélyos Ablakán hozzája bújtak leg ottan az Pap Annyja és Tengöl Falu Zsuzska keményen dömöszkölték

fejét szorongatták csak azért reájuk ne valljon." A boszorkányok keményen megfenyegetik Soós Örzsét és Tengöl Falu Zsuskát, a pap anyját és Haj-Szücsnét, boszorka kollegáit arra is kényszeritették, hogy tekerjék ki egyik lábát, mert nem akar velük járni, Haj-Szücsné penigh arra azt mondotta:

— „Ördögh neki, ha nem akar velünk járni, csak ne árullyon ell bennünket és ellenünk ne valljon."

2. Vinculumban levő asszony azután azt vallja, hogy a mocsai Haj-Szücsné egy Balogh nevü embernek a kezét megvesztette, mert ez szemére vetette Haj-Szücsnénak, hogy a nála dajkaságban levő Török János kis gyermekét tisztátalanul tartotta. Arra Haj-Szücsné megfenyegette Baloghot:

— „No várj megbánod azt, amit mondottál," — és erre hatod napra megvesztette Balogh kezét, de Haj-Szücsné füveket szedvén és abból füves vizet csinálván kétszer azzal megmosván, egy hétre meg is gyógyitotta tizenhét pénzért a kezét. Erre tanuul vallja a Mocsán lakozó Szele Juhásznét.

3. Reá vall Tengöl Falu Zsuskára, hogy az Nagy Mártonnál laktában egy 10 esztendős győri leánykát tartott magánál; ez a leányka mutatta neki Tengöl Falu Zsuska három fazék ördöngős zsírját (circiter egy-egy pintesek) és azt mondotta a leány, hogy ha valakinek rosszul van a lába, ezekbül a zsirokbul keni Tengöl Zsuska.

4. Azt pedig, hogy Tengöl-Falu Zsuska és Haj-Szücsné csakugyan boszorkányok, onnét vallja, mert kezét-lábát megvesztették és rövid idő alatt meggyógyitották.

5. Nevezetes vallomás.

Vinculumban levő asszony „közmondásbúl" hallotta és vallja, hogy „az igmándi tavalyi Birónál az Boszorkányok zászlója lett volna kezénél az ládája fenekén."

Soós Erzse azután leirja a boszorkány mulatságot.

6. Ez az igmándi tavalyi biró 1711. esztendő karácsonya előtt valami két héttel a mocsai falu pincéjébe jött, ott voltak Szombath Miklós plebános úr édes anyja, Tengöl Falu Zsuska, Haj-Szücsné és több más boszorkány; „ottan táncoltanak, ettenek, és ittanak, földre teritettenek Asztalt valamely Darab Ruhábul, az étek állott egy sült Bárányból és Disznópecsenyébül, kenyerek helyet penigh 12 darab követ tettek, melyet az igmándi Biró vitt az vendégségbe és tizenkét fakések is

voltanak az asztalon, s ettenek, melly köveket az igmándi tavalyi Biró zakitta szétt, az utóbbiak fa késekkel ettenek, az Pinczében való hordókbul mindenikéből vettenek Bort, de az Nyirfa abroncsos hordóbul nem vehettek italt, mind hogy az ollyatin abroncsú hordókbul nem vehetnek és nem is árthatnak; egy hegedősek is volt ezen alkalmatossággal és táncoltanak, az Táncz mester penigh az emlitett Igmándi tavalyi Biró volt, midőn penigh két óráigh egy véghben ezen mulatságokban lettenek volna és az Pinczébül ell akartak volna menni azon Hordókat az mellyekbül Bort vettenek, teli okádták s ily formán töltötték helyre az Borokat; ezek véghbe menvén ell tüntenek, az vinculált fatens penigh Istent emlétvén lábbal ment szálására, midőn penigh az Pincébe mentenek az Tengöl Zsuska vitte két kezénél fogva az mondott Pincébe, ugy hogy a lába sem érte mindenütt a földet."

Ez a társaság 1711-ik esztendő karácsonya után két hétre megint eggyé gyült Mocsa falu pincéjében és akkor is hasonló táncolásokat, evéseket ivásokat-követtenek el „ezen alkalommal az Pecsenyéjök öt sült Tyúkból állott, mellyeket ugyan az Igmándi tavalyi Biró hozott magával, az tizenkét keő penigh kenyér helyet és az 12 fa kés ezen másik alkalmatossággal is az Asztalokra az földen voltanak; az Pinczébe penigh mind az két izben az ajtón mentenek be, melynek lakattyát Tengöl Falu Zsuska nyitotta ki és bé is tsukta."

Soós Erzse, hogy mentse magát, azt vallotta, hogy nem evett velük, hanem egy tőkén ülve, nézte őket.

7. Következő vallomása is érdekes Soós Erzsébetnek, amelyben elmondja, hogy ennek előtte mintegy 6 esztendőkkel (tehát 1708 körül) nemes Fejérvármegyében bizonyos falunak határján az Boszorkányok eggyé gyültenek, ahol ettek, ittak és táncoltak, a boruk vörös volt. Neki egy pénz ára égett bort (pálinka) adtanak innyia. „Legottan, mondja Soós Erzse, egymással azon esszegyült Boszorkányok paráználkodtanak és mezitelenen táncoltanak." Ő természetesen nem táncolt, nem is paráználkodott, noha az Paráznaságra eleget kényszeritették és az emlitett kevés égett bornál többet nem is ivott. Erre a helyre a boszorkányok repülve mentek és hogy őt — nem akarván velek menni repülve — repülve két karjánál fogvást vitték. Ezen az összejövetelen az emlitett plebános ur

anyja nem volt jelen, hanem az Igmándi tavalyi biró, Tengöl Falu Zsuska, Haj-Szücsné voltak az ismerős boszorkányok, ezeken kivül látta és ösmerte a Győrett lakozó Gyógyétó Katát, Hajdu feleségét, azt is tudja, hogy az mondott Gyógyétó Kata meg levén vesztve egy Kissbaráti István Kovácsné (mely most Győrel lakik) meggyógyitotta ez előtt circiter 10 esztendőkkel".

Eddig tart Soós Örzsébet első vallomása, mely egy hiszterikus elmének kalandos meséje, vagy egy körömfont gonosztevő kitanult védekezése lehet, mert belekeverte a mocsai pap anyját, és több mocsai javasasszonyt, nyilván abban a hiszemben, hogy akkor kisebb büntetéssel menekül, ha többen lesznek. De igen érdekes az igmándi „tavalyi biró"-ról mondott vallomása. Ezzel az igmándi bíróval bizonyosan meggyüilt a baja, és nem lehetetlen, hogy boszuból keverte boszorkányság hirébe.

Március hó 26-án folytatta vármegye a tanuvallatást; ez alkalommal azt a kisleányt hallgatják ki, akit a feljelentés említ: Móron lakozó Kovács János leányát, a 16 éves kálvinista Ilonát. A kis leány ugyanazt vallja, amint Császáron a birák uramiék előtt, március 16-án. Megtoldja még azzal, „hogy az Soós Örzsébet vén asszony arra is tanitotta őtet, mondván: te pila, ha azt akarod, hogy férjhez ne mehessen, a kire haragszol, Leányzó csak háromszor keriild meg őtet és mess el az hajától, azt vesd valamely folyó vizbe és ha ezt megcselekszed, mind addigh az ollyan Leányzó férjhez nem mehet, valameddigh te magad nem akarod, hogy férjhez mehessen, csak gólya fészekből csinálj lughot és moss meg a fejét az ollyan Leánynak, aztán férjhez mehet."

A leány még azt is vallotta Soós Örzsére, hogy Császáron lakozó Szabó Mihály házánál a boszorkányok éjjel összejöttek és Soós Örzsébet is jelen volt köztük, mind a tiz ujján egy-egy égő gyertya volt, ezt szemeivel látta, Soós Örzsét megismerte, a többit egyet sem. Mást nem vett észre, mivel nagy, nehéz álom ereszkedett szemeire.

A gonoszlelkü „igmándi tavalyi biró" Esterházy József Ferenc gróf jobbágya, *Szalay* Ferenc volt, akit a vármegye másnap behozatott „úgy mint a följebb irt Asszonynak fassiójából praesens Boszorkány"-t.

Nemes és nemzetes *Lábody* Ádám, a kegyelmes érsek

ő eminenciája, a fölséges saxionai herceg kardinális tisztartója, nem különben *Kazay* András, *Bokor* László, a tekintetes nemes vármegye esküdtjei és *Frehlik* Ferenc (Fröhlich) a vármegye perceptora (számvevője) előtt történt a szembesités.

Szalay Ferenc harmadmagával ment (a bírósággal: Takácsy Ferenc igmándi nótáriussal és Pográni János eskütt emberrel) a tömlöcházba és Soós Örzse rögtön reámutatott Szalay Ferencre, mint az igmándi tavalyi bíróra, hogy ő volt az, akivel a mocsai pincében együtt voltak és szemébe mondta neki: kegyelmed az, aki fa késsel metszette a követ, és az öt sült tyukot, meg a bárányt hozzá és ezen öt sült tyukot legelsőbb is Tengöl Fatu Zsuzskának tette elibe.

Szalay Ferenc azt felelte erre Soós Örzsének „nem igazat mondasz, mert nem voltam én teveled, soha nem láttalak, nem is ismerlek. Bárcsak egy gyermek tudna ellenem legkisebbet is mondani!"

Soós Erzse azt vágta vissza: én is könnyen mondhatnám azt, hogy nem ösmerem kegyelmedet, hét háznál laktam Mocsán, én ellenem is senki semmit sem tud mondani, de a miatt láncos vasat kell hordoznom.

Szalay Ferenc azt dobja Soós Erzse szemébe: meg érdemletted. Soós Erzse pedig visszafakad: amit én meg érdemlettem, bizony szinte úgy megérdemletted te.

Itten végződnek a periratok.

Nem ismerjük további sorsát Soós Örzsének és Szalay Ferencnek, sem Tengöl Falu Zsuskának, Haj-Szücsné asszonynak és tisztelendő Szombath Miklos plebános ur édes anyjának. Akkori idők szokása szerint aligha szabadultak szárazon a vádból, amelyre császári birák uramiék feladása folytán kerültek. Soós Erzsére rátették a vármegye bilincseit és az nem egy könnyen került le róla. Hogy mosta ki magát az ördöngős igmándi tavalyi biró, érdekes volna tudni; ítélet nincsen a bünpörben, az is meg lehet, hogy a 72 éves vádlott nem várta be a földi igazságszolgáltatás végét, hanem a felsőbb biró elé állott bűnös lelkével, aki egyedül látja tisztán az igaz és bűnös emberek lelkét.

2. A 115 éves madari boszorkány.

1721. esztendő augusztus 21-én töpörödött öreg anyóka került a tekintetes vármegye itélő birái elé, boszorkánysággal vádolva. Gyenge tagjainak alig volt jártányi ereje, csörgő láncok csüggtek kezén lábán, nyilván, hogy meg ne szökjön a vén boszorkány.

Madar Komárommegye udvardi járásban fekszik, Esztergommegye határán. Kis református község, mely a XVIII. évszázad elején *Gyulay* Ferencnek, Esztergomvármegye első alispánjának birtoka volt, később a *Pálffy* hercegek kezére került. Ebben a kis faluban történt *Barta* Katának, *Bencze* István özvegyének tragikus esete, akinek feje 115 éves korában, az 1721. évben hullott le hóhér pallosa alatt.

Kereskényi László és *Surányi* Imre vármegye esküdtje. 1721. junius 11-én megjelentek Madar községben az alispán utasitására és tanuhallgatást végeztek, ez volt az alapja a vádnak.

A kérdő pontokban arra nézve hallgatták ki a tanukat, hogy 1. Barta Kata, Bencze István özvegye mind nevezett férje életében, mind pedig annak halála után milyen gonosz cselekedetei miatt vetődött gyanuságba és miért tartatott boszorkánnak? 2. Madari embereknek, gyermekeknek és barmoknak ördöngős csinálmányaival ártott-e és azokat megvesztegette-e vagy meg rontotta-e, avagy ezek közül meggyógyitott-e valakit? 3. Barta Kata kényszeritett, avagy hizelkedő szókkal bocsátott e másokat is ilyen Istentelenségre és boszorkány Eördöggel leendő Zimborára? 4. Nem dicsekedett-e vagy fenyegetőzött, hogy ennek, vagy annak ártana, vagy árthatna és minemü szókkal? 5, Eskü alatt vallja meg a tanu, mit tud még és kit tud jó bizonyságnak lenni?

Molnár Erzsébet, *Vörös* Mátyás özvegye, 65 éves asz-

szony volt az első tanu. Ez azt vallja, hogy Fehér István lányának beteg lábát gyógyitotta Barta Kata egy Hajduné nevü társával; a leányt bizonyos füvekből készült fürdőben meg is fürösztötték; a leány látta, hogy Barta Kata és Hajduné két bika képében bőgve mennek rajta, hogy megökleljék, de amidőn tehát agyonöklelték volna, Széki János madari lakos megvédelmezte ellenök a leányt. A leány azt is látta, hogy minek előtte szállásukra bementek volna, ismét asszonnyá változtak. A leány többé nem is ment hozzájuk fürdeni. Nagy bőbeszédüséggel mondja el azután az a tanu azt, hogy Barta Katának édes leánya, a madari ökör-pásztor felesége, összetörte az anyja egy fazekát, amelyben neki ételt adott. Ezen Barta Kata leányával jóformán „összezajdult"; az napon este a tanuhoz mentek Barta Kata és leánya vacsoráért, itt szemére veti a tört cserépedényt. Alig ment el Barta Kata, a leánya azonnal rosszul lett a többiek látára, ugy, hogy jó ideig nem gyógyult ki, Barta Kata mondta, hogy ő gyógyitotta ki kétszer is. Ezen kivül dicsekedett előtte, hogy Istentől olyan tudománya vagyon, mellyel az ördögöt kiüzi az emberbül.

A második tanu *Szöcs* Mária, Szöcs Miklósné 40 éves asszony; — emliti, hogy ure Szöcs Miklós, hat esztendeje Barta Kata unokájának a nadrágját megirházta[1] és nem akarta kiadni hitelbe Barta Katának, ez megfenyegette az urát ilyenképpen:

— „No várj csak, ha valami nyavalája érkezik Leányodnak, reám ne szorulj, amint is ezután circa eötöd napra rettenetes nagy fej fájás gyött Leánykájára ugy annyira, hogy minden Ruhácskáját tépte-szaggata a nagy kinnyába, szemének csudaképpen való kifordulásával, szájának, szemének, úgy egész képeinek különb-különb féle irtóztató figurákkal félrevonyásával, melynek mostanságh fére vagyon a szája, a bal szeme pedigh kifordulva. És amidőn nevezett leányka azon nyavalába esett volna, circa kilencedik napon el gyütt Barta Kata a Fatens asszony szállására és a mint Pitvarban földön feküt volna azon Leánka, senkinek semmit sem szólcsak hozzá borult és valamit fülébe sugot s aval elment szállására, erre pedigh rosszabbul lött, hogy sem ez előtt. Mégh ezen kivül circa három esztendővel Barta Katával összve

[1]) Foltot vetett a nadrágra.

akadván és kért Fatens Asszonytól egy csirkét, hogy nem igért nekije, intvén Barta Kata kezével Fatens Asszonyra fenyegetőképen és mondván: eregy csak eregy! A Fatens Asszony alig lépett bé szállására már a csöcsömő férfi gyermekét a nyavalya kiütötte."

Harmadik tanu volt *Szöcs* Miklós, aki felesége vallomását megerősitette.

Negyedik tanu *Tóth* Erzsébet, *Bencze* Andrásné 50 esztendős asszonynak ezelőtt kilenc eszteudővel rútul kisebesedett és feldagadt a jobbik lába. Gyanuja azonnal Barta Katára esett, aki egy tyukot kért tőle, de nem adott neki; harmadnapra kisebesült a jobb lába. Az ura elment Barta Katához, hogy felesége megvesztett lábát gyógyitsa meg. És azon órában elment hozzájuk és mind a két kezével megtapogatván fájdalmas lábát egy kevéssé reá is kötözött, akkor rögtön megszüntek a fájdalmai, rá is hághatott a lábára, holott azelőtt le sem tehette a földre.

Jámbor Mihályné, *Vadassy* Dorottya az ötödik tanu, ez nem tud semmit sem mondani.

Jankus Gergelyné, *Papp* Zsuzsánna 23 esztendős menyecske már többet fecseg. Barta Kata a tavaszon elment a tanu napához „egy pinz ára tyuknionyat kérni, hogy nem adott nekije, onnand való elmenetele után, a Fatens Asszony napa fiacskájának azonnal fére ment a jobbik orcája és az orra is meggörbölt, ugy, hogy negyednapig az egész képe irtóztató figurákat mutatott; azon nap este elküldöttek Barta Katáért, hogy gyógyittaná meg a gyermeket, ez el is menvén kérésekre és minek előtte hozzá kezdet volna orvoslásához, három izben keresztül kocsulta a kezeit, néki vonta magát, ez után szemeibe köpött a gyermeknek és egész képét megh szorongatta két kezével az eő módgya szerint reá is olvasott."

His finitis szállására ment Barta Kata, azonban mintegy fél fertál óra mulván kiát a Gyermek az Annyára ily szókkal: Anyám Asszony, Istennek legyen hála már semmi gondom sincs!

A gyerek meggyógyult és más nap dicsekedik, a szolgalegény előtt, mily hirtelen meggyógyitotta Barta Kata. Ezt megtudta Barta Kata, másnap reggel recidivába esett és olyan lett az ábrázata mint az előtt. Hitták megint Barta Katát

de biz' a nem jött, a gyerek megorvoslására azt válaszolván, hogy az éjjel igen meggyötörték az ördögök. Ámbár elment de nem tudta többé megorvosolni és mostanságig romlott ábrázattal vagyon.

Hetedik tanu *Bózsa* Mihályné, *Bocska* Zsuzsánna 40 éves asszony, ki a mult őszön egy darab kenyeret adott Barta Katának, mikor kéregetett nála, de ezzel nem volt megelégedve és még szállására se ért még, mikor a tanuságtevő asszony szája félre vonyódott és fél szeme kifordult. Elmegy Barta Katához és kéri, gyógyitaná meg romlott állapottyában, mert ha nem, ő más uttal fogja az iránt megkeresni, mivel senki őtet más meg nem rontotta. Barta Kata sem veszi tréfára intelmét, füvekből fürdőt csinál, kétszer megfürészti és egyszer valami füves lugban a fejét megmossa, igy állott helyre egészsége.

Barta Katát, Bencze István özvegyét maga a vármegye másodalispánja fogta perbe boszorkánysága miatt, akinek vádlevele[1] a következőképen hangzik:

„Mi módon az personaliter adstans I (ncatta)[2]) nem tudatik, honnénd indittatván és minémü Istentelen rosszra ingerlő természettül viseltetvén, mint Isten eő Sz. Fölsége mint penigh e világ az iránt való Törvényét és Sulyos büntetését félre tévén s azokkal nem gondolván, sőt maga Teremtőjének ingyen való kegyelmét el tapodván, ellene pártolni *és az ördöggel szövetséget vetni s magát boszorkánységra adnyi és az által bizonyos az Tekintetes Törvény Szék előtt bővebb declarálando személyeknek küllönb-küllönb féle képpen ártani* és őket ugyanis ördögi csinálmánnyal megh szoritani, némelyeket penigh az után ujabban hasonló ördöngösséggel és irtóztató gonoszságokkal *ellkövetnyi merészlett.* Kivánnya azért, hogy az többször irtt in vinculis personaliter adstans I. illyesmi szemtelenségeért (hivatkozás a törvényekre)[3] maga megérdemlett büntetésére, másoknak penigh rettentő példájára tüzre s következendőképpen halálra itéltessék." Ilo-z-

[1]) Komáromvármegye levéltára. Büntető perek. XII. fasc. 135.

[2]) Személyében jelenlevő vádlottnő.

[3]) Tripart. Partis 1mae Tit. 15. — S. Stephani Libr. 2di. Caput. 31. 32. — Sancti Ladislai Lib. 1mi Cap. 34. Directionis item. Kitt. Cap. 9. Quart. 30. et Praxis Criminalis usu recepta par. 2dae Art. 60.

záteszi a vádirat még, hogy többi vétkeinek kipuhatolása céljából a vádlott a hazai törvénykezési szabályok értelmében a szokásos torturának vettessék alá.

A vádat *Skaricza* György Komáromvármegye helyettes viceispánja 1721. julius 5-én nyujtotta be a vármegye törvényszékéhez.

Barta Kata ekkor kerül a vármegye tömlöcébe a boszorkányság vádja alatt.

Aug. 21-én vette a törvényszék tárgyalás alá ügyét, mely *Skaricza* György helyettes viceispán elnöklete alatt *Újlaki* Ferenc, *Róth* András és *Baranyay* Imre szolgabirák, *Bokor* László, *Taixelperger* Ádám, *Hajnal* Ádám, *Frelich* Ferenc, *Kereskényi* László, *Surányi* Imre,[1] *Schendli* András és *Keller* Ádám esküdtekből állott.

Alig kétszáz évvel ezelőtt a törvényszék ilyen kérdéseket intézett a vádlotthoz: 1. Vagyon-e az ördöggel szövetséghe? Titkos vagy nyilvánvaló? 2. Minémü móddal és formán légyen azon ördöggel való szövetséghe? 3. Mikor történt és ment véghben azon szövetségh? 4. Mennyi időre? 5. Irással avagy is szóval? 6. Holl és minemü helen? 7. Micsoda szándékkal és alkalmatossággal? 8. Volt-e valaki más egyéb jelen annyiszor irt szövettséghnek véghben vitele alkalmatosságával? 9. Minémü részén Testjének légyen az ördögh szövettséghinek jele? 10. Minémü okbul indittatott ezen Istentelenségh és ördögi cimborára? 11. Minémü uttal és móddal, practicával, susogással, ördöngősséggel üzte maga ördöghi boszorkány mesterséghét? 12. Hányszor, minémü heleken és mely időben? 13. Minemü személyeket rontott s minémü marháknak ártott, kiket gyógyitott hasonló ördöngösséggel? 14. Kitül tanulta ezen ördöghi és boszorkányi mesterséget? 15. Kik lettek légyen társai ezen mesterséghében és holl és hányszor voltak edgyütt Társaival? 16. Volt-e olyatén Tudománynya, hogy tetszése szerint ugyanis ördögi mesterséggel az hová kivánt vagyis igyekezett mennyi, oda akár Bakon[2] akár köpenyegen, Palástón, söprün és vellán és egyéb aféléken és hasonlóképpen más egyébb személlyeket ezen el hozattathatott? 17. Minémü

[1]) A vizsgálatot, mint fentebb mondottuk, e két utóbbi esküdt vezette.

[2]) Favágó bakon.

móddal, csillagokbul, üvegbül, tükörbül és egyéb efélékbül jövendült és Titkos állapotokat meghtudva és kijelentet? 18. Nincsen-e ezen ördöghi mesterséghének üzésére való szerszáma? füve? küve? zsirja? kenyője? és egyéb eféle Portékája, s eszköze? Hol? Kinél? és minémü helséghekben és helen?

Aug. 21-én hallgatta ki a törvényszék Barta Katát. Elmondja nacionáléját, hogy kálvinista és *száztizenöt esztendős* circiter. Azért van fogságban, hogy Madaron lakó Jankus Gergely öccse, Jankus György „általa lett szájának félre huzzattatását és megvesztését" neki tulajdonitja. Tagadja, hogy az ördöggel állana szövetségben. Arra a kérdésre, hogy az ördögnek van-e valami billege rajta, azt feleli, hogy „azelőtt az ördögöktül kinzása levelt és azok miatt teste megkékült." Azután előadja hogy a tömlöcben Jankus Gergelyné, fiával Gergellyel együtt, Vörös Mátyásné és Jámbor Miskáné[1] délben és egy éjszakán megkinozták, férfiak is megrohanták, Vörös Mátyásné pedig egy vörös tehénnel rajta ment és meg akarta ölni. Beismeri, hogy ördögöktül megrontott személyeket gyógyitott nyilvánságosan, förösztötte őket különféle füvekkel, némelyeket ugyan olvasással, a hályogos szemeket meggyógyitotta. Tagadja, hogy valakit megrontott volna. Ellenben az ördög mestersége által megrontottakat, kik szivekben megrontottak, némineмü füvekkel gyógyitotta, vagy hájogban lévő személyeket sok rendbélieket. Meggyógyitotta a nemzetes Gyulai uram lovát is „kinek far zábája levelt, hamuból parazsat és három eleven szenet öszve timporálván egy kanna vizben, megh mosta lábait és fejét és innya adott abbul, azonnal fölugrott és semmire gongya sem lévelt az után."

A további kérdések igy szólnak:

Akit az ördögh megh kisért minémü füvekkel kel gyógyitanyi? Ostormén fával, fagyal fával, nap után járó kóróval, vad megy fával, zsellér monyu kóróval, eczetet öszve köl főznyi az nap följövetele előt hordot vizben circa harmad napigh förödnyi köl benne. — Kinek hitták azon Asszonyt, az kitül tanulta az mesterséghet, most él-e? Nem tudgya kinek hitták egyébnek, ha nem Pannának, ki is özvegy levelt és Bagotán halt meg. — Nem járt-e az I(ncatta) egyéb aféle istentelen gonosz ördöngös boszorkány személyekkel vagy egy vagy más helyekre?

[1]) Az ellene valló tanuk.

és ha ugy? hova? Nem járt, hanem ez előtt s ugy ez rabságában, szivében, lelkében elragadtatva mint egy két nap és éjjel, lévén, az Teste mint egy darab fa, de kiragatta ell és hova vitetet, nem vallotta azt megh.

A biróság megesketteti a tanukat is: Szőcs Miklósné vallomását oda módosítja, hogy mikor Barta Kata kis leánya fülébe fújt, azzal félre vonyódott a szája. Egyszer pedig Barta Katának megengedte, hogy a fejében keressen, akkor Barta Kata megfenyegetvén őt, kilelte a hideg. — Bózsa Mihályné is megtoldja vallomását azzal, hogy tavaly nem adván cseresnyét Barta Katának, megrontotta a lábát, hogy egy hétig rá nem hághatott. Egy hét mulva hozzá menvén Barta Kata, csak megtapogatta lábát és meggyógyult. 15 esztendővel ezelőtt leányának hályogos szemére ráolvasva az meggyógyult, de mikor egyszer megbánta, amit Barta Katának adott, ez éjszaka rosszabbul lett leánya szeme és meg se is gyógyult.

A vádat a vármegye magisztrátusa nevében terjesztették elő, melyet *Zichy* Ádám ügyvéd képviselt, aki tortúrát kivánt alkalmazni a tagadó vádlott ellen, míg *Bohus* László ügyvéd a vádlott védője nem látva igazoltnak a vádat, szabadon bocsátást kért. A vád és védelem tornája után — tekintettel a főbenjáró esetre, — hallgatta meg a vádlottat, a törvényszék a fentebbi kérdésekre nézve és a tárgyalást elnapolta.

Szeptember 16-án volt a folytatólagos tárgyalás Barta Katalin ügyében. A vád a tanuk vallomása alapján kiván ítéletet mondani, sőt az isteni törvényre (Exodus) is hivatkozik. A védő az elfogult tanukat kifogásolja, akiknek vallomása a gyülöleten alapszik és nem látja bizonyitva az ördöggel való cimboraságot, ha a vádlott gyógyitó füveket használt. A vád a tanuk vallomása mellett ismételten lándzsát tör és az ördöggel való szövetséget a ráolvasással bizonyitva látja.

A törvényszék a vád és védelem több izben való mérkőzése után meghozta ítéletét és a vádat beigazolva látta a tanuvallomásokkal. Mivel a vádlott sok esetben bübájossággal és ördögi mesterséggel (magica et diabolica arte) több személyt megrontott, ezzel isteni és emberi törvényeket sértett s a tanuvallomásokból és a vizsgálatból mindez világosan kiderülne, mások elrettentő példájául: elsőben torturára, azután

pedig a törvényszék különös kegyelméből fővételre, azután pedig testének máglyán való elégetésére ítéltetett.

1718.+ szeptember 18-án tortúra alá vonták a madari boszorkányt, aki azt vallotta a kinzás folytán, hogy midőn ezen büneért az rabságban behozták volna „a következendő éccakán egy nagy fekete seregh hozzája ment zászlókkal, az kik között zászló tartó lévén Madaron lakozó Jankus Gergely ugy annak édes Annya is, Vörösné és Jámbor Mihályné kinozván ezen Asszont és elragadván lelkében. Amint is azon fekete seregh közöt volt egy kalapos, mellet is ugyanakkor meg nem ismert s nevét sem tudja, ki légyen."

Kiszáradt agyának ezt a lázas fantazmagóriáját vette jegyzőkönyvbe a bíróság.

Két nappal az ítélet után alkalmazták a torturát a szerencsétlen Barta Katán, a következő napon pedig lecsapta fejét sovány kiaszott testéről a hóhér bárdja, mint ezt a pörcsomón pár szóval feljegyezte a törvénylátó bizottság.

+Helyesen: 1721. V.ö. 503. lapon közölt dátummal

3. Oláh Mihályné, Baronyai Kata, a kamocsai boszorkány.

Komárommegye udvardi járásában széltében gyógyítottak a tudós asszonyok és a kuruzslás virágzott a XVIII. század első felében. Majd minden községnek meg volt a maga javasasszonya, aki kent, fürösztött, ráolvasott: már ez utóbbit csak tudománya és tekintélye érdekében is. A vármegye pedig tűzzel, vassal pusztította ezt a népet, de a babonát nehéz kiirtani, ha egyszer a népben gyökeret vert.

Oláh Mihályné, Baronyai Kata esete[1]) tanulságos példája a mindenáron való boszorkány fogásnak és jellemző világot vet a XVIII. évszázad gondolkodására.

Oláh Mihályné úgy került a vármegye tömlöcébe, hogy Varga Judit, Hegedűs István özvegye, kit boszorkánysággal vádoltak, reá vallott a tortúra alatt. Bizonyos Mihálkáné szentpéteri, a kamocsai csordásné (ez Oláh Mihályné) és Jóba Mihályné martosi asszonyok ellen tett vallomást; ezen az alapon Oláh Mihályné ellen is megindult a bűnvádi eljárás. Kalandos, hányatott életét megtudjuk vallomásából, melyet 1727. október 29-én vettak jegyzőkönyvbe a vármegye urai.

Baronyai Kata Illaváu, fönt Trencsén vármegyében látta meg a napvilágot, hol 12 éves koráig nevelkedett a pápista hiten; innát Bazinba szakadott, aholott is 4 esztendeig lakozott; Bazinból Modorba, onnét Puszta-Födémesre, onnét pedig Galántára ment szolgálni, holott is nemes Lipthay Ferenc uramnál volt szolgálatban. Itt egy szakácshoz ment férjhez és 4 évig lakott véle, amikor az ura a franciára ment és odaveszett. Özvegységében Farkasdon, Nyitra vármegyében húzta meg magát, mely két esztendeig tartott. Itt ismerte meg Oláh, máskép Kis Mihály, kamocsai pásztorember és feleségül vette. Kamocsán 15 esztendőkig lakoztak békességben, onnét

[1]) Komárom vármegye levéltára Büntető perek Fasc. XII. Nr 414.

Martosra mentek szolgálatba és pásztorkodásból éltek, majd Madarra költöztek, Madarról jöttek vissza Kamocsára.

Úgy 50 esztendő körül járt Baronyai Kata, mikor a törvény kezébe került. Sejthette, hogy mi sors vár reá, hiszen gyakran füstölögtek a máglyák a boszorkányok alatt az ő idejében. Így ertjük meg a vallatásnak azt a pontját, hogy:

— Miért, hol és ki által ragadtatott megh s ezen N. Vármegyénk fogságába hozattatott?

— Azért ragattatott meg, hogy Boszorkánnak lenni tartatik, szólt a felelet.

— Miért ment el, midőn hallotta, hogy fogni akarják?

— Nem féltében, sem szökve ment el, mivelhogy nem is hallotta, hogy fogni akarják, hanem a szükségtől kénszerítetvén koldulni ment vala.

— Tudta-e az ura elmenétabéli indulattyát?

— Igenis tudta; seőt mégh a Gazda Asszonya is, hogy koldulni készült.

— Vissza jövén tehát miért lappangott?

A vádlott tagadólag válaszol.

Most következnek a boszorkány mesterségre vonatkozó kérdések.

— Kent-e, vagy orvosolt-e valaha valakit s mi formán?

— Némely Asszonyokat a Méh Anya javulásábul tiszta Hájjal kent és orvoslott.

— Tud-e valamely olvasást és ismeri-e a füveket?

— Egyéb olvasást és üdvösséget Imádságoknál nem tud s a füveket nem ismeri.

— Ismerte-e Martoson Hegedüs Jutkát,[1]) mely Újvárban megh égettetett?

— Annyibul ismérte, hogy eő is Martoson lakott.

— Volt-é azon Asszony boszorkányságárul gyanuságban nyilván vagy magha előtt is?

— Köz hirrül hallott másoktul gyanoságot felőle, de magha nem gyanakodott felüle.

— Tudja-e a Tehenek hasznát megh tartanyi és elvenni való orvosságát?

Vádlott tagad.

Kitől tanulta a Méh Anya kenést?

[1]) Ez volt az, aki rávallott, mint fentebb láttuk.

— Néhai Petes Katalin nevű kamocsai Bába Asszontul.

1727. december havában nemzetes Horváth Gergely helyettes szolgabiró és Frankner Antal esküdt uraimék Kamocsán törvényt látnak és tanuvallatásokat tartanak a következően kicirkalmazott két kemény vádpontokra nézvést:

Primo. Ismérte é a Tanu Oláh Mihályká néveő kamocsai csordásnak Feleséghét, Kathát, melly most a Nemes Vármegyének Tömlöczében vagyon s tudgya-é, látta-é vagy hallotta-é, hogy boszorkánsághbéli gonosz Életben élő Asszonyi álat lött légyen az? vagy hogyha tellességgel azt nem tudgya is, hallott-é valaha abbéli gyanosághot felőle? Kitül? mikor? és hol? s micsoda okra nézve?

Secundo. Tudgya-é, látta-é, vagy hallotta-é nyilvánságossan, hogy az nevezett csordásnak jelentett Feleséghe valahá valakit fenyegetett-é? kit? mikor? holl? és mi formán? és Fenyegetésének utána történt-e az ollyatin személlyen valamely veszély és nyavalya? Ellenben azon nyavalyából kigyógyította-é azt? S minémeő orvossághoknak alkalmaztatásával? Éjeli nehéz álom bocsájtásokkal kínzott-é valakit, vagy maghat a a Fatenst[1] s hányszor? Varáslássokat, jövendőléseket, beő bájos tételményeket, olvasásokat keövetett-é el? mi formán? holl és hányszor? egyszóval valaminemeő babonás és boszorkánságh béll Életének Foltatássárul való feslett dolgokat tud ellene? Mindeneket tehát rend szerint számlállyon el?

Az első tanu Lehotay György 55 esztendős kamocsai ember, néhai Sándor István özvegyének, Nadányi Borbála asszonynak jobbágya nem tud semmit, csak hallotta, hogy a boszorkánysággal vádolt asszonynak 9—10 éves leánykája mesélgette azt a csodálatos históriát, hogy az anyjával sokszor elment a világ végére és ott nagy vendégségben voltak; az után a viz fenekére szálltak, holott is nagy vendégségben volt részük. Egyebet nem tud.

A második tanu Takács András, Hunyady István jobbágya, a puszta gyanun kivül semmit se tud mondani.

A harmadik, a 60 esztendős Illés István, nemzetes Rőth Ádám uram jobbágya, a gyanuját igazolni is tudja. Tizennégy évvel ezelőtt (1713.), mikor helség polgárja[2] volt, bizonyos

[1]) Tanuvallomást tevő (tanu).
[2]) Kisbiró.

alkalommal Hadi Embereknek számára a falu sorjában kenyeret szedett; a csordásnak szállásából nagy jajkiáltást hallott, mire bement és látta, hogy a vádlott az urát, Oláh Mihályt, a kályha padkán hanyatt döntötte, és a torkát fogdosván kinzotta. Ezt a tanu nem szenvedhette, lehúzta az urárúl és mindaddig fogta, míg az ura a pásztor bottal kedve szerint meg nem verte. Meghallotta azután, hogy a csordásné megfenyegette „valamihent az Polgársághot le teszi, mingyárt úgy megh fogná tanitani, eőtet, hogy megbánnya."

Igy is történt. Mihelyt letette polgári hivatalát leg ottan körösztetemébe,[1] lábaiba és inaiba oly nagy lankadás szállott, hogy jártányi ereje is megszünt és „két mankón járni kéntelenétetett." Ekkor eszébe jutott a csordásné fenyegetése és elvánszorgott hozzá és kényszerítette, hogy gyógyítsa meg, mert minden gyanuja reá esett, bár a csordásné tagadta, hogy ő rontotta volna meg. Azonban mégis hozzáfogott, megsímogatta tagjait és inait ruháján által kezeivel és a teste szinte megújult és oly könnyen ment a szállására, mint csaknem egészséges korában. Másnapra kelve, semmi gondja nem lett, harmadnap pedig Gyöngyösre ment gyalogszerrel.

Lukács Benedek, nemes Fekete György jobbágya a következő tanu, ki szomszédságában lakott a vádlottnak egy kis ideig és halotta mások gyanuságát, „hogy gonosz életben éleő s tudományos Asszonyi álat lett légyen" és maga is gyanakodott rá, mert valamiként szomszédságában lakni szakadott[2] legottan Tehenei előbbi jó Erkölcsekből ki vetkőzvén olly szilajok lettek, hogy csaknem a magok borjait is megh ették." Később ugyan a nagy ostorozástúl, szelidebbek lettek, de hasznukat maig se igen veheti.

Mészáros János, nemes Konkoly János jobbágya előtt is gyanus volt Oláh Mihályné, mert gyakran elküdte kis leányát hozzájuk kenyérért; egyszer a felesége üresen bocsátotta el a leánykát, hát úgy megvesztek[3] a tehenei, hogy semmi hasznukat nem vette. Mikor aztán ismét eljött leányka és kenyeret adtak neki, megjavultak a tehenek. Ezt a vallomást a felesége, Lukács Ilona is megerősiti.

[1]) Derekában.
[2]) Szomszédságába ment lakni a vádlott csordásné.
[3]) Megbetegedtek.

Halász János, a következő tanu, akitől egyszer kender alá való földet kért a csordásné, de mivel nem adott neki, harmadnapra felesége lába rútul eldagadott és ki is fakadott; ezt a nyavalyát Oláh Mihályné gyógyította meg zsirokból csinált kötésekkel. Halász Jánosné, Sóky Katalin kiegészíti az ura vallomását egy másik történettel. Egy bizonyos takács legénynek, aki idegen helyről származott Kamocsára, dagadozni kezdett a lába, Oláh Mihálynét kérte, hogy gyógyitsa, de ez nem vállalta és ezt mondta:

— Én meg nem gyógyéthatom, mert az honnend jött, ott rontották meg és aki kit megrontt, azt azonkivül más meg nem gyógyíthattya.

Sulyos vallomás ez, de még meg is toldja Halászné ifjasszony azzal, hogy Oláh Mihályné szájából hallotta: egy Negyeden[1] megrontott leányka gyógyításáért 10 forintot kért, de csak hatot igértek érte, ezért nem vállalta föl és visszajött Kamocsára s a tanunak igy szólt:

— Nem járok én hat forintért Negyedre, mert a minéműeő főveket az ollyatin Nyavalyát orvosolni szednem köll, tehát azt Magham nem szedhetem, hanem Farkasdon vagyon egy Társam azzal köll szednem, mivel egy nem szedheti.

Nem sok jót mond a vádlottról Mátyus Erzse asszony se, aki bábának hívta Oláh Mihálynét. Egy szekér szalmát, hozatott a bábaasszony bérének törlesztésére a saját eszközén és ezért három garast lefogott a bábától. Ezért aztán faluhosszat szüntelen fenyegette a tanut. Mikor újra viselős lett, egy hétig tartott a vajudása és hiába hivatta, mindaddig nem ment, míg kemény ijesztésekkel nem kényszeritették. Mikor pedig oda ment volna, a gyerek-ágyban levő tanut nyavalyája és szorongattatása közben nevette és csufolta, mondván:

— Szenvedj, szenvedj, ha hamisan fizettél a bábádnak. Most jött eszedbe, úgy vedd reá mást, másszor fog tanulni!

A beteg és a „környöle léveő Asszonyi állatok könyörgöttek nékie, hogy a Fatensre tenné kezeit és munkálkodnék hivatallya szerént kerüle", de a bába, a gonosz vádlott nem nyult hozzá és azt állította, hogy a gyermeket nem lehet elvenni, hanem ha meglesz, elmetzi a köldökét. A gyerek halva született.

[1]) Szomszédos község, már Nyitramegyében.

2*

A tizedik tanú jó tanú: mert nem tud semmit, pedig Oláh Mihályné a házánál is lakott Halas Andrásnak és az ő segitségével is fogták el. Nem tud róla semmi rossza mondani, bár elfogatása előtt keservesen siránkozott. Ő váltig vigasztalta:

— Ne félj Kata semmit, mert ha tiszta asszony vagy, semmi bántásod nem lészen.

Mire feleli Oláh Mihályné:

— Lelkem, sógor úr, nem bánom, ha meg fognak is, de hiszen nagyobb rosszak is vannak nálamnál a faluban, hogy nem méltók tartani eőket.

Tovább a tanú nem beszélt vele, hanem Julka leányát fartatta az anyja felől való gyanuságból, a kis leány ezeket mondta a vallatásra:

— Bizony sógor úr, elmentünk ám mink az Ég végére és ott vendégeskedtünk Bak Gyurka leányával, Illés Istvánné leányostúl, Kósa Pálnéval.

Nemes Kósa Márton hit alatt vallja, hogy az általános gyanún kivül külön oka is volt gyanakodni a vádlottra. Ugyanis a mult 1726. esztendőnek húsvétja előtt a hitvestársa Komáromban gyermeket szült. Mikor Kamocsára hazament az asszony, nem hivta Oláhnét a gyerek fürösztésére, holott a többi kicsinyeit ő fürösztötte. Egy hét mulva egy hajnalon elsivalkodik a gyermek, „a szája annyira lekúcsolódott, hogy nem is falhatta be az annya csöcsét.“ Gyanujok Oláh Mihálynéra esett, el is hivatták legottan; csak a szájához ért a gyermeknek, az azonnal fölnyilt és könnyen szophatott, mint azelőtt. Másnap megint lekúcsolódott a gyermek szája, hivatták megorvosolni, de a vádlott semmiképen el nem ment és igy rövid nap mulván meg is halt a gyermek.

Nem mondott jót felőle a tizenkettedik tanu, Szendy János sem, ki 1703-ban falu korcsmárosa volt. Hallotta mások gyanuságát és ő is meggyőződött gonoszságáról. Az emlitett esztendőben történt, hogy a vádlott Oláh Mihályné bement a korcsmába hozzájuk és egy pint sert kért a feleségétül. Mivel az nem adott néki, megfenyegette:

— Várj csak, megbánod azt!

Másnapra kelvén be is váltotta fenyegetését, mert a tanu egy hat esztendős kis leánykájának elsőbben a jobbik

lába, „harmad napjára pedigh az ball lába is hátra föll horgattak és sugorottak;“ felesége rögtön kifejezte gyanuját Oláhné ellen és beszólította házához, de semmit el nem követett, hanem „gömbölő“[1] választ adással elment. Másodszor maga tanú ment el érte és erős szóval hajtotta maga előtt és kemény fenyegetésekkel kényszerítette, hogy ha a leánykát elrontotta, gyógyítsa is meg, egyébiránt ha nem, tehát maga rabságra viszi be őtet érdeme jutalmának elvételére. Ezektül a fenyegetésektül megrettenve el is ment a csordásné; hozzámenve a leánykához, „és noha semminémeő orvossággal nem illette a Leánkát, hanem csak sz . . . s kezével meg simogadta, smind azon által a Leánka Estvére kelvén szem látomást meg könnyebbedett,“ másnapra pedig semmi nyavalyája sem volt.

Igy vall Szendi Jánosné, Kelemen Örzse is.

Czompó György, Rőtth Ádám bérese is ismerte a vádlott csordásnét babonás feslettségéről, de maga is gyanut fogott ellene, mert a felesége gyereket szülvén nem hívta meg bábaságra, ezért Oláh Mihályné megfenyegette. Utána csakhamar kifakadoztak a mellei, de azután maguktól meggyógyultak.

Sóky István, gróf Berényi György jobbágya, nem mond semmi rosszat róla, bár az elmult 1726. év telén nála lakott a rab asszony. Mások gyanujáról van tudomása. Neki nincsen, de egy esetet mégis elmond. Egy este nem jött haza a csordáról egy tulka, mikor ezen búslakodott, így vigasztalta Oláh Mihályné:

— Ne búsuljon kegyelmed édes Gazda Uram, meg tartya az Isten.

Másodnapra kelvén keresni ment a tanu, meg is találta a tulkot. Hazamenvén, tudakozta tőle a csordásné:

— Ha megtalálkozott légyen az elveszett Tulka?

Az igenlő válaszra pedig szólott:

— Nem meg mondám, ne féltse kegyelmed mert meg tartya az Isten.

Annak utána ismét kérdezte az asszony:

— Ha az fejszét ki hozta be a vállyóbul?

— Én, felelt a gazda,

[1]) Kitérő.

Viszont a csordásné:

— No jó Gazda úr.

Takács János volt a tizenhatodik bizonyság. A közgyanuban álló csordásnéra neki is oka volt gyanuskodni. Egy alkalommal, úgymond, tehene annyira megbabonáztatott, hogy megkeseredvén a teje, a borja is eldöglött alula. Másoktól is kérdezősködött és azt a tanácsot kapta „hogy ha tudnya illik a Tehénnek egy verdung Tejét a malomra vinné és azt a garadba töltené, addigh tehát nem nyughatna az az személy, a ki meg rontotta, valamégh az Fatenshez nem menne és mégh a vitel alkalmatosságával is eleibe állana és elvinni nem engedné."

Igy is tett a tanu és néhai édes anyjával elviszik a tejet a malomba, hát a nevezett Oláh Mihályné eléjük állott és fenyegeti őket:

— Mit visztek? s hova mentek?

— Semmit sem, feleli az édes anyja.

— Tudom, mi vagyon nálatok, de ne próbállyátok azt, mert ighen megh bánnyátok. Ollyak vagytok tik, hogy ha valami nyavalya történjék Marhátokkal, mingyárt azt mongyátok, hogy az Eördögh ártott nékie; hanem gyertek vissza, semmi nyavalyája nem lészen a Tehénnek.

Visszafordulnak mind a hárman és otthon a csordásné megvizsgálja a tejet és szól vala:

— Bizony nem jó Téj ez, de Suska asszony meg láttya kigyelmed, ha holnap jó nem lészen!

Másnapra jó lett a Tej.

Egy alkalommal pedig édes anyjától kenyeret kért a csordaságbéli konvenciójára és mivel nem kapott megfenyegette édes anyját, kinek másnapra bal keze és lába összezsugorodott.

Gyanuságbul meghívatták a csordásnét, az megtapogatta és így szólt:

— Csak mosogató ruhával borogasssa kegyelmetek, meggyógyul.

Amiért is másnap semmi gondja se lett.

Kecskés András a tizenhetedik tanu, Hunyadi István jobbágya. Ez is elmond egy esetet, ami különösen is gyanussá tette előtte a csordásnét. Egy akalommal ugyanis kendert kért

a feleségétől Oláh Mihályné és az kérését megtagadta. Aznap éjszaka a nyavalya feltörte kisded gyermekét. Felesége karjára veszi a kis gyereket később és a faluban hordozta panaszkodván, hogy minden gyanusága csak a csordásnéra esik az említett okból. Találkozik többek közt a vádlott csordásné gazda asszonyával,[1] néhai Kósa Mihálynéval, vele is értekezett a gyermek nyavalyárul és ez a következőt mondta neki:

— Előhoztam a zselléremnek (Oláh Mihályné) az gyermek nyavalyáját, de csak azt felelte: semmi az, becsülettel szólván eb sz . . .gondja néki, meggyógyul.

És azután csakugyan semmi gondja se lett a gyermeknek.

Kecskés Andrásné Halász Zsuzsánna meg tódítja az ura vallomását és e boszorkányságra nézve olyan bizonyítékokat hoz fel, melyek nagy súllyal estek az igazságszolgáltatás serpenyőjébe. A bőbeszédű menyecske előadja, hogy Oláh Mihályné panaszkodott neki, hogy Kamocsán nem akarják őtet szenvedni azon okból, mert boszorkánynak tartják. Erre igyen felelt Kecskésné asszonyom:

— Mit félsz szegény Asszony, ha igaz vagy? Mert ha engem valaki boszorkánnak mondana s az nem volnék, bizonyára meg keresném a becsületemet.

— Jaj, hiszen voltam Martosra, kértem az Birótul Igazságot, de csak aszt mondotta: micsoda igazságot adgyunk? mikor itt is ollyan híred van, mint Kamocsán. Ha nem hiszed, menny a Nótáriushoz, majd elődbe rakja, mit mondott Hegedűsné Újvárba! hiszen az is reád vallott.

De a vádlott kis leánya — ma eszelős hisztérikának tartanánk — szájából is hallotta ezt a terhelő vallomást:

— Engem Anyám Asszony, hogy most jöttünk a bújdosásbul,[2]) a partrul a Dunába akart taszítani, a kését is kirántotta s meg akarta torkomat vele metszeni mondván:

— Te miánnod szenvedem én ezt, hogy az faluba nem maradhatok, mert ha te nem szóltál volna, nem volna nékem ezen állapotom.

Más alkalommal, folytatja Kecskésné vallomástételét,

[1]) Itt házi asszonyt kell érteni, akinél lakott.

[2]) A vizsgálat jegyzőkönyve hozzáteszi: (mellyet minek előtte meg fogadtatot volna, tehát féltében követet el). Ezt a szökést sulyosító körülménynek tartják a vizsgálat és a per folyamán.

látta, hogy a vádlott csordásné hasábfával verte a kis leányát. Kérdi tőle, miért verné oly kegyetlenül leánykáját?

— Ha eő nem szán engem, felelte az anyja, én sem szánom eőtet, miért beszélli a faluba azt én reám, hogy az világh véghére járok, azt is mongya, hogy én egyik Tehénre ülök eő meg a másikra, úgy repülünk el és mégh kérdezték tőle:

— Te, hova kötitek a teheneket?

— Azt mondja, hogy a fa tetejébe és maghunk anyámmal úgy repülünk el.

Kecskésné a bűnpör tárgyalására nem jött el.

Szabó Péterné Takács[1] Ilona nem mond lényegeset. Mielőtt elfogták, féltében elugrott volna Oláh Mihályné, de ennek előtte egyszer együtt jöttek a Vágrul és beszélgettek, ez alkalommal is panaszkodik neki Oláhné:

— Ugyan sok irigyem vagyon nékem; talán már faluban se maradhatok, csak el köll mennem, de ha engem meg fognak, több is van Kamocsán ollyan.

Lukács Márton a huszadik tanu, Fekete György jobbágya, ki szintén ismerte Oláh Mihálynét „mindenkor boszorkánsághrul való szóbeli Asszonnak lenni." De neki is van egy esete, mely gyanuját megerősítette vele szemben. Tíz esztendővel ezelőtt Gútára indult arra a végre, hogy ott kanna dongát állíttasson össze magának. Ezt meg szentvén Oláh Mihályné, kérte, hogy némely dézsa dongáit is vinné el magával, de a tanu ezt nem teljesítette. Másnap déltájban kas fonyással munkálkodott, hát hirtelen mind a két térde kalácsa ki fordult a helyébül. Ennek csodájára össze sereglettek az asszonyok és tudakozták: mi lehet az oka? A tanu felelte:

— Én bizony csak a csordásnéra gyanakszom azért, hogy dongáit el nem akartam vinni Gútára.

Jelen volt a csordásné is és ezt mondotta:

— Úgy van az mingyárt, hogy csak az Eördöghre gyanakosznak, ha valami esik rajtatok, pedigh az Isten szabad az Emberrel a Bűnyért reá ereszti.

Mindazáltal a csordásné „megpökdözvén Markát" lesimogatta a lábait és könnyebben érezte magát. Meg nem gyógyult mindjárt, hanem egy hónap mulva kitanította a feleségét,[1] hogy tudniillik „néminemeő — salvis auribus — Disznó

[1]) T. i. a csordásné.

ganéjból fördőt főzne és abbul következnék a Fatens meg gyógyulása." Meg is gyógyult tőle.

Felesége Dura Erzsébet ugyanezt vallja, csak arra nem emlékezik, hogy meg pöködött kezeivel símogatta volna az urának lábát.

Nemes Kósa Pálné Mészáros Judit asszony is hallotta boszorkány híréi Oláh Mihálynénak, de nem gyanakodott rá. De valamit mégis tud mondani és az felette jellemző.

Az elmult nyáron, szól a vallomás, egy déli álmában, mint egy hideg szél (így rémlett neki álmában) valaki Oláh Mihályné Ábrázattyában reá ment és az a hideg szél fekvéséből fölemelte. Erre nagy rettegés közt fölébredt.

Ezt a vallomást is jegyzőkönyvbe foglalják!

Takács Tamásné Károly Judit vallomása nagyon érdekes, mert elmondja a kuruzslásnak egyik módját, amivel megrontott gyerekét gyógyította.

Esztendővel ez előtt, szól a tanu, gyerekágyban feküdt, Oláhné hozzája ment és pálinkát kért. Nem adott neki. Három, négy hétre reá a leánykája ballába összezsugorodott. Kötözgette eggyel-mással, de nem használt. Egyszer aztán Oláh Mihályné elmegy a házához, megnézegeti a leányka lábát és ezt mondja:

— Komám asszony, bizony ez ártás, ezt hiába kötözte, ha csak meg nem gyógyíttya, aki meg ette[1], azért cseleked azt, hogy főz fördőt nékie három rendbéli, ugymint Ember, Sörtés és Tyúk ganéjokbul s tégy belé hét orsót a hegyével alá és egy mosófát s abba ültesd egészen, ha meg főzöd, de mikor főzöd az ajtót jól be csináld, hogy senki bé ne melhessen, mert ha bé melhetnek összve rontanak magadat is.

Ezt a fürdőt nem merte megcsinálni. Oláhné meglátogatja és kérdi, megkészítette-e a fürdőt vagy sem?

Nem, mert nem mertem meg cselekedni.

— No tehát ha azt meg nem merted cselekedni, Cselekedd azt: hogy jó Tüzet rakván üsd kétfelé s az parsájában[2] hentergesd meg a mosogható ruhát s avval kösd s a magha ganéjával, mely meggyógyul.

Igy is cselekedett s kis leánya lába meggyógyult. De hozzáteszi azt, hogy mielőtt ezekre tanította volna Oláh

[1]) Megrontotta, megvesztette.

[2]) Parázsban.

Mihályné „tehát valamihent elsőben meg látta Leánya Lábának nyavalyáját té túl[1] meg pökdösvén szappanyos ruhával bé kötötte.“ Takács Tamás is megerősíti felesége vallomását.

Petes Márton az utolsó előtti kamocsai tanu arra emlékezik, hogy jó pár évvel ezelőtt, mikor Kamocsán nagy árviz volt, Oláh Mihályné kiszorult szállásáról és Petesék házánál kért szállást. Itt egy társa látogatta meg Oláhnét és a tanu, mint kis fiú a kályha mögött kihallgatta a beszédüket és látta, hogy a társa különféle gömbölyű köveket adott, elősorolván kit tótul, kit magyarul, hogy mirül valók. Tótul nem értette, de magyarul azt hallotta, hogy tehén használnak elvételéről való kő is volt köztük.[2]

Utolsó tanu Puruttya Éva, nemzetes Nadányi Borbála asszony szolgálója. 1727. dec. 9-én Kamocsán járt és abban a házban szállt meg, ahol most Oláh Mihály tartózkodik leányostul. A tanu ekkor már hallotta az Oláhnéról keringő hireket, beszédbe eredt a kis leányával és kérdezte, hol volt az anyja?

— Az Ég végén volt, szólt a kis leány és az Hegyes Tehénen ment oda, holott nagy vásár és sátorok voltanak.

Egy szavában a kis leány azt mondta, ő is vele volt, de mikor az apja ezt hallotta szidni kezdte és veréssel fenyegette, más szavában tehát tagadta, hogy ő is oda lett volna az anyjával. Azonközben olyasmit is mondott a leányka, hogy az ő anyja csak a tenyerét és a hóna alját keni meg magának és elrepül.

Eddig tartott a kamocsai vizsgálat, 1727. dec. 13. és 14-én. A nyomozás szálai Martosig nyúlnak, hol azelőtt tartózkodott Oláh Mihályné. A következő napon, dec. 15-én tehát Martosra megy a kommissió.

Kis István házánál lakott zsellérül mintegy félévig Martoson Oláh Mihályné urával együtt „csordásághbéli hivatalban“ 1724-ben. Látott olyan babonaságot tőle, egyszer mikor a marhák közül valamelyik eltévedt, a varrótűt a kemence „üstökébe“ szúrta mondván:

— Már ne féllyenek akar hol maradot a Marha meg jön, semmi vadtúl nem szükséghes félteni.

[1]) Innen is, túl is.

[2]) Komárommegyében ma is élő népszokás, hogy a rosszul tejelő tehén tőgyét „ménkűvel“ megdörzsölik. Ez a ménkű nem más mint kőkori kóbalta, melyet ha megtalálnak, gondosan őriznek. E sorok írója tud ilyet Marcelházán.

Amint is a marhában semmi kár sem lett.

Balla Ferencné, Takács Erzsébet második tanú. Tudja, hogy a martosi nép gonosz élete miatt gyanakodott Oláh Mihálynéra. Neki is volt erre oka. Gyermeket szülvén, nem szólította bábaságra; mikor fölkelt a gyerekágyból és kiment házából, legöregebb leányának jobbik lába összezsugorodott. Nagyon busúlt rajta és mások tanácsára a mosófát vas fazékba tevén, keményen betakarva, erős tűzön forralta és főzte. Erre annak a személynek, aki leányát megvesztette, meg kellett jelennie. Meg is jelent a csordásné az utca ajtóban, mikor vizért ment a Nyitrára; visszafordulván pedig a vizzel, mikor a pitvarába érkezett, a csordásné jött ki a tanu szobájából és azt kérdi tőle, mit főz oly szorgalmasan a vasfazékban, talán kukoricát? A tanu felelt:

— Igenis azt.

— Hoccze tehát az én Leánkámnak is kukoricát.

Erre a tanu felvett a tűzhelyről egy nyers kukoricát és odaadta a lánykának; ezzel elment.

Harmadnapra néhai Hegedűs Istvánné, (kit Újvárban boszorkányságért megégettek) kéztördelve állít be hozzá:

— No Sóghor Asszony azt bizony Csordásné ette meg Leányodat azért, hogy bábának nem hívád eőtet.

Ezeket a szavait „meg is kettőzvén" hitével erősítette:

— Isten meg öllyön engemet, ha a nem ette meg.

Ugyanaznap könyörgés tájban[1] a csordásné megjelent Balláéknál és megállván a pitvarban, leült a tűzhelyre és azt kérdi a beteg leánytul:

— No te Leánka mégh sem gyógyultál meg?

— Nem gyógyult bizony az megh, mert a Hegedűsné nékem azt mondotta, hogy kigyelmed ette meg az gyermekem.

— No mondok én eő reá nagyobbat a vén boszorkányra, felel a csordásné..

Ez alkalommal megtanította egy orvosságra, tudniillik ki menvén a tyúkok ólába ott szedjen tyúk- és sertés ganéjokat, azt tegye föl vizzel vasfazékba és főzze meg fürdőnek, ebben fürössze meg leányát és meggyógyul.

Midőn ezt a tanu megcsinálta, olyan lett, mintha leforrázták volna, megbetegedett és úgy feküdt, mint egy halott.

[1]) Reformátusoknál a délesti isteni tisztelet.

E mellett arra is tanitotta a csordásné, hogy ezen fürdő után kerek nátra füvel kötözze leánya lábát. Nemsokára meggyógyult a lába, de ettől-e vagy sem? nem tudja.

Vincze István is tudja, hogy „boszorkánságbárul való feslett élete miatt minden gonosz hírben s névben élt úgy ő előtte, mint mások előtt közönséghes volt a gyanuságh."

Mikor Balla Ferencné és Harsányi Györgyné leányaik a vesztésben sínylődtek, egy este a templom felé ment a Harsányi György közén, hallotta, hogy Oláh Mihályné és néhai Hegedűs Istvánné szörnyen csatáztak, veszekedésük okát nem tudta ugyan, de hallotta, amint Hegedűsné mondta Oláh Mihálynénak:

— Ha, úgymond, én azt megrontottam, te megént meg rontottad Harsányiné Leányát.

Viszont repetálta Hegedűsné Oláhnénak, hogy megrontotta Balláné leányát.

— Hiszen ha én azt megrontottam, szólt Oláhné, de te ugyan csak nagyob boszorkány vagy, mint én.

Ezzel a tanu útjára ment és a továbbiakat nem tudja.

Vincze István vallomását megerősíti hite alatt Vajda Ferenc is.

Nagy János az ötödik tanu. Terhelő tanu, ki a nyilvánvaló gyanuságon kívül, azért is gyanut fogott Oláh Mihályné ellen, mert pár évvel ezelőtt egy Tót Kata nevű leányzó lakott nála zsellérségben, aki most Tót Gyurka felesége, ez egyszer Oláhnéval összeszólalkozott és az éjszaka jobb lába „úgy megromlott és eldagadott, hogy nem is járhatott sem csizmáját föl nem vonhatta három egész hetekigh."

A negyedik héten hozzá ment Oláh Mihályné és kényszerítette Tót Katát, hogy keljen föl és vonja föl csizmáját és menjen ki vele a csorda után.

Tót Kata mentegette magát, hogy lehetetlen a csizmát felvonnia, hát még a csorda után járnia nagy fájdalmai miatt. De Oláhné nem szünt meg kényszeríteni:

— Gyere csak, ne gondolj te avval, vond föl a csizmádot és ha föl nem vonhadd, hozd el a kezedbe.

— Kihez képest, folytatja a tanu, denotált Tót Kata, nem mervén Oláh Mihálynénak szavait félre tenni, kezébe vette

csizmáit és a mint lehetett elvánszorgott a csorda után, visszajövén pedig estve felé már látta a Fatens, hogy csizmájába öltözve volt és felénére sem sajnálta a Lábát ahoz képest, mint mikor kiment, harmadnapra kelvén pedig semmi gongya sem lett lábának.

Ezen az eseten kívül Nagy János is hallotta a rút pörlekedést a két asszony, Oláhné és Hegedűsné között, mikor szilváskertjébe indult Harsányi közén. Csúnya nagy csatározás volt és elsőben Hegedűs Istvánné mondta Oláhnénak:

— Te k . . . a, mit k . . . . zol engemet, hiszen te etted meg a Balláné Leányát, Oláh Mihályné viszont Hegedűsnénak:

— Hát te k . . . a te meg a Harsányi Leányát etted meg.

Hegedűsné reá replikázott:

— Nem csak az te k . . . a, nem, hanem a Praedicatornéjét is te etted meg.

Tovább mivel födözték be a pörléseket, nem akarván halgatni, dolgára ment, fejezi be vallomását a tanu.

Gróf Sára, Nagy Jánosnak felesége, ura vallomását megerősíti, de ezenkívül fantasztikus eseményt beszél el.

Első gyermekével feküdt gyermek ágyat és Oláh Mihályné volt a bábasszonya. Kilenced napra szülése után éjszakának idején, első kakasszólás után Oláh Mihályné és néhai Hegedűs Istvánnné rendes öltözetükben és testükben az ajtókat megmegnyitogatván bementek abban a szobában, hol ő feküdt. Kívüle napa, Varga Istvánné volt a szobában, de ez aludt. Ő ébren volt és a szemükbe nézett.

A két asszony megállt előtte és Hegedűsné hátul megragadta haját, megráncigálta:

— Te majd meg öllek, miért nem hítál az körösztölőbe.

Mire felelt Oláh Mihályné:

— Ne báncs Szegént, hiszen máskor is megtalálod.

Gróf Sára könyörgésre fogta a dolgot és szabodni kezdett:

— Ne báncsatok Lelkeim!

Ekkor felébredt Varga Istvánné, az anyósa és így szólt.

— Mi lölt menyem, mi lölt?

Arra kitakarodtak a házbul azon az uton, amelyen jöttek.

Tót Kati is megjelent a törvény emberei előtt, akinek lábát rontotta meg és csodálatos gyógyulásáról ezeket mondja:

— „Valamihent kezébe vette a csizmáit s elindult Oláh Mihálynénak hivatallyára a csorda után, leg ottan szem látomást tetczet nékie, hogy tért a Lába fájássa, ugy annyira, hogy mikor az Marhákkal az Eörmös dombnál lévő berekig (melly csak egy puska Lövésnére vagyon a falutul) érkezet, csizmáját könnyen föl vonhatta, noha egész nap Oláh Mihálné sem véle nem volt, sem semmi képpen nem orvosolta eőtet."

Tót Kata másról is tesz tanuságot. Azt is látta, hogy Oláh Mihályné az urát — részeg lévén — „eőtet kétszer poson sujtotta," mire Oláh Mihályban is eldült a borjú és kifakadt:

— Várj te Boszorkány, Újvárba elviszlek tégedet, magam veszek egy kocsi fát és avval megégettlek.

Ezekre a szavakra az asszony sírva fakadt.

Jóba Mihályné Keszi Katalin is tudja, hogy Oláh Mihályné boszorkánysága szóbeszéd tárgya volt. Ezen felül elmondja az ő külön esetét. Egyszer egy hétig köpülte az egy hónap alatt gyűjtött tejfölt és sehogy se tudta megkölteni és oly büdös lett, hogy alig tűrhették a szagát. Erősen boszankodott ezen és szidta a boszorkányokat.

Oláh Mihályné a szomszédjában lakott és meghallotta, nem is állta meg szó nélkül:

— No mit szitkozódik kegyelmed, szomszéd Asszony?

— Hogy ne szitkozódnám, mikor nem költhetem meg tejfölömet!

— No ne szitkozódgyék kegyelmed!

Azzal eltakarodott. Másnap reggel Jóbáné kis leánykája nem tudott felkelni, négy kézláb mászott le az ágyrul. Az anya sírt és jajgatott gyereke miatt. „Megh szünvén az sirástul, tehát mint egy fél délkor annak utánna, nagy dölfössen, pattogással maghátul ment Oláh Mihálné házához s leg ottan nagy haraggal meg szólétván az Fatenst mondotta:

— Adgyon kigyelmed egy széket alám és hozza bé kigyelmed a Leánykát s tegye kigyelmed az ülembe!"

Jóbáné igyen cselekedett, „Oláh Mihályné megpökdözvén a magha Markát s azzal le símogatta Leánykának lnait s le tette és az Leánka mingyárt Lábra álván ki szalad az utczára semmi gongya sem lett, kin nagyon csodálkozott a Fatens és arra mondotta nekik Oláh Mihályné:

— Látod-é ha valami nyavalyája vagyon Marhátoknak, mingyárt a boszorkánra vettek, és azt szidgyátok, azért máskor a Boszorkánt ne szidd.

Harsányi Györgyné Vince Kata a következő tanu. Az ő esete a következő: Egyszer „— becsülettel szólván — sörtéseit Oláh Mihálynénak a Fatens a Tökös kertjében megkergette s azon Éjjel a Lába szára fejétül fogva eldagadott." Egy hét mulva hozzámént Oláh Mihályné és valami levél laput hozván magával, egyszer minden kényszerítés nélkül bekötötte vele a lábát s minden nyavalyája elmult harmadnapra.

Megtoldja a vallomást a zsellérje esetével, akit felszólított Oláhné, hogy varrjon neki, de az nem cselekedte és az újja feldagadt még azon estén és Oláh Mihályné kötésével gyógyult meg.

Tizedik és utolsó martosi tanu Kiss Istvánné, kinek a zsellérje volt Oláh Mihályné, mást nem tud, csak egy babonaságot. Ha ugyanis néha valakinek marhája elmaradt a csordából és panaszkodni mentek hozzájuk, az ura azt felelte mindig, hogy ne féltsék akármennyi vad közt maradtak is, mert azokban legkisebb kár se eshetik. Olyankor azután amilyen fazékban vacsorát vittek nekik, azt a fazekat leborítván Oláh Mihályné az ura süvegével, a kemence szájába befödözte „és az kályhás kemence üstekében szúrta a varró tűtt." De ezeket nem látta, hanem magától Oláh Mihálynétul hallotta.

Még egy komáromi lakos Pinke János tesz eskü alatt vallomást Oláhné ellen. Pinke azelőtt Martoson lakott házasságban és feleségének kínálta magát Oláhné bábaságra, mivel nekik nem volt reája kedvük, nem hivatták el. Oláhné fenyegette őket, de semmi nyavalya nem érte őket. Hanem a szülés után ötödnapra vendégségbe ment Pinke a faluban György Mihály házához és midőn éjjel 10 óra tájban szállására akart menni és a sövény kapun kívül egy lépést tett volna, látja, hogy a sövény alatt jobb keze felől két „ighaz" tehén feküdt. Azt is látta, hogy Oláh Mihályné a szállásáról „német ruhában" a kvártélyos káplárnak vasderes lován a tanu elé nyargalt sebesen, csak úgy „szikrázott a sár" és rögtön kiszorította a kapuból, a tehenek pedig „ijedten mint ha vas vedla végére vétettek volna" fölugrottak és elszaladtak.

Ő vissza igyekezett az udvarra, de Oláh Mihályné paripásan előtte állott s a ló szügyével téregette, semmi képpen se térhetett vissza. Mindjárt tudta a tanu, hogy a gonosz lélek kisérti. Jobban és jobban igyekezett kerülni mindenfelé, hogy megszabaduljon, de nem tudott, mert azután három lovas érkezett parasztruhában s négyen körülfogván téregették, hogy Hegedűs Istvánnak az udvarára értek a kút mellé és mindegyik mondogatta:

— Fogh megh, fogh megh.

Mikor a tanu meglátta kútnak fejérlő ágasát, akkor ijedt meg jobban, hogy őt a kútba vesztik, Istent kezdett említeni, mire a három lovas eltünt, de Oláh Mihályné ott maradt. „Megbízván magát a Patens magát" Oláh Mihályné fejéhez kapott és a kezében olyan maradt mint a bikanyál, melyet hozzá hajtván Oláh Mihályné nagy kacagva eltünt.

Ezzel a vizsgálat kimerült.

1727. dec. 17-én *Gyulay* Ferenc királyi tanácsos és a vármegye első alispánja előlülése mellett láttak törvényt Oláh Mihályné Baronyay Kata felett. *Rőtth* Sándor volt a vármegye ügyésze,[1] ki a vádat képviselte és az alábbiakban formulázta:

„Mi módon az most nevezet Personaliter adstans I.[2] nem tudatik, honnénd indíttattván és minémű Intelen[3] gonoszsághra ingherleő természettül viseltettvén s mivel Istennek eő szent Feölséghe, mind pedigh e világh az aránt való Teörvénnyét és sulos Büntetését férre tévén s azokkaly nem gondolván séőtt magha Terempteőjének ingyen való kegyelmét eltapodván, ellene párolny és az eördöggel seövetséghet vetny s maghát boszorkánysághra adny és annak erejével az . . . . . általis kinyilatkoztatandó mind szerént Embereknek s feöldi veteményekk ártanni, úgy más edgyéb természet szerint maghával vonzó Eördöghi Mesterségheket véghben vinni merészlett . . ."

A vádat Oláh Mihályné, teljes hivatalos cimén „in vinculis personaliter adstaus I.[4] egyszerűen tagadja. E tagadással szemben, miután az tényekre vonatkozik, az ügyész

[1]) Utóbb Fejérmegye alispánja.
[2]) Incattus, fogoly, rab
[3]) Istentelen rövidítése.
[4]) Bilincsekben személyesen megjelenő fogoly.

indítványozza, a vádlottnak tortúra útján vallomásra kényszerítését, ezenfelül becsatolja Hegedűs Istvánné torturális és halálával hitelesített vallomását Oláh Mihályné ellenében és az ismertetett tanuvallomásokat.

A törvényszék aznap nem határozott a főbenjáró ügyben, mert a tanuk kihallgatása foglalta el a' nap nagy részét, akikkel szembesítette a vádlottat. A tanuk mindegyike fentartotta vallomását a sedria[1]) előtt is. (Nem jelent meg a 18-ik kamocsai tanu: Kecskés Andrásné, Halasi Judit.)

December 18-án, másnap hozta meg ítéletét, a következő bizonyítékok alapján:

mert Hegedűsné Varga Judit kínvallatása alkalmával ellene vallott és e vallomását halálával megpecsételte,

mert a törvényes eljárás rendjén meghallgatott tanuk vallomásai ellene szóltak.

Az említett tortúrális vallomásból, nem különben a tanuk előadásából kiderül az, hogy a vádlott embereknek és állatoknak ártott, bűbájos és ördögi mesterséggel betegségeket és bajokat szerzett és azokkal érintéssel gyógyította és kezelte, némely asszonyt fürdők készítésére oktatott, végül a Hegedűsnével való pörlekedése alkalmával[2]) annak azt vetette szemére, hogy az *nagyobb* boszorkány. (Ezt teljes beismerésnek vette a törvényszék.)

Ehhez képest érdemlett büntetése elvételére és mások elrettentő példájára úgy ítélkezik a törvényszék, hogy a vádlott elsőben különféle tortúráknak vettessék alá, azután pedig feje vétessék, teste pedig máglyán égettessék meg. Ha pedig a kínvallatás rendjén bevallaná az ördöggel kötött gonosz szövetségét, élve égetendő meg.

1728. január 14-én vonták tortúra alá Oláh Mihálynét.

Az első kérdés, mit a törvényszék hozzá intézett, ez volt:

„Volt-e szövetsége az ördöggel és ha volt, mikor, mi móddal s kinek jelenlétében? s hol? s mennyi időre? Szóval-e vagy írásképpen történhetett s azáltal mit cselekedett, kiknek ártott? Kiket gyógyított s hol járt és kikkel, mind azon ördögnek segítsége által és mibül állott mind az olyaténokban való

[1]) Törvényszék (sedes judiciaria.)

[2]) A tanuvallomások közt ismertetik.

segítsége az ördögnek és hogy az ördöggel szövetséget vessen, kitül kényszeríttetett?

A jegyzőkönyvben nincsen nyoma annak, hogy Oláh Mihálynét hogyan csigázta meg a hóhér, de a vallomásból ítélve kipróbálhatta rajta mesterségének minden tudományát:

Vallja Oláh Mihályné:

Igenis volt az ördöggel szövetsége, mellyet Martoson lakozása alkalmával kötött ezelőtt mintegy hat esztendővel néhai Hegedűs Istvánné kényszerítése folytán. Kötötte pedig ezt a szövetséget a mezőn „az körösztuton megh állván dél tájban, úgy hogy minek utánna azon körösztúton megh állottak volna említett Hegedűs Istvánnéval tehát az *Ördögh emberi ábrázatban németh ruházatban* nékiek megh jelent, kinekis hogy kezét adná s következendőképen előtte az Attya, Fiu, Szent Lélek Istent, Boldoghságos Szűz Máriát és az Szent Körösztséget megh tagadná és mindazoknak ellene mondana, megh est Hegedűs Istvánné által kényszeriteteti, kihez képest eő azokat elkövetvén meghtagadta az Attya, Fiu, Szent Lélek Istent, Boldogságos Szűz Máriát és Szent Körösztséget." Ezután fantasztikus elbeszélés következik, a gonosz lélekről és boszorkánnyá avatásáról. Az emberi ábrázatot öltött „gonosz Lélek", aki magát Jánosnak nevezte és azt ígérte, hogy férje lészen a vádlottnak, legottan „néminémü vékony tüzes vasacskával pöcsétet ütött az nyaka lápáián fölül bal felül az haja között" és egyuttal az előbbeni körösztnevét Zsuskára változtatta.

A gonosz Lélek arra tanította, hogy attul fogva, midőn „Bábasághbéli hivatallyát követendené, tehát a kezein születendő Gyermeket első Fördeiekben körösztvetés nélkül tenné", aminthogy ezután igy is cselekedett.

Erről a János nevű ördögről furcsa dolgokat mond vallomása során Oláhné. „Jelentett János névü ördögh ura mindenkor hol eczer hol kétczer egy héthben hozzáia járulván véle edgyütt közösködött és faitalankodott s amellett külömb külömb féle helekre azon ördögnek segítsége által elment, holot egyebekis hasonló ördögi szövetségben levők Jelen lévén vigan mulatoztanak és üstös[1] aranyas poharakbul iddogáltak, nevezet szerént pedigh midőn ielentett Hegedűs Istvánné az

[1]) Ezüstös.

Nyitra vizin a rostában haiokázván mulatozott, tehát eő is akkoron véle edgyüt a rostában ült; azon kivül midőn Pinke Jánost[1] Martoson Hegedűs Istvánné éczakának idein Paripán iilve késértette avégre hogy a Nyitra viziben ölné, tehát akkoron is az quartélyos káplár lován ülvén ielen volt és Hegedűs Istvánnénak akarattyát követte."

Vallomása következő szakaszán — nem nehéz kitalálni miért és hogyan — az összes tanuk vallomásait magára veszi s amit a szembesített „bizonyságok gonosz cselekedete felül elő hozván ellene bizonyitottanak, mind azok a szerént vadnak és igazak, mert eő az időtül fogva, miulta az ördöggel szövetséget vetett, tehát valahol valakire megneheztelt, mind azokat mondott ördögh Társának ingerlése és munkálkodása által testében nyavalákkal meghrontotta, ellemben pedig ugyan azon ördögnek ereie és segedelme által minden orvosságh nélkül meghgyógyidtotta nevezett szerént pedigh Kamocsán Kis Andrást, Lukács Mártont, Kósa Mártont és Illés Istvánt."

A tovább csikart vallomásban azután bűntársait nevezi meg, akik „véle edgyütt ollyatén gonosz Társasságban lettenek légyen Tizenegy zászló alatt" ezek: néhai Hegedűs Istvánné, saját maga, Kamocsai Szendi János, annak felesége és leánya, Szendi Jakab felesége, öreg Bak Benedekné, az elől emlitett Hegedűsnének Kata és Örzse leányai, a tizedik Barsi Pálné „mely most véle edgyütt a fogságban hever."

Ezt a Barsinét azután el is áztatja alaposan. Vallja „hogy ez sokkal régib boszorkán lévelt magánál, zászló tartójuk pediglen a Hetényi sánta csordás volt, ki most Újvárban raboskodik." Ezeken kívül még szolgál boszorkány címekkel. Igy annak vallja „Szimőn Ludasnét, Izsán a Bábasszont."

Majd visszatérve Barsinéra annak ördögurát is megnevezi, ez Miklós nevet viselt. Barsinén is hagyott billeget az ördög, amit ugyanazon a helyen viselt, mint a vádlott s amit meg is találtak rajta.

A tortúrán tett utolsó vallomása talán a legszenzációsabb, mint ma mondanák. Oláh Mihályné bevallja, hogy mióta Barsinéval együtt raboskodnak, tehát egy hónapja „mind az kettőjök ördögie edgyütt ugy mint János és Miklós szűrben

[1]) Az utolsó tanu, fentebb ismertettük vallomását.

3*

öltözve éjszakának idein nálak voltak biztatván őket, hogy ne félljenek és senkire ne valljanak.

Eddig tart a kínvallatás jegyzőkönyve.

Még egyszer összeült a törvényszék Oláh Mihályné ügyében másnap, 1728 január 15-én, mely Nedeczky Ferenc szolgabirót és Horváth Gergely esküdtet küldi ki a vádlott kihallgatására,[1] jelentik, hogy a gonosztevő vallomását megerősítette, de Szendi János, felesége és leánya, Szendi Jakab felesége és Hegedűs Juditnak Erzsébet leányára vonatkozólag visszavonta. Ezek tehát szabadultak a boszorkányság szörnyű gyanuja alól.

Nem sokáig tartottak Oláh Mihályné földi szenvedései. A törvényszék itélete úgy szólván, hogy ha az ördöggel való szövetségét beismeri a kinvallatás alatt, úgy elevenen égetendő meg. Oláh Mihályné alatt csakhamar meggyújtották a borsószalmás máglyát. Az itélet végrehajtásának az aktán nincsen nyoma, de az bizonyára megtörtént, ha elevenen nem, hát holtan égették meg, ha tudniillik a tortúra már nem hagyott benne annyi életerőt, hogy megérje a máglyahalál borzalmát.

Oláh Mihályné Baronyai Kata halálos itélete igy szól:[2]

„Minekutánna személlje szerént jelen álló Baronyai Kata gonosz tévő Asszonyi Álat a Boszorkánságnak vétkiért megragadtatván a Tekéntetes Törvényszéknek szine eliben állitatott volna, következendő képpen az eő Bűbáios Babonás és varásló ördögi szövetségben lévő életinek viselése noha nem csak az maga már az Igasságnak sorsábul megh égetetett gonosz Társának szavaibul ki teczett sőtt azon Törvény széknek szine előtt szemtül szemben authentcallatott és fejére esküdött harmincz hat tanunak hiteles bizonyságh tételekből nyivánságosan megh világosodott volna hogy tudniillik egy fenegetése utánis megh ártván testekben ördöghtül vett mestersége által megh rontodta és vesztedte, ellemben pedigh az ollyatén meghrontott embereket és barmokat csak egy illetéssel megh gyógyitotta és elöbbeny egészségekre vissza hozta, továbbá pedigh egyebeketis irtóztató és természet ellen való Fördőnek és egyéb tilalmas mesterségeknek elkésziletésére és követésére tanitott ugy nem különben eczaká-

[1]) Bizonyára nem tudott megjelenni a törvényszék előtt a tortúra után.
[2]) Komáromvármegye Itára. Büntető perek 1728 XII. 162.

nak idein némelyeket férfiu ábrázatban és öltözetben Paripán ülve több gonosz társaival edgyetemben késértett el akarván veszteny, a mi több midőn bizonyos alkalmatossággal már megh égedtetett gonosz társával ugy mint Néhai Martoson lakozó Hegedűs Istvánnéval Pörben szállott, edgyik a másiknak nyilván való boszorkánságát szemire hánta volna, Jól lehet udgyan mind az olyatén rend szerént eleiben számlált gonosz cselekedeteket, de kiváltképpen az ördöggel tett szövetségit vakmerőképpen tagadta, mind azon által az Tekéntetes Törvény széknek Isten világh és országh Törvénye szerént tett igaz itéletibül csigára huzatatván mindeneket maga ellen nem csak az kinok között, hanem annak utánna is és más napra kelvén az Tekéntetes Törvény széktül hozzáia ki bocsájtatott Birák előtt maga vallott és vallását megh erősitette s hellben hadta: hogy tudniillik igenis az Pokolbéli ördöggel szövetséget vetett és fére tévén s megh vetvén az világh Teremtőét és megh váltoiát az Hatalmas Ur Istent Teljes Szent Háromságot Boldogságos Szüz Máriát és a szent körösztséget az ördögh kedviért megh tagadta és ellenek mondott következendő képpen pedigh az ördöggel magát meg billegeztette és annak magát Feleségül ajánlotta a Szent Körösztségben vett igaz nevét elváltoztatta, számtalan az ördöggel faitalankodott és förtőzött azokon kivül az ördögök társosságában külömb külömbféje helekre és Tartományokra az ördögh ereivel eiczakáknak idein Madár módgyára el röpült és el ragadtatdt az Folyó vizeken fa rostában ülve haiókázott és mulatozott számtalan embereket Gyermekeket Leányokat és barmokat testekben megh rontott, vesztett és nehéz álmokkal gyötrött, ellenben az nyavalásokat csak kéz illetésekkel megh gyógyitodta s egésségre hozta, más edgyügyieket karhozott mesterségekre és természet ellen való dolgokra tanitott mihez képest az Maga megh érdemlett büntetésére Másoknak pedigh rettentő Példaiara nézve Országunk éllő Törvénye szerént elevenyen az Tüzre tételtnyi és hamuvá porrá az által égetetnyi Törvényesen kárhoztatott."

4. Barsi Pálné-Jászberényi Judit, a bagotai boszorkány.

Ezek a boszorkányperek úgy kapcsolódnak egymásba, mint a láncszemek. A kicsikart vallomások között mindig akadunk újabb nevekre, melyeket az áldozat csak azért nyögött ki, hogy a hóhér keze alól mielőbb szabaduljon. Hegedűs Jutka, kit Érsekujvárban égettek meg, rávallott Baranyai Katára, ki szintén máglyán végezte életét, Oláh Mihályné Baranyai Kata is rávallott Barsi Pálné Jászberényi Juditra kínvallatása folyamán: így indúl meg az eljárás ellene is s a végén alatta is kigyulladt a máglya.

1727. augusztus 5-én a vármegye tömlöcéből felhozzák nemzetes Hajnal Ádám szolgabíró és Horváth Gergely esküdt elé, akik a következendőképpen veszik vallatóra Jászberényi Judit asszonyt:

Nacionáléja: Jászberényi Juditnak hívják, Barsi Pál felesége, Szereden, nemes Pozsony vármegyében született, körülbelül 60 esztendős, a pápista hiten van és körülbelül nyolc esztendeje él Komárommegyében, Bagota helységben.

— Hogy miért került a vármegye rabságába?

— Magha sem tudgya bizonyosan, hanem másoktul hallotta, hogy boszorkányságának gyanoságábul ragattatott légyen megh, noha eő legh kisebb aféle dologban sem érzi bűnösnek lennyi magát; hanem, hogy Istenes imádságival sok nyavalyás Embereket, egyszer is másszor is, de kiváltképpen az nehezen szülő Asszonyokat orvosolta légyen s netalántán azoktul okosztatott volna az boszorkányságnak gyanosága felüle.

— Ismérte-e — szól tovább a kérdés — Újvárban lakozó néhai Hegedüs Jutkát, mely nemrégiben Újvárban boszorkányságáért égetetett vala megh?

— Igen is ismérte, halván felüle, hogy rossz életü lett légyen, de abban semminémü ösmeretsége annyival is inkább társasága véle nem volt.

— Nem vesztett-e megh valaha valakit vagy valamely nehéz nyavalyákat és álmokat reája nem eresztett-e? hangzik a kérdés, melyre tagadó választ nyernek a vallató bírák.

— Tud-e valamely olvasást a menyülésről?[1]

Egyebeket a következendőnél nem tud, úgymint: „Menyülés, Hámlás menny az Úr Jesus Christushoz; mondgya az Úr Jesus Christus meny el Máriához, mondgya Mária: Menyülés, Hámlás menny az Úr Jesus Christushoz, a mellyen az Úr Jesus Christus akarja azon órában helyre mennyen."

— Ezen olvasást kitül tanulta?

— Deákin Nemes Pozsony vármegyében lakozó néhai Csákánynétul a midőn a maga lábára a fátensnek[2] olvasta, tehát akkoron tanúlta megh.

— Maga élt-e ezen olvasással? s kiket gyógyitott általa?

— Élt és Méltóságos Báró Szluha Ferenc[3] uram eő Nagysága Gulyása Feleséginek lábát is az által megh gyógyitotta; úgy nem különben Bagothán Kecskés nevü lakosnak leányát is segítete véle.

— Tud-e mégh más orvosságokat és mire valókat?

— Tud lábtörés ellen való orvosságot úgymint: Ha fekete nadárfüvet[4] fekete rákot, forrasztó követ, és S. A.[5] sörtés hájat, tikmonyat[6] az teörésre rakta és azt égett borral[7] megh öntöszte össze forrot a törött csont.

— Ezt kitül tanulta?

— Komáromban lakozó néhai Pénzesnétül.

[1]) Ficamodás. [Kificamodik = kimenyül a keze, lába a nép nyelvén]

[2]) Vallomást tevőnek.

[3]) Ikladi Szluha Ferenc Komárom vármegye hirneves alispánja és országgyülési követe, az alsó táblán a pragmatica sanctio vezérszónoka, kit a király ez érdemeiért bárósitott.

[4]) Nadálylü.

[5]) S. A. = salvis auribus, magyarul: követem alásan, tisztesség nem esik, mondván.

[6]) Tojás.

[7]) Pálinka.

— Kiket és hányat gyógyított megh ekképpen a törésbül?

— Hármot gyógyított úgymint elsőben néhai Mészáros Márton Juhászát, melly most Imőn[1] Pavlik névű embernél lakik, Óó Gyallán Pásztor Istvánt, Tardoson Juhász Pál fiát.

Eddig tart a vallomás.

A vizsgálatot augusztus 26-án tartja ugyancsak Hajnal Ádám szolgabiró Frankner Antal esküdttel Bagota községben. A tanukhoz ezt a hat kérdést intézik:

1. Tudgya-é, látta-é vagyis hallotta-é az Tanu? minémő boszorkányságokban gyakorlotta maghát Bagotha neveő s ezen a Tektes Nemes Komárom vármegyében léveő helséghben Lakozó s mostanában pediglen ugyan ezen Tektes N. Vármegének rabsághában léveő Jászberényi Judith, Barsi Pálnak Feleséghe?

2. Nem tudgya-é és ha tudgya? miképpen tudgya? Látta-é, vagyis halotta-é, hogy jelentett gonosz személy valakit valaha átkozott Eördögi Mesterséghe mellett valami fűvel vagy zirral vagy más állapottal megvesztett volna és ismét hasonló Eördöghi mesterséghével meg gyógyitotta volna?

3. Olvasásokkal vagy más másként ajtatosnak s Istenesnek tedczö Imadsaghokkal valameles nyavalában nem szolgált-é, hányszor, kinek? s micsoda olvasások vagyis imádsághok léveltenek[2] azok?

4. Valaha valakit kedve szerént nem esett dolog után nem fenyegetett-e megh és az után valamelly nehéz nyavalya azon megh fenyegedtetett nem érte-é?

5. Mind ezekben kit gondolná az Fatens jó Bizonysághnak lenni, hiti után valla megh?

6. Nemdenem az midőn Ersek Újvárban nem réghentem meghégedtetett Boszorkányoknak Examenjek[3] az Tektes Érseki Uraságh Székén lévelt[4] magha fiát hogy kikre vallanak el küldötte volna alatomban halgatni s tudakozódni?

[1]) Imely.

[2]) Voltak.

[3]) Vizsgálatuk.

[4]) Volt.

Az első tanu özvegy Kecskés Jánosné, Poór Katalin asszony 60 esztendős, bagotai lakos egy álló esztendeig lakott Jászberényi Judittal, de soha felőle semminemű ördögi boszorkányságot nem látott és nem hallott. Igy vall a második tanu is Hajtmann Mihályné Kiss Sára is, aki 25 éve ismeri Jászberényi Jutkát, de felőle semmi rosszat nem hallott.

A harmadik tanu Kecskés Ferencné Ráczkey Zsuzsánna, 23 éves, bagotai lakos, Bottlik Jánosnétól tudja felőle, hogy menyének, ifjú Bottlik Jánosnénak azt cselekedte volna, hogy soha gyermeke ne légyen.

Polyák János és Gálik György tanuk semmit sem tudnak.

Annál sulyosabb vallomást tesz idősb Bottlik Jánosné-Somody Judit 50 éves bagotai lakos. Öt esztendeje annak, hogy a most Ógyallán lakó menyének gyermeke lett. Menye Barsi Pálnét hivta bábájának, ki a következő babonaságot cselekedte véle: megfogta a tanunak egy kakasát és menyének kezébe adta azt mondván néki: „Panna — ugymond — én ki megyek az ablak alá, ezen kakast ad ki nékem háromszor az ablakon és viszont tenéked háromszor bé adom.“ Meg is cselekedték. Hallotta azt is menyétől, ifjabb Bottlik Jánosnétól, hogy „akkori gyermekének küdökét nevezett Barsi Pálné azon kakasnak megadta volna ennyi.“ Mi végre cselekedte azt Barsiné, azt a tanu nem tudja, de az a gyanuja, hogy azért történt mindez, hogy gyereke ne legyen többé; azóta nem is lett több gyermeke a menyének. De hallott még egy igen terhelő adatot is magától a vádlottnak az urától, Barsi Páltól, aki panaszkodott neki, hogy a feleségét éjnek éjszakáján el akarták volna vinni és megfogván feleségét, viaskodott is véle. De hogy látott e gonoszokat a felesége körül Barsi Pál, azt nem tudja.

A következő tanuk: Juhász Simonné, Kruy Anna, Illó Györgyné, Fabó Mihályné, Poór András, Kováts Pál, Hajtmann Mihály, Ilon Ferenc, Papp János, Balla András, Farkas Kata, Gyalok Kata, Holics Mártonné, Takács Simonné Zab Dorottya, Blahó Jánosné, Almási Jánosné, Chmeliskovjech Mártonné nem tudnak róla semmit se mondani. Tehát 20 tanu közül csak egy tesz terhelő vallomást.

Bátyó Mihályné, ifjabb Ordódy György zsellérje tesz

lényegtelen vallomást. A harminc éves fiatal asszony elbeszéli, hogy tiz évvel azelőtt, mikor kisleánya született és gyermekágyból felkelt, a kisleánya köldökét elkérte tőle és egy kakasnak adta megenni, hogy a legközelebbi gyermeke fiu legyen; aminthogy négy évre rá fiú gyermeke is született.

Juhász Mártonné, özv. Takács Györgyné, Mészáros Andrásné, Király Andrásné, Simon Andrásné, Kadlecz Simon, Vrábel Györgyné, Kraiczer Miklósné, Szabó Györgyné, Poór Ferencné, Botlik János, Mácsik András nem tesznek tanuvallomást.

A harminchetedik tanu Botlik Jánosné Fodor Anna, ki Jászberényi Jutkát bábának hivta, azt vallja, hogy fiacskája születvén kifeküdte szokott gyermekágyát, mikor felkelt, bábája a pitvarban egy kakasát megfogta a tanunak, azzal az ablak alá ment és a kakast az ablakon keresztül háromszor beadta és magának háromszor kiadatta; azután bement a szobába és kis fia köldökét elkérte és odaadta a kakasnak, amely azt megette. Mikor kiindultak a házból, a kakast a tanuval elbocsáttatta. Hogy ezt Barsi Pálné mivégre cselekedte, nem tudja.

Szolga Pálné, Kutrovics Györgyné, Poór Andrásné, Takács Andrásné, Poór Gergelyné, Kovács Mihályné, Bede János, Poór Gergely nemleges vallomásai után egy tekintélyes tanu jelenik meg a biróság küldöttei előtt, nemzetes idősebb Konkoly László táblabiró és ezeket vallja: 1726 február 6-án Barsi Pálné bizonyos ürügy alatt a tanu gyallai házához jött. Mikor a házból elment volna, a ur szolgálója látta, hogy a Barsiné a hóba rejt valamint az udvarház kapubálványa tövébe. Ezt rögtön jelentette urának, aki azonnal kiment és megnézte, mi az. A hó tetején bizonyos lágy, szurok-szerü fekete anyagot talált, ezt fölszedte, és egy részét a tüzbe vetette, más részit pedig egy cserépedényben eltétette, de az egerek megették. Konkoly László az esetet másod- vagy harmadnap mulva előadta az Ógyallára kiszállott Rőtth András szolgabiró és Hajnal Ádám[1] uraknak és be is mutatta a leletet. Harmad és negyednapra „azon tételének föll szedettetése után“ mindkét cselédje sulyos nyavalyába esett és majd-

[1] A vizsgálatvezető biró.

nem egy hétig benne voltak. Betegségük alatt Barsi Pálnét látták ágyuk körül.

Csepy Jánosné Tóth Erzsébet is terhelő vallomást tesz Barsi Pálné ellen, akivel összeszólalkozván, az megfenyegette őt e szavakkal:

— Várj, megbánod te ezt a járást (értvén rajta Konkoly Lászlóné asszonyomhoz való járását)!

Három hétre rá hat esztendős kis fia rosszul lett és nagy szivbéli szorongatást érzett. Azonnal Barsiné után küldött, hogy Isten után segitene a gyermek nyavalyáján: Barsiné meg is kenegette a gyermeket, aki sokkal rosszabbul lett és nyakacsigája, valamint keze kifordult. Könyörgött Barsinénak, hogy jöjjön el a gyermekét orvosolni, de nem jött el. Erre Szentpéteren lakó apjához Tóth aliter Boga Istvánhoz[1] fordult, aki szintén foglalkozott gyógyitással, ez megkenegetvén a gyermeket ezt a jellemző kijelentést tette:

— Ezt édes fiam az anyád nyelvének köszönd!

Ugyancsak előadja Csepy Jánosné a kakas históriát is melyet első gyermeke születése után tapasztalt. A gyerek köldökét az ablakon háromszor be és kiadott kakas torkába tömve a tanuval elbocsáttatta és ugy indult el az egyházhoz.[2] Megkérdezvén tőle miért cselekedné azt, igy felelt:

— Azért cselekedtem, hogy ennek utána fiad légyen.

Csepy János is, a tanu ura, megerősiti a vallomást, sőt meg is toldja azzal, hogy éjjel sokszor gyötörte gyermekágyat fekvő feleségét Barsiné és felesége elizent ura után, hogy „haza sietséggel jönne." Tüstént magához hivatta Barsinét és tömlöccel ijesztette. Erre azt tanácsolta a vádlott bábasszony, hogy mosófát, ócetet és fésűt tegyen a feje alá. Felesége meg is fogadta a tanácsot és semmi baja se lett.

Az utolsó (51-ik) tanu Karsay Mária, Hollósy Ádám szolgálója, ugyanaz, akire Konkoly László hivatkozott, azt vallja, hogy Barsi Pálnéval összeszólalkozott és igen roszszul lett Konkoly László házánál. Beteg ágyában Barsiné gyötrötte és nyomorgatta. „Kire fölkiáltván és nemzetes Konkoly László ur oda menvén el hatta eötett." Később egy

[1]) A tanu apja.

[2]) A gyermekágyból felkelő asszony első utja a templomba visz.

újjára rosszul lett és oda izent Barsi Pálnénak, gyógyitaná meg, ha megette.[1] Barsiné azt izente vissza, hogy gyógyitsa meg ezer ördög, nem én! Az üzenet és ráijesztés után meggyógyult az ujja.

Eddig tart a vizsgálat Barsi Pálné-Jászberényi Judit ellen. Vajmi csekély alapja van ebben a szörnyű vádnak, melyet Rőtth Sándor vármegyei tiszti ügyész emelt a következő bünvádi keresetben[2]:

„Mi módon az most nevezet Personaliter adstans J. Személyében jelenlevő vádlott, nem tudatik honnend indittatván és minéemű Istentelen Gonoszsághra ingherleő természettül viseltettvén s mind Istennek és Szent Feölséghé, mind pedigh e Világh az eránt való Teörvénnyét és sulyos büntetését fére tévén s azokkaly nem gondolván seött magha Teremtőjének ingyen való kegyelmét el tapodván ellene pártolni és az eöidöggel seövetséghet vetni s maghát boszorkánysághra adni s annak ereievel az csigázás általis kinyilatkoztatandó mód szerent Embereknek s feöldi veteményekk ártanyi, úgy más edgyéb természet szerint maghával vonszó Eördöghy Mesterségheket véghben vinnyi merészlett; poenam in Grali Regni Decreto eatenus sancitam incurere haud formidando.[3]

„Kévánnya annak okáért az pmemorált Tekén. Nemes Vrgyek Fiscalissa, hogy az Teöbször irt in vinculis personaliter adstans J. illyetin Istentenséghiért és gonosz cselekedetiért, Országhunk éleő Teörvénye szerént magha megérdemelt büntetésére, másokk pedig rettentő példáiára, Tűzre s keövetkezendő képpen Halálra itéltessék és sententiastassék."

A fiscalis hivatkozik az ország éleő törvényeire és a kifejlett joggyakorlatra is keresetében, ezen felül a bün teljes felderitése céljából a hazai törvények szerint szokásos kinvallatást is követeli a vádlottal szemben.

1727. szept. 17-én ült össze a törvényszék marcelházai Gyulay Ferenc első alispán és királyi tanácsos őnagysága elnöklete alatt, mely halasztó határozatot hozott az ügy megvizsgálása, tárgyalása és végleges befejezése céljából. Három

[1]) Megrontotta.

[2]) Mint látjuk, megegyezik az előző perek vádiratával.

[3]) Az ország köztörvényében ez iránt megszabott büntetést nem kedvezvén (t. i. a vádlottnak.)

hónap mulva dec. 17-én áll ismét birái elé Jászberényi Judit, és tagadja bünösségét. Ez alkalommal a tanukkal is szembesitik, kik vallomásaikat fentartják; tagadásával szemben az ügyész hivatkozik Hegedüsnénak kinvallatása alkalmával Barsi Pálné Jászberényi Judit ellen tett terhelő vallomására, melyet halálával is megerősitett.[1] A törvényszék a tárgyalást ismét elhalasztotta.

1728. jan. 15-én kerül a bünügy ismét tárgyalás alá. (Mikor Baranyai Katán végrehajtották a kínvallatást s aki ennek folyamán terhelő vallomást tett Jászberényi Judit ellen.) A törvényszék elrendeli a kínvallatást a vádlott ellen azzal az indokolással, hogy az ördöggel szövetsége volt és a boszorkányok társaságában részt vett, Miklós nevezetü ördögöt urának vallotta, aki őt a börtönben is meglátogatta és a bűne tagadására buzditotta.

Még az nap végre akarták hajtani a kinvallatást a vármegyei tiszti ügyész, a járási szolgabiró és esküdt jelenlétében, amelyről a következő jegyzőkönyv tanuskodik:

— Volt-e szövetséghe az ördögghel és ha volt mikor? s mi móddal, kinek ingerlésébül, kiknek jelenlétében, holl? mennyi ideje, szóval vagy irás képen történtetett s az által mit cselekedett, kiknek ártott, kiket gyógyitott s mi formán, hol járt és kikkel, mind azon Eördöghnek segitséghe által s miből állott az illetin segitségh s fajtalankodott-e az Eördöghel?

— Igenis volt szövetséghe, mellyel ez előtt másfél Esztendővel vetet, midőn tudni illik bizonyos alkalmatossághal Nap elmenetele után Gyallárul Bagothára ment volna, akkoron tehát az utban megjelent néki az gonosz Lélek Emberi ábrázotban s fekete ruhában de ló lába volt egygyik és nagy orra nagy szája és legottan kénszeritette eőtett, hogy véle el menne, a mint elindulván és az sarad mellé érvén ottan az Eördögh az Földhez őtette eőtett s az után kénszeritette eőtet hogy kezet adván szövetséghet vetve véle és megtagadná az Istent, mellyet el követvén a Fatens kezet adott az Eördöghnek s megtagadta az Istent s legottan az Eördögh megh billegezte eőtett s a nevét egy papirosra föll

[1]) A joggyakorlat szerint ez időközben meghalt tanu [mert Hegedüsnét kivégezték] vallomását teljes hitelünek tekintették.

irta. Azon Eördögh pedig Miklósnak nevezte maghát eőtett pedig Illonának, következendőképen pedigh fajtalankodott is ennyihanszor az Eördöggel, hol hanyatt, hol fél oldalt de az Természette az Eördögh virgajanak hidegh volt. Továbbá vallja hogy gyakorta az Eördöghivel elment holl hatt lovon, holl négy lovon sézán Szengellér hegyére, holott egyebek is jelen lévén vigadoztak, eöstös Aranyos poharakbul, mellyek az vendégség végeztén szár csontokká váltak, az Ételek pedigh S. A.[1] Ló sz . . . okkal löttek. Nevezett szerént pedigh elsőben vallya, hogy a zászlótartójok Martosi Telién Pásztornak János néveő fia lett légyen mellynek fekete zászlója vagyon rajta Emberi kép vagyon vörös festékkel irva és ez ugyan azon személlynek házánál lévő kamarában egy szegletben tartatik és a több társai Bagotai Lencsésné és Telién Pásztorné ugy nem kölönben Martoson néhai Hegedüs Istvánné és Annak Katha néveő Leánya hasonló képpen Oláh Mihálné Kamocsán úgymint Baranyay Kata, melly véle együtt raboskodik, ismét Imőn Bellaudné, Szent Péteren Varró Katha, Többeket nem ismértt és azt vallya, hogy soha senkit meg nem rontott, hanem macska képpiben elsőben az Urát nyomta meg, másodszor a Komája Asszonyát, Imádsághoz pedig formalib. mondotta; *Miatyánk Isten, nem Isten.* Jóllehet ugyan az Eördögtül kinszeritetett arra, hogy az Áldozatnak alkalmatossághával a Szent ostiát ki venni szájábul és vinné nékie, de azt soha el nem követte, kihez képpen az Eördögh keményen meg korbácsolta eőt; az minémeő zsirral peniglen kenekedni szokott mikor röpölni akart, nem magha csinálta, hanem az emlétett Lencsésné máskép Sosovicáné adta neki; Konkoly László Urnak Feleséghét pedigh vallya, hogy nem eő hanem akkori szolghalója, melly most Hollósi Ádány Uramnál szolghál rontotta megh[2] és az minémeő Tétemény találtatottt a házánál azt is az tette el. Továbbá vallya hogy az Erdöghtül egyébb fizetése nem volt, hanem holl egy garast, holl egy polturát adott az Ördögh néki, de az is csak S. A. Disznó sz...ral váltt."

Ezeket a rémmeséket vallotta a vádlott, midőn a hóhér

[1]) Salvis Auribus.

[2]) És hasonló Boszorkány valamint eő — ezek a szavak keresztül vannak húzva a jegyzőkönyvben.

bemutatta mesterségének félelmes eszközeit; hogy oda még egyszer vissza ne kerüljön, a törvényszék előtt is megerősítette és helyben hagyta. Ez azután megpecsételte sorsát, mert a törvényszék meghozta ítéletét; Barsi Pálné szentenciája igy hangzik:

„Minek utánna a személye szerént Jelen álló Jászberény Judith névű Gonosz tévő Asszony által a Boszorkányságnak vétken megh ragadtatván a Tekintetes Törvény széknek szine eleiben állittatott volna, következendő képpen az Eő Bűbájos Babonás és varázsló ördögi szövetségen lévő életinek viselése nem csak az Jelentett Törvény szine előtt authenticalt s véle szemben álitatott és fejére eküdött Tanuknak igaz Bizonyság tételekbül sött már az Törvénynek igazsága által meg sulyosbittatott két rendbéli gonosz Társainak, kiknek edgyike már megh[1] égettetett másika pedigh[2] véle edgyütt most megyen a tüzre, szabad nyelvvel és kész akarattal tett vallásaikból nyilván ki teczet volna; Jól lehet nagyon haszontalan mentségekkel élvén az ördöggel tett szövetséget mindaddigh vakmerőképpen tagadta légyen valamégh tudniillik a nevezett Törvényszéknek Isten Világh és Országh Törvényén épitetett igazságos végzésibül az kinzásnak helére nem vezettetett: holott megh látván az eő Testének kinnyaira rendöltetett és elő készittetett eszközöket s észre véven magában hogy ha különben nem tehát iszonyú kinok fájdalminak viselhetlensége miatt is ki köllenék világosodnia az benne léveő és általa vakmerő tagadásokkal titkoltatott Gonoszságnak, kivánván azért inkább ép és egészséges, hogy sem mint megh bomlott elmével és megh töretetett testel érdemlett büntetéséhez képest elérkezett végső óráiát látnyi, legho ttan szépszerivel maga kényén kedvén megh vallotta, hogy eő nékie az Pokolbéli ördöggel igenis szövetsége volt, mely szövetségh tételinek alkalmatosságával az Mindenható Fölséges Ur Istent az eő Teremtésit és az Tellyes Szent Háromságot az ördögnek kedviért megh tagadta és annak ellene mondott, azzal sem elégedvén megh, az ördögöt Férieválasztotta és az által magát megh Pöcsétöltette a szent körösztségben vott igaz nevit elváltoztatta, következendőképpen számtalan az ördöggel testi gyönyörüséget végezvén faita-

[1]) Hegedüs Istvánné.
[2]) Oláh Mihályné.

lankodott és fertőzött azon kivül sok különb külömbféle embereket az ördögtül vett kárhozott mesterségekkel Macska képiben megh nyomott és az ördögnek mestersége által hol hat hol négy lovon Hintón Szent Gellérd Hegyre ragadtatott az holott több hasonló ördögi szövetségben lévő Társaival vendégeskedvén tobzódott és az ördögnek örvendezett: Mely illetén vallását nem csak az kinzásra rendeltetett helen; hanem annak utánna a Törvény széknek szine eleiben álitatván szórul szóra megh erősitett és helben hagyott. Mivel pedigh kinek kinek az az Törvény széknek szine előtt tett saiát nyelve vallása Országunk elő Törvénye szerént vissza vonyhatatlan és ezen Bizonyságoknak vallás tételit és Tanuságait fölülhaladó volna: Annak okáért a Jelen álló Jászberényi Judith Gonosz tévő Asszony álat, mint tudniilik az Isten és Világh Törvényének és Igazságának által hágni az maga érdemlett büntetésére, másoknak pedigh röttentő Példájára nézve elsőben hogy feie vétessék következendő képen pedigh az holt Teste tüzre vettetvén hamuvá és porrá tétessék sententiáztatott, azon okbul könyebitetvén megh illendő büntetése mivel hogy se magha se bizonyságok által ki nem jött hogy valaha valakit megh rontott volna, azonban ördögi szövetségébül ki vetkőzni és a tiszta életre vissza térnyi szándékia mindenkor volt és által látatott."

Ekképen Jászberényi Judit fejére lecsapott a hóhér pallosa és teste porrá és hamuvá lett annak ellenére „hogy valaha valakit megh rontott volna."

5. Görbe Ilona bűbájossága.

Görbe Ilona korcsmárosné volt Ógyallán nemzetes Konkoly István uram szolgálatában. Az ura, Konkoly István gazdaságában ispáni tisztséget viselt, halála után az özvegy asszony megkapta a földesúr korcsmáját, — mint látni fogjuk, kikapós korcsmárosné lett — és nagy bűnre vetemedett: mert hálóját kivetette nemzetes Konkoly István uram fiára, György deákra és alaposan elcsavarta a fejét. Tulajdonképpen ezért is került a törvény kezére.

Bűnpöréből csak a vizsgálati jegyzőkönyv maradt meg,[1] melyet 1733. jan. 20-án vettek fel Ógyallán Akács Márk szolgabiró és Baranyay István esküdt. Ez a jegyzőkönyv igen érdekes adatokat őrzött meg számunkra és egy falusi idillt tár szemeink elé.

Görbe Ilona asszony bizonyára csinos nőszemély lehetett és eldobván az özvegyi fátyolt, szivesen állott szóba a férfiakkal. Bizonyára hizelgett neki az is, hogy a földesúr fia, Konkoly György teszi neki a szépet. Tetszett neki a fiatal legény és érthető is, hogy a Balzac korán túl levő hölgyek szivós ragaszkodásával akarta magához láncolni, sőt mikor a legény csapodár módon más menyecskét is kitüntetett rokonszenvével, ezt megakadályozni igyekezett és bizonyára valamelyik javasasszony tanácsára, kora divatja szerint bájitalt főzött kedvese számára. Érthető az elcsábitott fiú szülőinek felháborodása, akik erővel is ki akarták szakitani fiukat a söntésbeli Circe karjai közül, mert ez a viszony nem volt tekintélyükre nézve előnyös. A földesúrnak módjában állott eljárást indittatni a kikapós menyecske ellen és igy indult meg bűbájosság cimén a vizsgálat Görbe Ilona ellen, akit ezen a cimen tartóztattak le.

[1]) Komáromvármegye ltára. Büntető perek. XII. 187.

A vizsgálatot vezető szolgabiró az alábbi három kérdést intézte a tanukhoz:

— Vajjon ösmérte a Tanu ezen Ógyallai Helségben lakozó Besse Ferenc uram házánál tartózkodott Görbe Ilona nevű személt, s Tudgya-e honnand származott és mennyi időtül fogvást lakjék itten, az előtt hol lévölt maradása s mi formán gyött el, nem de nem Győrrül, avagy más honnand ki csapattatot?

— Látta-e avagy hallotta-e a Tanu az itt való lakásával micsoda életet viselt s igaz-e, hogy fajtalan Testi szeretetére valakit ördöngős Practikájával babonázott és varázsolt volna? ha ugy számlállya elő abbeli gonosz Practikáját, sőtt azt is nevezze megh, kit babonázott olly formán magához és fajtalan szövetsége lévölt-e valakivel s hol és ki Házánál, tudva-e vagy titkon?

— Illyetén Isten káromkodó szavait tudnyi illik: Már most mind csak Dicsértessék Jesus Kristussal való köszöntéssel Istent dicsérik, hát ugymond: A szegény ördögöt mikor fogják dicsérnyi? hallotta-e a Tanu a megnevezett Asszonnak szájából, kik előtt ejtett ollyattén Istentelen szókat, azokatis ki nyilatkoztatván?

Az első tanu Annus Isvánné Balogh Erzsébet, Konkoly István béresének a felesége. Tudja, hogy Görbe Ilona asszony ispánné volt Konkoly István uramnál, esztendeig ő adott neki szállást, azután Szőnybe ment, onnan már ura halála után félesztendő mulva visszatért és két esztendeig lehetett Gyallán; úgy tudja, hogy Somorjára való. Mint özvegy is nála lakott, bizonyos ideig, de nem tapasztalt egyebet, hogy mint Konkoly István korcsmárosnéja ösmeretséget vetvén György fiával, ezzel gyakran ölelkeztek, csokolóztak és éjjel nappal szeretkeztek, mint ezt a tanu igen közvetlenül fejezi ki. De azt, hogy babona által vonszolta volna György urat szeretetére „nem tud igenesset vallani." Egy időben azonban hallotta a vádlott szájából:

— Én úgy hallottam ám Asszonyom, hogy ha valakit Hüvelben töltött itallal, azont más edénybe töltvén, itatnám azzal el gyülöltetném egymást.[1]

[1]) Ezt nevezték később szerelmi bájitalnak a XIX. sz. elejének negédes nyelvén.

A második tanu özv. Szabó Simonné Blahó Zsuzsánna asszony, Görbe Ilona származásáról nem tud semmit mondani. Annál fontosabb a vallomása a bűbájosság dolgában, amit így ad elő. Egyszer elment a tanuhoz a vádlott korcsmárosné és elhozta magával a mészáros hármas késhüvelyét üresen, ezzel Konkoly István uram udvarán levő félhaj[1] alatt álló szekér alá bujt és lekuporodván abból a hüvelyből göbrébe[2] és ismét vissza töltögetett bizonyos italt, utoljára pedig mintegy két pénzes[3] pálinkás üvegbe töltötte ezekkel a szavakkal:

— Suska asszony, én ezt az italt György Deáknak azért adom meg innya, hogy az Botliknétul el gyülöltessem, mivel igen utánna adta magát.

Azt teszi hozzá a tanu, hogy talán „egymásnak konczát féltették." Visszaemlékezik arra is, hogy tőle ragáncsos nevű füvecskét kére gyomorfájás ellen, ennek ugyan nem tudja a tulajdonságát de kérésére mégis megvitte és odaadta neki. Ekkor Görbe Ilonka ezt mondotta neki egy szavával:

— Suska asszony, én a Ragáncsos Füvet nem gyomor fájjás ellen kértem, hanem minthogy korcsmárosné vagyok, edinkéimet mosogatnyi, hogy az ital szaporábbat kelljen az csaprul.

Más szavával pedig azt mondta:

— Hogy az nyelvét meg veri véle és annak az vérét (t. i. a nyelvéét) emlétett Konkoly Györgynek innya adgya.

Azt is hallotta Görbe Ilona szájából, hogy egy Mészáros Mihály nevű ógyallai zsellér ember András nevű kis fiától tudakolta, nem tudna-e valahol egy döglött kutyát, „hogy annakis a szőrit Botliknéra hánnya és ugy meg útáltattya Konkoly Györggyel."

A harmadik tanu Botlik János, nemzetes Ordódy Simon bérese bagotai lakos, attyafia volt Görbe Ilona meghalt urának. A vádlottat két évig, mialatt Gyallán lakott, jól ismerte; azt is tudja, hogy győrmegyei, péri származásu. Bübájosságáról semmit se tud. Közönséges szóbeszédből hallott Konkoly Györggyel való viszonyáról, akivel „szerelmeskedett s

[1]) Kocsiszin.
[2]) Népiesen a bögrét göbrének ejtik Komárom vidékén.
[3]) Kisebb alakú üveg.

hálállt volna és hogy magához babonázta volna." Egyszer hallotta Görbe Ilona szájából ezeket a szavakat:

— De hiszen csak közelebb eshessem Konkoly Györgyhez, én kivülem mást nem fogh szeretnyi.

A negyedik tanu Juhász Andrásné Dömsödy Sára özvegy Szluha Ferenc báróné újgyallai juhászának felesége közelebbi adatokat nem tud Görbe Ilonának előéletéről, mert távolabb élt tőle. De kétszer járt nála Újgyallán Konkoly Györggyel, egyszer az elmult 1732 év őszén, másodszor pedig elfogatása alkalmával és első alkalommal „nyilvánságossan látta hogy egymás közt bőven nyájaskodtak." Utolsó alkalmatossággal pedig tánc után a szerelmes pár szellőzködni ment a kamarába, itt látta a tanu, hogy az asszony „a firfinak öliben ülvén csókolkosztak és szerelmeskedtek." Blahó Zsuzsától, akit máskép öreg Simonnénak is neveztek,[1] hallotta „az Mészáros hármas késse üres Hüveibül és az Ragáncsos Füvel nyelve meg verésbül gyövő Vérnek megh itatása dolgát, hogy tudnyia illik Konkoly Györgyet avval babonázta volna." Sőt nem tudja, emlékszik-e öreg Simonné vagy sem, de azt is tőle hallotta, hogy Görbe Ilona „mézzel kente volna Ágyikát és kilenced napigh magán ugy hordozta, annak utánna pedigh le mosván magárul aztis itatta vele."

Az ötödik tanu Kis Pál, Konkoly István jobbágya vallja, hogy Somorjából szakadtak ide Gyallára Görbe Ilona és az ura, ki is Konkoly László uram ispánja volt. A vádlottról annyit tud, hogy Konkoly Györggyel Besse Ferenc uram házánál „gyakran nyájaskodott és csókolkodott." Azt is emliti, hogy Görbe Ilonát öreg Simonnéval (Blahó Zsuzsa) látta kertjében valamit szorgosan keresni, kérdésére azt felelték, hogy salátát szednek, más szóval pedig azt válaszolták, hogy csak az Isten és ők tudják, mit keresnének.

A hatodik tanu Kis Pálné Sós Erzsébet, az előbbi tanu felesége. Csak szóbeszédből tudja, hogy Görbe Ilonka Konkoly Györgygyel „akkor fekszik össze mikor magoknak kivántatik." Emlékszik arra is, hogy öreg Simonné hozzájött tudakozódni van-e ragáncsos fű kertjében? Kiváncsi volt, mire kell ez a fű, faggatta az asszonyt, aki később nevetve vallotta meg:

[1]) A második tanu.

— Bizony Eörsik, Ilonkának kivántatik, mert Vért ereszt a Nyelvén véle, és György Deáknak innya adgyuk.

Magában azt gondolta a tanu, hogy bizonyosan magához akarja „hajtanyi," és hozzáteszi, hogy Görbe Ilonkával mindig összetartott Besse Ferencné[1] és Konkoly György.

Az ügyet 1753 február 4-én tárgyalta a vármegye törvényszéke, további folytatása nincs meg az érdekes és pikáns történetnek, de bizonyos, hogy Görbe Ilonára balul végződött és a bájitalért keservesen megbünhődött.

[1]) Szállásadó háziasszonya.

6. Fábián Erzsébet bűbájos személy.

Tiz évvel utóbb, 1742-ben a vármegyeházán Fábián Erzsébet, Csikós Györgyné ellen indult meg a vizsgálat, melyről a kihallgatási jegyzőkönyv maradt meg.[1] Szintén az udvardi járásban, Fűr községben született, mely amint látjuk szép számmal nevelt javasasszonyokat és a babonának kitünő talaja volt a vegyesajkú, szláv elemmel szaturált lakosság körében.

Fábián Örzse nem tagadta, hogy fürdőket készitett és füvekkel gyógyitott. Haragosa természetesen neki is akadt és bizonyára ő is csak úgy került a vármegye kezére, mint többi társai, valamely rosszakarója feladta.

Az általános kérdésekre nézve elmondja, hogy 58 éves és a pápista hiten van, Komáromban nevelkedett, ott volt szolgálatban és onnan is ment férjhez. Az ura Csikós György, néhai gróf Gyulay uram csikósa. Madaron lakik tizennyolc év óta, ott is fogták el; azelőtt Komáromban, majd Szentpéteren lakott, egy évig Csákvárott, onnan hazatért Fűrre, szülőfalujába, majd megint Komáromba szakadt, ahonnan az akkori szűk időkben[2] Marcelházára ment lakni; hat esztendőt töltött itten gróf Gyulay földesuraságnál, aki azután Madarra helyezte ottani birtokára.

Ezután vallja a következőket:

— Miért fogattatott meg?

— A hamis tanuk miatt. Hogy Madaron Öttvös Mártonnak félre vonyatván a szája, teljes gyanakodással felüle valának, azért is fogadtatott meg, állitván, hogy az fogol kenyeret kért volna tüle, Öttvös Mártonnétul és hogy nekie nem adott, azért félre vonyatott a szája.

[1]) Komáromvárm. ltára. Büntetőperek. 1742. XII. 254.

[2]) Az 1715. évi pestis után.

— Nem de nem boszorkányságrul vádoltatott-e?

— Igenis arrul, azértis leghjobban hozatott bé az fogságban, sőtt gyakorta azon gonoszak hozája jövén meg akarták rontanyi és az olvasót is a nyakábul az elmult északa ki akarták vennyi és javasolták nekie, hogy vesse ki nyakábul, mért tartja az nyakában? Órok szuszogásával agyarkodtak reá s azután imádsághoz fogván úgy távosztak el tőle.

— Nem követett-e el valamely boszorkányságot?

— Semmit egyebet el nem követett, hanem Madaron lakozó Szuri Istvánné bizonyos nyavalában esvén őtet meg orvoslására kérték, de a szótul félvén, nem akart elmenni, hanem az után egy véka buzát igért nékie, elment és parancsolattyábúl az Erdőbül földön folyó borostyánt, ustormén fát hoztanak, az kibülis fördőt főzetett és hozzája elvetett pemetöt, elvetett söprüt, mosófát maga az annya Szuri Istvánnénak Kovács Eörzsének, Vörös Zsuska szörzött, úgy az fördőt el készitvén Szuri Istvánnét beléje ültette, mely fördő után azontúl jobban lett.

— Mikor? hányszor? és mely helet követte el?

— Madaron Pap Ferkó fiának nyavaláskodásában ez előtt hét esztendővel Hangya sombikbul és másféle füvekbül fördőt csinyált de utoljárais megholt. Ismét ugyan Madaron Kun Andrásnénak, Susa nevű személynek a lábai lukakra fakadván és szőrféregnek kivesztésirül őtet gyógyitanyi hiván, Bába féső nevű füvet és Dohánt borban ásztatván s azt megtörvén, désában töltvén lábait véle párálta, megis gyógyult orvoslása után a lába. Azon orvosságot Komáromban doctoroktul tanulta, de újabban ki fakadván lába Kun Andrásnénak rajta mert az házára Kun András és illyenképen szólott nekie: „Csikós Gyurkáné boszorkánnak tellyességgel nem foglak, mind az által Feleségemet meg gyógyitsd, mert az gyanusság te reád van, ha meg nem gyógyitod, tud meg ez lesz az utolsó rontásod.“ Kire felelt Csikós Gyurkáné: „Én nem gyógyithatom jobban meg, hanem bizonyos Pásztorné gyógyitotta meg s az útátul fogvást semmi gongya nincs.“ Ismét ugyan Madaron Ipót Gergelyné Isó Panna félelmes ijedségben levén ugy annyira, hogy hol Erdőre hol mezőre akart szaladni, sőtt Ló módon is röhögött, mint egy elméjé-

ben meg tibolodott levén. Említett Ipót Gergő férje néminemő füveket tarisznyával hozván házához azokbul az fogságban levő személ fördőt csinálván nekie förösztötte őtet.

— Van-e szövedsége az ördöggel?

— Nincsen.

— Mi formán, mikor esett és mennyi üdőre?

A vádlott tagadja.

— Ki tanitotta őtet Bűbájosságra vagy boszorkányságra hol és mikor?

— Czut Istvánné, Sallai Panna most Kőrösön lakozó személy tanitotta őtet, hogy az kit a Gonoszak meg vesztenek, csak földön folyó Borostyánbul és ustor ménfábul fördőt főzenek és föröszék benne, meg gyógyul, mert eő is, Sallai Panna a maga leányának (a kit is hasonlóképen a gonoszak megrontottak) azon fördőtt csinálta és használt. Ismét a fogolnak saját Leánya lába gyermek ágyban meg romolván sőt most fogságban levő[1] Hegedüs Jakabnéra leghjobban gyanakodván, mintha az vesztette volna meg s meg akarván orvosolni a lábát javasolta Bese Jánosné Madaron lakozó személy, hogy bizonyos síros mosogató ruhát kérjen valakitül, melyet simitó agyakban[2] mártson meg s aval a sebet burogassák, meggyógyul, azért is a fogoly maga Öttvös Mártonnétul Szentendrei Évátul a mosogató ruháját elkérvén el vitte és ugy orvosolván véle az leánya lábát, használt.

— Nem ártott-é valamely Embereknek, nevezet szerint kiknek és mi formán?

— Soha sem ártott.

— Az kiknek ártott, meggyógyitotta-e azokat és miképpen?

— Nem ártott-e valamely Marháknak, hol? mi formán és hányszor?

— Nem tart-e magánál valami füveket? gyükereket, csontokat, üveget, aprólékos vasakat, vagy egyéb ez féle eszközöket?

— Nem ásott-e el azokbul, hol és mi végre?

— Nem tett-e valamely jövendöléseket mi formán? kinek? hol és hányszor?

[1]) Ezen bünpörnek nincs nyoma a levéltárban.

[2]) Csapólöld.

— Nem tud-e valamely olvasásokat az Emberekre vagy Marhákra, azok minémüek?

— Nem tud-e vagy mondott-e valamely szokatlan imádságokat vagyis áldásokat?

— Az elveszett marhát vagy jószágoi nem tudgya-e vissza téritenyi és mi formán?

Mind a nyolc kérdésre nemmel válaszol Fábián Örzse.

— Az illyesmi varáslásban Bűbájosságban és boszorkánságban kik a társai?

— Egyebet nem tud Hegedüs Jakabnénál[1] kirü is leghnagyobb gyanakodás tartatott azért is, hogy Czut Katának a száját fére vonta volna, kitis mások és maga annya is mondotta, hogy eő gyógyitotta volna meg; ismét Szabó Istvány Leányának a képit meg vesztette, hogy tejet nekie nem adott, melyért az apja rajta menvén Leánya keze rontásáért azontúl jobban lett.

Utolsó kérdés a bűbájostársakra vonatkozik:

— Hol laknak és nevezet szerént kicsodák?

A felelet erre előző válaszában foglaltatik

Itt megszakad a jegyzőkönyv. Lehetséges, hogy az ellene szóló bizonyitékok hiánya, vagy vagy hézagosságfolytán megszabadult a hóhér kezétől Fábián Erzsébet.

---

[1]) Vele együtt került fogságba.

7. Tanuvallomások Jámbor Kata boszorkányságáról.

Csak töredékben maradt meg egy tanuvallomás, mely Jámborné, madari boszorkány ellen folytatott bűnper nyomait őrzi.[1] Ez a Jámborné úgy került a vármegye kezére, mint többi társai és nevét Barta Kata bűnperében[2] hallottuk említeni, tehát az 1721 év körül folyhatott ellene a bűnvádi kereset.

A tanuk — mind madari lakosok — ezeket vallják Jámborné ellen.

Veres Zsuzsa 50 éves asszony előadja, hogy vejét Csikós Jancsit megrontotta. Ez a Csikós Jancsi ugyanis rosszul volt és Jámbornét hivták „kenésére". Jámborné azonban megtagadta a segitséget és nem ment el megkenni, igy szólván Csikós Jancsi feleségének:

— Sem gerebent, sem rostát nem adtál, azért nem megyek.

— „Étszakára kelvén, folytatja a tanu, Jámborné ablakjok alá (Csikos Jancsiékhoz) ment, meg ugrálta magát háromszor s úgy meg ijet tőle a veje Csikós Jancsi, hogy egy egész hétig meg nem aluth[3] gyertyájok, mindenkor kellett istrázsálni olly félelemben volt."

Isó Panna azt valja: Csikós Gyurkánétól hallotta, hogy az ő leányának lábát Jámborné vesztette meg.

Czut Kata 25 éves asszony vallomása eddig nem hallott babonát őrzött meg az utókor számára. Jámborné erkölcseiről rosszat beszéltek a faluban és a pletyka tudomására jutott, mert hirül vitték neki. Erre Czut Kata szája fére hu-

[1]) Komáromvármegye ltára. Büntető perek (Jelzet nélkül.)

[2]) Lásd 7—14. l.

[3]) Egy hétig virrasztottak felette.

zódott. Több féle orvoslást komendáltak a szájára, ezek között azt is „hogy akitül meg rontatott volna szája, annak vizelletitül meg gyógyulna; azt cselekedték, hogy bizonyos Asszonyra rája bizták, hogy lesné meg mikor vizellene, ugy cselekedet Jámborné után a hugyos fődet föl vette és azzal száját békötötték, mikor száján volt azon hugyos föld, mikor feküt az ágyán egy nagy varas béka hasára mászott, a szája helyére ment, a békát hirtelenségel kiáltván Annyát, kereste de sehol meg nem találta.“ Czut Kata vallja még a következőt: Jámbornénak egy mérő buzát — tisztát — adott interest;[1] mivel Jámborné zúgolódott és azt mondotta, hogy csak gaz buzát adott néki, azért „valamelly szókat szólloti“ Jámborné ellen, ezért keze „öszve feketedett és kékült“. Másfél hétig volt a kezén ez a nyavalya, melyet nem szenvedhetett tovább és így szólt Jámbornéhoz:

— Én a Törvény Bíróhoz megyek és panaszt tészek kezemnek rontása felől.

Azon étszakára kelvén kezinek dagadása-kékülése meggyógyult.

Feró Jánosné Lovász Kata 25 éves asszony a következő bizonyság. Hite alatt valja, hogy Jámborné elment hozzá tejet kérni, nem adott néki, „azon estve betegen ment haza s negyed napig mindenkor vért h . . . . zott, negyed nap mulva pedig Teheneinek fejt tejét mind elvitte Jámbornénak igy panaszkodván előtte:

— Többet vitt volna, ugymond, de nem fejhetett többet tehenitől, mert elromlott tehene.

Jámborné comendált orvosságára Tisztes füvet, „hogy főzne neki és abban meg mosná, a mellyet meg nem cselekedet, mind az álltal Tehene estvére meggyógyult, mint annap előtte volt, olyanná lött.“

Csikós Jánosné 25 éves asszony megismétli anyjának Veres Zsuzsának, az első tanunak vallomását. Beteg ura kenésére hivta Jámbornét, aki nem ment, mert ugymond „vékát rostát nem attál.“ Azon étszaka ablakjok alat embernyiválás hallattot, úgy megijet az ura, hogy egy egész hétig csak futó félben volt[2] ijetiben a nagy félelemnek miatta, annak

[1]) Kamatot

[2]) Rémképeket látott.

utána, hogy a gyanóság Jámbornéra volt, és akarták keresni, mingyár az ura hamarjában meg gyógyult."

Szuri Mihály 42 éves madari gazda vallja, hogy Jámborné tőlük tejet kért, de nem adhatott neki, mert tehenei el vesztek és nem mentek haza. Más napra virradván tejet külde néki, mire Jámborné:

— Mért nem attatok, tudom, hogy azt a kis főlyit sajnálttátok tennap.

Következendő reggel felesége, minek utána teheneit megfejte „akkori tejet még el sem szűrhette, mikor már a kannába négy tehénnek a teje fél óra alatt össze alut."

Varga Jánosné Pocsik Örzse 35 éves asszony előadja, hogy Jámborné mézet kért tőle és nem adott neki. Csakhamar Jámborné házuk előtt elmégyen és azt kérdi:

— Mit főzté?

Azt feleli: levest főzött.

— Nem adál mézet, kérék tőled.

— Akkor éczaka történt, hogy mikor le akartak feküinni már nagy éjjel kemencéjeken valamely tüzet piszkáló lyuk volt, a mellyen minden tiszta tűz, a mely a kemencében volt, mind a ház közepire és széllyel azon lyukon szórodott ugy annyira, hogy az egész házak el lepve alig maradhattak meg magok is kicsinbe mult, hogy minnyájan meg nem égtek. Kemenczélyek szája be vót rakva a pitvarban fával és tévővel[1] a fának semmi gondgya nem vót.

Szabó István 47 éves ember eskü alatt vallja, hogy Jámborné elment hozzájuk kenyeret kérni, nem adtak néki és azon éjjel történt, hogy leányának keze annyira öszve dagat és romlott, hogy maga erejivel reggel még csak öltözetit is magára nem vehette. Leányát küldötte, hogy valami orvosságot mondana kezinek, Jámborné illyen orvosságot comendált: kilenc legyet, kilenc pókot, kutya sz . . t hájal parancsolta összetörni s azzal békötni a mellyel harmadnapra szépen meg gyógyult.

Varga János az utolsó tanu, akik megégtek a kemencéjüktől. Elmondja ugyanazt, amit a felesége vallott: Jám-

[1]) Tévő, sárral betapasztott félkör alakú vesszőfonás, melyet a kemence szája elé tesznek faluhelyen, mikor sütnek, hogy a meleget bent tartsa.

borné mézet kért, nem kapott, azon éjszaka a kemencéjük piszkáló lyukán keresztül a tiszta tűz beszóródott a szobába, úgy hogy majd mind benn égtek. Másnapra virradván jó reggel Jámborné hozzájuk ment, a pitvarban megállott és azt kérdé:

—Mint vattok, mi lölt benneteket?

Jámborné pedig sem azelőtt sem azóta nem volt a házuknál. Hangsulyozza a tanu, hogy kemencéjük szája meg sem perzselődött kiviilről, úgy maradt, amint berakták.

Itt véget érnek az érdekes tanuvallomások és nem tudunk meg semmit Jámborné sorsáról, aki pedig igazi javasasszony volt a javából.

Magyarországi boszorkányperek

Kisebb forráskiadványok gyűjteménye

2

Budapest, 1989.

Kiadja a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NÉPRAJZI KUTATÓ CSOPORTJA

A kiadvány a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása nyilvántartása és kiadása" kutatási főirányhoz kapcsolódóan készült.

Témafelelős: Pócs Éva

Szerkesztőség: MTA Néprajzi Kutató Csoport
Budapest, Pf. 29. 1250

ISBN száma: 963 7762 49 3

Felelős kiadó: MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója
Hozott anyagról sokszorosítva
8918887 MTA Sokszorosító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

MAGYARORSZÁGI BOSZORKÁNYPEREK

Kisebb forráskiadványok gyűjteménye
2.

Összeállította:

Klaniczay Gábor
Kristóf Ildikó
Pócs Éva

MTA Néprajzi Kutató Csoport

1989

Budapest

Friedrich Müller

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES HEXENGLAUBENS UND DES HEXENPROZESSES IN SIEBENBÜRGEN

Ein ſchreckliches Beiſpiel lieferte der Magiſtratsdirector von Maros Vaſarhely, als er im Jahre 1752 eine alte Frau, die Hebamme Farkas, der Hexerei anklagte und verlangte, daß ſie nach Anhörung der von ihm gegen ſie vorzuführenden Zeugen zuerſt zur Angabe ihrer Mitſchuldigen auf die Folter geſpannt, dann geſchwemmt und endlich „in terrorem et exemplum aliorum et aliarum in simili crimine degentium hominem“ verbrannt werde. Die Unterſuchung dauerte nur neun Tage; am zehnten wurde das Endurtheil gefällt, welches wörtlich alſo lautet:

„In rei merito deliberatum.“

In praesenti causa ſind per longum et latum satis superque ruminirt, conſiderirt und aſſumirt worden, alle vorher exhibirten Inquisitoria Relatoriae ſowohl Sr. Wohlgeboren des Actoris als auch der gegenwärtigen Captiva, nicht weniger auch hierauf die pro judicum dilucidatione et majori clarificatione geſchehenen und peragirten auch jetzt verleſenen in communi inquisitione exprimirten Faſſionen der Fatenten, und die neben dieſen von beiden Theilen vollführten weitſchweifigen Allegationes und Conclusa, aus welchen

109) Blos als Curioſum mag hier angeführt werden, daß 1834 in Bulkeſch mehrere Zigeuner und Zigeunerinnen mit 200 Stock- oder Ruthenſtreichen beſtraft worden ſind, weil ſie durch Anwendung für zauberhaft gehaltener Mittel ein Kind umgebracht.

weitschweifigen Fassionen **in serie** hervorgeht, 1. daß die, der Kunst der Zauberei accusirte dermalige **praesens Captiva, Barbara Farkas,** mit ihren eignen Worten andern gedroht hat, und nach der Drohung vielen Schaden zugefügt und ihnen sogar den Tod verursacht habe, denn einige hat sie zur Nachtzeit erdrückt, einigen die Kinder verkrüppelt, den Kindern den Mund gesperrt, einigen hat auch dieselbe **Captiva** nach ihrer Drohung Hände und Füße verkrüppelt. 2. Ein Fatent subinserirt durch seine auf Treue und Glauben abgelegte Fassion, daß er bei gesundem und richtigem Verstande gesehen habe, wie die accusirte **Captiva** durch ein nur tellergroßes Loch im Fenster, in ihrer eigenen körperlichen Gestalt und Kleidung in das Haus geschlüpft sei, um den Leuten Schaden anzuthun. 3. Einigen hat sie die Kinder durch den Schornstein herabfahrend, ausgewechselt. 4. Nach ihrer eigenen Aussage wird subinserirt, sie habe gesagt, sie würde sie so bezahlen, daß in einem Augenblick ihr ganzes Blut ausfließe und sie sterben müßten, und da sie des andern Tages wußte, was man von ihr geredet hatte, habe sie den Fatenten ermahnt, den Mist nicht im Zimmer zu lassen, denn die Hexen setzten sich unter denselben und erführen so was man von ihnen spricht. 5. Sie selbst sagte auch, wenn man sie nicht zu den Gebährerinnen riefe, so würde man dies bereuen. 6. Sie prophezeite den Frauen, wie viel Kinder sie bekommen würden. 7. Sie sah die Kinder mit bösen Augen an, worauf dieselben erkrankten und starben. 8. Sie schnitt eine Kastanie entzwei und heilte damit die an der Mundsperre leidenden Kranken. 9. Sie wollte zur Vesperzeit den im Kindbett liegenden Weibern die Kinder stehlen; als aber die Kranke dies bemerkte und aufschrie, verschwand sie. 10. Auch dies sagte sie zu einer Fatentin, sie solle nur eine Nadel mit dem Oehr unter die Brust legen, und das Kind würde auf keine Weise saugen, sondern der Mund würde demselben verschlossen werden und es würde Hungers sterben, wie denn auch das Kind der Fatentin nach neun Tagen gestorben sei. 11. Bei verschlossener Thüre sei sie durch den Schornstein hereingeschlüpft, habe die Personen erdrückt und sei dann verschwunden. 12. Es wird ferner noch subinserirt, daß die **Captiva** in Gestalt einer Gans erschienen sei. Da nun diesen und andere denselben gleichförmigen schädlichen und boshaften Thaten **contra leges patrias et praecepta divina** durch die glaubwürdigen Fatenten subinserirt wird (hier scheinen einige Worte zu fehlen), so hat nach deren Assumtion und genauer Erwägung, es dem Gesetze gefallen, daß die gegenwärtige **Captiva, Barbara Farkas primum et ante omnia** der Wasserprobe unterworfen, sodann **ad extradan-**

dos socios complices auf die Folter gespannt, endlich in terrorem et exemplum aliorum in simile crimine degentium hominum verbrannt und zum Tode gebracht werden solle, fiatque executio mox et de facto.« [110])

Der Spruch des Raths ging also ganz ein in die Forderung des Klägers und die Execution erfolgte neben dem Mereschauer an der Stelle, wo jetzt die Kapelle des heiligen Nepomuk steht. Es liegt näher, bei Kläger und Richtern persönliche Beweggründe zu solcher Handlungsweise anzunehmen, als die Ueberzeugung von der Rechtmäßigkeit der Hexenverfolgung.

110) Nach dem Mult ds Jelen in der Transsilvania, dem Beiblatt zum Siebenbürger Boten. 1842. 175—6.

Heinrich Müller

ZUR GESCHICHTE DES REPSER STUHLE

Als merkwürdiges, scheinbar freiwilliges Geständnis folgt hier das Schlußverhör in einem am 4. Oktober 1701 begonnenen und am 1. Juli 1702 beendigten Hexenprozesse gegen Jonas Ängerin aus Leblang, worin 33 Zeugen vernommen worden waren und der Angeklagten 7 Zeugen aufs Haupt schworen. Sie erklärten vor dem Schwur am 12. Juni:

1. Ich will auf die Trut schwören: Meine einzige Kuh lief 8 Tage alleweil bei ihr Haus, daß sie den Nutzen genommen.

2. Toncsen Gerg: daß ich meint, sie hätte mein Weib und Kind getödtet.

3. Hans Greger, 37 Jahre alt. Noch in meinem Knechtstand geschah es zu Felmern, daß ich mich mit der Jonas Ängerin ihrer Schwester Sohn Gergen zerrte (zankte), so kam die Jonasin des Nachts mit der Merten Töpferin und diesem ihrem jüngsten Sohne Martin Töpfer ungefähr 8 Tage darnach und standen vor meinem Bett, so erwachte ich und sah diese Jonasin, daß ich gleich dicke Augen hatte, so wurde ich erfehrt (erschrocken) und schrie Jesus! Indem stieß mich eine unter ihnen (weiß nicht welche) wider die Füß, daß mir der Fuß wider die Mauer flog und kam als wenn man einen Schlägel dawider werfe. Wie ich schrie so erwachte mein Schwager und meine Schwester und fragte mich, was mir wäre, so sagte ich es ihnen. Diese aber flohen zum Rauchloch hinaus, als wenn man einen Besen dadurchzöge. Des Morgens lag der Ruß auf dem Herd, wie wenn man den Ofen gekehrt hätte. Mit dem Fuß aber ging ich 3 Jahre lang hinkig, er tat mir in den Lenden weh, allein er ist mir, Gottlob, geheilt. Will wohl auch schwören, daß sie eine Trut ist. Sie war in ihren täglichen natürlichen Kleidern.

4. Gerg Änger dicit: Nach dem Schwemmen will ich wohl auf sie schwören, wo sie schwimmt. Sie hat es meinem Knecht gethan. So sagt er.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde NF 37 (1910), 112–208.

5. Ich kann auf ihr Drohen schwören, daß sie eine Truth ist.

6. Gotzen Honesin. Auf meines Mannes Wort, daß er ihrethalben losgegangen (gestorben), will ich schwören.

7. Weber Honnesin alias Botschin: Auf das Zeugniß, was ich abgelegt, will ich schwören, daß sie eine Truth ist.

Darauf wurde am 23. Juni 1702 die Angeklagte vor Verkündung des Urteiles ausgefragt, wobei sie Antworten gibt:

Frage: Seid Ihr eine Hexe?

Antwort: Ja goldiger W. Herr Vater.

Wer sind noch Hexen?

Die Grieger Heprigen, Andreas Schullerin, Bojers Gergin, Thomas Schullerin.

Wer hat das Kind getödtet? Was that ihr ihm?[1]

Ich grif es mit der Hand an.

Wer hat es des H. Prediger seinem Mädchen gethan und was ihm gethan?[2]

Ich grif ihm an das Knie.

Konnt Ihr ihm helfen, warum halft Ihr ihm nicht?

Ich wollte ihm helfen, wenn ich nur bei ihm könnte sein und würde frei.

Wie könnt Ihr ihm helfen? Was braucht Ihr dazu?

Ich wollte Kraut kochen und ihm helfen.

Wie machtet Ihrs? Wo waret Ihr?

Wir waren in Andreas Schullers kleinem Stübchen. Da geigten, tanzten sie. Ich war krank, ich sagte, ich will aufstehen, ach Herr Jesu auch nun, wenn mir Gott nur hilft.

Woher hattet Ihr die Butter, welche im Topf kocht? Könnt Ihr Butter zaubern?[3]

[1] Zeugin: Vor 3 Jahren, als ich im Kindbett lag, sah ich um Mitternacht diese Frau bei meinem Bett zu Häupten stehen. Bis zum Gurt war sie bloß und hatte einen blauen Mantel um. Ich fragte: Schwester was sucht ihr hier, sie sagte: leck mich . . . . . Indessen krähte der Hahn und ich sah sie nicht mehr. Wo sie herein, wo sie hinauskam weiß ich nicht. Am Morgen war das Kind tod.

[2] Zeugin: Das Mädchen des alten Predigers von Leblang war krank. Sie sprach seht die Jonesin, die kenne ich und sitzt auch ein schwacher Mann hinter ihr, den kenn ich nicht. Sie wollen mich würgen. Nach einer andern Zeugenaussage sah das kranke Kind die Jonesin und ein Mädchen, die ihm die Kehle zudrücken wollten.

[3] Zeugin: Als mein Sohn die Tochter der Angeklagten heiratete, stand eine Kiste im Hause. Wir horchten, daß es so rauschte in der Kiste. Als Jonesin hinausging sahen wir nach in der Kiste, wo ein großer Topf voll Butter stand und kochte wie beim Feuer, obwohl am vorigen Tag, wie man zur Hochzeit gebacken hatte, keine Butter geblieben war. Es war als schläge man alle wider den Kopf.

Nein. Der Mann gab mir selbige vom Bojer oben am Pfarrer. Er sagte: Sieh hier ist Butter 1 Topf voll.

Wenn Ihr irgend zoget, wie macht Ihr es, auf was kamt Ihr fort? Redet Ihr mit dem Teufel oder mit sonst jemandem?

Wir haben nicht mit dem Teufel geredet, allein es kam ein Farn (Stier) herfür, mit dem redeten und auf dem ritten wir.

Wer hat des Honnes Helwig seinen Jungen auf dem Stall hin und her geworfen?[1]

Ich und die Beyers Gergin, sie sagte: Kommt seht her den Jungen sie warfen ihn von einer Latz (Latte) zur andern und Pitter Änger seine Dienstmagd grif an ihn.

Wer hat das Unglück Pitters Ängers Knecht zugebracht? Wärt ihr dabei? Wie geschah es?[2]

Die Beyers Gergin hat die Magd gelehrt. Es ist Pitters Ängerer seine Freundin, jetzt zum Schalk Dienst-Magd. Ich, die Beyers Gergin und die Magd waren auf dem Stall beim Knecht, da sagte der Knecht zur Magd: Du hessige (häßliche). Ich sagte: Du Sohn Du. Von dem ward er krank.

Wart Ihr jemals, und mit wem in Felmern zu Gregers Honesin? Was that Ihr dort?

Wir waren unser 3 zu Felmern zu Gregers Honesin, die Kroner Mechelin und Beyers Gergin. Die erste sagte gegen mich: Kam Lai (daß ich mitging) ich fiel ab, wollte nicht mit, ich ließ ab nun 3 Jahre.

Wer führte Euch, redet Ihr mit jemand anderem?

Der Farren führte uns, er redete auch mit uns.

Was that Ihr da? Wie macht Ihrs?

Es griff ihm eines an den Fuß, so daß er anfing zu schreien, so rannten wir zum Rauchloch ein und aus auf den Farn.

---

[1] Zeuge: Vor einem Jahr schliefen meine beiden Söhne auf dem Stall. Ich hörte ein Getümmel auf dem Stall, ging hin. Da sagte der größte Sohn: ich weiß nicht, der Bruder fällt hin und her, wie wenn er trunken wäre. Da sagte er am andern Tag, die Jones Ängerin hätte ihn fressen und hin und her geworfen. Am dritten Tag waren die Füße und Glieder wie zerbrochen. Es sagten die Leute, er wäre närrisch, man solle ihn schlagen und binden, da sagte er: Vater ich bin nicht unsinnig, nur die Jonesin frißt mich so. Die Nachbarin ging zur Jonesin und sagte ihr, wo sie einen Gott hat, soll sie ihm nicht so peiniglich zurichten, oder ganz los machen (umbringen). Der Junge spricht noch alleweil so.

[2] Zeuge: Mein Sohn war 4 Mal unsinnig. Das erste Mal sagte er, wenn man ihn fragte: Die Jonesin hat es mir gethan. Ich ging zu ihr und sagte: Seht mein Sohn sagte, daß ihr ihm es gethan hättet, kommt doch hin und seht. Sie sagte darauf: Sie nicht. Gott der es ihm gethan hat, wird ihm auch helfen. Im Verdacht ist sie alleweil gewesen, wie auch bis jetzt.

10*

Diesen Hans Katzendörfer kennt Ihr ihn? Ist er ein Zauberer?

Ich habe ihn gekannt. Er ist zu der Magd in Leblang, die unsinnig war, genug gekommen.

Wer machte den Leblanger Prediger krank? Er ist verdorben.

Die Honnes Schullerin von Seiburg.

Da Ihr zu Leblang auf dem Pfarrhof den Wein trankt, wie kamt Ihr hin?

Der Farren sagte: er wolle uns wohl leiten. Ich war krank, es waren nun fünf Jahr, ich fiel dann ab. O Jesu auch nun will ich mich bekehren.

Wer hat Gozen Honnes krank gemacht, daß er ist gestorben?[1]

Die Beyers Gergin und Andresin.

Gesteht Ihr alles das, was Ihr vor habt geredet auch noch?

Ja ich gestehe alles. Der Katzendorfer Honnes ist auf der Kornzauberei. Ich war nur 5 Jahre. Vor 3 Jahren fiel ich ab und habe nicht mehr mitgewollt. Bin auch alleweil krank gewesen.

Urteil.

Auf vollkömlige wie auch der Angeklagten verharrliches Geständnis hat ein löbl. Magistrat dieselbige gar billig durch das Feuer abschaffen und zu strafen einmütig verurteilt, wie denn auch ex tempore geschehen und dasselbe vollzogen worden.

Offenbar haben wir hier eine Geisteskranke vor uns, die an Sinnestäuschungen litt, die man als Hallucinationen bezeichnet. Derartige Sinnestäuschungen wirken oft für solche Kranke nicht weniger überzeugend, als in der Wirklichkeit stattgefundene Wahrnehmungen und werden daher auf das entschiedenste als auf der Wirklichkeit beruhend behauptet. Die Kranken können oft durch Fragen zur Bestätigung der Wahrheit des von ihnen Gesprochenen gebracht werden, zumal wenn es dem Fragenden — wie in diesem Falle dem Richter — daran gelegen ist, eine gewünschte Antwort zu erlangen. Wie berühmte Psychiater nachgewiesen, haben die Hallucinationen einen großen Einfluß auf die unheilvollen Verirrungen der Hexenprozesse ausgeübt.

[1] Zeugin Gotzen Honesin giebt an: Mein Mann seliger ist in dem Gedanken gestorben, als hätte sie ihn fressen. Allemal wenn er sie nur einmal sah, so hatte es einen Greuel für ihn, daß er aufs neue krank wurde.

NÓGRÁD VÁRMEGYE

Török Gábor

A BÖRZSÖNY-VIDÉK NYELVJÁRÁSTÖRTÉNETÉNEK TELEPÜLÉSI HÁTTERE

Egy nagyoroszi nyelvemlék 1697-ből

1. Nyelvjárástörténeti vizsgálódásaim során több, mint 1400 palóc területen, 1550—1850 közt keletkezett nyelvemléket másoltam le, vagy céduláztam ki. Ezek közül a legerősebben nyelvjárásosnak a következőt találtam (lelőhelyre: Nógrád m. lvt. Fiscalia, III. fasc. N°. 1.):[25]

Anno 1697 die 3 Junÿ
Nagy Orosziban tűrtén [*i*-ről javítva] dolog, meg fogvan Dubouszkj Janos feleségit, Kiteskedvén [*i*-ről javítva] hogy azelőt és volt tőrvén [*i*-ről] nikie Tanukot es meg eskőtetvén elenne az ki mit tud mondani felőle
1 Tanu szabo Janos Annorum 28 vallya hite utan az minémű Kakást fokták a hazánal hogy azon kakást mindenkor onan látak jarni az szabo Janos udvarára rá és fokta volna szabo János hog talán az ővik, mint hogy az előt az ő kakások el veszet volt, deaz után elÿ karőlt mas onan az ő kakások, ugy mint szabo Janos kakása Duboszki Janos felesige Pedig hitvel és meg mondota, az azővj kire kiteskedet volna szabo Janos, ymar most fagadgya hog nem ővi hogy raita kaptak babonasagot
2. Tanu szabo Janos felesige Annorum 18 azon szerint valya valamint az ura, asztat(e)is [az *e* áthúzva] elÿ atak hogy egy kor aljana egy minémő fazekat oda hoszta az szabo Janos udvarara, ot fődhez csabta, meg egy kor mosogato vizet és oda egy teknűből tőtete volna asztat nem tugyak mi végre legyen azért és kiteskednek riaya
3. Tanu Lengyel Janos, Annoř 28 valya hite utan (Annoř 28) [áthúzva] hogy azon kakast tőkfi koratul esmeri, hogy az ővi, szinte ugy minta magait,az előt Pediglen egy kor hoy Tőrvinkezet volna haidu matei véle, Türviny alat az hazanal mindē edénit le borongatvan lakatot és alaja vetet, le borulvan a locara kést alaia őtvin mongya hogy az yo mikor tőrviny al asztat mek parancsolta a hazanal hogy asztat senkj ne banesa még ő haza nem győn, a tőrvinből. az aszony pe'gik vete volna maga meli tanunak u'gyanazon lengyl Janot de Lengyel Janos tudvan Lata [az *L t*-ről van átjavítva] valaminimő szerszamot esz kőzét Magahosz vete hogy ő aval megyen birak eleibe és bemutatja aző esz kőzit, de az aszony valamj forman észre vete hogy kezinil legyen az, csak meli al es le őltete az szap ala és mongya nékÿ legyen vesztek soha nem tugya mi kipen ki vete tőle azon esz kőzit, toab asztat és Lata lengyel Janos hogy Karacsony felén [~ *i* ?] valaminémű [~ *i* ?] vakaresot sőtete volna, aből pegiklen valami darapkat tűrte és Lengyel Janesi de aba minden file volt mig az Uÿ [?] tavasz és volt bene j Mai viratik 2 nirfat maga haza

[25] A Magyarországi boszorkányperek oklevéltára (Szerk. Komáromy Andor Bp. 1910.) című kiadványban nem szerepel!

eleibẽ be asta és vajat alata viratik meg kőpőlete, meg egy kor ugyan azon Lengel Janos felesége [*i*-ről] ment kirni szomszid aszonyhosz gyerekjnek teyet *p*inzen [a *p* valami felismerhetetlen betűről átjavítva] az aszmongya szomszid aszony pinzen nem athatok de csak ugy adok egy kicsint, hogy az aszony Lengyel Jany felesige aszta kis teget ['tejet'; így!] meg vite, azon aszony mińgyart [lehet, hogy *d*-ről van átjavítva az *n*] belý tekintý, az alat mingyart el veszet atcheninek ate*g*e ['teje'; így!] se boryat se magat alaja nem eresztete, hanẽ anit jart amaz utana sirva hogy ugy jart atchenivel asztat nem tugya adot*é* [*i* ?] valamit neki avagy hogyan let, maga és lengyel Janos kiteskegik riaýa hogy a hazat *fette* [*fete*-ből átjavítva] volna, valami gánay szalmat talalta vona az ő udvararul fel vetni, raita győt és mingyart meg fenegete hogy ő asztat meg banja, azota csak ugy vész [*z*-ről] alabaira hol fakad hol gyogyul, meg egy kor hordot vona buzat Zakokkal [*S*-ről javítva] aszmongya nekj aza Aszony ugyan erős vagý te Janý de te engem nem birsz de birlak de nem birsz (odaal kezip hazra hogy emelye soha nem helből nẽ mozdithat locaraült olya let mint tolu) [ez a rész utólag betoldva]

4 Tanu ugyan azon Lengyel Janos felesige Annoſ 20 hite utan valya hogy ezeket mindeneket tugya lata az kiket az ura lata avagy valota az kakast ővinek valya azon tőrviny alat cselekegyetiről azõ szerint hogy az uratől hogy k*a*pta [*á* ?] kést a tyőzbe szurkalta (maga nyelvit és) [utólag betoldva] ugy azutã Locara fekőt loca ala gyukta azon kést mindeneket azon szerint valya valamint az ura

5. Tanu Lengyel Andras Annoſ 40 Valya hite [*i*-ről] utan hogy ugyan az ő kakasa [eddig tart az első, primitívebb jellegű kéz írása; a következő kiírtabb, de szintén eléggé nyelvjárásos]

6 Tanu Unatini Cata Eözvögy aszony 28. Esztendus valya hite Utan, hogy aza zaszony Tejet Gyűt hoza kirni, akor adta, Masfoczor [!] gyűt Nem adot Mihent kiment aza zaszony mindgyart alába kezdett fajni a' zaszonak harmad [?] napik fajt niki a' hazából és ki nemehettet, Mas meginte*n* [?] hogy a'za aszony Unatini Kata Kűte- maga(t Zelyerit) [áthúzva] Lyankajat, a' Zelyérihez (füért,) [betoldva] Udgyan azon aszony arra aszt mondota, hodgy minek niki az a fű iszem Semi gondgya ninczniki most ot Voltam, az utan a'nak a' meg fogot aszonak azelére ['a zselléré'] ment volna Tejet kirni Unatini Katahoz, Pinzért kirte pinszt elnem vete ha nem Ugy adott, niki a' Lyankajanak, Mihent ü atejet oda atta ahoz a hazhoz hodgy ü Tekintet beli Mind gyart Unatini kata Teheninek hibaja eset, és atul az oratul fogvast a' Tehenet semi k*i*pen [*é* ?] megnem fejhetek,

7. Tánu, Unatini Mihaly Anorum [itt az oldal negyede üresen van hagyva, nyilván az illető vallomását később ide akarták beilleszteni]

8. Tanu Varga Geczi Anorũ 27. hite Utan Valóta, hogy a Lendgyel Janczi hozat, Varga Geczihez Mutatné Egy Darab K*é*nyeret [*i* ?], De Esten Tudgya, hogy Csinalta, aza zaszony aszta, kenyeret, Mert Mert aza kenyér [*i* ?] Csak olyan Vot Zűt mint a Zült Buzábul Let volna Talam zab kalász *é*s [*i* ?] Volt Bene, a' kutyanak vetetek De- a kutya sem Evet maga [?]

Udgyan azon Lendgyel Janos Masodsor [*e* ?] Valota hite Utan. hogy a'nak azaszonak a' Lyanya Eszeveszet [*i*-ről átjavítva] volna a' Lendgyel Janossal, a' mint hogy szomzedgya Livin ü Oda Ment a' Ly*a*n [valamiről átjavítva!] a' lendgyel Janczihoz és aszt — mondot, hogy ha te Jo szomszéd [*i* ?] Voltal Volna, Tehat nem kelet Volna niket, az *i*nyamra [~ *é* ? 'én anyámra'], Valani ha Ugy volt, és (tutyuk Mink aszt hogy az mi kakasunk) [betoldva] hogy ha

hitszer [~ é ?] es meg eskütel Volna, ki nem kelet Volna Mondani, hogy a' mi kakasunk, Udgyan én [~ i ?], Nem féltem [k-ról átjavítva] az én áynyamot, hogy meg égesék hogy ha, pedik azi pol [?] ket felul meg egetik De azin Anyamot meg nem égeték, De megént aszt mondota, hogy ha azen anyamot megégetek. Te hat Orosziban hát aszoñak meg kel halni Még aszmodgya hogy Olyan(ok) [áthúzva] és vadgyon aki csak alik kinyirbe [~ é ?] és ehetik, Még [~ i ?] aszt mondgya hogy a' Birak és esküttek a' Tanuk és Meg Banyak, Még [~ i ?] azoknak a' Gyermekei es Meg siratyak, aszt mondgya hogy Ugy Jartok a' Mint a' Hajdu Mati Jart, Ugy fenegete,

[Más írással:] 1697

Török Gábor

TÖRTÉNETI ADATOK A KÜLDÖTT FARKAS MONDÁJÁHOZ

Anno 1754. die 14. Junij in Possione /!/ Nagy Darócz ICottui Neogradiensi adjacent Sta /?/ ego infrascriptus p̃fati ICottũs Jurassor Virtute Commissionis legatis et Grõsi Dni Pauli Battha de Vattha pslbata /!/ JCottus Neograd Ord. V. Comitis in Negotio Pauli Revucsán Mendi ci Pinczensis in captivati talem uti seqvit peregi Magistratualem Inqvisitionem.

De eo utrum!

1º Vallya meg az Tamí letet hiti után tudgyaé Lattaé, avagy hallottae hogy Revucsán vagy farkas Palyo nevezetű Pinczi Koldús it' körül belül farkas kepiben sok károkat tet volna?

2do Tudgya vagy hallottae a' Tamí hogy a' melly háznál szalonnát vagy más egyebet kért, s -nem adhattak néki, nagy dömögve /!/ morogva és fenegetödzésel ki menvén az házból csak hamar az ollyan háznál az farkas által kár esset?

3º Mi formán szokta fenegetni az Gazdaszonyokat ha kedvét bénem tölthettek neki,

4to Régen vagyon felöle ez a' gyanúság hogy ollyan volna?

5to Mit tud az tamí iránta mondani többet, és kit tüd jó Tamínak leni?

Primus Testis Gregorius Kovács spbis et Generosi quondam Dñi Emerici Török Relicta Viduae in Põsione Bolyk cõmorant. subditus Annõr cir.34.Juratus examinatus fatet ad 1^m Bizonyossan nem meri mondani hanem most három esztendeje illyenkor ugar szántáskor az Tamí vasat élesitetet a Czigánnál, az Deutrumban nevezet koldús Nyitra felül jövén oda hozájok látta szemeivel hogy az Libákra csak úgy tátogatta az száját, s -mongya az Czigánnak: Ferencz azt mongyák az Pinczieknek hogy ez a' koldús farkas nézd csak hogy tátogattya a' száját a Libákra, másnap mingyárt fényes nappal ugyan azokból a' Libákból hatot vagy hetet meg ölt az farkas s azután is sokat, úgy hogy az szántók ösztökével is haigáltak az ekék közöt. Ad 2^dum sokaktúl hallotta azt hogy ha hist vagy mást amit kért nem adhattak néki meg dömögte /!/ magát és csak hamar kárt vallot az ollyan ember, nevezetessen Farkas Matyás Pinczi

Néprajzi Közlemények IV (1959), 1–2. szám, 278–288.

Lakos szájából halotta /lapszélen minden tanunál a vallomás megerősitésének röviditett latin formulája/ || szájából hallotta a Tamú hogy azon Pinczi ember Feleségetül Szalonnát kért azon koldús, mivel az nem vala gazdaszony mentegette magát, hogy az Angya el vitte az kulcsot nem adhat, meg fenegette: varj úgy mond adnál te nékem szalonnát elég van néktek, mellyet az Asszony meg beszelgete az Urának, és midőn harmad vagy negyed napra az Lovakkal ki készültek hálni, az felesége meg intette az Urát ne hallyatok úgy mond most oda ki az lovakkal, bizony meg eszi Palyo, mert szalonnát kert tőlem, nem adhattam néki, meg fenegetet, az Lovakkal, és azon éjel az Leg job Lovát megfojtotta az farkas. Ad 4^{tu} már kilencz esztendeje hogy az Tamú szolgalatból ki állot, és meg ösmérte őtet, mindekor közönségessen hallotta hogy farkassá valtozik s tudgya bizonyosson, hogy minden ember félt tőle és akitül Lehetet minden kivánságát bé töltötte. Ad 5^{tu} egyebet nem túd felőle mondani.

Secundus Testis Andreas Ferencz Perillris et Grosi Dnī Ladislai Vajda ibīd degens subditus annōr cir 25. juratus fatet ad 1^{m} Azon okból gondollya a' Tamú azon koldúst ollyannak Lenni, hogy most három esztendeje ot Bolykon igen sok Ludat s -Libát meg fojtogatott az farkas, egy alkalmatossággal az Tamú házához menvén azon nevezet koldús, kérdé a' Tamú az Nényét ez é a' Liba Pásztor, a Nénye meg fenité a' Tamút hogy halgattna, arra szóra haragosson tekintvén az Koldús a' Tamúra, ki méne az házból, és kevés várva fényes nappal az ő Libájokból hetet mingyárt meg ölt az farkas; Ad 2^{du} et reliqva egyebet az Tamú nem túd mondani, hanem azt tudgya bizonyossan hogy minden ember félt tőle és egy féle alamisnákval ritkán eresztették ki az házból ha csak ki telhetet amit kért.

Tertius Testis Franciscus Kis Excellī ac Illmī Dni Andr Kohári de Csabrágh, in Possione Galsa comorans Subditus annōr cir 42 Depcsito juramento fassus est ad 1^{m} et reliqva Deutri Puncta Egyebet ben túd a' Tamú az fent nevezet Koldús felúl, hanem hogy közonségessen minyájan s -ő is a többi között mindenkor, tartot tőle azért hogy illyen gyamúság vala reája || vala reája, mert ha kenyérrel kénálták el nem vette, többit csak szalonnát s -húskát kért, és amire kötötte magát ha csak volt az háznál, hátra nem merték szavát vetni félvén az kártúl. emellet Galsi Lakos Czakó Jánostúl hallotta a' Tamú hogy most 8. esztendeje azon koldús az Czakó Janos feleségével öszve veszet, harmad napra

éczaka meg gyúlt az háza, minden gyanúság emlitet koldúsra vagyon mostis, met /1/ akkor harmadnapra Terbeléd felül Látták visza jönni, s -azon éjel éget meg az ház mikor visza jönni latták.

Quartus Testis Andreas Varga ejusd et ibid commorans Subditus Annor cir 30. juratus fatet ad 1m et 2dum Koz hiret tudgya mondani a' Tamí hogy azon koldúsra mindenkor gyanakottak az emberek, hogy farkas képiben valtozna, hanem az bizonyossan tudgya hogy az kenyeret nem örömest vette el, s -sokaktúl hallotta a Tamı, hog ha szalonnat kért, s -mondották néki nincsen majd esküvésre fogta az gazdaszonyokat és ahol nem adhattak húst morgolodva dömögve /1/ ment ki az házból haragitván magát. Emellet vallya a' Tamí, midón Lossonczon ejczaka Lossonczi Uram házánál meg verték volna az farkast, azon koldús talán eppen onnat egyenessen az Tamí házahoz ment, kit latván a Tamí hogy csak vonogattya válait mingyárt kérdezte: talán roszúl vagy palyo, felelte hogy roszúl van a' Teste mondván beteg, majd két hétig hevert a' Tanúnál allig tantorgot midön néha az faluban koldulni ment. Quintus Testis Franciscus Neste Excell et Illmi Dni Comitis Episcopi Nitriensis J. in Pse Nyitra degens Subditus annor cir. 80. juratus fassus ad 1m Innet gondollya az Tamí hogy az Deutrumb nevezet koldús nem igaz ember volna, sokaktul hallotta, hogy kenyérel kénálták és hust nem adhattak néki morgolodva ment ki az házból, amint Nyitrai Neste Pál szajabúlis hallotta a Tamí midón panaszolkodot, hogy az kikelet virág héten azon koldús tejet kért az feleségetúl hogy nem adhatot néki, mivélakkor nemis volt tejek, meg fenegette, varj úgy mond nem soká adnál || soká adnál te nékem tejet, és mingyárt harmadnapal utánna az mezö szélben a' farkas ki húzta az Tehenébúl az borjút és semmit sem evet belöle. Ad reliqva nihil.

Sextus Testis Joannes Barta Ejusd et ibid degens subditus annor cir 58. juratus fatet ad 1m et reliqva. Deutri pcedens in Ordine 5tus Testis addito eo hogy Pünkösd elöt Rima Szombatbúl sót hozván a Tamí sóháton legeltetni eleresztette az Guszonai ménes közöt az lovát, panaszolkodot néki az Menés Pásztor, hogy az Deutrum nevezet koldúsra nagy gyanúságok vagyon, mivel husvét tajban ot Gusszonán koldúlván Kelemen Maté névü szegény embernél húst kért, mint hogy talán nemis volt nem adhattak néki s -csak hamar az után ugyan az Kelemen maté lovát meg ölte az farkas és mivel az lovak semit meg nem rezentek, se meg nem szalattak ésre /1/ sem vette egyébkor, hanem mikor Lerántotta csak közél Léván hozája az ménes pásztor, és sem akkor, sem pedig az után

mikor meg nyúzták nem evet belöle a' farkas, nem különben azon alkalmatossággal Zavorszki Uram cseledgyétül is hust vagy tejet kért azon koldús, de az Aszony othon nem lévén nem adhattaknéki s -talán harmadnapra Zavorszki Uram S.V. 3. sertését és egy jó lovát meg fojtot az farkas abból sem evet semit.

Septimus Testis Franciscus György Perllris et Grosi Dni Ladislai Lossonczi in Possione Pincz comorans subditus Annor cir 40. deposito juramento fatet ad 1m et 2dum Koz hirrevaló /!/ nézve tartya a' Tami az fent nevezet koldust nem igaz embernek lenni, és az Tamínak azért vagyon gyanúsága reája, hogy az el mult Nagy Pénteken az tami fia Bollykra menvén az Templomban többiekkel, egymással jadzodván haigálkoztak, történetbül azon koldust meg találta haitani, meg haragudván az Koldús meg fenegette az Gyermeket, várj ebatta úgy mond kárát vallod, azon éjjel az Tami Csikaját meg szaggatta az farkas, és noha négyenis istrásálták az Lovakot,de mivel az Lovak sem meg nem szalattak, se nem rezzentek csak regel vették észre hogy meg ölte ki lévén az husa szaggatva. Ad 3m Nihil, ad 4tum et 5tum Kilencz vag tiz esztendeje hogy az Tami meg ösmérte azon koldust, mindenkor volt reaja az gyanúság azért is tudgya bizonyossan a' Tami hogy minden || minden embertartot töle és hacsak kitelhetet, amit kért soha kedvét nem merték szegni félvén a Kártúl.

Octavus Testis (Michael)/áthúzva/ Antonius Varga Prllris et Grosi Dni Martini Palics ibid comorans subditus Annor cir 36. deposito juramentó fatet ad 1m Bizonyal nem meri mondani a' Tami hogy az fent nevezet Koldús tegye farkas képiben azon karokat, hanem ad 2dum azért gondollya hogy sokaktúl hallotta midón azon koldúsra panaszolkottak ha hust vagy mast afelet akit ö kért nem adhattak néki, meg dömögte magát /!/, vagy meg fenegette, és csak hamar az ollyan háznál kár esett az farkas miat, azért az Tamínak is nagy gyanúsága vagyon réája mivel illyen tajban tavaly az Tami Menyétül (felesegetül) /áthúzva/ jo reggel kért tejet, dolga lévén az gazdaszonynak, mingyárt nem adhatot, hanem mondotta néki, varj egy keveset Palyo majd adok, arra szóra csak meg dömöge magat, és kiment az házbúl, mellyet látván az gazdaszony meg ijedo, és maga dolgát el hagyván mingyárt adot néki és haragjában nem hogy meg köszönte volna, de az tálat akibül evet sem atta bé, hanem csak az ablakba tette, s -következendö éjel az Tami harmadfú csikaját meg ölte a' Farkas csak közel az tüz mellet, és mivel akkor se rezzent meg az ménes egyébkor nem tutták hanem mikor meg virat latták az föl-

dön kinlodni ki léven az ina szagatva. Ad 3$^{iu\tilde{}}$ Nihil. ad 4$^{tu\tilde{}}$ sicut im̃ediate pc̃edens Testis, ad 5$^{tu\tilde{}}$ következendö Tamíkat gondollya jó Tamínak leñi.

Nonus Testis Ladislaus Képes Prl̃lris Grosae Dnae Szalontaiana ibid̃ degens subditus Annor̃ cir. 35. juratus fassus est ád 1^{m} et 2$^{du\tilde{}}$ siouti pcedens im̃ediate Testis. hozá adván hogy azon Koldús az Tamínális hét esztendeig Lakván egyszer pipa szárat kért a'Tamítúl, hogy azt nem atta néki aki tettzet volna, meg haragudot és az pipa szárat el haitotta, - mingyárt azon éjjel az tüz mellet az ki panyvázot Kis Csikók közöt a' Leg job lovának ki szagatta a' farkas az inát; mivel hogy akor se rezent meg töle az ménes minden gyanósága az Tamínak reája van,mert az valóságos farkastúl még meszírúl meg szokot az lo szaladni, emellet az elöt ha valami baja búja volt az gazdának háromszor is meg kérdezte mi lelte vagy mi baja van‖ mi baja vagyon, de akkor épen semitt sem szóllot, Ad 3$^{lu\tilde{}}$ et reliqva miolta meg ismérte mindenkor volt gyamiság azon koldúsra, hogy farkas koldús.

Decimus Testis Mathias Farkas Prl̃lris et Grõsi Dni Ladislai Losonczi ibidem degens subditus annor̃ cir̃ 40. juratus fatet̃ ad 1^{m} et reliqva Deutri Puncta. Vallya a Tamí hat vagy hét esztendeje miolta ösméri azon Koldúst azoltátúl fogvást sőt még annak előtte is mindenkor úgy hallotta, hogy ha valaki bénem tölthette kedvét, csak hamar az ollyan embert kár érte az farkas miatt amint az Tamúval is történt. Nagy Csötörtökön múlt három esztendeje,hogy azon koldús sódart kírt a' Tamí feleségétúl, mivel nem az volt az gazdaszony mondotta néki:bizony Palyo nem adhatok én, mert Angyom el vitte az Kulcsot magával lakat van rajta, hanem kenyérkét adok, hiszen ha meg jön mászor is meg találod, ezen meg haraguván [!] az koldús nagy dömögve morogva ki ment az házbúl, mellyet az Aszony mingyárt estve meg beszélgető az Urának, sőt midőn harmad vagy negyed napra kikészúlt a Tanú a lovakkal hálni, meg intette azon Aszony a' Tamít ne hállyatok úgy mond oda ki az Lóval mert bizony meg eszi palyo kire a Tamí felelte meg eszi valamit De, azon éjel az Tamí Lovát, egyikének az inát szagatta ki a' Farkas, a másikát penig meg ölte és mivel semi mozdulást nem hallottak az tüzhöz észre sem vette volna a' Tamí, hanem Csikos levén akinek az inát ki szaggatta, az tüzhöz ment a' Csikajahoz akkor ijettel, véressen Látván az ló inát, úgy mentek a' mást keresni már akkor meg fojtva találták, semit sem evet belöle a' farkas, azért minden gyamisága reája vagyon.

Undecimus Testis Stephanus Képes p̃lris Dnae Szalontaiana ibid̃ Co-

morans subditus Annor cir. 24. fatet ad 1m et reliqva Descutri Puncta. Egyebet nem tud a' Tamí azon koldús felül mondani, majd két esztendeig lakván a tanunál egy alkalmatossággal esső idő levén midön az Tamí a' Lohoz keszült volna, kirde az koldus hová keszülne, felele a' Tamí az lóhoz Palyo essö essik || essö essik péd[?] meg eszi afarkas [1] a' lovat, arra mondá néki a koldús enj adgyad nékem valamit Istók, nefély soha meg nem eszi tiéd csikót a' farkas, kire mondá a Tamí bizony nem adhatok én jó Palyo semit, mert nékem semim sincs, emellet tudgya azt is a' tamí hogy kozönségessen féltek tőle minyajan és aki kedvét bé nem tölthette az ollyan embert csak hamar kár érte az farkas miat.

Duodecimus Testis Mathias Varga Excell. ac Illmi Dni Comitis Andr Koháry de csabrágh in Posione Nagy Darócz comorans subditus Annor Cir 5o. juratus fatet ad 1m Már jó ideje hogy azon nevezet Koldúst ösméri a' Tamí, mindenkor közönséges hirrel úgy hallotta, hogy farkas légyen, és Ad 2dum azértis Nagy gyanúsága a' Taminak reája, hogy már három esztendöben egy más után, valamikor hust nem adhatot neki a' Tamí felesége, mivel ollykor már nemis volt szalonnájok, morgolodva dömögve van úgy mond az Padláson, ment ki az házokból és csak hamar más vagy harmad napal utánna, első esztendőben két S.V. sertését, másikban hármat, az el múlt kikelet penig az Pitvar ajtaja elöl hordotta el az farkas a' Ludait, és most harmadik hete it Darócban Let Koldulása után is az Borjú Csordából az Uraság S.v. Nyaj sertése közöt egy borjút meg fojtot, más penig meg szagattot a farkas, kire az sertések epen reá nem támadtak, holot az igaz farkast ha csak tavúl érzikis össze röhenvén meg szaladnak előtte. || Licantropos.

[Bp. 2. sz. Áll. Lt. Nógrádm. Lvt. Fiscalia, Fasc. XXV/1o. 1754.]

Szakállos Farkasok Examennye, elöször pedigh Pagács Pálé?

Interogationes [1]	Responsio
1mo Mi a Neved hogyan hinak	"Az én Nevem Pagács Pál
2do Hány Esztendős vagy...	"Valósághal nem tudom de reménlem, hogy ötvenet megh haladtam.
3o Micsoda hiten valo vagy	En Papista hiten vagyok.
4to Hol Léttél ez világhra	T. Liptó Vármégyében Zretonca névü helyb.
5to Most hol vagyon Lakásod	Penczen Bolykon föllül.
6to Vané? Felesiged	Özvedgy Ember vagyok már hét vagy 8.Esztendeje hogy az Felesigem megh

holt.

7mo Hogy hiták az Felesigedet es hová valo volt... Styewcki Katalinnak T.Zolyom mégyei Leány volt Gyetva névü hely sighból, Styewcik János Borju Pásztor Leánya.

8vo Vannaké Gyermékeid... Vagyon égy Fiam valami lo Esztendős az is csak ugyan ottan gyetván ozgan névü Gazda embernél szolgál.

9no Miert foghtak meg... "Azert hogy Passus nélkül kodultam vagy talán azertis hogy Szakállas farkas vagyok.

lo Az vagyé? hát valosághal "Most az nem vagyok, de valaha voltam mégh Gyetván Laktomb is de ot semi károkat nem téttem.

11mo Micsoda modal Léhettél Farkas talán az ördögh segitségéb. Nékem az ördöghel semmi dolgom, ha nem Gyetván valami Gyucza Tamás névü Juhász adot mestersiget. azon mestersigh pedigh ép csomob volt kötve ruhább, mi léhetétt pedigh. magham sem tudom. e tájon pedigh Mártony társom ki velem foghva vagyon adott mestersiget.

12mo Miból állott azaz Mestersigh Farkas hársbul, és holt embernek hamujábul avagy is porábul. Melyet amidön maghamnál hordosztam soha sem árthatott ez vad előttem Lövő marhának.

Continuat Examen Pauli Pagács.

Interogatio	Responsio
13° De té olyankor változhattalé Farkas képére	Változhattam.
14 Megh hot Felesiged tudtaé? ezen mestersigedet vagy Fiad tudgyaé?	Sem felesigem nem tudta. Fiam pedig mégh nemis arra való mert gyermék.
15. Hol és mi károkat téttel Farkas képében -	Galsa és Nytra körül Ludakat Fojtogattam Nagy falun pedigh. V Ispány Uram Juhait. hármat vagy négyet, de aszt sem magham hanem Mártony Tár-

	sommal. ki velem edgyüt foghva vagyon
16to Tudczé? Imátkoznyi	Tudom az Miattyánkot Üdvözletett és hiszék Égy Istent. Sicut recitavit titulanter [1]
17mo Mikor voltál Gyonáson	Mult Nagy Pinteken Bolyki Templomb̃ ugyan oda valo Plebanus Uramhoz a-hól az Istenek SS: Testétt is maghamhoz véttem, de az Sedulát melyet Plebanus Ur adot el vesztéttem.
18vo El hagy hatnádá mégh mestersigedet...	Ha Istenhez fordulnék el hagy hatnám. S az s az [1] Babonaságokat is el hagynám.
19no Mért nem valtozhatcz megh, már ajanlásod szerint Farkas képében	Azért hogy már az ördögh el hagyot és Segiteni nem akar mivel én is el hagyt̃a eötett de ha én akarnám meginten segitene valamint añak elötte.
20mo Tehát csak köl valami dolgodnak lenni az ördögel"	Semmi sincs mert el hagytam eötett.
21mo Hát anak előte mi dolgod volt véle...	Semi sem volt. de coetero többet nemis akar vallanyi

Examen Martini Kovács.

Interogationes	Responsio
1mo Mi a neved kinek hivnak	Kovács Mártonynak.
2do Hány Esztendős vagy	Ugy vélem már ötvenyet mégh halladt̃a.
3° Micsoda hiten valo vagy	Papista
4to Hol Lettél e világhra	Morva országhban Lycskoc névü helysighb̃.
5to Hát most hol vagyon lakasod	Rapon Rapra pedigh Lonya Bányárul gyüttem Laknyi mult Husvét napján
6to Vagyoné? Felesiged s mi neve	Vagyon az is Morvai Leány. Vajko Dora Névü mostanis rapon vagyon.
7mo Vannaké? Gyermékeid.	Vagyon három Fiam már az égyik 20 Esztendős Lossonczon Juhászkodik Vajko névü sogoromal ugy Felesighem

Báttyával. valamely urnál de az nevét nem tudom.

8vo Miért foghtak megh — Azért gondolom,hogy az Emberek szakállas farkasnak gondolnak Lenni.

9no Az vagé? hát — Nem vagyok soha nemis volt.csak hamissan foghták ream.ita & qvd prius Fatebaṫ revocat et nihil fateṫ.

Ultranus Examen Benigñ. Martini kovács.

9no Szakállas Farkas vagyé? — Igenis az vagyok

10 Mi modal Léhetet Farkas — Az ördögh segitséghével.

11mo Talán valami czimborád vagyon az ördöghel... — Vagyon Felesigem ördögh kivel élek mind az keresztiny Felesigemel,

12mo réghtül foghva vagyé? kötéles hozzá? — Nyolcz Esztendeje.

13o Micsoda Ceremoniaval Gyüt hozád az ördögh — Igen nagy sereghel hintokban kik között az én Felesigemis volt. Mely alkalmatossághgal. kötelesztem Le pedigh maghamot néki,szintén Jobbágyi Teheneket őrzöttem, mert ottan is majd 20 Esztendeigh pásztorkodtam.

14 S mit adot Niked az ördögh mikor el iedczet... — Amit kivántam töle. Pinszt Bort hust.

15 Hát te mit adtál néki avagy mivel tartozol — Az edgyik fiamat kérte de oda nem adtam hanem magham maghamot testéstül Lelkéstül

16 Tudgyaé az keresztény Felesiged hogy te oly gonosz Ember vagy — köl tudni mivel számtalanul intett hogy hadgyamel gonosz Cselekedetimet.

17 Látogattatol é most az ördögh Felesigedtül... — Miota foghva vagyok nem de añak előtte volt bizonyos orám amidön hozám járt.

18 Mit csináltatok asztán olykor mikor öszve gyütteték... — Edtünk idtunk vendégeskedtünk. de mivel eö engem ezen nyomorusagomban el hagyot én is el hagyom ha Isten segit.

19 Tudcz é? Imátkoznyi — Igen is tudok, in proba vero defecit /l/ aliqvanṫ Pater noster de

Coetero nihil.

20 Mikor voltán Gyonni — Husvétkor Podrecsányban a honnan Schedulám is vagyon.

21mo Micsoda károkat téttél e tájon Farkas voltod ban — Penczen Lovat Fojtottã. Palyo társomal. Gácsi vadas kertb Dám vadakot Nagyfalun VIspány uramnál juhokat, Sávolyban malaczokat de ot csak magham voltã.

22 Mért nem változhatcz már most elöttünk Farkassá — Azért hogy az ördögh Felesighem nem segit de ha lehet én is megh válok töle.

[A vallomásokhoz mellékelve van a következő levél ugyanazon írással:]

Tekintetes Nékem tellyes Bizodalmomalvalo
Nagy Uram Ispány Uram?

Parancsolattya szerint Nagy Uramnak az exament véghez vittem, de puncto in punctum de amire nem felelltek az Szakállas farkasok csak el hagytam. Melyet alázatossan accludálok. Palyo edighis csak megh marad, fassioiẽ de Mártony az öregeb egiszlen minden fassioit revocalta, sött. a felöl sem akar semi tudni, amit mutatott, könyen föl léhet azért vennyi, hogy csalárd embernek kölletik Lenni Ezel magamot továbis toposztalt Uri Gratiájáb alázatossan ajánlom és maradok

Tettes Nagy Uram — igaz alázatos szolgája
V Ispány Uramk — Szamocsaj András
veritus mpp...

Már ezen udvarlo Levelemmel Megh indultaz embérém a midön Mártony szakállos Farkas, hozám Küldött hogy bocsássam mégh égyszer elömb. Mindeneket mégh val. azértis csak ugy. hagytam sz exament. Micsoda irtosztato dolgokat val. azomb. ujonta föl jedczéttem. rövid lévén pedigh már az üdőm purisatiojára kérem alázatossan Nagy Uramot, megh ne itilyen hogy ily rendetlenül küldöttem, mivel mászor köletett föl szakasztanom az Coopertábúl. amint az első examenek. Conclusiojábúlis föl véheti Nagy Uram amidön senit sem akart vallanyi. s bellü irt stilusom is bizonyittya.

Bp. 2. sz. Áll. Lt. Nógrádm. Lvt. Fiscalia Fasc. XXV/10. 1754.

Anno 1754. Die 6. Meñ Julij in Arce Gacs JCottui Neogradiens adjacens peractum benignum examen.

Interrogatio.	Responsio.
Minéved s -hova valo vagy?	Pagacs Pál Lipto varmegyebül Regvcz névü helységbül valo vagyok, Penczen két esztendőtül fogvást Hodos Ferencz nevü Gazdánál tartozkodtam.
Miert fogtak meg?	Nem tudom. /Más irással tovább:/

Anno 1754.Julij in oppido Lossoncz sub decursu sedis Revisoridi fassus ẽ Igenis Fele farkas fele ember vagyok es vagyon Penczen Hodos Ferenczнél olly szijam mellyet haream kötök azonal elvaltozok, es azt az szijat adtanékem Podrecsanyban mostansag levö Pál nevü ember aki ot pasztorkodott, es mar nyolcz vag kilencz esztendeje miolta azt az szijat hordozom: harmad es negyed napra estve fele szoktam elvaltozni,nem lehet meghint mindennap valtozasom: azon szijam az uj nadragomban vagyon az nadragom penig Tanyiszramban /!/ az Pitvar Kamaraban, es mikor le akarom vetni levethetem az nadragomot, levetven ismet embere valtozok amidon penig elvaltozok szinten ugy hallok es eszemen vagyok es mivel megharagudtam nekemnem adtak az mit kertem ezert jöttem Lossonczi Vrã hazahoz Lossoncra es ott elvaltoztã. (Anno 1754. 8. Julij In oppido Lossoncz occasione sedis Revisoridi)/áthúzva/ Causa hujus /!/.. mptã existeñ relegaẽ ad Carceres pter securitatem miserae plebis, de revisio in suspenso relicta ẽ.NB. /margón, más írással:/ dmta revisionem Causae in Carcerib morbo pelicular Miseré obijt!

NYITRA VÁRMEGYE

Mednyánszky Dénes báró

BOSZORKÁNYTÁRGYALÁS A MULT SZÁZADBAN

Könyves Kálmán királyunk decretálta ugyan, hogy boszorkányokról szó se legyen; daczára ennek utóbb is századokon át sokszor volt szó, sőt szerencsétlen áldozat boszorkánysági vád és bünvizsgálat tárgyában. A babona s vakhit nem veszett ki ugyan korunkig, hanem a törvénykönyvekből, a hatóságok hivatalos tárgyalásaiból mégis már régebben kitörölte a boszorkánykodás középkori fogalmát a felvilágosodottság, a positiv tudomány vívmánya. De mégsem oly későn, mint szeretnők hinni, mert íme egy, ha nem is anyagilag, de elvileg jelentékeny adat az ellenkezőről.

1745. April 22-én Vág-Ujhelyen Nyitramegye törvényes bizonysága tanukihallgatást eszközöl boszorkány ügyben: ugyanis Beczkón lakó gróf Esterházy Sofia vádoltatván, hogy boszorkányokkal közlekedik, ilyeket alattomban magához hozat, és boszorkány üzelmekre segédkezésül használ stb. mely czéljaira szolgáló közvetítő is denunciáltatott. — Hogy a boszorkányság vagy efféle ki nem sült és merő tagadásokra vezetett a vizsgálat? nem tesz semmit; elég az, hogy még a múlt századnak közel közepe felé a megkeresett közhatóság egész komolysággal ráadja magát minden megjegyzés nélkül és nekimegy a feladatnak, ez által hivatalosan elismervén, hogy boszorkányok és boszorkányság még valóban létező tárgyát képezhetik bírói nyomozásnak. A sajátkezü aláírásokkal s pecsétekkel ellátott hiteles jegyzőkönyv megvan családi levéltáramban (A/M Mednyánszky-osztály.)

Századok VI (1883), 598–599.
Forrás: Kéziratos jegyzőkönyv Mednyánszky Dénes báró családi levéltárában A/M Mednyánszky-osztály

Fekete Lajos

A JÁSZKUNOK TÖRTÉNETE

Inquisitio contra et adversus Catharinam Csapó anno 1751. die 26-a junii in causa supra — nominatae Catharinae Csapó criminis magiae insimulatae, talem uti sequitur, magistratualem peregimus inquisitionem de eo utrum? Primum: esmerte-e a tanu Csapó Katalint? és ha esmerte

Secundum. Vallja meg, mely is minémü gonosz boszorkányos cselekedeteit nyilván látta, hallotta kivül a mezõn avvagy más helyeken? nyilván tudja-e hogy marhákat avagy embereket rontott volna? — egyszóval vallja meg a tanu minémü természeten ki-

Debrecen, 1861

vül való cselekedetit fönt nevezett Csapó Katának nyilván látta, halotta és tudja, mindezekben

Tertium: kit tud jó tanunak lenni? letett hiti után vallja meg a tanu?

Testis prima. Zsuzsánna Kovács — consort Steph. Thót. Annor. circ: 25. inr. ittr. ad 1-um. Jól ismeri tanu Csapó Katalint Bosér Gergely feleségét, — a minthogy —2-um az elmult tavaszszal történt egy alkalmatossággal, a midőn Borbély Mihály házánál quártélyos obester ő nagysága számára ruhát szappanozott volna, minden hivatal nélkül megjelent ottan Bosér Gergelyné és kérte arra a Fátenst, hogy egy kevés szappanos vizet adna nekie; de mivel a Fátensnek magának is szüksége volt reá, tőlle denegálta, azután mindjárt érzette az balkezének megrontását és nagy fájdalmát és mondta a Fátens Bosérnének: jaj édes anyámasszony oda van az egyik kezem, semmire sem érzem, melyre mondta Bosérné *„hallgass, ne lármázz, édes leányom, jöjj ide hozzám, majd rá olvasok, megkenegetem, mindjárt jobban fogod érezni.“* A Fátens megindult Bosérné hivatalára, de azonnal le esett a lábáról, sehová sem mehetett, Bosérné pedig leült a padkára, hanem annakutánna hiradással lévén az obesterhez, hogy a Fatensnek keze megrontatott volna, azonnal oda vitette maga quártélyára a Fátenst és parancsolt Bosérnénak, hogy a Fátensnek kezét meggyógyitaná, mert különben vasra verettetné, kire felel Bosérné: *„én nem tudok egyébb orvosságot, hanem a mint a kis gyermekeket szoktam orvosolni?“* mond Bosérné *„eresztett tömjén és óhaj“* — kihezképpest adtak neki eresztetett tömjént és óhájat, melyel Bosérné a Fátens kezét megkente és tüz mellett melegitette, azonnal valamennyire érzette jobban lenni

kezét, de minthogy tökélletes gyógyulását nem tapasztalta, azután ismét elment Fátens Bosérnéhez, kérte hogy gyógyitaná meg a kezét, mert egészen emberek csufjává lett volna, mond Bosérné: „bizony nem orvoslom én, mert majd azt mondanák, ha én meggyógyitanám, hogy én rontottam meg, hozzá sem nyulok, hacsak a város elöljárói nem parancsolják.“ — kihezképpest a Fátens nemzetes kapitány Beros Mihály uramhoz elment, panaszát elbeszélte és Bosérné is mit mondott volna keze orvoslásáról, kire nézve nemzetes kapitány uram az városházához fölmenvén, Bosérnét felhivatta és megparancsolta keményen Bosérnénak, hogy a Fátens kezét hova hamarább meggyógyitaná, mert különben roszul lenne dolga, mely parancsolatra Bosérné kezdette a Fátens kezét orvosolni és a mint mondja a Fátens, háromszor kötötte be fü között, kukoricza, hüvelkes borsó, bab, nyárfalevél, marha szõre, lószõr, rontó fü, füzfa levél voltanak egybecsinálva, azzal kötött be háromszor és azután meggyógyult, midõn pedig a kötést kezéről le vette volna a Fátensnek, a ház tetejére fölhajtván mondta a Fátensnek: *„föl hajtom fiam a ház tetejére, mert igen bánják a gonoszok, ha láb alatt hever.“*

Ad tertium. Az öreg Borbély Andrásnét minden cselédjével tudattja jó tanuknak, mivel azon alkalmatossággal jelen voltak. 1752. 4. okt. cor. fig. jur. auth. confirm.

V 2-dik tanuvallomás nem igen érdekes azért nem is közlöm.

3-dik tanu Andreas Turóczi Aor. 48. Jur. exam. fassus est.

Ad 1-um. Jól ismeri Fátens Bosér Gergelynét.

Ad 2-um. A tavasszal mult két esztendeje, a midõn egy tehene a csordán megellett volna, a csordás a borjut haza hozván ölében, a Bosérné háza előtt hozta által, más napra viradóra mindjárt ment Bosérné a Fátens házához és kérte a Fátens feleségét, hogy adna nékie édes tejet, kire mond a Fátens felesége: hogy adhatnék, mikor soha senki nem fejte azt a tehenet, még csak csecsi sem volt ember kezében, azonnal Fátens 4 esztendõs fiacskájának nyaka csüggeni kezdett, elannyira utoljára, hogy az feje a vállán lógott, minthogy Bosérnének tejet nem adhattak, gyanuságok volt reája, hogy õ rontotta volna meg, kihez képpest mond a Fátens a feleségének, — hogy vigye el a gyermeket s Bosérnénak mutatná meg és orvosoltatná vele, — elvitte a Fátens felesége a gyermeket, Bosérnéhez és a szoba ajtaját benyitván, még nem is köszönhetett, amidõn már Bosérné megszólitotta illy formán: *„jók vagytok a nyomorultakat ide hordani, de nem adál egy kis tejet.“* — Mond a Fátens felesége „ha lett volna jó szivvel adtam volna, hanem kérem szépen kegyelmedet, gyógyittsa meg kegyelmed ezt a kis fiamat, mert igen rosszul vagyon a nyakával“ — de Bosérné reá sem nézett, azzal haza ment a Fátens felesége kis gyermekével együtt, annakutánna ismét elküldötte Fátens feleségét kis fiával együtt, illyetén izenettel: „gyógyitsa meg a gyermekét, ha megrontotta, mert ha meg nem gyógyitja, azonnal lovat nyergelek és T. fõkapitány uramtól commissiot vészek, hogy vasra verettessék,“ — akkor monda Bosérné: „hozd ide, holnap meggyógyitom,“ — akkor a Fátens felesége haza ment, más nap pedig egy polturára tejet vásárolván, magához vette a kis gyermekkel együtt, elvitte Bosérnéhez és a tejet oda ajándé-

kozta, akkor mindjárt jobb kedvvel beszéllett a Fátens feleségéhez, fogta a gyermeket, vett a zsebéből valami kenyőcsséget, mint egy mogyoró akkorát, a gyermek nek nyakát és derekát megkente vele s azután mindjárt meggyógyult harmadnapra.

Quarta Fatens. Cons. Georgii Jakab Anna Deak aor cir 42. Jur Exam fattr. Jól esmeri Bosérnét.

Ad 2-um. Az mult áldozó csütörtökön mult esztendeje, Bosér Gergelyné elment önként a Fatens házához szilvát kérni, igy szólván: „édes leányom, én valamit kérek, de azt tőlem meg ne tagadd, hanem adj szilvát," — melyre mond a Fátens: „én meg nem tagadom, vagyon talán egy szakasztó kosárral, de az magunknak is kevés, eddig is csak betegek számára tartogattam," — ezen órában s szempillanatban a Fátensnek férje a pitvarban belépett, kérdvén a Fátenstől „mit kér ez az asszony," mond a Fátens „szilvát kér bizony az," — erre felel a gazda: „nem most érik a szilva," — mely szókat meghallotta Bosérné a házban üllvén, kinek a Fátens adott egy tácsa szilvát, melyet keveselvén, a gazda szavaira boszankodván, haraggal a háztul elment és mindjárt harmadnap mulva 4 esztendős férfi gyermekének a balkarja leesett, annakutánna Pünkösd másod napján ismét a jobbkarja hasonlóképen igy lévén, nagy sirás, rivás között, a gyermek mintegy két hétig, a Fatensnek minden gyanusága Bosérnéra lévén, minthogy az előtt is szőbeli asszony volt, nagy fenyegetéssel házához hivatta Bosérnét, akkor monda Bosérné: *„látom, hogy minden szag énreám vagyon, hozzá nyulok gyógyitani, de az ne mondassék ám, hogy amely eb megmarta, ugyanaz meg is gyógyitotta, mert már én öreg lévén, azt igen szégyenleném,* — monda a Fátensnek, *meny el a szől-*

lőskertben és hozz a jegenyefának, fagyalfának, fekete körtvélfának a napkelet felől való leveles ágaiból." — A Fátens el is ment másod magával, ezeket meghozván, Bosérné addig haza ment onnét, hozott magával „*gólyaorru*" füvet, mátrafüvet és eresztett tömjént, amint maga mondotta, mindezeket Fátens házánál megfőzte, megförösztvén a gyermeket, egynehányszor meg is kente, eresztett tömjénnel és hájjal, kilencz hét alatt kezdett a gyermek meggyógyulni s meg is gyógyult és ha Bosérné meg nem gyógyitotta volna, elszáradott volna a gyermek keze.

Ad 3-um. Jó tanunak tudja lenni Ván Gergelynét menyestül és Berta Józsefet.

Quinta testis. Catharina Darányi consors Joannis Kis, aor. cir. 37. Jur. exam. fattr.

Ad 1-um Esmeri Bosérnét.

Ad 2-um. Mondhattya, hogy a most folyó 1751-dik eszt. Sz.-Pál nap után egy héttel gyermekágyban lévén, a Fátens utánna következendő circa két hét mulva a Fátensnek összesugorodtak keresztben keze lába, minthogy pedig gyanuság alatt való és másokat is orvosló személy volt Bosérné, egy hétfői napon hivatta a Fatenst magához, hogy amint tudná, orvosolná, de a Fátenshez nem ment, hanem Buzás Andrásnéhoz ment beszélgetni, vagy tanácskozni, hanem szerdán, minden hivatal nékül maga a Fátens házánál megjelenvén, kérdezi a Fátenstől hogy mi nyavalyálya volna? felele a Fátens, hogy keze és lába keresztben volna sugorodva, akkor Bosérné ilyen praescriptiot adott, hogy „malomból való fecske fészket, füstös nád farkat, fokhagyma koszoruval elsőben párollya, annak utánna pedig három kilencz s. v. sertvések ganajjával párolja meg romlott tagjait," aminthogy meg is cselekedte a Fátens, de semmi hasz-

nát nem tapasztalta, hanem harmadnap mulva pénteken ismét maga Bosérné megjelent a Fátens házánál és a zsebjéből valami kenyőcsséget vett ki, azzal megromlott tagjait kente és a kenés után tapasztalhatóképpen nyavalyájából kiépült, hanem a Fátensnek gyermekágya kitelvén, hetedik hétben ment volna a templomban, Bosérné az utczán eleibe állott és mond a Fátensnek, ha valami hibáját érezné még vagy kezének, vagy lábának, menne Kolya István házához is ott megkenné, mivel a Fátens házához nem bátorkodik menni, arra a Fatens nem felelvén, bément a templomban és ott devotioját végezvén, haza ment, hanem azután két hét mulva egy éjszaka álmából felserkenvén, érzi, hogy a ballába rosszul volna, mely nyavalyájában egy holnapig sinylődött; — azon idő közben jelent meg itt Halason egy görög herélő doctor és a Fátensnek férje ahoz recurrált, hogy ha lehetne, gyógyitaná meg a Fatenst, amint a görög doctor el is ment a Fátens gyógyitására és az emlitett doctor azonnal megismerte, hogy vesztes volna a lábán, meg is gyógyitotta, ugy, hogy azóta semmi baja sincsen, nyavalyájától, Bosérné pedig szintén akkor, midőn a Fátenst látni ment a doktor, azon doktornak quartélyára el ment és tudakozta, hogy hol volna a doktor, kire felel a gazda asszony, nem tudja, melyre mond Bosérné, „tudom én, mert Baranyi Kis Jánosné, t. i. a Fátens hivatta volna magához, imé egyszer kentem meg nyavalyájában a lábán, azt hirdeti mindenütt, hogy attól gyógyult meg keze és lába.“

Sexta Testis. Elisabetha Kun. Steph. Ván Consors, aor. Cir. 22. Jur. exam. fassa est ad.

Primum. Jól esméri Bosérnét.

Ad 2-um. Mondja a Fátens, ezen folyó eszten-

11*

döben virág héten egy éjszaka fonni felkelt az napával együtt, kimentenek az udvarra nézni az időt, látták, hogy már hajnal hasadott volna, azzal bémentenek és mond a Fátensnek napa, igen bádgyatt a testem, fekünnénk le, aminthogy az ágyára le is feküdt, a napa maga pedig a padkán egy bundára lefeküdt, de nem aludt, azonban Bosérné előtte ott megjelent és lábán elkezdvén fejéig tapogatta, akkor fölragadván kivitte, és az Vas János kemenczéjéig vitte a tanút, ottan a Fátens fölkiáltott, mondván: Uram Jézus Krisztus légy velem! hová viszel te engem? akkor Bosérné letette a Fátenst és a szoknyája eleiben oly szép két szakasztonyi tiszta buzát mért, melyhez hasonlót soha nem látott, annakutánna kiforditván Fátens szoknyájából Bosérné a buzát, ismét visszaragadta és letette az előbbeni ágyára és mintegy két óráig ugy tetszett a Fátensnek teste, mintha hangyák mászkálták volna a balkezét, lábát pedig 5 napig fájlalta és azon időben is Bosérné négy izben jelent meg a Fátensnél, éjszakának idején, holott égett a gyertya és könyörgött, de addig mig könyörgött, nem láthatta, de mihelyt szemeit behunyta, azonnal előtte láttatott állani, azután pedig hol egy, hol más állatok képében jelent meg. Isten által pedig keze és lába meggyógyulván, a kisértet is eltávozott tőlle.

Ad 3-um. Ván Gergelynét napa asszonyt jó tanunak tudja lenni.

Addit sub authentne. Majdan két hétig gyötrötte a tanut, de valamikor éjjel hozzá járt, mindenkor ébren és eszén volt a tanu és midőn imádkozott a tanu, csufolta Bosérné és a miatyánkot visszamondatta volna, de nem mondotta vissza a tanu.

A többi tanu vallomások is ilyen szellemüek lévén az itéletre térünk át.

Anno 1752. die 4-a Octobris in priv. Oppido Halas. Districtus minoris Cumaniae adiacente Levata caussa Egr. Mathiae Zay qua J. Dtum Jazygum et Utriusque Cumaniae Fisci Magistratualis ut A. contra invinculatam Catharinam Csapó; — actionem suam proponit sequentibus. Minthogy Csapó Katalin mind jó Istenünknek, mind hazánknak törvényét megvetette és ördögökkel s boszorkányokkal czimborálni és szövetkezni bátorkodott, elannyira, hogy elmult 1750-dik esztendőben Pünkösd tájban Tót Gyurka nevü ifjat Balota nevü pusztán háromszor bizonyos nevü kutban — több bübályos asszony társaival együtt — mártogatta, annakutánna csontjait kiszedte és nevezett Tót Gyurka ifjat tagjaiban ugy megrontotta, hogy sem nem járhat, sem maga erejével nem kelhet, ezeken kivül 1751-dik esztendőben Kovács Zsuzsánnát, Tót István feleségét kezének hirtelen lett összehuzásával és lábairól következett leesésével megrontotta, ugy bübályos szavaival, ördögi segitséggel általa megrontatott neminemü személyeket gyógyitani merészlett, amint is A., B., és C., megjegyzett tanuk és tulajdon maga vallásiból a megirott gonosz cselekedetei kinyilatkoznak, kire való nézve emlitett fiscalis kévánnya, hogy másoknak irtóztató példájára és maga érdemlett büntetésének elvételére in conformitate art. 12. 1723. ad calcem 60. par. 2. dae tractat prax. crim. et quaest. 43. — ae cap. több ördögi és bübályos tetteinek kinyilatkoztatására hóhér által megkinoztassék, — annakutánna elevenen megégettessék, következendőképpen testének hamva vagy vizben, vagy levegőégben vettessék. Cum reservata.

Anno 1752. die 4. octobris in oppido Halas sub Sedria malefactorum in causa contra Catharinam Csapó erecta: *deliberatum est* sub litt. A., et B., producált inquisitióból és authenticált tanubizonyságoknak vallásiból Csapó Katalinnak boszorkánysága nyilván kitetszene, hogy ő sok ártatlan személyeket fenyegetvén, némelyeket azok közzül megrontotta és azok közzül némelyeket bübályos mesterségével ugyan megorvoslotta, de némelyek ugyan ma igy ő általa lett megvesztésben nyomorognának, de még azon kivül Kun Erzsébettel az miatyánkot, minekutánna sok izben megcsigázta volna, vele vissza akarta mondatni, mindezekre nézve, hogy ezen Isten ellen elkövetett rosz cselekedeteiért és felebaráti lett nyomoruságoknak okozásaért, elsőben hóhér által megcsigáztatik, annakutánna elevenen tüz által megemésztetik.*)

*) Ezen per látható in Protocollo dts. minoris Cumaniae de anno 1743.

Richard Horna

ZWEI HEXENPROZESSE IN PRESSBURG ZU BEGINN DES XVII. JAHRHUNDERTS

I.

Das Urgichtbuch ist eine Handschrift, die aus dem Ende des 16. und dem 17. Jahrhunderts stammt. Es ist in das Preßburger städtische Archiv unter dem vorläufigen Zeichen „cod. m. n. 5." eingereiht und hat den Titel:

Urgicht Buech Deren Bösen Malefitz Personen, so in dieser Khüniglichen Freystadt Preßburg in Hungern betredten und Gesencklichen eingezogenn worden güettige Aussag, Peinliche Bekhandtnus und Urgichten, Sampt an Ihnen beschener Exsecution und Ihrer Uebelthaten Gottlichen und Khayserlichen Rechten nach. In des Edlen und Vesten Herrn Gaspar Liechtenbergers Statt Richters Ampt dieses Buech angefangen, Und durch Michael Löben, derzeit Gerichtschreiber Treulichen beschrieben worden. Geschehen den 22. taag Monats February Anno Domminj 1584.

Die Handschrift enthält auch zwei Hexenprozesse.

Beilage.

Anno 1602.

Undecima et decima tertia May.

1.

Ist Agatha Toott Borlobaschin güetig vnd Peinlich examiniert, vnd ihre Aussag beschrieben worden, wie folgt.

Erstlichen bekennt, die Mezaros Januschin vnd des Gespanns Weib Zusanna, haben dem Fleischhacker Augustin Mezaros vergeben wollen damit das Fleischhacken auf den Mezaros Janos kommen solt. sy heten zwar Sie darzuc bereden wollen, aber Sy het es nit thuen wollen.

2.

Bekennt, anders gespahns er kranckheit sey die Mezaros Januschin schuldig, weils er ihr 1 fl. am fleisch innen behalten, darumb haben Sie ihme ein solches reißen in bauch gemacht, darumben des gespans weib wol gewust, hetens ihm in einer Speis, hüendl oder milch zu essen geben,

umb weyhnachten faſt, da er ſchier ſterben wollen, ſeind ſie zu ihm kommen, und eine Salben ſich damit zue ſchmieren zugericht.

3.

Bekennt, das der böſe feind mit des geſpahns weib Suſanna eheliche gemeinſchaft habe, und dannenher dieſer Zeit unfruchtbar ſeyn, weil er ſie ſehr zerplage, habe ſolches von ihr ſelbſt gehört, das von der Zeit, als Sie ſich in dieſes Haus, darinn Sie ietzunder wohnet, gezogen, der böſe geiſt zu ihr in eines iungen geſellen geſtalt kommen.

4.

Des Geſpahns Vaterrs Zabo Jacob alhir haben die Meßaros Januſchin und ihr ſchweſter Zuſana bezaubert, das er fort hueſten mueß, und nit geneſen kan. Habens ſie ihm zue abendt in einer milch zu trinken geben, darzue Sie die milchgeben, Sie aber bede heten ein Pulver hinein gethan, daſſelb ſey in ſeinem magen, wie ein Linskeren zueſammen geſtanden, man köndte ihm noch helfen, mit einem Kraut heiß abrütlen, und ander etlichen ſtücken.

31

5.

Bekennt, die Vende Balaſſin hab ein Menſchen Kopf geſotten, und das waſſer hin und her auf den gaſſen, ſonderlich bei des Richtershaus ausgoſſen, damit Sie Piſtorffer das Recht nit ausführen känen.

6.

Bekennt, das Lizelley ferenzen tochter hab die gſpahnin vnd ihr ſchweſter in eines winds geſtalt den fueß ausgerieben.

7.

Bekennt, das ſie auf bit der Monar Valentin, mit welcher die Olach gallin gerechtnet, einer kroten die augen mit ihrem der gallin haar zugenäet, das ſie erblinken ſoll, wie ſie dann auch blind worden, darzue ihr die Henzelin geholfen, welche der Gallin leuß im kopf geſucht, vnd alſo das haar bekommen.

8.

Bekennt, der Schaffrithin oder Halaš Elekin hab die Varga Geörgin und Henzel Valentin, darumb das Sie ſie nit bezallen

wollen, den fueß außgerissen welcher Sie von ihnen beeden gehört.

9.

Bekennt, der Teufel, den Sie, die Mezaros Januschin vnd Gspahnin mit einander gehabt, und Peen genant, habe zweimal in gestalt eines Jungen gesellen mit ihr gemeinschaft gehabt, und were gar kalt gewesen, vngeacht das der Man bey ihr am bett gelegen.

10.

Bekennt, bei der Mezaros Januschin seyen Sie vnd die Gspahnin oft zuesammen kommen, vnd gasterey gehalten, ihr Teufel sey gar offt zur ihnen kommen, aber niemalen mehr bracht, als einer ieden ein einzigen vng. Pfenning, so offt er kommen sey.

11.

Bekennt, sie sey auf der Reuter nienderts ausgefahren, am tag Luciae aber hab Sie sich wollen ganz vnd gar in die gesellschaft begeben, damalen hat Sie auch den gewalt bekommen, das Sie hat könden in der Reüter fahren wehr schon drey ihar in dieser

geſellſchaft geweſen hab es aber aller erſt dis ihar recht angefangen zu gebrauchen.

12.

Bekennt, die Feölzegi Zabo Januſchin, Illona ſey die fürnehmſte, dieſe werde recht bekennen, ſey ihre gleichen in denn ganzen land nit, gleiche fals die ander Zabo Januſchin, Anna.

13.

Bekennt, das die Illona des Scherech Celemen Sohn vnd tochter vmgebracht.

14.

Bekennt, das des Lizelley Ferenzen tochter noch könde geholfen werden, mit der Salben, So die Mezaros Januſchin in der Fleiſchbank aufgehebt in ein ſcherben, die Salben ſey ſchön gelb. Die Mezaros Januſchin hab auch ein Pulver von dem vnzeitigen kind, welches Sie gemacht, auf ihrem boden in einer Stral afgehebt.

15.

Bekennt, das ihr Teufel, wie mans ge-

fangen vnd aufgezogen, Sie alsbald verlaſſen habe.

16.

Bekennt, das die Mezaros Januſchin an ihrer gefenknus ſchuldig, dann wann Sie ihren vnd der gſpahnin willen vollbracht, vnd dem Mezaros Auguſtin vergeben hete, het Sy nit auf Sy. bekendt.

17.

Bekennt, die Mezaros Januſchin und gſpahnin ſeind nahet drey iahr zu ihr gangen, Seind auch ieczo verſchiedenes Philippy vnd Jacobi ein ihar zu ihr kommen, vnd ſie gebeten, Sie woll zu ihnen hinauf gehen, Sie heten mit ihr was genötigs zue reden, weils Sie aber ihre böſe anſchlag vermerkt, das Sie wieder etwas durch Sie brauchen wollen. Sey ſie auf den beſtimmten tag nit hinauffgangen, vnd als Sie allein damal in ihr ſtuben geweſen, weren die zwo ſchweſtern, anverſehens zu ihr hinein kommen, vnd ein iede ihre aignen zway kinder an arm vnd henden gehabt, da haben bede ſchweſtern ein waſſer gemacht, vnd ihr geben wollen, Sie ſolt es der Mezaros Benedekin geben, es

theten ihr die Zähn wehe, Sie solt ihr das angesicht darmit waschen, Sie hab es aber nit genommen. Denn da sie sich vndter dem angesicht damit gewaschen het, wehren ihr bede Augen ausgerunnen.

18.

Bekennt, das Sie ein vnzeitig Kind ausgraben, welches von einem weib Anna des Varga Georgen inn eim großen weter kommen, vnd ihr geben zu begraben. Alsso solches die zwo schwestern innen worden, haben Sie gebeten, Sie sollt es ausgraben und ihnen bringen, welches Sie gethan, vnd gefragt, was Sie darmit machen wollen, haben Sie zur Antwort geben, du wirst es wol sehen, wir wollen dier auch darvon geben. Als Sie solches ihnen gebracht, hab die Mezaros Janouschin vnd die gspahnin desselben gebeine zu Pulver gebrennt, vnd ein Salben machen wollen, aber noch nit gar fertig gemacht, habens zu ihrer Zauberey, sonderlich zum reuterfahren brauchen wollen.

19.

Vnd demnach ihren Küechen und der Michal Deakin die Milch benommen gewesen,

hab Sie mit weißen Hundskot ihnen die milch wieder bracht, weil Sie aber gerne gewuſt, wer ihren küehen die milch genommen, hab Sie mit der Toott Lucatſchin mit ein Scheit holz, welches ſie vom faſchang bis auf Oſtern auf ihren ofen gelegt ghabt, am heyligen oſtertag im einheyzen Zaubern ſollen, ſo wehr dieſelb Perſchon erſchienen, welche ihrem kueh die milch genommen, aber dieſelb Perſchon haben den Oſtertag nit erwart, ſondern ſey eher in eines ſchwarzen hunds geſtalt zur ihnen kommen, welche hundt als Sie auf dem Herd ſehen ſiezen, vnd gewaltig geſchlagen, nacher gleich ſamb todt hinaus geworfen, Sey er alsbaldt verſchwunden, und dieſer hundt ſey die Mezaros Januſchin geweſen, die hab auch darumb auf ſie bekennt, weil Sie ſie alſo damal geſchlagen.

20.

Mit dem eyſenen Zwickl, welchen Sie von der Mezaros Januſchin zur leyhen begert, hab Sie auch ihren küehen die milch wollen wider bringen.

21.

Mit dem Taw an S. Jergentag geſamblet,

haben Sie zum tayg denſelben zu verderben, oder groß zue machen gebraucht.

22.

Bekennt, das geſpahns weib hab die erdt von des Chatt Januſchen offen ausgraben, vnd ſolche an ihren offen khlent, vnd darmit gethan, das ihr viech vnd alle ihre ſachen ſollen zuenemmen, des Chatt Januſchen aber verderben.

23.

Bekennt, die Henzlin hab etwas in eim glaß, welches man bey ihr finden werde, vnd ſie in ihrer Truchen helt, mit demſelben könde ſie wetter machen, wann man ſie wirt einziehen, werde Sie bekennen, wie Sie das obſt vnd den wein verderbt haben.

24.

Bekennet, an der Olach gallin blindheit, des Lizelley Ferenczen tochter vnglück, da Sie ihr den fueß ausgeriſſen vnd Mezaros benediken kinds kranckheit ſey Sie ſchuldig Sie hab es ihnen gethan.

Dieſe Malefiz Perſhon iſt den 24 tag

May wegen ihrer Missethat bey dem gewohnlichen gericht vor dem Thor auf ein scheiter hauffen gesetzt, vnd mit feur verbrennt worden.

Anno 1602.

Die 22. May.

Ist Elizabetha Dionisy Nagsanny Haußfrav von Muckendorff güetig vnd peinlich examiniert, vnd ihre Aussag beschrieben worden wie folgt:

Erstlichen bekennt, das Sie ein Mitgesellin gewesen, als die Hegedeösch Farkaschin, Kysch Kovacs Ambruschin dem Nemeth Lazar vnd Beöschy Benedeckh mit eim Pulver von einer kroten vergeben, darvon bede gestorben.

Item, Sie sambt ihren zwo gesellin der Kysch Kovates Ambruschin vnd Hegedeösch Farkaschin ungefehr vmb Philippi Jacobi zuesammen kommen, vnd beschlossen, Sie wollen das Obst verderben, vnd damalen sey bei einer ieden ihr Teufel gewesen, da hab die Kovates Ambruschin angefangen, vnd gesagt, Nun blaß eine iede ins Teufels Namen, Als Sie solches gethan, sey von studn an ein große kheltten vnd windt entstanden,

Sie hab die Anderen gebettn Sie, wollen ihres obſt verſchonen, aber die andern haben es nit thun wollen.

Bekennt Sy, das Sie iecz verſchienen Georghy ein Jhar zu gemelten ihren geſellin geſtanden.

Item, als Sie anfangen zue ihnen kommen, vnd mit ihnen gangen kreüter graſſen, darinn Sie die leüt gebadt haben, da hab Sie die Kreuter in Gotts Namen graſſt, als Sie diſſ gethan, haben Sie die andere zwo alſo zue boden geworfen, das Sie gedacht man hab ihr alle Glieder zerbrochen, vnd zu ihr geſagt, Sie ſolls ins Teüfels Namen graſſen, damit wann man ſich darinnen baden werde, was den ainn tag guet worden, den anderen deſto ärger werd. Die Kreüter haben Sie auch zum theil zue Pulver brennt, vnd weſſ bloſſen leib Sie damit berüren könden, derſelb ſey auffgeſchwollen, Sonderlich haben Sie es denen gethan die ihnen vom baden nit han zallen wollen.

Item zue (Egyhaz)-Gelle hab Sie vnd die Hegedöſch Farkaſchin einen mit namen Mezaros Marton gebadt, da hab die Hegedeöſch Farkaſchin ihne auch mit dem Polver aus dem kraut gebrent, wollen verderben, welches Sy nit geſtatten wollen Saine hab

40

ihn angeſprochen, darvon er geſundt worden vnd ihr 1 fl. geben, darvon ſie der Farkaſchin 5 Duttka geben, die vbrige 6 dutka für ſich behalten, Sonſt hab Sie wegen ihrer arrzney keinen halber eingenommen.

Item ihr Teüfel, der zu Ihnen kommen, hab Kielman geheiſſen, wehr oft in eines Jungen geſellen gſtalt zu ihr gangen, vnd bey ihr am bett gelegen, wann gleich ihr Mann auch bey ihr geweſen, hab aber nie mit ihme zu thun gehabt, Sagt auch, ihr Teufel hab ſo ein kalten leib gehabt, wie ein Nater, Sey allezeit vor Mitternacht zu ihr kommen, vnd wan er neben ihr gelegen, ſo hab er fort bey ihr angehalten, Sie ſolle ihr Töchterlein, welches immerzu kranck vnd die ſchwer kranckheit gehabt, vmbbringen welches Sie nit thun wollen, Sonder geſagt, Behüete mich Gott darfür, das ich mein fleiſch vnd blut vmbbringen ſoll, darauf hab er Sie allzeit ins angeſicht gſchlagen, ſo offt Sie vnſeres Herrgotts gedacht, vnd darvon gewichen.

Bekennt, die Böeſch Bodoſchin Magdalena zu Muckendorff ſey auch ein Zauberin die könne tauſentmal mehr als Sie.

Desgleichen die Nemeth Meſſaruſchin zu Muckendorff Elena ſey auch ein Rechte Zauberin.

41

Dieſe Perſhon iſt den 5. Juny Anno 602, bey dem gewohnlichen gerichts Platz auf einem ſcheyter hauffen wegen begangener Vbelthaten lebendig mit feur geſtrafft vnd verbrennt worden.

42

Komáromy András

LISTIUS ANNA ROZINA BŰNPÖRÉHEZ

I.

Nos Capitulum ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis memoriae commendamus per praesentes, quod nos literas Illustrissimi ac Excellentissimi domini Comitis Nicolai Eszterhasi de Galantha Palatini Regni Hungariae etc. etc. compulsorias pro parte egregii magistri *Stephani Suppanicz* directoris causarum regalium ac S. R. H. Coronae fiscalis patenter confectas et emanatas etc. nobisque praeceptorie sonantes et directas honore quo par erat recepisse in haec verba: *Amicis Suis reverendis Capitulo Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis* Comes Nicolaus Eszterhasi de Galantha Regni Hungariae Palatinus etc. etc. salutem et amicitiam paratam cum honore. Expositum est nobis in persona egregii magistri *Stephani Suppanicz* (tit.), qualiter ipse exponens in facto certorum quorundam negotiorum suorum coram clarius declarandorum fassionibus et attestationibus nonnullorum egregiorum et nobilium, sed et ignobilium etc. etc. Comitatuum Nitriensis et Posoniensis hominum ad praesens jurium suorum futura pro tuitione plurimum indigeret essetque necessarius etc. Pro eo amicitiam vestram harum serie hortamur et requirimus diligenter etc. — (Itt következik a nádor meghagyása, hogy a főkáptalan az ő embere mellett a maga *legale testimonium*ját kiküldvén a törvényben előírt módon idézze meg és hallgassa ki a jogügyek igazgatója által megnevezendő tanukat és vallomásukról a fiscus használatára hiteles pecsét alatt oklevelét adja etc. etc.) — Datum in libera et regia Civitate Modrensi in profesto beatorum Petri et Pauli apostolorum Anno domini 1637. *Nos itaque* praemissis Commissionibus ipsius domini Comitis palatini satisfacere volentes unacum praefato nobile Ladislao Kürthy . . nostrum hominem admodum reverendum videlicet dominum Wolffgangum Érsekuyvary abbatem sancti salvatoris de Leker, Custodem ac fratrem et concanonicum nostrum ad praemissam Attestationem et testium inquisitionem peragendam nostro pro testimonio exmiseramus fide dignum, qui tandem exinde ad nos una reversi, nobis sub juramento in generali regni decreto superinde expresso concorditer retulerunt isto modo, qualiter ipsi in anno praesenti infrascripto et

Történelmi Tár 1897, 626–652.

primum *die trigesima mensis Julii* et demum subsequentibus etiam diebus ad subinsertos testes honestae conditionis utriusque sexus homines, quos videlicet praefatus Director duxisset nominandos, personaliter accedendo ab eis, quibus et praedictus dominus Comes palatinus, ut se se a dicendo de interrogandis mera rei veritate abstrahere ne praesumant etc. etc. — — qualis ipsis de iis omnibus, super quibus interrogati fuissent, constitisset certitudo veritatis, scivisset, inquisivisset et expertus fuisset meram plenam atque omnimodam certitudinis veritatem.[1])

Első tanu Galgóczon lakó vitézlő *Kovács Boldizsár*, circiter 50 éves, hite szerint a következőket vallja:

Tudom azt, mikor szolgája voltam Poghrány Györgyné asszonyomnak, még az szegény *Thurzó Staniszló* idejében, hogy elegot verekedett az fejér cselédgyével . . . Hallottam másoktól, hogy azon nemes személy szolgálója az asszony Poghrány Györgyné keze miatt holt meg; hanem ez elmult napokban Poghrány Györgyné asszonyom engemet magához hivatott és panaszolkodott az megholt öreg asszonyára, mondván: feddettem — ugymond — őtet némely vétkiért és zugolódott ellenem, melyet én el nem szenvedhettem nekie, hadtam, hogy megütögessék őtet, az ütögetés alatt, az kamarában beszaladott, onnand — ugymond — ki hadtam hozni egyik szolgálómnak, az mely szolgáló leányom — ugymond — valamiképen taszította volna ugy, hogy ládában-e avagy miben másban az fejét ütötte, ugy annyira, hogy hallotta az nagy csattanását az asszony, mely csattanás és esés után azon öreg asszont az *kórság* kiütötte és abból lött halála azon szolgáló nemes asszonnak . . Hallottam, hogy ujlaki Bakó Jánosnét hivatta Poghrány Györgyné asszonyom magához *némi némü varázslásért.*

2. Vitézlő *Falussy Miklós* Galgóczon lakó, 47 éves ember, vallja: Hallottam közönségesen, hogy valami leány veretése miatt halt volna meg . . . Hogy ide Galgóczra jöttem, hallottam Soldán Ferencztől, hogy ez napokban aláment volna Puszta Kürthre, és látta, hogy Poghrány Györgyné asszonyom egy koporsót vitetett alá az szekéren, az mellett egy gyermek ült az koporsó mellett, az ki mondotta, hogy Poghrány Györgyné asszonyom megölte az öreg asszonyát. Azt is mondá azon Soldán Ferencz, hogy ott volt Puszta Kürtön, az mikor az szegény megholt öreg asszonnak temetésére fekete és fejér vásznat hozatott Poghrány Györgyné és az galgóczi praedikátort is látta, midőn vitette az megholt asszonnak temetésére . . . Egyebet nem tudok, hanem mikor temetvényi udvarbirója voltam Poghrány György-

[1]) Megjegyzendő, hogy a tanuk neve, életkora, meghiteltetése etc. az eredetiben latinul van, mi azonban a rövidség okáért mindenütt magyarul közöljük.

nének, panaszolkodtak az major gazdái, hogy mindenféle marhájok hal és nincs szerencséjek. Akkor az asszony megparancsolta énnekem, hogy az ispánnyal hozassak egy *nézö asszont*, de nem jut eszemben honnét, azt elhozattatván, az nézö asszon ott Modrokán egy *circulust* csinált és bele állván, valami *tétemént* vött ki az udvarból, az ispán penig az háta megett állott és onnét *Pöstyénbe* vitettetvén és ott mondatott magának szerencsét vele.

3. vitézlő *Fejérváry János* 46 éves vallja: Azt tudom, hogy Poghrány Györgyné megverette igen az Krisán Mihált, de azután élt . . . Azt is tudom, hogy megverettette az Deli Katha nevű leányát, kiből betegedett meg, és az betegségben meghalván pathai szentegyháznál temettette el . . Ezt tudom mondanom, hogy Szent Iván nap estin voltak némely atyámfiai nállam Románfalván, azonban juta Bondor Jánostul egy czédula, kiben oda hiv, hogy az asszonyhoz küldene. Örömest oda nem mentem akkor, hát ihon jön Bondor János maga is, kit látván kérdém, mi lölte volna őket? Kire azt felelé, hogy véletlenül az asszony házánál ember halál esett. Tudakozván tovább, hogy kitől? — azt mondá, hogy nem tudgya, mert ott benn az asszony házában esett, mert az asszonyt is az *kórság töri* — ugymond — és az öreg asszony halva feküdt immár, az kinek holt testit láttam szemeimmel és az fején, szeménél kék helyet is láttam, de ki keze miatt esett, azt nem tudom, hanem hogy másnap oda mentem Poghrány Györgyné asszonyomhoz, akkor eszére jutván, felemelvén szemeit, reám tekintve azt mondá: *Édes komám uram, az mitől engemet féltettél, im abban az gyalázatban esém.* Ezt pedig azért mondotta, hogy annak előtte sokszor intettem, hogy ne verekedgyék az cseléddel oly kegyetlenül . . . Hallottam, hogy mikor németek voltak *Semptén*, akkor is egy asszonyembert megveretett volna, kiből megholt. Azt is hallottam, hogy afféle *varázsló asszony embereket* hordatott magához sok felől orvosoltatni magát.

4. nemes *Bessenyi Szabó Miklós* 29 éves: Azt láttam szemeimmel Puszta-Kürthön, Poghrany Györgyné asszonyom udvarházánál, hogy az Magdolna nevű öreg asszony, midőn ottbenn verték volna őtet, kifutott az utczára, azonban az asszonyom . . . kiált: fogjátok — ugymond — az lélektelen kurvát, fogjátok, azonban egy drabant megragadván őtet, bevitte az házban. Én ottan Szeredben mentem, onnant megtérvén immár halva találtam az öreg asszonyt, ebéd után ki is volt nyujtóztatva és betakarva lévén, nem láthattam arczulattyát. Ugyan akkor beszélte az egész cselédje az asszonnak, hogy maga Poghrány Györgyné hágott volna torkára, ledön-

tetvén. Azt is hallottam az asszony szájából: Üssétek — ugymond — üssétek az lélektelen kurvát.

5. vitézlő *Brunczvik Tóbiás* 47 éves: Tudom azt nyilván, Szeredben *Bolstán* hadakort hogy Major Lőrinczné az várban megholt, az mely holt testnek látására engemet egy asszonyember oda hivott, mondván, hogy lássam a testit, az mint vagyon elverve és láttam kék helyeket az testin, az mely asszony mondá, hogy Poghrányi Györgyné asszonyom verte és veretté és az cseléd azt mondá, hogy az asszony veretése miatt köllött meghalni Major Lőrinczének . . . .Hallottam sok embertől közönségesen, hogy mind az Deli Kata nevü leány s mind az öreg asszony, az kik szolgálói voltanak Poghrány Györgynének, hogy az ő verése és veretése miatt holtak meg.

6. *Balogh Ferencz* galgóczi praedikátor, 35 éves: Azt tudom mondani, hogy midőn Poghrány Györgyné asszonyom Magdolna nevű öreg asszonyát temettem el volna *(sic!)* Pathán, közönségesen mondák az emberek: ez immár ugy ebben az sirban kettő fog fekünni, az melyeket Poghrány Györgyné ölt meg. Azt tudom mondani, hogy én temettem el azon öreg asszont az pathai sz. egyháznál, de hogy engemet oda hivatott Poghrány Györgyné asszonyom, nem tudtam miért hivat, hanem mondák, hogy ő maga az beteg és oda érkezvén. . . . az ágyban találtam nagy reszketéssel, jajgatással és sirással, rivással mondván: Jaj édes Ferencz uram, im én elvesztém magamat, mert — ugymond — im megverettettem az öreg asszonyomat és meghala beléje. Mondám neki: Lám nagyságos asszonyom, mindenkor intettem Nagyságodat efflélekrül. Monda erre: ugyanis az mitől féltettenek az emberek, én abban estem. Azt is tudom, hogy midőn az temetésrül visszajöttem volna, az kocsimon egy asszony-ember ült előttem, az ki mondotta: én velem is verette, — ugymond — az szegény Magdolnát edgyikével, de az mi vereségünk miatt nem holt volna meg, ha az *lapiczka* nem érte volna. Egy kajáli nemes embertül hallottam azt, ki mondotta, hogy egy asszony-embert ösmert, az ki Sempte várában Poghrány Györgyné asszonyomnak dajkája volt, hogy mikor azt megfogták volna, azt vallotta, hogy Poghrány Györgyné tanitotta volna őtet arra az *ördöngösségre* nagy veréssel, az ki miatt megégetnék.

7. nemes *Ivarcz másképp Hegedüs János* 45 éves: Közönségesen hallottam, hogy Poghrány Györgyné asszonyom megölte Deli Kata nevű leányát. Hallottam Poghrány István uramtul, hogy az asszony addig verette és verte az vén asszonyát Szent Iván nap tájban, hogy megholt bele.

8. nemes *Máttyássy Máténé Újhelyi Kata* 32 éves: Azt tudom mondani, az mikor az szeredi sokadalomban mentem

szent Iván nap estin, arra tértem be Poghrany Györgyné asszonyomhoz, és láttam az asszonyt ő nsgát holt számban feküdni, semmit sem szóllhatott. Az Magdolna nevű vén asszony pedig immár halva feküdt s kérdém: mitől holt meg, és az egész cseléd azt mondá, hogy az asszony ő nsga verte és verette — ugymond — attól holt meg.

9. nemes *Loboda János* 41 éves: Azt tudom mondani, hogy midőn az napokban *Sassin*ból jöttem volna haza, Poghrány Györgyné asszonyom magához hivatott, panaszolkodván azon: Jaj — ugymond — édes komám uram, mely nagy szerencsétlenség esett az házamnál. Az hitván, szófogadatlan öreg asszony szolgálómat meg ládtam az másik szolgálomnak verni és midőn megverte volna, kifutott az utczára, onnan béhozatván és hadtam azt, hogy megént megverjék az kiáltásáért, az mely verés alatt ugyanazon szolgálóm valamiképpen az ládára taszitotta azon vén aszont, kiben megütvén az fejét, kiütötte az kórság és attul holt meg.

10. *Takács Pál 35 éves*: Tudgya, hogy fölötte igen megverette Krisán Mihált Poghrány Györgyné asszonyom, az kiből szegény mondotta, hogy meg köll halni nekie, mert azulta jó egészségben nem volt. Azt nyilván tudom, hogy Poghrány Györgyné asszonyom tavaly esztendőben Deli Kata nevü leányát megölte, mert szegény az ház héjára bujt volt el, ott megtalálta egy Péter nevü legénnye, az kiért az asszony mindgyárt három forintot adott és az szegény Deli Katát konyha eleiben hozatván az legényekkel, *elnyirette mindenestül az hajját és levonyattatván az szoknyáját*, ugy verettette az testit két legénynyel, maga pedig mind az fejét verte és azt kiáltotta, hogy mind az fejét verjék azok is az lélektelen kurvának. Annyira volt az verés, hogy öt avagy hat lyuk volt az fején, hogy az feje veleje is kijött szegénnek. Ezekre én szemeimmel néztem edgyütt Bondor Jánossal egy lyukon az ajtón által és egy hét alatt abban holt meg és Patára temették. Az mely nap halála esett az Magdolna nevü öreg asszonnak, én idején reggel Patháta készültem. Még otthon voltam, az asszony Poghrány Györgyné asszonyom mind azt kiáltotta, *hogy ma* — ugymond — *lélektelen kurvák megölök edgyet bennetek*. És mig valami vásznat felmértem, addig tizenkétszer is elkezdette az verekedést a cseléd között. Én elmenvén és vissza is térvén Patárul, láttam az szegény Magdolna asszonynak minden testit elverte tetőtől fogvást talpig, feje is és az orczája mind véres volt. Láttam az halánkján is ütésnek kék helyit, ugy annyira, hogy én megjöttem, fertál óránál tovább nem élt. Poghrany Györgyné asszonyom pedig nagy sikoltással fölkiálta: *Jaj gyilkos kurvák, immár ez második az kit*

megöltetek, és azonban bemenvén az maga házában, az kórság ütötte ki őtet. Azt is tudom mondani, hogy midőn eltemettette volna Poghrány Györgyné asszonyom azon megöletött öreg asszont, az leányi Kajalrul oda mentek és föl akarták vétetni az annyoknak holt testit, azonban galgóczi és kürthi praedikátorok Fejérváry Jánossal edgyütt környülfogák őket és két száz frtban alkuttatták meg őket Poghrányné asszonyommal. Száz forint ára marhát adott nekiek, az kit én magam olvastam is ki az szarvasmarhát és az többit pénzül adta meg. Tudom azt, hogy néha engemet oda hivattatván Poghrány Györgyné asszonyom magához, egy holnap alatt tiz afféle boszorkány asszonyokat hozatott magához. Tudom hogy néha éjfélkor bezárkódott velek az palotában, de mit miveltek nem tudom. Tudom azt is, midőn egy boszorkány asszont megégettek, és mikor meg akarták volna égetni, oda mentem hozzája és mondtam nekie: Anya, hiszen nállunk is valál te; kire felelé: Bezzeg ott voltam, de az mit az asszony én velem akart cselekedtetni, én azt nem tudtam. Tudom azt is, hogy ugyanazon asszonnak öt tallért és öt fel viget (?) adott az asszony. Azt is tudom. hogy midőn egy időben Egerszegről Poghrány Györgyné asszonyom egy azféle boszorkány asszonyt magához hozatta volna, az minémü asszony érette járt, valami ruhát felejtett volt el Egerszegben. Monda azután az asszony: Jaj édes asszonyom, egy ruhát ott felejtettünk el; kire felele egerszegi asszony: Ne félj semmit, *szarkától is haza küldöm azt én*. Azt is tudom, hogy egyszer Poghrány Györgyné asszonyom egy asszonyembert velem edgyütt Nagy Szombatban küldött volt és egy korsóval valami vizet öntete velünk az hol *Beleváry Dávid* uram szokott járni az házában. Azt is tudom, hogy annyira verette az jobbágyit, hogy most is vadnak olyanok bennek, az kik teljességesen koldulásra jutottak.

11. *Pázmán Miklós*, gr. Forgách Ádám udvarnoki jobbágya 55 éves: Az mikor azon Major Lőrinczének halála esett, én akkor Poghrány Györgyné asszonyom szolgája voltam és minthogy az kapuról sohova sem mehettem, azt nem láttam, miképpen verte azon asszont, de az egész udvar népe rakva volt azzal, hogy az ő keze miatt halt meg. Akkor is Poghrány Györgyné asszonyom szolgája voltam, az mikor Krisán Mihált verette ő nsga csak egy *hudért*, az verés után semmi egészsége nem volt, hanem mint egy másfél holnappal azután megholt, mert mindenkor panaszkodott azon, hogy az asszony veretése miatt köll ő neki meghalni, azt szájából hallottam sokszor. Nyilván tudom, hogy az Deli Kata nevü leány is az Poghrány Györgyné asszonyom verése és veretése miatt halt meg ...

12. nemes *Mátyássy Máté* nemes-kürthi lakos 55 éves:

Hallottam Takács Páltól, hogy mondotta: Addig veré — ugymond — Poghrányi Györgyné asszonyom az öreg asszonyát, hogy megholt bele.

13. *Thót György*, nzts Beleváry Dávid embere, 30 éves: Poghrány Györgyné asszonyom majorjától hallottam, hogy beszélte az Deli Kata nevü leánya halálát, hogy elbujt volna az ház héjára és Péter nevü szolgája találta föl. Addig verette az asszony, aláhozattatván, hogy meg(holt) az leány bele. Az asszony pedig Péter nevü szolgájának hogy alá hozta, azért adott három forintot, mondván: Ne Péter, ezt a csatán találtad. . . .

14. *Gáspár György*, 40 éves puszta-kürthi lakos: Tudom azt, hogy ott benn az maga házában verette Poghrány Györgyné asszonyom az Magdolna nevü öreg asszonyát, de mint s hogy verték, nem láttam, de ugyanazon verésben holt meg, mert hallottam az asszony tót leányától, az kivel verette az vén asszont, hogy azt mondotta az megholt asszonnak: Ahá vén kurva, ha az asszony parancsolja, bizony megöllek!.. Elég sokszor láttam, hogy Poghrány Györgyné asszonyom hozatott magához afféle boszorkány asszonyokat, de mit mivelt velek, nem tudom.

15. *Szőcs Jerémiás* 36 éves: Láttam azt, a mikor szegény Magdolna nevű Poghrány Györgyné asszonyom vén asszonya az utczára nagy véresen kifutott vala az asszony házából, az kit visszavivék be és onnét, hogy be nem mentem utánna, mint esett ott ben halála, nem láttam, de az verés előtt jó egészségben volt, hanem csak azt hallám délután, hogy megholt az Magdolna asszony az verésben és Pathára temették el . . . Azt láttam sokszor, hogy a féle vén asszonyokat hordoztatott magához Poghrány Györgyné asszonyom, de mit mivelt velek, nem tudom.

16. *Kozák Mihály* 34 éves, Listius Anna Rozina szolgája, mindenekben ugy vallott mint a 15-ik tanu.

17. *Thót András* 35 éves: Minthogy akkor nem voltam otthon, a mikor az Magdolnának halála történt, mint esett a dolog, nem tudom, de az verés előtt semmi nyavalyája nem volt; hanem egyszer parancsolt énnekem, hogy az Regina nevü szolgálóját verjem, hogy nem akartam verni, az legényeknek mondta az asszony Poghrany Györgyné asszonyom, hogy engemet is által lőjjenek . .

18. nemes *Charady János* 26 éves: Minthogy akkor Poghrány Györgyné inasa voltam, láttam szemeimmel az mikor Deli Kata nevü leányát . . ugy verte és verette pálczákkal és lapáttal, elnyirettetvén konyhája előtt az haját, mind éppen lefosztatván az szoknyáját, hogy mind merő vér

volt minden teste és az fejéből halála előtt ugy jött az agya veleje mint az kovász, és az lepedők is mind véresek voltak, az mely verésből egy hét alatt megholt, mert az mikor kezdte verni, mindennap verte egy hét alatt, valamig meg nem ölte, az mikor pedig meghalt az leány, az asszony jó idején, hajnalban befogattatván az lovait, Galgóczra ment és meghadta, hogy Pathára temessék el az leánt. Láttam szemeimmel az mikor az asszony szegény Magdolna nevü öreg asszonyát veretvén, levitette az frauczimer házában, hallottam az lánczoknak zergését, de mint volt ott benn az verés, nem tudom, de az verés után három óráig sem élt, mert mindaddig verték, valamig meg nem ölték és mikor látta volna az asszony, hogy megholt, az szájában fujatott nekie. Azt is láttam, hogy minden testi az veréstül olyan volt mint az kék posztó . . . Láttam, hogy elegen jártak Poghrány Györgyné asszonyomhoz afféle boszorkány asszonyok, jól is fizetett nekiek, kinek kilencz aranyat, kinek ötöt és hatot adott, de mit miveltek vele, azt nem tudom.

19. *Szkorecz Györgyné,* Anna asszony 40 éves: Hallottam sokszor Krisán Mihálynak szájából: énnekem — ugymond — egy lud miatt köll meghalnom, az kiért az asszony kétszer verette meg annyira, hogy más ember emelte föl az földről. Láttam szemeimmel, hogy ugy megverette Poghrány Györgyné asszonyom Deli Kata nevü leányát, hogy minden teste olyan volt mint az fekete korom és az feje is oly sebes volt, az agya veleje is kijött, még is az gusalyt kezében tartá az asszony, valamig a lelke ki nem ment belőlle és akkor is a láncz volt az lábán; az mikor penig temettetni hadta, megparancsolta, hogy senkinek ne mutassák az testét . . Azt tudom, hogy reggel Szent Iván nap estin P. Gy.-né asszonyom [1]) fölkelvén, az Regina nevü szolgálóját verte egymásután négyszer, azután az kis leánykát az lapiczkának az élével. Én az cseléd háztájban voltam, hozzám jött az szegény Magdolna nevü öreg asszony, mondván: *Jaj lelkeim, engemet felöltöztessetek, mert megeskütt az asszony erős hitire, hogy ma engemet megöl.* Azután déltájban elkezdte megint az verést és monda Török Mártonnak az asszony: Üsd — ugymond — az lélektelen kurvát, mert te rajtad megyek által. Osztán ott benn verték az szegény asszonyt, onnand kifutott, esmég bevitték az frauczimer házában, bezárkódott vele P. Gy. asszonyom az erős tót leánnyal is, szemeimmel láttam, reá nézvén az ajtó lyukán, hogy az asszony azon tót leánnyal ledöntette az szegény Magdolnát az földre, maga az asszony hajánál fogva az földbe

[1]) Rövidség okáért igy irjuk *Poghrányi Györgyné* nevét.

verte két kezével az fejét és az után az torkára hágott, ugy nyomtá az földben, az láncz pedig rajta volt és ugy verték szegént mind lapoczkával s mind pálczával, hogy az asszony teljességgel elfáradott rajta, de az leánnyal még is verette, az ki látván, hogy oda van immár, az asszonyhoz mene és monda: Asszonyom, megholt immár az Magdolna; az kire felele az asszony: *Csak eltagadta* — ugymond — magát az lélektelen kurva. Azonban oda ment aztán hozzája és látta hogy oda van, monda: Aha gyenge kurva — ugymond — ha tudtam volna, hogy ilyen gyenge legyen, nem verettettem igy. Ezután hozzá esék és *az szájában lehelt*, mondván: *Magdolna, édes Magdolnám, ne hadd magad, bizony ezután sohasem verlek.* Látván hogy oda van, nagy jajgatással, sirással, rivással monda: Jaj elvesztém magamat lélektelen kurvák, mert tavaly is egyet, most mást ölénk meg, *hová legyek immár, mind jószágom, mind magam s' mind lölköm oda van immár.* Midőn asztán halva fekütt, láttam szegénnek az testét, hogy tetőtől fogvást talpig mind el volt verve, tagolva és az tót leány mondá, hogy az asszony ütötte az halánkjá(n) az lapoczkával és attól holt meg, de az leány is annyira eldühösödött volt, hogy mondotta: Ha valaki hadná — ugymond — bizony magát is mingyárt megölném . . Azt tudom mondani, hogy valahon ez világon hallja az féle *ördöngös* asszonyokat, mind magához hordattja, de mit mivel velek nem tudom, hanem azt tudom, hogy valóban nem kéméli az aranyakat tőllek. Azt is tudom, hogy annyira elverette némely jobbágyit, hogy merő koldusok és sem magoknak sem asszonyoknak dolgot nem tehetnek.

20. *Nagy Miklósné, Ilona asszony* 35 éves: Tudom azt, hogy midőn házhéjára szaladott volna az Deli Kata nevü leány, előkerestette P. Gy. asszonyom és az konyhája előtt elnyiretvén az haját, mondván: *Nem érzi lélektelen kurva az verést, hanem nyirjétek el az haját,* és levonyattatván az szokuyát rólla ugy verte és verette, hogy megholt beléje. Láttam azt, hogy kifutott az Magdolna nevü asszony az kapun, és hogy bevitette az frauczimer házban, hallottam, hogy kiáltott P. Gy. asszonyom: Üssétek az lélektelen kurvát, üssétek, és igy az ő veressége és veretése miatt holt meg és Pathára temettette el. Azt is tudom, hogy három jobbágyát teljességesen koldussá csinálta vereségével . . Tudom azt is, elég *ördöngös* asszonyokat hordatott magához, de mit mivelt velek, nem tudom.

21. *Kabathlovics Dorottya* 35 éves hajadon, az előbbi tanuk vallomását még a következőkkel toldja meg: Felemelvén az szegény megholt asszony az kezeit, könyörgött, hogy

ne verjék immár, mert majd meghal, az kire monda az asszony Poghrányi Györgyné: Nem gondolok vele, ha mingyárt meghalsz is lélektelen kurva. Az tót leány pedig mind egyaránt mondta, hogy ha az asszony hadgya, ő megöli az szegény Magdolna asszonyt. Tudja azt, hogy jártak az asszonyhoz afféle varázsló asszonyok, de mit miveltek, nem tugyja.

22. *Sztanik Mártonné* Erzsébet asszony 40 éves:[1]) Hallottam az szegény Krisány Miháltul, hogy panaszolkodott mondván: Az asszony veretése miatt köll énnekem meghalnom, mert azolta semmi egészségem nincs, és egyszer csak földőlt s' megholt. . . . . Magam felöltöztettem az szegény Deli Katának holt testit, az ki fölötte igen el volt verve, rontva és az feje is be volt fakasztva, de miként verték, nem láttam . . . Nem láttam az szegény Magdolnát, de az hol póka fiakat őrzöttem az kert mellett, szintén oda hallottam az hupogását, mintha csépöltek volna. Hogy meghala szegény, engemet is behivtak az testinek felöltöztetésére, kinek láttam fölötte igen elveretett testit és kék helyeket mind az fején s mind egyéb tagain.

23. Nemes *Szabó Gáspárné* Kosztolányi Borbála, 32 éves: Hallottam Kaczaly nevü szolgáló leányától P. Gy-né asszonyomnak, az ki fölötte igen el volt verve: Hivjatok — ugymond — énnekem egy praedikatort, mert láttyátok, hogy meg kell halnom az asszony verése miatt, de azután nem tudom ha abban holt-e meg avagy nem? Az szegény Krisán Mihály nevü embertől is hallottam, hogy monda: Ennekem — ugymond — az én asszonyom veretése miatt köll meghalnom, és abban holt meg. Azt is hallottam P. Gy.-né asszonyom cselédétől, hogy addig verette az asszony Deli Kata nevü leányát, hogy megholt bele, mert az agya veleje is kijött volt. Hasonlóképpen az asszony cselédétől hallottam, hogy ugy verte és verette P. Gy.-né asszonyom az Magdolna nevü öreg asszonyát, hogy szörnyü halált köllött halnia. Láttam, hogy egy török asszonnyal valami követ süttetett az asszony, de mi végre, nem tudom.

24. *Tóth Mártonné* Sófia asszony, 46 éves nzts Beleváry Dávid jobbágya: Hallottam szegény Krizsány Miháltul, hogy mondotta: Engemet — ugymond — az jó asszony megnyomoritott, mert az ő veretése miatt köll meghalnom. Azt nem láttam, miképpen verette P. Gy.-né asszonyom Deli Kata leányát, de láttam elnyirett fejét és szörnyü módon elveretett testit, oda menvén hozzája, kérdém mit akarna? és nem szólhatott, hanem vérrel okádott, az kezein és egyéb testin lát-

[1]) Az eredetiben hibásan »*viginti tertia testis.*«

tam elszáradott vérét és berontott (fejét) annyira, hogy az agya veleje is kijött. Az holt testit is magam segitettem koporsóban tenni. Láttam az szegény Magdolnának, P. Gy.-né öreg asszonyának koporsóban az testét hogy temetni vitték. Hallottam fiamtól Török Mártonytól, midőn Pusztakürthön birája volt, hogy P. Gy.-né asszonyom vele küldte el az szerdahelyi jobbágyit *az holt ember fejeért*, de mi végre hozatta, nem tudgya.

25. *Dyz Mihályné* Dorottya asszony 33 éves: Láttam az szegény Deli Kata nevü leányának annyira elverett és eltaglott testit, hogy abban köllött meghalnia. Hasonlóképen láttam az szegény Magdolna nevü öreg asszonnak elverett és eltaglott testit és hideg tetemét, de mint verték ott benn, nem láttam. Az fején is halánkjánál láttam kék helyet.

26. *Szakács Mátyásné* Kata asszony 34 éves: Láttam az Deli Katának elnyirett haját és berontott fejét P. Gy.-né asszonyomnál és tudom, hogy az P. Gy.-né asszonyom veretése miatt holt meg. Az szegény Magdolna nevü öreg asszonnak elverett testit láttam, halva is láttam, az halánkját is láttam, hogy kékes volt. Elég vén asszonyokat láttam, hogy vitetett magához P. Gy-né asszonyom, de mi végre, nem tudom.

27. *Virghó Anna* 40 éves: Láttam, a mikor Krizán Mihály nevü jobbágyát verette P. Gy.-né asszonyom, annyira, hogy föl sem kelhetett az földről, hanem mások emelték fel őtet és mindenkor panaszkodott, hogy azon verés miatt köll meghalni nekie. Láttam szemeimmel, hogy Deli Katát alá hozatván P. Gy.-né asszonyom az ház héjárul, elnyirettette az hajját, mondván: Nem érzi az lélektelen kurva az verést az nagy hajától, és aztán ugy verette az legényekkel és maga is verte hol páczával, hol töl(gy) fából csinált lapoczkával; az fejét is annyira berontotta, hogy kijött az agyaveleje és abban holt meg. Az egész teste oly fekete volt mint az fekete korom és ugy temettette el. Hogy verte P. Gy.-né asszonyom az Magdolna nevü öreg asszonyát, az ludaknál voltam, de megjövén lepedőben segitettem kivinni az holt testit azon öreg asszonnak az frauczimer házbul és láttam minden testit fölötte igen elverve és elrontva, az halánkján is az kék helyt. Mikor pedig látta volna az asszony, hogy megholt, mind ugy jajgatott: *Jaj* — ugymond — *oda van az én lölköm, életem és jószágom.* Láttam elég sok asszony embert járni hozzája, az kiket *ördöngösöknek* tartottak, de mit mivelt velek, nem tudom.

28. *özv. Molnár Ferenczné* Sófia asszony 32 éves: Tudom nyilván, hogy P. Gy. asszonyom ugy verte és verette Deli Kata nevü leányát, hogy kijött az agya veleje és minden teteme el volt rontva, az kiből meghalt. Láttam szemeimmel, miként verte és verette P. Gy.-né asszonyom Magdolna nevü

öreg asszonyát, szintén ugy hupogott mint ha hármasában cséplők cséplettek volna, szintén ugy verték az tót leánnyal és *Török Mártonnéval*, maga is az asszony hol páczával, hol pedig lapoczkával verte, lánczra tétetett verni mind addig, valamig élt és ugy aztán magát is kiütötte az *kórság* az asszont, és ugy holt meg az keze miatt. Tudom azt is, hogy elég varázsló asszony emberek jártak hozzája, de mi végre, nem tudom.

29. *Bogma István* 40 éves: Minthogy Sempthe várában akkor drabant voltam, láttam az Major Lőrinczének holt testét *Herczeg* nevű palotában, mert én vittem az testit az Cápolnában is, és láttam elrontva és verve minden testét és nyilván tudom, hogy az asszony veresége miatt holt meg. Hallottam Krizán Mihálytól, hogy mondotta, hogy az asszony veretése miatt köll meghalni nekie, mert azultátul fogvást lélekzetet nem vehetett, azzal panaszolkodott. . . Ott voltam, az mikor Dely Katát eltemették, de az verésén nem voltam . . Tudom azt is, hogy P. Gy.-né asszonyom ölte meg az Magdolna nevü öreg asszonyát . . Láttam elég varázsló asszonyokat ide jönni az asszonyhoz, és azt is láttam, hogy egy ebnek az fejét elvágattatta, de nem tudom, miért vitette az maga házában.

30. *Krizán János* 28 éves: Az szegény Krizsán Mihályt háromszor verette P. Gy.-né asszonyom, annyira, hogy más emelte föl az földről és szegény mindenkor mondotta, hogy az asszony verettése miatt köll meghalnia . . Az Deli Kata nevü leányának láttam az koporsóban holt testit. Egyebet nem láttam, hanem az szegény Magdolna nevű öreg asszonnak holt testét és az temetésén is voltam. Láttam elég öreg asszonyokat járni az asszonyhoz, de mi végre, nem tudom.

31. *Dyz Mihály* 36 éves: Hallottam magától az szegény Krisán Mihálytul, hogy panaszkodott énnekem szegény: Azultátul fogvást — ugymond — semmi egészségem nincsen, miólta az asszonyom ugy megverettete, és ugyanazon verés miatt köll meghalnom. Láttam az szegén Deli Katának verett testit és hogy verték is hallottam az huppanását, mintha csépeltek volna, az teste pedig mindenestül el volt rontva és kinozva, az feje is be volt törve, hogy az agya veleje is jött ki és engemet éjjel hivattak oda, ugy köllött éjjel csinálnom az koporsót és ugy temettette el Patára. Ott voltam, mikor eltemették. Egyebet nem tudok, hanem ott voltam az szegény Magdolna asszony temetésén.[1])

[1]) A tanuk a felvett kérdő pontokra vallanak ad *primum*, *ad 2-um* stb. Minthogy azonban a kérdő pontokat nem ösmerjük, a vallomásokat egyfolytában irjuk, megjegyezvén, hogy az *első* kérdésre a legtöbb tanu semmit sem tudott vallani, továbbá hogy az *ötödik* kérdés Listius Anna Rozina boszorkányságára vonatkozott.

Elég bübájos asszony embereket láttam P. Gy.-né asszonyomhoz járni, de mi végre, nem tudom.

32. *Petheő Ádám* 35 éves: Midőn déltájban az marhával haza jöttem volna, akkor mind verekedett P. Gy.-né asszonyom a cselédével és míg haza jöttem estvére, addig megholt az szegény Magdolna asszony és ugy temettették másnap Pathán.

33. *Sztanik Márton* pusztakürti biró 40 éves: Panaszkodott szegény Krizsán Mihály, hogy az mint az asszonya P. Gy.-né asszonyom verette, azon veréstől köll szegénnek meghalnia, mert — ugymond — attul fogvást semmi egészsége nincsen. Láttam az szegény Deli Katának fölötte igen elverett testit és berontott fejét és abból való halálát is nyilván tudom és énnekem köllött az társammal edgyüt koporsót csinálnom szegénnek és ugy temettette el Pathára P. Gy.-né asszonyom. Az széna gyüjtőknél voltam akkor, az mikor az asszony verette Magdolna nevü öreg asszonyát, hanem onnan megjövén halva találtam szegént. Láttam annyira elverve minden testit, hogy olyan volt mint az kék posztó és halánkja is fekete volt az ütéstül és ugy temettette el az asszony őtet Pathán. Azt tudom, hogy valahunn hallotta P. Gy.-né asszonyom az féle ördöngös asszonyokat, magához hordatta és társalkodott velek.

34. nemes *Bondor János*, özv. Poghrányi Györgyné tisztartója 45 éves: Tudgya, hogy megverette igen P. Gy.-né asszonyom az szegény Krizán Mihált, de miben holt meg, nem tudgya. Tudom azt nyilván, hogy igen megverte és verette az asszony Deli Kata nevü leányát, ugy annyira, hogy fel sem költ abból, hanem megholt bele. Azt tudom mondani, hogy itt künn az széuben ültemben hallottam az verésnek huppanását, midőn P. Gy.-né asszonyom Magdolna nevü öreg asszonyát verte és verette, azonban Patára fordultam vala és megtértem, addig megholt bele és halva találtam, ugy osztán másnap kisértem el az testit temetésre. Tudom azt, hogy sokszor P. Gy.-né asszonyom sok felől hozatott magához a féle varázsló asszonyokat, de mit mivelt velek, nem tudom.

Nyitramegyében fekvő Sempthe várában, julius 2-án kihallgattatott:

35-ik tanu [1]) *Alapi Ilona* Szeőcs Andrásné 55 éves: Azt tudom nyilván, hogy P. Gy.-né asszonyom Sempthén laktában Major Lőrinczné nevü öreg asszonyát addig verette es verte, hogy megholt beléje. Soporny praedikator mondotta énnekem, hogy volt az Deli Kata nevü leány temetésén, az melyet nyilván beszélte, hogy P. Gy.-né asszonyom ölette volna meg. Azt hallottam, az mikor Sempthén puszta-kürtiek beszél-

[1]) A jegyzőkönyvben hibásan *harminczadik*.

ték halálát az megholt öreg asszonnak leányának, Kajalrul valónak. Azt tudom, hogy Sempthe várában laktában P. Gy-né asszonyom egy vaslapáttal addig verte egy leányát, hogy holt számban hagyván, Pozsonyba küldte és megtérvén az kocsisok, azt mondották, hogy az leány mingyárt megholt Pozsonba, mihelyentén letették az kocsirul.

36. nemes *Eszterhas Margit* ns. Bernárd Tamásné, 28 éves: Egyebet semmit sem tudok, hanem az franczimerjétől hallottam P. Gy.-nének, hogy azon P. Gy.-né egyszer egy mosónéját kergetvén, az kinek gyermecskéje az bölesőben feküvén fölsivalkodott, melyet az asszony ugy ütött, hogy szörnyü halált holt beléje.

37. ns. *Bertalan Fruzsina*, ns. Buday Istvánné 32 éves: Tudom azt, hogy P. Gy.-né asszonyom Sempthe várában addig verte és veretté Bolstán itt létekort Major Lőrinczné nevü öreg asszonyát, hogy egy hétnél tovább nem élt bele, hanem az franczimer házában feküvén, minden teste el volt rontva és kinozva, mint az kék posztó, nehezen lévén, egy praedikatort hivatott magához, azt mondván: Im — ugymond — az asszony keze miatt köll meghalnom és ugy holt meg.

Ugyanazon a napon Pozsony megyében levő Szered városban kihallgattatott:

38-ik tanu ns. *Beke György* 65 éves: Láttam az Major Lőrinczné igen elverve Sempthe várában P. Gy.-né asszonyom ott laktában és azt is láttam, hogy temetni vitték az testit.

39. *Elek György*, pathai biró, 66 éves: Tudom, hogy fölötte igen megverette P. Gy.-né asszonyom Krizán Mihály nevü jobbágyát, de ha attul holt-e meg, avagy más nyavalyától, nem tudom. Tudom és jelen voltam az Deli Kata temetésén, az kit közönségesen mondtak, hogy P. Gy. asszonyom ölette meg, és Pathán temették el. Hasonlóképpen az Magdolna nevü öreg asszony temetésén is ott voltam, azt is közönségesen mondták, hogy az asszony addig verette, hogy megholt bele és azt is ugyanott az Deli Kata mellé temettük el. Nyitrán létemkor hallottam egy asszonyembertől, hogy mondotta: Egy asszonyembert égetnek meg — ugymond — az ki P. Gy-nére vallott, *hogy ő nagysága az boszorkányoknak királyok.*

40. *Török Márton* 29 éves: Azt tudom, hogy P. Gy.-né asszonyom ugy veretté az szegény Krisán Mihályt egyszer, hogy az lapoczka is mind elhasadozott rajta, másodszor is addig verette egy csomós pálczával, egy imegben lévén szegény, hogy föl sem kelhetett az földről, hanem fölemelteték őtet és elvivén onnét, ismegént az ut mellett az nyomban ledőlt. Mondotta az szegény Krisán Mihály mindenkor halála órájáig, hogy ő neki attól köll meghalnia és ugy holt meg. Odbenn

voltam akkor az udvarban P. Gy.-né asszonyommal, az mikor verte és verette az asszony Deli Kata nevű leányát odbenn az házában, az fejét is megnyirettette, láttam elrontott testét és sebes fejét, az kiből egy hét alatt meg köllött halni és ugy temették el Pathán. Az feleségem ott benn volt akkor, az mikor P. Gy.-né asszonyom Magdolna nevű asszonyt verte és verette, az ki szemeivel nézett reá, hogy az ő verése miatt holt meg, mert meg sem szünt addig az veréstül, valamig az lélek benne volt, ezt nekem az feleségem mondotta, az ki most is az asszonynál vagyon. Tudom azt, hogy azon P. Gy.-né asszonyom sok bűbájos asszonyokat hordoztatott magához, de mit mivelt velek nem tudom, hanem én velem nagy fenyegetés alatt vitetett *egy holt ember fejet* a galgóczi házához, az galgóczi clastromtól, az melyet aztán Puszta Kürthre vitt az asszony. Azt is tudom, hogy vadnak oly szegény emberek, az kik veretése miatt csaknem koldussá maradtak.

41. *Koltyán Pál*, Fejérváry János jobbágya 41 éves: Láttam, az mikor eltemették Deli Kata nevű leányát P. Gy-né asszonyomnak és hallottam, hogy közönségesen az egész nép mondotta, hogy P. Gy.-né asszonyom ölette meg őtet. Hasonlóképen nem láttam, mikor P. Gy.-né asszonyom verte Magdolna nevű öreg asszonyát, de az temetésen ott voltam, az kit Deli Kata mellé temettek.

42. *Mathula Pál* 41 éves: Nem láttam, miképen veretle P. Gy.-né asszonyom Deli Kata nevű leányát, hanem hogy megholt, én vittem temetni alá Pathára és azt mondották, hogy az asszony ölette meg. Sokszor láttam aféle boszorkányasszonyokat P. Gy.-né asszonyomnál, de mit mivelt velek, nem tudom. Azt is tudom, hogy Nyitrán létemben egyszer egy asszonyember mondotta: Im — ugymond — egy asszonyembert égettek meg, a mely vallotta, hogy P. Gy.-né asszonyom *királyok az boszorkányoknak.*

43. *Pokol György* 50 éves: Száma nélkül hallottam szegény Krisán Mihálynak szájából, hogy ő neki P. Gy.-né asszony veretése miatt köll meghalnia. Azon P. Gy.-né asszonyom udvara népétől hallottam, hogy az asszony ölte meg Deli Kata nevű leányát. Azt is maga cselédétől hallottam, hogy mindaddig verte és verette Magdolna nevű öreg asszonyát, mig meg nem ölte őtet.

44. *Zajecz János* 50 éves: Ott voltam akkor, az mikor P. Gy.-né asszonyom Deli Kata nevű leányát az ház héjárul lehozatta, az mely csatlós hozta alá, mindjárt három forintot adott nekie mondván: Ne Péter, ezt a csatán találtad, — ugy nyirette el az haját és ugy verte s' verette, hogy merő vér volt és az agya veleje is kijött, és abban holt meg. Az

Magdolna nevű öreg asszonynak temetésén voltam, melyen az egész nép mondotta, hogy P. Gy.-né asszonyom ölette meg. Tudom azt, hogy sok felől gyakorta hozatott P. Gy.-né asszonyom aféle varásló asszonyokat, de mi végre, nem tudom.

45. *Kalmár Mártonné* Kata asszony 40 éves: Az mikor Bolstán hada itt volt, én akkor P. Gy.-né asszonyom szolgálója voltam edgyütt az Major Lőrinczné vel. Azt bizonyosan tudom, hogy egy pénteken ugyanazon P. Gy.-né asszonyom Major Lőrinczné t addig verte és verette Sempthe várában, hogy az házból maga emberségével ki nem jöhetett, hanem ugyan kivitték asszonyemberek, az kik akkor odafutottak volt és ugy látván őtet kinlódni, *akkorbeli püspököt Bruncsik Tóbiást* oda hittam gyóntatni szegént, de ő nem merte meggyóntatni, hanem egy *István* nevű praedikator estve, az mikor az asszony vacsorát ött, gyóntatta meg és gyónás után három óráig sem élt, hanem megholt és ugyan osztán magam öltöztettem is föl, az kinek teste az veréstől olyan fekete volt mint az korom. Azt is tudom mondani, hogy egy Halász Bálintné nevű öreg asszonyt addig megveret P. Gy.-né asszonyom és az verés közben az asztal szegeletiben taszította, hogy az czepe szája *(sic!)* megszakadván esztendeig sénlett bele és abban holt meg. Azt is tudom bizonyosan, hogy Galgóczon egyik szolgálóját igen megveretvén, onnét ide hozatta magával Sempthére és mikor látta volna, hogy az verés miatt való betegségből föl nem kél, azt is kiüzté az várából és itt kinn az is kicsiny idő alatt megholt. Azt is nyilván tudom, hogy egy Kis Kata nevű leányát számа nélkül addig verte, hogy végtére ágyban esett és még az ágyban is verte, az ki miatt föl sem költ aztán, hanem abban megholt.

46. *Halász Ambrusné* Erzsébet asszony 40 éves: Mintegy kevés ideig voltam P. Gy.-né asszonyomnál, egyebet nem tudok, hanem az franczimereit vérek kiontásáig verte gyakorta.

47. *Fekethe István* 28 éves: Tudom és hallottam szegény Krisán Mihálytul, hogy ő neki az asszony keze miatt köll meghalni és abban holt meg. Énnekem is az asszony cseléde mutatott egy ruhát: Ihon — ugymond — az Deli Katának az agyaveleje és abban holt meg. Azt is láttam szemeimmel, hogy az kicsiny kölkeknek fejeket szedette P. Gy.-né asszonyom és ugy főzette vas fazékban, de mi végre, nem tudom.

48. *Érsek András* 60 éves: Azt tudom, hogy sokszor ugy verette az jobbágyit, hogy az testek szakadozott bele.

49. *Pénzes Miklós* 60 éves: Babon létemben, annak az Major Lőrinczénének az leányától hallottam, hogy P. Gy.-né asszonyom ölette meg az ő annyát Major Lőrinczné t.

50. *Horváth Ádám* 35 éves: Midőn az asszony Deli Kata nevű leányát Puszta Kürtön maga házában verette, az udvarán voltam és hogy kijött az asszony, bementem és láttam az leánnak minden testét fölötte igen elverve lenni, az feje is mind be volt rontván és minden ruhája merő vér volt. Azt is tudom, hogy egy Vargha György nevű szegény embert addig elverettette P. Gy.-né asszonyom, hogy föl sem kelhetett az földről, hanem mások emelték föl és szájából hallottam szegénynek sokszor, hogy azon verés miatt köll meghalnia és abban holt meg.

51. tanu *Beczkói András* 45 éves: Az mikor az szegény Major Lőrinczné megholt, akkor én az várban drabantul szolgáltam és minthogy odbenn verte az asszony őtet, nem láttam mint esett halála, hanem az udvara népe mind azt beszélte, hogy az asszony ölte meg.

52. *Zajecz György* 40 éves: ő maga ásta meg a sirt is az szegény Magdolna nevű asszonynak és az több társaival ő is temette el. Azt is hallottam egy Baghócz Lőrincz nevű csatlósától P. Gy.-né asszonyomnak, hogy azon P. Gy.-né asszonyom az szeredi majorjában egy szolgáló leányát megölte volna és hogy az annya esedezett érette, azon csatlósától pallost akart ragadni az asszony és az leánnak az annyát is meg akarta ölni. Azt is tudom mondani, hogy azon P. Gy.-né egy Vargha György nevü szegény emberét ugy elverette, hogy semmi egészsége azután nem volt és szájából hallottam, hogy az asszony verettetése miatt köll meghalnia és ugy holt meg. Azt láttam, hogy kis kutyáknak elvágatta P. Gy.-né asszonyom az fejeket az udvarán az válunál és az konyhára vitette.

53. *Sereghély György* 40 éves: Hallottam szegény Vargha György nevű szegény embertül hogy panaszolkodott, hogy az asszony veretése miatt köll meghalnia.

54. *Zajecz Márton* 50 éves: Nem láttam mint verték az szegény Magdolnát, de az társamnal én ástam nekie az sirt és az nép mind azt mondotta, hogy az asszony ölte meg őtet.

55. *Holiczka Benedek*, Fejérváry János jobbágya 38 éves: Mint s' hogy verték az leányt s asszony-embert, nem tudom, de az temetésén mind a kettőnek voltam és hallottam az néptől, hogy az asszony ölette meg őket.

56. *Molnár István* 55 éves,

57. *Benius János* 60 éves, Fejérváry János jobbágyai ugy vallanak mint az ötvenötödik tanu.

58. *Nagy Miklós* 40 éves: Panaszolkodott szegény Krisán Mihály száma nékül, hogy az P. Gy.-né asszonyom veretése miatt köll meghalnia és abban holt meg. Akkor ott szolgáltam P. Gy.-né asszonyomnál, mikor Deli Kata nevű leányát előra-

gattatta és az haját elnyirettette és addig verte s' verette, hogy az fejét is annyira berontotta, hogy az agyaveleje is kijött és abban holt meg. Tudom, hogy száma nekül P. Gy.-né asszonyom hozatott magához afféle boszorkányokat, de mit mivelt velek, nem láttam, hanem láttam azt, hogy az kis kutyáknak fejeket szedette és vasfazékban főzettette, de mi végre, nem tudom.

59. *Elek Péter* 32 éves: Hallottam szájából az szegény Major Lőrinczének, hogy mondotta: Énnekem az asszony keze miatt köll meghalnom. Mind az Deli Katának s' mind az Magdolna nevű öreg asszonynak ott voltam az temetéseken és az egész nép között az volt a szó, hogy az asszony P. Gy.-né ölette meg mind az kettőt. Sokszor láttam afféle boszorkány asszonyokat P. Gy.-né asszonyommál, de mit mivelt velek, nem tudom, hanem láttam, hogy kis kutyáknak fejeket szedette és fazekakban főzette, de mi végre, nem tudom.

60. *Juhász Benedek* 32 éves: Száma nekül hallottam szegény Krisán Mihálytul, hogy ő neki P. Gy.-né asszonyom keze miatt köll meghalnia. Mint s' hogy ölték meg az Deli Katát és Magdolna nevű asszont, nem láttam, de mind az kettőnek én ástam a sirt társammal. Azt is hallottam az szegény Györgytől, hogy panaszolkodott, hogy az asszony keze miatt kell ő neki meghalni és abban halt meg csak ottan hamar.

61. *Theszarski Tamás* 65 éves: Én egyszer sem voltam otthon, mikor ezek történtenek, hanem csak mások beszélték énnekem.

62. *Juhász Benedekné* 35 éves: Tudom azt, hogy annyira megverette P. Gy.-né asszonyom szegény Krisán Mihált, hogy azólta egészsége soha nem volt, hanem azt mondotta, hogy az asszony verettése miatt köll meghalnia, az mint meg is holt. Tudom nyilván, hogy Deli Kata nevű leány P. Gy.-né asszonyom verettése miatt holt meg. Akkor is heti szeren voltam P. Gy.-né asszonyomnál és láttam, hogy egy tót leánynyal kergettette be a Magdolna nevü öreg asszonyát, és ott benn mind addig verte és verette azon leánnyal szegént, valamig meg nem ölték, és ugy hittak be bennünket fölöltöztetni szegénnek az testét. Láttuk az egész testét elrontva és tagolva, az halánkjánál való csont is az fején be volt rontva és ugy temették el Pathára.

63. *Érsek Andrásné* Kata asszony 50 éves: Láttam szemeimmel, hogy egy kuvasznak elvágatta P. Gy.-né asszonyom az fejét és vas fazékban főzette, de mi végre, nem tudom.

64. *Tóth Péterné* Borbála asszony 40 éves mindenekben ugy vallott, mint Holiczka Benedek.

65. *Szomory Mária* Pattyantyus Farkasné 32 éves: Tudom azt, hogy Major Lőrincznét P. Gy. ölte meg, én is akkor szolgálója voltam, annyira berontotta volt az fejét, hogy az agya veleje is kilátszott. Barbély Imre kötötte be egyszer az fejét és mindjárt megmondotta, hogy abban köll meghalni nekie és abban holt meg. Tudom azt is, hogy Kis Kata nevü leányát addig verte s taglotta, hogy ágyban esett és azon ágybul föl sem költ, hanem megholt beléje.

66. ns. *Fejér Margit* özv. Stupiczay Istvánné 40 éves: Tudom azt, hogy P. Gy.-né asszonyom annyira elverette és maga is verte Kis Kata nevü leányát, hogy az szegény leány ágyban esett és azon ágyból többé föl sem költ, hanem abban megholt.

67. ns. *Nagy András* 32 éves: Láttam azt, hogy egynehánszor sok ördöngős asszonyokat hordoztatott magához, éjjel oda vitette és éjjel megint elküldte őket, néha pedig egy avagy két hétig is mind eltartotta őket magánál. Azt is hallottam az fejér cselédétől, udvarbirája lévén, *hogy az akasztott embernek elhozatta az karját, és az kiben tartását szoktak sütni tepsiben, abban főzte*, de mi végre, nem tudom. Arról is megemlékezem és tudom, hogy midőn az konyháján sokszor füstöltek volna, holmi babonaságot égettetvén, magát is szidtam az asszonyt, mondván nekie az többi között: Lám — ugymond — valahunn mennyi ördög vagyon, mind ide gyüjtöd őket. És egyszer éjjel atféle boszorkány asszonyok azon P. Gy.-né asszonyomat az tüzhelre hágatták és az kéményben tolták föl ő nagyságát, mondván neki: Följebb hágjon Nsgd, följebb; én akkor pedig az ajtajánál kukocsolva hallgattam.

68. *Takács Kristóf* 28 éves: Mint s' hogy ölték meg Magdolna nevü asszont Puszta Kürthön, nem láttam, hanem megjövén az szeredi vásárból, kinyujtóztatván láttam őtet és az halálukját is láttam, hogy kékes volt.

69. *Takács Kristófné Kata asszony* 25 éves: Egyebet nem tudok, hanem hallottam szájából P. Gy.-né asszonyomnak, hogy kiáltott Puszta-Kürtön: Üssétek, üssétek — ugymond — az lélektelen kurvát. Én kifutottam az utezára és az asszony bevitette az házban azon Magdolna nevü öreg asszont, mint s' hogy verték ottbenn, nem láttam, hanem egy kis vártatván kijövén az cseléd azt mondák, megölte — ugymond — az asszony az Magdolnát, és láttam aztán az holt testét.

70. ns. *Dombay Éva, ns. Podgorelszky Jerémiásné* 32 éves: Azt jól tudom, hogy Major Lőrinczné nevü asszony jó egészséges volt, hanem P. Gy.-né asszonyom egyszer az Sempthe várában addig verte és verette Bolstán idejében, hogy meg köllött halni bele, szemeimmel láttam berontott

fejét, annyira, hogy az agya veleje is kijött. Azt is nyilván tudom, hogy Kis Kata nevü leány P. Gy.-né asszonyom veretése miatt holt meg. Tudom, hogy elég ördöngős asszonyokat hordoztatott magához P. Gy.-né asszonyom magához ötösével is, de mit miveltek velek, nem tudom.

Julius 4-én Nagyszombat sz. kir. városban:

71. *Özv. Szölössi Jánosné Anna asszony* 40 éves: Hallottam egy szőcsnétől, az ki látta, hogy P. Gy.-né asszonyom Major Lőrincznét addig verette egy *pénteken*, hogy egy hét alatt megholt beléje. Tudom azt nyilván, hogy Krisán Mihált P. Gy.-né asszonyom addig verette, hogy azután mindenkor panaszolkodott, hogy abból köll meghalnia. Hallottam maga udvara népétől P. Gy.-né asszonyomnak, hogy Deli Kata nevü szolgálóját addig verette, hogy egy hét alatt meg köllött halni bele. Similiter hallottam maga cselédétől, hogy ugyan ő maga P. Gy.-né ölte meg Magdolna nevü öreg asszonyát. Láttam aféle néző asszonyokat sokszor P. Gy.-né asszonyomnál, de mit mivelt velek, nem tudom. Azt is jól tudom és láttam szemeimmel, hogy midőn *Poghrányi Istvánné* megholt volna terhes lévén, gyermek szülésnek idején, az gyermek üdős lévén, az asszonnak méhében hánkódott két egész óráig, magam is rajta tartottam az kezemet. Mondották azt P. Gy.-né asszonynak, hogy ki köll venni Poghrányi Istvánnéból az gyermeket, az ki semmiképen nem engedte, mondván azt: *Nem akarom hogy kiveggyék belőlle, hanem hadd haljon meg benne, ne maradjon hóhár kurvafiának az én véremből maradékja.*[1])

72. *Szakács Istvánné Zsófia asszony* 25 éves: Azt nyilván tudom, hogy P. Gy.-né asszonyom Sempthe várában egy Major Lőrinczné nevű öreg asszonyát addig verette egy *pénteken*, hogy maga föl nem jöhetett, hanem föllhozták az uj házunkban őtet és ágyban tötték nagy vérezve és véresen, még is P. Gy.-né asszonyom fonyatni akart vele, maga látta, hogy halálra vált szegény. Annyira volt megverve, hogy másik péntekre meghalt, mert csak az fején is három sebe volt, az melyeket szemeimmel láttam. Azt is maga udvarabeli leányoktól hallottam, hogy P. Gy.-né asszonyom *Ujvárban* létében kergetvén egy mosó asszonyokat, az kinek gyermeke bölcsőjében fölsivalkodván ugy csapta az gyermeket, hogy szörnyü halált halt.[2]) Tudom azt is, hogy addig verte és verette P. Gy.-né asszonyom az cselédit, hogy soha addig el nem hadta.

[1]) Poghrányi Istvánné *Thurzó Éva*, Szaniszlónak Listius Annától született leánya volt. *(Nagy Iván* id. m XII. k. 307. l.)

[2]) A dolog 1621-ben történt, mert akkor volt Thurzó Szaniszló érsekujvári főkapitány.

valamig vérét nem látta testéből kijönni. Azt is tudom, hogy egyszer egy rigó madarat tartván nekie, megholt és mingyárt szegény Doctor Mártontul mást vöttünk, még is addig verett mindnyájunkat, hogy holt számban hagyott bennünköt. Láttam azt is, hogy meghalván szegény *Thurzó Szaniszló*, hozatott az asszony hármassával is magához afféle varázsló asszonyokat, de mit mivelt velek, nem tudom. Én is szolgálója lévén, azért az ő kegyetlenségeiért nem szolgáltam azután őtet és azért szöktem el, hogy sok verés után egyszer megeskütt erős hitire, hogy holnapi napnál tovább nem élek, hanem meg köll kezo miatt halnom, és ez előtt szöktem el.

Ugyanazon napon és helyen nemes *Ernyő Lukács* a nádor embere által megidéztetvén az esküt letenni vonakodott és vallani nem akart.[1])

Ujvárban julius 6-án:

73. ns. *Nagy Magdolna* ns. Százady Ferenczné 35 éves: Nyilván tudom, hogy P. Gy.-né asszonyom addig verette Major Lőrinczné nevü öreg asszonyát Bolstán idejében, hogy megholt bele. Láttam az verett testét és hogy megholt az ház héjára vitték nyujtóztatni és az leánya torok szóval kiáltotta az anyját siratván, hogy P. Gy-né hóhéra az ő anyjának. Hallottam szegény Krisán Mihálytól, hogy panaszkodott: Jaj — ugymond — édes Századiné asszonyom, végtére is az asszony veretése miatt köll meghalnom és abban holt meg. Azt is nyilván tudom és láttam, az mikor P. Gy.-né asszonyom fölötte igen verte és verette Deli Kata nevü leányát, annyira hogy mind fejéből és minden testéből ugyan csatornázott az vére és magam is oltalmazni akarván szegént az asszony magamat is megrévasztott *(sic!)* de kicsiny héja volt, hogy meg nem verett. Azt is láttam, hogy azon leány az verésből fekete vérrel okádott, azután én ugyanaz miatt mentem el tölle házamhoz és egy hét alatt azon verésből az leány megholt. Hogy pedig onnét elmentem, ott hadtam Farkas Györgynét, az ki azután beszéllette énnekem, hogy az leánnak öt lyuk volt az fején és ő is kötözte be nekie. Még akkor ott voltam, az mikor ugy verette, hogy ha egy rendbeli elfáradott, a másikat hajtotta reá. Német Marczissal és az szakácsával verette szegént. Hallottam Krisán Jánostól, hogy ugy ütötte P. Gy.-né asszonyom Magdolna nevü öreg asszonyát lapoczkával, hogy megholt bele. Azt láttam, hogy elég vén asszonyokat hordoztatott magához P. Gy.-né asszonyom és maga is járt érettek, az kik több babonaságok között förösztették s

[1]) Az eredetiben latinul.

mosták egyszer az asszonyt, és midőn az fürdőben ült volna, *az asszonnak az térdén egy göbrében kását főztek, az ki szintén ugy ropogott, mintha az tüznél főzték volna.* Ez pedig galgóczi házánál volt.

Julius 7-én Pozsony vármegyei Kajal helységben:

74. nemes *Sylle Bálint* 35 éves: Ebben az dologban azt tudom mondani, hogy midőn hallották volna az meghalt Magdolna nevü aszonnak az leányi halálát, Puszta Kürtön tudni illik az ki P. Gy.-né asszonyom veretése miatt holt meg, odamentünk Puszta Kürthre és kértük P. Gy.-né asszonyomat, hogy az eltemetett testit szegény Magdolnának föl hadta volna vennünk, azonban kürti és galgóczi praedikátorok edgyütt Fejérváry János urammal körülfogták ezen megholt asszonnak az leányit és mingyárt maga jó akarattyából P. Gy.-né asszonyom ultro oflerálván magát száz forint kész pénzt és száz forint ára szarvas marhát és száz mécz buzát adott nekiek, noha ezeknek semmi szándékjok nem volt az alkuvásra, de az két praedikátornak sok szavokra hajlottak reá és azt feleltette P. Gy.-né azon megholt asszony leányival, hogy ezután sohasem pörlenek vele az megholt asszony halála végett, de arról nem feleltek, hogy palatinus urunk ő nsga avagy az ő felsége directora nem pöröl. Az többi között azt is mondotta Fejérváry János: Az — ugymond — tagadhatatlan dolog, hogy aszonyom ő nga is meg ne ütötte volna az anyátokat, de ha attól holt-e meg avagy nem, az még nem bizonyos.

75. ns. *Kis András* 40 éves mindenekben ugy vallott, mint az előtte való tanu.

76. ns. *Szölösi Kata* Kis Andrásné 32 éves;

77. ns. *Szölösi Judit* Odor Bálintné 25 éves: Midőn hallottuk volna az szegény megholt anyánknak halálát P. Gy.-né udvarában Puszta Kürtön, oda mentünk azon szegény megöletett anyánknak testét kérni, azonban galgóczi és kürti praedikátorok és Fejérváry János uram körülfogtak bennünket, ijesztgetvén azzal, hogy ha fölvesszük az anyánk holttestét, Császár urunk ő fölsége megbüntet bennünket, és hogy az szentegyházat is megfertőztettyük és meggyalázzuk, az kivel mink semmit sem gondoltunk, hanem mégis az testet kértük, azonban az megnevezett praedikátorok erővel többire bevették az kezünket, meg sem mondván mi végre, mink sem tudtuk mit akarnak, hanem reménlettük azt, hogy azt végezik el az asszonnyal, hogy az testet föl engedje venni, azzal bementek az asszonyhoz és egy kis vártatván megént kijöttek és azt mondák, hogy P. Gy.-né asszonyom jó akarattyából minekünk száz forintot kész pénzt, száz forint ára szarvasmarhát és

száz mécz buzát akar adni, az mely jó akarattyát — ugymond — vegyétek jó néven ő nsgának, mert tik — ugymond — igye fogyott emberek vadtok és ha valamit akarnátok is kezdeni, soha végit nem éritek, mert arra bizonságtok nem lehet, hogy ha az asszony keze miatt holt meg az anyátok, avagy az asszony cseléde keze miatt. Más az, hogy az anyátoknak — ugymond — éltében annyi hasznát nem vehettétek volna. Mit irtak pedig az levélben nem is tudgyuk, ha meg köllene halnunk is, hanem azt hallottuk, hogy az kik velünk voltak, feleltek képünkben, hogy mink az végre csak egy pénzt se veszünk föl, hogy palatinus urunk ő nsga, avagy más magistratus nem pöröl az asszonyal.

78. özv. *Kocsis Mátyásné* Zsófia asszony 40 éves: Láttam, az mikor P. Gy.-né asszonyom Sempthe várában való laktában Major Lőrinczné nevü öreg asszonyát addig verette egyszer is másszor is, hogy a verés után harmad napjára megholt ugyanott az várban és az szegény asszony lelkére is holt meg, az leányi is mind ugy siratták, hogy az asszony ölte meg az annyokat. Én akkor mosónéja voltam az asszonnak. Az Kis Kata nevü leánya felől azt tudom mondani, hogy szemeimmel nem láttam az mikor verette szegényt az asszony, de az egész cseléd mind azt mondotta, hogy az asszony verettése miatt holt meg. Egy más paraszt embert is tudom (az kinek nevét elfelejtettem) addig verette P. Gy.-né asszonyom, hogy megholt bele.

79. *Pekár Ilyésné Éva asszony* 40 éves: Azt szemeimmel nem láttam, az mikor verte P. Gy.-né asszonyom Major Lőrinczné, de verességéből való betegségét és verett testét láttam, az ki olyan volt, mint az kék posztó és azt mondotta énnekem szegény Major Lőrinczné, hogy az asszony keze miatt köll meghalnia. Az Kis Kata nevü leányát is addig elverette, hogy annak is meg köllött halni bele, és annak is láttam véres testét. Azt is tudom, hogy midőn Sempthe várában kenyér sütőnek felesége voltam, egyszer P. Gy.-né asszonyom egy nyers kigyót küldött az Pekár házban és, becsináltatván egy fazekban, az kemenczébe megsüttette és fölvitette az frauczimerben, mit cselekedett vele, azt nem láttam. Azt is tudom, hogy egyszer ugyanazon asszony egy Faitl nevü német inassával az fölakasztott embernek feje velejét hozatta azon Pekár házban és mikor az uram kenyeret sütött volna, tésztában csináltatta és az kemenczében megsüttette ugyanazon inassával, mert az uram nem akart hozzá nyulni, hanem egy kenyérre való tésztát szakasztott neki. Láttam, hogy az keze is mind véres volt az inasnak. Tudom azt is, hogy elég boszorkány asszonyokat hozatott magához, de mi végre, nem tudom.

80 ns. *Mikovics György* özvegye *Krestel Ilona* 60 éves: Minthogy én nem szolgáltam derekassan Poghrány Györgyné asszonyomat, egyebet semmit sem tudok, hanem azt, hogy afféle néző asszony-embereket hozatott magához és azt nézette velek, ha az fiai élnek-e sokáig és ő maga ha él-e sokáig. Azt is tudom, hogy még szegény Turzó Szaniszló idejében is valami török asszonyokat vitetett magához és azt nézette velek, ha lesznek-e gyermekei?

Unde nos ad relationem praefatorum palatinalis et nostri hominum fidedignam praesentes litteras nostras attestatorias praenarrato domino directori jurium fisci futuram ad cautelam sub sigillo nostro capitulari et authentico extrandandas duximus et concedendas communi svadente justitia. Datum feria sexta proxima post dominicam quintam sanctissimae et individuae trinitatis anno domini Millesimo sexcentesimo trigesimo septimo, supranotato (P. h.) Lecta et correcta.

(Eredetije az Országos Levéltárban N. R. A. fasc. 1069. nr. 18).

II.

Gratia perennalis super homicidiis, aliisque excessibus generosae et magnificae Annae Rosinae Lisztius viduae etc. facta.

Nos Ferdinandus tertius etc. Memoriae etc. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem nostrae propterea factam Majestati, tum vero moti pietate et singulari clementia ac benignitate nostra regia, qua lapsis veniam et deliquentibus gratiam facere, jurisque et justitiae rigorem lenitate misericordiae temperare consuevimus, *generosam ac magnificam Annam Rosinam Listius*, magnifici quondam Georgii Pograny de Nemeskürt relictam viduam, de et super homicidiis aliisque non levibus excessibus, de quibus eadem hactenus a fisco nostro regio vigore nonnullarum literarum attestatoriarum seu inquisitoriarum consequenterque processus superinde contra eam instituendi medio incusari, inquietarique ac in persona, rebusque suis damnificari potuisset, possetque quomodolibet in futurum absolventes eidem *Annae Rosinae Lisztius* capiti scilicet et bonis ac rebus suis quibusvis tam mobilibus, quam immobilibus, quocunque nomine censeantur, ubivis in regno nostro Hungariae existentibus gratiam nostram regiam dandam duximus et faciendam, ita tamen et ea conditione, ut eadem Anna Rosina Lisztius deinceps si ab hujusmodi excessibus et vitiis immunem praeservare studeat, nam alioquin praesentem gratiam nostram eidem minime volumus suffragari, imo absolvimus, damusque et facimus praesentium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris

spectabili ac magnifico, nec non egregiis praefecto, Caeterisque Camerae nostrae hung. Consiliario et signanter Egregio Magistro *Stephano Supanich*, directori Causarum nostrarum regalium ac Sacrae Regni Nostri Hung. fiscali praesentibus videlicet et futuris praesentes nostras visuris harum serie committimus et mandamus, quatenus a modo deinceps praefatam *Annam Rosinam Lisztius* ratione praemissae labis excessuumque suorum, contra formam praesentis gratiae nostrae sibi modo praemisso factam, nullatenus in persona rebusque et bonis suis tam mobilibus, quam immobilibus, nec aliter qualitercunque intra vel extra judicium impedire, molestare, turbare, damnificareque et inquietare praesumatis, sed hanc nostram gratiam eidem tam vos ipsi firmiter et inviolabiliter semper observare, quam etiam per alios quorum interest vel intererit observari facere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Civitate nostra Posoniensi, die 22. mensis martii anno 1638. regnorum nostrorum etc.

(Orsz. Levéltár. *Liber Regius* VII. k. 70. l.)

Richard Horna

EIN MONSTER-HEXENPROZESS IN ŠAMORIN GEGEN ENDE DES XVII. JAHRHUNDERTS

II.

Processus criminalis magistratualis regii ac privilegiati Oppidi Sanctae Mariae contra intronotatas sagas seu striges.

Anno Dni 1691.

Somorja város 1691. Aug. 30-i Jegyzőkönyve 253-ik lap.

Az Nemes Tanacz Biró uram eö kglme hazanal egiut lévén Holmi dolgai miat, a többi között Nagy Jutkara panaszt Tevén Pogatsasuto Imre, Tudnjaillik; hogj eö az Felesseghet Gyermekagiában megh nyomta legyen etszakanak idejen, mert ugymind ez ellöt egj nappal fenyegeteözet. Ezen gonosznak elejet akarvan vennyi az Nemes Tanacz Notarius Uram eö kglme javallasabul vasban veretettet. A mint hogj az Isten a gonoszsaghot tovab nem akarvan szenvedni, Tehat kinyilatkoztatta a dolgot, szinte it ben elö mas Boszorkanj Tarsaira rea vallvan.

Aminthogy Tovab is melto Consideratiora veven a dolgot az Nemes Tanacz, ugian megh irt Notarius Uram javallasabul Nemzetes es Vitezleo Naszvadj Andras, es Bytto Istvan uraimék ide szolitatvan; megh irt Nagy Jutka in figuram Judicij praesentaltatott; jó lehet nehezzen fakasztotta ki a dolgat, de utoljara csak constantissime inhaerealvan az maga elobenj vallasinak az Tob Complex Tarsajs vasban veretettenek; és Torvenj napot hirdettven az nemes Tanacz nekiek die 19. Septembris, eleovettek dolgokat Judicialiter revidealvan ezen Pelda nélkul valo Criminalis causát, melj Samariaban ekkoraigh emlekezetben nem volt: Imaron lu eö Szent Felséghe az uj Confirmalt Privilegiumunkra rea szegetvén ekkeppen meg kezdetik az Criminalis Processus:

A jegyzőkönyv a 253 laptól a 331-ig tisztán hagyatott hihetőleg mivel a jegyző csak később akarta a pert egész terjedelmében beigtatni. E szándékát azonban nem teljesítvén: a jegyzőkönyv a megneveztük lapokon át üres — e perirat pedig magán füzetkébe irva maradt. Még néhány év — s megsemmisül; ha egy nyirkos szegletbe halmozott papir — lomból elö nem keresem. Az eredeti 14 kisded ivet tölt be, külsején e czím olvasható:

Processus Criminalis Magistratualis Regij ac Privilegiati oppidi hujus Sanctae Mariae, contra intronotatas Sagas seu Striges.

Bratislava, 1935

Anno Dni. 1691. die 19. mensis Septembris in sede magistratuali huius regii ac privilegiati oppidi S. Mariae, praesente eodem magistratu, ac per eundem convocatis perillustribus, generosis ac egregiis dominis Leonardo Morocz inclyti comitatus Mosoniensis vicecomite ac tabulae regiae assessore, Francisco pariter domino Morocz et Georgio Morocz inclyti comitatus Posoniensis sedriae assessoribus, Michaële Kutfey, illustrissimi domini supremi comitis, domini Joannis Antonii Pálffi, universorum bonorum administratore, Joanne Casparo Werneking, praefati illustrissimi domini comitis aulae praefecto, Andrea Trsztyánszki, praelibati comitatus huius iurato notario, Stephano Bitto, praetacti comitatus iudice nobilium, Paulo Blaskovicz, eiusdem comitatus iuris assessore, Paulo Bitto sedis de Vayka vicecomite, ac aliis quam plurimis ibidem praeexistentibus, celebratum est infrascriptum iudicium modo et ordine subsequentibus.

Levata causa prudentis et circumspecti domini Wolffgangi Vermes, iudicis primarii huius regii ac privilegiati oppidi S. Mariae in comitatu et insula Csallóköz existentis habiti nec non reliquorum dominorum praefati oppidi Juratorum velut A. et magistratus contra et adversus Juditham Nagy, Adami condam Kötélverő filiam, Susannam Győri, relictam condam Joannis Barbély, Ursulam Horváth, Gregorii Fekete, huius loci civis consortem, Helenam Slung, condam Joannis Csemesz civis relictam, Barbaram Friepaisz, Georgii Prikl civis consortem, Magdalenam Varga, Joannis Szabó civis consortem, Annam Dalos, condam Jacobi Für relictam Samarien., Ursulam Gori, Joannis Szűcs pariformiter civis consortem, veluti J. personaliter adstantes.

Et pro praefato magistratu egregius Andreas Naszvady cum primis praemissis universis de jure praemittendis et reservatis pariformiter de jure reservari solitis, solennem interponit protestationem de non consentiendo in longum quempiam litis processum, vel partis adversae dilatorias quasvis exceptiones, fors in medium proferendas, verum inhaerendo legibus et constitutionibus regni, iuribus praefati magistratus suffragantibus proponit actionem taliter, qualiter praefatae J. salutis suae immemores, postpositis divinis humanisque legibus, fidem ipsam quam in sacri susceptione Baptizmatis susceperant, ore sacrilegio abnegantes, instigante et instinctu diaboli, humani generis inimico, in animarum perniciem et Divinae Majestatis offensam, iam ante annos aliquot sese in coetum et numerum strigarum et maleficarum personarum inscribi facere, potestatique et jurisdictioni daemonum subdere et sub vexillo eorundem militare, ac proculdubio cum reliquis diversis vicibus, temporibus et locis suis incantationibus et conjurationibus, nefandis superstitiis, sortilegiis, et excessibus, criminibus et delictis, daemonum auxilio, quibus se subdiderunt, mulierum partus, animalium foetus, terrae fruges, vinearum uvas, arborum fructus, suffocare, perire, iumenta, pecora, pecudes, pomaria, prata, pascua, blada, frumenta, et alias terrae fruges, et legumina inficere, strigare, et extingui facere, ac homines, mulieres et proles eorundem diris, tam intrinsecis, quam extrinsecis doloribus et tormentis afficere, cruciare, visu oculorum, et nonnullos membrorum opibus privare, diversisque modalitatibus nocere et damna inferre, strigare, in scandalum

aliorum et animarum suarum periculum, quam plurima nefanda crimina et excessus instigante diabolo committere et perpetrare non formidassent. Ob quod in formidabile aliorum exemplum, ex praemissis rationibus, virtute legum divinarum et humanarum, tum propter nefanda ipsarum scelera superius declarata, tum propter pactum cum sathana et abnegatam fidem Deo debitam, cupit procurator domini magistratus easdem primo tam pro recognitione complicum, quam praemissorum torturae subjici, ac tandem juxta art. 32. S. Stephani regis decret. 2. ac receptam et usitatam juris consuetudinem vivas igne comburi: Reservatis universis de jure reservandis.

Nominibus et in personis in (?) per procuratorem iudicis senatorumque (et non fisci) regii huius oppidi Samaria procuratorem peracta illuminata actione uberius praetensivo modo specificatarum in vinculis duroque carceris squalore constitutarum, adeoque etiam pro praesenti tribunali personaliter adstantium J. praevie inclyti huius magistratus indultu legitimus earundem procuratur nobilis Michaël Járdován, praemissa solenni eaque generali iuris protestatione de non consentiendo per praeattactum dominum procuratorem A. praeinstitutum processum ac alia eiusdem concomitantia, quin potius firmissime inhaerendo legibus ac constitutionibus patriae, necnon etiam rationibus, innocentiae videlicet seu indemnitati praelibatarum praetensarum J. proficue deservientibus. Et esto concurrentibus nonnullis legalibus rationibus, respectu videlicet sine praevia et legali hactenusque in omnibus causis observari assolita erga dictas J. facta citatione inopinateque facti aresti, in sublevamen earundem exceptivo modo consulere posset, nihilominus tamen fidendo innocentiae et idemnitati suis, summa eaque cum humillima subjectione, ulterius passum faciendo, praemissaque generaliter reservata cautela in primordiis mentionatam praetensivoque modo institutam actionem, cuperet ex vi, et munere actoratus praeattacti praetensi procuratoris A. iuxta art. 90. Vladislai regis decr. I. et Tit. 84. par. 2. Oper. Tripar. necnon Quaestionem 4. Cap. 6. Kithonichiani, per omnes qualitates et circumstantias sufficienter edoceri, alioquin protestaretur reservaretque omnimodam prospiciendi procuratoriam facultatem.

Procurator Dni. magistratus protestatus solenniter super meritoria responsione et replica procuratoris J., a qua ad exceptiones ulterius eidem non daretur regressus, et siquidem ex praemissa declaratione in actione apposita et consequentia pariformiter ibidem declarata clarum evaderet, quod striges et personae maleficae fidem Deo debitam abnegantes, diaboloque sese subdentes et inscribentes, ea universa crimina nefanda et excessus instigante diabolo facere et committere praesumant, sequeretur, quod hae quoque sub vexillo Sathanae militantes, ea universa, quae in damnum et perniciem evenire possent, facere haud omisissent; et siquidem de lege et usitata consuetudine, uti et praxi magistratus contra similes nihil quiquam probare teneretur, instantiam procuratoris dictarum J. esse nullam, prouti ex quaestione 33. capitis 9. Discursus Kithonichiani clare etiam declararetur, purgaque tam in similibus quam aliis causis criminalibus modalitate ibidem declarata praescriberetur.

15

Unde nec ex lege, nec ex usitata consuetudine in similibus practicata procurator dictarum J. petitum documentum et probam urgere posset, prouti et instantiam eiusdem rejici cuperet, et nihilominus si quid a parte sui aliquo documento probare vellet et niteretur, hac in parte reservaret sibi facultatem probandi et reservat.

Pro parte J. super simplici, legalemque suam instantiam minus evertenti procuratoris A. allegatione protestando, siquidem id solum idem procurator proferret, quod ex praeallegata sua incumbentia probare deberet tenereturque, ideo eo in passu inhaerendo praecitatis in universis causis observari solitis legibus et regni constitutionibus, alioquin uti supra reservaret reservanda. Quantum ad praeallegata quaestione 33. Cap. 9. Kithonich, siquidem longe de alia materia et procedendi modalitate sonaret, et non de eiusmodi civilibus magistratibus, eoque duntaxat in casu, ubi per magistratus procuratorem objectam iam in iudicio contra J. inquisitionem modalitate processus comitatensis aut vero palatinalis, prouti liqueret id ipsum ex immediate praecedenti quaestione nempe 32. ad finem. Extunc J. facta iam contra se eiusmodi objecta inquisitione, sese modalitate in eadem declarata expurgare tenetur, in quibus terminis partes adhuc necdum essent; verum quia quotidiana praxis et consuetudo in praecitatis generaliterque praeallegatis legibus hoc in passu fundaretur, omnemque actorem propositam adversus praetensos reos uti supra probare sufficienter teneretur; praemissam porro per procuratorem A. latam quaestionem fisco duntaxat regio in puris videlicet fiscalibus nonnunquam in octavalibus fuisse obventam, successivis vero iam temporibus, etiam per modo fatum fiscum regium, modalitate in praecitatis legibus contenta omnino fuisse processum, in cuius verificationem adduceret pro exemplo causas, primo: Contra Spectabilem ac magnificum dominum Danielem Révay, Posonii in delegato Suae Mtis iudicio, extunc vero contra Illustrissimum Dominum comitem Georgium Illyésházy, consimiliter in eodem delegato regio iudicio, praevio modo praecitatas, quas submittendo nonullorum praesentium generosorum dominorum gratiosae recognitioni, quare firmissime inhaerendo praecitatis, hactenusque practicatis legibus exemplisque adductis, cupiendo uti supra, alioquin iterato reservaret reservanda.

Procurator Dni. magistratus, praemissis suis rationibus, legibus et adductis inhaerendo, subnectit leges citatas, ad quas procurator ex adverso iterato se referret, militare inter partes pares et occasione acquisitionis bonorum litigantes, alia esset ratio causarum criminalium, in quibus tam de lege, quam usitata consuetudine praeallegata modalitas iuxta praecitatum Discursum Kithonichianum etiam practicari soleret, in quibus causis magistratus quicquam probare tenerctur. Sed et adducta per procuratorem exempla parum iuvarent, siquidem ibidem facta productio testium et documentorum, non de necesse, sed meliori esse nec de lege ac usitata consuetudine, sed ex superabundanti, et licet, uti praemissum esset, nec de lege, nec de ordine iuris hic quoque loci magistratus nihil probare teneretur, pro lucrando tamen tempore et elucescenda rei veritate producit certas litteras attestatorias, sub litteris A. et B. referendo se nihilominus in peracta actione ob praemissorum et complicum

declaratam suam instantiam, prouti ad propriam primi ordinis utpote Judithae Nagy oralem fassionem et inhaerendo praemissae suae actioni cuperet, uti ibidem, et reservaret.

Procurator J. inhaerendo suis et quod praemissa sua instantia in legali fundamento esset stabilita, vigoreque ejusdem sine interveniente eatenus quapiam deliberatione dictus procurator A. in edoctione praerecensitae praetensae actionis suae, medio productorum nonnullorum praetensorum documentorum sese sponte ac benevole accinxisset, nullamque eatenus sibi reservasset ulteriorem cautelam, ob hoc protestando, ne eidem ulterior quispiam regressus dari et suffragari possit cum protestatione nihilominus praemissa, cuperet praetensa documenta iuxta Tit. 27. Part. 2. et Tit. 35. Part. 3. necnon Quaest. 5. Cap. 6. Kithon. de non consentiendo in eadem secum communicari. Quibus perlectis, dicit praerepetitas attestatorias esse pro hic et nunc invigorosas, signanter vero ex parte Judithae Nagy, respectu autem reliquarum reservaret sibi ulteriorem prospiciendi facultatem, et quidem ex eo, siquidem eaedem attestatoriae non essent juxta consuetam formam et modalitatem Tit. 27. Part. 2. collectae et exactae, nulloque penitus authentico sigillo confirmatae; alterum est, uti ex iisdem attestatoriis liqueret, quod coram senatu hujus oppidi regii testes ibidem specificati, alioquin etiam cives et sub jurisdictione ejusdem sint examinati, qui quidem senatus seu nomine ejusdem modernus processus respective esset institutus contra eandem Juditham Nagy judicialiter procederet, ex cujus consequentia non immerito elici, eundem senatum seu magistratum judicem exactarumque fassionum referentem, penesque easdem procedentem esse, quo ex capite praemissa combinata in suo directo subjecto stare nequirent; pro cujus enucleatione referendo sese ad praeattactas, praeallegatis defectibus obvolutas attestatorias, sed neque praetensa ejusdem fassio procuratori A. sublevamini foret, et dato, non tamen concesso: etiamsi quidpiam tale factum contigisset, quod tamen negaret, id fuisse duntaxat extra serialem et non coram judicio factam. Ideo rationibus etiam ex praemissis procurator A. eodem praesupposito documento, tanquam alioquin etiam proferens, uti haud posset. Quare tanquam legalibus defectibus praegnantes praemissas praetensas attestatorias cuperet seponi, easdemque juxta Tit. 32. Part. 2. absolvi, reservando nihilominus ulteriorem quoque agendi facultatem.

Procurator Dni. magistratus protestando super praemissis, dicit citatam legem procuratori ex adverso militare non posse, siquidem praemissae et judicialiter exhibitae attestationes essent vigorosae, tum ex observata modalitate, tum quia in sede magistratus ita practicaretur, et tam contra Juditham Nagy quam vero reliquas in actione positas J. essent clarae et vigorosae, sed et praeallegata civilitas nullum obstaculum inferret, siquidem examinatae personae esent honestae et non interessatae, quibus accederet, quod testes ibidem denotati, si juri ita videbitur, pro tollendo ulteriori scrupulo coram judicio personaliter statuuntur, prouti et procurator Dni. magistratus eosdem et statuit. Sed et absque testificatione testium etiam et documento sufficeret ejusdem Judithae Nagy non extra serialiter, uti per procuratorem

ex adverso adstrueretur, sed coram Dnis Judlium et Jurassore, prouti et generoso Dno Michaële Kutffey, illustrissimi Dni supremi comitis administratore, facta oralis fassio sufficeret, unde tollitur scrupulus procuratoris ex adverso, quod hac in parte magistratus esset actor et referens, et siquidem oralis fassio pro centum testibus reputaretur, ad quam in praemissis etiam, prout et subsequendam torturam procurator Dni. magistratus sese retulisset, sufficiens esset documentum, inhaereret praemissis suis examinatisque statutis testibus, cuperet ut in actione, et reservaret.

Pro parte Judithae Nagy, rationibus legibusque ex praemissis, praemissas praetensas attestatorias omnino esse invigorosas et collaterales tanquam extra praesentis inchoati processus iudicium iudiciariaque revisione peractas. Quantum ad oblationem statuendorum per procuratorem A. testium, eandem esse serotinam, primo: Siquidem juxta Quaest. 11. Cap. 7. Kithon., antequam idem procurator A. sponte et benevole probam in se accepisset, eosdem testes authenticandos institui facere debuisset, nullam desuper reservando sibi cautelam, reservando nihilominus ex parte reliquarum in facto ulterioris earundem defensionis agendi facultatem.

Procurator Dni. magistratus prioribus suis inhaerendo, dicit, ex quo procurator ex adverso priora sua iterato repeteret, iam superius ad praemissa habita replica, ulteriori non indigeret. Quantum autem ad serotinitatem allegatam ex parte statutorum testium attineret, respectu cujus Quaest. 11. Cap. 7. Discur. Kithoni. citaret, eandem suam instantiam esse nullam, siquidem post allegatam suam invigorositatem quasi collateralitatem, statutio testium subsequi deberet, juxta etiam eandem Quaestionem a se citatam, per expressum haberetur, statutionem testium necessariam esse, quam etiam Procurator Dni. magistratus, ex officio incumbenti, et munere obtulisset, unde reiecta Procuratoris dictarum J. instantia, cuperet ut supra et reservaret.

Pro parte Nagy, habita super praemissis deliberatione, forsque oblatorum testium authenticatione, reservaret in utroque puncto, quam etiam reliquarum omnium omnimodam agendi facultatem.

Deliberatum est.

Licet quidem Procurator partium J. productas in iudicio attestatorias invigorosas, oblationemque statuendorum per procuratorem A. testium serotinam esse adstrueret, et ad mentem citatae Quaestionis 11ae. Cap. 7. Directionis Kithoniczianae antequam Procurator A. sponte et benevole probam in se assumsisset, eosdemque testes authenticandos adurgere debuisset, nullamque superinde cautelam pro sese reservasset. Quia tamen coram inclyto tribunali in vinculis adstans principalis J. utpote Juditha Nagy, ante has iteratis vicibus coram amplissimo senatu hujus loci et in praesentia quoque Dni. Stephani Bitto processuali iudice nobilium examinata et iam coram sede iudiciaria authenticata, etiamnum omnia et singula sua aliorumque complicum J. magicae artis scelera propria oris fassione (quae mille testes praevaleret) confirmasset et constanter ac absque ulla vacillatione de facie ad faciem et ad oculum complicibus suis obiiciendo per easdem patrata esse asseverasset: Ex eo personalis statutio, examen et authenticatio earundem testium minime necessaria foret.

18

Nihilo tamen minus ad comprobationem et solidationem erectae per Dni. magistratus procuratorem actionis sub praestito semel iuramento denuo examinati et authenticati testes siquidem id ipsum, quod in re exhibitis collateralibus attestationibus faterentur, fassiones eorundem authenticatae pro ratis habentur. Atque ideo praescissis inanibus et tempus frustra terentibus partis J. allegationibus et subterfugiis, eaedem partes procedant ulterius. Causae vero praesentis ulterior discussio et decisio propter serotinitatem temporis differtur in crastinum.

Quo refulgente terminoque praescripto recurrente, antelatoque Dno magistratu una cum praetitulatis Dnis convocatis una considentibus, idem qui die hesterna et cum iisdem facultatibus et solennitatibus praeattacti Dni magistratus procurator ad hesternam iudicialiter determinatam et pronunciatam deliberationem, iudiciariam reflexionem habendo, siquidem tum ex propria memoratae Judithae Nagy velut J. et facti complicis, coram hocce tribunali facta contra et iam praeattactas reliquas J. oris ad oculos et ad faciem earundem facta fassione, tum vero ex authenticatorum coram praeattacto tribunali testium reiterata fassione luculenter actus in actione praeattacti Dni magistratus contra praefatas J. et magia earundem appareret. comprobataque extitisset, quare inhaerendo firmiter praemissis suis universis cuperet ratione ex praevia modalitate in actione sua uberius declarata convinci et aggravari, convictasque et aggravatas pronunciari, reservando nihilominus reservanda.

Pro praeattactis praetensis J. dicit quantum videlicet respectu Judithae Nagy: siquidem eadem, uti praemitteretur, cooperationem cum Sathana habitam coram hocce iudicio propriamet oris fassione ultronee confirmaret, consequenterque adstipulante etiam hesterna die lata iudiciaria deliberatione in subsequendam etiam executionem sese spontanee immisisset. eo in casu nihil aliud restaret, quam futurae convictionis effectuatio, quae per hoc iam se infamem declarasset, nullaque fides eidem iam amplius adscribi, multo minus elici quiret; respectu vero reliquarum praetensarum J. modernique ardui instituti processus, siquidem leges nostrae Hungaricae iuxta iam in similibus causis approbatam Quaestionem 32. Capit. 8. Kithon. tamquam ex legali fundamento Tit. 6. Par. 2. ex legibus principum civilibus, privilegiisque et consuetudinibus tanquam fonte et radice essent desumptae, ideo hoc quoque in passu in earundem maiorem elucidationem, iamque passim in causis criminalibus practicari assolitam, in quantum videlicet necessitas efflagitata venit recursum faciendi, dicitque praemissam actionem in praesupposito diabolicae artis actu esse appositam maiorique ex parte tam ad praeattactae inhonestae personae Judithae Nagy praetensam simplicem fassionem, quam etiam ad productas praetensas attestatorias procurator A. sese referret, cum tamen ad eiusmodi leves et simplices sûspiciones de lege regni, signanter autem Ar. 6. Anni 1625. et Ar. 40. An. 1630, nemo, nisi sufficienter inprimis edoctus fuerit, condemnari possit, siquidem testes in similibus occultis et arduis causis, iuxta approbatam in Quaest. 8. Cap. 6. Kithon. consuetudinem, luce meridiana clariores esse deberent; et dato, non tamen admisso, etiamsi praedicta Juditha Nagy, praemissa praetensivo modo fateretur, quampiam complicitatem criminis sui assereret, quod tamen ex parte modernarum J.

negaretur, juxta Quaest. 5. dicti Cap. 6. Kithon, procuratori A. nihil quidquam deservire quiret, sed neque efflagitata quoque torturae subjectio hoc in passu admitti quiret, nam periculosum esset quempiam pro elicienda alicuius rei veritate torturae subiici, nisi coram iudicio propria oris fassione tale quid fateatur; nam si hoc admitteretur, ob varios cruciatus, impatientiamque et nimiam duritiem, ipsa quoque veritas de facili falli, sensusque eiusmodi personarum turbari posset, unde saepius contra ipsissimam etiam rationem fateri cogerentur, uti appareret id ipsum ex Num. 13. Quaest. 126. Par. 3. approbatissimi authoris Carpczoviani, imo passiones quoque et rancores ex instinctu ipsius diaboli, qui Christi fideles ad damnationem inferre satagat, ex tali infami persona, tanquam iam mortem sibi immineri vidente, saepenumero contingit. Porro ad eiusdem in reliquis suis praetensis fassionibus enarratam (.....)[1]) et conventum, vel alio quoquo modo factam conversationem illam esse meram phantasiam et figmenta „quae diabolus sagis et strigibus in somniis per media et instrumenta sua diabolica suas agere soleret praestigias et fascinationes mentemque et sensum talium personarum praeallegatis phantasia et somniis obfuscare soleat, adeo, ut nesciant, quid agant; hic enim esset diaboli mos, ut homines taliter obumbratos et corruptos in damnationem deducat, unde proba, quod et Deus avertat, elici haud posset, ipsius porro diaboli eiusmodi actus in productione quoque imaginis Samuelis, Saulo regi facta, prouti appareret ex 1. Sam. 28. Cap. illudere quoque talia quoque modalitate homines, quae pure sensuum ludificationes, praestigia et figmenta solerent, uti haec omnia singulariter vero a Num. 28. usque ad finem Quaest. 48. par. 1. praetitulati authoris luculentissime apparerent. In simili vero praetenso magiali actu non praedeclaratae imaginationes et operationes diabolicae, verum pro rationabiliori causa, facti ratio, commerciumque seu foedus criminisque perpetrati veritas iuxta Quaest. 14. Cap. 9. Kithon. et Numeros 16., 54., 55. et 59. dictae par. 3. Quaest. 126. n. 119. praeattacti authoris consideranda venirent, quae uti supra testibus luce meridiana clarioribus omnique penitus exceptione maioribus edocenda essent, et non ita, prouti ex parte A. mediante torturae subiectione praeallegatum esset, unde ipsa veritas elici quiret; et dato non tamen concesso, etiamsi quaepiam remotae suspiciones et praesumptiones adduci possent, tamen eaedem iuxta contextum Quaest. 123. par. 3. praeallegati authoris, respectu videlicet realitatis ipsius facti praetensi praeallegatis sufficientibus testibus comprobari deberet, postulata porro per procuratorem A. torturae subiectio prouti in actione sua praetenderet, respectu videlicet praetensae eliciendae veritatis ex eo etiam capite admitti haud posset, siquidem in nullo diabolico actu hactenus fuissent deprehensae, personaeque senio confectae, ob virium earundem defectum et corporis debilitatem iuxta praeallegatos numeros 4. et 5. quaest. 126.part. 3. praementionati authoris, siquidem timor et metus eo citius in similibus incutiatur, unde eiusmodi fassio in iudicio robur suum habere haud quiret, dictanteque Tit. 27. par. 2. honestarum et non uti praefata Juditha Nagy esset personarum testimonia acceptari assolerent; quibus hoc et id quoque accederet, prouti respectu personae consortis videlicet Joannis Szücs, cui

[1]) Hier fehlt in der Hs. ein Wort.

ante eiusdem incaptivationem praefata Juditha Nagy minata fuisset, poenitere eandem in futurum quod magiam eidem obiecerit; occasione cuius referendo sese ad recognitiones senatoris et capitanei huius oppidi regii, nempe Stephani Andrásy consortisque eiusdem, quos et exaudiri examinarique facere per inclytum hocce iudicium humillime instando exposceret nullaque testificatio contra eandem praeexisteret, prouti etiam respectu reliquarum, siquidem eaedem attestatoriae partim nudas et simplices praesumptiones, partim vero dubietatem in se comprehenderent, quae uti supra stare in foro contradictorio haud possent. Hoc tamen inclytum iudicium praeprimis gratiose considerabit, quod tametsi in nonnullis punctis quaepiam rationes fors contra easdem comprehenderentur, nihilominus tamen habito, tam status earundem, miserarumque prolium respectu, easdem eo in passu gratioso sumere cordi, cum et alioquin etiam nulla evidentia facti, ex praeattactis litteris attestatoriis appareret, praeter supra nominatam inhonestam personam alioquin etiam unicam duntaxat, quae in iudicio stare minime quiret, operaretque procul dubio eodem ex diabolico instinctu, quatenus reliquos etiam Christi fideles in damnationem seduceret, verum tali in casu consideratis praemissis rationibus coniunctaque humani generis misericordia in alta considcratione praemissa sumi deberent; quocirca praemissis universis legibus et rationibus, submissione quoque praeattactarum J. humilitatis maritorumque et prolium intercessione, enodationem earumdem humillime praestolaretur: Quare uti supra et reservat reservanda.

Procurator A. prioribus suis firmiter insistendo, ad immediate per partem adversam allegata reponit brevibus et dicit, antelatae Judithae Nagy velut J. et complicis fassionem coram hocce iudicio praevio modo factam omnino de longo usu roborata praxi et consuetudine iuxta quaest. 9. Cap. 1. in Tit. 6. par. 2. Oper. Decr. Tripar. fundatam et radicatam admitti debere; sed neque eiusdem fassio, prout et authenticatorum productorum testium iuxta citatas ex adverso leges, leves et simplices contra dictas J. suspiciones, verum solidas praesumptiones et plusquam praesumptiones, verum documenta prae se ferre; sed et praeallegata ex adverso quaest. 8. Cap. 6. Discur. Kithon. contra easdem J. militaret, nam si etiam contra easdem J. testimonia luce meridiana clariora adduci nequirent, ad maius eliciendae veritatis argumentum, tales torturae quoque subiici indigitaret, prout et Carpczovius par. 3. Quaest. 126. num 13. loco videlicet ex adverso citato, parti J. nullum adferre posset praesidium, nam uti ex contextu eiusdem colligi posset, loqueretur ubi videlicet de similibus actibus criminosis nulli penitus testes inveniri, et statui possent, alioquin etiam praettactus auctor Carpczov. legi usuique ac consuetudini huius patriae ab antiquo laudabiliter observatis ac practicatis praeiudicare minime posset. Quia vero procurator partis adversae, praementionatam Juditham Nagy duntaxat aliqua figmenta per somnium visa dixisse adstrueret, contrarium novus Malleus maleficarum quaestione de strigibus Cap. 14. fol. 88. paragr. „Nec potest diabolus quacunque virtute etc." prout idem author Cap. 5, folio 39 § De Deportatione etiam hominum a diabolo etc. et exemplo Simonis Magi indigitaretur. Sed et reliqua loca ex eodem Carpczovio ex adverso citata pro iisdem J. rationibus per procuratorem A. praealle-

gatis haud opitulari posset, prout et quaestio 47. par. 1. ex eodem Carp. per partem J. in medium allata, contra easdem J. manifeste loqueretur, prout et eiusdem partis Num. 41. contrarium dictaret. Quantum porro occasione personae conjugis Joannis Szücs ob quampiam dictae Judithae Nagy factam comminationem praemissam fassionem eiusdem Judithae Nagy procurator partis adversae invalidare niteretur, id ratione quoque ex ea subsequi nequiret, siquidem eadem Juditha Nagy fassiones suas coram iudicio factas subsequenda quoque torturali fassione respectu complicum J. quam et respectu perpetrati actus in actione A. uberius denotati corroborare et confirmare debebit. Quia vero procurator ex adverso a defensione Judithae Nagy sponte et benevole resultum fecisset, quin imo poenam et convictionem in actione A. uberius denotatam contra eandem ultronee efflagitasset, cuperet proinde procurator A. eandem Judithan Nagy, vel ex hac sola etiam ratione iuxta actionem suam convinci et aggravari, convictamque et aggravatam pronunciari; reservando in reliquo reservanda.

Pro J. inhaerendo firmissime praemissis suis allegatis legibus, ex adductoque authore praedeclaratis alleviantibus rationibus, qui quidem author in regiis liberisque civitatibus, inter quas quoad immunitates et privilegia earundem hocce quoque regium oppidum aequipararetur, ideo hic quoque stare, in defectu videlicet aliarum legum in ordine quoad praesentem arduam materiam posse, prouti ex parte quoque adversa adductus author artes diabolicas, eiusdemque in hominibus practicatas cooperationes declarasset. Ratione vero praetensae per torturam fiendae eliciendae veritatis, opponeret eo in passu praeallegatas sufficientes luceque meridiana clariores testium fassiones, nam si hoc admitteretur, multarum etiam animarum ex praemissis praegnantibus rationibus iactura subsequeretur, sed neque quaepiam veritas ex simili fassione juxta Tit. 16. prologi Tripar. Tituloque 20. par. 3. admittenda eliciendaque censeretur. Quantum porro ad fassionem dictae Judithae Nagy, quae tanquam nuda et simplex factaque per eandem criminis sui contestatione virtute praeallegati Tit. 27. par. 2. inhonestae et universim rusticae contra honestas personas in iudicio contra eandem quidem stare, non vero contra alios. Quia vero tota praesentis materiae energia in sufficienti comprobatione supradeclarati practensi facti praeexisteret, ideo recurrendo eatenus ad praemissas suas legales rationes et leges, humillimasque interpositiones, maritorum et prolium, consanguineorumque praeattactarum J. casu vero quo, quod tamen non speraret, ex praelibatis attestatoriis quaedam subsumeretur contra unam vel alteram suspicio aut praesumptio, eo in casu reflecteret praesens inclytum iudicium ad praeallegatam misericordiae medelam, vel vero ad ultimum membrum Quaest. 7. cap. 6. Kithon. Et quia in sublevamen praefatarum J. innocentiae et indemnitatis sat sufficientes rationes praeexisterent alleviantes, ideo iterato quoque in puncto videlicet hocce posteriori quod si casu quo contingeret, gratiae inclyti huius iudicii, habendoque condignum respectum erga praedeclaratos maritos miserrimasque proles, consanguineosque intercedentes. Quare ut supra et reservat reservanda.

22

Procurator A. inhaerendo semper praemissis suis dicit, neque in civitatibus praetactum Carpczovium quoad praescriptas suas leges, quam in defectu legis ususque et consuetudinis patriae, quae iuxta quaest. 9. cap. 1. Kithon. et Prologi etiam Tit. 10. altera lex esset, stare posse, sed etiam tam de praeattacta consuetudine, quam et regula iuris, infamis facti in criminalibus, sed non in aliis casibus admittatur: Et unicus testis iuxta praetactum Carpczovium p. 3. ejusd. quaest. 121. Num. 10. sufficiens indicium praeberet ad torturam, semiplena probatio, tanto eminentius, ubi plura etiam intervenirent testimonia: Ideo ut supra, et reservat.

Pro J. praemissis suis firmiter inhaerendo, quoad ex Quaest. 9. cap. 1. Kithon. illatam consuetudinem, eandem sonare de institutione processus et non de per procuratorem A. praeallegata modalitate, quia vero sufficientes in defectu videlicet legum ad mentem iam praecitatae Quaest. 32. Cap. 8. et Tit. 6. par. tanquam in eiusmodi ardua materia proque lumine dominorum iudicum praeexisterent rationes alleviantes, reliquasque suas leges et rationes confirmarent, super eo tamen protestaretur, quod procurator A. saepe fatam Judithan Nagy infamem declararet, unde eiusdemque praetensa fassio iuxta modalitatem saepementionati Tit. 27. par. 2. stare in iudicio minime valeret, unius vero testis, tanquam omni exceptione maioris, eo in casu aliquando suffragari, quando indicia et praesumptiones praeprimis sufficienter edocentur, torturaque praeallegata rationibus per procuratorem J. sat abunde inductis, in ordine quoad eliciendam veritatem, nunquam admitti soleret, quare inhaerendo praemissis suis, accurateque considerandis legibus et rationibus, respectuique intercedentium personarum, efflagitaretque ut supra.

Procurator A. referendo se ad praemissa sua dicit consuetudinem patriae in civitatibus etiam in defectu legis legem ipsam prae se ferre. Quantum porro ad Tit. 27. par. 2 Op. Decr. Trip. non loqui contra personas facti complices, quae alias etiam de ordinaria praxi, usuque et consuetudine in civitatibus iudiciariis processibus, contra similes complices, sed non pro, admitti assolerent, verum de aliis personis rusticanis, qui etiam iuxta praecitatum Tit. contra personas etiam nobiles meritis causae ita exigentibus admitti solerent ac deberent. Quare praecitata iuris regula in genere apposita non involveret, prouti ex adverso adstrueretur, Judithae Nagy infamiam specialiter, sed et praemissam torturam de simili magia in quibusnam casibus, qualiter et qua modalitate fieri debeat, innueret praxis criminalis processus in articulo 60. declaratus. Quare praemissis suis inhaerendo, cuperet eandem torturam admitti et finale iudicium, reservans reservanda.

Pro J. praecitatum Tit. 27. par. 2. eum in finem esse praeallegatum, quod videlicet modalitate eiusdem, quomodo et qualiter, et quales personae pro teste sint acceptandae, scilicet honestae, non inhonestae. Quia vero procurator A. iuxta hesterna die sponte et benevole in sese probam praetensae suae actionis assumsisset, in eademque in ordine quoad sufficientem probationem praetensi ipsius facti criminis, succumberet, ideo prouti in primordiis allegationum suarum procurator J. de non adhibenda alia medela, et non reservata cautela solennissime protestatus fuisset,

ideo virtute eiusdem protestationis procurator A. nullum penitus regressum ad praetensum torturale examen sumere potest, siquidem torturale examen tam iuxta leges positivas, quam etiam quotidianam in similibus causis practicatam consuetudinem, prouti iam etiam superinde superius praeallegatum extitisset, ad eliciendam prae tensi facti veritatem, verum duntaxat ad complices tendere. Quare uti supra, et reservat reservanda.

Procurator A. ad praemissa procuratoris J. breviter reponit: die hesterna super praemissis per eundem modo iteratis recepisse deliberationem, ex qua luculenter eveniret, tam ex orali fassione Judithae Nagy (prouti die hodierna ipsemet aperuisset) tam respectu sui, quam aliorum complicum, tum vero ex productis attestationibus, et statutorum testium fassionibus sufficiens proba et documentum, quia tamen in praemissa actione, tam respectu complicum, quam vero facti petita tortura apposita esset, primum et ante omnia cuperet, tam eandem Judithan Nagy, quam vero reliquas complices torturae subiici, ac tandem ut ibidem in actione vivas igne comburi. Cupiendo superinde finale iudicium, cum reservata semper generali facultate.

Pro J. tam iuri, quam etiam iustitiae inconsentaneum foret, ut incatenati praetensa torturae subiectione semet ipsos condemnarent. Quia vero procurator A. praemissam praetensam modalitatem in supplementum defectuosae suae probae adducere vellet, eadem vero praeallegata modalitas iuxta Paragr.: Ast ubi A. proposita sua actione etc. Quaest. 16. cap. 6. Kithon. eidem procuratori A. suffragari minime posset, leges vero superius praeallegatae essent omnino generales super universisque causis conditae. Et quia uti experiri potest, ex praeattactis insufficientibus litteris attestatoriis nonnulla duntaxat quibus tanquam simplicibus, iuxta saepe mentionatum Tit. 27. par. 2. locus dari minime quiret. Quare habita reflexione praemissarum praegnantium rationum, cuperet ut ibidem et reservat.

Procurator A. dicit, constare ex actione antelatorum J. praevia tortura petitam quoque executionem efflagitasse, quare ex praemissis suis iuxta quaest. 8. cap. Kithon. elici sufficienter, probam esse sufficientem, maxime occasione praetactae torturae ideoque siquidem procurator ex adverso idem duntaxat, per diversa repeteret, nilque solidi ex parte afferret. cuperet eadem simpliciter reiici, et ad praemissa partis A. petita deliberari, reservando inreliquo reservanda.

Deliberatum est:

Consideratis, ponderatis et accurate ruminatis ambarum partium procuratorum propositionibus, allegationibus, objectis et responsis, iisdemque ex parte procuratoris J. in maturam considerationem sumptis et tam positivis legibus regni, quam etiam longo usu roboratis consuetidinibus, prouti etiam aliorum passim receptorum authorum per eundem J. allegatorum contrarium tuentium ac decidentium exemplis confrontatis et comportatis, siquidem venefica in vinculis adstans Juditha Nagy praeprimis a complurium annorum revolutionibus, gravium suspicionum ansam praebuis-

set et communiter mali rumores de ipsa sparsi fuissent, imo huius regii ac privilegiati oppidi S. Mariae incolis utriusque sexus saepe non leves metus incussisset, et non tantum gtavia aliis nocendi indicia prae se tulisset, verum etiam ut credi par est diabolico percita instinctu, Dei hominumque timore postpositis vetitae ac detestabilis artis magicae actus exercere et attentare nihil pensi duxisset, dum videlicet iam a duobus annis consortio aliarum sagarum sese annumeratam, stipendio diaboli obligatam, de loco in locum cum reliquis sibi similibus volitasse, nonnullosque cives et inhabitatores huius loci diris tormentis affecisse, cruciasse, visu oculorum privasse, diversisque modalitatibus nocuisse, damna intulisse, eorundemque pecora strigasse ac alia enormia crimina et excessus commisisse et perpetrasse assereret, praemissaque omnia tam propria oris fassione iteratis vicibus confirmasset, quam etiam ex testium primi, quarti, quinti, sexti et 8vi in figura praesentis iudicii examinatorum fassionibus et attestationibus verificata extitisset. Quo itaque et maior perpetratorum scelerum veneficii veritas ac claritas elucesceret complicesque ipsius malefactricis erui, innotescere, aggravari vel alleviari queant, Quove tempore eiusdem mortis supplicium alios quoslibet a similium detestandorum actuum et scelerum ausu ac temeritate revocet, retrahat, terreat, restringat, terribileque cedat in exemplum eadem Juditha Nagy pro universis modo praemisso patratis enormibus criminibus et demeritis suis, primum quidem examini torturae subiicienda, ac tandem rogo apponenda et igne comburenda condemnatur.

Pro parte praetensarum J. audita hacce lata iudiciaria deliberatione, ne igitur fors iisdem quoquomodo, de facto vel in futurum noceat, vel praeiudicet, solennem eatenus interponeret protestationem, reservaretque uti supra circa universa et singula iuribus et indemnitati earundem proficue deservientia, omnimodam suam prospiciendi facultatem. Et ex quo super immunitate principalium suarum iam in praemissis sufficientes adduxisset rationes, ob hoc praestolaretur eatenus iudicialiter fiendam earundem absolutionem reservando in reliquo reservanda. Procurator A. contentus lata iudiciaria deliberatione respectu reliquarum ac necdum sententionatarum J. post peractum torturae examen sententionatae Judithae Nagy et J. circa universa et singula dominis principalibus suis, omni quo meliori potest fieri modo, prospiciendi procuratoriam facultatem reservat.

Pro J. super hac quoque iam in praemissis sat superque contrariis legibus et rationibus diluta procuratoris A. instantia protestatur, ne in eandem quoquo modo vel in minimo consentire videatur, verum inhaerendo praemissae suae instantiae, cupit ut supra.

Procurator A. post experimentum quoque torturalis fassionis mentionatae Judithae Nagy sententionatae, ad cuius fassionem iudiciaria quoque deliberatio Dni. magistratus semet relegasset, siquidem eadem constantissime sub eadem quoque torturali fassione contra reliquas J. necdum sententionatas idem ut ante fassa, testataque fuisset, accedentibus etiam aliis testimoniis et fassionibus, in quorum subsidium immediate quoque certam personam heri absentem personaliter pro authen-

ticando statueret testem, cuperet proinde praemissis universis sic se habitis iuxta actionem suam contra praeattactas J. quoque finale iudicium, in reliquo reservaret reservanda.

Pro praetensis J. antequam in subsidium praemissarum rationum suarum quidpiam reponat, procuratorque A. certi cuiusdam testis statuendi faceret mentionem. Quia vero haec ipsa oblatio post tot tantasque allegationes in ordineque praetensae suae actionis edoctionem praetensas quaspiam attestatorias iam produxisset, ideo hanc ipsam oblationem esse serotinam, siquidem super praemissis suis attestatoriis, deliberatio quoque esset subsecuta, quare reiecta praemissa oblatione cuperet praetensa sua producta relegare. Nihilominus certis ex rationibus huic legali instantiae cedendo diceretque reflectendo sese procurator J. ad immediate relata perillustris ac generosi Dni administratoris in puncto videlicet status senilis, qui a torturali fassione exempti essent, super quo referendo sese ad iam eatenus praeallegatas leges et rationes superius praeallegati authoris Carpczov. unde luculentissime appareret, quod eiusmodi senio confectae personae, occasione subiectionis torturae in considerationem venirent. Attestatoriae quoque rationibus legibusque ex praemissis praeattactas J. haud convincerent, uti iam supra praedeclaratum extitisset; torturalis porro sententionatae personae fassio ibidem rationibus et legibus praerecensitis, in praeallegatoque authore comprehensis locum habere minime quiret, tanquam iam inhonestae personae, alioquin etiam tortura quoque mediante exacta, cum tamen iuxta tit. 27. par. 2. omnis fassio libere sponteque et sine metu et non coacte fieri debet, prouti torturalis fassio esset, denique porro evidentia praeattacti praetensi criminis sufficientibus documentis et non simili edoceri debeat, quo ex capite inhaerendo praemissis suis universis legalibus rationibus, cuperet uti supra absolutionem; Verum quia superius ratione statuendi testis facta fuisset mentio, cuius fassionem procurator A. praemissae fassioni adiungere volens, ob hoc cuperet cum protestatione eandem quoque fassionem experiri.

Qua percepta, licet eadem testis de quapiam particularitate contra Priklianam fateatur, non tamen convictionem quampiam sufficienter facere posset. Quocirca eandem quoque prouti praemissam praemissis suis rationibus retorqueret, habita igitur reflexione, pluralitate etiam praerecensitarum J. Attestatoriae quoque essent particulares, quae omnes et singulas haud aggravarent, quas neque fassio torturatae inhonestae personae convinceret. Ideo uti supra, reservaretque reservanda.

Procurator A. dicit, per se citatas leges et rationes authenticatorumque testium suorum fassiones iuxta Quaest. 8. cap. 6. Kithon. non tantum ad torturam praeattactarum J. verum praecipue respectu relictae condam Joannis Csemesz et Georgii Prikl consortis, ita alterius Joannis Barbély relictae etiam ad sententiae capitalis pronunciationem sufficere. Quare ut supra etc.

Pro J. semper praemissis suis inhaerendo dicit ex calculatione praeattactarum praetensarum attestatoriarum respectu nullius identitatis, in ordine quoad evidentiam ipsius praetensi facti haud esse sufficientes elicietur, in cuius, uti procurator ex

adverso efflagitaret, fienda per easdem J. torturalis fassio, in earundem videlicet aggravationem tendens, tanquam contra semet ipsas, nec lege nec ratione elici quiret, referendoque, pro uberiori earumdem sublevamine respectu senilis aetatis adductas rationes, et leges. Et siquidem prouti ipsemet procurator A. silentio praeteriret praeter praedeclaratas tres personas, reliquae minus essent aggravandae prouti neque attestatoriae etiam hoc evincerent, tum igitur ex eo, tum etiam ex praecedentibus suis rationibus, cuperet easdem quoque uti et reliquas absolvi. Reservando reservanda.

Procurator A. praemissis suis universis, prout et latis iudiciariis deliberationibus firmissime insistendo, dicit quoad torturam aetatem senilem haud excusare, si ipsamet contumax sponte et benevole nil fateri vellet, verum ubi ante etiam torturam crimen suum prout et reliquorum eiusdem criminis consortium ultronee fateretur delictum. In reliquo referendo se ad praemissa sua, cupit et reservat ut supra.

Procurator J. ex praenarrata iudiciaria deliberatione minus elici, quod videlicet instantia procuratoris A. esset adinventa, et ratificata, quoad statum porro senilem, referendo sese ad iam praeallegatas dicti authoris rationes, ideo uti supra evidentiae ipsius praetensi actus, idem procurator A. doceat sufficienter, cuperet, reservatque ut supra.

Procurator A. dicit, siquidem procurator ex adverso per allegationem illegalitatis instantiae suae eiusdem honori non parum detraxisset, quare eatenus post latam eiusdemque procuratoris A. instantiae admissionem, vel non admissionem, reservaret eatenus omnimodam agendi facultatem prout et in reliquis a se praemissis.

Deliberatum est:

Quandoquidem potior pars istius privilegiati oppidi S. Mariae recognosceret, et communi quoque fama spargeretur, ab aliquot annorum decursibus coram in vinculis adstantes, Barbaram Friepaisz, Georgii nimirum Prikel consortem, et Helenam Slunk Joannis condam Csemesz relictam viduam, non leves suspiciones et praesumptiones subortas fuisse. Et tam respectu statutorum, examinatorum ac authenticatorum in praesenti iudicio trium testium fassionibus et attestationibus, quam etiam sententionatae Judithae Nagy, ante et post torturam oralis fassionis constanter factae intuitu manifestum evaderet, quod dictae malefactrices diversa, eaque abominanda veneficiorum scelera Dei hominumque timore postpositis, legibusque et consuetudinibus regni contra sagas earundemque condemnationem sancitis postergatis, perpetrare et exercere temerarie attentassent. Sed etiam vigore iam latae iudiciariae deliberationis et sententiae nostrae postulata procuratoris J. reiecta, et enervata haberentur. Ideo tamen ex praescriptis rationibus positivisque regni legibus et consuetudinibus, quam etiam usu receptorum authorum exemplis eaedem veneficae personae, unanimibus Dominorum iudicum votis et suffragiis, ad revelandos scelerum suorum complices examini torturae subiiciendae decernuntur, citatasque per procuratorem A. leges admitti, et locum habere easdemque reas in aliorum terribile exemplum iuxta appositam in erecta Dni magistratus actione legem capitaliter

aggravari et condemnari posse ac debere; prouti aggravatae, convictae et ad mortis supplicium obeundum condemnatae iudicialiter pronunciantur. Reliquarum in vinculis existentium causae revisione ob temporis serotinitatem, hic et nunc in suspenso relicta et permanente.

Procurator A. contentus lata iudiciaria deliberatione et siquidem immediate sententionatarum J., fors nil aliud, quam eiusdem sententiae executionem exposceret. Quare ob evitandas quoque maiores ac maiores praeattacti huius magistratus expensas cuperet adhuc die hodierna debitae examini torturae ad revelandos suos complices subiici, ac tandem die crastina per certum ad id deputandum hominem ecclesiasticum ad obeunda munia salutaria adhortari, ac tandem die immediatae adveniente Sabbathi, iuxta demerita sua deliberationi iudiciariae satisfieri. In reliquo reservat respectu reliquarum J. reservanda.

Anno Dni. 1691. Die 26. mensis Septembris in sede magistratuali regii ac privilegiati oppidi huius S. Mariae, eiusdem loci Dni magistratus contra et adversus infrascriptas personas maleficas inchoatae criminalis causae continuatio. Reassumpta causa praelibati Dni magistratus huius liberi ac regii oppidi S. Mariae in priori levata uberius specificati ut A. contra et adversus in praemissa actione denotatas Susannam Győri relictam condam Joannis Barbély, Ursulam Horváth, Gregorii Fekete consortem, Magdalenam Varga, Joannis Szabó pariter consortem, Annam Dalos, Jacobi condam Füle relictam, Ursulam Góri, Joannis Szücs consortem veluti J.

Et pro praefato Domino magistratu idem egregius Andreas Naszvadj cum universis, qui in praemissis et cum iisdem ut praemissum esset iuris requisitis et solennitatibus, protestationibus, et generali reservata, praemissas universas suas allegationes, contraque easdem J. allatas rationes et leges, ac universa occasione praemissae levatae in merito causae coram praesenti tribunali allata et producta, pro repetitis habendo, ac inhaerendo, refert se iterato ad iam eotum exhibitas testium fassiones, contra easdem J. militantes, iam antecedenter, in priori termino productas, prouti tam in tortura iudicialiter adinventa, quam expost coram iudicio sponte ac benevole confirmatam oralem fassionem Helenae Slungh, Barbarae Friepaisz et Judithae Nagy, iam vi iudiciariae deliberationis executarum, quarum fassionibus pariformiter inhaerendo, per omnia, ut in actione contra ipsas J. erecta ruminatis et calculatis iisdem praetensis fassionibus, finale iudicium praemissa pariformiter, tam respectu complicum, quam vero respectu excessuum in actione denotatorum tortura, tandem vivas comburi, cum generali semper reservata facultate.

Deliberatum est:

Approbatorum authorum sententia dictante et practicato in similibus iudiciorum revisionibus usu ac consuetudine adstipulante, ad unius duntaxat in scelere complicis fassionem, praetensum quemlibet reum torturae omnino subiici posse. Quia vero contra praesentes in vinculis adstantes maleficas, Susannam utpote Győri relictam condam Joannis Barbély, Ursulam Horváth, Georgii Fekete, Magdalenam Varga,

Joannis Szabó consortes, et Annam Dalos Jacobi condam Füle relictam non una duntaxat, sed tres complices ante, in, et post torturam, non saltem complicitatem verum etiam enormium et detestandorum veneficiorum, et artis diabolicae magicae, simultanea societate attentatorum, multifarios actus fassae fuissent, in iisdemque fassionibus suis constanter et absque omni revocatione, et vacillatione perstitissent, quin imo etiam poena extremi supplicii mortis confirmassent. Quo temporalis earundem poena, alios etiam a similium vetitorum veneficii et magiae scelerum excrcenda temeritate revocet, retrahat, terreat terribileque cedat in exemplum, manibus carnificis tradendae et ad revelandos reliquos suos complices torturandae; Expost autem vivae rogo apponendae, et igne concremendae aggravantur et sententionantur, prout aggravatae et sententionatae pronunciantur.

Eadem die nimirum 26. Mens. Sept. Anni 1691 levata causa prudentis et circumspecti Dni Wolffgangi Vermes, iudicis primarii huius Regii ac privilegiati oppidi S. Mariae in Comitatu Posoniensi et Insula Csallóköz existentis habiti necnon reliquorum praefati oppidi dominorum iuratorum veluti A. et magistratus contra et adversus Ursulam Wilhelmin, relictam condam Gregorii Händl, ferrarissam, et Barbaram Würzinger consortem Joannis Stangel et Mariam Haezel alias Wolffianam velut J.

Et pro praefato magistratu nobilis Georgius Szontagh cum nostris, praemissis universis de iure praemittendis et reservatis pariformiter de iure reservari solitis, solennem interponit protestationem de non consentiendo in longum quempiam litis processum, vel partis adversae dilatorias quasvis exceptiones, fors in medium proferendas, verum inhaerendo legibus et consuetudinibus regni, iuribus praefati magistratus suffragantibus, proponit actionem taliter:

Qualiter praefatae J. salutis suae immemores, postpositis divinis humanisque legibus, fidem ipsam, quam in sacri susceptione baptizmatis susceperant, ore sacrilegio abnegantes, instigante et instinctu diaboli, humani generis inimico, in animarum suarum perniciem et Divinae Majestatis offensam, ante aliquot annos, sese in coetum et numerum strigarum et maleficarum personarum inscribi facere, potestatique et iurisdictioni daemonum subdere, ac sub vexillo eorundem militare ac procul dubio cum reliquis suis incantationibus et coniurationibus, nefandis supersticiis, sortilegiis, et excessibus, criminibus et delictis daemonum auxilio, quibus se subdiderunt, mulierum partus, animalium foetus, terrae fruges, vinearum uvas, arborum fructus suffocare, perire, iumenta, pecora, pecudes, pomaria, prata, pascua, blada, frumenta, et alias terrae fruges et legumina inficere, strigare et extingui facere ac homines, mulieres, prolesque eorundem diris, tam intrinsecis, quam extrinsecis doloribus et tormentis afficere, cruciare, visu oculorum et nonnullos membrorum opibus privare, diversisque modalitatibus nocere, et damna inferre, strigare, in scandalum aliorum, et animarum suarum periculum quam plurima nefanda crimina et excessus, instigante diabolo committere, et perpetrare non formidassent. Ob quod in formidabile aliorum exemplum ex praemissis rationibus, virtute legum divinarum

et humanarum, tum propter nefanda ipsarum scelera superius declarata, tum vero propter pactum cum Sathana, et abnegata fidem Deo debitam, cupit procurator Dni magistratus easdem primo, tam pro recognitione complicum, quam praemissorum torturae subiici, ac tandem iuxta Articulum 32. S. Stephani regis Decr. 2. ac receptam et usitatam iuris consuetudinem vivas igne comburi, reservatis universis de iure reservandis.

Deliberatum est:

Praesentis causae discussio differtur in alium terminum.

Anno Dni 1691. die 26. Novembris in sede magistratuali huius regii et privilegiati oppidi S. Mariae in comitatu Posoniensi et Insula Csallóköz existentis habiti praesentibus perillustribus, ac generosis egregiis ac nobilibus Dnis Leonardo Morocz, inclyti comitatus Mosoniensis vicecomite, necnon Francisco pariformiter et Georgio similiter Morocz de Beketfalva, alias extraordinariis inclyti praefati comitatus iuris assessoribus, Stephano Bitto iudice nobilium, Andrea Trsztyánszki jurato notario inclytorum Posoniensis et Mossoniensis Comitatuum, Paulo Bitto sedis de Vayka vicecomite, Michaele Kutffey Illmi Dni comitis Dni Joannis Antonii Pálffi etc. (tit.) universorum bonorum administratore, Wolffgango Andr. Rezler, liberae ac regiae civitatis Posoniensis senatore primario, Henrico Gillig, liberae pariter ac regiae civitatis S. Georgii senatore, Nicolao Duchony, liberae ac regiae civitatis Baziniensis senatore, Georgio Hipsics, bonorum Eberhardiensium provisore ac aliis ibidem existentibus, celebrata sunt infrascripta iudicia, mode et ordine subsequentibus.

Reassumpta causa praelibati Domini magistratus regii ac privilegiati oppidi S. Mariae, in praeterito termino praemissa levata uberius specificati velut A. contra et adversus ibidem in actione denotatas Ursulam Wilhelm, ferrarissam, Georgii condam Handl relictam, ac Barbaram Würzinger relictam Joannis Stangl veluti J.

Et pro praefato Domino magistratu egregius Georgius Szontagh, qui in praecedenti termino cum iisdem, ut praemissum est, iuris cautelis requisitis, et solennibus protestationibus, ac generali circa universa et singula reservata facultate, inhaerendo praemissae suae actioni per omnia cupit, ut ibidem iudicium. Et quia praefatae J. essent sub fideiussione medio tempore usque ad tempus revisionis causae praesentis, primum et ante omnia cupit easdem J. per fideiussores coram praesenti tribunali personaliter statui et proclamari, reservando in reliquo resevanda.

Quibus personaliter statutis, ex quo fideiussores suam fideiussionem coram inclyto tribunali deposuissent, easdemque personaliter statuissent, cuperet denuo ad vincula imponi, et easdem in vinculis coram iudicio adstari, de reliquo inhaerendo praemissis suis contra easdem, ut praemissum esset, cuperet iudicium et reservaret.

In personis supra declaratarum praetensarum J. veluti solenniter protestantium, legitimus earundem procurator Stephanus Köszeghi cum universis praemissis praemittendis, reservatisque de ritu iuris observari assolitis, de non consentiendo in modernam ex parte dicti magistratus erga J. institutam actionem et acquisitionem,

quin potius inhaerendo firmissime legibus et constitutionibus patriae, in passu videlicet universarum J. innocentiae et indemnitati proficue deservientibus reservandoque circa universa et singula prospiciendi facultatem, cuperetque ad mentem legum patriarum, signanter vero tit. 84. par. 2. Oper. Tripar. et Artic. 90. Vlad. Regis Decr. 1. actionem contra praedeclaratas praetensas J. praetensivo modo praeerectas per partem actoream, ex officio etiam incumbentiae suae, iuxta universas eiusdem circumstantias et qualitates, modalitateque similibus in causis, in praesenti sede non pridem hic loci practicatis sufficienter edoceri, alioquin iuxta tit. 32. par. 2. easdem absolvi, reservando reservanda.

Procurator Dni magistratus ut A. protestatur solenniter, ubi procurator partis adversae in meritum causae condescendendo, ac nullam super accessoriis reservatam sibi reservando, probam in edocenda actione procuratori Domini magistratus offerret, et siquidem tam de iure, quam usitata consuetudine, in similibus causis criminalibus magistratus quicquam probare teneretur, verum ubi pars incatenata in enodationem principalis sui et salvatoriam innocentiam produxerit in contrarium probandi semper reservare facultatem assolere, eo in passu, respectu utriusque pariformiter reservanda reservaret prouti et in reliquis.

Pro praetensis J. liquere ex praemissis suis generaliter circa universa et singula factam et reservatam cautelam, dicitque praecitatas a se leges esse generales universisque actoribus modalitatem praescriberet, quibus etiamnum firmissime inhaereret, imo super eo solennissime protestaretur, quod non efflagitata per J. litis contestatione procurator A. enodationem praespecificatam J. imponendam praetensivo modo allegaret, cum tamen de praescripta lege positiva actori incubat proba, idemque semper paratus esse deberet, nullaque ex parte A. in contrarium adducta lege, cuperet uti supra, et reservat reservanda.

Procurator Dni A. et M. ad praemissa procuratoris J. subiungit, causam praesentem esse privilegiatam et magistratualem, et ex vi sibi reservatae facultatis dicit ulterius: Leges citatas in causis privilegialibus et magistratualibus contrariari, quin imo esset consequentiae, ubi actor probare, et docere teneretur, procuratorem J. omnino litem contestari debere negando vel affirmando. Et quia ex fassionibus ante sententionatarum et executarum, tam consortium earundem J. quam vero pactum cum Diabolo, consequenterque abnegata fide Deo debita actus earundem J. diabolici evenirent, manifesteque ex confrontatione praesentibus iisdem cum aliis iam executis dare elucescerent, ulla ulteriori proba indigere, quod ipsum submitteret recognitioni eotum hic existentibus Dnis convocatis iudicibus, quibus modo praevio sufficienter demonstratis, et in lucem adductis, totum dubium procuratoris J. tolleretur, quare cuperet ut supra; et nihilominus quoad incaptivationem earundem, ubi procurator ex adverso ab executione inchoata coram tribunali praetulisset, de simili verbo iniurioso magistratui illato solenniter protestatur et reservaret, prouti et circa universa et singula reliqua, ubi procurator J. eadem verba non probaret.

Pro praetensis J. inhaerendo firmissime praemissis suis, super eoque solenniter protestando, quod procurator A. a praeallegata priori intentione sua resiliret, se-

seque respectu videlicet nonnullorum praetensorum paragraphorum in praetensa videlicet actione sua appositorum, praetensivo modo particulariter subinductae edoctionis condescenderet, cum tamen ex officio et munere praetensi actoratus sui, iuxta etiam in primordiis reservatam suam cautelam, idem procurator A. iuxta iam reassumptam probam, totalem et integram actionem sufficienter probare teneatur, seseque modalitate praedeclarata idem procurator A. nullaque eo in passu reservata sibi alia facultate, ad praetensarum quarundem executarum personarum praevisam fassionem provocaret, ex eo antequam quidpiam ulterius reponat; cuperet eandem praetensam fassionem de non consentiendo nihilominus in eandem ad mentem tit. 35. par. 3. secum communicari, reservando nihilominus hoc quoque in passu iuxta tit. 27. par. 2. omnimodam prospiciendi facultatem. Quoad reliqua autem procuratoris A. praetensa dictata, siquidem essent extra serialia, ideo reservaret sibi reservanda.

Procurator Dni magistratus protestatur solenniter super praemissis per procuratorem ex adverso illatis, et ad praemissa sua minus congruentibus, siquidem procurator Dni magistratus a sua intentione minime resiliret, verum semper cum reservata generali facultate praeallegata sua proposuisset. Et licet, uti praemissum esset, vi privilegii magistratualis, ex dictamine etiam Discursus Kithon. omnino magistratus nihil probare teneretur, praemissisque praecitatis per procuratorem J. legibus, eo in passu non esset adstrictus, quia tamen confideret iustitiae suae, et procurator etiam ex adverso ulterius urgeret, pro lucrando tempore, et sublevamine Dominorum iudicum litteras testimoniales in praemissis suis allegatis, et dictarum executarum fassiones produceret sub duplici littera A. A. inclyto tribunali, ex quibus manifeste appareret, easdem, ut praemissum esset, in consortio ipsarum fuisse, excessusque nescio quales diabolicos cum iisdem perpetrasse. Et quia universa praemissa ex praemissis litteris testimonialibus iam exhibitis procurator ex adverso clare et manifeste edocta haberet et comprobata, cuperet ut praemissum esset, sepositis et amputatis universis ex adverso foro inferre nitentibus, finale iudicium, ut in actione et reservanda reservaret. Et quantum ad subiunctam extraserialitatem verborum dicit, quod esset coram tribunali inclyto, hoc imputari non posset extraserialitati, eatenus etiam ulterius reservaret facultatem.

Pro praetensis J. praemissis suis iterato quoque firmissime inhaerendo cuperetque pro praesentiarum quoque per procuratorem A. geminis litteris A. A. convotatas testimoniales, de non consentiendo videlicet in easdem iuxta iam praeallegatum tit. 35. par. 2. perque procuratorem A. hactenus minime impugnatum pari passu secum communicari, reservandoque eo quoque in passu iuxta mentem praeallegati 27. tit. par. 2. omnimodam prospiciendi facultatem, reservando reservanda.

Procurator Dni magistratus ad petitam perlectionem procuratoris ex adverso, eandem admitti non posse, siquidem eaedem litterae testimoniales, etiam alios concernerent in captivitate existentes, ex eo partibus non essent communicandae, verum Dnis solummodo iudicibus; ex eo petitam eiusdem perlectionem cuperet de plano et simplici reiici et reservaret reservanda.

32

Pro praetensis J. inhaerendo praemissis suis, perque procuratorem A. minime dilutis, praemissas praetensas testimoniales procul dubio eum in finem esse productas, quod videlicet virtute earundem procurator A. praemissam suam actionem comprobare niteretur, in iudicio autem productarum vigore artic. 56. anni 1650. generaliter in omnibus causis paria decerni assolerent, si in causis violentiarum ac aliarum, quanto magis, ubi ageretur de vita hominis; ideo ut supra, et reservat reservanda.

Procurator Dni magistratus inhaerendo praemissis suis breviter reponit, aliam esse rationem causarum acquisitionalium ac aliarum, aliam autem criminalium, quo in processu, siquidem res essent delicatae, universa coram omnibus communicanda minime decerni solent. Ideo ut supra et reservat.

Pro J. inhaerendo citato articulo et consuetudini cupit ut supra.

Deliberatum est:

Reductis procuratorum ambarum partium modernis allegatis, ad leges positivas et regni consuetudinem, in similibus passim observari solitam. Tametsi vigore opinionum aliorum quoque classicorum iuris practici authorum, huiusmodi productorum pro parte actorea in vim comprobandae actionis suae documentorum communicatio cum parte incatenata minus necessaria esse dignoscatur, ne nihilominus idem procurator J. de quapiam praecipitantia quidpiam movere valeat, non de necesse, verum potius ex speciali sedis gratia, citra tamen ullum iuris et praerogativae Dni magistratus praeiudicium praeexhibitas per procuratorem Dni A. fassiones cum parte J. in instanti communicari.

Quarum fassionum praeexhibitarum tenor esset talis:

Anno Dni 1691. die 20. Septembris, Nemes Samaria Várossának Törvény Táblajátúl, pro torturali examine peragendo Nemzetes és Vitézleö Beketfalvai Morocz Lénárd Ur eö klme Nemes Mossony Vármegyének szolga Bírája; Naszvadi András azon Nemes Vármegyének Tábla Birája és Bránik György meghirtt Posony Vármegyének Esküttye és egyszersmind Nemes Samaria Várossának Notariusja, némelly Tanácsbéli Uraimékkal egyetemben deputáltatván, leghelsőbenis Nagy Jutka vallási ekképen következnek, mellyeket kinzása előtt, kinzásában és kinzása után is constantissime vallott.

Tudnyaillik eö már két Esztendeje, hogy Boszorkány, és hogy Borbély Jánosné házánál atta magát az Boszorkányok Companiaban, Complex Társaival edgyüt, ugymint Borbély Jánosnéval, Fekete Gergelnével, Oculi Szabó Jánosnéval, Phile Jakabnéval, Priklinével és Pergernével egyaránt jártanak és repültenek az Hamburgi Hegyre, Dévén és Sz. György Várába, Gellyei Templomra, Városokra és Falukra, Embereket és marhákat vesztettenek, az kovácsné vesztésében is jelen voltanak, az Tehenyeknek az hasznokat el vették az Varason.

Ennek utánna Prikliné hasonlóképpen, ante, in ipsa et post Torturam etiam constantissime vallotta, hogy már 10. Esztendeje hogy az Boszorkányok között va-

gyon, az Annyátul Pergernétol tanólta, igy az ördöghez köteles pecséttye is vagyon a nyaka csigáján, a mint hogy annak jelenséghe megh mutatta ördöggel bagzot, Embereket és marhákat vesztett, az kerti és mezei veteményeknek gyömölcsét, ugy az szőlőknek hasznát el vévén, nagy és ki mondhatatlan károkat tett, keő essőket és fergeteket czinált, az kovácsné vesztésében jelen volt. Nemzetes és Vitézlető szolga Biró Bittó Istvány Ur fiaczkáját tőb Társaival edgyűt eő megh vesztette, az Kórossy Lóva döglésének eő az oka; ugy Vermes Farkas Samaria várossa Birája Tehenyeinek az hasznát el vette, az megh irtt hellyeken személlye szerint volt és röpölt, az Társai penighlen ezek, ugymint nevezet szerint:

Az Annya Pergerné,
Vén Tubánné,
Cselesztőn vén Biróné.
Örögh Pogácza Sütőné,
Sósné,
Az öregh kőmivesné,
Berkoniczné,
Csiszár Jánosné,
Takó Mártonné,
Nagy Mártonnál egy Asszony,
Tókánné,
Juhászné,
Hurtonné,
Egy Horváth Asszony,
Fekete Gergelné,
Borbély Jánosné,
Oculi Szabóné,
Phile Jakabné,
Az örögh Vasárosné,
Az öcse Anczedl,
Kucsárnál lakózó Ilonka,
Wolffné,
Püspekiben Mészáros Jánosné,
Szemeten Borsay Mihál,
Nagy Jutka.

Pergerné vallása.

Vallya kinzásában és kinzása után maga jó voltából, hogy már 26. Esztendeje, hogy Boszorkány, mindenűt edgyűt járt és röpült az többiekkel, pecséttye is vagyon az honja alat, amint hogy ugy is tapasztatot, az ördöggel bakzot, Embereket és marhákat vesztet, Tehény marhának az hasznát elvette, Társaival edgyüt; az Társai penighlen ezek ugy mint:

Tókánné,
Fekete Gergelné,
Borbély Jánosné,
Priklinć az leánya,
Oculi Szabóné,
Phile Jakabné,
Nagy Jutka,
Székelné,
Hurtonné,
Cseme Pálné,
Simon Andrásné,
Simon Andrásnál lakozó
Eörsik,
Kőmives Mátyásné,
Fehér Jánosné,
Lénárd Jánosné,
Csizmazia Albertné,
Tejfaluban Mészáros Mártonné,
Mészáros Mihálné,
Püspekiben is heten vadnak,
de neveit nem tudgya.
Juhászné Babedl,
Egy Orsik nevű személy
az előtt Uszoron lakot, most
Tejfaluban lakik.

Die 26. 7 bris.

Ismégh az Nemes Városnak Törvény Táblájától pro Torturali infrascriptarum Personarum Examine exaudiendo, Nemzetes és Vitézleő Bitto Istvány Szolga Biró Ur, Naszvadj András Ur, Bitto Pál Ur, némely Tanácsbéli Uraimékkal egyetemben deputáltatván, legh elsőben Fekete Gergelné kinzásában, és kinzása után maga jó akarattyából valotta; Hogy három Esztendeje, hogy Boszorkány, pecséttye is vagyon a szemérmes testén és ugy is comperiáltatott, Prikliné vette reá, ördögh Ura vólt, a kivel ebeskedet, Prikliné házánál őszve gyültenek, ottan tanaczkoztanak kiket és mi módon ronczanak és veszessenek megh, az Hamburgi Hegyen, Dévén és Sz. György Várában egyaránt röpült; Társaival együt, mellyeket ekképen declarálta:

Borbély Jánosné + confrontata,
Nagy Jutka,
Oculi Szabóné,
Phile Jakabné,
Pergerné,
Prikliné,
Császár Jánosné az Révészné,
Csiszár Jánosné,
Örögh Vasárosné + confrontata,
Juhászné + confrontata,

Szemeten { Vasné, Takácz Pálné és Takáczné,

Tejfaluban { Varju Jánosné, Az leánya, Soósné és az többiek, kiket Pergerné megh nevezett.

Borbély Jánosné vallása.

Eő is vallya ante, et post Torturam, hogy nyilván való Boszorkány, mindenűt jelen volt, az hol az tőbbi, mindeneket elkövetet az Társaival edgyűt, az Társai pedigh ezek:

Tudnyillik Örögh Vasárosné,
Juhászné,
Oculi Szabó Jánosné,
Phile Jakabné,
Nagy Jutka,
Fekete Gergelné,
Prikliné,
Pergerné,
Varasdiné,
Tókánné,
Takóné,

Gutoron: { Csizma Mártonnál egy Pusztai Asszony, Kovács Jánosné, Madarászné, Santa Kata.

Teifaluban:
- Tót Györgyné,
- Muraközynél szolgáló egy öregh Asszony.
- Csiba Jósánć,
- Mészáros Mihálné,
- Kocsis Péterné,
- Tót Jánosné.

Sárosfalván: Nagy Jakabné,
Cselesztőn: Vén Biróné Jakabné.

Következnek minyájoknak nevei, és kire mennyi vallot, és hány vallás ellenek:

Nagy Jutkára	Nr. 6.
Borbély Jánosnéra	6.
Oculi Szabó Jánosnéra	6.
Phile Jakabnéra	6.
Pergernére	6.
Priklinére	6.
Fekete Gergelynére	6.
Vén Tubánnéra	2.
Cselesztőn vén Bírónéra	3.
Örögh Pogácza Sütőnére	2.
Örögh kőmivesnére	3.
Berkonicznére	2.
Csiszár Jánosnéra	3.
Nagy Mártonnál lakó személyre	1.
Tókánnéra	3.
Juhásznéra	4.
Hurtonnéra	3.
Takónéra	2.
Örögh Vasárosnéra	4.
Az Anczedlére Vasárosné	
Eöcze Volfnéra	3.
Kúcsáréknál lakozó Ilonkára	3.
Pűspekiben Mészáros Jánosnéra	1.
Szemeten Borsai Mihályra	1.
Cseme Pálnéra	2.
Simon Andrásnéra	2.
Csíz: Mártonnál lakózó személyre	2.
Horváth Asszonyra	2.
Simon András házában lakozó személyre	2.
Fehér Jánosnéra	1.

36

Lénárd Jánosnéra	2.
Csizmazia Albertnére	1.
Teifaluban Mészáros Mihálnéra	2.
Item Mészáros Mártonnéra	2.
Uszoron azelőtt, most Teifaluban lakozó személyre	1.
Muraközinél lakozó örögh asszonyra	1.
Csiba Jósánnéra	1.
Tót Péternére Kocsisnére	1.
Tót Jánosnéra	1.
Varasdinére	2.
Gutoron Kovács Jánosnéra	1.
Madarásznéra	1.
Sánta Katára	1.
Szemeten Vasnéra és	1.
Takács Pálnéra	1.
Item Borsai Mihalyra	1.
Tejfaluban Varju Jánosnéra	2.
Tőt Gyorgnére	2.
Leányára	1.
Soósnéra	1.
Item Samariában Szekelnére	2.
Császárnéra	2.
Sárosfalván Nagy Jakabnéra	1.

Oculi Szabó Jánosné mindeneket confirmál valamint az előbbniek, az örögh Vasarosné és Juhászné confrontáltatván.

Coram me Stephanus Bitto
Judlium Cottus Posen. m. p.
L. S.

Coram me Georgio Hipsics
provisore Eberhardiensi m. p.
L. S.

Coram me Paulo Bitto inclytae
Sedis de Vayka V. Comite m. p.
L. S.

In fidem subscripsit
Georgius Branik
iuratus Notarius ibid. m. p.
L. S.

Quibus perlectis procurator practensarum J. dicit: praetensae littere testimoniales in aggravationem modernarum J. tendere minime possunt, siquidem iuxta Art. 6. Anni 1625 et 40. Anni 1630 alia modalitate, prouti procurator A. pro praesentiarum niteretur similibus in causis, contra eiusmodi praetensas J. processus institui debeat, testesque iuxta Quaest. 8. Cap. 6. Directionis Kithon. luce meridiana clariores et non praetensi socii adesse debeant. Periculosum namque esset contra quempiam tortura mediante fateri, quoniam ob varios cruciatus, nimiamque duritiem et impa-

tientiam ipsa quoque veritas de facili falli potest; imoque passiones quoque et rancores ex instinctu Diaboli ex eiusmodi torturatis personis nonnumquam fiunt et contingunt, ubi Diabolus per media et instrumenta sua taliter adhibita suas agere soleat praestigias et fascinationes, mentemque et sensum eiusmodi personarum obfuscare soleat, iuxta mentem enim praecitati tit. 27. part. 2. honestae conditionis et famae et non torturatae, quae iam sententia mediante beneficio praemissarum conditionum essent penitus frustratae, personae adhiberi soleant debeantque. Diabolus eteniin, qua mille fraudum artifex, tempore eiusmodi examinis in eo intendit, quatenus plures quoque animas in perniciem inducere possit. Quia vero procurator A. in praemissis suis allegatis hoc et id praetendisset, quod nimirum in praefatis praetensis J. commercium seu foedus, criminisque perpetrati veritatem edoceat, quo in passu referendo sese ad eadem ipsius oblata, superetque iuxta in praecitato Tit. praescriptam modalitatem ipsum praetensum factum criminis sufficienter edoceri praetactasque praetensas litteras testimoniales tanquam in nullo legali fundamento radicatas seponi, dictasque praetensas J. ab impetitione ipsius A. iudicialiter absolvi et dimitti, reservans in reliquo reservanda.

Procurator Dni magistratus protestatur solenniter, ubi procurator ex adverso vi citatarum per se legum recurrere ad aliam formalitatem processus instituendi, et siquidem nulla reservata facultate, statim immediate ad meritum causae accedens, id facere posset, a meritoriisque ad exceptiones non daretur regressus, eaedem leges procuratorem J. ex praemissis rationibus minime iuvarent, prouti et ex serotinitate illationis eiusdem exceptionis. Quantum ad Art. 40. Anni 1630, ne videlicet ad leves suspiciones capiantur, neque hic scopum tetigisse, ex admissione confrontationis fassionum iam executarum personarum. Et quia procurator praelibatarum J. tam leges modo citatas, quam rationes interpositas, universaque argumenta et allegationes modo praesentatas, iam antecedenter in praemissis aliis similibus causis executarum personarum criminalibus intulisset, sat superque procuratores pro et contra, tam leges, quam rationes et praemissa universa ad invicem disputassent, et in praemissis causis coram tribunali Dni magistratus procurator diluisset et enervasset, iudiciumque et deliberationem partes superinde recepissent, eo in passu, procurator Dni magistratus referret se ad easdem leges et rationes repositas, universaque ibidem allegata, exindeque subsecutam deliberationem, cupcretque ex rationibus praemissis easdem pracallegatas rationes ex adverso iam modo praevio dilutas et enervatas seponi, deliberationibusque exinde subsecutis, modernam per procuratorem J. propositam quaestionem comportari. Quantum ad hoc, ubi allegaret respectu foederis cum reliquis edocendam veritatem, idem foedus iam ex praemissis prouti et reliqua accessoria per fassionem, litterasque testimoniales iam executarum personarum sufficienter edocta fuisse, et esse. Quibus superadderet, respectu Ursulae Wilhelm notabilem etiam actum manifestum, ubi cum aliis personis in periculo existentibus, ac iisdem aliis in Danubio submersis, eadem Ursula Wilhelm, in corbe seu sparta, aliquot millia clavorum pro scandulis, et notabili numero seras ad viginti quatuor circiter habente, sine ullo periculo, cum tanto pondere Danubium transnatasset, quo

actu etiam suam artem praeallegatam comprobasset; quod ipsum recognitioni Dni. Pauli Bitto V. Comitis Sedis de Wayka submitteret. Alia vero Barbara Würzinger suam artem ab executa Pergeriana sumptam, tam in congregatione butyri, quam in aliis, uti ex fassionibus et testimonialibus exstaret, comprobasset. Ideo his quoque actibus praemissis additis, tota quaestio et dubium tollitur, ullaque suspicio uti ex adverso allegaretur, verum ex testimonialibus, quod eaedem quoque in consortio reliquarum fuissent, clare et manifeste eliceretur. Ex quibus praemissis referendo se ad sua praemissa, leges et rationes, cuperet ut supra finale iudicium. Et quantum ad oppugnationem torturae attineret, ex quibus nonnullam desperationem inferre niteretur procurator ex adverso, in eo protestaretur solenniter, ubi per oppugnationem torturae easdem J. non impugnaret esse tales, uti in actione declararentur, verum tam easdem in consortio fuisse, quam et acta earundem admitteret, instaretque, ne eaedem petitae torturae subiiciantur propter praeallegatam desperationem. Quia vero ut in actione praeallegata tortura ex rationibus ibidem apposistis petita, ac in praemissis causis criminalibus reliquarum iam executarum deliberatione ex rationibus etiam ibidem declaratis admitti deberet. Quare ut in actione cuperet et reservat.

Pro J. inhaerendo firmissime praemissae suae rectae rationi, consonis rationibus et motivis, perque procuratorem A. minime enervatis, signanter vero expressae modalitati in praecitatis videlicet legibus contentis et praescriptis, respectu cuius debito etiam tempore iuridica cautela prospectus quoque fuisset, neque rationes ex parte adversa adductae hoc in passu militare possunt, quod nimirum in antecedentibus praetensis causis criminalibus eaedem leges fuissent praetensivo modo amputatae, quoad usque igitur leges expresse super similibus conditae fuerint, nullum aliud ex peregrino adductum exemplum adduci posset. Ex quo manifeste diceretur, quod omnis proba, seu documentum tanquam honestarum personarum, libera et non coactiva, parti actoreae praesidiari posse; verum quia praetensa torturalis fassio esset tanquam inhonestarum personarum coactiva, ideo stare non posse, praeallegatamque ex parte A. praetensarum quarundam executarum personarum fassionem modernis praetensis J. nocere haud posse, verum duntaxat iisdem ipsis, tanquam propria oris fassio; et dato non tamen admisso, etiam si quid spei procurator A. exinde habere vellet, ac niteretur, quod tamen procurator J. solenniter repugnaret, tamen eo quoque in passu iuxta Quaest. 5. Cap. 6. Kithon: nihil penitus firmitatis exinde haurire posset. Sed neque praetensa quoque illata bina praesumptive duntaxat assumpta exempla, respectu videlicet praetensae transnatationis Danubii, quae tanquam simplex praesumptio stare non potest, verum providentiae divinae id adscribendum foret; quoad alteram, siquidem iuxta praecitatas leges, praeattactae praetensae testimoniales, viribus suis destituerentur, ideo inhaerendum esse positivis patriae legibus, sed neque processum praetensum priorem huc adduci posse, siquidem idem fuisset distinctus a moderno, ideo inhaerendum esse pro praesentiarum adductis legalibus rationibus et motivis cuperetque praecitatis legibus satisfieri reservans in reliquo reservanda.

Procurator Dni. magistratus suis universis inhaerendo repeteret universa ea iam per J. in prioribus causis criminalibus nuperrime allegata fuisse, et denuo in praesenti repetere, super quibus siquidem in processibus respectu procuratoris Dni magistratus sufficiens esset replica et dilutio, referret se ad processus, ex quibus luculenter constaret sufficiens replica, nullaque indigeret ulteriori, quos processus pro productis haberet. Quantum ad probam allegatam liberam reponit, procuratorem ex adverso, clare percepisse fassionem iam executarum personarum, tam ante torturam, quam post torturam, spontaneam et liberam fuisse, prouti ex litteris testimonialibus eliceretur sufficienter. Sed et alia esset ratio aliarum causarum inter partes motarum, alia vero similium causarum criminalium, ubi negotium sepultum iacet, et praecipue similium. Et quibus praemissis, obiectum fundamentum esse nullum, sed et usus et consuetudo in similibus processibus observatus, praesentem quaestionem dilueret. Quantum vero ad citatam Quaest. 5. cap. 6. discurs. Kithon: eadem contra se citaret procurator ex adverso, quia perlecta eadem quaestione in paragrapho: Nihilominus tamen etc. contrarium eveniret, prout et Quaest. 14. Cap. 9. paragr. Quo in casu etc. per hocque in causis similibus respectu socii criminis nihil pro se obtineret, quia quod maius esset, nunc recenter peractis processibus, in similibus videlicet causis, vi latae iudiciariae deliberationis admitti debuisset, quo in passu etiam referret se ad praeallegatos processus; inhaerendo itaque universis suis praeallegatis legibus et rationibus a se citatis cupit ut supra et reservat.

Pro J. inhaerendo praemissis suis, dicitque immediate latam iudiciariam deliberationem, habere se correlate et respective ad leges patrias, sed neque praetensus ex adverso allegatus usus, praeexistentibus iisdem suffragari potest. Intentionem vero procuratoris A. ex supposita Quaestione 14. cap. 6. huc prouti explicare niteretur adducere promptualiter haud posse, siquidem intentionalis eiusdem paragraphus haberet se reflective ad causas criminis laesae Mtis, quare neque saepe repetitum priorem praetensum processum, iteratis quoque vicibus repetere posse, siquidem contra praetensas executas personas militaret. Ideo ut supra, et reservat.

Procurator Dni magistratus protestatur super praemissis, et siquidem eandem quaestionem diceret deservire occasione criminis laesae Mtis, pari passu eidem quoque nihil militare, proinde cuperet reiici et finale iudicium, inhaerendo praemissis suis, ut in actione pronunciari.

Deliberatum est:

Tam legibus et rationibus ab utrinque allatis, quam etiam praeexhibitis per procuratorem Dni A. antea executarum personarum fassionibus accurate ad invicem combinatis, quamvis procurator J. virtute a se in suis allegatis citatarum legum, et exinde deductarum rationum, per directiores probas et ordinarias inquisitiones contra memoratas J. procedendum esse allegaret, intenderetque praetensive evincere, praesentem quoque criminalem magnique momenti processum, reliquis ordinariis processibus conformandum esse: Quia tamen praesens ardua materia et causa criminalis

longe aliam imbueret considerationem, certumque et indubium esset, per quaspiam publicas inquisitiones ad evidentem comprobationem criminum enormium in actione denotatorum deveniri non posse. E converso vero praeexecutarum personarum constantissime, tam in, quam extra torturam, imo etiam ante ipsarum ultimum supplicium circumstantialiter depositae fassiones modernas J. graviter involverent et innondarent. Quae praemissae fassiones cum aliis concurrentibus circumstantiis rite combinatae gravissimam iudiciorum et praesumptionum praeberent materiam. Cum autem in similibus, dictante id ipsum directione Kithon. in Cap. 6. et Quaest. 5. ac 8., sed et aliorum peregrinorum iuris consultorum solidis opinionibus in similibus criminibus, socii quoque criminis, sed vel maxime in suis tam benevolis quam torturalibus fassionibus, usque ad ipsam mortem constanter persistentes, in iudicio strictiorem praeberent contra easdem J. procedendi occasionem, interessetque magistratui propter bonum publicum, et reprimenda mala, quovis strictiori modo, ad criminum similium atrocium investigationem et eliminationem devenire, et ubi ordinario modo ad facti veritatem progredi non posset, torturalia quoque adhibere remedia, proinde his omnibus rite, legaliter et rationabiliter consideratis, praememoratae J. ad normam et formam antea iam executarum personarum fassionum, per ordinarios gradus torturae, gradatim nimirum suscipiendae, eidem torturae subiiciendae decernuntur, subsecuturam postmodum ultimam ac finalem sententiam adinstar priorum maleficarum personarum congrue experturae.

Levata alia causa prudentis et circumspecti Dni. Volffgangi Vermes, iudicis primarii huius regii ac privilegiati oppidi S. Mariae in Comitatu Posoniensi et Insula Csallóköz existentis habiti necnon reliquorum praefati oppidi iuratorum veluti A. et magistratus, contra et adversus Annam Bognár condam Francisci Dáni relictam, Rosinam Vinkler, Matthiae Kőmives relictam, Catharinam Szitás, Joannis Varasdi consortem, Helenam Gyócsy, Joannis Lénárd conthoralem, Helenam Sándor, Joannis Berkonicz similiter uxorem, Catharinam Vértes, Martini Takó consortem, Helenam Markó, Annam Benedek dulciarissam, Catharinam Turner, Stephani Tóka uxorem, Dorotheam Vasas, Elizabetham Sipos, Pauli Cseme consortem, Dorotheam Lubnenczky, Joannis Csiszár relictam, Annam Mariam Haczel alias Volffianam velut J.

Et pro praefato magistratu nobilis Georgius Szontagh cum praeviis praemissis universis de iure praemittendis et reservatis pariformiter de iure reservandis, solennem interponit protestationem de non consentiendo in longum aliquem litis processum, vel partis adversae dilatorias quasvis exceptiones, fors in medium proferendas, verum inhaerendo legibus et consuetudinibus regni, iuribus praefati magistratus suffragantibus, proponit actionem taliter: Qualiter praefatae J. salutis suae immemores postpositis divinis humanisque legibus, fidem ipsam quam in sacri susceptione Baptizmatis susceperant, ore sacrilegio abnegantes, instigante et instinctu Diaboli, humani generis inimico, in animarum suarum perniciem, et divinae Mtis offensum ante aliquot annos sese in coetum et numerum strigarum et maleficarum personarum

inscribi facere, potestatique et iurisdictioni daemonum subdere et sub vexillo eorundem militare ac procul dubio cum reliquis, diversis vicibus et temporibus suis incantationibus et coniurationibus, nefandis supersticiis, sortilegiis, et excessibus, criminibus et delictis daemonum auxilio, quibus sese subdiderunt, mulierum partus, animalium foetus, terrae fruges, vinearum uvas, arborum fructus suffocare, perire, iumenta, pecora, pecudes, pomaria, prata, pascua, blada, frumenta et alias terrae fruges et legumina inficere, strigare et extingui facere, ac homines, mulieres, prolesque eorundem diris, tam intrinsecis, quam extrinsecis doloribus et tormentis afficere, cruciare, visu oculorum et nonnullos membrorum opibus privare, diversisque modalitatibus nocere, et damna inferre, strigare, in scandalum aliorum et animarum suarum periculum, quam plurima nefanda crimina et excessus, instigante diabolo committere et perpetrare non formidassent. Ob quod in formidabile aliorum exemplum ex praemissis rationibus, virtute legum divinarum et humanarum propter nefanda ipsarum scelera superius declarata, tum vero propter pactum cum Sathana et abnegatam fidem Deo debitam, cupit procurator Dni magistratus easdem primo tam pro recognitione complicum, quam praemissorum, torturae subiici, ac tandem iuxta Art. 32. S. Stephani regis Decr. 2. ac receptam et usitatam iuris consuetudinem, vivas igne comburi, reservatis de iure reservandis. Et quia praefatae J. essent sub fideiussione medio tempore usque ad revisionem causae praesentis, primum et ante omnia cupit easdem praefatas J. per fideiussores coram praesenti tribunali personaliter statui et proclamari, reservando iterato reservanda.

Deliberatum est:

Ob serotinitatem temporis differtur in crastinum.

Reassumpta causa die immediate sequenti eiusdem Dni magistratus, idem procurator qui in praemissis, cum iisdem iuris cautelis et solennitatibus, praemissae suae actioni inhaerendo, ac prioribus universis in praecedentibus causis legibus et rationibus, ac universis allegatis firmiter insistendo cupit praemissae actioni suae satisfieri easdemque (quae sub fideiussione existerent) personaliter coram inclyto tribunali statui per fideiussores, alias protestaretur solenniter, et contra fideiussores in casu non statutionis reservaret facultatem, prouti in aliis in praesenti causa accessoriis.

J. personaliter adstantes per omnia negant.

Procurator Dni magistratus, protestatur super praemissa negativa personaliter adstantium, et licet uti praemissum esset, in priori causa D. magistratus contra easdem nihil probare teneretur, verum praemissae J. in enodationem sui ad demonstrandam innocentiam purga vel documento coram tribunali innocentiam suam probare tenerentur, nihilominus tamen, siquidem quoad purgam, abnegata fide Deo debita, eadem admitti non posse. Ex eo, sine tamen praeiudicio magistratualis processus, refert se ad iam in praesenti causa exhibitas litteras testimoniales praemissarum personarum executarum, et cupit ut in actione, et reservat.

42

Deliberatum est:

Ex rationibus praemissis, legibus citatis, ac praemissa deliberatione respectu aliarum duarum in iisdem fundata, ulterius etiam ratificata, siquidem Anna Maria Haczl, alis Volffiana, prae reliquis aliis, uti ex litteris testimonialibus talis esse comperiretur, pariformiter vi praemissae deliberationis, torturae subiicienda decernitur, acceptura expost finale iudicium.

Quae in tortura fassa est modo et ordine subsequentibus:

Anno 1691. die 29. Nov. fassio Volffiana torturalis, mindenűt velek volt. Pergernénél fogatták közikben, ételt italt adot nékie, s részeghségében vette reá, s gyertyát tartott, az Hamburgi hegyen ettek ittak, s tánczoltak, megh kenték lábait és elrőpült velek edgyűt az Hamburgi Hegyre, másodszor az Clastromnál voltak, őrdőgh pecséttye vagyon rajta, s Clastromnál ütötte reá, kétszer közösködött véle. Varónak az urát eö is segétette meghrontani, vad hagymával megh gyógyithattyák. A kik már exequaltattanak Complexei voltak. Nagy Istvánné, Csölösztöi vén Bíróné, az mostani Bíróné Nagy Miklósné, Mészáros Jakabné.

In causa Annae Mariae Haczl alias Volffin deliberatum est:

Ex quo tam oralibus quinque iustificatarum personarum, quam etiam propria sua torturali fassione, diversa veneficiorum scelera perpetrasse, mutuamque societatem coluisse. signanter vero in monte Hamburgensi commessasse, bibisse, choreas duxisse, volitasse, manifeste comperiretur, sed et ad monasterium daemonis sigillum eidem impressum, et ad praesens quoque in corpore habitum inveniretur, neque coitum detestabilem cum daemone, alternis vicibus habuisse, neque negaret, certum praeterea huius loci incolam in corporis sanitate auferenda cum aliis sociis cooperata fuisse. Ex eo, quo temporalis eiusdem poenae afflictio, aliis quoque terribile cedat in exemplum, pro praemissis omnibus detestandorum scelerum suorum ausibus ex gratia sedis, quo etiam animae eiusdem saluti consulatur superindeque fors subsequenda desperatio evitetur, primo capite plectenda et expost rogo apponenda et comburenda condemnatur. Quodsi usque ad tempus subeundi ultimi mortis suplicii etiam in benevola fassione constantissime perseveraverit.

In causa reliquarum deliberatum est:

Siquidem post ultro citroque factas praesentis inclyti tribunalis iustas, dignas et legales considerationes, iam antehac iustificatarum maleficarum detestandorum artis magicae scelerum personarum fassiones, et insimulationes, ad reliquarum, tum sub fideiussione tum vero in vinculis existentium praetensarum sagarum inferendum ultimum mortis supplicium per se, ac praecise minime sufficientes esse iudicialiter adinventae fuissent, de iisdem tamen gravissimae praesumptiones, et suspiciones, communiter sparsae haberentur. Quo tam eaedem ab ulteriori attentandorum similium criminum temerariis ausibus arceantur, quam etiam in tantum serpens, ac sese extendens hocce maleficii genus praescindatur, aliisque formidabile cedat in exemplum, in poena civilis homagii centum florenos constituente per magistratum

huius loci a singulis personis seorsim ac singillatim desumenda, exigendaque convincuntur, et aggravantur, nisi forte fassio personarum torturae subjectarum aggravaret aliquam ex illis; impossessionatae vero ex hocce oppido et toto comitatu isto Posoniensi proscribuntur et in exilium amandantur.

Respectu vero Ursulae Wilhelmin ferrarissae et Barbarae Würzingerin opilionissae deliberatum est:

Siquidem torturam deliberative adinventam per gradus adhibitam perpessae fuissent, et sustinuissent, neque veritatis confessio ad condemnandum easdem elici potuisset, Ursula quidem in centum florenis civilis poenae desumendae convincitur, alia vero cum reliquis impossessionatis et nihil habentibus proscribitur et amandanda decernitur.

Franciscus Morocz p. m.
L. S.

Anmerkungen zum Text.

*) In der Hs. sind einige Worte (hauptsächlich Eigennamen) unterstrichen. An einigen Stellen sind ganze Sätze unterstrichen. Da die Unterstreichung nicht einheitlich durchgeführt ist, d. h. manchmal mit Tinte, ein andermal wieder mit rotem, blauem oder gewöhnlichem Bleistift, wurde beim Druck des Textes von einer Bezeichnung dieses Unterstreichens abgesehen. Auch wurden beim Druck die Seiten der Hs. nicht bezeichnet, da es sich um eine moderne und leicht übersichtliche Hs. handelt.

**) Im Texte ist des öfteren Joannes Kltonich de Kosztalnicza erwähnt, ein berühmter Kenner des ungarischen Gewohnheitsrechtes. Er wurde um 1560 geboren und starb am 20. XII. 1619 in Trnava. Er wirkte als Vizegespan des Mosoner Komitats und als Prokurator des Krone (causarum regalium director et sacri regni Hungariae coronae fiscalis). Von seinen juridischen Schriften wurden in das Corpus juris Hungarici als Beilagen eingereiht: Directio methodica processus judiciarii juris consuetudinarii incliti regni Hungariae (I. Ausg. Trnava 1619, II. Ausg. Wien 1634, III. Ausg. Trnava 1700 u. s. w.), sowie auch Centuria centarum contrarietatum et dubietatum ex Decreto Tripartito desumptarum et resolutarum (I. Ausg. Trnava 1619, II. Ausg. 1634 u. s. w.). Vgl. Magyar jogi lexikona, Bd. IV. S. 896. Budapest 1905.

***) Im Texte ist auch der berühmte deutsche Jurist Benedikt Carpzow, geb. am 27. V. 1595 in Wittenberg genannt. Er stammt aus einer urspr. spanischen Familie (Carpezana), von deren Mitgliedern sich einige als Rechtsgelehrte und Theologen ausgezeichnet haben. Benedikt Carpzow wurde 1645 Professor der Rechte in Leipzig und 1653 Geheimer Rat des Kurfürsten von Sachsen. Er starb am 30. VIII. 1666 in Leipzig. Als Mitglied des Appellationsgerichtes fällte und unterschrieb er angeblich vom J. 1639 an gegen 20.000 Todesurteile, hauptsächlich in Hexenprozessen. Als Verfasser juridischer Schriften hatte er grossen Einfluss auf die Entwicklung des Rechtes nicht nur in seiner Heimat, sondern auch weit über ihre Grenzen hinaus. Unter seinen Werken hatten folgende die grösste Bedeutung: Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium (1635), Iurisprudentia Romano-Saxonica und Iurisprudentia ecclesiastica seu consfitorialis (Leipzig 1645), durch die er der eigentliche Begründer des evangelischen bischöflichen Hierarchiesystems in Deutschland wurde. Vergl. Der Grosse Brockhaus, III., S. 653, Leipzig 1929. Siehe auch Soldan-Heppe-Bauer, Hexenprozesse Bd. II., S. 212 ff.

†) Der im Texte mehrfach erwähnte Berg „Hamburg" ist der weithin sichtbare Gebirgszug bei Hainburg an der österreichischen Grenze, gegenüber dem Zusammenfluss von Donau und March.

290.

1529 *júl. 19. Bernát, volt soproni tehénpásztort, a soproni városi bírói szék bevallott boszorkány-üzelmei miatt tűz általi halálra ítéli.*

Vermergkht des Berenhards, so ain zeitlanng gemainer stat Odennburg khuehiert gewesen, vrgicht vnd bekhanntnuss, die er an peinlicher frag vnd sunst ässerhalb bekhent vergehen vnd der in allweg geständig ist gewesen am mittichen nach Margarethe, anno 1529.

Erstlich bekhennt er, wie ine der herr Christoff Grätzer, diezeit burgermaister, vmb seines vnfleis wegen gestrafft vnd geslagen, das er gemelltem burgermaister offentlich gedrot hat, er soll den herter slagen vnd nymermer kainen herter mer. Vnd darauf auß poser, teuflischer eingebung des furnemens gegen dem burgermaister gewesen, er welle das allerargest von zawberei zusamenklauben, als es Got nur beschaffen hat, dasselb dem burgermaister vnndter sein thur graben, das er dauon abdorren vnd sterben muess. Dises gemelten artigkls der Bernhart herter durch heren burgermaister mit ettlich furgestellten personen vnd zeugen vberzeugt worden, des er auch selb gestannden ist.

Idem bekhennt er, das n.[1] ettwon herter[2] zu n. auf gemainer stat Vnndten zusamenkhumben, ire baide herd viech zusamengetriben den tage, so di juden von Odenburg vertriben worden. Haben sy zu einander gesagt, di juden sein ausgetriben, wir wellen zwo khue von irem viech verkauffen, so haben wir ainweil zerung. Des hat im Pernhart gefollgt vnd haben n.[3] fleischagkher zu n. zwo khue verkaufft, der hat sy bei nächtlicher weil nidergeslagen vnd auf gleichen phennig mit inen gehabt vnd hat dem Bernhart seinen geburenden tail, benantlich süben schilling phennig, auf di Vnndten zum Gesaltzen pach bei des Hungercasten agkher reitend gebracht vnd vberanntwurtt.

Mer bekhennt er, es hab ine ain herter zu Signdorff vngeuarlich vor neun verschinen jaren auf Sigendorffer kirchtag zu gast geladen. Da hat er vnd sein gesell[4] demselben herter zu

[1] oldaljegyzet: *Andre Dremel zu Schadendorff.* [2] oldaljegyzet: *er vnd sein gesellen zwo juden kue in austreibung der juden verkaufft haben. Sein im seines tails 7 sol. den. gefallen.* [3] oldaljegyzet: *Hanns Fleischagker von Schadendorff.* [4] oldaljegyzet: *Andre Heindl von Gurbm.*

Sopron, 1929
Forrás: Sopron városi levéltár

Sigendorff ain krot vnd annder pose zauberei vndter sein drusschubel gegraben, daz er dauon abgedorrt vnd gestorben ist. Dergleichen er auch dem burgermaister zu Odenburg wellen thuen vnd obgedachter sein gesell ist noch in der refier zu n., der kan dise zauberei gleich so wol, als er, wan der Pernhart hat in solh zauberei gelernt vnd di Gusman Petrin hats den Pernhart gelernet.

Idem bekhennt, daz im verganngen XXVIII^{ten} jar der hierter zu Schadendorf, der diselb zeit di kuehert gehallten, zu im auf der Vnndten gehalten vnd der Pernhart ain flaschen wein vnd zwen häring mit im hinaußgebracht, die miteinander verzert, aber der herter von Schadndorf hat nichts bracht, auch nichts darein bezallt. Het sich der Pernhart erzurnnet vnd im di wolff geschigkht, di ime inmitten der herde ain rind nÿdergepissen, welches der herter zallen muessen.

Item Mättl, herter von Negkendorff, hat im vngeuärlich vor zwaien verschinen jaren ainen halben metzen meel zu geben zuegesagt vnd im den nit geben. Hat sich der Bernhart erzurnt vnd im di wolff geschigkht, daz sy im in der herde III rind erpissen, di derselb herter zallen muessen.

Mer bekhennt er, das er bei dem wein gesessen vnd durch seinen vnfleiß wären dem Puelndorffer III khue verwarlost worden, von den wolfen nÿdergerissen, di er im hat muessen zallen. Da hat er im in seinem mairhof vndter dem grossen thor pöse zauberei eingraben, daz im vier khue sein abgestanden vnd darnach hat ers wider ausgraben.

Item er bekhennt, daz ettlich leut in der vorstat hie zu Ödenburg wider in gehanndelt vnd wenn er von der stat abwegk wär gezogen, wolt er inen di wolf haben geschigkht, daz sy inen ir viech hieten muessen erpeissen etc.[1]

Mer bekhennt er, daz ettlich frauen hie in der stat zu im khumben, in gepeten, er sol sy lernnen, daz ire khue vil milich gäben. Hab er inen ain materi geben, daz sy dasselbig in ainer milich sullen sieden vnd in ainen thuranngel giessen, so werden di khue vil milich geben. Aber er hab wol gewist, daz es sy nit helff, nur daz er sy aufgeredt. Hat es sy nit geholffen. So hab es in geholffen, daz im vnndterweiln aine ain laib prot, ain halb oder ain pinth wein geben, daz er mit solhen worten von inen gebracht.[2]

[1] utána e megjegyzés olvasható: *di nachuolgenden artigkln bleiben verporgen. Non legatur.* [2] utána e megjegyzés: *non legatur.*

Item nomen derselben frauen vnd burgerin, so solhes begert von ime ze lernnen, seind: Ihyeronyme Hierssin, Wolfgang Paussin, Colbmhouerin amb Vischmargkht, Veustlin vnd Andre Schreinerin etc.[1]

Item in der vorstat wiss er kaine, dann di n.[2] hat sein begert, aber er hat ir nichts wellen geben vnd mainth, sy kunde der sach mer, wann er selbs.

Finis.

Item auf diz obgemellt vrgicht vnd bekhanntnus ist gemelter Pernhart herter durch gericht zumb pranndt verurtailt worden am XIX. tag des monets Julÿ, anno 1529.

Got seye seiner seel genädig, amen.

Kivül: Auszug. Berenhardin, ettwon kueherter zu Ödennburg bekhantnuss, 1529.

Jelzése: Dl. 2929.

Eredeti fogalmazvány a szövegben több javítással két ívrétü papiroson, melyek vízjegye: medve.

291.

1529 *júl. 22. Bernát, volt soproni tehénpásztor fia Ambrus igéri, hogy atyja halála és saját fogsága miatt Sopron város közönségével szemben megtorlásra nem gondol.*

Ich Ambrosi, weilennd Berenhardten stathierters zu Ödennburg sune, bekhenn fur mich, mein freundt, helffer vnd gunner, nachdem ich mit genantem meinem vater vnd seiner mishanndlung, darumb im dann seine recht geton, durch gericht alhie zu Odenburg in gefangkhnus einkumben vnd aber mich gemellte herren von Ödenburg derselben gefanngkhnus auf furpeth frumber leut ledig gelassen, des ich inen grossen danngkh sag vnd gelob darauf bei meinen christenlichen treuen an aines geswornnen aÿds stat, das ich vnd all mein freundt, helffer vnd gunner noch nymands anderer von vnsern wegen von obgemellter meiner gefanngkhnuss noch von meines vater tods wegen zu den herren von Ödenburg, gemainer stat, iren vndertonen noch zu kainem irem potmässigen, so an meines vater tod vnd meiner gefangkhnus schuld haben, verdacht sein mit rat vnd that darzue geholffen haben, kainerlai vechd, veindschafft, dronus, vnwillen, haimlichen

[1] utána e megjegyzés: *non legatur.* [2] fölébe írva: *Wulfing Pertlin.*

neid, haß, rach tragen, suechen noch di sach gegen inen rechen wellen noch sullen gutlich, rechtlich noch sunst gar in kain weise. Ob ich vnd mein helffer oder jemand andrer von vnsern wegen solh wilkurlich verschreibung vberfuren wenig oder vil, vber kurtz oder lanngkh, so sol man mich vnd mein helffer achten, als die ir brief vnd sigl nit gehalten vnd gegen vns handlen, als denen vbersagten, darinnen wellen wir weder babstlicher noch kaiserlicher recht, kaines heren exception, glaitt noch freihait geniessen, sunder vns der aller hiemit verzigen haben vngeuarlich. Des zu warem vrkund vnd sicherhait hab ich vorgemelter Ambrosi mit fleis erpeten di erbern, weisen Andreen Schreiner vnd Casparn Pawrn, baid burger zu Ödenburg, das sy ire pethschafft auf disen brief gestellt haben, doch inen, iren erben vnd petschafft on allen schaden, vnder denselben zwaien petschafften ich mich fur mich, all mein freund, helffer vnd gunner pei meinen treuen verpinde den innhallt ditz brieffs vesst vnd stättzuhallten, welcher geben ist an Sand Maria Magdalena tag nach Christi geburd im funfftzehenhundert vnd neunundzwaintzigisten jaren.

Jelzése: Dl. 2930. (N. R. A. fasc. 6. nr. 2.)

Papiros, vízjegye: medve, elölapon két homályos körvonalú, födött gyürüspecséttel és hátlapon ez egykorú feljegyzéssel: *Ambrosi, n. statherters sun, vruechd.*

337.

1531 *júl. 21. Pöschl Márkot vallomása alapján és arra való tekintettel, hogy a város területéről örök időre ki volt tiltva és mégis visszatért, a soproni bírói szék kötél általi halálra ítéli.*

Margs Pöschls bekhanntnuss, so er an heut dato vor dem edlen, vesten Andreen Paltramb, diezeit statrichter zu Ödenburg, vnd Georgen Schmid vnd Georgen Tobler, baiden ratgeswornen zu Ödenburg, vom rate darzue verordenten gesagt vnd mit vnd on pein bekhennt hat amb freitag nachst nach Sand Veits tag, anno etc. im XXXI-ten *(jún. 16)*.

Zumb ersten bekhennt er, sein vater Mathes Paur, sunst Pöschl zuegenant, kunde den leuten die wolff schigkhen, er habe ettlichen nachpern ir viech damit erpaysst. Er kunde die wolf pas schigkhen, wann der Pernhart herter. Er hab gesehen khnaben weis; das sein vater vnd der Pernhart die wölf aneinander haben geschigkht; das die wolf weinlägl am hals getragen, inen zuegebracht. Sy haben den wolfen offt gellt geben vnd habens in die dörffer vmb wein geschigkht vnd sein vater hab alle zauberei vom Bernhart herter gelernt, so der Pernhart in Caspar Kolb mairhof zu herberg ist gewesen.[1]

Item dem Ambros sauherter zu Ödenburg hat er VI sol den. vnd ainen dessägkhen gestollen.

Item zu Stainperg hat er vor dreien wochen vngeuärlich Hannsen Pawr daselbs ainen halben pachen sweineins fleisch gestolen.

Item zu Rust amb See hat er seinem herren, dem Pekh

[1] oldaljegyzet: *non legatur propter parentes.*

Eredeti fogalmazvány három ívrétű papiroson, melyek mindegyikének vízjegye: közelebbről meg nem állapítható ábra, hátlapon azonos kéztől származó ez egykorú feljegyzéssel: *Margs Pöschls von Ödnburg bekhanntnuss.*

Mäthl, aus ainem versperten tisch 2 tal. den. gestolen auf die verganngenn Ostern. Dasselb gelt sei in ainem facilet gelegen. Vnd von des Pekh Mäthl wegen hat er von Mert Mogkh hie 4 kreitzer schuld eingenomen vnd von Lasla Fleischagker, Hännsl Fleischagkers sun, hie hat er schuld emphangen von Pekh Mäthls wegen III kreitzer.

Item er hat auch verjehen, er hab ainem nachpern hie ain pfluegeisen ab dem pflueg auf dem veld gestolen, das ainem frömbden pawern vmb XII kreitzer verkaufft.

Item zu Leutzmanspurg hat er ain holtzhagkhen gestolen, nachdem er hievor ausgestrichen worden vnd hat sy zu Zingkendorf verkaufft vmb VI kreitzer.

Item Laurentzn Schmid zumb Wolffs hat er ainen käss gestolen vnd den geessen.

Item zu Haschendorf hat er vor vier wochen ainen weissen alten pauerntuechin rogkh gestolen, der ist noch bei seiner mueter dahaimb.

Item ainem mann zu Gursen hat er ain zundpuxn gestolen, so er vor disemmal hie gewest, die hat er dem richter zu Schutzn verkaufft vmb 4 sol. den.

Item als man in hie ausgestrichen, hat er mit seinem geselln, Michel Paur zu Mittern Puelndorf[1], zu Stob ain roß gestolen, gen Kirchslag vmb VI tal. den. verkaufft, dauon im sein gesell für seinen tail nür I tal. den. geben.

Item zu Lägkndorf hat er ainem paurn nit weit vom ort aus ainem schreintisch III tal. den. gestolen, so man in ausgestrichen hab, daselbst sei er zu herberg gewest.

Item zu Petschadn hat er dem n. Leonhart bei der kirchen IIII tal. den. aus ainer thruhen gestolen, die hab er mit den slüssln aufgespert vnd herausgenomen. Seye beschehen nach den jungstverschinen Weihenächten.

Iten zu Ödenburg an der thambmüll hat er dem alten mulner VI tal. den. aus ainem loch in der maur desselbs gestolen. Sol im des mulner klain diernlein angezaigt haben. Solh gelt hab er verspillt vnd verzert ongeuarlich vor ainem halben jare.

Item zu Oka hat er dem richter im vergangen jar ainem peutl mit III tal. den. gestolen.

Item zu Traissendorf hat er n. Leonhart, ainem pauern,

[1] oldaljegyzet: *sub linea non legatur.* Ez a megjegyzés vonatkozhatik a később aláhúzott részekre is.

V½ tal. den. aus ainem tisch gestolen. Er habe den tisch aufgebrochen, der zeit, wann das beschehen, sei er nit ingedengkh.

Item zu Sand Merten hat er dem n. Micheln III tal. den., so in ainem hofen in ainer thruhen gelegen, gestoln vngeuarlich vor ainer quottember. Die truhen sei im furhauß gestanden vnd die frau sei ausgangen gewest.

Item im nachsten aigen vnndterm Munichhof haben er vnd sein gesell, n. Hannsl, des Wolfl sun daselbs, ain roß gestoln, sei aines nachpern des Wolfgang daßs gewest. Dasselb roß hab sein gesell vnd des vater auf ainem margkht zu Hungern verkaufft vmb X gulden, aber im seines tails nur die phruendt vnd ainen swartzen paurtuechen rockh geben vnd der vater des Hännsl hat solh gelt helffen verzëren.

Item er vnd sein voriger gesell vnd desselben vater haben in ainem aigen vier ochsen gestolen ainem mann, mit nomen Pfeiffer, vndter des Munichhofs vor dem turgkenzug, die haben sy vndterhalb Leutzmanspurg ainem hungern, der auch deutsch kunde, verkaufft vmb 24 gulden. Der hunger hab die ochsen noch. Ime haben seine gesellen nür II tal. den. fur sein tail zuegestelt.

Item er vnd obgemelt sein gesellen habem im Kärlein bei Kirchslag III roß, die auf die waid gespandt, gestolen. Jeder hab ains geriten vnd als sy die roß haimbgebracht, haben sy seine geselln vmb 14 gulden auf ainem margkht verkaufft. Dauon haben sy im seins tails 7 gulden geben, die hab er verzert vnd verspillt vnd sei nach dem turgkenzug beschehen.

Item zu Hochperg im aigen gegen der Steirmargkh-wartz haben er vnd vorgemelte seine gesellen zwai weisse roß, so hindter ainem haus an die waid geschlagen, gstollen bei ainer nacht. Die haben seine gesellen auf ainem märgkht, da sy das annder viech verkumbert, hingeben; ime nür II tal. den. fur seinen tail geben.

Item er, Margs Pöschl, sambt seinen zwaien gesellen, n. Veit vnd Rueprecht aus der Kalichgrueb auf der von Weisbriach grundten, haben nach dem turgknzug ainen fuesgeenden man bei den Ägreen neben dem pächlein, da die hanngunden rusten steen, beraubt. Bei im ain michl sägkl mit gelt gefunden, das haben seine gesellen genomen, im seines tails 2 tal. den. geben, wisse aber nit, wieuil des geltz gewest sei.

Sambstag nach Viti sein vrgich *(jún. 17.)*

Item er vnd obgemelte seine zwen gesellen haben vor dem turgkenzug bei dem Ägreenpach vnd nachst dem hofweingarten ainen reitunden man beraubt, im sein roß vnd gellt genomen, aber in nit getödt. Dauon seye im seins tails 9 tal. den. worden vnd seine zwen gesellen sollen denselben raisigen man zu Traissendorf bei dem wein verkuntschafft haben vnd sei an fruer tagszeit vmb die neundt stund beschehen.

Item zumb lesten bekhennt er, der egenant Margs, wie er vnd sein obgemelt zwen gesellen auß der Kalchgrueb den reitunden beraubt, seind sy wider zurugkhgangen gen Negkndorf-wartz, sey inen zwischen Negkendorf vnd Lagkenpach an ainem puhelein ain schone junge fraw begegnet, die haben seine gesellen angriffen, sy ermört vnd bei zehen phunt den. genomen, ir den rok abgezogen, er Margs habe der frauen mit seiner hagkhen ainen slag in den rugken geben vnd vom leben zumb tod helffen bringen. Der ain sein gesell, n. Rueprecht, het ir das haubt mit ainem langen messer abgeslagen, damit sy nit durch sy zü geschrai kämen, darnach haben sy den todten corper von der strass gezogen, ain grab mit iren perghagkhen ausgehagkht, den corper darein gelegt vnd sagt bestandigklich, er wolt das grab noch wissen zu zaigen. Es sey bei zwaien jaren, das sy ditz mort getan vnd begangen haben.

Finis.

Dise articl im verlesen, ist er der on alle pein gestannden vnd verjehen an Sand Johanns des Tauffers abend seiner geburdt (*jún. 23.*).

Item mittichen vor Marie Magdalene (*júl. 19.*) im dise artigklen furgehalten, ist er guetlich gestannden ausser aller peene.

Eodem die peinlich gegen im gehanndelt, ist er aller ding gestanden ausgenomen den ersten articl der milich halben seinen vater betreffend, so hie ausgelassen der vrsachen, daz er den vernaint hat.

Diser Margs Pöschl, des stathalter sun, ist durch die von Ödenburg auf sein thaten vnd das er vormals vmb sein verhandlung hie ausgestrichen, im der von Ödnburg grundt verpoten zu ewigen zeiten vnd daruber herwider zu der stat kumen, zumb stranng verurtailt worden. Got genad der armen seel, amen. Beschehen freitag vor Marie Magdalene, im XV^{c} vnd XXXI^{ten} jaren.

Jelzése: Dl. 2979.

A másik halálos itéiet† 1597-ből ismeretes, midőn Hans Türckenhalter soproni varázslót, aki másokat varázslásra ki is oktatott, kerékbetörték. Sajnos ezen eset egy másik esettel kapcsolatban csak futólag emlittetik és bővebb adatok felett nem rendelkezünk.[7]

1591-ben egy kópházi asszony ül börtönben varázslás (Zauberei) miatt. Bizonyitékok hiányában büntetés nélkül kieresztik.[8]

1597-ben három boszorkánysággal vádolt nőt, akiket Hans Türckenhalter oktatott a varázslás tudományára, zárnak be. Majd jótállás és 1000 tallér lefizetése mellett szabadoneresztik őket.[9]

1601-ben egy asszonyt vádolnak varázslással és miután nem égé szen ártatlan, egyelőre fogva tartják.[10]

1618-ban Ziegen István bevallja, hogy tilalmas varázslási eszközök előállitásával foglalkozik és „a varázslásnak ördögi müvészetét" gyakorolja. Bár testi büntetést érde-

†Az előbbiekben leírt 1529-es pert lásd Házi Jenő közleményében

melne, családjára való tekintetből három évre számüzik.[11]

1650-ben Pintér Jörig medgyesi lakos feleségét vádolják varázslással. Ő maga is beismeri, hogy mérgeket, varázsszereket állitott elő. Bár halált érdemelne, férjével együtt számüzik.[12]

1686-ban hallunk végre okos szót is a boszorkányok ügyében. Felszólalnak a képviselő testületben, hogy puszta gyanu és képzelődés alapján tisztességes embereket varázslással ne vádoljanak és be ne börtönözzenek.[13] A későbbi évekből soproni boszorkánypernek nyomát nem találtam.

[6] Monografia I. 12.
[7] Monografia I. 110.
[8] Monografia I. 215.
[9] Monografia I. 361.
[10] Póda: A soproni bor. Monografia II. kötetében.)
[11] Monografia II. 132.
[12] Lad. 47. et X. X. Fasc 2.
[13] Lad. 47. et X. X. Fasc. 2

ε) Özvegy Phülöp Andrásné (Dorottya asszony) boszorkánypere 1637.

Nincs a világon ország, hol e babona annyi áldozatot máglyára vitt volna, mint a protestans Németországban; a hazánkban kivégzett boszorkányok száma elenyészőleg csekély a németeké mellett, hol alig jutott néhány száz máglyára Kálmán király törvényei óta. Igaz, hogy nálunk is volt még a mult században is ilyen boszorkány-égetés, így 1728-ban Szegeden hat varázsló, és hét boszorkány, — köztük Dugonits András jesuitának, jeles magyar írónak nagyanyja is, — 1730-ban Nagy-Károlyban egy, 1745-ben pedig kettő ítéltetett máglyára. De ne menjünk messze, itt a szomszédunkban Kőszegen is történt a mult században ily boszorkány-égetés.[2]

[2] Ugyanis 1743-ban Dierntal Katalin, Schue János felesége, mint boszorány a következő okokból állíttatott a kőszegi tanács elé: «A. rab, (Dierntal

Budapest, 1887, 142 skk.

S most lássuk — e kis kitérés után — a csepregi boszorkánypert, mely a kőszeginél éppen százhat évvel idősebb, a mint az szóról-szóra «Garas protocollum könyvében» foglaltatik: «Anno 1637. 16. die 7-bris: Lettenek törueniek itt Chepregben, Garas Janos Vram polgarmestersegeben, Radauits Mihali feő birosagaban, ielen leuen mind az egesz tanacs. Causa. prudentis ac circumspecti uiri Joannis. Garas Mgri.

Katalin) nem tudatik minémő gonosz és Istentelen indulattal viseltetvén, mind Isten, mind pedigh az világhi Törvényt félre tévén, és ez által rendelt büntetéssel semmit sem gondolván, Boszorkányi tudományával, és bübájoskodásával Embereknek, és Marháknak is ártanyi, azokat elvesztenyi és ugy magha felebarátit megkárositanyi nem irtózott, a mind elsőben is Erős Rosinára, Pallis András itten Keőszöghen lakozó Kalmár feleséghére, csak azon okra való nézve, hogy az kivánt Puttonyt az A. Rabnak kölcsön adnyi nem akarta, oly sulyos beteghseget, és fájdalmakat bocsájtott, hogy szegény asszony 6 egész óráigh magán kivül lévén, nagy kiáltásait, kinait és tapodásait az jelen valókk iszonyu volt hallanyi és látnyi. És tellyességgel mind addigh magához sem tért, és meg nem gyógyult, mégh az Rab asszony az Asztal lába környékezésséből három darabotskát, vagy forgácsot, az küszöghbül (küszöb) is hasonlóképpen hármot, ugy a söprüből is hármot, ezek mellett az szolgáló leány, és az magha hajából, úgy a kötényének kötőibűl egy kis darabot meczvén, ezekkel Erőss Rosinát meg nem-füstölte. 2-or Edler nevü kapást is azért, hogy midőn 1739. Esztendőben szőlőpásztor levén, az Rab asszonyt az Komlónak meghtiltott szedése miatt meghzálogositotta volna, boszorkányi mesterséghivel eszétül meghfosztotta, ugy, hogy alkalmas ideigh eszén kivül lévén, mindaddig neküje szenvedni kölletett, mégh valamely más tudós pásztor által meg nem gyógyittatott. 3-or. Engl Kata, ugyan Keőszeghen lakozó Frayberger Pál feleséghe Tehenét ugy meghrontotta, hogy nem csak rut vizelése miatt megh nem lehetett főinyi (fejni), hanem rövid időmulva el is kölletett nekiye vesznyi, midőn pedigh ezen bübájos cselekedet ellen nevezett Engl Katának szolgáló leánya másoknak tanitásával, a vizellő Tehén alá tartott kötényét a kéménybe fölakasztotta volna a véghre, hogy mivel aztot okozó boszorkánynak valamit kölcsön kérnyi külletik, az ki légyen meghtudhatná, ezen cselekedetére az A. Rab, az házhoz megjelenvén, csakhamar oly keserves betegséget bocsátott az szolgáló leányra, hogy utóbbi életéhez semmi reménséghe nem volt, melybül föl sem épült volna, ha csak a Rab aszony hozzája menvén nekiye megh nem ereztet volna, melynek elmenetele után az szolgáló meghjobbult, és az második napon föl is költ, e mellett fölyül irt Frayberger Pál edgyik lovának száját, ugyanazon szolgáló Leány beteghsége idejében ugy becsukta, hogy sem Templom, kulcsával, se másképp föl nem nyithatták, melly miatt a Lónak el is köllete vesznyi. 4-er. Raiff Istvánnak is egyik Tehenén Béka képében járván, a Tejét egészen elvette, ugy hogy éppen csekély tejét, és azt is vérrel elegyitve atta, és az szolgáló leányra is kemény hideglölést bocsátott. 5-ör. Az ördöggel való társalkodása, és czimborálása is megh volt, mivel éczakán valamely polka (pulyka) az ablakján bemenvén az asztalán ennyi szo-

ciuium huius oppidi Chepregh, ut *A.*(ctor) et dñj Magistratus; Contra mulierem Doroteam, relictam Viduam

kott, melly szükségképpen nem egyébb, hanem az polka képében az ördögnek kölletett lennyi. Kivánnya azért a Dn. M. és A. Prokátora, hogy az meghnevezett I. Rab az illyetén gonosz, Istentelen, bübájos és boszorkányos cselekedeteiért, ördöggel való társalkodása és czimborálásáért, hazánknak Törvénye és Törvényes bevett szokása szerint, nevezett szerint másoknak is példájára, prævio examine Torturæ érdemessen meghbüntetessék. — Az I. Rabnak maga saját vallását lásd sub Lra F. — Ezen önkénytes vallomásában a vádlott kimondotta: miszerint 18 éves, r. katholikus, vasárnap és innepnapokon a szent miséket látogatta, a füstölést egy más asszonytól látta, midőn ez nyughatatlan gyermekénél alkalmazta, s miután a vádolt ezt babonaságnak tartotta, mint vétket meg is gyónta; a többi vádpontokra vonatkozó kérdésekre határozottan tagadólag válaszolt. Ennek folytán a tanács, minthogy a vádolt első kihallgatásánál, az általa véghez vitt füstölést valónak elismerte, ezen cselekedet pedig babonaság volna, hivatkozva a Praxis Criminalis 35. czikkére, a vádlottat a kínfaggatás minden fokozata alá vettetni itélte. És nov. 28. Schue Kata a kínzatás 3. fokán keresztül is esett, a melyért Flaisman Antal Fiskálisnak (mivel több dolga volt) 3 aranyat, Mecséry István uramnak pedig egyet rendel adatni a Nemes város tanácsa. De miután a kínfaggatás e három foka alatt Kata semmit sem vallott . . . «nov. 29-én folytatólag kínpadra vonatván beismerte: miszerint a vádlevélben fölemlitett személyeket különféle babona- és varázsszerek használása által megkárositotta. Továbbá, hogy az ördöggel háromszor összejött, s vele társalkodott, névszerint először a jezsuiták téglakemenczéjénél, midőn az erdőből fát hozván ott kinyugodott, s az ördög vadász öltözetben hozzája közeledett, kivel beszédbe bocsátkozván, ez haza mentében kisérőül szegődött, s a Fodor utczában levő szállásáig követte, itt tőle az ördög ebédet és italt kért, szegénysége miatt azonban a vádlott csak itallal szolgálhatott. Mielőtt az ördög az oda nyujtott italt elfogadta volna, azt mondta: hogy ő az ördög, s fölszólitotta: hogy adjon nékie véréből, mit a vádolt megtagadván, az ördög eltávozott. Ezentul vele egy év mulva Kanicsár kertjének ajtajánál akkor találkozott, midőn a magyar utczában nem rég vásárolt házába hordozóskodott, hol az ördög ismét vadász alakjában jött elébe, s tőle ismét vért kivánt, de ő ezt ujabban megtagadta, mire az ördög tovább ment. Végre vele harmadszori alkalommal ismét egy év mulva férje házában jött össze. Ekkor az ördög az egész éjet az istálóban fölhalmozott csalitban töltötte, s reggel midőn vádlott a szükséges tüzelő fáért a kertbe indula, az ördög őtet kisértve, háromszori kéznyujtásra kérte meg, azon kérdésére, hogy ezt mi okból kivánja, az ördög azt válaszolta: hogy más emberek is nyujthatnak egymásnak kezet, mire ő kezét oda nyujtván, az ördög eltünt. Miután a törvényszék által a felől is megkérdeztetett; hogy az ördögnek jele, vagy bélyege testén hol vagyon? vádolt mit sem akart vallani, azért ujabban kínpadra vonatni rendeltetett. Ennek folytán decz. 2-án kihallgattatván, előbb tett vallomását egészben megerősitette, s midőn a «spanyol csizmák»-kali kínzást alkalmazták, az ördöggel való szövetségét, mulatozását, tivornyázását bevallotta, oly hozzáadással: miszerint több asszonyokkal a Fodormalom rétjén ľakmározás és mulatság végett ő is megjelent, s itt az ördög magyar öltözetben szinte jelen volt és hegedűn játszott, ő pedig

puidi quondam Andreæ Phülöp, in dicto oppido Chepregh commorantem, ut J.(ncusatus).

In persona Pfati dnj Magistratus, Petrus Meszlenÿ cum nris pponit, miuel hogi az elmult pünkösdnap

előtte tisztelete jeleül térdét meghajtotta, vele tánczolt és két izben bujálkodott. Ezen töredelmes vallomására a bíróság vádlottat a kínfaggatás többi fokozatai alól fölmentvén, fölötte következő itéletet hozott: Miután vádlott A. mind a kínpadon beismerte, mind pedig a bíróság által való ujabb kihallgatásánál megerősitette: hogy nem csak a vádlevélben ellene fölhozott bűbájos cselekedeteket követte el, melyekkel ördöngös és boszorkányi mesterség által az embereknek ártalmat okozott, úgy szinte hasonló mesterséggel azokat meggyógyitotta, — hanem kézfogás mellett az ördöggel szövetséget is kötött a végett: hogy vele társaloghassék, s ennek folytán jobb lába talpán az ördög jelét, vagy bélyegét elfogadta, s igy szövetkezését elfogadván, más hasonló ördöngös mesterségben megrögzött asszonyokkal, éjjeli időben összegyülekezeteket tartott, ezekben tánczolás, lakmározás és ivás közbe az ördöget istenének imádta, és igazi Teremtőjét és Megváltóját megtagadta, és a mi több, két izben az ördöggel magjának bevevése mellett testileg közösködött, és igy magát valóságos boszorkányá avatta föl. Mivel pedig hasonló kárhozatra méltó, borzasztó és tilalmas cselekedetek mások elrettentő példájára megboszulandók lennének, a vádlott Alperes, mint a fönnemlitett módon megátolkodott boszorkány igazságosan megérdemlett büntetéseül, és másoknak elrettentő példájára halálra itéltetik, és a hóhér által elevenen megégetetni, s — ekképen az élők sorából kitörültetni rendeltetik. — Az 1743 decz. 4-én tartott tanácsülésben határoztatott: hogy jólehet ugyan az A. rab maga szája vallásából kijött Istentelen bübájos boszorkánysága miatt halálra sententiáztatott, és hogy elevenen hóhér által meghégettessék, determináltatott: de mivel az maga Istentelenségit és Istentül lett elpártolását töredelmes keserves siránkozásokkal meghbánta és siratta, az ördögnek és minden zimborálásinak lemondott: azért az N. Magistratus ezen kemény büntetést meghkönnyebitette, úgy, hogy leghelőször Hóhér által feje vitetődgyék, azután ugy teste elégetessék. — Eljövén azért ma az executionak napja, Biró uram eő kglme szokás szerint az Rabasszonyt az N. Magistratus eleibe hozatatta, és uyonnan eleibe adta, hogy az meghirt okokra nézve halálra sententiázva légyen, annak véghben vitelére extra serialiter az Sententiát németh nyelven nekie uyonnan megmondotta, és ugy a pálczát ketté törvén Lábához haitotta, melyre a Börtön(őr) az vasat róla levevén, Biró Uram az Hóhért kiáltotta, kiis az Nemes Tanács szobájában bejövén, az Rab kezében adatott, hogy leghelőszer fejét vegye, és azután testét elégesse, ilyformában az élők számából kitörültessék. És igy meghlevén az resignatio, az N. város kapitánya szokott, és arra rendelt fegyvereskezet levő Emberekkel edgyütt ad Locum Suplicii pro efectuenda Executione kikésérte. — Midőn a rabasszony az itélethez képest a hóhérnak átadatott és kivezettetett, a város birájával némely bizonyitó leveleket közlött, melyek szerint a rab némely általa megnevezett, s boszorkányságban vele részesnek állitott, de ártatlan asszonyokra vonatkozó vallomását visszavonta.» — S valóban a szerencsétlen nő az itélet értelmében ki is végeztetett. Szóhagyomány szerint az elégetése a katonanevelde és benczések kertjei között található téren ment végbe. — L. Chernel K. i. m. 229—233. l.

taiban, ez ielen ualo 1637 esztendöben, az mikoron ezen beöcsöletes Varasnak elejtöl foguan ualo töruenie es szokasa szerent, ezen helsegbeli piarczi csordas, Mihali nevö, az megh mondott mod szerent, mikoron az elöttö iaro marharol auagi tehenekröl turot, vaÿat, es egieb neki iarando szolgalattiat kerte uolna, az többi közzöl mikor az *J.* aszonnak hazahoz kerölt uolna, ott adatott nekj szolgalattiaban ez ielen ualo Turo, meli ezen asztalon uagion, melliet mikor az meghneuezet csordas meghakaruan ennj, meghszeget volna, ezen turoban pedigh egi egesz tikmonj talaltatott be csinalua, melliet azon csordas el nem mereszeluen titkollanj, uitte ezen uarasban leuö csemesterie eleibe elseöben, annak utanna adatott ezen uarasi magistratus kezebe, az meli uarasi Magistratus tisztinek megh akaruan felelnj, inquisitiot tartuan felölö, nemelliek uallasabol meghteczet az, hogi az *J.* asszonÿ cselekedete let legien; mind hogÿ pedigh ez, eördöghi mestersegh neköl, masoknak kara, auagi veszedelme neköl, bü-bai s babonasagh neköl megh nem lehetett, kiuannia az Dnus Magistratus, hogi mi uegre cselekette es elt legien uele, adgia okat, alioquin mint effele büiös baios boszorkansaghkeppen uaraslo asszonÿ felöl, törvent uar, s kivannja is, hogi megh büntetödgiek erette. — Az *J.* azony personaliter astando azt mondgia, hogi az az turo nem az eö keze munkaia, sem nem eö atta nekj mert eö ennel sockal nagiobbat adot nekj, azert egiataljaba tagadom, hogi az en turom uolna, s en attam uolna az csordasnak, az mellien kez is uagiok megheskündnj.

Procurator dnj Magistratus ptestatur de simplici negatjva ipsius *J.* noha ut dicit, noha iollehet, hogi az *J.* azonÿ elsöben az eö ellene erigaltatott acciojat az *A*-nak vakmerökepen tagadgia, utanna adott azt, hogi azon tagadasa szerent kesz uolna szemelieben megh is esküdnj, az melj ebbeli feleletjuel az orszagh törvenie ellenkezik, mert az kj valamit tagad effele feiben iaro dologban, hat azt ellene bizoniettanj keöletnek kiuannj, melj bizoniettast ellene ha az feölpeörös eluenne, aual szabad lenne, ha pedig el nem uenne

hat az Alpeörös az illjeten dologban huszad magaual keöllene magat expurgalnj; az *J.* aszonÿ pedig feiet le nem teuen az teörveniszek elöt, meghis uakmerökeppen tagaduan, azért orszagunk töruenie szerent nem maga szemellieben, hanen pleno ñro ugimint negiuened magaual tartozik magat mentenj, az meli szerent az *A.* töruent uar.

Deliberatum est: Polgar mester Vram tanacsival eggietem, meghertven procator Vramnak feleletit, es az *J.* aszonnak is uakmerökeppen ualo tagadasat, azert minthogi feiet le nem tette, semmj bizoniettast nem kiuant, talaltunk io leölkj ismerettel illien teöruint: miuel hogi az Turot nem eöuenek mondgia, es aszt is tagadia, hogi nem eö niomta, es hogi maga szemelieben kesz is uolna megh esküdnj raita, mint hogi feibe iaro az dologh, mahoz tizenötöd napra mencse magat huszad magaual tisztessegbeli iambor szemelieckel, kikhez semmj gonosz hir nem hallatott, ha magat meghmenthetj, az vtan teöruenie pnuntialtatik, ha megh nem menthetj magat, ugÿs töruenj mondatik, ez az Uraim meghismert igaz töruenie.

Anno 1637. 7. die 8-bris: Lettenek törueniek itt Csepregben Garas Janos Vram polgarmestersegeben, Radauits Mihali uaras biraia, ielen leuen mind az egesz tanacs: Az *J.* asszonÿ kepeben kotai Janos penes noui Judicÿ allatj ptestaluan, hogi annak az Actionak itt semmj hele nincsen ez okbol, miuel hogi Orszagunk teöruenie az, hogi minden Magistratus, es varosoknak elei, bizonios inquisitiot celebraltat, akik bizoniossat lattak, meli gonossagnak uetetik be. Ez pedighlen az dologh semmi bizonios inquisitiobol nem uitetet uegbe, dato sed non concesso, egi bizonsagnak uallasa leuen, meli az is homalios, orszagunk teöruenie szerent: unus testis quasj nullus testis. az mikor pedigh azt az Turot, az meli actioban uagion denotalua, az hüteös chemester hazankent, ugi mint az papvczaban hordozta uolna, kinek kinek hazahoz; es hüt szerent megheskuduen mindenik külön maga szemellieben, azok pedigh ment emberek leuen, az meghneuezet *J.* aszonihoz pediglen az az hüteös chemes-

ter ur ieöven, tartozott uolna aszt is az mint az teöbbit igassaghosan hüt szerent ra kerdenj, es igÿ ha magat menteghette uolna az hüttöl, igÿ keöllöt uolna peörbe szallanÿ vele, ez okokbol kivannja az J. aszony az actiot orszagunk töruenie szerent le szallitanj, teöruent uar.

Ezután a protocollumban (két lapon) Meszleny Péter és Kótai János (védő) ügyvédek ellenérvei foglaltatván, érveik meghallgatása után a tanács határozata így hangzik:

«Polgar mester Vram tanacziual eggietemben iol meghuisgaluan procurator Vraimnak feleletieket, talaltunk illien teőruent, miuel hogi az J. pcatora semmit uÿat nem felelt, hanem czak simpliciter kiuannia azt, hogÿ az elöbbenÿ ellene irattatott actio le szallion, sem feiet le nem teszj, sem maghat artatlansagarol it nem mentj, annak okaert az elöbbeni deliberatio szerent, mahoz tizenötöd napra huszad magaual itt mencze magat, iambor tisztessegbeli szemeliekkel, ha meghmenthetj magat io, ha pedigh megh nem menthetj akkor töruenie leszen. Ez az Vraim megh ismert igaz töruenie.

Procurator J. ptestatur super ista deliberatione, et apellat ad sedem Dnj Terrestris. Procurator dnj. Mgri. Ciuium deliberationj inherendo, dicit, hogi az meghirt pcator nem apellalhatja, seöt az teöruenÿ szek birаÿ is nem transmittalhatjak az dolgot mindaddigh, migh finalis deliberatiot nem pnuncialhatnanak, holot megh az J. aszonnak semmj sulios teöruenj nem pnuncialtatott, mert finalis deliberatiot szoktak transmittalnj. — Deliberatum est. Et transmittitur». — (Utóirás:) «Concordantiara ment eő Ngha Saruarj Szeken.»*

Látjuk tehát, hogy eme boszorkánypernek nem lett oly szomorú kimenetele, mint a köszeginek; valamint az 1643, és 1653-ban Nagy Pál pleb. idejében tárgyaltnak sem, ki szintén «megengedte vétkét» a bübájos Rabay Katalinnak, kit perbe fogatott, nem tulajdonít-

* Garas I. 51. l.

154

ván bűbájos tettének semmi nagyobb fontosságot; csak azt kivánta a tárgyalás utján megtudni, hogy «kitől eredett és mi végre ama nagy gonoszság» — hogy t. i. őt azon cselekvénynek, mely szent hitünkkel ellenkezik — haszontalansága és erőtlensége felől kellőkép megoktathassa.

Megyénkben az utolsó (állitólagos) boszorkány Kosnyák (másként Vlasovics) Ilona volt, kinek perében Mária Terézia királyné, (betiltva a kínpadra vonást) 1768 apr. 11-én azt irja a soproni hatóságnak: «quatenus absque ullius Torturæ applicatione, aut vis alicujus illatione (antelatam mulierem) super ÿs quæ Eidem imputentur, actutum adeoque præfixo indilate eapropter Magistratualium concursu articulatim judicialiter examinare facere, ac taliter peractum Ejusdem examen nobis quanto ocius submittere, ac ab ulteriori eatenus benigna ordinatione nostra præstolari debeatis et teneamini» stb. (L. megyei levéltár.)

177

Aug. 26-án Csitke György és felesége Margit, boszorkányság gyanuja miatt befogatván, ügyök a törv. szék előtt eképpen tárgyaltatik: «Lettenek törueniek itt Csepregben, Szabo Ferencz Vram Polgarmestersegeben, es wrges Benedek Feö Birosagaban, ielen leuen az egesz Thanacs. Caussa honestæ Mulieris Dorotthiæ, Consortis puidi Joannis Nemet in Oppido Csepregh commorantis: Contra puidum Georgium Csitke, nec non Consort. eiusdem Margaretam ibidem commorantes, ueluti in Caam attractos. — In psona pfat. *A.* Petrus Meszlenÿ cum nris pponit. Miuel hogi az elmult zent Peter nap taiban ez ielen ualo 1643 esztendöben, mikoron az *A.* asszonÿ hazanal bizonios barati leuen: az fölliöl meghirt nap taiban es esztendöben, ezen helsegben leuö Vr hazanal, itt Csepregben Sopron uarmegyeben leuöben eö Ngok bora

arultatuan, az *A.* aszonÿ ment uolna oda tiztessegesen es embersegessen, senkinek ott semmit nem uetuen, mint eöregh ember midőn ott nala leuő erzeniet elö uette uolna, hogi bor arrat füzetne, neminemő feledekensegh, auagi maga gonduiseletlensegeből erszeniet el eÿtuen auagi el hullatuan, az ott maradott uolna, az melliet az ott leuő korchomaros Simon Peter, auagi mas rea talaluan föl uett uolna, es aszt fölnÿtuan, hogi meghnezne mj uolna benne, az penz között talalt olj szert, auagi csinalmant is, meli nem szüntö ionak talaltatott, az melliet el nem titkolhatuan, hanem in publicum az helsegbelj gonduiselök eleiben kölletett iutatnj, es midőn aszt tudakosztak uolna kie legien, az *A.* aszonÿ tagadast semmit nem tett benne, hanem az erszent magaenak mondota raita leuö kulcsaual egiőt. Aszt az csinalmant penigh, hogi nem magatol gondolta es hordozta uolna uele, hanem az fölliöl meghirt *J*-k: tudni illik eö felesege Margit, az Vratol ugimint Csitke Geörgitöl küldöttö uolna nekj, minthogi az *A.* aszonÿ bizonios üdőtől fogua az giomratol meghdagadozuan, nagi fuladozasban lett uolna; az *J.* aszony penigh sok izben hozza iaruan, altatta el uele, hogi csak magaual hordoznaia, semmj niaualaia nem lenne; mint beteges es egesegtelen, — nem az uegre, hogi ördöngösködöt uolna uele, hanem hogi betegsege megh iobbollion, — magaual hordozta, ha mit hasznalhatot uolna uele; aszt pedigh az egesz Varos tudgia, hogi az *A.* aszonÿ gyermeksegetől fogua iamborul es beöcsöletesen uiselte magat uensegeiglen, azert hogi az *J*-tól es felesegetöl iutott legien kezehez, eö mj uegre csinalta es massakat is eltetett uele, maga is mj uegre elt uele, maga tudgia, de az *A.* kesz aszt meghbizoniettani, hogi ezeknek kezektöl iütt kezehez, melliet meghbizonietuan kiuannia, hogi az töruen erte, erdemek szerent meghbüntesse eöket, meli *J*-knak nem czak egi, sem kett, sem harom röndbelj gonssz cselekedettiek az melliekben függöttenek, hanem többek is meghbizoniosznak, de ez *A*-hoz soha semminemő gonosz szo nem adattatt, ut supra az bizonsagok vallasj utan töruent uar.

Erre az alperes (*J*-k) ügyvédje Király György azt feleli, hogy a felperesnek ezen emelt vádja semmiképen sem alapos és helyes «mert akarmj gonosz cselekedetben talaltatott ember is, auagi az kinel ualamit talalnak is, olljan simpliciter masra nem uadolhat, hogi azzal magat mencse, hanem expurgallia magat elöször, az mint effele dolgok immar az Vrunk eö Nga saruari törvenÿ-szekin forgot deliberatiokbol, az mellieket az protocolomokban be is irtanak, uilagossan kj teczik,» kivánja tehát — «hogi primo et ante omnia mint hogi eö nala talaltatott az az parteka, expurgallja magat Vrunk eö Nga kepi, es az beöczöletes tanacs ellen, az vtan iöuendöben keszek az *J*-k törvent allanj nekj; mast azert kiuanniak az *J*-k: hogi absolualtassanak az *A*. keresetitöl, es maid keöltsegeken is maradgion az *A*. petit Judicium.»

Azonban az *A*-k ügyvédje «ragaszkodik az eö elöbeni feleletihez es keresetihez, az *J*-knak penigh feleletek ellen aszt mongia, Miuel hogi ez *J*-k: az *A*-nak nem feöldes Vrai, sem Magistratusi, hanem czak keözönseges polgarj-tarsaj, az melliek ellen az *A*-nak magat igazetanj, auagi mentenj orszagunk töruenie szerent nem kiuantatik,» — követeli tehát, hogy az *J*-k «az keresetre felellienek megh igazan, ualliak auagi tagadgiak megh, hogi az az csinalmanÿ iutotte az eö kezektöl az *A*-nak kezehez auagi nem, melliet ha meghuallanak, az A. nem tartozik bizoniettanj, ha penigh tagadnak, kesz az *A*. meghbizoniettanj az eö keresetit minden puntiaban, es azutan az törvenÿ kinek talallion mentseget, es kit kellessek is büntetnj, aszt az birak feöl talalljak, az meliröl töruent uar. — Deliberatum est: Polgar mester Vram tanacsual eggietemben io leölki-ismerettel hozza szoluan, es szorgalmatossan ruminaluan prokator Vraimek feleletieket, talaltunk illien teöruent, miuel hogi ez ket Causansok egimashoz hasonlo szemeliek, nem tartozik az *A*. magat expurgalnj, miuel hogi az *J*. nem magistratussa, hanem az mint egimas ellen töruent fogattanak, tartoznak directe felelnj egimas ellen, annak utanna töruent mondunk.»

Erre az alperesek ügyvédje tagadja, hogy az *A*-k az *J*-ktöl kapták volna «aszt az partekat», s kivánja, hogy bizonitsák ezt be «iambor es tiztessegbeli szemeliekkel, nem attiafiakkal, haragossokkal, auagi egieb interessatusokkal»; mire a felperesek ügyvédje kijelenti, hogy készek is azt «egi meghneuezet bizonsaggal, ugimint Kiralj Andrasneual meghbizoniettanj, az kj szemeuel latta, mikor nekj atta az *J*. az *A*-nak; ha az törvenÿ elegsegesnek nem itelne, kesz az *A*. aszonÿ maga is meghesküdnj raita az szerent, de mint hogi az *J*. aszonÿ maga is bizoniossan meghuallotta eginehanÿ szemeliek elött, annak okaert hütj szerent ualo uallasa nem kiuantatik az *A*.-nak, de azert az eö keresetinek minden reszeit kesz megbizoniettanj, es maga is meghesküdnj, ut supra ha kivantatik, töruent uar.»

Azonban az *J*-k ügyvédje ismét kifogást tesz az *A*.-k «nominalt egi testise felöl, tudnj illjk Kiralj Andrasne ellen, az melj dato sed non concesso, ha bizonsagh lehetne is, de orszagh töruenie szerent egi bizonsagh semmj bizonsagh, egi az, mas az, hogi az *A*-nak sellere is, az meli sem ellene, sem mellette be nem uetethetik; igi megh az maga szemelieben ualo esküues nem admittaltathatik, az többj bizonisaghi immar kik legienek, megh nem constal.»

Mire a felperesek ügyvédje azt válaszolja, «hogi az meghneuezet egi bizonsagh ellen az *J*. semmit nem szolhat, mert iambor es tiztessegbelj szemelj, az *A*.-ual egi kenieren es egi kereseten sincsen, ennek az keresetnek is semmi resze asztot nem illetj, per hoc, az illien bizonsagot mind az orszagh teörvenie szerent, mind penigh az uarasnak szokasa szerent beuetethetik, kiuannia, hogi az többiuel egiöt be uetettetuen, töruen mondattassek.

Nemet Janosne bizonsaghj: 1. Testis Kÿs Andras annor. 50: Hütj utan uallja, hogi hallotta Csitke Geörgi Lakojatol Darabos Ilonatol, hogi latta aszt az portekat, melljet Csitke Geörgi uitt Nemet Janosnenak, — kezeben is uolt. 2. Test. Tuba Gergeli iuratus et examinatus est, nihil scit. 3. Test. Föczin

Imre annor. 60. iurat. examinat. hütj utan vallia, hogi hallotta Nemet Janosne Lakojatol az tarron, hogi latta szemeiuel, mikor Csitke Georgi, Nemet Janosnenak atta aszt az Partekat. 4. Test. Vas Janos annor. 37. iurat. examinat. fassus est, hütj utan uallia, hogi Csitke Geörgihoz ment uolna, hogi szantanj kerie, de othon nem uolt, hanem az felesege mondotta, hogi Janos uram, hallottade eszt az mj szegjenünket; en mondok nem hallottam, mast iöttem Heflanbol; monda, im Nemet Janosnenal talaltak ualamj szerszamot, mj reank fogta, hogi mj attuk uolna nekj, de ha szüntö mj attuk uolna is nekj, nem köllött uolna kj mondanj, ha egiszer ketszer meghfogtak uolna is, megh ha szüntö vasba uertek, auagi Pressbe szoreitottak uolna is. 5. Test. Barbelj Mihalj annor. 50. jurat. exam. fassus est, hütj utan uallja, hogi hozza mene Fondak Benedek fei mosatnj; beszed közben hoztak elö, mint iartak Nemet Janosne es Csitke Geörgÿne; mondotta Fondak Benedek, hallottam ugi mond, hogi beszellettek aszt, hogi Csitke Geörgi mondotta uolna, hogi aszt az partekat nem atta volna negiuen forenton. 6. Test. Barbeli Mihaljne Borbala, iurata examinata fassa est, hütj utan uallia, hogi mikor aszt az partekatel uesztette Nemet Janosne, eöt küldöttö Csitke Geörgÿnehez, hogi meghtudakozza tölö mire ualo uolt az az szerszam, meljet nekj küldöt, mert el uesztette, es Simon Peter Leanÿ talaltak megh, azert immar mint leszen az dologh, arra sokkeppen felelt, mert nemelj szauaiual tagatta, hogi eö nem atta az loncsos k . . . . . k hol aszt mondotta, hogi ha szüntö en attam volna is, nem köllött uolna kj mondani, nem tutta-e az az reszeges k . . . . az Cziganiokra fognj; en arra aszt mondom, hogi szegenÿ aszoniom mast itt nincsenek az Cziganiok, ha azokra fogta uolna, elö köllene hiuatnj eöket, es mikent lenne az dologh; azt is mondotta, hogi ha uasba uertek uolna es az Csigara uontak uolna is, nem köllött uolna kj mondanj aza reszeges k . . . 7. Test. Fondak Benedekne Ilona, jurata examinata fassa est. hütj utan uallia, hogi hazahoz ment Csitke Geörginenek; monda nekem, te Fondakne, miert le-

szen bizonsaga az Urad Nemet Janosnenak; en arra mondam, en nem tudom, ha leszen-e auagi nem, tj tudgiatok mint iartatok; arra monda nekem, az Vr Isten ne atta uolna, hogy megis ismerhettem uolna, mert ha attam is, nem aueghre attam, hogi igi iariunk uele, es hogi ez köuetközzek belölö. 8. Test. kirali Andrasne kalman Anna, iurata examinata fassa est, hütj utan uallia, hogi szemeiuel latta mikor Csitke Geörgi, Nemet Janosnenak hozta aszt az partekat; es kezeben aduan aszt mondotta Csitke Geörgi Nemet Janosnenak, ne anniok, de az Istenert kerlek, feöl ne olgiad, az Nenem foga; es az erszeniebe teue; hogi elmene Csitke Geörgi, kerdem, — edes Nenem mit ada Csitke Geörgi, penze uagi micsoda, mire ualo; arra monda, had iarion most, azutan meghmondom mire ualo. 9. Test. Fekete Mihaljne Orsik, iurata examinata fassa est, se nihil scire. 10. Test. kis Andrasne kata, iurata examinata fassa est, hütj utan uallia, hogi hallotta Darabosnetol, hogi elö hozuan Nemet Janosnet es Csitke Geörginet mint iartanak legien, mondottak, hogi imennj féle, s amannj féle az az parteka, — de félenny sincs, en lattam szemeimmel. 11. Test. Tuba Gergeljne kata, iurata examinata fassa est. hütj utan uallia, hogi hallotta Csitke Geörginetol aszt, hogi, hogiha eö nala ualamit talalnak is, de eö soha nem fel az töruentöl. 12. Test. Farkas Geörgine Anna, iurata examinata fassa est, hütj utan uallia, hogi egikor ment az malomba; Darabos Ilonka ot uolt; hozank elö mint iartanak Nemet Janosne es Csitke Geörgine; kerdem az Ilonkatol, mit lattal, uagi mit tucz ahoz az Aszoniodhoz; monda, en nem tudom, en nalam is uolt az az szerszam, Josa Deakal haromszor uolt törueniem, mindenszer nalam uolt. 13. Test. Szodonicsne Ilona, iurata examinata fassa est, hütj utan uallia, hogi semmit nem tud az dologba.

Deliberatum est: Polgar mester Vram tanacsiual eggietemben szorgalmassan meghexaminaluan az bizonsagokat, es az mit hütök utan uallottanak meghuisgaluan, talaltunk illien töruent, Miuel hogi az bizonsagoknak uallasokbol nyluan kj teczik, hogi az

partekat Csitke Geörgine küldöttö az Vratol Csitke Geörgitöl Nemet Janosnenak, azert mahoz tizenötödnapra mind az harom szemelÿ mencse magat huszoneggied magaual, tiztessegbelj iambor szemeliekel Csepregiekel, nem uidekiuel, hogi aszt az partekat Csitke Geörgi felesegeuel eggiüt nem gonosz uegre attak; es hogi Nemet Janosne is nem gonosz uegre kerte tölök, hanem io uegre; ha meghmenthetik magokat, ackor finalis deliberatiojok leszen, ez az Vraim meghismert igaz töruenie.»

Szept. 23-án perök újra tárgyalásba vétetvén, alperes két védö-ügyvéddel jelenik meg (ú. m. Király Gy. és Szekeres Mártonnal), kiknek a felperes ellen elöadott hosszas ellenérvei (5 lapon) meghallgatása után a tanács végzése (mivel a bekövetelt 21 tanut egyik fél sem állította a törvény elé) így hangzik: «Deliberatum est: Polgar mester Vram tanacsiual egietemben szorgalmatossan meghuisgaluan procator Vraimnak az dologh mellet ualo beö felelettiek, talaltunk illien töruent, miuel hogi nemet Janosnet az parteka ueget fogatta megh Polgar mester Vram, es uiszontak Nemet Janosne meghfogatta Csitke Geörgiöt felesegeuel; mint hogi tagattak, hogi eök attak legien nekj, ackor egimas ellen feleluen, uelettünk mentseget nekj ad quindenam, hogi mindenik külön külön hussonegied magockal mencsek magokat, hogi nem gonosz, hanem io uegre attak; post terminum miuel hogi az töruени elött mind az ket fel nem mentettek magokat, annak okaert mind az ket fel Causansok azon allapatban maraduan, kiuantatik az, hogi az Peör mellett, meli ighen feöben iaro, rend szerent pcedaluan, directe ad rem tartoznak felelnj, ha mj igassagokat remenlik, miuel edigh oli derekas uallas nem talaltatott, meli miatt halalos töruinnek köllött uolna lennj, ez az Vraim meghismert igaz töruenie.» Erre mind a két fél fellebbezi ügyét az uraság törv. székére, s késznek nyilatkozik megesküdni, — a felperes arra, hogy az alperestől kapta «aszt az gonosz szerszamot, auagi eördönghes csinalmant», — az alperes pedig hogy nem «rosz uegre atta nekj.» —

184

A Sárváron kelt végzés így hangzik: «Anno 1644. die 22 Junÿ, in Castro Saruar, deliberatum est: Habent partes concordandj facultatem. Mgr. Philiphus Gazdagh m. p.»[1] Hogy miben történt köztök a kiegyezés, nincs nyoma a jegyzökönyvben.

[1] Garas prot. I. 272. l.

189

Apr. 26-án Polgár Istvánné mint felperes pert indit a törv. szék birái elött Varga Jakapné ellen, ki őt bübájosságról gyanusitván, becsületét tönkre tette. Perök igy hangzik: «Töruennÿ szerint valo kereseti Polgar Istvan felesighi kÿs Margit Aszonÿnak mint feö-peörösnek, Varga Jacap feleseghi Ilona Aszonÿ mint allpeöreös ellen. Procator Steph. Nagÿ de Nemesker, in persona *A.* proponit, hogÿ ez ielen valo 1648 eztendöben Husvet elött valo Vasarnapon, midön tudnaillik ezen *A.* Aszonÿ, itt Csepregben Sopronÿ Varmegÿeben, az maga háza elött Cseruczaban bikesigessen több szomszedival veztegh ülvin, es senkinek semmit sem szolvan sem vitvin, azonban ezen meghnevezet *J.* aszonÿ nem tudatik miczoda gondolatbul es gÿülölsighbül, ezen *A.* aszonÿt sok neheztellö szokkal illetvin, az töbi közöt ezt mondván nekÿ nilvan, te etted megh az en gÿermekemet, melÿ szoval ezen *A.* aszonÿnt hiriben, neviben meghkisebittette es holt elevenne tette. Azert ezen *A.* aszonÿ le teszi feÿet, es kivannÿa Orszagunk elö Törvinÿe szerint, hogÿ rea bizonicza, hogi eö effeli büiös baios es Eördönghes

legÿen, holott elegendökippen rea nem bizonithattÿa, kivania az *A.* hogi az *J.* aszonÿ nÿelvin maradgion, es az *A.* absolvaltassek, az *J.* aszonÿ penigh Publice in Templo vel in Cimeterio Coram Rdo Dño Parocho et Senatoribus, tartozzek eöth meghkövetni es Tiztesseget neki meghadni, melÿrül Törvint var.»

Ezután két lapon a két védöügyvéd ellenérvei foglaltatván, végre megnyugosznak a felperes ügyvédjének ama kivánatában «hogÿ az *A.* aszonÿ le tivin feÿet, nem tartozik semit is bizonitani, hanem Orszagunk Törvenÿe szerint (part. 2dæ Tit. 32. 33.) az *J.* tartozzik huszad magaval magat meghmenteni, mindazonaltal ha az Törvenÿ ugi talalia, hogi az *A.* bizoniczon, kiz liszen de facto az *J.* ellen erigalt actiot meghbizonitani, et in supplementum magha szemelieben is meghesküdni.»

Erre a szükségelt husz tanu beidéztetvén, eskü alatt nyilvánitott vallomásaik után, a következő határozat hozatik: «Polg. Mester Vram Tanaczival egÿetemben meghvizgalvan procator Vraimnak feleletÿeket, es az bizonsagokat is hütök utan meghexaminalvan, talaltunk illÿen Törvint, mivel hogÿ az bizonsagoknak vallasibul nilvan ki teczik, hogÿ Varga Jacapne mondotta Polgar Istvánnenak, te etted megh az gyermekemet: ezen gÿalazatos szovaiert convincaltatott in emenda lingva, ugimint fl. 20. melinek fele az Dñus Magistratuse, fele penighlen az halgato fele. Tizenötödnapra penighlen tartozik az *A.*-t, itt az feölseö Templomban terden alva meghkeövetni embersighes emberek ielen litiben, meghadvan neki az eleöbbeni tiztessigit, és az pinzt is azon napra meghadni. Ez az Vraimnak igaz meghesmirt Törvinÿe.[1]

1 Garas prot. II. 17. l.

Varga Endre (szerk.)

URISZÉK. XVI–XVII. SZÁZADI PERSZÖVEGEK

231.

1643 január 17, Lózs

Jobbágyasszonyt azzal vádolnak, hogy boszorkányságra adta magát, varázslás, kuruzslás céljából emberkoponyákat főzött, s leányának két magzatát elhajtotta. Az úriszék a vádlottat, kit előbb már megvesszőzésre ítélt, negyvenedmagával leteendő esküre utasítja. Ha így nem tudja magát megmenteni, máglyahalált hal.

* Causa eiusdem domini magistratus ut A contra mulierem Margaretham, consortem providi Pauli Szalay in vinculis existentem.

In persona domini A idem, qui supra,[1] proponit : Miuelhogy az I nem tekentuen az isteni felelmet, sem á tőruenmek sulyos bűntetesetűl nem rettegven, magaban el rendelt gonosz szanszandekbul ördöghy mestersegre aduan maghat, bizonyos bűőleseket es baolasokat czelekedet, mely czelekődetiben eggyezven Nagy Katával, az mely immar ezen dominus magistratus tőrueny szekin processusban vagyon, hogy kűlőmb kűlőmb időkben es esztendőkben ember fő kaponyakat keresztyen emberek el uesztesere főzetőtt es hordozot.[a] Mellyet coram dominis iudicibus pro tunc magais megh vallotta, privatim autem Lepponith Ferencz szolga biro uram előt et iurato.[b] Et insuper ezzel sem elegedven, hanem az főllyűl megh irt dominus A-nak actiojaban levő leanyanak, Ilona nevőnek, az mellyś in vinculis leven, ördöghy mesterseghből talalt itala altal két idetlen gyermekét uesztette el.[2] Mely ebbely gonosz czelekődeti ez jelen ualo protocolumban es az előt be adot 2 inquisitiobul vilagossan ki teczik, azert á dominus magistratus tőruent uár.

I in vinculis astans simpliciter negat.

Procurator A protestatur super simplici negativa ipsius I, quae[3] tam ex productis litteris attestatoriis, quam vero recognitione dominorum iudicum palam esset, admittenda non esset. Ob hoc igitur petit eandem mox et de facto condemnari iuxta propriam oris antea factam fassionem suam, qua semel facta ad negativam regredi non posset.

Deliberatum est. Noha az actionak első részere nezue ez I veszőzesre iteltetet az el mult dominus magistratus tőrueny szekin, de miuel az masodik részét tagadgia vakmerő keppen, constalvan circumstantiaja á dologhnak á be adot inquisitiobulis, orszagunk tőruenye szerint tartozik negyuened magaval jambor es tisztesseghbely szemelyekkel itt Loson az jőuendő februarius honak tizen negyedik napian, főszolga biro, egy vármegie eskűttye es az helbely porkolab előt magat megh menteny.[a] Ha megh menti magat, ől szabadul, ől nem, tűzre iteltetik erdeme szerint.[4] *Uo. 245v—246. l.*

[1] Az előző perekben a földesúr ügyvédje Skerlecz Pál volt.

[2] Kót, még nem életképes magzatát pusztította el.

[3] Ti. quia veritas.

[4] Ugy látszik, hogy az elitélt asszonynak sikerült magát esküvel tisztáznia, vagy kegyelmet kapott a földesúrtól, néhány év múlva ugyanis újból az úriszék előtt áll. (L. a 238. sz. pert.)

[a] Az eredetiben itt pontosvessző van. [b] Az eredetiben itt vessző van.

Budapest, 1958, 437. skk.

Forrás: 231., 238., 240. számú perek: O. Lt. Khuen Héderváry család levéltára, Viczay rész, III. F. 3/a. 1611–1725. jkv., az „uo" hivatkozással megadott oldalszámon; 372., 383. számú perek: O. Lt. Esterházy család hercegi ágának levéltára, Causae civiles et criminales ac alia juridica objecta 1766. rsz. kötet, az „uo" hivatkozással megadott oldalszámon

238.

1650 február 17, Lózs[1]

A földesúr azzal vádolja a konyháján foglalatoskodó négy jobbágy- s egy nemesasszonyt, hogy mérget kevertek ételébe. A nemesasszony ügyvédje hatáskörí és egyéb kifogásokat emel, s a vádlott ügyének a vármegye elé utalását kívánja. A jobbágyasszonyok személyesen védekeznek, tagadják a vádat, s egyiküket a törvény előírásainak megfelelő tanúvallatás lefolytatását kéri. A bíróság a nemesasszony esetében elutasítja a kifogásokat, s ügyét elkülönítve, az eljárást folytatja. A többi vádlottat bizonyításra, illetőleg tisztító esküre utasítja. Ha ez nem sikerül, egy évi rabságot szenvednek.

* Causa eiusdem domini magistratus A contra mulieres Margaretam Pauli Szalay, Helenam filiam eiusdem, Susannam Benedicti Szalay, Aghatam Blasii Czigan et Dorotheam Gregorii Bosokj[2] velut I.

In persona praefati domini magistratus idem, qui antea[3] cum iisdem proponit. Hogy ezen I-k az el mult Szent Mihaly nap taiban 1649. esztendöben egyenlő akaratbul, nem tudatik miczoda előrdöghi mestersegtul uiseltetuen, az Istennek es az uilaghi töruennek büntetesetª hatra uetuen, nemű nemű etetö port, a uagy mas boszorkanysagra ualo eszközöket magoknal tartuan s az dominus magistratusnak eletere leselkeduen, azon dominus magistratus konjhaian azon etetö port etkeben, melyet szamara föztenek, beleis uetettek. Mely miat, ha Istennek gondgya uiselese altal megh nem őreztet uolna, megh etettek es halalt hoztak uolna nekj ; mely czelekedeteket immár bizonyos uarmegye esküttyö előt meghis uallottak, producaluan az dominus A procatora arrul ualo testimonialist coram tribunali. Kik felöl mint nyluan ualo előrdonghős, bű baios es masak eletek fogyatoi felöl orszaghunk töruennye szerint töruint uarok.

Pro nobili domina Susanna Heghedűs, consorte nobilis Benedicti Szalay ut I Szemerey cum nostris et cum protestatione, ne in praesens forum et iudices quovis modo consentire videatur, dicit : Exquo eadem domina I nobilis persona existens, nihilominus contra tenores articulorum 60. anni 1638, articuli 40. anni 1630, articuli 6. et 13. anni 1625. fuisset incaptivata.[4] Cum tamen si quid

[1] Az úriszék tagjai: *Cziráky Ádám*, Sopron megye alispánja, *Thuri Benedek* és *Eberhény János* szolgabirák, Mesterházi György és Ulőlczey Pál esküdtek, továbbá Kisfalud-i Kisfaludy István, *Szalay Gábor*, *Zilvasy András*, *Kerczenj György*, Egyed János és más meghívott bírák. — A jegyzőkönyvből ezt s a 239. sz. alatti ügyet közöljük.

[2] Ti. consortes. — A vádlottak között szereplő Szalay Pálnét már előbb is (1643) perbefogták boszorkányság címén. (L. a 231. sz. pert.)

[3] Szelestey György.

[4] Az ügyvéd a fenti tc.-eket részben a szabálytalanul, csak egy megyei esküdt által végzett vallatás, részben a nemes vádlottnak puszta gyanú alapján, előzetes vizsgálat nélkül történt elfogatása miatt tiltakozva idézi. Az úriszék illetékességének a továbbiakban vitatott kérdését — mint arra az ügyész később utal is — e tc.-ek nem érintik.

ª ü = u[39]

dominus magistratus A contra eandem dominam I haberet, non in foro suo tanquam ipsis nobilibus minime competenti, verum in foro nobilium, si quid haberet, prosequi deberet; tunc eadem domina I coram iisdem iudicibus et in suo foro nobilitari parata existens suis modis et viis legitimis respondere. Ex hac igitur praemissa ratione cuperet eadem I e vinculis eliberari et se absolvi.

Quantum autem ad reliquas I, eaedem personaliter astantes, Agatha Blasii Czigan dicit: Exquo eiusdem I nullum penitus maleficium manifestaretur, licet procurator domini magistratus A producit tribunali tales quales simplices productas, attamen nihil evidentiae contra eandem in se continere ac proinde submitteret se inquisitioni legitimae peragendae iuxta articulum 66. anni 1618. et tit. 21, 27. partis 2dae Operis Tripartiti.[5]

Helena, filia Pauli Szalaj azt mondgya, hogy azt az port ü nekj Czigan Janczi adta es Bosokine kerte uolna, hogy az ur etkeben uessen. Es ű oda nem uetette, hanem az annyanak adta, melyet azon Bosokjne coram tribunali tagad, hogy sem adta, sem keszerítette, hogy az etekben uesse. Szalay Palne azt mondgya, hogy ú[b] ezekben nem tud semmit, hanem latot ualamj port az leanyanal, de aztis mindgyart eluetette, mihent az leanya kezeben adta.

Procurator domini magistratus protestatur et quantum ad exceptionem procuratoris consortis Benedicti Szalay, dicit eandem exceptionem ipsi non suffragari, tanquam quae tempore in actione denotati facti in servitute annuali consequenterque sub potestate et iurisdictione domini A fuisset. Subiectio enim et servitus restringit talem qualem quorumcunque putativam praerogativam nobilitarem, igitur ad praemissa de iure respondere teneretur. Quantum ad Agatham, Blasii Czigan consortem, eadem se oblatae inquisitioni contra productas testimoniales authenticas (quae adinstar inquisitionis se haberent) submittere non posset, nam et articuli per procuratorem ipsius I citati de nobilibus et non personis subiectis sonarent. Quantum ad reliquas, Dorotheam ipsius Gregorii Bosokj, iuxta ipsius negativam, contra reliquas autem iuxta oris ipsarum fassiones petit finale iudicium.

Procurator I, quantum ad replicam praefatae principalissae suae, inhaeret firmiter suis allegatis locisque decretalibus et petit ut supra. Quantum autem ad alteram replicam procuratoris domini magistratus A, inhaeret suae postulationi, nam causa praesens non inter partes proportionatas, verum inter magistratum et personam subiectam ventilaretur, ex ea quoque ratione inhaeret tam iuribus regni, quam vero consuetudini hactenus usitatae.

Procurator domini magistratus inhaeret a se dictatis.

Deliberatum est. Quantum ad primam I: ex rationibus per procuratorem

[5] Az idézett törvényhelyeket szintén a vallatás szabálytalanságának, illetőleg a vád bizonyítékai elégtelenségének igazolására akarja az ügyvéd felhasználni. (A Hármaskönyv II. r. 21. c. idézése erőltetett, az nem vonatkozik az itt tárgyalt ügyre.)

[b] ú = u [38]

domini magistratus allatis tartozik az I touab felelnj.[6] Ad secundam I: miuel inquisitiot ker, fiat inquisitio. Qua peracta, ha innocens talalaltik, ipso facto absolualtatik, sin minus, ut reliquae, temporalem subibit poenam. Ad tertiam I, à kj simpliciter tagadgya: tartozik az ű negatiuaia szerint tizenkettöd magaual, tisztessegbelj szemelyekkel megh mentenj magat. Ultimo ad duas reliquas I, az kik qualificative felelnek: tartoznak azon I-k az ü[a] qualificataiokat eleghendő keppen megh bizonyettanj,[c] mely expurgationak es qualificata bizonyetasnak leszen terminussa matul fogua bis quindena ezen loosy kastelyban coram iudice nobilium, iurato et castellano. Kik ha eleghet tesznek ezen deliberationak, absolualtatnak, ha penigh succumbalnak, esztendeigh ualo rabsagot szenuednek.

Procurator I protestatur super ista deliberatione et submittit se inquisitioni peragendae iuxta eosdem, ut supra, praecitatos articulos.

Procurator domini magistratus inhaeret productis a se testimonialibus, quae ad propriam ipsius I oris fassionem,[7] quibus sufficientibus petit iudicium.

Deliberatum est. Idem est iudicium, ut in priori deliberatione, paragrapho: Quantum ad secundam[8] I etc.

Uo. 262v—263v. l.

[6] Az úriszék ezzel a nemesasszony perének (minthogy az asszony a vádbeli cselekmény idején az uraság szolgálatában állott) a saját hatáskörébe tartozását is kimondja.
[7] Helyesen: ipsarum I stb. (ti. állíttatott ki).
[8] Helyesen: primam.
[c] Az eredetiben itt pont van.

240.

1653 március 17, Lózs[1]

Boszorkánysággal, emberek, állatok megrontásával, elpusztításával vádolt özvegy jobbágyasszony áll az úriszék előtt. Minthogy a vádlottnő tagad, negyvenedmagával leteendő esküre engedik. Ha ezt nem tudja letenni, máglyán kell meghalnia.

* Causa praescripti domini A magistratus contra providam mulierem Elyzabetham, relictam condam providi Blasii Szalay, colonissam videlicet suam, in possessione sua Vicza comitatu Soproniensi districtu fluvii Raba existenti habita degentem velut I.

In persona praefati domini magistratus A Szemerey cum nostris proponit. Hogy ez I super retroactis temporibus at annis, et signanter in anno 1651, circa festum sacri Pentecostes Domini,[2] nem tekéntven az isteni felelmet, sem pedigh ez vilagy tőruenynek súlios bűntetesetül nem rettegven, diversis et iteratis vicibus kűlőmb kűlőmb féle őrdőngősségheket, őregh emberek és giermekek megh vesztéset,[3] oktalan allatok el szaradazasit[a] őrdőgi mesterséghével chelekedte. Mellyre nézve megh értuén az dominus magistratus A effele sok órdőghy mesterseghit, megh fógatuán és ez megh neuezetth losy castelliaban, Sopronÿ vármegieben levőben, foghsaghra beis hozatta, poenam eadem I in generali regni decreto superinde sancitam et expressatam incurrere non formidando. Melly gonosz chelekedetiert az dominus A orszagunk tőruenye szerent, mint effele nylván valo őrdőngős aszonra[4], kivannia condemnaltatnÿ. Hogi pedigh pro maiori luciditate ebbeli kűlőmb kűlőmb fele sok őrdőghseghi coram tribunali constarent, ezen erigalt actio mellet producál authentice emanalt inquisitiot azon I aszony ellen. Melliet azon dominus magistratus peragaltatot, a mellibűl vilagossan ki teczik minden őrdöngőskedése,[b] meljnek continentiaja szerentis kivannia ut supra, petendo finale iudicium, quas et producit.

I personaliter negat actionem.

A inhaeret litteris per se productis inquisitoriis, protestando solenniter super negativa ipsius I, petendo iudicium.

Deliberatum est. Consideráluán ezen I aszony ellen valo actiot és be adott inquisitiot, tartozik ezen I aszony mához harmiczad napra, az melly leszen ez iőuő Sz. Györgi hauának 16. napian, magát negiuened magaual, tisztessegh belj szemelliekkel ezen loósy castélliban, ezen nemes Soproni vármegienek edgÿk szolga biraia és ket eskűttie előtt megh menteny. Ki azon napon, ha megh menthetj magat, az fogsághbul föl szabadettatik és el bochattatik, ha pedigh nem, megh egetetik.

Uo. 271—271v.

[1] Az úriszék tagjai: *Dienesffalvi Czyraky Ádám* nádori ítélőmester, *Mankobüki Horuath György* Sopron megye alispánja, *Ebergheny János* szolgabíró, Rechey György, Bezeredy György, *Zanthohazy József* esküdt, Szomay Pál, *Hettjej Ferenc* esküdt, Kerecheny György, Kuchar István, Czompo András vicegerens, Hetiey Mihály, Fanchy Pál, Mesterhazy Mátyás esküdtek, Czimber Ferenc, Zeke István, Telekessy Mihály és más meghívott bírák. — A jegyzőkönyvből ezt s a 241. sz. alatti ügyet közöljük.

[2] Ez évben május 28-án volt pünkösd.

[3] Megrontását, elpusztítását.

[4] Helyesen: asszonyt.

[a] A dőlten szedett betűk után az eredetiben vessző van. [b] ö = o[19]

372.

1642 május 12, Lakompak[1]

Az úriszék elé állított jobbágyot különböző lopásokkal, méhesek kifosztásával s „ördögi mesterséggel" (boszorkánysággal vagy kuruzslással) vádolják. A vádlott tagad. Az ítélet szerint negyvenedmagával kell ártatlanságára megesküdnie, máskülönben kerékbe törik.

Causa praelibati domini magistratus contra providum Gregorium Sôos veluti I.

Pro praelibato domino A Joannes Gorupp cum procuratoriis eiusdem domini magistratus proponit, hogj ez I felre teuen isteni es ez vilaghy teörvennek bűnteteset, magaban ell vegezet gonosz szanzandekkall sok kűlómb[a] kűlómb[a] fele heleken es jdőkben, de kiualtkeppen ez ell mult 1640 es 41-dik eztendökben[b] sok fele latorsagokat, lopasokat, mihek feöll[b] veresekett patralt es chjelekedet, à mint ezen gonoz chjelekedetit bizonjos ellene peragaltatott inquisitio vilagossan megh mutattia. Ez okaertt azon inquisitio szerent kjuannja az dominus A, hogi mint effele nyluan valo lator es lopo avagi tolvaj, orszagunk eleô teörvennje szerent es megh erdemlett büntetessell megh büntettessek,[b] kjrüll teörventis var az dominus A.

I personaliter in vinculis astando negat actionem domini magistratus, ezt aduan hozza, hogj Saruarat foghua leuen, senkj czuadossa[2] nem talalkozott.

Procurator domini A dicit, hogj hazontalan az I tagadasa, miuell az inquisitiobull gonosz chjelekedeti nyluan megh teczik. Az sem sufragalhat penigh, hogj saruary foghsagaban czuadossa nem talalkozott, miuell azon inquisitio pro praesenti iudiciorum termino elegh czuadossa az I gonosz chjelekedetinek. Ereösetti azón inquisitiot Potjondj Ferencz szolgabiro vram elene jrt missillis levele. Et alioquin azon gonosz chjelekedetiben mjnemeő[c] eördöghj mesterseggell ezen I elt, kj teczik ex productis et coram dominis iudicibus demonstratis fragmentis et ossibus.[3] Ideo petit contra ipsum sententiam.

Deliberatum est. Miuell az I az dominus magistratus actiojatt es az ellene producalt es peragaltatott inquisitiotis tagadgja, tartozik tizen eöteöd napra ezen helben szolgabiro, eskütt es hűteós porkolab elcótt magat negjuened magauall, jambor tiztesseghbelj szemellyekkell megh mentenj az inquisitio ellen. Ha megh menthetj magat, feöll szabadull, hol nem, kerekre vettetik es tőretik eleuenen.

Uo. 133—133v. l.

[1] Az úriszék tagjai: *Eörssy Zsigmond*, Sopron megye alispánja, *Lepowytth Ferenc*, Sopron megyei szolgabíró, Tar Mihály, *Belleznay Ferenc*, *Horraj Péter* esküdtek, *Fekete György*, Radlj Gotthárd, Atthenszamaber Bernát. — A jegyzőkönyvből ezt az egy pert közöljük.

[2] L. a nomenklaturában.

[3] A szöveg itt, úgy látszik, a vádlottnál talált babonás tárgyakra utal. Embercsontok talizmánként tartása, kuruzsláshoz felhasználása, vagy ilyen címen — az itt is szereplő — „ördögi mesterség" vádja pl. gyakran előfordul az egykorú boszorkányperekben. Az ítélet (a tolvajok rendszerinti büntetése — akasztófa — helyett kerékbetörés) szintén ezt a magyarázatot igazolja.

[a] ó = o[38] [b] ö = o[19], ü = u[19] [c] ő = o[21]

383.

1665 április 28, Lakompak

A földesúri hatóság két cinfalvi jobbágyot boszorkányság címén fog perbe, minthogy az egyik vádlott a másik előtt, az utóbbi állítása szerint, egér, macska, majd kuvasz alakjában jelent meg, s vízpróba alá vettetve, egyikük sem merült el. Bár az ügyész elégetésüket kívánja, az úriszék a bizonyítékokat elégtelennek találja, s csupán — az egyháznak fizetendő — bírságot szab ki rájuk.

* Causa praefati domini magistratus ut A contra Jacobum Soleticz et Gregorium Kureticz in Cindorff degentes ut I.

In persona domini magistratus idem, qui supra,[1] et cum iisdem proponit: Mikeppen in anno 1662. ezen Kuretik Gerg[el... ha]zanal[2] Cindorfon agyaban nyugodvan, ugy teczett neki, mint ha az agjaban az szalmaban egér jart.[a] Melyhez kepest az kezivel az szalmaban nyulvan egy egeret fogott, mely eger annak utanna keziben maczkava lott, ez utan az maczka nagy kuvazza, az utan megh szollalvan az kuvasz mondvan: Nem ismersze s hiszen én vagyok Soreticz Jakab, kérlek, ne szorongas, s azzal az eö ablakjanak czak egy kis lyukaczkajan ki buyt és el tönt. Ezek meg léven, jollehet mind az kettö az vizben vettetett, de egyiket sem nyelte el az viz, hanem mind az ket I fön levegett.[3] Kivanya azert az dominus magistratus, hogy erdemek szerint megh büntettessenek[b], és mint boszorkanyok megh egettessenek; producendo inquisitionem, quae si pro condemnatione Iacobi Soreticz insufficiens foret, inhaeret eatenus titulo 32. partis 2-dae.[4]

I Iacobus videlicet Soreticz dicit: Negat simpliciter actionem quantum ad murem, catum et canem et inhaeret productae inquisitioni, si et in quantum contra ipsum non militaret. Quantum ad inversionem, nescit quomodo factum. Igitur cupit sui eliberationem et absolutionem.

Procurator domini magistratus inhaeret praecitato titulo 32. partis 2-dae.

Deliberatum est. Mivel mind az két I boszorkanságnak probalasara vizbe be valo vetest kivantak, annak hitelt advan, effele czelekedetekert, nem leven egyeb vilagos evidentia ebbelj czelekedeteknek, tartoznak az czindorfi szent egy hazra mindenik, ugy mint Szoreticz Jakab 6 forintot, alter vero respectu paupertatis suae fl. 3;[b] annak utanna pedigh affele varaslasoknak es babonalasoknak hitell fognak, avagy cselekedettel követnj, erdemek szerint megh büntettetnek. Ab ulteriori autem moderna domini magistratus impetitione et requisitione absolvuntur.

Uo. 128v—129v. l.

[1] Az előző ügyben a vádat Raczy János terjesztette elő.
[2] A lapszél sérülése miatt az eredeti szövegből kb. egyharmad sor hiányzik.
[3] A vízpróbánál — amely a korábbi peres eljárásban döntő jelentőségű istenítélettel való bizonyítás maradványa — a boszorkányság jelének tekintették, ha a vízbe vetett személy nem merült el, hanem a víz színén maradt. (L. a 381. sz. pert.)
[4] L. a 381. sz. per 9. jegyzetét.
[a] A dőlten szedett betűk után az eredetiben vessző van. [b] Az eredetiben itt pont van.

BOSZORKÁNY- ÉS VALLÁSKÁROMLÁSI PÖR A XVIII. SZÁZADBÓL

Vadosfalván lakozó Kis Eörsébeth és Takács máskép Deserits Ferentz emlétett asszony férje, s azon articularis helységben aug. confessión lévő ártatlan egyházi szolgák tselédjek ellen, főkép négy esztendőtül fogva, halálra kereső ártalmas igyekezettyéknek és a fentirt asszony feje, ugy mint tagjai között fő részének megromlásának világos demonstratiója.

Először. Midőn a predikator előtt letett hit előtt, circiter hat esztendővel az emlétett asszony megromlott vólna, megnevezett férje fellyebb s alább először a vadosfalvai oskolamesternét boszorkánysággal vádolván hiresitette, azután saját instantiájára ao 1745. die 23. Mens. Aug. Vadosfalván magistratualis inquisitio peragáltatván, maga a férfiu első tanu lévén, hiti szerint puncto 1-mo et 2-do nem irtózott boszorkánynak vallani és consequenter puncto 4-to felesége romlását a mesternére fogni; sőt

Másodszor. Az oskolamester Vizkőzy Mihály felesége ártatlansága felől meggyőzettetett lévén, penes commissionem eius temporis Spect. D. Vice Comitis contrariam inquisitionem peragáltatván ao 1745. die 29. Mens. Aug. ugyan Vadosfalván és Pápán midőn secundum deutri punctum 1-mum afelől inquiráltatott volna, hogy Deserits Ferentzné Kis Eörzsébeth testében ugy, mint feje eránt nyavalyás lévén, egyebeket, akiken valami fogyatkozás (nyavalya, kárvallás) esett, ugyan Deserits és ezon Kis Eörsébeth felesége ingerlett, bujtott, biztatott-é fel, hogy boszorkány hire lett? Puncto 2-do Deserits szájából hallotta-é a tanu, hogy felesége Kis Eörsébeth fejébe

Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok 1873, 1133–1137

megromlott, kérdeztetvén sokaktól annak okáról, annak tulajdonitotta-é, hogy varakus békától, szélütéstől, vagy álmában a mesternő fejét megszoritván esett vólna rajta? Ezekre azt felelte hiti szerint:

Primus testis N. Döbrösi Ferentz ad punctum 1-mum, hogy előtte is gyanakodott a mesternére felesége romlása iránt. Ad 2-dum Deserita azt is beszéllette, hogy egykor hajnalba, ha felesége fenn nem lett volna, az ő fejét is megrázta vólna. Ad 4-tum Más boszorkánysággal is nem csak biresitette a tann előtt, de arra meg is esküdtt maga Deserita in inquisitione magistratuali bizonyitván Pápán lakozó Horváth, alias Simony Mihállal. Ezt Pápán mediante commissione Spect. D. Vice Comitis Cottus Weszprim. megeskűdtetvén, hiti szerint megmutatta, hogy itt is a Deserita nem igazán esküdött meg.

Secunda fatens Nob. D. Eva Horváth hasonlót vallott ad 1-mum ad 2-dum, hogy magától Kis Erzsébethtől Deserita feleségétől azt hallotta, hogy egy nagy varakus békától ijedett meg, mind csak ugy tetszik, hogy utánna jő, Deseritstől pedig azt hallotta, hogy háromszor tapogatta meg a felesége fejét.

Tertia testis Eva Balog azt vallotta, hogy Deserita biresitotto a mesternét boszorkánysággal és hogy étszaka a felesége fejét megtapogatván elromlott, és most is nyomorkodik, tovább is inhaereál abba, hogy nem más, hanem a mesterné rontotta meg a fejét.

Quartus testis Michael Szalay ad 2-dum hogy Deserita biresitette a mesternét felesége feje rázása felől.

Sexta Nob. Elisabetha Horváth azt vallotta ad 1-mum, Deserita szájából hallván, hogy az ő feleségét a mesterné vesztette meg ad 2-dum idem quod etc. ut.

Octava fatens Susanna Sulyok ad 2-dum Deseritsnétől hallotta, hogy a szél ütötte meg, a férjétől pedig, hogy a mesterné ütötte vólna meg a fejét álmában.

Decimasexta testis Catharina Németh ad 2-dum Deseritsnétől hallotta, hogy valami szél jött neki, attól megijedvén meg is romlott.

Ezzel megelégedvén, ujra szegény ártatlan oskolamesterünkbe Vizközy Mihályba akadtak, azzal biresitvén a felesége kivált Kis Erzsébeth, hogy ő maga is boszorkány és valahol a mestert meglátja, vagy csak a nevét is hallja, hogy valaki előtt emlegeti, azonnal említett Kis Erzsébeth megnémul, sőt ha szemben lenne véle, ki tudja micsoda szörnyü dolog esnék rajta. Melly okból Deserita Ferentz feleségét hurtzolta fellyebb s alább, a vadosfai predikatorhoz is elvitte, hogy lássa, ha a mester vagy mesterné nevét emlegetik felesége előtt, mint lészen dolga. Igaz, az asszony tettetésképpen-é vagy más okból magát rázta, némává tette, idővel (talám mikor s a mint magának tetszett) megszóllamlott, olyannak látszott mint akit a gonoszok megszállanak. Ezen okból is ismét a mester ellen is inquiráltatni kivánván a Teként. vármegye tiszteit tovább is busitván, történt, hogy midőn Teként. Hannibal Ferentz főbiró uram, N. Diniky eskütt ur sok érdemes nemes emberek előtt Vadosfalván ao 1747. die 2. febr. szemre hivná mind a két személyet, contrariumot látván, tapasztalta nem csak említett Teként. főbiró ur egyébb jelen lévő emberekkel Kis Erzsébeth álnokságát, hogy az nem történt rajta, amit mondott; sőt azután ötöd nappal, tudni illik die 6. febr. vadosfalvai terminusra kimenvén Teként. Nagy Pál itélőmester ur, ezen Tttes vármegyének akkori actualis viceispánnya a dologba béteként, mester, mesterné ártatlanságát, amazoknak pedig helytelen vádolásokat látván, meg is dorgálván letsendesiteni méltóztatott.

Hogy a vadosfai egyházi szólgák ellen megáltolkodott gyülöségeket a Tettes magistratusnak terhére nagyobbra vigyék, most immár Fabri Gergelyre is, azon aug. conf. lévő articularis ekklesiának praedikatorára is feltámadott sokszor említett Kis Erzsébeth, Deserita avagy Takács Ferentz felesége, akit arra kért azelőtt, hogy engedje meg a templomba való járást (ugy sem lévén eltiltva), hogy késértetiben vigasztalást vehessen, hete, házából is, midőn a praedikátor vigasztaló tanitásokkal élt vólna, sietvén, utóbb, ao 1747. die 13. mens. julii Takáts alias Deserita András saját fiával hittel azt merészelte reá fogni, hogy annak előtte circiter két esztendővel (quod probe notandum melly osztendőbe sőt azelőtt is az ura assioja szerint in inquisitione magistratuali ao 1745. mens. aug. peracta első testis lévén egyébb fent specificalt bizonyságok hitek szerint is, akkor már megromlott fejére nagy késértetekbe volt) husvét innepei tájban vadosfalvai oskolamester meghólt gyermeke felett mostanyi Fabri Gergely nevü praedikatort hallotta az igaz catholica római hitben lévők ellen káromkodni ekképpen:

Azok a külső atyafiak csinálnak fából, kőből, üstből, aranyból képeket, azokat Isten gyanánt imádják, kurvaaz hitek, kurválszeretik a Kristust.

Ezen veszedelmes vádolással ugyanazt gondolták, mint hogy a mestert, mesternét költötti boszorkányságok miát meg nem égettethették, a praedikatorra illyen póptelen dolgot költvén nyertesebbek lesznek; de igen jól esett, hogy ollyast nem költhettek, amelly röjtök helyen egyedül magok előtt esett vólna, hanem in concione publica funebri, in exequiis demortui filii ludi magistri praesentibus compluribus auditoribus.

I-mo. Hogy ez is az elsőkkel edgyütt hamis fogás légyen, legelőször is elégséges vólna megmutatni csak a mester mesterné ellen lett álnok vádolásokból is, de

II-do. Másodszor, azon időkben történt dologkra hogyan mutathat az asszony, holott azon esztendőbe amellybe emlegeti a halotti praedikatiot, sőt férje hite szerint már annak előtte is két esztendővel, hol fejére nézve megromlott, hol megvesztett, ijett, hol gyakorta néma vólt.

III-io. Ha ugy vólt a praedikatio, miért halasztotta ennyire, és miért nem intette meg a jelenlévőket, hogy azon praedikatiórul megemlékezvén, most bizonyságok lehetnének. Ugyanazért akarta annyira hallasztani, akkor elhallgatni, hogy sokára feledékenységből ellene bizonyságokat nem lébet állitani.

IV-to. De lesznek ha kivántatni fog, akik jelen lévén megvalják, hogy se akkor ollyan vakmerő szókkal, se egyébkor tizenegy) esztendőtül fogva minden vasár s ünnep napokon praedikatiokat, biblia ólvasásokat, catechizátiokat, számos halotti elmélkedéseket, Vadosfán nem tsak, de Győrött is hat esztendeig in utraque cathedra publice a temető helyeken mind az három valláson lévő sok ezer, fő s alatson rendből álló halgatóság előtt, illetlen elenchusokkal nem élt, hanem a szelédségnek lelkével: bizonyság lészen az egész rábaközi halgatóság, hogy száma nélkül de suggestu publico keményen megdorgálta azokat, akik vakmerő disputatiokra fakadtak, és sokszor emlékeztette Sz. Péter 1. Levelének, 3. részének, 15. versfeljegyzett mondásra. Legyetek készek szelédséggel és tisztességgel választót adni mindazoknak, akik számot kérnek aina ti bennetek való reménység felől.

V-to. A Dunáninnen aug. conf. lévő ekklesiáknak canonai is illyen kemény tilalmat tettek azon dolog felől: circa usum elenchticum cauendum ne inuectiuis aut scommatibus V. D. Ministri injurii sint — — ab elencho nominali aduersus praedominantes abstineant. Mellynek egyik szerző oka az egyházi szólgák közzül bevádoltatott Fabri Gergely volt, vide instructionem superintendent Numero 1-mo.

Illésy János

ADALÉKOK A HAZAI BABONASÁG TÖRTÉNETÉHEZ

II.

Anno 1726 Die 5. Novembris De eo utrum: Tanu ezen leszen hited jó lelked ismereted szerént tartozol megmondani, a kire mit tudsz, szitkozódást, káromkodást, lopást, tolvajságot, paráznaságot, gyilkosságot, boszorkányságot e helységben félre tevén atyafiságot, barátságot, szomszédságot, tartozol megmondani.

Másodszor ezen leszen hited: hallottad-e, avagy láttad-e Kelemen György nyakában azt a czolonkot, [1]) hogy kirántotta Nagy Ferencz uram a nyakából, a feleségének is ha látott e valami czolonkot, vagy egyebet viselni a nyakában, mért viseli, ha visel valamit?

Harmadszor: hallottad-e, hogy Csordás Tamás mondotta, hogy a berczeli, karádi boszorkányok rávallottanak a Kelemen György feleségére, szájából hallottad-e Csordás Tamásnak? és ha ezen kivül valami boszorkányságot tudsz, tartozol megmondani jó lelkiismeret szerint, vagy valami gyanuságod vagyon-e rajta boszorkánysága iránt? [2])

8. Tanu Taskó Mihályné hite szerint mondotta, hogy látta a Ke-

[1]) Czolonk, hangátvéttel = koloncz, mint kalán-kanál, stb. Aféle talizmán, melyről már Cicero emlékezik virgula divina). Csoda erőt tulajdonitottak neki. A hires költő és hadvezér Zrinyi Miklós tragikus halálának leirásában olvassuk gr. Bethlen Miklósnál, mint a megsebesült Zrinyi utolsó szavait: „rutul bánék velem a disznó, de ihol egy fa, — melyet csatákon is magával hordozott zsebében — állítsátok meg a sebnek vérét vele, oz arra igen jó "

[2]) Az itt következő tanuvallomásokat kivonatosan közlöm, csupán azokat, melyek a czikk szempontjából nzvezetesek.

lemen György nyakában a czolonkot viselni és a feleségét is látta a nyakában czolonkot viselni, mért viseli, mért nem? nem tudja, és hallotta azt is Csodás Tamás szájából, hogy azt mondotta, hogy a berczeli boszorkányok, Fábiánné azt mondotta, hogy szintén olyan boszorkányok mint ők, és 30 esztendeje vagyon, hogy együtt tanultanak; ismét gyanusága vagyon boszorkánysága iránt Kelemennére, mert egy alkalmatossággal a bort reá nem köszönté, egy kakas mindjárt reá ugrott, a kezét megvágta es tiz hétig kinlódott a kezére.

11. Tanu, Megyesi Sándorné vallotta, hogy egy alkalmatossággal mondotta az ura Kelemennének, hogy a másik ura idejében sokat elvontak szolgálatjában, mindjárt akkor a keze kitört, a földhöz csapták és két tinaját megnyargalták, elvesztek. Csak ő rá gyanakodtak, végre is ő mondott a karjának orvosságot.

Ethnographia II (1891), 353–356.

12. Tanu, Szabó Istvánné hite szerint vallott, hogy egy alkalmatossággal Berczelre ment, a mikor azokat a boszorkányokat megégették; a prédikátor azt mondotta, hogy vagyon Vencsellőn is egy boszorkány, Kelemen Györgyné és Csordás Tamás is hasonlóképen mondotta. Hallotta azt is, hogy a falu együtt volt, hogy Borsos András azt mondotta: ördög adták b . . . . m az apátokat, anyátokat. A falunak mondotta . . .

13. Tanu, Szabó Mihályné hite szerint vallotta, hogy egy vásári alkalmatossággal süveget akart Tokajban venni az urának és kérte Kelemen Györgyöt, hogy válasszon egy süveget és mondotta, hogy próbálja, ha jó leszen az urának. Kelemen György mondotta tréfából, ha a fejemet a kegyelmed fejéhez tehettem volna, inkább meg tudnám választani. Ezen megharagszik Kelemenné és egész házáig rut mocsokkal illette az urát. Más napra virradván, mindjárt a szájamat visszavonták, sem ehettem, sem ihattam, hanem a gyógyító megmondotta, hogy a ki vásárban megharagudott reád, az vonta félre a szádat, a szomszédasszonyod. Ismét Pipa Tamásnétól hallotta adta teremtettével való szitkozódást.

17. Tanu, Tarkó Mihály hite szerint mondotta, hogy nagy erős gyanusága vagyon Kelemen Györgynére, hogy ő vesztette meg a kezét a feleségének. Láttam azt is, hogy Nagy Ferencz főesküdt uram kirángatta a czolonkot Kelemen György nyakából és mondotta Nagy Ferencz uram, hogy ebben van minden mesterséged és ezért nem tehet a falu sem törvénnyel, sem egyébbel; azzal csak elment Kelemen házához.

19. Tanu, Nagy György, hites ember, hite szerint vallotta, hogy mikor Szenyesinét elvitték Ibrányba lakodalmi alkalmatossággal, hogy

illik és mulattak, mondotta Nagy György, hogy hozassanak egy itcze bort és Kelemen György is mondotta, hogy nem bánja; arra mondotta Nagy György, hogy Kelemen kettőt hozasson. Erre a szóra megharagszik és elmegyen haza. Kimenvén Nagy Mátyás a házból egy fertelmes nagy agár szem közben reá agyarkodik, hogy a foga is szikrázik és előtte csak bement a házba, a szeme közzé köpdösött. Nagy Ferencz és Tarkó Mihály hasonló képen vallják, hogy bement a házba. Ugyan Nagy György vallotta, hogy e nyáron Gáván Sátor János házánál Tiszai István mondotta, hogy olyan kan ördög Kelemen György, hogy tiszta gyémánt a t . . e és annak a világánál járnak Török országra.

24. Tanu, Megyesi András hite szerint vallotta mint a 18 tanu, a felesége Megyesi Andrásné, hogy mind tinójának, disznójának elveszése, felesége karja kitörése iránt nagy gyanusága vagyon Kelemen Györgynére. A czolonkot is látta a nyakában Kelemen Györgynek stb.

(Orsz. Ltár. Limbus II. sor.)

— (*Boszorkányper másfél század előtt.*) N.-Bánya város jegyzőkönyvében 1705. jan 30-dikáról következő sorok fordulnak elő:

„Ti Szaszánné, Szakácsné, Pap Andrásné elegedendőképpen megvilágosodván és megbizonyosodván az ti Isten ellen való gonosz cselekedetitek, varázslástok, büvöléstek, bájolástok, ördögi mesterségtek, boszorkányságtok, melyet a hiteles tanuk mind magatok szájavallása után, s mind penig ördögi mesterségteknek gyakorlását sok izbe látván, hitek után megbizonyitották, és hogy az vizben is belé vettetvén mint oly személyek tisztátalanok lévén, le nem mentetek, söt az magatok szavai is világosan megmutogatják; azért mind Isten s mind az ns ország törvénye szerént mint olyan ördögi mesterséget követö boszorkányok, kivitetvén a *Kákás* mezöre, a ti büntetésteknek helyére, tüzzel testetek megégettetik.“

Hazánk s a külföld 1866, 448.

Abafi Lajos

FELSŐBÁNYAI BOSZORKÁNYPÖRÖK

I.

Anno 1715 die 9. Maji Deliberat. Constatálva nyilvánságosan magok szájok vallásából a rostavetés dolga, öreg Pap István úr feleségén, Dóka Istvánnén, úgy Pap Mihályné és Kegyes Istvánnén, melyre nézve tetszett e szerint az istenes törvényszéknek, hogy ő kgylmek mindenik személyszerint eleven díján maradjon húsz-húsz forintokon, különben mind az istennek, mind a nemes ország törvénye szerint nagyobb volna a büntetés.

Anno 1715 die 9. Maji. Bizonyitsa meg Dóka Istvánné azt Dóka Andrásné ellen, hogy rostavetésre Dóka Andrásné tanitotta, mikor hol s kik előtt? (Feleletei szerint.) Dóka István feleségével együtt, úgy ő Pap István is.

Relationes Fatentium.

1. Fatens Vidua Francisci Dóka Elizabetha Szász Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt s nyilván hallottam Dóka Istvánné asszonyomtól, hogy mondotta volna Dóka Andrásné azon elveszett pénz iránt, hogy vettessen rostát, de hogy tanitotta volna Dóka Andrásné asszonyom Dóka Istvánné asszonyomat, mint, hogy s miképen vessen abban, semmit nem tudok, nem is hallottam, de más alkalmatossággal egy csizma elveszésével tudom, hogy próbáltuk a rostavetést Dóka Andrásné asszonyommal, de minthogy nem tudtunk, hozzá nem is fordult.

2. Fatens conjux Georgii Remetei Elizabetha Brudi A. 34. Citat. Jurat. Examinat. Fatetur. Hallottam azt Dóka Ferencnétől tegnapi napon, hogy mondja, hogy Dóka Andrásnéval együtt próbálták ezelőtt a rostavetést. De hogy Dóka Andrásné asszonyom tanitotta volna Dóka Istvánnét, én abból semmit nem tudok, nem is hallottam.

3. Fatens vidua Michaelis Pap, Catharina Pap A. 45. Citat. Jurat. Examinat. Fatetur. Ut 2. Fatens.

Hazánk, Történelmi Közlöny VIII (1888), 301–319., 351–372.

Anno 1715. 16. Maji. Minthogy nem bizonyíthatott Dóka Istvánné Dóka Andrásné ellen feleletei szerint, hogy rostavetésre tanította volna, azért tetszett az istenes törvényszéknek, hogy Dóka Istvánné asszonyom convincáltassék eleven díján, ú. m. húsz forintokon. Dóka Andrásné pedig mondjon hitet róla, hogy soha rosta vetést nem gyakorlott.

NB. In facie Sedis-Judicicariae ezen caa sopialódott.

A. 1715. Die 7. Maji. Utr. etc. etc. super eo?

Tudja-e nyilván a tanu, látta-e, hallotta-e s kitől, bizonyosan, hogy ifjú Szász Gergelyné Medgyesi Kis-Anna isten s keresztényi szent élet ellen bűvölést, bájolást, babonaságot, ördögi mesterséget, varázslást, vesztést s egyéb ezekhez hasonló mesterséget, tudományt gyakorlott volna, hol, mikor s kik ellen?

Relationes Fatentium.

1. Fatens. Martinus Lakatos Civis Annor. circiter 26. Ad fidei Jurat examinat Fassus est nihil.

2. Fatens. Conjunx D. Martini Tot Annor. Cirtr. 74. Jurat. examinat. fatetur sic. Hallottam azt Szilágyi Fazakas Istvántól, hogy mikor vérfolyásba volt, gyanakodott ifjú Szász Gergelynére azon nyavalyája iránt, hallottam ugyan azt is Szilágyi Fazakas István feleségétől, hogy az ura maga megvallotta hite után feleségének, hogy Magyarországra fazékkal jártokban egymással gonoszul éltek volna, mint itthon is, azonban hallottam azt magától Szász Gergelynétől magam házamnál, hogy ha tudna olyan mesterséget megcselekedné, hogy utálná meg őtet Szilágyi István, azonban csakhamar időn hozzám jő egy alkalmatossággal, hozván magával egy kicsinyke sült pogácsát, adván ide nekem, hogy adjam oda Szilágyi Istvánnak, mert olyan van benne, hogy ha azt megeszi, őtet megutálja, de én neki oda nem adtam, hanem a Szaszárba vetettem.

3. Fatens. Conjunx Francisci Lengyel. Anno. circiter 46. Jurat. Examinat. fatetur sic. Hallottam maga Szilágyi Istvánnak feleségétől, hogy az ura vérfolyásban kínlódván, gyanujok volt ifjú Szász Gergelynére, azonban hallottam panaszképen Szilágyi Istvánnak feleségétől, hogy nagy gyanuja van Szász Gergelynére, hogy az urával elhitette, minthogy őtet megutálta.

4. Fatens. Conjunx Martini Lakatos Juditha Lengyel Annor. circiter 22. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

5. Fatens. Stephanus Mészáros Jurat. Civis Ad Fidem Deo et Commti datam fatetur nihil.

6. Fatens. Stephanus Pétki Civis Annor. circiter 34. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt, hallván a feleségem az öreg Nemegyeinétől, nekem megbeszélvén, hogy Fazakas Szilágyi István, mikoron Sándorral, Fazakas legénynyel (ki is Szász Gergelynének testvéröcscse) mentek volna, Lacfaluban egy orvos oláhnéhoz, akarván magát Szilágyi István azon vérfolyási nyavalyából orvosoltatni, hogy mondotta

szemében az orvos oláhné Sándornak, hogy azt egy testvérnénéd cselekedte, a mit cselekedett Szilágyi Istvánnal. 2. A feleségemtől hallottam, beszélvén neki Nemegyeiné asszonyom, hogy az Fazakas Szilágyi István maga mondotta, hogy adott neki Szász Gergelyné valami lepényt, a melyet megevén, azon nyavalyából mindjárt meggyógyult.

7. Fatens. Johannes Mészáros Civis Annor. circiter 32. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt nyilván, hogy Fazakas Szilágyi István roszul élt feleségével és hogy rongálta, verte Szász Gergelyné miatt.

8. Fatens. Conjunx D. Stephani Szeremi Annor. circiter 44. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

9. Fatens. Vidua D. Andreae Hober Maria Német A. 36. Jur. Ex. fatetur. Hallottam magától Szilágyi Fazekas Istvántól tegnap, mostan közelebb rakván nálam kemencét, hogy szidta Szász Gergelynét, s így adta elő, meggyógyíts engemet, mert te vagy oka az én nyavalyámnak, mert ha meg nem gyógyítasz, összevagdallak; egy alkalommal menvén Szilágyi István Nemegyeiné asszony házához, vitt oda neki Szász Gergelyné valami bélest, a melyet megevén, azontúl azon kínos nyavalya rajta megszünt s meggyógyult. 2. Hallottam ugyan Szilágyi István feleségétől, beszélvén meg neki az ura, hogy midőn nálok Szász Gergelyéknél lakott, késztette volna arra Szász Gergelyné, hogy szökjék el vele.

10. Fatens. Conjunx Stephani Szilágyi A. 25. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt, nyilván megvallván nekem uram ő kegyelme, hogy sokszor késztette arra Szász Gergelyné, hogy szökjék el vele, de a lelkiismeret arra nem vitte, azután esett természetrendi ellen való nyavalyájába, vérfolyásba három hónapig; egy alkalommal rendkívül kínlódván, Sándor a Szász Gergelyné testvéröcscse hítta ki Sándorfaluba gyógyító oláh asszonyhoz, a ki ugyan adott valami orvosságot, de meg nem gyógyult, az orvos asszony mondta Sándornak, hogy nincsen Felső-Bányán nagyobb k...a boszorkány, mint az, ki ezt cselekedte, ezt pedig egy testvérnénéd cselekedte; azután hazajövén, nem használván az oláh asszony orvoslását, ment egyszer az uram az öreg Nemegyeiné asszonyom házához, vivén utána Szász Gergelyné egy tányéron egy darab lepényt, a melyet megevén, mindjárt mint ha elvágták volna, nyavalyája megszünt s meggyógyult.

11. Fatens. Conjunx Stephani Petki Juditha Mészáros Annor. 23. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom, láttam bizonyosan most az elmult szombaton, hogy Szász Gergelyné a maga udvarán ülvén az új istálló küszöbén, hogy oldalfélt kötözött csomókat egy madzagon, de nem láthattam bizonyosan, ha hárs-madzag volt-e vagy kenderből való, a melyet is midőn kötözgetne, mindenik kötött csomóra száját nagyon feltátván reá lehellett, az ura kijövén azonban a házból az udvarra, összehajtogatván tette a zsebébe jobbfelől, minthogy a bal oldalán volt a kötözés, vévén észre, mint eszembe vettem, hogy

ott vagyok, ment a ház mögött lévő kis kertjébe. 2. Egy alkalommal lévén adós az öcsesének két polturával, hozzá akarván vinni, érkezvén az utca felől való ajtóhoz, hallok zajt, a lyukon a falon az ajtó mellett, látom, hogy a pitvarban áll Szász Gergelyné, lévén egy farosta a kezében, a melyet felfelé megforgatván, megcicogatja a szájával magát is a rozsdával együtt, mintegy tekergetvén a rostát a glétőrlő kőre lefordította.

NB. Ad 9-um recolligálván magát Német Mária asszony, mondja, hogy hallotta maga szájából Szász Gergelynétől, hogy soha nem érik azt, hogy neki gyermeke legyen.

12. Fatens. Johannes Szabó Jurat. Civis. A. 45. Ad Fidem Deo et Patriae datam fati. Iterato mint a tavalyi fassiókban bement, hallotta Andrézernétől, hogy ő hallotta magától Szász Gergelynétől, hogy az asztalnak a négy szegletire olyat teszen, hogy a kit szeret, oda kell menni. 2. Hallottam ma a pincében csaplárné asszonyomtól, hogy hallotta Salánki Mihálytól magától, hogy a kuruc világban hajdú korában társaival együtt ott ittak, társai elaludván, maga nem aludt, tettetvén hogy alszik, a kulcs lyukán látott, hogy bement egy hosszú, csak megáll, egy szép menyecske lett belőle, mindjárt három menyecske lett. azonban vendégséget indítottak, kérte azonban az egyik, melyikből hozzak? azt felelé Szász Gergelyné a kérdőt, a tokajiból; a vendégség után levették a poleról a kenőcsöt, megkenvén magokat, a kulcs lyukán mindegyik kiment; azért Salánki Mihály azt mondotta, méltó hogy megégettessék Szász Gergelyné: ezen szép actus volt a Szász Gergelyné házában.

13. Fatens. Gabriel Nagyszegi Civis Annor. 36. Jurat. Examinat. fatetur. Hallottam Gruszmán Jánosnétől azt, hogy Szász Gergelyné adott neki egy tálat, azon napon este reá mentek férfiú képében s vele fertelmesül bántak, eziránt pedig gyanuja volt Szász Gergelynére, nem másra.

14. Fatens. Samuel Foglár Civis A. 31. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt, hallván maga szájából, jövén hozzánk, roszul lévén egy alkalommal a feleségem, kente is; ezen alkalommal beszélte, hogy a kin, vagy a mely asszonyon a hószám megáll, szakítson három tölgyfáról levelet, rágja meg s megindul rajta. 2. Tudja, hallván azt is szájából, hogy fúró lyukba háromszor kiáltson, de nem jut eszibe, micsoda nyavalya ellen mondotta, legyen ez orvosság.

15. Fatens. Vidua D. Martini Varga A. 56. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

16. Fatens. Conjunx Gabrielis Nagyszegi Anna Marosi A. 23. Jurat. Examinat. fatetur ut Antecedens in omnibus.

17. Fatens. Conjunx Michaelis Both. Anna Borbély A. 25. Jurat. Examinat. fatetur. Egy alkalommal jő hozzánk Szász Gergelyné asszonyom, kér kölcsön egy negyed málét, nem adván, vagy igérvén, azon este a gyermekünknek lába felsugorodik, ismét be-

kötvén harmadnapra meggyógyul, megint két hét elmulván, ugyanazon lába a gyermeknek felsugorodik, kinlódott vele sok ideig, meghólyagozták hólyagokkal, mely iránt is egész gyanunk volt Szász Gergelyné asszonyra.

18. Fatens. Susánna Gruzmán Obstetrix A. 46. Jurat. Exam. fatetur. Tudom, hallván szájából Gruzmán Jánosné menyemnek, felkelvén gyermekágyából, először menvén a templomba, mikor haza felé ment volna, adott neki egy tálat Szász Gergelyné. azon éjszaka reá ment Szász Gergelyné férfiú képében s vele éktelenül bánt, fertelmeskedett s majd félholtan hagyta, haragudott is reá, lévén ezelőtt komaasszonya, akkor komaságba el nem hivatta.

19. Fatens. Conjunx Stephani Baganéri Juditha Tálas A. 45. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt, hallván maga szájából Szász Gergelynétől,* hogy ha az urától megválhatik, csak megválik az, melyért meg is dorgáltam, a mint hogy akkor is adta magát Szilágyi Fazakas Istvánhoz. 2. Hallottam azt is maga szájából ezelőtt három esztendővel, hogy ha tudtam volna, hogy fiad nem lesz, ez sem lett volna, t. i. leánya.

20. Fatens. Conjunx Samuelis Foglár Anna Bagaméri A. 26. Jurat. Examinat. fatetur ut 14. fatens.

21. Fatens. Conjunx Martini Kupas A. 36. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

22. Fatens. Conjunx Georgii Murányi Juditha Varga A. 45. Cit. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

23. Fatens. Conjunx Johannis Varga Elisabetha Csiszár A. 25. Citat. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

24. Fatens. Conjunx Johannis Szabó Mária Fonáczi A. 42. Cit. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

25. Fatens. Conjunx Johannis Gruzmány Juditha Stenczel A. 34. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom azt, mikor kétheti gyermekágyas voltam, hogy két hét elmulván, egy hétig reám jártak s velem éktelenül bántak, mindenkor pedig Szász Gergelyné képében gyötröttek s jöttek reám.

26. Fatens. Conjunx Stephani Remetei A. 46. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom, hallván, panaszolván nekem atyafiam Szilágyi Fazakas István, hogy nagy gyanuja van Szász Gergelynére a maga nyavalyája iránt, a felesége is hasonlóképen mondja megnyomorított gyermeke iránt, hogy egészben gyanakszik Szász Gergelynére, a mely felesége szavaira mondja az ura, ha hatalmamban volna, mindjárt összevagdalnám, nem szánnám a gyermekemért, a kire gyanakszom. 2-szor mondja Szilágyi István, hogy sokszor elindult bíró uramhoz, a házig elmehetett, de semmiképen be a házhoz nem mehetett.

* Talán inkább Szász Gergelynének.

Anno 1715. 9. Maji Deliberat ifjú Szász Gergelyné ellen N. 3.

Nyilván lévén az istenes törvényszék előtt Szász Gergelynének mind gonosz élete, mind pedig ördögi sok rendbeli cselekedete, a melyeket is nyilvánságosan behoztak a tanuk, kihez képest tetszett az istenes törvényszéknek, hogy tűz által fogyjon el élete, a mint az 1714. esztendőbeli 1. Martii lett hasonló cselekedetei ellen Deliberatuma az istenes törvényszéknek.

NB. Deliberat Hegedüs Mártonné bábaasszony ellen.

Behozván a tanuk bizonyos Hegedüs Mártonné bábaasszonynak sokféle gyakorlott ördögi sok rendbeli bűvöléseit, bájolásait, sokaknak keze által való megnyomoríttatását, fenyegetődzését, melyek is megvilágosodván az istenes törvényszék előtt, tetszett az istenes törvényszéknek, hogy élete tűz által fogyjon el.

Anno 1715. Die 11. Maji. Utr. de e super eo.

Tudja-e nyilván a tanu, látta-e, hallotta-e s kitől bizonyosan, hogy Soós Pálné mind az isteni s mind a keresztényi szent élet ellen ördögi mesterséget, babonaságot, varázslást, vesztést és több ezekhez hasonló mesterséget, tudományt gyakorlott volna, hol, mikor s kik ellen? A tanu cum omnibus debitisque circumstandiis vallja meg.

Relationes Fatentium.

1. Fatens. Johannes Petki Civis A. 34. Cit. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

2. Fatens. Stephanus Bartos Civis A. 36. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Hallottam a télben ifjú Pap István uramtól, hogy a Mészáros István uram házában megkötötték volna egy vaskarikába hárssal, reggel látják, hogy Soós Pálné van kötve az asztal lábához, a hárs pedig volt kötve a száján és alól a szemérem testén jött ki. — 2. Tudom, látván most közelebb csütörtökön tíz óra tájban jövén alá a kert alatt Szőcs Mártonnal, hogy Soós Pálné a Becsi Pál uram háza vagy berenája mellett lévő gerenda végénél egy követ, lehajolván, a kezével megtisztogatta, azután a követ helyéből felvevén visszafordítá, az alul föld felől való részét is hasonlóképen kezével megtisztogatván, úgy hagyta, a mint hogy most is a kő úgy vagyon.

3. Fatens. Johannes Mészáros Civis A. 28. Cit. Jurat. Exam. fatetur nihil.

4. Fatens. Johannes Vaári Civis A. 42. Cit. Jur. Exam. fat. Tudom, kérvén engemet egy kis kemence rakására, de minthogy edénynyel kelletvén elmennem, nem rakhattam, mely miatt is esett valami nehézsége, más alkalommal adott egy legényemnek hét zsákot bérbe, kérvén érte egy negyed búzát, megjövén a búzával adósságban, a búzát megbecsülték, fél negyednél neki több nem jutván, megharagudott, mely miatt is erős gyanunk lett, esvén nyavalya a feleségem keze ujjának, minthogy el is szakadt ugyanakkor egy íz az ujjából.

5. Fatens. Martinus Keresi A. 45. Cit. Jur. Exam. fat. Nihil.

6. Fatens. Martinus Lakatos Civis A. 26. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Tudom, hallván az öreg Tarpai Mátétól, hogy Szász Gergely házánál lakó öreg Szereminétől hallotta, hogy beszélte, hogy egy macska ülvén lucskosan a tűzhelyen, csett kérdés, mi lelte azt a macskát, hogy olyan lucskos, erre felelé egy Markó Marci nevű fazekas legény, nem látjátok-e, hogy az éjszaka Soós Pálné nyargalódzott rajta, a melyet eskűvésével is erősített.

7. Fatens. Franciscus Vaári Civis A. 32. Cit. Jur. Exam. fat. Tudom, nyilván beszélvén nekem ezelőtt majd két esztendővel Földesen, járván én ott fazekkal, kérdvén egy asszony, hol lakom én? felelém Felső-Bányán, kérdi ismerem-e Soós Pálnét? én felelém igenis ismerem; erre felelé: hej vén boszorkány mégsem tudták megégetni, ha el nem ment volna innen, eddig régen elfuvattam volna (megégettetvén testét) a széllel.

8. Fatens. Conjunx Martini Tót A. 74. Cit. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

9. Fatens. Conjunx Stephani Keresi Sára Keresi A. 32. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Hallottam most csütörtökön Szőllősi Istvánnétól, hogy látta Soós Pálnét a Parlőnak mind a két végén, hogy a köveket a kezével hányogatta.

10. Fatens. Conjunx Martini Keresi A. 34. Cit. Jurat. Exam. fatetur nihil.

11. Fatens. Conjunx Johannis Vaári Juditha Karassaj A. 34. Cit. Jur. Exam. fatetur. Tudom, hogy egy legényünk kérte el hét zsákját bérbe, igérvén Soós Pálnénak egy negyed búzát, meghozván búzáját, a legény meghal, az adós búzát széjjel mind elméretik, Soósnénak nem jut több fél negyednél, reám azért haragudott, hogy az egész ki nem jutott neki, kérte az uramat, hogy rakjon neki egy kemencét, de sok dolga lévén, nem ért rá, mely iránt is megharagudott, ezután két-három nap elmulván fájni kezd egy ujja kezemnek, mely miatt is sokat szenvedtem. 26 hét mulva egy alkalommal izenek Lengyel Ferencné által, hogy jőjjön hozzám; izeni: jól tudom miért hivat, vigye hét orvoshoz s meggyógyul, mert az enyim is úgy gyógyult meg, magam voltam a nyolcadik.

12. Fatens. Mathaeus Tarpai Civis A. 56. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Tudom, hallván az öreg Szereminétől, hogy mondotta nekem, hallván ő Marci István fiától, hogy Soós Pálné az éjszaka macskán nyargalódzott, Marci mondja Szereminének ismét, nem látod-e mily lucskos a macska, azon nyargalódzott az éjjel Soósné.

13. Fatens. Conjunx Martini Lakatos Juditha Lengyel A. 24. Cit. Jur. Exam. fatetur nihil.

14. Fatens. Conjunx Petki Juditha Mészáros A. 24. Cit. Jur. Exam. fatetur nihil.

15. Fatens. Conjunx Martini Szőcs Diószegi Elisabetha A. 20.

Cit. Jur. Exam. fatetur. Tudom, látván, magam jövén elő a kert alatt Bartos István urammal, hogy Soós Pálné a Becsi Pál uram közin a gerenda végénél egy követ felvett helyéből, kezével megtörülgetvén, az alsó felével felfordította, a mint most is azon kő úgy vagyon, ez pedig most csütörtökön volt 10 óra tájban.

16. Fatens. Johannes Füleki Civis A. 38. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Tudom, beszélvén nekem ezelőtt való esztendőkkel Gyulai János felesége, lévén abban az időben bérese Soós Pálné vejének, Szabó Mihálynak, egy télen elindulván a felföldre, mondja sopánkodva Szabó Mihályné, szeretném tudni, miként mehetnek mostan télnek idején uramék; szintén akkoron sütvén Szabó Mihályné, Soós Pálné egy forró kenyeret kivévén a kemencéből, ketté vágta, Soósné a kenyérből megnézte mint s hol járnak, s mondja Soósné a leányának: Szintén ma tizenkét órakor mennek át a Tiszán Tokajba, semmi kárt nem vallottak még eddig: haza jövén Gyulainé, megkérdezte az urát, mikor mentek át a Tiszán Tokajnál, megmondja Gyulai, szinte akkor esett átmenetelök, a mint itthon Soósné a kenyérből megnézte volt.

17. Fatens. Stephanus Pap Junior Civis Jurat. A. 38. Ad fidem Deo et Patriae datam fatetur ut 4. et 11-mus.

Anno 1715. Die 16. Maji Deliberat. Minthogy a fatenseknek tassiojok tovább való világositást kiván, ezen dolog mostan dilatióba megyen, úgy mindazáltal, hogy világosodván valamiben dolga, iterata felvetődik ezen causája törvényesen, mostan pedig kezességen elbocsáttatik kétszáz forintokig; miként valami világosítás találtatik, mindjárt vizre vitettetik, aztán exequáltatik.

Anno 1715. Die 23. Maji. Utrum de et super eo. Tudja-e nyilván a tanu, látta-e, hallotta-e s kitől, bizonyosan, hogy Hegedüs Márton mondotta volna: nos megégették az én feleségemet, s hát a többit, a nagyjait s a ki legnagyobb volt? Olyan igaz lelke volt az én feleségemnek, mint az enyém, nekem olyan mint az övé, nos leszen ő szalonnája annak a tanácsnak, csak járjon reá.

2. Micsoda boszorkányságot tud Hegedüs Mártonról vagy varázslást, bűvölést, ördögi mesterséget.

Relationes Fatentium.

1. Fatens. Stephanus Lucskaj. Concivis Jurat. ad fidem Deo et Patriae datam Jurat. Examinat. fatetur. Ad 1-um fatetur nihil. Ad 2-um nihil.

2. Fatens. Conjunx Dni Michaelis Szathmári Elisabetha Lucskaj A. 52. Jur. Examinat. fatetur sic. Ad 1-um. Hallottam magától Hegedüs Mártontól (menvén a Láposi vásárra) Ünőmező végénél találtam szembe, kérdvén tőlem, hogy mind megégették-e? én felelém nem többet kettőnél, s hát kicsoda a másik? Biró Géczíné; mondja: hát a nagyobbik ott maradt, ismét mondja: vagyon azoknak a polgároknak szalonnájok, ismét mondja, ütvén vagy vervén a maga

mellét: olyan igaz lelke volt az én feleségemnek mint nekem, nekem olyan mint az övé; sírt ugyan, de hogy könye hullott volna, nem láttam. Ad 2-um fatetur nihil.

3. Fatens. Conjunx Johannis Kerekes Anna, A. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur Ut praecedens fassus in omnibus.

4. Fatens. Johannes Madaj Junior A. 38. Ad Fidem Deo et Communi datam fatetur. Tudom, érkezvén Ünőmező végénél, találván szemben Hegedüs Mártont, beszélvén Szathmáriné asszonyommal: nos megégették az én feleségemet? felelék: meg; hát a ki nagyobb, azt meg nem égették? Leszen a pokolban szalonnája, de kiről mondotta légyen, azt nem érthettem; sok ideig laktam a feleségemmel, de semmit hozzá nem láttam, neki olyan igaz lelke volt mint az enyim, olyan egyenlő lelke volt.

5. Fatens. Johann Veres A. 46. Ad Fid. Deo et Communitate datam fatetur. Ad 1-um nihil, ad 2-um nihil.

6. Fatens. Conjunx Stephani Bagaméri Juditha Tálas A. 46. Citat. Jurat. Examinat. fatetur, most is a szerint fateal mint azelőtt. Ad 2-um nihil.

7. Fatens. Samuel Foglár Civis A. 34. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 1-um in omnibus ut praecedens, ad 2-um nihil.

8. Fatens. Johannes Madaj Senior Civis Jurat. A. 36. Citat Jurat Exam. fatetur ad 1-um nihil, ad 2-um nihil.

9. Fatens. Stephanus Miskolczi Civis A. 28. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 1. nihil, ad 2. nihil.

10. Fatens. Sámuel Lökös A. 34. Cit. Jurat Examinat. fatetur ad 1-um nihil, ad 2-um nihil.

11. Fatens. Johannes Forgolányi A. 32. Cit. Jur. Exam. fat. Tudom azt, hallván a maga szájából, Hegedüs Mártontól, hogy ártatlanul halt meg a felesége, úgy siettek vele, haza sem várták: csak fojtsuk, meg ne is várjuk, míg az ura haza jő.

12. Fatens. Conjunx Johannis Forgolányi Sára Kerekes A. 23. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. Tudom azt, hallván a maga szájából. Hegedüs Mártontól, mikor haza hozták, letették a taligáról és mondta, ártatlan halt meg a feleségem, ha itthon lett volna, inkább maga ment volna a halálba érette.

13. Fatens. Johannes Marosi A. 32. Citat. Jur. Exam. fatetur ad 1-um ut praecedens.

Anno 1715. Die 29. Augusti. Ezen Hegedüs Márton causája halasztatott következő törvényre, kivántatván a külső helységekről is tovább való világositást ezen causa iránt.

Anno 1715. Die 12. Septembri. Deliberat. Jóllehet világosan Hegedüs Mártonnak ördögi mestersége, világosan nem constál, mindazonáltal a fatenseknek is fassiójokból világos dolog, hogy a becsületes nemes tanácsot mocskos szavaival megmocskolta és igazságtalansággal vádolta, azért tetszett az istenes törvényszéknek, hogy

nyelve kivonatván, elvágattassék és a városból hóhér által kitüzeltessék, minthogy maga nyelvével magát gyanussá tette, úgy mindazáltal, hogy ha ezen dolgát megújítja, újabb gyanuságba hozza, vagy itt vagy másutt gyanuságra okot ád, tűzre itéltetik.

Anno 1715. Die 23. Maji. Utrum de et super eo. Tudja-e nyilván a tanu, látta-e, hallotta-e s kitől bizonyosan, hogy az öreg Désiné a megsententiázott öreg bábaasszony iránt mondotta volna, a kit megsententiáztak: az méltatlan hal meg, mert azok, a mik házánál találtattak, mind orvosságok voltak, a tengeren jött át: török volt-e, görög volt-e a ki hozta, a sípot is a tengerről hozta, az adta neki? 2-szor micsoda ördögi mesterséget s boszorkányságot tud hozzá, vallja meg a tanu, azonban kikkel volt társalkodása, nevezetesen, ha volt-e a megsententiázott személyekkel?

Relationes Fatentium.

1. Fatens. Stephanus Lucskai Jurat. Concivis Ad Fidem deo et Patriae datam fatetur nihil.

2. Fatens. Conjunx Dni Michaelis Szatmári Elisabetha Lucskai A. 52. Cit. Jurat. Examin. fatetur nihil.

3. Fatens. Johannes Veres A. 46. Ad fidem Deo et communitate datam fatetur ad 1-um nihil. Jóllehet, azt tudom, míg azok az exequalt személyek fogva voltak, hogy a piacon a boltjában nem ült, se a maga házánál nem maradhatott, járt egy más házhoz; jött hozzám is este, tudakozódván tőlem, hát már vajon mi dolga leszen azon személyeknek? arról is tudakozódott tőlem, hogy vajon találtak-e valamit a házánál? Én felelém, én nem tudom, arra ismét mondja, de bizony találtak, nád is volt, mutatván mekkorát, mennyi egyebet is. Ad 2-um. Azt nem tudom, hogy Hegedüs Mártonnéval társalkodott volna, de azt nyilván tudom, hogy ezelőtt való időben a megégetett Stenczelné igen gyakorlotta a Désiné házát és egymással társalkodtak, de miért, nem tudom.

4. Fatens Conjunx Johannis Foglár Sára Kovács A. 45. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. A mint ezelőtt vallotta, most in omnibus azokat fateálja. Ad 2-um nihil.

5. Conjunx Stephani Bagamér Juditha Tálas A. 46. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Ad 1-um. A mint ezelőtt vallotta, most is azokat fateálja. Ad 2-um nihil.

6. Fatens. Samuel Foglár A. 34. Civis Jurat. Exam. Cit. fatetur. Hallottam a magam feleségétől, hazajövén a piacról s mondja, mit búsul Désiné asszonyom, azt mondja, hogy ártatlan haltak azok a személyek. Ad 2-um Nihil.

7. Fatens. Conjunx Johannis Veres Anna Mák A. 42. Cit. Jur. Examin. fatetur. Ad 1-um nihil. A 2-um. Tudom, hallván a megholt Farkas Mihálynétól, egy alkalommal mondta, csak gyanakszom, de ha engemet megesketnének Désinére, tudtam volna mit mondani; ismét mondja, roszul lévén egy éjjel, kint ülvén a hold-

világon láttam, hogy egy kis gyermekforma bement füst ablakon, azonban csak megszólalt a kakas.

8. Fatens. Conjunx Stephani Lucskaj Anna Gyöngyösi A. 43. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Ad 1-um. Tudom, hallván magam Désinétől, hogy sok kenőcsét találták a vén asszonynak, ismét nádat is. Ad 2-um nihil.

9. Fatens. Stephanus Miskolczi A. 26. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Tudom, nyilván beszélvén nekem Suska a bábaasszony, szinte ma, hogy Désiné igen kedvezne az ösémnek, nem akarna véteni; egy alkalommal jövén haza a bányából, nem találta benn Stenczelnét a házban (minthogy akkor együtt laktak), lévén abban az időben szeretője Stenczelné Gruzmánnak, hall suttogást, Gruzmán egyedül lévén a házban, felmegyen azonban a ház héjjára, hát Désinével van Stenczelné, Gruzmán azonban megfogván Désinét, a ház héjjáról levetette, de meg nem kereste iránta. Ad 2-um. Nihil.

10. Fatens. Michael Farkas A. 48. Cit. Jurat. Exam. fatetur. Ad 2-am. Tudom azt nyilván még az első ura Farkas János idejében, hogy Stenczelnével nagy barátsága volt, tudom azt is, hogy Stenczelnét a maga kamarájába rejtegette harmadnapig, és hogy onnét jártak ki fűt szedegetni a borkút pataka mellé, azonban az én feleségem nyomorúságában reá gyanakodott; azonban tudom azt magam, az első ura Farkas János idejében, hogy találta Nagy Istvánt a hasán (az, ki is az ura halála után elvette) és Farkas János indult a bíróhoz, engemet kért az istenért, hogy fussak az ura után, hívjam vissza, a minthogy vissza is jött velem együtt, meg is békéllettek.

11. Fatens Susanna Gruzman Obstetrix A. 48. Cit. Jur. Exam. fatetur sic. Tudom azt, hogy Désiné asszonyom járt és magát gyógyította Stenczelnével.

12. Fatens. Vidua Andrea Hober Mária Németh A. 30. Cit. Jur. Exam. fatetur. Nihil.

13. Fatens. Conjunx Samuelis Foglár Anna Bagaméri A. 24. Circ. Cit. Jur. Exam. Fassa est ad 1-um. Hogy a nála talált eszközök orvasságok voltak, hallottam anyám asszonytól, hogy ő kelme Désiné asszonytól hallotta volna, úgy mondotta. De cetero nihil. Ad 2-um nihil.

14. Fatens. Vidua Michaelis Kovács Sophia Láta A. 45. Cit. Jurat. Examinat. Fassa est ad 1-um nihil, ad 2-um tudom, hogy Stenczelnével társalkodott, ett s ivott.

15. Fatens. Conjunx Johannis Gruzmán Juditha Stenczel A. 42. Cit. Jurat. Examinat. fassa est ad 1-um nihil. Ad 2-um. Tudom, azt hallván magam, az édes anyámnak akkor reggel, a mely éjszaka megvallatták szájából, hallván mások is, ú. m. Huszthi Péter, Huszthi Márton, Sipos Mihályné, Orosz Ferencné, Stenczel Márton a maga ura; a maga urát megszólítván. Édes társ, átkozott légy ha

megadod Désinének azt az öt forintot, mert nem öt forintot, hanem rása szoknyát érdemlenénk tőle; kérdvén tőle miért, felele: azért, hozzak békát, gyikot, oldalférget neki. Huszthi Márton kérdezte, hogy hozta-e azokat, arra felelé: igenis hoztam, azért hozatta velem, hogy az urát etesse meg vele, azonban ismét mondja Stenczelné, mikor az urát a Somos hegyen megütötte a fa: ahun az ebadta, maga mestersége miatt ütötte meg a fa tavaly, már hozzá mehet ahhoz a legényhez, mert jobban élt mint az ura az ebatta. Annak utána kérdezte az atyám, megvallottad-e ezeket azoknak az emberséges embereknek, a kik vallattatták? Igenis megvallottam, felelé, de ő kgyelmek azt felelék, csak haragomban mondom reá, a melyeket mondok, hamisan mondok.

16. Fatens. Johannes Gruzmány A. 42. Cit. Jur. Examinat. fatetur 1-um nihil. Ad 2-um. Tudom Stenczelnével való társalkodását, a mint ott laktam, együtt a kohból menvén haza, a mint együtt ittak találtam őket, de Désiné észrevette hogy hazamegyek, észrevette hogy elmegyek mellette, a házból kiszaladt, a bort a kemence mögé tették, holott a pipámat keresvén, reá találtam a borra; kérdém ki hozatta a bort? mondja Stenczelné: magam hozattam; kérdeztem tőle: hát Désiné mitt keres itt? Arra felelé: csak úgy gyött fel hozzám; azonban én a bort fogtam, hogy kiöntsem a pitvarba, észre nem vevén, hogy utánam jő Stenczelné, fordultomban a rücsővel pofon találtam ütni, semmi mesterségek gyakorlását nem is láttam; annak utánna hallottom, hogy Désiné asszony nyalkázott.

17. Fatens. Vidua Martini Stenczel Judita Toroczkai A. 38. Cit. Jur. Exam. Fassa est ad 1-um nihil. Ad 2-um. A kérdésben való dolgokról semmit nem tudok, egy aikalommal Désiné asszonyom kér adósságot, hogy mondjam meg uramnak, hogy adja meg a búza árát; én megmondom az uramnak, hogy: mivel adós kgyelmed Désiné asszonynak? mond az uram: mond meg Désinének, én bizony soha sem adom, mert nem tudom, mit alkudtak feleségemmel, mert a feleségem a kalitkából kiáltotta, hogy Désinének meg ne adjam az adósságot, a búza árát.

18. Fatens. Vidua Stephani Kádár Ilona Polgár. A. 64. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 1-um nihil, ad 2-um nihil.

19. Fatens. Vidua Gáspári Puder Dorko Szabó A. 57. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 1-um nihil. Ad 2-um. Tudom azt, hogy Stenczelnével társalkodott, együtt ittak, magam is hordottam bort nekik, de caetero nihil.

20. Fatens. Conjunx Mich. Konya Anna Erszingjártó A. 42. Cit. Jur. Exam. fassa est nihil.

Anno 1715. Die 29. Augusti. Deliberat. Minthogy nyilvánosan constál öreg Désiné asszonyomnak a megsententiázott öreg bábaasszony alkalmával házról házra való sok alá s feljárása, hiába való beszédei, tudakozódásai, melyre nézve tetszett az istenes törvényszék-

nek, hogy ezekért a cselekedeteiért convincálódjék tizenkét forintokon, minthogy magára nagy gyanut hozott s másokat megbotránkoztatott.

Inquiritur contra Relictam Viduam Joannis Condam Németh Elisabetham videlicet Jókus, et quidem juxta subingerti Deutri Puncta Anno 1728. die 10. Mensis Julij Nomine Relictae Condam Martini Senioris Szabó.

Utrum de et super eo.

1. Tudja-e, látta-e, hallotta-e nyilván a tanu s bizonyosan, hogy Németh Jánosné Jókus Erzsébet isten és a keresztény élet ellen bűvölést, bájolást, varázslást, vesztést és egyéb ördögi mesterséget gyakorlott volna, kivel, hol, mi helyen és kik ellen gyakorlotta?

2. Látott-e nyilván, hallott-e bizonyosan hozzája tisztátalan életet, paráznaságot, hol, kivel s mely időben? Cum omnibus congruis circumstantiis hite után mondja meg a tanu.

Relationes fatentium cum nominibus.

1. Fatens. Joannes Deréni Civis A. circ. 40. Cit. Jur. Exam. fassus est. Ad 1-um Directe nihil. Addit tamen. Hallottam Csiszár Mártontól, ott lévén akkor a Jókus Erzsók házánál, hogy ha boszorkány nem volna, nem vihetné véghez a miket cselekszik, mert akár hová mennék is, úgymond, nem maradhatok meg. Ad 2-um. Ugyan tőle hallottam, Kerekes János uram és Ovári István jelenlétökben, hogy kurvának mondotta Jókus Erzsébetet. De caetero nihil.

2. Fatens. Relicta Condam Gregorii Guthi, Maria Janki Annor. circ. 60. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. Tudom azt nyilván, hogy mikor a fiam János nyomorúságban volt, láttam eleinbe jönni Jókus Erzsókot az öreg Soósnéval és oda menvén egykor Jókus Erzsókhoz, kérdeztem tőle, miért jártatja ide Soósnét, ő csak kacagta. Ugyanakkor láttam, hogy Soósné a Jókus Erzsók telkén felfosztozódott, úgy rázta magát; kérdeztem mit csinál és mondottam, ne csináljatok valamit a fiamnak; erre is csak kacagott, mondván, én ide nem hívom. Tudom azt is, hogy a fiam betegségében az én főztemet meg nem ette, de az övét megette, és a fiam oda menvén nyomorúságát elbeszélte, azt felelte, ne félj, mert meggyógyulsz. — Ad 2-um nihil.

3. Fatens. Consors Stephani Sárközy Anna Szuz A. 38. Cit. Jur. Exam. fassa. Ad 1-um. Hallottam Portörő Jánosnétól, ez pedig a fiától a bor elhordásáért, a mikor az anyától félt volna a fia, azt mondotta neki: ne félj, mert olyat adok én neked, hogy sem puska, sem kard meg nem fog. Ad 2-um. Hallottam Szabó Pálnétól az én házam előtt, hogy Csiszár Marci kiáltotta volna Jókus Ersóknak: Jó volt-e a tót f...a? melyre Jókus Erzsók azt felelte: Láttad-e? a legény visszafelelvén azt mondotta: Én láttam, isten úgy segélyjen.

4. Fatens. Sára Remethei a Dno Stephano seniore Remethei Puella adhuc in Capillis, A. circ. 18. Cit. Jurata et Exam. fatetur.

Ad 1-um. Egykor a magunk kertünkből este felé a maga házához Jókus Erzsók átszólított és átmenvén, mi végre hívna és ottlétemben egy magas száraz oláh nőt odahivatott, Csiszár Márton előttük ülvén, egy tálba vizet töltöttek és egy cérnát megkötözvén belé mártotta, az oláh nő olvasott reá, a mit nem értettem, Jókus Erzsókkal is oláhul beszélt, de azt sem értettem. Annak utána egy lakatot a tálba tettek és a gerendára feltették a vízzel együtt.

5. Fatens. Andreas Vékony Civis. A. circ. 25. Cit. Jur. Exam. fassus. Ad 1-um. Hallottam Szabó Pálnétól a kohban, hogy Jókus Erzsóknak a maga leánya kiáltotta a maga udvarán: Te vagy boszorkány, az én szememet is te ötted meg. Tudom, egykor magam roszul lévén, Jókus Erzsókot hivattam, és mikor kent volna, azt mondotta: még a feleséged sem vall kárt ha én megkenem. Ismét a feleségem gyermekágyban fekvén, magam jelen nem létemben két polturáért odaküldött, a feleségem fel nem kelhetvén, nem adott, másnap a tejc mind elapadott. De caetero nihil.

6. Fatens. Consors Pauli Szabó Elisabetha Szathmári, A. circ. 40. Cit. Jur. et Exam. fassa est. Ad 1-um. Hallottam azt bizonyosan, hogy a marmarosi oláh nő ott lévén, kérte Jókus Erzsók maga: édes asszonyom csinálja kgylmed ezt a dolgot a minél jobban lehet, és én olyan leszek kgylmedhez mint a kgylmed maga leánya, vagy még jobb. Ad 2-um. Tudom, hallottam azt is, hogy a maga leánya ott lévén, intette az anyját, hogy azt a legényt ne tartsa ott, mert mindnyájan nagy gyalázatunkra vagyon, a minap is az én uram kgylmedet a tót legénynyel vétken kapta és bánja, hogy meg nem bélyegezte; melyért megharagudván a lányára, egy darab fával kergette; a leánya megfordulván azt mondotta: De a mi nagyobb, az én szememet is kgylmed rontotta el. Tudom azt is bizonyosan, hogy éjszakának idején a tót legényt kiverte Csiszár Márton nagy lármával és azon verekedés közben nyilvánvaló kurvának, boszorkánynak kiáltotta és Jókus Erzsók arra kérdezte: Megtudnád-e bizonyítani? mire a legény felelt: Megtudnám, isten szent háromság úgy segéljen, a lábad között hogy megb... ott és jó volt a nagy eszköze. Mely éktelen szavait másnapra kelvén is, a legény utcahallatára kiáltotta azon szókkal. A Jókus Erzsók leánya is nappal jelen lévén azt mondotta: Jaj elmegyek, nem jó ház ez. A legény azt mondotta leányának: azért mondom, mert én itt lakom, netalán másoktól fattyat kapjon és rám fogják. Tudom azt is, hogy sokszor nagy dorbézolások voltak és gyakorta a legénynyel bezárkóztak, de mi végre, nem tudom. Azt is hallottam Mohácsi Évától, hogy mondotta: azt hallotta, hogy Bodokit a deákot betegségében hivatta Mohácsi, Erzsók a deáknak úgy mondotta: szenvedjük békével édes szívem a betegséget, mert énnekem Németh Jánosnénál adtak két körtét, egyiket kgylmednek küldöttem, a másikat magam megettem, én miattam szenved kgylmed. Addit iterum. A Portörőnő dohányát,

melyet a fiával ellopatott, házanként hordozta, úgy árulta, láttam magam szemeimmel, én igazítottam nyomába Portörőnét.

7. Fatens. Consors Joannis Szilágyi Elisabetha Szabó Annor. circ. 24. Cit. Jur. Exam. Ad 1-um nihil. Ad 2-um. Tudom világosan, láttam a sok dorbézolást és hogy Csiszár Mártonnal sokszor bezárkóztak, fél napig is úgy voltak, gyermekeit széjjelküldözte. Azt is tudom, hogy a legény a ládáját felhasogatta.

8. Fatens. Consors Stephani Ákosi Juditha Csiszár A. 30. Cit. Jur. Exam. fatetur. Tudom azt, nyilván hallottam, hogy a királydárvizi mesterlegény nálunk lakván, a ki magát Jókus Erzsókkal kenette, kinek volt adós 14 pénzzel, mely után a legény háromszor küldött, harmadik kéretés utáni éjszakán kelvén a dolog, reggel a legény azt mondotta: Én nem kéretem soha azt az adósságot, mert az éjjel igen meggyötröttek. Addit. Hallottam Ötvös Mihálynétól, hogy beszélte, hallotta Jókus Erzsóktól Lévai János felől, hogy panaszolta volna neki: Bodokit hozzám nem szoktathatom, gyakran szép ételeket főzök, ha hivatom is, nem jön. Ha akarod, úgymond Jókus Erzsók, ide szoktatom én. Azután hallottam, hogy megtébolyodott a deák.

9. Fatens. Consors Michaelis Sinka Sára Kerekes A. circ. 30. Cit. Jur. Exam. Ad 1-um nihil fatetur. Ad 2-um. Hallottam Jánétól, hogy az urát Jókus Erzsóknál felzárták volna a ház héjjára.

10. Fatens. Relicta Condam Joannis Szöts Elisabetha Jeremi A. 28. Cit. Jur. Exam. fassa est. Ad 1-um. Tudom azt, hogy egykor ottan le akarván jönni, Jókus Erzsók behívott mondván: Jere be, jó hírt mondok; bementem és azt mondotta nekem: ne búsulj, mert a fiak jó helyen vannak, semmi bajok nincsen, mert az este egy marmarosi oláh nő itt lévén megmondotta, hogy hol vannak. Láttam azt is akkor, hogy a gerendán két tál volt. kérdeztem mi vagyon benne, adjon nekem is; mire levevén egyiket, láttam, hogy víz van benne és a vízben egy lakat; megkérdeztem mire való és azt felelte, Mártonnak baja, nyavalyája van, az az oláh nő csinált orvosságot neki: az este felül volt a víz, de látod-e mint leapadt. Ezt is tudom, hogy kérdésemre felelt s azt mondotta: az oláh nő egy cérnára sok gombot kötött és azt mondotta neki, hogy a markába szorítsa, ha kioldódik, haza jönnek hamar a fiak és a mennyi gomb marad, annyi hétig laknak oda. Ad 2-um. Láttam azt is, hogy Csiszár Mártonnal tartósabban ölelgetőztek, csókolództak.

11. Fatens. Consors Joannis Sándor, Anna Kováts A. circ. 30. Cit. Jur. Exam. Ad 1-um fatetur. Egykor oda menvén láttam, hogy Csiszár Márton beteges lévén a pitvar küszöbén ült és egy oláh nő fejére olvasott; ugyan ottlétemben Jókus Erzsók kért tőlem egy lakatot, mely után a leányát küldötte, de mi végre, nem tudom.

Continuatio Ejusdem Inquisitionis, per Amplissimum Senatum. Anno eodem, die 17. Julij instituta.

12. Fatens. Gabriel Rosnyai Jur. civis A. circ. 28. Cit. Jur. Exam. fatetur Egyebet nem tudok hozzá, hanem hallottam Csiszár Mártontól, hogy mondotta: Már egyszer eljöttem házadtól, de nem maradhatok, vissza kelletett mennem.

13. Fatens. Consors Gabrielis Rosnyai Sára Nagy A. 23. Cit. Jur. Exam. fatetur. Hallottam Pap Istvánné nénémasszonytól, hogy Szabó Andrást valamely lakatvarázslással gyógyította volna oláh asszony által. Ad 2-um. Salánki Mihályné ángyomasszonytól hollottam beszélni, hogy Csiszár Mártonnal kapták volna, hogy paráználkodott.

14. Fatens. Consors Stephani Junioris Pap Juditha Salánki A. circ. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. Tudom, hogy Szabó Andrásnak gyógyulására javallott vörös selymet, hogy kössék a lába hüvelykére, magam is láttam rajta. Az éjjeli és nappali sok dorbézolást is tudom. Láttam az elmult nagybányai vásáron, hogy részegek lévén, Csiszár Mártonnal húzták-vonták egymást, a kontya is a nyakában volt.

15. Fatens. Consors Martini Lévai Elisabetha Pap, A. 24. Cit. Jur. et Exam. fassa est ad 2-um. Hallottam anyámasszonytól, ő klme Szabó Pálné asszonyomtól a tót legény iránt uti 3. Fatens.

16. Fatens. Consors Laurentii Botskai Susanna Ujházy A. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur. Szabó András dolga iránt uti 14. Fatens. Tőlem izente.

17. Fatens. Consors Martini Szoboszlai Borbara Egeresi A. 26. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 2-um. Hallottam Szász Gergelyné nénémasszonytól, hogy mondotta volna Csiszár Mártonnak: Csak az egyszerit is ne adtad volna egy máriáson. Láttam a nagybányai sokadalomban ut 14. Fatens. Addit. Ott hallottam a legénytől, hogy mondotta neki: Végy fiam a mit kell, egy aranyat láttam az asszonynál, a legény adta a kezébe.

18. Fatens. Relicta Vidua Joannis Condam Portörő, Sára Jósa A. 32. Cit. Jur. Exam. fatetur non plane ad rem. Hallottam az éktelen dorbézolást éjjel-nappal, kikkel nem tudom, mert házánál nem voltam. Azt tudom, hogy iskolába járó fiamat magához csalogatta, azzal láda kulcsomat ellopatta, abból a leányom egy tinója 7 frt árát elvitette, úgy pincekulcsomat is, onnan boromat, dohányomat elhordatta mindaddig, a míg a fiam rajta kapta, hogy dézsával vitte volna el a bort; akkor aztán hallván fenyegetődzésemet, átjött, sirt előttem, hogy ha keresem, egyebet nem tud fizetni, a háza vesz utána. Ad 2-um. Csiszár Mártonnál semmi oly dolgot nem láttam, hogy együtt mentek volna az erdőbe fáért vagy miért. Azt is mondta fiamnak, hogy lopjon tőlem 8 forintot, olyat ád neki, valami vörös zacskóban mutogatta, hogy sem puska, sem kard meg nem fogja.

19. Fatens. Relicta Vidua Martini Condam Borbély Catharina Kállai A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. Azt hallottam tőle, hogy mondotta, a csillag gonosz képében senkire nem száll etc.

20. Fatens. Consors Michaelis Salánki Helena Szász A. 32. Cit. Jur. Exam. fatetur Ad 1-um. Hallottam Salánki Andrásnétól, hogy valamely öreg oláhnőt a kertjében ápolgatott, de mi végre, nem mondotta. A vörös selyem javallását is hallottam Szabó András iránt. Ad 2-um. Hogy vele kapta volna a veje ut 13. Fatens. de kitől hallottam, nem jut eszembe.

21. Fatens. Consors Johannis senioris Sipos Anna Némethi A. 28. Cit. Jur. Exam. fassa, pro communi. A borhordást láttam, a sok kiabálást hallottam, hogy mondotta Csiszár Márton felől, a mije szabadon van, hozzányul, egymás jóakaratával kell élniök, minthogy együtt laknak etc.

22. Fatens. Consors Johannis Kántor Juditha Toroczkai A. circ. 29. Cit. Jur. Exam. fatetur. Hallottam dorbézolást, fajtalan éneklést, néha jót is mondott. A megholt fiacskámat törvén a nyavalya, javallotta, hogy vörös selymet kötnénk a lába ujjára, de minthogy halálos nyavalyája volt, nem cselekedtük, ő sem cselekedte.

23. Fatens. Consors Stephani Miskolczy Barbara Darnai A. 26. Cit. Jur. Exam. ad rem nihil fassa.

24. Fatens. Consors Stephani Senioris Toroczkai Anna Nagy A. 60. Cit. Jur. Exam. nihil practe. Computationem fassa est.

25. Fatens. Consors Martini Kigyósi Elisabetha Toroczkai A. 34. Cit. Jur. Exam. fassa. Fajtalan éneklést hallottam, borhordást, dorbézolást láttam. De caetero nihil.

26. Fatens. Consors Andreae Szalánki Catharina Marosi A. 23. Cit. Jur. Exam. fassa. Ad 1-um. Láttam egy oláhnőt, hogy a fűben feküdvén apolgatott a kertjében, úgy mondotta hogy beteg volna, én mondottam hogy bor verte beteg, mert hányt. A Dóka Ferencné leányától hallottam, hogy mikor tiszt. Bölöni úrnál szolgált, egykor vizet vitt volna néhai Karassai András úr kertjéből, előtte megképzett, sehol előbb nem látta, hanem mikor megszólította, ilyenformán: no előkeresd a pulykát. Azzal ismét odalett előle, semmit nem látott, csak nagy kacagást hallott, ő megrettenvén, alig tudott átmenni a tiszt. Bölöni uram telkére. Hallottam Csapó Andrástól betegségében, mind közelebb reá emlékeztetvén, hittel mondotta, hogy látta betegségében a házuknál, még őt a tenyerével fenyegette, hogy ott lenni mondotta. Ad 2-um. Egykor hozzámenvén kértem, hogy uramat kenné meg, panaszolta, hogy Csiszár Márton s a fia elmentek, a legény ládáját felverte, őtet erősen arcul csapta, láttam magam is, hogy a szeme alja kék volt. Másnap oda megyek ugyanazon dolog végett, hát együtt isznak a pitvarban, azt mondja nekem: Látja kgyelmed olyan gonosz legény ez, hogy engemet nyilvánvaló kurvának szid. Az mondja a legény: annak bizony én téged, ördögadta kurvája, az én vérem sem kárabb másénál. Hallottam ismét özvegy Salánki Jánosné anyámasszonytól, hogy ő kgyelme úgy hallotta volna, kitől nem tudom, hogy valamely bányász éjszaka a bányába menvén,

látta, hogy valamely tót legénynyel paráználkodott, gyertya lévén az asztalon.

27. Fatens. Consors Stephani Kőrösi Juditha Szilágyi A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur praeter Comp. nihil.

28. Fatens Consors Johannis Nagy Éva György Deák A. 26. Cit. Jur. Exam. nihil ad rem. A körte iránt nem úgy referál, mint a 6-ik fatens, hanem úgy modificálja, hogy az anyától hallotta, Mohácsnétól, hogy Bodoki az ő leányának is küldött egy körtét, talán a mint roszul volt, de már akkor meggyógyult volt.

29. Fatens. Relicta Vidua Johannis Condam senioris Salánki Sára Bocskai A. 50. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 2-um. Hallottam Szabó Pálnétól, hogy valamely legénynyel kurváskodott volna. Caeterum ut 27. Fatens.

30. Fatens. Consors Stephani Ónodi Elisabetha Dóka A. 25. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 1-um. Hallottam Remethei Sárától, hogy egy oláh nőt oda hívott magához, őtet is odahívta, az oláh nő egy lakatot mosott egy tálban, egy darab cérnát is kötözgettek. Az mondotta, Németh Jánosné, a kiért ezt cselekszik, meggyógyul, de a kire ezután esik, megromol, azután a tálat a vízzel együtt a gerendára feltették, akkor Csiszár Marcit orvosoltatta, úgy mondotta. Azt is mondotta Németh Jánosné azon leánynak az oláh asszony felől: ennél, úgymond, nincsen nagyobb boszorkány Mármarosban. Az apparatio iránt ut 26. Fatens. Addit pro majori lumine: Elébb nem láttam, hanem mikor megkacagta magát, egyik kezével a fitvet fogta, valamely pulyka iránt szidott, pirongatott ebezett, azután elenyészet előttem, hová lett, nem tudom. A dolog fényes nappal volt, az ő látása is nagy fényességgel tetszett, a szó után hirtelen enyészett el előlem, csak addig látszott, mint a meddig kettőt vagy hármat szól egymással.

31. Fatens. Johannes Kálmándi Civis F. bányensis A. 32. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 1 um. Hallottam a feleségemtől, hogy mondotta volna neki Miszténé, vagy Lakatos Judith a szeme iránt, a mikor Maák Andrásnál laktunk: Hej Sára, bizony azt hallottam én, hogy anyád vesztette meg a szemedet, azon tanult. Ad 2-um. (Nagyon ocsmány s nem is ide tartozó hiábavalóság.)

32. Fatens. Consors Sigismundi Stephani Catharina Nyiri A. 32. circ. Cit. Jur. Exam. fassa est a 1-um nihil. Ad 2-um. Láttam az elmult husvét másod napján stb. (Hiábavalóság.)

33. Fatens. Georgius Suki Inquilinus A. 36. Cit. Jur. Exam. fassus ad 1-um nihil, ad 2-um. etc.

Deliberatur Anno 1729. die 21. July.

Mivel hogy Csiszár Márton és Jókus Erzsébet, néhai Németh Jánosné, egymást parázuaságokkal megmocskolták, mely mind a tanuknak vallástételükből megvilágosodott, mind az ő éjjeli-nappali tilalmas és törvénytelen conversatiójok, dorbézolások, arrra való

útmutatásuk, mely isten ellen való törvénytelen cselekedetekért hóhér kezére kellett volna esniök és a városból, melyet megfertőztettek s megbotránkoztattak, kiveretniök; mind az által, mivel hogy magukat a nemes törvényszék előtt kézbeadással házassági életre kötelezték, ez okon törvények-ebben mitigáltatik, hogy nem hóhér által leszen megverettetésök, hanem maguk egymást keményen megverik és ez legyen addig való törvénytelen, tisztátlan, mocskos és botránkoztató életöknek megbüntető jutalma. Ezután egybekeltetésöknek rendes útját követeltetik. Jókus Erzsébetnek pedig varázsló törvénytelen conversatiója pro hic et nunc pro ulteriori censura in suspendo ac reservato hagyatik.

351

II.

Anno 1731. die 22. Mensis Maji et Sequentibus.

Inquisitio collateralis tendens ad investigationem illius disquisitionis num hic Felső-Bányae juxta vulgi opinionem darentur mulierculae arte Diabolica utentes, quae cives veneficio suo interimerent, idest: Potu aut edulio veneno infecto, Aut. aliorum sanitatem perverterent, membra integra debilitarent, atque ad utendum inepta redderent, similes item incantationes excercerent vetitas, et quidem per immanem diabolicam crudelitatem, interemptu Johannis Trombitás Consortis mortis occasione, hac Serie peracta.

De eo utrum.

1. Tud-e nyilván, hallotta-e nyilván a tanu e városban oly személyről, ki ördögi tudományhoz értő, varázsló gyanus személyekkel szokott társalkodni?

2. Tud-e, hallott-e oly személyt, a ki mérges étellel vagy itallal más felebarátját halálra megétette vagy itatta volna, vagy holtig sínlő beteggé tette, kit, ki?

3. Tud-e, hallott-e olyat, a ki ördögtől tanult varázsló mesterséggel felebarátjának ép tagját, úgymint: szemét, kezét, lábát vagy egyéb részét megvesztette, rontotta, és az vele élesre alkalmatlanná tette volna. kit, kinek cselekedte?

4. Tud-e, hallott-e olyat, az ki, midőn valamit kért volna mástól, úgymint kölcsön pénzt vagy egyéb akármely dolgot, ha nem adtak vagy nem adhattak neki, onnan haraggal dörögve-morogva elmenvén, annak alkalmatosságával minemű nyavalya, romlás és ördögi tétemény esett azon, a kitől kért, kin, ki által?

5. Tud-e, hallotte-e olyat, a kinek midőn valaki az ő akaratját nem cselekedte és fenyegette, azt gonosz nyavalya és ördögi munka követte, kit s ki által?

6. Tud-e, hallott e olyat, a kinek a lovát az elmult Szent-György napkori debrecceni vásárra megbérlette ugyan, de mások javallásából keveselvén az igért bért, a ló adó megmásolta igéretét, de a ló kérő ember újabb alkudást tett, a lovas ember a feleségét elküldvén az igért bérnek felvételére amannak házához, annak felesége azon szegény asszony minemű nehéz és kemény haraggal teljes pirongató beszédekkel illette légyen, kicsodák voltak azok, mindkét részről nevezze meg a tanu.

7. Azon szegény asszonyt legottan e dolog meglétele után való éjszaka minemű gonosz ördögi munka követte, úgy három éjszaka azután. A gonosz lélek minemű ábrázatban kínzotta és rontotta egyben minden tagjait.

8. Azon személy akkor egészséges volt-e vagy beteges, vagy azon gonosz tétemény által romlott meg egészségében és ép tagjaiban. Ugyanabban halt-e meg vagy egyéb nyavalyában?

9. Annak előtte volt-e ép elmével, vagy csak oly háborodott elméjű volt és képzelődő.

10. A gonosz lélektől nem volt-e azelőtt elfoglaltatott, velök cimboráló, kórságos vagy egyéb ördögtől származott nyavalyában. Cum omnibus eo spectantibus congruis Circumstantiis mondja meg hite után a tanu.

Relationes Fatentium cum suis Nominibus.

Prima Fatens Honesta Consors D. Johannis Sasku Senatoris Elizabetha Tót Annor. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um nihil. Ad 2-um. Hallottam Dési Ferenc sógoromtól, azt mondotta: A fejére tenné Bagamérinének a kezét, reá esküdne, hogy az ő kezéből itta meg a mérget, nekem tiltott, hogy vele ne társalkodjak, tőle ne igyak. Hallottam néhai Deretskei Évától is, hogy ákavitával kínálta, megitta, azon túl soha egészsége nem volt, mindjárt akkor az ujjai meggörbedtek. Ad 5-um. A mit erre hallott, megmondja Szőcs Mihalyné, úgy Girothi Zsigmondné. Ad 6-um. Magától hallottam, Trombitás Jánosnétól, hogy erősen megpirongatta a ló megmásolásért Bagamériné, az orrát is majd felverte s azt mondotta: várj meg; csak nem szolgálhattam volna még én annál többet. Ad 7-um. Azt is hallottam ad reliqua nihil. Addit 2-o puncto. Azt is hallottam, hogy mikor Bagamériné hozzájok járt, akárhogy haragudtak, ha bement, de midőn a tüzön a fát megforgatta, minden haragjok elmult. Az öreg asszony haragudt leginkább.

2. Fatens. Consors Johannis Lökös Anna Foglár A. 36. Cit. Jur. Exam. fassa est. Ad 2-um. Hallottam Dési Ferenctől, hogy a Bagamériné italadásától kell meghalni. Az anyjától is úgy hallottam. Ad 5-um. Hentesné asszonyomtól hallottam e kérdésre, Videatur ad 6-um uti praecedens. Ad 9 um. Tudom, hogy ép elmével volt nálam és dolgozott.

3. Fatens. Consors Stephani Ujvárosi Jurati Civis Elizabetha

Sipos A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 5-um. Tulajdon engemet fenyegetett meg ily alkalmatossággal. Foglár Sámuel uram a feleségével versengvén, az anya Bagaméríné reá szokott járni kocódni s panaszkodott nékünk, az uram mondotta: Sógor! fogd meg nénémnek a kezét s vezesd ki a házból. Akkor csakhamar úgy esett a dolgok, megtudta, reá jött uramra, hogy miért mondotta azt vejének, hánkódott vele. Tőlünk nagy haraggal s ily fenyegetődzéssel ment el: Várjatok, megemlegettek engem. Annak utána egy ingváll eleit s két patyolatot szegtem be neki; hogy fizetést kértem tőle, ily fenyegetést izent reám a lányomtól: Várjon csak anyád, azért is fizetést kér, megemleget engem. Azután esett rajtam az a nyavalyatörés. Azért is pirongatott, hogy Annokhoz mentem.

4. Fatens. Consors Michaelis Szőts Anna Polyák A. 26. Cit. Jur. Examinat. fatetur. Az elmult húsvét előtt mentem Bagaméríné asszonyom boltjához, ád elő egy kisded kecskebőrt s azt mondja, hogy abból uram csinálna erszényeket, csinált uram, de keveselte, a melyért erősen haragudott s pirongatott, hogy elrontottuk a bőrit, holott kicsi lévén, több belőle nem telt. Másszor odamentem, hogy ostyát vegyek tőle, nem adott, sőt pirongatott akkor is a bőrért; hanem Szilágyi Andrásné asszonyomat kértem, ő klme vett ostyát, a melylyel a midőn hazajött ő klme s beadta, a gyermeket legottan kirontotta a nehéz nyavalya s egész öt hétig rontotta; orvoslottam sokféle orvossággal, a mit javallottak, fekete tömjénnel füstöltem, fehérrel is, foghagymával, salvis auribus, disznó ganéjjal, úgy szüint valamit. Azután egy éjszaka, a midőn nem aludtam, oly szózatot hallottam, mint a Bagamérinéé, ezt mondván: Miért büdösitettétek el ezt a gyermeket, mely szép gyermek volt. Felkeltünk, kerestünk gyertyával, de semmit sem találtunk; másnap újonnan oly keményen kirontotta a nyavalya a gyermeket, hogy az ölemben is alig tarthattam, azt tudtam, hogy kiragadják az ölemből etc.

5. Fatens. Andreas Bodoki Juratus Civis A. 42. Cittus et ad Fidem Deo debitam Commtique datam exam. fattur. Ad 2-um. Hallottam Balognétól, hogy mondotta Dési Ferenc iránt reá gyanakodott, hogy Bagaméríné itatta meg. Ad 4-um. Hallottam Marosi Sz. Jánosnétól, hogy midőn Bagaméríné asszonyom Debrecenből hazajött, kérte Szarmasági Dávidot, hogy segitsen, nem cselekedte, azután a lába megdagadt. Ad 5-um. A Kis Szászné leánya iránt is hallottam Balásnétól. Ad 2-um. Hallottam magától Bagamérinétól, hogy panaszkodott Trombitásékra, mások izgatásából a ló dolgát, egyebet nem. Ad 8-um. Marosi Jánostól hallottam. Ad 9-um. Tudom, hogy ép elméjű volt. De caetero nihil.

6. Fatens. Honesta Vidua Laurentii Junioris quondam Botskaj Susanna Ujházi A. 50. Cit. Jur. Exam. fassa est nihil.

7. Fatens. Honesta Vidua Quondam Andreae Karassai, Anna Jókus A. 50. Cit. Jur. Exam. fassa est nihil.

8. Fatens. Honesta Vidua Quondam Johannis Junioris Szász Éva Mádai A. 40. Cit. Jur. Exam. fassa est. Ad 2-um ut secunda fatens. Az anyjától hallottam. Ad 7-um. Magától Trombitásnétől hallottam. NB. Hallottam Lutskai Istvánnétől, hogy mondotta: A Bagaméríné leánya az ő klme leánya copulatiójának alkalmával, a nász előtt, mind a férfiak, mind az asszonyok előtt megseprette az utcát.

9. Fatens. Paulus Junior Becsi Civis A. 28. Cit. Jur. Exam. fassus est. Ad 3-um. Az én gyermekem kezei megsugorodtak, gyanum volt Antal Kis Annára, a kivel annak előtte összeháborodtam valami dolog végett; Garbó Mihálylyal kenettem, ki azt mondotta, ez nem igaz dolog, mert ha én máskor az ilyet kentem, javult, de ez még újul; ezen szóra reá mentem és reá kiáltottam, hogy ő rontotta meg a gyermekemet, minden gyanum, úgy mondám, reád van, a mely ebül megetted, meg is gyógyítsad, mert isten úgy segélyjen, ördög adta, megégetlek, azon fenyegetés után meggyógyult a gyermek. A mostani húsvét után lőn gyermekem kereszteléskor ismét éjszaka vendégeim, elmenvén s kikisérvén őket, az ablakomat erősen becsattantották, gondolom ő cselekedte, mert ételt nem küldöttem neki. A mikor megfenyegettem, azután való éjszaka a mint az álomból felserkentem, feleségemmel hallottunk oly jelt, mint ha valaki a gyermek bölcsőjétől elindult és az ablakon nagy suhanással ment volna ki, mint ha két ködmönt köszörültek volna össze, az ablakom is kinyitotta, a kezével ismét verte, hogy betöródjék, de mintegy két ujjnyi híja maradott. Az ünnep harmadnapján, pünkösdkor, anyámasszonynál Bagaméri, Tartzaliné, Antal Kis Anna együtt bort ittak. Ad 4-um. Kámpó Jánosnétól mit hallotttm, megmondja maga. Ad 5-um. Fenyegetődzését magam is hallottam a szomszédban laktában ily formán: Várj! reá nem adál megduplázta, de kit, nem tudom.

10. Fatens. Johannes Dési Juvenis Civis A. 22. circ. Cit. Jur. Exam. fatet. ad 2-um. Az apám iránt hallottam Jobb anyámasszonytól, hogy Bagaméríné itatta meg. De caetero nihil.

11. Fatens. Consors Stephani Ember, Sára Vas A. 26. circ. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 6-um. Uti prima Fatens. Tudom, hogy akkor tájban egy kitzbányai oláh nőtől tejet vettem, az uram haragudott érette, hogy egy polturát adtam; akkor mondotta, hogy megesett neki a tej, mutatta, hogy kék a teste, az az oláh nő őtet megötte; mondottuk néki, miért esett meg, holott nem ő vette a tejet. Annak utánna majd három héttel. midőn mások mondották néki, hogy nem az oláh nő, hanem inkább az, a kinek lovát adta, ötte meg, úgy mondotta, hogy a lova egyszer ment elejbe, a fejét háromszor reá vágva hajtogatta, azután a lábával háromszor vágott felé, azután csak oda lett, elméjén nem volt, nem érezte, hogy reá ment volna s nehéz lett volna. Ad 8-um. Tudom, hogy beteges volt, a derekát fájlalta, a foga is fájt, maga hósostul szaggatta ki a fogát a ló odaadása előtt. Ad 9-um. Azt tudom, hogy semmi jó nem jött

ki a szájából, a gyermekit átkozta, ördögnek adta, az ördögök a fák tetején hordozzák, szaggassák széjjel őket, szaggassák-törjék szívedet. A leánykája midőn kérte volna, hogy mondassa el a miatyánkat, nem cselekedte, azt mondotta néki: Eredj, vigyen el az ördög mind miatyánkoddal együtt. Maga is soha nem imádkozott, tőle egy esztendő alatt nem hallottam

12. Fatens. Sigismundus Papoltzi Civis A. 40. Cit. Jur. Exam. fassus est. Ad 6-um. Hallottam magától Trombitásnétól, hogy panaszkodott, Bagaméríné asszonyom a lova megmásolásáért pirongatta, koldusozta, rongyosozta, azután avas szalonnát adott néki, reá volt gyanuja, hogy vagy maga, vagy más által cselekedte rajta azon romlást. Ad 7-um. Magától hallottam. Ad 9-um. Ép elmével bírt, etc.

13. Fatens. Consors Sigismundi Papoltzi Éva Kádár A. 36. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 9-um uti praecedens.

14. Fatens. Consors Martini Vas Elizabetha Sipos A. 26. Cit. Jur. Exam. fassa est. Ad 5-um. Mikor Bagaméríné asszonyomat elhagytam, tovább nem szolgáltam, azt mondotta: Miért hagysz el, várj meg te, az isten ne adjon neked több ruhát. Elmentem B. Tót György Jánosné asszonyomhoz, de nem szolgálhattam, mert minden éjszaka reám jártak, nem ehettem, erőm nem volt, félbe kellett hagynom a szolgálatot, ma sines több ruhám, ki volt, nem tudom. Addit: egykor a torka fájt, az ajtó kulcslyukán kiáltott, ezt mondván: Jőjj be, hallod-e, héj ne fájon a torkom.

15. Fatens. Consors Johannis Szabó Marosi Elisabetha Kolosvári A. 36. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 4-um. Az uramtól hallottam, hogy Láposi Erzsók asszonyomhoz átmenvén, tudakozta mi lelte az urát, azt mondották urastul: A midőn a bányáról jött volna, ut refert 5-us Fatens nem ment segíteni, akkor éjszaka úgy tetszett az urának, mint ha fát törtek volna el a lábán, reggel mondotta néki, nézzed feleségem a lábomat, úgy látszott, mint ha fa vagy sövény helye lett volna rajta, azonkívül szederjes, zöld s egyéb színű volt. Ad 7-um uti 12-us.

16. Fatens. Michael Nagy Liquefactor. A. 36. circ. Cit. Jur. Examin. fassus quasi ad 3-um. Hallottam a Lutskai Sámuel uram házában, hogy mondotta Antal Kis Anna: Fekvő beteg nem leszen, de az egész nyáron nem épül a lába; én ültem az ablak alatt, elhiszem, hogy én rólam mondotta.

17. Fatens. Consors Stephani Szeremi Elisabetha Kováts A. 22. Citat. Jur. Exam. fassa est nihil.

18. Fatens. Ladislaus Kováts Civis A. 55. Cit. Jur. Examin. fassus ad 9-um uti 12-us.

19. Fatens. Martinus Mezei A. 42. Cit. Jur. Exam. fassus ad 6-um uti 12-us Fatens advocem. Avast adott néki. Ad 7-um. Magától hallottam, hogy a pirongatás után második vagy harmadik éjszaka a maga lova képében ment rá Bagaméríné, rajta ült a lovon,

reá hágott, a ló nem érezte, hogy fájt volna. Ad 8-um. Akkor egészséges volt, azon romlás nem szünt rajta, sőt növekedett mind halálig. Ad 9-um uti 12-us. Ad 10-um. Semmi oly dolgát nem hallottam. A gyermek iránt uti 11-ma fatens ad vocem szivét inclusive, magam is pirongattam róla.

20. Fatens. Johannes Sz. Marosi Juratus A. 42. ad Fidem Deo debitam et commti datam homagialem esam. Fassus est. Ad 4-um. Uti 15-a Fatens et infra 51. Azt is hallottam ifjú Kerekes Jánosnétól az Ujvárosi uram lányától: Addig az anyja meg nem gyógyult a nyavalyatörésből, míg Bagamérinére Foglár Sámuel által reá nem üzentenek. Ad 7-um et 9-um uti 12-us Fatens.

21. Fatens. Relicta Vidua Francisci Quondam Lengyel N. Anna Veres. A. 60. Cit. Jur. Exam. fassa est non aliud ad 5-um Punctum quasi. Egyebet nem tudok, hanem a sz.-berkeszi sokadalomban a piacon hozzám jő Bagaméríné s azt mondja: Édes asszonyom egynehány főkötőt tennék klmed eleibe, ha árulná klmed, melyeket én bizonyos okokra nem fogadhatván, reám neheztelt, s azt mondja, várjon klmed még többet szolgálhattam volna klmednek. Harmadik éjszaka Remelhén erősen megnyomtak, a testemet erősen megfogdosták, melynek helye megszederjesedett, azután felette igen viszketett és fájt, de senkit nem képzelhettem, nihil de reliquis.

22. Fatens. Consors Johannis Senioris Foglár Sára Kováts A. 50. Cit. Jurat. Exam. fatetur pro Communi hoc modo. Sasku Jánosné asszonyomtól hallottam, hogy midőn azon mostani lábai nyomorúságában fürdőt főzetett volna, megmondották ő klmének: Reá vigyázzanak, hogy az üstbe valaki bele ne nézzen; egykor reménytelen kimentünk, hát Bagaméríné az üstbe hajlott és belenézett, minden jelentés nélkül alattomban menvén be a házba. Ad 2-um. Hallottam Dési Ferenc komám panaszából, magától, igy szólván: No édes komámasszony, eleget kér klmed engemet, hogy ne társalkodnám Bagamérinével, de megesett énnékem, mert ő rontott meg, ő miatta kell nékem meghalnom. Huc vergeret quasi. Tiszt. Sólymosi uramtól hallottam, itt való mester korában hogy panaszolta: Egykor Bagaméríné ebédre hivatta, elsőben is rétest vitt fel, melyet, mint hogy természete nem volt a tészta művet enni, nem evett, a kutyája mellette ült, annak adott belőle Bagaméríné, a mely ugyanott megdöglött, melyet sajnált ő klme, mivel kedves volt ő klménél, s mondotta ő klme: Jó, hogy nem ettem belőle, mert megholtam volna mint a kutyám. Bagaméríné mondott: Jaj az istenért, mit beszél klmed, az bizony nem attól holt, hanem a káposztától, melyet otthon evett. Sólymosi uram mondott: Attól bizony nem holt, úgy én is, a szolgám is megholtunk volna, de minden bizonynyal a rétestől holt meg. A megholt kutyát Bagaméríné a szolgálójával kivitette, a ganéjban takargatta. Erre lött repositiója tiszt. Solymosi Sándor úrnak, requiráltatván ez: A mi a dolgot illeti, az igaz dolog, hogy én voltam B. Bagaméri

István uram ő klme házánál ebéden, vagy micsoda alkalommal egyáltalában eszembe nem jut (lévén már annak circiter 20 esztendeje), tudom azt is, hogy apponált valamit Bagaméríné asszonyom, de én jó lélekkel írom, hogy mi lehetett és ettem-e belőle vagy nem, azt nem tudom, annál inkább az akkor velem lévő s az asztal, de inkább a pad alatt lábamnál fekvő kutyának (venia verbis) adott-e ő klme belőle vagy nem, nem tudom, soha ilyformán senkinek nem is mondottam, hanem lábamnál a pad alatt hirtelen megholt a kutya, nem tudok mit gondolni felőle, mondottam azt mind Bagaméríné asszonyomnak, mind másoknak is annak utánna, hogy talán valaki gyújtott taplót vagy valamit adott volna a kenyérbe vagy valamibe a kutyának. Az elég, hogy mikor odamentem, velem lévén a kutya, vidámul nyargalózva-futkározva ment az úton. Mikor ez volt, ha emlékeznék, B. Rósa Mihály uram látott engemet, mondá ő klme, hogy micsoda víg kutya az enyém. Egy szóval b. és nemes uraim, semmi bizonyos informatiót ez iránt többet ennél egyebet nem tudok tenni, a mint feljebb igaz lelkiismerettel írom, Mező-Madaras, 1731. julius 14. Ad 5-um. Az öreg Szász Jánosné asszonyom lábával megnyomorodott, leányától hallottam, énnékem mondta: Oh édes asszonyom, eleget hívott klmed engemet magához szolgálni, de elhagyván Bagaméríné asszonyomat, Remethei uramékhoz mentem, bár oda se mentem voltam, addig fenyegetett engemet, míg meg nem romlám miatta. Ujvárosiné asszonyom panaszából is sokszor hallottam, énnékem mondotta, hogy mióta Bagaméríné megfenyegette, azóta van rajta a nehéz nyavalya. Ad 9-um uti 12-us.

23. Fatens. Vidua quondam Johannis Senioris Kis Szász dicti, Anna seu Juditha Marosi A. 52. Cit Jur. Exam. fassa. Ad 5-um. Tudom, mikor a leányom Bagamérinétól elment Remethei Mihály úrhoz, azt kérdé tőlem: Elment a lány szolgálni? mondom: elment; azt mondta, megveri az ist n, ezután megromlott a lábával. Egykor látni jő s azt mondja, miért nem fordítjuk a lányt tővel a tűzre, melyet a midőn másoknak megmondtam, reám erősen haragudott, fenyegetett, hogy reá keres, de még eddig nem cselekedte.

24. Fatens. Johannes Kékesi Civis A. 58. Cit. Jurat. Exam. fatetur nihil de re interregata.

25. Fatens. Consors Martici Tartzali Catharina Németh A. 50. Cit. Jur. Examinat. Fassa ad 6-um uti 12-us Fatens. Pirongatta etc. Ad 8-um uti 11-a. Roszul volt, a vért pökte nálam.

26. Fatens. Petrus Motsi Civis A. 32. Citat. Jurat. Examinat. Fassas ad 1-um. Hallottam Somai Gergelytől, hogy mondotta, azt hallotta a fűrészmesternétől Kozmáné, őtet egykor sokat nyomták, az urát arra tanította egy oláh nő, hogy lőjjön ő róla háromszor a puskát tegye reá, a melyet midőn kétszer véghez vitt volna, a maga anyja befut kiáltva: Jaj fiam ne lőjj, mindjárt meghalok, a por elfogta a szivemet; ő meggyógyult, őtet tanította, hogy úgy orvosolja a fele-

ségét. Ad 5-um. Tudom, hogy mikor Foglár Sámuel a lovamat megbérelvén, megdöglött az úton a keze alatt, és én törvényre tartattam; a feleségemre akkor hamar második vagy harmadik éjszaka a megholt lovam képében rájöttek, mellettem a ló keményen összetapodta, a mely miatt sinlő betegágyba esett, tíz hétig nyomorogván azon betegségben: tizenegyedik hétben megholt. Akkor Bagaméréné asszonyom együtt járt Foglár Sámuel uramnál, akkoron is oda gyanakodtam, most pedig a Trombitásné példájából még nagyobban. Ad 9-um uti 12-us plerique alii.

27. Fatens. R. Vidua Quondam Stephani Nagy, Sofia Tsoma A. 36. Cit. Jurat. Examinat. fassa est ad 5-um quasi uti praecedens Gener. Addendo: Még a nyögését is hallottam, szólottam neki, nem szólott, az ágyból legugrottam, gyertyát gyújtottam, úgy serkent fel s azt mondja: Jaj édes anyámasszony mind összetaposa a mi lovunk A gyomra, háta mindjárt összedagadozott, azon ágyából meg sem gyógyult, este mikor lefeküdt, egészséges volt, tizenegyedik hétben holt meg, akkor egy hét alatt elállott a szava. Ad 7-um. Trombitástól hallottam, hogy a lova képében taposták össze.

28. Fatens. Consors Sigismundi Girothi Sára Szigethi A. 46. Cit. Jur. Exam. fassa. Ad 5-um. A fiamat minek utánna Bagaméréné asszonyomtól elment és Sasku János úrhoz mesterség tanulni állott volna, sokat fenyegette, hogy miért mert odamenni, mind ő neki, mind magamnak még a piacon is hányta, a ki meg is nyomorodék a két kezével, azelőtt ép lévén, ki nem tölthette idejét, ma is úgy van, megszáradott a keze, immár elmult egy esztendeje.

29. Fatens. R. Vidua quondam Michaelis Gáspár, Barbara Remethei A. 38. Cit. Jur. Exam. Fassa ad 7-um. Magától Trombitásnétól hallottam.

30. Fatens. Michael Kis Figulus Civis A. 50. circ. Cit. Jurat. Examinat. fatetur. Ad 4-um. A fiam két fazekat csinált Antal Kis Anna számára, Betsi Pálné asszonyom elvitette pénzen, a melyeknek eladásokért haragudott Kis Anna, és hogy a sütő szín alá ágyat csinált a fiam, mivel a hely közel volt a Németh István uram ajtajához, a hol akkor lakott. Így szólott annak előtte is, fehér lepedősök jártak ott, nem javallotta néki az ott hálást. A kezét Erdélyben meggyógyították, mikor hazajött dolgozhatott véle, ezután ismét megújult fájdalma s erőtlensége miatt nem dolgozhatik véle.

31. Fatens. Consors ejusdem Juditha Gáspár A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 4-um. Gyanakszunk a fiunk keze iránt, hogy megnyomorodott, Antal Kis Annára a fazékokért ut praecedens haragudott; a fiam mondotta ne haragudjék, mást csinál, de azalatt megnyomorodván a keze, nem csinálhatott. A sütő szín alatt való hálását nem javaslotta, ezt mondván: Ne háljon ott, ő is hált ott, de nem jó, mert a gonoszok útjokban van, őtet is ijesztették ott.

33. Fatens. Michael Kis Filius praecendentis, A. 26. circ. Cit.

Jurat. Exam. fatetur. Ad 4-um. Azért van gyanum a kezem iránt Antal Kis Annára, mert ellenezte a sütő alatt való hálást, mivel a Németh István kis háza ajtajába láttam onnan, a hol ő lakott, deszkákat is rakott a gyepű mellé, én pedig eltaszigáltam, a melyért neheztelt. Azért ellenezte pedig az ágyam odacsinálását, hogy ne lássam Kékesi Istókot mikor hozzá megyen, mert oda járt vasárnapokon reggel, mikor más a templomba ment, egyébkor este tíz óra tájban; azt fogta belé, hogy ott a gonoszok járnak, őtet is, mikor ott lakott Sadányiné idejében, onnan sokszor beszalasztották a lepedősök. A kezem másszor is volt úgy, — uti Pater referet. Különben semmi bizonyost nem tudok hozzá.

34. Fatens. R. Vidua Quondam Michaelis Diószeghi, Figuli Elisabetha Késcsináló A. 60. Citat. Jurat. Exam. fatetur. Ad 2-um. Hallottam özv. Botskai Lőrincné asszonyomtól, hogy az előbbi urát Dési Ferencet Bagamériné asszonyom itatta volna halálra. Ad 7-um. Hallottam magától Trombitásnétól, hogy a lova képében járnak reá, csak alig van, immár láttam magam is a patkó helyét rajta.

35. Fatens. Consors Nicolai Balog, Elisabetha Lőrincz A. 52. Citat. Jurat. Exam. fatetur. Ad 2-um uti praecedens cum additione: Az anyától hallottam. Ad 7-um Láttam az összerontott testének kékségét, mely szörnyű volt, maga mondotta mint járt, de én nem tudom.

36. Fatens. Consors Ladislai Kováts Juditha Esnéthi A. 36. Citat. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

37. Fatens. Rel. Vidua Quondam Samuelis Fazekas, Anna Szilágyi A. 50. Citat Jurat. Exam. fassa est ad 2-um. Hallottam, hogy Dési Ferenc dolgában Bagamérinére gyanakodtak. Ad 7-um. Magától Trombitásnétől hallottam, a lova képében Bagamériné reá jár, elrontották. Ad 9-um. Ép elméje volt etc.

38. Fatens. Consors Andreae Vas Helena Sógor A. 62. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. Ad 7-um. Uti 11-ma Fatens. Elsőben az oláh nőre vetett, azután a ló kérőre. Ad 8-um. Uti eadem. Abba a nyavalyába vágta a fogát. Ad 9-um uti eadem et 19-us Fatens. Magam is intettem, ne átkozza a maga gyermekeit, azt mondotta: Őtet ne intsem, mert ő azt immár holtig nem hagyja. Soha nem láttam, hogy imádkozott volna.

39. Fatens. Gregorius Somai A. 56 Cit. Jurat. Exam. fatetur ad 1-um uti 26. Fatens. Ad 7-um uti 27. Ad 9-um uti 37.

40. Fatens. Consors Martini Kálmándi Juditha Ujvárosi A. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 7-um. Kékséget láttam a testén, oldalán, hátán, mint életében, mint holtakor, egyebet nem láttam. A maga lova képében, mondotta, hogy kínozták el. Ad 8-um. Egészségesnek látszott, míg a lovát Bagamérinének nem adta, fenjárt, azután beteges volt. Ad 9-um uti 12-us et reliqui idem Fatentes.

41. Fatens. Consors Johannis Kálmándi Sára Németh A. 26. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 7-um uti praecedens, addit a kékség

között látszottak apró veres sebek, mitől voltak, nem tudom Ad 8-um uti etiam praecedens. NB. Antal Kis Anna iránt mások mondották, a szemem romlásakor, hogy ő cselekedett volna valamit. Talán innen vettek gyanut, hogy uramnak komája volt ittlétében, tudatlanságból komának nem hivattam, de én semmi haragját nem tapasztaltam, velem szólt, beszélt, mondotta ugyan, miért nem hivattam komába, reám haragját nem látván, nem tudtam gyanakodni, mivel nem fenyegetett.

42. Fatens. Consors D. Laurentii Senioris Botskai Anna Béres A. 40. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 2-um. Az anyjának úgy mondotta uram Dési Ferenc, hogy Bagaméríné itatta még, gyanakodott. A mostoha fiamtól Dési Jánostól hallottam, hogy mikor odajárt, azon személy a tűz farkára szokott ülni, az üszköket megforgatta a tüzön; magam nem vettem eszembe, mert reá neheztelvén gyakrabban, kimentem a házból.

43. Fatens. Consors Johannis Kámpó Elisabetha Kovács A. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 4-um. Az elmult karácson tájban Antal Kis Anna az öcsém Bétsi Pál uramnál lévén, kért tőlem fonyadék zsirt, mondtam hogy nincsen, úgy mint máskor. Azután harmádik éjszaka a fejemhez állott, mezitelen lábbal jövén be a házba, egyik ujjával úgy megnyomta a homlokomat, hogy ugyan beleholt a körme, mely másnap is mint egy körmölés megtetszett, úgy tetszett mint ha semmit se aludtam volna; akkor imádkoztam istennek, eltávozott tőlem a gonosz. Ezután oly főfájás esett reám, hogy öt hétig feküdtem vele. Küldöttem ugyan neki betegségemben fodor hájat, de semmit se könnyebbedtem, haném egykor vízért jövén, uramat megkérdezte, melyet uramtól hallottam, ugyan könnyebbséget éreztem fájdalmamban; máskor magam is hallottam az utcában beszédét, akkor ugyan megújultam. Igy isten megszüntette nyavalyámat. Ad 7-um. Magától Trombitásnétól hallottam a ló dolgát.

44. Fatens. Consors Johannis Ferentz Anna Bartos A. 46. Citat. Jurat. Exam. fatetur. Ad 6-um. Hallottam, hogy pirongatta a házában a ló dolgában, szegény bolondozta Trombitásnét Bagaméríné asszonyom, akkor úgy látszott, hogy nem haragudt, azután magától Trombitásnétól hallottam a mi eljövetelünk után, hogy orrát is fölverte. Ad 8-um Akkor küldöttük vékáért, azt mondotta, a lába fáj, nem mehet.

45. Fatens. Stephanus Kigyósi A. 22. Cit. Jur. Exam. fatetur. Egykor Técsőn voltunk, megerőltettem magamat, nagy terhet vivén, megsérültem, meg is csömörlöttem. Jókus Erzsókot hivta Tivadar Mihályné nénémasszony kenni, megkent vagy háromszor, eleinte jobban voltam, azután roszabbul; gondoltam, talán nem tetszett neki a mit fizettem, újonnan elhivattam kenni, adtam akkor neki egy máriást, melyet nem akart ugyan, de elvette, jobban lettem. Azután is eljött, nem hagytam magamat kenni, akkor bekövetkezendő éjszaka

reám jöttek az ő személyében és fölötte igen megkínoztak nyomással, hogy mikor felköltött Tivadar Mihály sógor uram, mert különben fel sem ébredtem volna, ő klme mokogásomra jött be, az ingem, lábravalóm, mind vizes volt, azután a harmadnapi hideglelés esett reám, vele voltak a hatpataki vén oláh nő és Stefánné, a ki a Szabó György úr házában lakik, azok nem bántottak, úgy tetszett, csak veszteg állottak. Előbb is, a mikor kent, azon alkalmatossággal még egyszer nyomták meg a képében, mely tűrhetőbb volt, akkor nyers hússal kinált. Mondottam néki, hogy jártam, azt is mondta: Megesekszik a gonoszok, vele is bántak úgy.

46. Fatens. Michael Ballog Civis Cothurnarius A. 36. Cit. Jur. Exam. fassus est nihil.

47. Fatens. Gregorius junior Csiszár Civis A. 28. Cit. Jurat. Exam. fassus est ad 1-um quasi. Hallottam a Sós Mihályné leányától, hogy a beteges gyermekeket zabbal főzött fürdőben mosta meg az anyja, kilenc kert támasza tövére hordotta a zabot, magam is másokkal együtt láttam a predikátor úr rétin való keresztúton letöltött zabot, de ki töltötte oda, nem tudom, nem láttam; a leány úgy mondotta, azon túl jobban lett a gyermekök.

48. Fatens. Consors ejusdem praecedentis Clara Tsétőri A. 22. circ. Cit. Jurat. Exam. fassa est uti Idem praecedens. Addit. Azon asszonytól, Sós Mihálynétól hallottam, hogy a leánya tüdejét kivették, rothadt alma a tüdeje, az meg is holt, valami oláh nő járt hozzá, az mondotta néki.

49. Fatens. Consors Michaelis Sós, Catharina Soma A. 26. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ad 1-um. E két fatensek fassiójokat transferálja a gyermeke tüdeje fogyatkozása iránt Szász Mártonnéra és Somai Istvánnéra, hogy azok hallották volna valamely oláh nőtől.

50. Fatens. Consors Johannis Keresi Senioris Anna Hegedüs A. 48. Cit. Jur. Exam. fassa est ad 8-um uti 44. Fatens.

51. Fatens. Consors Johannis Remethei, Catharina Salánki A. 42. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 4-um. Tudom egy gyermekágyfektemkor, a mikor Foglár Sámuelné is gyermekágyban feküdt, Bagaméríné asszonyom tőlem seprűt kéretett, háromszor küldött érte, én mentegettem magamat, hogy kell a seprű, nem adhatom, a bába és Fodorné ellenezte, de mikor harmadszor elküldött érte, odaadtam, azután a csecsem tüzességgel megdagadott olyan fájdalmaim voltak, úgy tetszett, hogy meghalok. Az uram a bányáról hazajövén, kérdi, hogy mi lelt, nem adtam-e valamit a háztól. Mondottam, hogy jártam Bagamérinével, ő klme neheztelt reám, azonban meglátván Foglár Sámuelt, magához hívta s mondotta néki, mit cselekedett az anyja és hogy esett a dolog én rajtam. Azt is mondotta uram, küldje haza a seprűt, mert bizony bíró uramhoz megy ő klme és bepanaszolja. Azon üzenetre odajött Bagaméri uram, reménykedett, hogy ne cselekedje uram, mert elterjedt a híre, én, úgymond, eleget kérem

az ily dolgok iránt, de nem tudok mit tenni vele; az uram azt mondta, ha a seprűt visszahozzák s megmondja mit cselekedett véle, megenged neki. Ezután odajött, a seprűt haza hozta s azt mondotta néki: más javallotta ő neki, hogy a harmadik szomszédból kéressen seprűt, azzal füstölje a nyughatatlan gyermeket. Azután az emlőm fájdalmát isten megszüntette elmult. A Szarmasági Dávid dolgát hallottam a feleségétől, miként hívta Bagaméríné segíteni, nem mehetett a dereka fájdalma miatt, akkor éjszaka járt úgy a lába, de semmit sem szólott felőle gyanusága iránt.

52. Fatens. Johannes Remethei civis Fossor A. 60 Cit. Jurat. Examin. fassus est ad 4-um uti praecedens 51-a Fatens per omnia.

53. Fatens. Consors Johannis Junioris Kerekes Sára Ujvárosi A. 24. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 4-um uti 20-us Fatens.

54. Fatens. Consors Gregorii Somai Elisabetha Sándor A. 50. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 1-um uti 26. et 39-us Fatentes.

55. Fatens. Stephanus Ujvárosi Jurat. Civis, Decurio, A. 46. Cit. ad Fidem Deo debitam et Commti datam Exam. fatetur ad 2-um. Hallottam Egri Mártonnétól, hogy Szabadszállási uramnak akavitát vitt Bagaméríné ő klme, meg nem itta, az ő urának adta akkor, n. város szolgája lévén, csakhamar megholt utánna. Mészáros János uramtól is hallottam, hogy Dési Ferenc uramat ő itatta volna meg, Bagaméríné. Hallottam Vas Mártonnétól is, hogy beszéllette, mikor Bagamérinénél lakott, hallotta tőle, midőn a torka fájt, azt mondotta a házban: Jőjj be, hadd gyógyuljon meg a torkom! odakint pedig senki nem volt. Mikor el akart tőle menni, nem akarván elbocsátani, azt mondotta néki: Nem lesz neked ennél több ruhád, nem szolgálsz te többet. Annak utánna B. Tót György János uramhoz ment, nem szolgálhatott, mert éjszaka reá jártak nyomni, nem ehetett, nem volt ereje, félbe hagyta a szolgálatot. Ad 3-um. Hallottam, hogy a Szilágyi István uram Pista nevű fia, a Foglár Sámuel kertjében, holmi oltóványokat összetördelt, mely kertet akkor Bagaméri uram bírt, a kártételért az atyja a gyermeket megverte, azután a lába felsugorodott, valamely oláh asszony gyógyította meg; Bagaméríné maga tett panaszt az atyjának, hogy intse meg a gyermeket, mert el nem szenvedi. Ad 5-um uti 3-a Fatens.

56. Fatens. Consors D. Johannis Tót György Elisabetha Jósa A. 48. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 2-um uti prima Fatens. Ad 5-um. A tiszt. Enyedi uram lába iránt gyanakszunk reá innen, mert a piacon megátkozta egész cselédünket a magam füleim hallatára. Azonban eleitől fogva gyűlölködött ellenünk, ez iránt maga is szólitott meg, hogy van a tiszt. Enyedi uram lába, s mondotta: Hej mindjárt emberre gyanakodnak; azt is mondotta: Hej mérges ő klme, az hányta ki a lábát. Azonban Debrecenben lévén most közelebbi debreceni vásárkor, azon piacon a nagy templom felől lévén szállásunk, a marhákat gondviselésnek okáért egy B. Vasas nevű ember

udvarán bekértem, este 9 óra tájban fogom magamat a szekerektől, bemegyek a marhákhoz, hogy lássam mily formán vannak, a mikor kijövök az udvarról, elémbe jő személyesen, erősen pökdöz, kap szaporán a földhöz, semmit sem szólott. Attól én úgy megrettentem, hogy másnap is jóvá nem lehettem, mások is csodalkoztak rajta, hogy mi lelt, oly nagy bágyadással és gondolkodással voltam, pirongattak érte, kivált Kőhalmi úr. Maga is hozzánk jövén a vásárlás közben, csak megfordult előttem, semmit sem szólott. Ad 5-um uti 3-a et 55-us. A Vas Mártonné dolgában, uti etiam 55-us Fatens.

57. Fatens. Johannes Mészáros Juratus Civis A. 46. Cit. ac ad fidem Deo debitam et Comti datam Exam. fatetur ad 2-um. Magától Dési Ferenc bátyámtól sok ízben hallottam, hogy panaszkodott, ezt mondván: Ocsém, a gyomromon van nekem valami mint egy alma, attól kell nekem meghalnom, engemet Bagaméríné ött meg.

58. Fatens. Stephanus Marosi Figulus Jur. Civis A. 34. Cit. ad fidem Deo debitam Commt datam, exam. fassus est. Ad 1-um. Hallottam a 47-ik Fatenstől. Ad 9-um uti 2-a et 12. Ad 8-um uti 9-us et reliqui etc.

59. Fatens. Stephanus Somai Pabonarius Comtis A. 30. Cit. Jurat. Exam. fatetur ad 1-um uti 26-us, ad 7-um uti 19-us. Addit. Hallottam Mezei Mártontól, hogy mikor Jakabné tehén fejni ment, elsőben a hasát megürítette, a sajtárt reá borította, azután ment tehén fejni.

60. Fatens. Consors Junioris Darnai Juditha Takaró A. 36. Citat. Jurat. Exam. fatetur ad 2-um. A mint reá emlékezem, Dési Ferenc uramtól hallottam, hogy Bagaméríné asszonyom itatta meg akavitában. Ad 5-um. Mikor Szappanos Mihály úr mellettünk lakott a Hukmány uram mostani házában a kertben gyomlált a szolgálója, mi is a magunkéban urammal, hallottam, hogy mondotta szolgálója: Oh istenem, sok emberséges ember mondá, hogy ne szegődjem ehez a házhoz, be megbolondulék. En kérdem tőle: Hová való vagy, fiam? Azt mondá: En asszonyom nagybányai vagyok, koldus Szabó Péter leánya. Azon nap este felé a leányához jövén, azt mondja énnékem az utca ajtóban állván s a kilincset fogván s az ujjával megfenyegetvén: Várj meg csak te Darnai Péterné, mit beszéltél a szolgálómnak. Uram azt mondja neki: Szomszédasszony, az én feleségem egyebet nem szólott, hanem azt kérdezte tőle, kinek a leánya Nagybányán; a feleségemet ne fenyegesse kegyelmed, mert el nem szenvedem. Azután közelebb jött uramhoz, ápolgatta, hogy ő kegyelme jó ember, de én sokat beszélek. Következő héten uram a templomba ment, valami eső indul alól, az eső előtt többekkel együtt beállott Gulácsi uram búzás boltja alá, egy méh egyenesen a torka alá szállott, megcsipte, ütött hozzá eleget, de tőle meg nem védelmezhette, a csipés után elájult, mihelyt a fulánkát kivették, onnan vezették az anyámasszony boltjába, mert semmi ereje nem volt, mikor én

odaérkeztem már eszén sem volt, e világhoz sem tudott. Akkor bíró volt B. Kováts Gergely uram, oda mentem, ő klmének elbeszéltem, hogy járt az uram; ő klmét láttam hogy írt, azután üzent-e rá vagy nem, nem tudom, uram harmadnapra lábra állott. Addit. Azon szolgálótól hallottam, hogy mondotta, akár mit cselekedjék asszonya jelen nem létében, mindeneket a szemére hány.

61. Fatens. R. Vidua Martini Quondam Egri Juditha Brudi A. 48. Cit. Jurat. Exam. fatetur ad 2-um uti 55-us Fatens. Azután hamar megbetegedett, az üstökéből olyan jött ki, mint az orbánc tüzes nyavalya, az ábrázatján le a torkára ment a tüzesség, abban holt meg. Akkor egy pár inget is küldött az akavitával Bagaméréné Szabadszállási úrnak, ő klme meg nem viselte, hanem az inget uramra adta, eltemettük vele, a lábravalót Győrinek. Annak utánna egy idő mulva megkérdezte tőlem Bagaméréné, hogy úgy volt-e, egyebet nem mondott: Hadd legyen, nem bánom, oda is jó helyre esett.

62. Fatens. Michael Kováts Désiensis A. 32. Cit. Jur. Exam. fassus. A Dávid dolgában uti 5-us.

63. Fatens. Consors Johannis Kántor Juditha Torotzkai A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur ad 5-um. A leányomat megszólította pirongatással a maga házánál, búza árát vivén ő klmének, Bagamérinének mondván: Miért voltak annak az ördögtől megkisértetett Trombitásnénak látni, hiszen az ördög kisértette azt meg, mert nem járt a templomba. Azután a fiamtól is üzente, hogy oda ne menjen, mert haragszik reá. Ezután úgy kiomlott az ábrázatja, hogy épség nem volt benne, azt mondották hogy öntés, némely orbáncnak mondotta. Ebből gyanakodtunk reá.

64. Fatens. Sára Kántor puella in capillis A. 18. Cit. Jurat. Examinat. fassa, ad 5-um uti praecedens Mater. Addit. Azt is mondotta: Olyan szép atyafiai vannak bíróné asszonyomnak Szigethen. Iterum. A mely éjszaka rajtam esett, egy csóka jött elémbe, annak adtam enni, egyéb jelt nem láttam.

65. Fatens. David Szarmasági Civis Fossor A. 38. Cit. Jurat. Exam. fatetur. Az igaz, hogy engemet hívott Bagaméréné a búzáját segíteni, a mikor Debrecenből hazajött, mentettem magamat, hogy nem emelhetek a derekam fájdalma miatt. Arra egyebet nem szólott, hanem meghümgette magát, ezt mondván: Elmehet hát kelmed. A lábam fájdalma egy hónappal is azután történt. Ad 2-um uti 2-a Fatens.

66. Fatens. Gregorius Mákk A. 48. Cit. Jur. Exam. fatetur hoc modo. Egykor egy lovam elvesztéért gyanakodtam Bagamérinére, ily okból Berkeszre menvén, akkor szekérrel más asszonyokat vittem oda vásárra, ő klme is kért, hogy vinném el, már elég terhem lévén, nem fogadhattam, azért neheztelt reám, kért, hogy ha csak egy ládácskáját is vinném el, mondotta, hogy maga is fogadott egy lovat, mégis inkább szeretne szekérren menni s járni. Kérdeztem,

hogy fogadta a lovat, azért erősen megriasztott, mért kérdeztem azt. Azon útamban a lovammal szerencsétlenül jártam, mert visszajövőleg egy sárba elesett, előbukott, a hámba úgy belekeveredett, hogy alig tudtuk belőle kivenni, a többi lovaknak semmi bajok sem volt, holott annál sokkal alább valók voltak; annak utánna nem evett, megverhettem, semmit sem használt, megdöglött; a háta olyan volt, mikor megnyúzták, mintha összerontották volna, az apai hegy alatt döglött meg, hirtelen eldűlt, csak megreszkedtette a lábait, más lovam is döglött meg utána ötödnap.

67. Fatens. Consors Johannis Kuszmo Maria Flak A. 36. Cit. Jurat. Exam. fassa est hoc modo. Karácson havának 3-ik napján este, elmult 1731. esztendőben, férjem otthon nem létében úgy esett a dolgom, hét óra tájban lefeküdtem az ágyamba, de semmit sem aludtam, uramat várván, egyszerre megzördöl az ajtó kilincse, kérdem: Ki vagy? Senki nem szól, gondolom, bejön ha akar, úgy gondoltam, hogy uram. Egykor hirtelen, reménytelen előttem áll Bagaméréné, de ajtónyilást semmit nem hallottam, azt kérdi tőlem: Hol urad? mondom: A pincében. Megrettenvén, gondolám, hogy kisértet volna, mondám felfohászkodva: Uram Jézus! ő azt mondja: De ne emlegesd azt. Én annál inkább megrettenvén, a fejemre vetém a mentémet, s azon módon ijedtemben leestem az ágy eleibe a földre, úgy kiáltottam a szomszédságot, hogy ne hagyjanak, az alattt hová lett, nem tudom. A mikor J. Foglár János uram odaszaladt, kérdi tőlem, mi lelt, mondám hogy jártam Bagaménénével, de ő kime úgy mond, hogy semmit sem látott. Volt a maga hétköznapi ruhájában, a feje keszkenővel volt bekötve.

68 Fatens. Consors Martini Késcsináló, Elizabetha Tzemermány A. 24. Citat. Jurat. Examinat. fatetur. E mostani nyavalyámban igyekezvén Fejér Annókhoz, az útra kérettem egy ernyőt Bagaménétől, a lánytól tudakozta hová igyekezünk, ki megjelentette neki szándékomat, melyet megértvén, hozzánk jő, jóllehet hozzánk járatos nem volt, erősen disvadeálja, micsoda nehéz út vagyon, hagyjuk el szándékunkat, félt, úgymond, a kártól. Én mondom, valamint járok, de elmegyek, tovább nem halasztom szándékomat. E szómat hallván, fogja a keszkenőjét, valamit kiönt belőle, ezt mondván: Hej be régen van mióta hordozom ezt a balitát, s tűzbe veti által rajtam, úgy látszott, mint egy íznyi kéreg lehetett. A melyért nagy gyanusággal vagyok reája, hogy ártásomra cselekedte, a mint ott is megmondotta Fejér Annók, hogy gonosz tétemény vagyon rajtam, az orvoslás semmit sem használt. A mióta hazajöttem egy éjjelem sem volt csendes, hogy ennem nem adnának, maga személyében három rendben is adott ennem, közelebb tejes kását, még azt mondja, elsőben a kutyáak kell belőle adni, miért, úgymond, a kutyának nem vetettem naőle, maga vetett s gyertyává vált, azután tálalta ki. Már most belgamnak főzetnék, hol anyámasszonynyal úgy étetnek.

69. Fatens. Consors Johannis Costa Mária Guthi A. 36. Cit. Jur. Exam. fatetur. Mikor Bagaméréné odament Késcsináló Márton urékhoz, ott nem voltam, azért addig lett beszédeket nem hallottam, hanem midőn a keszkenőjét megoldotta, láttam, mit vett ki belőle, jól észre nem vehettem, azt mondja: Hej mióta hordozom itt ezt a balitát, fogja s a tűzbe veti, a mint az öcsémasszony mellette ült, előtte a térden keresztül, ugyan szemmel tartottam míg ott ültem, de el nem égett, ott állott a tűzben.

70. Fatens. Johannes Kintze famulus Dni Judicis Michaelis Barthos A. 22. Cit. Jur. Examinat. fatetur. A Gruzmánné dolgában semmi egyebet nem tudok, mert aludtam, hanem azon serkentem fel, hogy lefordult a székről, a melyen feküdt, a suhogását hallottam, láttam, hogy a földről kelt fel s azt mondta: Hiszen tréfásan járók, hogy leesém.

71. Fatens. Sára Barna de Somkút A. 26. Ancilla pariter praefati D. Judicis fatetur. Az előbbi dolgot, mely esett Gruzmánnén, nem láttam, mert aludtam, hanem Jovontól hallottam, Relique hujus Fassiones videantur si necessum foret in Continuatione magistratualis inquisitionis sub Nr. 49.

Deliberatum.

Anno Domini 1733. die 7-a mensis Maji, adversus Stephani Bagaméri Concivis hujatis Consortem Juditham Pongrácz Judicialiter lata Sententia seu Deliberato talis est:

Licet Crimen horribile Veneficii contra Stephani Bagaméri consortem Juditham Pongrátz, ex Relatione testium manifeste edoceri, ideo juxta meritum ejusdem Criminis aggravari nequiret, quia tamen praecise quondam Francisci Dési adversus se publice sparsam veneficii Suspicionem sciens, ac publice sustulit, neque semet ab eadem expurgare allaboravit, Non saecus solitis suis ex perverso furore contra proximos effatis minis, vetitarumque imprecationum Usibus, totum hocce Oppidum graviter offendisset, ad praesumendumque contra semet, nimiam Eidem praebuisset ansam, suam denique in hac re projectam innocentiam debite ac sufficienter edocere nequivisset, Ideo ad mentem Kitonits Cap. 9. Quaest. 33. pleno homagio, i. e. juxta Consvetudinem hujus Sedriae Flor. Hungtium Quadraginta pensione agravatur, hoc addito, quodsi amplius praximis suis solito modo minari, ac diras imprecari non cessaret, imo enormiter continuaret, poena haec toties quoties irremissibiliter duplicabitur.

Anno 1738. Die 23. Januar Deliberatum est.

Minthogy néhai Német János özvegye Jókus Erzsébeth, eleitől fogva isteni félelem és kegyesség nélkül való életet élt, úgyannyira, hogy részegeskedése, káromkodása és két ízben való paráznasága által, ezen nemes városban magát igen cégéressé tette, mely gonosz és elfajult életéért, noha a nemes tanács ennek előtte is megbüntette vala; mindazáltal minthogy reménylette a n. tanács, hogy azon bün-

tetésekkel megintetvén, nem hogy életét megjobbította volna, sőt inkább azután is varázslásával, paráznasága iránt lehető gyanus életével feslett társalkodásával, részegeskedésével és isten ellen való káromkodásával méltatlanná tette arra magát, hogy ezen nemes városnak társaságában tovább elszenvedtettessék, hanem noha a törvényes szoros igazság szerint, méltó lett volna arra, hogy sok istentelen cselekedeteiért megcsapattatván, hóhér által e városból kiűzettetnék, mindazáltal a nemes tanács az istenes könyörületességre hajlandó lévén, az ő gonoszságának érdeme szerint nem büntette és hóhér kezébe nem adta, hanem az ő eddigelé gyakorlott, isten és emberek törvénye ellen való gonosz életének büntetéséül ezen nemes városnak társaságából végképen kimetszi és kitiltja, úgy, hogy ha ennek utánna vagy a városban, vagy ennek határán megfogattatik, hóhér keze által lészen végső megbüntetése. Hogy ha pedig valaki e nemes városban vagy ennek határán lappangani látná és róla, a kinek illik, hírt nem tenne, annyival is inkább ha maga lappangtatná, valamennyiszer rajta elérettetik, tizenkét forintig megbüntettetik.

Publicat. Per Ord. Notar. Executio est Deliberat.

Anno 1696 die 1. Junii Utr. Contra et adversus Personas Elisabetha Matzi, Catharinam Fazekas et Conjugem dni Martini Stenczel.

Tudja-e nyilván a tanu és hallotta-e, hogy valami ördögi mesterséget, varázslást vagy magok cselekedtek volna, vagy másokkal cselekedtettek volna a felülírt személyek?

Contra Elisabetha Matzi.

1. Testis Johannes Dombháti Senior A. Circ. 60. Citat. Jurat. Exam.° fatetur. Gyermekem nyavalyáját orvosoltattam volna, Stenczelné mondotta: Örömest eljönnék, de Matzi Erzsiktől nem nyughatom, mert éjszaka személy szerint reám jött és engemet megfogdosott, ezt mondotta: miért kötöd a Dombháziné fiát? ha nálam oláhok nem lettek volna, megölt volna. Az ablakomat megkente disznó ganéjjal, hogy megérezvén a szagát a gonoszok, be nem mehetnek házamba.

2. Testis Ancilla ejusdem A. 22. Circ. Cit. Jur. Exam. fatetur ut antecedens in omnibus: Velem szedetett disznó ganajt, foghagymával összetörte, az ablakokat és az ajtót bekente, ezt mondotta: Egyetek büdös ebek s ne ártsatok az ártatlannak. Ezeket Stenczelné cselekedte.

3. Conjux Michaelis Szabó A. Circ. 40. Cit. Jur. Exam. fat. Búzát kért tőlem Matzi Erzsike, de nem adhattam, mert nem volt; mindjárt másnap eszem eltávozott tőlem, annyira, hogy nem tudtam három hétig ettem-e vagy nem. Eszemre térvén viszont, kért tőlem búzát, de nem adhattam, mert Demeter úr megparancsolta, hogy ne adjak, ismét úgy jártam, mint azelőtt; ezeket velem hétszer cselekedték anyja is ugyanazt vallja.

4. Testis Alpáréti Gáspárné Cit. Jur. Examinat. fide mediante fatetur. Tudom, hogy Matzi Erzsik tejet kért Lökös Tamásnétól s nem adott s azon éjszaka a bornyát megnyargalták, megholt a bornyú.

5. Testis Szigethiana Senex Cit. Jur. Exam. Matzi Erzsiktől hallottam, ha a fehér kígyót megfőznék, (NB. az ezután következő szavak felibe, a sorok közé ilyen formán van írva, de nem tudtam jól olvasni: «megadnák enni valakinek») mindenféle füvek megszólalnának, és ki vesztésre, ki gyógyításra való megtudathatnék s kinyilatkoznék.

6. Testis Conjux Steph. Abrugyi A. Circ. 30. Cit. Jur. Exam. Matzi Erzsiktől hallotta, kéretett tőle tejet, hogy nem adhattam, a tehenemnek teje elveszett, egy hétig nem volt teje, hogy megjött azután a teje, küldöttem neki egy csuporral, és azt izente, hogy mennél füstösebb szalmát főzzek meg, a tölgyét mossam meg, úgy cselekedtem, mindjárt a teje megjött.

Deliberatum.

Matzi Erzsiknek mint ennek előtte cselekedett s pátrált ördögi mestersége, mint most némely tanuknak vallástételeik által előadott azon mesterségének megújítása, hanem in totum is, sed ex parte törvényét, poenáját mitigálják is, hogy azon tanuk által halálra nem sententiáztatik, mindazonáltal, hogy mind a régi s mind a mostani erős gyanu elháríttassék, neki torturára kell vonattatni.

Deliberatum post torturam.

Matzi Erzsik kivitetik a városból a törvényfához, megveressetik s örökké való exiliumra tizenkét mérföldnyire ablegáltatik.

Contra Catharinam Fazekas.

1. Testis. Conjux Michaelis Székely A. Circ. 40. Cit. Jur. Exam. fatetur. Hallottam Matzi Erzsiknek szájából, mondotta: En semmi boszorkányságot nem tudok, de az én néném Fazekas Kata tud. Azonban mióta házat cseréltünk vele, házam körül sokféle ördögi próbák estenek. Azon házcserélés közben mondottam: Jó volna megcserélni, de félek, mert Simonné leányát is klmed vesztette meg; melyre felelt: Nem én, hanem anyám, mondotta Fazekas Kata.

2. Conjux Andrae Székely A. Circ. 60. Cit. Jur. Exam. Tudom nyilván, hogy Fazekas Kata egy árva leány által, Marosi Gergelyné szavával tejet kért tőlem, mivel igértem Marosinénak annak előtte, másnap kért Marosiné s mondotta: Nem nekem adtál, hanem Fazekas Katának. Azóta tehenem teje olyan mint a víz.

3. Petrus Székely A. 26. Cit. Jur. Exam. fatetur. Fazekas leánya szájából hallottam, hogy mondotta: Soha Jókus Samunénak többé gyermeke nem lesz, bár engemet megégessenek. — A házunkba bevetette a tyúk monyát, anyám megtörte, kivül szép tiszta volt, de belül olyan volt mint a tinta.

4. Testis. Conjux Johannis György Deák A. c. 46. Cit. Jur. Exam. fat. Fazekas Kata kért tőlem egy negyed búzát, nem adtam ugyan; leányomtól kért egy kenyeret, az sem adott; mindjárt a leányom a lábairól leesett és csak csúszott 30 hétig és az ágyban feküdt. A piacon a szemébe mondottam: te etted meg a gyermekemet nyilván; mondotta: csak emberre gyanakodtak, szedj szederlevelet, főzd meg, add neki inni, úgy javalotta, ha életre való, megél, ha halálra való, meghal.

5. Testis. Conjux Michaelis Marosi A. 36. Cit. Jur. Exam. Fazekas Kata leánya kért tőlem szalonnát, házamnál nem lévén, nem adhattam neki, mindjárt akkor éjszaka nyomorgattak, megrontottak, ennem adtak salátát; másnap igen roszul voltam, csecseim nehezek lévén feldagadtak, az uram a szomszédság előtt fenyegette, mindjárt meggyógyultam; azt javallotta Fazekas Kata, egy csonttal kerekítsem meg a csecseimet. Csipkére, mondotta a leánya, hogy tanítsam meg, én nem tanítottam, megfenyegetett a leánya, mondotta: Hadd legyen csak, megtanítanál még. Harmadnap mulva mindjárt egy fekete ló éjszaka jött az udvarra, a bezárt ajtóról a támasztót levette, az utcára kiment, gondolván, hogy az a mi lovunk, utánna ment, megdöfte és tinóvá vált. Kiment a közön Benedek Pál felől.

6. Testis. Juditha Makovi Cit. Jurat. Exam. fatetur. Fazekas Kata tőlem égett boralját kért, én mondottam, nem vagyok szabad vele; ő mondotta: hadd álljon csak, adnál még; akkor éjszaka fél lábom megdagadt, Szappanos úr megfenyegette érte, ő azt javallota nekem, hogy hamuval kenjem, úgy cselekedtem s meggyógyult.

7. Testis. Conjux Davidis Borbély A. 20. Circ. Cit. Jurat. Exam. fatetur. Fazekas Kata leánya szalonnát kért tőlem, en asszonyomra igazítottam; akkor éjszaka úgy megnyomtak, ha ember nem lett volna a házban, talán megöltek volna.

8. Testis. Conjux Basilii Bott A. Circ. 86. Cit. Jur. Exam. fatetur. Fazekas Kata kért tőlem tejet, nem adhattam; mindjárt másnap vért fejtnk a tehéntől egy egész hétig. Biró hatalmával reá izentünk, mindjárt megjött a teje.

9. Testis. Michael Fördög A. Circ. 26. Cit. Jur. Examaniat. Hallottam saját szájából, Toroczkai Mihálynak, lakásban lévén Csoma házában, hogy adott volna neki Fazekas Kata egy darab kalácsot, énnékem mondotta: Bizony oly roszul vagyok, hadd feküdjem le. Annak utánna sokáig sínlődött miatta.

10. Conjux Nicolai Szabó A. 30. Cit. Jur. Exam. fatetur. Az ösémre megharagudott Fazekas Kata, mindjárt a nyakát kitekerték éjszaka; az ösém reá izent, hogy gyanakodik reá s oda jött s mondotta: Miért hivatátok? az ösém mondotta: kgylmedre gyanakszom; erre mondá Fazekas Kata: Hallom, de mindjárt mogyek a bíróhoz. De ez ideig sem ment s a nyaka is meggyógyult.

11. Filia Johannis Szász Molitoris A. 16. Cit. Jur. Examinat. fatetur ut Antecendes in omnibus.

Deliberatum ad haec:

Fazekas Kata törvényfához vitetik s kalyibába zárattatik, felperzseltetik.

Contra Conjugem Martini Stenczel.

1. Testis Filléri István, fide mediante fatetur: Szaszari Jánosnétól hallottam, hogy Stenczelné a boszorkányságot egy katonától tanulta, és hogy ez esztendőtől fogva nem volt szűz.

2. Testis Conjux Johannis Dombháti A. Cir. 50. Cit. Jur. Exam. fatetur. Stenczelné szája mondotta, hogy híttam fiam gyógyitására: Jaj édes anyám, hogy menjek, mert az éjszaka reám jött személy szerint Matzi Erzsik, megnyomocskolt s mondotta: Ha oláhok nálam nem lettek volna, megrémültem volna. Addito: Mondotta: Lassan ángyom, lassan, mert a Konya Mihók tehenét is megfejték, s utánna leselkedtek s haza lesték Matzi Erzsiket, soha nem volt tiszta személy sem atyja, sem anyja. Disznó ganéval is megkente az ablakokat, fatetur ut vir ejusdem in omnibus.

3. Michael Szász A. 46. Circ. Jur. Exam. mediante fide vallja: Mikor fogva volt Stenczelné, mondotta: Ha engem megölnek, bizony másoknak is meg kell halni.

4. Conjux Pauli János A. circ. 60. Cit. Jur. Exam. Mikor a házam elégett, mondotta Stenczelné: Mit gyanakszol én reám, mert nagyobb mester nálamnál Czemermánné.

5. Conjux Johannis Dombháti A. Circ. 30. Cit. Jur. Exam. fatetur. Mondotta Stenczelné: Édes Borka asszony adj nékem abban a farkas gégében; én kérdeztem: Miért? mondotta: Ha azon át fujnának a tanácsra, ha szintén megszententiáznának is, de semmit sem tehetnének. 2. Kilenc falu határáról, kilenc sírból ha földet hoznának, egy-egy marokkal öntenék el a tanácsházban, semmit nem tehetne a tanács. 3. A szemérem testén lévő szőrt, ha megvagdalnák, égett borban beadnák inni, igen szeretné és reá nem szólhatnának.

6. Conjux Michaelis Marosi A. Cir. 36. Cit. Jur. Exam. Kovács Gergely úr adott volna szolgálatomban vásznat, melyet igért volt Stenczelné, hogy megcsinálja, egy kis inget adván leányának, kinek veszett nevét költötte, mely felől bíráskodtunk is vele, vallotta, hogy neki adtam, de ellopták tőle; mondotta azt is: Hozz csak nekem egy marok borsót, mikor sütök, a kemencébe vetem, a ki ellopta, annak mindjárt kingrik a szeme.

7. Conjux Ambrusiana A. circ. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur jöttem a csorgóról, Stenczelné jött előmbe egy kosár fűvel, mondotta. A te urad megszidott engemet! én feleltem: Nem hallottam; mondotta: várj reá Czemermánné, hamarébb megégetnek tégedet mint engemet, nagyobb boszorkány vagy nálamnál.

8. Testis Conjux Michaelis Kupás A. Circ. 36. Cit. Jur. Exam. ex mediante fide vallja: Stenczelné arra tanított engemet, hogy ecetben igyam puskaport, soha többé gyermekem nem leszen.

9. Testis Conjux Stephani László A. Circ. 46. Cit. Jur. Exam. fatetur. Ládámból veszett el két forintom, melyekért szomorkodtam, s javallották, hogy tudna valamit Stenczelné felőle mondani. Én kérdeztem tőle, hogy tehetne valamit; ő kérdezte: Sok ideje-e hogy elveszett? mondám: Két esztendeje, mondá: Késő már, mert akkor a nyomát kellett volna felvenni.

10. Testis Conjux Georgii Kováts Cit. Jur. Exam. fatetur. Stenczelné maga házánál adott, nem tudom föld volt-e vagy más, hogy törjem meg, adjam akár enni ételekben, akár inni italban az urammak, nem leszen olyan haragos. Addite: Másuttal hogy inquiráltatnak reá, hozzám küldötte a leányát s kérdette, ha citáltattak-e a városházára; én mondottam, hogy nem.

11. Láda Sophia ut antecedentes in priori Testim. Contra et adversus conjugem Martini Stenczel Testis 37.

12. Czemermanné fide mediante fatetur. Laposinénak szájából hallottam, mostani Huptipernének, hogy Stenczelné tanította volna, hogy italt vegyen be, a nála lévő gyermek elmegy tőle.

Deliberatum ad haec: Stenczel Mártonné ellen mind a gyilkosság, mind a babona, ördögi bűvölés és bájolás a tanuknak egyező vallomásukból megbizonyodván, halálos sententia mondatik, tűzégetés által életének el kell fogyni.

(Ezen utóbbi inquisitio csak 3 folio levélnyi jegyzőkönyv töredéken van, melynek varrásába akasztott kis papirszélen, vallatási pótlékok olvashatók, kiírom ezeket is.)

1. Testis Kis Szász hite után vallja: Fazekas Kata kért a feleségemtől tejet, feleségem mondotta, hogy este nem adhat, de reggel jőjjön s fog adni; akkor reggel nem jött, hanem este felé négy órakor jött s kért, de már eladta a feleségem a tejet. Mindjárt a tehéntől vért kezdett fejni a feleségem. Ma is egy cseppet sem fejhetnek tőle.

2. Conjux Mich. Szőts Anno Circ. 40. Citat. Jurat. Examinat. fatetur nihil.

3. Molnár Mihályné mediante fide nihil.

4. Angyus oláh asszony fide mediante fatetur nihil.

5. Aranyász Márton Cit. Jur. Exam. fatetur nihil.

6. Sasku Jánosné iterum fatetur: Matzi Erzsik volt adós Sasku András uramnak Matzi Erzsik urának Várad alá járásáért, itthon fizetése járván, abból kitartotta. Sasku András uram este későn kimenvén az udvarra, egy nagy békát lábával összetapodott, világgal keresték, de nem találták. Matzi Erzsiknek megdagadt minden tagja, annak utánna gyanakodtak, hogy talán ő volt.

7. Relicta Stephani Madai mediante fide fatetur. Fazekas Kata atyámhoz 10 órakor jött tíz polturát kérni, atyám akkor nem adhatott, akkor mondott Fazekas Kata: Adnál még, ha lehetne. Mind-

járt öcsémnek a lába kezdett dagadni és felzsugorodni. Gyanakodván atyám, reá izent, s úgy gyógyult meg.

8. Aranyász András A. 30. mediante fide fatetur nihil.

9. Veress Istvánné Cit. Jur. Exam. nihil.

10. Conjux Mich. Fazekas Cit. Jur. Exam. fatetur. Fazekas Kata hozzám jött és hozzám járt, Toroczkai Mihóknak úgy vádolt, hogy én adtam volna neki az almát; de reá menvén bíró úr hatalmával, hogy gyanakodom reá, mondottam, mivel a kezeim elestek volt, mindjárt a kezeim ereje megjött.

---

1. Testis Joh. Csiszár A. 36. Cit. Jur. Exam. Láttam szemeimmel éjszakának idején az istállóban a hídláson fektemben egy fekete hódos fejű agarat, a szénán lábai suhogván, mellém a vagdaló tőke állván, s annak utánna elváltozott szintén olyanná mint Fazekas Kata, ezt is úgy néztem, mint ha most nézném és félszeműnek s hímlő helyesnek láttam; a lábomat elsőben s annak utánna egész testemet mind eltapogatta, én tenyeremre és térdemre állván, rólam csak leereszkedett és fehér agárrá vált, s annak utánna a lajtorján mint szintén ember kiment az istálló ablakán.

2. Testis Relicta Andreae Kereszturi A. 30. Cit. Jur. Exam. fatetur nihil.

Felsőbánya városa jegyzőkönyvéből másolta Lugossy Ferenc.

Szirmay Antal

SZATHMÁR VÁRMEGYE FEKVÉSE, TÖRTÉNETI ÉS POLGÁRI ESMÉRETE I.

§. 120. A' boszorkányokról, és Ördöggel Czimboráló emberekről is nevezetes ezen Vármegye. Már Závodszky a' Nappaló Könyvébe irja: „hogy 1607. „ Eszt. a' gonosz lélek Ecsed várába maga szemfény- „ vesztéseit tette, az embereket kövekkel hajigálván, „ és az ételeket el cserélvén. Gróf Gvadányi Jósef, Hadi Vezér is a' Peleskei Notáriusnak Testamentómába le irja Gyarmatra való Totty Dorkónak bibájos mesterségeit:

„ Mikép pemetére ültt, mint képzeltt lóra,
„ Mint maga Aszszonya ültt most szén vonóra,
„ Esztet ugratta ö mind télbe, mind nyárba,
„ Ezen nyargaltt mindég az Ecsedi várba.

Uralkodott tudniillik ezen bal vélekedés nem csak Édes Magyar Hazánkban, de külsö Országokban is; még Dicsö Mária Theresia Császárné, Királynénk, 's anyánk alatt ama Túdós van Svieten Gerárd Udvari Fö-Orvos 1762. Eszt. meg gyözö okokkal meg mútatta a' józa-

Budán, 1809

józanon gondolkodó világnak: hogy ezen gondolatlan ítéllet tétel vagy képzelődésből, vagy betegségből származott, és a' bűbájosok által véghez vitt dolgok nem Ördögi mesterséggel, de természetesen történtenek, vagy helytelenül, mint mesék, nékiek tulajdonítattak. Ezen állításnak igazságát hogy mint egy tükörben láthassák a' maradékok, három ollyan szerencsétlen asszonynak büntető perfolyását ezen Vármegyének Levél tárából (2. Kött. 10. szám, és 7. Kött. 20. szám alatt) ki vévén, azoknak foglalattyát a' Magyar világgal közleni kivántuk:

1730. Eszt. Tóth Borka Sárossy Jánosnak felesége 'Sarollyánba való, elébb Czimborás társainak ki vallására kínok által való foggatásra, azután elevenen tűzre ítéltetett, és Nagy-Károlyba meg is égettetett.

„ Ez csak esztendeje, hogy a' Boszorkányok közzé 'Sarollyánban Asztalos János házánál estve béállott, maga vallotta, hét tanúk pedig fejére tévén a' kezeket hittel pecsételték: hogy Boszorkány. Mert Nemes Szűcs Istvánnak a' felesége le betegedvén hogy Sárossinét Komának nem hivta, a' gyermek ágyas aszszonyt, a' keresztelésnek idején az ágyban verték, fojtogatták, gyötrötték, ki is csak Sárossinét kiáltotta: hogy ö van rajta, mellyért a' férje Szűcs István boszszút állani kivánván, egy hasáp fával rajta ment Sárossinéra, de midön annak házához érkezett vólna, minden haragja el múltt, úgy meg tudta babonázni, azért a' Keresztelöbe Sárossinét is el hiván, és borral ötöt meg kinálván a' felesége Szűcs Istvánnak azonnal jobban lett. Az után Szűcs Istvánnak a' leánykája-is roszszúl lett, azt mondották az aszszonyok: hogy *Kötés* van benne, reá izent Sárossinéra, és a' leánykája meg gyógyúlt. Nemes Szabó Andrásnak Sári leánya a' kútra ment vizet meriteni, akkor látta: hogy Sárossiné az falunak végén mint egy 300 lépésnyire vólt, hát egyszer hátra tekint, már háta megett látta állani, mellyett meg beszélvén, Sárossiné a' leányt megfenyegette, az után nem sok időre a' leányt tüzbe csapták, úgy feküdt a' tüzben, mint az hóltt, a' honnét ki húzatván, a' feje ezen leánynak hátra te-

„ ke-

„ kerödött, alig tudták helyre igazítani. Báthory Ist-
„ ván szolgálóját pedig látták: hogy hársfa kötéllel meg
„ vólt kötve, és a' fejét lába közé vonták, ezt-is alig
„ tudták helyre tenni. Midön eszére jött ezen leány,
„ mondotta: hogy Sárossiné az ablakon ki repült,
„ melly egy bundával vólt bé dugva. Dálnoky István
„ pedig hogy almát nem adott Sárossinénak, azonnal
„ egy Tulka roszszúl lett, mellyet orvosolni kivánván,
„ szüz leánynak hat szál hajával bé kötötte a' szarvát,
„ még a' házában bé fordúltt, három izben a' hajszá-
„ lak el vesztek a' szarváról, és meg-is döglött, mellyet
„ fel-bontatván, a' teste ollyan lett, mint a' fekete
„ posztó. Szilágyi Lászlóné egy alkolmatossággal Ke-
„ nyeret sütvén, hogy Sárossinénak nem engedett a'
„ sütö kemenczéjében egy bélest bé tenni, a' tészta-
„ ját, a' vér el lepte, szintúgy cseppegett belöle.
„ Egyszer pedig midön ezen Szilágyiné az ágyba fe-
„ küdött vólna, Sárossy Jánosné harmad magával bé
„ repúltt az ablakon, és mind a' hárman keresztül
„ ülvén rajta meg nyargalták. Egy izben Nemes Ba-
„ log Sámuel az erdöre menvén, látta éjtszaka: hogy
„ Sárossiné egy kis fekete Kútyával arra ment az
„ erdö szélin, azomban haza jövén, Sárossinénak a'
„ menye beszéllette: hogy a' napája azon éjtszaka ot-
„ thon hállt, tehát egy idöben két hellyen látszatott.
„ Más izben pedig a' ház héjjáról tojással hajigáltak,
„ a' gyanú csak Sárossinéra vólt.

1745. Eszt. Hasonlóképen Rekettye Pila, és Var-
ga Anna, Császléra való aszszonyok, a' társaiknak ki
nyilatkoztatására minden szokott kinzások alá vetettek,
az után Károlyban elevenen meg égettettek.

Ezek kérdöre vétetvén, tagadták nékiek tulajdoní-
tott tetteiket, de 18. tanúk fejeikre tévén kezeiket,
vallották: hogy boszorkányok. „ Mert Imre László
„ fiacskájának egy tojást adván meg enni, nem sokára
„ a' szája a' füléhez húzódott, és a' szeme is meg
„ romlott. Mészáros Mihály felesége hogy gyermek
„ ágyában bábának nem hivta Rekettye Pilát, csecse-
„ mös gyermekinek vérbe borúlt a' szeme, de Rekét-
„ tye Pilát hivatván, egy kötés czérnát a' gyermeken
„ által nyújtott, és meg gyógyította. Balás Mihályt
éjtsza-

„ éjtszaka meg nyargalták, ollyan vólt a' teste mint „ a' fekete posztó, párnáiban pedig sokféle bokrétákat „ találtak. Vécsey Uram fiacskája miattok harmad na„ pig sem éjjel, sem nappal nem alhatott. Eöry Mi„ hályné eszében meg bomlott, hogy kölcsön adott egy „ zsák tengerijét viszszá kérte. Csegödi Mester val„ lotta: hogy a' kürtön ki, és bé jártak, Csegöldi Czi„ gány fiát meg vesztették. Egyszer Rekettye Pila a' „ gerenda alatt a' földön felöl estve tűz világnál mint „ egy sonal gombolyitó úgy forgott, az után Kiss-An„ nának fel fogván az alsó ingét, elöl, 's hátul a' fa„ rát meg ütötte, és eltünt. Bartos Mihálynak az an„ nya ki múlván e' világból, halála orájan Varga An„ nára kiáltott: hogy ő vesztette vólna meg. Somogyi „ Mihály Rosályi Prédikátor, hogy Varga Annának „ sertésseit a' búzájából bé hajtotta, azonnal a' Kan„ czája csikójával edgyütt lábaikat rágni kezdették, 18. „ darab szarvas marhája pedig, 's még a' kis bórjúk „ is ollyan táncolást, és ugrálást miveltek: hogy em„ ber ollyat nem látott. Sályi Prédikátor is Almásy „ János ott lévén szálva, ennek-is istállóba kötve lévén „ a' lova, hasonlóképen tánczoltt. Midön már Károlyba „ fogva vólt Rekettye Pila, Miskólczy János felségére „ többed magával rajta ment, a' nyakára ült, 's meg „ fojtani akarta, a' szavát-is hallotta: *No! kutyák,* „ *miért jártatok ellenem Károlyba esküdni?* Böször„ ményi Mihály Gacsályi Kondás vallotta: hogy ser„ téssei a' makkon el-veszvén, Rekettye Pilához járt „ tanácsot kérni, le ültette egy pad székre, az után „ felfelé fektette, a' tűzhöz pedig egy új fazékat tett, „ melly-is valahányszor egygyet röffent, vagy is pat„ tant, mindenkor egy boszorkány jött be a' társai „ közzül a' szobába; ezek egynehány számra telvén, „ mondotta a' tanúnak: *No! már ülly fel!* fel ülvén, „ mindgyárt a' kantárt csapta a' fejéhez, és ő mindgyárt „ lóvá változott, 's Reketye Pila reá ülvén borsért „ járt rajta négyszer, vagy ötször, de hová járt? nem „ tudhattya, mivel elméjétől annyira el-távozott: „ hogy fel nem eszmélhetett. Viszszá hozván Csász„ lóban Rekettye Pilát, 's az kantárt fejéből ki húz„ ván, mindgyárt megint emberré vált, 's eszébe jut„ ván: hogy már virrad, 's a' sertést ki kellene haj„ tani, meg indúlt Gacsályban, hát az úton két far-

„ kast

„ kast elő találtt, mellyek ollyan szelídek vóltak:
„ hogy kezeivel simogatta, 's az után a' tanú sok
„ ideig csak ugyan esze nélkül vólt. De hogy ezek
így történtek, kezeit a' Rekettye Pila fejére tévén,
ezen eszelös a' törvény-szék előtt megesküdött.

Varga Anna a' kínzásnak minden garáditsait ki álván, szemtelen tagadta boszorkányságát; de Rekettye Pila, és Tóth Borka kínos faggatásnak három nemei után, ollyan képtelenségeket magokra vallottak, mellyeket csak a' kínok sajtolhattak ki egy ókos állatból, úgymint számtalan társaikat, még pedig Nemes, és leg betsületesebb aszszonyokat neveztek, kik *Lidérczen* jártak Sz. Gellér hegyére. „ *Lidérez* pe-
„ dig ollyan formájú madár, mint az iromba tyúk,
„ nappal az ágyok alatt vólt, éjtszaka velek hált, és kö-
„ zösködött, sorba tartották, sótalan kását adván néki
„ enni. Kompániákra vóltak felosztva, minden Kom-
„ pániának fekete selyem Zászlója lévén. Midőn ezen
„ társaságba állottak, tüzes vassal meg bélyegeztettek
„ az aszszonyok bal felől az ágyékokon, a' férfiak a'
„ hátokon a' vállok lapoczkája között, és ezen béllyeg
„ sütés szemlátomást is meg tetszett a' kínoztatott
„ Varga Annókon. Az Istent meg kellett tagadniok,
„ *Isten* szó helyett, ezeket mondották: *Hipp! Hopp!*
„ *ott legyek, a' hol akarok!* A' Mi atyánk imádság-
„ ból ki kellett hagyni: *de meg szabadics a' gonosz-*
„ *tól.* Hasznok vólt ezen bubájos mesterségből: hogy
„ a' férjeknek vak szemeit valamelly kenőcsével meg
„ kenvén, azok mély álomba merültek, kik mellé az
„ ágyba seprűt tévén, ők hásonlóképpen meg kenvén
„ a' fejek tetejét, két tenyereiket, és talpaikat, hóld
„ újjuláskor hol *Lidérczen*, hol lóvá változtatott em-
„ bereken, hol szén vonón, vagy sütő lapátokon,
„ vagy az ajtó kilintsnek lyukain, vagy a' kürtön, és
„ kéményeken, *Hipp! hop!* mondván ki repültek, és
„ mentek hol Sz. Gellér, hol a' Tokai hegyekre, Vi-
„ lágos, vagy Ecsedi puszta várokba, ottan egy Ör-
„ dög sipolván, a' többi ördögökkel tánczoltak, ven-
„ dégeskedtek, közösködtek, a' melly állapotban az
„ aszszonyokis férfiak tulajdonságival bírtak, csövé-
„ ken hordókból bort ittak, a' meg nyergelt embere-
„ ket csak egy vékony szál veszszőre le pányvázták a'

„ többi között Koós Annát ki nevezvén, hogy nyereg „ forma áll-csontal meg nyergelték vólna, annak a' „ hátán a' nyergelés helye, és a' térdein a' ki pány- „ váztatásból (mivel térdelni nékie kelletett) bőrvasta- „ gulása a' bírói szemlélés szerént meg tetszett. Va- „ lami fekete réz pénz nemét is osztogattak közöttök „ az ördögök, de annak csak magok között vólt kel- „ lettye. Ezen ördöngös vendégeskedésbe sem gyer- „ tya, sem tűz nem vólt, még is igen fényes világos- „ ságú vala a' tánczoló palota. Világos-Vári mulatság- „ ba mind Oláhul beszéltek. Az ördögöknek, tilló „ forma kardjok vólt fából, 's azzal vagdalkoztak, „ ezen szókat mondván: *váglak, de nem sértlek*; a' „ mint az ütések nem is fájt. Az embereket pedig, „ és a' barmokat tetszések szerént elveszthették, és „ meg ronthatták. Jaj! vólt annak az embernek, kinek „ az ágyába, vagy a' párnájába, Jaj! annak a' barom- „ nak, mellynek a' jászlába, vagy az aklába egy kö- „ tés czérnát tehettek, mert átkot reá mondván, a' „ micsodás kötések, és csomók vóltak a' czérnán, úgy „ a' meg átkoztatott embernek, vagy baromnak öszve „ fonódott, és csomósodott a' béli, az inai, és min- „ den erei, és ez közöttök *kötésnek* neveztetett. Úgy „ rontották meg Uray Mihályné aszszonyságot, kinek „ a' kutyái Babócsné boszorkánynak a' bornyát meg „ ölték, és az árrát meg adni ő kegyelme nem akar- „ ta. Úgy Székely Jánosnak a' fiacskáját mostoha „ annyának ingerléséből, hogy a' jószágból részt ne- „ vehessen.

1.

Hermannstadt April—Juni 1692

PROZEß GEGEN DIE HEBAMME BIELZ

Die 17. Aprilis comparent coram amplissimus Iudicat Catharina coniux Michael Benneng Schusters ut Actor ab una und dann Jacobus Kann ut Inctus partibus ab altera, da Actor vorgiebet, welcher gestalt Inctus[1] sie in seinem Hauß ein zauberisches ligtes[2] Weib gescholten, der Teufel würde sie noch mit Mutter mit all bei den Galgen führen, dahero bin ich bewogen worden, solches einem Löblichem Iudicat anzuzeigen und begehret solches zu dazieren ...

Inctus stellet Zeugen ein:

1. *Testis*[3] *Crestel Schwartz annorum circ. 45. j.e.f.*[4] dieses hab ich gehört von andern, daß die Schusterin immer im Verdacht sey, aber wir haben uns immer gefürchtet.

2. *Testis Marten Meltzer Döpfer annorum circ. 34 j.e.f.* dieses weiß ich daß meiner eine Henne in der Schusters ihrer Schopfen Eyer geleget, gehet mein Weib hin, die Henne nachher Hause zu bringen, die Schusterin wollt mein Weib nicht in den Schopfen lassen, danach wie sie die Henne aber fand, von der Henne am andern Tag der Hals auf den Nacken gedrehet, daher hatten wir sie im Verdacht.

---

[1] Inctus (a): der (die) Angeklagte
[2] Sächsische Mundart=schlechtes
[3] Zeuge
[4] juratus et fassus est=er legt den Eid ab und sagt aus

Itzo vier Jahre hatte der Schustern ihre Mutter einem Fourier einen Apfel gegeben, welchen der Fourier in Schubsack getan, hernachen fand er einen Pferdsknödel drinnen; der Soldat verklagt sie füur dem Herr Königsrichter und hiesch ihr[5] 200 Reichsthaler bis endlich sie sich mit vielem Bitten bis auf 12 Reichsthaler vertragen, daß wir sie also für ein übeles Weib hielten, der Fourier hats dem Herrn Tobia angesaget, bis am andern Tag ward er auf den Tod krank. Was der Herr Tobia dem Fourier gesagt, weiß ich nicht, genug, so schickte mich der Schusterin ihr Mutter zum Herrn Tobia zu fragen ob er dem Fourier gesagt hat oder nicht; Herr Tobias sagt mir, auch das Holz will ich ihr führen lassen zum verbrennen; wie wir es ihr sagten, so zitterte sie wie ein Reis und furcht sich sehr.

3. *Testis Hans Zachers annorum ejus 35 j.e.f.* Mehr weiß ich nicht als wie ich mit dem Schustern in der Nacht gehuetet habe, hat er selbsten auf sein Weib und Schwieger gesagt, daß zauberische Hundsart, mein Weib und Schwieger fressen mich, daß ich keine Gesundheit mehr haben werde.

Unser gewesener Zehntmann sagt einmahl zu mir, wenn ich meiner Schwieger nur mit einem Wort zuwieder bin, so friß sie mich auf den Füßen, daß ich vergehen muß, wie mein Schwager.

Wenn der Schuster sich mit dem Weibe gezanket, habe ichs gehört, daß er zu seinem Weibe sagt: Du verfluchtes zauberisches Hundsart. Als uns Gott zum drittenmahl ein Kind gab, wie wir der Schusterin ihre Mutter nicht zur Hebamme riefen, da dräuet sie uns warum wir sie nicht, sondern eine andere gerufen hatten, wir würden sie einmahl gerne rufen, es würde aber zu langsam sein, auf dieses wird uns das Kind gleich krank und stirbt auch darauf, daß wir glauben, sie habe es gemacht, daß das Kind gestorben.

4. *Testis Paul Eisenecker annorum circ. 32 j.e.f. nihil.*

5. *Testis Adam Drotloff annorum circ. 32 j.e.f.* Es sagt einmahl als die Nachbarn beisammen waren der

---

[5] Sächsische Mundart=verlangte.

Nachbahrhann es sey eine ehrliche Nachbarschaft, außer der Schusterin ihrer Mutter, sie ist nicht wert, daß sie in der ehrlichen Nachbahrs schaft lebt, aber sie hats nicht gesagt bis auf diesen Tag.

6. *Testis Anna Kirtzin annorum eius 55 j.e.f. nihil.*

7. *Testis Barbara Hannin annorum circ. 36 j.e.f.* sonst weiß weder von der Schusterin noch von ihrer Mutter nichts mehr als daß sie schreyend Gesind sey.

8. *Testis Agnetha Tellmannin annorum circ. 40 j.e.f. nihil.*

9. *Testis Agnetha Schwartzin annorum eius 30 j.e.f.* Von Leuthen hab ichs hören sagen, daß die Schusterin und ihre Mutter in Verdacht gewesen sie sey eine Hex.

10. *Testis Maria Drotlefin annorum circ. 30 j.e.f. nihil.*

11. *Testis Elisabeth Plantzin annorum circ. 29 j.e.f.* Als ich mit meinem ersten Kind und im Beisein der Amme, der Schusterin ihrer Mutter erlöset war und einen Sohn Franz gebahr, wartet die Amme meiner nicht wie sichs gebühret; als ich das anderer Kind hatte, wollte ich sie nicht rufen lassen weil sie meiner erst nicht gewartet, auch zum dritten Mal ließ ich sie nicht rufen. Es geschah aber, daß eine Schusterin in der Borgergaß ein Kind hatte, aber keine Milch das Kind zu säugen, rufen sie mich hin, und wie ich hinkam, so fand ich die Amme, der Schusterin ihre Mutter da und sagt mir, sie würde es mir vorhalten warumb ich nicht sie, sondern eine andere gerufen hatte, ich forcht mich sehr, sie fraget mich wieviel Kinder habt ihr, ich sagt, drey, so sagt sie mein Franz, was macht er, ich sagt, er gehe in die Schule. Darauf sagt sie: ein anderer wird euch (salva venia) den ... besser geleckt haben, als ich. Ihr werd keine Kinder großziehen außerhalb dem Franz. Nach 14 Tagen stürben mir die zwei Kinder hintereinander, der Franz blieb, hernachen für 14 Wochen stürben mir wiederumb zwei Kinder, daß ich die Muthmaßung auf Sie habe, weil sie mir dräuet: Ihr werdt keine Kinder großziehen, sie sey eine Ursacherin daß mir kein Kind bleibet.

12. *Testis Maria Meltzerin annorum circ. 26 j.e.f. nihil.*

13. *Testis Catharina Paulini annorum circ. 21 j.e.f.* Von den gemeinen Leuthen habe ichs gehört, daß sie der Schusterin ihre Mutter, die Hebamme niemahlen für fromm gehalten.

14. *Testis Anna Kammnerin annorum circ. 24 j.e.f.* Nebst vergangenem Ostertage sagt ein Soldat zu der Hebammin der Amtsfrau ihr könnt gut auf der Scheibe tanzen. Sie sagt: ich nie, sondern ihr könnt drauf tanzen.

15. *Testis Thomas Kirchgäßer, annorum circ. 17. j.e.f.* Ich hab von vielen Leuthen gehört, die Amtsfrau in Verdacht haben, daß sie eine Zauberin sey.

16. *Testis Stephanus Kellenger an. circ. 43 j.e.f.* Von der Schusterin weiß ich nichts und hab niemals nichts gehört, aber von ihrer Mutter, der Amtsfrau, weiß ich dieses, daß mein Weib nacheinander unterschiedlich zwei schöne Kinder gehabt, aber das letzte in den ersten 8 Tagen, das andere bald darauf starben, wir wußten nicht woher es käme, bis meine Frau es gewahr wird, von der Plantzin also der Schusterin ihre Mutter bei ihrer Tochter Geburt Hebamme gewesen und auch von meinem Weibe geredet hat, die Amtsfrau gesagt zur Plantzin, es würde uns kein Kind bleiben, wenn wir nicht sie zur Hebamme und eine andere gerufen haben, darauf kommts daß mein Weib zum drittenmal schwanger war, waren wir furchtsam, daß im Fall wir sie der Schusterin ihre Mutter nicht rufeten, würde uns auch dieses Kind sterben. Wir rufeten sie aus Furcht, aber was sie verlangte, daß mußte man ihr geben und sie kam mich auf 12 Gulden. Es geschieht wie das Kind ein wenig erwuchs und wir es zwischen uns im Bette hatten, finden wir des nachts das Kind nicht, so liegts uns bei den Füßen, ganz braun. Danach ließen wir die Amtsfrau rufen, sie nimbt das Kind setzt sich auf den Herd und pfeift, redet bei sich selbst hiergestalt. Das Kind fing an zu lachen und ist ihm nichts und sagt zu uns: Ihr alberne Leut, es ist ihm nichts; bei dem anderen Kind war sie auch das dritte aber hatte meine Frau zu Müllembach, wie sie hernachen zu uns kommt, sagt

sie, dieses habt ihr mir auch entzogen, so sagt ich, es hat sich nun also zugetragen: diese drei Kinder leben alle, aber weil wir sie bei den ersten zwei nicht gerufen, seien sie uns alle gestorben. (Nachher noch vermerkt: wie sie uns gedräuet hatte).

17. *Testis Crestel Almer annorum circ. 30 j.e.f. nihil.*

18. *Testis Merten Riemner Nösner annorum circ. 48 j.e.f.* Dieses weiß ich zu sagen von der Bieltzin, daß sie immer in Verdacht gewesen ist und die armen Leuthe haben sie aus Furcht zur Hebamme rufen müssen; Gott gab uns ein frisches Knechtchen, bei welchem diese Bieltzin auch Hebamme war so geschieht, wie man ihr eine Schüssel voll von den Fladen pflegt zu geben, hat man keinen Czucker in die Schissel gelegt, sie aber vermeint, man hätte ihr den Czucker genommen, turnieret grausam daß wir uns furchten, sagt, ihr werdt den Czucker teuer müssen zahlen, in der Nacht wird uns das Kind krank und auch nicht mehr gesund, biß andern Tages das erstarb und wir also den Verdacht auf sie hatten, sie habe uns wegen des Czucker das Kind fressen.

19. *Testis Hans Weber annorum circa 42 j.e.f. nihil.*

20. *Testis Catharina Kauntzin annorum circ. 33 j.e.f. nihil.*

21. *Testis Catharina Vutschin annorum circ. 36 j.e.f. nihil.*

22. *Testi Anna Megyeschin annorum circ. 38 j.e.f.* Alß meine Tochter die Biltzin Amtsfrau bey sich, als sie gebähren sollte, rief, so erlöset sie Gott freudig, es geschahe aber in ersten 8 Tagen, daß meine Tochter des nachts samt dem Kind anfingen zu schreyen und sagt meine Tochter, es reißt mich sehr im Leibe, daruf riefen wir diese Amtsfrau, die bey ihr gewesen war wie sie kombt, sagt sie, es wird keinem nichts werden. Ich aber wollte als eine Mutter, sowohl meiner Tochter als auch dem Kinde gerne helfen, suchten alle Mittel ihnen zu helfen, sie sagt aber zuletzt, und wenn gleich des Fürsten sein Balbierer und des Kaisers sein Doktor käme, werden sie dem Kind nicht helfen, schlug zwo Fäuste zusammen und sagt: Es wird ihm niemand helfen. Und

wenns gleich der Donner erschlagen sollte; das Kind stirbt hernachen am andern Tag, meine Tochter band sie, so wurd es ein wenig besser mit ihr, dieses kam daher, wie wir mutmaßen, weil sie Fleisch von meinem Eidam auf Borg genommen und wie er sie heute nach dem Geld schickt fürs Fleisch, geschieht dieses hernachhero in der selben Nacht. (Später ergänzt: Daß sie es aus Bosheit gethan, weil mein Eidam mein Geld gefordert).

23. *Testis Anna Schullerin annorum 24 circ. j.e.f.* Dieses weiß ich zu sagen daß ich ein Söhnchen hatte von 5 Jahren, und wie ich ihn mit an den Alten Berg truge so wird er sehr müde, hernachen schlief er sehr lange und wie er erwacht und ihn aufstengelt, brach er ganz nieder und wurdt also ein Krüppel. hernachen fragten wir nach, wer ihm helfen könnte. Wir bekamen eine Wallachin diese sagt, er wäre verhext worden und wies hernachher mit Fingern auf die Bieltzin, die Amtsfrau und sagt, diese hat dir dein Kind verhext, ich trug das Kind zur Deutschin, die sagt, die verfluchte Hex hat dieses Kind verhext und ihm das Gliedwasser genommen. Es wird sein Leben lang ein Krüppel bleiben, kroch auf der Erde und hernach und lernt es auf Krüken bis ins 28. Jahr gehen. Dieses hat sie mir vielleicht deswegen gethan, weil mein Mann als Gartenhüter ihrem Mann die Roß im Schaden vielmals schätzte; ich fragte viel nach wie ihme zu helfen sei, sagten alle er sei verhext, es wollt sich auch niemand seiner annehmen. Ich hab ihr unter Aug gesagt, daß sie es hat verhext. Sie hat es gelitten.

24. *Testis Catherina Weberin annorum circ. 38 j.e.f. nihil.*

25. *Testis Catharina Riemnerin annorum circ. 40 j.e.f.* Als ich im Kindbett saß, wie die Goden[1] die Schisseln brachten und ihr eine gute Schissel gegeben wo kein Zucker gewesen, kommt die Bieltzin Anna über mich ins Kindelbette, schlägt die beiden Fäuste zusammen und schreit: Halt dies nur im Sinne, ihr werdet den Zucker theuer müssen bezahlen, ich bat sie, wir wollten es

[1] Paten.

ersetzen, bald drauf kommts dem Kind zu, als wie wenn man in das Kind gestochen hatte wird ganz schwarz, wie es die Frau Sabaniusin höret schickt sie alsbald dem Kind was zu machen, indessen schick ich unsereine Nachbarin nach der Amtsfrau Bieltzin, sie war nirgend zu finden, den ganzen Tag suchten wir sie, bis gegen abend, fand man sie zur Weidner Bachnerin, wie sie kommt, sag ich ihr die Frau Sabaniusin hat dieses geschickt, man sollt dem Kind was machen, sie aber nicht, setzt sich auf den Herd, greift dem Kind in den Mund und spricht, es ist ihm nichts; ich sagt, hier ist was, macht dem Kind etwas es wird sterben, drauf sagt sie, es ist ausgemacht ihr macht umsonst, darauf ging ich zur Paul Feldschitzin und rief sie das Kind zu sehen, so sagt sie, das Herz ist diesem Kind ausgenommen, das Kind ist verhext gewesen und gestorben. Die Bieltzin wollt sich auch des Kindes gar nicht annehmen obgleich ich ihr Zahlung genug bote, so blieben wir arme Leuthe in dem Glauben, daß die Amtsfrau uns dies Kind fressen hat (später vermerkt: Weil sie uns dräuet).

Unsere Magd ihre Mutter hatten gar schöne Äpfel in ihrem Garten und die Bieltzerin kam und hiesch ihr Äpfel und nimmt von ihr die Bezahlung. Des nachts wird ihr übel, steht des morgens auf, soll das Feuer anblasen, so bläst sie ganz es aus und das Maul war ihr ganz auf den Nacken gezogen. Darauf hat der Magd ihr Vater welcher zu ihr ins Haus ging gesagt, warum habt ihr das gethan, daß ihr meinem Weib das Maul verzogen habt, sagt sie, es wird ihr schon gut werden, gab ihr was dem Weib das Maul zu schmieren, es ward gleich gut, dieses hab ich mit Augen gesehen.

26. *Testis Anna Ungarin annorum circ. 38 j.e.f. nihil.*

27. *Testis Catharina Kauntzin annorum eius 25 j.e.f. nihil.*

28. *Testis Catharina Seilerin, annorum eius 29 j.e.f.* Dieses weiß ich von der Schusterin zu sagen als ich für drei Jahren auf dem Hof wo der Schuster wohnt dienete, wurden mir zwei Hembder gestohlen, so sagt ich, es hat sie kein Deutscher oder Soldat genommen, sondern unserein Mensch, die Schusterin sagt, habe ich sie genommen, ich sagt, ich nenne euch nicht, daß ihr sie genom-

men habt, es ist genug, es hat sie mir ein Mensch gestohlen; sie aber zog es auf sich, am andern Tag schicket sie mir 2 Männer zu befragen, ob ich sie vermeinet die Hembder gestohlen zu haben, ich sagt, ich hab sie nicht bestimmt, darauf in der Nacht kommen ihrer zwei Weiber über mich und wollten mir *mit Gewalt* zu Trinken geben und sagten trink es ist gut, ich aber könnte auch nicht reden und nicht sehen, daß ich sie erkennet hatte, winselte, mein Herr stunde auf und zündete das Licht an, indessen verließen sie mich, fragt mein Herr alles und sagt wie ich gewimmert habe, es war auch nicht ein Traum sondern wahrhaftig, daß ich die Muthmaßung habe, diese Schusterin sei mit ihrer Mutter über mich gewesen, welche mich haben bezaubern wollen.

30. *Testis Hans Roth, annorum circ. 30 j.e.f.* Von der Schusterin weiß ich nichts, aber von ihrer Mutter der Bieltzen weiß ich dieses, daß der Pohárnok János mich zu seinem Vater gerufen und diese Bieltzin war Hebamme bei seiner Frau. Er zahlt ihr gut mit Geld und gab ihr 2 Kübel Korn; am andern Tag rief er eine andere zu sich weil sie ihn gelassen hatte, geschiehts das des Pohárnok János sein Kind sehr krank wurde und erblinden wollte. So kommt der Herr Pohárnok János zu mir und spricht zu mir: Komm mit zur Amtsfrau Herr Gevatter, sie hat gemacht daß mein Kind erblinden wird, weil ich sie weggelassen haben; ich ging mit ihm zu ihr, so sagt er zu ihr: Du verfluchte Trud, hab ich dir nicht genug gezahlet, warum hast du mir mein Kind verhext, ich will dich verbrennen lassen, so meinem Kind das Sehen nicht wieder erlangt; es war dem Zimmermanns Frau und noch ein anderes Weib zu ihr in der Stuben wie er ihr dieses sagt, die es höreten; wir gingen weg, sie litt alles wie er sie schalt, am andern Tag war sie zum Pohárnok János gegangen und hat dem Kind die Augen geschmiert, so wurde es schon besser mit ihm daher kam sie zu mir und sagt, ich bin dagewesen und ihm die Augen geschmieret, es wird schon besser sein, es seien einfältige Leute, sie wissen nicht, danach ging sie heim.

132

31. *Testis Adam Gross annorum circ. 31. j.e.f.* Von der Schusterin weiß ich nichts zu sagen sondern von ihrer Mutter weiß ich dieses, als mein Weib im Kinderbette war und 8 Tag bei ihr gewesen war, weil sie aber meine Frau nicht pflegte nach Gebühr, daß sie nach Verwahrlosung schrie sollten wir sie weglassen und ihr ausschenken, hatten aber eine andere für sie bestellet, ich kaufte am Dienstag ein Spanferkeln und wie ich es heimbrachte, des morgens um 8 Uhr so fragt sie mich, was soll das sein, so sagte ich zu ihr, wir sollen euch auf den Abend ausschenken, sie sagt wieso, wer soll des Kindes pflegen, so sagte ich, meine Mutter und Schwester werden nun das Kind pflegen. Darauf sagte sie: du armes Kind du, wer soll dich baden darauf ging ich in Hof, die Amtsfrau die Bieltzin aber sollt das Kind gleich baden, wirft das Kind aus Zorn daß ich ihr ausschenken wollt ins heiße Bad, so fängt das Kind an zu schreien, die Magd lief hinein, auch ich, die Magd sagt zu ihr, was macht ihr, danach sagt sie zur Magd, was hast du drauf zu sorgen. Danach wickelt sie das Kind ein, darauf nach 2 Stunden gewann es die schwere Krankheit und abends riefen wir sie ihr auszuschenken, und wie sie da war hats Kind auch die schwere Krankheit, schenkt ich ihr darnach aus. Am andern Tag riefen wir ein anderes Weib, wie sie das Kind auswickelte, so blieb des Kindes Haut so weit es im heißen Bad gewesen war ganz an den Windeln kleben, das Weib wickelt es wieder ein und sagt, wer euch das Kind so versorgt hat, sorge auch weiter. Ich ließ die Amtsfrau die Bieltzin wiederum rufen, sie sollt das Kind zurechtbringen, da sie es aufwickelt, blieb die Hand des Kindes ganz an den Windeln, das Fleisch war ganz rot, wie gekochtes Fleisch, auch der Mund wie sie ihm Wasser aufgegossen hatte, war er schon weiß, und des andern Tages starb das Kind . . .

32. *Testis Pitter Leichenträger annorum circ. 36. j.e.f.* Vergangenes Jahr für den Herrn ruft mich der Tomes Bedner unter dem Stadtturm zu ihm und sagt zu mir, ihr seid ein Leichenträger, ihr wißt daß ich ein Grab auf dem Friedhof draußen habe, so es kommt daß die Bieltzen stirbt bis ich auf den Herbst komm, so sollt ihr sie

nicht in meines Vaters Grab legen. Ich sagt, wir wollen es nicht tun seid ordentliche Leuthe, ihr seid Freunde und könnt euch nicht vertragen um ein wenig Erde; darauf sagt er das verflucht zauberische Teufelsgesind mit Tochter mit allem, wo mir Gott auf dem Herbst hilft, so soll man Wunder sehen, was ich anfangen will und wenn ihr gleich sie dahin begraben sollt, so will ich zum Stadtrichter gehen und sie ausgraben lassen und mit ihr wunderlich verfahren. Er ist aber mit seiner Frau mit all im Herbst gestorben ...

(Es folgen noch 47 Zeugenaussagen die alle für die Hebamme Bielz belastend sind).

Nachdeme jetzt bemeldete mit genugsamen Zeugen überwiesen, ist sie nach weiser Erörterung aufs Wasser geworfen worden und bekennt.

1. *Testis.* Die Sebastian hatte eine unzeitige Geburt, so sagte ich, sie sollten es unter die Türschwelle in den Stuben inwendig begraben, sie begraben es auch und hatten darnach Kinder.

3. *Testis.* Ich hab ihme die Hand auf den Leib gelegt, daß es krank ward ich preßt ihm aufs Herz und drukt's, daher starbs. Des Herrn Werder sein Kind druckt ichs aufs Herz und kam zum Rohr hinein von dem Herd des nachts; der Teufel ist ein Schalk, er kam in Gestalt einer Katze und hab dessen begehren gethan.

11. *Testis.* Des Nachts hab ihn den vier Kindern das Herz gedruckt und bin durch den Rauchfang in Gestalt einer Katze eingefahren und an den zwei ersten ist nichts geschen, an den andern zwei hab ich keine Schuld.

Der Teufel kam schwarz für mich mit Gänsfüßen und Gestalt eines Deutschen, gab mir einen Trank ein und bin immer in Gestalt einer Katze ausgefahren, und zwar in einer weißen Katze. Der Leib blieb liegen und springen auf und davon und stoßen nirgend mehr an und kommen gar wohin wir wollen, es geht gar geschwind davon.

Es ist loß letzund ich kann kein Kunststückel beweisen ...

23. *Testis.* Wir zerbrachen ihm die Beine und der Deutsche war bei mir am Alten Berg.

25. *Testis.* Des nachts täte ich ihm Blauenstein drin und ich blies ihm drin den Blauenstein ...

Sententia data: ... dass sie lebendig zum Feuer verdammet ist.

(*Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Sibiu, judecătoria oraşului şi scaunului Sibiu, Registre nr. 25/1961, 92*).

2.

Deutschkreuz, 10. Oktober 1699

PROZEß GEGEN GEORG SCHOBEL UND SEINE FRAU

Anno 1699 den 10 oct. klagtt Actor (Titt) Herr Johann Aegermont, von Jung Printz Hannover Courassier Regiment Graff Jörgischen underhabenden Compagni vorbestellter Herr Leutenandt I (nctum) Georgium Schobel und sein Weib vor Hexen an, *modo sequenti:*

A. Als mein Knecht zu dem Georg Schobel in Quartier lage, begehrte er von der Wirthin umbs Geld Wein, welches sie auch zum ersten nicht abschluge, sondern ließe ihm zukommen. Als er aber zum andermahl forderte, wolte sie ihm nichts geben. Drauff sagte der Knecht: hastu mir einmahl geben, so gib mir auch ietzundt, sie aber wolte simpliciter nicht, so stoßete der Knecht mit dem Fuß nach der Wirthin, worauff sie sagte: Wart nur, du solt dieses bekeetzen, welches auch bald drauff geschehen, daß der Knecht an Arm und Fuß krumb worden. Ich aber habe mich desselben angenohmen, und in das warme Bad geschickt, denselben alda curieren zu lassen. Auff das sagte Georg Schobel, das werde nichts helffen. Es haben sich auch vielerlei Zeichen in seinem Hause gefunden, welche sich in eines redlichen Mannes Hause nicht geziemen, als nemlich: unter dem Stälchen ein todter Menschenkopf, mit 2 Armbeinen, welche an noch vorhanden, hoffe dieses werde nach Außsage der Zeugen besser bewiesen werden. Inzwischen halte ihn mit seinem Weibe vor Hexen, will es auch dociren.

Inctus respondet: Ich nebst meinem Weyb seyn unser Leben lang solches nicht beziegen gewesen, viel

weniger mit Hexerey umbgangen, weiß auch nicht, wie der todte Kopf und Beine unter mein Stälchen kommen seyn, haben auch dem Knecht nicht gedreutet; sondern die Sach verhält sich also: Als der Knecht besoffen in dem Hoff sich wunderlich geberdet und herumb sprang, warneten wir ihn treulich, er solte sich nicht so stellen, es möge ihm ein Unglück begegnen. Daß ihm aber das Unglück widerfahren, kan ich nicht dafür, bin auch nicht zu beschuldigen, sondern er hat sich solches selbst zuzuschreiben, in deme er von Springen nicht ablassen wolte, verlange derowegen ab impetitione Actoris absolviret zu werden. Weiln ich aber höre, daß Herr Leutenandt uns für Hexen und solche verdächtige Leutte hält, als verlangen wir solches von ihme auff uns zu beweisen. Wird etwas auff uns kommen, so wollen wir dem löbl. Judicat nicht zu stark seyn. Widrigens verlangen wir poenam talionis.

Testes Actoris.

Utrum Testes wissen, etwaß gesehen oder gehört haben, daß I. mit Hexerey umbgangen und verdächtig sey?

1. *Testis Paulus Folbarth annorum circiter 40 citatus jur. et fatetur nihil.*

2. *Testis Sophia Orbenin, providi Georgii Orben, inhabitatoris et tonsoris pagi Crucensis conjux ann. circ. 36 jur. et fatetur:* So viel weiß ich zu sagen, daß einmal zu Georg Schobeln ein Furier von Santischen Regiment war, welcher zu ihm sagte: Vatter, Vatter, warumb habt ihr mir das Pferdt verhext? Georg Schobel aber sagte zu ihm, die Leute reden viel, aber wir können nichts.

3. *Test. Georgius Orben ann. circ. 55 jur. et fat.:* Ein Furier von Santischen Regiment hatte ein Pferdt von dem Georg Schobeln gekaufft, so kompt der Furier einmahl zu mir und trifft Georgium Schobel zu mir an, alwo sie mit einander getrunken. Der Furier sagte unter anderm zum Schobel: Vatter, hohle mich der Teufel, ihr seyd ein Hexe, ihr habt mir mein Pferd verhext; wo es ihm nicht besser wird, so will ich euch, hol mich der

Teuffel, verbrennen lassen. Der Schobel gab zur Antwort: lasset ab von solchen Reden, lieber trinkt ihr, ich will euch Wein genug holen lassen. Der Furier sagt abermahl die vorige Wort addito: von der Zeit, daß ihr in den Stall gegangen seyd, und dem Pferdt über die Länden gestrichen, will mein Pferdt nicht zunehmen, ob es gleich wol bey mir mehr Habern frißt als bei Euch, hol mich der Teufel, ich will euch verbrennen lassen, wo es ihm nicht besser wird. Der Georg Schobel sagt abermahl: laß der Herr von solchen Reden, die Leutte reden zwar viel, aber wir sind gleich wol nicht Hexen, grieff ihn bey dem Rock, sagend: Der Herr komme zu mir, wir wollen ein bißel mit einander reden. Der Furier folgte ihm nach, kam aber über eine kleine Zeit wieder, sagte: Der Schelm wolte woll, ich solte schweigen, aber wenn es meinem Pferdt nicht besser wird, hol mich der Teuffel, ich will ihn lassen verbrennen. Haben sich nun verglichen oder nicht, das weiß ich nicht.

4. *Testis Thomas Kauntz ann. circ. 25 jur. et fat.:* Habe von Georg Schobeln nichts gesehen, aber von Andress Schustern gehört, daß er bei ihm in Verdacht wäre, daß er ihm seine Frucht auß seiner Scheune weg zauberte, maßen sein Getrayd niemal mal so gibt wie anderer Leute ihres, auch wenn er seine Frucht ausdreschete, er zu ihm komme und die Gelegenheit außschauete.

5. *Testis Andreas Schuster ann. 36 jur. et fat.:* So viel weiß ich von Georg Schobeln zu sagen, wie man die Frucht einführet, kompt er allemahl zu mir, Drathstükker zu entlehnen. Es geschah einmahls, wie er um Drathstücker zu mir kam, sagte ich zu ihm in Gegenwart etlicher Leutte als: Georgii Kinn, Leonhard Folberth und Georgii Bitschens Knecht: Er kompt nicht wegen Drathstücker alleweil, sondern Er suchet waß sonsten drunter, welches es auch gehört und so offt er zu mir kommen, allemahl merklichen Schaden erlitten. Wenn wir aber die Frucht an dem Tage, an welchem selbe gedroschen worden, so haben wir Gott nicht genug danken können vor den reichlichen Seegen. Item des Schobels Sohn ist jährlichen, wenn man Corn ein-

geführet, zu uns kommen und Drathstücker begehret. Nach deme ich aber in seiner und andrer Gegenwart diese Wort geredet: Man kompt nicht allezeit nur umb Drathstücker zu mir, sondern man nimpt mir dadurch den Seegen, so mir Gott giebt, ist er nimmer kommen, außer der Schobelin, so eben zu gedachter Zeit im andern Jahr ein Kalb in meimem Stall suchte, in welchem ich hörete rauschen, als wenn man etwas von Streu-Reusern abrechete, sagte auff das: Man kan es nur nicht laßen, daß man nicht umb solche Zeit zu mir komme, ist es nicht umb Drathstücker, so ist es sonsten waß. Item wir spühren großen Schaden an den Früchten in der Scheuren und wenn wir nicht alle Tage auffnehmen, waß wir dreschen, sondern laßens über Nacht liegen, so kompts weg. Haben die Gedanken auf sie (weil sie alle Jahr umb gedachte Zeit ist zu uns kommen), daß sie uns den Segen benehmen.

Item: Gestern kam Georg Schobel, fragt mich wegen der Gaßenhutt, ob selbe sey fortgesagt,[1] hebete unterdessen ein unutz Spänchen von der Erden auff, truge es mit sich davon.

Item: Einmahl verreckt des Georg Schobels Schwieger ein Kalb, redete derowegen Georg Schobeln drumb an, liße auff das nebst mir noch einen Nachbar nempe Valentinum Folberth zu sich kommen, das Kalb zu besichtigen. Wie das Kalb in Stall abgezogen lag, sahen wir, daß es in den Seitten schwartz getretten war, inzwischen aber wie wir mit einander vom Kalb redeten, stunde Georg Schobel im Garten am Stall, hörete uns zu, waß wir mit einander redeten, fieng an zu reden, daß wir erschreckten, (weiln wir niemenden sahen), sagte zu mir: Ich solte es gar wohl im Sinn halten, waß ich geredt, er wolte mich drumb suchen. Auff das verreckte mir auch ein Kalb, weßwegen ich auch den Verdacht auff ihn habe.

6. *Test. Johannes Schwartz annor. 32 jur. et fat.:* Mein Vatter ist sehr lang krank gelegen, sagte öffters, die Hexen plagten ihn, endlich kurtz vor seinem Ende

[1] Der Reihe nach weitergesagt, von Haus zu Haus.

sagte er: sonsten niemand als Georg Schobel hätte ihn gefreßen, denn er sey ihm damahls vorkommen. Auff das starb er auch. Der Schobel ist auch niemals in guttem Geschrey gewesen.

7. *Test. Thomas Herberth ann. 50 jur. et fat.:* Als ich mich einmahl mit Georg Schobeln gezankt, dreuete er mir offentlich sagend: Ich solte ihm dieses in kurtzer Zeit bezahlen. Auff das starb mir gar jährlich in kurtzer Zeit ein Mägdchen, warob er bey mir im Verdacht lebet, als hätte er mir das Kindt verhext.

8. *Test. Leonhard Folberth ann. 45 jur. et fat.:* Als wir den Corn Zehenden eingeführet, kam Georg Schobel zu mir, verlangte von mir ein Holtz zu einem Pflughaupt, welches ich ihm auch versprach zu geben. Indeme ich aber das Holtz suchte, hebet er waß von der Erden auff und gieng davon, ich ruffete ihm auch nach, wolte aber nicht warten, hat mich darumb auch weiter nicht ersucht.

Item: Als ich einmahl mit des Schobels Knecht zur Verwahrung der Haber einen Zaun macheten, kam I. zu mir, eben wie wir den Hanffsamen auß drescheten und sagte: Ihr habt nicht gutt zugemacht, das Vieh ist in die Haber gegangen und großen Schaden drinnen gethan. Den andern Morgen bin ich selber hinaußgegangen, den Zaun zu besichtigen, fande aber keinen Fehler dran, sagte zum Schobel: Ich bin da gewesen und den Zaun beschauet, er ist noch wol, wie wir denselben gemacht, spühre auch keinen Schaden in der Haber. Auff das sagte er: darumb bin ich heunt schon dagewesen und die umgestoßene Häuffe zusammen geleget. Weiln demnach bey uns dafür gehalten wirdt, daß (wenn man waßerlei[1]) Frucht einführete) solche Leutte zu einem kämen, daß sie einem die Frucht verführeten, weil ich aber merklichen Schaden an meiner Frucht gespühret, und Georg Schobel eben obgedachte Zeit zu mir kam, so ist er bey mir stark im Verdacht wegen Schadens in meiner Frucht, fürnemlich aber von der Zeit an, da man hat angefangen, die Frucht einzuführen, ist stettig ein Sack mit Frucht in seiner Scheuren gestanden bis zum Ende des Dreschens,

[1]) Sächs.=welcherlei

welches ich von der David Schnellin, so eben auff des Schobels Hoff gewohnet, gehöret habe.

Item habe gehört, daß 5. Test. Andreas Schuster in Gegenwart des Georg Schobels Sohn gesagt: Man kompt allezeit zu mir umb Drahtstücker, aber man holet nicht allein Drahtstücker, sondern man nimpt mir damit den Seegen, den mir Gott gibt.

9. *Test. Pitter Folberth ann. circ. 45 jur. et fat.:* Einmahls kauffte ich auff Denndorffer Hattert Holtz. Wie ich daßelbe heimzuholen hinfuhre, und alles auff einmal nicht laden kunte, ließe das übrige da. Inzwischen aber, als ich das übrige auch abholen wolte, begegnete mir Georg Schobel auch mit Holtz, und weil ich meines nicht gefunden, also war er bey mir in Verdacht, suchte derowegen auff das, vermöge der Gerechtigkeit, mein gestohlenes Holtz, zu ihm, sande es auch daselbst, weßwegen er bestrafft wardt, gar bald aber auff das verreckt mir ein Pferdt.

Item begab es sich einmahl, daß des Georg Schobels Sohn umb Waßer zu uns kam, nachdem er aber von mir weggegangen, ruffte mich unser Soldat, sagend: schauet waß für Borsten und andere zusammen gemachte Wesen liegen im Pretztrog,[2] welches ich mit Augen gesehen. Nachdem ist er angeklagt worden und wie es bald umb die Erndtzeit gewesen, gieng mein Weib zu ihm und als sie etliche Säcke mit Mehl da stehen sahe, sprach sie zur Georg Schobelin: Ihr habt euch gutt gegen die Erndt geschickt. Sie antwortet: Ja, aber wer weiß, wers eßen wirdt, in Vermeinung, weiln sie der Leutenandt stark angrieffe, es mögte die Execution drauff folgen.

10. *Georg Kinn annor. circ. 41 jur. et fat.:* Wir nehmen unsres Rind Viech keinen Nutzen, maßen selbes immer in den Winkel gegen des Georg Schobels Hoff zu laufft, als wolte es hinuber springen, auch will die Kuhe nicht stehen, wenn man sie melken will, also daß mein Weib offt auß Unmuth gesagt, wenn die Georg Schobelin im Hoff gewesen und zugehöret: Ich meine nicht anders, der Teuffel wolte euch alle hinüber führen. Inzwischen

---

[1] Sächs = Brunnentrog.

wenn die Schobelin hat sollen backen, hat unsere Kuhe kein Tropfen Milch gegeben. Nach vollendeten Backen aber hat sie ein wenig gegeben, aber keinen Tropfen Butter davon machen können. Sie ist bey den Leuthen nebst ihrem Geschlecht im Verdacht gewesen. Item wir spühren merklichen Schaden an den Früchten, so uns auß der Scheuren wegkommen, und der Schobel hat alle Zeit einen Sack in der Scheuren stehn, darinnen bald wenig baldt viel ist. *Item fatetur idem quod Test. 8 qouad membrum tertium.*

11. *Test. Pitter Wagner annor. circ. 33 jur. et fat:* Als ich einmahl zu meiner Schwieger (so zu Georg Schobeln auff *einem Hoff* wohnete) gieng, fande ich vor I. Kellerthür ein alte Pistolen Thock,[3] in welcher Eberwurtzel war dieselbe betrachte ich mit einem Studenten, so bey mir war, inzwischen aber kamen 2 Nößner dazu, welche sagten: das ist der verfluchten Eberwurtzel, man solte den Mann verbrennen, so selbe brauchet.

12. *Test. Michael Giel annor. 35 jur. et fass.:* Als ich geheurathet, hat des Schobels Sohn gleichermaßen mein Weib zur Ehe haben wollen, und weil sie ihm nicht zu theil worden, hat er zu ihren Freunden gesagt: Ich würde mein Lebtage bey ihr kein Glück haben, welches ich auch in der That erfahren, denn innerhalb 7 Jahren sin[4] mir 11 Pferde verreckt.

13. *Test. Michael Folberth ann. circ. 38 jur. et fass.:* Als ich dem Georg Schobel dienete, geschah es, daß ich einmal umb den Mittag wolte auf den Stall steigen, da sahe ich etwaß, wie ein Weibsbildt gestalt, kam etwaß den Hoff herfür geschoßen, bis auff den Stubenboden, auff das lieffe ich in die Stuben hinein, solches anzusagen, sie aber antworteten: Ey waß solt da seyn, es ist nichts. Doch bin ich hinauff gestiegen und gesucht, aber nichts funden.

14. *Test. Georg Schnell juvenis ann. 25 jur. et fass.:* Vor ungefehr 10 Jahren, als ich zu Schäßburg Lehrjahr dienete kam ich einmahl nachher Hause zu meiner Mut-

---

[3] Sächs.=Düte, Behälter

[4] Nach dem Sächs. gebildet=sind.

ter, welche zu Georg Schobeln auff einem Hoffe wohnte, und weiln sich Georg Schobel mit meiner Mutter gezanket, weßwegen er auch zur Strafe gezogen, so kompt die Georg Schobelin zu meiner Mutter und sagt: Wart nur wart, ihr solt dieses entgelten, wo ihr nicht, doch euer Kind. Nach deme ich nun nacher Schäßburg gezogen, bekame ich 7 Löcher an meiner linken Hand und als ich der Cuhr wegen zum Balbierer gieng, sagten sie: die Hexen hätten mir die Knochen herauß genommen. Nach 3 Jahren bekame ich auch an den Füßen Löcher, welche ich auch noch bis dato habe, lebe stark in den Gedanken, die Georg Schobelin hätte mich verderbet, in deme sie mir gedreuet. Inzwischen aber ließe ich mich mit einem Soldaten, (welcher zu Meschendorf im Quartier gelegen), curieren, welcher mir stark verbothe, nicht zu der Georg Schobelin zu gehen, sonsten mögte alle seine Cuhr umbsonst seyn und nichts hafften; kunthe aber seinem Verbothe nicht ein Gnügen thun, denn ich nachher Hause umb Brodt gehen müste, machte die Gassenthür gar heimlich auff, welches zu Mitternacht war. Wie ich hinkam, hörte die Georg Schobelin die Thür auffgehen, (welche in Hoff auff der Lauben gelegen), sagte zu mir: Wie heimlich kompstu, vermeinest vieleicht, man höre dich nicht. Ich antworte: Ich vermeine nicht so, sondern ich komme mir Brodt zu holen. Wie ich hienein kam und wolte meine kranke Füsse in meiner Mutter Stuben visitieren, fande ich kein Pflaster auff der Wunden, suchte fleißig allenthalben, auch in der Schuhen, fande aber nichts. Nach dem begabe mich wieder nach Meschendorff zum Feldscherer, und als ich demselben meine Füße zeigete, hat er sich gar lang meiner nicht annehmen wollen, vermeinet erst, ich hatte Wein getrunken, wie ich ihn aber recht berichtet, sagte er, die Hexen hätten mir die Füße verhext, auch die Salben seyen gantz verdorben und nichts nutz, denn wenn die Hexen drüber kommen, schlage keine Salbe mehr an.

Von wegen der Wurtzel *sicuti Test. 11.*

Von der Zeither aber, daß meine Mutter wider den Georg Schobell gezeuget, (welches ohngefehr 6 Wochen seyn), ist sie immer krank, biß auff gegenwertige Stund.

143

Sie sagt, die Georg Schobelin sey mit sampt ihrer Tochter in der Nacht persönlich vorkommen, und ihr Erbsen angebotten, und gesagt, sie solte davon eßen, denn die wären von der Hochzeit her. In deme sie sich aber stark gewehret, hatte sie ihr das Maul mit Gewalt auffgebrochen und die Erbsen hinein gethan, hatte nur gern zugriffen aber nicht gekunth. Wie sie nun bei anbrechendem Tage gantz krank auffstunde, klagte sie es mir, wie es für ihr in der Nacht ergangen sey, ist darauff sehr krank worden und sich den Tag dreymahl erbrochen, und schwartze Maten wie Roßlawendt[5] außgegeben, kan von der Zeit hero nicht zurechte kommen und erbricht sich alle Tag dreymahl. Über diess nach 8 Tage, nach deme meine Mutter gezeuget, sprang unsereiner Kuhe[6] das eine Auge auß, haben sie auch dieses Falls sehr im Verdacht.

Meine Mutter sagt auch kurtz vor ihrem Ende, wie daß die Georg Schobelin in ihrem Krankbette, als sie ihren Sohn gebohren, nach dem das Kind erlöst, eine lange Weile still gelegen, als wenn sie in eine Ohnmacht gefallen oder gantz todt sey, so sey meine Mutter in die andere Stuben zu des Schobels Mutter gelauffen und gesagt: Kompt doch um Gottswillen und schaut zu, euere Schnirch[7] sie ligt, als wenn sie todt wäre. Sie hätte geantwortet, last sie nur mit Ruhe, es ist ihr nichts, sey also wieder zurück gangen zur Kranken und hätte an selbe gegriffen, die Armen auffgehoben, aber sie seyen für nur nieder gefallen, als wenn sie gestorben wäre. Nach Verfließung einer Stunde hatten sie gehöret etwaß saußen, und gesehen, daß eine große Mücke umbs Bette herumb geflogen und endlich die Georg Schobelin sich einmahl erhohlet, einen Arm und Fuß beweget und heimlich[8] geradt aufs Bett geseßen.

15. *Test. Daniel Schnellin vidua ann. circ. 45 jur. et fass.:* Als einmal Georg Schobel wegen unser gestrafft worden, kame sein Weib des morgens nur mit bloßem

---

5) Sächs.=schwarze Brühe.

6) Ursprünglich Kalb.

7) Sächs.=Schnur, Schwiegertochter.

8) Sächs.=langsam

Kopf, in den Haaren,[9] zu mir, schluge die beyde Feuste zusammen, sagend: dieses mustu entweder ihr oder eure Kinder entgelten. Nach deme über 4 Wochen hat mein Sohn einen Schaden in der Hand bekommen, welcher ihm bey der Nacht ist zukommen und biß 12 Wochen zum Feldscherer gelegen, aber nicht geholffen worden. *In reliquo sicuti antecedens 14 Test. filius quidem per omnia.*

16. *Test. Stephan Wagner ann. circ. 63 jur. et fass.:* Nota: waß von diesem gezeuget worden, gehet Act. Bruder an, welcher schon todt.

17. *Test. Johann Schuster alias Helvig ann. circ. 50 jur. et fass.:* Einmahl war mein Weib mit Georg Schobelin widerwertig, drauff ist mir ein Finger krump worden, habe also die Gedanken auf A.

18. *Test. Michael Witsch ann. circ. 55 jur. et fass.:* Wir waren einmahl von wegen einer Hacke mit A. widerwertig. Bald drauff ist mir ein Pferdt verreckt und daß sie in üblem Geschrey gewesen, ist der gantzen Gemeindt bewust und so offt sich iemandt mit ihnen gezanket, ist ihnen ein Unglück drauff erfolget.

19. *Test. Paulus Schnell ann. circ. 50 jur. et fass.:* Ich war einmahl vor Gericht mit meiner Schwester, da agierte ich vor meine Schwester wider Georg Schobeln, weiln ich aber die Action meiner Schwester zu nutz machete, so wurde der Georg Schobel böß, bald drauff kriegete ich einen Schaden am Armen, auß welchen man mit Stückern als Fischknochen herauß genohmen; nachdem kriegete meine Tochter auch einen bösen Fuß, also daß sie ihr lebetag ein Krippel seyn wird. So lange ich weiß, ist es alleweil ein Geschrey gewesen von wegen Hexerey.

20. *Test. Petrus Nußbaumer annor. circ. 53 jur. et fass:.* Seither Zeit, daß Georg Schobels Eydame unser Nachbaar worden, können wir unsers Viehes keinen Nutzen nehmen, auch an den Früchten spüren wir merklichen Schaden, denn wenn er 20 Hauffen drischt, so hebt er bis 11 Kübel auff, hingegen wenn wir auch 30 Hauffen

[9] d.h. ohne Haube, die die Frau tragen muß.

dreschen, so können wir nicht mehr als auffs 6 oder 7 Kübbel auffnehmen, also daß wir offt drüber weinen müssen. Es ist auch jedwedern alhier bewust, waß für eine böse Ehe anfangs zwischen Georg Schobels gewesen. biß sie hat zaubern gelernt, darnach ist alles gut worden.

21. *Test Thomas Herberth ann. circ. 26 cit.*[10] *jur. et fass.:* Das habe ich von der Georg Schobelin gehört, daß des Schobels Kühe den andern Abendt, als man den Todten-Kopf weggenohmen an denselben Orth gegangen, alwo der Kopf gelegen, nieder gefallen, wider auffgestanden und schröcklich gebörlt, welches des Schobels Dienstmädel in acht genohmen, ist in die Stube gegangen und solches angesagt, da ist die Schobelin gleich herauß kommen, hat die Kühe von gedachtem Orth weg getrieben, welche sich zufrieden gegeben. Gestern hat sichs auch zugetragen, daß ich mit der Martin Galterin gegen Hauß giengen und als wir von der Sach mit einander abredeten, so sagte die Georg Schobelin, so auff der Gaßen gestanden: Wer hat Euch hieher gesollhen (?) es soll noch mancher wegen dieses fallen.

22. *Test. Johann Merten ann. circ. 28 jur. et fass.:* Die Georg Schobelin hatte einmahl von der Leonhard Schusterin ein wenig Teig zu einem Kalatschen verlangt, welches ihr nicht abgeschlagen, des Abend ist die Kuhe mit nichten zum Kalb gehen wollen, auch wenn das Kalb hat zu ihr gehen wollen, hat sie daßelbe mit den Hörnern von sich gestoßen, haben es kaum von der Kuhe erretten können. Da haben sie die Gedanken auch auff die Schobelin gehabt, als hätte sie mit dem Teig der Kuhe die Milch benohmen. Nach dem hat sie auch von der Schnürg ein wenig Teig geheischen, und weiln ihr solches abgeschlagen, als denn gehet sie zu der Leonhart Folbarthin. so ihr auch einmahl abgeschlagen, darauff ist eben daßelbe erfolget wie oben geschehen.

23. *Test. Paulus Schuster ann. circ. 40 jur. et fass.:* Unsere Kühe lauffen mit Gewalt vor des Schobels Hauß, können selbiger keinen Nutzen nehmen, gedenken nicht anders, er zauberth sie dahin.

---

[10] citatus est=wurde vorgerufen.

24. *Test. Martin Galterin ann. 45 jur. et fass.:* Das weiß ich, wie ich gestern zu des Georg Schobels seinem Bruder gieng, so fragte mich Georg Schobel, ob man mir auch gebotten hätte, Zeugniß zu stellen; gabe ihm zur Antwort: Nein, sagte er darauff: Er wird nachher noch (salva venia) in Dreck fallen, seyne Sache sey einmahl richtig vorm Gericht gewesen.

25. *Test. Leonhard Schusterin ann. circ. 68 jur. et fass.:* Daß die George Schobelin einmahl von meiner Schnürg Teig zu einer Hanklich entlehnen wolte, und sie ihr nicht geben kunthe, weiln der Teig schon im Backoffen gewesen, begehrte sie darnach von mir ein Stück, durffte solches ihr auß Furcht nicht abschlagen, inmaßen ich mich besorgete meines Sohnes, der ohne des krank lag, der Fuß mögte ihm ärger werden. Von der Zeit her habe ichs merklich gespühret, daß meine Kühe nicht so viel Milch geben wie vor.

Custodes carceris, worinnen Georg Schobel verarestieret seyn auch examinieret worden, welche folgendes bekennet:

Johann Merten, daß der Schobel gesagt: Wenn nur mein Weib beständig verbleiben solt, so fürchte ich mich nicht.

Paul Schwartz, daß der Schobel dem Portario nachgeruffen und gesagt: Er solte es seiner Frauen sagen, sie solte beständig bleiben wie vor.

Pitter Wagnerin fatetur, daß der Georg Schobelin ihr Vatter über sie gesagt: das Gottloß Kindt, ich habe ihm (nemblich dem Georg Schobel) ein gerecht Kindt gegeben, aber es ist bey ihm ein gottloses Kindt worden. *In reliquis fat. idem quod Test. 15.*

Georgius Wagner Portarius, daß die Georg Schobelin ihren Mann im Gefängniß besucht und gesagt: Du lieber Gott, wie müßen wir hier so viel leiden, andere welche noch viel ärger seyn als wir, die läst man gutt mit Frieden.

Demnach ein merklicher Verdacht von wegen Hexerey *ex fassionibus testium* vernohmen, ist 1. Georg Schobel mit sampt seynem Weibe gefänglich eingezogen, das Hauß

fleißig visitieret und folgende verdächtige Sachen gefunden worden als:

1. Drey Scherben unterschiedlicher Größe, darinnen zur Schme(re)rey dienliche Sachen gewesen.
2. Ein kleines Töpfchen, darinnen auch waß gwesen.
3. Ein Pusch unbekanther Wurtzel.
4. Ein klein Stück einem Menschenbein, ohne den noch vor der Action gefundenen Menschen Todtenkopf etc., davon in der Klage des Actoris.
5. Ein Strohwisch in dem Stall, in welchem, nach deme er auffgebunden worden, ein Knoblauch Spühle[11] gesehen worden.
6. Ein wenig Geräß[12] von Bienen, in einem Tuch ein gebunden.
7. Die Löcher in der Kühe Hörnern und 8 Pullwer in einer Spuel.

Worauff denn die beyde zwar jedes obsonderlich fleißig examinieret und in gehaltenem Examine folgendes bekennet:

Examen instituitur cum Georgio Schobel anno 1700 die 27 Martii, ubi ad quaestiones sequentes sequenti modo respondet: Wie ist der Todtenkopff auf ihren[13] Hoffe kommen?

R. Daß weiß ich nicht, wenns auch des Leben kosten möge.

Wie seyn denn die Beine dahin kommen?

R. Ich kans nicht wißen, ich habe sie nicht in Henden gehabt.

Wer hat dann den Strohwisch gemacht und in den Stall gethan?

R. Ich habe denselben gemacht und hinein gethan.

Zu was fürm Ende?

R. Vor der Nachtsfahrer oder Hexen.

Wer halts Euch gelehret?

R. Ich habe es von Andern gesehen.

Waß für Redensarthen braucht man dabey?

---

[11] Sächs.=ein Stückchen.
[12] Sächs.=Waben.
[13] Sächs.=euren.

R. Ich weiß nicht.
Waß ist in dem Tuch eingebunden?
R. Geröße von Bienen.
Wotzu dienen die Sachen?
R. Zur Artzeney vors Viech.
Was habt Ihr in den Töpffchen?
R. Es seyen Bierheffen.
Wer hat selbe drein gethan?
R. Ich weiß nicht, ob ich sie drein gethan oder mein Weib.
Waß ist in dem größten Scherben?
R. Es ist Schmeer vor die Schuhen.
Was ist in dem mittleren Scherben?
R. Unschlidt (!) — Grewen[14].
Waß ist in dem kleinesten?
R. Salben für Roß und Rindviech.
Auß waß ist die Salben gemacht?
R. Aus Hasenschmaltz, Hünerfett und auß Fetten von einem Vogel.
Von waß für einem Vogel?
R. Ein Teutscher Herr hatte selben auß Teutschlanden geplückt[15] mit herein gebracht, welcher einen Dukaten gekostet, denselben hat er zu uns gebraten und geßen in Gegenwart des damahligen Richters Mich. Folbarths, welchem gemeldeter Herr auch ein wenig davon gegeben, aber sonst niemandem, auch seinen eigenen Knechten nicht, von demselben hat mir gedachter Herr ein wenig fettes gegeben.
Woher hat[16] Ihrs gewust, daß dasjenige Fette von dem unbekanthen Vogel zur Artzeney diene?
R. Derselbe Teutscher Herr hat mirs gesagt.
Habt ihr nicht gefragt, zu waß für Artzeney es gutt sey?
R. Nein, denn es war gar ein großer Herr, ich durffte ihn nicht fragen.
Habt Ihr das Fette jemahls gebraucht?

---

[14] Unschlitt=Greven=Die beim Schmelzen des Fetts übriggebliebenen Reste.
[15] Sächs.=gerupft.
[16] Sächs.=habt.

R. Ich hatte einesmahls einen wehen Fuß, so legte ich mir daßelbe Fetten drauff, auch einmahl auff einen bösen Finger.

Hats Euch waß geholffen?

R. Ja, es hat mir geholffen.

Hats Euer Weib auch gebraucht?

R. Ich meyne nicht.

Hats Euer Sohn gebraucht?

R. Ja, als ihm einmahl ein Dorn in einen Finger gegangen.

Hat Euer Weib von dieser Schmererey gewust?

R. Sie hat von allem gewust.

Hat Euer Sohn auch davon gewust?

R. Vom kleinen und vom mittlern Scherben hat er gewust.

Waß ist dieses vor ein Bein?

R. Es ist ein Menschenknochen.

Wotzu dient derselbe?

R. Ich habe gehört, daß derselbe gutt sey zur Artzney.

Wer hat denselben hingethan?

R. Wir haben denselben in unsrem Hause gefunden.

Wer hat denselben gefunden?

R. Ich.

Habt Ihr den Knochen also bald gekennet als Ihr denselben gefunden?

R. Ja.

Da Ihr denselben gekennet, daß es ein Menschenknochen sey, warumb habt Ihr denselben nicht alsbals weggeschmißen?

R. Weil derselbe zur Artzney gutt gewesen.

Wielang ist der Knochen dagelegen?

R. Auch fast 30 Jahr.

Was habt Ihr Euch bey desselben Findung berathschlaget?

R. Als ich denselben gefunden, sagte ich zu meiner Frauen: Waß ist dieses für ein Knochen? sagt sie: Es ist ein Menschenknoche. Man brauchte solcher bißweilen zur Artzney.

Zu waß fürlei Artzeney ist dieselbe dienlich?

R. Ich weiß nicht.
Waß für Wurtzel ist das?

R. Wir haben dieselbe von einem Czeckel gekaufft.
Wer hat dieselbe gekaufft?

R. Ich selbst.
Für waß und wie theuer?

R. Für einen Brummer.[17]
Zu waß fürm Ende?

R. Wenn die borstige Thiere Drüsen gewinnen, so ist selbe gutt.
Hat Ihr dieselbe gebraucht?

R. Ja.
Hat sie waß genützet?

R. Ja sie hat geholffen.
Waß ist das vor ein Spuel und waß für Pulver ist drin?

R. Eines Wachtmeisters Knecht hat mir den Pulver gegeben, so hab ich selben anderswo nirgends hinthun können.
Waß habt Ihr denn mit dem Pulver gemacht?

R. Er ist auch gutt zur Artzeney vor das Viech. Haben Eure Kühe auch Löcher in den Hörnern?

R. Ja.
Zu waß fürm Ende?

R. Damit man ihnen die Milch nicht nehme.
Wer hats Euch gelehret?

R. Ein Fourier.
Wenn Ihr aufs Waßer kompt und schwimpt, waß wird Euch darnach widerfahren?

R. Werde ich schwimmen, so wird man mir mein Recht widerfahren lassen.

Examen instituitur cum uxore Georg Schobels Anno die praep.
Wie ist der Todtenkopff sampt den 2 Menschenbein in Euren Hoff kommen?

R. Ich weiß es nicht, Gott weiß es.
Waß ist in diesem Topffchen?

R. Honig.
Wer hats drein gethan?

---

[17] Eine kleine Münze.

R. Ich.
Seyn diese Scherben Euer?
R. Ja.
Waß ist in dem großen Scherben?
R. Schmer dàmit man den Wagen pflegt zu schmeren.
Waß ist in dem mittlern?
R. Alt geschmoltzen Späck.
Wotzu dienet daßelbe?
R. Die Schweine damit zu curiren.
Waß ist in dem kleinsten Scherben?
R. Hasenschmaltz, Hünerfett und Vogelfett.
Wotzu habt Ihrs gebraucht?
R. Aufzubinden.
Hats Eur Mann, oder Ihr selbst oder Eur Sohn je gebraucht?
R. Nein bei meiner Seelen.
Wie ist das Bein zu Euch kommen?
R. Ich weiß nicht.
Wenn habt Ihr das Bein erst gefunden?
R. Ich habe daßelbe immer da gesehen, ich bin da groß gewachsen.
Wer hat daßelbe zu erst gefunden?
R. Ich habe ihn zu erst gefunden.
Da Ihr daßelbe funden, habt Ihr selbiges Bein jemanden gezeigt?
R. Nein, denn ich wußte nicht, waß es für ein Knoche sey.
Da ihrs nicht gewust, waß es für ein Knoch gewesen, warumb habt Ihr selben nicht weggeschmießen?
R. Er hat mich nicht geirrt.
Pflegt man denn solche Bein zu brauchen?
R. Ich weiß nicht.
Hat Eur Sohn waß gewust von diesen Scherben oder auch wol gebraucht?
R. Ja, er hat dieselben gebrauchet.
Zu waß Ende hat ers gebraucht?
R. Ich weiß nicht, es möge ihm eine Schieber[18] in den Finger gegangen seyn.
Wo habt Ihr die Wurtzel genohmen?

---

[18] Sächs.=ein Spänchen.

R. Ich habe dieselbe von einen Walachen umb ein wenig Brodt gekaufft.

Zu waß für Ende habt Ihr die Wurtzel gekaufft?

R. Wenn die Borstige krank seyn, so braucht man solche Wurtzel.

Habt Ihr sie jemahl gebraucht?

R. Nein, so wahr als Christus der Herr den heutigen Tage geschaffen.

Hat sie Ihr[19] Mann gebraucht?

R. Nein, niemahls.

Waß ist das für ein Strohwisch, so in Ihrem[20] Stall ist gefunden worden?

R. Er dienet vor die Nachtsfahrer oder Hexen, welches ich von alten Leutten gehöret.

Von waß für alten Leutten?

R. Ich weiß nicht.

Wer hat denselben dahin gethan?

R. Wir haben denselben daselbst gefunden, als wir dahin kommen seyn.

Wie lang ists, daß Ihr Hexerey getrieben?

R. Ich habe nichts gelernet.

Wenn Ihr aufs Waßer kompt und schwimbt, waß werdet Ihr von Euch selbst urtheilen, waß wird man Euch thun?

R. Das weiß Gott.

Werdet Ihr aber schwimmen?

R. Ich weiß nicht, ich bin gerecht.

Habt Ihr[21] Mann von diesen Sachen allen gewust?

R. Ja, außerhalb dem Todtenkopff und den 2 Menschenbein.

Von wem habt Ihr gelernet?

R. Ich habe nichts gelernt.

Filius Georgii Schobels wirdt auch examiniret und bekennet folgendes:

Kennet Ihr diese Sachen?

R. Ich nicht.

Wißet Ihr, waß in diesen Scherben ist?

---

[19] Sächs.=euer, eurem.
[20] Sächs.=euer, eurem.
[21] Sächs.=euer

R. Nein.
Habt Ihr waß drauß gebraucht?
R. Nein, niemalß auß keinem.
Waß wißet Ihr von diesen Sachen?
R. Ich weiß, daß in dem größten Scherben Schmeer und in dem Topffchen Heffen gewesen.
Wer hat die Heffen in das Topffchen getahn?
R. Meine Mutter.
Was wißet Ihr von der Wurtzel?
R. Meine Eltern haben sie gekaufft.
Zu waß Ende?
R. Den Borstigen die Drüsen zu heilen.
Habt Ihr selbe gebraucht?
R. Ja, als die Borstige einmal so sehr fingen an zu sterben.
Wie lang ist Ihr Vatter mit Hexerey umbgegangen?
R. Ich habe von ihm nichts gesehen.
Habt Ihr gewußt, daß dieses Menschenbein in Ihrem Hause gewesen?
R. Nein.
Wißet Ihr, daß Ihres Vatters Kühe Löcher in den Hörnern gehabt?
R. Ja.
Wer hat selbige darin gemacht?
R. Ich selber.
Zu waß für Ende?
R. Damit den Kühen die Milch nicht genohmen werde.
Wer hat Euch das gelehret, daß es dafür diene?
R. Ein Fourier.
Hats waß geholffen?
R. Nein.
Sehet wohl zu, waß Ihr saget, denn Ihr habet auch auß den Scherben der Salbe gebraucht?
R. Nein, ich habe der keine gebraucht.

Auß sothanen Fassionibus werden die Contradictorien conferieret, welche folgendermaßen lauten:

Vir. Erstlich sagt der Vatter von wegen des Strohwisches wo sich im Stall gefunden, daß Er denselben ge-

macht, auch selber dahin gethan, weil er für die Nachtsfahrer gutt sey.

Uxor. Die Schobelin sagt, daß sie denselben da gefunden als sie noch dahin gezogen wären.

Filius aber spricht: Es hatte denselben ein Soldat, so daselbst im quartier gelegen, dahin gethan, weil er vor die Nachtsfahrer gutt sey.

V. Der Schobel bekennet, daß in dem mittleren Scherben seyen Unschild (!) Grüwen.

U. Die Schobelin sagt, es sey geschmoltzten Bachfleisch.[22]

V. Der Schobel und Filius sagen, es seyen in den Töpffchen Bierheffen.

U. Die Schobelin sagt, es sey Honig.

V. Der Schobel kennet, daß er das Fette auß dem kleinsten Scherben gebraucht, einmahl auff den Fuß und einmahl auff den Finger.

U. Die Schobelin bekennet: Nein, wir habenn nie gebraucht bei meiner Seelen.

V. *In specie* bekennet der Schobel, der Sohn hätte daßselben Fette auch gebraucht und davon gewust.

U. *Filius* sagt: Nein, er habe deßen niemahlen gebraucht, viel weniger davon gewust.

V. Der Georg Schobel bekennet, er habe in Menschenknochen im Hause erst gefunden.

U. Sie bekennet, sie habe denselben zuerst gesehen.

V. Der Schobel sagt: Er habe den Menschenknochen alsbald gekennet.

U. Die Schobelin sagt, sie hätten den Knochen nicht alsbald gekennet.

V. Auff die Frage, ob der Knochen zu waß dienlich wäre, antwortet der Schobel, ja, er diene zur Artzney, welches ihm sein Weib gesagt hätte.

U. Ad eandem questionem respondet uxor, sie wüßte nicht, wotzu er dienlich wäre.

V. Von der Wurtzel bekennet der Scholbel, daß er dieselbe um einen Polturacken[23] von einem Czekel gekaufft.

---

[22] Sächs.=Speck

[23] Eine kleine Münze.

U. Die Schobelin sagt: Sie hätte die Wurtzel von einem Walachen umb ein wenig Brodt gekaufft.

V. Der Schobel und Filius bekennen, daß sie die Wurtzel gebrauchet und ihren Schweinen die Drüsen damit geheilet.

U. Die Schobelin leugnet und sagt: daß sie die Wurtzel niemahlls gebrauchet, so wahr als Christus der Herr den heutigen Tage erschaffen.

V. Als der Georg Schobel gefraget wurde, wenn er auffs Waßer solte kommen und schwimmen, waß ihme werde widerfahren, gabe er zur Antwort: Man wirdt mir mein Recht thun.

U. Ad eandem questionem respondebat uxor: Das weiß Gott.

Weiln die Contradictorien in vielen Stücken sehr widereinander und dubiös seyn, haben wir den 28 Martis die qaestiones mit Georgio Schobel weiter formiert.

Habt Ihr auch eine Tochter?

R. Ja, ich hab eine.

Ist euer Tochter so gutt als Ihr oder ist sie beßer?

R. Sie muß beßer seyn, denn man hat von ihr noch nichts geredet, von mir aber sehr viel.

Glaubet Ihr, daß diejenigen, von denen viel geredt wirdt des Verdachtes wegen, so gutt seyn als die von denen nichts geredt wirdt?

R. Die seyn ja beßer, von denen man nicht redet, als diese(l)ben, von denen viel geredet wird.

Waß haltet Ihr denn von Euch selber, in deme man so viel von euch redet?

R. Die Leutte können nichts wißen, obs also sey waß sie reden, denn Gott kann allein ins Liecht und Tunkel sehen.

Interim in discursu refert: Wenn ich ein Trudt wäre, so wolte ich ja bekennen, denn ich weiß, daß solche Leutte nicht ungemartert bleiben, welches ich zugesehen. Werde ich aufs Waßer gethan und schwimmen, so wird man mir mein Recht thun.

Wißet ihrs denn, wie kompts, daß die Hexen schwimmen?

R. Darumb, daß sie dem leidigen Teuffel dienen, und sich ihm verschrieben haben.

Schwimmen denn alle Hexen?

R. Ich habe noch von keiner gehöret, die unten gesunken wäre, so man aufs Waßer gethan hätte. Die sich dem Teuffel verschrieben haben, die schwimmen.

Wie pflegen sich denn die Hexen zu verschreiben?

R. In deme daß sie dem Teuffel dienen wollen.

Auff waß Arth und Weise?

R. Das kann ich nicht wißen, denn sie sind gar mancherley, eine hat dieses, die andere ein anderes gelernt.

Interim refert: Wenn ich schwimmen werde, so werde ich ja ein Trudt seyn.

Item: Wenn man manchen so auff den Peltz schlagen solt, wie man mich drauff schlägt, es mögte ander Staub drauß fahren.

Wenn ihr gleichwohl schwimmen möget wolt ihr ihre Sünde bekennen?

R. Endlich und endlich will ich sie ja bekennen.

Habt ihr von eurem Weibe waß von dergleichen Hexerey gesehen?

R. Nein.

Abermahl referieret Er: Mein Weib hat mich erstenmahls wegen der Hexerey nicht nehmen wollen, hat also noch ein yahr zu Schäßburg gedienet. Endlich hab ich ihr versprochen, daß wofern sie waß von mir sehen werde, soll sie es ihren Eltern sagen und an Tage geben.

Auff welche meinet ihr das obige, da ihr saget: Wenn man manchen so solt auff den Peltz schlagen etc. Wer seyn dießelbe?

R. Ich weiß zwar niemanden, aber es ist unmöglich, daß wenn man auff manche die ganze Gemeindt solt zu Zeugen stellen, wie auff mich, daß nicht etwaß solte herauskommen.

Ferner wird die Georg Schobelin auch fürgestellet und auf ihres Mannes Fassion gefraget:

Nachdeme man Euch erstenmahls gefreuet, habt ihr auch ihrem Mann abgesaget und darnach noch ein Jahr zu Schäßburg gedienet?

R. Ja, es ist dem alles also.

Ist eure Tochter so gutt wie ihr oder ist die beßer?

R. Sie ist so gutt wie ich bin.

Waß werdet ihr von euch urtheilen, wofern ihr schwimmbt?

R. Wo ich schwimm, so wird mir darnach mein Recht geschehen.

Woher wißet ihr, daß alle denen, die da pflegen auf dem Waßer zu schwimmen, ihr Recht geschehen muß?

R. Daher, weil das Waßer keinen ungerechten Menschen leidet. Schwimme ich, so wird man mir mein Recht thun.

Seyn denn mehr Zauberer hier als Ihr?

R. Es seyn ihr ja mehr, das kan sich E. (ure) f. (ürsichtig) W. (ohl) W. (eisheit) wohl einbilden.

Sententia: Demnach ein löbl. Gericht beyder Parthen Proposition, Replic, allegata (!) testium fassiones in genaue Consideration gezogen und gewißenhaft bedacht der sehr verdächtigen Umbständen, ist die in causam attracti als Man und Weib vielfältig in dem Zeugen Verhör wegen ihres geführten magischen und von dem leidigen Teuffel herrührenden Leben, aggravieren das Nothwendige erfordernde Examen mit beyden zu halten, vermittels die propriam oris confessionem ehender auß ihnen zu bringen, so auch auß dem Mann gebracht, weiln aber das Weib bey selbigem sich sehr halsstarrig und obstinat erwiesen, dem löbl. Judicat mit ihr strickte zu verfahren Anlaß gegeben, das verstockte Gemüth mit denen scharffen un peinlichen Fragen zu belegen, wo dann selbiges durch die schwere media Tortura ihr zauberisches und unchristliches Leben vielfältig bekennet. Wenn demnach ein hiesiges löbl. Gericht so wohl ex dictamine legum divinarum, naturae et civilium positivarum dictante aurea aequitatis regula, von welcher als der Aquität alle Leges dependieren, vor Recht befunden, daß beide Mann und Weib als wegen ihres bißherigen geführten Teufflischem auff ihr selbst eigen Bekäntniß, andere dergleichen Zaubern zum abscheulichen Exempel, durch das Feuer vom Leben zum Tode sollen gebracht werden.

Undt dieses von Rechts wegen.

M. Eysenburger.

158

Proba den 29 Martii feliciter peracta, Georgius Schobel coram tortore intorsus fatetur sequentia:
Erkennet ihr euch endlich für einen armen Sünder?

R. Ja, ich erkenne es, ich bin ein Sünder.

Seid Ihr auch mit dergleichen Zauber Sünden behafftet?

R. Ja, ich habe mit denen Theil gehabt.

Was habt Ihr lernen zaubern?

R. An Gütter[24] und Früchten Schaden zu thun.

Habt Ihr denn iemanden einigen Schaden zugefügt?

R. Der Thieß Gedderthin habe ich eines umbgebracht und getödtet.

Wie und auff waß Art und Weise?

R. Ich habe es todt geschlagen.

Mit waß?

R. Mit den Händen.

Sagt mir doch die Wahrheit.

R. Ich habe ihm auch eingegeben.

Waß hat[25] ihr ihm eingegeben?

R. Von der Salben auß dem kleinsten Scherben.

Wust euer Weib davon?

R. Nein.

Könnet ihr auch Menschen tödten?

R. Nein, denn ich habe die Arth nicht gelernt, sondern nur an Früchten und Vieh schaden.

Wie viel Arthen seyn denn der Zauberkunst?

R. Es seny mancherley. Etliche 1. können am Vieh, 2. etliche an Früchten, 3. etliche an Butter, 4. etliche an Milch; 5. etliche an Menschen, 6. etliche an Geldt schaden.

Welches unter diesen habt ihr gelernt?

R. An Vieh und Früchten schaden.

Hat euer Weib auch diese Arty gelernt?

R. Nein.

Interim dicit: Wir seyn zwar beysammen gewesen, aber sie wils nicht gestehen.

Wer hat euch gelehrt?

---

[24] Sächs.=getter=Rindvieh

[25] Sächs.=habt.

R. Von andern hab ichs gelernt, welche schon loß seyen.

Wie und auff waßfurley Arth?

R. Ich habe dem Teuffel gedient und mich ihm verschrieben und einen Bundt mit ihm gemacht.

Indeme ihr vorher bekennet, das alle die Hexen einen Bundt mit dem Teuffel gemacht, auff waß Arth und Weise verschreibt man sich dem Teuffel?

R. *Ignorando.*

Alles waß euch der Teuffel eingebildet, ist erlogen!

R. Ja, das erfahre ich ietzo.

Habt ihr euer Weib auch gelehret?

R. Nein, ich wolte sie lehren, aber sie wolt nicht.

Seyn denn mehr Zauberer hier als ihr?

R. Ja, es seyn ihr noch viele.

Welche seyens?

R. 1. Die alte Georg Krausin, 2. Pitter Ehrmannin, 3. Die kleine Blächin bey dem Martino Schnell. 4. Simon Schnellin. 5. Jeremias Kinnin. 6. Hans Hirlingin die ältere. 7. Daniel Schnell.

Wisset ihr auch keine außwärtige?

R. Zu Cloßdorf ist der 1. Chrestel Herberth und 2. N. N. Krettsch.

Haben diese alle eine Kunst gelernet?

R. Nein, denn die Nr. 1 kann mit allerhand Arthen 2. und 5. mit Vieh und Gütter. 3. Viech und Menschen verderben. 5. mit Butter und allerley.

Seyn ihr den keine mehr?

R. Ja, es seyn ihr noch gar Viele, aber sie seyn nicht auß unserer Compagnie, denn wir haben 2 Gesellschaften.

Wo und an welchem Orth kompt ihr zusammen?

R. Bald hier, bald dort, wir haben eine Reise und Ordnung.

Habt ihr eure Kinder auch gelehret?

R. Nein.

Auß welchem Scherben habt ihr euch eingeschmeret?

R. Auß dem kleinsten.

An welchem Orth habt ihr euch geschmeret?

R. An dem Gemächt.

Mit waß?

R. Mit einer Gänsefeder.
Auß waß bestehet die Salbe?
R. Auß Teuffels Kunst und sonst vielerley, welches ich nicht weiß.
Wer hat euch gelehret?
R. Die alte Crausin Nr. 1
Wie vielerley Ingredientzen seyn in der Salben?
R. Sie solt mirs nicht sagen, sondern sagte: Es wäre nicht gutt, wenn mans einem jeden sagt.
Hats euer Weib denn in acht genohmen, daß ihr so Hexerey getrieben?
R. Ja.
Was sagt Sie, wenn sie die Scherben sahe?
R. Sie schalt mich und sagt: Waß habt ihr vor euch, wem dienet ihr, warumb laßet ihr nicht davon?
Wo kommet ihr am meisten zusammen?
R. Zur alten Crausin. Dießelbe ist die Heerführerin.
Habt ihr denn auch gewiße Gradus und Ordnung?
R. Ja. Die Nr. 1 ist die Heerführerin, die Nr. 4. ist die Geigerin.
Wo hat und hält sie die Geige?
R. Sie führet dieselbe in einer Nußschale.
Waß macht ihr denn, wenn ihr zusammen kompt?
R. Erstlich schleppen wir zusammen, darnach seyn wir fröhlich beysammen.
Woher nehmbt ihr die Unkosten?
R. Bald hieher bald dorther.
Waß ihr jetzo bekennet, ists die Wahrheit, oder hat ihr solches auß Furcht für der Marter bekennet?
R. Die schlechte Wahrheit ist es und nicht anders.
Uxor Georgii Schoels addmitur et examinatur.
Bekennet eure Sünde auch und thut Buße, schaut euer Mann hat sie guttwillig bekennet und ist ungemartert davon kommen.
R. Ich weiß von nichts.
Habt ihr auch gekunth zaubern?
R. Nein, ich habe nichts gekunth.
Fertur ad torturam et pice stillata fatetur:
Seyd ihr eine Zauberin?
R. Das Waßer hat mich zu einer gemacht.
Von wen habt ihrs gelernet?

R. Wenn ich waß kan, so hab ichs von meinem Mann.

Ferro uritur dicitque: Wie soll ich diese Marter außstehen, mein Mann hat mich in dieses gebracht.

Wie hat Ers euch fürgegeben?

R. Gar gutt hat Er mirs fürgegeben. Praeteraque nihil.

Vir denuo examinatur:

Hat euer Weib denn nicht gelernt?

R. Nein, ich habe sie darumb geplagt, aber sie hat nicht lernen wollen.

Hat sie denn waß von euer Hexerey gewußt?

R. Ja.

Wenn ihr des Nachts fortreiset, geht der Leib mit oder nicht?

R. Nein, der Leib bleibt still liegen, also daß es ein Gerechter offt nicht merken kann.

Waß gehet denn auß?

R. Der Geist.

Wie vereiniget Er sich denn wieder?

R. Gar schnell als wenn er nie außen gewesen wäre.

Wer macht und bereittet denn din Salbe?

R. Der Feind macht und giebt sie.

Waß giebt man ihm dafür?

R. Daß man ihm dienen wolt.

Kan sich ein Gerechter mit der Salben behelffen?

R. Nein, er muß sich erst dem Teuffel übergeben.

Wenn sich euer Weib hätte laßen überreden, sie wolt lernen, wie hättet ihr sie gelehret?

R. Ich hätte nur jenen geruffen und sie mit der Salben eingeschmieret.

Wenn ihr ihn geruffen, in waß fürley Gestalt wäre er kommen?

R. Er kompt bald wie ein Hund, bald wie eine Häne.

Kompt er auch mit in die Gesellschafft?

R. Ja.

Haben sie auch bestimpte Zeit, wenn sie fort und wieder zuruk kommen?

R. Sie könten alle Tag und Stundt zusammen kommen, doch thun sie solches meistens in der Nacht, wenn

die Leutte im ersten Schlaff seyn biß zur Hannenkräth.
Wie nimpt denn die Hexe einem andern das Corn?

R. Die Kröthen bringens zu.

Wie nehmen sie die Milch?

R. Sie ziehen und melken die Kühe, auch bißweilen an der Atz.[26]

Kompt denn die Milch auß den Atzen?

R. Nein, sie kompt doch vom Viech.

Ultima die et Mensis ac Vitae Attractorum simul fatetur:
Woher seyd ihr so reich worden?

R. Wir haben den Seegen nicht von Gott sondern von Teuffel.

Georg Schobelin wird gefragt: Wie habt ihr denn gelernet?

R. Es ist mir unsichtbar und unwißend zukommen.

Uxor virum alloquitur hoc modo: Höret, sagt mirs doch vor unserm letzten Ende, wie und wann habt ihr mich gelehret, daß ichs nicht gewust noch empfunden habe? Respondet: Es ist Euch in eurem Krankbette zukommen, als ihr unseren Georg gehabt.

Darauff seyn sie beyde ad locum executionis Magicae destinatum außgeführet und exequieret worden, unterwegens aber hat Georg Schobel referiert: Dahier kompt eine schöne junge Frau, welche nichts beßer ist als ich, et haec fuit neptis Nr. 1. Ducis, uxor Mich. Folberth jun.
(Fr. Teutsch, *Sächsiche Hexenprozesse*, in: „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", Bd. 39, 1915, S. 712—735).

---

[26] Sächs.=Zaunstütze.

3.

Deutschkreuz, 7. Juli 1700

PROZEß GEGEN DIE FRAU DES SIMON SCHNELL

Anno 1700 die 7. Julii compariut coram nostris Actor Simon Schnell klagend wieder 1. Bonyta János pastorem Equorum undt giebt vor, daß er I. etwa schuld gezeihet, und praetendiret. Wie sie nun also miteinander davon abgeredet, seye I. I. davon gelauffen und gesagt: der Teuffel solte dich längst an der Häch[1] gehohlet haben mit sampt deiner Gütter, du hättest solches lang vorhero verdienet. Item habe I. ihn wegen einer Güter in dem Verdacht, darumb begehret A. ein löbl. Judicat solte sie in diese Sache entscheiden.

R. Inctus. Es ist dem also, daß wir uns mitteinander überworffen von wegen geringer Schülden, womahln ich daßjenige waß A. jetzo geklaget, geredet habe, begehre demnach nichts mehr, als A. solle sich auß solchem Verdacht machen.

Actor nullos producens testes, Inctus sequentes producit:

1. *Incti Testis. Georg Schuller annor. 78 j.e.f.* Als wir einmahl zum Mertens Merten auff der Hochzeit waren, sagte A. Weib: Allo! ich bin die Butterfrau in der Oberstgassen. Item haben sie die Burger einmahl bey der Nacht, welches ich selbst gesehen, angetroffen, also daß ich sie auch selbst im Verdacht habe. Das weiß ich auch, daß die Peter Folberthin eine Kuhe hatte, welcher sie gar keinen Nutzen nehmen konnte, die lieffe mit Gewalt

[1] Häch=Hecke, Zaun, nach dem Volksglauben der Aufenthalt der Hexen.

für A. Hoff, weßwegen benente Frau zu A. Jungen einem gesagt: sags deiner Mutter, woferne es mit der Kuh nicht anders wird, so wird sie der Teuffel hohlen müßen, darauff ist die Kuhe vor A. Hoff auff der Gaßen gestroben.

2. *Testis. Michael Vitsch annor. 60 j.e.f.* Das habe ich vom Mies Herberth gehöret, er habe A. im Verdacht, wegen seines erstorbenen Weibes. Item habe ich von den Nachbarn gehört, wenn A. Korn dürrete, so liesse ers etliche Tage auff der Lauben stehen.

3. *T. Christel Helvig annor. 45 j.e.f.:* Als ich einmahl mit A. von der Arbeit kam, begegnete uns Michaelis Binders Pferd, so sagte A.: Aha, daß du blind werden soltest, so lang dein Herr Burger ist, undt blind bleiben, so lange er Burger bleiben wird. Item habe ichs von meinen Kindern gehöret, daß A. Kinder solten gesagt haben: Wenn mein Vater pfeifft oder pipest, so springt etwas in unsere Stube, undt wenn er noch einmahl pipest, so springen sie zum Rauchfang hinauß. Item daß A. Jung gesagt, es seye ein geschindeter Hase unter der Laube gelegen und habe kein Haupt gehabt. Daß weiß ich auch, wenn er Korn dürret, läßet ers 8 Tage auff der Lauben stehen, in der Scheuer gehets eben so her, daselbst stehet immer Frucht in Säcken, so lange A. Frucht in der Scheuer hat.

4. *T. Michael Folbarth annor. 35 j.e.f idem quod praecedens:* Einesmahl als meine Fraue krank ward und hart darnieder lage, sagte sie, sie hätte A. Weib nebst dero Mutter undt Schwester bey der Nacht mit einem Liecht über ihr stehen gesehen, welche ihr Speise gebracht hätten, von solcher Krankheit hat sie nicht wieder genesen, sondern bald darauf gestorben.

5. *T. Michael Marten annor. 48 j.e.f.:* Als wir einmahl auff einer Reise[2)] zogen, sagte A. Jung: Sie hatten ein Haasen Haupt im Schopffen funden. Nachdem redeten wir viel von dem Kopff, also daß auch dieser Jung zuletzt ungeduldig darüber ward. Item Ich habe von meinem Weib oft gehöret, daß sie gesagt: Wenn A. Weib melke, so rede sie alleweil als seye iemand bey ihr, wo-

[2)] Damit sind öffentliche Dorfarbeiten gemeint, die mit dem Wagen zu machen waren.

rauff ich auch selbsten Achtung, und es in Wahrheit also befunden.

6. *T. Paul Folbarth annor. j.e.f.* Nach dem man das Korn eingeführet hatte, undt A. nicht zu Hause war, so drosche A. Weib mit ihrem Gesind, undt hatte alleweil 3 Säcke in der Scheueren stehen, in deren iedem ein wenig Frucht war, undt so oftt sie die Säcke hinein trugen, waren sie voll. Item Wir hatten Kühe, die lieffen A. an die Thür, stießen sie ein, undt starben uns darauff innerhalb 8 Tagen 2 dahin. Item Einmahl kamen Kornkäuffer, welche von A. auch Korn kauffeten, mit welchem ich nachmals auff ihr Begehren mit zu A. hinein gieng, undt in deme wir hienein kamen, lage eine dicke Nater auf den Säkken, worinn das gekauffte Corn war, weßwegen sich die Leute solches Korn zu nehmen weigerten, A. aber wolte es nicht wieder zuruck nehmen. Item habe ich gehöret, nachdeme Andreae Schobels Kind gestorben, daß die Andres Schobelin fürm Fenster auff der Gaßen gesagt: Kein ander Mensch hat meinem Kind die Augen außgestochen als ihr selbst. Item A. Jung war einmahl zu mir mit dem Rocken, undt sagte unter andern: Meine Eltern meynen wir schlieffen gar wohl, aber wir sahen wol waß sie thun. Drauff sagte mein Weib, wie so, waß machen sie doch? antwortet der Jung: Meine Mutter nimpt einen härinnen Gürtel, welchen mein Vatter begreifft, tantzen also in der Stuben, darnach ziehen sie weg. Item Wir kunten von unsern Henen auff unserm Hoff keine Eyer finden, endlich befunden wir, daß unsere Henen auff A. Stuben legten, mein Weib rieffe drauff A. Weib, welche nur das Mädlein schickte, nahm also mein Weib die Eyer, dartzu sagte A. Weib: Wolt ihr die Eyer denn alle behalten? Mein Weib antwortet: Ja, denn meine Henen haben sie gelegt. Darauff A. Weib gesagt: Die Eyer sollen euch sauer gnug werden. Worauff mein Weib: Wenn mir waß wiederfähret, soll euch das Feuer verbrennen, aber mein Weib ist darauf krank worden, und am 8ten Tag hernach an einem Donnerstag gestorben. Item als A. Weib meiner Mutter eine Hene geschlagen, sagte meim Mutter zu ihr: Hastu die Hene getödtet, so friß sie auch, und warffe sie A. für die Thür, umb

welche sie auch nachmahls thädigten, undt wurde A. darumb gestrafft, darauf sagte A. Weib: das soll eine theure Hene werden, bald hernach wurde meinem Brüderlein der Halß verruckt, also daß ihm kein Balbierer helffe kunte. Wir zogen endich bey ein ungarisches Weib, welche auch nichts helffen kunte, sondern sagte: Welche dieses ein Ursach ist, wohnet nicht weit von Euch.

7. *Testis Michael Folbarth annor. 55 j.e.f.* Als ich einmahl in meinem Burgerampte umb Mitternacht in der Gaßen hinauf gienge und eine Reise zehlete, lieffe mir A. Weib über den Weg, wie ich wieder zuruck kam, stand sie an der Thorseulen und molk. Ich fragte sie, waß sie mache? Sie antwortet: Ich mache nichts. Ich fragte weiter, ob ihr Mann zu Hause sey? Resp. Ja. Undt ich zehlete ihn auch die Reise.

8. *Test. Ieremias Herberth annor. 42 j.e.f.* Zeuge wisse, daß A. Hofffrau zu Testis Weib gesagt: Sie habe gesehen daß A. als man das Korn hätte einführen sollen, einen leeren Sack in die Scheuren gehenket habe. Item Einesmahls zehlete mich A., ich solte an statt seiner im Dorff hütten, da schickte ich mein Weib bey A. und ließ ihm sagen, ich würde nicht hütten. Darauff A. zum Honnen gangen undt sich von der Hutt befreyet, ich aber schickte mein Weib abermal und liess A. sagen, ich würde die Hutt nicht annehmen, worumb A. zornig worden, bald darnach ich auch A. Weib bey mich kommen und gesagt: Mies, wenn dir deine Anna stürbe, es mögte dir schlimm gehen. Drauff sagte ich, ich wolte nicht gern, daß sie sterben solte, darnach ist mein Weib für A. Hauß gangen undt im geraden Weg den Fuß vertretten, undt weil sie dartzu krank worden, hat sie selber gesagt: Jetzo bezahle ich nur die Dorffshutt. Undt daß A. Weib an meines Weibes Tod schuldig sey, will ich ihr auffs Hauptt schweren: Item Einmahl als Michael Folbarthin Magd andere Mägde herbergte, ist A. Sohn wollen zu ihnen hineingehen, undt weil ihn die Magd nicht sollen hineinlaßen, sagte Er das ich hörete: Du soltest verdorren wie ein Zaun. Welches auch also geschehen, undt ob man sie

schon viell hinundwieder geführet, hat ihr doch niemand helffen können, welches fast iedermannen bekant.

9. *T. Daniel Klein annor. 45. c.j.e.f.* Als unser Knecht noch klein war, ward er einmal sehr krank, so daß wir bei ihm wachen müsten, unter währender Krankheit sagte mein Weib einmahl des Nachts zu mir: Schauet waß komt zum Rauchloch herein, und wie ichs sahe, war es eine dicke Kröte als eine Katze, die schorre[3] ich ins Feuer, gieng drauff undt sahe nach dem Junge, unter wehrenden kurtzen Zeit kompt die Kröte auß dem Feuer, daß wir sie nicht mehr finden können. Nach diesen hat A. Weib einen wehen Fuß gewonnen undt gesagt: Es seye ihr ein Pretztrog[4] drauff gefallen, darauff gienge ich zu A. Bruder undt klagts ihm, wie es sey ergangen, der sagte: Das ist meine Schwägerin gewesen, sie haben auch in 3 Jahren keinen Pretztrog gehabt. Item A. Weib kam einmal zu mir auff den Hoff, zankete sich mit mir und dräuet mir auch, da sagte ich: Zanket euch mit mir nicht, denn wo mir oder aber meiner Gütter etwas wiederfähret, so soll euch das Feuer verbrennen, aber sie hat mich darumb nicht gesucht. Noch an dem Tag hatte ich zu fahren, da ginge mir A. Weib über den Weg, darnach trieb ich eben an den Tag meine Pferd frisch undt gesund auß, des Morgens aber kam eins krank zu Hause und starb auch darauff.

10. *T. Michael Folbarth ann. 60 c.j.e.f.* Das weiß ich, daß die Säcke auch drey Wochen mit Corn gefüllet auff A. Lauben stehen.

11. *T. Martens Mertenin annor. 50 c.j.e.f.* Dieses weiß ich, wenn A. dröschen, laßen sie das Korn in Säcken stehen, und wenn sie es dürren, laßen sie es in Säcken auff der Lauben stehen. Daher nahme ich einmahl Ursache zu fragen, warumb sie die Säcke da stehen ließen? R. das Korn sey noch nicht dürr genug. Item wenn man das Korn einführet, dröschen sie es alsbald auß undt laßens darnach in der Scheuren stehen. Item Weiß ich, daß in A. Leiterloch ein Pusch[5]) Aeren, welchen mich

[3]) Sächs.=scherre, hier schieben.
[4]) Sächs.=Brunnentrog.
[5]) Sächs.=Büschel.

meine Dröscher gewiesen, hiengen, zu waß End sie aber sind hingehenkt worden, kan ich nicht wißen.

13. *T. Mies Mertenin ann. 45 c.j.e.f.* Ich habe offt gehöret, daß sich A. mit meinem Weib gezanket und ihr diese (puta Laster) für geworffe, jetzo hab ichs abermahl gehöret als sie sich gezanket, sie aber hat nur stille drüber geschwiegen. Item daß fast den gantzen Sommer Säcke mit Korn auff der Lauben stehen, weiß ich auch.

14. *T. Peter Folbarthin ann. c.j.e.f.* Ich habe von der Paul Kinnin gehöret, daß A. Jung zu seiner Großmutter kommen undt gesagt habe: Meine Eltern setzen sich auff einen Gürdel, pipfen und springen in der Stube herumb, worum die große[6] sein Eltern unterredet undt gesagt: Daß ihr nicht von solchem ablaßet undt weiset solches den Kindern. Item Einmahl kam A. Sohn zu mir, der eltere, undt sagte: Meine Mutter thut solches, dessen wir werden entgelten müßen. Item Ich habe einmahl eine Kuhe gekaufft, welche immer zu A. lieffe. Von derselben konte ich keinen Nutzen nehmen, endlich wurde die Kuhe krank, undt ich wolte sie zum Waßer treiben, da gienge sie für der Mies Kinnen Wand, legt sich hart daran und starb. Item sahen einmahl unser etliche bey einander undt redeten von Zauberey. A. Weib aber lag auff der Erden. Wie wir redeten, sprange sie auff undt ward ungeduldig darüber, da sagte Merten Binderin, wenn man zwischen ein Hauffen, Hunde wirfft, welchen man trifft, der gallet[7] oder schreyet.

15. *T. Valten Folbarth ann. 60 c.j.e.f.* Wir haben offt davon geredet, undt selber habe mich mit A. Weib öffters hart besprochet, weil wir so vielen Schaden spüren, aber es hat mich niemand darumb gesucht.

16. *T. Georg Herberthin ann. 37 c.j.e.f.* Daß immer Säcke mit Frucht in der Scheueren undt auff der Lauben stehen, weiß ich. Item Wir hatten eine Kuhe, welche, wenn die Heerde kam, etlichemahl vor unserm[8] vorbey gieng, ich suchte sie und fand sie zu Mies Kinnen. Als ich dieselbe von dannen heraußtrieb, gienge sie in A. Hoff

---

[6] Sächs.=Großmutter.
[7] wird gallig, zornig.
[8] Sächs. Wendung=vor unserm Haus.

hinein, den andern Abend machts die Kuhe eben also, so gieng ihr mein Mann nach, womahls er dann mit ihnen gehadest, von dem fort ist die Kuhe wiederumb nach Hause kommen und zu Haußе geblieben. Item A. Weib klagte mirs, wie es ihr vor 2 Jahren mit der Valtenin ergangen. Drauff sagte ich, warumb nehmet ich euch deßen an, sie hat euch ja nicht bestimpt, und das hat sie gelitten. Item hörete ich gestern. A. Weib sagen: Ich werde auch wie Christus genug unschuldig leyden müßen.

17. *T. Martin Binderin annor. 38 c.j.e.f.* Daß Inctus offtmahls A. ans Fenster gegangen undt gesagt: Man solte Euch längst an die Häche[9] geführet haben, worumb ihn A. nicht hat suchen wollen, sondern nur stille darüber geschwiegen. *Item.* Es saßen einmahl unser etliche Weiber für der Wand, A. Weib aber lag auff der Erden, wir meyneten sie schlieff und redeten viel mitteinander, da stande sie auff und sprach: Ich kan eich nicht länger zuhören Ihr Schwätzerinnen, daruff antwortete ich: Ihr machts fast wie man sagt: Wenn man zwischen die Hunde wirfft, welchen man trifft der gält, denn ihr nehmet euch dieses an. Das habe ich auch von ihr gehört: Sie glaube nicht, daß Hexen wären.

18. *T. Jacob Herberthin annor. 45 c.j.e.f.* Einmahl kam die Peter Ehrmannin zu mir undt sagte, Sie hatte es von ihrer Schwiegermutter, undt von der Krausin, und auch von A. Weib selbsten gehört, daß diese 3 Michaeli Schnell das Auge außgestochen haben. Item habe ihre Schwieger immer einen Krug im Backholtz gehalten. Item hat A. auch zu meinem Mann gesagt: Wer in dieser Zeit nicht einen Handel kan, der kan nicht viel erlangen.

19. *T. Hanus Kleinin annor. 36 c.j.e.f.*, daß A. immer Säcke mit Korn auff der Lauben haben, weiß ich.

20. *T. Michael Schnellin annorum 45 c.j.e.f.* Als die Stephen Wagnerin, noch lebete, hatte sie A. Weib Zauberey wegen gescholten, also daß ihr A. Weib an Recht gebotten, drauff ist die Stephan Wagnerin zum Honnen gangen undt gefraget: ob A. Weib da gewesen! Da hat der Honn gesagt, Sie wäre nicht bey ihm gewesen. Sie

---

[9] Häche=Hecke, Zaun.
[10] Sächs.=Prozeß führen, streiten.

aber hätte Bescheid gegeben, sie solte erstlich mit Simon Radoscher thädigen[10] edenn er sie zuvor auch also gescholten, aber sie hat weder mit einem noch mit dem ander gethädiget undt das mögten ohnegefähr 20 Jahr sein.

21. *T. Peter Folbarthin annor. 44 c.j.e.f.* Als ich einmahl zu A. war, bin ohngefähr über das Kistchen gegangen, und habe große Töpffe daselbst voll Butter gesehen, daß ich darüber erschrecket. Item daß immer Säcke mit Frucht in der Scheuern und auff der Lauben stehen, weiß ich auch.

22. *T. Paul Schwartz annor. 42 c.j.e.f.* Daß A. Nachbarin gesagt: A. wäre nicht gerecht, undt daß Er offt Säcke auff der Lauben gehalten.

23. *T. Michael Binder ann. 36 c.j.e.f.* Weiln ich vor einem Jahr Burger war, muste ich auff des Honnen Befehlig Schuld außtreiben, weil A. schuldig war, muste ich auch von ihm fordern. Da kam A. Tochter einmal undt sagt: Er kompt alleweil nur für unser Wand, undt will uns allein freßen, innerhalb 8 Tagen ist meinem Schwiegervatter das beste Pferd gestorben, undt nur 3 Tag krank gewesen. Item hat sich A. Weib wegen eines Reisebrod mit mir gezankt, so ist mir nur innerhalb 8 Tagen auch das Pferd verhext worden und gestorben. Item ist mir ein anderes verkehret worden; also daß es das Haupt beim Schweif gehabt, doch auff vieles curieren ists geheilt; nach diesem ist eben das Pferd bey sein Hauß zur Tränke geführet worden, da ist. A. in seinem Thürchen gestanden, und sind die Pferd anfangen zu lauffen, daß der Reuter heruntergefallen, und ist das Pferd auff die andre Seiten verkehret worden, undt den dritten Tag hernach gestorben.

24. *T. Lucas Roth annor. 34 c.j.e.f.* Daß A. Knecht solte gesagt haben: Mein Vatter undt meine Mutter sitzen auff einem Gürtel. *Item* Daß als ich A. verheyrathet er etwas unter dem Backen auff den Hochzeittage in acht genohmen und sein Weib nicht haben wollen, biß sie ihn endlich wieder überredet. *Item* Daß sie offt Säck mit Korn auff der Lauben gehabt, welche Zeuge selber dahin helffen tragen undt die Schweine seyen darneben gelegen.

25. *T. Johann Schuster annor. 50 c.j.e.f.* Ich als ein Nachbahr habe zu A. in seiner Scheueren einen Sack stehen gesehen.

26. *Georg Roth annor. 42 c.j.e.f.* Einmahl hat unser Soldat ein Unthier für seinen Roßen gefunden und demselben den Kopff zerschlagen. Ueber eine kleine Weile kam der Soldat undt sagt: Die Simon Schnellin kam gleich ietzund auß den Weingärten frisch undt gesundt, und ietzund liegt sie undt des Todes eigen. Auch sagte A. heimlich zu ihr: Hat dich der Teuffel nicht wieder irgend gehabt.

27. *T. Andreas Huffnagel annor. 33 c.j.e.f.* Daß A. Weib bey des Schobels Execution solte gesagt haben: Ich weiß daß ich von dergleichen Sachen rein, undt ein Kind des ewigen Lebens bin.

28. *T. Hanus Folbarth ann. 40 c.j.e.f.* Daß A. Schwester bey Test. Schwieger Vatter gewohnet, welche doch endlich auß ziehen müßen, bald darauf seyen etliche über ihn kommen. Er aber habe sie nicht gekant, habe aber die Gedanken auff A. gehabt.

29. *T. Petrus Folberth jun. annor. 22 c.j.e.f.* Einmahl daß sich meine Schwägerin mit A. Weib wegen Eyer zanketen, sagte meine Schwägerin unter andern zu A. Weib: Du bist verdächtig Hundsarth, da sagte A. Weib: Wilstu auch morgen also reden? R. Ja, sucht mich drumb, aber sie hats nicht gesucht.

30. *T. Hanus Kinnin ann. 72 c.j.e.f.* Als meine Tochter sterben sollen sagte sie: Es sein ihrer 3 bey mir gewesen, welche, wenn ich gewolt hätte, umbfaßen können. Ich werde sterben, sie habens beschloßen, ist solte länger nicht als biß in die Freytag zu Nacht leben, ist auch darauff gestorben. *Item* Meine andre Tochter hat von einem Nachbahr einen Gürtel genohmen, welchen A. Weib auch gerne haben wollen undt deßwegen hat A. Weib gesagt: Du solst ihn dein Lebelang nicht tragen, welches auch also geschehen, denn sie ist bald darauff gestorben, und hat gesagt: Es wäre ein Weib über ihr gewesen, dieselbe hätte ein dickes Wachslicht gehabt, und hätte sie gar zerbrochen.

31. *T. Peter Ermanin ann. 60.*

32. *T. Andr. Schobelin annor. 50 fatentur unum scil. nihil.*

33. *T. Peter Folbarthin ann. 60 c.j.e.f.* Ich habe gesehen, daß A. Weib einen Schochtert und ein Kleppelchen in den Händen gehabt, damit seye sie neben des Nachbarhrs Zaun gestanden und mit dem Klippel auff den Zaun geschlagen, *in reliquo idem quod Testis 6. et 29.* Item habe ich mich mit ihr wegen einer Hene gezankt, so ist meinem Jungen das Maul verzirket, weßwegen ich sie ihm Verdacht gehabt, habe ihr auch durch einen Mann sagen lassen, ich hätte keinen andern Menschen im Verdacht als sie, aber sie hat mich darumb nicht gesucht.

34. *T. Paul Kinnin ann. 39 c.j.e.f.* Daß A. Kinder zu ihr kommen undt gesagt: Macht ihrs auch so wie meine Eltern? Darauff Zeuge: Warumb, waß machen sie? R. Sie nehmen einen Gürtel, sitzen drauff undt tantzen, welches ich A. Weib untersagt in beysein ihrer Mutter, welche gesagt: Warumb jaget ihr die Kroten nicht hinauß, wen ihr waß für euch habt? Item daß A. Weib zu Zeugen gesagt: Ihr Lebelang werdet ihr nichts überkommen, weil sie sich in einer Theilung mitteinander gezanket.

35. *T. Georg Folberthin ann. 39. c.j.e.f.* Ich habe einmahl 3 gutte Melkkühe gehabt, welche alle abend wenn sie von der Herde kommen, für A. Thürchen stehen blieben, daß ich sie alleweil hab müßen abholen, endlich habe ich auß Ungeduld diese Wort geredet, daß dich das höllische Feuer verbrennen solt, wer hält mir die Kühe immer da auff, drauff sagt A. Nachbahrin in Schertz, wir haben gar gutt Wasser hier, deßwegen blieben sie hier, ich sagte weiter: Wenns nicht anders wird, so muß sie Feuernägel geben, darauff ists anders worden, aber eine hat müßen vertrocknen. Item bin ich einmahl mit A. Weib auß der Arbeit kommen, in dem kamen die Kühe, so kompt eine gar schlimme, ich sagte: Das ist ein schlimme Kuhe, von der wird man keine Butter machen, drauff A. Weib sagte: Waß redestu, sie ist mein, ich habe mehr als einen Eymer Butter davon gemacht.

36. *T. Michel Nußbumerin ann. 23. c.j.e.f.* Ich bin einmahl zu A. kommen undt gesehen, daß A. Weib einen großen 2. hänkigen Topff, welcher voll Butter gewesen,

in der Stuben gehabt, so sagte ich: Ihr habt viel Butter, sie sagte: Ich habe auch viel Melke. Item hat sie unter dem Bett ein Ständchen gehabt, welches auch voll Butter gewesen.

Anno 1700 die 17 decemb. wurde die Simon Schnellin nempe A. Weib vorgestellt, und wegen der Hexerey angeredet. Unter andern hat sie in diese Worte außgebrochen: Man sollte sie schwemmen laßen, so würde man sehen, daß sie nicht oben bleiben sondern untersinken würde, casu quo wenn sie schwimmen solte, waß solte man ihr thun? R. Man soll mich verbrennen. *Quaeritur porro:* Wolt ihr alsdann nach dem schwemmen alles bekennen und reifflich außsagen? R. Ja.

Anno 1701 die 1 septemb. erscheinet abermahl I. Bonyta János, undt stellet auffs neue *coram generoso Domino de Franckenstein* folgende Zeugen:

1. *T. Aeva Vitschin ann. 69 c.j.e.f.* Als Michel Folbarth Honn undt Georg Folbarth Burger war, schickt mich gedachter Burger in unserem 4 thel Dorff, Eyer auffzuheben, womahln ich auch von Simon Schnellin Eyer begehrte, undt weil sie mir keine geben wollen, habe ich solches dem Honnen angezeiget, darauff schickte mich der Honn abermahlen von denen Widwen undt zugleich von Simon Schnellin Eyer zu foddern, weil sie mir zum andernmahl keine geben wollen, ist sie darumb vom Honnen umb den 9 gestrafft worden. Hierauff dräuete mir A. Weib, sagend: Wart, du solt dieses alles noch bezahlen, welches auch geschehen, denn ich hefftigen Schmertzen an einem Fuß empfangen, daran ich biß dato zu leyden gnug habe. *Item* Daß sie bey den Leuten immer suspect gewesen, weiß ich.

2. *T. Valten Wagnerin ann. 70. c.j.e.f.* Sie wisse anders nichts, als daß A. Weib bey den Leuten sehr verdächtig gewesen.

3. *Testis Peter Folbarthin annor. 44 c.j.e.f.* Als A. mit seinem Weib undt seiner Schwieger einmahl in dem Schopfen beysammen saßen, hörete ich, daß A. Weib zu ihrer Mutter sagt: Mein Mann ist nur wie ein Mameluck, er hätte sich längst ergeben. Drauff sagt die Mutter: Haltet euch nur fest und ergebet auch nicht. Eines an-

dernmahls wie ich als eine Nachbahrin in den Reyhen gieng, sagt Simon Schnellin: iezunder bin ich den Leuten recht unter den Zähnen, ietzt werde ich kaum können herauß kommen, drauff sagt ihr Mann: Von dergleichen Sachen soltet ihr gelassen haben. Sie sagt: Wie solte ich ihm anders thun: *Item* Hat sie einmahl zu meiner Schwägerin gesagt: Wenn man mich aufs Wasser bringt, da will ich genug bekennen. *Item* Weiß ich, daß sich iederman für ihr gefurcht und in einem argen Verdacht gehabt habe.

4. *T. Jacobus Herberth ann. 58 c.j.e.f.* Einmahl als ich nebst A. auß der Kirchen kam, und von diesen beschwerlichen Zeiten redeten, sagte A. unter andern, wer in solcher beschwerlichen Zeit nicht etwa einen besondern Handel kan, der kan in seinem gewöhnlichen Handel nicht fort kommen.

5. *T. Thomas Herberth ann. 30 c.j.e.f.* Als ich vor etlichen Jahren dem Michael Binder dienete, undt ohngefehr umb Mitternacht auff der Gaßen gieng, habe ich die Simon Schnellin sampt ihrer Schwester und Mutter, in der Mutter Haus alle abgeflochtet, gesehen womahln eine von den Töchtern die Mutter auff einer Bank liegend geschmieret, die andre auff dem Herd gesessen; zu was Ende es geschehen, kan ich nicht wissen.

6. *T. Paulus Kinn ann. 45 frater A. uxoris c.j.e.f. nihil.*

7. *T. Dorothea Binderin ann. 50 c.j.e.f.* Einmahl sagte in Beysein meiner, mein Vatter im Schertz zu A. Weib: Du bist eine junge Hexe. Welches sie guttwillich angenohmen. Item habe ich gesehen, daß sie alleweil Corn auff der Lauben in Säcken gehalten, weßwegen sie allezeig bey den Leuten verdächtig gewesen.

8. *T. Georg Bramm ann. 40 c.j.e.f.* Anders wisse Er nichts als daß sie die Leute in einem argen Verdacht hätten.

Porro instituitur examen inter Testes ad majorem dilucidationem.

1. *T. Georg Schuller ann. 76* dilucidieret das Melken also: Als ich einmahl im Dorff hüttet, sah ich nebst dem Burgern die Simon Schnellin an ihrer Thorseulen melken, als sie uns aber in acht genohmen, packte sie sich davon.

6. *T. Paulus Folbarth ann. 36 diluc. quoad primum punctum,* daß so bald die Leute Korn eingeführet undt alsbald zu dröschen angefangen, fangt er auch alsobald immediate an, trägt 2 oder 3 leere Säcke mit sich in die Scheuren, drischt ein wenig undt hebt es auff, thut in jeden Sack ein wenig undt läßt es in der Scheuren stehn, über 8 Tage sind die Säcke voll undt wenn Er nicht zu Hause ist, thut sie mit der Tochter deßgleichen. *Quoad 2 dum* wegen der Kühe ertrug sichs also: Als meine undt meiner Mutter Kühe ohngefährt vor 14 Tagen gekalbet hatten, fieng einmahl meine Kuhe an zu lauffen stracks an A. Hoffthür, stieß dawieder, kam stracks wieder zuruckgelauffen, undt fallend in meinen Hoff starb ohn alle Bewegung dahin, nach etlichen Tagen meiner Mutter Kuhe deßgleichen. *3 tium punctum affirmat se vidisse, 4 tum similiter. Item* Als Paul Galter Burger war, so trug er A. ein Pfand auß, so sagte A. Weib: Er solte nicht mehr Pfand außtragen, er solte nicht mehr Burger sein, drauff er kurtz hernach krank worden, und nach fünff Wochen gestorben.

Nachdeme das Haus Simonis Schnells als A. visitieret undt unterschiedliche Sachen gefunden, welche ein gewisses Specimen Magicae artis für sich bringen auff welche sie gefraget und darauff sie folgender maßen sich resolvieret, ist folgender Weise consignieret:

Erstlich wird sie vermahnet, daß sie ihres Seeligmachers Christi Verdienst bedenken undt ihre Sünden bekennen wolte.

Qu. Wo ist die Geige womit ihr eurer Compagnie auffgewartet?

R. Davon weiß ich nichts.

Wie habt ihrs übers Hertz bringen können, daß ihr euch dem Teuffel übergeben? Gott weiß, ich bin es nicht bezugen.

Wie kan denn das sein, daß so ein scharffes Zeugniß, sowohl von Georgio Schobel als auch von den übrigen Zeugen auff euch gebracht? Wie er es hat können thun, weiß ich nicht, den übrigen Leuten haben wir nichts wiederreden können, sie haben geredet, waß sie gewolt.

Der Georg Schobel hat gesagt, ihr wäret unter seiner Compagnie undt unter seinem Fahn! Niemand weiß das beßer als ich undt Gott.

Wo ist denn die Geige? Ich weiß nichts davon.

Hier sind etliche Sachen, kennet ihr sie alle? Ja, sie sind unsrer Mutter.

Wie wißet ihr, daß sie der sein, ehe ihr dieselbe betrachtet? Ich bin zwar nicht hier gewesen, als sie herein gebracht worden, weiß aber gleichwohl, daß ich nichts dabey habe, meine Schwester undt ihre Kinder haben sie vorm Jahr in unsern Keller gethan.

Hatten sie die Sachen an einen Orth getahn? Sie möchten ja beysammen gethan haben.

Sie sind ja nicht bey einander sondern verstreut gewesen? Ich weiß nichts, weil ich nichts hingethan.

Es würd der Hartz, welcher unter den gefundenen Sachen war, präsentieret und gefraget: Was sie mit dem Licht gethan? Wir haben die Weinfäßer undt Biden damit getrieffet.

Waß ist in dem Scherben? Ich meyne die Soldaten hättens einmahl auff unsre Rahme gethan.

Ich meyne es mögt das sein, darauß ihr euch eingeschmieret? *Negat.*

Wo ist denn die Salbe damit ihr es thut, gebt sie herfür? Ich habe keine.

Was sagt der Soldat, zu waß nütze sie? Ich weiß nicht zu waß Er sie gebraucht.

Warumb habt ihr denn so stinkende Sachen in eurem Hause gehalten? Wenn ichs gedacht hätte, daß mirs so ergehen solte, wolt ich sie nicht da gehalten haben.

Ihr habt ja oben gesagt, daß es der Soldat hingethan? *Negat.* daß es der Soldat hingethan.

Ich weiß gewiß, daß ihr jetzunder lüget, undt weiß das euch Euer Lügengeist verlaßen wird. Ich wolt es sagen, wenn ich es wüste.

Zu waß dienet denn das gelbige Pulver undt waß ists? Es sind geriebene Ingbern, oder wird es Safran sein, kan nicht wissen wie es zu uns kommen.

Waß ist das schwartze Pulver? Ich weiß nicht waß es ist, wenn man mich schinden solt.

Was ist das weiße Pulver? Es ist Kalk.

Das glaube ich. Ja das könet ihr wohl glauben.

Was ist das vor graues Pulver? Meine Mutter undt Schwester haben hingethan, ich aber habe keinmahl gesehen, weiß auch nicht was es ist.

Waß sagte sie zu waß dienete es? Ich weiß nicht, habe nicht drumb gefragt.

Wenn der Sack voll Gedeiß[11] war, bracht eure Mutter was mehr hin? Gar nichts.

Woher ist denn das Ding herkommen, waß außer dem Sack gefunden. Das kan ich nicht wissen.

Waß sind das für Knochen. Ich weiß nicht, waß es für Beine sind, ich hab sie nicht versorgt.

Er siehet auß, als sey es von eines kleinen Kindes Kopff. Ich habs mein Lebtag nicht in Händen gehabt, weiß nicht waß es ist.

Waß hat das Ey zu bedeuten gehabt, das in einem frischen Maulwurffhauff eingesetzt gefunden? Ich glaub es hats eine Hene hingelegt, anders weiß ich nicht, wie es solt hinkommen sein.

Eine Hene wenn sie zu legen pflegt, leget sie nicht in ein Maulfwurffhauff, daß die Spitzen unten gekehrt undt mehr als halb bedeckt ist? Wie das geschehen kan ich nicht wißen, es hätte seinetwegen können da liegen.

Woher ist denn das Zeichen? Es ist von einem Weiber Krantz.

Waß ist darinnen? Röh Haaren.

Wer hats gemacht? Es ist vor langer Zeit gemacht worden, weiß nicht wers gemacht hat.

Was ist denn das? Es sind Röh Haaren.

Kennet ihr das Kraut? Ja, es ist Nichten Kraut.

Zu was dienets? Vor die Würmer beym Vieh ists gutt.

Kennet ihr die Sachen alle, die wir euch haben für gegeben? Ich weiß nicht würde ich sie kennen.

Waß thut der Stein in der Scheuren? Hat ihn mein Mann oder sonst iemand dahin gethan, weiß ich nicht.

---

[11] Wäsche.

Wie sind doch die Sachen in den Sack kommen? Mein Mutter undt Schwester haben sie hingethan, als ich nicht zu Hause gewesen.

Die Schwester wird vorgestellet undt examinieret.

Wie heißet ihr? Catharina.

Habt ihr einen Mann? Ja.

Bey wem wohnet ihr? Meine Mutter wohnet bey uns.

Kennet ihr die Sachen so im Sack? Ich kenne sie, sie sind meiner Mutter.

Wer hat sie in den Sack gethan? Meine Schwester nehml. A.

Wie lang ists, daß man solches zu ihrer Schwester getragen? Es ist mir nicht wißlich wie lang.

Hat eure Mutter jemahls darnach gesehen? Nein.

Wie hat sie das Gedeiß[1] so schädlich berauchen laßen? Wir Kinder soltens zwar auß Schuldigkeit gethan, undt beßer versorgt haben.

Waß sind das vor Sachen? Ich hab sie nie gesehen, weiß nicht was es ist.

Die Mutter wird vorgestellet undt examinieret.

Kennet ihr die Sachen, welche im Sack sind? Ja ich kenne sie. Waß habt ihr in dem Sack? 12 neue Frauen Hembder undt ein altes.

Wie viel Kittel? Fünffe.

Habt ihr keine Truhe, darin ihr die Sachen hättet halten können? Nein ich hab keine.

Wo ist das Gedeiß in der Brunst gewesen? Daselbst wo es jetzt gewesen ist.

Wie lang ists seit der Brunst? Bald 3 Jahr.

Warumb habt ihrs so lange Zeit nicht gewaschen? Weil mich die Hand des Herren troffen, hab ichs nicht waschen können.

Hattet ihr waß mehr in Sack oder habt ihr was mehr zu eurer Tochter gethan, als dieses Gedeiß? Andres nichts als das Gedeiß so ich täglich brauche.

Wer hat Euch das Gedeiß in Sack versorget? Ich selber.

Wer hats zu eurer Tochter getragen? Mein Enkeln, oder A. Tochter, eine hats hingetragen.

---

[1] Wäsche.

Auff die andre gefundene Sachen wurde sie befragt, ob sie waß wisse, woher sie seyen, und zu waß sie dienen? Sie wisse nichts davon.

Maritus examinatur.

Wisset ihr waß das für Gedeiß ist? Ich kenne es nicht.

Waß für Sachen sein es? Ich weiß anders nichts, als wie ich es da sehe.

Wie ists in euer Hause komen? Es wird ja durch Mühe hinkommen sein.

Waß seyd ihr vor ein Haus Vatter, wenn ihrs nicht wißet, wie es in Euer Hauß kommen? Ich achte solches gar wenig.

Auff die übrige gefundene Sachen wird er befraget:

Kennet ihr die Sachen? Ja das eine kenne ich, es hats ein Soldat zu uns gelassen.

Wie ists mit dem Ey, welches im Maulwurffhauffen eingesteckt gefunden, beschaffen gewesen? Wir pflegen die Hüner öffters in Keller einzusperren, so ists leicht geschehen können, daß es von einer hingelegt worden.

Nach glücklich vollendeter Wasser Probe wird Simon Schnellin ferner examinieret.

Sagt mir wie seyd ihr dartzu kommen, daß ihr dem Teuffel gedienet? Wenn ich nichts weiß, kan ich auch nichts bekennen.

Waß ist denn dieses, kennet ihr das Ding? Weil mir das Mütterchen herunterkommen, hatte ich es umb mich gebunden.

Wie kam euch der Teuffel für, als ihr zuerst mit ihm in Bund giengt? Es ist mir nimmer für kommen.

Sagts doch herauß! Ja ich bin dergleichen Sünderin eine, ich will meinem Gott vertrauen.

Welcher Art Zauberin seyd ihr gewesen? Ich habe zaubern nichts gelernt.

Ihr habs ja jetzo bekant, daß ihr dergleichen Sünderin eine wäret. Ich habs wol bekant, aber ich habe doch nichts gelernt.

Wie habt ihr lernen zaubern und wie ists euch fürkommen? Ich weiß nicht wie ich dartzu kommen bin, weiß auch nicht von wem ichs gelernt.

Wo kam der Teuffel zuerst bey euch? Er kam in meinem Haus bey mich.

Wie war er gekleidet? Er hatte schwartze Kleider an.

Warens lange? Ja.

Waß sagt er als er zu erst mit euch redete? Er sagt, ich solte von Gott abstehen und ihm dienen, versprach mir datzu, ich solte alles gnug haben.

Waret ihr noch unverheyrathet als er zu Euch kam? Nein, ich war schon verheyrathet.

Er ist ja noch in eurem Mägdstand zu euch kommen. *Negat.*

So weiß ich doch, daß er auch etwas bracht, als er erst zu euch kommen. Er brachte zwar zu essen, aber ich weiß nicht waß es war.

Legte er sich nach dem nicht zu euch? Er mögte wol bey mich gelegen sein, doch weiß ichs gewiß nicht. Item refert: Wir lagen ja auff meinem Bett bey einander.

Macht er euch irgendwohin einige Zeichen? Davon weiß ich nichts.

Wie sahe er auß? Alt.

Hatte er einen großen Barth? Er hatte freylich einen großen.

Wenn ihr außfuhret auf den Tantzplatz wie macht ihr es? Der Teuffel bracht mir Salbe.

Wo ist die Salbe? Ich weiß nicht wo sie sein wird.

Gab man euch auch zu essen, und tantzet ihr auch? Man gab auch zu essen, getantzet habe ich nie.

Tantzet ihr nicht umb einen Bock? Die stelleten sich rings umb denselben, und tantzeten also herumb.

Auff was stunde der Bock? Ich weiß nicht auff was er gestanden.

Wo kamet ihr meist zusammen? Auff dem Wasen.

Wenn ihr wegzoget verbrennet ihr den Bock? Ja.

Waß macht ihr nochmahls mit der Aschen? Wir ließen sie da liegen.

Waß sagt der Teuffel zu euch? Er sagt: Röchet euch an den Leuten, aber ich habs doch nie gethan.

Wie ist des Johannis Elgjes Kind das Ding zukommen?

R. *ignorando.*

Als wir euch zum Richter examinierten, war der Teuffel bei euch? Ja, er sagte mir ins Ohr, ich solte frisch leugnen.

Wie hattet ihr den Bund mit ihm gemacht? Er hat etwas von mir, weiß nicht auß dem Finger oder Fuß genohmen.

Wo habt ihr des Sathans Zeichen, den er euch gegeben hat? Ich habe den, meyn ich, an der Hand.

Kamen viel Leute an den Platz zusammen? Ja.

Wo ist das Liecht so ihr mit euch genohmen? Es ist vergangen, denn es schon lange ist, seyd ich abgestanden.

Wo ist die Geige, welche ihr geführet? Sie ist zum Krauß in der Neugaßen.

Wo wird die Geige, gehalten? Auff der Stuben.

In waß für einem Ding haltet ihr sie? In einer Nußschalen.

Wer ist der Geiger gewesen? Der Krauß und sein Weib.

An waß fürm Orth auff der Stuben ist die Geige? Ich bin noch nicht gewiß, ist sie zum Krauß oder aber zur Schullerin in der Schwartzgaßen.

Ist denn die Schullerin auch ein Hex? Ja.

Wie viel Compagnien sein zu Creutz? Zwey.

Wer ist der Heerführer unter eurer Compagnie? Hanus Hirling in der Neugaßen und sein Weib.

Auff waß fuhret ihr weg? Auff einer Kehrruth oder sonsten waß wir bekamen.

Wenn der Teuffel bey euch lage, trieb er Unzucht mit euch? Ja, es war eben als wenn mein Man ehrlich mit mir lebet, außgenohmen daß er gar kalt ware, sonsten aber gestalt wie andern.

Welche war die Geigerin? Die Krausin und die Schullerin.

Wo ist die Drummel? Ich weiß nicht, sie ist zum Hirling oder in der Schwartzgassen.

Ist die Köllerin auß ihrer Compagnie? Ich hab sie niemahls gesehen.

Die Georg Herberthin denn? Die ist auch nicht auß unsrer Compagnie.

Wie schuffet ihr die vielle Butter? Wir molken an den Atzen, Ecken und Zeunen.

Waß braucht ihr für Wort? Der Teuffel war immer bey uns.

Waß hatten die leere Säcke in der Scheuren zu bedeuten? Der Teuffel bracht Frucht durch Kroten drein.

Wo haltet ihr die Kroten? In einer Kaulen in unserm Schopfen.

Wo ist die Kaule eigentlich im Schopfen? In einem Eck halten wir sie.

Habt ihr eure Kinder einiges gelehrt? Nein.

Habt ihr vom Teuffel oder von einer andern Zauberin gelernet? Vom Teuffel.

Waß war doch für Materie in dem Scherben? Es war einem Soldaten.

Wo ist die Salbe damit ihr euch fortgemacht? Ich meyne sie sey gantz verschmieret.

Womit schmieret ihr euch? Ich weiß nicht waß es für Salbe ist, die Krausin und Schullerin haben mir dieselbe immer bracht.

Wo habt ihr die Fahn? Zum Hanus Hirling.

Welche sind mehr Hexen? Peter Ehrmanin, Hanus Schnellen Daniel.

Wo helt Hirling das Fahn? Auff der Stuben.

In waß hält ers? Ich meyne in einem Tuch.

Von waß ist es gemacht? Von Leinwanth.

Wisset ihr keine außwältzige Hexen? Keine weiß ich.

Wie viel Kinder habt ihr getödt? Keines.

Wie macht ihrs mit den Leuten, wenn ihr ihnen das Hertz außnehmet? Wir stachen das Fleisch mit Nadeln auff und machtens nachmahls wieder mit dem Fehl, welches wir abgelöset hatten, zu, undt strichen es mit ein wenig Salbe an.

Wie lang seyd ihr bey ihnen gewesen? Ohngefähr 10 Jahr.

Als ihr geschwemmet wurd, merket ihr es, daß ihr geschwommen? Ich habe das nicht vermerkt, ich meynete aber ich lege auff dem Boden.

Glaubet ihr nun, daß das Wasser eine rechte Prob sey? Das weiß ich nicht, ist sie recht.

In loco suplicii.

Wisset ihr noch einige Hexe? Nein ich weiß nun nichts mehr.

Ihr habt ja auff mehr Leute geredet. Ja, es ist wahr, die aber schon von mir bestimpt, undt auffgeschrieben sind.

Sind sie denn nicht alle in eurer Gesellschaft? Nein.

Wie kennet ihr sie denn alle, da ihr doch gesagt, daß ihr außer eurer Companie keine kennet? Haben uns auff dem Feld angetroffen.

Waß ihr uns heut bekant, gestehet ihr, daß es wahr sey? Ja.

Habt ihrs aus freyem Willen oder auß Furcht geredet? Was wahr ist, habe ich geredet, und guttwillich bekant. *Item refert:* Meine Kinder sind dieses Lasters nicht bezugen, man sol es ihnen nit vorwerffen. (Fr. *Teutsch, a.a.O.,* S. 747—764).

Fr. Teutsch

SÄCHSISCHE HEXENPROZESSE

Von den im folgenden mitgeteilten Hexenprozessen sind alle bis auf den letzten, der in Schaal spielt und dessen Ausgang unbekannt ist, in Deutschkreuz geflossen. Die drei Gemeinden Deutschkreuz, Meschendorf und Klosdorf waren ursprünglich Besitzungen der Abtei Kerz, nach deren Aufhebung sie an Hermannstadt fielen (1477) resp. an die Hermannstädter Provinz.[1] Die drei Orte hatten, nicht vollberechtigte Gemeinden des Sachsenlandes, in dessen Besitz sie als Komitatsgemeinden waren, die niedere Gerichtsbarkeit, indem „die 3 Dörfer Richter", die sie sich selbst wählten, sie ausübten. Die Appellation ging nach Hermannstadt, dem auch die höhere und Kriminalgerichtsbarkeit zustand. So ist bei diesen Hexenprozessen stets ein Hermannstädter Ratsherr der Leiter gewesen.

Die Kreuzer Prozesse sind entnommen dem:

Protocollum | Actiones Forenses, praeprimis Criminales | tam | oppidi Primarii Szasz-Keresztur | quam | reliquorum duorum annexorum | ut pote | Meschendorff et Sz. Nicolausdorff | per appellationes et provocationes ad Judicem Primarium | Cibiniensem derivatas | continens | Judice hoc tempore primario existente Viro Amplissimo ac Circumspecto | Dom. Christiano Haas | Senatore Cibiniensi meritissimo | haud postremo, | Oppidanis vero | Michaele Folbarth Judice, | Georgio Schwartz Villico | In commodum Boni publici, ad exemplum et Immitationes | serae Posteritatis, in propagationem inviolatae | justitiae, ss. scripturae et regulis juridicis receptis | consonae | ut et ad promovendum bonum et puniend | um malum institutum | Anno 1695. | Per | Thomam Meltzer Schenkensem | p. t. Rect. Scholae.

Fr. Müller hat diese Prozesse schon gekannt und für die heut noch maßgebende Arbeit: Beiträge zur Geschichte des Hexenglaubens und des Hexenprozesses in Siebenbürgen. Braunschweig 1854, verwertet.

[1] (J. v. Bedeus) Das sächsische Nationalvermögen. Eine rechtsgeschichtliche Studie. Hermannstadt 1871, S. 5.

Die Abschrift ist eine buchstäblich genaue mit folgenden Abweichungen: Die großen deutschen Buchstaben sind nach der jetzigen Orthographie verwendet, die Interpunktion ist hin und wieder verbessert, statt des fast stets gebrauchten ck ist einfach k, statt eü stets eu gesetzt.

Die Anmerkungen wollen einige notwendige sachliche und sprachliche Erläuterungen geben.

Was die inviolata justitia betrifft, so muß sie freilich sich das Haupt verhüllen, um nicht zu sehen, was hier ihr zu Ehren geschah.

1. Prozeß gegen Georg Schobel.

Anno 1695 die 6 Apr. ist für uns Drey-Dörffer-Richtern in sitzenden Rechten erschienen Actor Georgius Schobel adversus In causam attractam[1] David Schnellin in appellata causa suspitionis, in deme Actor In causam attractam beschuldiget, als habe ihn Incta im Verdacht angeredet, er hette ihr ein Kalb getretten, daß es verrecken müssen. Solchem Verdacht einen Schein zu geben, führet Incta genugsame Zeugen an und dieweil Actor gehäßig und so böse öffters auff der Schnellin Vieh gewesen, daß er es im Hoff nicht dulden können, so muß er schweren mit seinem Haußgesinde, daß sie dem Kalb nichts gethan, bleibet also die Schnellin im Schaden. Inmittelst aber erwarten wir noch deliberatum amplissimi domini judicis primarii horum trium pagorum.

Inctae Zeugnis aber, welches sie dem Actori gestellet, besteht hier innen:

Testis 1. Valentinus Folbarth jur. et fass.[2] als hingeruffener der Schnellin verrucktes Kalb zu sehen, hörete ich den Schobel im Garten schreyen, ehe noch etwaß auff ihn geredet wurde, weil die Schnellin sagte: sehet, wie ist das Kalb zertretten: nuh, nuh, wem gilt das oder bin ich im Verdacht? Darauff antwort die Schnellin: weil du allein im Hoff gewesen, habe ich dich nicht in kleinem Verdacht. Dem schon abgezogenen Kalb aber war unter der Haut im Dinnen das Blutt zusammen geronnen, daß ein bluttschwarzer Flecken natürlich, als hette mann mit einem Fuß dahin getretten, zu sehen war. Das Schleimchen aber war gantz, wie es auffgeschnitten wurde, war das Gedärm auch so zertretten, daß der Muß darauß gefloßen.

---

[1] Die siebenbürgische Gerichtssprache machte daraus kurz Inctus (a) der (die) Angeklagte.

[2] Wiederholt sich immer: juratus et fassus est = er legte den Eid ab und sagte aus.

2. Andreas Schuſter jur. et fass.: Im Hoff des Schobels hörete ich, als hingeruffener, die Schnellin: Es kan ja Gott ſolche Leute nicht ungeſtrafft laßen, ſehet nur, wie das Kalb zertretten, auff das rueff der Schobel: nuh, nuh ꝛc. ut test. primus.

3. Georgius Vitſch jur. et fass.: Als ein Nachbar weiß ich, daß ein Kalb ſo gutt wie das im Dorff nicht war, und das iſt wahr, daß der Schobel der Schnellin Gütter[1] offt auß dem Hoff gejaget, daß ſie zu mir kommen und da gelegen iſt.

4. Juon Kuhhirt jur. et fass.: Ich war in des Schobels Hoff und ſehe der Schnellin Knechte das Kalb auß dem Stall laßen und daß es friſch und ſpringend lieff biß zu der Kuh, da es anfing zu ſaugen. Der Schobel aber ſagte: Sehet, Hanus, das Vieh frißt immer mit meinem Vieh und ich habe nichts dafür als Ungeduld und ließige Reden.

Deliberatum Amplissimi Domini Chriſtiani Haas, judicis Primarii trium oppidorum: Weil Georgius Schobel ſich mit dem Jurament purgieren müſſen, daß er das Kalb nicht getretten, alß wird Er davon abſolviert und bleibet die ſchadhafftige im Schaden.

2. Prozeß gegen die Ermannin.

Anno 1696 die 29 Febr. iſt für uns 3 Dörffer Richtern in ſitzenden Rechten erſchienen Jacobus Herberth Actor adversus Inctum Petrum Ermann in appellata causa suspitionis, in deme Actoris Weib auff Incti Weib geredet hat, als wenn er verdächtig Zauberung wegen. Darüber Actor wieder Inctum sub juramento reiffliches Zeugnis eingeſtellet wie folget:

Test. 1. Mies Lorinzin: Die Ermannin ſagte: Mein Mann hat mich faſt freßen, weil ihme der Kuhhirt geſaget hatte, daß ich melken konne und daß ich auch zum Mich. Schnellen geweſen were, das ich zwar nicht leugnen kan. Zum Schnellen war ich mit dem Schochtert,[2] aber ich gieng einer müßigen Kuhe, nach dem ich zu Hauſe gemolcken hatte, bis dahin nach, weil ich den Schochtert nirgent ſetzen konte, ſo trug ich ihn in Händen.

2. Georgius Nußbaumerin: Unſer Soldat ſagte, daß er die Ermannin zum Schnellen hatte geſehen, daß ſie gemolken.

3. Paulus Binderin: Vor 4 Jahren ſahe ich ein Weib in unſerm Hoff, fruh vor Tage, daß es nur das Hembd an und die Schurze für hatte, eigetlich ſahe ich nichts, gedachte aber, es were die Ermannin.

[1] Sächſ. de Getter = das Rindvieh, Ochſen, Kühe uſſ.

[2] Sächſ. = Melkkübel.

4. Mich. Vitſch: Vor 4 Jahren ſahe ich drey Stunden im Abend ein Weib vom Ermann herauß kommen und zum Herberth hinein lauffen, gieng ihm nach zum Herberth in Hoff, kunte es aber nicht finden, das Vieh aber war außgetrieben und war als wenn es verſcheucht were.

5. Jacobus Schwartz idem quod 4 tus.

6. Hanus Hirling idem quod 4 tus.

7. Georgius Nußbaumer idem quod test. 2.

8. Hanus Müllerin: Die Ermannin kam einmahl weinend zu uns und ſagte: Die Weiber auff der Gaſſen hetten von ihr geredet, daß ſie eine Trud were und ich habe unterſchiedlichmahl große Mühe mit meinen Kühen gehabt, da ich immer die Ermannin in Verdacht gehalten.

9. Michaelis Schnells filius: Jacobi ein Jahr vergangen ſagte ich, wieder die Ermannin: aha du zauberiſcher Hund, mann hette dich vor 20 Jahren verbrennen ſollen, ſie aber ſchwieg ſtill.

10. Catharina Schnellin: Ich hörete, daß Hanus Schuſters Sohn wieder deß Ermanns Sohn ſagen: mein Vater hat deine Mutter unter unſer einer Kuh bekommen.

11. Juon Kuhhirt: Die Schnellin ſagte mir einmahl, daß ſie nicht melken kene, weil ihre Nachbarin gar gutt kenne. Das ſagte ich dem Ermann, waß für einen Verdacht die Leutte auff ſie hetten, mehr weiß ich nichts.

Deliberatum Ampl. Dom. Judicis Primarii horum Pagorum: Actor ſoll Incto die Schmach abbitten und zu Straffe fl. 40 zahlen juxta § 8 Lib. 4, Tit. 2, Lib. 4, Tit. 4, § 1.[1]

*A 3. sz. dokumentumot (712–735) Carl Göllner latinbetűs újraközlésében (140–163) vettük be a kötetbe.

4. Prozeß gegen die Georg Herberthin.

Anno 1700 die 6 May comparuit Actor Georg Herberth klaget wieder Inctum Michaelem Folbarth, undt giebt vor, wie daß ſich A. mit I. in etwas wegen eines Zaunes gezanket, indeßen ſeye I. in der Nacht darauff ein Pferd krank worden, da hätte I. zu Actoris Bruder geſagt: Ich habe euren Bruder im Verdacht, er hätte mir mein Pferd verritten, ihr müſt ihms unterſagen, oder ich werde ihn thätigen.

[1] Die zitierten §§ des Eigenlandrechts paſſen wenig: Lib. 4, Tit. 2, § 8 beſtimmt, daß geſtohlenes und weiter verkauftes Gut vom Eigentümer wo ers findet zurückgenommen werden kann und Lib. 4, Tit. 4 § 1, daß der Totſchlag mit 40 fl. geſühnt werden kann. Von Schmachreden handelt der 5. Tit. des 4. Buches.

Pro secundo habe I. Weib etwas geredet, daßelbe begehre Actor zu beweiſen.

Resp. I. Es ſeye dem alſo, daß ſie ſich auff dem Felde mitt einander gezanket, undt indeßen ſey ihm ein Pferd krank worden, ſo habe Er freylich die Gedancken auff Actorem.

Pro secundo, hat mein Weib etwas geredet ſo ſtehts zu beweiſen.

Testes Actoris.

1. Test. Georg Schmied Annor. 76 Citatus juratus et fassus est: Daß Ihn A. deßwegen geſtellet, weil Er bey A. ein Zeitlang gewohnet, als ſolte Er ſagen, ob Er waß übels von ihm gehöret oder geſehen, ſo habe Er nichts gehöret noch geſehen weder von A. noch von ſeinen Eltern.

2. Testis Johann Müller annor. 56 j. e. f. Weiln ich mit A. ein Knecht geweſen, als ſolte ichs ſagen ob ich waß von ihm geſehen, ſo habe ich gar nichts geſehen.

3. et 4. Test. Michael Folbarth undt Simon Merten simul fuere, j. e. f., daß ſie A. zu I. geſchickt undt ihn fragen laßen, ob Er die Worte noch geſtehen wolte, waß Er durch Actoris Bruder A. zugeſchickt undt verkündigen laßen? R. Ja.

5. Testis Martin Müllerin an. 66 j. e. f. idem quod Test. 1.

6. Testis Stephanus Vagner annorum 50, j. e. f. daß I. Weib zu ihm kommen, undt zu ſeinem älteſten Sohn geſagt: Du haſt meyn ich auch geſehen, daß man gemolken. R. Er habe nichts geſehen. So hat ſie zum jüngſten Sohn geſagt: Oder biſtu es? einer unter euch beydn ſoll waß geſehen haben: unterdeßen ſtehet Anna Gebderdin an der Thür undt höret zu.

7. Testis Stephan Vagner filius praecedentis junior annor. 27 j. e. f., daß I. Weib zu ſeinem Vatter kommen, undt im Hoff zu ſeinem Bruder geſagt: Stephan Vagners Sohn ſolls ja auch geſehen haben, daß man gemolken hat, aber Testis Bruder habe nichts geſagt, unterdeßen habe Anna Gebderthin ſolches gehöret undt A. Bruder oder Advocaten entdecket.

Testes Incti.

1. Testis Jeremies Ludvig circ. annor. 46 j. e. f. Wir haben offt Waßer zu A. gehohlet, ſo hat A. Weib einmahl zu meinem Sohn geſagt: Er ſolte nicht Waßer da hohlen, ſonſt wolte ſie ihn mit einem Priegel herauß ſchlagen, hat ihm auch gebräuet, drauff iſt uns innerhalb 8 Tagen ein ſchönes Füllen krank undt verhext worden, ſo haben wir die Gedancken auff A. gehabt. Item Einesmahls iſt mein Sohn mit A. Sohn auß-

geritten, da hat unser Hund ein Röhe gefangen. So haben wir A. auch etwas davon geschickt, so hat A. Weib gesagt: Habt ihr das Fleisch gefreßen, so magt ihr auch die Beine freßen, undt ist sehr ungeduldig worden, da ist uns nach etlichen Tagen ein schön junges Füllen verhext worden, so haben wir gleichwohl die Gedanken auf A. Weib gehabt. Hanc fassionem in examine Generosi Domini de Franckenstein negat.

2. Test. Michael Ludwig ann. 40 j. e. f. Vorm Jahr haben wir mitteinander sollen reysen, so sagte A. ich solte beßer Pferd anspannen, so hab ich mich wollen excusieren, da haben wir uns gezanket, daß er meinetwegen auff der Fastnacht ist gestrafft worden[1], am andern Tag nach der Fastnacht ist mir eine Kuhe plötzlich umbgefallen undt gestorben, da haben wir das Hertz besehen, so hat es ein Loch innen gehabt.

3. Test. Michael Ludwig annor. 23 j. e. f. Ich bin mit A. Sohn außgeritten, so hat A. Sohn gesagt und gefragt: ob wir auch den Pferden Morgens Haber geben? so habe ich geantwortet: Ja wir geben ihnen wenig, ihr denn, gebet ihr denselben auch? R. Nein, wir geben ihnen ein wenig von der Wurtzel, da fragte ich, von waß vor Wurtzel? Aber Er wolte mir darauff nichts antworten.

4. Test. Martin Schuster annor. 33 j. e. f., daß ihn I. in der Freytag zu Nacht zu sich geruffen undt gebetten, Er solte ihm ein krankes Pferd auffheben, wie Er hinkommen, habe Er gesehen, daß ein schönes Pferd da gelegen undt sehr verhext gewesen, so haben sie es wollen auffheben, unterdeßen sey ihm so dürb[2] worden, daß Er bald hätte umbfallen müßen, endlich sey es ihm doch beßer worden, so haben sie es vor Tod herauß und in einen andern Stall hineingeschleppt, am andern Tag als Freytag hat Inctus Actorem angeredet, so ists darauff biß Sonnabend zu Morgen mit dem Pferd beßer worden, also, daß es gestanden und freßen. Item Unser Soldat ist zu A. gesetzen 8 Tag vor Ostern undt hat A. Soldaten ein Camisol machen sollen, so kompt A. Weib undt sagt: Der Soldat hätte sie zu uns geschickt, wir solten ihm Milch schicken zum Früstück, so hat mein Weib mit unserm Mädel geschickt, wie es zu A. hinein kompt, so sitzt der Soldat auff dem Tisch undt arbeitet, schauet hinter sich undt spricht: Ist das nicht meines Wirthens Mensch? antwortet A. Weib: Nein, es ists nicht. Bald darauff kompt unser Soldat zu Hause undt will eßen, so sagt mein Weib, sie hätte ihm ja die Milch geschickt, da sagt der Soldat, ich hab mein Lebetag keine Milch geßen,

[1] Zur Fastnacht der Richttag, wo die Nachbarschaft die Vergehen gegen die Nachbarschaftsordnung straft.

[2] Sächs. = darw schwach.

ich hab auch keine hohlen laßen, es iſt alles erlogen und das hat ſie auch anderswo probieret.

5. Testis Petrus Folbarth annor. 30 j. e. f., daß Er langher gehöret, daß die Leute A. im Verdacht der Zauberey gehabt, inſonderheit weil A. immer ſo gutte Pferd hätte.

6. Testis Georg Klein annor. 38 j. e. f.: Wir haben ihn immer im Verdacht gehabt der Gütter wegen.

7. Testis Petrus Vagner annorum 39 j. e. f.: Ich habe gehöret, daß die Leute A. immer im Verdacht gehabt undt geſagt: Waß für ſchöne Pferd haben A., da ſie doch nur wenig Futter haben.

8. Testis Paul Vitſch annor. circit. 36 j. e. f. in omnibus punctis idem quod Testis 4.

9. Testis Georg Schnellin annor. 47 j. e. f.: Actoris Weib holet einmahl Feuer zu uns, undt wir ſind in den Gedanken geweſen, ſie hätten ſelbſt Feuer gehabt.

10. Testis Michael Roth annor. 80 j. e. f., daß A. Weib Großmutter zu Testis Weib geſagt: Sie könne weiter nichts als ihren eigenen Nutzen daheim behalten.

11. Testis Jeremies Schullerin annor. 70 jur. et f.: idem quod Testis praecedens, daß ſie es zu ihrer Mutter geredet.

12. Test. Michael Schmiedin ann. 60 j. et f. Weiter weiß ich nichts, als wenn A. Weib hat gebacken, haben wir uns verwundert, wo ſie es genohmen, damit ſie ſo geſchmieret hat.

13. Testis Georg Schnell annor. 24 j. e. f.: Die Nachbahr haben A. wegen der Gütter immer im Verdacht gehabt.

14. Testis Petrus Kauntz annor. 39 j. e. f. Ich habe gehört, daß einer geſagt hat, Er hätte A. Weib geſehen vom Melken kommen. Item Ich habe mich mit A. wegen einer Reiſe gezankt, ſo hat Er mir gedreuet, ich ſolt es nur im Sinn halten. Vier Tag hernach, in der Freytag zu nacht iſt mir ein guttes Pferd plötzlich krank worden, undt den andern Tag geſtorben; ſo bin ich in den Gedanken geweſen, als ſie hätten mir ſolches verhext, weil A. den Tag als das Pferd krank worden, neben mir hingefahren.

15. Testis Hanus Merten annor. 29 j. e. f. Wir haben eine Kuhe gekauffet, von einem Dennbörffer, dieſelbe haben wir 3 Wochen im Stall am Heu gehalten, alſo daß ſie nicht ihrer Viel gewuſt, derſelben haben wir fürtrefflichen Nutzen genohmen, ſo daß meine Mutter in den 3 Wochen 2 achtel Butter davon gemacht, endlich haben wir ſelbe herauß gelaßen undt bey die Heerde getrieben, haben aber von der Zeit

an derſelben keinen Nutzen nehmen können, ſo daß wir dieſelbe verwechſeln müßen einem Muckendörffer, von ſelbigem hat ſie A. noch denſelbigen Tag abgewechſelt, undt die iſt wieder gutt worden, daß A. derſelben gutten Nutzen genohmen, eben wie wir zuvorn, da ſind wir in die Gedanken gerathen, A. habe uns den Nutzen genohmen, weil er die Kuhe gewechſelt, undt uns nicht einmahl gefraget, waß es für eine Kuhe ſey? Item habe ich gehöret, daß Stephan Schullerin geſagt: A. Weib habe ihr einmahl Flachß außgewäſchen undt vermeynet, er wäre ihr, hätte doch endlich denſelben müßen folgen laßen, ſey auch dartzu geſtrafft worden, darauff ſey gedachten Stephan Schullerin ein Mädlein geſtorben, ſo hätten ſie die Gedanken auff A. gehabt.

16. Testis Paul Schnell junior, annor. 24 j. e. f. daß A. Weib 8. Tag für Oſtern zu ihnen kommen undt Milch begehret, ſo habe Testis Mutter derſelben gegeben, undt das ſey eben an dem Tage geweſen, als ſie zu Testi 4to kommen. Item daß ſie zu T. 4to nempe Martino Schuſtern im Nahmen des Soldatens Milch gehohlet, und daß der Soldat geſagt: Er hätte ſie nicht verlangt. Item habe Er gehöret, daß Stephan Schullerin A. Weib im Verdacht hätte.

17. Test. Georg Schnell annor. 46 j. e. f., daß es zwar böſe Leuthe ſeyen, inſonderheit A. Weib, neidiſch, zankhafft etc. item daß A. Soldat zu Test. kommen undt geſagt: Mein Wirthin iſt gewißlich eine Hex.

18. T. Bonyta János, Pastor equorum annor. 52 j. e. fass. daß Er A. Sohn einmahl bey der Stude[1] geſchlagen, weil Er nicht gutt gehüttet, ſo habe er gedreut und geſagt: Wart nur du ſolt mirs gutt bezahlen, es ſoll nicht lang anſtehn. Bald darauff innerhalb 8 Tagen bin ich krank worden und gantz verderbet, alſo daß auch eine Walachin, welche mich hat wollen curieren geſagt: Es wäre mir von Leuten, auch die Leute haben geſagt: Jetzund muſtu bezahlen daß du Jenen geſchlagen haſt. Item daß A. Weib denen Hirten das Brod immer mit Zank gegeben, einemahl hat ſie gar ſchwaches geben, ſo bin ich ihr zu Hauſe gangen, undt geſagt: Wie iſts, daß ihr den Hirten das Brod immer mit Zank gegeben, da ſie es doch ſo gröblich verdienen? Da iſt ſie beſchweret worden, darauff hab ich geſagt: Hohl dich der Teuffel mit Deinem Brod, ich will dirs nicht mehr heiſchen, drauff iſt mir das eine Aug verdorben, ſo habe ich die Gedanken auff A. gehabt.

19. Testis Stephan Vagner Senior, annor. 50 j. e. f.: Einmahl des Morgens frühe kame A. undt hatte in ein Säckelein Wurtzel ge-

[1] Sächſ. = steat, die Pferdeheerde.

graben, so habe ich daher die Gedanken genohmen, er mögete damit der Gütter waß machen, denn Er kann innerhalb 5 Wochen einen Bachen oder Speck handsdick mästen.

20. Stephan Vagner jun., annor. 27 j. e. f.: Einmahl als ich mit Georg Schnellen im Dorff huttet, so waren wir in einem Backoffen, da sagt Georg Schnell: Komm Stephen schau, hier kompt A. Weib vom Melken, darauff kam ich herauß, undt schaute ein Weib in A. Hoff hineingehen, da gieng ihr Georg Schnell nach, undt schaute an dem Fenster, kam und sagte: Sie ist in die Stuben gegangen, Sie hat ein guttes Feuer.

21. Test. Georg Schnell annor. 39 j. e. f.: Daß Er einesmahls mit Test. praecedente ein Gaßenhütter gewesen, und gegen Morgen umb 3 Uhr ein Weibsbild gesehen durch einen wüsten Hoff[1] daherkommen, er sey hin gelauffen zu sehen, wer selbe sey, biß Er aber hinkommen, seye selbe zu A. hineingangen, und keinen Krantz aufgehabt, habe entwedder ein Schaff oder einen Schochtert in der Hand gehabt, und wie sie hineinkommen, habe sie selben auf den Tisch gesatzt.

Item Einesmahls als ich Georg Pildern dienete, wolte ich sehr frühe außreiten undt Graß hohlen, wie ich in Hoff hinauß kam, so sahe ich eine unter einer Kuhe sitzen undt melken, wie sie mich aber in acht genohmen ist sie davon gesprungen, daß ich Sie nicht kunte von Angesicht erkennen, habe doch die Gedanken immer auff A. Weib gehabt. Item Einesmahls habe ich mit A. Heu gemacht, so hat A. gesagt: Ich meyne nicht daß Georg Schobel auch derley einer wäre, denn ich habe nichts von ihm gehöret, glaube auch nicht daß das Waßer eine rechte Probe sey.

Anno 1701 Die 17. Dezemb. wurde in Actione Georgii Herberths undt seiner Frauen ferner procedieret, ubi I. Michael Folbarth folgende Zeugen einstellet, A. aber pro Advocato seinen Bruder constituiertt nehmlich den Hanus Herberth. Quaeritur I. A. Advocatum, an habeat quid contradicendi contra Testes? Resp. Nihil.

1. T. Martin Klein annor. 60 c. j. e. f. Zeuge wiße, daß I. sich immer zankhafftig erzeiget gegen die Leute, auch haben sie die Soldaten eine Hexe gescholten, worauechst sie zum Zeugen kommen undt ihn gefraget, ob die Soldaten sie eine Hexe hießen, darauff T. gesagt: Ja, Er hätte es gehört, auch daß sie ehrliche Leute schelten, aber daß T. waß von Hexerey wüst oder gesehen, könne er nicht sagen.

2. T. Georg Vagner annor. 64 c. j. e. f. Ich weiß, daß die I. bey den Leuten immer suspect gewesen, undt bey dem Backen, ob sie schon wenig Mehl gehabt, habe sie doch fur allen andern mehr, auch

[1] = ein unbebauter, nicht bewohnter Hof.

schöner Brod gehabt als die übrige Weiber, item habe sie mehr Butter als die so viel Viehe gehabt, gemacht. Porro interrogatur I. ab A. ob er noch waß einzuwenden hätte: R. Ja. Nachdeme das Zeugniß eingenohmen worden, habe sich des Georg Herberths Sohn Georg, mit diesen Reden gegen den I. hören lassen: Es soll nicht lang anstehen, ihr solt eure Hände wenden; nachgehends in der 3ten Wochen seye I. ein Pferd gestorben. A. protestieren undt begehren solches docierter allegando: Wenn auch diese Reden geschehen wären, wäre solches dahin zu deuten, daß wo I. den Proceß verspielen thät, würde es ihm hart fallen.

3. T. Georg Schnell annor. 25. j. c. f. Ich habe gehöret, daß Georg Herberths Sohn zu I. gesagt: Köß nur köß,[1] du wirst noch deine Hände wenden, nachgehends seye I. ein Pferd gestorben.

4. Test. Michael Lodwig annor. 40 c. j. c. f. Von der Zeit her, daß ich gezeuget, bin ich immer unglücklich, in deme mir auch ein gesund undt junger Ochs gestorben. Es ware dem Ochsen das Haupt biß zur Brust sehr geschwollen. Item habe A. ihm an den Tag, als Er gezeuget, begegnet undt gesagt: Ich weiß schon waß ihr gezeuget habt. Auch sagte Testis ferner, daß wofern die Obrigkeit den Georg Herberth nicht hart bedräuen würde, würden die Leute für ihm nicht bestehen, insonderheit der I., die beyde A. seien immer im Geschrey gewesen.

5. T. Martin Schuster annor. 38 c. j. c. f. pariter affirmat fassionem antea lectum.

6. T. Paul Vitsch annor. 36 c. j. c. f. affirmat fassionem antea depositum, de caeteris nihil.

7. T. Hanus Merten annor. 36 j. c. f. affirmat fassionem antea lectum. Item: Umb das, weiln Er gezeuget, wolle A. ihn in die Schulle führen, ein Pferd seye ihm nach dem Zeugniß gestorben, aber noch vor dem dreuen habe Testis vermeynet: Es seye verhext gewesen. Item habe Inctus den Zeugen zu A. geschickt, undt andeuten laßen, daß I. Willens wäre zu Schäßburg Zeugen einzuholen, wenn A. mit wolte, da denn A. Sohn gegen Zeugen gesagt: Wir wollen ihn die Truden lehren suchen, wo Er sie nicht kann suchen.

Ferner wurde bey Untersuchung der Zeichen das Examen vorgenohmen, undt die Zeugen verlesen, die A. negieren alles.

Anno 1701 Die 9. Septembr in actione 3tia Inctus coram Generoso Domino De Franckenstein Testes sequentes producit.

1. Testis Georg Nußbaumer annor. circ. 52 j. c. f. Ohngefähr fürm Jahr waren der Valten Schobelin Äpfel verstohlen worden, da

[1] Sächs. Kisen = reden, auch in der Bedeutung zaubern.

erlegte Sie zum Richter die Gerechtigkeit, umb die Äpfel zu suchen, da wurde mir T. die Commission auffgetragen, welches ich auch vollzogen, fand dieselbe Äpfel aber nicht, als ich nun zu A. auff die Stube kame, fand ich zwar Äpfel da, aber doch nicht verstohlene, unter anderem sah ich auch viel verdächtige Sachen daselbst, als etliche Töpffe, in welchen unterschiedliche Frucht, als Corn, Gersten, Haber etc. ware. Darauff kame ich undt zeigete solches dem Richter an, welcher sprach: Das ist eben solche Arbeit als zum Georg Schobel, schickte darauff zu mehrem Glauben noch andere 2 Männer als Paul Helvig undt Paulum Schwartz, daßelbe zu besichtigen, welche es auch hoffentlich also befunden.

2. et 3. Testis Paul Helvig annor. 45 undt Paul Schwartz annor. 40 c. j. e. f. Als Georg Nußbaumer die verdächtige Sachen, so er zuvor gesehen zum A., dem Richter reportieret hatte, schickte der Richter uns beyde zu mehrem Glaubniß solches zu besichtigen, so befanden wirs, nachdeme wir auff die Stuben gestiegen, daß in einem großen Fruchtkorb von 2 Cübeln nicht mehr als eine handvoll neuer Haber auff den Boden gestreut war, in 4 Gefäßen in jedem anderley Erbsen, in 2 Gefäßen Bohnen, welche auch nicht einerley waren, in 2 Gefäßen Flachßsaamen, in einem Gefäß ein wenig Gersten, item ein wenig Hirsch, undt 2 metr. tritic. auff dem Boden bloß liegen.

4. Testis Paul Schnell annor. 24 c. j. e. f. Ich habe von meiner Mutter gehöret, daß A. Weib solle zu ihr gesagt haben, wo auch der Schobel waß von mir gesagt hat, so bin ichs nicht allein. Item Einmahl kam A. Sohn zu uns, undt saß neben mir, unter andern fragte ich ihn, wie stehets mit Deiner Mutter Thädig? antwortet Er: es ist nun so weit kommen, daß ich meyne, sie würde auffs Waßer kommen, aber wir fürchten uns nichts.

5. T. Paul Schnellin mater praecedentis annor. circ. 60 j. e. f. Es sagte A. einmahl zu mir, nach dem Georg Schobel exequieret worden: obgleich der Schobel gesagt, Ich seye auch eine Hexe, so bin ich doch nicht eine.

6. T. Hanus Elgyesin ann. circ. 40 j. e. f. idem quod antea filius Paul Elgjes.

N. B. Testis priori loco 1mus Mies Lodvigin addit fassioni suae hoc: Nach deme wir gezeuget hatten, traffe ich bey A. Weib an, welche im Zorn sagte: die, so auff uns gezeuget, werdens doch alle bezahlen müßen, darauff kam mirs in einer Mittwoch zu Nacht in linke Aug, daran ich unsäglich gelitten.

Testis priori loco 6 addit hoc: Einmahl zankete sich A. Sohn

mit I. undt sprach neben andern, wart du solt noch die Hände wenden, nach 8 Tagen starb ein schön junges Roß.

Testis ibidem 15. Hanns Merten addit: Nachdeme wir gezeuget, sind mir 2 Pferd gestorben.

7. Testis Stephan Helvigin annor. 36 f.: Als ich einmahl Flachs ins Waßer zur Röße eingeleget, gienge ich bey den Bach denselben auszuwaschen, fand A. Weib daselbst, welche einen Buißen[1] auß dem meinen außgewaschen hatte, und zwischen den ihrigen gemänget, welchen sie mir zuruckgeben müßen im beysein anderer Weiber, bald darauff ist mir ein Kind gestorben.

8. Martinus Schuster antea etiam T. fassioni suae addit hoc: daß gestern A. zu ihm kommen, und sein Weib der Schwindel wegen, so Testi ins Haupt gekommen gebetten, keine präsumption auff A. zu haben, sondern vielmehr vorm Gericht zu sagen, daß es ihm ohngefähr wäre zukommen.

Instituitur confrontatio, ubi A. ad primi priori loco notati Testis fassionem respondet quoad 1. punctum: Wir wißen nicht, daß T. bey ihrem Leben Waßer zu uns gehohlet.

Quoad 2dum: Ich weiß nichts von Röhefleisch, wenn man mir wolte ein Glied nach dem andern abnehmen.

Ad 2di Testis fassionem respondet negando.

Ad 3tii Rp. Ich leugne der Wurtz nicht, sintemahl es keine verdächtige Wurtzel ist, sie ist noch zu besehen.

Ad 4ti Testis. Rp. quoad 1. punct. Sie wißen nichts von dem Pferd, viel weniger davon, daß sie I. darumb angeredet.

Quoad 2dum: Ich leugne nicht, daß ich dem Soldaten nicht hätte laßen Milch hohlen, welcher damahls gefastet undt kein Fettes geßen.

Ad 5ti T. fass. R. Wir können auff solche Weise den Pferden gar nichts helfen.

Ad 9 T. fass. R. Sie seye ihr Lebetag, wenn sie selbst Feuer gehabt, nicht zu ihren Nachbahrn Feuer zu holen gegangen.

Ad 12. T. fass. R. Gott hat mirs geben wormit ich geschmieret.

Ad 14. T. fass. R. Ich habe mit selben mein Lebetag nicht gezankt.

Ad 15. T. R. Ich habe keine Kuhe, sondern ein Kalbel von einem Muckendörffer gewechselt vor einen jungen Ochs, wir haben auch kein Kalb von derselben gezogen.

Ad 16. Testis fassionem R. Testis habe gesagt, sie hatten ihr lebelang davon nicht geredet als nehml. vom Verdacht, von wegen des Kindes.

[1] Sächs. = ein Bund Hanf oder Flachs.

Ad 18. T. R. der Valach leugnet ja, daß er unſeren Knecht geſchlagen, warumb ſolten wir denn verdächtig ſein, quoad 1. punctum. Quoad 2dum: Wir haben immer guttes Brod gebacken.

Ad 19. T. R. Ich kan ſo nicht mäſten.

Ad 21. T. R. Wir ſind offt durch des Stephan Vagners Garten gegangen, als unſer Vatter zu Hanus Schuſtern krank lag. Ad posteriora duo Puncta nihil.

Ad fassiones 2. septemb. latas sequenti modo respondent:

A. 8vi Testis fass. R. Ich bin bey niemandem geweſen, vielweniger iemanden gebetten.

Es wurde auff dieſes A. das Hauß viſitieret, ob einige indicia notabilia würden zu finden ſein, da ſind unter andern folgende gebracht worden: Ein Töpfelein eyer, ein knottiges Tüchelein, Pulver, ein Federwiſch etc. Worauff dann die Beyde A. zwar jedes abſonderlich examinieret, welche in gehaltenem Examine folgendes bekant:

Uxor interrog. Waß habt ihr in dem Töpfelein?

Responsiones. Es ſind Heſſen, es hat mir ſie heute eine Frau gekaufft.

I. Warumb legt ihr die Eyer nicht beyſammen?

R. Mann pflegt die alte von den neuen abzuſondern.

I. Rathet welches ſind unter dieſen die alte und die neugelegte?

R. Wer kanns im Sinne halten.

I. Wie wißet ihr denn die neugelegte von den alten zu unterſcheiden?

R. Ich lege ſie in einen Korb wie ich ſie in die Stuben bringe.

I. Wenn ihre[1] Hüner legen ſollen, leget ihr ihnen denn keine unter?

R. Sie ſuchen ihnen ſelber Neſter undt legen dahin.

I. Waß iſt in dem Tüchelein?

R. Es iſt Saltz.

I. Woher iſt das Pulver?

R. Unſer Knecht mögts dahin gethan haben.

I. Waß iſt dieſes?

R. Ein Federwuſch.

I. Woher habt ihr den?

R. Ich weiß nicht wo ihn unſere Mannsleute genohmen.

Vir examinatur: Kennet Ihr das Töpfelein?

Respondet: Es iſt mir nicht wißlich, daß es in meinem Hauſe geweſen.

I. Wo thät ihr die Eyer hin welche eure Hüner geleget?

R. Sie hätte in der Stuben ein Körblein an der Rahme henken, darein thäte ſie ſelbige.

[1] Sächſ. = eure.

I. Warumb henken in eurem Stall so viel Stucke Seile?

R. Wir pflegen Winters Zeit die Pferd in Stall damit anzubinden.

Uxor denuo examinata.

I. Wenn ihr schwimmen werdet, waß werdet ihr von Euch selbst halten?

R. Gott wird auch da bey mir sein, ich weiß daß wir nicht übel gedienet.

I. Waß thut man solchen so schwimmen?

R. Man wird ihnen ja ihr Recht thun.

I. Waß ist das für ein Recht?

R. Nihil.

I. Das sein vielleicht Hexen so schwimmen?

R. Es werden ja der sein.

I. Wenn ihr schwimmet, so werdet ihr auch eine sein?

R. Es wird ja so sein.

I. Wolt ihr wenn ihr eigentlich schwimmet eure Sünden bekennen?

R. Ich werde sie ja alsdenn müßen bekennen, ich habe zwar ein reines Gewißen.

Nach glücklich vollendeter Waßerprobe wurde Georg Herberthin weiter examinieret.

Bekennet ihr eure Sünden? Ich weiß nichts, waß soll ich bekennen.

Seyd ihr ein Zauberin? Ich weiß nicht bin ich eine.

So könnet ihr auch nicht zaubern? Ich weiß nicht kan ich. Ich kan nicht.

Ihr sagt, wenn ihr schwimmet so würd ihr eine Hexe sein? Ich habe mein Lebtag niemand leyd gethan.

Welche Art Zauberkunst habt ihr gelernet? Ich kann wieder mein Gewißen nicht reden; das weiß ich zwar, daß die Schullerin undt ander mehr manchmahl zu uns kommen. Wie sie hineinkommen sind, weiß ich nicht.

Fertur ad torturam et examinata fatetur sequentia:

Welches ist die Geigerin in ihrer[1] Compagnie? Die Simon Schnellin.

Wo hat sie die Geige? Ich meyne an der Rahme.

Als ihr zuerst lernet, wer kam bey Euch? Ein Keizderin.

Wie lehret sie Euch? Sie sagte mirs nur, wie man den Nutzen daheim behält.

Woran melken die Hexen? Das weiß ich nicht.

Woran habt ihr denn gemolken? Nur von Kühen.

Molket ihr alsdenn wenn ihr beyeinander waret? Freylich.

[1] Sächs. = eurer.

Als der Teuffel zuerſt bey euch kommen, wie war er geſtalt? Er kam in die Stuben als ein Knecht, das einem grauet. Er hatte, meyne ich ſchwartze Kleider an.

Wenn ich eurem Nachbahr die Pferd tötet, wie macht ihrs? Ich habe ihm keines getödtet.

Von waß redet der Teuffel wenn er zu Euch kam? Er redete von Melken.

An was molket ihr? Wir gingen öfters nur an die Atzen.

Redet ihr waß dabey? Nein wir ſchlugen mit einem Stock daran.

Wie lang ſeyd ihr eine Hexe? 2 Jahr.

Wo tantzet ihr? Wir fahren hinauß.

Worauff fahret ihr hinauß? Manchmahl auffm Beßen durchs Fenſter.

Wo hat ihr des Teuffels Zeichen? Ich weiß von keinem, er hat mich nicht gezeichnet.

Wenn ihr zuſammen kamet, wie brennet das Liecht, ſo ihr mit euch hinauß nehmet? Ignorando.

Wo nahmet ihr die Speyſen? Manchmahl nur da, wo wir hineinkommen.

Wo kamet ihr denn zuſammen? Bald in dieſem bald in einem andern Hauſe.

Wie ſeyd ihr denn in die Stuben hineinkommen? Auch nur durch das Röhrlöchelein in der Thür.

Woher machet ihr die Butter? Das gab Butter, waß ich molke.

Wenn ihr auf dem Feldt beyſammen kamet, fandt ihr einigen Bock daſelbſt? Ja wir funden einen.

Tantzet ihr auch umb denſelben? Ja wir tantzeten darumb.

Küßet ihr ihn nicht an Hindern, wenn ihr Urlaub nahmet undt heim. zoget? Es iſt mir ſo zu Sinn, als hätten wir ihn dahin geküßet.

In waß für Geſtalt kompt der Teuffel? Gleich wie ein Mann oder Knecht aber doch ſchwartzlich.

Wie hat er euch getaufft? Mit garſtigem Waßer.

Wie hieße Er euch? Catharina.

Wie hießet ihr ihn? Sathan.

Iſt er jemahls bey euch gelegen? Ja, er ſagt: ihr ſeyd mein Weib.

Wenn er bey euch lage, war euer Mann auch bey euch? Ja, aber er wuſte nichts davon.

Wenn er alſo bey euch lage, ware es, als wenn euer Ehemann mit euch zu thun hätte? Nein, es ware kalt.

Iſt noch einige Hexe mehr auß eurer Compagnie? Unſre Nachbahrin des Hanns Vitſchen Tochter.

Wer ist der Geiger? Der Georg Schobel.

Sind euch eure Sünden von Hertzen leyd, daß ihr euch dem Teuffel verbunden? Es ist mir von Hertzen Leyd.

In loco Supplicii.

Wißet ihr noch einige mit diesem Laster belegte Leute? Nein.

Gestehet ihr, daß ihr für Gott und auch für uns wahr geredet, waß ihr bekennet, undt wolt ihr darauff ihr Leben laßen, daß ihr die rechte Wahrheit gesagt? Ja ich werde darauff gerne sterben.[+]

[+]A 5. sz. dokumentumot (747–764) Carl Göllner újraközlésében (164–184) vettük be a kötetbe.

6. Prozeß gegen die Hanns Köllerin.

Anno 1700 die 9. Nov. comparuit coram nostris A. Hanus Köllerin, klaget wieder I. Stephanus Maurer oder Gemeind Schmied, vorgebend, wie daß I. Weib einen Schmertzen am Fuß, jetzo und auch noch zu Schesßburg gehabt, weiln aber der Schmertzen zugenohmen, habe I. ihr einen Botten geschickt und sagen laßen: Sie solte ihre Weysen in acht nehmen undt bedenken, er hätte sie im Verdacht als wiße sie, waß seinem Weib am Fuß abgienge, sie solle gar wohl zuschauen, denn wo es nicht beßer würde, so wolte er waß anders anfangen. Item daß I. gesagt: Ich danke dir Gott, daß ich nicht bin etc. wie andre. Solches begehre sie auch zu wißen, wohin es gemeynet sey. R. I. Weiln mir die

Gemeind I. Hoff übergeben, und einen Keller drauff bauen wollen, dawieder ist A. heftig gewesen, undt solches nicht zugeben wollen. Weiln demnach der Schmertzen meinem Weib dermaßen zugenohmen als er vor niemahls gewesen, habe ich freylich A. als habe sie schuld daran, im Verdacht, waß aber die Worte anlanget, da habe niemanden bestimmet.

Testes Actoris.

1. T. Jeremias Schuster ann. 40 c. j. e. f. Inctus hat mich zu A. geschickt, undt sagen laßen, Er habe sie im Verdacht, als seye sie schuldig an seines Weibes wehem Fuß, sie solte die Weysen bedenken, wo es nicht beßer werde, so wiße er nicht wie die Sach mögte außlauffen. Item Wofern A. würde I. Leute schicken, so wolte er denselben keine Antwort geben. Item habe T. gehört, daß I. gesagt: Ich danke Gott, daß ich nicht bin ein Zauberer, ein Ehebrecher undt Todschläger wie andere.

2. T. Leonhard Folbarth ann. 46 c. j. e. f. A. hat mich zu I. geschickt undt fragen laßen, waß er mit dem überschickten Botten gemeinet, sie könne sich in die Sache nicht richten, I. aber hat mir kein Bescheid geben wollen, biß endlich sagt er: Er habe selbige in Verdacht wegen seines Weibes wehem Fuß, sie solte sich undt die Weysen bedenken, denn wo es nicht beßer würde, so mögte etwas gröβeres drauff erfolgen.

3. T. Jacobus Binder ann. 38 c. j. e. f. idem quod Testis 2.

4. T. Georg Schmiedin ann. 40 c. j. e. f. Sie habe von I. Weib gehört, daß es gesagt: Ich habe zwar auch vormahls einen wehen Fuß aber doch nicht solchen wie jetzo gehabt. Item Zeuge habe gehört, daß die Hanus Elgjesin zu I. gesagt: Nicht laßet es, wiße aber nicht wotzu sie es gemeinet.

5. T. Thomas Hirlingin ann. 30 c. j. e. f. nihil ad rem.

6. T. Georg Herberthin ann. 22 c. j. e. f. Zeuge habe von Johann Elgjes Weib gehört, daß sie gesagt: Der Schmied will einige auff Zauberey anreden, wir werden auch sehr von ihnen gefreßen, wenn er nur anfieng, vielleicht mögte es irgendswohin außlauffen, hat aber niemanden bestimpt.

7 T. Georg Schusterin ann. 34 c. j. e. f. daß Zeuge I. Schwieger gefragt: Ob ihrer Schnürig der Fuß geheilet? R. Nein, und sagt weiter, ich befürchte, das böse Arth mögte ihr in die Beine schlagen.

8. T. Georg Kleinin ann. 36 c. j. e. f. nihil ad rem.

9. T. Jeremias Helvig ann. 38 c. j. e. antea repudiatus f. nihil.

Testes Inci

1. T. Andreas Galter ann. 36 c. j. e. f. Johannis Elgjes Weib hat offt zu mir gesagt: Ich solte es A. untersagen, sie freße ihnen das Kind. Item Er hätte von Johannis Vagners Weib gehört, daß sie gesagt: Es seye, als sie hätte melken sollen, eine dicke Kröte unter der Kuhe gelegen, sie aber hätte es für Kuhmist angesehen, die Kröte aber hätte ihr den Melckübel 2 mahl umbgestoßen, sie sey hinein gangen und solches ihrem Mann gesagt. Welcher herauß kommen und dieselbe in ein Holtz gespießet, aber sie seye bald davon kommen, den andern Tag habe A. gesagt: sie hätte einen Schmertzen in der Seiten empfangen.

2. T. Michel Merten ann. 46 c. j. e. f. Als mich A. Schwester einmahl anlanget, ich solt ihr ein Ländchen ackern, solches habe ich ihr abgeschlagen, da hat mein Pferd den gantzen Tag ohne auffhören gehärnet, daher ich die Gedanken genohmen, sie hätte es ihm erzeiget.

3. T. Michael Schuller ann. 40 c. j. e. f. Ich habe von A. Schuld zu fodern gehabt, welcher halben wir offt wieder einander gewesen, zu dem hat mein Kind auff 2. Löcher in Armen undt Seiten gewohnen, so daß auch die Ärtzte gesagt, es seye ihm von Leuten, so haben wir A. im Verdacht gehabt.

4. T. Paul Vitsch ann. 37 c. j. e. f. Ich weiß, daß meine Eltern mit A. Eltern wegen Zauberey gethädiget, weiß aber nicht wie es abgelauffen.

5. T. Andres Binder ann. 64 c. j. e. f. Ich hörete vor 6 Jahren, daß Andreas Helvig zu A. gesagt: Sie freße ihm das Kindt, umb solches habe A. denselben vor der Nachbarschafft angeklaget, so habe sich die Nachbahrschafft solcher hohen Sache nicht unterstehen wollen, da hat sie es geduldet.

6. T. Georg Vagner ann. 65 c. j e. f. Daß A. eine Kuh, undt doch 5 Eymer Sauermilch gehabt, Er habe auch eine, hätte aber kaum einen halben Eymer machen können. Item quod T. praecedens. Item von der Krötte quod T. 1.

7. T. Michael Schmied ann. 36 c. j. e. f. Als A. Vatter gefänglich eingezogen, hat mein Vatter demselben die Eisen angeschlagen, aber bald darauff großen Schmertzen empfunden, so haben wir den Verdacht auff A. undt auff ihre Schwester gehabt.

8. T. Michael Roth ann. 80 c. j. e. f. Einmahl als neben A. vorbey gieng, so kame es mir ohngefähr undt in einem Augenblick zu, daß mir der Mund verrenket ward, also daß ich kaum eßen können, weil ich zuvor nichts gespüret, habe ich dieselbe in Verdacht genohmen.

9. T. Michael Schmiedin ann. 36 c. j. e. f. Daß A. Johanni Elgjes gedreuet, weiln er in seinem Burgerampt Straffe von ihr gefodert, undt gesagt: Er soll mir es recht bezahlen. Item Ich habe mich noch in meinem Magdstanden einmahl mit A. gezanket undt dieselbe eine Zauberin gescholten, aber sie hat mich nicht darumb suchen wollen.

10. T. Michel Schullerin ann. 30 c. j. e. f. idem quod T. 3 maritus.

11. T. Andres Helvigin ann. 36 c. j. e. f. idem quod T. 5.

12. T. Stephen Helvigin ann. 36 c. j. e. f. Einmahl wurde ich A. einen kleinen Pfennig schuldig, welchen sie offt von mir hiesche, undt weiln sie uns fl. 9 schuldig war, haben wir denselben abrechnen wollen, sie aber hat nicht gewolt, indeßen ist uns ein kleines Kind in einer Nacht krank worden und auch gestorben, so haben wir die Gedanken auff A. gehabt.

13. T. Martin Galterin ann. 38 c. j. e. f. daß sie Act. gefragt: Waß kocheſtu? R. Nichts. Da habe A. gesagt: Waß leugneſtu, du kocheſt ja gehülßte Erbsen, welches also gewesen sey.

14. Andres Schmiedin ann. 70 c. j. e. f. Einmahl als ich in Stephen Schmieds Hauß ware, kamen ihrer 2 und wolten die Sensen tären[1] laßen, da sagte einer unter denen zum Schmied, Er solte ihm die Sense tären. A. Vatter aber sprach: Ich bin der Nachbahr undt also näher als ihr, er soll mir erst arbeiten. Da wandte sich der Schmied umb undt sprach: Aha ich will euch arbeiten, ihr freßet mir mein Kind, welches hier liegt undt ein Krippel ist. Darauff antwortet A. Vatter: Der Teuffel frißts euch und nicht ich. Jener drauff: Der Teuffel hat mit meinem Kind nichts zu schaffen, sondern mit Euch, ihr freßt mir es. Und solches hat A. Vatter geduldet, ob es schon viel Leute gehöret. Item Ich habe A. einmahl einen verdächtigen Hund gescholten, aber sie hats geduldet.

15. Paul Vitschin ann. 80 c. j. e. f. Mein Sohn hat bei A. auff den Hoff ziehen wollen, auff Zulaßung der Obrigkeit, so hat A. gesagt: Ehe er bey mich kompt, soll er den Halß brechen, welches auch also geschehen, denn er von einem Pilsenbaum herunter gefallen undt gestorben. Habe dieses zwar von andern undt nicht von A. selbst gehört.

16. Michael Folbarthin ann. 60 c. j. e. f. Einesmahls wolte A. Mann in unserm Hoff den Graben aufffegen, solches wehrete ihm mein Mann, am dritten Tag ist uns ein Pferd gestorben, so haben wir die Gedanken auff ihn gehabt.

[1] Sächs. = klopfen.

50*

17. T. Paul Vitschin ann. 34 c. j. o. f. A. habe zu Teste 15. gesagt: ihr werdet ja nicht alles sagen, waß ihr wißet.

18. Michel Schmiedin Son. ann. 45 c. j. e. f. Einesmahls ist mein Kind krank und verhext gewesen, so haben wir dasselbe zu curieren öffters auf Bodendorff getragen undt A. Vatter hat uns offt begegnet, endlich kame es so weit, daß das Kind vom Bett nicht kunte fortkommen, da kamen etliche Weiber undt besuchten daßelbe, zu denen sagt das Kind: Der Kauntz kompt alle Nacht bey mich undt giebt mir zu trinken, meine Eltern aber sehens nicht. Nachgehends hat es in 8 Wochen nicht reden können, so haben wir eine Walachin gehohlet dem Kind helffen zu laßen, die sagt: Es wird auch nicht reden, weiln es das gesagt, daß ihm der Kauntz hätte zu trinken geben. Item als A. Vatter im Arest gewesen, hat mein Mann auff Befehl des Richters ihm die Eisen angeschlagen, da sagte A. Vatter: Die Hirren sollen noch manchem kochen, schlagt mir sie nur an. Nach 4 Wochen bekam mein Mann unsäglichen Schmertzen im Leib, da schickte Er mich zu A. undt zu ihrer Schwester, daß ichs ihnen untersagen solt, Er wolle es, wo es nicht beßer mit ihm würde, an einem andern Orth suchen. A. antwortet drauff undt sagt: Wo ihn der Teuffel nicht gnug geritten hat, der Teuffel wird ihn noch mehr reiten, gehet nur hin, den Dreck den ihr hieher bracht, traget wieder mit euch nach Hause. Endlich als mein Mann ein wenig auffkommen und in die Kirchen gehen wollen, trifft A. Schwester hinter ihn undt sagt: Es dienet doch noch ein wenig. Nach dem Tag fort ist Er 21 Wochen gelegen.

19. T. Stephan Töpferin ann. 40 c. j. e. f. Ich und A. haben einmahl eine Wage Hanff mitteinander verkaufft, wie mein Mann A. des Geldes Hälffte übergiebt, mangelt noch ein Poltrack[1], denselben heischet A. undt weiln mein Mann denselben nicht alsbald giebt, so bekompt unser Kind einen Schmertzen am Fuß, daß der Eyter davon weit in der Stuben gestoßen, biß es auch endlich darüber gestorben, so haben wir den Verdacht auff A. gehabt, weiln auch die Ärtzte gesagt: es seye von Leuten.

20. T. Andres Vitschin ann. 28 c. j. e. f. idem quod T. 15.

21. T. Stephan Töpfer ann. 45 c. j. e. f. idem quod T. 19. Uxor.

22. T. Peter Wagnerin ann. 24 c. j. e. f. Einesmahls kame A. undt verwiese mir, sagend: sie habe gehört, wir wollen auff ihren Hoff kommen. Drauff sagte ich: Nein, der Paul Vitschen Sohn soll ja drauff kommen. Da habe A. mit den Händen auff einander geschlagen, undt gesagt: Er soll mir auff meinen Hoff nicht scheißen. Item daß die

[1] Eine kleine Münze.

Elgjesin zu T. gesagt: Ich habe vernohmen, ihr wollet auff A. Hoff ziehen, ich habe keinen anderen Menschen, der mir mein Kind verderbet hätte, als sie im Verdacht. Welches ich A. auch gesagt, A. sagt darzu: Waß frage ich nach den Hunden, die hinter mir bellen und vor mir nichts thun wollen.

23. T. Petrus Kauntz ann. 34 c. j. e. f. Meine Schwieger hat A. immer im Verdacht gehabt. Item Wir haben einmahl mit A. Nüße getheilet undt uns darüber gezanket, da kamen wir so weit wiedereinander, daß ich sagte: Ich habe mich doch nichts für dem Feuer zu fürchten, aber du mögtest dich noch wohl dafür fürchten. Ich habe mein Lebtag kein gutts von ihr gehöret.

24. T. Georg Schmied ann. 80 c. j. e. f. Michael Schmied schickte mich zu A. Vatter, undt ließ denselben auff einen Verdacht anreden, da wolt Er mich nicht anhören, sondern machte mich darzu greulich auß.

25. T. Hanus Wagner ann. 30 c. j. e. f. Er habe vom Hanus Merten gehört, daß er noch in seiner Jugend mit A. unter dem Pferdhütten einmahl Vögel zu suchen gegangen, und Hanus Merten hätte etliche, A. aber keine gefunden, A. hätte auch etliche davon begehret, weiln er aber ihr keine geben wollen, sondern dieselbe niedergethan, ist biß er die Pferd auffgespannet eine dicke Krötte drauff gelegen, also daß Er sie da hätte liegen laßen.

26. T. Hanus Merten ann. 32 c. j. e. f. Als ich die Weingärten huttet, und A. in Weingärten bekam und dieselbe verklagt, ist meinem Bruder das beste Pferd gestorben, ideoque notabene suspectus.

Anno 1700 die 17. dec. comparrioret Johann Köllerin coram Generoso Domino Georg. Franck do Franckenstein Judice primario, mod. Procuratore Johan. Herberth una cum J. Stephan Maurer et ejusdem Advocato legitimo constituto, ubi J. Pars weiter Zeugen producieret, dero fassiones folgende sein:

1. Incti T. Paul Folbarth ann. 55 c. j. e. f. Als ich einstens von der A. ein Pferd entlehnete und damit einen Tag ackerte, den andern Morgen begehrte solches wiederumb, welches sie mir aber nicht geben wollen. Ich sagte: Wenn ihr mirs nicht geben wolt, undt mich in der Arbeit verhindert, will ich euch von dem einen Tag nichts zahlen, an einem Sontag hernach vor der Kirchen kame sie undt sagt: Ob ich ihr denn nichts geben wolte. Ich sagte: Nein, wir wollen vor die Herren gehen, sie sagte: Ich will nicht mit kommen, aber es wird euch gereuen. Und wie ich darauff auß der Vesper kame, fandte ich das Pferd gantz naß schwitzend, führte solches auff die Gaß, es wolte undt

kunte auch nicht gehen, brach nieder, daß ich es nach Hauſe führen müßen, an dem Tag noch ſturbe ſolches. A. iſt immer im Geſchrey geweſen.

2. T. Hanus Elgjes ann. 40 c. j. e. f. Als ich A. einſten pfandete, undt ihr eine Ketten nahme, hatte ſie gegen der Michel Schmiedin mir gedrehet undt geſagt: Er ſoll mirs noch bezahlen. Bald nach dem dreuen, kame in einer Nacht ohne Wehtag meinem Sohn in Rücken, ſprange von dem Bett auff ſagendt: O Jeſu, es iſt ein großes Weib hier, ſie will mir zu trinken geben, daß er ſo geſtalter Sachen ein Krippel worden. Item als ich an der Portion Korn außgetrieben, und ſie ſich wegerte ihr Quantum zu geben, habe ichs faſt außgedrungen. Nach einem Jahr wurde das Kind krank, den dritten Tag ware es todt.

3. T. Hanus Elgjes Weib Sophie ann. 36 c. j. c. f. Als mein Mann der A. Pfand genohmen als Burger, hat ſie meinem Mann gedreuet: Warth ihr ſolt mirs bezahlen, dieſes ware gegen Chriſtag, umb Faſtnacht kame es meinem Jungen zu, daß er des Nachts in ein großes Schreyen kommen, welcher vom Bett biß auff die Banck, weiß nicht wie, geſchlept worden. Den Morgen darauff fragte ich den Jungen, waß ihm die Nacht gefehlet? Er hat geſagt: Es hätte ihm ein großes Weib zu trinken gebracht; waß Er nicht hätte trinken können, hätte ſie zum Fenſter hinauß geſchatt[1], ein gantzes Jahr über umb 1 Uhr Nachts, hat es ein ungewöhnliches ſchreyen verführet. Wurde an der Ruckknochen verderbet, daß es nunmehr gebückt gehen muß undt ein Krippel iſt. Drauff als die Hanus Mertenin geſtorben, undt ich mit der Georg Schmiedin auff der Leiche gienge, fragte Georg Schmiedin, ob des Schullers Kind geſtorben? Ich ſagte: Es ſeye geſtorben. Die Schmiedin ſagte ferner: Nur A. hat ihr es freßen, weiln ſie ſich umb einen Pfennig gezanket. Zeuge ferner regerieret: Es iſt beßer daß ſie freßen als zum Krippel machen, wie ſie mir meins gemacht hat. A. befandte ſich unverſehens hinter mir, hörte dieſe Reden, in der Nacht wurde mir das Kind krank, den dritten Tag ſtarb ſolches.

Anno 1701 die 1. Sept. wurde die Hanus Köllerin als A. partibus ab una, undt Stephanus Maurer I. part. ab altera fürgeſtellet, an habeant adhuc amplius ad dicendum, ubi A. pars nihil, pars autem I. protestando replicat, se quidem habere aliquot Testes, qui autem occupati in messe produci ex tempore non posse.

Inctus producieret die 2. Sept. coram. gen. dom. de Franckenſtein weiter Zeugen.

[1] Sächſ. = geſchüttet.

1. T. Georg Vagner ann. 65 c. j. e. f. Als Hanus Köllerin einſten daß Gebeiß waſchen wollen, hat eben And. Helvig ſeine Pferde zu dem Brunn allwo A. gewaſchen zur Tränk geführet, undt A. auff ſeiten weichen heißen. Darauff ſie geſagt: Die Kinder ſtehen euch auch nicht zu dick umb den Tiſch. Helvig antwortet: Ihr ſeyd deßen nicht wenig Urſach.. A. citierete ihn für die Nachbahrſchafft, undt wolte ihn darumb ſuchen, die Nachbahrſchafft aber wolte ſich deßen, weiln es eine Hauptſach, nicht annehmen, weiſeten zu einem löbl. Judicat, welches ſie aber nachgehends nicht geſucht ſondern geduldet hat.

2. T. Lucas Roth ann. 34 c. j. e. f. Ohngefähr vor 4 Jahren wolt ich Hanff auff Cronſtadt führen, ſo kame A. zu mir, brachte ein ſtuck Leinwath, umb daß ich ſie mit führen, dieſelbe verkauffen undt ihr 2 Gulden dafür bringen ſolte, könte ich etwa daran erhalten ſo ſolte der Überſchuß mein ſein; da ſagte mein Vatter: Laß du das nur bleiben, die Leinwath gilt daſelbſt nicht einmahl fl. 2, ſo ließe ich auch davon, A. truge ſie wieder nach Hauß, nachgehends in dem Hauffſäen fuhre ich mit dem Pflug hinauß, der Vatter folgete mir nach, welcher ſich mit A. begegnet hatten, welche ihn gefragt: Ob er geackert hätte? R. Nein. Darauff iſt ihm alsbald das Maul verzirket worden, kam zu mir, da ſprach ich zu meiner Schweſter: Wie kompt mein Vatter undt lachet, wie Er aber näher zu mir kame, fragte ich ihn, waß ihm fehle, ſo erzehlte er mir wie es ihm mit der A. ergangen wäre, welches ihm am Maul biß in ſeinen Todt nicht völlig vergangen.

3. T. Simon Mertenin ann. 36 c. j. e. f. Einmahl trug mein erſter Mann einen Sack voll Habern, begegnete ſich mit der A. Da ſprach ſie: Wie krumb gehet euer Mann mit der Haber, gehet undt ſitzet euch auch darauff und ſtoßet ſelben. Welches mein Mann gehört hatte, der ſprach: Mich dünket, ihr ſeyet auch geſtoßen genug. Darauff A. geantwortet undt mit Dreuworten geſagt: Das ſolt ihr mir noch bezahlen, daß ihr mir ſo ſpöttiſch antwortet. Ich ſagte zu meinem Mann: Warumb habt ihr ſo ſpöttiſch geantwortet? Darauff Er: Wie ſie geredet, ſo habe ich geantwortet. Nach 3 Tagen wurde er krank, undt unter 8 Tagen ſtarb er. Item A. ware mir Den. 6 ſchuldig, hingegen hatte A. Mann für mich bey der Stude gehuttet, dafür ich ihm nichts geben ſondern die Den. 6 abrechnen wolte, die A. wurde böß undt gieng von mir, bald darauff vergienge mir das Geſicht gantz, daß ich abends wenn die Sonne untergangen nichts ſahe. Nachgehends ſaß ich vorm Heerd auff dem Stuhlchen, ſo weiß ich nicht wie es mir geſchahe, daß ich als tod zu Boden fiele, da kamen meine Dröſcher undt funden mich

da, huben mich auff und sprachen: Ich solte nur da graben, wo ich mit dem Haupt gelegen, als ich umbgefallen, ich würde, wo es mir erzeiget wäre, tode Kohlen da finden, welches man auch thäte, undt in Wahrheit also befand, da nahme ich die Den. 6 undt ein halb Brod, gieng zu A. und bath, sie solte allen Haß über mich laßen, und verzeihen. Darauff A. geantwortet: Ihr habt zwar wieder mich gesündiget, aber ich will euchs vergeben, gienge darauff nach Hause, bald hernach bekame ich mein Gesicht wieder.

4. T. Hanus Elgjesin ann. 36 setzet zu ihrem vor abgelegten Zeugniß noch dieses, weil es auß Vergeßenheit unterblieben war, per omnia uti Testis praecedens.

5. T. Hanus Folbarth jun. ein Knecht ann. 20 c. j. c. f. Ich weiß, daß, als A. meinem Vatter gedreuet, uns noch an demselben Tag ein Pferd gestorben. Per omnia uti Pator, Paul Folbarth.

6. T. Bonyta János ann. 54 c. j. c. f. Als ich Kühhirt ware, hatte die A. eine Kuhe, der das Euter immer so voll Milch war, daß wenn ich die Heerde zu Tränke getrieben, die Milch hauffenweiß vom Euder der A. Kuhe gefloßen.

Instituitur Confrontatio, ubi A.

Ad fassionem Andr. Binders, 5 T. R. Ich klagte das meines Vatters Bruder, welcher Honn war, der sagt: kümmere dich nichts, laß es nur auff mich, ich will dafür schon sorgen. Darauff habe ich mich auch verlaßen.

Ad fass. 6. T. Georg Vagner 2. punct. R. Morgens frühe saße ich unter meiner Kuhe und molke, in deßen kompt meine Nachbahrin jun. herauß, ich hörte sie schreyen: Ey Mutter gehet doch her, wie eine greuliche Kröte ist da. Darauff sagte die Mutter: Schlage sie zu Todt; ich habe so fort meiner Arbeit abgewartet, undt nach dem ich die Milch versorget, meine Kuhe mit meinen Nachbahrinnen zugleich außgetrieben. Als wir darauff in die Kirchen giengen, fragte ich meine Nachbahrin, waß sie für ein Geschrey im Hoff verführet? Sie antwortete: Wir haben eine große Krotte getödtet. Weiter hab ich nicht fragen wollen, weiln es mich nicht angegangen. Quoad 1. Ich habe eine gutte Kuhe gehabt, weiln ich ihr öffters Graß zugetragen. Meine Sauermilchstande aber ist nicht mehr als Urn. 2. Oct. 2 groß, welche annoch zu sehen ist, kanns auch mit gutten Gewißen darthun, daß ich keine andre Staude gehabt.

Quoad 2. Punct T. 9. Ich habe bey meinem Leben niemanden gedreuet denn ich weiß, daß auffs dreuen nichts guttes folget: ich bin des zu klug gewesen, daß ich dreuen sölte.

Ad fass. Sophiae Elgjesin. Ich weiß, daß ich auff die Weise bey Gott wil außgeredet sein, ich bin an ihres Kindes Tod nicht schuldig, hab mich auch nicht mit gezankt.

Ad fass. Andr. Schmiedin 14. T. R. Man hat ja meinen Vatter für seinem Ende in der höchsten Marter befraget: Ob er auch mit Zauberkunst behafftet, aber er hat nichts bekant. Quoad 2. punct. R. Se nihil de illa re scire.

Ad 15. T. fass. R. Daß Er, ehe er auff meinen Hoff käme, den Halß brechen solte, habe ich nicht gedreuet, es ist aber an einem Fasttage wie ich in der Kirchen ware geschehen, daß er den Halß gebrochen.

Ad 18. T. fass. R. Wenn ich weiß wer meinem Vatter die Eisen angeschlagen, so soll ich dahinauß nicht gehen, iezt höre ich erst davon. Es ist zwar ein Weib zu uns kommen, der wir also geantwortet: Wo euer Mann alsdenn erst soll gesund werden, wenn wir ihm helffen, so wird er wohl nimmer gesund, weiln wir ihn nicht krank gemacht, können wir ihn auch nicht gesund machen.

Ad 19. fass. R. Daran waß man mir zuschreibet bin ich unschuldig, ich habe das Kind auch nicht gekennet.

Ad 23. T. fass. R. Man hat von dergleichen Sachen nichts zu mir geredet.

Ad Pauli Folbarths fass. die 17. Dec. prol. R. Ich habe ihm nicht gedreuet, hätte ihm auch mein Pferd gelaßen, aber Zeuge ist auff eine Reise gezogen, daß er also nicht hat ackern können.

Ad fass. Joh. Elgjes. Ich habe ihm in dem Nahmen nicht gedreuet, Gott soll die richten, die es gethan haben.

Ad fassiones Anno 1701 dio 2. Sept. prolat. et quidem ad 2. T. R. A. Ich höre das jetzo erst, ich weiß, daß mein Gewißen unbesleckt ist, ich will mich Gott undt einem löbl. Judicat befehlen.

Ad 3tii T. fass. R. Ich weiß nicht wer mir das halbe Brod gegeben, ich erfahre, daß man mir alles übel außleget, waß ich geredet.

Ad 6. T. fass. Ich habe auch eine gutte Kuhe, sie gehet so stoltz gleich als ein Ochs.

Quaestiones.

Ihr werdet geschwemmet werden, wenn ihr schwimmet, waß wolt ihr von euch selbsten halten?

R. Das kan ich nicht wißen, werde ich schwimmen, oder nicht.

Wolt ihr alsdann bekennen? Wie soll ich das bekennen, deßen ich nicht bezügen bin.

So wolt ihr mir nicht bekennen? Ich kann nicht bekennen, wenn ich nicht schuldig bin: ich wills Gott undt einem löbl. Judicat hinlaßen, sie machens nach Belieben.

Ihr solt euch nicht so stellen, wenn ihr ein reines Gewißen hättet? Ich habe ein guttes Gewißen, welches mich nicht verdammen wird.

Keine Hexe kann Zähren vergießen? Es sind Leute die mirs bezeugen werden, daß ich geweynet.

Aber für den Richtern weißet es sich, ob sie Zähren vergießen können? Ich habe Zähren gnug vergoßen.

Weßen das Hertz voll ist, des gehen die Augen über? Ich schreye in meinem Hertzen zu Gott.

Nach glücklich vollendeter Waßer Probe wird die Köllerin abermahl fürgestellet undt examinieret.

Bekennet ihr, daß ihr eine Hexe seyd? Weil mich das Waßer nicht eingelaßen, erkene ich, daß ich eine seye.

Wie habt ihr den Bund mit dem Teuffel gemacht? Ich habe keinen mit ihm gemacht.

Wie habt ihr euch dem Teuffel unterhalten? Er kam als ein Edelmann, manchmahl schwartz, manchmahl grün gekleidet, undt gab mirs gar hübsch für. Item ich bin mit diesen beyden, welche mit mir sterben sollen, hinaufgereiset.

Als der Teuffel erst bey euch kam, waß bracht er euch? Er brachte ein Braten undt einen gutten Wein.

Ist er iemahls bey euch gelegen? Nein, aber vors Bett ist er offt kommen.

Wenn ihr außfuhret, auff waß setzt ihr euch? Auff einen Bock oder Gemse.

Mit waß schmieret ihr euch ein, wenn ihr außfuhret? Unter wehrender Zeit daß ich gefangen gelegen, hat der Teuffel die Salbe auß meinem Hauß weggeschafft.

Waß thät ihr bey dem Bock auff dem Platz? Wir küßeten ihn aus Gesicht. Wenn die Hahnen kräheten, so musten wir alles laßen und nach Hause eylen.

Ist der Teuffel ie bey euch gelegen? Ja.

Ists gewesen als wenn euer Ehemann bey euch lage? Nein, denn es ist kalt gewesen, sonsten hat er sich eben so wie mein Mann gestalt.

In loco Supplicii Interr.

Sagt waß ihr weiter wißet? Ich habe alles bekant waß ich gewuſt.

Sagt doch wo die Geige iſt? Ich weiß es bey Gott nicht.

Ich frage euch ob ihr alles waß ihr bekent nach Antrieb eures Gewißen oder aber auß Furcht geredet? Waß mir mein Gewißen gegeben, habe ich bekant.

Sie iſt befraget ob die Kinder auch ſolcherley Kunſt behafftet? Nein, ich habe nichts erfahren, weiß auch nichts davon, ich ſehe ja die Stunde meines Todes für Augen.

Deliberatum.

Demnach ein löbl. Gericht jeder Parten Proposition, Replique, Allegata, Testium fassiones in genaue Confrontation gezogen, die ſehr verdächtige Umbſtände aber ſo die in causam Attractae vielfältig mit dem Zeugenverhör wegen ihres geführten Magiſchen Lebens aggravieret, das notwendige Examen mit ihnen zu halten, vermittelſt welches auch die propria oris confessio auß ihnen gebracht worden; als hat ein hieſiges löbl. Gericht ſo wohl ex dictamine legum Divinarum, Naturae & Civilium prositivarum als auch dictante aurea aequitatis Regula vor recht befunden, daß die in causam Attractae zwar wegen ihres bißhero geführten Teuffeliſchen Lebens, das Feuer zum Lohn bekommen ſolten; in Anſehen aber, daß dieſelbige freywillig ihr gottloſes Verbrechen geſtanden, iſt ihnen dieſe Gnade erwieſen, daß ſie erſtlich durch das Schwerd vom Leben zum Tod ſollen gebracht, dann aber derſelben Leiber auff dem Scheiter Hauffen verbrennet werden, undt ſolches von rechts wegen.

7. Prozeß gegen Joh. Hirling und Frau.

Anno 1700 die 5. Maji comparuit A. Johann Hirling klaget wieder I. Andream Schuſter, vorgebend, wie daß unterſchiedlich Gered von ihm im Schwang gegangen, als hätte ihn I. etwa in einem Verdacht, welches auch durch I. ſolte außkommen ſein, begehre demnach zu wißen, in waß Er ihn verdenke, auch ſolte ſolchem I. einen Schein machen.

R. I. Als ich in meiner Scheuren draſche, kame A. und gieng gerad auff der Kornlage in meiner Scheuren vorüber, da er doch ſonſten Raum genug hatte, zu waß End ers gethan, weiß ich nicht.

Repl. Actor. Ich wolte den Reyen auffegen, undt dem Waßer wehren, damit es nicht auff meinen Hoff undt ins Hauß kommen ſolte.

Testes Actoris Johannis Hirlings.

1. T. Peter Merten ann. 43 c. j. o. f. Ich habe von meinem Schwager gehört, I. solte gesagt haben, er hätte Schaden empfangen, nehmlig ein Paar Sohlen, undt Corn metr. 2. hätte auch dieser gestohlenen Sachen wegen niemanden als A. im Verdacht.

2. T. Hanus Kinn ann. 38 c. j. o. f. Einsten als wir zu I. gedröschen haben, sagte I. unter andern: Ich habe meinen Nachbahr nicht in einem gutten Verdacht.

3. T. Jacobus Herberth ann. 53 c. j. o. f. Einmahl da ich undt I. mitteinander von Scheßburg kamen, sagte Er: Ich weiß nicht wie es hergehet undt wie ich geschoren werde? Ich fragte die Ursach, er sagte: A. seye zu ihm in die Scheuren kommen undt gesagt: Er wolte den Reyen aufffegen, da er doch keine Haue bey sich gehabt; I. hätte gesagt: Wenn ihr wolt auffegen, so gehet in den Neuen hin, ich bin nicht gar gutt über Euch, waß gehet ihr in meinem Corn hinundtwieder.

4. T. Thomas Semp ann. 45 c. j. o. f. Inctus hat zu mir gesagt, es seye A. in seine Scheuer kommen undt gesagt: Er wolte den Neuen fegen, hätte aber nichts außgefegt, auch keine Haue bey sich gehabt. Item daß I. geklaget, es seyen ihm Ein Paar Sohlen undt 2 Metr. trit. auß dem Keller verlohren worden, er hätte einen nicht weit wohnenden im Verdacht. Item Ineti Mägdlein seye einmahl nach Hause kommen, sagend: Wie eine große Nater ist in A. Hauß gewesen.

5. Testis Georgius Vitsch ann. 20 c. j. o. f. Andres weiß ich nichts als daß I. gesagt: A. seye zu ihm in die Scheur kommen.

6. T. Andreas Galter ann. 36 c. j. o. f. Actor kam einmahl bey mich undt sagte: Ich meyne euer Schuster hat zimlich viel auff mich geredet, drauff sagte ich: Er hat andres nichts als ihr wäret ihm auff der Lage herumbgegangen, geredet. Warumb habt ihr das gethan? I. antwortet: Weil ich nicht gerne wolte auff dem schönen Corn hin gehen.

7. T. Michael Binder ann. 38 c. j. o. f. Es schickte uns A. zu I. wir sollen ihn fragen, ob er noch also wie vorhin rede. Darauff sagte I.: waß ich geredet habe das rede ich annoch, undt will auch dabey stehen.

8. T. Mies Helvig ann. 38 c. j. o. f. Ich habe von I. sagen gehört: Seyd daß A. bey uns kommen, will mein Corn nichts geben, er ist auch nur neulich zu mir in die Scheuren kommen, undt auff der Kornlage herumbgegangen, daher habe ich ihn in keinem gutten Verdacht.

Testes Incti Andreae Schusters.

1. T. Petrus Schuller annor. 70 c. j. e. f. Ich habe Actori angewiesen, er solte I. vermahnen den Neuen zu segen, welches A. auch gethan. Darauff I. mit Unmuth gesagt: Ich will dafür schon sorgen; wie A. wieder zu mir kame klagte er, wie daß I. darüber beschweret worden. Item daß I. zu mir kommen und gesagt, daß weiln ihn A. vermahnet, er darüber ungeduldig worden. Item daß I. den A. immer im Verdacht gehabt und gesagt: Ihr Corn wolte nicht so gutt geben als des A., weiß ich auch.

2. T. Paul Herberth ann. 54 c. j. e. f. Einsten da wir ins Feld außfuhren, sagte I. Es sind etliche umb uns, die haben alleweil Corn gnug, ob sie schon nicht viel säen. Ich fragte, wer dieselben wären, da wolte er niemanden bestimmen, sondern sagte: Ich habe Gedanken genug, aber was kan ich doch anfangen?

3. T. Andreas Schnell ann. 47 c. j. e. f. Da wir einmahl mitt einander redeten, sagte I. Es kompt immer einer in meine Scheure, aber wenn er mehr kompt, mögte ich ihn mit dem Pflegl auff den Kopf schlagen.

4. T. Georg Schnell ann. 36 c. j. e. f. Als wir einmahl bey einander waren, sagte I. Ich plage mich daß ich fast nicht mehr kan, und kan doch nichts überkommen, mancher meiner Nachbahr arbeit[1] nicht viel und hat doch mehr als ich. Hernach sagte ich zu der Nachbahrn einem, die Leute sagen ihr arbeitet nicht viel, oder aber arbeitet Euer Weib nicht gerne. Darauff sagte er: Mein Weib würde einen ansehen, daß sie nicht mehr als wie die arbeiten könte.

5. T. Georg Herberthin ann. 40 c. j. e. f. Es kame A. Weib vor 2 Wochen bey mich undt sagte: Sie wären mitteinander auff der Busch-Reise[2] gewesen, da man geredet, es wäre einer in I. Scheuer gewesen, und jetzo sagen sie, es seye mein Mann gewesen.

6. T. Michael Folbarth ann. 29 c. j. e. f. Daß habe ich gehört, daß der Georg Schobel zu A. sagte: Ich wolte gerne ein Wort mit euch reden, wenn ihr allein wäret, habet Gott für Augen und bespiegelt euch an uns, die Leute reden auch von Euch viel, wenn der geringe Mensch seine Sachen also wie Ihr besorgete, so würde es ihm auch also gehen wie es Euch gehet.

7. Test. Hanus Wagner ann. 30 c. j. e. f. idem quod praecedens.

[1] Sächs. = arbeitet.

[2] Gemeindearbeit im Wald.

8. T. Georg Schwartz ann. 60 c. j. e. f. Ein Soldat, welcher zu mir im Quartier gelegen, N. Neidisch, sagte einmahl: Entweder ist A. oder sein Weib eine Hexe.

9. T. Paul Schwartz ann. 33 c. j. e. f. Es fiele einmahl A. Pferd eines, als wir beyeinander ackerten zur Erden, welches nicht rechte Geberden an sich hatte, da bate mich A. umb einen Strick, welchen ich ihm auch hingab, als Er mir solchen wieder brachte, legte ich den an meiner Ochsen einen, da geberdet sich der Ochs eben wie A. Pferd, und von der Zeit an gieng es immer mit dem Ochsen so her, darüber machte ich mir auch nicht gutte Gedanken. Item Als ich für seinem Hauß vorbey fuhre, geberdet sich der Ochs eben also.

10. T. Hanus Folbarth ann. 23 c. j. e. f. idem quod 9. testis praecedens.

11. T. Georg Vitschin ann. 28 c. j. e. f. Wie ich einmahl zu I. in die Scheuren kam, weineten Er und sein Weib: Ich fragte warumb sie weineten? da antworteten sie: Wir haben 16 Hauffen Corn gedroschen, undt haben nur 3 Cub. davon auffgenohmen. Ich fragte weiter: Ob man es weg gestohlen? Da sagten sie: Waß gestohlen! Es verschwindet also, daß wir nicht wißen wo es hinkompt.

12. T. Catharina Filia Pauli Vitsch ann. 17 c. j. e. f. Vor 4 Tagen hörete ich von A. Weib, daß sie sagt: Wenn sie nur das Mägdlein nicht hätte; und wenn es stürbe, wolte sie keinen Zähre Tropfen drumb vergießen. Item sie hätte auch einen bösen Fuß, dörffte es aber nicht sagen.

13. T. Peter Schullerin ann. 66 c. j. e. f. Ich weiß andres nichts, als daß ich einmahl zu I. war und sahe ihn dröschen, so sagte ich zu ihm: Ihr habt hübsch Coren, I. sagte: Ja, aber es giebt nichts.

14. T. Paul Schuster ann. 64 c. j. e. f. Inctus kame zu mir, sagte, man hätte ihm Schaden gethan in der Scheuren, er hätte es auch Peter Schullern gesagt, welcher ihm auch Anweisung gegeben, er solle A. anreden.

15. T. Thomas Pilder ann. 36. Ich weiß nichts, ohne daß A. Corn verkaufft, undt das kompt mir seltzam für.

16. T. Michael Schmied ann. 35 c. j. e. j. idem quod 7. Actoris T. Mich. Binder.

17. T. Georg Binder ann. 25 c. j. e. f. Ich habe nichts erfahren von A., ob Er schon bey uns auff dem Hoff gewohnet.

18. T. Petrus juvenis Pauli Folbarths filius ann. 21. Ich weiß übels nichts von A. zu sagen, habe auch kein Böses von ihm gelernet, ob ich ihm schon den Pflug getrieben.

19. T. Michel Schusterin Barb. ann. 27 c. j. e. f. Ich habe zu I. gesagt: Er solle ihm nicht Mühe machen, drauff sagte I., ich will es nicht laßen, weiln mir A. durch die Scheuren gegangen.

20. T. Peter Vagnerin ann. 23 c. j. e. f. Daß die Leut gesagt: A. Vatter hätte immer einen Sack mit Geträd in der Scheuren gehabt.

21. T. Barbara Filia Hanus Hirl[ing] ann. 21 c. j. e. f. Sie habe von etlichen Soldaten gehört, A. Weib hätte gesagt: Wenn ich nur das Mädlein nicht hätte, es wird auch der Weltlauff nachgehen müßen.

22. Hanus Schuster ann. 46 c. j. e. f. Daß ihm der Corporal einen Czedel gezeiget undt gesagt: Leset, das ist das Hexen-Register, da habe ers gelesen, undt auch Hanus Hirlingin drin gefunden, so habe Er gefraget undt gesagt: Es seien etliche Hirlingen, weiß derowegen nichts welcher es unter denen sey. Da sagt Corporal: Es seye A. Item habe ich gehöret von T. 6. daß der Schobel A. also angeredet, waß T. 6 auch selbsten gezeuget.

Anno 1701 die 2. Sept. erscheinet abermahl coram Ampl. ac Gen. Domino Georgio Franck, Actor Johann Hirling undt Inctus Andreas Schuster, da Inctus weiter nachfolgendes Zeugniß stellet:

T. 1. inter praecedentes 4tus Georg Schnell fassioni suae addit. Es legete der Corporal A. Soldaten zu mir ein, der sagte: Die Hanus Hirlingin ist gewißlich eine Hexe, und wenn sie nicht eine ist soll man mich an ihre statt verbrennen; denn einsten da ich meinem Pferdt Habern geben wolte, hat es weiln ihm A. Weib den Mundt versperret, die nicht freßen können. Ich sagte zu ihr, du Hexe, wenns nicht beßer wird, will ich dich verbrennen laßen. Darauff A. Weib gesagt: Er solte den Habern nur reitern, so würde das Pferd bald freßen, welches Er auch gethan, undt nachdem er den Habern gereitert, habe das Pferd davon frisch freßen.

2. T. Uxor praecedentis ann. 42 c. j. e. f. idem quod maritus.

3. T. Paul Binderin ann. 38 c. j. e. f. Als ich und A. Weib einsten von Hexerey zu reden hatten, fragte ich unter andern, wie es mit ihrer Action beschaffen? Sie antwortet: Sonsten fürchte ich mich nicht, ohne weil manche Leute sagen, das Waßer seye nicht gerecht.

4. T. Christel Nadoscherin ann. 38 c. j. e. f. Ich ware bey nechst bezeichnetem Teste im Weingarten als A. Weib dieses waß T. 3 zeuget redete, und bekenne solches mit guttem Gewißen.

5. T. Georg Schwartzin ann. 42 c. j. e. f. Es kame der Soldat, welcher zu Georgio Schnell und vor zu A. gelegen war, und sagte: Mein Wirth seil. A. vollendet seinen Ackerbau in 3 Tagen, undt sein

Weib verkauffet hinter ihm so viel Korn, als sonsten ein Paur in allem zu haben pflegt. Item sagte er: Sein Pferd seye 3 Tag krank gewesen undt nichts freßen können, darumb er A. Weib angeredet, und sie eine Hexe gescholten. Da habe sie gesagt: Er solte das Reiter auff des Pferds Lenden legen und den Habern auff des Reiters Boden, so würde es beßer werden, welches nach deme ers versucht, auch also geschehen sey.

6. T. Georg Schwartz ann. 50 c. j. e. f. Daß gedachter Reuter von A. dieses geredet: Entweder ist mein Wirth oder meine Wirthin eine Hexe.

7. T. Michael Folbarth ann. 25 c. j. e. f. Ich weiß anders nichts, ohne daß ich einmahl in der Müllen vom Müller hörete, der Georg Schobel hätte gesagt, A. seye nichts beßer als Er.

Deliberatum. Demnach Inctus deßen waß er geredet so wohl von einem bösen Verdacht artis Magicae, auch von Dieberey, dabey aber nichts scheinbahr machen oder richtig beweisen können, Actor aber auch etlicher maßen sträfflich erfunden worden, als sollen sich beyde Parthen mit dem Gericht vergleichen.

8. Hexenprozeß in Schaal.

Anno 1753. die 7. Martii wird durch uns unterfertigte in puncto fascinationis wieder Agnetham Volsnerin, und Annam Majin in dem Königlichen Dorff Schaal[1] ex Officio folgende Inquisition peragiret accepta Commissione Tit. Domini Consulis.

1. Hannes Reichert Annor. cir. 56 juratus fatetur: Vor ohngefehr 20 Jahren ware mein Weib bey eines hiesigten Bürgers Georgii Schüllers etwa 10jährigtem kranken Kind gewesen, und bey selbigem die erste halbe Nacht gehüttet, zur Mitternacht kam mein Weib nacher Hause, legte sich neben mich nieder, schlief ein, und das Feuer brennete hell, sogleich aber fing sie an recht schändlich zu thun, ich stieß wieder selbe, worüber sie erwachete und sagte, es wäre die Agnetha Volsnerin bey ihr gewesen, und habe ihr zu essen gegeben, es gab mein Weib sogleich eine gedürrete Zunge samt einem Stück daran hangenden Gurgel von einer Gänse aus, sagte aber es wäre noch waß bey ihr, welches die Agnetha ihr beigebracht habe, und es wäre ihr übel. Den folgenden Morgen gab ich meinem Weib zum erbrechen ein, worauf sie ein Stückel Wachß, worinnen allerhand Haare eingewickelt waren, und eines Fingers dick war, außgab, die Zunge und dieß Stückel Wachß nahm ich und

[1] Schaal ist ein Dorf, das zum Medlascher Stuhl gehörte.

zeiget es den nehmlichen Tag dem gantzen Dorff: bey Gelegenheit der Müllen-Arbeit. Die Agnetha Volfnerin gieng hierauf von hier durch und kam in 2 Jahren nicht wiedrum nacher Hauſe, anſonſten ſie damals würde gefangen worden ſeyn. Das Kind, bey welchem mein Weib gewachet hatte, ſtarb auch, ſonſt iſt ſo wohl dieſe Agnetha, welcher ihre Schweſter auch zu Mortesdorf verbrennet worden, als auch die Honnes Majin wegen Hexerey beſchriehene Perſonen.

2. Georg Volfner sen. annor. circ. 60 jur. fatetur: Vor 26 Jahren und juſt in dem Jahr, da der Agnetha ihr Mann Hann und ich bey ihm Vierl-Mann[1] waren, in der Faſten-Zeit kam einſt dieſe Agnetha zu mir Spähn begehrend, ſo ſagte zu ihr, wo kommet ihr ſo weit zu mir um Spähn, da ihr doch 4 Ochſen und große Knechte habt, darzu mehr Holz und Spähn im Hof als ich, indeſſen könnet ihr ja Spähn nehmen, wo es euch an meinen Spähnen gelegen, hiermit ging ſie hinaus, weiß aber nicht ob ſie welche genommen oder nicht, geſtalten ich ſie nachdem ich bald hinausging nirgends ſahe. Die folgende Nacht drauf ſahe meine 2 Ochſen traurig und konnten nicht freſſen, nicht lang nach dem begegnete Sie mir auf dem Feldt, und fragte mich waß meine Ochſen macheten, ich antwortete, ſie liegen da und können nicht freſſen, hierauf verſetzte ſie: ſie werden verhexet ſeyn, denn ſo bald ein Menſch oder Viehe krank wird, ſo heiſt es die Truden haben es gethan, der eine Ochs crepirete, der andere aber fraße ſo dann ein gantz Monath lang nur Erden in specie von denen Maulwurfen auf dem Felde, ob ich ſchon Futter genug hatte ihme zu geben, endlich genaſe er.

3. Honnes Volfner annor. 61 jur. fatetur: Vor 7 oder 8 Jahren circiter, als der Marian Mangel noch hier wohnete, war Er mein Nachbar, einesmals gienge ich in mitternacht hinaus in Hoff, indeſſen hörete des Marian Mangul Kühe eine börlen[2], ich trate nahe hinzu, und ſahe, daß die Honnes Majin unter der Kuhe war dieſelbe zu melken, und des Marian Sohn lag neben der Wand und ſahe ſie auch, wollte ſich aber nicht rühren aus Furcht, endlich wendete Er ſich liegendt, ſolches hatte ſie wahrgenohmen, und wieſchte zum Thor hinaus, und machte ſich in den Graben, ich kennete ſie wohl, denn ich war nur 3 Schritt von ihr, und ſie hatte einen Topf, ſo etwas größer als von einer Maaß war, hatt aber noch nichts gemolken, geſtalten die Kuhe müßig war und nicht Milch gab. Nach 3 Tagen ſpürete auch an meinen Kühen, daß ſie morgends gemolken waren, deßen ich gleich die Majin

[1] Sächſ. = Viertels-Mann; das Dorf war in 4 Quartale eingetellt.

[2] Sächſ. = brüllen.

in Verdacht hatte, mithin nahme mir Gelegenheit vor der Kirchen, als unter andern vielen Leuthen auch dieſe Perſon zugegen war, davon zu reden und ſagte: Merket euchs ihr Weiber, die es iſt, ich werde aufpaßen und wenn ich ſie unter meiner Kuhe finde, ſo werde ſie mit der Miſtgabel ſo anpflocken, daß ſie gewiß nicht fort wird gehen; von der Stund an hatte mein Vieh Frieden.

4. Martin Graef annor. 47 juratus fatetur nihil certi.

5. Daniel Guneſch annor. 41 jur. fatet.: Vor etwa 9 Jahren kam die Majin einen Morgen zu mir und begehrete Milch von meinem Weib, weil ſie aber keine Milch ihr zu geben hatte, beſchiedte[1] mein Weib ſelbe auf den Abend zu kommen, ich war dazumal juſt im Begrief auf Hermannſtadt zu gehen, die Majin war aber nicht kommen. Mein Weib hingegen hatte auch die Kuhe nicht melken, auch nicht einmal in die Nähe zu ihr kommen können, indem ſelbe wieder ihre Arth gelauffen, als wenn ſie raſend wäre. Als ich nach Hauſe kame, klagte mirs mein Weib, den Abend wie die Kühe kamen erfahre es alſo, wie mein Weib mirs erzehlet hatte, daß kein Menſch in die Nähe bey die Kühe kommen könte. Dieſes ſahe zugleich ein Mann von Schorſten, ſo Frucht zu kauffen kommen war, welcher uns lehrete, man ſolte die Kuhe mit der Ofen-Ruthe ſchlagen, denn ſolche Schläge müſte die beſchädigende Hex empfinden. Ich wolte dieſes probieren, kunte aber nicht beykommen die Kuhe zu erreichen, und die Kuhe lieſe geradt vor der Majin Thor, hielte den Kopf übers Thor und börlete in Hof hinein, darauf trafe dieſe Perſon auf dem Feldt allein an, und ſetzte ſie zur Rede, endlich hernach änderte es ſich mit der Kuhe, daß ſie wieder tractabel ward, wie ſie zuvor war.

Die Honnes Volfnerin betreffend, welche wegen Hexerey ſehr beſchrien, ſo iſt uns mit ihr dieſes paſſieret: Im verwichenen Sommer war mein Weib genöthiget in dieſer Volfnerin Revier befindlichen Ofen zu backen, und zwar mit Vergünſtigung derer Nachbar[2]. Nachdem mein Weib das Brodt ausgethan, ſchüttete Sie Pflaumen ein, nicht wißendt, daß dieſe Volfnerin auch eben die nehmliche Intention gehabt, gnug mein Weib ward ſogleich vor dem Ofen krank, und zwar dergeſtalten, daß wir auch an ihrer Wiedergeneſung zweiffelten. In zwiſchen traff die Honnes Lutſchin, hieſige Schuſterin, hin, mein Weib zu beſuchen, dieſe

[1] Sächſ. = beſcheiden, antworten, wohin weiſen.

[2] Vgl. das Sieb.-ſächſ. Wörterbuch über Backhaus I. 384. Ein intereſſanter Beleg, daß noch um die Mitte des 18. Jahrhunderts nicht jedes Haus auf dem Dorf den Backofen hatte.

ſagte wir ſolten nicht wundern, warum mein Weib ſo plötzlich krank wäre worden, der Backofen ſei Schuld daran, denn die Wolfnerin hätte ſich beſchweret, warum mein Weib Obſt eingeſchüttet, denn es hätte die Volfnerin auch Obſt einzuſchütten gehabt, und nun ſolte ihr Obſt zu Hauſe verderben, endlich wurde es meinem Weib beßer, wurde aber noch zweymahl hart krank, bey der letztern Krankheit ließen wir eine Wallachin kommen mein Weib zu ſchmieren, ex post habe gehöret, daß dieſe Wolfnerin bey der Nacht zur benannten Wallachin kommen und ihr verwieſen, warum ſie mein Weib zu ſchmieren ſich unterſtanden auch mit Bedrohung, die Wallachin gar zu tödten, woferne ſie dergleichen mehr thue, oder mir was davon ſagen würde.

6. Georg Koch annor. circ. 46 jur. fatetur: Ich habe von meiner Kindheit an immer das Geſchrey von der Volfnerin gehöret, daß ſie eine Hexe ſeye, auch ſind ihr viele Beſchuldigungen gemacht worden, unter andern hat ſie ſich einer Begebenheit ſchuldig gegeben durch die Flucht von hier, denn es geſchahe vor etwa 19 Jahren, daß meines Weibes Brüderchen, ein Jung von 10 Jahren, mit der Wolfnerin Söhnchen von einer Gleichung in der Schul gezanket und jenner immer dieſen geſchlagen hatte, wie nun der geſchlagene es ſeiner Mutter weinend geklaget, daß des Georg Schüllers Jung Andreas ihn geſchlagen habe, ſo beſinne mich, daß mein Schwagerchen den folgenden Morgen ſich beklagete, und den 4ten Tag darauf ſturbe, mein Schwieger Vater ſchriebe des Kindes Krankheit und Todt der beſchriehenen Wolfnerin zu, gieng deswegen bey die Obrigkeit, um durch Erlegung der Gerechtigkeit[1] benannte Perſon arreſtieren zu laßen, ſie hatte aber ſolches erfahren und hatte die Flucht genommen, kam auch in gantzen zwey Jahren nicht wieder. Der Jung, mein Schwagerchen, wehrenden ſeiner Krankheit ſchrie allezeit, wir ſolten ihn von der Wolffnerin retten, man ſolte ſie nicht bey ihn laßen, denn ſie zwicke ihn, und wolte ihn würgen.

7. Honnes Cziegler annor. 44 jur. fatetur: Vor 3 Jahren bekam meine 14jährigte Tochter an dem rechten Fuß vom Knie hinunter eine dicke Geſchwolſt, eine Haut wäre wie die andre, und nirgends auch nur ein Löchel einer Nadel-Spitze groß zu kennen, bey allen angewendeten Mitteln war nicht die geringſte Beßerung zu ſpühren, lag alſo einem Krippel gleich bey nahe 7 Wochen, wehrender dieſer Zeit kam die Inquisita Agnetha Volfnerin ohne einige Urſach gehabt zu haben in dem Tag biß 3mahl zu mir, ſagende: wir ſollen nicht etwa die Gedanken hegen, daß dieſe Krankheit von denen Böſen herkomme, nein! Denn

[1] So wurde das Gerichtsgeld genannt.

Gott schicke dem Menschen allerhand Kreutz zu. In der 7ten Woche brach meiner Tochter dieser Fuß auf, und sie selbsten hatte in meiner Abwesenheyt, mit einer Nadel aus ihrer Wunde in Gegenwart meines Weibes ein Stuck Knoch oder Bein etwa eines Fingers lang, und aussehend, als wenn es von der Schulter eines Rind, oder Horn Viehes seye, herausgegriebelt, welches denn mein Weib veranlaßet, dem HErrn Jurato, und mirr damahls beysammen befindlicher gantzen Hochzeits-Gesellschafft dieses Bein zu zeigen. So bald vor benannte Inquisita, so gleichfalls auf sothaner Hochzeit gewesen, solche Herausnehmung aus meiner Tochter der Knochen erfahren, hat sie sich von daher reterieret, ist auch nicht wiederum dahin gekommen, nachhero sind noch 5 etwas kleinere Knöchelcher in meiner und meines Weibes Gegenwart aus meiner Tochter Fuß gezogen worden, worauf sie wiederum geheilet und Gott sey Dank davor nicht den geringsten Defect am Fuß behalten hat. Nachdeme die erste Knoche[1] heraus war, ist Inquisita nicht mehr in mein Hauß gekommen, biß auf gegenwärtige Stunde. Meinem Wißen nach kan mich wohl auf nichts besinne(!), wormit ich die Inquisitam so wohl vor als nach Krankheit und Genesung meiner Tochter beleidiget haben solte, es sey denn daß der Zorn noch von daher seye, weiln mein seeliger Vater 2 hiesigte Weiber als Hexen hat verbrennen laßen. Überhaupt aber werde beyde befragte Inquisitae in hiesigtem Dorff vor Hexen gehalten.

8. Honnes Vngar annor. 38 jur. fatetur: Vor 3 Jahren lag ich neben meinem Weib auf dem Bett und schlief, zu Mitter Nacht stieß mein Weib an mich schreyender: hört höret! wie schlaffet ihr: ergreifet sie, ergreifet sie! Ich sahe niemanden, dahero ich auch niemanden ergreiffen kunte, also recket sie ihre Hand gegen meine Hand, sagte, sehet sie ist weg, aber das Glaß woraus sie mir hat wollen zu trinken geben, habe ich ihr aus der Hand genommen. Hierauf stunde ich auf, zündete das Feuer an und nahm das Glaßel aus meines Weibes Hand, besahe es wohl, unser war es nicht, in diesem Glasel war ein trüber gelbligter liquor mit allerhand Haaren und andern schändlichen Sachen, ich nahme das Glasel und brachte es zum hiesigten HErrn Jurato. Mein Weib hatte die Gedanken, die Agnetha Volfnerin hätte ihr zu trinken geben wollen.

9. Anna Uxor Georgii Schullers annor. circ. 40 jur. fat.: Nachdeme mein Mann vor etwa 13 Jahren sich mit dem Honnes Maji vergesellschafftet hatten, und mittelß Zusammenspannung unserer und

[1] Sächs. ist Knochen fem.

seiner Ochsen einen Pflug macheten, ward die Anna Majin gar zu dreist zu uns, so daß sie fast alle Abend zu uns kam und Milch etc. begehrete, eine Weile hindurch gab ich selber mehr aus Furcht als guttem Willen, da es mir aber zu viel werden wolte, schlug ich ihr ihre Bitte zu verschieden mahlen verweißlich ab, warum sie denn immer zu mir, und nicht auch zu andern Leuten begehrete, sie wiße, daß wir auch arme Leuthe wären, und das unsrigte braucheten. Hierüber ward sie zornig, und gieng weg, noch in dieser Nacht ward mein 2 ½ jähriges Mädel (welches frisch und gesund niedergelegen ware) zur Mitternacht krank und sturb den folgenden Tag zur Fruhstucks-Zeit. Ich selbsten bekam darauf von selbsten eine Geschwölst an dem rechten Fuß, welche endlich in 12 schändliche Wunden ausbrach, wormit ich mich bis 1 ½ Jahr elend schleppete. Ich ging bey der Anna Mayin Mutter Schwester Annam, eine hinterlaßene des Andreas Volsners als bey eine auch sehr famose Hexe, fragte selbige mit höflichen und gutten Worten, waß ich doch zu thun und womit ich meinen Fuß würde heilen können? Sie ertheilete mir die Antwort: ich solte nicht bekümmert seyn, es wäre mir nur auf eine Zeit gemacht worden, wenn solche verfloßen, würde mir der Fuß beßer werden, iedoch aber wolte sie mir einige Blätter zum auflegen geben; sie brachte mir auch solche, wormit ich meinen Fuß bindete, auch würklich heilete. Ich ward schwanger und zeigete noch 3 Wochen vor der gewöhnlichen Zeit ein Mädel, welches Kreutz weiß über das Gesicht von einem Ohrwaschel an über den Mund, Kinn und völliges Brüstel ein ungewöhnlichen Strohm[1] eines Fingers breit, mit auf die Welt brachte, aus diesem Strohm[1] wurden nachhero Blattern, als wenn das Kind mit siedendem Waßer verbrennet wäre, von allen gebrauchten Mitteln wolte keines helffen, worauf ich dann auf Neudorff, Löb. Herrmannstädter Stuhls, bey eine Wallachin fuhr, diese entdeckte mir, daß das Kind noch in Mutter Leibe von den Hexen seye verbrennet worden, sie lernete[2] mich, waß ich vor Species zu einem Salbel nehmen, und das Kind damit schmieren solte, ich thats und brachte es so weit, daß das Kind bald geheilet ware. Zweifels ohne müßens die hiesigte Hexen nicht gerne gesehen haben, daß es solte curirt werden, dahero bekam es in einer Nacht diesen Zufall: wenn es saugen solte, that es den Mund auf, war begierig zu saugen, fing auch an, sobald aber etwas Mutter-Milch in sein Leibchen kam, wurde ihm der Leib biß an den Kopf hinauf so gar auch die Kehle dergestalten aufgetrieben, daß

[1] = Striemen.

[2] Sächs. ist kein Unterschied zwischen lehren und lernen, beides heißt lihren.

es als eine aufgeblaſene Blaſe oder Blatter ward, im Leib aber hörete man ein heftiges Pipſen, als wenn, weiß nicht was für, und wie viele lebendige Thiere im ſelben wären, ja es muß dergleichen geweſen ſeyn, denn man kennete derer Thiere heftige Bewegung in des Kindes Leib ſehr wohl, ſo lags einige Zeit, daß der gröſte Jammer an ſelbem zu ſehen ware. Endlich ſaß ich einſtens in Abweſenheit meines Mannes einsmahl bey nächtlicher Weile, dieſes Jammer volle Kind auf dem Armen habende auf dem Herd, und hatte ein helles Feuer; mitter Zeit kamen 2 Katzen, ſetzten ſich außwendig auf mein Fenſter und machten eine lange Zeit ein abſcheuliches Katzen-Geſchrey, ich legte mich ſammt dieſem kranken Kind nebſt noch ein etwas größeres aufs Bette, ich hatte mich noch nicht zugedecket, ſo kamen dieſe 2 Katzen zum Fenſter hinein, die eine auf mich und die andere auf das kranke Kind, diejenige ſo auf mir ſaß verwandelte ſich in die Honnes Mayin Mutter Schweſter Annam Volſnerin, die andere in die Mayin ſelbſten, erſtere druckte mir meine Armen und Hände neben mich, daß mir dieſelben wehe thaten; was die andere über dem Kind thate, kunte ich nicht ſehen, genug ich ward nach einem ernſt zu Gott geſchickten Seufzer gewahr, daß weder Menſchen noch Katzen daſelbſt waren, das arme Kind aber hatte nachhero das Bruſt-Bein nicht mehr, und wenn es Athem holen ſolte, ſo zog und ſtieß ſich die Haut ſo heraus und hinein wie eine Blatter, ober denen Lungen waren gewiß keine Beincher, und dergeſtalten brachte es noch zu biß in die 4te Woche, ſo dann ſtarb es. Hierauf nun gieng ich zur Mayin, redete ſie an und ſagte, ſie ſolte es hiermit nun bewenden laßen, es ſey gnug was ſie uns angethan hätte. Sie verſetzte, warum ich ſie nur allein anredete, da doch die Aguetha Volſnerin eine größere Hexe ſey, denn ſie, und warum gienge ich nicht auch zu ſelbiger. Hierauf citirte Honnes May uns vors Judicium Schelkense und verlangte Reſtitution der Ehre, dieſer Proceß ging zu Ende. Nachgehends waren meinem bermahlen lebenden Sohn 2. salva venia Sauen bei nächtlicher Weile in unſerer Stuben vorgekommen, thuende, als wolten ſie ihn beißen, worauf derſelbe einen übeln und ſehr ſtark geſchwollenen Fuß an dem Knichel[1] bekam, woraus ſo dann Löcher entſtunden, aus welchen verſchiedene kleine Knöchelcher und Spähne, wie gegenwärtig zu ſehen ſeyend, als wenn ſelbe von der Fleiſch-Bank wären, herausgezogen wurden. Vor 3 Jahren in der Nacht gegen den geſchworenen Montag lag mein Mädel, ſo 12 Jahr alt ware, friſch und geſund nieder, zu

[1] Sächſ. = Knächel.

Mitternacht that selbiges einen vehementen Ruff (oder Kresch[1]), schlief wiederum ein, und erwachete erst an dem Montag zur Frühstücks-Zeit, der rechte Arm und Fuß waren ihm gelähmet, und das Gesicht völlig umgekehret, es lebete dergestalten biß in die Hirsch Erndte[2] und starb auch.

10. Georg Schenker annor. circ. 50 juratus confirmat fassionem Uxoris, quae proxime praecedens Testis est, exceptis, daß Er vermög seines Weibes Anzeigung nicht allemahl zu Hause gewesen, mithin auch nicht alles, was ipso absente seinem Weib arriviret, mit angesehen habe.

11. Agnetha relicta Honnes Volsners annor. circ. 38 jur. fatetur: An dem Montag 5 Wochen kam die Anna Mayin zu uns, begehrete Honig umsonst von mir, weiln ich aber nun keines geben wolte, ging sie zorniger von uns weg, den nächst darauf folgenden Montag Abends legte sich mein Mann frisch und gesund nieder und schlief biß um Mitter-Nacht. Zur Mitternachts-Zeit aber fing derselbe heftig an zu schreyen: O Jesus, o Jesus! mein Leib, verlangete eine Axt, er wolle sich den Leib aufhauen, es wäre ihm was daselbst, den nächst hierauf folgenden Sonnabend starb Er. Ich habe so wohl in Ansehung dieses plötzlichen als auch noch zweyer Kinder Todt, und eines annoch lebenden 5jährigen Mägdchens gäntzlicher Verlahmung, da es nicht anders ist, als daß ihme das Gliedwaßer ausgenommen worden, den völligen Verdacht auf diese Mayin; daß diese so wohl, als auch die Agnetha Volsnerin dem allgemeinen Geschrey der Leuthe nach vermehrte[3] Hexen seyen sollen, weiß das gantze Dorff.

12. Fruma Uxor Ojne Androni annor circ. 40 jur. fatet.: Als letztens die Daniel Guneschin hart krank ware, wurde ich biß dreymahl hingeruffen, sie zu schmieren, worauf ihr denn auch besser wurde, und nachdem sie ein wenig auf stunde, kam mir zu Hause im Schlaf eine Sachsin vor, die zu mir sagte: Ha Scoalete,[4] wer hat Dich zur Danielin geschickt, waß hastu da gemacht, kanstu sie nicht da laßen, wo sie ist, wo Du mehrmale hingehest, oder sagest es, daß ich ietzt bei Dir gewesen, soltu keine Zile[5] mehr haben, zuletzt gab sie mir einen derben Backenstreich, daß da ich recht zu mir selbsten kam, mir das Back eine Weile davon glimmete, ich stunde so denn auch nebst meinem Manne auf, sahen aber niemanden mehr. Vor ohngefähr 10 Jahren redete der Honnes

[1] Sächs. kreischen = rufen.
[2] Hirse-Ernte.
[3] Sächs. = berüchtigt, berühmt.
[4] Rum. = steh auf.
[5] Rum. = Tage.

Drotleff in Gegenwart meiner und anderer vieler Leuthe die Volfnerin an, sagend: Du Hex, mach mir wieder gut, waß du mir verdorben hast, aber[1] ich laße dich verbrennen, darauf antwortete sie: schweig, wo ich eine Hexe bin, so bist du ja unser diplas[2] und geigest uns, darmit schwiegen beyde weiter still, und giengen heimzu.

13. Anna Uxor Johannis Ungar annor. 30 jur. fatet.: Vor 3 Jahren nach der Erndt-Zeit in einer Nacht, da ein wenig Mondschein war, lag ich auf dem Bette neben meinem Mann und erschien mir eine Weibes-Person in Gestalt der Volfnerin ein sogenanntes Weimer-Glaß in der Hand habend, worinnen rothes war, als wäre rother Wein drinnen, sagte zu mir trink, trink, ich zoge aber mir die Decke über den Kopf und wolte nicht trinken, ein andersmahl in der Nacht spürete, daß man mir an der Decke zoge, nahme auch würklich war, daß jemand beym Bethe war, kunte aber niemanden erkennen, denn es sehr dunkel war, ich schrie aus Furcht und Schrecken meinem Mann zu rufend, greiffet sie, mein Mann wachete auch gleich auf, indem bliebe mir ein Glasel in Händen, wir stunden beyde auf, machten das Feuer und fanden niemanden nirgends, im Glasel war was gelbliches, weiß nicht was es gewesen, welches mein Mann den andern Morgen dem HErrn Jurato und andern Gemein Leuthen gezeiget.

14. Testis Georgi Schunn annor. circ. 75 jur. fatet.: Wehrender Zeit, da ich der Agnetha Volffnerin Nachbar gewesen, bin ich in alle meinem Thun und Wirtschafften sehr unglücklich gewesen, und ich kan niemand anders als selbe Agnetham beschuldigen. Es ist gewiß, daß ihrer Schwester eine zu Mortesdorff verbrennet worden,[3] und diese Agnetha ist in einem nicht geringen Verdacht denn ihre Schwester gestanden, es haben sie auch würklich ihrer etliche als eine Hexe angeredet, bey welchen nachgehends die Agnetha Volfnerin selbsten den Frieden suchete und machete, unter andern solte ein hiesigter Cantor, welchem sie auch was zuwieder gethan hatte, bey dem Judicio Schelkensi persequiren, die Agnetha Volfnerin aber declinierte diese persecution dadurch: sie reversierte sich schrifftlich, daß, woferne der Cantor künftighin an Menschen und Vieh einiges Ungemach oder Layd widerführe, so solte sie allen Schaden zu bonificiren gehalten seyn. Zu einemmahl schlug der Agnethae Mann Hannes Volfner sein Weib Agnetham, wehrendem schlagen sagte sie: schlaget, schlaget, ihr solts theuer bezahlen. Er versetzte

[1] Sächs. = oder.

[2] Rum. = Bläser, Musikant.

[3] Dort findet sich keine Nachricht.

ihr, was drohest du noch, du Hexe, ich will dirs machen, wie mans der Teutschin, welche vorhero verbrennet worden, geschehen ist. Es lebte auch dieser ehrliche Hannes Volfner nicht lange darauf.

15. Anna Uxor Martini Fronii annor. circ. 38 jur. et fatet.: Im Sept. 2. Jahr vergangen gieng ich in einen unsern Weingarten, wo der Agnetha Volfnerin Tochter Catharina meine Nachbarin ist, ich fand selbe Catharinam, daß sie aus meinem Weingarten Weintrauben abriß, weswegen ich sie reprimandirete, zweifels ohne muß diese ihrer Mutter wieder mich was geklaget haben, denn die Agnetha Volfnerin kam mir ins Hauß gelauffen, verwiese und drohete mir sagend: was hastu mit meiner Tochter gehabt im Weingarten, warte nur, warte, du solt es bezahlen noch, von dieser Zeit an sehe ich, daß meine Kräften weichen, ich vertrocknete und kan nichts arbeiten, ob ich schon gut essen kan. Bald hierauf sagte mein dazumahlen 4jähriges Mädel an einem gewissen Morgen gegen mich: Mutter was ware euch heut Nacht, so oft rief ich euch und konte euch nicht erwecken, ich fragte das Mädel: nun was wolteſtu mit mir, daß du mich so oft rufest, es versetzte: nun ihr hat[1] die Volfnerin und ihre Tochter Bordanin nicht in der Stube gesehen, sie waren beyde hier, und sehet nur wie haben sie mich verbrennet auf dem Rücken. Ich zoge das Kind aus und fand, daß es über den Rücken, als wenn es mit einer glüenden Schnur geschehen wäre, verbrennet ware. Ich besinne mich gar wohl, daß ich in solhaner Nacht so wohl das Magdel, als auch meinen Mann von dem andern Bett mir ruffen hörete, konte mich aber ohnmöglich recolligieren.

16. Merten Fronius annor. circ. 37 jur. confirmat fassionem Uxoris suae additque: Da meine arme alte Mutter in ihrem Wittwenstande lebte, hatte sie 4 Ochsen, welche zugleich anfingen zu dürren, daß sie fast crepiereten, meine Mutter hatte den Verdacht auf die Agnetham Volfnerin, consulierte den dazumahligten hiesigten Commissarium HE. Joh. Hoch, was sie zu thun haben würde? welcher ihr den Rath gegeben, sie solte die Volfnerin stark anreden. Diesem Rath folgete meine Mutter, ging der Volfnerin aufs Hauß, bedrohete selbe, sie solte schaffen, daß es unsern Ochsen beßer würde, ansonsten würde es nicht gut werden, hierauf lernete die Volfnerin meine Mutter, sie solte neben einer Steppen[2] in unserm Hof suchen, daselbst würde sie was finden, welches sie nachgehends verbrennen solte, meine Mutter hatte so gleich gesuchet, und

[1] Sächs. = habt.

[2] Sächs. = Säule.

gleich einen Klezen[1] Garn dick zusammen gewickelt Birkenbulden und 4. Locher drin gelaßen, funden, welche ich auch gesehen. So bald sie dieses verbrennete, wurden unsere Ochsen zusehends beßer und feist.

17. Honnes Lutsch annor. 53 jur. et fatet.: Vor 6 Jahren hatte mein damahls 4jährigtes Söhnlein mit der Agnethae Volsnerin Enkeln auf der Gaßen gezanket, dieses hatte das Mädel seiner Groß-Mutter geklaget, welche auch meinem Jungen auf der Gaßen antreffende, demselben gedrohet, warte nur biß morgen, ich werde dich lernen. Dieses hörte so wohl ich als auch mein Weib aus unserer Stuben, den folgenden Morgen fuhr ich nach Korn aufs Feldt, und ließ den Jungen frisch und gesund zu Hause, nur so lang, biß ich eine Fuhr Korn ladete, kam der Volsnerin Tochter Mann Georg Bordan mir auf das Land nachgelauffen, sagte ich solte nacher Hause eilen, denn ich würde meinen Jungen schwerlich lebendig finden. Ich ließ Wagen und Pferde auf dem Lande stehen, und kam eilends nacher Hause, oberhalb dem Dorff begegnete mir auch der Volsnerin Tochter und sagte mir eben die Nachricht, ich lief in meine Stube hinein und fand den Jungen in vorbesagten Umständen, hiebey fielen mir der Volsnerin Drohworte gleich ein, dahero war ich furiös und solte selbiger aufs Hauß lauffen, gleichwohl aber klagte ich diese Passage erstlich dem HErrn Jurato, welcher mich abhielte, nicht selbsten hinzugehen, versprechend, er wolle die Volsnerin so gleich anhero ruffen laßen, und ihr selbsten zu reden, welches auch geschehen ware. Noch den nehmlichen Tag ward der Junge gesund, und bey seiner Genesung sagte Er: Er sey auf dem Herd gesessen im Vorhauß und es sey der Agnetha Volsnerin Katze kommen, und habe ihn von daher heruntergestoßen, wir visitierten den Jungen am gantzen Leib und fanden kein eintziges Fleckchen einigen Fals.

18. Marie Uxor Jakob Kedves annor. circ. 40 jur. et fatet.:

19. Dine lui Prund annor. circ. 21 jur. fatet.: Im nächst vergangenen Sommer kam die Honnes Mayin die Gaßen hinauf, solte in meiner Mutter Behausung gehen, begegnete mir unterwegs, verlangete von mir entweder Milch oder süßen Käß, ich sagte wir hätten ihr nichts zu geben, denn die bukate[2] gehörete nicht uns, sondern denen Sztopunon[3] von den Schaafen zu, hierauf sagte sie: warte nur, ich konte dir auch einmal gutt aber[4] auch böses thun, hiermit giengen wir von einander.

[1] Sächs. = Knäuel.
[2] Rum. = Genährung.
[3] Rum. = Herrn.
[4] Sächs. = oder.

Die darauffolgende Nacht lag ich gantz allein bei der Sztine,[1] und zwar vor derer Thür auf dem Rücken und schlief, es dachte mich im Schlaf, als hörete ich das Sausen eines Windes, worüber ich erwachete — und sahe bey guttem und hellem Mondschein die Mayin creutzweiß auf mir sitzen und mich auf der Brust haltende, ich erschrak hierüber und fing an zu reden und sagte fus de aice[2], weiter konte ich nichts mehr reden, sie hielte sich aber auch nicht auf, sondern lief den Berg hinunter, wohin, weiß ich nicht. Daß aber dieses die Mayin gewesen, kann ich auch noch einmal schweren, denn ich sahe sie mit meinen Augen. Nachdeme mir dieses begegnet war, lag ich an Seiten-Schmertzen drey gantzer Tage; an der Brust wo selbe mich gedrücket hatte, habe ich biß dato noch eine merkliche Empfindung.

20. Honnes Schuller jun. annor. circ. 35 juratus et fatet.: Zu der Zeit als ich in die Schule gieng, ging auch ein Vetterchen von mir als Georgii Schullers Söhnlein, und auch der Inquisitae Agnethae Volfnerin Söhnlein Georg in die Schulen, diese beyde letztere raufeten und schlugen sich, wie es bey denen Kindern gewöhnlich, worauf Inquisitae Sohn sagte: warte nur, biß ichs meiner Mutter sage, sie wird dir auszahlen. Nachdem nun mein Vetterchen aus der Schulen kommen, das Mittag-Eßen gehabt, hatte sich derselbe in den Scheuer-Garten niedergelegt, und schlief, fing aber bey seiner Erwachung an zu schreyen: Jesus! repetine[3], die Agnetha Volfnerin hat mir das Hertz ausgenommen. Dieses Schreyen trieb er biß auf den dritten Tag, und so dann starb er. Mein Vater und deßen Bruder solte die Inquisitam fangen laßen, sie verließ aber alles, was sie hatte, ging durch und kam erst nach 2 Jahren wieder nacher Hause; da dann weiln das Kind ohnehin todt war, dieselbe mit Frieden gelassen wurde.

Continuata die 29. Martii praemissa inquisitione recipiuntur fassiones sequentium testium.

21. Petre Belle annor. circ. 40 juratus fatet.: Vor etwa 12 Jahren ward meines Weibs Bruder, so ein junger Mann war, krank Bey dem Anfang seiner Krankheit sagte Er: Die Honnes Volfnerin habe ihm zu trinken gegeben, und hiervon sey er krank worden, wehrender seiner Krankheit aber schrie er mir, meinem Weib und mehrern Umstehenden immer zu: laßet mich nicht repetine, sehet die Honnes Volfnerin ist hier und will mir bald Maulschellen geben, bald was anders thun, diese Klage wehrete biß auf den 3ten Tag und so dann starb er.

[1] Rum. = Sennhütte.
[2] Rum. = geh weg von hier.
[3] Rum. wohl, doch unverständlich.

22. Georgi Schill, annor. circ. 26 jur. fatetur: Vor etwa 4 Jahren dienete ich dem Georg Volfner bey denen Ochsen, bald nach der Erndte trieb ich einstens gegen Mitternacht meines HErrn Ochsen oberhalb hiesigte Kirch Weingarthen zur Weyde. Die Ochsen prämittirter Maaßen nahe bey denen Weingarten, dahero durfte ich nicht schlaffen, sondern legte mich auf den Rücken und sahe den sehr hell scheinenden Mond an, kaum aber hatte ich mich niedergeleget, so sahe ich die Honnes Volfnerin, daß sie sich Kreutzweiß auf meinen Leib und ihr Enkel, ein Madel von etwa 7 Jahren, auf meinen Kopf setzten, ich konte nicht, und diese beyden wolten nichts reden, hier saßen beyde auf mir, und ich kannte sie bey dem hellen Mondschein gar wohl, die Honnes Volfnerin hatte ihren Küttel an und aufgeflochtene Haaren, so bald sich beyde von mir verlohren hatten, stund ich auf, ließ die Ochsen im Stich und kam nacher Hause, nachdeme ich Schmertzen am Leib empfand, und dieselben betrachtete, war ich völlig verbrennet, und es ging mir die Haut allenthalben weg, meine Herrin schmierete mich mit süßem Raum[1] ein.

23. Georgius Jung annor. circ. 52 jur. fatet.: In Anno 1730 ware der Fähndrich Baron Unruh allhier im Quartier, und wurde ihm einstens der Honnes Volfnerin Pferd biß auf Mediasch gegeben, welcher das Pferdt etwas stark geritten hatte, nach deßselben Heimkunft ward Er krank, Er beschuldigte die Honnes Volfnerin sie hätte ihn behexet, derowegen ließ Er selbe durch mich als damahligten Vierlsmann[2] erstlich zu sich holen, bedrohete sie mit Verbrennen, schickte sie nachgehends auch auf hiesigte Burg in Arrest, bey dieser occasion sagte die Honnes Volfnerin gegen mich, die Leute sind mir gehäßig, ich weiß man wird mich auf Marktschelken schicken, aber ich werde nicht mehr auf Schaal zuruckkommen.

24. Anna relicta Michael Czieglers annor. circ. 38 jur. fatetur nihil ad meritum.

25. Christianus Guneſch senior annor. 87 [jur.] ot fatetur conscientiose: In Anno 1729 war ich ältester Borger, und hiedurch kame es, daß ich auf eines Hermannstädter Schneiders Verlangen in Abwesenheit des Dorffs-Hannen, der Honnes Volfnerin ein 20 Eymer Fäßel zum hiesigten Büttner verbothe, worauf die gedachte Honnes Volfnerin von mir weg und über die Gaße gehende drohend diese Worte sagte: sehet nur, wenn doch der Hann mir das Lägeln verbothen hätte, so wolte es nicht so groß achten, aber es hats der Guneſch verbothen,

[1] Sächs. rum = Rahm.

[2] Viertelsmann, Vorsteher des Quartals.

aber wart nur, Er solls mir bezahlen. Dieses hörete ich mit an, etwa den 2ten oder 3ten Abend darauf kamen meine Kühe frisch und gesund aus der Heerde, des Morgends wolte sich die eine nicht melken laßen, und nur biß an diesem nehmlichen Morgen die Sonne aufgieng, ware die Kuhe todt. Etwa 5. oder 6. Tage darauf gieng es einer andern meiner Kühe eben auf diese Weise und crepierte auch. Dieses schreibe ich einzig und allein dieser Drohung zu, denn es war keine Krankheit an denen Kühen zu kennen, ja auch da selbe crepiert waren, liefen sie nicht auf.

26. Sophia Uxor Honnes Schullers senioris annor. circ. 40 jur. fatetur: Mein Mann hatte ein jüngeres Brüderchen so ein Schul-Knab von etwa 11 oder 12 Jahren war, dieser hatte sichs einsmahl mit Honnes Volfnerin Söhnlein in der Schule gerauffet, welch letzterer dem ersteren gedrohet, es seiner Mutter zu klagen. Den nehmlichen Tag ward meines Mannes Bruder krank, lag biß auf den 3ten Tag und starb. Wehrender seiner Krankheit sagte Er immer, die Honnes Volfnerin wäre bey ihme und tödtete ihn, bathe alle Umstehende selbe aus der Stube zu schaffen, mein Schwieger-Vater beschickte die Volfnerin annoch bey des Knabens Leben, und sie bedroheud vermahnen ließ, sie solt verschaffen, daß es dem Kinde beßer werde, worauf sie gesagt, man solte den Jungen durch eine Zwiebel Schoß-Röhre trinken laßen, dieses geschahe und gleich wohl starb das Kind, hierauf gieng die Agnetha Volfnerin aus Furcht einen Proceß von meinem Schwieger-Vater zu bekommen von hier durch, und war zwey gantzen Jahr aus. Dieses kan ich auch sagen: vor 3 Jahren kam die Honnes Mayin und begehrte einhalb Viertel Kukurutz von mir, welches ich derselben nicht geben wolte, den nehmlichen Abend noch kam es meinem kleinen Kind, so ein Knäbchen von 1. Jahr war, auf einmahl zu, daß es den Kopf nicht halten, und den Ruck ganz gebogen, kein angewendetes Mittel wolte helffen, nachgehend spürete es sich, daß ich, die hiesigt Schenkerin Scheppin und die Honnes Volfnerin zugleich im Hanf rupfen waren, hieselbst redete ich mit der Schenkerin von meines armen Kindes Beschaffenheit und wohl bedächtig so vernehmlich und hart, daß die Honnes Volfnerin alles mit anhören kunte. Ich sagte unter andern: meines Mannes Bruder Georg Schüller aus Arbegien hatte uns sagen laßen, woferne es mit unserm Kind nicht beßer würde, so solt mein Mann nur herunter kommen, da Er denn sammt meinem Mann auf Mediasch reisen, und die Gefangennehmung derer hiesigten Hexen ansuchen wolten, und er Georg Schuller hatte zum Proceß Vorschub versprochen, dieses

ware Sonnabend, den nächst darauf folgenden Montag früh stund mein Kind mit erhobenem Kopf und geraden Rücken auf, ohne daß wir mittlerweile einige Medicin oder schmieren angewendet hätten, und seit der Zeit ist der Knab gerad. Wegen einer unglücklichen Entbindung einer meiner Schwangerschaften hatte ich den Verdacht auf die Honnes Mayin, nachdeme ich die 6. Wochen überstanden und ich ausgegangen war, gieng ich gerad zur Honnes Mayin in die Stube, hieß sie ins Gesicht eine Hexe über die andere, sie sagte ich solte ihr dieses vor Leuthen sagen, ich rufte sie aus der Stube heraus, sagend: ietzo kommen die Leuthe justo aus der Kirchen, kommt nur heraus, ich sage euchs vor allen Leuten, sie wolte aber nicht herauskommen. Diese Honnes Mayin kam vor diesem noch in einer gewißen Nacht zu uns, mein Mann lag neben mir auf dem Bett und schlief, ich aber wachete, die Mayin trat erstlich zu meinen Füßen, so dann kam sie bey die Haubten, grief mir zu drey verschieden mahlen an die Gurgel, als wenn sie mich würgen wolte, ich hätte meinen Mann gewecket, kunte aber nicht reden, und vom anstoßen wolte Er auch nicht aufwachen, zu diesem mahl war ich krank, daß man mich eines delirii beschuldigen konte.

27. Anna relicta Andreae Seiverts, annor. circ. 52 jur., nihil ad meritum.

28. Juon Mangul ex Baromlaka annorum circ. 35 jur. fatet: Vor etlichen Jahren geschahe nach denen h. Oster, daß ich in unserm Hof lag und unsere Schaf und Ziegen auch im Hof waren allhier in Schaal, was vorhin mit den Kühen passiert ist, weiß ich nicht, denn ich schlief, ich erwachte aber über einem Zusammenlauf der im Hof befindlichen Schaaf und Ziegen, und da ich mich umwendete, sahe ich eine Weibes Person denen Ziegen nachlauffen, und sie hatte bereits [eine] am Fuß erwischt, ich hetzte die Hunde über selbe, also verlies sie die Ziege, machte sich zum Thor hinaus, gieng durch den Graben hindurch, die Hund verfolgeten diese Person, so ich nicht erkennen kunte, gar nicht, sondern stunden auf der Gaßen vor dem Thor still und heuleten, weiln nun der Honnes Volsner vorhero mir geklaget hatte, daß er von seinen Kühen keine Milch haben konte, so erzehlte ihm diese passage, worauf er so dann gehüttet hatte, auch dasienige was er vielleicht fatieret haben mag gesehen.

29. Michael Volsner annor. circ. 54 jur. fatetur: Ich weiß, daß da die Agnetha Volsnerin vor diesem einstens in Hexerey Geschrey war, kam selbige zu mir und fragte mich was sie thun solte, denn sie fürchtete sich, sie würde auf Marktschelken geschicket werden? Hierauf sagte ich zu

ihr, wenn ihr unschuldig seyd, so haltet euch fest, ists aber daß ihr euch schuldig wißet, so reteriret Euch; in derselben Nacht ging sie von hier durch.

30. Anna relicta Andreae Krauß annor. circ. 45 jur. fatetur: Es kam die Agnetha Volsnerin vor etwa 8 Tagen zu mir mit dem Rocken, sie sahe meine Küttel und sagte, ihr habt ia mehreres Leinzeuch, warum habt ich solches nicht auch aufgehenket? Ich versetzte ihr: ich habe vielleicht eine Trugel voll wie ihr, sie antwortete, man solte Euch salva venia in Hals scheißen, was habt ihr mit meinem Leinzeuch? In der nächst darauffolgenden Nacht kam iemand aufs Bette bey mich, gab mir eine Tobacks-Pfeiffe in den Mund, daß ich rauchen mußte, den darauf folgenden gantzen Tag thate mir der Mund sehr wehe.

31. Honnes Gunnesch annor. circ. 58 jur. fatetur: Meine kürtzlich verstorbene, von dem Georg Drothleff vereheligt gewesene Tochter sagte wehrender ihrer Krankheit, in welcher sie auch gestorben ist, zu mir, die Honnes Mayin sey in einer Nacht auf ihr gesessen. Die darauf folgende Nacht raucherte mein Weib meiner Tochter Bett mit Weyrauch, in selbiger Nacht hatte meine Tochter Ruh, kam niemand zu ihr, die nächst hierauffolgende Nacht ware das rauchern unterblieben, die Mayin aber, referierte meine Tochter, hätte sich wiederum einfunden, weßentwegen meine Tochter von mir verlanget, der Mayin aufs Hauß zu gehen, und ihr zu verweisen. Meine Tochter starb bald hierauf, also unterließ ich das Verweisen.

Anno 1753 die 21. Martii, fatieret HErr Franciscus Albrecht juratus Schaliensis annor. 61 contra Agnetham Volsnerin folgendes:

Anno 1725 in der Erndte war ich zum Pflug und ackerte zum 2ten mahl zur Korn Saat, um den Mittag kame eine Wolke, so zum Regen sehr geeignet ware, weiln ich nun Heu auf den Maden hatte so verließ ich den Pflug und eilete zum Heu, da ich um ein Eck von einem Wald, unter den Eichen genannt, herum gegen meiner Wiesen zu kam, worneben die Inquisita Agnetha Volsnerin meine Nachbarin ware, so sahe ich die Agnetha Volsnerin an der Spitze eines etwa 5. biß 6. Klafftern hohen Erlen Baumes henken, sie hatte sich an den subtillen Gipfel mit den Händen begriffen tumelte, oder besser plauderte[1] sich immer um besagten Baum herumb, als wenn eine Wind-Mühle daselbst seye, so daß ihr Küttel recht Wind fing und ausgebreitet war, als seye ein Reif darin, welches einen erwachsenen Menschen natürlicherweise zu tragen nicht geglaubt werden könte, dahingegen diese Person schon biß

[1] Sächs. pladern = flattern.

18. Jahr im Eheſtande gelebt hatte dazumahlen, ich ſahe ihr im gehen ſo lange zu, biß ich nicht einmahl 20. Schritt von ihr ware, ob ich ſie ſchon gantz wohl kannte und ſicher und gewiß war, daß ſie es ſey; ſo wolte ich iedoch gerne ihre Herunterkunfft von einem ſo hohen und gefahrlichen Orth anſehen, und genau bemerken, derowegen wolte ich einen zwiſchen ihrer und meiner Wieſen befindlichen Rhein, ſo eines ordinairen Tiſches Höhe hatte, überſchreiten, biß ich aber über den Rhein ſchritte, ware die Agnetha Volfnerin ſchon von dem Erlen Baum herunter, ſtund unter demſelben, hatte die Heu-Gabel in Händen und thate Heu zuſammen, ich redete ſie an, fragte: was hattet ihr vor eine Wind-Mühl auf der Erle? Sie verſetzte, wer wüſte was ich würde geſehen haben, ſie blieb hier ſelbſt, that ihr Heu völlig zuſammen, und gieng ſo dann nacher Hauß. In dieſer gantzen Gegend war kein Menſch mehr, denn ſie und ich.

Die 3. April werden zur Beſtettigung einiger vorangehender fassionum folgende Testes eydlich verhöret:

Test. Catharina relicta Georgii Volfners annor. circ. 56 jurata fatetur: Vor ohngefähr 4. Jahren dienete der Georg Schill mir als Knecht, welchem ich ein, meinem Mann zugehörigtes hänfines Hembd angab, ich beſinne mich nicht mehr obs des Morgends oder gegen Abend ware, daß der benannte Georgi Schill von mir ein anderes Hembd verlangete, ich fragte ihn, warum Er ein anderes Hembd haben wolte? ſo verſetzte Er, ſehet nur, daß ſie der Donner erſchlagen ſoll die Hexen, wie ſie mich verbrennet haben, zeigte mir ſeinen Rucken und ich ſahe, daß ihm die Haut ein großes Stuck breit gantz weg ware, und das Fleiſch bloß ſtund, ich ſchmierete ihm den Rücken mit ſüſſem Raum[1] ein. Dieſes war würklich eine beſondere Verbrennung, denn von Brenn-Neſteln laßen ſich die Blatter wiederum nieder, hier aber war die Haut völlig weg, und das Hembd würde ihn an einer Noth[2] und nicht auf dem glatten Rücken wund gerieben haben, ia es iſt auch ohnmöglich, daß ein Hembd den Menſchen dergeſtalten ſolte verletzen können.

Test. Anna filia Honnes Czieglers in capillis existens annor. circiter 17 jur. fatet.: In dem Herbſt, oder beßer Weinleſe werdens 4. Jahre werden, daß mir der rechte Fuß auf einmahl ſehr heftig wehe zu thun anfing, ſo daß ich ſogleich ins Bette zu liegen gemüßiget ward, am Fuß war gar keine Röthe oder Wunde, ſondern eintzig und allein eine heftige Geſchwulſt zu kennen, dergeſtalten lag ich biß in die Ge-

[1] Sächſ. rum = Rahm.
[2] Sächſ. = Naht.

schworne Montags-Woche, so denn wurden mir auf einmahl 6. schändliche Löcher unterhalb dem Knie, einsmal griebelte ich in deren einem mit einer großen Nadel, und zoge ein etwa halb Finger langes und eines halben Fingers breites Bein in gestalt eines Kampels, als hätte es Zähne, heraus, nachgehends zoge ich noch 5 etwas kleinere Beincher aus diesen Wunden heraus, so dann heilete mir der Fuß, daß ich Gott sey Dank davor, nicht den aller geringsten Schmertzen oder Verlähmung oder Gebrechung eines Knochens in meinem Fuß verspüre, sondern gerad bin wie zuvor.

Ojme Todár annor. circ. 36 jur. fatot.: In vorhinnigen Jahren habe ich immer zu dem hiesigten HErrn Jurato gedroschen, weiß dahero zu sagen, daß wenn wir zum HErrn Jurato als heute anlegeten, so ließ die Inquisita Honnes Volfnerin als morgen auch gewiß zum Dreschen anlegen, dieses aber allemahl, daß ich mich noch drüber verwunderte. In diesem nächst vergangenen Herbst aber hatte der HErr Juratus sich andere Drescher gesuchet, die vorbenannte Inquisita versuchete mich, ihr mit dem Angul zu dreschen, zu diesem mahl ließ auch der HErr Juratus dreschen, zum ersten droschen wir 10. Haufe und hoben 20. metr. auf, anderten mahl droschen wir 13 Hauf und hoben 19 1/2 met. auf.[1]

Anno 1753. die 28. Martii wird Anna Volfnerin repetive examinieret nach Innhalt des völlig vorhergegangenen Zeugnißes, bleibt aber wohl in negativis, worauf deme Patenten mit der Inquisita confrontiret worden.

1. HErr Franciscus Albrecht juratus Schaliensis saget der Inquisita seine abgelegte Fassion ins Gesicht.

Inquisita negieret, daß sie ihr Lebtag auch nur einmahl in dieser Gegend Heu gemacht habe, geschweige denn, daß sie auf der Erle gewesen sey, wenn aber HE. Juratus daßelbe sage, so wolte sie es dabey laßen.

2. Honnes Reichert saget der Inquisita alles ins Gesicht. Inquisita negat.

3. Sophia Uxor Honnes Schüllers repetieret ihre Fassion von der Inquisita in omnibus. Inquisita gestehet ein, daß sie damals von dem dermahligten HErrn Jurato Francisco Albrecht gegen Verpfändung einer Wiese etliche 17ner zu einem wieder den Georg Schuller anzustellenden injurien Proceß geborget habe, sie habe aber das Proceßuiren gelaßen, und den folgenden Tag auf Enyed durchgegangen, allwo sie biß 2. Jahre sich aufgehalten und sodann wiederum auf Schaal zurückkommen sey, dieses zwar auf Interceßion ihrer Enyeter HErrin, welche bevor nacher Schaal kommen seye. Das factum aber negieret Inquisita.

[1] aufheben = sammeln, der techn. Ausdruck für das Druschergebuis.

4. Georg Volfner sen. repetieret seine Fassion der Inquisitae ins Gesicht sagende. Inquisita ad haec: weiln der Fatent es sagt, so will ichs darbey laßen, daß es so seye.

5. Anna Uxor Honnes Ungars repetieret vor der Inquisita ihre Fassion, steif darauf beharrende. Inquisita respondet: Ich will hierauf nichts antworten, bey dem was sie gesaget hat, will ichs bewenden laßen, sie hat ia geschworen, es wird auf ihrem Gewißen beruhen.

6. Honnes Schuller jun. confrontatus repetieret seine Fassion. Inquisita negat, dem Jungen das Hertz ausgenommen zu haben.

7. Honnes Cziegler confrontatus repetieret seine Fassion in omnibus punctis et clausulis. Inquisita negieret: es stehet ia in eines Hochzeits-Gasts Belieben, ob er lange oder nicht lang auf der Hochzeit bleiben will. Daß ich unter wehrender Krankheit des Zeugens Tochter oft zu ihrem Besuch gegangen, kan nicht leugnen, ich bin aber auch nachhero denn und wenn hingegangen.

8. Christianus Gunesch confrontatus bestehet und beharrt steif auf seiner abgelegten Fassion wie Er selbe auch in Gegenwart der Inquisitae wiederholt. Inquisita: Dieses ist eine lange Zeit, dahero hab ichs vergeßen, weiln aber Fatent auch meiner Drohung gedenket, so laße ichs wahr seyn.

9. Daniel Gunesch confrontatus beharret auf seiner Fassion. Inquisita gestehet ihr wißlich zu seyn, daß des Fatentens Weib erstlich im Backofen Brod gebacken, sodenn Obst eingeschüttet, sie aber habe des Fatentens Weib nichts gethan, wiße auch nicht ob sie Inquisita selbst Obst einzuschütten gehabt.

10. Anna Uxor Martini Fronius confrontata saget der Inquisitae repetive ihre Außsage, oder abgelegte Fassion umständlich ins Gesicht mit harten contestationibus, daß alles was sie gesaget habe wahr und gewiß sey. Inquisita ad haec: Ich besinne mich darauf, daß ich zu der Fatenten gieng aber ohne selbe bedrohet zu haben, sondern nur fragende: was sie mit meiner Tochter im Weingarten gehabt hätte, sie vermahnend, sie solte es nicht so machen, denn wir wären ia Freunde zusammen, und sie Fatenten meines Mannes leibl. Schwester.

11. Martin Fronius confrontatus repetieret seine Fassion, ist erbiethig nicht nur zu ein, sondern zu mehr mahlen selbe jure-jurando zu behärten. Inquisita negieret dieses alles, Fatent beruffet sich auf das allgemeine Gericht, und den gerechten Richter-Stuhl Gottes. Inquisita negieret und verlanget, daß sie durch die Waßerprobe probieret werden möge.

12. Honnes Schuller confrontatus repetieret seine Fassion in omnibus. Inquisita antwortet: Wie Fatent gezeuget hat, also laße ich es darbey, Er wird wißen, ob Er sein Gewißen beschweret hat oder nicht, ich will und kan nichts mehr dazu sagen.

13. Georg Schunn confrontatus beharret und betheuret seine Fassion vor der Inquisita. Inquisita gestehet, es sey ihr wißlich, daß ihr Mann dem in fassione benannten Cantor mit ihrer Inquisitae Bewilligung zu Beylegung eines Proceßes, eine Schrifftt eingelegt habe, daß aber Inquisita ihrem Mann gedrohet, und ihr Mann sie eine Hexe gescholten, seye nicht also. Fatent beruffet sich in Ansehung der Wahrhaftigkeit seiner abgelegten Fassion auf den allgemeinen und gerechten Richter-Stuhl Gottes.

14. Georg Koch confrontatus bestättiget seine Fassion repetive. Inquisita: ich kan dem Fatenten nichts wiederreden, sondern laße es auf sein Gewißen an kommen, die That aber welcher ich beschuldiget worden bin, kan ich nicht gestehen.

15. Fruma confrontata repetit fassionem praesente Inquisita. Inquisita negat.

16. Honnes Lutsch confrontatus saget der Inquisitae seine abgelegte Fassion ins Gesicht, steif darauf beharrend: Inquisita negieret, dem Jungen des Fatentens was gedreuet, viel weniger was gethan zu haben, berichtet anbey: sie habe noch damals von denen Weibern gehöret, daß Fatentens Junge die hinfallende Seuche (oder schwere Krankheit) gehabt habe, worauf Fatentens Weib einen Sack genommen und selben über das Stubendach geworffen, so dann sey es dem Jungen beßer worden. Fatent negieret dieses Sackwerffen, und die von Inquisita vorgegebene hinfallende Krankheit, affirmiret der Inquisita Drohung. Inquisita saget hierauf, wenn Fatent diese Drohung von mir gehöret zu haben vorgibt, so laße ichs auch darbey bewenden.

Eodem werden die Fatenten auch mit der 2ten Inquisita confrontiert:

1. Agnetha relicta Honnes Wolfners confrontata beharret und repetieret ihre Fassion. Inquisita Honnes Mayin negat.

2. Daniel Gunesch confrontatus wiederholet und bestättiget seine Fassion. Inquisita ad haec: daß ich zu dem Fatenten denn und wenn Milch begehret habe, weiß ich wohl. Ich besinne mich auch hierauf. Daß der Fatent mir nachgehends bey Gelegenheit, da ich in das Kukuruz schaben gieng, auf dem Feld mich einholend mir einmahl verwiese, sagend ich solte aufmachen, was ich seiner Kuhe gemacht hätte, weiln

52*

ich aber nichts gemacht hatte, so kunte ich auch nichts aufbinden, viel weniger aber kunte ich meine Ehre suchen, denn Er redete gegen mich allein, und folglich hatte ich keinen Beweiß.

3. Honnes Volfner confrontatus behärtet seine abgelegte Fassion mit abermahligter Betheurung. Inquisita negieret selbiges.

4. Ojne Prund repetit fassionem suam: Inquisita negat simpliciter, fatens contestando dicit: Ich bin bereit der Inquisitae die Finger ietzo auf den Kopf zu legen und zu schweren, daß würklich die Inquisita und keine andere mir bekannter maaßen auf dem Leib saß.

5. Anna Uxor Georgii Schullers bestehet und beharret steif auf ihrer Fassion. Inquisita negieret alles Fatenten, repetieret selbige nochmahlen sich erbiethende, daß weiln sie dazumahlen weder krank gewesen noch geschlaffen, vielweniger aber fantasieret, und die Inquisitam gestandenermaßen selbsten auf sich gesehen, so seye sie erbiethig, der Inquisitae die Finger auf den Kopf zu legen, und zu schweren, daß alles wahr seye.

6. Georgius Schuller pariter repetit fassionem suam. Inquisita negat.

Die 29. Martii wird Agnetha Volfnerin constituiret, über die gestrigten Tages mit denen Fatenten geschehene Confrontation durch alle fassiones repetive examiniret und zur Einbekennung der Wahrheit ihrer so grob und muthwillig begangener Vergehungen ernstlich vermahnet.

Respondet: Ich kan von alle dem, was ich bin befraget worden, nichts mehr gestehen, denn ich auch nichts weiß.

Eodem wird Anna Mayin vorgestellet, und über eingegangene fassiones ferner examiniert. Worauf denn Inquisita Anna Mayin folgendes fatieret: Weiln wir arme Leuthe waren, weder Kühe noch Ziegen mit Milch hatten, der lieber Kinder aber etliche, welche unterhalten werden wolten; so gestehe ich, daß ich von etwa 2 Jahren her dann und wann, bey nächtlicher Weile zur Zeit wenn die Hahnen zum erstenmal krehen, von dem Bett neben meinem Mann her aufgestanden, den Mann schlaffen gelaßen, und bin zu meinen Nachbaren als Honnes Schuller und Mechel Schuster gegangen und habe ihre Kühe gemolken, iedoch aber ohne einige Specerey darbey gebrauchet zu haben. Die Honnes Volfnerin hat wehrender ihrer hiesigter Gefangenschafft immer gegen mich gesaget, Sie wiße gar wohl, daß sie aus diesem Gefängniß nicht mehr heraus kommen würde. Mehr hat sie auch dieses gegen mich gestanden, daß der Honnes Drotleff so nunmehr gestorben sey, eine Geige gehabt, und ihnen bey der Nacht immer gegeiget habe. Wen sie nebst ihr mehr meinete

weiß ich nicht, denn sie wolte nichts sagen. Dieses hat die Volffnerin mir auch gesagt: Daß sie pflegete immer so denn Korn zu dreschen anzulegen, wenn der HErr Geschworen Mann anlegte und sie wäre recht gesegnet, sie habe Geld auch Frucht gnug beysammen.

Qu. Wie seynd Euch die Kühe gestanden zur Molke, ohne daß die Kälber darbey gewesen?

R. Man pfleget die Kälber ia manchesmahl auch bey denen Kühen im Hof zu laßen.

Iterato constituitur Agnetha Volfnerin interrogata super questionibus praemissis admonitaque ut qua per testes convicta fateatur veritatem, respondet: Ich wolte auch sagen, allein ich wolte mir das Leben nicht gerne verkürtzen.

Ferner wird auch Georg Schill, welcher biß dato legitime abwesend gewesen constituiret und mit der Agnetha Volfnerin confrontieret, welcher seine abgelegte Fassion der Inquisitae de verbo ad verbum ins Gesicht saget, hinzusetzend, in Ansehung dieser meiner abgelegten Fassion bin ich bereit der Volfnerin nicht nur zween Finger, sondern beyde Hände auf den Kopf zu legen und zu schweren.

Die 2. April wird Agnetha Volfnerin constituiret und folgender Maaßen examinieret.

Qu. Da ihr durch so viele Zeugen der Hexerey überwiesen worden, mithin nicht Ursach habt viel zu leugnen; so werdet ihr zu Eurem besten vermahnet die Wahrheit zu gestehen, und einzubekennen, von wem ihr die Hexerey gelernet, was ihr hierdurch practicieret, wenn und auf was Arth und Weise ihr geschadet, nahmentlich die in denen Fassionen enthalten sind?

R. Ich habe aus derer mir vorgestelleter Zeugen eignem Munde gehöret, weßen sie mich beschuldiget, und was sie wieder mich gezeuget haben, dem ohngeachtet aber kan ich nichts bekennen, denn ich weiß nichts, um damit aber endlichen meinen Feinden das Maul gestopfet, und ihnen ein Lachen zugerichtet werden möge; so führe man mich aufs Waßer, da es sich sodann zeigen wird, ob ich eine Hexe bin oder nicht.

Secunda vice wird sie zur Einbekennung der Wahrheit vermahnet.

R. Was soll man den Menschen viel quälen, man muß ihn aufs Waßer führen, allwohin er gehöret. Daselbst wird sichs zeigen, wer er ist.

Eodem wird Anna Mayin constituiret und folgender maßen examinieret.

Qu. Gestehet die Wahrheit von Euren begangenen Mißhandlungen, derer ihr in puncto der Hexerey beschuldiget worden seyd? hierzu werdet ihr zu Eurem Wohl ernstlich vermahnet.

R. Ich kann im geringsten nichts sagen, denn ich weiß nichts weder von mir noch von der Volfnerin, außer was ich ohnlängst saget, daß die Volfnerin nur in hiesigtem Gefängniß in Ansehung ihres Vermögens, und Geigerey endecket hatte, da ich aber von mir selbsten sagte: ich seye denn und wenn bey nächtlicher Weile zu meinen Nachbarn als Honnes Schuller und Michael Schuster gegangen, und habe ihre Kühe gemolken, ist nicht demalso, und ich habe ein solches bloß in der Hofnung gethan, damit ich desto ehender zu meinen armen Kindern kommen und des Arrests befreyet werden möge.

Vermög vom Löbl. Magistrat aufhabender Commission wird Agnetha Volfnerin mit 32 Korbacs-Streichen zur Einbekennung der Wahrheit forcieret, auch bedrohet mit mehren derselben angesehen zu werden, woferne sie die Wahrheit nicht eingestehe. Inquisita gestehet hierauf folgendes: Ich bin eine Hexe und habe die Hexerey auf diese Arth gelernet: Meine ältere Schwester Margaretha, welche in Mortesdorff verbrennet worden, gab mir noch da ich ein kleines Madel ware, in einem holtzernen Löffel ein wenig trübes Waßer zu trinken, von welchem es mir sehr übel ward, ich sagte gegen meine Schwester: Grits was hastu mir gegeben, es wird mir sehr übel, sie versetzte mir: es wird dir schon beßer werden, wie solches auch würklich erfolgete; hierbey aber redeten wir nichts, vielweniger war eine Verbindung mit dem Teufel, und es geschahe auch nichts mehr, als daß ich dieses Waßer trinkete.

Qu. Seyd ihr iemals mit ausgeflogen und was konnet ihr?

R. Nachgehends kam die Jacob Froniusin, Ana Peczeroje und des Georg Schusters Mutter Mortesdorfferin diese 3. nebst meiner Schwester Margarethe führeten mich auf den Schreven-Berg, allwo selbe werden getantzet haben.

Qu. Mit wem haben diese, und habt ihr auch getantzet?

R. Ich werde ja auch getantzet haben, und ienne werden mit den Teufeln getantzet haben.

Qu. Wer hat gegeiget? R. Die Teufel werden gegeiget haben.

Qu. Seyd ihr auf den Schreben Berg gegangen oder geflogen?

R. Wir sind geflogen.

Qu. Konnt ihr denn fliegen? R. Ich werde ja können.

Qu. Oder schmiert ihr euch mit etwas, und wo habt ihr Eure Scherben?

R. Ich werde mich ja geschmieret haben.

Qu. Wo pfleget ihr euch zu schmieren? R. Unter den Armen und zwischen den Füßen.

Qu. Saget, wo habt ihr Euer Geschmierßel?

R. Es ist in einem Scherben in meiner Stube hinter der Thüren in der Schüßel Rhame, wofür das Scheeßken[1] ist.

Qu. Ists wahr, daß es daselbst ist? R. tacendo.

Expeditur Honnes Guneſch Schaliensis zur Visitation und Suchung des Scherbens. Nach Mittag retournieret Honnes Guneſch und berichtet, daß Er nebst dem HErrn Jurato und Dorffs-Hahnen von Schaal nicht nur an dem von Inquisita bestimmten Orth, sondern im gantzen Hauß auf das genaueste visitieret aber nichts funden hätten.

Inquisitae wird vorgehalten, daß sie in Ansehung des Scherbens nicht die Wahrheit gesaget habe.

R. Sie habe keines.

Die 3. April wird Anna Mayin ferner examinieret und zur Einbekennung der Wahrheit ernstlich vermahnet.

R. Ich laße alles das was wieder mich gezeuget worden wahr seyn.

Qu. Nun so saget denn, durch was für Mittel hat[2] ihr denen Menschen, welcher Todt euch zugedacht wird, umbs Leben gebracht, und wie hat[2] ihr dem Vieh geschadet?

R. Ich habe mein Lebtag weder einigem Vieh, viel weniger einem Menschen weder am Leib, noch weniger aber am Leben geschadet, ia ich wüßt auch nicht wie ichs machen solte, denn ich kan nichts außer daß ich bißweilen gemolken habe, daß ichs aber darbey laße, weßen mich die Zeugen beschuldiget haben, thue ich deswegen, weiln ich gehöret, daß sie geschworen haben.

Aus der Abschrift in der Rosenfeldschen Sammlung in dem Baron Brukenthalschen Museum. Darauf bemerkt: In bibliotheca collegii reform. Claudiopolis. Mss. Nr. 32.

Das Protokoll, dem die Kreuzer Prozesse entnommen sind, befindet sich jetzt im Archiv der ev. Landeskirche.

[1] Sächs. = die untere Schublade des Kastens, in dem die Kinder schlafen, dann der Kasten selbst.

[2] Sächs. = habt.

Wéber Samu

A BOSZORKÁNYSÁGRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZEPESSÉGRE

Ilyen eset volt Ó-Lublón. A város vérhatalommal (ius gladii) birván, Kichel Ábrahám bírája előtt Spelendrern nevű boszorkány következő vallomást teszen: 1. Jó az idő mikor Krisztus született, jobb mikor halottaiból feltámadott, legjobb mikor menybe ment; olyan és minden szentek idejét használja fel, hogy a teheneket áldja, füstölje és így minden kuruzsolótól megszabadítsa, hogy azután sok tejet adjanak. 2. Klischen Erzsébet asszony nála megjelent Charitas vagy Karzen barátnéjával és arra kérte, hogy adjon neki valami eszközt, melylyel meg lehetne gátolni, hogy férje Ilyés, Bittner János feleségéhez ne járjon. Spellenderern boszorkány azt ajánlotta neki, hogy fogjon zöld békát, szórja meg sóval és dobja fazékba; azután a béka nedvével kenje be Bittnerné házküszöbét s férje azt többé át nem fogja lépni. 3. Spellendrern kérdeztetvén: mi módon szabadult meg nővérétől Uj-Szándeczen (Lengyelországban)? — azt vallotta, hogy egy vén ember hozzá jött, felemelte a levegőbe és a hegyek felett ide hozta, útközben egy viz mellett le is ereszteté, hogy szomját enyhítse és végre a Maniswa hegyre letette, honnan a vén ember eltűnt.

Ezen önkéntes vallomások után Spellendrernt a kinpadra vonták, ki a hóhér előtt még a következő vallomásokat tette: 1. Spellendrern Regina elismeri, hogy Krawicz Tóbiás 1617-ben, mikor az erdőben mogyorót szedett, két izben erőszakot követett el rajta. Ismétli a fentebbi 2. számú önkéntes vallomását. 3. Tóbiás máskor is követett el rajta erőszakot, t. i. Hopgart erdejében, mikor ő pöszmétét szedegetett, füzőt is igért neki, de nem tartotta meg szavát. A boszorkány ezen vallomásai után nyugodt és bünbánó lélekkel ment halálra s Helisow Balwirow hohérnak is teljesen megbocsátott.[1])

A Lublón történt esettel egészen ellenkező természetű

[1]) Ó-Lubló levéltárában: Halálitéletek.

tényekkel is találkozunk. Lublón Spellendrern beismerte, hogy boszorkány, elbeszélte boszorkányságait, és büneit megbánva ment a vesztőhelyre. Lőcsén ugyan azon időben szintén boszorkány idéztetik meg, ki azonban élete utolsó leheletéig ártatlannak vallotta magát és senki előtt nem tett vallomást, megátalkodott szivvel menvén a halálba. Az eset következő: Meltzern Bendik kuruzsolással és boszorkánysággal vádoltatott. Az istállókban a házi állatokban, a mezőn a gabonákban az embereknek nagy kárt okozott. Halálra itéltetvén a gyóntató atya büneinek megvallására és a szentség élvezetére szólította fel. Ő azonban makacs és megátalkodott maradt a papnak szemébe mondván: »Én nem vagyok bünös, én egész életemben semmiféle emberrel rosszat nem tettem.« A »Mi atyánk« elmondására sem volt hajlandó. »És így testtel lélekkel az ördögnek adatott,« mondja a krónikás. Kivégeztetése után zivatar támadt nagy jégesővel, mely a gabonákat megsemmisítette. A boszorkány 1603. aug. 23-án fejeztetett le, és hitték róla, hogy halva is képes magát megboszulni és a mezőket tönkre tenni.[1])

Elegendő ok volt a boszorkányok és a kuruzsolók ellen a XVII. század közepe táján az eljárásra a kuruzsolás és boszorkányság gyanuja is. Igy történt Késmárkon, hol 1655-ben Gally Tóbiás bírósága alatt Rotary Márton kalapos neje a »kuruzsolás gyanuja miatt« a börtönbe vettetett.

Miképen Ó-Lublón, Lőcsén és Késmárkon, úgy a Szepesség többi városaiban is uralkodott hihetőleg a kuruzslásban és boszorkányságban való ballhit és az a nézet, hogy isten és emberek előtt kedves dolog, ha minél szigorubb itélet sujtja a boszorkányokat.

A Késmárkon 1655-ben hozott itélet után 129 évvel későbben is akadunk halálitéletre, mely a boszorkányság ellen hozatott. Lecky csodálkozva említi, hogy Spanyolországban oly mély gyökeret vert a boszorkányság hite, hogy még 1780-ban is halálra itéltetett egy kuruzsoló s ime a Szepességen csak három évvel elébb, 1777-ben hozatott ilyen itélet. Ugyanis a megyei jegyzőkönyvben ezt olvassuk: »Gurka Mária et Poleczko Joannes propter magiam ad gladium condemnati sunt.« [2]) Feltünő, hogy a megyei halálitéletek között csak ez az egy vonatkozik a boszorkányságra. Ez abban leli magyarázatját, hogy a földesurak magok is birván a pallosjoggal, saját körükben a boszorkányt elitélték, legtöbb esetben a fennálló szokás szerint vizbe fulasztották.

[1]) Lőcsei Krónika 180. l.
[2]) Szepesmegyei levéltár.

Éppen úgy állunk a XVI szepesi város volt kerületével, melynek szintén volt pallosjoga. Majd nem minden évben 1—2, néha több halálitélet hozatott a lopás, gyujtogatás, parázna élet, gyilkosság, a gyermekelhajtás, sodomai bűn, átkozódás és sok más vétek és kihágás ellen, igen gyakran a kinpad segitségével a legfeltünőbb módon, de boszorkányok elleni eljárással itt sem találkozunk. Oka ennek nem a boszorkányokról való hit nem létezésében keresendő, hanem abban a körülményben, hogy a városok saját területükön brevi manu jártak el a kuruzsolók és boszorkányok megbüntetésében.

Gyakran megesett, hogy a boszorkány, a hatóság hallgatag beleegyezésével, a nép dühének is áldozatúl esett.[1])

Az a felfogás, hogy az ördög az emberekkel való frigyben a boszorkányság előidézője és sok bajnak az okozója, fentartotta magát a míveltek körében is.

Buchholtz György ev. lelkész hiteért Lubló várába vitetvén, 1675. jan. 11-én látta, miképen az ördög, mindjárt az esteli harangozás és imádság után, egy kath. lengyelt, ki őrt állott, az ezredeshez felczipelt, innen az ágyuk közé szorította s félholva ott hagyta. Az őrök annyira féltek az ördög üzelmeitől, hogy helyt állani sem akartak. »Igy űzi az ördög játékát a hitetlenség embereivel« — fejezi be Buchholtz elbeszélését.

Egynéhány évvel később megint megjelent az ördög és Buchholtznak alkalma volt megfigyelni és ellensúlyozni rút üzelmeit.

1693. jan. 22-én este 7 órakor Buchholtz mint Késmárk ev. lelkésze Schwalm Gáspár házába hivatott, az ördög már 8 nap óta nyugtalankodott és több világi és egyházi személy jelenlétében egy szobában cserepekkel dobálózott. Belépvén a szobába a lelkész imádkozni kezdett: »Az atya, a fiu és a sz. lélek nevében.« Azután Weiszőhrl kántorral »Gott der Vater wohn uns bei; Komm h. Geist, Herre Gott; Nun bitten wir den heiligen Geist; Es wolle Gott uns gnädig sein; Ein feste Burg ist unser Gott«, és több más megfelelő tartalmu éneket énekelt el. Azután szép beszédet tartott a rosz szellemekről és imádkozott a sátán hatalma ellen. Az egész ördögüző szertartás énekkel és a lakosoknak az isten óltalmába való ajánlásával végződött. Azon az éjjelen semmit sem láttak és hallottak a ház lakói. Másnap ismét több órán keresztül dobálta az ördög ugyanabban a szobában a fazekakat és cserepeket. A lakosok menekülni akartak. Buchholtz azonban a tegnapi szertartást ismételte. Beléptekor

[1]) A XVI szepesi város jegyzőkönyve Maleńc-Büchlein 1534—1597; és 1602—1670. Szepesmegye levéltárában.

egy nagy kő hullott még felesége lábára. Ez volt az utolsó tette az ördögnek. Ezentul mindenütt csend és rend uralkodott a házban. Mind ezek történtek Topperczer Márton zsákóczi lelkész, két egyetemi tanuló: Krausz Márton és Mathias György, valamint sok katona és tiszt mint tanuk jelenlétében. Buchholtz elbeszélését e jellemző megjegyzéssel végzi: »Also pfleget der Teufel die Kinder des Unglaubens zu plagen, denn der Wirth des Hauses war ein gottloser Mann und ist Mameluk geworden«, az az r. kath. hitre áttért.[1])

Még a rózsahegyi zsinat tagjai (1707—1713.) sem voltak mentek az ilyféle ördögi tünetek hitétől. Az a kérdés merült fel ugyanis: hogyan kell védekezni a kisérletek ellenében? A nép között ugyanis általában el volt terjedve a hit, hogy az elhalt emberek lelkei a koporsóból kijárnak az élők házaihoz kisérteni. Ezt, úgy látszik, még a hatóságok is elhitték, a mennyiben megengedték, hogy a kisértő lélek holttestét kiássák és a fejet levágván törzséről elejét vegyék a további kisértésnek.[2]) Ki kell-e ásni a holt testét és a fejét levágni, vagy sem? A zsinat nemmel felelt ugyan. De az indokolás nem az, hogy nincsenek kisértetek, hanem hogy »ez csak az ördög incselkedése«, melyen nem a hullacsonkítás által, hanem imádsággal lehet és kell segíteni![3])

Körülbelől 100 évvel a Rózsahegyen tartott zsinat után — 1806-ban — irta Meltzer Jakab művét.[4]) Ezen idő alatt óriási módon haladott a tudomány, fejlődött különösen a természet ismerete és az emberi művelődés; de a boszorkányság hite a nép között még sem enyészett el egészen. Meltzer idézett művében e század elején a szerek egész sorát számlálja elő, melyek a boszorkányok gonosz tettei ellen szokásosak, p. o. élő kigyót egész új födött fazékban sütni és azután porrá törni, ha a házi állat a porból eszik, védve van a boszorkány befolyása ellen. Ha foghagymával egy vonással a marhaistáló ajtajára boszorkány lábat festünk, akkor távozik ő maga is. Vagy a ki házánál a boszorkányságot észre veszi, főzzön egy zsák hangyát s mikor a víz főni kezd, megjelenik maga a gonosz boszorkány és bevádolja magamagát.

---

[1]) Historischer Geschichts-Bericht von Georg Buchholtz ev. Prediger in Kesmark 1703.

[2]) Gasparek története Ó-Lublón. Buchholtznál az idézett kéziratban.

[3]) *Zsilinszky Mihály*, Egy forradalmi zsinat története. Budapest, 1889. 57. l.

[4]) Der ungarische Zipser Sachse in seiner wahren Gestalt. Leipzig, 1806. p. 93.

VIII.

Femina Filcensis artis incantatoriae accusata.

(*Boszorkánysággal vádolt felkai asszony*).

Felkán vízáradás volt. A hatóság megvizsgálván a kárvallott házakat, Geresz Márkusné kunyhójának falán egy kendőbe takart halálfejet talált, melyről az asszony azt vallotta, hogy ha golyvás gyermek iszik belőle, elmúlik a baja; ha a vizbe mártják, eső lesz, ha kihúzzák, szép idő. Mivel nem tudták rábizonyitani, hogy a halálfejet ilyen célokra tényleg felhasználta volna és mivel sok tekintélyes ember közbenjárt érte: nem büntették meg, de értésére adták, hogyha a jövőben boszorkányságon érnék, életével fog lakolni.

Anno 1619 den 4. Sept. zeiget Herr Richter aus der Felka an, mit namen Marcus Schmidhack, nachdem das wasser bej ihnen grossen schaden gethan, hatt er zwo [1]) personen herumbher geschicket den schaden zu besichtigen. Als sie zu der Marcusz Geresz in ihr heüszlein kommen, welcher das hausz in die helfte weg gerissen, haben sie ohn gefahr [2]) in einem tuch an der wanndt etwas gesehen hengen, der meinung, ob [3]) es Käsz oder ein Magen voller Rensel were. Als aber die wirtin befraget, was es dann were, gab sie zur antwort: es were ein todtenkopf; darüber sich die zwo Personen heftig entsatzet. Da aber sie weiter forscheten, warumb sie ihn da hielte, gab die wirthin zur antwort: wenn kröpfige [4]) kinder sindt, vnndt trincken daraus, so vergehet jnen der kropf. Zum andern, wenn der todtenkopf insz wasser wirdt gesencket, so regnets, so bald er aber herauszer wirdt gezogen, so ist es schön wetter. Das aber eines todtenkopfs würckung diese sej, zeiget die gedachte Marcusz Geresz an, hat sie zum öfftern gehöret, vnndt verursachet worden zu dem ende denselbigen zu sich zunehmen, aber darmit hatte sie noch niemalsz etwas geübet ode insz werck gebracht, so könte man ihr auch in der warheit nichts nachsagen, das sie sich der Zauberej jemals beflissen hette.

---

[1]) zwei. [2]) ungefähr. [3]) dass. [4]) golyvás.

In: Förster Jenő (szerk.): Közlemények Szepes vármegye múltjából 2–3, Lőcse, 1910, 116–117.

Dieses bestettigte zwar auch gedachter Herr Richter ausz der Felka, das niemandts irgents einen argwon auf sie zauberej halben getragen.

Als nun diese aussag ein königlicher stuel vernam, unndt niemandt vorhanden war, der die gemelte Marcusz Geresz anklagete, ist ihr es ernstlich verboten worden, mit solcher Gauckelej nicht umbzugehen; in fall künftig sie sich derer würde befleissen, solte sie es mit dem leben bezalen. Wie sie dann auch itzunder[1]) nicht so gering hette sollen frej werden, wenn sich jhrer nicht ehrliche leütte so heftig hatten angenommen, in hofnung, das sie sich eines ehrbarn lebens hinfüro wirdt befleissen, drumb jr auch auf diszmahl die straf ist erlassen, auf sonderliche intercession vnndt vorbitt nachfolgender Herrn, alsz: Herrn Johannis Salomons, Gregor Scholtzes, Bendik Roxers, Jacob Nickisches, Lorentz Schusters, Caspar Rolls vnndt Thines Paurkeesz, welcher sich mit seinem Gutt erboten hatt vor sie alles zu zalen, so sie in künftig der Zauberej würde vber zeiget.[2])

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. köt. 133—b. lapján.)

Förster Jenő

HÁROM BOSZORKÁNYPER A XVIII. SZÁZADBÓL (A XIII SZEPESI VÁROS JEGYZŐKÖNYVEIBŐL XII., XIII., XIV.)

XII.

Dorothea, vulgo Pulvermacherin dicta, ob Magicas, quibus usa est, artes, ad rogum damnata.

(Dorotya, köznéven Pulvermacherin, azért, hogy a varázslás mesterségét űzte, máglyára ítéltetett.)

Pulvermacher Dorotya iglói asszony kuruzslással foglalkozott. Elrontotta az emberek sörét, pálinkáját, vaját, veszedelmes betegségeket tudott támasztani, a házastársakat el tudta idegeníteni egymástól stb. Viszont bő jutalom ellenében fantasztikus ellenszereivel mindent rendbe tudott ismét hozni. Rettegett tőle mindenki. Világos volt, hogy az ördöggel cimborál. Azért perbe fogták és kínzással, a tanuk vallomásaival kideritvén bűneit, máglyára ítélték és hamuvá égették.

Anno 1636 den 28 May ist im nahmen eines Ehrsamen vnd Weisen Herrn Richter vndt Raths von Iglo vor einen Königlichen Stuel gestellet vndt angeklaget worden Dorothea Pulvermacherin Inwohnerin daselbst, was maszen sie, hindangesetzt ihres Schöpfers vnd Erlösers, mutwilliger, verruchter vndt Gottloser weise, dem bösen Feinde raum vndt stell gegeben, ihm gefueget, undt mit Zaubereyen vndt Teufflichen Künsten viel Jahr vber vielen Leuten geschadet vnd nach auszag Ehrlicher leute in merckliches verderben gebracht.

Dieses hatt ein Königlicher Stuel in reiffe deliberation gezogen, in betrachtung, dasz man mit dergleichen Personen nicht eylend verfahren soll. Daher ein Königlicher Stuel diese Pulwermacherin güttlich hatt befragen laszen, ob sie sich zue dem, was die Zeigen wieder sie auszagen, bekennet. Auff solche vorhergegangene frag vnd angehenckte bedrawung[1]) mit der tortur hatt sie es entlich gestanden vnd noch mehr zum theil guttwillig zum theil in der tortur auszgesaget, wie denn ihre auszagen hernach verzeichneter werden zu finden sein.

---

[1]) Bedrohung.

In: Förster Jenő (szerk.): Közlemények Szepes vármegye múltjából 2–3, Lőcse, 1910, 242–249.

Weil nun diese Zauberin vermög ehrlicher leut, wie auch ihrer selbst gethaner güettlichen vnd peinlichen bestendigen auszag vnd bekenntnisz, vmb schlechter vnd liederlicher, ausz lauter fürsetzlichern, verzweiffelten Mutwillen sich angemest vnd vnterstanden nicht allein von ihren Schöpfer vnd Erlöser abzutretten, hergegen aber dem bösen Feindt seinen willen vnd eingeben nach zu leben: Sondern auch viel Jahr lang mit des bösen Feindes laer, hülff vndt beystand viel Leut, Mann- vndt Weibes Personen mit vngewöhnlichen kranckheiten zu beschaedigen, das bier vndt den brandwein zu verderben. Etliche auch wieder zu heilen, vnd das verderbte bier vnd brandwein zu recht zu bringen sich gaentzlich vnterfangen: Alsz hatt ein Königlicher Stuel vermög Göttlichen vndt Weltlichen rechten diese Dorotheam zu gebürlicher straff gezogen, vnd einhelligklicher erkannt, dasz sie auff einen Scheitterhauffen gebundener geleget vnd zu Aschen soll verbrennet werden. Damit solches vbel anderen zu einem abschewlichen Exempel ausz der Christlichen Gemein auszgeschafft, vndt hinfüro iedermann von solchen bösen leuten sicher sein vndt bleiben möge. Auf solche gefelte Sententz ist alsbald durch den Scharffrichter die execution erfolget. Actum in Iglo in publica Congregatione Regiae Sedis. Anno et die supra positis.

Passiones contra Dorotheam Incantatricem. (Tanuvallomások Dorotya boszorkány ellen.)

Die Kellerhin saget ausz. das sie zu der Orten gesaget: Ach ihr liebe Orten, wie dasz ihr mir mein brandwein verderbt. Drauf sagt sie: habe ich es dem Lang Haus gethan, so habe ich es drumb nicht allen gethan; welches die Peter Stötzin, so wohl auch andere gehöret.

Fraw Regina Melcher Nowagsz hauszfraw bekante ein, wie ihr diese Dorothea auch etlich gebreit bier verderbet hat, dasz auch kein holtz vntern Keszel hatt brennen wollen vndt gantz schwartz worden, vndt das bier in Kuffen gekocht. Alsz sie aber sie besprochen, dasz sie ihr helffen soll, weil sie eine vermuetung auf sie gehabt, so habe die Pulvermacherin zue ihr gesagt: Jetzunder sucht ihr mich wohl, aber sonsten kent ihr mich nicht. Habe es aber wiederumb gleichwol in Kuffen zue recht gebracht. Mehr sagt gemelte Regina ausz, wie sie am Donnerstag, ehe dasz sie fürs Igloer Gericht erschienen, zue ihr kommen wehr, vndt sie vmb Gottes willen gebetten, sie wolle es nicht offenbahren, dasz sie ihr wiederumb wegen Ihres biers geholffen.

Herr Paul Brichenzweig ein Ratszgeschworener bekent auch ein, dasz sie Ihme ebener maszen[1]) sein gebreydt[2]) zu recht gebracht mit kuffen vndt bietthren waschen.

[1]) gleichfallsz.
[2]) das gebreute Bier.

Die Marina in Winckel sagt ausz, alsz sie bey ihren Sohn Daniel auf Lieblawer[1]) Schlosz gewesen vnd zurueck nach hausz kommen, findet sie ihren brandwein verwandelt: sintemal sie in ihren abwesen dreymal in hausz gewesen.

Die Merkin sagt ausz, dasz Petter Schuster mit ihren Mann habe Brandwein getrunken; darzu kam die Pulvermacherin vnd batt einen brandwein. Die Merkin gab ihr in ein klein gläszchen, welches sie auf einmal auszgetrunken. Im hinauszgehen sagt sie zur Merkin: Halt du loser Mann, weil du mir nicht gönst, was mir Ehrliche leut geben, es wird dir solches nicht wohl bekommen, du wirst ins künfftig noch daran gedencken. Etlich tag hernach ist Petter Schuster tödtlich kranck worden vnd solchen schmertzen in seinen gliedern befunden, dasz er auch darüeber hatt sterben müszen.

Melcher Nowacks hauszfraw hatte einsmals keine Putter machen vndt zusammen bringen können: Ist also ihr die Pulwermacherin bey der nacht gleichsam vorkommen, alsz kürnete sie, vndt mache in der eil butter. Gedacht derohalben, es möge wohl sein, dasz die Orten mir angetan habe, dasz ich keine butter machen kann. Darauff gieng sie zu der Orten, bath sie, sie wolle ihr helffen. Ist also diese Orten in ihr hausz kommen, die kühern gewaschen vnd hatt in der eil butter helffen machen. Dieses alles hatt sie nicht geleugnet.

Ante torturam fassiones spontaneae. (Önkéntes vallomások a kinzás előtt.)

Die Pulwermacherin bekent, alsz ihr die Melcher Nowackin nit hat wollen auf ein zeit wiertz geben, hatt sie ein Stueck Seüffen ausz den busen genommen, in wiertzhompfen geworffen, vndt also das bier verderbet.

Item sagt auss guttwillig, dasz sie vor 2½ Jahren sey zum Tobsz[2]) Schmidt kommen ins hausz, vndt vmb ein stuecklein Schmeer gebetten. Alsz mann ihr ausz mangel nichts gab, sagte sie: halt es wird dir leyd wehren. Nam also ein kraut, Steinbrech genant vndt wirfft es ins fewer. Darauf hatt er ein solch augenwehe bekommen, dasz er auch noch bisz auf dato zu seiner völligen gesundheit nicht kommen kann.

Item bekannt Sie, dasz sie ins Herrn Pauli Seisz, Richters anjetzo hausz kommen vndt von seiner hauszfrawen ein Stueckl Schmeer gebetten. Alsz sie ihr aber ausz mangel abschluege, gab ihr Herr Richter einen Pfennig. Das hatt ihr wehe gethan, vndt machte, dasz ihr es alszbaldt in die Augen kommen, darauf sie noch bisz auf dato völlig nicht kann genesen. Hatt sich erbetten beyden Personen innerhalb 14 tag zu helffen. Entlich praescribirt sie dieses medicamentum: *Nimb krebsz augen, weig vndt pregelsz mit Bartholomeusz butter, gisz es in ein schön waszer, nimbsz*

[1]) Lublauer.
[2]) Tóbiás.

hernach herausz vndt schmier die augen mit einen kulen federlein.

Item alsz Matz Krautendfleisch ihr fürhielte, dasz sie einsmalsz einen Stecken habe ober die thür geleget, ober welchen da die Schwein von felt kommende gelauffen, ihnen alszbald die Augen auszgesprungen, vndt zugleich verruecket sindt. Drauff sagt sie nichts mehr alsz dieses: Ey dieses ist schon lang.

Fassiones in tortura. (Kinzás közben tett vallomások.)

Item sagt sie ausz, dasz sie vor 2 Jahren Melchiori Nowack eben mit dem Kraut, Steinklufft, das bier verderbet, weil sie ihr nichts hatt gegeben. Hats aber wieder zue recht gebracht, vndt das Kraut auf den Spitzen Berg wieder vergraben.

Item bekante sie; wie sie schon vor vielen Jahren in Ludwigsz Sontagsz hausz kommen, vndt ein kübl korn begehret zu borgen. Drauf hatt Ludwig Sontag gesagt: Ihr arbeitet nichts, wirdt ihr mirs auch können bezahlen? Darueber hatt sie sich erbittert, Steinklufft genommen vndt ins fewer geworfen. Drauf hat Ludwig Sontag ein vberausz groszes Augen wehe bekommen, welches schon viel Jahr wehret, vnd noch bisz auf dato deszelbigen nicht kan völlig losz werden. Alsz mann sie fragt, ob ihm kann geholffen werden, sagt sie: Ja, auf folgende weisz. In Spietzenberg in einen loch da werdet ihr das Kraut finden, mit welchen ich ihm geschadet habe, in einen holtz. Daszelbige treigts vndt stost es klein, vnd schittets ihm hinter den Nacken auf die blosze haut.

Item bekennet sie auf die Zerne Mihalo, dasz sie sie gebeten habe, sie wolle sie auch die kunst lehren, sagende: lehret mich auch die kunst, erhelt ihr euch doch gutt. Ich wolt mich auch mit meinen Kindern gutt ernehren. Vnd hatt sie auch solche Zauberkunst auf ihr bitt gelehret.

Item bei Georg Lang hatt sie ein Stückl seiffen genommen vnd vnter den Zapfen des Brandweintopffs geleget. Da ist ihm der Brandwein gar verdorben. Item auf begehru Bartholomej Schmankert hatt sie gemacht, dasz er mit seinem weibe alsz hundt vndt katzen leben solle. Nam derohalben beyde Schnierchen von seinen hembdt vndt vergrub sie zwischen zweyen waszern in ein grübchen. Von ihren Vnterhembdt nam sie auch ein Stücklein vnd vergrub es sonderlich. Hatt waszer, was von den Mielrath herab felt, aufgefangen vndt in die grübchen zum Schnierchen vnd zum Stücklein des Vnterhembdts dasselbige gegoszen. Kann ihnen geholffen werden auff folgende weisz: Mann soll von Altar etwas abschaben vnd tauffwasser nehmen vnd mit denselbigen alle beyde waschen.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. kötetének 255—256. lapjain.)

XIII.

Magdalena, Schemnicio oriunda, Incantatrix ex 13 Oppidis in perpetuum relegatur.

(Magdalénát, a selmecbányai eredetű boszorkányt örökre száműzik a 13 városból.)

Az iglói tanács bepanaszolja Magdalénét, hogy boszorkánykodik és istenkáromló ceremóniákat rendez. Mivel vallomásából kiderül, hogy varázslásaival még soha nem volt ártalmára senkinek, a bíróság nem ítéli ugyan halálra, de istenkáromlásért örökre száműzi a 13 városból.

Den 7. July Anno 1638 klagten die Herrn Igloer an durch ihren Anwaldt die Magdalenam, welche ausz denen Bergstädten von Schemnicz geburtig, dasz sie mit Zauberey vmbgienge, vndt bey Verrichtung ihresz werkesz wunderliche vndt gottszlesterige Ceremonien brauche. Haben auch ihr Eigen guttwilligesz bekentnisz einen königl. Stuel eingegeben, welchesz also lautet:

Wann ein scharffes Wetter sich einlest, sò pflegt sie alszbaldt vnter den freyen Himmel einen Kreisz zue machen, zwey Meszer samb einer Axt einzuestechen in die Erden, einen Kehrwisch, Kreck vndt Gabel im Hausz anzulehnen, einen alten Schuch mit ein wenig Kleie auf den Fewer zue verbrennen, vndt alszdann das Vatter Vnser dreymal vndt den Glauben dreymal zuerueck in den Kreisz Kniendt zue betten, durch deszen krafft vndt wirckung das Wetter abgewendet, vndt andresz wohin, keinen Menschen zue schaden, in die wilde Wälde gewiesen wirdt. Alsz man sie zue rede stelte, laugnet sie es nicht: sagte aber das sie niemalsz denen Menschen zu Schaden etwas hette vorgenommen. Hatt auch, auf vorhergegangene güetliche Examination bekennet, das sie mit dem Micsel Schloszko ausz der Leutsch gehueret vndt Vnzucht getrieben. Weil demnach ihr thuen nicht zum verderben gerichtet gewesen: Alsz hatt man in Rechten so viel gefunden, das sie das Leben nicht verwircket habe. Ist aber allerdingsz nicht vnsträfflich: weil Gottszlesterliche verkehrung des Vatter Vnsersz vndt desz Glaubensz mit vnterlauffet, daher erkent worden, dasz sie mit den Züchtiger soll auszgetühret vndt auf Ewig ausz denen 13 Städten verwiesen werden, mit angehenckter bedrawung, wo sie sich in denen 13 Städten solte finden vndt betreffen laszen, ihre sachen desto erger sein solte. Darauff alszbaldt die Execution erfolget. Actum in Iglo in publica Congregatione Anno et die supra positis.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II-ik kötetének 277—b. lapján.)

XIV.

Jurko Polag, Elisbetha Waraliensis, Anna et Susanna Olasz[ienses] ob incantationes Vulcano traditae.

(Polag Gyurit, Erzsébet váraljai, Anna és Zsuzsanna olaszii nőszemélyeket boszorkánykodásukért máglyára vetik.)

Váralján és környékén egy 15 tagú társaság garázdálkodott. Éjjelenként felmentek a toronyba, ott a káptalanból lopott bort ittak, aztán bekenték magukat egy kenőccsel, amitől úgy érezték hogy macskákká lettek. Éjfélkor aztán mind kimentek a keresztútra, ott megjelent a gonosz szellem, akivel erkölcstelenkedtek. A négy főbűnös, aki mindenféle igérgetéssel és szemfényvesztéssel toborozta volt össze a társaságot, a bíróság elé került. Ez, miután szépszerével és kinzással részletes vallomást csikart ki belőlük, mindnégyüket máglyára ítélte.

Alsz eine alte Weibsz Person zue Granitsch [1]) vnter den Zipser Hausz wegen ihrer bekanten Zauberey, nach vorhergegangener Peinlicher Examination, auf den Jurko Polag vndt Elszbethen von Kirchdrauff, wie auch auf Annam vndt Susannam von Wallendorff bekennet, dasz sie eben mit ihr ihm Spiel gewesen, vndt hindtangesezt ihrer Tauffgeliebt, mit dem bösen Feindt einen Pact gemacht haben: Sie auch auf den Scheiterhauffen bey dieser auszag vndt bekentnusz standhafftig, so lang der Athem in ihr gewesen, verblieben: Alsz hatt man gedachte Personen nicht allein gefängklich eingezogen, sondern auch für einen Königlichen Stuel den 22 tag Juny dieszesz lauffenden 1639 Jahrsz durch ihre hierzu verordnete Anwalden ihrer bösen that halber anklagen laszen. Welchesz einen Königlichen Stuel groszesz vndt hohesz bedencken gemacht. Weil aber die Elszbetha guttwillig sich darzue bekante vndt die oben benante gesellschafft ebener maszen namhafft vndt solcher geübter schandtlicher that theilhafftig gemacht hatt, so hatt ein Königlicher Stuel vrsach bekommen die Annam, weil sie pflichtig [2]) worden, ad torturam zu nehmen. Man kunte zwar erstlich auch durch peinliche frag ausz ihr nichtsz bringen, also dasz die Elszbetha ihr insz gericht gesagt hatt, sie solle nicht so halszstarrig vndt verstockt sein, sondern ihre miszethat frey herausz sagen: Desz andern tagesz aber hatt sie folgende bekantnusz gethan. Nemblich dasz sie die wurzel vndt die kleinen Spenchen, so in ihren beitel gefunden worden, von einer Polackin zue Jakobszhaw bekommen habe, vndt dieselbigen bei sich zue dem Endt getragen, damit die Obrigkeit ihr möge güettig vndt genedig sein: Sie sey auch zue Eckerszdorff [3]) bey Kirchdrauff auf den Kreitzweg vber den Jurko Polag, der sich ober dasz bächel zue einen Steig gemacht, mit der Elszbethen gegangen. Sie sey auch auf Kirchdrauffer Turn mit Jurcko Polag, Elszbethen, Susanna vndt mit der in Granitsch verbranten Weibsz Person nach Ostern gewesen; alda sie mit einander wein getruncken. Jurko Polag hatt

[1]) Granes-Petrócz.
[2]) flüchtig.
[3]) Baldócz.

die von Granitsch von der Kirchdrauffer Brucken herab gestürzt. Er hat auch beim Schandor zue Wallendorf selb fünfe in einen wüsten Hausz im Keller hier getruncken. Die Verbrante zue Granitsch hatt mit einen Töpfchen taw in beysein derer andern vieren aufgefangen zue dem ende, damit hinfüro auf die Saat kein taw mehr fallen soll. Ist ein ganzes Jahr bey der gesellschaft gewesen, die Sophia Fischerin von Wallendorf ist auch mit auf den Kreyzweg gewesen.

Fassio ipsius Jurko Polack Varaliensis in et extra torturam. (A váraljai Polack Gyurkának vallomása kinzás közben és azon kivül.)

Er habe mit seiner Compagni bey den Thumherrn Görgel auf den Capittel eine halbe Kuff wein auszgetruncken, denselben mit Töpfen auf Kirchdraufer Turn getragen vndt allda einen gutten muth gehabt. Er laugnet nicht, dasz er ein Steig sey gewesen ober das bächlein zue Ekersdorff: Esz sein auf selbigen Kreytzweg ihrer fünfe gewesen: Er selbst, die Elszbetha, Anna, Susanna vndt Sophia Fischerin von Wallendorff. Hatt die Jurzowa von Hottckendorff[1]), auch die alte Gräffin daselbst namhafft gemacht. Er habe auch die verbrante von Granitz von Kirchdrauffer brucken herab gestoszen. Zue Bettendorf[2]) hatt er auf itzigen Richtersz Weib, item auf desz Towarkowa Weib bekant. Er ist eine schwarze Katz gewesen. Die alte Michalkin wie auch die Sigmunta Doboschkin sindt auch auf Kirchdrauffer Turn gewesen. *Esz sindt in ihrer gesellschafft 15 in der Zahl.* In Ponkrazowecz[3]) sindt auch ihresz gebeckesz, derer Nahmen ihm unbekannt sein.

Fassio spontanea Susannae Olasziensis. (Az olaszii Zsuzsanna önkéntes vallomása).

Ehe dasz auf der Leiter ein Zug geschen, hatt Susanna vngezwungen bekannt, wie folgt: Jurko Polag ist ein schwarze, Susanna ein rothe, Anna ein weiszo Katz gewesen. Jurko Polag hatt ein Kreg geführet. Die Sophia Fischerin ist ein rothe Katz vnd Fendrichin gewesen, welche ein weisz Fahn geführet. Vor ein Jahr ist sie zue ihnen getretten. Elszbetha ist ein weisze Katz gewesen. Ist mit der Anna des Nachtsz in Herrn Grosmansz hausz gangen, haben die Elszbeth von Schlaff aufgeweckt vndt sie bereden wollen, dasz sie mit ihnen gieng. Sie wollte aber nicht. Hernach vermahnten sie wiederumb, mit angehenckter hoffnung, sie werde esz gut haben. Hatt also drein gewilliget vndt ist mit ihnen hingangen auf den Creitzweg. Allda haben sie den Polag Jancko (igy!) schon angetroffen. Von Capittel haben sie Wein in Töpfen auf Kirchdraufer Turn getragen. In das Fasz, drausz sie getruncken, haben sie hinein geschpiewen vndt gebruntzt, vndt also gefült. Insz Schandorsz Keller zue Wallendorf haben sie alt-

[1]) Hotkócz (Szepesujvár).
[2]) Mindszent.
[3]) Pongráczfalva.

hier getrunken. Jancko Polag hatte ein salben, *wann sie sich darmit geschmieret, sindt sie zue Katzen worden.* In Porratsch ist der Geidosch, der ihnen auf gemacht hatt. Sie ist ein rothe Katz gewesen. Die alte Schulmeisterin zue Graniz, ihre Nachbarn, Namensz Catharina, hatt zwo Ottern getreigt vndt zue Pulver gestoszen, vndt hatsz dem Vie eingeben. Die Anna desz Zuri Weib hatt sie mit einer Rutt in die Augen geschmiszen, darvon sie rinnende Augen vndt blödesz gesicht bekommen. In Dorf Zigara haben sie in Teich gefischt, Polack Jancko ist in Teich gefallen. Die gefangenen Fisch haben sie in Polack Janckosz hauz kocht. Der böse Feindt bringt sie an sich mit hoffnung, sie werden gut leben haben.

Varaliensis Elisabethae spontanea fassio. (A váraljai Erzsébetnek önkéntes vallomása.)

Anna vndt Susanna haben sie desz Nachtsz beredet, sie wolle mit ihnen gehen vndt ob sie schon erstlich ihnen abgeschlagen, hatt sie doch entlich drein gewilliget, vndt ist mit ihnen auf den Creitz weg gangen, da sie den Jancko schon angetroffen. Nur zweimal ist sie mit ihnen gangen. Ist ein weisze Katz gewesen, hatt in der handt gefieret ein Kreck. Zue Kirchdorff hatt sie die alte Krokerin Martha benant, welche ein Rotte Katz gewesen. Diese Krokerin ist nicht mit gewesen, da der Polag Jancko ein steig gewesen.

Diese alle vier Personen haben mit den bösen Feindt zue thun gehabt, welcher denen Weibszpersonen erschienen ist in gestalt einesz Jünglingsz mit einen Federpusch. Sie haben mit ihm offt fleischlich sich vermischt. Sindt auch schwanger von ihm worden, da die Zeit der geburt herbey kommen, haben sie eine vngeheyrige Frucht, gleich einen Heerbrant, ausz tagszlicht gebracht, welche sie alszbaldt von sich geworffen. In beyliegen erwecket er Ihnen mehr lust vndt ergötzlichkeit, alsz der Mann. — Jancko Polag hatt auch mit den bösen Feindt fleischlich znegehalten, welchen er in gestalt einer schönen Jungfrawen erschienen. Der böse Feindt pflegt sie, wie ein Bueler, zu drucken, zue hertzen vndt zue küszen.

Welches schrecklich zu hören. Weil sie demnach ihren Schöpfer vndt Erlöser feindtlicher abgesaget, ihr Taufgeliebt schandlich gebrochen, Gottes wort hintangesetzt, vndt dem bösen Feindt sich gantz vndt gar eigenthümblich zu regieren vbergeben, sich verblenden vndt verführen laszen: Alsz hatt ein Königlicher Stuel nach anweisung Göttlichen befehlsz vndt der weltlichen Rechten obbenante Personen zum Scheitterhauffen verdampt vndt vervrtheilt. Daranf auch alszbaldt durch den Scharffrichter die Execution erfolget.

Actum in Iglo die 22. Juny Anno 1639.

(Eredetije Szepes vm. levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei I-i k kötetének 283—285. lapjain.)

Egy másik módja volt az igazságszolgáltatásnak a vízpróbák istenítélete. Ezt a boszorkányoknál és bűbájosoknál alkalmazták. Ám ilyen istenítéleti példákért nem kell visszanyúlnunk a középkorba.

Közép-Szolnok vármegye generális székéről [2] négy boszorkánypört jegyeztek föl. 1714, 1718, 1721 és 1744-ből.

1714-ben Hatházi Istvánné Jónás Judith boszorkánysága iránt folyt a per. Márczius 15-dikén Hadadban hozták azt az ítéletet, hogy magát záros határidő alatt tisztázza, a mi, ha sikerül, fölmentetik, ellenkezőleg «vettessék vízre, holott, ha lemegyen így is absolváltassék, mindazáltal vármegyénk-

[2] Szilágy várm. lvt. Nro 2. *Protocollum Generale* ab anno 1712 usque 1722. 141., 337. és 679. l. — Nro 4. P. G. 1740—1763. 76. l.

Kiadja: Szilágy vármegye közönsége, 1910

ből menjen ki, annyira, hogy hírét se halljuk; ha pedig le nem mégyen, mint olyan ördöggel czimboráló, égettessék meg».

1718-ban Magosi Mari boszorkánysággal vádoltatván, a vármegye törvényszéke megégetésre ítélte, «mert az ördöggel czimborál, nem hallgatván a jó emberekre».[1] Május 4-dikén Balog Erzsébet Szakácsiból került törvényre, a ki «nem gondolván sem az Istennek, sem a nemes országnak tilalmazó erős paranesolatival, az Istennek s a keresztyénségnek megesküdt ellenségivel, a pokolbeli ördöggel czimborál. Sok keresztyén, istenfélő embereket, egyebeket is rontott, vesztett és nyomorított úgy, hogy az ő gonosz kezei s cselekedetei miatt ma is nyomorognak, kényszeregnek s ágyban sinylenek. Megkívánja a törvény, hogy elsőben is a vádlott gonosz cselekedeteinek kimondására hóhér keze által erősen kínoztassék meg, annak utána pedig az országos szokás és gyakorlat szerint tűzzel égettessék meg».

1721-ben Kovács Erzsébetet vádolják boszorkánysággal. Határidőt nyert, mialatt tisztáznia kellett magát, nemcsak, hogy nem boszorkány, de az ördöggel egyáltalán nincs semmi társalkodása s nem is volt. Ellenesetben «a közönséges usus szerint vettessék a vízre».

1744-ben a boszorkányságért fiscalis per Márton Istvánné Doka Erzsébet ellen folyt. Azzal vádolták, hogy babonás, boszorkányi mesterségét régóta gyakorolja, azzal annyira visszaélt, hogy Vérvölgyi Nemes Könnyü Sándorné, Samu Erzsébet és Nemes Sipoly Györgyné Vajda Erzsébet asszonyt, «nemkülönben másokat személyökben azon iszonyú mesterségével megrontott és megvesztett, más sok jámborokban is kárt tett». Ellene szintén azt kívánták, hogy «vivicomburio» büntettessék.[2]

Hogy végrehajtották-e ezeknek az eseteknek valamelyikében az ítéletet, arról nincs följegyzés.

[1] Szvlt. *P. G.* 337. l. — [2] Vagyis, hogy elevenen megégettessék.

Kraszna vármegye 1721 február 10-diki partialis széke nemes Luka Zsófia nemes Horváth Mátyás özvegye, varsolczi lakost fogta gyanúba, «a ki magát sok rendbeli ördögi mesterségekből álló tudományával való, jó lelkű embereknek kárát követő ördögi mesterségekben magát elegyítette».[1]

Ugyane vármegye filiális székén a következő boszorkánypörök folytak:

A szeptember 5-diki filiális széken Dombi Jánosné Gál Helenát fogták boszorkánypörbe, a ki a somlyai várban van letartóztatva. De nem tudták rábizonyítani «nyilvánvaló boszorkányságát». Azért ártatlanságának bizonyítására időt nyer a filiális székről. Ha a «testisekben deficial»,[2] akkor 15 nap múlva «vízi próbára vettessék, mely próba, ha újabban suspicioba hozza, maga mesterségének kivallására s complex társainak denominálására torturáztassék és maga testificatiója után megégettessék».[3] A november 26-diki gyűlésen Maguly Simonné, s.-győrtelki lakos került pörbe, a ki «mint olyan nyilvánvaló boszorkány» elsőben megsütögettetik, hogy kivallja bűntársait, azután megégettessék».[4] 1722 márczius 11-dikén Gallfalvi Nagy János, ügyész egy kaznacsi nőt, Keresi Theodorán feleségét vádolta, a kire kiderült, hogy «ördögökkel consentialt, sok jámboroknak sok károkat tett, és egyszóval boszorkányhoz illendő dolgokat cselekedett». Vízi próbát kivánt.[5] Az 1729 szeptember 15-dikén tartott filiális széken, Losonczi báró Bánffy László főispánsága idejében tárgyalták Torma Péterné Bresa Szimina ügyét, a ki «sokakat aprólékos dolgokért megfenyegetett, fenyegetése után sokaknak nagy nyavalyája érkezett, mely nyavalyában meghaltanak, némelyeket csak kezének meg-meglapogatásával is hirtelen meggyógyított, némelyek ő reá izenés után, minden medium nélkül könnyebbedtenek s gyógyúltanak

[1] Szvlt. Kraszna várm. part. széki jk. — [2] Ha nem lesznek tanúi. — [3] Szvlt. Kraszna várm. fil. széki jk. 1721. év. — [4] U. o. — [5] U. o. 1722. év.

meg; némely mostan is az ő fenyegetése után hirtelen esett nyavalyának erejét, úgymint siketséget és elméjében való defectust keservesen szenved». «Éjtszakának idején, maga személyében is, tehén s egyéb marha képében is, egynehány személyeket invadált, némelyeket mintegy álmokban megnyomott», kínzásának helye a testökön másnap valóságosan megtetszett, némelyeket ébren létökben is gyötrött; «hirtelen magát marhává változtatván, szarvával annyira megdöfölte», hogy nemcsak nyoma látszott testökön, hanem betegséget is szenvedtek miatta. Az is kitünt a tanúk bizonyítékaiból, hogy midőn a vádlott fia, feleségével s marháival együtt anyját «csöndesebb lakásért» el akarta hagyni s át akart menni lakni a biharvármegyei Papfalvára, a fiú akarata ellenére Somlyóra jutott, mert a vádlott a fia boecskorát «maga kemenczéjében azért főzte», hogy a fia messzebb ne mehessen tőle s legyen kénytelen sietve haza térni. Némely tanúk «erős hittel megvallani bátorkodtak», hogy Tormáné valóságos boszorkány. Némelyek halálos órájokon is állhatatosan kiáltozták, hogy Tormáné miatt kell meghalniok. Mindezen okok miatt «tetszett a filiális széknek», «hogy próbák is adhibeáltatván, maga sok gonosz cselekedeteinek, úgy társainak, revelálására, elsőben torturáztassék, annak utána, másoknak rettentő példájára, tűzzel megégeltessék».[1]

1730 november 21-dikén Német Mihályné Gyulai Erzsébet ellen azt vallották a tanúk, hogy «forgó szél által némelyek szekerét széthányatta», hol pedig disznó képében ijesztett másokat, kis vesszővel való ütögetéssel marhákat ölt, «gyermeket is vesztett volna». De a bizonyítékokat nem találták elegendőknek s így egyelőre abban állapodtak meg, hogy a szerencsétlen vádlott három napig keményen «tortúráztassék», s ha bevallja bűnét, «tűzzel megégettessék», ha

[1] Szvlt. Kraszna várm. filiális széki jkönyvei, 1729. évszámnál.

pedig a kínzás daczára se vallana, akkor a vármegyéből örökre relegáltassék.[1]

[1] Kiutasittassék. — Szvlt. Kraszna várm. filiális széki jkönyvei. 1730. évszámnál.

Vajna Károly

HAZAI RÉGI BÜNTETÉSEK II.

IV.

Boszorkánypörök.

A.

A deési boszorkányok.

A boszorkánypörökre vonatkozólag Kádár József deési áll. polgári leányiskolai igazgató az ottan való régi városi jegyzőkönyvekből érdekes adatokat gyűjtött össze. Miután ezek az adatok napvilágot még nem láttak, a nevezett igazgató beleegyezésével közrebocsátjuk őket, keletkezésük sorrendjében.

1.

1723. Sept. 24.

Deésvárosa törvényszékének boszorkányság címe alatt folyó keresetbeli ítélete:

„Deliberatum. Az Incta Szaniszló Borbára ellen az actornak ő kegyelmének documentumiban felesen fatealnak boszorkánysággal véghez vitt sok rendbeli cselekedeteiről; mégis ex superabundanti ha azon fatensek közzül leg alább heten a' fejére esküsznek: tüzzel meg egettessék; ha pedig heten réa nem esküsznek; vizben probáltassék meg, és ha a' vizben le mégyen, és vizet hoz ki a' szájában, simpliciterabsolvaltassék; ha vizet nem hoz, ugyis meghallyon. Mig pedig rea esküsznek, vagy megprobáltatik, addig Hadnagy uram szoross detensioban tartassa."

Désváros azon évi jegyző könyvének 89. száma alatt:
miután senki fejére megnem eskütt, meg próbáltatott, s több versenis vizet hozván ki a' szájában feloldatott etc."

2.

1726. Sept. 20,

Deésvárosának tanácsa, mint törvényszék előtt Szaniszló Borbára Pap Györgyné ellen boszorkányságért folyt perében való fölperesi követelés és ítélet:

„Anno 1726 die 20 Sept. Sedria celebrata. Causa continuata Generosi domini Josephi Lőcsei Ductoris primarii nobilis oppidi Dees, ratione officii ductoratus ut A. penes exmissionem contra et adversus nobilem feminam Barbaram Szaniszlo, consortem nobilis Georgii Pap de Dees, uti Inctam, Et pro actore procurator nobilis Michael Zabolai de Dees ect. etc. Actor exhibet literas inquisitorias ad perlegenedum, Incta ipsa mox verbis in quibusdam se excusat. Actor concludit: Exhébitiombol szemmel látott fatensek importályák nyilván

való boszorkányságát az Inek (Incta[1] ő kegyelmének) 1. Hogy nappal az tisztátalan göröngyi béka rá támadván egy személyre az uczában az Inék kertiből ki jövén, különben meg nem szabadulhatott mindaddig, mig azon béka az Inek elö ruhája alá benem ment. 2. Mind az ura fátéallyja az Inek, hogy nyilván való boszorkány. 3. nyilván való ártalmas boszorkányságát és ártalmas cselekedetit, sokakat meg vesztvén, és nyomorékokká tevén, nyilván importályák, hogy tulajdon az Itől nem mástol eset meg vesztettetések, és nyomorékká való tétettetések. 4. az Inék maga szájából hallották, hogy sokakat megfenyegetett, mely fenyegetődzése után is mindenkiknek külön nyavalája esett. 5. ugyan subinferállyák az fatensek szemmellátott dolgát, hogy Jnek háza előtt levő eperjfának ágain, s tetején ökrök tánczoltanak, mellyek is fővel le ereszkedvén az Inek házának pitvara eleiben, s ajtajában, asszonyokká váltanak. 6. ördögökkel való tarsulkodását is subinferállyák az fatensek, hogy szemekkel látták az lüdérczet házához be menni az Inek, mely fatensek szavait is édes leányának önként valo szája vallása bizonyittja, illyen képpen; midön mások kérdezték: micsoda állat lehet az? ezt mondotta: én is ismerem azt, mert anyám aszszonyhoz jár. Mellyeket is vízben való megprobaltatása után cselekedett az I. A' minthogy midön deliberatuma lött volna meg égettetése iránt az Inek, a' kik fejére akartak esküni, azokat is adománnyal fascinálta, hogy a' fejére ne esküdgyenek, még akkor büntetését elvötte volna. Ezekre az világos szemmel látott dolgokra, ugy fenyegetésekre nézve circumscribáltatván in ao 1723. die 24. mensis septembris nemes Desi tanacstol lött Deliberatuma szerint és mostani actiom szerint convincáltassék.

Deliberatum: Minthogy az Inctának Szaniszló Borbárának leg elsőbbenis, a mikor boszorkányságáért persequaltatott, megkellett volna halni ha gravida[2] nem lött volna. Akkoris admonealtátott, hogy ha többször meg ujjitya boszorkányságát, s rosz cselekedetit, halállal büntettetik meg. De rosz cselekedetit annak utánnais meg ujjitotta, a mellyértis második deliberatumakor, ha az Inek dilatio nem adatott volna és az hütlök pénzbeli igérettel (a mint constál világosson) nem fascináltattak volna, megkellett volna halni. Ezen esküvök mostis ugy reputáltatnak, mintha reá esküdtek volna, Az akkori vizi probája is nem a maga rendiben vitetett véghez, mindazáltal minthogy vizet hozott ki az szájában, absolváltatott, akkoris ea conditione, hogy ha akkori deliberatuma után boszorkányságát, fenyegetődzését meg ujjittya, halállal büntettetik, De ezen második sententiája utánis rosz cselekedetit meg ujjitotta, és a kik boszorkánysággal vádolták, deliberatuma szerint rea nem kereste, sem pedig exmisioja után ártatlanságáról nem doceált, söt maga kivánta in facie sedis iudiciariae, hogy dolga finaliter decidáltassék. Az A. pedig satis super-

[1]) Incta–Incatta vagyis Incausata- alperesnő.
[2]) terhes.

que doceálja az J. boszorkányságát, fenyegetödzését és sokaknak meg nyomorítását fenyegetödzése után. Azért, hogy tüzzel meg égettessék itéltetett.

Exequaltassék assessor nemes Dálnoki Sándor, Senator nemes Somogyi István, Kibédi Márton, és executor nemes Hiripi Mihály atyánkfia ő kegyelmek."

3.

1742. Aug. 11. 18. 20. és 26. A Deési tanácsnak a' sirból följáró halottak iránt hozott határozatai:

„Anno 1742. II^a Augusti. *Conclusum. 111.* Minemü circumstantiák adták elö magokat vala mely meg holt aszszonyi — állatt iránt, melyis mind privatim nemzetes Hadnagy atyánkfia elött panaszul adatott be, mind penig a Ttes nemes Tanács elött: hogy tudniillik azon asszonyi állatnak sirján olyan lyuk observáltatik, a melymár egynehányszor be csináltatott, de reggel mindenkor nyitva találtatik. 2° Hogy azon temetöben ejszakának idején szertelen jajgatás hallatott. 3° két vagy három halottunk esvén a' napokban kik is a' tavasztul fogva mind sinlettenek, azok is szüntelen azt kiáltották, azon suspiciosa már megholt asszonyi állat öli megöket, külömben életében is azon aszszonyi állathoz nagy suspicio volt; melyre nézve ezen opinio a nemes várost el töltvén, nagy része ugy vélekedik, hogy azon aszszonyi állat causálta azon megholt két vagy három embereknek halálokat, melyre nézve iránta volt suspicionak tollálására discurválván arrol, hogyha fel ásattasék-e, avagy ne, ebben a ts. ns. Tanács magától nem akarván procedálni, kivánta ez iránt a ts. ns. vármegye tiszteit consulalni és opiniojokat is kérni, melynek reportálására expediáltatik Déttzel Ignát atyánkfia.

Conc. 116. 18. August. A sirból ki járó két suspecta personák iránt (accedálván ns vármegye Tiszt uraimék consensussa is) concludáltatott, hogy csak fel ásattassanak, u: m: 1° Pila Bába, 2° Szabó Miklos János. Ezeknek fel ásatásokra exmittáltatnak Senator Boda Szabo András, Bátori Szabo István, Varro Mihály, Gaal János, Thordai Nagy János, Musnai Josef, Csizmadia Nagy István, Missti Szöcs János és Sámbokréti Ferencz atyánkfiai, kik is még ma fel ásattassák öket, kik is investigályák terio ha azon suspicio iránt valo criteriumok; u: m: ha arczulatjában pirosság, vagy valami elevenség, 2 a karonak beléjek való verettetése után valami vérnek ki ütése a karo nyoma után comperiáltatnak-é, és egyéb criteriumokat, ha miket observálnak, a ts. ns. Tanácsnak reportálni tartsák magok kötelességeknek. Minthogy penig ezen fellyebb irt suspecta személlyekben a megirt criteriumok, felásása után Bába Pilában bizonyosan comperiáltattak, azért concludáltatott, hogy sirjából ki vétessék, és a törvény fához vitessék, 's ott hohér által meg égettessék, a több felásatandokkal is hasonloképpen kell cselekedni, ha a szerint comperiáltatnak, secus vissza temettessenek.

Concl. 117. 20. aug. A' sirbol kijáro suspect a personáknak ki ásattatások ujjabban constituáltassék, es elsöbb protocollatio szerint consummáltassék.

Cons. 118. Ezeken kivül némelyekhez az élök közül is lévén igen nagy suspicio ezen boszorkányi mesterség iránt, azok iráutis onucludáltatott, hogy statim, et de facto, (non obstante nobilitari prerogativa) incaptivaltassanak, et in figura sedriae investigáltassanak, kinek mi signumi, vagy criteriumi tanáltathatnak, melyek az boszorkányságok iránt való suspiciot augealhatnák, annakutánna több probákatis elkell követni véllek, signanter ezeket kel incaptiválni: Balás Jánosnét, Thordai Mártonnét, Oláh Péternét, Incze Jánosnét a kakas hegyen, Simon Gergelynét, Magyarosi Miklosnét, Kis Sigmondnét, Bisztorczán Péternét, ezen személyek mindaddig detentioban légyenek, mig az ellenek való Inquisitio peragaltatik.

Concl. 122. aug. 20. fellyebb meg irt suspecta personák ellen inquisitoroknak exmittáltatnak assessor Szabó David, Fülöp Antal, senator Szalontai Mihály és notarius atyánkfiai ö kegyelmek, kik is propter admaturationem rei két-felé szakasztván magokat az egész várost fel eskessék.

Conc. 126. 29 aug. A' boszorkányi suspicio alatt levő incaptiváknak dolgok bizonyos okokra nézve dilataltattak ad diem 1^m^ septembris, addig penig szoros detentioban tartassanak, akik penig kezességen ki bocsátattak, ezekis akorron sistáltassanak."

Valószinüleg a' közbe jött pestis miatt e' tárgyban több határozatnak nyomára nem tatálhatni.

4.

1771. január 17-én Deésen az egész lakosság erkölcsének megállapitása végett tanúkihallgatások történtek, a melyekben boszorkányokról is van szó. Azokat a vallomásokat, a melyek boszorkányokra vonatkoznak: közre adjuk.

1.) A Bölkényi János, 55-ik tanú vallomása: „Azt elmondhatom igaz hitem után Péter Amicza felöl, hogy ő Bövöléshez, Bajoláshoz, Boszorkánysághoz igen jól ért ez okból, hogy midőn egy szekér vesszőt megvett volna 14. poltrán a vesszőt a maga telkén sokáig tartotta és megszáradván a vesszö és a marhák is elrágták az ágait annakutánna a maga telkén kivül tétetvén a kertyét onnan elhányatták azért, hogy igen kitétette volt a kertet az utczára és azonnal a kertnek vesszői elszáradván engemet egy szekér vesszővel adosnak tartott és kivánta, hogy mást hoznék érette, de hogy én tudtam, hogy nem vagyok adósa úgymegharagudott én rám, hogy egy alkalmatossággal kivittem a fiamat az erdőre látom hogy fiamnak egyik lába nagyon fáj, hogy semmi segitséggel nem lehetett én'nékem. Azután haza jöttem f. lába ugymegdagadott, hogy alig vehette fel a lábravalóját azután pd. szört kétszálat vett ki a testiből ujságokként ezt megértvén Csobai Sám. o klme én velem együtt az Amica házához elmenvén s mondá Csob. uram Amicának: Nó Amica megetted a Bölkényi koma fiát megyógyitsd mert hanem megigetlek borsószalmába. Csorbai uram ezen szavai utan a fiam lábai csakhamar meg-

szünt dagadni de ugyancsak ujságokként most is megdagadoz melyre igaz hitemet teszem, hogy ez nem más mestersége han P. Amica ... ... s büvölése."

2.) Háncz György 61. tanúnak a vallomása: „Most Hamvazó szeredán lesz 2 éve, hogy én ados lévén egy versen 7 póltrával Pálinka árával Nagy Józsefnének addig kérte mig 3 petákra szaporodván pretensiója azt is megadtam, 2-szor ujra 2 susztákot kérvén tőlem, nem lévén ados nem akartam szárazon fizetni, megfenyegetvén engemet N. J.-né hogy annak megadom az árát s megmutatja, hogy megbánom. Történik, hogy másnap igen rosszul lettem mint már Hamvazó szerda után való csötörtökön fát is vágtam azután csak pénteken csak bejő hozzám két idegen barát és a mint sétáltam a házamba szembe állok véllek és kérdem? Mivolna kivánságok? felele a nagyobbik: egy pár tojás; én két tojást adok neki melyet béeresztvén a kápujában (az hová soha az igaz barát nem rak tojást) megfordulának és kimenének, de sem bejövetel — sem kimenetkor nem köszöntek. Kik után kimenék az ajton az utca ajton sem menének ki, csak oda lett mind a kettő melyre oly félelem foga el, hogy szinte leestem lábamról, már a következendő éjtcakán féltem, mert a feleségem jól szokott aludni elfáradván. Szombatra viradván esmét ugyancsak délután hozzám jött még más idegen barát, csudálkoztam, hol veszik magokat azok az idegen barátok egyiket se esmérem. Ez megint köszönetlen jött be az ajtón a három király nevét kérdi tőlem, hogy ki irta azt oda s felelék: hiszen ha atyaságod pap tudni kell kiszokta azokat oda irni, melyre kana egy darab krétát és firkálni kezd az ajtomra és három punctumot teszen közibe. Arra én azt kérdém: hát mit irt oda atyaságod, hát csak annyit irt felele nekem haragosan csak annyit nem kell oda több. Ez is 4 tojást kérvén tőlem adtam, kimenvén az ajtón köszönetlenül eltünt. Éjszakára kelvén a dolog, lefeküdtem de mint most úgy nem aludtam, nem is szoktam hamar 10—12 óra után egyszer csak bejő 11—12 óra között házamba Nagy Józsefné és Amicza anyja ágyam felibe állván ott font nem tudom mit Nagy Józsefné leült a tüzhelyre a tüz elé és fonta keményen a gyapottat és igy énekele; „Majd elmegyünk a Rósa hegy alá, majd elmegyünk ott dudálnak" — ezen szokat iterálvan az énekben felkele a tüz mellöl fonva ágyamhoz sétála s csak font. Látván én a késő időt s alkalmatlan hosszas fonását s nem is szokott vala hozzám fonni járni; eszembe jutának a barátok eszembe Nagy J. fenyegetése, melyet Szentgyörgyi uram is hallott, észrevevém nem tiszta dolog kapám a konyha kést s hozzá kezdék balkézzel döfölni a minthogy tanáltam is késem hegyén vér maradott s azzal eltünt a házból mind a kettő; más renden azután az udvaromat tele töltötték ludakkal azok nagy lármát mivelnek; majd a ház hijáról tyukjaim kergették le, de ki nem mentem egyszer is. Ez Igy volt készvagyok a szent Sacramentumokra 7-szer is megesküszni, én azután még roszabbul voltam elannyira, ha papjaink a szentelt eszközök által nem segitenek vala rajtam teljességgel elvesztettek vala. Megis sértettem

volt Nagy Józsefnét arcul késemmel másnap bekötött orczával járt s azt mondta kelés lett rajta. Férje mig élt Boszorkánynak ördöggel való cimborának kialotta. Neje mondja nem hittem volna ha férjem akkor ivott volna még annak előtte való napokban is."

3.) Szőllősi Krist. 79 a tanú ekként vallott: „Mig beteg voltam Acs Jánosné járt álmomban rám és burjánokat főzött és én nem álhatván férjem Acsnéhoz mene s mondá ne jöjjön többet feleségemhez ki egy hétig se alunni se enni nem tud s ő mondá de megyek biz én s mindadgig járok mig fel gyógyul ha jő bizony széllel futatom el a talpát kelmednek s azután nem jött."

4. Másik tanú: „Tot Dani anyjától hallottam, hogy Nagy Józsefnének farka vagyon egyszer a gyepüjét valaki elrontotta nekem tulajdonitván a pálinkafőző üstömet és csebremet két ujával megerinté 8—9 óra tájba s keresztül cirkálta s ezután a pálinkám olyan lett mint a savo. 92 tanu Nagy Józsefné ágya alatt egy lófejet kantározva találtak most tiz eszt. mikor Kiss Jancsival pereltek."

5.) Nemes Dants Zsigmond 205-ik tanú vallomása: „Midőn ennekelőtte való Esztendőkben SzentGyörgyi Uram házában laktam a feleségem megviselősödvén szülő állapottyában mások javallásakból hivatta el bábájának akkori Györfinét mostani Váralyaji Miskánét, szülvén a feleségem ő tudgya micsoda boszúságtól viseltetvén ugyan otthon nem létemben egy fekete macskának a nyakára egy csomóba kötvén holmit Györfiné (mely speciesek közül láttam Tömjént, Holt szenet, és foghagymát) a pinczémben bevetette, annakutánna a feleségem az akkori szolgálóját beküldvén a pinczében, ő meglátván a macskát csak hanyattán esék ijedttében és jajgatni kezde a midőn is szinte akkor lévén hazamnál egy Ferencz nevezettü tégla vető kit is a feleségem beküldvén a pinczében a Leány lármájára hanyattán találá a szolgálót és megrivasztván mi baja lenne, ugy mutatá meg a macskát, melyet a téglavető felhozván, ugy vizsgálók, hogy micsoda sok czölönk kötözés volna a nyakán, melyet a feleségem parancsolván hazajövetelemig megmutatás végett azon szállásomon lévő hátulsó kis házacskában vetné a Téglavetőnek ki is a mint a házból a pitvaron keresztül vitte volna ugy csapák bé macskástól együtt a kis ház ajtaján hogy csak jajgatra fakada a Téglavető és azt kiáltya vala, hogy eltört a dereka, annakutánna a feleségem Terhe (már szülés után) csak nevekedven elhivatá Györfinét és jó formán megijesztvén miért kiván neki ártani holott nem vétett, akkor biztatván Györfiné, hogy ne félne a feleségem, mert semmi baja nem lesz; de csak annakutánna is csak roszszúl volt napról-napra nevekedett hasa, a mint hogy most is attól fogva nevekedik, ezek után egy Aknai aszszonyt hivatván a feleségem maga gyógyitására kinek is mutatván a mondott macska nyakára kötözött Szelengeket, babonaságokat az azt javallá, hogy a szállásom udvarát körös körül öszve sepertetvén az udvar közepre és azt a macskát ugy mond tegye kend azon szemét közepibe és

gyujtsák meg had égne el, melyre az emlitett akkori szolgálom biztatván magát, hogy ő megcselekszi, férhez adván Sülleihez aztat a Lüdérczek szüntelen hatálig kinozták feleségem pedig maig is akkor kapott nyavalyájával vesződik, mely veszedelmet látván a feleségem mind magán, mind pedig szolgálója félén hivata egy Bábai tudós embert, melyet észrevevén Györfiné előre elfizette, ugy esék a dolog, hogy ugyanazon Bábai ember idejövén, a vásárra kit meglátván a feleségem hivatta a lányom által, melyet észrevevén Zágoniné és Györfiné a leányomat el pirongatták hogy miért hivattya, mi baja véle? De az ember ugyancsak akkor szállásomra jövén önként szájával megvallotta, hogy Györfiné neki megfizetett, hogy magát a feleségem és a szolgálója féle nyavalyájában ne ártaná, melyre vagyon élő bizonyságom Engi Gergely, Losonczi Gergely, Várnai György és Szengyörgyi Czakó József uramék ő kelmék.

TRENCSÉN VÁRMEGYE

R. Kiss István

TÖRTÉNETI ADALÉKOK A BOSZORKÁNYSÁG ÉS ÖRDÖNGÖSSÉG HIEDELMÉHEZ

„Ennyi volt szedhető az egy-két — sajátlag alig három helyről nehány boszorkánypör töredékeiből. Az olvasó előtt áll, mennyi adalék járult belőlök mythologiánk majdnem minden egyes emlékéhez és összes nyomaira. Mennyire fognak még mindezen nyomok erősülni, a levéltáraink szerte még lappangó boszorkánypörök előhozásával. Álljon ez itt addig tanuságul a gondatlanság, vagy becsmérlő felületesség ellenében, mely ezekben látköréhez képest csak nevetségest haszontalan ocsmányságot vél" — így nyilatkozik a kiváló Ipolyi Arnold, igen becses, ritka könyvében, a Magyar Mythologiá-ban a boszorkánypörök fontosságáról. És bár a kérdés szükebb körben keltett is komoly érdeklődést; de mindeddig nincs annyi közlésünk, a mennyit a kérdés komolysága megérdemel és egy nagyobb szabású feldolgozás nem nélkülözhet. Ez indít arra, hogy nehány adatot ez alkalommal bemutassak, a melyek népünk ismeretéhez, művelődéstörténetünkhöz nem egy becses adalékot szolgáltatnak.

Az első darab egy tanuvallatás a gróf Khuen-Héderváry levéltárból Héderváról. A vádlott, Galambos Ambrus, mai szemüvegen át nézve a dolgot, egyszerű; de értelmes, a füvek gyógyító erejét ismerő ember. Szegény és munkakerülő, azért felcsap „gyógyitónak", a mely mesterség annál jobban jövedelmez, minnél csodálatosabb híre van. Sikerei, dicsekedő homályos szavai és ha gyógyításáért nem kap honorariumot, fenyegetőzései nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a babonás nép között elterjedjen az a hir, hogy az ördögökkel cimborál. És ő ennek csak örvend, mert a nép hisz gyógyító tudományában, vásárolja kenőcseit, füveit, sőt olyan is akad, a kit betegségében saját házánál gyógyit, mert minden ördögnél félelmesebb baj a betegség. És nem is nagyon drágán gyógyit, megelégszik néha egy darab kenyérrel is; de a gyönge szem ezt nem veszi észre, hatalmat lát benne és önkénytelenül arra gondol, hogy ha gyógyit, beteggé is tehet. A jó Galam-

Ethnographia XVI (1905), 210–219.

bosnak ez a hit is tetszett, mert félelmesen tisztelték és nem merték a gyógyítás költségeit tőle megtagadni. És ha már ennyit hittek róla, a képzelet játéka hatalmas, természetfölötti lények társaságába avatta, a melynek ő szerez szép szál nőkből zászlótartót, Luczifernek szolgálót, toboroz híveket; de csodálatosan mindig csak nőkből. Édes szavakkal csalogatja őket, egyiknek egy tallért is igér, mert hát bizonyára nagyon megtetszett neki; a rövidlátás azonban tovább akar tekinteni és az egyszerű tanulatlan falusi orvos lesz oka, ha valakinek baja történik. Annyi kerül így a rovásra, hogy bármennyire félnek is tőle, egyszer csak *megfogják* és a földesuraknak, Czobor Imrének és Hédervári Istvánnak feljelentik. Ezért hallgatják ki eskü után a tanukat egyszerre a lipóti rétre és reá vonatkozólag. Azonban a Galambos ügye annyira leköti a tanuvallatók figyelmét is, hogy megfeledkeznek a rétről. Bizony, minket is a Galambos ügye érdekel és csak az a sajnálatos, hogy a tanuvallatással kapcsolatban nem maradt meg az úriszék ítélete.

A második darab körülbelül 90. évvel fiatalabb és br. Révai Erzsébetnek, kora egyik nagyon kiváló asszonyának úriszéke előtt az ügyész vádjait és büntetési inditványát tartalmazza. A vádlott Vandlik Jánosné, Toman Anna, a ki megvetve a szigorú isteni és emberi törvényeket, annyira a boszorkányság bünébe esett, hogy sok emberre bosszúságában szerencsétlen, szenvedésekkel teljes életet, sőt halált is bocsátott, másokat pedig betegségbe ejtvén, fenyegetésekre, sőt hatósági parancsra (!) boszorkányi mesterségével kigyógyitott. Ezek a vádnak főbb pontjai, mely után felsoroltatnak az egyes esetek. Bünösségét homályos, fenyegető szavai bizonyitanák legjobban, a milyent bosszúságában gyakran kiejt az ember, igy a leggyakoribb: *Megemlegeted még ezt* és az, hogy a kikre betegséget bocsátott, meg is tudta gyógyitani. Van még egy érdekes, de különben boszorkánypörökben nem ritka tulajdonsága, hogy alakját tudja változtatni. Nincs kimondva a vádban; de bizonyosnak látszik, hogy azt tartották, hogy az a kakas, mely az Okolicsányi Pálné cséplői előtt oly titokzatosan jelent meg és a melynek kidobása miatt Firák György cséplő oly nagy betegséggel lakolt, maga a vádlott volt.

Ez ügyben tanuvallatások is történtek, melyekre hivatkozik is a vádló; de ezek nincsenek meg; kárpótol azonban az inditvány, melyet a vádló a boszorkány megbüntetésére tesz. Mivel kettős bűne van, a boszorkányság és emberölés, hivatkozván az előbbinél Szent István és László, az utóbbinál több királyunk decretumaira, kettős büntetést ajánl: Első sorban czinkostársai kivallása végett tortura alá kell vetni, azután pedig karddal kivégezni és holttestét megégettetni.

Tehát még III. Károly enyhitő intézkedései után is, egy híres erős lutheránus nő úri-széke komolyan tárgyalja a boszorkányságot, szigorú büntetést kiván rá, a miből kiviláglik, hogy e kérdésben a tévedés protestánsoknál is megvolt.

A harmadik pörhöz több apró okmány tartozik, melyeket egy nagy, botrányos pörből szakitok ki, a melyet Krmann Dániel ág. ev. superintendens és miavai lelkész ellen inditottak vallási szempontból és a melynek megindítására közvetlen hozzájárult, sőt mondhatjuk alkalmat szolgáltatott egy állitólagos ördöngös ember sorsa. Ez ember morvai származású; neve Mlinarics Venczel. Adataink eltérőek róla, mert mint valóságos és mint képzelt ördöngös és mint az ördöngösséget gonosz szándékkal szinlelő bünös említettik. Ha nem gonosztevő, bizonyára kedélybeteg, képzelődő ember, a kit rémképei — az ördög — megszállottak és attól

menekülni igyekezik. Több egyházat felkeres a szabadulás reményében, de a katholikus papok próbáit — a melyek igen érdekesek — nem állja ki, úgy hogy elűzik, mint praetensiv ördöngöst. Így kerül Krmann Dánielhez, a ki több napon át gyógyítja lelkét, „melancholiáját" és a végén kigyógyítja és át is téríti.

E térítés nagy bűn az akkori egyházi viszonyok szerint, a melyet elnézni nem lehet. Ez vezet a megnyugvást talált ördöngös és a kifejlett ellenállás miatt Krmann Dániel elfogatásához. A vádak egész sora indul meg, a melyek közül csak azt emelem ki, a mely Mlinarics exorcisálására vonatkozik. E szerint azon alkalommal a Krmann csalása folytán az ördöngösből egerek szaladtak szét.

Végezetül csak azt jegyzem meg, hogy a két utóbbi adatot egy czím nélküli folioalakú, a XVIII. század első feléből származó kéziratból közlöm, melynek eredetije br. Radvánszky Béla úr becses könyvtárában, Sajó-Kazán van.

I.

Galambos Ambrusra vonatkozó tanuvallatás.[1] Lipót 1640 jan. 3.

Anno 1640. Januarii ex mandato et annuentia communi dominorum spectabilium ac magnificorum dominorum Emerici Czobor de Czobor-Szent-Mihály, Stephani Hedervári de eadem Hedervar sunt destinati eorundem dominorum provisores egregii Andreas Horvat, Joannes Makay et Michael litteratus ad exigendam particularem inqulsitionem, quae sequitur hoc modo.

De eo utrum.

1. Tudja-e az lipolti rétet, ki az Ásvány Körtvélyesen túl lévén határos is az medvei határral, az lipoltl falú mi módon birja; urak engedelméből-e, vagy pénzért birta hajdan és miképpen szakadott az ő birtokok alá?

2-do. Mivel az úr jobbágya Galambos Ambrus sok emberektűl földes urának bévádoltatván — — — bocsáttatott el, ha tudja-e, hogy valakit ördögi mesterségivel meg vesztett, vagy gyógitott volna és ördögi társaságához hivott-e másokat; látott-e ezekben valamit hozza, vagy hallott másoktúl, vagy magától?

1. (testis) Judex Gergely Jakab. Hallotta az itt való jobbágyoktúl, hogy az régi urak adták volna Lipolthoz. Lipolti biró hitl után azt vallja, hogy az feleségétül hallotta, hitta volna arra az ördögi társaságra Galambos Ambrus.

2-dus testis, biró felesége, Baronyal Ilona asszony, hiti után azt vallja, hogy józan korában Galambos Ambrus hitta közikben *zászlótartónak* mind tavali s mind ebben az esztendőben, mondván neki, hogy szintén ilyen kellene zászlótartónak, mivel hogy magus ember vagy és oly szép helyeken hordoznánk, melyet az előtt soha nem láttál. Mégis kérvén, hogy „állj közinkben, csak egy szép gyürűvel is megajándékozlak", én mondám, hogy „én bizony nem állok". Ő mondá: „*Csak közinkben állj; bár csak egy kis ujjodot add ide*, én végezek az több társaimmal".

[1] A semmit sem valló tanukra vonatkozó adatokat nem idézzük.

Az mely nap talált betegségem lenni, másnap jó reggel hozzám jütt mondván: „Nem akarál közinkben állani, csak az kis ujjommal taszitom az fejedet".

3-us testis Mattheus Baronyai annorum 70, hiti után azt vallja, hogy ez előtt három esztendővel, hogy *megvesztették* volt az feleségét, hogy szintén *úgy bögött, mint az marha*, Galambos Ambrus oda menvén az feleségem szidta volna mondván: „Bestye hires kurva fia, ha meg nem gyógitasz az urhoz megyek panaszolni". Galambos erre azt mondá, hogy „nemcsak én dolgom, hanem mások is vannak ahoz." Egykor az feleségem sütött volna költest, oda jövén Galambos, kért költest. Mond az feleségem: „Imár elosztogatám". Onnét Galambos elmenvén, küldött az feleségem felet neki. El nem vette, hanem vissza küldte; azután ismég megvesztették. Ahoz képest én is egyszer is, máskor is kedvét keresvén, úgy gyógult meg az feleségem.

4. testis Baronyai Máthéné, Sipos Veronik asszony, annorum 61, hiti után azt vallja, az mit a második tanu, az biróné vall.

8. testis More Jakab, annorum 42, hiti után azt vallja, hogy hallotta Galambos szájából, hogy az itt való *asszonyokban hitt volna* az ő társaságokban, *kit zászló tartónak, kit pedig Lucifernek szolgálójának* részegségében. „Halászi eskütül (igy) hallottam Kis Jánostúl, hogy azt hallotta Galambostúl, hogy *Bécstül fogva mennyi ördög vagyon Budáig, mind parancsol nekik.*

9. testis, Nagy Gergely, annorum 40, hiti után azt vallja, hogy More Jakab Galambos Ambrusnak szemében mondotta volna, hogy „te Bécstül fogva mennyi ördög vagyon Budáig, mind parancsolsz neki. Galambos mond neki, hogy: „Hazucz!" Moré Jakab mondja neki, hogy „én nem hazudok mert megbizonyitom."[1]

17. testis Vad András, annorum 39, hiti után vallja, hogy egykor Siska István megbetegedett, Galambos Ambrus meggyógitotta. Hogy Siska István meggyógyult, az Kovács ninje előtt kérte Galambos, hogy fizessen meg neki Siska István, ő meg nevette. Annak utánna megbetegedvén Siska István, egy tinót adott neki, mig ismét meggyógitotta.[2]

18. testis, Móré Jakabné, Katus asszony, annorum 32, hiti után azt vallja, hogy az birónét hitta volna Galambos zászlótartónak közikben. „Azt is hallottam, hogy Pinki Lászlónak az *fiát megvesztették* volt. Ide jütt Pinki László azt mondotta neki Galambos, hogy hadd menjek én csak Szent Miklósra, meglátják, mit cselekszem nekik".

20. testis, Horvát András, annorum 64, hiti után azt vallja, hogy az kisebbik fiát, Geczit az elmult esztendőben négyszer vesztették meg. „Egykor hozzám jövo s mondá: „Ha ti énnékem szómat fogadnátok, soha csak az fejetek sem fájna; megoltalmaználak benneteket". Ezeket Galambos Ambrus mondta.[3]

28. testis Török János, annorum 35, hiti után azt vallja, hogy mikor megfogták Galambos Ambrust, azt mondta, hogy egy szikra eleget szolgál az Győri István házának. Ezt az biróné szájából hallottam, hogy mondta volna Galambos Ambrus.

[1] A Nagy Gergely vallomása áthúzva.

[2] Érdekes, hogy a Vad András felesége (22. testis) semmi terhelőt nem vall a vádlott ellen.

[3] Törülve. Ugyanezt vallja felésége is (23. testis).

31. testis Török Jánosné Éva asszony, annorum 25, hiti után azt vallja, „Egykor mentem haza, énnekem azt mondotta: Édes szomszéd asszony, állj én hozzám, *én az én tudományomra megtanitalak*. Én kifordulván házambúl mondék neki: „Ne adja Isten nekem azt tudnom".

32. testis, Geőri István annorum 37, hiti után azt vallja, hogy hallottam az feleségemtűl, hogy társaságokban hitta volna Galambos Ambrus. Én mondám neki, hogy ha ezt cselekszed, én feleségem nem lész.

33. testis Győri Istvánné, Borbala asszony, annorum 29, hiti után azt vallja, hogy mikor egykor az uram borát árulnám, kétszer veszett meg az szavam. Egykor hozzám jöve az Galambos Ambrus, mondá, hogy: „Édes komám asszony, im egy nihány rákot hoztam, mondja kgd. hogy: Mi atyánk, ki vagy mennyégben, szenteltessék. — Én elmondtam; lassan lassan az én szóm megjütt. Secundo, egykor Moré Jakabnál vagyunk s mondá Galambos Ambrus, hogy: Édes csillagom, komám asszony, ez napokban biz közinkben kell állanod. Tott Mihálynénak mondá: Ennek két hét alatt közink bé kell állani.

35. testis, Koloniez Péter, annorum 50, hiti után azt vallja, hogy egykor megfenyegette Galambos Ambrus. Akkor az nyáron *minden borjainak megzsugorodott az lába;* de nem tudja, ki dolga.

39. testis, Szászi Tamás, annorum 60, hiti után azt vallja, hogy kérte Galambost, hogy gyógicza meg s azt mondta Galambos, hogy nehéz énnekem szenvednem, én nem gyógitlak.

40 testis, Szászi Tamásné, Erzsébet asszony, annorum 40, hiti után azt vallja, hogy az uram nyomorult volt; kértem Galambosnét, hogy adjon valami *kenőt* az szegény uramnak, s azt mondta, hogy mihelt be jün az ura, mingyárást megesmeri.

44. testis, Petróczi János, annorum 33, hiti után azt vallja, hogy egykor az korcsomán vagyunk s mond Galambos: Hadd fájlalja, hadd meg tudnám gyógitani, de hadd kénlódjék: Az porkoláb felől monta ezeket.

45. testis, Szabó Farkasné, annorum 53, hiti után azt vallja: Ezelőtt 6 esztendővel Galambosnak az feleségétül kenderét megfogadtam nyüni. Mikor elvégeztem volna az kender nyüvést, mind feleségestül, gyermekestül oda jütt Galambos mondván énnékem: „Miért torkon verve megnyüvetted, hiszem énnekem is volt feleségem, gyermekem". Mondám én: „Édes komám, komám asszony akaratjából nyüttem, mivel hogy ő adta énnékem". Az nyüvésbül haza menvén mind ő mind én, éjjel *olyan lőn az testem, mintha czellanyal*[1] *vertek volna meg*, az melyben három egész hétig kellett fekünnöm. Abbúl lassan fellábadozván . . . mentem hozza és mondám: Édes komám, adjon kgd egy kis kenőt, avagy fereszszen meg kgd. Egy kis marok füvet ada s mondá: „Komám asszony, csenáltass feredőt". Csenáltaték feredőt és igy meggyógyulék.

49. testis, Horvat Mátyás, annorum 36, hiti után vallja, hogy egynihányszor láttam, hogy Galambos szedte az ajtóbúl mind az négy szegletibül kiczint kiczint, cseppet az *ajtó alúl is földet vett*. Mi végre, — nem tudom.

55. testis, Vargha Pálné, annorum 26, hiti után vallja, hogy: egykor az

[1] Nyilván „csalánnyal" értendő.

uramnak megtörött az keze, Galambos kötötte. Mikor bekötötte az uramnak kezét, mindenkor kért hol kenyeret, hol mit s azt mondotta, hogy ha nem viszek semmit, megvernek.

62. testis, Tott Mihály, annorum 32, hiti után vallja: Egykor Siska István betegek volt, Galambos Ambrus meggyógitotta. Egyszer kérte Galambos s mond: No Siska István, fizess meg, mert ha meg nem fizetsz, bizony úgy lész, az mint voltál. S úgy megbetegedett rövid nap.

63. testis, Tót Mihályné, Panna asszony, annorum 27, hiti után azt vallja, hogy neki mondta Galambos, hogy rövid nap neki *közikben kell állani.*

74. testis, Takács Péterné, Sofi asszony, annorum 35, hiti után vallja, hogy egykor vásznat szüttünk Galambosnak. Galambos azt mondotta, hogy az ő fonalából elloptunk és abroszt szüttünk belőle, eladtuk. Annak utánna megfenyegetett, megmondta, hogy bizony megbánjuk. Én *öt ejész esztendeig fekütttem egy végben.*

76. testis, Siska István, annorum 24, hiti után vallja, hogy: ekkor megvesztettek, de nem tudom, ki. Galambossal megalkuván, hogy meggyógitson, mikor immár meggyógitott, kérte fizetését tülem, az miért meggyógitott. Mondottam neki: Megadom, édes Galambos uram, de most nincsen. Mondotta arra Galambos: Im meg nem adod, de bizony kitekerem az féllábodat. Azután csak hamar *kitekerte az lábamat,* a *melyet aztán fizetésért meggyógitott újabban.* Ugyanott nála fektemben hallottam az feleségétül, hogy „senkinek semmi kenőt sem merek adni, mert akárhunn legyen az uram, de ha haza jün, mingyárt megtudja, kinek mit adok".

77. testis, Siska Istvánné, Susanna asszony, annorum 24, hiti után vallja, hogy hallotta, de nem tudja kitül, hogy egykor kiment Galambos a házából éjjel, meg viszontlag bemegyen s mond az feleségének: Ime most bocsátom a kurvákat el, mert megakadtak volt az resben (igy).

78. testis Tot Mihályné Erzsébet asszony anno 50, hiti után vallja, az mit az menye, az 63. tanu.

83. testis, Béres Gergelyné, Margit asszony, annorum 23, hiti után vallja, hogy engemet is[1] hitt Galambos Ambrus közikben. Azt mondta énnekem, hogy: *Csak jöjj közinkben, egy tallért adok.*

86. testis, Paxi Mihály annorum 40, hiti után azt vallja: Egykor, mikor yttam volna Galambos Ambrus házánál, jó kedvet vévén, az leányával kezdettem tánczolni. „*Nosza vigan lakjunk az ördög házánál.*" Vevén eszemben, hogy azon az mondáson megszomorodott Galambos. — Ugyan azkor volt énnálam Galambosnak valami fonala. Másnap jó reggel hozzám jöve Galambos s mondá, hogy: Nosza, bánjál vele, mert bizony szorgalmatos[2] az fonál. Mondék neki, hogy: Bizony nem lehet, mert az éjjel nem tudom, mi lélte az lábomat. — Eregy csak, ülj a szövő székben, nem leszen semmi gondod.[3]

[1] Előtte áthúzva *ütet is*, tehát sulyt helyeznek arra, hogy a tanuvallomást közvetlenül, oratio rectaval vegyék fel.

[2] = szorgos szükség van rá, sürgös.

[3] Szélén NB. áll.

87. testis, Paxi Mihályné, Katus asszony, (annorum) 14, hiti után vallja: Én mondék neki egykor Galambos leányának, hogy bezeg szép szoknyád vagyon, utálatos eb. Azon az Galambos leánya megharagudott s mondá énnekem: Az én apám *gyógitó;* de ki tudja, mint leszen dolgod. Egy, vagy két hét mulván úgy lett dolgom, hogy mindenem *elálagadozott* volt. Galambos leánya egykor meg ismét oda jöve, hogy immár beteg voltam s mondá, hogy: édes leány barátom, bezeg rosszul vagy; de bizony szólok az anyámnak. Az anyjának szólván az Galambos leánya, hogy szegént gyógitsa meg kegyelmetek, mert bizony látom, hogy meg is hal szegény.

(Áthúzva: *Peracta eodem die*, ut supra és azután folytatólag más kézzel:)

Török János Lipóton lakó, annorum 45, megeskütt. Hiti után azt vallja, hogy: Mikor nála laktam vóna, egykor az kertéből valami három vagy négy szál hagmát szakasztottam vala, mikor bemönt az kertébe, möglátta s mondá nekem: Ki szakasztotta? Én mondám, hogy: én dolgom. S mondá, hogy ha ötet nem szánják, én is nem szánok mást.[1] Azután úgy megvesztem az szómba; holott az előtt nem volt semmi nyavalyám, hogy immár sem vagyok, sem nem vagyok.

Kivül: Az lipóthi rétről való inquisitio.

A gróf Khuen-Héderváry család levéltárából. Fasc. 26., No. 4.

II.

Vádindítvány Toman Anna boszorkány ellen.

Actio egregii Gabrielis Gocsetz, qua illustrissimae dominae baronissae Elisabethae Révay, relictae viduae Calisiusianae bonorum fiscalis, uti actoris, contra et adversus Annam Toman, providi Joannis Vandlik conthoralem, uti incattam de et super eo mota et suscitata,

qualiter eadem incatta ante aliquot abhinc annos omni timore et pietate Deo debitis prorsus sepositis neque etiam rigore legum et constitutionum tam divinarum, quam etiam humanarum contra deliquentes severe detonantium perculsa in tam horrendum et detestabile *sortilegii*, seu *magiae* crimen diversis vicibus et temporibus semet impie sane et malitiose praecipitaverit, ut arte sua magica aliis quidem inferius nomine et cognomine tenus designandis personis primo vitam calamitosam et cruciatibus plenam procurasset, subsequenter demum mortem quoque conscivisset, alios vero primo morbis variis vexatos exposit resanasset. Et quidem:

Primo. Georgium condam Biisztanszky; dum quadam vice praerecensitam incattam in saltum ducere noluisset praemissis erga eundem comminatoriis verbis formalibus: *Expectes Georgii, recordaberis tu istius et nunquam saltabis* ad tam misserrimum arte sua magica perduxit statum, ut quarta circiter post comminationem die gravi morbo correptus eodemque per integrum unum et annum medium vexatus ac toto quasi corpore fractus, imo uno pede totaliter contracto, ita miserrime vitam cum morte commutare debuerit.

[1] Az idézet módja változik.

Similiter *secundo*. Georgius condam Huck ex ratione ea, quod fruges incattae quadam occasione in suum horreum conservandi gratia recipere noluit, primo quidem aeque similia comminatoria et formalia verba: *Expectes Georgii, erit tibi istud factum memorabile,* subsequenter vero morbum quasi aliquem contracturam repraesentantem per integrum biennium inter summos angores, postremo autem ipsam etiam mortem facto et opera ipsius incattae experiri coactus fuerit.

Tertio. Matthaeus Svehla, pastor vaccarum oppidi Tott-Prona, dum quadam vice vaccas ex campo per oppidum pepulisset ad vaccamque incattae, aliam vaccam cornibus impetentem, lapidem iecisset consequenterque ira commota pastorive indignata dixisset: *Erit hoc tibi memorabile,* eotum idem pastor in tam repentinum morbum tertia statim die incidit, quod quasi infans geniculando incidere debuerit continuo expost supra incattam querulose clamitando, eidemque causam morti suae adscribendo. Quo quidem per magistratum dicti oppido viso, dum dicta incatta per magistratualiter deputatum iudicem et iuratum serio commonita extitit, ut si quid praestigiosi et magici, tam misere decumbenti pastori confecisset, eundem confestim et protelatione absque omni sanct, eadem, credi par est, formidine eventuri mali sui permota, non solum dicto iudici et iurato respondit et in forma remedii, seu medicinae, *ut morbidus pastor caseo putrido linatur,* suasit eundem taliter evasurum fore morbum. Quin imo ipsa etiam eundem pastorem personaliter adeundo corpusque eundem (igy) palpando praerecensitam praescriptionem medicinalem coram eodem quoque reiteravit assecurando eundem, si eadem uteretur, nihil sibi eventum iri. Pro cuius actus magici nefaria continuatione et tanto evidentiori expressione *facie versus morbidum pastorem versa retrograde ex domo eiusdem exivit,* per hocque etiam secreta actis sude diabolicae prodere non formidavit.

Demum *quarto* occasione quadam dum tritulatores perillustris ac generosae dominae Susannae Raksányi, relictae viduae Paulo Okolicsanyianae fruges in horreo Tott Pronensi excussissent ex insperato pullus quidam gallinaceus totus macilentus et quasi conquassatus idem horreum ter subintravit, quem ubi iidem tritulatores comprehendere et eiicere voluissent, idem bis quidem disparuit. Quia attamen tertia vice per Georgium Firak dictum trituratorem (igy) non solum captus, verum etiam ex horreo exportatus et in contiguum hortum coniectus fuisset, ex hinc idem Georgius Firak vix regrediens in horreum momentune tam intensum capitis dolorem sensit, ut neque amplius eadem die triturare potuerit. Qui etiam dolor non ut successive sensim cessasset, verum de die in diem magis et magis crevit in tantum, ut etiam phantasmata in eodem Firakio apparenter per duas fere septimanas experiri potuerint, audirique frequenter reiterata verba: *Traiiciatis me globo et eneeetis; causa mei morbi est Vandlikiana.* Quibus omnibus praetitulatam dominam Okolicsanianam subauditis, dum eadem domina praenuncupatae incattae, ut dictum Firakium sanet, denunciasset, eadem incatta aeque formidine mali eventus compuncta suasit, ut solummodo *certa aliqua particula melis a die nativitatis Christi remansi in aures morbidi Firakii immittatur,* eo facto evasurum fore morbum.

Pari ratione pro *quinto* circa Pauli Hnok et alterius Pauli Thoman sanatione aeque utriusque ordinis praememoratam medicinam adhibere non fuit verita,

uti haec omnia ex *fidedignis fassionibus testium* in inquisitione hic sub litera A. producta comprehensorum seriatim, gradatim et uberime appararent taliterque docerentur.

Quia autem tam attrocia facinora et detestabilia crimina eiusdem toties reiterata, cum primis ex ratione concurrentiae duplicis mortis iuxta leges tam divinas, quam etiam humanas et praesertim nostras patrias incattae perquam poenalia, singillatim etiam tantoque strictius unam, cum attamen cum exasperatione suplicii capitalem mererentur censuram; quam ob rem idem fiscalis memoratam incattam ob tam maligna facta eiusdem praevie ex vinculis suo modo et ordine ad sedem praetitulatae domine baronissae Calisianae dominalem pro certo termino citatam iuxta demerita eiusdem in conformitate capitum 31. et 32. Sancti Stephani libr. II., item 34. Sancti Ladislai regis libr. I., in quantum vero mortem duobus hominibus conscivisset taliterque simul homicidii crimen commisisset. Tit. 15., partis 1., Mathiae decreti III. ad 28-vi, item Uladislai regis decr. primi ad 82-di, item anni 1563. articuli 28-vi, aliarumque positivarum regni legum, uti et statutorum huius comitatus, si et ubi opus fuerit citandorum, non secus et praxis in casibus criminalibus observari solitae, seu propter sortilegii, videlicet et magiae, seu vero propter homicidii crimen singilatim, seu vero propter utrumque in concreto, prius quidem ob necessitatem revelationis complicum torturae subiici, expost vero praemissa exasperatione supplicii gladio feriri, cadaverque eiusdem in exemplo aliorum igne comburi, ac sic ius et iustitiam impendi et administrari peteret et postularet reservando, si et ubi e re et necessitate fuerit, praemissa supplendi et omnia legalia et practicabilia adhibendi facultatem.

III.

Városi Antal, a trencséni jezsuita-collegium rectora bizonyítja, hogy bizonyos állitólagos ördöngös embert próba után nem találtak ördöngösnek. Trencsén, 1730. márczius 2.

Ego, infrascriptus testor, anno 1728. adductum fuisse ad lumen collegii nostri a quodam plebeio hominem pari conditionis, qui obsessus, vel infestatus a malo genio dicebatur. Consilium spirituale cum peteret a patre nostro fortuito ad ianum collegii evocato, data est eidem cera Romana cum aqua divi Ignatii nomine benedicta; nullum tamen in homine Energumeni signum observatum, suasum quidem, ut amuletis suis muniret, is, quem infestatum dicebant et commendatum plebeio ductori (praetensus enim obsessus nec verbum loquebatur), ut si amuleta sacra auxilio alieni forent, certiorem facerent patrem, a quo consilium petitum est. Alius porro pater fortuito ibidem transiens viso homine et auditis relationibus de ipso hypochondriacum iudicans aiebat, ad pharmacopolam, ut se conferat, atra bile, qua sola miser laborabat per medicinam evecta omnes practensos et imaginarios inferni genios certo certius profligandos. Sed neque Energumenus praetensus, neque ductor eius unquam stetit se deinde ulli nostrorum. In fidem harum manu mea scripsi, subscripsi et officii sigillo munivi. Trencsinii, die 2. Martii, anno 1730.

(P. h.)

Antonius Városi S. J. p. t.
rector et novitiorum magister.

IV.

Palkovics György jelentése arról, hogy ő Mlinarics Venczelt kétszeri vizsgálat után sem találta ördöngősnek és a plébánosnak, mint eszelőst ajánlotta. Illava, 1730. márcz. 3.

Excelentissime ac reverendissime domine comes, domine praesul mihi gratiosissime! Laudetur Jesus Christus!

Evocatus vigore gratiosissimae commissionis Excellentiae Vestrae per reverendum dominum Adamum Gyury archidiaconum Trencseniensem, qua occasione sistendo me Illavae die 3., mensis Martii anno 1730. examinatus sum, utrum constaret mihi de Venceslao Mlinarics fucato praetensive Energumeno ex marchionatu Moraviae, pago quippe Seninka dicto oriundo et ad parochiam Liptak spectante, ad quod in puritate conscientiae recognosco, me nulla signa formalia et evidentia in praeattacto praetensive Energumeno apud me binis vicibus se existente una cum suis cognatis expertum fuisse exceptis vestigiis phraeneticis et maniacis eundemque non qua Energumenum parocho, sed qua delirantem recommendasse.

His coeterum permaneo Excellentiae Vestrae servus et capellanus humillimus

Georgius Palkovics p. t.
parochus Bellusiensis.

Coram me: *Johanne Magén*, parocho Dubniczensi et vicearchidiacono districtus Illaviensis. Me quoque praesente: *Martino Rehorovszky*, plebano Illaviensi. Datum Illaviae, 3. Martii, 1730.

V.

Halacz Márton kochanóczi plebanus bizonysága arról, hogy Mlinarics Venczelt megpróbálván, őt álördöngösnek találta. Kochanócz. 1730. jun. 2.

Infrascriptus recognosco et fateor conscientiose, quod certus fictitius *energumenus* Moravus ante annos circiter duos a reverendis patribus S. J. collegii Trenchiniensis ad me divertens asseruerit se obsessum a Dyabolo petendo remedium. Cui pro experimento ciusmodi obsessionis loco lustralis aquae porrexi aquam communem et sacrarum reliquiarum sacramenta chartae inclusa, quem non esse talem, ut praefertur, exinde collegi. Quod idem existimando esse sacras reliquias, vestigia non veri energumeni, sed fictitii se habere exhibuerit. Unde eundem verbis asperioribus domo mea repulli et reieci. In cuius rei fide dignitatem hancce recognitionem propria manu subscriptam et usuali sigillo roboratam extradedi. In Kochanócz, die 2. Junii, anno domini 1730.

(P. H.)

Martinus Halacz p. t.
plebanus Kochanoczensis.

Áldásy Antal

TÖKÖLI MIKLÓSNÉ, JAKUSITH ZSUZSÁNNA ELLEN INDÍTOTT BOSZORKÁNY PERBEN FÖLVETT JEGYZŐKÖNYV, 1662

Tököli Miklósné, Jakusith Zsuzsánna ellen indított boszorkány perben fölvett jegyzőkönyv, 1662.

Anno domini 1662 die 3. mensis Octobris penes commissionem domini Vicecomitis literalem et ad instantiam in eadem denominatorum dominorum exponentium, spectabilis utpote et magnifici domini Valentini Balassa de Gyarmath etc. (titulus) nec non generosae ac magnificae dominae Catharinae Szunyogh de Budethyn consortis ejusdem, per nos Georginm Gilany judicem nobilium et Johannem Pryleszky juratum assessorem comitatus Trinchiniensis in castello Sigmondhaza dicto, ac comitatu praefacto hoc Trinchiniensi existente situato eorumdem dominorum exponentium, testimonia super infrascriptis deutri punctis, sunt exacta.

Tudgya-e az tanu, hogy Jakusith Susanna, Teökeöli Miklósné, Orlainé ellen s mások és kik ellen hozatott, honnét és

[1]) Öntő-kemencze, öntőház.

micsoda boszorkányokat, babonázni akarta-é az exponenseket vagy kiket másokat és mi módon. Maga urát is más gróffokat is s kiket, maga kípit és más ajándékokat küldvén. Bakon várt-é kit estve magához, egy szóval kinek ki által mikor és mi módon akart ártani tudakozván s kivánván özvegyi voltát is, micsoda porokat, ártalomra valókat s kik ellen osztott, hogy hincsék, micsoda darabokat rongyokat, hogy fába csinállyák. Mezételenül teknyőbe mint feresztett-e embereket; vizeket cserébe mint küldezett babonás végre, mint égette és mint hatta, hogy kerécsenek urának, hogy ő is szabadabban az iffiakkal barátkozhassék és az ki ebben szolgálni nem akart, mint akarta megöletni. Holt emberekkel mint temettette más ember haját, kiét és mi végre. Most is kik által és mely boszorkányokkal barátkozik.

Primus testis nobilis domina Anna Zahradeczka, egregii condam Casparis Hrabowszky relicta vidua, post juramentum examinata fassa est. Tudgya, hogy az midőn az idén Posonból megirt Theökölini aszonyommal visszatérvén délre megszállott volna némi nemű Sztrasoc avagy más néven neveztetett faluba, bizonyossan nem tudhattya, onnét valami boszorkány szabásu asszont Ilona nevőt magával Beczkóban elhozta volna a végre, hogy valami babonaságokat, melyeket házában vagy más hova elrejtettek volna kiszedné, mely asszony valami dib-dáb ördöngességeket kiásván-é vagy hol vevén az aszonynak és fatensnek mutatta, jelentvén hogy immár azon személy (Orlaini aszonyomat értvén) kénlódnék és hogy attul meg köllene halni, mások ellen penig hogy varázslott volna nem tudhattya, vagyis exponens uraknak ő nagyságoknak azzal ártani akart volna. Tudgya azt is, hogy megirt aszony maga képét és egy aranybul csinált zománczos szivet ajándékban fatens leánya által, mely akkorban franczimere volt megirt aszonnak küldeni akart volna, kiről aztán a leány is fenyitette, hogy ne cselekedgyék, de kinek nem tudgya. Arrul is jól emlékezik, hogy Tökölini aszonyom fatensnek mondotta és hatta volna, hogy templomban Orlainé aszonyomat némi-nemű porokkal meghintegette volna, lévén ugymond kegyelmed esmeretlen, eszekben sem veszik az emberek, de ő azt nem cselekette. De caetero nihil. Tudgya azt is, hogy Solnai Ovesarszky nővő Judka aszony Tököljini aszonyomat valami füvekből csinált ferdőkbe feresztette, mely ferdővel azután hogy megmosódott volna az aszony, az urnak Tököli urnak maga az aszony fejét mosta, mi végre nem tudgya, mivel hogy azon vizet megint elrejtette. Ad subsequentem nihil, excepto: Hogy azt is nyilván tudgya, az midőn Mednianszky György megholt volna, és őtet temettették volna, hogy az aszony mosónéja Kata, mely akkortájban Orlainé

aszonyom szolgálója lött volna, megirt Tökölini aszonyomtul rea kírettetett Orlaini aszonyom hajában hozott volna, az Orlaini aszonyom haját Medianszky György urammal eltemettette volna de mi végre nem tudgya. Mely ördenges személyekkel penig baratkoznék nem tudgya mást Ovesarszky Judkán kivül, a ki holmi fővekkel s tanácscsal táplállya, most is mellette livén.

2-dus testis honesta foemina Catharina Kanytrowa, consors providi Andreae Podhradczky de possessione Podhragyie ad arcem Kassa pertinente, praevio juramenti fassa est. Tudgya, hogy Sztrasorul Tökölini asszonyom Posombul gyövén magával hozta volna egy vén asszont, mely Becskóban gyövén jelentette, hogy babonaság az alsó vár kapujában be volna ásva a végre, hogy az mely gyermekkel terhes volna asszony, benne rothadna, de hogy Orlaini aszonyom vagyis másik ellen hozta volna azon asszont, nem tudhattya; de arrul jól emlékezik, hogy Teökölini aszonyom Orlaini aszonyom szolgáló leánya annyát reá kérte volna, hogy azon leánya által lugban, mellyel Orlaini aszonyom maga fejét mosta volna, hozna néki, minthogy azon Sztrasói aszony abban a lugban kivánta volna a végre, hogy Orlainit Tököli urammal meggyülöltetné; és hogy fatenst is Tökölini aszonyom, minthogy akkor az ő szolgálója volt, valami porral (kit Becskóban lakozó Sztankowszky Kata csinált volt) küldezte volna, hogy azon Orlaini aszonyom háza ajtaja küszebe alá hintené, kit nem cselekedett, de hogy exponens uraknak ártani akart volna nem tudgya, nem is hallotta. Tudgya azt is, hogy az aszony azon pornak felét, kit Orlaini aszonyomért készittetett volt, Tököli úram csizmájában hinteni megparancsolta, és hogy az fatens mondotta volna nikie: az Istenért nagyságos aszonyom ne cselekedgyük azt, ha valami szerencsétlenség történnék az uron, örökén bánhatná nagyságod. Tudgya azt is, hogy azon Sztankowszky Katát megint kérte volna arra is Tökölini aszonyom, hogy csinálna olyan orvosságot Esterhaz Ferencznek, mellyel beszélgetésnek kedviért hozatná el hozzája Bakon azon Esterhazit, és azt kedden és csöterteken estve szoktanak csinálni, az mint is megirt napokon szokta várni magához, mivel azon kivánta, hogy hozattassék el, és azon estve fölékesittetvén magát, várta ő nagyságát. És hogy hallotta volna Zahradeczky Doriskától, akkorbéli Tökölini aszonyom frauczimeritül, hogy az aszony Esterhaz Ferencznek maga képét és valami pántlika kötést egy szév forma zománcos öszkezzel Polaczek Gyurka névő inas által, de meg nem adta azon urnak, hanem megirt frauczímernél maradott, és hogy azon ajándékot ez elmult ország gyülésén Posomba lévén, küldette volna. Emlékezik arrul is, hogy ő általa ennyihány izben özent volna Sztan-

kowszky Katának, tekéntené meg az viaszon, hamar marad-é özvegyé avagy sem. A mellett azt is tudgya, hogy megirt asszony az elmult pünkesd előtt Teötesini aszonyomhoz Sophia névő franczimert küldett volna fatenst valami levélért, mellyet irt volna Esterhaz Ferenczuek az asszony s könyvét, kipét, s öngct küldett volna, hogy azon Esterhazi urnak Teötesini aszonyom meg nem atta volna, kit midőn meg nem atta volna, én visza hoztam. Tudgya azt is, hogy az aszony Teököllini urnak öngébűl darabokat metczvén meghatta, hogy nyárfában belé csinálmának, jelentvén, hogy a végre cselekedné azt, hogy az urával Orlainit utáltatná meg. Emlékezik arrul is jól, hogy megirt aszony anyaszült meztelen egy kenyér sütő teknyőben feredvén és megmosódván, azzal a moslék vizzel urának mint fejét és az egész testét megmosta, és abban a lugban annak a babonás asszonnak egy olan palaczkkal Sztrasára adott volna, mi végre nem tudgya, de ugy értette, hogy azon vizet kilencz határra köllett volna azon aszonnak vinni. Ad reliqua nihil. De azt az aszony szájábul hallotta, az midőn Solna tájárul szintén akkor az mikor Mednianszky Györgyet temették volna, megtirt volna, hogy Orlaini aszonyom haját véle temettette volna el. Azt is hallotta volna másoktul, hogy ha azon Orlaini haját aszony emberrel eltemettették volna, inkább ártott volna. Mely hajnak megszerzéséért szép pántlikát és egy aranygyőrőt Orlaini aszonyom szolgálójának adott, azt mi végre cselekette, nem tudgya. Utollyára, hogy nem tudja Owczarszky Judkán kívül ki járna hozzája, és kivel ollyan mesterségő aszonnyal barátkoznék kivülette, hanem a hol hirét hallya afülének, érette küldezi most is.

3-tius testis agilis Georgius Palacka de possessione Wiszolai post juramentum examinatus fassus est. Tudgya, hogy Sztrasórul valami vén bábát hozatott volna az aszony, de ki ellyen nem tudhattya, emlékezik mintazonáltal arrul, hogy az midőn mondották volna, hogy az ura Orlainihoz jár, mondotta volna az aszony, hogy kiküldi Orlainit e világbul; praeterea nihil sibi constare. Hallotta Doriska aszontul és Kanitrowa Katátul, hogy azon Sztrasai aszont a vígre hozta volna el az aszony, hogy Esterhaz Ferenczet hozná el magához. Arrul penig jól tudgya, hogy Tököllini aszonyom Uyhelen által menvén, Teötesini aszonyomhoz beküldette volna az fatenst az aszony kipiért és levelecskiért, kit magához vivén az aszony és Posonyban elérkezvén, azon maga kipét s diamentos arany szivet fatensnek kezéhez atta, meghagyván hogy gróff Eszterhaz Ferenczhez vinné azon képet és nékie adná, kirvén, hogy azon kípet magánál tartaná és maga kipét azon szívre iratná és vissza küldené, de urának hütves inasa lévén azt nem csele-

kette, mely dologért az asszony neheztelt is volna reá. De reliquo nihil, nisi audita. Actum die et anno quibus supra.

Idem qui supra judex nobilium m. p. (L. S.)
Idem qui supra juratus assessor m. p. (L. S.)

(Eredetije a m. n. muzeumban a br. Balassa cs. levéltárában.)

UDVARHELY VÁRMEGYE

Vass Miklós
ADALÉKOK UDVARHELYSZÉKI BOSZORKÁNYPEREKHEZ

Komáromy Andor szerkesztésében és az Akadémia kiadásában az 1910. évben jelent meg egy művelődéstörténeti, lélektani, büntetőjogi, elmeorvosi, nyelvészeti szempontból egyaránt érdekes oklevélgyűjtemény: „A magyarországi boszorkányperek oklevéltára". Érdekes és becses, mert a boszorkányokban való hitnek s a boszorkánypereknek igen csekély irodalma volt nálunk, akár az adatok gyűjtését, akár az adatok feldolgozását nézve. Akik eddig szorványosan foglalkoztak a boszorkányperekkel, azok kutatásaikat csak egyes helyekre szorították s csak egyes városok, megyék vagy országrészek boszorkánypereit ismertették; mások pedig, a kik ilyen adatokat közöltek, másirányú kutatásaik között akadtak rájuk. Csak Komáromy kezdett rendszeres és céltudatos kutatáshoz, a melyet az egész országra kiterjeszteni igyekezett. Gyűjtésének eredménye a fennebb említett testes oklevélgyűjtemény lett, de ezzel a kutatásokat még lezárni nem lehet, mert hiszen az Előszóban, a hol a kiaknázott levéltárakról számol be, maga a tudós szerkesztő bevallja, hogy még sok városi és megyei levéltárhoz nem juthatott hozzá, a melyeknek alapos átkutatását „igen kívánatosnak" tartja. Az át nem kutatott levéltárak közé tartozik Udvarhely megye levéltára is, pedig ott is sok adalékot lehetne még találni, különösen a XVIII. századból.

Ezen körülmény bátorított fel engemet arra, hogy már régebben lemásolt két boszorkányperre vonatkozó három tanuvallatást e folyóirat szerkesztőinek szíves engedelméből közzéteszem. Közléseim — sajnos — annyiban nem teljesek, mert az ítéletet egyik perben sem tudom közölni, de arra még nem akadtam rá; vagy elvesztek, vagy lappanganak.

I.

Kadicsfalvi Török József és Sipos Miklós kadicsfalvi Török Menyhért felhívására tanuvallatásokat végeznek annak kipuhatolására, hogy bözödi Faluvégi Mihályné Berei Sára boszorkány-e és hogy bözödi Ács Gergely milyen szókkal káromkodott. Bözöd 1739. január 30.

Ethnographia XXIV (1913), 84–89., 160–166.
Forrás: Udvarhely megye levéltára

a) (Utasítás a tanuk kihallgatásához.) Doceálja a dominus actor *Török* Menyhárt[1] uram ő kge ratione officii:

Hogy az incta bözödi *Faluvégi* Mihályné *Berei* Sára boszorkányi mesterséggel, kuruslással, varázslással élő személy és babonázott olyan dolgokkal, a mi boszorkányi tudomány.

2. Hogy másokat, olyan mesterség által megnyomorodott betegeket, meggyógyított.

Doceálja azt is dominus actor ratione officii, hogy az i. bözödi *Ács* Gergely az után is, hogy a tiszt uraimékkal megbékéllett, mindenféle istentelen káromkodásokkal s névszerint micsoda szókkal káromkodott.

b) (A tanuk kihallgatása.) Ajánljuk alázatos szolgálatunkat Ngtoknak, kgteknek, Isten uram Ngtokat, kgteket szerencsésen, jó egészségben éltesse, kívánjuk.

Akarók Ngtoknak, kgteknek értésére adni, quod in hoc anno praesenti 1739, die vero 30. mensis Januarii, hiva minket tekintetes, nemzetes kadicsfalvi *Török* Menyhárt uram ő kge ratione officii, ut actor, az Ngtok, kgtek székiből emanált utrummal, bizonyos számú fatensek fassiójának recipialására, Udvarhely, alias filialis Keresztúrszékben Bözödön az *Vas* Mihály primipilus házához. Mi azért engedelmeskedvén a Ngtok, kgtek utrumával való hivatalnak, az fenn megirt esztendőben és napon megnevezett székben és faluban az denominált helyre elmentünk és ott, a mely vallókat az dominus exponens ő kge mi elönkbe állíttatott az Ngtok, kgtek székiből emanált utrummal, mi azokat erős hittel megesketvén, az elönkbe adott utrumnak continentiája szerint megexaminháltuk és hitek után való fassiojokat a következendő mód szerint leirtuk.

Utrum est inclusum.

1. testis *Szilágyi* Márton, pixidarius, annorum 35, juratus examinatus fatetur. Ennek előtte circiter két héttel én hozzám részegen béjövé Ács Gergely, akkor két vagy három izben is káromkodék ördög adtával és ördög teremtettével, de mód nélkül részeg volt. — De ceteris nihil.

2. testis *Szilágyi* Mártonné, Erzsok, pixidaria, annorum 24, jurata examinata fassa uti primus testis.

3., 4. testis nihil.

5. testis néhai *Kecskés* Zsigmond relictája Sára, primipila, annorum 40, jurata examinata fassa. Molnos Kűs Annától hallottam, hogy Gyergyai Boldizsárné azt mondotta volna nékie, hogy az füstös szalmán ötet, tudniillik Gyergyai Boldizsárnét, Faluvéginé Berei Sára által húzta volna, azzal tanitani akarván az boszorkányi mesterségre. — Ceterum nihil.

6. testis *Osvát* Györgyné Judit, primipila annorum 40, jurata examinata fassa. Az gyermekektől hallottam, hogy Gyergyai Boldizsárné azt mondotta volna, az patakon Faluvéginé Berei Sára az lúdnak az szivét kivette s holt azenet tett helyébe. — Ceterum nihil.

7. testis *Diós* Mihály, primipilus, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Az kaszálás tájban engemet, Senye Zsigmondot és Fábián Andrást Faluvégi

[1] Ez időben Udvarhelyszék alkirály birája. Székely Oklevéltár VII. k. 432. l.

Mihályné Berei Sára Gyergyai Boldizsárnéhoz híva és mű előttünk ezt kérdé Gyergyai Boldizsárnétól: „kged még abban az szóban vagyon-é, az melyet Magyari Istvánnénak mondott". Monda Gyergyai Boldizsárné: „én nem vagyok, az én szómmal senki né járjon, én abban meg nem tartom; amit mondottam volt kgednek, az iránt kgeddel megbékéllettem". — Egy alkalommal ismét valami testimonialis iratni Faluvégi Mihályné és Gyergyai Boldizsárné én hozzám jövének, összeszólalkozának ketten s monda Gyergyai Boldizsárné: „ha én kgedet boszorkánynak mondottam volt is, arról megkövettem kgedet". Ezen protestála Faluvégi Mihályné, hogy még most is boszorkánnak mond, azt mondja; az után eltáltatta volt is Gyergyai Boldizsárnét.

8. testis *Diós* Mihályné, primipila, annorum 40, jurata examinata fasta uti antecedens 7-mus testis maritus suus az testimonialis iratások alkalmatosságakor lött dologról.

9. testis *Jakab* Sámuel, primipilus, annorum 49, juratus examinatus fatetur. Circiter ennek előtte két héttel Ács Gergelynek teremtettével való káromkodását hallottam, de minthogy ő veszett teremtettével, ördögteremtettével s hóhérteremtettével szokott káromkodni, melyikkel káromkodott akkor, már reá nem emlékezem.

10. testis nagyobbik *Gyergyai* Gergelyné, pixidaria, annorum 50, jurata examinata fassa. Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy Faluvégi Mihályné az tehenét megkuruslotta volna. Ács Gergelynek az karácson tájban ilyen adtával való káromkodását hallottam. Ceterum nihil.

11. testis nagyobb *Gyergyai* Gergely, pixidarius, annorum 75, juratus examinatus fatetur. Néhai Koncz Páltól hallottam, ezt mondotta Faluvégi Mihálynénak: „ilyen adta boszorkánya". De ceteris nihil.

12. testis *Koncz* Péter, nobilis, annorum 19, juratus examinatus fatetur. Ács Gergelynek ördögadtával káromkodását az ösvel egynehányszor hallottam. De ceteris nihil.

13. testis *Barta* Istvánné, Borka, primipila, annorum 45, jurata examinata. Egyebet az kérdésben nem tudok, Balogh Mihálynétől azt hallottam, hogy egy gonosz katona ment Faluvégi Mihályné quartélyban, Faluvégi Mihályné úgy megcsinálta, hogy ott semmit nem gonoszkodott. De ceteris nihil.

14. testis *Bakó* Istvánné, primipila, annorum 50, jurata examinata fassa. Tőszomszédja vagyok Ács Gergelynek, de én egyéb káromkodását nem hallottam, salvo honore sit dictum „b . . . . m az anyádat s az apádat s az rongyodat." De ceteris nihil.

15. testis *Barta* Andrásné Suska, pixidaria, annorum 50, jurata examinata fassa uti antecedens 14-tus testis.

16. testis *Borus* István, Tamási Ferencz uram jobbágya, annorum 42, juratus examinatus fatetur. Az nyárban, az úton találkozám Ács Gergellyel, köszönök nekie s ugy fogadá: „b . . . . m az anyádot."

17. testis *Kecskés* István, pixidarius, annorum 54, juratus examinatus fatetur. Az feleségemtől hallottam, hogy Faluvégi Mihályné tőle sót, kenyeret és gyertyát kért s bé ment az kamarában, ott mit csinált, ő tudja. Azt pedig sok izben hallottam, hogy mondotta: „kettőt megátkoztam, de hiszony az harmadikat is megátkozom", mivel az ő átka megfogja azt, akit megátkoz. Néhai Koncz Páltól is

sokszor hallottam, hogy azt mondotta nékie: „te etted meg Faluvéginé az feleségemet és az fiamnak a fejét", de meg nem perlette soha érette Faluvéginé.

18. testis *Vas* István, primipilus, annorum 26, juratus examinatus fatetur. Áts Gergelynek most nem régen tatárteremtettével való káromkodását hallottam.

19—20. testis nihil.

21. testis *Kecskés* Istvánné, Anna, pixidaria, annorum 40, jurata examinata fassa. Egyebet az kérdésben nem tudok, hanem ennek ennek előtte circiter 8—9 esztendővel Faluvégi Mihálynénál, Berei Sáránál egy káplár lévén quartélyban, mi formában én nem tudom, az az káplár eltörte az koszperdját, annak az árát meg akarván Faluvégieken venni, én hozzám jöve Faluvégi Mihályné Berei Sára, egy falat kenyeret, egy kis sót és egy kis gyertyát kére, az gyermek nála lévén letéve s mondá nékem: „ha nem nehezteli kged, bé menyek az kamarában egy kevésség", azzal én kifordulék az házból, ő bé menne az kamarában; én csakhamar bé menék, az gyermek sírni kezde, kijöve Faluvégi Mihályné az kamarából, az gyermeket felvevé, az tűzbelyre leüle s monda nékem: „engemet bizony semmi nem löl, mert mikor én elélét megnéztem, világosan megtudtam, hogy semmi nem löl." Ennek előtte ismét circiter 5—6 esztendővel az udvaron állok vala, Faluvégi Mihályné jő fel s azt mongya: „megátkoztam kettőt, mind a kettőt megfogta az átkom, de bizony Csekei Sámuelt is megátkozom". De ceteris nihil.

22. testis *Bakó* István szabad zsellér, annorum 50, juratus examinatus fatetur. Részeg korában adtával való káromkodását hallottam Ács Gergelynek. Ceterum nihil.

23. testis *Gyergyai* Boldizsárné, Osvát Anna, pixidaria, annorum 32, jurata examinata fassa. Az kérdésben azt tudom mondani; ennek előtte circiter 10 esztendővel én hozzám béjöve Faluvégi Mihályné Berei Sára, hoza egy ollót s egy rostát magával; tőlem is kére egy ollót, az rostának az két oldalában szurá az két ollót s mond nékem, hogy „fogja kged is az egyik felől", én mondék „én nem fogom, mert ha én fogom, kged semmi dolgában elé nem mégyen"; ő fogá az két ollót s addig monda, addig monda, hogy az két olló egyik kezéből által fordula az másikban; mit mondott, mit nem, én nem tudom. Egy alkalommal ismét bémenék Faluvégi Mihályné, hát Faluvégi Mihályné az tűz előtt ül, sóval, kenyérrel, egy holt szénnel ott babonáskodik; valami czérnára egy kis kenyeret ragasztott s az feje felett kerengeti, engemet hogy megláta az markában szoritá. Kérdém: „mit csinál kged szomszédasszony", monda „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém lészen-e, vagy sem, ha jó szerencsét mutat, elmenyek, ha pedig nem, nem fogok elmenni, mivel még eddigelé ez az én próbám meg nem csalt engemet." Más alkalmatossággal ismét bémenék hozzája, hát babot vet, kérdém: „mit csinál kged", mondá: „én semmit nem egyebet, hanem azt próbálom, ha az babot megtudom-e úgy vetni, mint Miréséné, vagy nem."

Egy alkalommal ismét buzát mosok vala az patakon, Faluvégi Mihályné is az anyjával azt mos vala; az Koncz Pálné ludgyai az patakban feredeznek vala; Faluvégi Mihályné kihajtá az patakból, ismét visszamenének, egyszer egyik megrepeszté magát s felfordula az vizben s meghala. Koncz Pálné kijöve s felvevé az ludat s monda: „majd megnézem urammal, mert ennek tű csináltatok valamit, mint boszorkányok, azért halt meg olyan birtelen". Koncz Pál csakhamar kijöve

az vizre s monda Faluvégi Mihálynénak: „tü nyilvánvaló boszorkányok, *az ludamnak a szivét kivettétek s holt szenet tettetek helyébe*, azért halt meg, mivel ketté hasitám s megnézém.“ Faluvéginé az anyjával megfenyegeté s cinemintézé Koncz Pált, melyre Koncz Pál protestála. Azután, hogy az felesége és fia megnyomorodék, Faluvéginére is izentete Koncz Pál, de még máig meg nem perlé Faluvéginé. Nálam ismét egy alkalmatossággal azt mondá Faluvégi Mihályné: „az fiamot megátkozván, hogy haza ne jöjjön békével, nem is jött“, azt mondá, „mivel az lábával megnyomorodott, s ugyanabban meg is holt.“ Egy alkalmatossággal ismét Magyari Istvánni bémenék, hát ott vagyon azon sánta fiával s mondom az fiának: „fogadd föl, hogy az anyádot meg nem hazudtatod s meggyógyul az lábod“, monda az fia: „én nem fogadom, mert ökge olyat cselekszik, hogy az ördög sem állaná azt meg“. Mikor ismét Koncz Pálnak a felesége megnyomorodott vala, Faluvéginéhez béküldé, hogy menjen bé a feleségéhez; Faluvéginé azt mondja: „én nem menyek, mert én megátkoztam, hogy légyen falú bolondja és csúfja és nyomorék örökké, mert még eddig az kit megátkoztam, az én átkom azt megfogta“. — De ceteris nihil.

24. testis *Magyari* Istvánné, Mojses Sára, pixidaria, annorum 36, jurata examinata fassa. Az kérdésben egyebet nem tudok, hanem Gyergyai Boldizsárné, most az közelebb elmúlt vasárnap hallám, azt mondja vala Faluvégi Mihálynénak: „várj meg, mert megboszontál nyilván való boszorkány, eddig titkoltam, de bizony kimondom, mivel a Kecskés István kamarájában is varázslottál“. Faluvéginé protestála, hogy törvényben vagynak, még sem hágy neki békét. Ennek előtte ismét circiter 6 esztendővel Gyergyai Boldizsárné az kapujában állván, mondja vala Faluvégi Mihálynénak: „engemet, mint nyilván boszorkány, megesz ez az Faluvégi Mihályné“; másnap kérdé Faluvéginé tőlem: „tegnap mit mond vala Gyergyai Boldizsárné“, én mondék: „megmondom, mikor máskép kénszerittetem“, de azután engemet senki sem kénszerített arra. Azután mintegy harmad nappal Gyergyai Boldizsárni menék s hát az földön mászkál Gyergyai Boldizsárné s monda az fiának: „menj el Pali, az sujkomat kérd el Faluvégi Mihálynétól, mert most eszi az lábamot“. Az fia előhozván az sujkot az leányát ismét elküldé, hogy kérjen valami füvet Faluvéginétől, az lábát hadd kösse bé vele, emez elmenvén hozni füvet, onnan-e vagy másunnén, én nem tudom, elég az, hogy én megfőzém az füvet s béköttem az lábát vele. Ceterum nihil.

25. testis *Fülöp* Gergelyné, Anna vidua pixidaria, annorum 54, jurata, examinata fassa. Ennek előtte circiter két héttel Áts Gergely részegen tanálkozván én vélem, mondá nékem: „salvo honore sit dictum“, héjj anya sz . . . m, b . . . m ebadta. — De ceteris nihil.

26—55. testis nihil.

56. testis *Balázsi* István pixidarius, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Kecskés Istvánnétól hallottam, hogy náluk a kamrában békéredzett volna Faluvégi Mihályné s ott babonáskodott.

57—66. testis nihil.

67. testis *Osváth* Miklósné, Judit, primipila, annorum 52, jurata examinata fassa. Faluvégi Mihálynénak valami babonaságát Kecskés Istvánnétól hallottam, Gyergyai Boldizsárnétól is hallottam, hogy nála rostát vetett volna. — De ceteris nihil.

68. testis nihil.

69. testis *Magyari* István pixidarius, annorum 36, juratus examinatus fatetur. Az kérdésben egyebet nem tudok; Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy Faluvégi Mihályné az ő házoknál rostát és babot vetett volna. Koncz Pálnétól is hallottam ilyen szót, hogy Berei Sára megette őtet és nyomorút csinált belőle.

70—72. testis nihil.

73. testis kisebb *Gyergyai* Gergely, pixidarius, annorum 48, juratus, examinatus fatetur. Az kérdésben hallomásból egyebet nem tudok; Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy ő beteg lévén, Faluvégi Mihályné egy sujkot kért el töle s azzal csinált volna nékie valamit. Magyari Istvánnétól is hallottam, hogy ezt mondotta: Faluvégi Mihályné valami czérnát kötött volna a Koncz Pál kerti támaszához és az más végit a maga, Faluvégi, kertihez kötötte volna és azt járta vagy lépte volna által Magyariné és azután a farcsuka nem jó, ma is sánta miatta. Kecskés Istvánnétól is hallottam, hogy az ő kamarájában babonáskodott volna Faluvéginé. Gyergyai Boldizsárnétól is hallottam ezen kamarában való babonáskodását.

74—75. nihil.

76. testis[1] *Sükösd* Mihály junior primipilus, annorum 39, juratus examinatus fatetur. Az kérdésben egyebet nem tudok mondani, hanem Ács Gergelynek csak nem régen is ebadtával való káromkodását gyakorta hallottam.

77. testis *Szerdahelyi* Sámuel pixidarius, annorum 39, juratus examinatus fatetur. Másoktól hallottam Faluvégi Mihálynénak boszorkányi mesterséggel való életit, de kitől hallottam, reá nem emlékezem.

78—90. testis nihil.

91. testis *Sipos* József primipilus, annorum 32, juratus examinatus fatetur. Áts Gergelynek az karácsonban az maga házánál ördögteremtettével való káromkodását hallottam.

92—96. nihil.

97. testis *Szász* Mihály, Szabó József uram jobbágya, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Másoktól is hallottam, hogy Faluvégi Mihályné boszorkány volna, de kitől, reá nem emlékezem. Ács Gergelynek csak nem régen is ördögadtával való káromkodását hallottam.

98—99. nihil.

100. testis *Fodor* István primipilus, annorum 26, juratus, examinatus fatetur. Áts Gergelytől circitere két hete lehet csak, hogy ördögteremtettével való káromkodását hallottam.

101—107. nihil.

Mely fent megírt bizonyságok mindnyájan laknak Udvarhely alias Keresztúrszékben, a megnevezett falukban, kiknek conditiojukat nevek alatt felvévén, hütök után való fassiojokat fide nostra mediante megírtuk és a dominus exponensnek szokott pecsétünk alatt kiadtuk, nevünk és kezünk subscriptiojával roborálván.

Datum, anno, die loco que supranotatis.

Kgteknek alázatos kész szolgái *Kadicsfalvi Török* József, mostan Nagysolymosban lakó, nemes Keresztúrfi széknek hütös assessora és *Sipos* Miklós m. p. mindketten Udvarhely alias Keresztúrszékben Nagysolymosban lakó nemesemberek.

[1] Az eredetiben kimaradt.

II.

Szabó Ferenczné Vizi Borbála boszorkányságára vonatkozó két tanuvallatás. Az egyiket kadicsfalvi Török Menyhért rendeletére 1745. decz. 7-én Körispatakon tartották bözödujfalvi Kovács Péter és körispataki Antal Lukács; a másikat a vádlott kérésére 1745. decz. 8-án szintén Körispatakon vitték végbez Péterfi László és Karda János.

Alázatos szolgálatunk ajánlásával együtt Istentől minden jókat kivánunk tekintetes uraink Ngtoknak, kgteknek; Isten Ngtokat, kgteket sokáig éltesse alázatos szivvel kivánjuk.

Akarók tekintetes uraink Ngteknak, kgteknek alázatosan értésére adni, quod in hoc anno praesenti 1745. die vero 7ma montis 10^{bris} hivata minket tekintetes nemzetes kadicsfalvi *Török* Menyhárt uram a Ngtok, kgtek nemes székiből emanáltatott utrummal Udvarhely alias Keresztúrfiszékben Körispatakban az *Deák* Márton primipilus házához, némi nemü vallóknak hitük után való vallásoknak bévételére. Mi azért engedelmesek lévén a dominus exponens ő kge hivatalának, elmentünk a fent megírt esztendőben és napon az helyre, amely vallókat a dominus exponens ő kge a Ngtok, kgtek nemes székiből emanáltatott utrumnak és az unitaria ecclésiáknak senioratól tiszteletes, *Solymosi* Péter uramtól adatott tiszti szerint való pecsétinek vigotával mi elönkbe állattatott, mi azokat erős hittel megeskettük, ez elönkbe adott útrumokra szorgalmason megexamináltuk és hütök után tett fassiojukat felírtuk, melyek renddel igy következnek.

Testium fassionis.

1. testis *Simén* György, körispataki unitaria ecclesiának praedicatora, alias nobiles, annorum 42. legitime citatus juratus exami ratus fatetur juxta utrum. Én Szabó Ferenczné Vizi Borbárának most harmadik esztendeje, hogy tőszomszédja vagyok és mikelyt parochialis házamba szállottam, két vagy három hót mulva mindjárt meghallottam, hogy Szabó Ferenczné nem tiszta személy és boszorkányságot tud, amelyet ilyen circumstanciákkal igazaknak lenni elhittem.

1^{mr} Hogy hallottam, hogy quondam helyemben lakott Derzsi nevü pap szemben megszidta boszorkánynak és meg nem perlette érte.

2do Szabó Ferencz szájából is hallottam, hogy mondotta feleségének Vizi Borbárának: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretü ember".

3^tio^ Egy alkalmatossággal Szabó Ferenczné *virgatván* engemet, az virgás után egy tyukmony sültnyi idővel a kapumon béütè magát, én állván az favágón megnéze, de nem köszöne, úgy gyermekemet pitvaramban bénézvén, mébeimet is felnézi szemem láttára, egyikünknek semmit nem szólván csürös kertemen hátra menet, gondolám vélem békelni jött bé és ugyan megörülék. Azon éjjel kakasszó előtt egy órával bejöve és beálla az kürtőmnek derekában egy boszorkány, melyet világosan és bizonyosan tudok boszorkánynak lenni elsőbben szavára nézve, mivel ott irtóztató ijjesztő, rettentő sikoltásokat, süvöltéseket vön végben, úgy, hogy feleségem más ágyban aluván, én pedig másban hallgatván a süvöltést, ijjedtemben bizonyos ideig feleségemet sem mertem felkölteni. Néha kicsin csikó módjára, néha bölcsőmben levő és azon ijjesztés miá akkor sirásban levő gyermekemnek szava szerint, néha kecske módjára mekegett; mely süvöltéseknek vagy ijjesztéseknek módja vagy hangja bizonyosan tudom, hogy hasonló vala a Szabó Ferenczné Vizi Borbára szavához. Végre a tüzem elhammazván, hosszas imádságom után elszenderedvén, takarodzóm alatt úgy megnyomának és kinzának, hogy ha nem gondolom vala: „Úram Jézus ne hagyj el", talán meg is ölnek vala. Ekkor felszabadulván, mondék feleségemnek: „kelj fel, vigyázz, rossz dolog vagyon, boszorkány vagyon a házban", osztán bizony mindjárt hallám, hogy a kürtőn kimene nagy suhogással; attól fogva azon bölcsőbeli kis leánykám nyomorú, hályog vagyon a szemében. Mely sérelmes dolgomat midőn ekképen sok helyeken panaszolnám: „az én házamban bizony ez éjjel boszorkány vala", mindenütt igy feleltek többire: „az bizony nem más, mint Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt, neki van olyan practikája", és oktattak a jámborok, hogy ahhoz a házhoz ne vétsek, mert megbánom. Többi között az becsületes református mesternek megpanaszolván azon reggelre: „de az bizony nem más, hanem a tőszomszédasszony Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt —, mert én is gyermekemen emberi tételenyt ismervén, rájjesztók Vizi Borbára, mondván: letégye magát gyermekem és házam iránt, mert ha mégis nyomorú lesz gyermekem, soha többé gratia nem lesz", én kérdém mester uramtól: „megperlette-e kgedet érette", mondá ő kge „engem bizony sohasem".

4to Maga Vizi Borka szájával megvallotta feleségemnek, hogy valaki méhit egérkőves laskával megölte; az pedig az én méhem lehetett, mert én találtam halva a kosár alatt egy gazdag méhemet, meglévén az sok gazdagsága; melyből az kik ettünk s ettek, mind betegek voltunk tőle, nem lévén az több méhemnek semmi hibája.

5to Az öreg Kozák István a nyárban kaszásom lévén, azt mondá nekem a szolgám, Török Ferkó előtt, hogy néki azt mondotta öreg Oklándi uram, a pap, hogy midőn helyemben paposkodnék, éjszaka kimenvén, a szemével látta, hogy Szabó Ferenczné Vizi Borka a támaszt fejte kés-villán.

6to Az Pap Sámuel kisebb leánya a Sára azt mondá nekem, „hogy az ősszel mogyorót kére tőlem Szabó Ferenczné s nem adék, azt mondja nékem: „várj még, mert megbánod", „azon éjjel úgy megnyoma Szabó Ferenczné-e vagy ki, hogy szinte meghalok vala".

7ma Hallottam alsó Istvánffi Andrástól, hogy mondá: „én bizony megmerném Szabó Ferenczné asztatni, nem félnék, hogy odaveszne".

2. testis *Szőcs* Mihály, nemes Kovács Imre uram jobbágya, annorum 60, legitime citatus juratus examinatus, fatetur juxta utrum. Egyebet nem tudok, hanem azt tudom bizonyosan, hogy egy tehenet vettem vala Korondról az mezőn bornyuzék meg nyárban Homlog nevű helyben; az déllőn megvonogatta a csecsit Szabó Ferenczné Vizi Borke, attól fogva úgy elvesze a teje, hogy semmi hasznát nem vehetém, a bornyút is csak korpával, mivel tartogattuk. Ceterum nihil.

3. testis *Stephan* Majorné Bundás Borka. T. nemzetes Ugron Ferencz uram jobbágyasszonya. Annorum, 30, legitime citata jurata examinata, fassa juxta utrum. Hallottam Sánta Tódornétól, hogy az ő házának kürtőjében látta Vizi Borkát mezitelen. Ceterum nihil. Todorné penig azt mondja, hogy ő álmában látta.

4. testis *Ónodi* Andrásné Deák Sára primipila nihil.

5. testis *Simón* Györgyné Máthéfi Kata, ecclesiastica persona, alias robidis, legitime citata jurata examinata fassa juxta utrum. Én egyebet nem tudok, hanem a mint uram ő kge feladta a dolgot, én akkor aludtam. Hogy uram ő kge felkölte erősen megijedtem, de semmit nem láttam. Azt is mondá ő kge: „kelj fel, vigyázz, mert ördög vagyon a házban, engemet megkínozának, most rád akarnak menni". Azt tudom, hogy egy kosár méhünk meghala, holott elég méze volt. Most az elmúlt nyárban az fűzfák alatt ülünk vala s azt mondá Szabó Ferenczné, hogy „valaki méhe egy kosár méhemre jára tavaly, de megtanítám, laskát adék enni". Kérdém, hogy „micsoda laskát adott kged ami Szabó Ferenczné asszonyom", azt mondá: „egérkövest, tovább nem jára a méheimre". Én osztán mondám, hogy „ugyan bizony Szabó Ferenczné asszonyom, immár ha ember ennék abból az méregből s nyavalyája lenne vagy meg is halna; micsoda lelkiismeret viszi kgdet arra", melyre azt mondá, hogy „én bizony nem bánom". Minthogy az méh tavaly halt meg, a melyből magunk is ettünk, másoknak is attunk, mindenütt rosszul voltak az méregtől. Ezt penig most az elmúlt nyáron beszéllette nékem Szabó Ferenczné.

6. testis *Oklándi* Mihály, vacantiában levő unitarius praedicator, annorum 86, legitime citatus juratus examinatus fatetur juxta utrum. Egyebet nem tudok, hanem mikor a kőröspataki unitárius papság házánál laktam, egy alkalmatossággal igen jó reggel megindulék, hogy a mezőre menjek. Mikor a Szabó Ferencz kapujánál megyek vala, hallék nagy suhogást Szabó Ferencz udvarán vagy háza táján, mintha tehenet fejtek volna. Én osztán megállék a kapunál, benézék, de semmit nem láthaték, sem embert, sem marhát, csak hallottam a suhogást. Ceterum nihil.

7. testis *Oklándi* Mihályné Péterfi Borbára nihil.

8. testis *Nemes* Jánosné Oklándi Kriska, primipila, annorum 25, legitime citata jurata examinata fassa juxta utrum. Én egyebet nem tudok, hanem leány koromban láttam, hogy az anyaszopó bornyuknak az nyakán veres posztóból csinált erszény volt. Én az mezőn megfogám a bornyút, megkeresém az erszényben mi vagyon, vala benne holt szén s foghagyma. Ceterum nihil.

Ezen utolsó három fatenseket eskettük meg a 6-ik testis Oklándi Mihály uram házánál, ugyan az fent megírt napon, mivel betegsége miatt nem jöhetett a prefigált helyre.

Ezek tekintetes uraink a mi elönkbe hivott és állattatott személyek, kik is ecclesiai, nemes, primipilusi és jobbágyból álló személyek, kiknek hitük után való vallásukat irtuk meg fide nostra mediante, laknak mindnyájan Udvarhely alias Keresztúrfi székben Körispatakban; szokott pecsétünk és subscriptionk alatt a dominus exponensnek kiadván Ngtoknak, kgteknek küldöttük.

Datum anno, die loco que uti in praemissis.

Ezeknek utánna az jó isten oltalmában ajánljuk Ngtokat, kgteket és maradunk Ngtok, kgtek alázatos szolgái Udvarhely alias Keresztúrfi székben *Böszörkényfalvi Kovács* Péter nemes Keresztúr széknek egyik hites assessora és *Körispataki Antal* Lukács m. p. mindketten nemes személyek.

III.

a) (Utasítás a tanuk kihallgatásához.)

Doceálja az I. körispataki *Szabó* Ferenczné *Vizi* Borbára, hogy isten törvénye szerint élő igaz jámbor asszony; nem bűvös-bájos; boszorkányos varázslókkal nem társalkodott, affélékkel nem is társaskodott.

Cum omnibus congruentibus circum stantiis.

E protocollo Sedis Keresztur, die 18, 9 bris 1745.

b) (A tanuk kihallgatása.)

Ajánljuk alázatos szolgálatunkat Ngtoknak, kgteknek, isten Ngtokat, kgteket sokáig éltesse szivesen kívánjuk.

Akarók alázatosan Ngtoknak, kgteknek értésére adni, quod in hoc praesenti anno 1745, die 8.

X. bris, kére minket nemes Keresztúrfi széknek törvényes székiből emanáltatott utrumnal és ugyan vicetiszti urunk pecsétinek erejével ő kge és az unitárius esperest urunk ő kge pecsétivel is, nemes Udvarhely alias Keresztúrfi székben Körispatakban lakó Szabó Ferencz darabont, nemes személy, felesége Vizi Borbára nevével, hogy mennénk el ugyan az fenn megírt Keresztúrfi székben Körispatakon az egyikünk, úgymint Karda János Antal Józseffel együtt megosztatlan házához. Némi nemű fatenseknek hütök után való feleleteknek recipiliására. Mi azért engedvén alázatosan a Ngtok kgtek utrumával való hivásnak, anno et die, ot supra ad locum specificatum elmentünk és ott mely vallókat az exponens vicetiszt mi elönkbe állattatott, mi azokat elsőbben is erős hittel istennek tartozó lelkekre megeskettük és az kezünkbe adatott utrumnak continentiája szerint szorgalmatosan megexaminálván megkérdeztük és hütök után való feleleteket az fatenseknek az alább megírt mód szerint leírtuk.

Primus testis *Nemes* János, primipilus, annorum circiter 32, legitime citatus juratus examinatus, fatetur sic. Én az utrumban specificalt inctat Szabó Ferencznét Vizi Borbárát nem tudom, ha isten törvénye szerint élő igaz, jámbor asszony-é vagy nem, hanem ő tudja s az ő lelke. Én előttem bűvös-bávos boszorkánysága nem volt; olyan-e ő, nem oly-e, ő tudja s az ő lelke. Társalkodását is az olyan személyekkel én nem tudom.

2. testis. Georgius *Semény*, nobilis ac pastor unitarius Körispatakiensis,

11*

annorum circiter 43;[1] legitime citatus juratus et examinatus fatetur, hoc modo. Én csak ezen esketések alkalmatosságánál is, a melyeket hallottam Szabó Ferenczné Vizi Borka felől, nem ítélhetem, hogy isten törvénye szerint élő s jámbor asszszony-ember lett volna, annál is inkább, mivelhogy feleségemnek maga megvallotta, hogy valaki méhit egérköves laskával megölte. Hallottam magam is szájából olyan szót, mely nem keresztény öreg asszonyhoz illő lett volna, mely ez: „b . . . . m a lelkit a hamis embernek, a ki avval tartja, hogy én nekem sok pénzem vagyon". Hallottam azt is, hogy helyemben lakó sok papot virgatott, Krisztus tagadónak, minek nevezte.

2do (Teljesen ugyanaz, mint az előbbi vallatásnál a 3-ik pont alatti vallomásai.)

3tio (Megegyezik az előbbi vallomása 5-ik pontjával.)

4to Péterfi Ferenczné is a feleségemnek azt mondotta, hogy „csak engem meg ne esketnének, mert fülemmel hallottam, midőn Dersi nevű pap Szabó Ferenczné boszorkánynak megszidá, de nem hallottam, hogy megperlette volna érte. Én is hallám midőn Szabó Ferencz mondotta a feleségének: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretű ember". — Alsó Istvánfi Andrástól hallottam, hogy azt mondja vala: „én bizony meg merném Szabó Ferenczné usztatni, nem félnék, hogy odaveszne".

5to (Lásd előbbi vallomása 6-ik pontját.)

6to A tiszt uraimék vallatásában bejöve Stefán majorné és igy szóla: „nékem a sánta óláhné igy panaszla, hogy egy estve csak bément a kürtőin Szabó Ferenczné és *ráocsorodott* és ő, tudniillik a sánta óláhné, keresztet kezdett hányni magára és ismét visszament a kürtön. De midőn a feleségem kérdezte volna a sánta óláhnét, hogy mit vall, mondotta a sánta óláhné a feleségemnek: „bizony lelkem asszonyom, a mit tudok s láttam is, nem mérek mindent bevallani, mert félek ha Szabó Ferenczné rossz csinál velem (így!). Ez pedig a tiszt uramék inquisitiojok után lött értésemre és oda nem fateálhattam meg.

3 testis *Ónodi* Andrásné Deák Sára, annorum circiter 34, legitime citata jurata examinata fassa. Én az utrumban specificalt incta asszonynak Szabó Ferenczénének jámbor magaviseleténél egyebet nem tudok, mivel én nem tudom s nem láttam semmi bűvös-bávosságát; ő tudja s az ő lelke.

4 testis *Szőcs* Mihály. (Vallomása megegyezik az előbbi napon tett vallomásával.)

5 testis *Herbán* Simonné Bundás Borka, N. Török István uram jobbágyasszonya, annorum circiter 40, legitime citata jurata examinata fassa sic. Egy alkalmatossággal, mikor csordapásztorok voltunk, mikor a csordát reggelenkint hajtottuk, mindenkor üres fazékkal kijött a csorda elébe; hogy szólottunk érette minket elpirongatott; mű még a birónak is panaszoltuk, hogy nem szeretjük, hogy a csorda elibe üres fazékkal kijár.

6. testis *Semény* Györgyné Máthéfi Kata, annorum circiter 27, legitime citata, jurata, examinata, fassa hoc modo. Én az inctat Szabó Ferencznét, isten törvénye szerint élő igaz jámbor asszonynak nem tarthatom arra nézve, a miket másoktól, mind pedig magától hallottam.

[1] Az előbbi vallatásnál 42 évesnek van irva.

Egy alkalmatossággal a sánta óláhné beszéli vala én nekem, hogy az ágyban fenn ült és egy boszorkány csak bé ment a kürtőn mezitelen s ő reá *vicsorodott*;[1] ő a keresztet magára hánni kezdte és visszatért s kiment a kürtőn; de ő bizony esmérte, mert az körispataki asszony volt. Más alkalmatossággal is, mikor a tiszt uramék inquisitiojok volt, a sánta óláhnéval együtt megyek vala felelni; én elé hozám neki a dolgot, emlékeztetvén arra, a miket mondott volt én nekem, de ő arra azt felelé: „ó lelkem asszonyom, az ember, a mit tud s lát is, ha csak egyedül van, jobb, hogy ne tudjon s ne lásson, vagy ha lát is, mondja azt, álmatta látta, mert én félek is, hogy én nékem rossz csinálnak". (*így!*)

2do Tiszt uramék inquisitiojok után jutott eszembe, hogy Péterfi Ferenczné is beszöllette nekem, hogy mikor Dersi pap itt lakott, Szabó Ferenczné szemtől szembe megszidta boszorkánynak, de meg nem perlette érte.

3tio Varga Györgynétől is hallottam, hogy panaszolkodik vala, hogy a jámbor tehenének úgy elvette Szabó Ferenczné a tejit, hogy semmi hasznát nem veszi, de bizony rövid időn rá izen.

4to A tavalyi esztendőben öt kosár méhet tettem el a hijuba igen gazdagon, egyszer felmegyek és megtapogatom a kosarakat, hát a jobbik nem zúg s felemelítem a kosárt, hát mint egy cipó, úgy vagyon a holt méh alatta. Szóllítám az uramat s leadám a kosárt, hát a méz mind benne vagyon s felverök és mintegy négy ejtelnyi méze lőn. Én a mézből faluban is küldöttem, Kovács Péterné asszonynak is adtam, ő kgének is hallottam panaszát, hogy micsoda rossz méz volt, mi is mikor ettünk belőle megbetegedtünk. Az nyáron egy alkalmatossággal a kapunál a füzfa alatt ülünk vala, Szabó Ferenczné is ott vala, a méheknek dolga hozodék elő, melyre monda Szabó Ferenczné: „az én méhemre is tanált volt tavaly valaki méhe, de ugyan megfizeték neki", én kérdém, hogy mit csinála neki, monda Szabó Ferenczné: „laskát adék neki", én kérdém „micsoda laskát", arra mondá: „egérköves laskát". Mindjárt a szivembe ütközék, hogy a' bizony az én méhem volt és én mondák nékie: „ugyan bizony micsoda lélek vivé kedet arra, hiszen annak a mézét sem ki nem öntötték, sem a disznónak nem adták, hanem az ember ette meg, hátha meghalt volna töle valaki", arra azt mondá: „én bizony nem bántam volna".

7mo Mikor a házunknál a változás esett, hogy uramat megkínozták, én az akkori egyéb cselekedetekben semmit nem tudok, mivel igen mélyen elaludtam volt s uram sem ébresztett fel mindaddig, hogy meg ne ijjedjek, a míg a dolog majd mind elvégződik, hanem mikor maga a nyomás elvégződött, akkor felkiálta ilyen szóval: „nő kelj fel, siess, mert ördög vagy boszorkány vagyon a házban" és én felkelék, hát uram a ház közepén áll s a tűzhez ülénk mind a ketten s a míg az uram a dolgot mind elbeszélte, egy fertály óra ha több idéje, a kakas megszólalék.

8. Egy alkalommal a favágón állok vala s hát Szabó Ferencz a feleségét szidja s ocsmányítja vala ilyen szóval: „ilyen, amolyan a lelked, sohasem voltál igaz tökéletes jámbor asszony". Ez is a tiszt uramék inquisitiojok után jutott eszembe.

[1] Fennebb ócsorodott van (*szerk.*).

7. testis *Nemes Jánosné* Oklándi Krisztina, annorum circiter 20;[1] legitime citata jurata examinata fassa. Én az inctat Szabó Ferencznét jámbor igaz asszonynak tartottam még eddig, nem tudván semmi büvös-bávosságát, sem olyanokkal való kártalanitását, ő tudja s az ő lelke rajta. Tudom azt, hogy leánykoromban Homlogyban a bornyujokon egy veres posztóból csinált eszény volt; hogy jámbor is volt a bornyú, megfogám s leoldám az erszényt, fokhagyma s hótt szén vagyon benne; én ott hagyám, nem vevém ki.

8. testis *Sánta Óláhné*, Todorka Antal uramék jobbágyasszonya, annorum circiter 30, legitime citata jurata examinata fassa sic. Én nekem most esztendeje hogy két fiacskám megholt két nap egymás után és én akkor igen búsult állapottal lévén, egy éjszaka álmomból felijedék s felülék az ágyban, hát a tüznél *képzik* Szabó Ferenczné. Én keresztet kezdék hánni magamra s kimene a kürtön. Társalkodott-e olyanokkal avagy nem, én nem tudom.

9. testis *Stefán Oláhné*, Bundás Borka. N. Ugron Ferencz uram jobbágya, annorum circiter 30, legitime citata jurata examinata fassa sic. Én a kérdésben mindazokat tudom, a mit az antecedens Sánta óláhné, mivel tőle hallottam mindazokat.

10. testis *Oklándi Mihály*, vacantiában levő unitárius praedicator, annorum circiter 80,[2] legitime citata jurata examinata fatetur sic. Egyszer hajnalban a mezőre indulék s a Szabó Ferenczné kapujánál mikor megyek vala, hallok erös tehénfejést; bénézek a kapun, de én sem tehenet, sem embert nem láttam. Én mindazonáltal nem tudván semmi világos boszorkányságát, sem olyanokkal való társalkodását, még eddigelé jámbor asszonynak tar-tottam, ha olyan is, ő tudja s az ő lelke rajta.

11. testis *Oklándi Mihályné* Péterfi Borbára, annorum circiter 60, legitime citata jurata examinata fassa. in omnibus nihil.

E két fatenseknek erőtlen s beteg állapotjuk nem engedvén, hogy ad locum specificatum jöhessenek, kételenittetünk magok lakó házokhoz menni.

Ezek jó uraink az előnkbe állattatott fatensek, laknak mindnyájan nemes Udvarhely alias Keresztúrfi székben Körispatakon, kiknek nevük alatt conditiojukat aetasukkal együtt megirtuk.

Ezek a fent megirt fatenseknek hitük után való feleletek, melyeket irtunk meg mi is a szerint fide nostra mediante, szokott pecsétünkkel és subscriptiónkkal is megerősitvén és az exponensnek kiadván, Ngtoknak, kgteknek alázatosan elküldöttük.

Datum, anno, die locoque distincto. Correcta per nos Ngtoknak, kgteknek alázatos szolgái *Péterfi László* m. p. és *Karda János* mindketten Udvarhely, alias Keresztúrfi székben lakó nemes emberek.

[1] Megelőzőleg 25 évesnek mondatik.
[2] Előbb 86 évesnek mondatik.

Székely Sándor

BOSZORKÁNYPER 1715-BEN

— **Boszorkányper** 1715-ben. „Én alább megírt Tekéntetes Nemes Ugocsa vármegyében Százfalu nevü faluban lakó Terebesi Ferenczné — Veres Anna — adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik ezen reversalis-levelemnek rendiben, quod in hoc anno praesenti 1715 Die 29 Mensis Octobris, néminémü homályos boszorkányságnak nemével vádoltatván, megfogattam; az minthogy az Tekéntetes Nemes Vármegye processualis Szolga-Bíráját, cum sibi adjuncto jurato Assessore kibocsátotta ellenem collateralis-inquisitiónak peragálására; jóllehet némely homályos dolgok jöttenek ellenem, mindazonáltal ez Tekéntetes Nemes Vármegye ezt nem tekéntvén, gratiájában vött, ily conditióval, hogy tovább én is magamat jobb életben fogván, semminemü oly dolgokban nem avatom, a ki az boszorkánynak tisztéhez tartoznék. Hogy ha pedigien csak legkissebben is avatnám magamat; tehát az Tekéntetes Nemes Vármegye ipso facto megfoggattathasson, s érdemem szerént a szokott módon elevenen megégethessen. Melyrül adtam ezen reversalis-levelemet, kezem keresztvonásával s pecsétemmel megerősítvén, az ide alább coramizálandó Nemes Vármegye ordinarius szolgabírája és jurassora előtt. Dátum Péterfalva, 11. Xbris. 1715.

Veres Annók +

Coram me Páulo Szabó (P. H.)
Judl. Incl. Cott. de Ugocsa m. p.
Coram me Andrea Futamós (?)
Jurass. Incl. Cott. de Ugocsa m. p.

A b. Perényi család nagy-szöllősi levéltárából

Századok III. (1869), 67.

Varga Endre (szerk.)

URISZÉK. XVI–XVII. SZÁZADI PERSZÖVEGEK

95.

1589 október 30, Körmend[1]

Jobbágyleányt azzal vádolnak, hogy fazékban varangyos békát szárít. A leány tagad, s azt állítja, hogy rosszakarói bosszúból adták fel a tisztartónak. Az úriszék a vádlottat huszadmagával leteendő tisztítóesküre utasítja. Ha ezt le nem teszi, boszorkányok módjára megégetik.

* 2. Causa egregii Pauli Mladesseuich provisoris A contra Elyzabetham Kathona I.

Azth mongya, hogy ez el multh wdeokben, hogy Vywarrul[2] haza jeottem volna, zeoleomteol jeoweo eleomben egy hwteos drabontth. Monda, hogy vram, chodak teortentennek masth itth az varosban : Tarnochyne azonyom hazaban az mynemő zellyer azonyok laknak, hywanak be oda es mondak ennekem, hogy im ez Kathona Eorze illyen dolgott chelekedetth, hogy egy kys fazokachkaban varakas bekath[3] azal. Mellyetth e szolgalo leannyal ky hozatanak, en oztand el ven teolok. Azertth aztth kywanom en ty kegyelmetekteol, hogy mondgia megh, mytth akarth aual az varakas bekaual chelekednj.

I azth mondgya, hogy en abban bwntelen vagiok, en semmith nem chelekettem. Hanem inkab boszwsaghban,[4] akyk engem be attanak a tyztartonak, eok tettek oda. Azerth imhol az en feyem, rakya ream tyztarto vram,[5] ha affele ember vagyok.

A azth mongya: enys engedek neky, az kegtek teoruenye rayttha, am menche magatth.

Deliberatum est. Myertt hogy az magistratus nem tartozyk senkynek feyere raknj, az feoldes vr azon keppen, es feyett hatta ernj[a], feyett penigh nem vette ell,[6] hwszad magawal, jambor tiztesseghbelyekkel, vagy ferfy vagy azonjalatt rend leend, megh eskwdgyek 15 napra. Ha megh eskwszik, mentth ember, ha penigh megh nem eskwszik, megh eoletessek erette, mertth az varakas beka : etetes.[7] Az eskwes es az menekedes itt in facie loci legyen zolga byro vram eleotth, eoletese penigh eghetes legyen, ha mentthseghe nem lehetth.

Uo. 48v. l.

[1] Az úriszék tagjai: Hollosy Sándor, Vas megye szolgabírája, Georfj Gergely alszolgabíró, Nadasdi Pál, Hertelendj Mihály, Hollosy György és János, Deseo György, Ankaraytti Absolon, Horuatt Miklós, Barbel György, Paprotyeuitt Farkas nemesek, továbbá Simon Benedek falusi bíró, Corinthus Miklós, Zalay Péter, Kovach Mátó jobbágyok és más meghívott bírák. Az úriszéket Erdődy Péter várnagya, Georffy Boldizsár, tisztartója, Mladoseuith Pál és prefektusa, Zalay György hívta össze Körmend várába. — A jegyzőkönyvből ezt s a 96—97. sz. alatti ügyeket közöljük.

[2] Németújvár, Vas m. — Güssing, A.

[3] Varangyos békát.

[4] Bosszúból.

[5] Esküdjék fejemre. (L. a nomenklaturában : fejéhez felel.)

[6] Ő viszont fejét felajánlotta, de az ellenfél ezt (az esküt) nem fogadta el.

[7] Étetés : mérgezés (méreg).

[a] Az eredetiben itt pontosvessző van.

Budapest, 1958, 223–224.

Forrás: O. Lt. Batthyány család körmendi levéltára, C. IX. Uriszéki iratok. Körmend, 1582–1609. kötet, az „uo" hivatkozással megadott oldalszámon.

Horváth Tibor Antal

BOSZORKÁNYOK ÉS BOSZORKÁNYPÖRÖK SZOMBATHELYEN

A mi — szombathelyi — boszorkányaink többnyire nők, de férfi is akad közöttük. Tudnak kígyó, farkas képében járni, értenek ahhoz, hogyan kell jámbor házasok, mátkák közt észvesztőnek, bontónak lenni, tudnak ártani, betegséget okozni embernek, állatnak, parancsolnak a ludvércnek, ördögöt, farkast küldenek ellenségeikre, kincset, elvesztett dolgot megtalálnak, de gyógyítani, magtalanságot okozni egyaránt tudnak — pénzért természetesen. — Egy előkelőség is akad közöttük: olyan, aki 500 magához hasonló boszorkánynak parancsol.

Nevük: saga, magica, malefactor, incantator, magyarul bűbájos, ördöngős, boszorkány.

Ilyennek képzelték a boszorkányt nálunk még a XVII. sz. végén is. Az új boszorkánytípussal — aki már az ördöggel szövetkezik, annak hűségeskütt tesz, megtagadja az Istent, boszorkánygyüléseket látogat stb. — 1686-ban, tehát hazai viszonyok szerint igen korán találkozunk Szombathelyen. Boszorkány csak az, aki pactum habet cum daemonio et pro voto pacti agit, mondja az egyik szombathelyi ügyvéd.

Ha valakiről rebesgetni kezdették, hogy tud rontani, észvesztő, boszorkány, nem tehetett mást, — önvédelemből — pörbe fogta azt, aki róla ilyen becsületbe vágó — in derogamen honoris — hirt terjesztett. Büntetésül azt kérte, marasztalják el nyelvén, nyelvváltságban vagy mint latinul mondották in emendae linguae poena.

Ha azonban a vádat a város bírája, tehát hivatalból emelte, akkor a vádlottat előzetesen letartóztatják, bilincsekbe verve — in vinculis — állították a bírói szék elé, s büntetésül — amennyiben boszorkánynak bizonyul — előzetes kínvallatás után megégetését indítványozták.

Ilyen ítéletet végre is hajtottak néhányat, de hogy hol, azt nem tudjuk. Hihetőleg a városon kívül égették el a boszorkányt, mert a város — joggal — igen félt és sokat is szenvedett a tűztől.

1) 1616. 29. Januarii.

Causa nobilis Dominae Priscae Kopaczy, relictae quondam Michaelis Keormendi ut actricis, contra honestam mulierem Annam consortem Gabrielis Zabo, veluti in causam adractam.

In persona A. Martinus Kisunyany. Ez elmult Z. Eorzebet[1] Azonj nap tajban in anno 1615 nem tudatik, mi gondolatjabul az megh nevezet

[1] nov. 19.

Actrix azonyt effele gjalazatos azokal illette, hogj en bucos bajos azonj volnek és jambor hazasok keozeott ezvezteo. Azt is monta Tapolczay Pal deaknenak, hogj meg latod, hogj Szanj Peter mattkaja keozeot is ez vesz-teo leszen es azt is monta, ha magunk volnank, olljat mondanek, hogj mindenkor megh emlekeznel rola. Azért az mit tud, az io alpeoreos azonj, mongja kegyelmetek eleot ream, melj gjalazatos szokrul kegyelmetektul teorvent vár.

In persona f. Sandrinus Hollosj cum protestatione, ne videantur in praesentum causam sese sponte intromisisse, dicit, hogj az I. felelteinek meljet en ellenem proponal, ennekem abban semmi vetkem ninchen, mert en eo kegyelmeknek mindenkor io akarojok voltam. Az io azoniom nem tudom mi okert mind eo magat, mind engemet evvel hahoretja. Azért azt kivanom, hogj eo kegyelme ezeket, az kiket en ellenem proponal, bizonecha megh.

A. dicit Nem bizonet semmit, hanem iuxta decreta regni Trip. 2. titulo 32 teorvent var.

I. acceptat cum pera tamen indebitae.

Deliberatum est. Az uraymnak ugj tetsct, hogj az I. mahoz 15 napra harmad magaval jambor tiatessegbelj szemeljekkel eskugjek megh, hogj eo nem monta azokat az gjalázatis szokatt. Ha megh eskusyk, mentt ember es az indebitan az A. rajta marad f. 4., ha megh nem eskusyk az I. az A. ellen 20 f. marad, meljnek ket reszc az birake harmad reszc az peoreose.

Partes concordarunt.

Prot. 1614/16. 315—316.

2) 1617. 6. Junii.

Levata causa Jacobi Naray, tanquam magistratus, contra mulierem Magdalenam relictam provisi quondam Michaelis Kaldos, veluti in causam adractam.

In persona domini Magistratus Emericus Radj proponit, hogj ez el mult ideokben, tudni illik ez el mult husvét[9] innepeben 1617 esztendeoben az megh nevezet I. azonj nem gondolvan az isteni parancholat szerint valo felelmet, nem ez vilagi teorvent nem rettegven, megh nem gondolvan a szent hazasaagnak tiatasaagat es zent keotelet, utalatos feorteimes cletnek keoveteset elejbe veven, diversis temporibus et diversis vicibus, külcomb külcomb emberekel gonoszul parazsnikodot es utolhan a megh irtth üdcoben ugian ezen utalatos chelekedetit keovetven, Küszegre advan utat, Zentt Martonban ment az plebanos hazahoz, melj itth Wasvarmegieben vagion, ahol hasonlokeppen az eleobeni megh szokott rutsagat keovette es az eo vegezesebol nemelj latrokkal egjbe tarsalkodvan uloban az ferjet hazanal bekevel niugodvan es leven, megh eolette, az melj chelekedete plus quam Caininum homicidium. Insuper ez dolognak iob alkalmatossaggal valo veghez viteleben magat chodalatos babona bucos balossagal (meliet ladaba rekctzven tartot) segetette, amelject in specie magaban, amint egluve volt timporalva es rekesztven in judicio contradictorio coram judicibus in conspectu eorundem producimus. Melj domina Inak paraznasaganak keovetese ex inquisitione more solito superinde facta lucide appareat. Azert mint effele gilkos es magica feleol teorvent var az dominus Magistratus.

In persona I. Stephanus Aztalnak cum nostris cum protestatione solita, ne videatur in praesentem causam, locum et judices se sponte intromisisse, dicit: Im latom, hogj eo kegyelmek nem akaria ezt diferalnj es miert hogj nem akaria eo kegyelmek diferalni, iolichet hogj erre a maj

[9] Apr. 20.

napra legitime nem voltam certificatus, de miert hogj bizvan az en artatlansagomban, megh felelek, azt mondom, hogj az mit az Dominus Magistratus en ellenem felel eo kegyelmenek, mastan evvel nem igj kellene procedalnj, hogj engemet megh fogtak volna es az toronban tettek volna, hanem legitime az varas teorvenje szerint, amint annak cleotteo valo teorvenj talalta volt, ugj kellett volna eo kegyelmenek procedalnj, de mert hogj Magistratus uram e zerint nem iart, azt kivanom, hogj en absolvaltassam es az utan Magistratus uram jarion az Varas elco teorvenje szerint. Teorvent varok.

Procurator domini A. dicit, hogj ennek az I. kivansaganak semmi helo ninchen, mertt Magistratus kezenel es arcstomban leven, tartozik megh felelnj. Ha mi iniuriajat az megh fogasbul praetendalja, altal menven ezen az dolgon, az utan keresse.

I. cum protestatione azt mondgia, hogj en nem az Magistratus kezenel vagyok, hanem az Ur eo nagysaga fogsagaban vagiok, azert ex istis rationibus kivanhatom en eztet, hogj biro uram ugj procedaljon, ut supra. Petit judicium.

Deliberatum est: Mivelhogj Magistratus kezenel vagion, tartozik megh felelnj.

I. ulterius, ut supra protestatur et dicit: Hogj a Tripartitumnak continentiaja zerint ahol azt irjak, in secunda parte titulo 32 semminek masat nem vesem, hanem in primo responsionis termino si in causam adractus in caput suum submiserit, azert a szerint az I. ezt teljcssegel negalja et ad caput a zerint.

Procurator domini A. dicit: Mivel, hogj ez az causa magaban ennihan rendbelj gonosz chelekedetit foglalja he az domina Inak, melj vetkenek nemelj reszet az inquisitio be hozta, azert criminis pena ponderatur, Ezcket az vetkeket distinctim iol ruminalvan az dominus arbiterek, nem mehet az citatus locus szerint az domina I. mind anni factum mellet ollian simpliciter el, meljet az dominus Magistratus nem acceptal, hanem az eo aok vetkei es külcomb külcomb fele chelckedeti szerint reicialja az I-ra, meljbeol pleno numero iuxta homagium az domina I. expurgalja magat.

I. ulterius protestando dicit,: Unica est singularis persona existens es a peor is csak egj per se, ha echer valakinek dato, sed non concesso teorvenj zerint fejet el itelik is, csak echer itelhetik el. Azert az I. inheret prioribus suis allegationibus et petit judicium.

Dominus A. ut supra, petit judicium.

Deliberatum est: Myertt hogj ez causanak et per circumstantias evidentiala vagion, azertt olljan simpliciter az citatus locushoz ponderalvan az causat, nem refugialhat illien nagj dologban, azert az Orszagh teorvenje zerint in expurgatione az plenus numerust nem evitalhattia. Igitur 15. die coram castellano, iudice nebilium et senatoribus quadragesimo se bonae famae, conditionis hominibus expurgalia magat, akor oztan eo kegyelmek simili modo in tribunali convenientes teorvent mondanak.

Protestatur de ista deliberatione et appellatione, [hogj az Urnak][3]

Non transmittitur.

Prot. 1616/18. 179—181.

3) 1628. okt. 21.

Nemes Gorup János, a szombathelyi vár provisora vádat emel Devecseri alias Csizmazia Istvánné Dorottya ellen, mert 1628 Mátyás[4] apostol napja tájban azt mondotta róla, hogy

[3] A zárójelben levő szavak áthuzva.
[4] febr. 25.

„Im az az Tyztarto nem tudom, micsoda neheztelcseket vett felcolem es fenegetesekell illett, de bizonyall el hydgye, im addyg for ream, hogy ugy jar, hogy soha jo nem leszen bele, mely ky mondott szok utan reövyd idwn ugy jart az megh nevezett A., hogi hyzonyos tagjaiban megh fogyatkozott es sem felebaratainak ugi nem lehett az testcheli fogyatkozasok mjatt, sem pedighlen Istenhez valo tartozo hala adasyt ugy nem vyheti veghez, az mjntth kyvantatnek. Azert ez okhul lattatik az I. asszony szovainak creye mindenben effectualtatny. Igitur idem A. ex parte praenotatae mulieris I. tamquam publicus sage (!?) ugi mint az kik embertt vesztenek es fogiatkozast chynalnak az embernek tagiaiban."

Mivel országgyűlések idején törvényszünet van, elhalasztja a bíróság a tárgyalást Lukács[5] napra.

Prot. 1626/31. 195—196. Kivonatosan közölve.

4) 1634. márc.

Bakos Mihályné Kazó Zsuzsanna vádolja Vaszary Szabó Mátyásné, Szily Katalint, mert róla azt mondotta — 1633. *Szent Háromság*[6] *vasárnap tájban* —: „Te eördeönges, te miattad sinleödik es betegeskedik az en giermekem". Itélet nincs, mert a felek kiegyeztek.

Prot. 1631/36. 273. Kivonatosan közölve.

5) 1640. dec. 3.

Causa nobilis Georgii Nagy, iudicis oppidi Sabariensis et tamquam Magistrus, ut A. contra providam mulierem Helenam relictam providi Andreae Czuppon, veluti I.

Pro praefato A. Stephanus Cosa proponit, hogy ez I. az isteni felelmet felre teven, ez vilagy türvennek is hüntetesetül nem retteghven, ördögy mesterseggel zimboralvan, prima Octobris ez ielen valo 1640. esztendöben ide be iuven Szombathelj varasha, tudóssa magat fatealvan, sokakal el hitetven, hogy tud azt cselekedni, hogy aszoni embernek giermeke nem lehessen, ha kytül mit lopnak, azt tudgja viszha hozatni. Ezekel sokakat el hitetven, fizetest is vet ez illeten dologban nemelj aszonioktul es ferfiaktul. E melet azzal puplice (!) kérkedvén, hogy öt szaz embernek parancsol, az kik aban az szerzetben vannak es hogy az megh holt Bottianine aszoniom fejek volna es e fele tudamanial az ki penzt talal, reszc is vagion benne. Ezt is hozza teven, hogy nilvan tudgia, hogy ludverez giotogattia Szombathelt, es ha ü neki fizetnenek, ü neki vagion aban mestersege, hogy ő e fele ördögy giutogatasokat el terethety es az varastul tiz forentot is kert, arra felelven, hogy ü elküldi az Ludverez ördögöt, az mint hogy Vepből is el költö es fizettenek is erette. Ezeket es töb ezekhez hasonlo ördögy mesterseget el beszelven publice, es embereket amitvan, penzt tülök csalvan, mint e fele ördögel zimboralvan, igy boszorkani ellen, maga vallasa szerent törvent vsr.

I. personaliter in vinculis astando, my az ludverez dolgat illeti, azt most in toto vallia, az lopasban valo mesterseget az szerent e mellet most is azt vallia, hogy giogito aban az tarsasagban, a töb reszet peniglen az actionak simliciter tagadia.

Procurator A. protestal az I-nek maatanj coram tribunali let vallasarol, az hol gonosz ördögy czelekedetit es mesterseget nilvan fatcallia, akiert országunk törvenie szerent kivannia, az A. hogy törven szerent megh büntettessek.

[5] okt. 18.
[6] jún. 11.

Deliberatum est, Szorgalmatossan megh olvasvan az actionak minden reszeit, az I. aszonnak is arra valo particularis tagadasat, melj coram Capitulari persona et tribunalibus, de kivalt keppen az nilvanvalo vallasait, noha azon nielve vallasara finalis deliberatioia lehetet volna, mind azon altal mint hogy homali alat lattatik az birak uraimek elöt leni az I-nak felliül megh irt vallasa, hogy azert ioban kü teszek es vilagossagra iölön s abul congruens iudicium legien, tartozik az I. aszonj matul fogvan tizen ötöd napra Substitutus Biro es Esküt uraimek elöt elegendö bizonsagokal megh bizonetanj, hogy ti soha ördöngös nem volt, sem az lopot marhat viszha hozatni, sem az Lydverezet el kergetnj, sem penigien betegeket avagi nlavallaban eset es boszorkanioktul megh bantatot embereket ördögy mestersegel avagy boszorkansagal, hanem istenes tudomanial vitte legien veghez, melliet ha elegendö kepen megh bizonet, akor arrul törvenie lesz, hol penigien nem, az actionak meritomia szerent megh büntettetik.

Anno 1640. die 17 Febr. levata praescripta causa pro A. idem, qui supra. Kivania, hogy az felliül megh irt deliberationak eleget tegien. Egieb erant azon törveni helben maradgion es az I-t convincalnj kivania.

Deliberatum est: Mivel hogy az I. az ielen valo terminusrul bizonios leven az felliül megh irt deliberationak semi reszeiben eleget nem teszen a innend lattatik az actioban megh irattatot gonosz szemelnek lennj, az mint hogy az elöbenj terminuson valo maga nielven vallasa, mely let az birak uraimek elöt, nilvan mutattia. Annak okaert, mint e fele büös, balos varasio boszorkan, orszagunk törvenieböl erdeme szerent megh büntettetik s megh egettetik.

1641. secunda die May. Az Ur eö Nagysága Draskovics Giorgy püspeök urunk eö nagysága tiztartoia altal fizetesert Tozegi Mihalj altal pro fl. 16 el boczata effele publicat gonosz azzonallatot es a tertia parte kivantuk az mi varossi igassagunkat tenore privilegii, de eö kegyelme megh nem atta, melirül my is protestaltunk az Nemes Captolanban.

Prot. 1640/44. 71—73.

6) 1642. ápr. 11.

Hes Anna bevádolja Horvát Szappanfözö Györgyné, Sasinoczy Zsuzsannát, mert róla azt állitotta:

„hogy te azt celeketted, hogy az en aniam giermeke ruhaist magad daikaiaval el lopattad es abban megh förösztötted a véghre, hogy az aniam teje daikadhoz ragadgion".

Prot. 1640/44. 213. Kivonatosan közölve.

7) 1651. nov. 22.

Németh Szabó Györgyné bepanaszolta Bakos Jánost, hogy róla a biró házában és jelenlétében azt mondotta:

„Biro uram, ez az aszony ollian, hogy mas szomszedgya aszoniat rea kerte, hogy boszorkansaggal valami gonoszt vagj magamnak, vagy felesegemnek, avagy gyermekjmnek, avagy penighien valamely marhamnak taelckedgye, mintha ezen aszony boszorkansaggal iine, avagy olljan gonosz személjekkel edgjet irtene".

Prot. 1651/54. 99. Kivonatosan közölve.

8) 1654. márc. 13.

Lettenek törveniek itt az Szombathely Varasban, regj jo szokassa szerint. Jelen leven Urunk eö Nagysága secretariussa, Bornemissza Imre uram, varbelj porkolab Czenkj Marton uram, varosj es tanaczbeli uraim közzül Gorup Janos, Hetesy Andras, Damukosfalvaj Nagy Giörgy, Kupriez Istvan, Kulczar Balas, Czer Giörgy, Lonczicz Mihaly, Horvat Szabo Mihaly, Somogy Istvan, feöhegymester Czaztj Jakab, varas hadnagia Pakaj Balent, varos notariusa Nyul Marton es teöb convocatus uraimek jellen letekben.

Causa nobilis ac circumspecti Johannis Hes, iudicis istius Civitatis Sabariensis, uti Magistratus et A. contra Catharinam Czapo consortem circumspecti Andreae Bognar civis Sabariensis, uti I.

In persona eiusdem domini Magistratus A. nobilis Joannes Enyedy proponit: Hogy ezen I. asszony sem az Isteni törvenytul, sem az vilagi büntetesstul nem felven, seöt mint ezeket ferre teven, ördönges varaslassokra advan magat, in anno 1653 circa festum Pentecostis[7] Domini, varakos es merges bekaket szedven, azokat megh foltotta es megh szareztvan, megh törte, a poraval hol swlt, hol penigien föt etkeket hintet es fözet bors helict es ugy etette megh mussokal, melybul tagattassokat, nagy es halaos beteghsegeket es nyiavalakot szerzet. Insuper ez jellen valo 1654 eztendeöben circa dominicam Sexagesimae[8] nem gondolvan megh hazassaghbelj kötelesseghet, bizonios lator tarsaihoz, ugy mint itt valo Czapo legienekkhez advan magat, inneid Szombathelyrul az ura hire es akaratia nekül elszöket es az uranak felles partekaiat, a kihez feretet es birhatot, ellopta es elvitte. Azon lator tarsaival az utban es bizonios helyiekben faytalankodot es paraznalkodot, poenam super huiusmodi malefics in generali Regni decreto sancitam incurere non formidando. Minek okaert kivannia ezen D. Magistratus A., hogy ezen megh nevezet I. fellul megh irt gonoz ezelekedetiert orszagunk elö törvennie szerint erdemes kepen megh bwntetessik, be advan birak uralmeknak az eö ellene peragaltatott inquisitiot is pro lumine litera Cz. notatam, melyrul ezen D. Magistratus törvenyt var.

Az I. szemelie szerent coram tribunali elöö alvan, az mondgia, hogy eö az actionak elseö reszet nem ezelekette, hanem csak valami fekete eziget az anyianak szemej fajdalmarul hozot volt etzer, mivel azt jovalutak az emberek. Ami penigh az Czapo legienekell valo elmenetelit illeti, jolchet azok hivassara elment velek, de semmj gonoszsaghbelj közj nem volt velek. Partekaiat sem vite az Uranak, hanem azmit elvit, magai volt.

Procurator D. A. protestali az I. feleletin, ahol az eö ellene erigalt actiot nemely reszeiben egykepen tagadia, máskepen pedigh qualificallia, minek okaert az D. A. az illetinekben azokot országunk eleö törvenichez, mint penigh az be adot inquisitiohoz firmiter ragaszkodvan, luxta easdem ez I. ellen törvenyt var.

Deliberatum est: Mint hogy maga feleli azt az I. aszony, hogy azon fekete eziganak orvossagat nem gonosz vegre, az mint az actio tartia, szerzet volna, hanem az edes Anyanak szömei halagosak es faydalmasok voltanak, es arra tanetották mások, hogy a fekete eziga az szöm faydalom ellen igen haznos volna, amint a magg battia Glakrul hozta is azon fekete eziget, es azzal elt, nem varakos bekaval, az mint az actio tartia, mely ebelj qualificataiat tartozik az I. elegendeö képen megh bizonyitani varasi biro uram elöt tempore et loco per eundem praefigendo. Ami penigh az második punctomot nezi, jo lehet azon aszony nem tagadia coram tribunali, hogy el nem ment volna Czapo legienekel, maga saiat portekaiat magaval elveven, de hogy eö faydalankodot volna velek, azt vakmerökepen tagadia, nagy eskwessel, melynek maga mentsegere nem elegendeö, ez okaert simpliciter tagadvan azon gonoz ezelekedetet, tartozik magat megh mentenj negyvenet magaval jambor es tisteseghbelj szemielekel, mely ha megh menti vagy nem menti magat, bizonyit vagy nem bizonyit, azon biro uram elöt az jövendeö varosi törvenyszekkor torvenie lezen..

Anno 1654 die 3 Septembris levata praemissa causa et pro D. Ma-

[7] jún. 1.
[8] febr. 8.

gistratus actore idem, qui antea et cum ysdem kivannia, hogy az I. aszony a föliul megh irt deliberationak eleget tegien es qualificata felelettire aliesa bizonsagit, a masodik puctumra, a hol tagatta az actiot, menczen megh magat negyvenet magaval, alioquin finalis torvenyt war.

Az I. aszony szemelie szerint eleő alvan sem bizonysagit nem producalia, sem penigh mentsegit, hanem kiöniöregh alazatossan az torvenyszeknek az hütves uraval egietemben.

A. protestatur et petit finale iudicum.

Deliberatum est: Mivel hogy az I. aszony sem a documentomanak, sem penigien expurgatioianak a föliül megh irt deliberatio szerint eleget nem teszen, sőt, mint documentomat, mint expurgatioiat simpliciter omitalia, országunk törvenie szerint, mint hogy omissio documenti est amissio causae, azert mint a fele gonoztevcő erdeme szerint megh büntettetik es feie vetetik. Prot. 1651/54. 330—332.

9) 1654. nov. 26.

Szabó Mihályné Kaldy Ilonát boszorkányságért megégetik.

Prot. 1654/58. 71—72. Kiadva: Vasi Szemle, 1936. 108—115.

10) 1657. szept. 11.

Kanovich Tamásné panaszt tesz, hogy Gáll Gergelyné róla azt mondotta: „holt ember feiet veritta elott bizonios napon igette, kinek oly büzi volt, ki miat az egisz ucza nem marathatt".

Prot. 1654/58. 519. Kivonatosan közölve.

11) 1659. szept. 10.

Szappanfőző Pál özvegye panaszt tesz nemes Thapolczay Miklósné ellen, mert azt mondotta róla:

„Ördög vagy, ludvérczes, az ördögök hozták neked az pénzt, az kit nekem attál, és azért költ el olyan hamar én tőlem".

Prot. 1658/61. 371—373. Kivonatosan közölve.

12) 1666. dec. 10.

Causa nobilis Catharinae Sandi, Mathiae condam Sartoris Hori, relictae viduae ut A. contra honestam mulierem Susannam Nemet, Benedicti condam Körmendi relictam viduam, velut I.

Pro A. Bornemisza cum nostris azt mondgia, hogy ez I. nem tudatik micsoda gonoszsaghtul viseltetven az el mult 1666 eztendőben Sz. Mihaly[9] nap taiban it az Szombathely plarczon Vasvarmegieben, ez Domina A. Sz. Egyhazbol jöven, rea akadot, hirehen, neveben megh gialazvan mondot, am hogy jüve elömben, nem titkolom mar toab, mind ez vilagh elöt azt mondom, hogy e miat holt megh az en edes uram. Item az föliül nevezet eztendőben Sarlos Boldogh Aszony naptaiban, Birham Katatul rea izent ezen A. aszonyra, ily gyalazatossan mondvan, mond megh neki, hogy ereszen megh az uramnak, hogy csak az aitan mehessen ki. Poenam in generali Regni decreto super emenda linguae sancitam non formidando, mely iniurlat ezen Domina A. aszony eleven diaert feöl nem vet volna. Kivannya azert ezen A., hogy ket üdöben valo factumert külömb külömb megh büntetessek in dupla emendae linguae poena, kirül ez A. torvenyt var. Prot. 1664/68. 299.

13) 1667.

Causa nobilis Annae Keczkes, primum Gregory Vaszari, deinde Andreae Farkas demortuorum relictae viduae ut A., contra prudentem et circumspectum Andream Szappanfőző ut I.

Pro A. Bornemisza cum nostris proponit: mikepen az jelen valo

[9] szept. 29.

1667 esztendőben Husvét[10] nap talban az emlétet I. nem tudatik, micsoda gonosz szandekbul az meg nevezet A. aszont itten Szombathelen Vasvármegieben az Glöngiös uczaban levő azon I. maga hazahoz hivatvan, hirében nevében meg moeskolta mondvan hozza: vagi tagadod, vagi nem, meg ettetek világát feleségemnek, mert már csak három hetig elhet....

Prot. 1664/68. 409. Kivonatosan. közölve.

14) 1667.

Causa honestae mulieris Ursulae András, consortis prudentis et circumspecti Jacobi Magiar ut A. contra prudentem ac circumspectum Matthiam Korbar, aliter Kraniez aliter Varga, ut I.

Pro A. Bornemisza cum nostris proponit, Mikeppen az jelen valo 1667 esztendőben circa festum beati Mathiae[11] apostoli az emletet I. nem tudatik micsoda gonosz szandekbul nemes Babos Adras akkorbeli biro uram itten Szombathelen, Vasvarmegieben levő házához hivatvan az I. aszont, azon biro uram es teöb böcsületes emberek elött is azt mondotta az A. aszon felöl, fejere teszem az ket ujamat, hogi eö ezelekette azt a niavaliamat, akiben vagiok, azert giogieczon meg es boczasson meg, derogamine honoris ipsius A. valde gravi et manifesto. Vellet itaque eadem A. memoratum I. ...in poena emendae linguae convinci, lege regni sic dictante.

Anno 1667 die 19 Decembris. Levata praesens causa et iuxta erectam actionem suam pro A. idem qui in prioribus et cum ysdem petit fudicuim.

Pro I. Mosony cum nostris et cum generali protestatione dicit. Dato, sed non concesso, si quid praemissorum contigisset, iam non iniurioso uti A. praetenderet neque in derogamen honoris in actione specificata verbo prolata fuisset, verum in actione specificata, festo et anno per ibidem specificatum Andream Babos attunc iudicem Sabariensem cum associato ipse I. haidone huius Civitatis in et ad domum ipsius A. ratione cuiusdam exactionis debiti seu contributionis huius Civitatis missus extitisset, Idem I. ex eadem commissione praetitulati iudicis certam vaccam ipsius A. abducendo, illico eadem A. minata verbis subsequentibus ipsi I. fuisset, vulgo dicendo: sem az Isten, sem az cördög be nem giözne titeket a sok ado fizetessel, de megh bid Vargha Mattias, hogy bizony megh banatom veled. Legh otton azon szokra következendö etszakan az I-t kigyo kepeben, almaban ugy ell czipdezte, mardozta, hogy harmad napiara vert koiletet pökny, de kitül eset, azt nem tudattya. Hogy minglart pedigh azon fenegetese utan valo eyel eset raita, abbul gianakodot ezen A. aszonyra es ugy mondotta legien, ha mit mondot, de nem valosagossan in contemptum aut derogamen honoris, ha eö töle az A-tol esett o azon veletlen eset raita, Isten s maga az A. tudgia per hoeque aemmi höeztelenseget az A. aszony ellen az I. az eö imaginatioiaval nem tet es nem is offendalta, hogy pedigh ezek mind igy lettenek legien, kesz az A. megh bizonyetsny cum termino et si necessum (!?) foret, proprio etiam juramento verificare, non secus praeallegatum factum fuisse sic et etiam dehonestationem quibus satisfaciendo peteret sui absolutionem.

Protunc A. protestall solemniter, az I-nek egymassal magaban ellenkezeö feieletin, ahol tudnyllik egy felöl az actioban specificalt jniuriosa azokat nylvan megh vallya, mas felöl pedigh imillyen amollyan declaratioval szavalt bödörgetny akarja, legh derekasb mentseget abban helyhezteti, hogy az I. az A. aszony fenegettesit halotta volna, hogy tudnyllik

[10] ápr. 10.
[11] febr. 24.

hazahoz menetelit es az ado be szedeset megh banattya vele, de ezen praetendalt szaval az A. aszonynak semmi attal nem constali, a mint hogy (ha fog kivantatny) kesz az irant magat megh menteny, mind az altal dato, sed non concesso, bar mondotta is, de miczoda boszorkanysagnak jelet kovethetik az I. ezen szokbul, nem de nem volt ez az A. aszonynak ennyhany uttya, mely mellet praecedalvan azirant könnyebseget tudot volna maganak talalny, tudnyllik vagy a böczületes Varas eleiben terjeczteni, anny sok adozasink sullyos terhet, vagy vegre ha maskent nem lehetet volna, földes urahoz is folyamodvan, mind illyen remediumokkal könnyebseget szerezven maganak, megh banathatta volna az Inak ralta tet alkalmatlansagat. De hiszem az I. procatora maga is megh vallya, hogy jol lehet estenek az A. aszonytul valami fenegetesek s azok utan talalta az I-t valami nyavalya, melyet az emberi minden testi foglatkozas ala vettetet termeszet szokot magaval hozny, mind az altal am nyilvan maga is megh vallya, hogy eő nem tudgia, se A. aszonytul e vagy kitul let legyen az irant valo bantasa, ha azert nem tutta bizonyossan, ki miat let dolgat, hogy merte az actiohan specificalt szokat oly bizonyossan, oly vilagossan s oly böczületes emberek előt az A. aszony ellen ki mondany. Végre, hogy nemely imaginatioval akarja magat salvalny, az sem hasznal, seőt aggravallya, mert hiszen miden az actiobeli szokat mondotta, akkor sem haimazha sem egieb nyavallahan nem volt, hanem sibi praesens ex praeconcepta laesione honoris igiekezet az A. aszony böczteleusegere, melliyek igy leven, kivánnya az A. asszony, hogy az I. maga nyelve vallasa szerint in onere actionis convincaltassek.

Procurator I. inhaerendo praemissa qualificatae responsionis suae et ibidem petito termino, Quantum ad modernam allegationem, procurator A. dicit, quod eadem allegatio solum praeteritam actionem declararet et circumscriberet, ideo hic et nunc replica indigeret, inhaerendo igitur praemissis suis et petit ibidem reservando procuratoris facultatem.

Proc. A. protestatur super iteratis confessatis procuratoris I., quae siquidem insufficientia essent, ad se salvandum, quin imo actionem actoris confirmarent. Ideo iuxta eadem petit finale iudicium, reservando etc.

Procurator I. inhaeret praemissis suis, reservando semper procuratoris facultatem.

Deliberatum est: Quando quidem praemissa allegatio procuratoris I. ad meritum actionis insufficiens et obscura esse videretur, ideo respondeat directius I.

Procurator I. protestatur super hac deliberatione et liceat tempore appellationis revideri facere, dicit, quod satis clare et quidem qualificatius iam antea respondisse, quibus inhaerendo subjungit, quod verba in actione prolata non derogamen honoris ipsius A. ex contumacia I. facta fuissent, dum in praesentiam protunc iam supra specificati judicis ad instanciam ipsius A. idem I. advocatus extitisset interrogatusque fuisset, utrum ipse I. eadem verba sepe repetita protulisset, ad quam interrogationem prout superius iam allegasset se resolvisset, quod ex quo ipsa A. ipsi I. minata fuisset, immediate subsequenti nocte in praespecificatum morbum incidisset ex suspitione, quod praeter ipsam A. infirmitas ipsius non incidisset per hocque ipsam A. non injuriasset, quae praemissa omnia dato termino docebit.

Procurator A. protestatur super hac quoque priori per omnia simili replica procuratoris I., ad quam cum iam insufficientem repositionem habuisset ulteriori non indigeret, sed restaret solummodo ut quia I. deliberationi non satisfaceret, finale recipiat iudicium, quod et urget.

Proc. I. tam prioribus, quam modernae allegationi suae inhaeret et petit terminum.

A. dicit, priora et moderna allegata ad I. convincendum sufficeret. Proc. I. inhaeret praemissis et reservat procuratoris facultatem.

Deliberatum est: Quando quidem procurator I. tam antelatam priorem deliberationem, quam post eandem subnexam responsionem actionem contra se erectam ultro citroque non negaret, quae in se derogamen honoris contineret et quia alias de proprys confessatis judicium daretur, ideo I. convicitur in poena emendae linguae, hoc est fl. 20.

Ezután többszörös appelatio után úgy végezték, hogy

1668 jan. 2. „Egiüt leven Biro uram hazanal tanacz uraimek es ugian akkor az allpörös iuxta deliberationem ante factam executionem kedvet kereset, eöt forintban, a melliet feöl is osztottak tanacz uraimek".

Prot. 1664/68. 403—408.

15) 1667.

Causa nobilis Annae Kecskés, primum Gregory Vaszari, deinde Andreae Farkas demortuorum relictae viduae ut A. contra honestam mulierem Catharinam Molnar consortem prudentis ac circumspecti Andreae Szappanfözö.

Pro A. Bornemisza cum nostris proponit: Mikepen az jelen valo 1667 esztendöben husvet[12] nap taiban az emletet I. aszoni nem tudatik micsoda gonosz szandekbul az meg nevezet A. aszont itten Szombathelen Vas varmegieben az Giöngiös uczaban levö I. maga hazahoz hivatvan, hireben neveben meg moeskolta mondvan hozza: Azert hivattalak, mert te ennekem az elött is küttel kenyöt, abban giogultam meg, azert augi mast is. Megint Nylas János, Hetesine, Szücs Palne s Szappanfözö Pálné elött is nylvan szolot mondvan: Eppen bizoni csak Vaszarine bantot meg engemet, az fuit föl, detrimento honoris ipsius A. valde gravi et manifesto. Unde eadem A. memoratam I. ratione praevia non longe litis processu, sed vigore dumtaxat articulorum publicarum Regni constitutionum super huiusmodi dehonestationibus editorum coram nobis in causam eandemque I. in poena emendae linguae convinci vellet, lege Regni sic dictante.

Prot. 1664/68. 409.

16) 1686.

Causa eiusdem domini Magistratus A. contra Juditham Markovics, velut I.

Pro D. Magistratu idem, qui antea[13] et cum eysdem proponit: Mikeppen az elmult 1683 esztendöben azon I. aszony nem tudatik minemö ördöngös es gonosz cselekedetektül viseltetvén, felre tévén mind törvényt, mind o világhi sulyos büntetést, ember feyet fözöt az uranak es maganak ruhaival es azon föt vizel Subanis Jánosné hazanak, mely it ezen Szombathelj városban az I. haza mellet vagyon, eleit öntöztette es külömben mas practicalt porokkal is es egyeb gonosz bu bajolasokkal es boszorkany cselekedetekkel es varaslasokkal élt. Annak fölöttö nehai Vaszary Jánossal, sogoraval az el mult 1682 esztendöben az adventban faltalankodot es paraznalkodot Rohonczon, Vas varmegyeben levöben a vén Fürdösné házánál, poenam in generali Regni decreto super huiusmodi malefactoribus sanctam incurrere non formidando. Kivanya azon Dominus A., hogy az I. abbeli gonosz cselekedetiert erdeme szerint büntettessek, praevio examine torturae.

Pro A. Pulay cum nostris et cum protestatione iuxta meritum actionis petit judicium et ad latus praemissae actionis suae refert ad productas litteras inquisitionales sub litteris B. et E. denotatas.

Pro I. Thomas Gely cum nostris cum generali juris protestacione, ne in praesentem actionem Domini Magistratus A. et ad latus productas

[12] ápr. 10.
[13] Thomas Gely.

inquisitionales eorundemque visa et singula accesoria consensisse videatur, reservando semper omnimoda praevia facultate sua et siquidem in praesenti D. Magistratus actione duo contra eandem I. praetenderentur, nimirum primo, quod caput humanum modalitate ibidem praescripta coxisset et coctum jusculum hinc inde sparsisset ac pulveribus quibusdam usa extitisset, per hocque ac sagam effecisset, adhoc primum reponeret, dato non tamen admisso, etiamsi ex productis inquisitionalibus praemissum primum punctum quoquomodo constare posset, per hoc tamen ex ysdem non elici, quod praetensa I. saga extitisset et existeret, nam in ordine ad definitionem sagae requiris, ut pactum cum daemone habet et pro voto pacti agenda agat, id quod eadem praetensa I. minime habuisset, nec ex productis inquisitionalibus eliceretur. Per coctionem vero et usum pulverum id minime eveniret, plurimi enim hominum instrumentis talibus uterentur, quorum instrumentorum veluti actum singularium nulla connexio cum objecto haberetur, uti ab exemplo multi hominum annulum aureum in linteamen vel mappam insuere solent et alia etiam instrumenta adhibere in ordine, ubi triticum sererent ad finem consequendum, ut purum trititum exinde ipsis crescat. Deinde plurimi Christianorum, dum aliquod iter peragere vellent, ante egressum coram jumentis certa signa facere solerent, ac aliunde etiam bubolci et subulci in prima expulsione gregis solent laevas occludere, ova et alia infodere ac alia plurima adhibere, ne lupi et alia animalia rapacia gregi per anni circulum aliquod damnum inferant, et rspiant, et alia similia plurima connexionem actus cum objecto non habenti adhibere solerent, per similia autem, si quilibet illorum pro saga reputaretur, poenam criminalem subire deberent, quod absit, praetensaque domina I. ex. praemissis dato, sed non concesso, etiamsi coxisset, et usa fuisset, tum ex praemisso pacto cum demonio habito, sed potius pro bono consequendo, ut pacem inire posset facilius cum suo adversario, Quoad secundum punctum praetensum dicit, etiamsi aliqui testium catenus aliquid fassi fuissent, forte ex rancore potius, quam ex scienta certa et catenus maritus, hoc resciens, quod similia de praetensa I. spargentur, examinata ipsa I. tamquam uxore sua legitima compertus est rem secus habere, ac etiam si quid tale contigisset, eidem condonasset, et ab illo tempore cum eadem cohabitasset, prout antecedenter, ideoque idem posterius punctum, per praemissam condonationem (...) ad mentem tituli 105, partis I. D. Magistratus A. prosequi non posset, quam praemissam qualificatam suam docebit cum termino.

Pro D. Magistratu protestatur super confessatis I. et quidem quoad primum punctum dicit cum fero inauditum esset, ut eiusmodi mortuorum capita pro tali medicamine ut I. praetenderet usum habilitatis inferre aut solum practicare visum fuisset, quin potius per usum quotidianum potius omnes per modum legis inhiberentur, ne eiusmodi factiones forent, sed exempla adducta nullam paritatem inferre possent, tantominus eandem a praemissa poena absolverent, cum immediatam criminalitatem et sagiam innuerent, obhoc non obstantibus praemissis adductis talibus, qualibus rationibus inhaerent productis inquisitionalibus, quoad secundum, reprotestatur similiter et praemissam praetensam reconciliationem esse insufficientem, siquidem actus ille non solum actus adulterius, quin potius incestus dici posset, nam admissa affinitate ob quam legitimum matrimonium dici non posset, reconciliatio praetensa immediate ad mentem praecitati tituli stare non posset, quare in ea quoque parte inhaeret productis sic et confessatis I. peteretque petita.

Pro I. cum protestatione exponit, se fassum non fuisse, verum circumscriptive respondisse, dato, non tamen admisso, si quidem ex praetensis productis constare valeret, quoad primi puncti replicam referre,

se ad allegata hic catenus facta, quantum ad ultimum dicit, dato, non tamen admisso, quod procurator D. A. assereret affinitas aliqua praetensa (coram tribunali vero constare non valente) intercessisset, ex praemissis etiamsi quid ex productis inquisitionalibus evaderet, admissa per procuratorem A. allegata reconciliatione mariti non haberet D. Magistratus A., respectu praetensae affinitatis precipue remotioris gradus, quid tale quod incestum repraesentaret prosequi. Incestus enim inter consanguineos proximioris gradus intercedere, dicta vero affinitas non esset personae alicuius sanguinis propago. Unde non posse concludi, quod extra sanguinem existente aliquis talem actum exercendo incaestuosus dicatur, sed potius adulterium, ideo ex praemissis rationibus cuperet adhuc et reservaret, ut, supra.

Pro D. Magistratu A. quod primum refert, se ad prima sua, quod secundum dicit incestum etiam affinitatem includere et non extra, quare adhuc, ut supra.

Pro I. refert se ad priores suas allegationes suas et reservat.

Deliberatum est: Qualificata I. bimembri existente et siquidem ad ultimam qualificatam suam edocendam terminum peteret. Ideo datur terminus ipsi I. et tenebitur eandem sufficienter edocere, die 20 affuturi mensis Aprilis coram dicto d. judice et sibi adjunctis, cuius serie in simili alio judiciorum termino reportata, receptura judicium, interim detinebitur in vinculis.

Anno 1686 die 20 mensis Aprilis, termino nempe ad edocendam intrascriptae I. qualificatam responsionem per sedriam oppidanam his non ita pridem evolutis, diebus celebratam praefixo, praesentibus in domo civitatis generoso domino Joanne Hazatius judice ac Michaele Szombathely, Francisco Viragos, Francisco Jary, Joanne Kozma et Francisco Kerkapoli senatoribus levata.

Pro D. A. cupit, ut I. praemissam qualificatam suam iuxta oblationem et judiam deliberationem edoceret

Pro I. personaliter adstando producit certas litteras, sub littera B. in edoctionem qualificatae suae, satisfaciendo judiae deliberationi et oblationi suae.

Pro A. cupit referri ad primitus celebrandam sedriam.

Anno 1687, die 13 mensis January in sedria oppidana, reassumpta causa praesens, praesentibus generosis ac egregys dominis Francisco Bácsmegici de Páris, Caspare Béky supremo Judlium, Francisco Akacs, viecjudlium Comitatus Castriferrei, et ex parte eminentissimi domini Cardinalis Leopoldi comitis a Colonics episcopi Jauriensis, uti domini terrestris Francisco Ujvari provisore seu officiali ac homine ciusdem, item judice civitatis ac utriusque ordinis senatoribus.

Pro statuta I. idem, qui in prioribus, et cum ysdem, siquidem I. in priori simili judiciorum termino latae judiae deliberationi satisfecisset, ob hoc cuperet sui absolutionem et nihilominus reservaret reservanda.

Deliberatum est: Considerálván az D. Magistratusnak az jelen crigált két memhrumbul álló actioját, hasonlóképpen az I-nak is arra tett feleletit, ugi a mellett bé adott testimonialist is, és a törvenben producalt inquisitiot is, szorgalmatossan meg visgalvan, mivel azert ezen I. azon elöbbeny terminuskor occasione secundi membri oblatiojanak es arra tett deliberationak eleget tett, a mint a véghett sub dato die 2 mensis Marty anno 1686 Nemzetes Vasdinnicy János, Vaida Miklós fö és vice szolgabirainak, Haygató Mihál esküttyenek ezen nemes Vasvarmegienek, ugi Hertelendi László subscriptiojokkal es szokott pöcsétekkel meg erösettetett es be adott testimonialisokbul ki tetszik, arra nézve ezen I. az D. Magistratus impetitiojatul absolvaltatik, Ami penigh azon actionak

első membrumát, ugi mint emberfey főzést illeti, melly actusát ezen I. maga is coram tribunali meg vallya, aki ebbeli cselekedetinek, iollehet föllyeb meg irt mod szerent valo okát adia ugian, de az heltelennek es eleghtelennek itéltetik, ebbeli vetkeert mindazonáltal halált sem érdemel, de mégh is másoknak példáiára nézve is, temporalis avagi üdő szerént valo büntetést el nem kerülhet, melly büntetére vétkének mértékéhez képest az D. Magistratusnak gratiaiara hagiatik, azonban fogságban tartatik. Prot. 1678/86. 521—525.

17) 1687. jan. 13.

Causa eiusdem D. Magistratus ut A., contra Georgium Logodi in vinculis adstantem, veluti I.

Pro D. Magistratu idem, qui in priori[14] et cum ysdem proponit:

Mikeppen az I. nem tudatik miesoda ördöngös cselekedettül es gondolattul viseltetven, félre tévén mind az Istennek eő Szent Fölséghének, mind penigh o világh sulios büntetésinek felelmet, az el mult 1686 esztendőben, Szent Ivan[15] nap táiban ezen Szombatheli város Fülöp nevü tehen csordássa előtt valo marhakra ördöngösséggel farkast avagi farkas képében az ördöghöt küldvén, nemes Kerkapoli Ferencz uramnak egi tehenet, Rusa Jánosnak is egi tehenet es Csizmazia Miklósnak is egi tehenet ugian ezen szombatheli határban afféle farkassal meg maratta, melly marásban megh is döghlöttek ezen tehenek. Poenam super huiusmodi malefficia in generali regni decreto sanctam incurrere non formidando. Kivánnya azert az d. A., hogi azon I. abbéli ördögel valo szövetseges gonosz cselekedetiert érdeme szerent megh büntettessek, praevio examino torturae, kirül törvént is var. Et ad edocendum actioni insertum malefficium produceret certam inquisitionem sub littera B. ac etiam recognitioni dominorum Judicum submitteret. Quibus inhaerendo cuperet iudicium.

I. personaliter adstando negat simpliciter actionem.

Pro d. A. protestatur super simplici negativa I. inhaeret productis inquisitionalibus et etiam recognitionibus ac submittit etiam recognitioni domini Francisci Uyvari provisoris huius loci. Quae si minus suffragarentur, inhaeret titulo 32 partis 2.

Deliberatum est: Jollehet ezen I. az ellene erigalt actioban nevezet cselekedetet coram tribunali tagadgia, mindazonáltal az ellene be adott d. Magistratus inquisitiolaban lévő két világos bizonsághok vallásibul es külömben két böcsületes hitves személlycknek relatioibul világossan meg bizoniodik, hogi abbeli gonosz cselekedetit ez előtt már meg vallotta, hogi Csordás Mihál kisztésébül es kerésére bocsátta ki az farkast, hogi kárt tegyen, azert mint efféle ördöngös és gonosz tevő érdeme szerent meg büntettetik, es tüzre itéltetik, praevio examine torturae.

Prot. 1686/89. 69—70.

[14] Szalánczy Márton.
[15] jún. 24

Abai Imre

BOSZORKÁNYÉGETÉS SZOMBATHELYEN

A pör szószerinti szövege, amint a Városi Jegyzőkönyvek 1654—58. kötet 71. oldalán található, itt következik:

Anno 1654. die 26. Novembris.

Causa eiusdem Dni Magistratus A[4] contra Helenam Kaidi consortem Michaëlis Szabó incolae Sabariensis uti J.[5]

[4] A = actor = vádló.

[5] Tanács uraiméknak mind vádlóknak (A.) ügye Kaidi Ilona, Szabó Mihály szombathelyi lakos felesége (J = iudicandus = vádlott) mint vádlott ellen.

Vasi Szemle III (1936), 108–115.
Forrás: Szombathely város jegyzőkönyve 1654–58. 71. skk.

In persona Dni Magistratus Enyedi cum nostris proponit,[6] hogy ezen I. (Kaidi Ilona) mint az Isteni félelmet, mint az világi büntetést férre (félre) tévén, különb féle időkben sok rendbéli Bű bájossághokat, poszorkánsághokat és ördöngéssegheket szomszédinak itt Szombathelyen Vasvármegyében és több embernekis cselekedet; nevezet szerint pedigh in anno Dni 1652 circa festum B. Gyeörgy (sic!) Militis transacto praeteritum,[7] itt Szombathelyen lakozó Okos András tehennének tejét és mindennémő hasznát ördöngős varáslással elvete és maga teheneihez vite, úgy annyira, hogy azon tehénnek seminémő haszna nem lehetvén, maga is naponként elzáratot és ugyan nemis ehetvén, naponként ezen I. (Kaidi Ilona) asszony házára és kapuiára ment és járt ordítván; poenam super huiusmodi maleficiis sancitam incurrere non formidando.[8] Kivánnia azért ezen Dnus A (a vádló, vagyis a magistratus ügyésze), hogy ez I. asszony mint poszorkány érdeme szerint megh büntettessik és megh égettessik.

Az I. asszony szemilie szerint eleö álván, hogy eő semi eördöngességhel nem élt, hanem az actioban[9] nevezet időtáiban volt egy tehene borja az szobában, mely bögetet, Okos András tehenne is ot menvén az uczában, ahoz képest bögetet oda be az borjura, mivel hogy annak is borjuja volt otthon.

Procurator Dni A protestatur super qualificata responsione ipsius I. et petit contra eandem iudicium.[10]

Deliberatum est.[11]

Mint hogy az I. bizonios qualificatat csinált maga mentségére, azért azon qualificatat tartozék megh bizonyítani az jövendő városi törvényszékkor és akor, ha mit bizonyít vagy sem, akor törvénnie leszen.

Anno 1655. die 13. mensis Ianuarii. Levata praemissa causa et pro A idem qui supra et cum iisdem petit praemissae qualificatae responsioni consequenterque judiciaria deliberatione satisfieri alioquin protestando petat finale iudicium.[12]

[6] Tanács uraimék személyében (képviseletében) Enyedi (város ügyésze) előadja.

[7] Az elmult 1652. évben Szent György ünnepe táján (ápr. 24.)

[8] Nem félvén attól, hogy magára vonja az ilyen bünténycekre megállapított büntetést. Ez minden vádnak a befejező mondata, amelynek értelme nem a közvetlen megelőző szöveghez csatlakozik, hanem a vád legelejéhez.

[9] Actioban = vádban.

[10] A vádló képviselője tiltakozik a vádlott „minősített felelete" (qualificata responsio) ellen és ítéletet kér a vádlott ellen.

[11] Elhatároztatott, vagyis a bíróság határozata.

[12] 1655. jan. 13-án. Újra tárgyaltatott az előbbi ügy, a vádló képviseletében ugyanaz, ki fentebb és ugyanazokkal kéri, hogy (a vádlott) minő-

I. statuit testes: De eo utrum:[13]

(A tanuknak feltett kérdés szövege.)

Tudode, hogy az 1652 esztendeőben Szent György naptáiban Kám uczában[14] Szabó Mihály feleségínél Kaidi Ilonánál egy tehén borju lévén az szobáiában, midőn az borju nyieretet(?) az szobában, te hát Okos Andrásnak a tehenne azon menvén akkor elől az uczában, hogy ezen boriunak nyieretessét hallotta, ahoz képes nyieretet be az tehénis a házhoz, mivel azon tehénnekis othon, Okos Andrásnál kiczin boriuia volt?

(Tanuvallomások:)

1. Testis: providus Thomas Német Sabariae commorans annorum 30 juratusque examinatusque fassus est:[15] tudgia azt, hogy mikor eö cörzete az marhát, hogy Okos András borjus tehenne haza futot, de mért futot haza eö nem tudgia.

2. Testis: Catharina Német Sabariae commorans annorum 27 jurata examinata fassa est:[16] hogy eö nekie semmi hire ninesen és nem tudgia volte akkor boriuia, mint egyiknek, másiknak, abban semmit sem tud.

3. Testis: Susanna consors providi Georgii Lakatjárté Sabariae commorans annorum 34 jurata examinata fassa est:[17] eö nem tud abban semmit, volte Szabó Mihálnénak boriuia, vagy nem volt és az tehénnek bögetéssét nem hallotta.

4. Testis: Anna Prucz relicta providi Stephani Prutz Sabariae commorans annorum 36 jurata examinata fassa est:[18] tudgia azt bizonyossan és magais láta és hallotta, hogy ezen Kaidi Ilonának egy boriuia volt és láta mikor Okos András tehenne az csordábul haza ment, Szabó Mihálné házára ment és be bögetet az ablakon, hogy az boriunak nyieretessét hallotta, de azt nem tudja volte Okos Andrásnak boriuia otthon avagy sem.

Deliberatum est.[19]

Mivel az I. asszony magára assumálván[20] az ő qualificatiaiát, hogy ő megh bizonyítja, mivel ezen bizonyságoknak

sített feleletének és a rákövetkező bírói határozat értelmében tegyen eleget, különben tiltakozva befejező ítéletet kér.

[13] A vádlott tanukat állított arról, hogy vajjon:

[14] „Kám-ucza" = Szily János-utca.

[15] 1. tanú: Német Tamás 30 éves szombathelyi lakos eskü alatt vallotta:

[16] 2. tanú: Német Katalin 27 éves szombathelyi lakos eskü alatt vallotta:

[17] 3. tanú: Lakatjáró Györgyné, Zsuzsanna 34 éves szombathelyi lakos eskü alatt vallotta:

[18] 4. tanú: Prucz Anna néhai Prutz István özvegye, 36 éves, szombathelyi lakos eskü alatt vallotta.

[19] Ítélet.

[20] Vállalván.

(tanuknak) vallásokbul az I. asszonynak az eö mentséghére semit nem szolgálnak, azért tellieséghes képen succumbálván,[21] azért az mi törvényünk, mint a féle bű bájos, eördöngességes asszonyt megh büntettessik és tüzzel megh égettessik.[22]

*

Az ítélet a városi törvényszék kegyetlen szigorúságát mutatja, hisz az asszony ellen emelt vád csak negatív jelekre támaszkodik, azonkívül már az 1560-as évektől s még inkább később a boszorkányoknak 3 faját különbözteti meg a gyakorlat is és az elmélet is. Az első fajtához tartoznak azok, akik Istent és hitüket megtagadják és az ördöggel kifejezett (explicitum) szerződést kötnek, vagy a szent Ostyát ellopják és gonosz célra használják, „vel cum daemone carnaliter commiscentur;" az ilyenek büntetése volt a „supplicium ignis:" a tűzhalál. A második fajtához tartoztak azok, akik bennfoglalólag (implicite) kötöttek szövetséget az ördöggel s ezt arra használták, hogy kárt okozzanak embertársaik életének vagy vagyonának; az ilyenek büntetése a lefejezés volt. Végül a harmadik fajtához tartozott az, aki sem szövetséget nem kötött az ördöggel, sem kárt nem okozott, de babonás szavakkal vagy tettekkel betegségeket gyógyított (kuruzslás), visszaszerezte az ellopott jószágot; titokzatos jelekből megmondta, hogy hol a tolvaj, jósolt stb. Ezeket első ízben börtön- vagy pénzbüntetéssel sújtották, és csak többszöri visszaesés után halálbüntetéssel.[23] Kaidi Ilonát legfeljebb a második csoportba lehetett volna sorozni s ebben az esetben büntetése lefejezés lehetett volna. De úgy látszik a városnak szigorúbb saját törvényei voltak, amelyeknek alapján a városi atyák a kegyetlen szigorú ítéletet, „a tűzhalált" mondották ki, hogy elriasszák a városi lakosságot mindenféle babonás mesterkedésektől.

*

EMERICH ABAI: Die Verbrennung einer Hexe in Steinamanger.

Auszug. Im Jänner des Jahres 1655 wurde die Frau des Michael Szabó, geb. Helene Kaidi als Hexe verbrannt. Der Ankläger Andreas Okos beschuldigte sie der Hexerei, weil sie angeblich seine Kuh verfluchte, und selbe seitdem keine Milch gab. Die Angeklagte konnte keine Entlassungszeugen vorführen, der Magistrat verurteilte sie zum Feuertode. Helene Kaidi ist das einzige Opfer des Hexenwahnes in Steinamanger. Ausser diesem traurigen Fall ist kein Hexenprozess in den Stadtprotokollen aufgezeichnet.

[21] Ügyét vesztvén.

[22] Szombathely város jegyzőkönyve 1654—58. 71. és köv. old.

[23] A felosztás pontosan megtalálható a Systema Praxis Criminalisban (1746), amely azonban a Tripartitum s a régi királyi döntvények alapján tárgyal: első részében általánosságban a bűnügyekről, a második részben a főbb bűntényekről (crimen) és az azokra alkalmazandó büntetésekről. A boszorkányokkal „De magia" cím alatt a II. rész XVIII. fejezete foglalkozik (26. old.).

VAS VÁRMEGYE

Schram Ferenc

A LEVÉLTÁRAK JELENTŐSÉGE A NÉPSZOKÁS-KUTATÁSBAN

50./ Miképpen ezen I nem tudatik micsoda ördögi gondolattal viseltetvén Isteni, és Emberi Törvénytől rendeltetett sulyos büntetésektül való büntetéseket /!/ fére tévén,

Levéltári Szemle, 1967, 1. szám, 163–208.

Forrás: Vas megye levéltára, Kőszeg város L. Közgyűlési iratok 1691 die 9 oktobris. Causa Egregii, Prudentis et Circumspecti Andreae Szomper, Liberae Regiaeque hujus Civitatis Keöszegh Fiscalis ut A Contra Evam Fassingh in vinculis adstantem velut I.

az Istennek, és Emberi nemzetnek megh Esküt elensé-
gével az atkozott ördöggel öszvö czimborálván, annak
hamis és Isten ellen való mesterségeivel itzakai üdő-
ben masoknak megh jelenvén egyebeket penigh meg fe-
negetvén, testekben, gyermekeiben, marhaiban ab Anno
1676 usque ad praesentem 1691, sok külömb külömb fé-
le üdőkben ezen Keöszeghi Városnak Vas vármegyében lé-
vőben, és más határokonis, sok külömb külömb fele ka-
rokat, beteghsegeket, halalt, és dögöket okozot. Pri-
mo: in Anno 1683 circa Assumptionem B: M:V: minek
utánna itt Lakos Posgai aliter Bartály Georg azon I
ellen valami szoval viteny talált volna, azont megh
fenegetvén hogy megh bánnya, annak utánna három vagy
négy héttel azon Posgai Geörgynek egy esztendös fiacs-
kayát emlitett ördögi Mesterséghe által az nehéz nya-
valával feöll ültetvén, némáva és esze nélkül valova
tette; a mint hogy mái napighlan is ugy vagyon. Item
in Anno 1687 Pünkösd nap táiban Kethelen Sopron Vármegyében lévőben, midőn itt Lakos Szakál aliter Szabó
Gaspárral bizonyos ottan pinzen vett ganai viget,
mellyetis ott Lakos Varga Gergeltül vett, öszvö veszet
volna, és más Emberek javallása miatt többet két Sze-
kérnél az maga Gyöngyösön tul valo, ezen keöszeghi ha-
tárban lévő Szöleiben ell nem vitt volna; az után pe-
digh Szüretkor, ugyan azon meg irt esztendőben, midőn
már az Laital haza akart volna jönny, nagy ki mondha-
tatlan hidegh lölist, ördögi mesterségével ezen I bo-
csátott reá mellyben huszon hat egész hetigh lévén,
noha sok féle külömb féle termiszet szerént való orvos-
ságokkal ilt volna, másképpen megh nem szabadulhatott,
hanem ezen Inak ördögö és bubajos kenyse es nyakára
valo kötözise altal. Item in Anno 1689 Sz.Ivan nap tai-
ban Pinter Istvantul, itt valo maga házánál lévő feke-
te macskáyának három csöp vérét, az illyetin ördögi mes-
terségére kérte, az mint hogy azon vért az macskanak fü-
lébül ki bocsátván, egy kis kenyér héjára magával ell
vitte; s eö tudgya miképpen élt vele. Item in Anno 1689
Sz: Geörgy nap táiban megh ütvén Subics Geörgynek Léán-
kéja az Inak bizonyos Lud fiát, az itt való also gyopön;
azon ütést megh látván az I azon Léánt szidalmazta,
és megh fenegette, hogy azon cselekedetéért, az Attyának
egy marhaya ell fogh állany; az után pedigh ednyhany nap,
ugy mint Sz: Geörgy nap estén emlitett Subrics Geörgynek,
ezen Városnak Magyar hostadgyában lévő házánál való is-
talojaban, azon nagy Szélviszt támasztván egy három fer-
tály esztendős burgyuját azon Széll viszel az földhez
véretett, s megh öltö. Item in Anno 1688 ismit Sz.Geörgy
nap táiban emlitett Subrics Geörgy bizonyos fa hordáért
való Szekérbérért küldvén ezen Ihoz, s kéretvén tüle;
mellyetis az I nagy haraggal az magha házánál megh adván,
számtalan sok tetött támasztott az Subrics Geörgyre, fe-
leseghére, és minden cselédére; mellyketis egy hetigh

semmi modal el nem vesztheteti. Item ezen 1691dik esztendőben Sz: Iván nap taiban itt lakos Srainer Samuelnek edgyik tehenit ezen I, az itt való házához bé haitatván, ugy megh vesztegedte; hogy az melly tehén az elött minden estve egy pint teet adott, az hatulyat nem birván, sem evén, sem iván, az után egy maroke ténél többet nem adott. Item in Anno 1688 ugyan Sz: Iván nap táiban éjfélkor, itt lakos Holczer Varga Andrásnak, a ki finyes hold világnál ide s tova nézvén senkit sem latott, hirtelen csak megh jelent fejér ruházatban, az Gyöngyös névü folyo viznél, Pamer Urnak malmánál, ezen keöszeghi határban lentnél, sehonnad uttya nem levén, mellyben kétt hetigh roszul volt azon Holczer András. Item: egykor midon Boskiné Asszonyom paitányánál itt lakos Pernást János és Hoacz János akori mezö pasztorok, szolgálojával edgyütt ezen Itt bizonyos boszorkányságí uttyában elö találták volna azon I ell szaladván eleketüit ell eitette, mellyetis emlitett Hoacz Janos az maga szállására Kis Máttyásnéhoz vitt, és mihelt oda vitte, mindgyárást más nap az I értette küldvén, odais adták nékie, az után pedigh egy napon tehene emlitett Kis Máttyásnénak megh döglött. Item: gyakorta a tegla vetön föllyöl, más képpen. Annya szült mezitelen egy mentében mellyis kétt felé adta magát, ugy laczot jönni. Item: ugyan emlétett Pernart János feleségével öszvö veszvén hidegh lölist bocsátván reája: mellyis mihelt megh bikellett azon Ival ell hadta azon hidegh. Item: Feber Phülöp fiacskáját megh fenegetvén, elméiben megh tibolitotta. Item: in Anno 1688 Sz. Geörgy nap táiban mikor legh elöször ki haitotta volna az I az teheneit, bizonyos tehén ganaira kétt pinzt le tett, eö tudgya micsoda ördöghi mesterséget machinált véle. Item: in Anno 1688 bizonyos kétt Aszony személly egy iffiu Leginț férjeknek megh szeretvén, midőn tudny akartak volna, mellyékét köszülök foghja ell vennyi azon iffiu Legén Néhai Velffel Máttyás relictaya házánál azon kétt személt az szobaban az mester gerenda alá alitotta, kezekben egy táll vizett le tett abban egy garast, és egy darab vasat belé tévén, az garas magátul az tálbuk ki ugorván, az edgyik személynek az fején által, az után az másikának az kebeliben ugrott; mellyre az I jövendölt ördögi mestersége által, hogy az foghja ell vennyi az Iffiu Legén, az kinek az kebelibe ugrott az garas: az mint hogy ugyis lett. Item: in Anno 1686 Sz. Mihálly nap taiban az I itt lako Hanz Elias szappanfőző feleségével Rozina Aszonnal bizonyos kezessigh vigett öszvö veszvén, emlitett Hanz Ilist ördögi mesterségével annyira megh rontotta, és megh haboritotta elmeiben, hogy kést, fegyvert kérvén maganak megh ölnie, gyermekeit, feleseghetis megh akarvan ölny, melly Hanz Elias másképpen megh sem gyógyulhatott, hanem az I tanácsabul ördöghi bántások el-

len applicalny szokot orvoságokkal, mellyketis applicalván azonnal fris egészséghben visza jutott. Item In Anno 1684 Sz: Mihálly nap táiba ell vezvén ezen Tnak hizonyos kapusztáya, akori mező Pastornak Kulman Mihállynak azt adta Tanácsul, hogy azon Kapusztanak az torsnyat ássa az ákasztó fa alá, és ki tudodik az lopoya: mellyet hogy amaz nem cselekedte, annyira megh veszttegedte egésségében, hogy egy egész esztendőben sinlődvén, meghis holt beleje. Item: Circa tempus immediate praemissum Gyürkei János itt valo házánál azon Gyürkei Jánosnak három teheneit megh vesztette, az után azon Gyürkei Jánossal öszvö veszvén feleségét Éva Asszont eb képében kinoszta. Egy szoval ezen egesz Város Lakossi, az kik ismerték, sok féle gonosz cselekedetit látván és halván /mert valakit megh fenegedet, az kártul megh nem ment/ féltek tőlü, és mind nyilvá való boszorkánt ugy kerülték, melly sok féle ördögi mesterségéért, kárt tételéért, gyilkosságáért, betegsigh és dögh bocsátásáért; mellyketis más sok felekkel az producalando inquisitiobul világossan ki jönnek [elrendelik a torturát, majd megégetni rendelik.]

VAS VÁRMEGYE

Chernel Kálmán

KŐSZEG SZ. KIR. VÁROS JELENE ÉS MÚLTJA
MÁSODIK RÉSZ: MÚLTKOR

Hazánkban legrégibb törvényeink, ugymint szt. István király a boszorkányságot a vegyes törvényszéki vétségek közé sorozta.[1]) Szt. László király pedig a boszorkányokat a püspökök birósága alá helyezte, büntetésül reájok böjtöt, vezeklést, tüzes vassali bélyegzést rendelt, ha pedig harmadszor is a boszorkányság vétségében találtattak, világi biróságok által határozta őket elitóltetni.[2])

Kálmán királyunknak korát messze tulszárnyaló értelmüsége oly törvényt alkotott, mely a boszorkányokat, mint nem létezőket a biróságok elé vonni, és fölöttök itélni megtiltotta.[3]) Daczára ezen fölvilágosult királyi intézkedéseknek, a későbbi kor elfogult, szükkörü szelleme ugy a babonahit befolyása számos boszorkányperekben és ártatlan véráldozatokban nyilatkozott. Különösen a 17-ik század óta a magyarországi törvényszékek által használatba vett „Praxis Criminalis“ szabályai a boszorkánypereket fölötte megszaporitották, s — biróságainkat a barbarismus méltán megérdemlett vádjának tették ki. Még 1728-ban Szegeden hat varázsló és hét boszorkány, 1730-ban Nagy-Károlyban egy, 1745-ben pedig kettő itéltetett máglyára és égettetett el.

Kőszeg levéltárában több boszorkány üldözés, kinfaggatás, és kivégzés irott emlékeivel találkozunk. Az utolsó és legnevezetesebb az 1743-ban bevégzett boszorkányper, melynek lefolyása szomoru

[1]) Corpus juris. S. Stephani Dec. Liber. II. Caput 31. 32.
[2]) U. o. S. Ladislai Dec. Liber I. Caput 34.
[3]) U. o. Colomanni Dec .Liber I. Caput 57.

Szombathely, 1878

világot szolgáltat a mult század culturalis viszonyainak, ugy törvénykezésünk kiskoru gyarló eljárásának megitélésére. Közlöm tehát e törvényszéki gyilkosságot a következő főbb vonásokban:

„1743-ik esztendőnek November hó 22-ik napján, szabad királyi Kőszeg városának Tanács házában Vasmegyében az emlitett város tanácsa előtt

Fölvétetett bünvádi pere

Főnczimzett N. Tanácsnak és Fölpörösnek

Dierntal Katalin, Schue János kapás felesége mint boszorkánysággal vádolt ellen.

A N. tanács, mint fölperes részéről Tekintetes Flaismann Antal ügyvéd elegendő jogi kellékekkel ellátva megjelenvén előadja:

Miképpen az fönt emlitett A. rab nem tudatik minémő gonosz és Istentelen indulattal viseltetvén, mind Isten, mind pedigh az világhi Törvényt félre tévén, és ez által rendelt büntetéssel semmit sem gondolván, Boszorkányi tudományával, és bübájoskodásával Embereknek, és S. V. Marháknak is ártanyi, azokat elvesztenyi, és ugy magha felebaratit megkárositanyi nem irtózott, a mind elsőben is Errős Rosinára, Pallis András itten Keőszöghen lakozó Kalmár feleséghére csak azon okra való nézve, hogy az kivánt Puttonyt az A. Rabnak kölcsön adnyi nem akarta, oly sulyos betegheséget, és fájdalmakat boesájtot, hogy szegény asszony 6 egész óráigh magán kivül lévén, nagy kiáltásait, kinait és tapodásait az jelen valókk iszonyu volt hallanyi és látnyi. És tellyességgel mind addigh magához sem tért, és meg nem gyógyult, mégh az Rab asszony az Asztal lába környekezésséből három darabotskát, vagy forgácsot az küszöghbül (küszeb) is hasonlóképpen hármot, ugy a söprüből is hármot, ezek mellett az szolgáló leány, és az magha hajából, ugy a kötényének kötőibül egy kis darabot meczvén, ezekkel Errős Rosinát meg nem füstölte.

Másodszor: Edler nevü kapást is azért, hogy midőn 1729. Esztendőben szőlőpásztor levén az Rab asszonyt az Komlónak meghtiltott szedése miatt meghzálogositotta volna, boszorkányi mesterséghivel eszétül meghfosztotta, ugy hogy alkalmas ideigh eszén kivül lévén mindaddig neküje szenvedni kölletett, mégh valamely más tudós pásztor által meg nem gyógyitatott.

Harmadszor: Engl Kata ugyan Keőszeghen lakozó Frayberger Pál feleséghe Tehenét ugy meghrontotta, hogy nem csak S. V. rut vizelése miatt megh nem lehetett főinyi (fejni) hanem rövid idő mulva el is kölletett nekiye vesznyi, midőn pedigh ezen bübájos

cselekedet ellen, nevezett Engl Katának szolgáló leánya másoknak tanitásával, a vizellő Tehén alá tartott kötényét a kéménybe föl-akasztotta volna a véghre, hogy mivel aztot okozó boszorkánynak valamit kölcsön kérnyi külletik, az ki légyen meghtudhatná, ezen cselekedetére az A. Rab az házhoz megjelenvén, csakhamar oly keserves betegséget bocsátot az szolgáló leányra, hogy utóbbi életéhez semmi reménséghe nem volt, melybül föl sem épült volna, ha csak a Rab aszony hozzája menvén nekiye megh nem ereztet volna, melynek elmenetele után az szolgáló meghjobbult, és az második napon föl is költ, e mellett fölyül irt Frayberger Pál edgyik lovának száját, ugyan azon szolgáló Leány beteghsége idejében ugy becsukta, hogy sem Templom kulcsával se másképp föl nem nyithatták, melly miatt az Lónak el is köllete veszny i.

Negyedszer: Raiff Istvánnak is egyik Tehenén Béka képében járván a Tejet egészen elvette, ugy hogy éppen csekély tejét, és azt is vérrel elegyitve atta, és az szolgáló leányra is kemény hideglölést bocsátot.

Ötödször: Az ördöggel való társalkodása, és czimborálása is megh volt, mivel éczakán valamely polka (pulyka) az ablakján bemenvén az asztalán ennyi szokott, melly szükséghképpen nem egyébb, hanem az polka képiben az ördögnek kölletett lennyi.

Kivánnya azért a Dno M. és A. Prokátora, hogy az meghnevezett I. Rab az illyetén gonosz, Istentelen, bübájos és boszorkányos cselekedeteiért, ördöggel való társalkodása és zimboralásáért hazánknak Törvénye és Törvényes bevett szokása szerint nevezett szerint juxta Tit. 15-um Part. 1-mae et Articulum 60-mum Praxis Criminalis másoknak is példájára praevio examine Torturae érdemessen meghbüntetessék. Az praemittált expositioknak edoctiójára sine praejudicis Jurium Fiscalium producálván az Mgtualis Authentica Inquisitiókat sub Lris A. B. C. D. E. ugy nem különben az 1. Rabnak maga saját vallását sub Lra F.

Ezen önkénytes vallomásában a vádlott kimondotta: miszerint 18 éves, r. katholikus, vasárnap és innepnapokon a szent miséket látogatta, a füstölést egy más asszonytól látta, midőn ez nyughatatlan gyermekénél alkalmazta, s miután a vádolt ezt babonaságnak tartotta, mint vétket meg is gyónta; a többi vádpontokra vonatkozó kérdésekre határozottan tagadólag válaszolt. Ennek folytán a tanács minthogy a vádolt első kihalgatásánál az általa véghez vitt füstölést valónak elismerte, ezen cselekedet pedig babonaság volna, hivatkozva az „Prologiales Questiones“ 16-ik czikkére, továbbá Kitthon. 8-ik fejezetének 6-ik czikkére, végre a Praxis Criminalis

35. czikkére. a vádlottat kinfaggatás minden fokozata alá vettetni itélte.[1])

November 28-án tartott tanácsülésben határoztatott: Miután Schue Katának az egész Tortura adjudikáltatott, aztot pedig ekkoráigh azért, hogy ünnepek és más publikumok intercurrálták el nem lehetett kezdeni. A véghre azért a mai nap annak kezdésére, és véghbe vitelére exmittáltattak e gremio Senatus Glick Antal, Pürgler József város kapitánya, és Lada Ferencz Uraimék, a kik is ma három graduson az delinquens személyel által foghnak esny, holnap regvel 7 órakor continuative a többin által esny, és a Nemes Magistratusnak reportálni, mivel pedig ezen Criminalis processusba pro Parte Magistratus Fiscalis Procurator Flaismann Antal, pro parte vero Reae I. Ifjabbik Mecsery István Uraimék voltak, in recompensam aliqualem fatigiorum suorum az N. Magistratus determinálta, hogy Flaismann Urnak (mivel több dolga volt) három aranyat, ifjabbik Mecsery István uramnak pedig egyet N. város kamarása adgyon, fogh számadásban acceptáltatnyi, s ugyan a végre az assignatio ki is fogh adatnyi.[2])

Csakugyan még az napon alperes vádlott ellen a kinfaggatás háromféle fokozata eszközlésbe vétetett, de miután mit sem vallott másnap november 29-én folytatólag kinpadra vonatván beismerte: miszerint a vádlevélben fölemlitett személyeket különféle babona és varázsszerek használása által megkárositotta. Továbbá, hogy az ördöggel háromszor összejött, s vele társalkodott, névszerint először a jezsuiták tégla kemenczéjénél, midőn az erdőből fát hozván ott kinyugodott, s az ördög vadász öltözetben hozzája közeledett, kivel beszédbe bocsátkozván, ez haza mentében késérőül szegődött, s a Fodor utczában levő szállásáig követte, itt tőle az ördög ebédet és italt kért, szegénysége miatt azonban a vádlott csak itallal szolgálhatott. Mielőtt az ördög az oda nyujtott italt elfogadta volna azt mondta: hogy ő az ördög s felszólitotta: hogy adjon nékie véréből, mit a vádolt megtagadván az ördög eltávozott. Ezentul vele egy év mulva Kanicsár kertjének ajtajánál akkor találkozott, midőn a magyar utczában nem rég vásárolt házába hordozóskodott, hol az ördög ismét vadász alakjában jött elébe, s tőle ismét vért kivánt, de ő ezt ujabban megtagadta, mire az ördög tovább ment. Végre vele harmadszori alkalommal ismét egy év mulva férje házában jött össze. Ekkor az ördög az egész éjjet az istálóban fölhalmozott

[1]) Városi levéltár levelek gyüjteménye.
[2]) Városi jegyzőkönyv.

csalitba töltötte, s reggel midőn vádlott a szükséges tüzelő fáért a kertbe indula, az ördög őtet késértve háromszori kéznyujtásra kérte meg, azon kérdésére, hogy ezt mi okból kivánja az ördög azt válaszolta: hogy más emberek is nyujthatnak egymásnak kezet, mire ő kezét oda nyujtván az ördög eltünt.

Miután a törvényszék által a felől is megkérdeztetett: hogy az ördögnek jele, vagy bélyege testén hol vagyon? vádolt mit sem akart vallani, azért ujabban kinpadra vonatni rendeltetett. Ennek folytán Deczember 2-án kihalgatatván, előbb tett vallomását egészben megerősitette, s midőn a „spanyol csizmák"-kali kinzást alkalmazták, az ördöggel való szövetségét, mulatozását, tivornyázását bevallotta, oly hozzáadással: miszerint több asszonyokkal a Fodormalom rétjén lakmározás és mulatság végett ő is megjelent, s itt az ördög magyar öltözetben szinte jelen volt és hegedün játszott, ő pedig előtte tisztelete jeleül térdét meghajtotta, vele táncolt és két izben bujálkodott.

Ezen töredelmes vallomására a bíróság vádlottat a kinfaggatás többi fokozatai alul fölmentvén, fölötte következő itéletet hozott:

Itéltetett:

Miután vádlott A. mint a kinpadon beismerte, mint pedig a bíróság által való ujabb kihalgatásánál megerősitette: hogy nem csak a vádlevélben ellene fölhozott bübájos cselekedeteket követte el, mellyekkel ördöngös és boszorkányi mesterség által az embereknek ártalmat okozott, ugy szinte hasonló mesterséggel azokat meggyógyitotta, — hanem kézfogás mellett az ördöggel szövetséget kötött a végett: hogy vele társaloghassék s ennek folytán jobb lába talpán az ördög jelét, vagy bélyegét elfogadta, s igy szövetkezését elfogadván más hasonló ördöngös mesterségben megrögzött asszonyokkal éjjeli időben összegyülekezeteket tartott, ezekben táncolás, lakmározás és ivás közbe az ördöget istenének imádta, és igazi Teremtőjét és Megváltóját megtagadta, és a mi több két izben az ördöggel, magjának bevevése mellett testileg közösködött, és igy magát valóságos boszorkányá avatta föl. Mivel pedig hasonló kárhozatra méltó, borzasztó és tilalmas cselekedetek mások elrettentő példájára megboszulandók lennének, a vádlott Alperes, mint a föntemlitett módon megátalkodott boszorkány igazságosan megérdemlett büntetéséül, és másoknak elrettentő példájára halálra itéltetik, és a hohér által elevenen megégetetni, s — ekképpen az élők sorából kitörültetni rendeltetik. Svetics József város biró (s. k.) Pallocsay János belső tanácsos (s. k.) Glick Antal belső rendes tanácsos (s. k.) Par György belső Tanács személy (s. k.) Radiskovics

György belső Tanács személy (s. k.) Pirrchler József belső tanácsos (manu aliena) Lada Ferencz belső Tanács személy (s. k.) Némethy László belső Tanácsos (s. k.) Németh István B. T. személy (s. k.) Fodor Ferencz Formunder (s. k.) Ambrosy Mihály Formunder (s. k.) Iwsich György tanácsos és törvényszéki rendes városi jegyző (s. k.)[1])

1743 deczember 4-én tartott tanácsülésben határoztatott: Die 22-a evoluti mensis Novembris kezdett Criminalis Processus continuative folyván 1-ma Decembris véghben menvén, az A. rabnak, maga szája vallásábul kijött Istentelen bübájos boszorkánysága miatt halálra sententiáztatott, és hogy elevenen hohér által meghégetessék determinâltatott. Mivel pedigh az A. rab maga Istentelenségit és Istentül lett elpártolását töredelmes keserves siránkozásokkal meghbánta, és siratta, az ördögnek és minden zimborálásinak lemondván, az N. Magistratus ezen kemény büntetést meghkönnyebitette, ugy hogy leghelőször Hóhér által fejo vitetödgyék, azután ugy testo elégetessék.

Eljövén azért ma az executionak napja Biró uram eő kglme szokás szerint az Rab asszonyt az N. Magistratus eleibe hozatatta, és nyonnan eleibe adta, hogy az meghirt okokra nézve haláira sententiázva légyen, annak véghben vitelére extra serialiter az Sententiát németh nyelven nekie nyonnan megmondotta, és ugy a pálczát ketté törvén Lábához haitotta, melyre a Börtön(őr) az vasat róla levevén, Biró Uram az Hóhért kiáltotta, kiis az Nemes Tanács szobajában bejövén, az Rab kezében adatott, hogy leghelőszer fejét vegye, és azután testét elégesse, s ilyformában az élők számából kitörültessék. És igy meghlevén az resignatió, az N. város kapitánya szokott, és arra rendelt fegyvereskezet levő Emberekkel edgyütt ad Locum Suplicii pro efectuenda Executione kikésérte.[2])

Midőn a rabasszony az itélethez képest a hóhérnak átadatott, és kivezettetett, a város birája némely bizonyitó leveleket közlött, melyek szerint a rab némely általa megnevezett, s boszorkányságban vele részesnek állitott, de ártatlan asszonyokra vonatkozó vallomását visszavonta.[3])

S valóban a szerencsétlen nő az itélet értelmében kivégeztetett. Szóhagyomány szerint az elégetés a katona növelde, és benczések kertjei között találtató téren ment véghez.

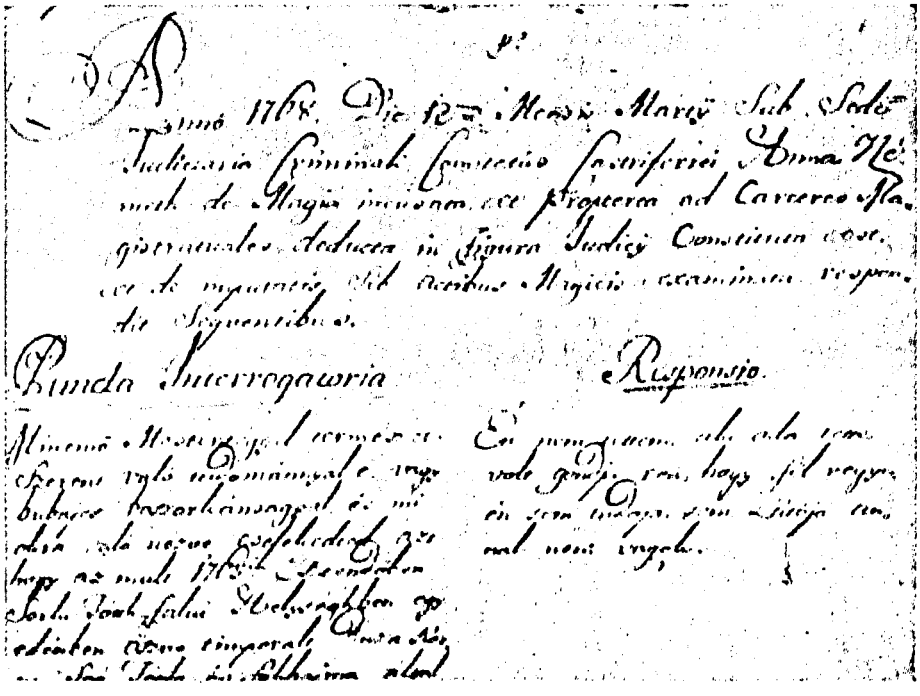
[1]) Városi levéltár irománygyüjteménye.
[2]) Városi jegyzőkönyv.
[3]) U. o.

VAS VÁRMEGYE

Bencze József

KÉT UJÓLAG ELŐKERÜLT AKTA A BOSZORKÁNYPEREK IDEJÉBŐL

Az első perirat így kezdődik:
„Anno 1768: *Die 12 Mensis Marty Sub Sede Judiciaria Criminali Comitatus Castriferrei Anna Németh de Mágia incusata, et propterea ad Carceres Magistratuales deducta in Figura Judicy Constituta est, et de imputatis Sibi Actibus Magicos examinata respondit Sequentibus.*

Németh Anna boszorkányper kihallgatási jegyzőkönyve 1768-ból (Szombathelyi állami Levéltar)

Puncta interrogatoria.	*Responsio.*
Minémő Mesterséggel természet Szerént való tudománnyal é?, vagy bűbájos boszorkánysággal, és mi okra valo nézve cselekedted azt,	*Én nem tettem, aki oda tette volt gondja reá, hogy fölvegye. Én sem tudója, sem Látója annak nem vagyok.*

hogy az múlt 1765-ik Esztendőben Sorki Tótth-falui Helységhben egy edénben összve timporált Búza, Korpa, Soó, Tégla és Foghajma által, melyet a Csorda járásban el röjtöttél 16 darabbul álló marhák azonnal a Sok járások és étlenségek után el vesztenek, azon tétemény föl vételével pedigh, és vízben vettetésével az marhák Szem látomást megh jobbultak.

Nem de Tótth Faluban lakozó Kántor Istvánra megh neheztelvén annak ételét elvetted, úgy, hogy jól lehet az ételt kívánta, de mihelest megh lát-ta már nem ehette, mind addigh mégh hozzá hívatván megh nem jésztett, mely jésztés után csak azon szóval No Szegén hiszen ehetöl, *azonnal megh jobbult és ehetett.*

Sülvő megh ehetett három-négy font húst is, mért nem ehetett fölvö.

Minémő mesterséggel és mért rontottad megh a fönt emlétett Helységben lakozó Kökin Jánost megh fenegetvén úgy hogy sem ehetett sem ihatott hanem eöt hétigh mint az nyavala törő úgy gyötrődött, méglen Szép kérései után különb különb féle orvosságokat javasolván ki nem gyógyult, mely gyógyétás után. Nem de arra kénszerítetted Kökén Jánost, hogy esküdnék megh egész Házi Cselédjével, hogy ki nem mondja általad tett nyava-

Én bizony nem kértem, nem tehetek róla, akár mennyit mond, a mennyi a száján ki s bé fér.

láját és ugyan általad tett ki *gyógyulását is.*

Továbbá mely tudománnyal, és mi okért kínoztad el annyira Taródházi Molnár Feleségét, hogy abbul miáttad halála is következezett?

Bizony én nem kínoztam, nem bizony én.

Mint kísérgetted Polányi Mihály feleségét Kenessey Ilonát más fél héti Gyermek ágyában, nem de Személlyedet elváltoztatván hol ló képében az ablakon bényerétettél, hol fejedet ruhával bétakargatván az föllebb vett Asszont jészteget-ted, megh rontottad, úgy hogy tíz hétigh Sínlődött mi áttad?

Nem sínlődött bizony én miáttam, egy óráighis és én bizony nem nyerétettem, sem pedigh az ablakon bé nem néztem.

Mi okbul hitegetted Kenesey Ilonát, hogy Gyermeke csaló szemét volna, ne gondoljon véle, amint hogy elrontván az Gyermeked meg is holt?

Bizony én nem mondottam, nem rontottam.

Nem de ugyan Kenesey Ilonát harmadival egész télen hideggel löletted, mely cselekedeted, hogy te mesterséged által lett volna reád fogván nem is tagadtad.

Bizony én nem lölettem, nem bizony én, haszontalan akár agyarogjon rám, akár ne.

Mint rontottad el Publér István Tótthfalusi Jobbágynak (akinek házában laktál) az ökreit, és több Szarvas marháit annyira, hogy az Háznál való kútbul nem ihattak, sőtth mégh az ételétis elvetted el annyira, hogy majd étlenségbe el Szárottak?

De hogy nem ihattak, de hogy nem ehettek.

Nem különben feleségét is Publér Istvánnak megh rontottad, de mivel megh jésztett, azon nap ismét megh eresztettél neki.

De annyi nyavalája sem volt, mint én nekem.

Minémő indulatból és mi okért rontottad megh Cside Jánost, úgy hogy három esztendeigh sínlődött.

Bizony én nem mondottam, ha az Úr Isten reá méri a Fájást arrul senki sem tehet.

A midőn Szy János Feleségestül a Mezzőn árpát gomláltak, mivel az Kender Földet, melyet előbb kértél tőlük, mingyár ki nem mutatták, a fia kötelében legeltetvén ökreit, minémő boszorkányos mesterséggel elváltoztatott macskát eresztettél reájok, az az mellyel kínoztattad Marháit, úgy hogy az Marhák ordétottak a nagy kínzásban a fiát pedigh jésztegetted?

Az én mesterségem nem volt, én bizony nem tehetek róla, ha annyit mond is, amennyi a nagy Száján kifér.

Minémő macska volt az?

Bizony én nem tudom, nem láttam micsoda macska volt.

Hova tetted az mast emlétett Szy Jánosnak az egyik ökrét, nem de azt haj Szalra kötözted azután pedigh már megrontván fának törzsökévé változtattad?

Bizony én nem tudom, de nem is cselekedtem.

Nem de Szy Jánosnét azon okbul hogy mikor kértél tőle nem adott hét Esztendeig löletted az hideggel.

Én bizony tudója nem vagyok, nem lölettem senkit se hideggel.

Mi okbul cselekedted azt, hogy annak házában étszakának idején

Nem kínoztam bizon én és én nem is ráztam a fejét.

14

bémenvén a fejét megráztod, és azon megh rázás után három Esztendeigh kínoztad úgy hogy megh köllött azon kínokban hóni?

Kovács Pált mért fenyegetted mondván, hogy Gyermekének Gyermeke is megh bánnya, nem de te rontottad megh annak tíz darabbul álló Ló és Szarvas Marháját, úgy hogy egy hónapban mind elvesztek, mi okbul cselekedted ezt?

Bizony nem rontottam én, se nem cselekedtem az egészet.

Puplér István Marháinak alig ment Tótth Faluba lakni, azonnal itálát elvetted, nem de hogy megh Szólétván panaszolkodott, azonnal megh térítetted nyavalájokat?

Ha Szépen lát a Marháival, bizony eleget eszik iszik.

Az most emlétett Puplér István Feleségét minémő gonosz cselekedettel rontottad megh csak azért, hogy Sokszor sokfélét kértél tőle és mindenkor adhatott, nem de a Lábait megh rontottad, és mindaddig Sanyargattad, méglen, hogy jesztegetett és tudván azt, hogy te cselekedted, meg akart verni, ezen nap eresztettél nékije és meggyógyult?

Nem rontottam bizony én. én bizony nem cselekedtem semmit.

Cside Jánosnak, hogy fiadnak aki az ökreit házban őrizte a Szűrét elvette, nem de megh fenegetvén mind kezeit, mind lábait megrontottad, el annyira, hogy három Esztendeigh sínlődött?

De hogy sínlődött, nékem is elégszer fáit kezem, lábam, hát azt ki cselekedte. Nem rontás az, hanem baj.

Kenesei Andrásnét minémő Mesterséggel rontottad megh akkor midőn Tehene megh romolván annak megh orvoslására a bugyoga korsót a Tűzhöz tette javaslásodbul? És mi okra való nézve mondottad néki midőn a bugyoga elpattant, azonnal Sínlődő Beteggé lett, az ura néked könyörögvén, hogy gyéltanád megh mire mondtad, hogy Tüzes teremtette mért megy a kórusba, ha nem tud énekelni?

Ha tanétotta maga Attyafia tanétotta, én biza nem tanétottam és nem mondottam mást, hanem minden éneknek nótája vagyon.

Hát az átol furott márvány golóbics mire való volt az mell a Ládádba találtatott?

Az jó minden fajta nyavala törés ellen és a Tolvaj Méhék ellen és azkénköves mendergő Kü.

Nem de azt mondottad, amidőn a pandúrok megfogattak, hogy ha téged elvisznek áristomra, utánad még hárman jönnek, tehát ki ezek az társaid? Beszélled el!

Bizony én nem mondottam, nékem bizony nincs társam, nincs bizony énnekem senkim.

Extradar par me Franciscum Horváth antalati Ilti Comitatus V: Notarium m. p.

Itéletet a perben úgy látszik már nem mertek hozni. A levéltár aktában semmi megjegyzés vagy egyéb perirat nincsen, de a helytartótanácsi gyűjteményben ezt a pert is azok közé sorolták, amelyet a Helytartótanács „Boszorkányper Bizottsága" megsemmisített. Valószínű hogy a szegény kis Németh Anna „pórlányt" szabadlábra helyezték..

A másik perirat kevésbé érdekes: Schnóbli Júlia németújvári (ma Güssing, Burgenland) 59 éves bábát 1769-ben azzal vádolták, hogy*„boszorkánysággal megmérgezi a kezére született gyerekeket, és*

azok harmadnapra sárgaságba megholnak. Ezért háromtallért fogad el". Az asszonyt, mert luteránus volt, nem eskettette meg a káptalani bíróság, de fogadalmat vettek tőle, hogy *„ő nem tehet a gyermekek sárgaságáról"*, és szégyenletében hajlandó elköltözni Németújvárról. El is költözött menten Rohoncra, amibe a káptalan belenyugodott. Az ítéletet jóváhagyta Batthyány Boldizsár kegyúr is, de azért úgy rendelkezett, hogy a periratokat fel kell terjeszteni Pozsonyba, a Helytartótanácshoz.

IRODALOM

1. Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Komáromy Andor Budapest, 1910.
2. Geschichte der Hexenprozesse. Soldan-Heppe. Stuttgart, 1880.
3. Histoire de l'Inquisition en France, Páris, 1909.
4. Beiträge zur Geschichte der Hexeprozesse in Siebenbürgen. Franz Müller. Braunschweig, 1854.
5. Az eredeti okmányok Szombathelyen az Állami Levéltárban vannak.

308.

1628 március 9, Pápa

Két, boszorkánysággal vádolt asszony az idézésre nem jelent meg az úriszék előtt. Az uradalmi ispán, „mint fogadatlan prókátor" mentegetni próbálja őket. Az úriszék az asszonyokat proscribálja, az ispánt pedig a tisztartó kiengesztelésére kötelezi.

* Quinta causa domini magistratus contra consortes providorum Matthaei Kÿs et Joannis Solyom veluti incattas et in Czaszar residentes colonissas.

In persona domini A Begouit proponit, hogy ez el mult 1627. esztendőben kẅlőmb kẅlőmb napok taiaban ez[a] *I* aszoniok, hatra vetuen az isteni felelmet, valami ördögi mesterkedesre vetemettenek, az templomtol ott Czászáron holt ember feje czontiat el uiuen, vas fazekban vetuen, ördögÿ szerszamot czinaltak beleöleö, kiuel sok ördöngössegeket czelekettenek. Mely gonosz czelekedetekről az dominus A tőruent vár.

In persona domini A Begouit solenniter protestando dicit: Miuel hogy az incattak nem comparealnak es procuratort sem constitualtanak, Tapy Mathe deák penigh, az ur eő Naga ispannia, az dominus *A* ellen ágalt es mentegeti, inconstitutus procurator[1] leuen, az I-kat, mellyet semmi uttal, sem az dominus A-hoz ualo kötelesseghe szerent, sem penigh hogy nem vallottak procuratornak, nem czelekedhetne, azert az dominus A kíuannia conuincaltatni, es á fölliől megh jrt incattakat proscribaltatnj.

Deliberatum est. Miuel hogy az *I* aszoniok ez maí napra citaltattak, ők penigh contumacia ductae magokat absentaltak, ideo proscribuntur. A mi penigh az ispán, Mathe deák dolgat jlleti, tisztarto uramat complacallia.

Uo. 93v. l.

[1] Nem „vallott", vagyis a fél által meg nem bízott, fogadatlan ügyvéd.
[a] A dőlten szedett betűk után az eredetiben vessző van.

Budapest, 1958, 556.
Forrás: O. Lt. Kamarai levéltár, Miscellanea No. 12. Urbarialia, fasc. 1. Prothocollum arcis Papensis ab anno 1620., az „uo" hivatkozással megadott oldalszámon

Dongó Gyárfás Géza

BOSZORKÁNYPÖRÖK NYOMAI LEVELESTÁRUNKBAN (1640–1766)

Zemplénvármegyének az 1562–1777. terjedő egyik fekete könyvében az ú. n. „Causas criminales complectens elenchus"-nak I. kötetében a következő tizenkét boszorkánypörnek tárgyi rövid kivonatai olvashatók:

1. Thoronyai Judith ellen, ördöngősség dolgában, nyomozat.[1] (Thoronyai Juditham adversus ratione magiae inquisitio.) Ao: **1640.**

2. Koczka János feleségét bűbájossággal vádolják ellene nyomozat.[2] (Koczka Joannis consors criminis magiae accusatur, contra eam inquisitio.) Ao: **1641.**

3. A Megyasszóról való, boszorkánysággal vádolt Kandó Annának, Balogh Mihálynénak, kitisztáló vizsgálata.[3] (Kando Annae, Megyaszoviensis, Michaelis Balogh consortis criminis magiae accusatae exculpatoria inquisitio.) Ao: **1663.**

4. Rácz Sámuelné, másik nevén Labanczné, hogy bűnrészes-é a boszorkánymesterségben és az emberek megrontásában: vizsgálat.[4] (Rácz Samuelis uxor, alias Labonciana, an adulterii et magiae rea? inquisitio.) **1693.**

5. Nyomozat afelől, hogy Ruba Ruszka boszorkány-é?[5] (Ruba Ruszka an saga? inquisitio.) Ao: **1702.**

6. A Szomotor községből származó bűbájosság bűnével vádolt és megkinoztatásra, azután pedig máglyára ítélt Józseff Máriának bünvádi pöre[6] (Joseff Mariae ex possesionis Szomotor oriundae, criminis magiae accusatae, atque ad torturam, postea etiam rogum damnatae processus criminalis.) Ao: **1704.**

7. Varga Judit boszorkánynak kinoztatás során kicsalogatott vallomása.[7] (Varga Juditliae sagae sub tortura elicita fassio.) Ao: **1727.**

8. A megyasszai boszorkányoknak és méregkeverőknek ügyében, akiket ártatlanúl égettek el, vizsgálat.[8] (Sagarum et veneficarum Megyasszoviensium, quae innocenter combustae sunt, inquisitio.) Ao: **1731.**

9. Polyák-asszonynak boszorkányságáról nyomozat.[9] (Polyák foeminae magiae inquiruntur.) Ao: **1736.**

10. Boszorkánykodásért bevádolt, ártatlannak talált Polyaka Erzsébetnek bűnpöre.[10] (Polyaka Elisabethae magiae incusatae, pro innocente declaratae processus criminalis.) Ao: **1751.**

11. Poloczka Erzsébet boszorkánykodásának kinyomozása.[11] (Poloczka Elisabethae magiae inquiruntur.) Ao: **1751.**

12. A boszorkányság gyanujába esett Sztropkay Zsuzsánának irásbeli nyilatkozata.* (Sztropkay Susannae, ratione magiae suspectae, reversales.)[12] Ao: **1766.**

[1] Crimin. Fasc. 400. No. 96.
[2] Crimin. Fasc. 373. No. 135.
[3] Crimin. Fasc. 371. No. 28.
[4] Crimin. Fasc. 388. No. 1.
[5] Crimin. Fasc. 389. No. 77.
[6] Crimin. Fasc. 370. No 33.
[7] Crimin. Fasc. 404. No. 28.
[8] Crimin. Fasc. 390. No. 2.
[9] Crimin. Fasc. 387. No. 130.
[10] Crimin. Fasc. 387. No. 131.
[11] Crimin. Fasc 387. No. 126.
* T. i. élelének megjobbitásáról.
[12] Crimin. Fasc. 396. No. 304.

Adalékok Zemplénvármegye Történetéhez XVI (17. évf., 1911), 169–171, 302–305.; XVII (18. évf. 1912), 92–94.

Lentebb szórul-szóra és betűhöz hiven közreadom a „sagarum fassiones"-t, a megyasszai Jutka meg az öccse Kata boszorkányok vallomásait magában foglaló irást, meg a kérdőpontokat is, amikre kicsikarta belőlük az uri szék és kicsalogatta lelkükből a megyasszai akkori tiszteletes ur a keserves, ú. n. „torturizált" vallomást.

Azt az 1731-ben iródott irást olvasni ma már tortura a szemnek, annyira kuszált, agyonkorrigált és imitt-amott már szinte az olvashatatlanságig megfakult néhai fekete tintája, mely 1731-ben sem volt már fekete, csak fakó.

Talán épp ezért nem kellett ez a boszorkány-irás annak az inkognitószarkának? Ami egyéb irás volt a Jutka meg a Kata „zászlós boszorkányok" dolgáról — mert többnek is kellett lennie, mint csak ennek az egy ivnyi, ú. n. első fogalmazású irásnak — azt lelketlenül eltolvajolta az ösmeretlen szarkaipse.

Igy csak igen-igen töredékes képet alkothatunk maguknak a konkrét ügynek tárgyi álladékáról és — aminek tüzetes ösmerete pedig még többet érő volna — magáról az uri széknek „juris-gladii" pörrendjéről.

E tekintetben módom lesz majd kielégitenem a t. olvasónak tudásvágyát más ősirományból, t. i. Sátoralja-Ujhely „Az waras keonewe" 152-ik lapján az 1629. évből olvasható boszorkány-égettetés esetének publikálásából.* Tudásvágyuknak plusz-minuszait szolgálják az Akk. IV. évfolyamában a 248. lapon olvasható csertészl elégetett asszonyról (szpalena baba); u. o. a IX. évf. 255. l. Ujhely boszorkányégető helyéről; u. o. a X. évf. 351. lapján az 1718. évi boszorkány-reversálisokról; u. o. a tállyai és a mádi boszorkányokról; végre pedig u. o. a XI. évf.-nak 148. lapján a *Czéke* község határabeli (a Tokajhegy) boszorkányégető helyről szóló közlemények.

Megyasszai két egy testvér boszorkánynak, Varga Jutka meg az öccse Kata asszonynak szomorú históriáját igy mondja el az 1731-iki irás, amelynek eredeti példánya lev. tárunkban a „Crimin. Fasc. 404. No. 28^{0}." jelzetet viseli:

*

Anno 1731. Diebus 25. 27. 28. Mensis Juny In oppido Megyaszo sub Sedria Inclyti Dominii Szerencsiensis et Monaklensis celebrata. Fassiones Sagarum quator vicibus examinatae taliter confirmatae et reiteratae[1]

---

* Ott a boszorkány-személy „ki az urát is megetette volna" Parnoka Jánosné, akit az újhelyi főbiró „Thakacz Balint" 283 esztendővel ezelőtt „egethetett megh" a Bodnárvölgyi boszorkányégető helyen.

[1] Folvéve a Megyasszó mezővárosban 1731. évi jún. hó 25. 27. és 28-ik napjain tartott szerencsi és monoki tekintetes uri törvényszéken — A négy izben kihallgatott boszorkányoknak vallomásai imigyen erősittettek meg. *D.*

Fassio Juditthae Varga ante et in Tortura et post Torturam atque ad mortem reiterata.[2]

Kis Jánosné hivta 's ő is csábitotta el az ördögi Tudományra, amint el is ment véle egyszer az Medgyaszai Közép nevű erdőre. Kenőcs'el kente meg a' két hóna allyát Kis Jánosné és az a' kenőcs egy Dio hajban vagyon 's azt mondotta, hogy ha megkenekedik el repülhet, ottan kását ettek, és bort ittak, de ő abban (*igy*) sem nem ett, sem nem ivott, lábon ment oda [3] Kondás Gyurkáné is ott volt, Basi Istvánné is, Ribiczeiné is, Toronyainé is.

Basi Istvánné rontotta meg a' Mólnár Erzsébet Gyermekét nappal, három csontott szedett ki a' Lábából, a' Láda fiában egy ruhávan van takarva, a' Láda akor az Agya fejénél volt, azért rontotta meg, hogy a' Pinczéhez nem hivtta (*törülve, de olvashatóan és zárójelbe téve ez*: (Tortura utan Predikator Uram [4] ezt mondotta hogy: meg főzték 's meg ették a' csontot.)

Viszlai Sára is Basy Istvánné rontotta meg, azért rontotta meg, hogy bort nem adott néki, a' midőn korcsmáros vólt.

A' maga kenője a' Ládában vagyon az agya fejénél egy iskátulyában, az Zászlóval együtt, a' Zászló rész [5] csipkébül vagyon, Basi Istvánné adta neki, eő a' Kapitányok is, a' Zászló pedig ettzaka nagy s igen szép.[6]

Közikben is eskütt, az Istent meg is tagattatták véle, a' mint előttök meg is tagatta 's azt mondották, hogy abból lész Lelki idvessége, macskáknak esküdtek meg, a' kik az ördögök vóltak.

Az hól jártak a' Testekis ott vóltak.

Az *Ingvár* tetőn is maga vólt Toronyainéval 's a' midőn Komáromínének ugy tetszet, hogy oda járt ő is, csak az elméjét csábitották el, de a' teste ott nem vólt, csak akkor vóltak nála többször nem.

A kecskefi a' Juhasz János nyajabul való vólt, ugyanazon kecskét adták Komáromíné kezében, és az alatt ki ragadták az ablakon, akkor is ő volt Toronyainéval ottan, hogy osztán a' kecskét ki ragattak a' gyermeket tettek helyére.[7]

Tótth Györgynél is ő vólt, a' tesztaját [8] ő dagasztotta meg, azért, hogy a' gyermekei meg verték a' gyermekét, a' mely teszta azután meg nem kőtt 's kenyeret nem süthettek belőle.

Az Ur Vacsorájával sem élt az olta miolta közikben állott.

---

[2] Varga Jutka vallomása a megkinoztatás *előtt*, a megkinoztatás *alatt*, a megkinoztatás *után* és ismételve *halála előtt*.

[3] T. i. nem repülve.

[4] Seleby nevezetű.

[5] Azaz: réz.

[6] Nappal „dióhaj"-ban tartották — éjszakának idején nagyra nőtt.

[7] Ez a pont homályos értelmű, mert a fogalmazványa hibás. Ugy vélem, hogy a gyermeket ragadták ki az ablakon és a kecskefit tették helyébe, — gondolom azért, hogy elhitessék a gyermekétől megfosztott anyával, miképp gyermeke átváltozott szopós kecskévé.

[8] Kenyérnek való tésztáját. *D.*

Bálint Annát is ő kinzotta meg Toronyainéval.

Most esztendeje Cseresznye éréskor, ugyan az fennevezett erdőbe [9] hogy közikben allott.

Hogy Kondas Györgyné azon a' gyermeken járt az is igaz s szájából halotta hogy Szengellér [10] hegyre járt 's oda is hordotta.

*

A kérdőpontok (Puncta Interrogativa) pedig ezek voltak:

1-mo: Mi némű szövecsege volt az őrdöggel.

2-do: Micsoda formaban, szovale vagy irassal, micsoda hittel kötelezte magát, mikor? hol micsoda alkalmatossaggal 's micsoda igyekezettel? holtigé vagy mennyi ideig? S kik jelen létében? Micsoda jele vagyon az ördöggel valo szövecsegenek?

3-tio: Mi vitte rea? Ezen ördögi mesterségét micsoda módon gyakorlotta? Kiket rontott meg életében nevezze megh? Sarikat (?) miképpen lehet meg gyogyitani? Mesterségit hol tartya?

(4-to:) Molnár Ersebet gyermekit és Viszlai Sárát ki rontotta megh 's hogy lehet meg gyógyitani?

(5-to: Életében egyebütt hol minemű kárt tett?

(6-to:) Társai kik lehetnek nevezze megh?

(7 to:) Kiket rontottak megh nevezetessen, azokat meg lehete orvosolni s miképpen?

(Kendecsnével valo kérdések:)

(1-mo:) Azt az Andris nevű gyermeket oda hordoztaé Kendesné, hányszor, hova, meg kenteje, Lóvá változotté s mi módon?

(2-do:) Tóth Andrásnét eő kinzottaé? miért s hányszor?

(3-tio:) Kis Sáára tehene mente a Füst ablakokra, és miért bőgött ott?

Varga Jutka Testvér Nénnye Kata Fassiója in Tortura [1] (*kihúzva, de olvashatóan ez*: „et coram Clarissimo N. Selebi, eo tunc Verbi Divini Ministro Megyaszaiense peracta poenitentia [2]) et post Torturam reiterata. [3]

Ez elmúlt Télen ugy mint 1731. esztendőben múlt esztendeje hogy Boszorkánnyá lett a Maga Pincéjében, a vén Pasztorné infascinálta [4] incselkedvén körülötte.

Komárominénak a Juhász János kecskejet vetették bé az ablakon, s ugy akartak, hogy a gyermekét meg süssék, de hogy gonosz Lelkek voltak az Isten nem engette meg ölni. [5]

Az Ingvárra [6] ők hordoztak Komárominét még pedig mind Testestűl, ott vólt, kenőt [7] a Pasztorné csinalt s aval kenték meg a mely kenőt az a Vén Asszony magaval el is vitt,

Porhácsi Györgynét is ők vitték Ribiczeinével éttzaka a Medgyaszai Torony (tövéhez) s ott fejre allitvan meg tancoltattak [8] s a lábát is öszve verték, a Torony alá pedig az Olaszné Désájában [9] vitték, Ribiczeiné is ott vólt ő is oly idős Boszorkány,[10] mint ők.

---

[1] Vallomása kinoztatás *közben.*

[2] És bűnbánata tiszteletes Nemes Seleby, akkoriban megyasszai istenigéjének szolgája előtt.

[3] És ismételten a kinoztatás *után.*

[4] Bűvölte meg.

[5] T. i. Komáromyné gyermekőt, mely gyermeklésnek azt a látszatot akarták adni a kecskefi bedobásával az ablakon át, hogy a bölcsős gyermek kis kecskévé változott.

[6] Ingvár erdőbe, Megyasszó határában.

[7] Kenőcsöt.

[8] Ez volt a boszorkánytánc !

[9] Ez volt a boszorkány-hintó, a dézsa.

[10] Annyi idő óta. D.

Komárominé azért kinzottak hogy hozzájok allyon.

Imitt amott jártak mint a Sátan, csak négyen voltak ő maga az Eocse, Ribiczeiné s a Pasztorné a Csere hatara[11] is jartak.

Kis Jánosné is tiszta[12] Boszorkany mint ő mert hogy közikben vegyék el változott hol kutyáva hol macskáva s ugy hitegette őket Vám[13] kereket hánt a kertben előttök.

(*Kihúzva, de olvashatóan ez*: „Kétszer erős hittel confirmalta,[14] hogy ő tiszta Boszorkány.")

A Molnár Ersebeth gyermekét is ők rontottak meg hárman Pasztorné, ő maga s az Eöcse Varga Jutka, már nem lehet meg gyogyitani mert ételben meg ették a csontyat a vén Pásztorné hazaban. Sárga Lével főzték meg a Testi szajokkal (*kihúzva ez*: „hogy már mi csak az ördögnek") ették meg s ollyan lagy volt, mint (a) hús.

Az Ördög hitire is meg esküttek illyen szókkal hogy már mi csak az ördögnek valok vagyunk.[15]

Az élő Istent meg tagattattak velek, amint meg is tagadtak sőt meg is-keresztelkedtek az ördög altal, a Sátán keresztelte meg őket a Belzebub[16] nevében (*kihúzva ez*: „ezt Predikator Uramnak") vallottak post Torturam Sponte[17] mind a ketten egynehanyszor reiteralvan[18] maga az ördög is jelen lévén Varga Katat kutya képébe, Várga Jutkat pedig macska abrazatban (t. i. keresztelték meg boszorkánynak — *D.*)

Minden Testeket meg kenték[19] s ugy repültek még a kolcs lyukon is ki mentek ott ugy el nyultak mint a kötel, de a Testek otthon maratt akkor.

A kenőt a vén Pasztorné adta nekik, holmi gyökeret szedett s kakas taréj nevű füvet, abbúl csinaltak kenőt azt a füvet pedig kert alatt szedte.

Azt pedig a kemencze pofájában[20] tartotta.

A Zaszlo Eöcsénél Varga Jutkánál allott dio hajban s valami kis arany materiacska volt, éttzaka fényes volt hogy világosságánál el mehettek az erdőben, nagy mint a gyerekek Zaszloja, azert nem volt nagyobb hogy ők is csak négyen voltak.[21]

A zaszlot akkor szakasztottak el[22] mikor meg fogtak.

---

[11] Cserehát Borsodban.
[12] Tizenhárom próbás.
[13] Először más valami szó volt irva. Egykorú hatósági tollal „Vam"-ra igazitva. M volt az a „vámi kerek": kérdés?
[14] Megerősitette, t. i. a vármegye törvényszéke előtt.
[15] Tehát ez volt a boszorkány-eskü formája.
[16] Az ördögök apja, az *örog ördög* maga.
[17] Kinzatása után, önként.
[18] Ismételvén.
[19] Testöknek minden porcikáját.
[20] Kemence szája — itt „pofája."
[21] Ez volt a boszorkányok megyasszai zászlóalja.
[22] Tépték széjjel. D.

Azon fen nevezett ŏt[23] Boszorkanyt iterato reiteralta.
Nem élt Ur vacsorajával az időtül fogva miolta közikben alott külső képpen[24] elhetett vólna de semmi haszna lött vólna.

*

Ha nem is mindent, de sokat megtudtunk ebből az egyetlenegy „töredék"-ből a boszorkányságnak ördögi tudományából, amit eddig egykorú, hiteles, mert egykorú hatósági tollal irott sorokból olvasva, nem tudtunk.

A másik boszorkányságnak, avagy „ördögség"-nek konkrét esete Ujhelynek „Az waras keonivé"-ben (mely utánjárásaim révén most már szintén vármegyénknek levelestárába került) a 152-ik s következő lapokon van bejegyzőkönyvezve- és maholnap háromszáz esztendős betű szerint való magyarságával igy szól:

Anno 1629. Die 13 Novembris[25]

Feo Biro uram Thakacz Balint, Szekeres Georgy es Parnoka Janosné Instantiajokra[26] *szolgaltatot törvenyek.*

Deliberatum est.[27]

Megh ertettek az eskwt uraim Biro urammak az ket peressek ellen, Szekeres Georgy es Parnoka Janosne ellen valo feleletit. Az tanuknak vallasitis megh olvasvan. Melyről eo kegielmek igy Deliberaltanak.[28]

Szekeres Georgy es Parnoka Janosne kwleon kwleon[29] negyed negyed magokkal Jambor szemelyekkel esmertessekkel eskwdjenek megh, hogy eok egymastul tiszta szemelyek ha megh nem mentik magokat Biro uram ad Quindenam[30] vitesse ki mind ketteot *es wttesse el az feieket.*

Az mi az Parnoka Janosne dolgat kwleon neszi[31] minthogy az tanuk *Zordeogseghetis* hosztanak be rea es hogy az uratis megh etette volna;[32] Azert ez ellen az Asszony kwleon heted magaval Jambor szemeliekkel mind esmeretesekel mencze magat hogy nem czelekette es ninczen vettke,[33] hamegh nem menti magat a Biro uram ad Quindenam vitesse ki *es egettese megh.*

*

Hogy „helyben maradt-e ez a törvénye" Sátoralja-Ujhely város törvényszékének és „elütette-é fejeket" biró uram és „megegetette-é" a városnak boszorkányégető helyén, a Bodnár-völgy szomszédságában, biró uram: ezekre az izgató kérdésekre nem találtam feleletet és nincs is „Az waras keonwie"-ben.

---

[23] Öt.
[24] Látszatra — a tesséк-lássék kedvéért.
[25] Az 1629. évi, nov. hó 13-án.
[26] Folyamodásukra.
[27] Igy szól az itélet.
[28] Itéletek.
[29] Külön-külön.
[30] Tizenötöd napra.
[31] Nézi — t. i. „illeti."
[32] Megmérgezte.
[33] Vétke.

D.

ZEMPLÉN VÁRMEGYE

Hodossy Imre
FELTÉTELES ÍTÉLETEK BOSZORKÁNYPEREKBEN

Fokaj-Hegyalja vidéke egyik uri levéltárában található nagy számu érdekes régi okiratok közül ma alkalmunk van két felette tanulságos darabnak a másolatát, illetve forditását közölni. Mind a kettő boszorkányperekből van véve és az 1715-ik esztendőben, Tályán kelt, amely — előbb Rákóczy-féle birtok, — akkor már Trauthson herczeg kezén és földesuri fenhatósága alatt volt.

Az alább közölt okiratok egyike egy »boszorkánynak« az önvallomását foglalja magában. Az eredeti latinul van megfogalmazva, mi pedig itt magyar forditásban adjuk. Hámulatos emléke ez az emberi elme azon megtévelyedésének, amely annak idében azt okozta, hogy nemcsak a köznép, de a müvelt körök is hittek a »bübájosságban«, hogy az eljáró birák mily örületes »vallomásokat« csikartak ki a vádlottakból a torturával, de sőt hogy még azon szerencsétlen teremtések, akiket boszorkánysággal vádoltak, ugy látszik, részben maguk is hitték azt, hogy ők valóban boszorkányok.

A másik okirat, melyet alább közlünk, egy reversalis. Ennek eredetije maga is magyarul van irva. Hat nőszemélyt boszorkánysággal vádoltak. Ugy látszik, nem lett ellenök valami nagyobb »boszorkányság« bizonyitva s azért nem itélték őket tüzhalálra, hanem szánnüzték őket Tállya városából és Zemplén vármegyéből azzal, hogy ha ezentul akár csak valamely »legkisebb hir vagy jelecske fog találtatni« arra nézve, hogy ők boszorkányok, akkor »minden törvény nélkül tüz által való executióval megbüntettessenek«.

Érdekes és tanulságos ezen okmány már csak azért is, mert annak tartalma a maga lényegében nem egyéb, mint az ujabbkori büntető igazságszolgáltatásban meghonosodó feltételes elitéltetésnek egy neme.

Ezen itt közölt két okiratot *Hodossy Imre* országgyülési képviselő ur bocsátotta rendelkezésünkre.

1. Okirat. (Forditás latinból.)

A bent megnevezett boszorkányok *vallomása*, melyet ugy a bünvizsgálat során külön kihallgattatva, valamint a biróság szine előtt is saját jószántukból és önként tettek.

1. *Fricus Zsófia*, Lengyel Ferencz tállyai lakos neje bübájossággal vádoltatván, miután elfogatott és bebörtönöztetett, előbb ugyan tagadta, hogy ő a boszorkányokhoz tartoznék, másnap azonban a maga gonosrságát beismervén, ugy a bünvizsgálati kihallgattatása alkalmával, amely a folyó 1715. évi augusztus 15-én Tállya mezővárosában a fenséges Trauthson herczeg curiáján tartatott, valamint szeptember 2-ikán az ugyanazon helyen tartott birói itélőszék előtt is a boszorkányoknak titkos cselekedeteit a következő módon fedezte fel:

1. hogy őt a bübájosságra ezelőtt hat esztendővel a hegyaljai boszorkányok rászlótartója csábitotta el, aki előbb bizonyos Nyitrai nevezetü mádi lakosnak volt a felesége, de akit f. év augusztus 17-ikén Mádi mezővárosában maglyán megégettek. Ez ugyanis neki tapolcából valami borizu italt nyujtott, amelyet, miután megivott, akarva nem akarva kénytelen volt a boszorkányokkal kóborolni.

2. Hogy habár nem is értesitik őket arról, hogy mely helyen kellessék összejönniök, mindazonáltal a szél, melyet az ő elöljáróik vagyis kapitányaik megindítanak, egy bizonyos helyre hozza össze őket, ahol aztán éppen ugy, mint a katonaságnál ezt az erre hivatott különféle rendü tisztek tenni szokták, azon kárért, melyet valamely boszorkány a maga társainak okozott, a gyülésen elégtételt szereznek.

3. Hogy ők nemcsak valami képzelethen vannak jelen ama gyülésekben, hanem valósággal és tényleg, mindegyik a maga saját testi minőségében; hogy azonban az ő férjeik távollétüket észrevenni nem képesek, aminek az az oka, hogy az a szel, amely őket ama gyülésre viszi, amelyet mindig csakis éjjel szoktak tartani, férjeiket olyan mély álomba meríti, hogy nem képesek előbb felébredni, mignem ők ismét visszatértek.

4. Hogy aztán valamely helyen összejövén, tivornyának, vagyis előbb egy óra hosszat pazarul készített ételeket esznek, még pedig egy kerek asztalnál, amely ugyan egy fényes palotában állni látszik, mindazonáltal nem áll a föld színén, hanem a levegőben lebeg. A hármas asztalnál a legkiválóbb boszorkányok ülnek, akik arany és ezüst poharakból isznak, melyek aztán lópatává szoktak változni; a többi, kisebbrendü boszorkány pedig cselédi teendőket végez, az asztalnál ülőknek felszolgálván. Erre aztán a dobok peregnek, a trombiták harsognak, a hegedük szólnak, ők pedig egyással táncra kerekednek. Miután pedig körülbelül egy óráig táncoltak, még a kakas kukorékolása előtt, ugyanazon szel visszaviszi őket lakásaikba.

5. Ezen gyüléseknél és vendégségeknél ördögök is mindig jelen vannak, akik emberi álbrázatot viselnek, ember színével vannak felruházva. Ezek mindkét nemben, ugy is mint nők és ugy is mint férfiak jelentkeznek és ugyanoly nevet viselnek, mint a kereszténvek, t. i. az egyiknek Ferencz, a másiknak Mátyás vagy Ferdinánd stb. a neve, akik aztán az előkelőbb boszorkányokkal, sőt majdnem minden egyessel testi közösülést üzni szoktak.

6. Hogy nemcsak nőszemélyek, hanem nagy számban férfiak is találtatnak közöttük (a boszorkányok között), nem különben előkelő, nemes hölgyek is, akik diszes fogatokban szoktak kocsikázni. Az ördög fekete, néha pedig fehér bélyeggel szokta őket megjegyezni, amilyennel az itt vallomást tevő is szeméremtestén bélyegeztnek találtatott. Némelyek fejök tetején vannak bélyegezve, mások hónuk alatt, akként, hogy onnan hajzatuk eltávolittatott; ismét mások mellükön, mások pedig lábukon. Nem lesznek azonban bélyeggel jelölve, akik magukat az ördögnek esküvel le nem kötik, de ilyenek alig találtatnak. Eskujök pedig abból áll, hogy Istenről lemondanak és az ördöghöz csatlakoznak ekképpen: Az igaz Isten ne legyen az én Istenem, hanem az ördög legyen az én Istenem.

7. Hogy a boszorkányok a felhőkbe felszállva a szőlőhegyeket elpusztító záporrsöket és jégesőt előidézni vagy ezeket megakadályozni tudják.

8. Hogy mások tehenének tejét akként tudják elvenni, hogy nagypénteken, Szent-György napján és Lucza napján az idegen tehenek trágyáját összeszedik és saját udvarukba vagy istállójukba viszik át.

9. A szüretelés mesterségét csak a főbb boszorkányok tudják, amelyek a bübájosságban jobban gyakorlottak és azt már gyermekkoruk óta tanulták. Ugyanis a boszorkányok között sem tud mindegyik mindent, csak amennyit kiki megtanult vagy amennyit az ördög között volo.

Kazinczy Gábor

MEGYASZÓI BOSZORKÁNYOK 1731-BEN

A zempléni levéltárban (Acta Jurid. 390 köteg, 2. szám alatt) egy szelet papir áll, majdnem észrevétlenül a többi izmos társ között. És a szeletke papir «pör» akar lenni, pör élet s halál fölött, s «oly« halál fölött, mint milyen 1776. előtt mészárla bűnöst s ártatlant egyaránt. És e napok, alig hogy mögöttünk fekszenek; véres emlékök, mint sötét árny nyomaszt még napderűsebb jelenünk fölött is, vagy összezilált utóhangként viharoz felénk: ne hagyjuk kiporlani, intőjelekül a nemzedéknek, mely nyomaikba, nyomainkba hágdos. Minden jelen egy végetlen gyűrű, enyészetes mult s fellegsötét jövő közt ölelkező: nyessük el herculesi szobrokként, a humanitás elveinek válvonalaival. Azért: emlékezzünk, és minden emlékezet egy ok, egy öröm legyen a pályán haladni, hit-, remény- s szeretetteljesen. — Halljuk:

«— Anno 1731. die 30-a jun. in Megyaszó, Fassio Kondásianae sub Tortura, quam etiam post torturam adfirmavit et confirmavit.

Vallja, hogy ő tiszta boszorkány. Három esztendeje, hogy közikbe állott és gyakorolja. A tokaji hegyre járt azon a gyermeken. A tályai hídnál fogták a halat. Toronyainéval járt. Kis Jánosné is tiszta boszorkány. A Nestényné gyermekének ő adott három szem szilvát; abban romlott meg a szeme, abban is halt meg. Tóth Andrásnét ő csapta a földhöz, és ő kínozta csak. Maga volt egyedül. Ő állította a fejére is. Azért hogy összeveszett vele, a midőn Tokajból megjött a Nestényné fián, és pogácsát sütött neki, ő okádta a vajat a lisztbe, a midőn a gyermeken elment. Kantárt vetett a szájába, és úgy vált lóvá. Nyereg is volt rajta. A kantár a Tóth Andrásné háza végében vagyon, szíjból van, a pitvarajtóhoz közel, az ereszben, a szalmában, napnyugot felől vagyon. Ezen kantárt eléggé keresvén magát és Kondásnét oda vitték, és egyebet nem találtak, hanem ez idei egy ágabogas, zöld, száraz csalánszálat, melyről Kondásné azt mondotta, hogy az a kantár, (mely *vele megégetni* determináltatott); és azt is mondotta azért változottnak, hogy régen nem jártak vele. A nyerget elvitték, az is ott volt. Az ördögnek megesküdt; egymás kezén esküdtek meg. Az ördög is jelen volt maga asszony ember-ábrázatban. Az füstablakra is ő hívta a Tóth Andrásné tehenét.

Anna Tóth et Barsiana in tortura nihil fassa est.»

Ennyi. Sem aláírás, sem semmi egyéb, csak egy betű is, s a vagy féleszű, vagy a tortura kinjaitól elrémült asszony megégettetett, — a dologról nincs emlékezet, de az általam elvont sor odamutat.*

*A többi itt közölt pert lásd Dongó Gyárfás közleményében.

Hazánk, Történelmi Közlöny III (1885), 372–375.

A perbefogott személyek jegyzéke

Jegyzékünk a boszorkányként bevádolt személyek nevét, valamint az ellenük lefolytatott eljárás helyét és évét és e kiadvány oldalszámát tartalmazza. A vezetékneveket a jegyzőkönyvekben előforduló eredeti helyesírással (esetlegesen több változatban), a keresztneveket mai helyesírással tüntetjük fel. A latinul megadott névalakokat magyarul közöljük, a német neveket csak akkor, ha nem német, hanem magyar személyek elleni perekről van szó. A (néha kétes) névváltozatokat és a ragadványneveket zárójelben közöljük. A besorolhatóság megkönnyítése végett a német asszonyok férjezett nevét kénytelenek voltunk kissé fonák formában, a magyar sorrendet követve megadni, például: Georg Schobelin, Anna = Schobelin, Georg, Anna.

Acsádi Jánosné 1627, Komárom 443-452
Alts Benedekné 1627, Komárom 389-452
Antal Kis Anna 1731, Felsőbánya (Szatmár vm.) 690-696
Asztalosné 1734, Makó 200
Ács Jánosné 1771, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 854
Ängerin, Jonas 1701, Kőhalom (Nagy-Küküllő vm.) 530-533
Bagaméri Istvánné, Pongrátz Judit 1731, Felsőbánya (Szatmár vm.) 688-702
Bakja Mártonné 1763, Szentes 217
Bakos (Széchy) Balázs 1582, Miskolc 176-178
Balás Jánosné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Balog Erzsébet 1718, ? (Szilágy vm.) 845
Balogh Mihályné, Kandó Anna 1663, ? (Zemplén vm.) 921
Barbély Jánosné, Győri Zsuzsanna 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Barna Erzsébet 1745, Debrecen 290-292
Barnáné 1717, Békés (Békés vm.) 95-99
Barsi Pálné, Jászberényi Judit 1727, Komárom 503-513
Bársony Kata 1665, ? (Heves vm.) 368
Bencze Istvánné, Bartha Kata 1721, Komárom 472-479
Benkő Anna 1752, ? (Háromszék vm.) 297-367
Berkovitz Jánosné, Sándor Ilona 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627

Bernát/Berenhard 1529, Sopron 630-633
Bétsi Istvánné 1763, Szentes 216
Bieltzin, Anna 1692, Hermannstadt 715-725
Bisztorczán Péterné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Boldrik Jánosné 1653, ? (Gömör vm.) 254
Bognár Andrásné Czapo Katalin 1654, Szombathely (Vas vm.) 891-892
Bogyiné ? ? (Békés vm.) 99
Borusné ? ? (Békés vm.) 99
Bosér Gergelyné, Csapó Katalin 1751-1752, Kiskunhalas 549-558
Bosokj Györgyné, Dorottya 1650, Lózs (Sopron vm.) 657-659
Böröcz Jánosné 1627, Komárom 438-452
Bősze Györgyné, Zsuzsanna 1629, Pannonhalma (Győr vm.) 262-263
Budainé 1769, Szentes 217
Bujaky Istvánné 1664, ? (Heves vm.) 368
Buresch Györgyné 1590, Újbánya (Bars vm.) 48
Czigan Balázsné, Ágota 1650, Lózs (Sopron vm.) 657-659
Czuppon Andrásné, Ilona 1640, Szombathely (Vas vm.) 889-890
Cseme Pálné, Sipos Erzsébet 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Csemesz Jánosné, Slung Ilona 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Csépi András 1627, Komárom 389-452
Csépi Dömötör 1627, Komárom 389-452
Csépi Margit 1627, Komárom 415-452
Csépi Miklós 1627, Komárom 389-452
Csikós Erzsók 1749, Kisújszállás 376-379
Csikós Györgyné, Fábián Erzsébet 1742, Komárom 519-522
Csillám János 1742, Debrecen 290
Csiszár Jánosné, Lubneczky Dorottya 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Csitke Györgyné 1643-1644, Csepreg (Sopron vm.), Sárvár (Vas vm.) 647-654
Dáni Ferencné, Bognár Anna 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Deák Ambrusné 1717, Békés (Békés vm.) 128-129.
Dengelegh Mihályné, Török Katalin 1614, Medgyes (Alsó-Fejér vm.) 13-30
Deretskei Éva 1731, Felsőbánya (Szatmár vm.) 688
Devecseri (Csizmadia) Istvánné, Dorottya 1628, Szombathely (Vas vm.) 888-889
Dél Anna 1724, Beregszász 54, 56
Désiné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 678-681
Dobosné 1638, Újbánya (Bars vm.) 49-52

Dohányos Jánosné 1734, Makó 201-202
Doleszné 1683, Regécvára (Abaúj vm.) 4-12
Dombi Jánosné, Gál Helena 1721, ? (Szilágy vm.) 846
Dóka Istvánné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 669
Dömös Jánosné, Szakács Kata 1702, Csíkszentgyörgy (Csík vm.) 213
Dőri Mihályné, Tót Borbála (Abrakosztóné) 1731-1736, Beregszász 58-61
Duhovszki Jánosné 1697, Nagyoroszi (Nógrád vm.) 534-536
Ermannin 1696, Deutschkreutz (Szeben vm.) 777-778
Esterházy Zsófia 1745, Vágújhely (Nyitra vm.) 548
Faluvégi Mihályné, Berei Sára 1739, Bözöd (Udvarhely vm.) 871-876
Farkas Borbála 1752, Marosvásárhely 527-529
Farkas Istvánné (Kókainé), Nedelko Margit 1737, Szeged 214-215
Farkas Mária 1745, Debrecen 293
Fassingh Éva 1691, Kőszeg (Vas vm.) 903-906
Fazekas Katalin 1696, Felsőbánya (Szatmár vm.) 703-708
Fejesné ? Szeghalom (Békés vm.) 125
Felk Katalin 1559, Újbánya (Bars vm.) 48
Fekete Györgyné/Gergelyné/, Horváth Orsolya 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Ferencz Gergelyné 1674, Gyöngyös (Heves vm.) 369-374
Fonis Andrásné 1627, Komárom 407-452
Fülöp Andrásné, Dorottya 1637, Csepreg (Sopron vm.) 640-646
Für Jakabné (Füle, Phile), Dalos Anna 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Galambos Ambrus 1640, Lipót (Trencsén vm.) 858-862
Geresz Márkusné 1619, Felka (Szepes vm.) 834-835
Gurka Mária 1777, ? (Szepes vm.) 831
Gál Mihályné, Kakas Anna 1731-1736, Beregszász 58-61
Géczy Ádámné, Szenczy Julianna 1730, Bátorfalva (Gömör vm.) 375
Gombos Györgyné, Tóth Anna 1717, Miskolc 181-191
Görbe Ilona 1733, Komárom 514-518
Gréczi Jánosné, Győri Zsófia 1722, Békéscsaba (Békés vm.) 135-147
Gulyás Andrásné 1749, Kisújszállás 380-387
Hajogató Ilona 1647, Pannonhalma (Győr vm.) 263
Harcsás Istvánné, Alafi Erzsébet 1716, 1717-1718, Békés, Gyula (Békés vm.) 109-117
Hatházi Istvánné 1714, Hadad (Szilágy vm.) 844-845
Händl Gregorné, Wilhelm Orsolya 1691, Somorja (Pozsony vm.) 614-629

Hedeges/Hedegös Péterné, Anna 1517, Kassa 1-2
Hegedüs Márton 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 676-678
Hegedüs Mártonné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 674
Herberthin, Georg 1700, Deutschkreutz (Szeben vm.) 778-790
Hevesi Andrásné 1627, Komárom 397-452
Hirling, Johannes 1700, Deutschkreutz (Szeben vm.) 801-806
Hirlingin, Johannes 1700, Deutschkreutz (Szeben vm.) 801-806
Horváth Györgyné 1749, Kisújszállás 380-387
Horváth Jánosné 1627, Komárom 415-452
Horváth Mátyásné, Luka Zsófia 1721, ? (Szilágy vm.) 846
Horváth Szappanfőző Györgyné, Sasinoczy Zsuzsanna 1642, Szombathely (Vas vm.) 890
Imreffy Jánosné, Ifju Katalin 1614, ? 31
Incze Jánosné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Jancsóné, Szanda Katalin 1728, Makó 197-199
Jámborné, Kata 1721 k., Komárom 523-526
Jósika Zsigmondné, Báthory Anna 1619, ? 32
József Mária 1704, Szomotor (Zemplén vm.) 921
Juhász Andrásné 1627, Komárom 437-452
Kaldos Mihályné, Magdolna 1617, Szombathely (Vas vm.) 887-888
Kanovich Tamásné 1657, Szombathely (Vas vm.) 892
Kapitány Judit 1670, Kolozsvár 388
Kathona Erzsébet 1589, Körmend (Vas vm.) 885
Katona Istvánné 1766, Szentes 217
Kállainé 1728, Beregszász 56-57
Kegyes Istvánné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 669
Keil Dorka 1634, Újbánya (Bars vm.) 47
Kelemen Györgyné 1726, ? (Szabolcs vm.) 666-667
Keormendi Mihályné, Kopaczy Prisca 1616, Szombathely (Vas vm.) 886-887
Kerekes Péterné ? Szeghalom (Békés vm.) 125
Kerekes Sára 1758, Debrecen 293-294
Keresi Theodoránné 1722, ? (Szilágy vm.) 846
Kis Istvánné 1716, 1717, Békés (Békés vm.) 70-77
Kis Mátyásné 1628, Pápa (Veszprém vm.) 920
Kis Pálné 1749, Kisújszállás 380-387
Kis Zsigmondné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852

Koczka Jánosné 1641, (Zemplén vm.) 921
Konkolyné 1627, Komárom 389-452
Koós Andrásné, Török Mária 1724, Gyula (Békés vm.) 118-125
Kosnyák (Vlasovics) Ilona 1768 k. Csepreg (Sopron vm.) 647
Kovács Erzsébet 1721, ? (Szilágy vm.) 845
Kovács Gergelyné 1700, Székesfehérvár 251
Kovács Istvánné 1722-1723, Békés, Békéscsaba (Békés vm.) 135-146
Kovács Lőrincné, Török Zsuzsanna 1648, Pannonhalma (Győr vm.) 264
Kovács Lőrincné, Török Zsuzsanna 1659, Győr (Győr vm.) 265-271
Kovács Márton 1754, Nagydaróc (Nógrád vm.) 534-547
Kovács Máténé, Nagy Anna 1718, Szeghalom (Békés vm.) 125-127
Kovács Mihályné 1627, Komárom 389-452
Kovács Zsuzsánna 1742, Miskolc 192
Kósa Máténé 1627, Komárom 428-452
Kökényné, Nagy Anna 1728, Makó 197-199
Köllerin, Hanus 1700, Deutschkreutz (Szeben vm.) 790-801
Körmendi Benedekné, Német Zsuzsanna 1666, Szombathely (Vas vm.) 892
Kőmives Mátyásné, Vinkler Rosina 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Kőmíves/Kővágó Zsuzska 1741, Miskolc 193-196
Kromer Magdolna 1634, Újbánya (Bars vm.) 47
Kuretitz (Kuretik) Gergely 1665, Lakompak (Sopron vm.) 662
László Péterné 1627, Komárom 406-452
Lengyel Ferencné, Frictus Zsófia 1715, Tállya (Zemplén vm.) 928
Lengyel Jánosné 1627, Komárom 389-452
Lengyel Tamásné, Virág Kata 1717, Miskolc 181-191
Leszy Erzsébet 1700, Esztergom (Esztergom vm.) 218
Lénárd Jánosné, Gyócsy Ilona 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Logodi György 1687, Szombathely (Vas vm.) 898
Lovász Mihályné, Turós Piroska 1717, 1718, Gyula (Békés vm.) 107-108
Lubowitzki Katalin 1628, Újbánya (Bars vm.) 48
Luthor Katalin 1722, Székesfehérvár 225-230
Magdalena 1638, Igló (Szepes vm.) 840
Magiar Jakabné, András Orsolya 1667, Szombathely (Vas vm.) 893-895
Magosi Mari 1718, ? (Szilágy vm.) 845
Maguly Simonné 1721, ? (Szilágy vm.) 846
Magyarosi Miklósné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852

Majin, Honnes, Anna 1753, Schaal (Szeben vm.) 806-829
Markovics Judit 1686, Szombathely (Vas vm.) 895-898
Markó Ilona 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Matzi Erzsébet 1696, Felsőbánya (Szatmár vm.) 703-708
Mártha Mihályné 1749, Kisújszállás 380-387
Máté Miklósné 1722, Beregszász 54-55
Márton Istvánné, Doka Erzsébet 1744, ? (Szilágy vm.) 845
Meltzen Bendik 1603, Lőcse (Szepes vm.) 831
Mlinarics Vencel 1730, Trencsén (Trencsén vm.) 864-865
Molnár Ilona 1681, ? (Heves vm.) 368
Nagy Ferenc 1724, Komádi (Bihar vm.) 171-172
Nagy Istvánné 1627, Komárom 419-452
Nagy Józsefné 1771, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 853-854
Nagy Jutka 1691, Somorja (Pozsony vm.) 598-626
Nagy Mártonné, Fehér Kata 1728, Beregszász 57-58
Nagy Mátyásné, Erzsébet Klára 1715, 1716, Békés (Békés vm.) 78-82
Nagy Sára 1724, Beregszász 54, 56
Nagysánny Dénesné, Erzsébet 1602, Pozsony 568-572
Németh Anna 1768, ? (Vas vm.) 913-918
Németh Jánosné, Jókus Erzsébet 1728, 1738, Felsőbánya (Szatmár vm.) 681-687, 702-703
Német Mártonné 1720, Gyula (Békés vm.) 129-135
Német Mihályné, Gyulai Erzsébet 1730, ? (Szilágy vm.) 847-848
Németh Pálné 1749, Kisújszállás 380-387
Németh Szabó Györgyné 1651, Szombathely (Vas vm.) 890
Nyúzóné 1749, Kisújszállás 380-387
Olaszii Anna 1639, Igló (Szepes vm.) 841-843
Olaszii Zsuzsanna 1639, Igló (Szepes vm.) 841-843
Oláh Mihályné, Baronyai Kata 1727-1728, Komárom 480-502
Oláh Péterné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Orlainé 1662, Zsigmondháza (Trencsén vm.) 866-870
Orosz Lukácsné 1728, Munkács 62-63
Ördög Istvánné, Szelenczy Erzsébet 1757-1759, Makó 203-211
Ősz Mihályné, Szőllősi Anna 1745, Debrecen 295-296
Pagács Pál (Revucsán Palyo) 1754, Nagydaróc (Nógrád vm.) 534-547
Pap Andrásné 1705, Nagybánya (Szatmár vm.) 668
Pap Györgyné, Szaniszló Borbála 1723, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 849-851

Pap Istvánné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 669
Pap Jánosné, Károlyi Anna 1745, Debrecen 295-296
Pap Mihályné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 669
Parnoka Jánosné 1629, Sátoraljaújhely (Zemplén vm.) 927
Pataki Mihályné 1766, Szentes 217
Patkós Istvánné 1734, Makó 201-202
Patonai Mihályné 1724, Palota (Fejér vm.) 224-225
Páczai Ferencné 1722, Szentjobb (Bihar vm.) 169-171
Pál Zsófia 1724, Beregszász 54, 56
Pásztor Györgyné, Margit 1517, Kassa 1-2
Pázmáni Péterné 1627, Komárom 389-452
Pergerné 1691, Somorja (Pozsony vm.) 619-626
Péter Amicza 1771, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852-853
Pila bába 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 851-852
Pinkéné 1627, Komárom 444-452
Pintér Jörigné 1650, Sopron 639
Poghrány Györgyné, Listius Anna Rozina 1637, Modor (Pozsony vm.) 573-597
Polag Gyuri (Jurko) 1639, Igló (Szepes vm.) 841-843
Poleczko, Johannes 1777, ? (Szepes vm.) 831
Polgár Istvánné, Margit 1648, Csepreg (Sopron vm.) 647-655
Poloczka Erzsébet, ? (Zemplén vm.) 921
Polyaka Erzsébet, ? (Zemplén vm.) 921
Pöschl Márk 1531, Sopron 634-637
Prikl Györgyné, Friepaisz Barbara 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Prohotzki Dorottya 1634, Újbánya (Bars vm.) 47
Prohotzki Jakabné 1633, Újbánya (Bars vm.) 47
Prohotzki Katalin 1628, Újbánya (Bars vm.) 47
Pulvermacherin, Dorottya 1636, Igló (Szepes vm.) 836-839
Rabay Katalin 1643, 1653, Csepreg (Sopron vm.) 646-647
Ravasz Istvánné, Horváth Orsolya 1722, Székesfehérvár 222-223
Rácz Sámuelné (Labanczné) 1693, ? (Zemplén vm.) 921
Rácz Zsigmondné, Székely Éva 1764, Konyár (Bihar vm.) 173-175
Rekettye Pila 1745, Nagykároly (Szatmár vm.) 711-714
Rets Gergelyné 1627, Komárom 434-452
Romanya Istvánné 1715, Miskolc 191
Róka Andrásné 1717, Gerla (Békés vm.) 100-107

Rotary Mártonné 1655, Késmárk (Szepes vm.) 831
Ruba Ruszka 1702, ? (Zemplén vm.) 921
Rusáné 1627, Komárom 441-452
Rückschloss Judit 1677, Újbánya (Bars vm.) 48
Salla Balázsné 1627, Komárom 397-452
Sallós Zsuzsanna 1759, Debrecen 294-295
Sarkadi Jánosné, Kis Erzsébet 1720 k. ? (Békés vm.) 148
Sánta János 1717-1718, Gyula (Békés vm.) 148-152
Sánta Mátyásné, Anna 1716, Füzesgyarmat (Békés vm.) 64-70
Schnellin, Simon 1700, Deutschreutz (Szeben vm.) 754-774
Schnóbli Júlia 1769, Németújvár (Vas vm.) 918-919
Schobel, Georg 1695, Deutschkreutz (Szeben vm.) 776-777
Schobel, Georg 1699, Deutschkreutz (Szeben vm.) 726-753
Schobelin, Georg 1699, Deutschkreutz (Szeben vm.) 726-753
Schue Jánosné, Dierntal Katalin 1743, Kőszeg (Vas vm.) 640-643
Schue Jánosné, Dierntal Katalin 1743, Kőszeg (Vas vm.) 908-912
Schusterin, Michael Benneng, Catharina 1692, Hermannstadt 715-725
Schusterné, Zsuzsánna 1633, Újbánya (Bars vm.) 46
Simon Ferencné 1627, Komárom 389-452
Simon Gergelyné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Soletitz Jakab 1665, Lakompak (Sopron vm.) 662
Soos Gergely 1642, Lakompak (Sopron vm.) 661
Soós Pálné 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 674-676
Sólyom Jánosné 1628, Pápa (Veszprém vm.) 920
Sós Mihályné 1731, Felsőbánya (Szatmár vm.) 697
Spellendern Regina 1617, Ólubló (Szepes vm.) 830
Stangel Jánosné, Würzinger Barbara 1691, Somorja (Pozsony vm.) 614-629
Stenczel Mártonné 1696, Felsőbánya (Szatmár vm.) 703-708
Struhar Andrásné, Dóra 1642, Körmöcbánya 53
Suppung András (Harangöntő) 1721, Szeghalom, Békés (Békés vm.) 153-165
Szabó Andrásné, Borsi Ilona 1735, Munkács 61-62
Szabó Ferencné, Vizi Borbála 1745, Körispatak (Udvarhely vm.) 877-883
Szabó Györgyné, Nagy Erzsébet 1757, Debrecen 295
Szabó Istvánné, Balogh Ilona 1715, Kismarja (Bihar vm.) 166-169
Szabó Mihályné ? Miskolc 191
Szabó Mihályné, Kaldy/Kaidi Ilona 1654, Szombathely (Vas vm.) 892, 899-902

Szabó (Oculi) Jánosné, Varga Magdolna 1691, Somorja (Pozsony vm.) 599-626
Szabó Miklós János 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 851-852
Szabó Pálné 1709, Miskolc 179
Szabó Pálné, Kun Anna 1674-1676, Komárom 453-465
Szabó Péterné 1627, Komárom 407-452
Szakácsné 1705, Nagybánya (Szatmár vm.) 668
Szalai Györgyné 1627, Komárom 441-452
Szalay Balázsné, Erzsébet 1653, Lózs (Sopron vm.) 660
Szalay Benedekné, Hegedűs Zsuzsanna 1650, Lózs (Sopron vm.) 657-659
Szalay Ilona 1650, Lózs (Sopron vm.) 656-658
Szalay Pálné, Margit 1643, 1650, Lózs (Sopron vm.) 656-659
Szappanfőző Pálné 1659, Szombathely (Vas vm.) 892
Szaszánné 1705, Nagybánya (Szatmár vm.) 668
Szathmári Istvánné, Belényesi Anna 1715, Hajdúszoboszló 283-289
Szathmári Istvánné, Nagy Judit 1745, Debrecen 292-293
Szász Gergelyné, Medgyesi Kis Anna 1715, Felsőbánya (Szatmár vm.) 670-674
Száz Györgyné, Kasza Sára 1717, Miskolc 181-191
Szekeres György 1629, Sátoraljaújhely (Zemplén vm.) 927
Szkaliczkiné 1627, Komárom 430-452
Szombatiné ? Szeghalom (Békés vm.) 125
Szőcs Judit 1741, Miskolc 193-196
Sztropkay Zsuzsanna 1766, ? (Zemplén vm.) 921
Szücs Györgyné, Tóth Ilona 1761, Győr (Győr vm.) 272-282
Szűcs Jánosné, Gőri Orsolya 1691, Somorja (Pozsony vm.) 613-626
Szvetics Mihály 1752, Pécs 39-45
Takács (Deserits) Ferencné, Kis Erzsébet 1745, Vadosfalva (Sopron vm.) 663-665
Takács (Deserits) Ferenc 1745, Vadosfalva (Sopron vm.) 663-665
Takó Mártonné, Vértes Katalin 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Tapodi (Szalóki) György 1741, Miskolc 193, 195
Terebesi Ferencné, Veres Anna 1715, Péterfalva (Ugocsa vm.) 884
Thordai Mártonné 1741, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 852
Thoronyai Judith 1640, ? (Zemplén vm.) 921
Toott Barnabásné, Ágota 1602, Pozsony 560-569
Torma Kata 1702, Esztergom (Esztergom vm.) 218-221
Torma Péterné, Bresa Szimina 1729, ? (Szilágy vm.) 846-847
Tóka Istvánné, Turner Katalin 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627

Tót Mártonné, Soós Erzsébet 1714, Komárom 466-471
Tóth Ádám 1671, Pannonhalma (Győr vm.) 264
Tóth Borka 1745, Nagykároly (Szatmár vm.) 713-714
Tóth Erzsébet 1732, Székesfehérvár 230-231
Tóth Istvénné, Sigó Kata 1717, Miskolc 181-191
Tóth Istvánné, Nagy Boris 1709, Miskolc 179-181
Tóth Jánosné, Karasznai Susanna 1709, Miskolc 179-181
Tóth Jánosné, Luthor Erzsébet 1746, Székesfehérvár 238-251
Tóth Mihályné, Ménszár Anna 1715, 1742, Székesfehérvár 231-238
Tóth Miklósné (Foghajmás) 1648, Pannonhalma (Győr vm.) 263-264
Tököli Miklósné, Jakusith Zsuzsánna 1662, Zsigmondháza (Trèncsén vm.) 860-870
Türckenhalter, Hans 1597, Sopron 638
Újhelyi Mihályné 1627, Komárom 407-452
Vandlik Jánosné, Toman Anna 1730 k., Révai-úriszék (Trencsén vm.) 862-864
Varga Andrásné 1654, Pannonhalma (Győr vm.) 264
Varga Anna 1745, Nagykároly (Szatmár vm.) 711-714
Varga Istvánné 1722, Beregszász 54-55
Varga Istvánné, Tóth Kata 1720, Pelsőc (Gömör vm.) 255-261
Varga Jakabné, Ilona 1648, Csepreg (Sopron vm.) 654-655
Varga Judit 1727, 1731, Megyaszó (Zemplén vm.) 921-927
Varga Kata 1727, 1731, Megyaszó (Zemplén vm.) 921-927
Varasdi Jánosné, Szitás Katalin 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Vas Gergelyné 1627, Komárom 389-452
Vasas Dorottya 1691, Somorja (Pozsony vm.) 626-627
Vaszari Gergelyné (Farkas Andrásné) Kecskés Anna 1667, Szombathely (Vas vm.) 892-893, 895
Vaszary Szabó Mátyásné, Szily Katalin 1634, Szombathely (Vas vm.) 889
Váradi István 1741, Miskolc 192
Váradi Istvánné 1741, Miskolc 192
Váraljai Erzsébet 1639, Igló (Szepes vm.) 841-843
Váralyai Miskáné (Györfiné) 1771, Dés (Szolnok-Doboka vm.) 854-855
Vizközy Mihály 1745, Vadosfalva (Sopron vm.) 662-664
Vizközy Mihályné 1745, Vadosfalva (Sopron vm.) 662-664
Vízvári Mihályné 1627, Komárom 441-452
Volfnerin, Agnetha 1753, Schaal (Szeben vm.) 806-829
Volffné/Wolffné, Haezel/Haczel Mária 1691, Somorja (Pozsony vm.) 614-629

Walk Mária 1681, Újbánya (Bars vm.) 47
Ziegen István 1618, Sopron 638
Zsigmond Andrásné 1627, Komárom 389-452

HELYNÉVMUTATÓ

A mutató - néhány határrész-elnevezés kivételével - tartalmazza a perszövegek összes földrajzi nevét. A neveket a jegyzőkönyvekben előforduló, sokszor régies alakjukban közöljük, az esetleges latin és német elnevezésekkel együtt. A helyesírást korszerűsítettük. Ahol az érthetőség megkívánta, jelöltük a mai névalakot is. A nevek mellé zárójelbe tett második elnevezés - például Ingvár tető (Megyaszó) - az a helység, amelynek határában az előbbi található.

Aba/Abba 241-244, 247
Abauj vm. 4
Abaujvár 12
Adon 25, 27
Adony 251
Alba Carolina: lásd Gyulafehérvár
Alba Julia: lásd Gyulafehérvár
Alba Regia: lásd Székesfehérvár
Albis 351
Alsó-Fehér vm 302, 320-321, 331, 348-349, 357, 366
Alsó-Csernáton 351
Alsó-Gellér 406
Alsó-Volál 364
Altorja/Alsótorja/Torja/Felsőtorja, 298, 301, 303-304, 308, 310-311, 313, 317-319, 321, 330-331, 334, 338, 340-341, 343-344, 349-351, 358, 362-365, 367
Alvinc/Alt-Vintz 24, 322
Arad 138, 141
Aranyos 457-458
Aranyos(szék) 322
Ausztria 43
Ábrány 171
Ágreenpach 636-637

Bagota 477, 503-506, 510-511
Bakabánya 51
Baldócz/Eckerszdorff 841-42
Balota-puszta (Kiskunhalas) 557
Baranya vm. 44, 45
Bardóc/Bardótz 302, 322
Baromlaka 820
Bazin 480, 615
Bácsa 272-273, 280-281
Bálványos 337
Bálványosváralja 312, 346
Bánfalva 163
Bátorfalva 375
Beczkó 548, 867, 868
Beketfalva 616, 618
Benedek 24
Bercel 666-667
Bereg vm. 54, 56
Beregszász 54, 62
Berkesz 700
Besztercebánya 51
Bettendorf/Mindszent 842
Bécs 41, 160, 211, 280, 849
Békés 75, 78-79, 86, 88-89, 91-92, 95, 98, 112, 114, 126, 129, 133, 142, 155, 164
Békés vm. 63, 67-68, 70-71, 75, 77-79, 93, 95, 99, 116, 123, 125, 126, 128-129, 133, 143, 146, 151, 153, 197, 253
Békéscsaba/Csaba 143, 146, 160
Békésszentandrás/Szentandrás 153, 156
Bélafalva 339
Bérc (Futásfalva) 344
Bicske 456
Bihar vm. 166, 169, 171-173, 847
Bodendorff 794
Bodnár-völgy 924, 927
Bogárd 240, 244, 247, 249
Bogya 409
Bolyk 537-542, 544
Borberek 322
Borjudomb (Békés) 80
Borkút 346
Boros-Bocsárd 15
Borsod vm. 153, 163, 176, 178, 181, 191, 193
Borsova 56,57
Borsova (patak) 56
Börzsöny-vidék 534
Böszörmény/Hajdúböszörmény 286
Bözöd 871, 872
Bözödújfalu 877, 880
Brassó/Kronstadt 335, 797
Brünn 369
Buda/Ofen 41, 43, 46, 251, 849

Castriferrei:lásd Vas vm.
Cece 231-233, 236-237
Cegléd 61
Cibinium:lásd Nagyszeben
Cindorff/Cinfalva 662
Clossdorf 750
Czéke 924
Csaba/Békéscsaba 143,146, 160
Csallóköz 415, 599, 614, 626
Csanád vm. 197, 212
Csákvár 519
Császár 466, 470, 920
Császló 711-712
Csepreg 630-641, 643, 645, 647, 654
Cserehát (Borsod vm.) 926
Csertész 924
Csesznek 223, 226-227, 229
Csetfalva 54, 57
Csík (vm.) 213, 302, 322
Csíkszentgyörgy 213
Csíkszentimre 213
Csongrád 153, 163, 164, 214
Csökmő 171

Dalmácia 45
Darázs 42
Dállyog 41
Dálnok 351
Deáki 504
Debrecen 105, 120, 122, 173, 174, 284-285, 289, 689, 698, 700
Denndorff 781
Ders 882
Deutschkretz/Szászkeresztúr 726, 754, 775
Dénesd 264
Dés/Deés 322, 849, 850, 851, 852
Dévény 618, 620
Diósgyőr 178, 184, 190
Diószeg 24, 26-28
Doboka vm. 321
Doboz 63, 65, 67, 69-72, 76, 83, 92, 148, 149, 152
Dömölk 41, 43
Dubnicz 865
Duna 186, 190, 262, 488, 623
Dunántúl 237

Eckerszdorff/Baldócz 841-42
Ecsed 23, 24, 713
Ecseg 194
Eger 41, 368
Egerszeg 578
Egyház-Gelle 570
Eörmös domb (Martos) 495
Erdőhát (Békés) 149, 150
Esztergom 218, 573
Esztergom vm. 472
Érsekújvár/Újvár 481, 488, 495, 500, 503, 505, 592-593

Farkasd 480, 484
Fejér-körös 88
Fejér vm. 229-231, 238-240,244 247, 249, 251, 252, 469, 497
Fehér/Fejér vm. (Erdély): lásd Alsó-Fehér vm.
Fejérvár/Fehérvár: lásd Gyulafehérvár
Felka 834-35
Felmern 530
Felső-Bánya/Felsőbánya 669-708
Felső-Gáld 24
Felső-Torja: lásd Altorja
Felső-Volál 364
Ferrara 40
Fiume 39, 40
Fogaras 302, 322
Fony 4, 7, 10
Felső-Gellér 410
Futásfalva 309, 344, 351
Fülek 370
Füss/Fűs/Kisfűs/Nagyfűs 264-265, 267-269
Füzesgyarmat/Gyarmat 68, 75, 113, 122, 123
Für 519

Gabonás sziget (Cece) 245, 250
Gacsály 712
Galánta 480
Galgócz 574, 576, 578, 580
Galsa 538, 543
Garamszentbenedek/Szentbenedek 47
Gács 546
Gyáva 667
Gellye 618
Gerla 100-101, 103, 106, 108, 110-111, 113, 115-116, 160
Gidófalva 351
Gödény halma (Kígyós) 155
Gömör vm. 2, 254
Gönc 7, 10
Granitsch/Grancs-Petró 841, 843
Graz 41
Gursen 635
Guszona 539
Gúta 489
Gyarmat:lásd Füzesgyarmat
Gyergyó 302, 322
Gyetva 543
Gyöngyös 369, 483
Gyöngyös (folyó) 904
Győr 282, 389, 466, 515, 665
Győr vm. 265-266, 270, 272, 280-281, 516
Győrtelek 846
Gyula 93, 100, 107, 116, 123, 128-129, 133, 135-136, 138, 151, 159
Gyulafehérvár/Gyulafejérvár /Károlyfehérvár/Károlyfejérvár/Károlyvár/Fejérvár/Alba Julia/Alba Carolina 13-14,17 24-25, 31, 318, 320, 340,358 359, 361-367

Hadad 844
Hajdúböszörmény 286
Hajduszoboszló 283, 289, 293
Halas/Kiskunhalas 555, 557-558
Halászi 262
Hamburgi hegy 618, 620, 628
Háromszék vm. 297, 351, 358-359, 360, 366
Heflan/Hofflány 651
Hejce 4, 11
Hermannstadt: lásd Nagyszeben
Hetény 454, 459
Heves vm. 153, 163, 197, 368, 374
Heves és Külső Szolnok vm. 369
Hochperg 636
Hofflány/Heflan 651
Homlog 879
Homonna 286
Hont vm. 375
Hostilia (Dalmácia) 40
Hottckendorff/Hotkócz/Szepesujvár 842
Hódmezővásárhely/Vásárhely 202
Hunyad 18
Hunyad vm. 302, 322

Ibrány 667
Igló 836, 837, 840
Igmánd 468, 470
Igrici 185, 189, 190
Ihracz 53
Ikafalva 310, 326, 351
Illavia 865
Ingvár tető (Megyaszó) 923, 925
Istvándi 57-58

Jakobszhaw 841
Jángor 208
Jászkunság 376, 387, 549

Kadicsfalva 871
Kajal 578, 586, 594
Kajdacs 43
Kalchgrueb/Kalichgrueb 636, 637
Kalotaszeg 23
Kamocsa 480, 482, 484-485, 488, 489, 491
Karathna/Karatna 301, 305, 311-312, 320-321, 327, 334, 343, 346, 351, 357, 362, 365
Karád 665
Karcag 376
Kassa 1, 3, 12, 16, 41, 868
Kaznacs 846
Kókás mező (Nagybánya) 668

Kálló 286
Kálnok 262
Károlyfehérvár: lásd Gyulafehérvár
Kászon 302, 322, 336
Kärlein 636
Kecskemét 96
Kelecsény 256, 260
Kereki 25
Kerepes 60
Keresztes 190
Kererszt úr 302, 322
Keresztúrszék/Keresztúrfiszék: lásd Udvarhely vm.
Kerz (apátság) 775
Kethel 904
Késmárk 831, 832, 833
Kézdi-Dálnok 301
Kézdi/Kézdi szék/Kézdiszék / Sedis kézdi 298, 302-303, 320, 322, 326, 334, 349, 358 363, 364
Kézdivásárhely 307
Királyhegy 929
Kirchdorff 843
Kirchdrauff/Szepesváralja/Váralja 841-843
Kirchslag 636
Kisdobrony 54, 58-59, 61
Kis-Egrestő 15
Kisfüs: lásd Füss
Kiskunhalas/Halas 555, 557-558
Kismarja 166-167
Kistany/Nagytany/Tany 266, 421, 424
Kisújszállás 376, 380-381, 386
Kisvárda 171, 205, 209
Kitzbánya 690
Kígyós 155
Klossdorf 775
Kohanócz 865
Kolozs vm. 302, 321
Kolozsvár 388
Komádi 171, 172
Komárom 389, 417, 430, 433, 453-454, 458, 462, 485,504,519
Komárom vm. 389, 427, 454, 458, 462, 466, 472, 475, 476, 480, 491, 501, 504, 514, 519, 523
Konstantinápoly 28
Konyár 173
Korond 879
Kovászna 301, 315, 317, 321, 323, 330-331, 333-334, 346, 347, 349
Kópháza 638
Kóród 87
Köbölkút 218-219
Köhalom/Reps 530
Könröc/Könröcbánya 51, 53
Körös(ök)/ két Körös köze 80, 91, 96, 97, 150,155, 158, 163, 172
Körispatak 877, 880, 883
Körmend 885
Közép-Szolnok vm. 844
Kőszeg/Küszeo 640-641, 641,887, 904, 907-908
Kővár 302, 322
Krajna 42
Kraszna 302, 322
Kraszna vm. 846, 849
Kronstadt/Brassó 335, 797
Kunság 82
Küküllő vm. 302, 321, 364

Lacfalu 670
Lagkenpach 637
Laibach 40
Lak 389, 392, 410, 427
Lakompak 661-662
Laposdomb (Doboz) 149
Lázi 224
Lägkndorf 635
Leblang 530
Lengyelország 286, 830
Leutzmansprung 635, 636
Lieblaw: lásd Ó-Lubló
Lipót/Lipolt 858, 862
Lipták 865
Liptó vm. 542, 546
Lónya Bánya 544
Losonc 539, 544
Lózs 659-660
Lőcse 831
Lublau: lásd Ó-Lubló
Lycskóc(? Morvaország) 544

Mad 403
Madar 472-473, 477, 479, 519-520, 523
Magyar-Igen 322
Magyaróska 4, 7
Makó 199-205, 209-210
Marázd (?) 438
Marcelháza 491, 519
Markosfalva 351
Marktschelken 818, 820
Maros (folyó) 198,199,201
Maros/Marosszék/Maros vm. 302, 322
Marosvásárhely 38, 322, 351, 358, 364, 527
Martos 481, 488, 491, 496, 499, 500, 502, 511
Mád 924, 928-29
Máramaros/Marmaros 683, 686
Megyasszó/Megyaszó 921, 923, 925, 929
Medgyes/Megyes/Meggyes/Mediasch 21, 23, 30-31, 818
Medgyes (Sopron vm.) 639
Medgyes hágója 335
Megyer 72, 418, 430, 437
Melchendorf 775
Menschendorf 733, 775
Mező-Madaras 693
Miklósvár 302, 322
Mindszent 158
Mindszent: lásd Bettendorf
Miskolc 176, 178, 179, 181, 187, 193, 194, 196
Mocsa 467-470
Modor/Modroka 480, 573, 595
Moldva 132
Monok 924
Mortesdorff 807, 814, 828
Morvaország/Moravia 43, 544, 865
Moson(y) vm. 615
Mór 470
Muckendorff 569, 571, 782, 786
Munichhof 636
Munkács 60, 61
Muzsla 220
Müllembach 718

Nadány (Körösladány) 123
Nagybánya 668
Nagydaróc 537, 542
Nagydobrony 59
Nagy-Enyed/Nagyenyed 32, 38, 322
Nagyfalu 543, 546
Nagyfüs: lásd Füss
Nagykároly/Nagy Károly 640, 710-712, 907
Nagykunság 376
Nagymegyer 427
Nagyoroszi 534, 536
Nagysolymos 876
Nagy-Szár hegy 924
Nagy Szombat/Nagyszombat 41, 578, 592
Nagyszeben/Szeben/Hermannstadt/Cibinium/Saxonicalis Cibiniensis/Sibiu 303, 364-65, 715,

725, 775, 808, 811, 818
Nagytany/Kistany/Tany 266, 421, 424
Nagyvárad 41
Nánás 98
Negkendorff 631
Negkndorf-wartz 637
Negyed 484
Nemes-Kürth 578
Németország 739
Németújvár/Újvár 885
Nicolausdorff 775
Nógrád 537, 547
Nyárasd 412
Nyirbátor 60
Nyitra 537, 539, 543, 586, 587
Nyitra (folyó) 492, 500
Nyitra vm. 548, 573
Nyúl 62

Ofen/Buda 46, 859
Ógyalla 505-507, 510, 514-516
Oka 635
Oltsa 420, 421, 425
Olaszi/Szepesolaszi/Wallendorff 841-842
Ó-Lubló/Lublau/Lieblaw 830, 832-833, 838
Orbai-(szék) 302, 322, 349
Oros 286
Otthomán 26
Öcsöd 154
Ödenburg/Sopron 41, 630-639
Ölved 197

Padua 40
Palota 224, 225
Pannonhalma 262,265
Papfalva 847
Parád 62
Pata/Patha 576, 577, 579, 580, 585-587
Patakos (víz) 256
Paula(Dalmácia) 40, 43
Pápa 62, 663, 664, 920
Pásztó 368
Pelsőc 255
Perbéte 453
Peselnek 301, 313, 348, 349, 351
Pest 62, 163
Pest vm. 153, 163
Petschadn 635
Pécs 39-45
Péterfalva 884
Pincz 537-542, 546
Pocsaj 166, 168, 169
Podhragyiem 868
Podrecsány 546, 547
Pongrácfalva/Ponkrazowecz 842
Porratsch 843
Poszoba 256-260
Pozsony/Poson/Pressburg 41, 43, 559, 586, 601, 867-69, 919
Pozsony vm. 599, 573, 614-615, 618, 626
Puelndorff 631, 635
Pusztafödémes 480
Puszta-Kürth 574-579, 587, 589, 591, 594, 607, 609, 611, 614
Putnok 259
Püspöki 172

Radna 199
Rap 544
Rába 660
Rábaköz 664
Regécke 4, 7, 9, 11
Regécvára 4, 7, 11
Regőc/Zretonca 542
Remethe 692
Reps/Kőhalom 530
Réde 222-226, 228-229, 249
Rimaszombat 539
Rohonc/Rohoncz 895, 919
Románfalva 575
Rosály 712
Rózsahegy/Rósa hegy 833
Rust amb Seel 634

Sachsenland/Szászföld 775
Sajó-Kaza 858
Sajókeresztúr 191
Sand wierten 636
Sarkad 67, 72-73, 139, 141
Sarollyán 710
Sassin 577
Sály 185
Sándorfalva 671
Sárd 322
Sárfű 44
Sárvár 646, 654, 661
Sátoralja-Ujhely 922, 924, 927
Sávoly 546
Schaal 806, 818, 820, 821, 823, 829
Schadendorff 630, 631
Schässburg: lásd Segesvár
Schemnicz/Selmec/Selmecbánya 46, 50-52, 840
Schorsten 808
Schreben-Berg 828
Segesvár/Schässburg 733, 747, 784, 790, 802
Selind 25
Selmec/Selmecbánya/Schemnicz 46, 50-52, 840
Sempte/Sempthe 575, 576, 584-587, 591, 595, 611, 615
Sepsi(szék) 302, 322
Sigendorff/Signdorff 630, 631
Sigmondháza/Zsigmondháza 866
Siklós 41, 43
Somlyó 846, 847
Somorja/Šamorin/S.Maria 390, 515, 598-600, 610-614, 618, 626
Somos hegy (Felsőbánya) 680
Sopron/Ödenburg 41, 630-639
Sopron vm. 44, 656, 657, 660, 661, 904
Sorki Tóth-falu 914, 915, 917
Sólyomkő 19, 24, 27
Spanyolország 831
Stainperg 634
Šamorin: lásd Somorja
Szakácsi 845
Szakállas 389, 390, 394, 397, 409, 411
Szarvas 155
Szaszár (patak) 670
Szatmár vm. 709
Szárazpatak 331
Szászföld/Sachsenland 775
Szászfalu 884
Szászkeresztúr/Deutschkretz 726, 754, 775
Szeben vm. 725
Szeged 197-199, 212, 214-215, 640, 907
Szeghalom 118, 120, 124, 125, 153, 156, 160
Szekszárd 43
Szentandrás/Békésszentandrás 153, 156, 157
Szentbenedek/Garamszentbenedek 47
Szent Gellért hegye/Szent Gellért hegy 185-186, 467, 511, 513, 713, 924
Szentelke/Zentelke 27

Szentes 203, 204, 209-211, 215-217
Szentjobb 169, 171
Szentlélek 351
Szent Márton 887
Szent-Péter/Szentpéter 454, 459, 508, 511, 519
Szentpéterszeg 101-102
Szepes vm. 834-835, 839, 840, 843
Szepesolaszi/Olaszi/Wallendorff 841-42
Szepesség 830-831
Szepesújvár/Hottckendorff/Hotkócz 842
Szepesváralja/Váralja/Kirchdrauff 841-43
Szerdahely 583
Szered 503, 575, 576, 586
Szerencs 924
Székelyudvarhely 302
Székesfehérvár/Alba Regia 62, 229, 233, 236, 239-240, 246, 249, 251
Sz. György vár 618, 620
Szigetvár 44
Szilágy vm. 844
Szolnok 155
Szolnok-Doboka vm. 302, 322
Szombathely/Sabaria/Savaria 886, 888-893, 895, 897-901, 919
Szomotor 921
Szömölcse/Szömölcsie 254
Szőny 515
Szőreg 214
Sztrasoc/Sztrasó 867, 868, 869

Tabajd 231
Tany/Kistany/Nagytany 266, 421, 424
Tardos 505
Tanódháza 915
Tállya 924, 928, 929
Temetvény 574
Terbeléd 539
Tettye (Pécs) 43
Teutschland/Németország 739
Técső 696
Téhány 1
Tinód/Tinord 242, 244, 247
Tisza 55, 80, 156, 676
Tiszaug 164
Tokaj 122, 667, 676, 929
Tokajhegy/Tokaj hegy 713, 924, 929, 930
Tokaj-Hegyalja 928
Tolcsva 10
Torda vm./Thorda 302, 321-322
Torja: lásd Altorja
Tott-Prona/Tótpróna 863
Tök 466
Törökország 122, 199, 284-285, 288
Traissendorf 635, 637
Trencsén 864, 865
Trencsén vm. 480, 866
Trieszt 40
Túr 154-156

Udvarhely vm./Udvarhelyszék/Keresztúrszék/Keresztúrfi szék 322, 871-872, 876, 880, 883
Ugocsa vm. 884
Újbánya 46-49, 52
Újgyalla 517
Újhely/Vágújhely 548, 869
Új-Szandecz 830
Újvár/Németújvár 885
Újvár: lásd Érsekújvár
Ujváros 286, 376, 382
Ürömező 676, 677

Vadosfalva/Vadosfa 663-665
Vajka 599, 615, 622, 629
Varand 166
Varsolcz 846
Vas vm./Com.Castriferrei 887, 892, 893, 895, 902, 904, 913
Vác 62
Vág (folyó) 489
Vág-Ujhely/Újhely 548, 869
Várad 23, 26-28
Vásárhely/Hódmezővásárhely 202
Váralja/Szepesváralja/Kirchdrauff 841-843
Vári 55, 115
Velence 40
Vencsellő 666, 667
Vép 889
Veszprém vm. 222-224, 663
Vezseny 156, 163
Vicza 659, 660
Világos vár (? Szatmár vm.) 713, 714
Vinc/Vintz 20, 21, 24, 25, 360
Vingárt 19
Vis (?) 399
Voldorf 301, 351, 356-358

Waltendorff/Szepesolaszi/Olaszi 841-42
Weisbriach 636
Wiszola 869
Wolffs 635

Zaránd 322
Zágor 364
Zágráb 41
Zemplén vm. 921, 929
Zentelke/Szentelke 27
Zigara 843
Zombor 929
Zólyom vm. 543
Zretonca/Regőc 542
Zsigmondháza/Sigmondháza 866